Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e
Yakın Tarihimizin Belgesi

1908-1925

Sebîlürreşâd

Mecmuası

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، التی آیلغی (٣٥) غروشدر .
ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧) ، التی آیلغی (٩) فرانقدر .

اداره خانه

باب‌عالی جاده‌سنده ورخان بلد خاننده نومرو ٢٣—٢٦

اخطارات

آبونه بدلی پشیندر .

§

مسلکه موافق آثار مع‌المنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌یین یازیلر اعاده اولونماز .

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله یتون یازیلر هرهانکی برغزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك ، امضالرك واضح و اوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی لازمدر.

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی رجا اولنور.

§

اون آبونه قید ایدن ذاته بر آبونه مجاناً تقدیم اولنور.

سبیل الرشاد

١٣٣٠ ، ١٠ ، سر

دین ، علمی، ادبی، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

صاحب ومدیر مسئول : ع . اشرف ادیب

Sebîlürreşâd

Dînî, ilmî, edebî, siyâsî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir

Cilt 19

Sayı 469 - 494

24 Şubat 1921 - 11 Mart 1922

Proje Yürütücüsü

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

BAĞCILAR BELEDİYESİ

BAĞCILAR BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Adres: Güneşli Mahallesi Kirazlı Caddesi NO:1-34200 Bağcılar / İstanbul
Tel:+90 212 410 06 00 Faks:+90 212 410 06 32
www.bagcilar.bel.tr/kultur@bagcilar.bel.tr

SIRÂTIMÜSTAKĪM - SEBÎLÜRREŞÂD KÜLLİYÂTI NEŞRİ: 19
Kültür Yayınları Dizisi No. 218/19
http://www.bagcilar.bel.tr/kategori/1137/6/siratimustakim.aspx

ISBN
978-605-9478-24-3 (19. c.)
978-605-86860-0-7 (Takım)

Yayınlayan
Lokman ÇAĞIRICI
Bağcılar Belediye Başkanı

Proje Yürütücüsü ve Editör
M. Ertuğrul DÜZDAĞ

Yayın Koordinatörü
Kenan GÜLTÜRK

Yayına Hazırlayan
Ahmet YILMAZ

Çeviri Yazı Kurulu
Numan YEKELER - Nedim PAKIRDAĞ Yılmaz KARACA
Fuat RECEP – Osman USLU - Mehmet TAŞTAN - Nevzat SAĞLAM

Kapak Tasarım
Ahmet YILMAZ

Baskı
Seçil Ofset Ltd. Şti. Tel: 0212 629 06 15 (Pbx) Fax: 0212 629 20 20 www.secilofset.com

EYLÜL 2020 - Bağcılar / İstanbul

SEBÎLÜRREŞÂD
Cilt 19

İÇİNDEKİLER

469. Sayı

16 Cemâziye'l-âhir 1339 - **24 Şubat 1921** - 24 Şubat 1337

Âmin (Şiir),
Mehmed Âkif.....3
Cihâd-ı İslâm,
Nasûhî Dede.....*6*
Pek Mütehassiri Bulunduğumuz *Sebîlürreşâd* Cerîde-i Mübârekesine.....8
Amerika'da Allah'ın Birlik Günü,
M. Zekeriya 13
Şuûn.....14

470. Sayı

21 Cemâziye'l-âhir 1339 - **3 Mart 1921** - 3 Mart 1337

Sessiz Feryâd (Şiir),
Mehmed Âkif.....15
Biz Neyiz Acaba? (Şiir),
Naîm Hâzim 15
Esrâr-ı *Kur'ân*: [Sûretü'l-Bakara],
Şeyh Abdülaziz Çâviş.....16
Cihâd-ı İslâm,
Nasûhî Dede.....18
Müslümanlık'ta İctimâiyâta Doğru,
Ali Suâd.....20
İfşâ-yı Esrâr,
Abdullah Es'ad (Müftü).....21
Hey'et-i İctimâiyyemizin Yaralarından,.
[Sebîlürreşâd].....22

471. Sayı

28 Cemâziye'l-âhir 1339 - **10 Mart 1921** - 10 Mart 1337

Cemâatten Uzaklaşma! (Şiir),
Mehmed Âkif.....23

Esrâr-ı *Kur'ân*: [Sûretü'l-Bakara],
Şeyh Abdülaziz Çâviş.....24

Ey Müslümanlar, Uyanınız, Harekete Geliniz!
[Sebîlürreşâd].....27

Hey'et-i İctimâiyyemizin Yaralarından
(Öğüd).....29

Şuûn.....29
Cephelerimiz.....29
Londra Konferansı.....29
Hindistan.....29
İran.....30
Aksâ-yı Şark.....30
İrlanda.....30

Hâfız Ahmed Efendi Merhûm.....30
[Sebîlürreşâd].....30

472. Sayı

11 Receb 1339 - **21 Mart 1921** - 21 Mart 1337

Dalâle Düşenlerden Başka Kim Tanrı'sının Rahmetinden Ümidini Kesebilir? (Şiir)
Mehmed Âkif.....31

Esrâr-ı *Kur'ân*: [Sûretü'l-Bakara],
Şeyh Abdülaziz Çâviş.....32

Ey Müslümanlar, Esir Kardeşlerinizi Düşününüz!
Nasûhîzâde.....34

Anadolu'da İslâm Kongresi,
Eşref Edib.....37

Erzurum Mektupları,
Hüseyin Hüsnü.....38

İstiklâl Marşı
[Sebîlürreşâd].....40

Şuûn
Cepheler.....41
Londra Konferansı.....41
Kafkasya.....41
Avrupa.....41
Rusya.....42
Ehl-i Salîb Mezâlimi.....42
Afrika.....42
Vesâik-i Târîhiyye.....43
Âlem-i İslâm'a Beyannâme,
Mustafa Kemal.....43

473. Sayı

15 Receb 1339 - **25 Mart 1921** - 25 Mart 1337

Cebhelerdeki Kahraman Mücâhidlerimize (Şiir),
Mehmed Âkif.....44
İslâm İzzet Dinidir,
Eşref Edib.....45
Anadolu'da Büyük İslâm Şûrâsı,
Müftî (Kırşehir Meb'ûsu).....47
İçki ve Kumar Hakkında,
Pîr-i Fânî 48
Şuûn,
Anadolu.....50
Türkiye-Rusya.....51
Türkiye-Afganistan.....51
Hicaz.....51
Avrupa.....51
Balkanlar.....52
Rusya.....52

474. Sayı

21 Receb 1339 - **31 Mart 1921** - 31 Mart 1337

Seyyid Senûsî Hazretlerinin Sivas'daki Hutbeleri
[Sebîlürreşâd]..... .53
Esrâr-ı *Kur'ân*: [Sûretü'l-Bakara],
Şeyh Abdülaziz Çâviş 54
Dâüssıla (Şiir),
Süleyman Nazif.....56
Müslümanlık'ta İctimâiyât -2-
Ali Suâd 57

Filistin'deki Yahudiler Nasıl Çalışıyorlar!
[Sebîlürreşâd]..... .58

Şuûn
Cebheler.....60
Arabistan.....60
Kafkasya.....61
Almanya.....61

Oyunlar Men' Ediliyor.
[Sebîlürreşâd].....61

475. Sayı

28 Receb 1339 - **8 Nisan 1921** - 8 Nisan 1337

Na't-ı Şerîf-i Nebevî (Şiir)
Mustafa Fehmi.....62

Şuûn
Anadolu.....63
Arabistan.....64
Balkanlar.....64
Almanya.....64

Esrâr-ı *Kur'ân*: [Sûretü'l-Bakara],
Şeyh Abdülaziz Çâviş 64

Müslüman Hey'et-i İctimâiyyesinin Temellerini Takviye Lâzımdır,
Eşref Edib.....66

İnşâallah!,
Pîr-i Fânî.....71

476. Sayı

7 Şa'bân 1339 - **15 Nisan 1921** - 15 Nisan 1337

Süleyman Nazîf'*e* (Şiir)
Mehmed Âkif.....75

Esrâr-ı *Kur'ân*: [Sûretü'l-Bakara],
Şeyh Abdülaziz Çâviş 76

Müslümanlık Cihâna Nasıl Yayıldı?
[Sebîlürreşâd].....77

Mukaddime,
Arnold.....78

Nûr-ı İlâhî Söner mi?
Hoca Şükrü (Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu).....80

Köy Hocası geldi,
Eşref Edib.....81

Milletin En Büyük İhtiyâcı,
[Sebîlürreşâd].....83
Ehl-i Salîb Mezâlimi,
Mustafa Kemal. (Büyük Millet Meclisi Reisi).....83
Vahdet ve Uhuvvet-i İslâmiyye Tezâhürâtı,
Sultân Ahmed Hân (Afgan Sefîri).....85
Şuûn,
Cepheler..... 85
Balkanlar..... 86
Avrupa..... 86
Suriye..... 86
Fevzi Paşa Hazretlerinin Beyânâtı,.....87

477. Sayı

15 Şa'bân 1339 - **23 Nisan 1921** - 23 Nisan 1337

Bursa'daki Ulucâmi' (Şiir)
Mustafa Fehmi.....88
Esrâr-ı *Kur'ân*,
Şeyh Abdülaziz Çâviş 89
Müslümanlık Cihâna Nasıl Yayıldı,
Arnold.....90
Balyalı Mustafa Çavuş,
H. Basri.....92
Maârife Bir İstikāmet-i Sâlime Vermek Zamanı Gelmiştir,
Eşref Edib.....94
Hamdullah Subhi Beyefendi'nin
Maârife Müteallık Mesâil-i Muhtelife Hakkındaki Nokta-i Nazarları,
[Sebîlürreşâd].....97
Şuûn
Ankara.....99
Cepheler.....99
Balkanlar.....99
Avrupa.....99

478. Sayı

21 Şa'bân 1339 - **30 Nisan 1921** - 30 Nisan 1337

Allah Korkusu (Şiir),
Mehmed Âkif.....101
Esrâr-ı *Kur'ân*: [Sûretü'l-Bakara],
Şeyh Abdülaziz Çâviş 102

Müslümanlık Cihâna Nasıl Yayıldı,
Arnold.....103

Ulemâ-i İslâm'a Müterettib Vazife
Hoca Şükrü (Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu).....105

Memleketimizde Teksîr ve Islâh-ı Hayvânât,
A. K......106

Milletin En Büyük İhtiyâcı,
Zihni (Sinop Mutasarrıfı).....108

Sebîlürreşâd Hey'etinin Afgan Sefîrini Ziyareti,
Eşref Edib.....109

Merkez Ordusu Kumandanının Mühim Bir Beyânnâmesi,
Nûreddîn (Merkez Ordusu Kumandanı Mîrlivâ).....111

Şuûn,
Cebheler,.....112
Yunan Mezâlimi.....112
Yunan'ın Vaz'iyeti.....112
Şark Mes'elesi.....113
Hindistan.....113

479. Sayı

29 Şa'bân 1339 - **7 Mayıs 1921** - 7 Mayıs 1337

Bülbül (Şiir)
Mehmed Âkif.....114

Hayâ Îmândan Bir Şu'bedir,
Müfid (Kırşehir Meb'ûsu).....115

Londra'da Bir Namaz,
Ruşen Eşref.....116

Maârif Vekili Hamdullah Subhi Beyefendi'nin
Maârife Müteallık Mesâil-i Muhtelife Hakkındaki Nokta-i Nazarları,
[Sebîlürreşâd].....117

Dînî Terbiye, Dînî Tedrîs,
Kâzım Nâmi.....119

Musâhabe,
Eşref Edib.....121

Artık Uyanmalıyız,
Mustafa Takī.....124

İslâm Kuvveti,
[Sebîlürreşâd].....125

480. Sayı

6 Ramazân 1339 - **14 Mayıs 1921** - 14 Mayıs 1337

Onlar (Şiir)
M.....126

Şer'ıyye Vekâlet-i Celîlesinin Beyânnâmeleri
Hasan Fehmi (Umûr-i Şer'iyye ve Evkaf Vekîli).....127

Esrâr-ı *Kur'ân*,
Şeyh Abdülaziz Çâviş 129

İslâm ve Sosyalizm,
Ş. M. Hüseyin Kıdvây.....130

Maârif Derdi,
Mehmed Ali Aynî.....132

Şer'iyye Vekâletinin Beyânnâmesi Münâsebetiyle,
Eşref Edib.....134

Milletin En Büyük İhtiyâcı,
[Sebîlürreşâd].....136

İslâm Askerine
Ârif Hikmet (Mehmed Emin Paşa-zâde).....137

481. Sayı

12 Ramazân 1339 - **21 Mayıs 1921** - 21 Mayıs 1337

Hazin Bir Bahar (Şiir)
Mehmed Âkif.....138

Esrâr-ı *Kur'ân*,
Şeyh Abdülaziz Çâviş 139

Bolşeviklik Müslümanlığın Aynı mıdır?
Ahmed Hilmi.....140

İslâmiyet ve Bolşeviklik
(Tan).....140

Müslümanlık'la Komünistlik Kābil-i Te'lîf mi?
Hoca Şükrü (Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu).....141

Vaazlar, Vâizler,
Sîretî.....143

Medâris-i İlmiyye Nizâmnâmesi,.....144

İslâm İhtilâlinin Başı
[Sebîlürreşâd].....145

Mekke'de İngiliz Kongresi
Eşref Edib..... 146

Asya'nın Galeyânı.
(The Near East - Şark-ı Karîb).....148

Şuûn
Ankara.....149
Cebheler,.....149
Yunanistan.....149
Balkanlar.....149
Âlem-i İslâm.....149
Avrupa.....149

482. Sayı

20 Ramazân 1339 - **28 Mayıs 1921** - 28 Mayıs 1337

Cuma Namazından Sonra (Şiir)
Mehmed Âkif.....150
Esrâr-ı *Kur'ân*,
Şeyh Abdülaziz Çâviş 151
Medâris-i İlmiyye İmtihânları Hakkında Ta'lîmâtnâme,.....152
Memâlik-i Meşgūlede Yunan Mezâlimi,
[Sebîlürreşâd].....152
Müslüman Kavimlerin Hukuk-ı Beynelmileline Dâir,
Akçuraoğlu Yusuf.....156
Müslümanlık Mağlûb Edilemez,
(Grozenberg-Tan) 159
Teksîr ve Islâh-ı Hayvânât,
Ömer Âdil (Azîziye Harası Müdürü).....159
Şuûn,
Anadolu,.....161
İstanbul.....161
Yunanistan.....161
Avrupa.....161
Hindistan.....161

483. Sayı

27 Ramazân 1339 - **4 Haziran 1921** - 4 Haziran 1337

Tevekkülü Ne Kılığa Sokmuşuz? (Şiir),
Mehmed Âkif.....163
Zînet Eşyâsı
Pîr-i Fânî.....165
Teksîr ve Islâh-ı Hayvânât, -2-
Ömer Âdil (Azîziye Harası Müdürü).....167
Genç Hıristiyanlar Cem'iyetinin Faâliyetleri
(Hâkimiyet-i Milliyye).....169

Siyâset-i Dâhiliyye ve Hâriciyyemiz
[Sebîlürreşâd].....169

Irak'ta İngiliz Tertîbat ve Tahakkümâtı
(Daily Telegraph).....170

Allah Müslümanları Hazırlanmaya Da'vet Ediyor
Eşref Edib.....171

Şuûn-ı Mühimme
Avrupa 173
Balkanlar..... 174
Âlem-i İslâm..... 174
Salîb Mezâlimi.....174

Afganistan İstiklâlinin Sene-i Devriyesi,
(İslamic News).....174

484. Sayı

11 Şevvâl 1339 - **18 Haziran 1921** - 18 Haziran 1337

Fâtih Kürsüsünden (Şiir)
Mehmed Âkif.....175

Hitâbe: Vaz'iyetimiz ve Vazîfelerimizden Birisi
Akçuraoğlu Yusuf.....177

Uhuvvet-i İslâmiyye,
[Sebîlürreşâd].....184

Karesi Ahvâli
[Sebîlürreşâd].....185

485. Sayı

18 Şevvâl 1339 - **25 Haziran 1921** - 25 Haziran 1337

Süleymâniye Kürsüsünden (Şiir)
Mehmed Âkif.....187

Esrâr-ı *Kur'ân*,
Şeyh Abdülaziz Çâviş 188

Mühim Bir Hareket-i Dîniyye
(Ömer Rıza - Akşam).....189

Hitâbe,
Mustafa Takī (Sivas Meb'ûsu).....191

Ma'nevî Kolera: Kadınların Tedennî ve Sukūtu
Öğüd (Konya) ve diğer gazeteler.....192

Karesi Ahvâli
[Sebîlürreşâd].....195

Şuûn-ı Mühimme
Cebheler,....196
İ'tilâf Devletlerinin Muslihâne Tuzakları....197
İslâm Harekâtı....198
Yunanın Vaz'iyeti....198
Yunan Mezâlimi....198

486. Sayı

26 Şevvâl 1339 - **2 Temmuz 1921** - 2 Temmuz 1337

Süleymâniye Kürsüsünden (Şiir)
Mehmed Âkif....199
Hasımlarımızın Efkârı Niçin Ânî Bir Sûrette Tahavvül Eyledi?
Hoca Şükrü (Karahisâr Meb'ûsu) 200
Tanzîmâtçılık Bu Memleket İçin Mahz-ı Felâket Olmuştur,
Eşref Edib....202
Müceddidler
(Ömer Rıza - Akşam)....210

487. Sayı

3 Zilka'de 1339 - **8 Temmuz 1921** - 8 Temmuz 1337

Vazîfe Hissi (Şiir)
Mehmed Âkif....211
Esrâr-ı *Kur'ân*,
Şeyh Abdülaziz Çâviş 212
Hitâbe,
Mustafa Takī (Sivas Meb'ûsu)....213
Anadolu Şehîdleri
Midhat Cemâl....214
Faydalı Neşriyât....214
İslâm Unvânlı Mühim Bir Eserin İntişârı....214
Ma'neviyâttan Mahrûm Gençler Memleket İçin Felâkettir....215
Avrupa'da Dîne Rücû' Hareketleri....215
Kudüs-i Şerîf'te Mütefessih Garb Medeniyetinin Rezâletleri....216
Maârifi Muzır ve Müstehlik Olmaktan Kurtarmalı....216
İslâmiyet ve Bolşevizm....217
Kiliselerin Sosyalistliğe Karşı Hareketleri....217
"Referandum Re'y-i Âmm"....217
Dînî Vahdetler
(Ömer Rızâ - Akşam)....218
Sebîlürreşâd....219

Yozgat'ta Müteşekkil Islâh-ı Medâris Komisyonu'nun Beyânnâmesi
[Sebîlürreşâd].....220

Afgān Sefîri Hazretlerinin Mütâlaât-ı Fâzılâneleri
Mîrzâ Ahmed Hân (Sefîr-i Afgān).....222

488. Sayı

10 Zilka'de 1339 - **17 Temmuz 1921** - 17 Temmuz 1337

Zafer Mü'minlerindir
Hoca Şükrü (Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu).....224

Risâlet-Penâh Efendimiz
Ömer Rızâ.....225

Mekteplerde Tedrîsât ve Terbiye-i Dîniyye Mes'elesi Hakkında,
Ahmed Hamdi (Aksekili).....225

Zînet Eşyâsı
Pîr-i Fânî.....228

Avrupa'nın Ahvâl ve Vaz'iyet-i Umûmiyyesi
Eşref Edib.....231

Nusret Allâh'tandır
[Sebîlürreşâd].....235

489. Sayı

18 Zilka'de 1339 - **24 Temmuz 1921** - 24 Temmuz 1337

Ve'l-âkıbetü li'l-müttekīn
Hoca Şükrü (Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu).....236

Hitâbe,
Mustafa Takī (Sivas Meb'ûsu).....237

Tanzîmatçılık,
Abdülkādir Kemâlî (Kastamonu Meb'ûsu).....238

Mekteplerde Din Dersleri ve Fransızca Tahsîli
***.....239

MuhteremSebîlürreşâd Mecmûasına,
Ali Suad.....241

İngiltere'nin Vaz'iyet-İ Umûmiyyesi,
[Sebîlürreşâd].....241

490. Sayı

22 Muharremü'l-Harâm 1340 - **24 Eylül 1921** - 24 Eylül 1337

Kayseri'de Ulucâmi-i Şerîf'te Hitabe: Anadolu'nun Büyük ve Mukaddes Cihâdı
Ali Şükrü (Trabzon Meb'ûsu).....244

491. Sayı

10 Rebîu'l-âhir 1340 - **10 Aralık 1921** - 10 Kânûnievvel 1337

Câmia-i İslâmiyye : Ma'nâsı ve Hudûdu
[Sebîlürreşâd].....257
Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesine
Mim. Ha......260
Mazlûmların Hürriyet ve İstiklâl Mücâhedeleri
Hudûddaki Kabâil Tehlikesi: *(Times)*.....261
İsyânın Tevlîd Ettiği Endîşe *(Times)*.....261
Sovyetler ve İngiltere: *(Tan)*.....261
İhtilâl Teşkîlâtı: (*Times)*.....262
İhtilâlcilerin Ormanlara Çekilmeleri: *(Times)*.....262
İhtilâl Harekâtının Tevessüü: (*Times)*.....262
Muhammed Ali ve Arkadaşlarının Tevkîfi: *(Times)*.....262
Ali Birâderlerin Tercüme-i Hâli: *(Times)*.....263
Şarkta Zuhûru Muhakkak Tehlike: (*Times)*.....263
İhtilâlcilerin Tedhîş Harekâtı: *(Times)*.....264
İstiklâl-i Tâm İ'lânı: *(Times)*.....264
On Bin Müsellah ve Muhârib İhtilâlci: *(Times)*.....264
Müslümanları Teskîn İçin Yalanlar: *(Times)*.....264
Muhtelif Çete Harekâtı: (*Times)*.....264
Mister Gandi'nin Bir Makālesi: *(Times)*.....264
İhtilâlcilerin Müsâid Vaz'iyetleri: *(Daily Telegraph)*.....264
Varyankomad Konhamad Hacı: *(Daily Telegraph)*.....265
Doğrudan Doğruya Hilâfet'e Tâbi' bir Devlet: *(Daily Telegraph)*.....265

492. Sayı

17 Cemâziye'l-evvel 1340 - **16 Ocak 1922** - 16 Kânûnisânî 1338

İstanbul Ahâlisine Beyannâme
Mustafa Fehmi (Umûr-ı Şer'iyye Vekîli).....266
Âlem-i İslâm İçin Pek Büyük Bir Zıyâ' Prens Saîd Halîm Paşa Hazretlerinin Şehâdeti
Eşref Edib.....267
Kuvvet Denilen Heykele (şiir)
Midhat Cemâl.....270

Hindistân Mazlûmlarının Kıyâm ve Hareketleri
[Sebîlürreşâd].....270

Buhârâ Hey'et-i Murahhasasının
Kabul Merâsiminde İrâd Olunan Mühim ve Târihî Nutukları:.....273

493. Sayı

28 Cemâziye'l-âhir 1340 - **26 Şubat 1922** - 26 Şubat 1338

Sebîlürreşâd'ın Müslümanlara Hitâbesi
Eşref Edib.....275

İslâm'da Teşkîlât-ı Siyâsiyye
Saîd Halîm Paşa (Terc. Mehmed Âkif).....276

Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti ve Faâliyeti
Mecdüddîn 277

İngiltere ve Mısır,
Mim. Be.....280

Tokat'ta Teşkîlât-ı Hayriyye
(Tokat'tan) 282

Şarkta İngiliz Siyâsetinin İflâsı
(el-Ahbâr).....283

Maârif Buhrânı
Muallim Mehmed Nûrî (Yozgat).....284

Vahdet ve Uhuvvet-i İslâmiyye Tezâhürâtı
Emânullâh Hân (Afgan Emîri).....285

Samîmî Bir Ricâ: Hamdullah Subhi Beyefendi'ye
[Sebîlürreşâd].....285

Hind Müslümanlarının Galeyân ve Metâlibi
(Times).....286

494. Sayı

12 Receb-i Şerîf 1340 - **11 Mart 1922** - 11 Mart 1338[1]

İslâm'da Teşkîlât-ı Siyâsiyye
Prens Saîd Halîm Paşa (Terc. Mehmed Âkif).....288

Afgān Devlet-i İslâmiyyesinin Yevm-i İstiklâli
[Sebîlürreşâd].....290

Büyük Millet Meclisi'nde Fevkalâde Tezâhürât-ı İslâmiyye
[Sebîlürreşâd].....295

---

[1] Derginin, savaşın en tehlikeli aylarının yaşandığı sırada, telaş ve kağıt yokluğu içinde yayınlanan son sayılarında –az da olsa- hicrî tarihlerde bazı tutarsızlıklar ve baskıda, okunamaz yerlerin kaldığı görülmüştür.

Sebîlürreşâd

Dînî, ilmî, edebî, siyâsî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir

Cilt 19

Sayı 469 - 494

24 Şubat 1921 - 11 Mart 1922

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

24 Şubat 1921 | 16 Cemâziye'l-âhir 1339 | Perşembe | 24 Şubat 1337 | Cild: 19 - Aded: 469

Avn-i Hak'la *Sebîlürreşâd* On Dokuzuncu Cilde Başlıyor

ÂMİN!

Yâ Rab, bizi öldürme bu hicrân ile...
— Âmin!

Tâ çıkmayalım karşına hüsrân ile...
— Âmin!

Yetmez mi celâlinle göründüklerin artık?
Kurbân olayım, biz bu tecellîden usandık.
Bir fecr-i ümîd etmeli âtîmizi te'mîn...
Göster bize yâ Rab, o güzel günleri...
— Âmin!

Ferdâlara kaldıksa eğer nerde o ferdâ?
Hâlâ mı bu göklerde gezen leyle-i yeldâ?
Hâlâ mı bu âfâka çöken perde-i hûnîn?
Nârın yetişir... Bekliyoruz nûrunu...
— Âmin!

Müstakbel için sîne-i millette emel yok;
Bir ukde var ancak, o da: "Tevfîk-i ezel yok!"
Sensin edecek "var!" diye vicdanları tatmîn.
Çok görme, İlâhî, bize bir nefhanı...
— Âmin!

Kur'ân ayak altında sürünsün mü, İlâhî?
Âyâtının üstünde yürünsün mü, İlâhî?
Haç Kâ'be'nin alnında görünsün mü, İlâhî?
Çöksün mü nihâyet yıkılıp koskoca bir din?
Çektirme, İlâhî, bu kadar zilleti...
— Âmin!

Ve'l-hamdu li'l-lâhi Rabbi'l-âlemîn

Mehmed Âkif

[2]

ESRÂR-I KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

"وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوٓا اٰمَنَّاۚ....." [1]

4

Acaba İslâm ulemâsı bundan böyle olsun kendilerine gelecekler de, aralarında zuhûr edecek ihtilâfâtı hal için Allah'ın kitâbından, Peygamber'in sünnetinden başka bir hüküm tanımamak, hod-serâne fetvâlardan vazgeçmek, şimdiye kadar dinin pâk nâsıyesini karalayan, metîn erkânını hâk ile yeksân eden hileleri bırakmak cihetine yanaşacaklar mı? Ve bu sûretle kendileri için henüz ümîd kapıları büsbütün kapanmamış, henüz Benî İsrâîl ulemâsına isâbet eden ikāba ma'rûz olmamışken mâfâtı telâfîye, Cenâb-ı Hakk'a rücûa çalışacaklar mı? Görmüyorlar mı ki memleketlerinin bir çoğu yıkılmış, Ehl-i Salîb'in pençesi enselerine yüklenmiş, ellerinde müstakil olarak tek bir devlet kalmıştır. O tek devlet de bugün bitmez tükenmez tehlikeler içinde hayatını kurtarmakla uğraşıp duruyor. Allah'ın bu kadar tehdîdi, bu kadar vaîdi acaba kâfî gelmiyor mu? Artık aklımızı başımıza alalım. Cenâb-ı Hakk'ın bize indirmiş olduğu âyât-ı kerîmeyi hiç değeri olmayan dünyâ metâıyla mübâdelede ısrâr etmeyelim. Şerîat-i mutahharadan yüz çevirmenin ne acıklı âkıbetler vücûda getirdiğini İran'da, Fas'da, Mısır'da, Tunus'da gözlerimizle gördük. Korkarız ki beliyye taammüm eder, felâketler hepimize birden müstevlî olur; ukūbât-ı semâviyye üzerimize iner de artık âlem-i İslâm için dünyâ yüzünde hiçbir mevcûdiyet kalmaz.

Ne hâcet! İşte Allah'ın kitâbı, ki elimizdedir, bütün hakāikı kemâl-i vuzûh ile gösteriyor. İşte Peygamber'in sünneti, ki tamâmıyla mazbûttur, hiçbir noktada tereddüde meydan bırakmıyor. Bütün şuûnumuzda İslâm'ı hakem ittihâz etmekten imtinâ' eder ve bir takım erbâb-ı dalâlin nusûsa taban tabana zıd gelen sözlerine uyar dururken Müslümanlık iddiâsında bulunmamız pek bâtıl bir harekettir. Nerede o cemâat, nerede o tâife ki bizi tekrâr Kitâbullâh'a da'vet etsin ve bütün ihtilâfâtımızı hall ü fasl için Allah ile onun Resûl-i muhteremini yegâne hakem tanısın? Elimizde o kadar vâzıh, o kadar şâmil âyât ve ehâdîs-i kerîme var ki müslümanlar bunları düşünerek muktezâsına biraz tevfîk-i hareket etseydiler saltanatları âfâkı sarar, şevketleri dünyâyı tutardı da böyle yağma edilmiş mal gibi, oynanan top gibi elden ele dolaşıp durmazlardı.

[1] Bakara Sûresi, 2/14-16.

Müslümanlar yukarıda söylediğimiz vechile bir çok şuûnda ahbâr-ı yehûdun sâlik oldukları mesleği tuttular. Onların düştükleri âkıbeti düşünmeyerek ahkâm ve mu'âmelât-ı dîniyyede bir çok bid'atler meydana getirdiler. İçimizde öyleleri bulunuyor ki kendilerinin Allah'a nazı geçeceğini, Allah'ın velîlerinden bulunduklarını; binâenaleyh işledikleri günâhdan dolayı muazzeb olmayacaklarını; diğer insanlarla indallâh bir tutulamayacaklarını iddiâ ediyorlar. Bu da'vâya sâik olan sebeb ise ya aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimize güvenmeleri, yahud tasavvuf tarîkatlerinden birine sâlik olarak işledikleri seyyiât yüzünden muazzeb olmayacaklarına, yahud kendilerine teveccüh edecek azâbın mahdûd bir zaman için olduğuna kāil olmalarıdır. Bunların arasında öyle zannedenler bulunuyor ki kıyâmette cehenneme girerlerse bedenleri ateşten aslâ müteessir olmayacak, bilakis oradaki azâb kendilerine na'îm-i cennet gibi tatlı gelecektir.

"Cehennem azâbı bize ancak birkaç gün için isâbet edecektir. Bizler Allah'ın oğullarıyız, sevgilileriyiz" gibi evhâma kapılan yahudiler bütün yalan söylemişlerdir. Nitekim Cenâb-ı Hak [2](قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ ۖ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ ۚ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ ۚ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ ۚ = "Onlara de ki: O hâlde ne için sizi isyânlarınızdan dolayı ta'zîb edip duruyor? Sizler Allah'ın yaratmış olduğu beşerden başka bir şey değilsiniz. Allah istediğini bağışlar, istediğine azâb eder." (قُلْ اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهٗٓ اَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ. بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَاَحَاطَتْ بِهٖ خَطِيٓـَٔتُهٗ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ. وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۚ)[3] = "Onlara de ki: Sizler Allah'dan bir ahid mi aldınız ki 'Allah ahdinde hulf etmez' diye böyle bir cür'ette bulunuyorsunuz; yoksa Allah'a karşı bilmediğiniz bir takım şeyleri mi söylüyorsunuz? Evet seyyiât kazananlar, işledikleri hatâlarla muhât olanlar yok mu, işte onlar ashâb-ı cehennemdirler ki orada ebediyyen kalacaklardır. İman edenler ile a'mâl-i sâlihada bulunanlara gelince ashâb-ı cennet bunlardır ki onlar da burada ebediyyen kalacaklardır." tarzındaki âyât-ı celîlesiyle bunların da'vâsındaki butlânı göstermiştir.

İşte Kur'ân'da musarrah olan bu gibi haberlerle butlân erbâbının hüccetleri yıkılmış, hileleri meydana çıkmış; ahbâr-ı yehûdun, ruhbânların din nâmına kendi heveslerini tatmînden başka bir maksad gözetmedikleri zâhir olmuştur. Ömrünü isyân ile geçiren, her taraftan seyyiât ile muhât olan bir insan Cenâb-ı Hakk'ın bâr-gâh-ı akdesine rücû' ederek yüzünü yerlere sürmedikçe günâh levsini tevbe, nedâmet yaşlarıyla yıkamadıkça bir

[2] Mâide Sûresi, 5/18.

[3] Bakara Sûresi, 2/80-82.

hür Hâşimî bile olsa hüsrândan yakasını kurtaramaması; halbuki Cenâb-ı Hakk'a iman eden, hayatını sâlihât-ı a'mâl ile geçiren, kebâirden müctenib olan bir kimse zenci bir köle bile olsa dünyâda, ukbâda Cenâb-ı Hakk'ın rıdvân ve ihsân-ı ilâhîsi ile bekâm olması hakkındaki haber kat'îdir. Kelimetullâh için, sünnetullâh için değişmek imkânı yoktur.

[3] Bir takım adamların "Hizbü'l-bahr, Hizbü'l-birr, Celcelûtiye" ve sâire gibi bid'atler meydana getirmesi, sonra bunları tilâvetle servet cem'ine, düşman def'ine, hudûd muhâfazasına, memleket himâyesine vesîle ittihâz etmesi hamâkatin, cehlin en çirkin eşkâlindendir. Müslüman yurdlarını birer birer elimizden çıkaran, anâsır-ı İslâmiyyeyi dünyânın her tarafında zillete mahkûm eden bu cehâlet artık elverdi. Ağlanacak hallerden değil midir ki Avrupalılar el-Cezîre Kongresi akd etsinler; Fransa, Almanya, İspanya arasında yedi seneye karîb bir zaman muhâbereler, münâkaşalar teâtî olunsun da mağrib-i aksâ ahâlîsinin bir kısmı lehv ile, lu'b ile meşgûl olsun, bir kısmı da ahzâb ile, evrâd ile oyalansın; türbelerde yatan velîlere bağlansın; toplarıyla, tayyâreleriyle, bombalarıyla gelecek Fransa ordularını bu evliyânın kat'iyyen memlekete sokmayacağına inansın dursun?

Vay o dine ki himâyesi, te'yîdi bu gibi câhillerin eline kalır! Vay o ümmetlere ki efrâdı arasında böyle mühlik bir hastalık sârî şeklini alır!

Ne bir yahudi, ne bir müslüman Cenâb-ı Hak'tan öyle bir ahd almamıştır ki dindaşları birbirini yalnız bıraksın da yine Allah onlara nusret versin; her türlü taksîri irtikâb etsinler de yine kendilerini sıyânet etsin; cehâlet içinde pûyân olsunlar da yine mevki'lerini yükseltsin. Hayır, Allahu Zü'l-celâl mahlûkātı üzerinde dilediği gibi hükmeder. Onun hükmünü ta'kīb etmek, takyîd etmek kimsenin haddi değildir. Kānûn-ı ilâhîsi hulf kabûl etmez. Kelime-i ezeliyyesi ebediyyen değişmez. Dünyâ ibretlerle dolu. Yazıklar olsun ki biz gāfiller bir türlü gözümüzü açmıyoruz. Kâinâtın her cüz'ü bir âyet kesilmiş, lakin bizler lehv ü lu'bdan baş kaldıramıyoruz. Şâyed bu cehâletten ayılmazsak, şâyed şimdiye kadar tepemize inen musîbetleri, felâketleri husûl-i intibâha kâfî görmezsek artık İslâm'ı gören bizden de selâm söylesin!

Yukarıdan beri serd ettiğimiz mülâhazalardan anlaşılmıştır ki Cenâb-ı Hakk'ın sünnet-i ilâhiyyesi tehallüf etmez, bütün kâinâta şâmil olan kānûn-ı ezelîsi istisnâ kabûl eylemez. O sebebden Yahûdî, Nasrânî, Mecûsî, Müslüman… Hepsi Hâlık-ı Zü'l-celâl'in vaadleri ve tehdîdleri huzûrunda müsâvîdir. Kim zerre mikdarı hayır işlerse onu görür. Kim zerre mikdarı şer işlerse onu görür.

Gerek bu âyet-i kerîme ile, gerek aynı rûhdaki diğer âyât-ı celîle ile hakīkat meydana çıkmış; bir takım hevesât-ı kâzibeye sarılarak şer'î dedikleri hileler lehinde söz söyleyenlerin bütün hüccetleri butlâna karışmış gitmiştir. Zîrâ ahlâk-ı hakîmin adâlet-i sübhâniyyesi isyânlarla, tuğyânlarla muhât olan ve ettiklerine peşîmân olarak tevbe etmeksizin dünyâdan ayrılan kimselerin akabini istilzâm eder. Artık böyle bir günahkârın cezâsı cahîm-i hüsrândan başka ne olur? [4] (لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَآ اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهٖ وَلَا يَجِدْ لَهٗ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا) = "İşin hakīkati ne sizin, ne de ehl-i kitâbın kuruntularınız gibi değildir; her kim bir kötülük işlerse onun cezâsını görür. Ve Allah'dan başka kendisini o cezâdan kurtaracak dost ve yardımcı bulamaz."

Ma'lûmdur ki a'mâl-i sâliha silsilesine dâhil olmayan her hareket bir seyyiedir ki işleyen cezâsından kurtulamaz. O hâlde bu kadar tahzîrlere, bu kadar ihtârlara rağmen mevt ve izmihlâli bütün esbâb ve vesâili ile arayanlar nasıl hayat bekleyebilirler? Ümerâsı, erkânı sağlam bir siyâset, ma'kūl bir idâre ta'kībi lüzûmundan gāfil olarak şevket ve azamet nâmına bir yığın aldatıcı zevâhirle iktifâ eden memleketler için bekā ümîdi nasıl beklenebilir? Devlet-i Abbâsiye ancak son nefeslerinde iken anlayabilmişti ki saltanatlar öyle kılıçları tezyîn, kemerleri tezhîb etmekle, askerlerin endâmına çeki düzen vermekle, libâsları, eğerleri som sırmalara gark eylemekle, elhâsıl Cenâb-ı Hak'tan külliyyen yüz çevirip yalnız adedin kesretine, mühimmâtın kifâyetine güvenmekle ve bunların vereceği azamet ve nahvete kapılmakla muhâfaza-i hayât edemezmiş.

Evet, zaman geçtikçe İslâm ümerâsı şehevât-ı nefsâniyyelerine daldılar ve bu husûsta ulemâ-yı sû' tarafından müzâheret gördüler: Hiçbir vakit hiçbir yerde eksik olmayan bu ulemâ sırf birkaç para hâtırı için kendilerinden fetvâlar yazarlar ve bu yazdıklarını Allah'a isnâd ederek başlarındaki ümerâya dalmış oldukları o hayatı hoş göstermeye çalışırlardı. Berikiler de düşmanların kurdukları tuzaklardan tamamıyla bî-haber yaşarlar, sû'-i idâreleri yüzünden ibâdullâhı birbirine katarlar, müessesât-ı adl ü insâfı yerlere sererler; sâha-i hükûmetlerindeki me'ser-i terakkīyi bitirirler, eser-i ilm, eser-i san'at nâmına, mekârim-i ahlâk nâmına hiçbir şey bırakmazlardı. Nihâyet her taraftan tehlikelerle muhât olup serîr-i saltanatları sarsılmaya başlayınca "Bütün bu mesâibe sebeb müslümanlığımızdır. Din olmasaydı ne memleketlerimizden çıkarılırdık; ne de düşmanların istîlâsını görürdük. Müslüman olmasaydık hayatımız böyle bir silsile-i ıztırâb olmazdı. Müslüman olmasaydık bugün

---

[4] Nisâ Sûresi, 4/123.

düvel-i muazzama miyânında ahz-i mevki‘ ederdik" demeye başladılar. Lakin acaba o Hulefâ-yı Râşidîn, o Emevîler; o Ebû Ca‘fer-i Mansûrlar, o Hârûn Reşîdler, o Me’mûnlar, o Eyyûbîler, o Salahaddinler, o Fâtihler, o Kānûnî Süleymanlar, o Selîmler.. Acaba müslüman değil miydiler? Acaba İslâm, dünyânın şarkına, garbına temellük eden, bütün aktâr-ı âlemde bir medeniyet-i hakīkiyye me’seri meydana getiren; Arapların, Acemlerin, Türklerin, Berberîlerin arasında ilmi, dini, lisânı neşreden bu kahramanların dini değil miydi?

[4] Bilmiş olunuz ki bugün yurdumuzu parça parça elimizden almakta olan milletler bizi öyle ansızın bastırmaya; dayandığımız rükünleri râbıtaları temelinden sarsmaya ancak bekā-yı mevcûdiyetimizin kefîli zâmini bulunan kavânîn-i tabî‘iyyeden yüz çevirdiğimizi gördükten sonra cür’et edebildiler. Gördüler ki Kur’ân-ı hakîmin çizmiş olduğu siyâsetten tamâmıyla ayrılmışız; behîmî, denî bir sürü şehevâta dalmışız; hayât-ı istiklâlin en başlı erkânı bulunan zirâatten, ticâretten, san‘atten kendimizi mahrûm etmişiz. Gördüler ki aramızdaki vahdeti parçalayarak birbirimizden ayrı, birbirimize karşı tamâmıyla yabancı yaşıyoruz. Her birimiz diliyle yanıbaşındaki kardeşinin derisini yırtıyor da düşmanların kendisi hakkında ne mel‘ûn maksadlar beslediğinden tamâmıyla gāfil yaşıyor. El-hâsıl o Salîb etrâfında toplanan ümmetler gördüler ki selef-i sâlihimize seksen sene zarfında maşrıktan mağribe kadar uzanmış muazzam bir mülkün saltanatını te’mîn eden dimizin, kitâbımızın siyâsetinden, ta‘lîmâtından külliyyen uzakta bulunuyoruz. İşte bu meşhûdâtlarıdır ki heriflerin bize saldırmalarını, bizim hakkımızda bu kadar şiddetli tama‘lar beslemelerini intâc etmiştir. Yüreklerimize vatanı müdâfaa, düşmanla mücâdele edemeyecek kadar cebânet, meskenet hisleri veren; kendi yurdumuz dâhilinde bile olsa bizleri yabancılara karşı bu elîm, bu zelîl vaz‘iyette bırakan sebeb hep budur. Yoksa başımıza bu felâketleri getiren, tepemizden yıldırımlar, cehennemler indiren âmil, dedikleri gibi İslâm değildir. Bütün bu âkıbetlerin yegâne bâisi şudur ki Müslümanlık bugün müslümanların kabûl etmiş oldukları kıyâfetin içine nüfûz etmemiştir. Ancak sûrette, şekilde kalmıştır… Acaba Resûl-i müctebânın siyâseti, onun hulefâsının siyâseti ne idi? Yahud diyâr-ı İslâm’ın bekāsı için Hâlik-ı hakîmin vaz‘ etmiş olduğu nizâm-ı ezelî ile medeniyet-i hakikiyyeyi bildiren âyât-ı Kur’âniyye hangileridir, diye bu müslümanlara sorsanız ne cevâb alırsınız? Öyle zannederim ki sîret-i Resûl'ü, sîret-i hulefâyı tedkīk etmiş, Kitâbullâh'ı, o kitâb-ı kerîmin her safhasında müncelî kānûn-ı akdesi velev bir sâat olsun düşünmüş kafalara pek az tesâdüf edebilirsiniz.

Şâyed bunlar Kur’ân’ı teemmül ile okusaydılar, peygamberlerinin tarîhini bilseydiler, o nebiyy-i muhteremin siyâsetini ve kendisinden sonra gelen bütün dünyâya hükmünü yürüten hulefânın siyâsetini tedkīk etseydiler gözleriyle görürlerdi ki doğru yoldan ayrılmışlar, İslâm’a ve onun mukaddes kitâbına isnâd cür’etinde bulundukları zünûn ve evhâmda tamâmıyla butlân girîvesine sapmışlardır. Binâenaleyh müslümanların bugün içine düşmüş oldukları cahîm-i hüsrân kendi hareketlerinin, kendi seyyielerinin, kendi muâmelelerinin cezâ-yı sezâsıdır; başka bir şey değildir. Evet, şuûn-ı siyâsiyyelerini, maddiyâtlarını, ma‘neviyâtlarını, hayât-ı ictimâ‘ıyelerini nazar-ı im‘ândan geçirecek olursak birbiri üzerine yığılmış seyyielerden, zulmetlerden başka bir şey bulamayız. Eğer kendileri a‘mâl-i sâlihaya sarılsaydılar; asırlarca süren bu ölüm uykusundan gözlerini açsaydılar da memleketlerinde ulûmu, sanâyii neşretseydiler; adâleti, meşvereti, fazîleti te’sîse çalıssaydılar; cem‘iyetler, şirketler meydana getirseydiler; aralarındaki tefrikaları, hilâfları kaldırsaydılar dünyâda en mes‘ûd bir hayat geçirirler, ukbâda ise na‘îm-i ebedî içinde yaşarlardı.

Şeyh Abdülazîz Çâviş

CİHÂD-ı İSLÂM

Hadîs-i şerîf

يوشك أن يتداعى عليكم الامم من كل افق كماتداعى الا كلة على قصعتها.
قلنا : يارسول الله أمن قلة بنايومئذ ؟ قال : لا ؛ أنتم يومئذكثير ولكنكم
غثاءكغثاءالسيل نزع للهابة من قلوب عدوكم ويجعل فى قلوبكم الوهن.
قالوا : ومالوهن ؟ قال : حب الحياة وكراهيةالموت ![5]

Ma‘nâ-yı şerîfi

"Yemek sofrasındaki insanlar birbirini -buyurun, buyurun diye- nasıl da‘vet ediyorsa, sizin üzerinize saldırmak, sizi memleketlerinizden çıkarmak isteyen bütün milletlerin, devletlerin de birbirlerini öylece da‘vet etmeleri, çağırmaları yakındır. Biz (ashâb) sorduk:

– Yâ Rasûlallâh, bu, bizim o zamanki azlığımızdan mı olacak? Buyurdular ki:

– Hayır! O zaman bilakis çokluk olacaksınız; fakat sellerin üstünden yüzerek gelen ve köşede, bucakta kalan çer çöp gibi dağınık bir hâlde bulunacaksınız. Onun için düşmanlarınızın yüreğinden korku gidecek, sizin kalblerinize (vehn) yerleşecek!

– (Vehn) nedir? diye sorduk.

– Hayata sarılmak, ölümü hiç istememek, yani ölümden korkmaktır, buyurdular."

* * *

İmâm (Ahmed bin Hanbel) hazretlerinin *Müsned*’inden nakledilen şu mübârek hadîs-i sahîh; sevgili Pey-

[5] Ebû Dâvûd, Melâhim, 5.

gamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin pek canlı mu'cizelerinden biridir. Efendimiz hazretleri ümmetinin -zaman zaman- ne gibi **[5]** hâllere uğrayacağını, düşmanların İslâm ışığını söndürmek için üzerimize -toplu olarak- nasıl çullanacaklarını bundan (1300) bu kadar sene evvel bize haber vermiştir. Dünyânın bütün diplomatlarını hayretler içinde bırakması lâzım gelen bu hadîs-i şerîfin gösterdiği yüksek ma'nâ bilhassa son seneler içinde olanca açıklığıyla meydana çıkmıştır:

Fil-hakîka gerek Balkan harbinde, gerek umûmî muhârebede -üç yüz elli milyon ehl-i îmânın dimâğı- olan Osmanlı ülkesini parçalamak, milletimizi esîr etmek ve bi'n-netîce bütün İslâm âlemini başsız bırakarak, o muazzam âlem hakkındaki zâlim tasavvurlarını daha büyük cür'etle tatbîk eylemek isteyen düşmanlarımız, -tıbkı sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin buyurdukları gibi- bir birini "yemek sofrasına da'vet" edercesine çağırmışlar, İslâmiyet aleyhinde rezîl bir ittifâk kurarak hâin emellerini icrâya koyulmuşlardı. Milletimiz başlıca idâre edenlerin seyyiâtı yüzünden "köşede, bucakta kalan çer çöp gibi dağınık bir hâle" gelerek, nifâklara düşerek ölümden kaçtığı için Balkanlar'da mağlûb ve perîşân olmuş; yüz binlerce nüfûsunu zâyi' ettikten başka bütün mukaddesâtıyla memleketin en kıymetli parçalarını düşmanların ayakları altında çiğnetmiştir. Fakat uhdesine düşen din ve vatan vazîfelerini ilk iki senesi içinde gerçekten yaptığı, ittifâka sarıldığı, "ölümü kötü" görmediği içindir ki umûmî muhârebede de -avn-i ilâhî ile- galebe çalmıştır. O iki yılın ve hele (Çanakkale), (Kûtü'l-amâre) gibi yerlerde kazanılan şerefli muzafferiyetlerin târîh-i millîmize ilâve ettiği parlak sahîfelerle şanlı hâtıralar elbette ebediyyen tebcîl edilecektir. Yalnız o muhârebenin son senelerde başlayan yolsuzlukların, ihtirâsların, ihtikârların ve bi'n-netîce "hubb-i hayât"ın da tekrâr milletimizin, vatanımızın sînesinde ne onulmaz yaralar açtığı kābil-i inkâr değildir. Cenâb-ı Hakk'a şükürler ederiz ki mâzîsi baştan başa kahramanlıklarla dolu olan fedâkâr milletimiz, mütârekeden sonra düşmanlarımızın silâh nâmına, top nâmına diğer levâzım, mühimmât-ı harbiyye nâmına elimizde hiçbir şey bırakmamış olmasına rağmen sırf, imanı Müslümanlığı kuvvetiyle yeniden müdâfaaya başladı ve müdâfaa hareketi gittikçe genişledi, bütün düşman âlemini "korku" ile karışık hayretler içinde bıraktı. Emîniz, ki nusret müslümanların, haybet ve nikbet daima düşmanların olacaktır. (إِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ)[6] = "Cenâb-ı Hakk'ın dinine yardımda bulunursanız Allah da size nusret ve cihâdda sebât ihsân eder."

[6] Muhammed Sûresi, 47/7.

* * *

Bu hadîs-i şerîf -yukarıda da söylediğimiz vech iledüşman millet ve devletlerin müslümanlara karşı alacakları vaz'-ı udvânı haber verdikten sonra, o vaz'iyete sebeb olmak üzere de iki şey gösteriyor:

1 – Müslümanların dağınık, parça parça yaşamaları,

2 – Şahsî hayata fazla ehemmiyet vererek umûmî ve hakīkī hayattan gāfil bulunmalarıdır.

Bir millet yaşamak, varlığını, istiklâlini muhâfaza edebilmek için her şeyden evvel vahdete, birliğe muhtaçtır. İttifâk râbıtaları zaîf olan milletler parçalanır, dağılır, harîta-i âlemden silinir, gider. Böyle milletler "Sellerin üstünden yüzerek gelen ve köşede, bucakta kalan çer çöpler"den ibârettirler. Onların kalbinde hâkim olan hamâset ve celâdet değil, zaaf ve cebânettir, -ta'bîr-i Risâlet-penâhî vechile- (vehn)dir. Bu hakīkati Dîn-i celîl-i İslâm bir çok âyet ve hadîslerle de biz müslümanların gözüne sokmuş, fakat maalesef müslümanlar bunları görememiş, yahud görmek istememiştir.

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'inde buyuruyor ki: (وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ)[8] ~ (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا)[7] ="Ey müslümanlar habl-i ilâhîye, Kur'an-ı azîme, Dîn-i İslâm'a sımsıkı yapışınız, sakın ayrılık göstermeyiniz" ~ "Birbirinizle kavgaya, ayrılığa düşmeyiniz! Sonra parçalanırsınız; devletiniz, saltanatınız elinizden gider." İşte bu gibi âyât-ı celîle bir milletin varlığını, istiklâlini nasıl muhâfaza edebileceğini pek açık göstermektedir ki bunlara aykırı hareketlerde bulunmak daima felâketler, sefâletler doğurur, milletleri uçurumlara sürükler. İttifâkı, birliği, yardımlaşmayı magz-ı Kur'ân'dan almış olan müslümanlar bu kāidelere sımsıkı yapıştıkları zamanlarda büyük varlıklar, hârikalar ibrâz etmişler, fakat az bir inhirâfda bulundukları devrelerde perîşân ve muzmahil olmuşlardır.

Tek başına cehl ve vahşete karşı meydan okuyan Hazret-i Nebiyy-i a'zam (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in en büyük düstûru (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ)[9] = "Mü'minler kardeşten başka bir şey değildir" âyet-i kerîmesi idi. Aralarındaki ayrılık ve ahlâksızlık yüzünden şîrâze-i cem'iyyetleri dağılmak üzere bulunan akvâm-ı vahşiyye-i Arabı az zaman içinde (ittifâk=birlik) sancağı altında toplayan âmil-i ma'nevî hep bu düstûr-ı âlî idi. Her mü'min kendi şahsî varlığını bir (küll-i vâhid)'in, yani müttefik milletin eczâsından sayar ve daima o (küll)ün endîşesi ve aşkı ile yaşardı. Zâtî menfaatler, şahsî ihtirâslar hep umûmî

[7] Âl-i İmrân Sûresi, 3/103.

[8] Enfâl Sûresi, 8/46.

[9] Hucurât Sûresi, 49/10.

menfaatler içinde erir, ferdiyet cem'iyetin bekā-yı hayât ve mevcûdiyeti uğurunda çalışırdı. İşte bu sûretle kökleşen (elbirlik ve kardeşlik) İslâm nûrunu her tarafa **[6]** saçabilmiş, din kardeşliği daha geniş bir sûrette yerleşmiş, İslâm nüfûsu pek az bir müddet içinde yüz milyon râddesine varmıştır. Bu yüz milyon insanın rûhu bir, vicdânı bir, imanı bir, emeli hep bir idi. En büyük şehirlerden tutunuz da en hücrâ çöllere, haymelere varıncaya kadar hüküm süren siyâset (elbirlik ve kardeşlik) siyâseti idi. Köklü, kuvvetli siyâseti yaşatan, canlandıran diğer düstûrlar da adâlet, hakkāniyet, menâfi'-i umûmiyyeye hizmet, hürriyet ve müsâvât.. gibi kudsî şeylerdi. İslâm'ın bu âhengi, bu câzibesi karşısında nüfûs-ı İslâmiyyeye yüz binlerce insanlar can atarak katışıyor, müslümanlar kuvvetleniyor, dünyâları titretiyorlardı. Toplu İslâm kalplerinin hep bir emel ile çarpması, küfür ve dalâlet ve nifâk içinde çalkanan ecnebî devletleri düşündürmekte, fakat bunlar yeni parlayan İslâm nûru, İslâm ittifâkı karşısında sönmekte, mahv olmakta idi. Aralarında müdhiş bir ayrılık ve ahlâksızlık var idi. [10](تَحْسَبُهُمْ جَمِيعاً وَقُلُوبُهُمْ شَتّٰى) = "Onları -Yâ Muhammed- toplu zannediyorsun, amma kalpleri, emelleri hep ayrı ayrıdır." âyet-i kerîmesi sanki bunların hâlini gösteriyordu.

(Abbâsîler) devrinde maatteessüf İslâm ahlâkı bozulmaya başladı. Cenâb-ı Hak onların memleketlerini müttefik Moğol ordularına çiğnettirdi. Medeniyetiyle, ulûm ve fünûnu ile varlığını bütün garba tanıtmış, hattâ Müslümanlığı Avrupa'ya nakletmiş olan koca (Endülüs) Devlet-i İslâmiyyesini de batıran, Osmanlılardan fazla bir hayât-ı târîhiyye yaşadığı hâlde onu mahveden, evet kılıçtan yakasını kurtarabilmiş Endülüs Araplarına cebren Hıristiyanlığı kabûl ettiren mel'ûn âmiller de yine hep ahlâksızlık, korkaklık, ayrılık gayrılık idi.

Osmanlılara gelince: Bir avuç aşîret hâlinde meydana gelen Osmanlıları tâ Viyana'ya kadar götüren, onlara Avrupa devletlerinden haraç aldıran, bugün krallık ve imparatorluk şeklindeki büyük ülkeleri birer vali ile idâre ettiren mukaddes âmil, ittifâk, uhuvvet, adâlet, celâdet.. gibi meziyetler idi. Fakat iki, üç asırdan beri bizi inhitâta ve nihâyet –neûzü billâh– inkırâz tehlikelerine sürükleyen şey de tefrika, nifâk, zulüm, "hubb-i hayât" oldu. Kat'iyet-i riyâziyye ile sâbit olmuş hakîkatlerdendir ki,

"Kendi ahlâkıyla bir millet ölür, yahud yaşar"

Ahlâk her milletin bünye-i ictimâiyyesine göre bazı tahavvülât arz edebilirse de, (vahdet ve tesânüd) her millet ve memlekette âmil-i halâs olarak kabûl edilmiş bir (ana hattı)dır.

[10] Haşr Sûresi, 59/14.

*
* *

Ne garîbdir, ki biz müslümanlar ittifâkın kıymet ve ehemmiyetini şu felâket zamanlarında bile hâlâ anlayamadık! Son dört buçuk sene içinde bir çok eyâletlerimizden, vilâyetlerimizden mahrûm kaldık; evliyâ ve enbiyâ merkadlerini kucaklayan İslâm medeniyet ve ma'rifetine tecellîgâh olan memleketlerimiz düşmanlarımızın eline geçti. Yunan piçleri ecdâdımızın türbeleri üstünde hora tepiyor; yapmadık şenâyi' bırakmıyor; Adana ve Ayıntab cebhelerinde Fransızlar ve Ermeniler türlü türlü fecâi' irtikâb ediyor; düşmanlar bütün Osmanlı ülkesini, bütün İslâm diyârını "sofra başına" kemâl-i iştihâ ile oturmuş yiyiciler gibi yutmak, müslümanları tamâmen esîr etmek istiyor; hülâsa (1000) şu kadar yıldan beri parlayan nûr-ı İslâmiyet insafsızca söndürülmeye kalkışılıyor da biz hâlâ nifâk ve şikāktan, fitne ve fesaddan lâyıkıyla ayrılmıyor, felâket-i müdhişe karşısında âdetâ gāfilâne seyirci kalıyoruz.

Gönül arzu eder, ki memleketimizin her tarafını kaplayan düşmanların bir an evvel tard ve def'i için -hattâ bir ferdi bile hâriç kalmamak üzere- bütün millet yeni baştan ve yeni bir ittifâk-ı mukaddesle yeni ve canlı bir hareket-i milliyye göstersin. Herkes gāye-i mukaddesesinin tamâmıyla husûlüne kadar en ufak ihtilâflardan bile tevakkī etsin, hattâ tâlî ve fer'î kanâatlerinden Allah rızâsı için fedakârlık yapsın. Bu sûretle göreceğiz, ki yakında avn-i Hak'la memleketimiz kurtulmuş, milletimiz senelerden beri beklediği ma'şûka-i istiklâline kavuşmuş olacaktır.

*
* *

Hadîs-i şerîfde ecnebî millet ve devletlerin müslümanlara karşı alacağı vaz'-ı udvânın ikinci sebebi olarak bir şey zikr ediliyordu:

– Hayata sarılmak, ölümden nefret etmek, yani ölümden korkmak!

Bunun hakkındaki îzâhâtımızı inşâallâh gelecek nüshamızda arz edeceğiz.

Nasûhî Dede

Pek Mütehassiri Bulunduğumuz
Sebîlürreşâd
Cerîde-i Mübârekesine

Muhterem dindaşlar,

Balıkesir muhîtinde vâsi' sûrette münteşir olan ve bütün livâmız halkının pek ziyâde teveccüh ve muhabbetleri bulunan sevgili *Sebîlürreşâd*'ımızın Anadolu'da intişâra başladığını haber aldık. Fakat maatteessüf hiçbir

nüshasını görmek nasîb olmadı. Kastamonu'da çıkan ilk nüshasını okuyan bir hemşehrimiz bize mündericâtından bahsetti. Bu nüsha müslümanların en büyük şâiri muhterem üstâdımızın pek belîğ, pek müessir bir mev'izalarını ihtivâ ediyormuş. Müslüman kardeşlerimiz arasında elden ele gezdiğini **[7]** öğrendiğimiz bu mühim nüshayı -âh- görmek, okumak, yüzümüze sürmek nasîb olsa… Geçen gün arkadaşlardan birinin evinde, arka tarafdaki bir odada hemşehrimiz muhteriz ve kısık ifâdelerle anlatıyorken kendimizi zabt edemedik, her zaman içimize akıttığımız yaşları orada da bol bol döktük.

Âh, düşman pençesine düşmek ne elîm, ne fecî' bir felâket imiş! Allah bu felâketten masûn kalan memleketlerimizi muhâfaza buyursun. Hürriyetleri yabancı milletler tarafından gasb edilen insanlar için en büyük saâdet ölümdür. Tahammül edebilirim, demek için hiç insanlıktan nasîbi olmamak lâzımdır. Zâlim düşman her dakîka bin azâb ile vicdânlarımızı sızlatır da yine karşısında müteşekkir ve memnûn çehreler ister. Teessüre bile hakkınız yoktur. Sizin malınızı gasb edecek, nâmûsunuza taarruz edecek, şeref ve haysiyetinizi ayaklar altında çiğneyecek…. Yine teessür göstermeyeceksiniz. Bağırmak, feryâd etmek değil, sessiz sessiz gözyaşları bile dökmeyeceksiniz. Gözleriniz kızarmış olduğu hâlde karşısına çıkamazsınız. Gülmeye, hâlinizden müteşekkir müftehir olduğunuzu göstermeye mecbûrsunuz. Biraz felâketlerinize ağlamak isteseniz derhâl kafanıza müdhiş darbeler iner.

Hemşehrimiz üstâdın mev'izasından bahsedince geçen seneki hâlimizi tahattur ettik. Yine böyle bir kış günü idi, birkaç satırlık küçük bir da'vetnâme ile müslümanlar câmie çağırılıyordu. Müslümanların muazzam şâiri, muhterem üstâdı Âkif Beyefendi Cum'adan sonra ihvân-ı dîn ile bir hasbihâlde bulunacaktı. O gün bütün memleket halkı Zağnos Paşa Câmii'ne koşmuştu. Câmi' istîâb etmemiş de dışarılara hasırlar serilmişti. Hazret, kürsüye çıkarak en müessir şiirlerinden birini okumuş, ondan sonra milletlerin esbâb-ı teâlî ve izmihlâlini îzâh etmişti. Müslümanlığın nasıl zuhûr ettiğini, az zamanda nasıl dünyâları tuttuğunu ve sonra müslümanların dinlerinden uzaklaştıkça ne felâketlere uğradığını anlatmış; düşman tecâvüzüne karşı Anadolu'yu müdâfaa husûsunda "Karesi"nin diğer vilâyetlere ön ayak olarak açtığı cihâd bayrağını tebcîl etmiş, bizim galeyânlı rûhlarımızı bir o kadar daha cûşa getirmişti. Âh, o şanlı, celâdetli günler… Onların bugün yalnız bir hâtırası kaldı. Bir zamanlar garb cebhesinin bütün yükünü omuzlarına alan, bu uğurda hiçbir fedakârlıktan geri durmayan, her türlü yoksulluğa rağmen aylarca düşmana karşı göğüs [geren] kahraman (Karesi) bugün yaralı bir arslan gibi yerlerde yatıyor. Bir zamanlar bölük bölük, tabur tabur İslâm mücâhidlerine karargâh olan bu güzel memleket bugün Yunan çizmeleri altında kalmış, için için yanıyor. Ne oldu, hangi semûm-i felâket esti de Osmanlı saltanatını yükselten, Rumeli'ye geçerek kıt'alar fetheden bu yiğitler yurdu bugün düşman pençesine düştü. Evet ne oldu da tarîhleri şanlarla, şereflerle dolduran; hürriyet ve istiklâl bayraklarını yaldızlarla işleyen kahraman (Karesi) bugün esâret zincirleriyle kuşatıldı. Âh ey büyük Üstâd, ey İslâm'ın hazîn mâtemini terennüm eden büyük şâir! Bugün gel de bizim bu güzel memleketimizin, bu fedakâr yurdumuzun ne hâle geldiğini gör. Bize hitâb ettiğin o kürsî-i muallâ bugün örümceklere me'vâ oldu. Her tarafta dalgalanan istiklâl bayraklarına bedel memleketin âfâkını sehâb-ı mâtem kapladı. Şen ve şâtır ocaklardan bugün tüten hep enîn ve figāndır. Düşman zulmet gibi âfâka çöktü.Yılan gibi harîm-i ismetimize sokuldu. Her şeyimizi yaktı, yıktı, harâb etti. Maddî ve ma'nevî bütün mâmelekimizi târâc etti. Üstâd! Bu güzel yurd, bu fedakâr memleket bu hâle mi düşecekti? Yazıklar olsun o müslümanlara ki bizi yalnız bıraktılar. Bizim imdâdımıza koşmadılar. Allah'ın emrine, Peygamber'in emrine arka çevirdiler. Her şeyden mukaddem olan farzı edâ etmediler. Topun ağzından uzak olmakla felâket onlara kadar erişmez zannettiler. Düşman uzakta iken, memleketlerimizde henüz yerleşmemişken, yapılacak umûmî bir hareketle düşmanı denize dökmek pek kolay iken ihmâl ettiler. Bilakis bazı yerlerde tefrikalar çıkardılar. Mevcûd kuvvetimizi de sarstılar. Düşmanı teşcî' ettiler. En nihâyet bu kadar mesâî, bu kadar fedâkârlık hebâ olup gitti. Bu mübârek topraklar düşman ayakları altına düştü. Hâin düşman buraları çiğneyip geçtikten sonra şimdi daha ilerideki memleketlerimize saldırıyor. Maksadı bütün bütün mevcûdiyetimize hâtime vermektir.

İhtimâl ki bazı zavallılar henüz hakîkati idrâkten gâfildirler. Onları îkāz için bu mektûbu yazıyor, ve sevgili *Sebîlürreşâd*'ımızla neşrini temennî ediyorum. İnşâallâh her türlü tehlikeleri atlatarak size vâsıl olur. Düşman istîlâsı nedir, esâret ve mahkûmiyet nasıldır? Bilmeyenler öğrensinler. Bizim hâlimizden ibret alsınlar. Eski günâhlara tevbe ederek harekete gelsinler. Bütün tefrikaları terk ederek birleşsinler. Hem kendilerini, hem bizleri kurtarsınlar.

Biz bugün artık eli, kolu, bağlı esîrleriz. Yalnız başımıza aylarca düşmanla çarpışa çarpışa yaralandık, mecrûh düştük. Bî-tâb ve tüvân kaldık. Şimdi uğradığımız felâketin mâtemini tutuyoruz. Yaşlarımızı kalplerimize akıtıyoruz. Mahzûn ve yanık gönüllerimiz bir nesîm-i saâdet bekliyor. Ufuklar simsiyah, semâmızı muzlim bulutlar kaplamış.

"Yâ Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı" diye rûhlarımız feryâd ediyor. Fakat her taraf hâmûş! **[8]** Bizi kurtaracak hiç mi yiğit kalmadı? Bütün Anadolu esârete mi düştü? Bütün kalpleri korku mu kapladı? Bu güzel memleketler nasıl düşmana bırakılır? Yunanlılar burada kalacak olurlarsa bütün Anadolu için hayat harâmdır. Bunlar[ın] yaptıkları zulüm ve şenâate tahammül olunamaz. Taş olsa parçalanır. Demir olsa erir. Yüzlerini görmemek için sokağa çıkamıyorum. Hâlimizi düşündükçe çıldıracağım geliyor. Gece, gündüz ölüm temennî ediyorum. Fakat nerede o bahtiyârlık? Bu azâbı çekeceğiz; bu zillete katlanacağız. Bugünleri görmek mukaddermiş. Âh; hürriyetin kıymeti; istiklâlin şerefi böyle esâret günlerinde ne kadar takdîr olunur. Hemen Cenâb-ı Hak bizi ve bütün ümmet-i İslâmiyyeyi bu felâketlerden kurtarsın.

* *

Size istîlâ safahâtından bazı acı hâtıralar, bazı ibret levhaları nakledeyim. Cebheler bozulup da Karesi'de barınmak imkânı kalmayınca kuvvetler çekildi. Düşman şehre pek ziyâde takarrüb etmişti. Ferdâsı Çarşamba günü papaslar toplandılar, Türklerden de bazılarını cebren aldılar. Belediyede ictimâ' ettiler. "Şimdiye kadar müdâfaa uğurunda çalışanlardan kimse kalmamıştır. Hepsi çekilip gitmiştir. Memleket teslîm olacaktır." meâlinde Yunan kumandanına cevâben Rumca bir mazbata yazdılar. Beyaz bayraklarla istasyon civârına gelerek Yunan'ı istikbâl eylediler. Fakat müfreze zâbiti kabûl etmeyerek, kasaba hâricindeki kışlada bulunan kumandanlarına verilmesini söyledi. Onun üzerine kışlaya gittiler. Bir sâat sonra bir keşif koluyla hep birlikte belediyeye geldiler.

Ortalık bir kabristân sükûnunu andırıyordu. Herkes evlerine kapanmış, baştan başa dükkânlar mesdûd. Sokaklarda hiçbir ferde tesâdüf edilmiyor. Bütün memleket mâtem içinde. Her tarafa bir zulmet çekmiş. Çocuklar birer tarafa büzülmüş, neye uğradıklarını bilemiyorlar. Kadınlar evlâdlarının, kocalarının nerede ve ne hâlde olduklarını bilememekten mütevellid müdhiş bir ıztırâb içinde ağlıyorlar. Bütün evlerin kapıları sımsıkı kapanmış. Zuhûr edecek âkıbete mütevekkilâne muntazır bulunuyorlar.

Yunan kumandanı belediyeye gelip de oturunca evvelâ Vehbi Bey'i ve hey'et-i merkeziye a'zâlarını sorar. Onların gittiklerini söylerler. Ondan sonra:

– Hani ahâlî? der. Bu dükkânlar, kahveler niçin kapalı?

– Memleket bugün işgâl olunacağı için herkes hânelerine çekilmiş.

– Bizim aradığımız Millîcilerdir. Onları te'dîb için bizi pâdişâh gönderdi. Derhâl herkes dükkânlarını açacaktır. Kim emrime muhâlefet ederse en müdhiş cezâya çarpılacaktır.

Onun üzerine münâdîler çıkartılarak cebren dükkânlar açtırıldı. O sırada -ki gurûb takarrüb ediyordu- bir tayyâre geldi. İstasyona, şehre bombalar atmaya başladı. Yunanlıların şehri işgâl ettiklerinden haberi olmadığı anlaşılıyordu. Yunanlılar telâşa düştüler, derhâl beyaz bezler gerdiler. Üzerlerine siyah boyalar yaparak her tarafa işâretler çektiler, fakat hiçbiri fâide vermedi. Tayyâre bombalarını ikmâl ettikten sonra çekilip gitti. On beş, yirmi kişileri yaralandı. Birkaç tanesi telef oldu. Tayyâre gelmezden biraz evvel istasyon me'mûrlarından birinin kızı istasyonda hem geziniyor, hem de Yunanlıları bekliyormuş. O esnâda tayyâre gelir, attığı bombaların biri o kıza isâbet ederek onu emeline kavuşturur.

Tayyâre gelmezden bir çeyrek evvel Yunanın kuvâyı külliyesi gelmeye başlamıştı. O gece bütün hânlar, hamamlar, meyhâneler, bir çok mektepler, hâneler işgâl olundu. Kumandan Hasan Çelebi Mektebi'ne yerleşti. Derhâl -sâat 12- münâdîler nidâ ettiler:

– Sâat yarımdan i'tibâren gün doğuncaya kadar kimse bulunduğu yerden dışarı çıkmayacak ve herkes kapısının önüne fener asacak!

Onun üzerine minârelerde ezânlar ta'tîl olundu. Câmiler kapandı. Herkes kapısının önüne fener astı. Asmayanlar şiddetli cezâlar gördüler. El-ân bu yüzden fukarânın çektiği sıkıntılar, yediği dayaklar hesâbsızdır. Her gece ahâli binlerce lira masrafa mecbûr tutuluyor.

Gelirken yollarda rast geldikleri bütün ekinleri hayvanlarına yedirdiler. Orada yaptıkları hasârâtın hadd ü hesâbı yoktur. Bilâhare ahâlînin elindeki hubûbâtı da aldılar. Bir taraftan İzmir'e, diğer taraftan ordusunun bulunduğu mahalle cebren arabacılara taşıttırdılar.

Yollarda tesâdüf ettikleri bîçâre köylülerin pek çoklarını öldürdüler. Kadınların ırzlarına tecâvüz ettiler. Ne buldularsa aldılar.

Kasabaya girdikleri gün burada da türlü türlü rezâletlerde, yağmagerliklerde bulundular. Hükûmeti tamâmen soydular. Evrâkları parça parça ettiler. Sultânî Mektebi'ni ve daha bir çok mahalleri ibtidâ yerli Ermeni ve Rumlar, bilâhare Yunanlılar soyup soğana çevirdiler.

İşgâlin üçüncü günü taharrî bahânesiyle evlere tecâvüze başladılar. Taharrîden evvel dellâl nidâ etti:

– Hiç kimse evinden çıkmayacak. Kim çıkarsa derhâl vurulacaktır. Onun üzerine bütün evlere girdiler. Her şeyden evvel sandıklara hücûm ettiler. Buldukları bütün kıymetli eşyâları aldılar. Pek çok yağmagerliklerde bulundular. Bütün gasb ettikleri şeyleri İzmir'e naklettiler.

[9] Silahları topladıktan sonra tevkîfâta başladılar. Kuvâ-yı Milliyeci diye bir çok müslümanları hapishâneye doldurdular. Türlü türlü işkenceler ettiler. Yapmadık tahkîr bırakmadılar. Şehir hâricinde pek çok dindaşlarımızı şehîd ettiler. Bursa hattındaki telgraf tellerini söktüler, direklerini yıktılar, telleri İzmir'e gönderdiler. Ya o yerli Ermeni ve Rumların yaptıkları rezâletler, taarruzlar, tahkîrler… Bunlar kat'iyyen tahammül olunur şeyler değildir. Ermeniler Yunanlılar'ı Balıkesir'de görür görmez çıldıracaklardı. Bıçak ve sopalarla sokak ortasına döküldüler, ötekine berikine çattılar, döğdüler, tahkîr ettiler, cerh ettiler. Her türlü rezâleti irtikâb etmekten geri durmadılar.

Bîçâre ahâli neye uğradıklarını bilemediler. Her taraftan taarruz, tecâvüz ve hakâret… Düşman istîlâsının ne elîm olduğunu gördüler. Bu fecâyie ma'ruz kalan bütün müslümanlar:

– Âh, keşki hepimiz öleydik de bu felâketli günleri görmeyeydik! diye telehhüf edip duruyorlar. Allah hiçbir memlekete bu felâketi göstermesin. Esâret kadar dünyâda zillet tasavvur olunamaz. Bütün insanlık hislerini öldürür. İnsan kendisinde hayvan kadar bile bir mevcûdiyet hissedemez.

Tabîî düşmandan lütuf ve merhamet beklenmez. Bilhassa Yunan gibi vahşî ve zâlim olursa her türlü gadr ve zulmü irtikâb etmekten çekinmez. Fakat insanın en ziyade yüreğini yakan, bizim içimizden de bazı alçakların onlarla birleşerek bize fenalık etmesidir. Bunların mâhiyeti zâten öteden beri ma'lûm idi. Fakat haklarında merhametle muâmele ediliyordu. Fırsat ellerine geçer geçmez bu münâfıklar bütün nifâklarını, kendi arkadaşlarına, kendi dindaşlarına karşı kalplerinde besledikleri gayz ve kinleri ortaya döktüler. Bütün bu erâzilin başına ma'hûd (Kikirik Muhyiddin) geçerek yapmadıkları rezâlet, icrâ etmedikleri hıyânet bırakmadılar. Yunan gelir gelmez Kikirik, Pamuk Hanı'nın kapısına "İngiliz Muhibleri Cem'iyeti" diye bir levha astı. "Bu Kuvâ-yı Milliyecidir, şu cebhede bulunmuştu" diye bir çok zavallıları tutup tutup Yunan kumandanına teslîm ettiler. Biraz geçtikten sonra İstanbul'dan bir Ermeni, bir Rum, bir de Türk olmak üzere üç müfettiş geldi. Müslümanlara yapılan mezâlim, icrâ edilen taarruz ve tahkîrler yetişmemiş gibi bunlar da ikinci bir tazyîke başladılar. Ermeni müfettişi bir tehcîr mes'elesi ortaya çıkararak müslümanları soyup soğana çevirdi. Beğendiği eşyâyı "Bu Ermeni malıdır" diye çekip aldı. Ermenilere teslîm etti. Yalnız eşyâ değil, hâneleri, tarlaları bile zabt etti, gasb etti. Rum müfettişi de Rumlar hesâbına çalıştı. Bize mensûb olan alçak ise Kuvâ-yı Milliyecileri ta'kîb etti, fetvâya mühür basan ulemâ-yı kirâmı aradı. Bu bîçâreleri tutup tutup tevkîf ettirdi. Bunlardan aylarca hapishânelerde sürünenler oldu. İşkence gören bir çok zavallıların verdikleri rüşvet yüz binleri aştı. Yunanlılar parasız kaldı mı, rastgele birini tutarlar "Sen Kuvâ-yı Milliye'ye mensûb imişsin, şimdi seni hapsedeceğiz; öldüreceğiz" derler. Diğer taraftan da simsarlar gelir, "Şu kadar para ver de seni kurtaralım" derler. Böyle bîçâre halkı soyup duruyorlar.

Kuvâ-yı Milliye'ye mensûbiyetle maznûn olanlardan bir kısmı da sabah akşam günde iki defa Yunan kumandanının bulunduğu Hasan Çelebi Mektebi önünde isbât-ı vücûd etmeye mecbûr tutuldular. Sabahleyin gelip sıralanırlar, sâatlerce beklerler kumandanın gönlü olacak da çıkıp bir kere onları görecek, lütfen müsâadede bulunacak! Zâlim, pencereden bakıyor da onların bu hâl-i zilletinden zevk alıyor. Yollarda sıra ile gidip geldikleri için Ermeni ve Rumlar tarafından türlü türlü tahkîrlere, tezyîflere dûçâr oluyorlar:

– Kuvâ-yı milliyeciler gidiyor, kuvâ-yı milliyeciler..! diye istihzâlar, istihfâflar… Bir gün Kikirik hiddete geldi:

– Niye bunlar hâlâ geziyor? Her hâlde bunlar asılmalıdır. Hele Kocabıyıkzâde Mehmed Efendi mutlaka asılacaktır… dedi. Kocabıyıkzâde bundan korkarak birkaç gün gizlendi. İşte Yunanlılar kendilerine alet edecek böyle reziller de buldular. Burada kalan zâbitlerimizi Atina'ya gönderdiler.

Bir aralık Yunanlılar müslümanların hânelerine zâbitlerini koymaya kalkıştılar. Bazı evlerin üst katlarını, bazı evleri de büsbütün işgâl ettiler. Müslüman hânelerine zâbitlerin verilmesi memlekette pek ziyâde sû'-i te'sîr ve galeyânı mûcib oldu:

– Mâdem ki zâbitlere hâne lâzımdır; bütün masârıfını biz verelim, ayrı hâne tutup döşetelim… dediler. Onun üzerine müstakil hâneler açtırdılar, mükemmel sûrette tefrîş ettirdiler.

Bir aralık Ermeniler kadınlara da taarruza başladılar. Gönüllü olarak Yunan ordusuna iltihâk ettiler. Yunan şapkasını giyerek etrafta rastgeldikleri müslümanları şehîd etmeye başladılar.

Yunanlılar İvrindi ulemâsından ve Medresetü'l-kuzât me'zûnlarından Yağlılarlı Ali Efendi Hoca'yı ikindi abdesti alırken canavarcasına şehîd etmişlerdir.

[10] Edremid, Burhaniye, Ayvalık, Erdek kazâlarındaki bütün zeytin mahsûlünü cebren zabt ile İzmir'e kaçırdılar. Sevâhil eşrâf ve münevverânından birçok zevât ortadan gâib olduğu gibi bazıları da bugün tese'ül etmek derekesine geldi.

Köyleri üstünden uçan bir Yunan tayyâresini düşüren …karye ahâlîsini Yunanlılar tamamen yaktılar, ahâlîsini de umûmiyetle şehîd ettiler.

Bereket versin, Venizelos-Kostantin kavgası çıktı da ihtilâfa düştüler. Bunun üzerine müslümanlara biraz ümîd

geldi. Yerli Rumlar, Ermeniler işin netîcesini sezmeye başladılar. Gönüllü giden Rumlar, Ermeniler avdet ettiler.

Yunan kralı vefât ettiği zaman üç gün üç gece kimseyi sokağa çıkartmadılar. Her tarafı kapattırarak halka yas tutturdular. Birinci günü bütün müslüman ve hıristiyan mektep çocuklarını kilise meydanına topladılar, âyîn-i rûhânî yaptılar. Yunan askerleri silahlarını aşağı çevirerek vaz'iyet aldılar. Ve mektep çocuklarının etrâfını ihâta ettiler. Papas duâ etti. Bütün mektep çocuklarına "Hepiniz ağlayacaksınız" denildi. Hıristiyan çocuklar hakîkaten ağladılar. Müslüman çocuklar da gözlerine tükürük sürmek sûretiyle korkudan ağlamağa başladılar. Yunan askerlerinin ise bir kısmı ağladığı hâlde bir kısmı da bıyık altından gülüyordu. Papaslar vazîfelerini bitirdikten sonra mektep çocuklarına:

– Haydi gidiniz. Fakat kafalarınızı kaldırmayınız. Hepiniz başınız aşağıda olarak gideceksiniz, dediler. Bu sûretle âyini ikmâl ettiler. Fakat bundan sonrada Yunanlıların neşveleri kaçtı. Balıkesir'de bulunan Yunan askerlerinin bir kısmını terhîs ettiler. Bunlar kral tarafdarları olduğu için bunlardan bir hayır gelmeyeceği kanâatiyle onları Atina'ya yolladılar. Bu askerler avdet ederken bunlar da:

– Yaşasın Kral Kostantin! Yaşasın Mustafa Kemal Paşa! Askerleri! Kahrolsun Venizelos! diye bağrarak gittiler. Denebilir ki Yunanlılar hemen umûmiyetle bu işten bıktılar usandılar. İyi görüşdükleri bazı müslümanlara öyle diyorlar:

– Ne olacak bu iş? Daha ne kadar biz İngiliz menfaatine hizmet edeceğiz. Bıktık usandık. Fakat ne yaparsın; askerlik belâsı! Bizim buralarda ne işimiz var? İngiliz kendisini tehlikeye koymak istemiyor da bizi öne sürüyor.

Artık kalplerine korku geldi. Eski neşveleri kalmadı. Bir gün "Türk tayyâresi geliyor!" diye öyle telâşa düştüler ki kaçacak delik bulamadılar. Her tarafı kapattılar. Zâbitler sâat kulesinin içine girdiler. En ziyâde korktukları şey tayyâredir.

Şimdi mütemâdî bir havf içinde titriyorlar. Bir aralık bizim müfrezelerin Sındırgı üzerine akınları burada müdhiş te'sîrler husûle getirdi. Yunanlılar telâşa düştüler. Rumlar, Ermeniler "Geliyorlar!" diye helecâna uğradılar. Kikirik gibi; Şevki gibi, Gazeteci Ömer Fevzi gibi "İngiliz muhibleri" derhâl soluğu İzmir'de aldılar. Bu zümreden bir de Mahmud Bey nâmında biri vardır. O sıralarda herif korkusundan çıldıracaktı. Uhdesinde pek çok işler olduğu için buradan ayrılamadı. Her akşam kafayı tütsüler, komşusu Ahmed ile derdleşiyor:

– Ahmed! Ne dersin, bu Millîciler gelemezler değil mi?

– Vallahi Mahmud Bey, bunlar yaman adamlar. Bilmem amma, gecenin birinde bakarsın birden bire bir taraftan akın ederler, Balıkesir'e girerler.

– Ahmed! Ne söylüyorsun? Ricâ ederim böyle bir şeyden ma'lûmâtın olursa bana haber ver de savuşayım.

Ertesi gün bir şeyler olmayınca yine Ahmed'i çağırır:

– Ahmed!

– Efendim!

– Hani ya geliyorlardı?

– Vallahi Mahmud Bey; bunlar şakaya gelmez. İhtiyâtlı bulunmak lâzım. Bugün sabahdan beri kuvvetli bir rivâyet deverân ediyor: Bigadiç üzerinden ansızın Balıkesir'e girmek için müdhiş hazırlıklar yapıyorlarmış.

– Acaba gelebilirler mi dersin.

– Niçin gelmesinler? Bir kere niyet etmesinler. Azmettiler mi önlerine hiç kimse duramaz. Sanki burada Yunanın ne kuvveti var? Hepsini bir gecenin içinde doğrarlar.

– Aman Ahmed, deme sonra bizim hâlimiz ne olur?

– Ne olacağını bilmem fakat onların gelmeleri yakındır, zannederim.

İşte buradaki hâinlerin hâlet-i rûhiyyesini göstermek maksadıyla aynen cereyân eden muhâvereyi naklettim.

Geçen gün -15 Kânûnisânî- Ermenilerle Rumlar ayrı ayrı kiliselerinde toplandılar. Yunanlılar çekildiği takdîrde ittihâz edecekleri vaz'iyeti müzâkere ettiler. Rumlar kalmaya, Ermeniler de gitmeye karar verdiler. Bunun üzerine Ermeniler Yunan kumandanına mürâcaat ettiler. Kendisi vesâit-i nakliyyeleriyle Edremid'e, yahud Ayvalık'a kadar gittikleri takdîrde Yunan gemileriyle İzmir'e nakl olunmaları için ricâ ettiler. **[11]** Yunanlılar da bunu taahhüd ettiler. Bunun üzerine Ermeniler şimdi iâne derc ediyorlar. Kaçmak için hazırlıklarda bulunuyorlar. Yunanlılar gûyâ kendi idârelerinden memnûn olduklarına dâir ahâlîden bir mahzar istediler. Fakat ahâli kemâl-i şiddetle reddetti.

Şimdi artık herkeste bir ümîd belirdi. Bütün halk kahraman ordumuzu bekliyor. Kadınlarımız dört gözle bekledikleri yiğit askerlerimiz için çamaşır, çorap, fanila hazırlıyorlar; yavrularını hep gelecek askerlerimizin şarkılarıyla uyutuyorlar. Beş, altı yaşındaki çocuklar bile ordumuz geldiği zaman ona asker olacaklarını söylüyorlar. Hâsılı herkes Mustafa Kemal Paşa'nın göndereceği kuvvetlerin vürûduna, o rehâ ve halâs güneşinin tulûuna dört gözle muntazırdır. Hemen Cenâb-ı Hak muvaffak bi'l-hayr buyursun. Bizi bu esâret felâketinden, zâlim pençesinden kurtarsın. Bütün ümmet-i Muhammed'e selâmetler ihsân buyursun âmîn.

Balıkesir, 28 Kânûnisânî 337

Sebîlürreşâd

Muhterem dindaşlarımıza. Sakın ye'se düşmeyiniz. Allah müslümanlarla beraberdir. On dört ay canla, başla çalıştınız. Düşmana karşı göğüs gerdiniz. Bunun ecri azîmdir. Vâkıâ mütecâvir vilâyetlerden size lâyıkıyla yardım edilemedi; bu yüzden memleketiniz işgal felâketine ma'rûz kaldı. Fakat siz çalışırken Anadolu da boş durmadı. Bilhassa vahdet-i milliyeyi te'mîn için uğraştı. Ecnebîlerin yer yer çıkarttığı tefrikaları, isyânları bastırdı. Ve hâricî düşmanlar için de imanlı, muntazam kuvvetler hazırladı. Kahraman ordumuz Şark Cebhesi'nde Ermeni tehlikesini ber-taraf ettiği gibi Garb Cebhesi'ni de unutmadı. Sizin imdâdınıza koştu. Yunanlıları birçok muhârebelerde perîşân etti. Allah'ın inâyetiyle yakında sizi ve işgāl altında bulunan bütün sevgili yurdumuzu da kurtaracak, siz muhterem kardeşlerimizle öpüşecektir.

Şimdilik sabır ve tahammül göstererek o mes'ûd günleri bekleyiniz. Avn-i Hak'la Anadolu'nun teşkîline muvaffak olduğu muntazam ve muazzam orduların her taraftan düşmanı denize dökerek yeni yeni zaferler ihrâz edeceğine emîn olabilirsiniz. *(Sebîlürreşâd)* hakkındaki hissiyât-ı necîbenize teşekkürler ederiz. İnşâallah ferdâ-yı halâsınızda birkaç nüshamızı da sizin güzel memleketinizde neşrederiz muhterem kardeşlerimiz.

AMERİKA'DA ALLAH'IN BİRLİK GÜNÜ

Amerika'da içkiden sonra tiyatrolar, sinemalar, oyunlar ve eğlencelerin men'i

Amerika'dan İstanbul gazetelerine gönderilen ve pek ziyâde şâyân-ı ehemmiyet olan bu mektûbu aynen nakl ediyoruz:

Amerikalılar harpten evvel, harp içinde dünyânın en günahkâr insanları imiş. Halk gece, gündüz içki içer, meyhâne ve sefâhethâneler günün yirmi dört sâatinde bilâ-fâsıla dolar, boşalırmış. Nâmûslu âile çocukları, mektep kızları bile meyhâneye gider, kendilerinden geçinceye kadar içer, içer sonra göğsünü bağrını açarak kol kola sokaklara atılır, bin türlü maskaralıklar yaparlarmış. Bu umûmî îş ü nûş dünyânın bu en mutaassıb memleketinde büyük bir aksü'l-amel yapmış. Papaslar dinin en ibtidâî kavâidine bile mugāyir olan bu ahlâksızlıklara göz yummaya devam edemeyerek isyân bayrağını açmış ve içkinin aleyhinde müdhiş bir mücâdeleye başlamışlar. İlk adımda arkalarında nâmûslu âileleri bulmuşlar. Bu çirkin manzaralardan sıkılan ve utanan kadınlar da mücâdeleye iştirâk etmişler. Bu sûretle mücâdele büyümüş. Kiliseler içki aleyhdârlığının merkezi olmuş. Hükûmeti içkiyi men'e sevk için yalnız büyük sermâyedârların yardımına ihtiyâc kalmış. Onlara da geceden içki içen amelenin gündüz a'zamî bir sa'y sarfına muktedir olamayacağı isbât edilmiş. Bu sûretle memlekette en mühim kuvveti teşkîl eden kilise ve sermâye birleşince bütün dünyânın hayretle karşıladığı "içki memnûiyeti" kānûnu ortaya çıkmış.

İçki aleyhindeki mücâdelelerinde kazandıkları muvaffakiyetlerden cesâret alan papaslar şimdi yeni bir inkılâb istiyorlar. Amerika'nın bütün zevk ve sefâhetinden tecerrüdünü ve ta'tîl günü olan Pazar gününün münhasıran zühd ve ibâdete hasr edilmesini taleb ediyorlar. İki ay evvel New York'tan bir papasın ortaya attığı bu fikir az zamanda dehşetli tarafdar kazandı. Kiliseler hemen müttefikan bu sadâ-yı îkāza iştirâk etti. Bugün tam 41 cem'iyet bu fikre tarafdar bulunuyor. Hattâ bu cem'iyetler bir kānûn lâyihası hazırlayarak kongreye gönderdiler. Ve meb'ûsları vâsıtasıyla Pazar gününün (Allah'ın Birlik Günü) vaad edilerek zühd ve takvâya hasr edilmesini te'mîne çalıştılar.

"Mavi Pazar" tesmiye ettikleri bu zühd ve ibâdet gününde 1) Bütün seyr ü sefer vesâiti duracak; 2) Tiyatrolar, sinemalar, balolar, dans salonları, eğlence mahalleri bilâ-istisnâ kapanacak; 3) Posta ve telgrafhânelerin işleri ta'tîl olunacak; 4) Gazetelerin hiçbiri intişâr etmeyecek, 5) Spora âid her nevi' oyunlar memnû' olacak; 6) Mesîrelere, tenezzüh mahallerine, eğlence yerlerine gitmek men' edilecek, 7) O gün herkesin kiliseye giderek zühd ve ibâdetle ve Allah'a günâhlarını afv ettirmekle meşgūl olması mecbûrî olacak; 8) Kiliseden sonra herkes evine gidecek ve ibâdetine devam edecek; akraba arkadaş ziyâretleri memnû' olacak. Evvelce bir fuhuşhâne olan Amerika bugün böyle bir hayât-ı zâhidâneye avdet edecek.

Kongre, gönderilen lâyihayı sür'atle kabûl etmediyse de bu fikri iltizâm edenler mücâdelelerinde devam ediyorlar. Bütün kiliseler, bir çok cem'iyetler seferberlik i'lân ettiler; her yerde bu cereyân lehinde konferanslar **[12]** veriyor, makāle yazıyor, propagandalar yapıyorlar. Ve ilk tecrübe olmak üzere Kolombiya havâlîsinde bir kānûn hâlinde tatbîkini te'mîne çalışıyorlar. Bu hareketten bütün kadınlar memnûndur.

İşte size Amerika hayatından bir sahne. Bunu bilhassa temeddünü dine lâ-kaydîde zanneden, her medenî memleketi dinsiz farz eden gençlerin okumasını isterim.

New York: **M. Zekeriya**

ŞUÛN

Şark ile garb arasında başlayan mücâdele gün geçtikçe ehemmiyet kesb ediyor, ciddî safhalara giriyor. Her geçen gün şarkın kuvvetini tezyîd ediyor. Bugün her tarafdaki İslâm kitleleri faâliyete geçerek istiklâllerini te'mîn için canla başla uğraşıyorlar. Bütün bu harekâtın miftâhı Anadolu'dur. Buranın muvaffakiyeti bütün İslâm âleminin halâsını te'mîn edecektir. Ve devletimiz inşâallâh eskiden daha vâsi' ve daha kuvvetli olacaktır. Bugün umûm Arabistan'da buraya karşı pek samîmî bir muhabbet ve teveccüh hâsıl olmuştur. Kalplerdeki râbıtalar eskisinden ziyâde kuvvet bulmuştur. Düşman istîlâsı, düşman tahakküm ve mezâlimi bütün o bizden ayrı düşen muhîtlerde büyük intibâhlar husûle getirmiştir..

Bugün Arabistan'ın her noktasından ittihâd ve kardeşlik sesleri geliyor. Şimdi onların büyük emelleri Anadolu ile birleşmektir. Araya sokulmak istenilen tefrikalar, nifâklar, fesadlar kalplerden tamâmıyla silinmiş gitmiştir.

§ Suriye bugün Fransızlarla çarpışıyor. Bu müstevlî kuvvete karşı canla başla uğraşıyor. Fransızlar Suriye'de müşkil bir mevki'de bulunuyor. Yeni kuvvet getiremiyor. Çünkü Fransızlar artık ölmek istemiyor. Oradaki mevcûd kuvvetini oradan oraya nakletmekle iş görmeye çalışıyor.

§ Diğer taraftan İngilizler Irak'ta tutunamayacaklarını anladıklarından o havâlîyi tahliyeye başlamışlardır. Irak için sarf olunan milyonlar parlamentoda şedîd muhâlefetlere ma'rûz kalmıştır. "Çörçil" bu husûsta ne yapacağını şaşırmıştır.

Çörçil'in dostları yalnız Basra Körfezi'nin karşısında, Dicle ve Fırat yollarını nezâret altında bulundurmaya sâlih bulunan (Basra) şehri ve civâr mıntıkasıyla iktifâ edilmesini tavsiye ediyorlar. İngiliz efkâr-ı umûmiyyesi Irak'ın tahliyesini şiddetle taleb etmektedir.

Yalnız Irak ve bilhassa Musul gaz ma'denleri işletmek üzere teşekkül eden şirketler işgāl tarafdarıdır. Bunlara karşı Çörçil, menâfi'-i husûsiyyelerinin müdâfaası için icâb eden masârıf-ı askeriyyenin şirketler tarafından te'diyesini teklîf ediyor. Tabîî bu şirketler her sene milyonlara bâliğ olan bu masârıfı der'uhde edemezler.

§ Londra'dan bildirildiğine göre İmâm Yahya kuvvetleri ileri hareketlerinde devam ederek Hudeyde'yi işgāl eylemişlerdir.

§ Hindistan açıktan açığa İngiltere'ye ızhâr-ı husûmete başlamıştır. Hattâ bazı taraflarda isyânlar, kıyâmlar bile vukūa gelmektedir.

Ez cümle (Espdaralı) mıntıkasındaki isyân kesb-i şiddet etmiştir. On bin kişilik bir cemm-i gafîr büyük bir ictimâ' akd ederek mevkūfların tahliyesini taleb ile nümâyişlerde bulunmuşlardır. Bu esnâda İngilizlerin silah isti'mâli üzerine kanlı hâdiseler vukūa gelmiştir.

"Islamic News" risâlesinde okunduğuna göre (Tağbur) şehrinde on üçüncü ictimâ'-ı senevîsini akd eden Hind Müslümanları Kongresi'nin nutk-ı iftitâhîsi Doktor (Ensârî) tarafından îrâd olunmuştur. Nutk-ı iftitâhda Hindistan meşâhîr-i vatanperverânından (Tîlak)'ın vefâtından dolayı beyân-ı teessürât edildikten sonra ahîran irtihâl-i dâr-ı bekā eden (Şeyhü'l-Hind Mevlânâ Mahmûd el-Hüseyin)'in menâkıbı yâd ve tezkâr edilmiştir. Merhûm ilm-i hadîsde müslümanların en büyük âlimi addolunmakta idi. İslâm âleminin çâr-ı aktârından rahle-i tedrîsine tüllâb-ı irfân şitâbân olurdu. Talebesi ve mürîdânı binlere bâliğ olmaktadır. Müteâkiben nutk-ı iftitâhîde Türkiye'de ve bilhassa mütâreke seneleri esnâsında Türkiye'nin geçirdiği safahâttan, (Sevr) Muâhedesi'nden, İstanbul, Türkiye, İzmir ve Hicaz, Suriye, Filistin ve Irak ahvâlinden, murâkabe-i mâliyye ve murâkabe-i siyâsiyyeden, (Sevr) Muâhedesi'nin İslâm âlemindeki te'sîrâtından bahs olunmuş ve bu mesâil hakkında âlem-i İslâm'ın efkârı îzâh edilmiştir.

§ Roma'dan Ankara'ya gelen bir zâtın Trablus ahvâli hakkında bize verdiği ma'lûmâta göre İtalya'nın Trablusgarb ahâlîsine verdiği muhtâriyeti Trablusgarblılar kat'iyyen reddettiler. Bütün meşâyih ve rüesâ Trablus'dan, Sâat dâhilde bulunan (Garyan)'da toplandılar, bir hükûmet-i muvakkate teşkîline karâr verdiler. Hükûmet-i muvakkate Humus'dan 12 sâat dâhilde bulunan (Mislata) kazâsında (Terhûne) eşrâfından (Murayyaz)ın* riyâseti altında teşekkül etti. Kendilerinden bir emîr intihâbı da ayrıca karâr altına alındı. Bu kararları İtalya'ya teblîğ ve müzâkerâta girişmek üzere beş kişiden mürekkeb bir hey'et intihâb olundu. Fakat bu hey'etin İtalya'ya gitmesine Trablus valisi (Man Sinker) bey mümânaat etti. Urbân nezdinde bulunan İtalyan zâbitân ve efrâdını teslîm etmedikçe müsâade edemeyeceğini bildirdi. Urbân da kendilerinin metâlibi kabûl edilmedikçe üserâyı teslîm edemeyeceklerini, hâl-i harbde kalacaklarını kat'î sûrette teblîğ ettiler. Trablus'un son vaz'iyeti bu merkezdedir.

---

* Muazzam vezninde.

Ankara – Îkāz Matbaası'nda basılmıştır.

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

السبيل الرشاد

۱۳۳۰ ۱۰

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

Dînî, ilmî, edebî, felsefî, haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

3 Mart 1921 | 21 Cemâziye'l-âhir 1339 | Perşembe | 3 Mart 1337 | Cild: 19 - Aded: 470

SESSİZ FERYÂD!

Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı,
İslâm'ı uyandırmak için haykıracaktım.

Bir şeydi benim hilkatimin gâyesi: Feryâd;
Susmak, ki düşünmekti, ben ondan pek uzaktım.

Haykırmadım, "eller duyacak sus!" dedi herkes;
Ağyâr uyanıkmış meğer, etrâfıma baktım!

Feryâdımı artık boğarak, na'şını, tuttum
Bin parça edip şi'rime gömdüm de bıraktım.

Seller gibi, heyhât, taşıp kükreyecekken,
Hiç çağlamadan gizli inen yaş gibi aktım.

Yoktur elemimden şu sağır kubbede bir iz:
İnler "Safahât"ımdaki hüsran bile sessiz.

Mehmed Âkif

BİZ NEYİZ ACABA?

Yâ ilâhî, bu kâinat-ı şühûd,
Bu bedâyi' bu bînihâye vücûd
Bir tecellî-i kudretinle uçan,
Zerrelerdir fürûğ-i feyzinden.

Belki seyyâle-i esîrinin
İhtirâz eyleyen züreyrâtı
Gibi, bunlar senin huzûrunda,
Pîş-i encüm-nisâr-ı nûrunda.

Yâ ilâhî, büyüklüğün o kadar
Dehşet-efzâ ki, böyle gayet dar
Akla sığmaz meâl-i bî-çûnun
Tutuşur beynimiz önünde onun,

Belki yüz bin fezâ genişliğine
Onu sen mazhar eylesen de yine,
Alamaz arsa-i celâletini,
Edemez şüphesiz, ihâta seni.

Yâ ilâhî, ilâh-i pür-haşmet,
Ey avâlim-güdâz olan azamet
Oluyorken senin yanında hebâ
Bu semâvât, biz neyiz acaba?

Biz, bu akl almayan genişlikde
Kalabilsek, ne mutlu, hiçlikde!
Bize nisbetle belki, hiç de: Vücûd...
Biz neyiz, söyle, ey büyük mevcûd!

Konya : **Naîm Hâzim**

[14]

ESRÂR-I KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

"وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوٓا اٰمَنَّاۚ ..... وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ "[1]

5

Cenâb-ı Hak bizlere Benî İsrâîl'in kendi ahkâm-ı dîniyyeleriyle ne sûretle oynadıklarını, zünûn ve hevasât-ı şahsiyyelerine nasıl bel bağladıklarını hikâye buyurduktan sonra şurasını nazar-ı ibretimize vaz' ediyor ki bu tâifenin dünyâda zelîl, ukbâda muazzeb olmaları esbâbından biri de mükellef bulundukları ferâiz ve ahkâmın ve dâreyndeki selâmet ve saâdetleri ancak o ahkâm dâiresinde hareketle kāim bulunduğuna iman etmiş, ikrâr vermişken bilâhare bundan büsbütün yüz çevirmeleridir. Evet, Allah'dan başkasına tapmayacaklarına; anaya, babaya, akrabaya, öksüzlere, fakīrlere rıfk ile, şefkatle, âtıfetle muâmelede bulunacaklarına; ebnâ-yı beşere tatlı dil, güler yüz göstereceklerine; salât ve zekâtı edâ edeceklerine dâir kendilerinden ahd almıştı. Halbuki Benî İsrâîl ensâl-i hâzıra müslümanlarının şimdiki yaptığını eskiden irtikâb ederek bu mukaddes kavânîn ve ahkâmı muattal bıraktılar. Ma'bedlerin semtine uğramadılır. Allah'ı unuttular. Ebeveyne isyân ettiler. Akraba arasındaki râbıtayı kırdılar. Öksüzlere, bîçârelere karşı hiçbir hiss-i merhamet duymadılar. İnsanlara ağır söz söylemeyi i'tiyâd ettiler. Dinin imâdı olan salâtı; pek büyük, pek metîn bir rükn olan zekâtı ta'tîl ettiler.

Hiçbir zaman hâtırdan çıkmamalıdır ki ibâdetin en celî bir tezâhürü varsa o da Allahü Zü'l-celâl'in evâmirine imtisâl ve nevâhîsinden ictinâbdır. Binâenaleyh muharremâtı istihfâf eden, Allah yolundan sapan, âyât-ı ilâhiyyeden gāfil bulunan; azamet-i Hudâ'yı tahattura yanaşmayan bir insanın kalkıp da hâlâ kendisini Allah'a ibâdet ediyor zannında bulunması sehâfet-i akla en büyük burhândır. İşte Allah şu beyân ettiğimiz tarzda edilen ibâdet dünyâyı, yahud âhireti elde etmek isteyenler için tevessül edilecek vesâilin en birincisidir.

Kur'ân-ı hakîm ebeveyne hüsn-i muâmeleyi senâ buyurmuştur. Çünkü Allah'dan sonra şükre, hürmete müstahak bir mevcûd varsa o da ebeveyndir. Anasına, babasına isyân eden, sebeb-i vücûdu olanlara hakāreti revâ gören bir kavimden ne hayır ümîd olunur? Babalar evlâdlarını fıtratları muktezâsınca terbiye ederken, yetiştirirken hiç bu fedakârlığa mukābil ne bir ecir, ne de bir şükrân talebinde bulunmazlar. Çocuklarının nâ-mütenâhî ihtiyâcâtını te'mîn için bıkmak usanmak bilmeksizin gecelerini, gündüzlerini heder eder dururlar. Artık onların bu kadar lutfüne; bu kadar fedakârlığına karşı nankörlükte bulunan, kendilerine huşûnetle muâmele eden, acı söz söyleyen insanlarda ahlâk nâmına, rûh nâmına bir şey bulunmak imkânı var mıdır?

Cenâb-ı Hak anaya babaya kâfir bile olsalar rıfk ile, güzellikle muâmeleyi farz kılmıştır. Görmüyor musunuz, Hazret-i İbrahim aleyhisselâm babasını imana da'vet ederken ne kadar mülâyim, ne kadar şefîk bir lisân kullanıyor: [2](يَٰٓأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِى عَنْكَ شَيْـًٔا) = "Babacığım, nasıl oluyor da böyle işitmeyen, görmeyen, senin hiçbir işine yaramak imkânı mekânı olmayan şeylere tapıyorsun?" Babası Hazreti İbrahim'e karşı huşûnetle, tehdîd ile hitâb ederken o, bu sûretle mukābelede bulunurdu: [3](قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِى يَٰٓاِبْرٰهِيمُۖ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَاَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِى مَلِيًّا) = "Dedi ki: İbrâhim! Sen benim ma'bûdlarımdan yüz mü çeviriyorsun. Yemîn ederim ki, bundan vazgeçmezsen seni taşa tutarım; çekil, benden senelerce uzak ol!.. İbrahim dedi ki: Babacığım, benden sana karşı hiçbir kötülük sâdır olamaz. Bağışlaması için Tanrı'ma yalvaracağım. Çünkü o benim çok duâlarımı kabûl etmiştir."

Ebeveyne karşı rıfk ile, son derecede mülâyemetle muâmele ve muhâtaba olunmasını, bakınız, Cenâb-ı Hak ne müekked surette emir buyuruyor: (فَلَا تَقُلْ لَهُمَآ اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا . وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِى صَغِيرًاۚ) [4] = "Onlara sakın 'Öf! bile deme. Onları azarlama. Onlara güzel sözler, tatlı sözler söyle. Kendilerine karşı olan tavrın huşûnet, azamet tavrı olmasın; bilakis kemâl-i merhametinden dolayı zillet, meskenet tavrı olsun" "Yâ Rabbî! Küçüklüğümde onlar beni nasıl merhametle büyüttülerse sen de onlara karşı öyle rahîm, şefîk ol!" diye duâ et.

Hülâsa, ebeveynine karşı nankörlük eden, katı yürekli olan bir mahlûktan ahlâk-ı kerîme beklemek âdâb-ı muâşeret ummak doğru değildir. İnsanın evvelâ ma'bûduna karşı olan muâmelesidir ki ahlâkının, rûhunun yegâne âyînesidir. Zaten insanların akrabasına, öksüzlere, bîçârelere iyilikle mükellef olması nizâm-ı âlem iktizâsındandır. Zîrâ ni'meti veren, servet ve sâmânı veren Allahü Zü'l-celâl'dir. Bir insan külliyetli mala, vüs'atli nüfûza, azametli bir mansıba nâil olursa şübhe yoktur ki bu muvaffakiyet sırf kendi kudreti, kuvveti sâyesinde olmayıp ancak Cenâb-ı Hakk'ın fazlı ve tevfîk-i ilâhîsiyledir. Azıcık aklı olanlar bunu idrâk ederler bunun içindir ki insanlar ağniyâ elindeki, erbâb-ı ikbâl elindeki mevâhib-i ilâhiyyeden daima müteneffi' olmak temâyülünde bu-

[1] Bakara Sûresi, 2/76-83.

[2] Meryem Sûresi, 19/42.

[3] Meryem Sûresi, 19/46-47.

[4] İsrâ Sûresi, 17/23-24.

lunurlar. Mâdem ki insan yalnız başına kalınca bir mevcûdiyet gösteremiyor, mâdem ki ancak başkalarıyla birlikte olunca kâfî bir kemiyyet husûle getiriyor; bir servet sâhibi için erbâb-ı fakr u ihtiyâcın imdâdına yetişmedikten, hayra karşı infâka aslâ yanaşmadıktan sonra o malın ne fâidesi olabilir?

[15] Şübhe yoktur ki ni'met sâhibleri daima başkalarının hasedine ma'rûzdur. Hasedin netâyicinden biri de hâsid tarafından o kendisine hased olunan kimsenin elindeki ni'metin gitmesine, yahud yine o ni'met sâhibine bir zarar îkā' edilerek bu sûretle etrâfını kuşatmış olan hasûdların bulunduğu dereke-i fakr u mezellete inmesine çalışmaktır. Tama'kâr zenginlere karşı tertîb edilen ne kadar hîleler görülmüştür ki bu yüzden sımsıkı gömdükleri hazîneler ellerinden çıkarak artık hayatın bütün lezâizinden mahrûm kalmışlar, cünûn-ı hırs içinde muazzeb olup gitmişlerdir.

Bir adam Allah'ın vermiş olduğu ni'meti erbâb-ı istihkāka vermekten çekinirse tabîîdir ki dostları azalır, etrâfındakiler dağılır, kendisine zamân-ı nikbetinde şefîk olacak, düştüğü zaman elini uzatacak kimsesi kalmaz. Nice bahîller gördük ki hastalanıyor, yahud diğer bir musîbete uğruyor da ehlinden, aşîretinden bir kimse çıkıp derdine çâre bulmayı, hiç olmazsa iştirâk etmeyi istemiyor. Pekala! Bu gibi insanların dünyâ dolusu malı olsa acaba nelerine yarar? Sonra şâyed demin söylediğimiz vechile bunlar her taraftan hîlekâr bir takım hasûdlarla muhât olur da bütün hayatları onların kurdukları tuzaklara düşmemek için düşünmekle, taşınmakla, didinmekle geçirse böyle bir ömürden ne zevk beklenebilir? Şübhe yoktur ki ölüm böyle bir hayattan çok hayırlıdır. Öyle ya, bir servet ki sâhibine huzûr, itmi'nân, sükûn te'mîn etmiyor; eşinden, dostundan, akrabasından kendisine bir muhît vücûda getirmiyor; sonra Allah'ın vermiş olduğu o ni'metin âsârını nefsinde görebilmek sûretiyle olsun bir haz, bir sürûr duyamıyor; acaba neye yarar?

Akrabasına karşı hayrı olmayan pintilerin hayatları Allah'ın bir rahmeti, bir ihsânı olmaktan ziyâde kendileri için bir azâb olur, bir cahîm olur. Bunun içindir ki insanın Cenâb-ı Hak tarafından nâil olduğu ni'met ve ihsânı esirgememek sûretiyle eşi, dostu, yardımcıyı çoğaltması mes'ûd hayatın en başlı esbâbındandır.

Benî İsrâîl hakkında nâzil olan bu âyât-ı celîlenin nazarını Cenâb-ı Hak Sûre-i Nisâ'da bu ümmete de inzâl buyurdu: [5](وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِيْنِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيْلِ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُوْرًا) = "Allah'ı bir bililiniz; ona hiçbir şeyi şerîk koşmayınız. Ebeveyninize, akrabanıza, öksüzlere, fakīrlere, yakındaki, uzaktaki konu komşulara, yanı başındaki arkadaşına, yolda kalmışlara, elinizdeki esîrlere iyilik ediniz, iyilikle muâmele ediniz. Bilmiş olunuz ki Allah mütekebbirleri, şımarıkları sevmez."

Tatlı söze gelince şübhe yoktur ki insanın bütün münâkaşâtında, muhâverâtında, mutâlebâtında kullanmak üzere tecellî ettiği melekâtın en iyisidir. Sözde gılzet, nasîhatte huşûnet o gılzeti, o huşûneti gösteren kimseye buğz celb eder, nefret celb eder. Şübhe yoktur ki huşûnetle, gılzetle muâmelât-ı dünyâ ne bir istikāmet-i sâlime alır, ne de intizâm kesb eder.

Eğer tatlı dil, güler yüz bütün işlerde muvaffakiyetin miftâhı olmasaydı erbâb-ı küfr ile, erbâb-ı tuğyân ile vukū' bulacak muhâtabalarda, muhâverelerde bile Cenâb-ı Hak buna mürâcaatı emretmezdi: Mûsâ ile Hârûn'a buyuruluyor ki: [6](اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى . فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى) ="Fir'avn'a gidiniz. O tuğyân etmiştir. Kendisine yumuşak söz söyleyiniz. Belki aklını başına alır, yahud korkar da doğru yola gelir." Aleyhi's-salâtü ve's-se-lâm efendimize buyuruluyor ki: [7](اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِىْ هِىَ اَحْسَنُ) = Tanrı'nın yoluna hikmetle, güzel mev'iza ile da'vet et. Cedel tarîkını iltizâm ederlerse bunun da en eslem, en güzel olan kısmını ihtiyâr et", [8](اِدْفَعْ بِالَّتِىْ هِىَ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِىْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهٗ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهٗ وَلِىٌّ حَمِيْمٌ) = "Kötülüğü en güzel bir tarîk ile def' et. O zaman aranızda adâvet olan kimse, bir de bakarsın ki, güyâ en yakın dostun oluvermiş." Bundan başka Cenâb-ı Hak beyinsiz müşriklerle muâmele ederken müslümanları yine en güzel bir tarîka irşâd eyliyor: [9](وَلَا تَسُبُّوا الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ) = "Onların Allah'dan başka olarak andıkları, taptıkları esnâma sövmeyin ki onlar da nâhak yere, bilmeyerek Allah'a sövmeye kalkışmasınlar."

Şeyh Abdülazîz Çâviş

CİHÂD-ı İSLÂM

Hayata Sarılmak, Ölümden Korkmak

Geçenki makālemizin mevzûunu teşkîl eden hadîs-i şerîf düşman millet ve devletlerin müslümanlara karşı alacakları vaz'-ı adüvvâtı bize pek belîğ bir ve fakat acı sûrette haber verdikten sonra, o vaz'iyete sebeb olmak üzere de iki şey gösteriyordu:

[5] Nisâ Sûresi, 4/36.

[6] Tâhâ Sûresi, 8/43-44.

[7] Nahl Sûresi, 16/125.

[8] Fussılet Sûresi, 41/34.

[9] En'âm Sûresi, 6/108.

1– Müslümanların dağınık, parça parça yaşamaları,

2– Şahsî hayata fazla ehemmiyet vererek umûmî ve hakīkī hayattan gāfil bulunmaları..

Bunlardan birincisini îzâh etmiş, ikincisini de bu nüshada mevzû'-ı **[16]** bahs edeceğimizi yazmıştık. Şimdi bu ikinci sebebe geçiyoruz:

Hadîs-i şerîfin bu kısma âid kelimâtı aynen şöyle idi: (حب الحياة وكراهية الموت) "Hayata sarılmak, ölümü kötü görmek, yani ölümden korkmak."

Vâkıâ (hayat) insanların en çok sevdiği bir ni'met-i ilâhiyyedir ki bu ni'met-i ilâhiyyenin muhâfazası için de müslümanlara bir hayli vezâif terettüb etmiştir: Kavâid-i hıfzu's-sıhhaya riâyet, nezâfete i'tinâ, intizâm-perverlik, ve lede'l-icâb tedâvî gibi.. Hattâ Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir hadîs-i şerîfinde şöyle buyuruyor: [1](المؤمن القوى خيرواجب الى الله من المؤمن الضعيف وفى كل خير) ="Müslümanların hepsinde hayır vardır. Fakat güçlü ve sağlam bir müslüman -Allah indinde- zaîf ve dermansız bir müslümandan daha hayırlı ve sevgilidir." Yüzücülüğü, biniciliği, nişân ta'lîmlerini, meşâkka tahammülü ve bütün harekât-ı bedeniyyeyi en harâretli bir sûrette tavsiye buyuran dîn-i celîl; daima sağlam, becerikli, mütehammil ve mütekâmil bir (ümmet) yetiştirmek gāyesini ta'kīb etmiş ve bu i'tibâr ile hayatı insanların omuzunda bir yük olmaktan tenzîh ederek ona lâyık olduğu mevki'-i ibcâli vermiştir.

Fakat (hayat); hakīkī bir hayat olabilmek için mutlaka süfliyetten ulviyete yükselmesi, zillet ve meskenetten âzâde bir haysiyet ve şerefe bağlı olması lâzımdır.

Dünyâda hiçbir zî-rûh yoktur, ki: Hayatını idâme, muhâfaza ve müdâfaa uğurunda dâimî mesâîden ve mücâdelâttan vâreste kalmış bulunsun. İnsanlar için de en tabîî vazîfe -yine bekā-yı hayât ve mevcûdiyeti nâmına- çalışmak, mücâdele ve mücâhede etmektir. Esâsen hayatın bir adı da (mücâdele)dir ve dünyâ dünyâ olalıdan beri insanlar ve hattâ hayvanlar bu mücâdelâttan kat'iyyen kurtulamamışlardır ve kurtulamayacaklardır. Hele (def'-i sâil) en tabîî ve en basît bir (vazîfe)dir. Düşmanların esâret ve tahakkümü altında her gün, her dakîka tezlîl edilen hayat, hayat değil, fakat pek rezîl bir ölümdür.

İşte İslâmiyet de (ya şerefle yaşamak, yahud şerefle ölmek) esâsını bir umde mâhiyetinde kabûl etmiş olduğundan müslümanları daima cebânetten, meskenetten tahzîr buyurmuş ve lede'l-icâb müdâfaa-i dîn ve vatan uğurunda kemâl-i celâdetle harbe sevk ve tahrîk eylemiştir. Müslümanlık ferdî hayattan ziyâde umûmî, ma'şerî ve millî hayata ehemmiyet verir ve böyle de sâliklerini mesâîye, fedakârlıklara da'vet eder. Eğer umûmî ve millî hayatın idâme ve müdâfaası ferdî fedakârlıklardan, şahsî ölümlerden başka şeylerle kābil olacaksa o hâlde mutlaka cihâd lâzım değildir. İslâm'da cihâd en son zarûrî bir çâre olarak kabûl edilmiş, beyhûde kan dökülmesi tecvîz olunmamıştır. (İmâm-ı Buhârî)'nin (Enes bin Mâlik) radiyallâhu anhden tahrîc ettiği bir hadîs-i şerîfde şöyle buyurulmaktadır: [2](لاتتمنوا لقاءالعدو واذالقيتموهم فاصبروا) = "Kuvvetinize, cesaretinize güvenerek, düşmanla kolay, kolay muhârebeye girişmeyiniz; muhârebeyi temennî etmeyiniz. Fakat bir kere de düşmana mülâkī oldunuz mu artık tam ma'nâsıyla sabır ve sebât ediniz!" İşte bu hadîs-i şerîfde tasrîh edildiği üzere (cihâd) kat'î ve hayatî bir zarûret hâlini iktisâb ederse o vakit -yine bu hadîs-i şerîfin emri vechile- "tam ma'nâsıyla sabır ve sebât" edilmesi icâb eyler.

Allah ve âhirete imanı olan müslümanlar i'tirâf ederler ki: Hayatı bahş eden Hâlık bir gün de o hayatı alacak, onun dünyâda geçirdiği safahât-ı a'mâle göre ebedî mükâfât veya mücâzâtını verecektir. Safahât-ı a'mâlin en hayırlısı -bir hadîs-i şerîfde beyân buyurulduğu üzere- en müşkilü'l-icrâ olanıdır. Şübhe yoktur ki (cihâd) bu noktadan da birinciliği ihrâz eder. (İ'lâ-yı kelimetullâh)ın, muhâfaza-i dîn ve vatanın zarûrî ve son bir vâsıta-i te'mînî olan (cihâd) müslümanlara iki büyük ve şerefli ni'met bahşetmektedir: Gāzîlik, şehîdlik. İleride inşâallâh derece-i kudsiyyetlerini îzâh edeceğimiz bu iki ni'met bütün ni'metlerin fevkinde, yalnız müslümanlara hâs merâtib-i celîledendir ve bunlara vusûl için de tek bir çâre vardır: İstihkār-ı hayât!

*
* *

Vâkıâ dünyâda (ölüm)ü seven hiçbir ferd yoktur. Fakat (ölüm) sevilse de, sevilmese de her sâhib-i hayâtın en son varacağı bir yoldur. Yalnız istemeliyiz, ki bu yolun müntehâsı (cehennem) değil, (cennet) olsun…! Cihâd ise müslümanları cennet-i a'lâya, Cenâb-ı Hakk'a ulaştıran yolların şehrâh-ı mukaddesidir. İşte âyât-ı celîle:

1– (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ . تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ)[3]
= "Ey müslümanlar, sizi bu büyük ve elîm bir azâbdan kurtaracak ticârete kılavuzlayayım mı? O, Tanrı'ya ve Resûlüne iman etmeniz ve hak yolunda malınızla, canınızla muhârebe eylemenizdir. Bilseniz bu, sizin için ne kadar hayırlıdır."

2 – (يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ)[4]

[1] Müslim, Kader 34, (2664); İbn Mace Sünen, 76;

[2] Buhârî, Cihad.

[3] Saf Sûresi, 61/10-11.

[4] Saf Sûresi, 61/12-13.

= "Allah ve Resûlü'ne iman ve hak yolunda malınızla, hayatınızla cihâd ettiğiniz takdîrde Tanrı sizin günâhlarınızı afv eder ve ağaçlarının altından ırmak geçen cennetlerine, cennât-ı adnde bulunan mesâkin-i tayyibeye **[17]** koyar. İşte bu dâimî ni'metler bir fevz-i azîmdir. Cihâdın dünyâdaki ticâreti ise sizin pek sevdiğiniz haktan nusret, yardım ve yakın bir fetihdir. Habîbim, sen müslümanlara bu nusreti ve bu feth-i karîbi müjdele!"

3 – (إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بَايَعْتُمْ بِهِ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ)[5] = "Cenâb-ı Hak kendi uğurunda muhârebe ederek düşmanları öldüren ve şehîd olan mü'minlerin nefislerini ve mallarını cennet ile satın aldı. Tanrı'nın Tevrat'ta, İncîl'de, Kur'ân'da zikr olunan bu va'di -yani cenneti vereceğine dâir olan va'd-i sübhânîsi- haktır, kat'îdir. Verdiği sözü Allah'dan fazla kim yerine getirebilir! O hâlde ey müslümanlar, nefislerinizi, mallarınızı cennet mukābilinde satabilmekten dolayı, çok, pek çok sevininiz. Bu satış, bu alışveriş büyük bir fevz ve necâttır."

Bu âyât-ı celîleye mümâsil daha nice âyet ve hadîsler vardır, ki hep (gāzî) veya (şehîd) olmanın büyük ve şerefli derecelerini bize göstermektedir. Hak yolunda, muhâfaza-i dîn ve memleket uğurunda dökülen kanlar hayatı ifnâ değil, idâme ve i'lâ eder ve umûmî ve hakīkī hayat da ancak bu sûretle bekā bulabilir. Veyl o düşmanlara, ki sırf maddî menfaatlere, mücerred ve bâtıl fikirlere istinâd ederek, beyhûde kan dökerler ve netîcede ise yevm-i âhirette hüsrân ve azâbdan başka bir şey göremezler. [6] الحمدلله على دين الاسلام وعلى توفيق الايمان وعلى هدايةالرحمن

*
* *

Baştan başa şanlı fütûhât ile dolu olan İslâm tarîhinin kaydettiği ve etmediği milyonlarca ehl-i îmân sırf gazâ ve şehâdetin kendilerine te'mîn edeceği derecât-ı âliyeyi düşünerek ve daima İslâm'ın haysiyet ve şerefini nazar-ı dikkate alarak asırlarca canlarıyla, başlarıyla çalışmışlar, daima ölüme atılmışlar ve ölüme atıldıkça da hayat bulmuşlardır. Cenâb-ı Hakk'ın, (اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوفَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ . وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)[7] = "Habîbim, bilmiyor musun o kimselerin hâlini, ki sayıları binlere bâliğ olduğu hâlde -memleketlerine tecâvüz eden düşmanın hücûmuyla gelmesi muhtemel- ölümden korktukları için memleketlerini bırakıp kaçtılar da Allah onları yine öldürdü. Sonra da tekrâr diriltti; şurası da muhakkaktır, ki: İnsanların hepsine Allah'ın ihsânı pek çoktur, lakin insanların çoğu bu ni'metin kadrini bilmezler. Bir de siz, Allah uğurunda düşmanlarınızla çarpışın! İyi biliniz, ki Allah hem işitir, hem bilir." âyet-i kerîmesinden de anlaşılacağı üzere ölümden firar insanı ölümden kurtarmaz, bilakis zelîlâne ölümlere sürükler. Bu bir çok tecrübelerle sâbit olmuştur. Niyetini, yüreğini bozarak, ölümden kurtulmak için harp meydanlarından kaçmak zilletini irtikâb edenlerden bir çoklarının, yollarda, kırlarda kemâl-i zillet ve perîşânî ile öldüklerini gördük. Hülâsa: Yaşamak için ölüme koşmak, hayatı istihkār etmek lâzım. İşte size hakīkī ve şerefli hayat!

*
* *

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı hakîminde buyuruyor ki: (فَاِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ)[8] = "Onlar ecelleri geldiği zaman ne bir sâat geri, ne de bir sâat ileri götürebilirler." Ve (قُلْ اِنَّ الْمَوْتَ الَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَاِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ)[9] = "Habîbim, sen münâfıklara de ki kaçtığınız ölüm yok mu, o size nasıl olsa yetişecektir." Ve (اَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِى بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ)[10] = "Nerede olursanız olunuz, velev ki yüksek ve metîn kal'alara giriniz; ölüm yine size erişecektir."

Arap şâirinin şu sözü ne kadar doğrudur:

من لم يمت بالسيف مات بغيره / تنوعت الاسباب والموت واحد.

(Ma'nâsı: Kılınç ile ölmeyen, elbette başka şeyle ölür. Esbâb tenevvü' etse de, ölüm birdir.!)

*
* *

Muhterem dindaşlarım, bütün cihân-ı küfrün -insafsızca- üzerimize saldırdığı, düşmanlarımızın muhtelif memleketlerimizde İslâm mukaddesâtını mel'ûnâne çiğnediği şu zamanda bütün rûh ve imanımızla cebhelere koşarak şerefli ölümlere atılmamız, en büyük vazîfemizdir. Kahraman milletimiz gazâ ve şehâdet meydanına atıldıkça yükseliyor, yükseldikçe kurtuluyor ve kurtuldukça yaşıyor ve ilâ mâşâallâh yaşayacaktır. (اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ)[11]

Yaşamaktansa zelîlâne, ölüm ayn-ı hayât!

*
* *

Hakk-ı hayâtın daha çiğnenmeden,
Kan dökerek almalısın merd isen.
Çünkü: Bugün ortada hak sâhibi
Bir kişidir: "Hakkımı vermem!" diyen.

Nasûhî Dede

---

[5] Tevbe Sûresi, 9/111.

[6] İslâm Dini'ne mensup olduğumuz, inancımıza uygun yardım aldığımız ve Rahman olarak gösterdiği yolda bulunduğumuz için Allah'a hamd olsun."

[7] Bakara Sûresi, 2/243-244.

[8] Nahl Sûresi, 16/61.

[9] Cum'a Sûresi, 62/8.

[10] Nisâ Sûresi, 4/78.

[11] Hıcr Sûresi, 15/9.

[18]

MÜSLÜMANLIK'TA İCTİMÂİYÂTA DOĞRU

"Sebîlürreşâd" mecmûa-i ferîdesinin "Ümmet-i İslâmiyye'nin ta'kīb edeceği tarîk-i ictimâî ancak kendi medeniyet-i İslâmiyyemizdir" makālesi büyük bir ehemmiyeti hâiz olduğu kadar bugünün ihtiyâc-ı mübremine celb-i efkâr için ciddî bir rehberlik vezîfesini îfâ ettiğine teşekkürle âtîdeki yazıları takdîm ettim.

En yüksek bir şerîat, büyük bir umrân ve ince bir medeniyet sâhibi olan İslâmiyet'in elbette ictimâiyâtı da var idi. Âsârdan intikāl sûretiyle tasavvur olunan bu kıyâsın delîlleri de edvâr-ı izzet ve azametinde asırlarca görüldü. Evvela âsâra gelince bunlar Müslümanlığın ma'neviyât ve ahlâkiyâtında meşhûd ve terakkiyât-ı medeniyyesinde meknûz idi. Müslümanlık o ma'neviyât ile bütün cihâna adâlet ve hürriyet neşr ederek Hicaz'dan tâ Çin'e kadar; ahlâkıyâtını ilim ve irfân ile süsleyerek dünyânın en mes'ûd medeniyetine sâhib oldu. Bu yükseklik tarîhlerin, hakîmlerin, edîblerin, ve bunlardan başka hâlâ sadâ-yı hak ile dolu câmi' kubbelerinin, sarây dîvânhânelerinin, medrese ve dâru'l-fünûn duvarlarının sükûn-ı belîği ile bize hâlâ mâzîden vakār ve azamet telkīn eder, fakat biz onları işitmeyiz ve görmeyiz.

"Ed-dînü'l-muâmele" hükm-i nebevîsini hem akıl ve hem vicdân ile düşünürsek Müslümanlığın nereden başlayarak ne gibi bir gāye-i ictimâiyyeye doğru gittiğini hiç değilse bir fikir ve tasavvur şeklinde anlayabiliriz:

Fil-hakīka, bütün dünyâ şuûnunun yüzde doksanını muâmele teşkîl eder. Ve ferdlerin müteselsil ve biri birine murtabıt muâmelelerinde de cem'iyet umûru husûle gelir. Müslümanlık ise kardeşlik demek olduğu için bunun eseri her hâlde muâmelenin ictimâı şeklinde zâhir olacaktır. İctimâî esaslar nasıl bir nizâm-ı umûmî ve kesret-i medeniyyede ne türlü bir vahdet-i ma'neviyye arıyorsa Müslümanlık da o gāyeye -basît olduğu kadar- samîmî ve tatbîkī bir şekilde ta'mîme çalışmış, ve epeyce zamanlar muvaffak olmuştur.

"Ed-dînü'l-muâmele" esâsı, bizi pek çok sahîfelerin düşündüremeyeceği bir te'sîr altında îkāza kâfîdir. Elverir ki elde ilim ve gönülde irfân olsun!

Biraz düşünürsek muâmele sa'ydir, muâmele hayattır, muâmelede akıl ve vicdân âmildir.

Doğru ve düzgün muâmeleler doğru düşünen ve doğru hisseden vücûdlardan doğar. Bu nazariyeyi hey'et-i ictimâiyyeye tatbîk edersek kemâlâttan, nakāyısdan nemiz varsa hepsi kendiliğinden ortaya dökülür…

İctimâiyâtın felsefesi sa'y ile taâvüne müntehî olur. Aklı olan, eli ayağı tutan -fakat her şeyden evvel aklı olan- herkes çalışır. Teâvün ise bir hey'et-i ictimâiyyenin sevk-i tabîî, yahud daha insancası hükm-i vicdân ile ekseriya haberi bile olmayarak yaptığı bir harekettir.

Müslümanlık ise çalışmak dini, zenginlik dini, refâh ve saâdet dini, yükselmek ve insanlık lezzetini tatmak dinidir. Yalnız bir şartını zikredelim: Muâvenet-i ictimâiyyenin acaba "zekât"dan daha kibârâne, daha ince ve daha gürültüsüz, hattâ daha medenî ve âdilâne bir tarz ve şekli var mıdır?

Müslümanlığın beş şartından biri ve daima ibâdet-i şâkirâne ile beraber mezkûr olan zekât, bize ikinci bir varlık daha izâfe eder ki o da kendimizden ve nefsimizden başka bir de evlâdından bulunduğumuz İslâm hey'et-i ictimâiyyesinin uzvu olmak kuvvetimizdir.

*
* *

Fakat ictimâî noksanlarımızın kesret ve gılzetine nazaran her hâlde yine ictimâî bir çok nakāyıs ve seyyiâttan muztaribiz. Çünkü bu yüzden mülkümüzde felâketler, mültecîler, ma'lûller, yetîmler, bî-kesler, dilenciler ne kadar çoksa melce'ler, dâru'l-acezeler, dâru'l-eytâmlar, hastahâneler de o kadar az..

Şu hazîn çoklukla bu elîm azlığı yapan sebeb ne ise onu bulup çıkarmaya yine mecbûruz ve borçluyuz. Çünkü Müslümanlığın cârî olduğu yerde bu kesret ve kılletler bulunmayacaktı. Çünkü bir müslüman diyârında hiçbir din kardeşi musâb hâlde sürünmeyecekti. Ve çünkü bu nakāyısa, bu fecâyia hiç değilse beş şarttan biri daima hâkim ve nigehbân olarak yetişecekti.

Müslümanlık meşâkk-ı hayâtı tahfîf, vezâifi teshîl, mukāvemet-i ma'neviyyeyi tarsîn husûsunda i'câzkâr bir kudrete mâliktir. Müslümanlar kadar dünyâda gurbet ve bî-keslik hissetmeyecek ve her yerde bir tesellî, bir ümîd bir nevâziş, bir tesânüd bulacak hiç kimse yoktur. Müslümanlığın namazgâhı nasıl küre-i arz ise mülkü ve me'meni de âlem-i İslâm'dır. Fakat biz bugünün ahkâmına göre o derecesine gitmeyerek kendi içimiz ve millî yurdumuzdaki kendimizi düşünelim, fakat bir rûh-ı müşterek ve bir fikr-i müşterekle daima cem'iyet hissiyle düşünelim. Ferdiyetten cem'iyete yalnız söz ve gözle değil, fiil ve basîretle girmek yollarını öğrenelim. Böyle olmazsa zenginimiz yine fakīr ve dünyâmız zelîl olmaktan kurtulamaz.

Şu kadar ki bunları yalnız düşünmek bizim için hiç de kâfî değildir. Çünkü hâl-i tabîî derecesinde içimize yerleşmiş olan fesâd-ı infirâddan çıkmaya bizi da'vet edeceğinden o vakit büyük bir azim **[19]** ve karâra ihtiyâc vardır. Ve meselâ her sınıf, kendi seviye ve muhîtine göre

fenâlıkların birer başka türlüsüyle ma'lûldür. Tenbellikten, garazdan, hubb-i nefsden, riyâ, tama', emniyetsizlikten, ve bunların hepsini takrîben ihâta etmek derecesinde müessir olan cehilden fenâ hâlde hastadır.

Bizi ictimâî şekilde düzeltmek için mutlaka ahlâk-ı İslâmiyyeye yaklaştırmak lâzımdır. Fakat bu, kat'iyyen taklîdî mâhiyette olmamalıdır. Vukūfa müstenid bir iman taşımalıdır. Bu da ancak cehli izâle ile ve bunu izâle ederken evvela ma'lûmâttan ziyâde terbiye-i ahlâkıyyeye son derece ehemmiyet vermekle olacaktır.

Terbiye, yahud ahlâk, taklîde müstenid olursa sağlam kalamayacağından yine garbın önünde zaîf ve nâ-tüvân kalır.

Fakat bu tedrîcî tekâmüle vaktimiz var mıdır?

Fil-hakīka yoktur. Ve olamadığı içindir ki en kestirme yolu aramak zarûrîdir. Bu da ancak dinin sırf ahlâkī telkīnâtıyla mümkün olabilir. Âmmeyi îkāz için daima bu yol tutulmuştur. İş başında dini hakkıyla ihâta etmiş ve "ed-dînü'l-muâmele", "ed-dînü'n-nasîha" düstûrlarını akıl ve vicdânıyla anlamış müslümanlar, çocuklar için, gençler için, havâs ve avâm için devamlı ve rûhlu neşriyâtta, en lüzûmlu mebâdî için samîmî telkīnâtta bulunmaya başlamalıdır. Büyük bir din medeniyyeti görmüş olan bizler kadar kitâbı az bir kavim yoktur.

Bütün ma'lûmâtımız, zekâmız, medeniyetimiz, maârif ve irfânımız pâyitahttan bed' ile şehirler ve kasabalar içinde mahsûr ve gûyâ fevkalâde bir imtiyâz, bir hak, bir ocak gibi âmmeden mehcûr bırakılmıştır. Eskiden buna sebeb sarâylarla o sarâylardan korkan ve kendindeki muazzam kuvveti göremeyerek o sarâylara arz-ı ubûdiyet ve teslîmiyet eden âlimler idi. İslâm'ın edvâr-ı azamet ve saâdetiyle bugünkü hâlimiz beynindeki gaflet ve zaaf derecâtını ihzâr ve tasnîf edenler onlar oldular.

Bugün ise birçok felâketlerden doğup büyümüş olan fenâlıklara karşı kat'î bir cidâl bize (ya hep, ya hiç!) diye bağırıyor.

Bir yandan ahâlîyi her yaşına, her sınıfına göre ale'd-devâm îkāza çalışdığımız sırada diğer taraftan da yine müslümanca bir halk hükûmetinin sâf çehresi ve faâl elleri halkın en hâlis dostu olarak içine girerse selâmeti bulduk demektir.

Böyle İslâmî bir usûl efkâr-ı hâzıraya kat'iyyen yabancı gelmedikten mâadâ bilakis pek tabîî ve şâyân-ı hürmet bir ciddiyet arz eder. Avrupalıların zâten yaptıkları nedir? Ale'd-devâm tedrîs ve terbiye değil mi! Biz fazla olarak ahlâk-ı İslâmiyye'den ayrıca feyz alacağız. Bu hufre-i nisyâna gömülmüş, cihân-değer hazîne-i insâniyyetten ni'metlere müstağrak olacağız.

– Hülâsa, ahlâk ve maârif-i İslâmiyyeye dört el ile sarılarak onu beyne'n-nâs en müessir ve kısa tarîklerle telkînden başka bize çâre-i necâh yoktur. İdâre, siyâset, ictimâiyât, halkiyât, tekâmül, terakkī –ne kadar isterseniz sayınız– bunların hepsi Müslümanlık hissiyâtıyla hazırlanmış bir ahlâk kitabının içindedir…

Buna dâir ikinci makālede îzâhât vereceğiz.

Ali Suâd

İFŞÂ-yı ESRÂR

Sudûrü'l-ahrâr, kubûrü'l-esrâr

Ne güzel hakīkattir: Bilgisizlik ve ahmaklık bağlarından âzâde olanların içi sırların hazînesi ve kabridir. Onlar kendilerine tevdî' edilen her sırrı dimâğlarına gömerler, bir daha meydana çıkarmazlar.

Muhâfaza-i sır âkıllerin, ifşâ-yı sır ahmakların kârıdır: "Lisânü'l-âkıl fî kalbihî ve kalbü'l-ahmak fî lisânihî = Akıllıların dili kalbinde, ahmakların kalbi de dilindedir" denilmiştir ki pek doğrudur. Ahmak hâtırına gelen her şeyi, işittiği her sözü, kendisine emânet edilen her sırrı söyler. Bu gibilere lisânımızda (boşboğaz) derler.

Boşboğazlık en ziyâde ma'lûmât-fürûşluktan veya zemmâmlıktan ileri gelir. Bunlar ise ahmak ve câhil olanların işidir. Merdlik ve kemâlât insanın dilinden ve fikirlerinden meydana çıkar.

Bizde niçin belli başlı bir iş yapılamıyor? Çünkü: Serde boş boğazlık vardır! İşittiğimiz her şeyi avuç avuç âleme dağıtmaya çalışırız. Tevdî' edilen esrâr içimizi kurt gibi yer; mutlaka bunu söylemek isteriz. Halbuki din bu fenâ ahlâkı hiç beğenmiyor: (Nemîme) –ki temeli ifşâ-yı sırdır– hakkında başlı başına bir sûre-i celîle nâzil olmuştur. Bunda nemîmeci için (veyl) cezâsı ta'yîn buyuruluyor, (veyl) demek (helâk) demektir. İfşâ-yı sır eden ferdler helâk olurlar. Milletler de kezâ…

Büyük Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri dahi buyuruyorlar ki:

– İfşâ-yı sır edenler kabirde çok azâb çekeceklerdir.

– İfşâ-yı sır edenlerin dili kıyâmette âteş olacaktır.

– İfşâ-yı sır edenler cennetin kokusunu duyamayacaklardır.

Demek, ki (ifşâ-yı sır) dînen de merdûddur. Bu fenâ ahlâk müslümanlara **[20]** hiç yakışmaz. Fakat bunun en fazla zebûnu ve mübtelâsı olanlar -maatteessüf- yine müslümanlardır. Hıristiyanların ağzı âdetâ mühürlüdür. Hiç bir hıristiyan ifşâ-yı sır etmez. Hattâ çocukları bile. Bunlar için kāide:

– Seri vermek, sırrı vermemektir!

Hele milletlerine âid olan esrârı darağaçları bile meydana çıkartamaz. Bu, pek iyi bir haslettir ki, müslümanlar için belki daha ziyâde farz olmak gerektir. Halkın boş boğazlığını bilen eslâfımız:

– Söyleme dostuna, söyler dostuna! demiş. Ne güzel darb-ı meseldir. Araplarda da buna yakın bir darb-ı mesel vardır: (كل سرجاوزالاثنين شاع) "İki kimseden geçen, yahud iki dudaktan geçen her sır duyulur, yayılır."

Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem buyuruyorlar ki:

Meclisler emânetle kāimdir.

Yani meclislerde, mahfillerde, câmi'lerde söylenen sözler, sırlar emânettir ki, bunu meydana çıkarmak hıyânetten başka bir şey değildir. (Bektâşî sırrı) nasıl meydana çıkmazsa bizim sırlarımız da öylece ifşâ edilmemek lâzımdır. İfşâ-yı sırdan husûle gelen zararlar pek elîmdir: Bir kere ferdler bu yüzden birbirine girişirler; âhenk-i vahdet kalmaz. Sâniyen o sırların ifşâsı yüzünden düşmanlar istifâde eder; bizi mahveder. Daha pek çok zararları vardır, ki: hülâsası, netîcesi (helâk)tir. Hele muhârebe ve millet işlerinde sır vermek ne büyük ihânettir! Din kardeşlerimi ifşâ-yı sırdan, boş boğazlıktan tahzîr ederim.

Müftî **Abdulllah Es'ad**

Hey'et-i İctimâiyyemizin Yaralarından

Konya Meclis-i Umûmîsi a'zâsından fâzıl-ı muhterem Şükrü Efendi'nin "oturak" denilen kadın oynatmak fi'l-i kabîhinin ictimâî ve ahlâkī mazarratlarından bahs ile bu fi'l-i mekrûhu ale'l-ıtlâk irtikâb edenler hakkında mevzû' cezânın teşdîd olunması husûsunda hey'et-i umûmiyye riyâsetine verdikleri bir takrîr münâsebetiyle Konya'da münteşir *"Öğüd"* gazetesi uzun ve mühim bir makāle neşr ediyor. Şâyân-ı dikkat gördüğümüz bu makālenin bazı fıkralarını aynen nakl ediyoruz:

"Şükrü Efendi bu takrîrleriyle büyük, küçük bütün hey'et-i ictimâiyyenin takdîr ve tebrîklerine lâyık oldukları gibi biz de kendilerine bu takrîrlerinden dolayı ahlâk-ı umûmiyyenin salâhı nâmına beyân-ı teşekkürü vecîbeden addederiz"

Öteden beri Anadolu'da, bilhassa Konya'da Şükrü Efendi'nin dedikleri gibi kadın oynatmak yüzünden o kadar fecî' ve kanlı cinâyetler îkā' edilmiştir ki bunları görmek, işitmek değil, hattâ hâtıra getirmek bile insanın tüylerini ürpertir. Mehâkim-i adliyye dosyaları tedkîk edilecek olursa bu kötü âdet yüzünden ne babayiğit kahramanların hâk-i helâka serildiği, ne tatlı âşiyânelerin zehirlerle dolduğu derhâl göze çarpar.

Evvelleri evli erkekler, ne kadar genç ve ne kadar kabadayı olsalar, kadın oynatmaktan utanırlardı, şimdi ise bir değil, hattâ iki, üç evliler bile oturak âlemlerinde bulunmaktan aslâ hayâ etmiyorlar. Halbuki bir çok köyler biliriz ki gençler, babaları, dedeleri hattâ köyün ihtiyârları yanlarında olduğu hâlde icrâ-yı âheng etmekten zerre kadar tehâşî etmezler. Vaktiyle, kazârâ bir köye böyle bir fâhişe sokulmuş olsa bütün köylü ayaklanarak kâinâtı alt üst eder ve o fâhişeyi yerin dibine girse bulur ve aslâ hâtıra, gönüle bakmayarak fâilini örfî bir sûrette tecziye ederdi. Halbuki şimdi köyde değil, nikâhlı refîkası yanında kötü avret bulundurmak bile şâyân-ı takbîh olmuyor. Çünkü mevzû' kavânînin efrâda te'mîn ettiği münâsebetsiz serbestî, mahallin örfî kavâidinin te'sîrâtını sıfıra indirdi. Bu sûretle büyüklerin nüfûzundan kurtulan delikanlılar fuhşu her türlü şâibe-i töhmetten masûn olmak lâzım gelen âile harîmine kadar soktular.

Irkımızın selâmet-i müstakbelesine pek elîm darbeler indiren bu bî-emân karha-i ictimâiyyenin bir gün evvel önü alınmazsa tahrîbâtını her gün bir şekil ve sûrette tevsî' eden bu yaranın bütün hey'et-i ictimâiyyeyi kangren hâline koyması müsteb'ad değildir.

Bugün firengi denilen maraz-ı meş'ûmun dendân-ı tahrîbi altında kıvranan gençlerin mikdâr-ı sahîhine vâkıf olsak pek müdhiş bir yeis ve hüsrân derhâl hüviyetimizi sarsar. Bir taraftan kānûnî tedbîrler düşünmekle beraber diğer taraftan köylerde ve şehirlerde nâfizü'l-kelim ve şâyân-ı hürmet zevâttan mürekkeb ahlâk encümenleri teşkîl ederek bu korkunç yaranın çâre-i tedâvîsini aramalıyız. Zîrâ felâket mukarrerdir…

Hep takdîr ederiz ki Türk bünye-i ictimâiyyesini korkunç bir harâbîye sürükleyen başlıca üç menba'-ı seyyiât vardır: Zinâ, içki, kumar…

Hükûmet-i milliyyemizin kahhâr bir satvet-i medeniyye ve dîniyyesiyle birinin bi'l-külliye ve diğerinin kısmen ocağına incir ağacı dikildi. Men'-i müskirât kānûnuyla belâ-yı işret sevgili memleketimizden kısmen mündefi' olup gittiği gibi zinânın kısm-ı alenîsi de Konya'da diyâr-ı ademe gönderildi. Fuhşun bir kısm-ı hafîsi olan kadın oynatmak seyyiesi de biraz evvel arz ettiğimiz adlî ve ictimâî tedbîrlerle izâle edilebilir."

İ'tizâr

Makinenin yeri değiştirildiğinden dolayı *Sebîlürreşâd*'ın bu nüshası ancak bugün (8 Mart 1337) çıkabilmiştir. Muhterem kāri'lerimizin ma'zûr görmelerini temennî ederiz.

Ankara – İkāz Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Dînî, ilmî, edebî, felsefî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

10 Mart 1921 | 28 Cemâziye'l-âhir 1339 | Perşembe | 10 Mart 1337 | Cild: 19 - Aded: 471

CEMÂATTEN UZAKLAŞMA!..

Cihan altüst olurken seyre baktın, öyle durdun da,
Bugün bir serserîsin, derbedersin kendi yurdunda!

Hayat elbette hakkın... Lâkin, ettir haykırıp ihkāk;
Sağırdır kubbeler, bir ses duyar: Da'vâ-yı istihkāk.

Bu milyarlarca da'vâdan ki inler dağlar, enginler;
Oturmuş ağlayan âvâre bir ma'sûmu kim dinler?

Emeklerken sabî tavrıyle topraklarda sen hâlâ;
Beşer doğrulmuş etmiş, bir de baktın, cevvi istîlâ.

Yanar dağlar uçurmuş gezdirir beyninde dünyânın;
Cehennemler batırmış yüzdürür kalbinde deryânın;

Deşer âfâkı, bir şeyler sezer esrâr-ı kudretten;
Eşer a'mâkı, izler keşfeder edvâr-ı hilkatten.

Zemin mahkûmu olmuştur, zaman mahkûmu olmakta;
O, heyhât, istiyor hâkim kesilmek bu'd-i mutlakta!

Tabîat bin çelik bâzûya sahipken, cılız bir kol
Ne kāhir saltanat sürmekte bak, bir bak da, hayrân ol!

Hayır, bir kol değil, binlerce, milyonlarca, kollardır,
Yek-âheng olmuş işler, çünkü birleşmekte muztardır:

Bugün ferdî mesâînin bütün mahsûlü bir hüsran;
Birer beyhûde yaştır damlayan efrâdın alnından!

Cihan artık değişmiş, infirâdın yoktur imkânı,
Göçüp ma'mûrelerden boylasan, hattâ, beyâbânı.

Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hâzır: Devr-i cem'iyyet,
Gebermek istemezsen, [yoksa] izmihlâl için niyyet,

Şu vahdet târumâr olsun deyip saldırma İslâm'a;
Uzaklaşsan da îmandan, cemâ'atten uzaklaşma.

İşit, bir hükm-i kat'î var ki istînâfa yok meydan:
"Cemâ'atten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan."

Nedir îman kadar yükselterek alçak bir ilhâdı,
Perîşân eylemek zâten perîşân olmuş âhâdı?

Nasıl yekpâre milletler var etrâfında bir seyret?
Nasıl tevhîd-i âheng eyliyorlar, bak da al ibret!

Gebermek istiyorsan, başka... Lâkin, korkarım, yandın;
Ya sen mahkûm iken sağlık, ölüm hakkın mıdır sandın?

Zimâmın hangi ellerdeyse artık onlarınsın sen;
Behîmî bir tahammül, varlığından en büyük hissen!

Ezilmek, inlemek, yatmak, sürünmek var ki, âdettir;
Ölüm dünyâda mahkûmîne en son bir sa'âdettir.

Desen bin kerre "İnsânım!" O kanmaz, hem niçin kansın?
Ya sen hürriyyetin, hakkın masûn oldukça insansın.

Bu hürriyyet, bu hak bizden bugün âheng-i sa'y ister;
Değil üç dört alından, hep alınlardan boşansın ter.

Mehmed Âkif

[22]

ESRÂR-ı KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ .....وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ[1]

Meâl-i kerîmi:

"Hani, bizler sizlerden birbirinizin kanını akıtmayacağınıza dâir ahid almıştık. Sizler de bu ahdi kabûl etmiş, nakz etmeyeceğinize şehâdet eylemişdiniz. Ey evvelce bu ahdi kabûl edenler! Şimdi birbirinizi öldürüyorsunuz, ve içinizden bir kısmınızı -aleyhlerinde ma'siyet ve zulme müstenid teâvünlerde bulunarak- yurdlarından çıkarıyorsunuz. Bununla beraber sizlere esîr olarak geldikleri vakit fidye verip kurtarıyorsunuz. Halbuki onların yurdlarından çıkarılması da sizin için harâmdır. Yoksa sizler kitabın bir kısmına inanıyorsunuz da bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizlerden bunu işleyenin cezâsı hayât-ı dünyâda rüsvâlıktan başka bir şey olamaz. Kıyâmet gününde ise böyleleri azâbın en şiddetlisine sürükleneceklerdir. Allah sizlerin yaptıklarınızdan gâfil değildir. İşte bunlar hayât-ı dünyâ mukābilinde âhireti satanlardır ki ne azâbları tahfîf edilecek, ne de kimse kendilerini kurtarabilecektir."

İnsan âyât-ı kerîmenin serd ettiği emsâli; yahudilere, nasrânîlere, mecûsîlere âid olmak üzere îrâd eylediği kıssaları teemmül edince bunların bizzat akvâm-ı İslâmiyye hakkında nâzil olduğunu zanneder. Zâten âlem-i İslâm'a bu fesad eskiden beri hücûm etmişti. Hattâ Ömer bin el-Hattâb radiyallâhu anhden rivâyet olunur ki kıssa-i Benî İsrâîl okunurken: "Benî İsrâîl geçmiştir. Bundan kasd olunan sizsiniz, başkası değildir" demiştir.

Bu âyet-i kerîme bize gösteriyor ki Cenâb-ı Hak Benî İsrâîl'e nasıl zillet ve meskenet mukadder etmiştir. Onlar Hazret-i Mûsâ'nın cânib-i Kibriyâ'dan getirmiş olduğu Tevrât'ın ahkâmına inkıyâd ile birbirlerinin kanını dökmeyeceklerine, müşriklerle bir olarak dindaşları aleyhine kıyâm etmeyeceklerine dâir olan ahd ü mîsâkı kabûl ettikten sonra bu sûretle nakz-ı ahd ederek zulüm ve isyâna dalmaları nezd-i ilâhîde nasıl müstevcib-i ikāb olmuştur. İşte Benî İsrâîl, aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimizin zamân-ı risâletlerinde bu tarzda hareket etmişti. Vak'a şundan ibârettir:

Yahudi olan Kurayza kabîlesi müşrik olan Evs ile müttefiktiler. Kezâlik yahudi olan Nuzayr kabîlesi de müşrik olan Hazrec'in müttefiki idiler. Binâenaleyh her yahudi kabîlesi müşrik olan müttefikleriyle birlikte diğer yahudilere karşı harp ediyorlardı. Galebe çaldıkları takdîrde dindaşlarının yurdlarını yıkıyorlar, kendilerini topraklarından sürüp çıkarıyorlardı. Halbuki müşrikler bir yahudiyi esîr ederlerse birbirine karşı harp eden her iki yahudi fırkası birleşip para toplayarak fidye veriyorlar ve o yahudiyi esâretten kurtarıyorlardı:

Araplar yahudilerin hareketini ta'kīb ediyordu.

– Nasıl oluyor da hem dindaşlarınızla muhârebe ediyorsunuz, hem de içlerinden esîr düşen olursa fidye verip kurtarıyorsunuz? diyordu. Yahudiler de:

– Biz onları fidye verip kurtarmakla me'mûruz. Kendileriyle mukātele harâmdır.

– O hâlde niye mukātele ediyorsunuz?

– Müttefiklerimizin mağlûbiyet zilletine uğramasından hayâ ederiz de onun için.

Yahudiler ma'siyet ve zulme müstenid teâvünlerle birbirini öldürdüler. Kitaplarındaki muharremâtı mübâh gördüler. Birbirlerine düşmek birbirlerine düşman olmak yüzünden meydan alarak yüreklerini paralayacak, yurdlarını perîşân edecek, istiklâllerini bitirecek, mevcûdiyetlerine hâtime çekecek avâkıb-ı elîmeyi düşünemediler.

Dindaşlarına karşı yabancı tavrı takınarak başka milletleri mahrem-i esrâr ittihâz etmenin ne yaman neticeler vereceğini bilemedikleri için dayandıkları rükünler yıkıldı. Şevketleri, saltanatları sarsıldı, gitti. Akvâm-ı gālibe tarafından mülkleri ve kendileri taksîm edildi. Artık her yerde ve her zaman hunrîz fâtihlerin hücûmuna, gaddâr müstevlîlerin zulmüne hedef oldular.

[23] Yahudiler ayrılık gayrılık esbâbından çekinmiş, dindaşlarından başkasına müzâherette bulunmak yüzünden tevellüd edecek âkıbeti düşünmüş olaydılar saltanatları devam eder, şevketleri müzdâd olur, düşmanlarını mehâbet istîlâ ederdi de böyle avcı önünden kaçan şikâr sürüleri gibi bulundukları yerde diğer milletler tarafından koğulup durmazdı.

Lakin bunlar aralarındaki râbıtayı kendi elleriyle parçalıyorlardı. Yurdlarını kendi elleriyle yıkıyorlardı. Düşmanlarını kendi dindaşlarına karşı yine kendileri gālib çıkarıyorlardı. [2](فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا)
= "Sizlerden bunu işleyenin cezâsı hayât-ı dünyâda rüsvâlıktan başka bir şey değildir."

[1] Bakara Sûresi, 2/84-86.

[2] Bakara Sûresi, 2/85.

Yahudiler hayatın değersiz metâına rağbet ederek Arap müşrikleriyle ittifâklarından te'mîn edebilecekleri istifâdeye kanâat ettiler. Bunlardan bazı tâife putperest Arap kabîleleriyle müttefik olur, sonra diğer kabîlelere karşı harp ederdi. Hattâ bu harp kendi dindaşlarının kıtâline müncer olsa bile çekinmezlerdi. Bu hareketleri ise o ittifâk ettikleri kabâil sâyesinde izzet iktisâbına temâyüllerinden, bir de bu sûretle elde edebilecekleri hutâm-ı dünyâya tama'larından başka bir şeyden değildi. Evet, bunlar yalnız içinde bulundukları eyyâmı hoş geçirmek için elde edebilecekleri menâfi' ile iktifâ ederek, cem'iyetleri târumâr olur, aralarındaki râbıta kırılır, muhabbet nefrete inkılâb ederse hâlleri nereye varacağından gâfil oldular, efrâdı arasında ayrılık gayrılık hisleri hâkim olan büyük büyük milletlerin nasıl izmihlâl uçurumlarına yuvarlandıklarını bilemediler, düşünemediler. Yahudiler birbirine karşı yabancı, birbirinden ayrı yaşamak sûretiyle ele geçirebilecekleri değersiz bir hayata müstakil, hâkim bir ümmet olmak sûretiyle te'mîn edecekleri asîl, necîb bir hayatı fedâ ettiler. Bu ikinci hayatı satıp mukābilinde birincisini aldılar. Allahü Zü'l-celâl'in yahudiler hakkındaki tehdîdi âsârı tecellî etti: Bunların şevketi, izzeti yalnız o hoş geçirmek istedikleri mahdûd eyyâma inhisâr etti. Az zaman sonra gerek kendilerine, gerek kendilerinden asırlarca sonra gelecek milletdaşlarına zillet, esâret mukadder oldu. İşte yakın, fakat az olan bir metâa mukābil uzak, fakat azîm olan bir metâı fedâ edenlerin âkıbeti budur. Cenâb-ı Hak bunlara dünyâda isâbet edecek azâbın şedîd olmasını, hiçbir zaman hiffet bulmamasını takdîr buyurdu. Onun için kendileri başka milletlerin gûnâ gûn mezâlimine uğradıkça, her taraftan esâret zincirleriyle kuşatıldıkça ne kadar feryâd etseler, ne kadar istimdâd etseler cânib-i kibriyâdan hiçbir nusrete nâil olamazlar. Bu, Allahü Zü'l-celâl'in vaîd-i ilâhîsidir ki aslâ tahallüf etmez. Ne kadar ümmetler vardır ki emr-i ilâhîye isyân etmiş, aralarındaki vahdeti, câmiayı nazar-ı istihfâf ile görmüş, efrâdı yalnız kendi mahdûd günlerini hoş geçirmek için elde edecekleri şahsî menfaat mukābilinde hayât-ı milliyelerini sıyânetten yüz çevirmiştir. Bünyân-ı mevcûdiyetleri yerlere serilmiş, kendilerinden artık dünyâ yüzünde bir hâtıra, bir iz bile kalmamış, bugün adı sanı belirsiz bir yığın akvâm-ı sâlife arasına karışmış gitmiştir.

Yahudiler bir zaman dünyânın büyük bir kısmını elde ederek hükümlerini, nüfûzlarını yürüttüler. Lakin bu şevket ve saltanatı müteâkib rûhları küçüldü. Arzuları hasîs oldu. Kendi hayât-ı ferdiyyelerinde âcilen sâhib olacakları mal, mansıb gibi şeylerle iktifâ ederek Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyleri ayırmaktan, dünyâ yüzünde fesad çıkarmaktan çekinmez oldular. Cenâb-ı Hakk'a verdikleri ahde, mîsâka mübâlâtta bulunmayarak kendi milletlerinin kanını kendi elleriyle akıttılar. Bu da sırf esnâma tapan müttefiklerine müzâheret ve bu yüzden elde edecekleri mal ve mansıba tama' sâikasıyla oldu. Yahudiler hakkındaki kānûn-ı ilâhînin hükmü yerini bulmuştur. Bundan sonra müslümanların gözlerini açmak ve bir millet arasındaki tefrikanın, inkısâmın ne gibi bir âkıbet tevlîd edeceğini kendilerine göstererek efrâd-ı ümmet arasında Cenâb-ı Hakk'ın, [3] (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) = "Mü'minler kardeşten başka bir şey değildir. Onun için kardeşlerinizin arasını bulunuz ve Allah'dan korkunuz, belki bu sûretle merhamet-i ilâhiyyeye nâil olursunuz" kavl-i celîli ile akd etmiş olduğu râbıta-i uhuvveti tahkîm ve te'yîde teşvîk için Kitâbullâh'da bir çok âyât-ı kerîme tevâlî etmiştir. Lakin âyetler, tehdîdler aklı başında olmayan bir millete acaba ne fâide te'mîn edebilir?

Kur'ân-ı Kerîm bizlere yahudilere âid o kadar şâyân-ı ibret haberler vermiştir ki içinden bir tanesini nazar-ı im'âna almış olaydık ne İslâm'ın erkânı böyle sarsılır, ne de müslümanların hayât-ı siyâsiyyesi bu fecî' şekli alırdı!

Cenâb-ı Hak Kur'ân'ında müslümanları birbirine kardeş etti. Resûl-i ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz de bunları birbirini sevmek, birbirine karşı merhametli, şefkatli bulunmak, birbirine acımak husûsunda a'zâsından birine bir elem isâbet ettiği zaman diğer a'zâsının da ateş gibi, uykusuzluk gibi a'râzı ızhâr sûretiyle o uzvun acısına iştirâk eden yekpâre bir vücûda benzetti. Pekalâ! Acaba asırlardan beri gelen ümem-i İslâmiyyeden hangisi vardır ki efrâdı arasında Kur'ân-ı Kerîm'in kendilerinden almış olduğu şu ahde ve mîsâka tevfîk-i hareket etmiş olsun? Yine o ümmetlerden hangisi **[24]** gösterilebilir ki bir felâkete, bir musîbete uğramış olsun da diğer bir ümmet-i İslâmiyye onun elemine iştirâk etmiş bulunsun? Müslümanlar arasında Osman bin Affân radiyallâhu anh zamanından tâ bizden evvelki nesle kadar meydan alan mücâdeleleri, muhârebeleri, akınları, yağmaları misâl olarak serd etmeye lüzûm yoktur. Çünkü nesl-i hâzır kendisi için o kadar nâhoş, o kadar mûcib-i âr hareketlerde bulunmuştur ki müslümanların ciğerini parçalamaya İslâm'ın istikbâlini her yerde bedbaht etmeye kâfîdir.

İşte size mağrib-i aksâdaki İdrisîler'in memleketinde bulunan Berberî ve Arap müslümanları! Bunlar durmaksızın, dinlenmeksizin birbirleriyle çarpıştılar, boğuştular. Nihâyet azimleri yoruldu. Siyâsetleri târumâr oldu. Kendi nefislerine karşı kurulan tuzaklarla meşgūl olmaktan devletin, milletin mesâlihi ile iştigāle vakit bulamaz oldu-

---

[3] Hucurât Sûresi, 49/10.

lar. Dâhildeki desâis ile oyalanmaktan hariçteki düşmanların gerek kendilerine, gerek İslâmiyet'e karşı tertîb ettikleri dolapları düşünemediler. Bugün kelimenin bütün ma'nâsıyla perîşân olarak nihâyet fütûhât peşinde koşan kavî milletlere hazmı kolay bir lokma hâline geldiler.O kadar kolay ki Fransa hükûmeti o koca memlekete himâyesini temdîd için kendisinden bir can bile telef etmedi. Bu diyârın kadîm olan istiklâlini mahv için tek kılıç bile kırmadı. Bundan evvel Mısırlılar arasında da aynı münâzaalar, aynı muhâsamalar meydan almıştı. Nihâyet bu ayrılıklar gayrılıklar gerek havâs, gerek avâm arasında bir dereceyi buldu ki saltanatları, istiklâlleri elden giderek hiç harp etmeksizin memleketlerini işgâl eden İngiliz hükûmetinin reâyâsı hâline inkılâb ettiler.

Şâyed numûnelerin en yenisini, gözünüzün önünden geçen fâciaların en elîmini isterseniz işte İran hükûmeti ki bir mengene içinde sıkışıp kalmışken bir taraftan saltanat, mansıb mücâdeleleri; diğer taraftan ahâlîye karşı zulüm, yağma rezâletleri arasında dünyâyı görmeye meydan bulamadı. Nihâyet dâhilî muhârebeler bütün ricâli bitirdikten, beytülmâli soyduktan, servet, kuvvet menba'larını kuruttuktan sonra şimâlden Rusya, cenûbdan İngiltere bunların memleketini taksîme, istiklâllerini mahva kalkıştı. Ve bu maksadı istihsâl için o mengeneyi biraz daha sıkıştırarak milletin zaten gevşemiş, yumuşamış mafsallarını, kemiklerini kolaylıkla ezivermekten başka bir harekete muhtâc olmadı.

Lakin niçin numûnelerimizi uzaklardan getirmek sûretiyle kāri'lerimizi yoruyoruz. İşte Osmanlılar gözümüzün önünde duruyor ki akvâm-ı İslâmiyye arasında ondan başka istiklâline sâhib bir millet kalmamıştır. Bu yegâne müstakil hükûmet-i İslâmiyyenin ferdleri, cemâatleri arasında şiddetli muhâsamalar, mücâdeleler hüküm-fermâ oluyor. Hattâ bu cemâatleri temsîl eden büyük tanınmış bir takım ricâlin tıbkı Mısır'a işgāl, Fas'a, İran'a izmihlâl felâketini getiren o meş'ûm harekâta imtisâl ettiklerini görüyoruz.

Acaba bu menfûr, bu sefîl hareketleri dîn-i mübînin desâtîriyle, Kur'ân-ı hakîm'in âyâtıyla te'lîf imkânı var mıdır?

Kur'ân-ı hakîm milleti doğru yola sevk eder ve a'mâl-i sâlihada bulunanlara müebbeden kalacakları bir ecr-i cezîl ile müjdeler. (اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيرًا)[4] "İslâm tevhîd-i mutlak dinidir. (وَاِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً)[5] düstûr-ı ezelîsi bizi bir ümmet hâline getirmiştir. Pekalâ! Asabiyet münâzaaları, mezheb mücâdeleleri, şahsî ihtirâslar aramızdaki vahdeti târumâr eder dururken biz nasıl olur da İslâm'ın vücûda getirmiş olduğu o yekpâre ümmetiz, zannında bulunabiliriz?

Kur'ân-ı hakîm bize bildiriyor ki Benî İsrâîl kendilerine taraf-ı ilâhîden hüccetler, beyyineler gelmiş olmasına rağmen sonraları tefrikaya, ihtilâfa düşerek yabancı milletlerle ittifâk akd etmişler, kendi din kardeşlerinin kanlarını dökmüşler, mallarını yağma etmişler. Bu hareketlerinin cezâ-yı sezâsı dünyâda dâimî bir zillet, ukbâda ise ebedî bir azâb sûretinde tecellî etmiş. Pekalâ! Benî İsrâîl'in saptığı yoldan giden, onların bu muavvec isrlerini ta'kīb eden ümmet-i İslâmiyye'nin âkıbeti de müzâherette bulundukları din düşmanları yüzünden ma'rûz kalacakları esâret ve zilletten başka ne olabilir?

Mısır gibi, Hind gibi, Trablusgarb gibi, Tunus gibi, Fas gibi erkân-ı istiklâli yıkılan kıt'alardaki müslümanların uğradıkları bâdireler bizim için ne acı birer lisân-ı ibrettir! O havâlîdeki akvâm-ı İslâmiyye diğer taraflardaki kardeşlerini mahv için Ehl-i Salîb ordularına yardım ediyorlar: Görüyoruz ki Mısırlı bir müslüman din kardeşi bulunan Sudanlı'yı tepeliyor, Afrika'nın şarkından İtalyanların celb ettiği zenci bir müslüman Trablusgarb'daki din kardeşine saldırıyor, Tunus askerleri, Cezair askerleri mağrib-i aksâdaki kardeşleriyle boğaz boğaza geliyor, işte bu sûretle dünyânın bir tarafında müslümanlar diğer tarafındaki müslümanların kanını dökerek, yurdlarını târumâr ederek Salîb'e tapan milletlere kendi dindaşları aleyhine müzâherette bulunuyorlar. Bununla beraber mağrib-i aksâ ahâlîsi için bugün Cezair, Tunus askerlerine ihtiyâc kalmadı: Aralarında zuhûr eden, gittikçe alevlenen mukāteleler kendilerini bitirip duruyor. Fransa hükûmetine haysiyetlerini, şereflerini, istiklâllerini, dinlerini ya gāyet hasîs bir menfaat, yahud da gāyet rezîl bir emel, gāyet saçma bir hülyâ **[25]** mukābilinde sattılar. Fransızlar onlara yalnız zâbit, silah, para gönderiyorlar. Bu sersemler de birbirlerinin kanını seller gibi akıtıyorlar. Ne zaman aralarında vahdet nâmına, râbıta nâmına hiçbir şey kalmaz; ne zaman buğz ve adâvet son ferde varıncaya kadar hepsinin yüreğinde yerleşirse o zaman bu Fransa hükûmeti memleket dâhilinde vücûda getirdiği fırkaların her birine hücûm ederek büsbütün ortadan kaldıracak, o zaman bütün memleket kendi kabza-i esâretine geçecektir. Allah'ın ahdini, kendilerinin imanını değersiz dünyâ metâına mukābil satanların cezâsı rezâletten, sefâletten başka ne olabilir? Mâdem ki din kardeşlerinin kanını dökmekten, yurdunu yıkmaktan, hânümânını söndürmekten ve bu sûretle düşmanları olan Ehl-i Salîb'e yardım etmekten utanmadılar, çekinmediler; elbette böyle bir âkıbeti kendilerine getirmiş oldular. Bunlar hayatlarında uğradıkları felâketin, zillet ve esâ-retin biraz şiddetten düşmesini mi ümîd ediyorlar?

---

[4] İsrâ Sûresi, 17/9.

[5] Mü'minûn Sûresi, 23/52.

Yahud Allah'ın kendilerine nusret vereceğini mi bekliyorlar? Yemîn ederim ki bütün bu emeller, bütün bu hülyâlar beyinsizlikten başka bir şey değildir. Bilmiyorlar ki Cenâb-ı Hak ebedî olan bir varlığı üç günlük hayat mukābilinde satanların, elden çıkaranların, en şedîd azâba uğrayacağını; hiçbir yardımcı bulmayacağını kitâb-ı kerîminde sarâhaten beyân buyurmuştur. Acaba gafletleri yüzünden, tefrikaları yüzünden bugünkü hâle gelen o müslümanların düştükleri zillet kadar ağır bir zillet tasavvur olunabilir mi? İşte kadınları, çolukları, çocukları düşman memleketlerinde, düşman pazarlarında satılıyor. İstîlâya uğrayan diyâr-ı İslâm'daki eşrâf-ı müslimînin kadınlarına, kızlarına ecnebî zâbitleri, ecnebî askerleri tarafından taarruz edilir; bîçârelerin ismetleri, iffetleri ayaklar altında çiğnenirse artık İslâm için bundan daha şenî' bir hacâlet tasavvur olunur mu?

Asırlardan beri sâhibi olduğumuz memleketlere gelen yabancılar bize hâkim olursa ne muâmelât-ı resmiyyede, ne de şuûn-ı ictimâiyyede bizimle müsâvâta bile tenezzül etmezse bilmem ki bundan daha ağır, bundan daha sefîl bir vaz'iyet bulunabilir mi? Evet i'tirâf etmeliyiz ki bizler bu âkıbeti kesb etmiştik. Tâlie, kadere bühtân doğru değildir. Çünkü Allahü Zü'l-celâl yabancı milletleri kendimize yâr-ı cân ittihâz etmekten bizi tahzîr etmiştir. Yahudilerin hâlini ibret makāmında bizlere serd ederek şâyed tehdîd-i sübhânîye karşı lâkayd kalırsak aynı felâkete uğrayacağımızı sarâhaten teblîğ buyurmuştu. Onun için müslümanlar Kitâbullâh'da hâli zikr edilen yahudilerin isrini ta'kībde devâm ettikçe iyice bilmelilerdir ki dünyâda, ukbâda nasîbleri yahudilerin nasîbinden başka bir şey olamayacaktır. Çünkü Allahü Zü'l-celâl âdil-i mutlaktır. Zulümden münezzehdir. Hakîmdir. Gaflet şâibesinden müberrâdır. (سُنَّةَ اللهِ الَّتِى قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللهِ تَبْدِيلًا)[8]

Şunu da söyleyelim ki bu devirlerde gelen müslümanların hiçbiri için meydandaki umûmî hacâleti umûmî sukūt ve izmihlâli yalnız başta bulunan ümerâya yükletmek doğru değildir. Vaktiyle onlara kör körüne itâatleri yüzünden bu hâle gelmişken şimdi onları tanımamaları, onlardan teberrâ etmeleri kendilerine hiçbir menfaat te'mîn etmez. Müslümanlardan nicelerini görüyoruz ki düştükleri hazelân uçurumlarından feryâd ederler, kendilerini o felâkete sürükleyen sefîl rüesâdan teberrâ eder dururlar. (وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّاَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّؤُا مِنَّا كَذٰلِكَ يُرِيهِمُ اللهُ اَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ)[9] = "Erbâb-ı dalâle uymuş olanlar diyecekler ki: Âh dünyâya bir daha dönmek kābil olsaydı da onlar şimdi nerden nasıl teberrâ ediyorlarsa, bizi nasıl tanımıyorlarsa biz de öylece kendilerinden teberrâ etsek, onları tanımasak…."

Bununla beraber bu sersemler düşmüş oldukları zillet ve sefâlete rağmen hâlâ kendilerine doğru yolu göstermek isteyenlerle eğlenirler, hâlâ gözlerini açmak, şuûn-ı ictimâiyyelerini ıslâh etmek için hayatını vakf eden fedakârân-ı milletin bu husûsdaki mesâîsi, mücâhedâtı kendi sefîl, rezîl menfaatlerine uymadığı sûrette zavallılara her türlü fenâlığı îkā' etmekten çekinmezler. Bunlar aşağıda gelecek âyât-ı kerîmede hikâye buyurulduğu vechile tamâmıyla Benî İsrâîl'in tutmuş olduğu yolu ta'kīb ediyorlar..

Şeyh Abdülazîz Çâviş

EY MÜSLÜMANLAR, UYANINIZ, HAREKETE GELİNİZ!

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا.....[6]

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللهُ بِاَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ.... [7]

Ey müslümanlar:

Yollarınız kesilmiş, tehlikeler her taraftan sizi sarmışken hâlâ ne bekliyorsunuz? Düşman İslâm'ın mukaddes beldelerini, en kıymetdâr memleketlerini, en güzel topraklarını istîlâ etti. Ne vakit **[26]** kımıldanacaksınız? Şâyed hayatınıza zaaf târî olur, sesleriniz kısılır, cihânları dolduran nurlarınız sönerse âkıbetinizin ne olacağını düşünmez misiniz?

Salîb etrâfında toplanan milletleri kum yığınları gibi çok görerek onlara karşı kendinizi kuvvetinize rağmen zaîf, kesretinize rağmen az mı sanıyorsunuz? Onlar size ne kadar tuzaklar kurdular da kendinizi koruyamadınız? Ne kadar memleketlerinizi parçaladılar da karşı koyamadınız! Ne kadar dininize taarruzda bulundular da def' edemediniz.

Onlar, o hâin, o insâfsız, o medeniyet maskelerine bürünen vahşî düşmanlar ne kadar yurdlarınıza hâkimiyet

[6] Âl-i İmrân Sûresi, 3/103.

[7] Tevbe Sûresi, 9/14.

[8] Feth Sûresi, 48/23.

[9] Bakara Sûresi, 2/167.

bayraklarını diktiler, ne kadar yakanızdan paçanızdan tutarak sizi sürüklediler; sonra da zillet ve meskenet hufrelerine atmaktan zerre kadar çekinmediler. Nihâyet memleketlerinizi yağma, nâmûslarınızı pâymâl, her yerdeki hukūkunuzu da selb ettiler.

İşte Asya'nın, Afrika'nın esâretzede beldeleri…! İşte Balkanların yetîm vilâyetleri…! İşte düşman zulmü altında inleyen Anadolu'nun güzel memleketleri…. Bir zamanlar tevhîdin şu'legâhı olan câmi'lerden envâr-ı İslâmiyyenin meşrıkı olan minberlerden bugün ma'mûr kalmış tek bir mescid, yıkılmamış tek bir minber bulabilir misiniz? Hayır, hayır! Ehl-i küfr hep o mescidleri şirke makar ittihâz ettiler. O minberlere papaslarını oturttular. O minârelere çanlarını taktılar.

Gidiniz, bütün bu esârete düşen memleketleri geziniz! Göreceğiniz hep fecî' hâileler, acıklı figānlardır. Uzaklara gitmeye, dünyâ ile alâkaları kalmayan milletlerden misâl getirmeye [ne] hâcet. İşte kendi memleketlerinizde o kâfirlerin başınıza getirdikleri musîbetleri görüyorsunuz. Birer birer bütün İslâm devletlerini mahvettiler. Bugün devletimizden başka dîn-i mübînin istinâdgâhı olacak hiçbir saltanat kalmadı! Nerede o Asya'nın İslâm devletleri? Nerede o dinin hâmîleri olan Afrika sultânları? Hep o saltanatlar munkarız oldu. Bütün o ümerâ, bütün o pâdişâhlar zelîl oldu. Bugün onların yıkık harâbelerinden, silinip gitmiş eserlerinden başka ne görüyoruz? Yalnız ötede beride bir takım perîşân, miskîn milletler ki üzerlerine savlet olunuyor da müdâfaaya muktedir olamıyorlar.. Gözleri önünde her gün türlü türlü tuzaklar kuruluyor da o derin uykudan gözlerini kaldırmıyorlar… Bütün mal ve mülkleri gasb olunuyor da hiçbir ses çıkarmıyorlar..!

Sübhânallâh! Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh! Bunlar o dünyâları feth eden gāzîlerin, Bahr-i Muhît-i Atlasî'den Çin'e kadar saltanatları imtidâd eden o kahramanların sülalesinden değil midirler? Kralların, imparatorların tâc ve tahtlarına vâris olan, büyük büyük ordularla saltanatları deviren, Avrupa'nın şarkında garbında Kelimetullâh'ı i'lân eden o büyük ecdâda bunların hiçbir nisbetleri yok mudur? Bunlar iki yüz seneden beri Ehl-i Salîb hücûmlarını def' eden o şecî' mücâhidlerin evlâdları değil midir! O mücâhidler ki, yüzlerce sene uğraştıkları hâlde hiçbir zaman kuvvetlerine halel târî olmadı, kılıçları kınına girmedi, hiçbir zaman vahdetleri tefrika yüzü görmedi, sancakları sernigûn olmadı? Lakin onlar besâletle şecâatle mümtâz idiler; Allah yolunda cihâdlarında sâbit kadem idiler. Allah da ni'metlerini onlardan esirgemedi. Fazl-ı sübhânîsiyle onları muzaffer eyledi. Hiçbir zaman fenâlık acısını tatmadılar. (وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ)[10]

Ey tevhîd ehli! Ey bu şanlı tarîhin sâhibleri! Eğer cenneti istiyorsanız, işte kapıları açıktır: İçinde latîf latîf nehirler akıyor, pür-tarâvet ağaçlarının gölgeleri uzanıp gidiyor. Lezîz meyveleri dallarından sarkıyor. Bütün bu niam-ı ilâhiyye kılıçların gölgeleri altındadır. Yok, eğer dünyâyı istiyorsanız emîn olunuz ki himmetini kasr eden, fedakârlık göstermeyen, zillet ve meskenet içinde hayatını sürükleyip de nefislerini, vatanlarını, düşmanın hücûmundan müdâfaaya muktedir olmayanlar hiç bir zaman zillet ve esâretten kurtulamazlar, felâh ve saâdet yüzü göremezler.

Silahı elinizden bıraktıktan, cihâd meydanlarını terk ettikten sonra âkıbetiniz ne oldu, gördünüz. Evet gördünüz ki: Ehl-i Salîb sizi köleler hâline soktu, kumaş tedâvül eder gibi sizi evirip çevirdi, hayvan gibi sizi teshîr etti, gördünüz ki: Pâdişâhlarınızı nasıl zelîl ettiler, memleketlerinizi nasıl çiğnediler; eşrâfınızı nasıl kahrettiler; mahremlerinizi nasıl mübâh kıldılar. Gördünüz ki: Sizin mukadderâtınıza nasıl hâkim oldular, eslâfınızın metrûkâtına nasıl kondular…!

İşte bugün Allah size kudret bahş etti. Size nusret ve zafer ufuklarını açtı. Düşmanlarınızı tefrikalara düşürdü, zaaf ve fütûra uğrattı. Onların boyunlarını sizin ellerinize geçirdi; sakın bırakmayasınız.

Allahü Zü'l-celâl müslümanları cihâdla, düşmanlara karşı koymakla, zillet ve esârete düşmemekle mükellef tutuyor. Şehîdlere cennet, sağ kalanlara da nusret, izzet vaad buyuruyor: (قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ . وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ)[11] = "Siz onlarla kıtâl ediniz ki Allah onları sizin ellerinizle ta'zîb eylesin, onları hacîl ve sizi onlara **[27]** mansûr etsin, mü'min olan müslümanların da sadrlarına şifâ vererek kalplerindeki gayzı gidersin."

إِنَّ اللهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ)[12] = "Allah mü'minlerin kendilerine cenneti ihsân etmek üzere nefislerini ve mallarını satın almıştır. O mü'minler ki Allah yolunda cihâd ederler, öldürürler, şehîd olurlar, Allah uğurunda, Tevrât'da, İncîl'de, Kur'an'da beyân edilmiş bir va'd-i haktır. Acaba Allah'dan ziyâde va'dine vefâ eden kim vardır? Öyle ise giriştiğiniz bu alış veriş ile müjdelenininiz, fevz-i azîm işte budur."

---

[10] Hadîd Sûresi, 57/21.

[11] Tevbe Sûresi, 9/14-15.

[12] Tevbe Sûresi, 9/111.

Hey'et-i İctimâiyyemizin Yaralarından

Konya'da münteşir *"Öğüd"* gazetesinin geçen nüshamızda münderic makālesinin mâ-ba'dıdır:

"Şimdi yalnız ortada hânümân-sûz ve hükûmet kapısının harîm-i ismetine kadar yaklaşmamış bir musîbet daha vardır ki o da kumardır. Dâr-ı şehnişin mukassî penceresinden erbâb-ı ismeti daima tarassud etmekte olan bu göz de inşâallâh pek yakın bir anda çıkarılıp atılacaktır.

"Bilinemez nasıl bir felsefe-i hukūkīye ibtinâendir ki bu şeâmet-engîz mahallerin müessislerinden ziyâde bu te'sîse icâbet edenler neden kayd-ı mes'ûliyyetten vâreste bırakılıyor? Kuvâ-yı medeniyyesini istediği gibi sarf ve istihlâkden memnû' olan bir şahsın kudret-i mâliyyesini beyhûde yere izâa etmesine neden meydan verilmek câiz oluyor. Biz bu bâbda da kuvâ-yı kānûniyyemizin salâhiyet-i mahdûdesini daha vâsi' ve şâmil görmek isteriz. Elverir ki hükûmet-i milliyyemiz bunu tahattur etsin..

"Şimdiye kadar meydana gelmiş olan müessesât-ı dîniyyenin hemen kâffesi fuhşun aleyhinde bulunmuşlar, ve bunun men'i için birçok tedâbîr ittihâz etmişlerdir. Maatteessüf bu tedâbîr bilâhare te'sîrlerini gāib etmişlerdir. Zarûriyât-ı iktisâdiyye insanlara diğer vazîfelerini unutturmuş ihtiyâc ve açlık birçok bîçâregânı sâha-i sefâlete atmıştır. İşte bu sûretle fuhuş tedrîcen başlamış, şimdiki hey'et-i ictimâiyyede bir mevki' tutmuştur. Bunun önüne geçmeye cesaret edemeyen, bunun için esaslı tedbîrler yapmaktan âciz bulunan burjuva devletler yalnız fuhşun mazarratını tahdîd için bazı kānûnlar yapmakla iktifâ etmişlerdir. Halbuki bu kānûnların te'sîri mahdûd kalmış ve fuhşun cezâ-yı tabiîsi olan pis hastalıklar kabâhatli ve ma'sûm birçok canlar yakmıştır. Birçok kimsesiz ve muhtâc kadın ve kızların zarûretinden istifâde ederek kâr etmek kapitalist memleketlerde bir san'at olmuş ve esîr pazarından başlayarak ırk-ı ebyaz ticâretine kadar fakīr ve kimsesiz kadınların yüzünden ticâret edilmiştir. Kapitalist memleketler bu hâl-i vahşete karşı yalnız sathî teessüflerle vakit geçirmiş ve mahdûd ellerde toplanarak milletlerin mukadderâtına hâkim olmakta olan sermâyelerin ashâbı fakīr âilelerin güzel kızlarını para mukābilinde elde etmeyi bir keyif addetmişlerdir. Zavallı beşeriyette yüz binlerce, milyonlarca kadın ve kız bu sûretle ashâb-ı servetin elinde oyuncak olmuş ve fakr u zarûretlerine kurban edilmiştir..."

ŞUÛN:

Cebhelerimiz:

Cebhelerde ufak tefek müsâdemelerden başka ehemmiyetli bir hâdise olmamıştır. Garbda sükûnet vardır. Yalnız Bursa mıntıkasında bir hafta evvel bir keşif kolumuz İnegölü istikāmetinde ilerlemiş, düşman müsâdemeye cesâret edemeyerek çekilmiştir. Mart'ın yedinci günü de Yunanlılar Kabaçınar'a doğru taarruz etmişse de bir çok maktûl ve mecrûh bırakarak ric'at eylemiştir.

Adana cebhesinde Gāzî Ayıntab'ın sukūtundan sonra Fransızlar şimdi Osmâniye, Islâhiye mıntıkalarında faâliyet gösteriyorlar. Ermeni fedâîleriyle beraber tevhîd-i mesâî ederek taarruz edip duruyorlar. 3 Mart'ta Toprakkale şimâlindeki Tatarlar karyesine, bir gün sonra Kanlıgeçid şarkındaki Karatepe mevziine, ferdâsı tekrâr Karatepe-Akçakoyunlu hattına taarruz etmiş ise de mukābil taarruzlarımızla bütün bu hücûmları def' olunmuş, kendilerine bir çok maktûl ve mecrûh verdirilmiştir.

Islâhiye mıntıkasında Hâssa cenûbunda Narlıkuyu mevziimize vukū' bulan tecâvüzü de def' olunmuştur.

Londra Konferansı:

Londra Konferansı'ndan henüz müsbet ve müfîd bir netîce istihsâl edilememiştir. Gerek onlar, gerek bizim murahhaslarımız şartlarını dermeyân ve nokta-i nazarlarını müdâfaa etmişlerdir. Bizim hey'et-i murahhasa reisimiz Bekir Sami Bey konferans mukarrerâtının âmâl-i milliyyemizi tatmîn edemeyeceğini söylemiştir. Konferansın İzmir ve Trakya'ya hey'et-i tahkīkiyye gönderilmesi hakkındaki karârı Yunanistan'da büyük sû'-i te'sîr husûle getirmiştir. Yunan Meclis-i Meb'ûsânı Sevr Muâhedesi'nde herhangi bir ta'dîlin kabûl edilmemesine ekseriyet-i ârâ ile karar vermiştir.

Şark mes'elesinin hallini arzu eden İtalya mahâfil-i siyâsiyyesinde Yunanlıların böyle serkeşâne hareketi fenâ te'sîr hâsıl etmiştir. Yunanlıların Paris'de akdine teşebbüs ettikleri istikrâzı da Fransızlar reddetmişlerdir.

Amerika Reîs-i Cumhûru (Harding)in Türkiye istiklâl-i millîsinin muhâfaza olunması, İzmir'le Trakya'nın tahliyesi lâzım geldiği fikrinde olduğunu Avrupa ajansları teblîğ ediyor. Yeni Amerika reîs-i cumhûru Ermenistan mes'elesine de müdâhale için kendisinde bir hak görmediğini beyân etmiştir.

[28] **Hindistan:**

Hindistan'da iğtişâşât devâm ediyor ve gün geçtikçe kesb-i vüs'at ediyor. *Times* gazetesi vaz'iyeti vahîm görüyor: Kıyâm eden köylüler şarka doğru nüfûzlarını te-

vessü‘ etmektedirler. (Rayballı) şehrinde başlayan bu kıyâm yüz, yüz elli mil uzaklarda bulunan (Feyzâbâd), (Mıntıkapur) şehirlerine kadar sirâyet eylemiştir. İhtilâlciler on bin kadar tahmîn olunuyor. İngilizler (Leknev)’den asker sevk ediyorlar.

İhtilâl mıntıkalarına sevk olunan askerler ihtilâli bastırmaya muvaffak olamamışlardır. Kıyâmcılar (Allahâbâd) üzerine gönderilen bir kıt‘a-i askeriyyeyi ric‘ate mecbûr etmişler, o havâlîdeki mahsûlâtı müsâdere ve yağma etmişlerdir.

İngilizler Hindistan kıyâmını bastırmak için başka taraftan asker gönderemedikleri cihetle Irak’daki orduyu Hindistan’a nakl ediyorlar.

Moskova telsiz telgrafına göre Hindistan’da umûm Hind ahâlîsini temsîl etmek üzere muazzam bir kongre akdedilmiştir. Bu, şimdiye kadar akd edilen ictimâ‘ların en büyüğüdür.. Kongre son hadde kadar İngiltere ile mücâdeleye karâr vermiştir.

İran:

İranlılarla Bolşevikler arasında Moskova’da bir i’tilâfnâme akd olunmuştur. *Tan* gazetesinin beyânına göre bu muâhede İran hakkındaki eski Rus siyâsetinin tamâmıyla değiştiğini tasdîk ediyor, ki bu hareket İngiliz-İran i’tilâfını sarsmaktadır. Bolşevikler, çarlık tarafından elde edilen bütün muâfiyât ve imtiyâzâttan, düyûndan, İran’ı hukūk-ı hâkimiyetine ârız olmuş bil-cümle tahdîdâttan sûret-i resmiyyede ferâgat etmektedirler. Yani Çin’e karşı ittihâz ettikleri tarz-ı siyâseti İran’da da tatbîk eylediler. Boşevikler böyle hareket etmekle Çin ile İran Avrupalıların aleyhine tahrîk etmek maksadını ta‘kīb etmektedirler, i’tilâfnâme mûcebince lede’l-icâb İran arâzîsinden Bolşevik askerleri mürûr u ubûr salâhiyetini hâizdiler.

İran’da İngilizlerin vaz‘iyeti vehâmet kesb etmiştir. İngilizlerin İran-İngilizler mukāvelesinin pâydâr olabilmesinden kat‘-ı ümîd etmişlerdir.

İran’da icrâ-yı harekât eden Rıza Han Tahran’ı zabt etmiştir. Yeni kabîneyi teşkîl için şâh ile müzâkerâta başlamıştır. Şehirde sükûnet iâde edilmiştir. Darbe-i hükûmet âmilleri miyânında *Ra‘d* gazetesi müdîri Seyyid Ziya da vardır. Eski kabîne a‘zâları tevkīf olunmuştur. Milli kuvvetler rüesâsı şâha hürmet ettiğini, dâhilî ve hâricî müşkilâta karşı kuvvetli bir hükûmet te’sîs etmek arzusunda olduklarını beyân etmektedirler.

Aksâ-yı Şark:

Çinlilerin Almanlardan harben zabt ettikleri beldeleri Versay Konferansı’nın Japonlara vermesi üzerine Çin ile Japonya arasında ekilen tohum-ı nifâk son günlerde hâd bir devreye girmiştir. Çin Japonya ile münâsebetini kat‘ etmiş ve sefîrini geri çağırmıştır. Sibirya tarafından gelecek her hangi bir nüfûza karşı müttehiden harekât icrâsı için 1918’de mün’akid bulunan Çin-Japon mukāvele-i askeriyyesi de fesh edilmiştir.

Japonlar Çin arâzîsinde yeni tahşîdât yapmaktadırlar. Bolşevikler de Çin amelesini Japonya’ya karşı şiddetle tahrîk etmektedirler.

§ Japonların şarkda tevessü‘lerini endişeli bir sûrette ta‘kīb eden Amerika hükûmeti Japon kuvvetlerinin Sibirya’dan çekilmesi için Tokyo hükûmetine bir nota vermiştir.

İrlanda:

İrlanda ihtilâli kesb-i şiddet ediyor. (Cork), (Dublin) havâlîsinde halk ile yerliler arasında kanlı müsâdemeler olmuş, ihtilâlciler yolları, köprüleri ber-hevâ etmişlerdir..

İngilizler tevkīfât ve mezâlim icrâsında kemâl-i şiddetle devâm ediyorlar. İngiliz askerleri, üzerine bomba atılan hâneleri İngilizler yakıyor, hâk ile yeksân ediyorlar. Ahâlîden ve İngilizlerden pek çok maktûl ve mecrûh vardır.

Diğer taraftan ihtilâlciler Şekberen şehri üzerine yürümektedirler. İngilizler de asker sevk ettiği cihetle daha mühim müsâdemelerin vukūuna intizâr olunuyor.

İrlanda iğtişâşâtının önüne geçmek için İngilizler yirmi beş milyon İngiliz lirası sarf etmişlerdir.

İrlanda Parlamentosu’nun bütün a‘zâları bir ictimâ‘ akd ederek istiklâl-i tâm kabûl edilmedikçe İngiltere ile kat‘iyyen müzâkerâta girişilmemesini taht-ı karâra almışlardır.

Hâfız Ahmed Efendi Merhûm

Ankara’da kâin “Ahî Elvân” Câmi‘-i şerîfi imâmı ve hatîbi Hâfız Ahmed Efendi mübtelâ olduğu hastalıktan kurtulamayarak irtihâl etmiştir. Merhûm sadâsı, edâsı, sûreti, sîreti, ilmi, irfânı i‘tibârıyla emsâline az tesâdüf olunan pek kıymetli bir zât idi. Meşâhîr-i huffâzdan Nazillili merhûm Hâfız Râgıb Efendi’den teallüm eden merhûmun Ankara’da bir hayli telâmîzi vardır. Âilesine ve muhterem Ankaralılara beyân-ı ta‘ziyet ederiz. Lillâhi’l-fâtiha.

Ankara – İkāz Matbaası.

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

Dînî, ilmî, edebî, felsefî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

21 Mart 1921 | 11 Receb 1339 | Pazartesi | 21 Mart 1337 | Cild: 19 - Aded: 472

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلَّا الضَّآلُّونَ

"Dalâle düşmüşlerden başka kim Tanrı'sının rahmetinden ümîdini kesebilir?"

Lâkin, hani, bir nefhası yok sende ümîdin?
"Ölmüş!" mü dedin?.. Âh onu öldürmeli miydin?

Hakkın ezelî fecri boğulmazdı, a zâlim,
Ferdâların artık, göreceksin ki, ne muzlim!

Onsuz yürürüm, dersen, emîn ol ki yürünmez;
Yıllarca bakınsan, bir ufak lem'a görünmez;

Beyninde uğuldar durur emvâcı leyâlin;
Girdâba vurur alnını, koştukça, hayâlin.

Hüsran sarar âfâkını, yırtıp geçemezsin;
Arkanda mı, karşında mı sâhil, seçemezsin.

Ey yolda kalan yolcusu yeldâ-yı hayâtın!
Göklerde değil, yerde değil, sende necâtın:

Ölmüş dediğin rûhu alevlendiriver de,
Bir parça açılsın şu muhîtindeki perde.

Bir parça açılsın, diyorum, çünkü bunaldın;
Nevmîd olarak nûr-i ezelden donakaldın.

Ey Hakk'a taparken şaşıran kalb-i muvahhid!
Bir sîne emelsiz yaşar ancak, o da: Mülhid.

Birleşmesi kābil mi ya îmân ile ye'sin?
Hâşâ! Bunun imkânı yok, elbette bilirsin.

Öyleyse niçin boynunu bükmüş, duruyorsun?
Hiç merhametin yok mudur evlâdına olsun?

Doğduk... "Yaşamak yok size!" derlerdi beşikten;
Dünyâyı mezarlık bilerek indik eşikten!

Telkîn-i hayât etmedi aslâ bize bir ses...
Yurdun ezelî yasçısı baykuş gibi herkes,

Ye'sin bulanık rûhunu zerk etmeye baktı...
Mel'un aşı bir nesli uyuşturdu bıraktı.

"Devlet batacak!" çığlığı beyninde öter de,
Millette bekā hissi ezilmez mi ki? Nerde!

"Devlet batacak!.." İşte bu öldürdü şebâbı;
Git yokla da bak, var mı kımıldanmaya tâbı?

Âfâkına yüklense de binlerce mehâlik,
Batmazdı bu devlet, "batacaktır!" demeyeydik.

Batmazdı... Hayır, batmadı, hem batmayacaktır;
Tek sen uluyan ye'si boğup azmi uyandır.

Kâfî ona can vermeye bir nefha-i îman...
Davransın ümîdin... Bu ne haybet, bu ne hirman?

Mâzîdeki hicranları susturmaya başla;
Evlâdına sağlam bir emel mâyesi aşla.

Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol...
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.

Mehmed Âkif

[30]

ESRÂR-I KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا ..... اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ [1]

Meâl-i kerîmi

"Mûsâ'ya Tevrât'ı verdik; kendisinden sonra birbiri arkasından peygamberler gönderdik. Meryem'in oğlu İsâ'ya mu'cizeler verdik; onu Rûhu'l-kuds ile te'yîd ettik. (Böyle iken yola gelmediler.) Pekalâ! Sizler hoşunuza gitmeyecek ahkâm teblîğinde bulunan her peygamber geldikçe imanı kibrinize yedirmeyecek de böyle bir kısmını tekzîb edecek, bir kısmını da öldürecek misiniz? Peygamber'e: "Bizim kalplerimiz örtülüdür. (Senin sözlerini duymaz.)" dediler. Öyle değil! Allah bunları küfürleri sebebiyle rahmetinden uzaklaştırmıştır da onun için imanları son derecede azdır. Bunlara Allah tarafından ellerindeki Tevrât'ı tasdîk eden bir kitap (Kur'ân) geldiği zaman -ki o gelmezden evvel müşriklere karşı: "Yâ Rabbî! Bize âhir zamanda gelecek peygamberle nusret ver!" diyorlardı- İşte o, tanıdıkları peygamber kendilerine gelince inkâr ettiler. Allah'ın la'neti kâfirler üzerine olsun. Allah kulları arasından dilediğine kendi fazl-ı ilâhîsinden vahiy indirmiş olmasını kıskanmak yüzünden Kur'ân'ı inkâr sûretiyle kendilerini satmış, heder etmiş olmaları ne kaba bir harekettir! Bu hareketleriyle evvelce müstahak oldukları gazab-ı ilâhîye, bir gazabın daha inzimâmına sebeb oldular. Zâten kâfirler için kendilerini rüsvây edecek bir azâb mukarrerdir. Bunlara: "Cenâb-ı Hakk'ın indirmiş olduğu Kur'ân'a iman edin" denildiği zaman; "Bizler kendimize indirilen Tevrât'a iman ederiz." derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Halbuki Kur'ân hem hak, hem ellerindeki Tevrât'ı musaddık olarak nâzil olmuştur. Kendilerine de ki: "İddiânız vechile Tevrât'a inanıyorsanız niçin evvelce Allah'ın peygamberlerini öldürmüştünüz?"

*
* *

Benî İsrâîl'in, kendilerini hayra, hak yoluna sevk eden peygamberlere karşı gerek şımarıklıkları, gerek nefsânî heveslerine uymaları yüzünden revâ gördükleri çirkin muâmelelerin bir kısmını bu âyât-ı kerîme bize hikâye buyurmaktadır. Evet, Cenâb-ı Hak Hazret-i Mûsâ'yı bunlara hidâyeti, nûru ihtivâ eden elvâh ile gönderdi. Sonra İsâ aleyhi's-selâm zamanına kadar şerîat-i Mûsâ'ya da'veti tecdîd için müteselsilen diğer enbiyâyı ba's buyurdu. Lakin bunlar işlerine gelmeyecek ahkâm teblîğinde bulunan her peygambere kafa tuttular: Hazkīl, Dâvûd aleyhi's-selâm gibi bir kısmını inkâr ettiler. Zekeriyâ, Yahyâ aleyhi's-selâm gibi bir kısmını da öldürdüler.

Cenâb-ı Hak Benî İsrâîl peygamberlerini birbiri ardınca gönderdi ve bu silsileyi Hazret-i Meryem'in oğlu Hazret-i İsâ ile tekmîl etti. Ona inkâra mecâl tasavvur olunamayacak kadar bâhir ve kāhir mu'cizeler verdi. Kendisini ölü kalpleri dirilten, esâret altına girmiş rûhları kurtaran, dalâle düşmüş fikirleri yola getiren Rûhu'l-kuds ile te'yîd etti. Tâ ki o nebiyy-i muhterem, Benî İsrâ-îl'in doğru yoldan sapmış bir yığın hurâfecilerini tevhîde, putperest âyinlerinden ferâgate da'vet ettiği zaman kimse kendisine karşı hüccet serd edemesin de hakkı kabûle mecbûr olsun.* Hazret-i İsâ Benî İsrâîl'in şuûn-ı hayâtiyye ve ictimâiyyelerini ıslâha çalıştı. Ümmetine şefkatinden dolayı Tevrât'ın ahkâmından bazılarını izn-i ilâhî ile tahfîf etti: (وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ . اِنَّ اللّٰهَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ)[2] = "Size harâm edilen şeylerin bazısını helâl kılmak için geldim. Ve tanrınızdan size mu'cize getirdim. Onun için Allah'dan korkunuz, bana itâat ediniz. Allah hem benim; hem sizin tanrınızdır. Ona kulluk ediniz. Bu gösterdiğim yol doğru yoldur" dedi.

Benî İsrâîl hüccet, burhân karşısında mağlûb olur da kütüb-i ilâhiyyenin doğruluğunu; gerek Hazret-i Mûsa'nın; gerek o resûl-i muhteremden sonra gelen diğer peygamberler tarafından vukū' bulan da'vetin sıhhatini i'tirâfdan başka çâre kalmadıklarını gördükleri zaman mugâlata ile yakayı kurtarmak için "Ne yapalım! Enbiyânın hakīkat diye serd ettikleri sözlere karşı kalplerimiz kat kat örtü içinde bulunuyor." derler; o ilâhî mürşidlerin hidâyetine yanaşmaz, nasîhatlerini dinlemez, tehdîdlerine kulak asmazlardı. Bunlar demek istiyorlardı ki: Dalâletleri kasda makrûn değildir; yeryüzünde fesad çıkarmaları hasedlerinden, tuğyânlarından... Âyât-ı ilâhiyyeden yüz çevirmeleri, Mûsâ ve İsâ aleyhime's-selâma nâzil olan beşâretleri hiçe saymaları inâdlarından olmayıp ancak tebyîn edilen hakāikın idrâkleri fevkinde olmasındandır; binâenaleyh şerîat-i ilâhiyyeden yüz çevirmeleri sırf cehâletlerinden ve o şerîatten maksûd olan gāyeyi ihâta edememelerindendir.

Evet, Benî İsrâîl bunu söylüyordu. Lakin Hâlık-ı hakîm onların bu sözlerini nakz ederek kendilerinin rahmet-i ilâhiyye sâhasından matrûd olmalarına küfürlerinden ve desâtîr-i ilâhiyyeyi bile bile kabûl etmemelerinden başka bir sâik olmadığını beyân buyurdu. (حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ . رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً . فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ)[3]

---

[1] Bakara Sûresi, 2/87-91.

* Matta İncili'nin 10 ve 15. bablarına müracaat.

[2] Âl-i İmrân Sûresi, 3/50-51.

[3] Beyyine Sûresi, 98/1-3.

Fesâd-ı ahlâk, inâd Benî İsrâîl'in nefislerinde o kadar yerleşti ki dîn-i ilâhînin ayne'l-yakîn gördükleri, tanıdıkları kısmına bile pek az inanıyorlardı. Bunların imansızlıkları kabûl-i hakkı kibirlerine yedireme**[31]**melerinden dolayı idi. Mev'ûd olan azâb-ı elîmi görmedikçe ne kadar ibretler, ne kadar hârikalar görseler yine iman etmemeye azmetmişlerdi. Allahü Zü'l-celâl bunları rahmetinden tard etmişse; cebbâr, kahhâr diğer bir takım milletlerin tahakkümü altında yaşamaya mahkûm eylemişse bu cezâ sırf dîn-i ilâhîye inkıyâdı bir zül addederek küfürlerinde, inâdlarında ısrâr eylemelerinden ve kavânîn-i ilâhiyyeye karşı isyân etmelerindendir. Şübhe yoktur ki Cenâb-ı Hak insanlara zerre kadar zulüm etmez. İnsanlara zulmedenler insanların yine kendileridir.

İsâ aleyhi's-selâm Benî İsrâîl'e gönderilmiştir ki zâten ellerindeki Tevrât o nebiyy-i muhteremin risâletini tebşîr eden âyât ile nâzil olmuştu. Bununla beraber Benî İsrâîl Hazret-i İsâ'ya i'lân-ı husûmet ettiler. Kendisine karşı sû'-i muâmelede o kadar ileri gittiler ki salben i'dâmına karâr bile verdiler.

Yahudiler Arap müşriklerini ümmî diye ta'yîb ederler, ellerindeki Tevrât'ın ahkâmından bildikleri kadarını hüccet makāmında serd ederek onları ilzâm ederler ve bu ahkâmın min indillâh nâzil olduğunu tasdîk etmediklerinden dolayı onları muâhazede bulunurlardı. Bununla beraber Kur'ân-ı Kerîm ellerindeki Tevrât'ı musaddık olarak min indillâh nâzil olunca ve kendileri o kitâb-ı mübîni kabûlde muztar kalınca bunun ümmî bir Arap'a nüzûlü kendilerine ağır geldi. Daha dün Arap müşrikleriyle Kitâbullâh'a dâir mücâdelede bulunduklarını, bu müşrikleri ahkâm-ı ilâhiyye ile ilzâm ettiklerini unuttular ve bu ahkâmın aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimize nâzil olan âyâttan başka bir şey olmadığını; Kur'ân'ın o ahkâmı tasdîk ederek, o ahkâma da'veti tecdîd ve te'yîd eyleyerek geldiğini düşünemeyecek kadar gaflete daldılar.

Evvela Araplar aleyhindeki müdhiş asabiyetleri, sâniyen kendilerinin ehl-i kitâb olmaları yahudilerin basîretlerini büsbütün bağlamıştı. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm evvelce vâkıf oldukları hakāyıkı teblîğ ederek nâzil olduğu ve kendileri bu mutâbakatı re'ye'l-ayn gördüğü hâlde iman etmediler. Başka bir ümmetin vâsıta-i teblîği olduğu ahkâm-ı ilâhiyyenin tasdîkinden tuğyânları, inâdları sebebiyle imtinâ' ettiler. Ellerindeki Tevrât'ın âyâtıyla müeyyed bile olsa bu hakāikı kabûl et[me]mişdiler. Binâenaleyh dünyâda, ukbâda haybetle, hüsrânla yaşamaya mahkûm oldular.

Mü'minler niam-ı ebedîye mukābil canlarını, mallarını fî sebîlillâh bezl etmişken yahudiler nefislerini böyle hakīr, böyle mebgūz bir bedel uğurunda satıyordular. O bedel de Fâtır-ı hakîmin ibâdı arasında dilediğine bahşetmiş olduğu pâye-i risâleti kıskanmaları sebebiyle küfür ve inâd girîvesine sapmalarıdır. Bunlar enbiyâ-yı sâlife gibi hâtemü'l-enbiyânın da kendi aralarından zuhûrunu bekliyorlardı. Bunlar âdetâ Allahü Zü'l-celâl'in hazâin-i rahmetini bildikleri gibi taksîm etmek, şuûn-ı ilâhiyyede keyifleri vechile tasarruf eylemek emelinde idiler!

İşte Benî İsrâîl inâdlarında, küfürlerinde alabildiğine ileri gittiler. Ellerindeki Tevrât'ı musaddık olarak gelen Kur'ân'ı inkâr ile mertebe-i nübüvveti kullarından istediğine tahsîs ettiğinden dolayı Hâlık-ı hakîme karşı isyân ile iktifâ etmediler, iki katlı bir küfre daldılar; gazab üzerine gazaba müstahak oldular. Nasıl olmasınlar ki inâdlarında ısrârı, emr-i ilâhîye karşı isyânı; münâkaşalarında, mübâhaselerinde tenâkuzu tasavvurun mâverâsına kadar götürdüler. Bir hâlde ki Cenâb-ı Hakk'ın inzâl ettiği âyât-ı Kur'âniyyeyi tasdîke da'vet edildikleri zaman "Biz yalnız kendimize nâzil olan âyetlere inanırız, başkasına iman etmeyiz" dediler. Pekalâ! Kur'ân'ın min tarafillâh nâzil olduğu, ellerindeki Kur'ân'ı musaddık ve onun âyât-ı sahîhasına tamamıyla mutâbık bulunduğu meydanda iken öyle bir inâda nasıl cür'et edilebilir? Bununla beraber evvelce kendilerine nâzil olan Kur'ân'a iman etmiş oldukları hakkındaki da'vâları da çürüktür: Kur'ân-ı Kerîm, (فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَآءَ اللهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)[4] = "İddiânız vechile Tevrât'a inanıyorsanız niçin evvelce Allah'ın peygamberlerini öldürmüştünüz?" tarzındaki itâbıyla onları mülzem bırakıyor. Öyle ya, Tevrât ahâddan bile olsa ma'sûm olan bir kimsenin katlini harâm kılmıştır.

Pekalâ! Tevrât'a inanıyoruz, zu'munda bulundukları hâlde enbiyâyı öldürmelerine ne demeli?(قُلْ بِئْسَمَا يَاْمُرُكُمْ بِهٖٓ اِيمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)[5] = "Onlara de ki: Da'vânız gibi mü'minler iseniz imanınız size ne fenâ emirde bulunuyor!"

İşte Benî İsrâîl'in sîretleri, başka milletlere karşı hareketleri, Allah'ın enbiyâ-yı izâma gönderdiği ahkâm ve âyâta imanı bir türlü kibirlerine yedirememeleri bu sûretle idi.

Şeyh Abdülazîz Çâviş

---

[4] Bakara Sûresi, 2/91.
[5] Bakara Sûresi, 2/93.

EY MÜSLÜMANLAR, ESÎR KARDEŞLERİNİZİ DÜŞÜNÜNÜZ!

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا ۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ۚ [6]

Meâl-i kerîmi

"Ey müslümanlar, size ne oldu, ki düşmanlarınızın zulüm ve esâreti altında inleyen erkek, kadın, çoluk, çocuk bir takım zuafâ ve mazlûmîni kurtarmak için fî sebîlillâh mukātele ve muhârebe etmiyorsunuz? O zuafâ ve mazlûmîni, ki çektikleri işkencelerin ıztırâbıyla: **[32]**

– Ey kudretli Allah'ımız, bizi, biz zaîf kullarını ahâlîsi zâlim olan şu memleketten kurtar, bize kendinden, kendi lütuf ve merhametinden bir hâmî ve sâhib gönder, bir yardımcı yolla… diye niyâz ve feryâd ve gece gündüz istimdâd edip duruyorlar."

*
* *

Cenâb-ı Hakk'ın itâb-ı izzetiyle başlayan bu âyet-i celîle –ki düşmanların elinde esîr kalan müslümanların ahvâlini hikâye ve onların biran evvel tahlîsleri vazîfe-i dîniyyesini telkîn buyurmaktadır– Mekke-i Mükerreme'nin fethinden evvelce şeref-nüzûl etmiştir.

Ma'lûm olduğu üzere Risâlet-meâb salallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin Medîne-i Münevvere'ye hicret-i seniyyelerini müteâkib -gerek fakr u zarûretleri ve gerek düşmanlarının mümânaatları yüzünden- Mekke-i Mükerreme'de bir hayli müslüman kalmış, çıkamamıştı. Bunlar sırf hak dinini kabûl etmiş olmak töhmetiyle küffârın zulüm ve teaddîleri altında inliyorlar, kıvranıyorlardı. Fakat buna rağmen dâire-i münciye-i İslâmiyye'den ayrılmayı hâtırlarından bile geçirmiyorlar, nisbî sükûn ve istirâhati dahi fedâ ederek, düşmanlarına karşı kat'iyyen mümâşât etmiyorlardı. Hattâ mümâşât şöyle dursun cihândan zulüm ve cehli kaldırmak, yerine hakîkī ve âlî bir medeniyet ikâme etmek isteyen İslâm esâsâtını imkân buldukça gizliden gizliye neşr ve telkîne çalışıyorlardı, bu sûretle esîr kaldıkları muhîtte dahi İslâm efkârını hazırlamış oluyorlardı.

Onlar biliyorlardı ki: Kendilerini lütf-i sübhânî ile azâb-ı esâret ve felâketten tahlîs, naîm-i hürriyet ve saâdete îsâl edecek bir (sâhib) yakında imdâdlarına koşacak, İslâm ışığı kâinâtın her tarafında parlayacak, beşeriyet-i câhile insanı, ilmî bir dîn-i ilâhîye mâlik olacaktır.

Evet, onlar biliyorlardı ki: İslâm'ın vaz' ettiği teâvün, tenâsur, uhuvvet, hamâset… gibi kudsî kāideler ma'nâsız kalmayacak, güzel memleketlerini terk ile din uğurunda hicrete mecbûr olan kardeşleri (ihtilâs-ı vatan) endîşesini hiçbir zaman unutamayacak, (hak) behemehâl (kuvvet) ve dalâle galebe edecektir.

Yine onlar biliyorlardı ki: Emr-i vâkı' hâlinde tecellî eden (kazâ)ya (rızâ)dan, felâket karşısında (sabır) ve tahammülden başka çâre yoktur ve bu vaz'iyet muvâcehesinde dahi -hâriçteki dindaşlarına vekāii ihbâr, dâhildeki erbâb-ı gaflete (hakk)ı tebyîn ve ızhâr gibi- dînî ve vatanî bir çok vezâifin îfâsı mümkündür. Yalnız bîçârelerin sabırsızlıkla bekledikleri bir şey varsa o da: Medîne ufkundan doğacak rehâ ve halâs güneşinin biran evvel parlaması, mev'ûd İslâm medeniyet ve satvetinin fiilen tecellî etmesi idi!

İşte bu ümîd ve intizârlar içinde dergâh-ı ulûhiyete mütemâdiyen duâlar ediyorlar ve bu aralıkta esâretin kendilerinde hâsıl ettiği teessürleri, düşman süngüsü altında ızhâr edemedikleri enînleri de ref' ve takdîm eyliyorlardı. Bütün niyâz ve feryâdlarının hedefi (Allah) idi! Değil düşmana, hattâ din kardeşlerine bile tezallümde bulunmamak istiyorlardı. Çünkü: Allah'dan başka hakīkī melce' yoktur. Ne yapacaksa hep o yapacak, (sâhib) ve (hâmî) gönderecekse kendi cânib-i fazl ü merhametinden o, gönderecekti.

(Mekke) mazlûmîn-i müslimîni bu hâl ve imanda olduğu gibi, (Medîne) ahâlî-i İslâmiyyesi de aynı rûh ve kanâatte idi. Orada şeref-bahş-ı ikāmet bulunan Nebiyy-i mücâhid (sallallâhu aleyhi ve sellem) taraf-ı ulûhiyetten inzâl buyurulan âyât-ı kerîme mûcebince ümmetini irşâd edi-yor, İslâm'ın kesb-i kuvvet etmesine çalışıyor, bunu da (vahdet-i milliye) ile te'mîn etmek istiyordu. Meydana attığı pek ulvî desâtîr (iman) hâlinde telakkun ediliyor, herkes bu desâtîre bütün rûh ve sâfiyetiyle sarılıyor, sarıldıkça (kuvvet) artırıyordu.

Resûl-i muhâcir efendimiz hazretlerinin ve rüfekā-yı hicretin, doğdukları büyüdükleri Mekke toprağı gözlerinde tütüyor, aşk ve tahassür yüreklerini yakıyor, esîr ve mazlûmların felâketi kendilerini daima düşündürüyor, din ve hamiyet damarlarını galeyâna getiriyordu. Esâsen (hicret) fazîlet-i kâmile olabilmek için (istihlâs-ı vatan) endîşesini doğurması, ve bu endîşenin diğer endîşelere hâkim olması icâb ederdi. Fiilî ve intikām-âlûd bir hareketi istilzâm etmeyen hicretler bizâtihî mücerred bir sefâletten başka bir şey olamazdı. İşte Nebiyy-i zî-şânımız efendimiz hazretleri böyle düşündükleri içindir ki ihzâr

[6] Nisâ Sûresi, 4/75.

ettikleri muazzam bir ordu ile nihâyet (Mekke)yi de, o sevgili yurdunu da, oradaki mazlûmları da tahlîs, ecnebî hâkimiyeti yerine insanî ve hakīkī medeniyet-i İslâmiyyeyi ikāmeye muvaffak oluverdi: Allâhümme salli aleyhi ve alâ âlihî ve ashâbihî ecmaîn.

*
* *

Bu âyet-i celîlenin hükmü husûsî ve muvakkat değil, umûmî ve ebedîdir. Kimse inkâr edemez, ki bugün sırf (dîn-i hakīkī)yi yanlış anlamamız yüzünden milyonlarca ehl-i îmân kemiyetleri daha az düşmanlarının hâkimiyet-i vahşiyânesinde inim inim inlemektedir. Bugün İslâm'a revâ görülen hakāretler, zulümler, şenâatler eskilerinden çok, daha çok fazladır. Ehl-i Salîb –her ne bahâsına olursa olsun– mutlaka Hilâl'i, Kur'ân'ı, dîn-i hakkı ortadan kaldırmak, semâlara doğru yükselerek İslâm sâfiyet ve ulviyetini i'lâ eden minârelere mutlaka çan asmak, ezân seslerini, yalnız bir (Allah) tanıyan, her kudret ve kuvvetin fevkinde yalnız onu görmek isteyen (şehâdet-i tevhîd)i boğmak istiyor; yeryüzünü kaplayan yarım milyara yakın İslâm nüfûsunun hakk-ı hayâtını inkâr ediyor; birçok yerlerde müslümanlara (vahşî hayvan) muâmelesi yapıyor…

[33] Hele hamurları (zulüm, mel'anet, nâmerdlik) gibi en iğrenç fazîhalarla yoğurulmuş ve bu fazîhaları rüfekāyı taassublarınca daima meziyet ve fazîlet mâhiyetinde telakkī edilmiş olan Yunanlıların müslüman nâmûs ve iffetine, müslüman hukūk ve hürriyetine karşı îkā' ettikleri tecâvüzât-ı şenîa beşeriyet tarîhinde şimdiye kadar görülmemiştir. Geçenlerde Balıkesir'den, o diyâr-ı İslâm'dan gönderilen bir mektûbu enzâr-ı cihâna neşr ve i'lân etmiştik. O mektûbda bahsedilen mezâlim el-ân ve fakat daha şedîd ve leîm bir sûrette devâm ediyor. Kabâhati (müslüman), binâenaleyh (insan) olmaktan ibâret olan dindaşlarımız vaktiyle (Mora)da yapıldığı gibi tedrîcen imhâ ediliyor. Korkulur ki: Ecnebî sultasına, düşman pençesine düşen zavallı memleketlerimizin sükkân-ı İslâm'ı maâzallâh tarîhlere karışacak, onların yerini insan şeklindeki sırtlanlar dolduracaktır.

Mel'ûnlar yalnız servet ve ismeti, nüfûs-ı müslimeyi ifnâ ve imhâ ile kalmayarak, şimdi de yüzlerindeki nikābı atmak sûretiyle doğrudan doğruya mukaddesât-ı dîniyyemize tecâvüz ediyorlar: Bursa'da, Balıkesir'de, İzmir'de, Akhisar'da ve işgāl ettikleri bütün memleketlerde cevâmi'-i şerîfeyi rezîlâne telvîs ve tahkīr ile uğraşıyorlar; (lafza-i celâl) levhalarının süslediği câmi' duvarlarına müslümanların gözleri önünde (haç) resimleri nakşederek, bu sûretle kâfirâne emellerini meydana çıkarıyorlar; birçok yerlerde minârelerde -ehl-i İslâm'ı huzûrullâha, vahdete da'vet eden- müezzinler tahkīr edilmiş, döğülmüştür. En yüksek bir medeniyet-i İslâmiyyeyi meydana getiren, cihâna adâlet, merhamet, hamâset, merdlik gibi pek kudsî desâtîri neşr ve ta'lîm eden Resûlullâh efendimiz hazretlerinin (lihye-i saâdet)leri alınarak çiğnenmiş, bu kudsî esâsları ilâhî bir edâ ile kucaklayan (mesâhif-i şerîfe) yaprakları yırtılmış, şimdiki ensâl-i İslâm gibi darmadağınık sokaklara atılmıştır. Balıkesir'de altı müslüman kadının cebren çarşafları çıkartılarak çırıl çıplak çarşılarda gezdirilmiş, (Behice) isminde bir kadın yine cebren tanassur ettirilmiş, Rum kilisesinde âyîn-i rûhânî icrâsından sonra Yunan kumandanı muâvininin kucağına çekilmiştir!

Yunanlılar; Dîn-i İslâm'ın tahrîm ve fennin tahzîr ettiği (işret)i –ki bunu Büyük Millet Meclisi dahi kānûnen men' etmişti– zorla ta'mîme yeltenmişler, Balıkesir'de daha evvelden kapatılan (17) meyhâne yerine şimdi otuza yakın meyhâne açarak, yedi sekiz yaşlarındaki çocuklara varıncaya kadar cebren işrete başlatmışlardır. Müslüman kadınlarından mürekkeb olmak üzere her yerde (umumhâne)ler açılmış, bu rezâletlere karşı feryâd etmek isteyenler iclâ veya imhâ edilmişlerdir! İvrindi'de ikindi abdesti alırken canavarca şehîd edilen ulemâdan Ali Efendi Hoca da işte bu kabîldendir. Merhûm Medresetü'l-kuzât'tan neş'et ederek muhîtini irşâda başlamış, memlekette pek hayırkâr bir nâm bırakmıştı. Köylerinde öteden beri köşe taşı gibi kurulan, her gün yüzlerce misâfirleri besleyen (ağa)lardan çoğu bugün meydanda yoktur. Zavallılar ya gāib edilmişler ve yahud İzmir'e, Atina'ya götürülmüşlerdir!

Düşmanın en çok hedef-i taarruzu nâmûslu, dindar, münevver erkeklerle kadınlardır. Bunlara îkā' ettikleri şenâyi' pek elîmdir. Geçenlerde bize verilen bir habere göre (Erdek) dâhilinde bulunan İslâm eşrâfı tamâmen toplattırılarak Yunanlılara istinâd eden yerli Rumlar tarafından ağızlarına (değnek)ten birer (gem) vurulmuş, bunları düşürmeksizin tıbkı köpekler gibi bağırmaları, havlamaları teklîf edilmiş; değnekler düştüğü hâlde süngülenecekleri de söylenmiştir! Ağızlarından değneği düşüren bedbahtlar fil-hakīka dipçiklerle darb ve cerh olunmuşlardır! Yine Erdek'te (15) yaşında (…) isminde bir efendinin cebren nâmûsuna taarruz edilmiş, zavallı çocuk bilâhare ölüm döşeğine düşmüştür!

Bu ve emsâli fecâi' yalnız Garb cebhesine mahsûs değil, (Trakya)da, (Adana) taraflarında ve daha doğrusu çoktan beri küffârın tahakküm ve esâreti altında inleyen diğer bütün diyâr-ı mazlûme-i İslâm'da dahi muhtelif eşkâlde el-yevm icrâ ve tatbîk olunmaktadır. Binâenaleyh cihânın her yerindeki İslâm evlâdları –tıbkı âyet-i kerîmede tasvîr buyurulduğu gibi– gece gündüz niyâz u feryâd ve istimdâd edip durmaktadırlar.

Düşmanlar müşterek, onların hedef ittihâz ettikleri müslümanların merbût ve sâlik bulundukları Kur'ân ve

din müşterektir. Garb erbâb-ı taassubu mutlaka işte bu dini, bu dîn-i insanî ve fıtrîyi kaldırmaya savaşıyorlar.

Acaba muvaffak olabilecekler mi? Buna menfî ve tam bir cevâb verebilmek için müslümanların; düşmanlarımızın her taraftan saldırdığı Dîn-i mübîne sımsıkı yapışmaları lâzımdır. Ma'rûz kaldığımız bütün felâketler hep İslâm'dan uzaklaşmamızdan, İslâm'ın sâfiyet-i hakîkiyyesini lâyıkıyla anlayamadığımızdan ileri gelmiştir.

İslâm'da (teâvün, tenâsur, uhuvvet, vahdet, hamâset, meyl-i maâlî) gibi bir çok kudsî esâslar vardı. Bunlar ne oldu? Acaba bu esâslara tamâmıyla sarılmış olsaydık İslâm bu derekeye düşer mi idi? (Tarîh) şâhiddir ki: Dinin desâtîr-i âliyesi hakkıyla tatbîk edildiği zamanlarda Müslümanlık bir medeniyet-i sahîha, bir adâlet-i kâmile, bir satvet-i şâmile olarak tecellî eylemiş, Müslümanlığın bu tecelliyât-ı bâhiresi düşmanları titretmişti. Fakat dinden uzaklaştıkça müslümanlar bu mes'ûd tecellîlere bîgâne kalmış, en yaman esâret ve mazlûmiyetlere uğramışdır. İşte (derd), işte (ilaç) ey müslüman!

*
* *

Bir hadîs-i şerîfde beyân buyurulduğu üzere dindaşlarımızdan birinin başına bir felâket gelse diğer kardeşlerinin de ondan müteessir olması, bir cesed **[34]** ve bir rûh gibi müttehiden ve aynı gâyeye doğru yürünmesi lâzımdır. (Bezzâziye) diyor ki:

– Şarkta bir İslâm kadını esîr edilse garbdaki müslümanların onu kurtarması vâcibdir!

Hazret-i Peygamber-i zî-şân sallallâhu aleyhi ve sellem de bir hadîs-i şerîfinde şöyle buyurmuşlardır: (من فدى أسيراً من أيدى العدو فأناذلك الأسير) "Bir kimse düşmanın elinden bir esîr kurtarsa işte o esîr benim, yani o fedakâr beni kurtarmış gibi sevab kazanır."*

Ey müslüman, bir esîr kurtarmanın te'mîn ettiği saâdet böyle olursa acaba mikdarı binlere, yüz binlere, hattâ milyonlara bâliğ olan esîr ve mazlûm kardeşlerimizin tahlîsi bize ne büyük ve câvidânî saâdetler bahşetmez! Bugün o esîrler, o zuafâ-yı mazlûmîn hep bize, hep bizim rehâkâr hamiyet ve imdâdlarımıza intizâr edip duruyorlar. Çünkü: Yeryüzünde ve İslâm dünyâsında Cenâb-ı Hakk'ın esâretten muhâfaza buyurduğu tek bir millet varsa o da, lillâhi'l-hamd ve'l-minne, biziz. Saâdet-i istiklâle mâlik gibi görünen bazı hükûmât-ı İslâmiyye garb pençesinden henüz kendisini kurtaramamıştır.

Maamâfîh, ey dindaş, İslâm mutlak hürriyet ve istiklâl ile yaşar. Küfrün İslâm üzerinde velâyet ve hâkimiyeti merdûddur. Yeryüzünde bulunan bütün İslâm âlemi dîn-i müştereklerine kasd eden mutaassıb düşmanlarına karşı son mertebe-i imkâna kadar mukāvemet edecek, boyun eğmeyecektir. Fakat bir taraftan onlar vazîfe-i mukāvemet ve sebâtı îfâ ederken, diğer taraftan bizler de tahlîs-i hayât ve mevcûdiyetlerine bütün kuvvetimizle şitâb edeceğiz, onların enîn-i istimdâdlarını cevabsız ve ma'nâsız bırakmayacağız. Buna şer'an mecbûruz. İşte yukarıdaki âyet-i kerîme!

*
* *

Cenâb-ı Hak diğer bir âyet-i celîlesinde de buyurmuştur ki: [7](وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ) = "Kardeşleriniz din emrinde, muhâfaza ve müdâfaa-i dîn husûsunda sizden yardım beklerlerse onlara muâvenet etmeye kat'iyyen mecbûrsunuz. Meğer ki aleyhlerinde yardım istedikleri kavim ile sizin aranızda evvelce akd edilmiş bir mîsâk ola."

Ey dindaş, görüyorsun ki Allah'ın emri, Peygamberimizin kavli, şerîatin hükmü ne kadar açıktır. Bunları hakkıyla yerine getirirsek İslâm herhâlde zafer bulacak, düşmanların işkenceleri altında inleyen din kardeşlerin kurtulacak, yakında müslüman hâkimiyeti dünyânın her tarafını tutacaktır.

Bilmem daha hangi zamanı bekliyorsun? İslâm yurdu baştan başa inliyor; senden bir kan, bir can, bir iman bekliyor. Âh vatan, âh vatan… Hani Arabistan, hani efendimizin üzerinde titrediği mübârek Ka'be, hani o Ravza-i Mutahhara, hani İmâm-ı A'zam'ın türbesi, hani peygamberlerin, evliyânın, şühedânın kabirleri, hani güzel ve tarîhî Bursa, hani Emîr Sultânların, Osmanlı ecdâdının dünyâlara sığmayan er oğlu erlerin mezârları…? İşte hep bunlar bizlere bakıyor, bizim arslanlığımızı görmek istiyor, gökte melekler halâsımıza, muvaffakiyetimize duâlar ediyor, rûh-ı pâk-i Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizden bugün için hizmet ve fedakârlık bekliyor, düşman çarığı, çizmesi altında kalan mübârek kabirlerin sâhibleri bizi cenk yerine, erlik meydanına çağırıyor!

Ey imanlı kardeş, çok şükür ufk-ı İslâm'da rehâ ve halâs güneşi doğmaya başladı. Dünyânın her tarafında esârete düşen müslümanlar harekete geldi. Ehl-i Salîb'in yaman kasdı artık anlaşıldı, bütün İslâm âlemi hakk-ı hayâtını müdâfaaya, Kelimetullâh'ı i'lâya karâr verdi. Bugün her vakitten fazla ümîdlisin. Fakat sabır ve sebât et. Yılma, usanma, korkma, haydi hamâset meydanına! Allâhu ekber! (رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا) [8](نَصْرٌ مِنَ اللهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ) [9](وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ)

Sadakallâhü'l-azîm.

Nasûhî Dede

---

* Bu hadîs-i şerifi İmâm Taberânî (İbn Abbâs) radıyallâhü anhümâdan tahrîc etmiştir.

[7] Enfâl Sûresi, 8/72.

[8] Saf Sûresi, 61/13.

[9] Bakara Sûresi, 2/250.

ANADOLU'DA İSLÂM KONGRESİ

-Hüseyin Râgıb Beyefendi'ye-

"Hâkimiyet-i Milliye" nin leyle-i celîle-i Regāib'e müsâdif nüshasında bize büyük bir tebşîrde bulunuyorsunuz. Bütün akvâm-ı İslâmiyye murahhaslarından mürekkeb muazzam bir İslâm kongresi teşkîli tasavvurunun mevki'-i fi'le konmak üzere bulunduğuna dâir olan bu tebşîriniz bütün müslümanların azîm memnûniyetlerini celb edecek bir hâdise-i mühimmedir. Hiç şübhe edilmez ki bu hâdisenin te'sîr-i latîfi dalgalana dalgalana bütün İslâm âlemine şâmil olacak ve inâyet-i Hak'la, ümmet-i İslâmiyye için pek mes'ûd netîceler verecektir.

Her hangi bir teşebbüste muvaffakiyeti te'mîn eden esbâbın en mühimmi onu mevki'-i fi'le koyacak zaman bulmak ve onu hakîmâne bir sûrette tatbîk etmektir. Âlemde en muazzam inkılâbları husûle getiren dehânın en mühim ser-i muvaffakiyeti budur. Büyük adamlar, milletlerin vicdân-ı umûmîlerini okurlar, zaman zaman o vicdânlarda tecellî eden isti'dâdları görürler, rûhlarda hâsıl olan müşterek ihtiyâcları sezerler; tam zamanında derhâl ortaya atılarak büyük büyük kitleleri harekete getirirler, azîm azîm teşebbüsleri sâha-i fi'le çıkarmaya muvaffak olurlar.

[35] Bu i'tibârla denilebilir ki bu teşebbüste büyük bir dehâ, büyük bir isâbet-i nazar vardır. Çünkü bütün İslâm diyârından yükselen sayhalar bir noktada birleşiyor:

– Beyne'l-islâm bir vahdet husûle getirmek zarûrîdir!

Bin türlü esbâb-ı iftirâk ile parçalanarak esâretin en yaman ıztırâblarına dûçâr olan müslüman milletler için el ele vererek müşterek derdlerine birlikte çâreler aramak bugünün en mühim, en mübrem bir ihtiyâcıdır. Evet bu ihtiyâc o kadar şedîddir ki müslüman milletler ne yapıp yapıp bunu tatmîn edeceklerdir.

Vekāyi' ve inkılâbât-ı ahîrenin İslâm âleminde büyük bir intibâh husûle getirdiği inkâr olunamaz. Bugün yeryüzündeki müslüman milletler mahkûmiyetin merâret ve ıztırâbâtını her zamandan ziyâde hissetmişlerdir. Düşmanların, savletlerini İslâm'ın kalbine tevcîh etmesi bu intibâhın en mühim âmillerinden olmuştur.

Bugün mes'ele husûsiyetten çıkmış, umûmî bir mâhiyet iktisâb etmiştir: Bugün mevzû'-ı bahs olan İslâm'ın hayat ve memâtıdır. Şimdiye kadar Asya kapıları hâricinde cereyân eden mücâdeleler bugün İslâm'ın harîmine intikāl etti. Pekalâ görülüyor ki medeniyet maskesine bürünerek bize savlet eden, bizim maddî, ma'nevî bütün varlığımızı imhâ etmek isteyen düşmanlar eski Ehl-i Salîb'in ahfâdından başka bir şey değildir. Arada bir fark varsa bunların vahşet ve şenâatte gösterdikleri tekâmüldür.

İslâm'ın tâ kalbine dayadıkları hançer, vücûd-ı İslâm'ı müdhiş sûrette sarsmış, bütün a'zâ-yı İslâm'ı harekete getirmiştir. Ferdler gibi milletlerin de üzerine pek varmaya gelmez. Belki mahkûm milletlerin izzet-i nefsi nasırlaşmış olabilir, belki boyunlarına esâret halkaları geçirilen ümmetlerin kımıldanmaları güç olur. Fakat insanlarda ye'sin verdiği müdhiş bir cesâret ve savlet vardır ki hiç umulmayan bir zamanda hiç hesâba sığmayan hâdiseler vücûda getirir.

Düşmanlar mâdûn akvâmın felâketleri üzerine kurdukları binâ-yı saltanatı her türlü tezelzülden masûn addederek, bütün temâyülât-ı vahşiyânelerini husûle getirmek için ihzâr ettikleri cehennemî vâsıtalara güvenerek İslâm'a karşı alabildiğine savletlerini teşdîd ettiler ve bu husûsta o kadar ileri gittiler ki İslâm için yeryüzünde hiçbir hakk-ı hayât tanımamaya karâr verdiler. Bu kararlarını bil-fiil icrâ ve tatbîke de başladılar. Bi't-tabi' artık bundan ötesi yoktur.

Ferdlerin, milletlerin bekā ve tekâmülü için en kat'î ve âlî düstûrları gösteren Kur'ân'ın açtığı şehrâh-ı hayâttan udûl eden müslümanlar belki ezilebilir; fakat İslâmiyet'in izzetiyle istihzâ edilmez. O, öyle azîm bir hakārettir ki buna tahammül imkânı olmaz. Düşman dest-i taarruzunu İslâm Dini'nin esâslarına da uzatmaktan çekinmedi.

Bu taarruzlar yüzünden bugün İslâm'ın maddî, ma'nevî bütün varlığı tehlikeye düştü. Ve tehlikeyi bütün müslüman milletler hissetti. Bunun netîcesidir ki bugün İslâm dünyâsının her tarafından aynı figānlar, aynı feryâdlar yükseliyor. Biz ki bu büyük âlemin dimâğ-ı mütefekkiriyiz, bütün bu sesleri bir noktada toplamak, bütün bu harekete gelen fikirlere bir istikāmet-i sâlime vermek bize düşen vezâifin en mütehattimidir.

Derdler müşterek olduğu gibi dermanlar da müşterektir. Yalnız eksik olan bir şey varsa o da böyle bir kongrenin ictimâı, böyle bir şûrâ-yı İslâm'ın teşkîli idi. Asırlardan beri muhâcemât-ı a'dâya göğüs gererek İslâmiyet'i müdâfaa eden, İslâm'ın merkez-i vahdeti olan biz Türkler inâyet-i Hak'la bu emr-i azîmi de başa çıkararak beyne'l-islâm büyük bir inkılâb husûle getireceğiz. Bu sûretle çarpışmada olan ifrât ve tefrît cereyânları arasında beşeriyete mu'tedil ve mütevassıt bir istikāmet-i sâlime vererek İslâm âleminde mühim bir devr-i intibâh ve istiklâlin temellerini kurmuş olacağız.

Anadolu'da bir İslâm kongresinin, bir şûrâ-yı İslâm'ın teşkîli o kadar mühim bir hâdisedir ki bütün müslüman efkârı üzerinde azîm te'sîrler husûle getirecek, bütün me'yûs gönüllere yeni bir nefha-i ümîd ve hayat bahşedecektir. Büyük Millet Meclisi ki Anadolu'ya müteallık vazîfe-i husûsiyyesinden başka beyne'l-islâm böyle bir vazîfe-i umûmiyye ile de mükelleftir; buna muvaffak ol-

duğu gün İslâm tarîhinde en parlak bir sahîfe açmış, Müslümanlığa en muazzam bir hizmet îfâ etmiş olacaktır. Yarım milyara yakın büyük müslüman milleti bütün kalbiyle, bütün rûhuyla buraya merbûttur. Buradan yükselecek bir sadâ-yı İslâm bütün İslâm kıt'alarında, bütün İslâm ufuklarında tanîn-endâz olacaktır.

Düşmanlar bizi birkaç vilâyet halkından ibâret bir aşîret hâline koymak istiyorlar. İslâm âlemi ile maddî, ma'nevî, râbıtalarımızı kesmek için ellerinden gelen her mel'aneti irtikâb etmekten geri durmuyorlar. Fakat emîn olsunlar ki tazyîklerini artırdıkça kuvvetlerimiz tekâsüf ediyor. İyice anlasınlar ki biz birkaç vilâyet halkından ibâret bir aşîret değiliz. Mecrûh ve nâ-tüvân düşmüş olsak da yine nüfûzumuz büyük büyük kıt'alara, yüzlerce milyon kalplere şâmildir. Biz büyük bir âlemin merkezi, büyük bir cihânın dimâğ-ı mütefekkiriyiz. Bu merkez-i vahdet dağıtılamaz, bu mütefekkir dimâğ parçalanamaz. Bugün burada karargâh kurduk. Yarın daha başka yere karargâhımızı nakledebiliriz. İslâm izzet dinidir; İslâm istiklâl dinidir. İslâm uğurunda kanını akıtan, İslâm uğurunda mâmelekini feda eden bu fedakâr millet kat'iyyen ezilemeyecektir. Allah'ın inâyetiyle biz bu mecrûh omuzlarımızda, bu güzel memleketlerde ilelebed İslâmiyet'i yaşatacağız ve âlemde daha bir çok azîm azîm inkılâblar vücûda getirceğiz.

Ve minellâhi't-tevfîk.

Eşref Edîb

[36] **ERZURUM MEKTUPLARI**

Öteden beri muhterem *Sebîlürreşâd*'ın kāri'lerinden bulunuyorum. Bütün müslümanların büyük bir i'timâd ve teveccühüne mazhar olan bu cerîde-i mübârekeyi okumak en büyük zevkimdir. Hele üstâdın Nasrullâh kürsisindeki hitâbesi beni mest etti. Tekrar tekrar okudum. Her defasında ayrı hazz-ı rûhânî duydum. O, ne tasvîr-i mûcez! O, ne müdhiş hitâbe! Hey'et-i mecmûası dinî, fennî, siyâsî, edebî, ictimâî, İslâm-şümûl bir şelâle-i elektrikiyye! Cihân-ı İslâm'ı baştan başa sarsmaya kâfî bir mev'iza! Mâzî, hâl ve istikbâlin mir'ât-ı in'ıkâsı; ma'sûm ve mazlûm müslüman milletlerin fermân-ı istihlâsı!

Efsûs ki buraya gelen nüshalar pek mahdûd. Müslümanların rûhları üzerinde büyük bir te'sîr ve nüfûzu hâiz olan bu kıymetdâr mecmûa kucak kucak buralara gelmeli. Burası mühim bir merkez-i İslâm'dır. Erzurum, Şark'ın, İslâm âleminin kapısıdır. Mukaddes gāyeleri; ulvî, dînî fikirleri aktâr-ı İslâm'a neşr için en müsâid nokta burasıdır. Böyle iken buraya ne mikdâr-ı kâfî mecmûanız geliyor, ne de diğer gazeteler. Burada haftada bir defa *"Albayrak"* nâmıyla küçük bir gazete çıkıyor ki buranın ihtiyâcına bile kâfî gelmiyor. Bilmem niçin biz matbûâtı layık olduğu ehemmiyetle nazar-ı dikkate almıyoruz. Maatteessüf biz şarka bir şey gönderemiyoruz, bir şey nefh edemiyoruz. Şark lisanlarıyla yazılmış birçok eserler, gazeteler yük yük İslâm âlemine sevk olunmalıdır. Gāyemizin kudsiyetini herkese anlatmak vazîfemizdir. Fakat, ne kadar esef edilse yeri vardır, bu gāyeyi te'mîne hâdim olan vâsıtalar bu vazîfeyi lâyıkıyla nazar-ı i'tinâya almıyorlar. Ne propaganda teşkîlâtı, ne de postaların intizâmı bunu te'mîne kâfî gelmiyor. Ricâ ederim bu mes'eleyi kemâl-i ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınız ve Şark'ı, büyük İslâm âlemini düşününüz. Anadolu ile Şark arasında müteaddid propaganda kanalları açılmak bugünün en mühim ve en müsta'cel mes'elesidir. Biz muallimler sınıfına da bu husûsta mühim vazîfeler terettüb ediyor. Muallimler ne güzel propaganda âmilleri olabilirler, fakat elimiz böğrümüzde. Ne yapacağımızı, ne yolda çalışacağımızı bilmiyoruz. Bütün fikrî ve dînî cereyânlar merkezden tebeân etmeli; bu enhâr-ı fikriyye ve dîniyye Şark'ın, İslâm âleminin her tarafına taşa taşa akmalı. İhtiyâc şedîddir. Teşkîlât bu ihtiyâcı tatmîn edecek bir hâlde olmak iktizâ eder. Buraya gelen birkaç *Sebîlürreşâd* nüshası elden ele geze geze okunamayacak bir hâle geliyor, parçaları da toplanıp Kars'a gönderiliyor. Ricâ ederim, bu taraflara fazlaca ehemmiyet veriniz. Ne kadar mümkünse o kadar çok nüsha gönderiniz. Hattâ kābil ise sevgili *Sebîlürreşâd*ımızın mühim makālelerini Arabî ve Fârisî lisanlarına tercüme ederek İslâm âlemine gönderseniz ne kadar iyi olur. Ezcümle üstâdın Nasrullâh kürsisinde mühim mev'izasını müteaddid lisanlara tercüme ederek bütün İslâm âlemine sevk etmek en mühim bir farîzadır. Ümîd ederim, bu husûsdaki ricâ ve temennîlerim nazar-ı ehemmiyetten dûr tutulmaz. Ben inşâallâh kendime düşen vazîfeyi elimden geldiği kadar îfâya çalışacağım. Gerek buranın ahvâline, gerek Şark âlemine dâir istihsâl edebilceğim ma'lûmâtı toplayıp sevgili Sebîl'imize göndereceğim. Bu ilk mektûbumda biraz Erzurum ahvâlinden bahsetmek isterim. Güzel memleketimizi iyi tanımak ve tanıtmak bütün mütefekkirler için bir vazîfe-i esâsiyyedir.

*
* *

Erzurum, Palandöken dağlarıyla Kop dağlarının arasına sıkışmış on kilometre arzında bir ova kenarında, Palandöken dağlarının eteğinde sath-ı bahrdan takrîben üç bin metreye karîb bir irtifâ'da, şimâle nâzır hafîf meyilli bir sath-ı mâil üzerinde, cümûdiyeye müşâbih, meşceresiz, deresiz, harâbezârı andırır bir şehirdir. Şehrin bir kısmı seferberlik esnâsında caddeler açmak için yıkılmış, mebânî-i askeriyye ve mîriyye de tahliye esnâsında yakılmış, kalanlarını da Ruslarla Ermeniler çekilirken yık-

mışlar. Bu sebeble Erzurum şehri bugün hazîn bir manzara arzetmektedir.

Alelâde derece-i harâret tahte's-sıfır 15'dir. Otuza kadar bâliğ olduğu vardır. Müdhiş soğuklar, fırtınalar daha ziyâde Şubat ve Mart aylarında oluyor. Şimdiye kadar havalar muttarid idi. Bir gün kar yağıyor, müteâkiben havalar bir ay sâkin ve müşemmes devam ediyor. Fakat sokaklarda çamurdan geçilmez. Her tarafta olduğu gibi belediye burada da bir mevcûdiyet gösteremiyor. Bilmem bu derde bir çâre bulunamayacak mıdır? Ya bu belediye teşkîlâtını bir intizâmına koymalı, yahud büsbütün kaldırmalı. Hem belediye olur, hem memlekette nezâfet ve umrân bulanmazsa o hâlde belediyenin vücûduyla ademi müsâvî olmaz mı?

Ruslardan o kadar çok araba kalmış ki her hânede bir iki tane mevcûd. Fakat bir işe yaramıyor. Bir tarafı kırılmış, ta'mîr edecek san'atkâr olmadığı için bir tarafa atılmış. Çürüyüp gidiyor. Yeniden inşâ şöyle dursun, ta'mîre de ehliyetimizin olmaması insanı pek me'yûs, pek müteessir ediyor.

Rusların tahrîbâtından ziyâde metrûkâtı çoktur, Trabzon'dan (Zigana) dağına yakın bir mesâfeye kadar şimendüfer tesviye-i turâbiyesi yapılmış. Yollar dekovil arabaları, kırık otomobiller, silindirler, taş makineleri… dolu. Fakat hepsi çürümeğe mahkûm. Hele dekovil hattı rayları o kadar mebzûl ki belki Zigana'ya kadar tefrîşe kâfî. Çoğu toprak altında kalmış. Aradan iki sene daha geçerse ma'den istihrâcı gibi toprakları kazmak lâzım gelecek.

Ruslar Sarıkamış'dan Erzincan'a kadar şimendüfer inşâsına teşebbüs etmişlerse de ikmâline muvaffak olamamışlar. Yalnız Erzincan'a kadar tesviye-i türâbiye **[37]** yapılmış. Erzurum'un altı sâat şimâl-i garbîsine kadar şimendüfer işliyor. Erzurum'dan Kars'a kadar şimendüferle gitmek kābil. Bu hattın arzı 75 santimetredir. Ruslar o kadar şimendüfer malzemesi yığmışlar ki bu hattı Ankara'ya kadar inşâ edebilir. Köylere varıncaya kadar bütün depolar ray, kürek, kazma, köprücü malzemesi, dinamit ve sâire ile lebâleb. Bunların henüz ta'dâdına imkân olmadığını söylüyorlar.

Acaba Anadolu'nun garbını şarkına rabt edecek şimendüfer hattını ne vakit inşâ edebileceğiz…? Mektebimizde bir muallim var ki henüz genç yaşında tekāüd edilmiş bir binbaşıdır. Kısm-ı sânî riyâziye ve resim muallimidir. Bu zât Hicaz şimendüfer hattı inşâātında altı sene bil-fiil hizmet etmiş bir mühendishâne-i askerî me'zûnudur. Yedinde Almanların şehâdetnâmeleri vardır. Emsâli tabîî çoktur. Ankara-Erzurum şimendüfer hattı için millî bir şirket teşkîl edilse ve mevcûd şimendüferle malzemesi bi't-ta'dâd bu şirkete devir olunsa acaba bu hattın inşâsına imkân hâsıl olmaz mı?

Ruslar Hasankale'den çıkardıkları ziftle bu civârdaki ihtiyâcât-ı askeriyyelerini te'mîn etmişler. Erzurum'a altı sâat mesâfede Kükürtlü nâm mevki'deki kömür ma'denlerini dahi işletmişler. Hattâ yarım sâat mesâfesine kadar bir hatt-ı hadîdi şu'besi yapmışlar. Fakat şimdi bu hat metrûk ve harâb bir hâldedir. El-yevm Erzurum-Kars trenleri odunla hareket ettiğinden iki günlük mesâfeyi bir haftada bile kat' edemiyorlar.

Bu civârda maâdin-i muhtelife dahi mebzûl. Siyah kehribar, arduvaz, kireç, siyah ve sert değirmen taşları, alçı, soda, gaz ma'denleri pek çok olduğu mütevâtir. Askerî Kimyahânesi'nde pek çok kısımları tahlîl edilmiştir.

Ruslardan kalma elektrik makineleri ve sâire de pek mebzûl. Şehir Ruslar zamanında elektrikle tenvîr edilirken el-yevm gazın okkası yüz kuruşa. Pek çok olan şelalelerden istifâde edilemiyor.

Rusların Sarıkamış ormanlarından kat' ettikleri ve inşâātta kullanamayıp terk eyledikleri a'zamî bir metre kutrunda çam ağaçları köylüler tarafından Erzurum'a getiriliyor. Kantarı yani 180 okkası 450-700 kuruşa kadar satılıyor. Lakin gelecek seneye bir tane kalmayacaktır. Buranın soğukları dehşetli. Yorgan altında, soba başında üşümemek kābil değil. Burada ekmeğin okkası 14-18'dir. Basma ve astarın arşını 50 kuruştur. Ahâli umûmiyetle göreneğe tâbi' olduğundan herkes manifaturacı veya bakkaldır. Bütün dükkanlar Avrupa emtiasıyla doludur. Bütün tüccârlarımız Avrupa fabrikalarının komisyoncusu. Paralar Avrupa'ya, Amerika'ya akıyor. Bu gidişle iktisâden mağlûbiyetimiz muhakkak. Burada sanâyi' Ermenilerin elinde imiş. Onlar çekildikten sonra sanâyi'-i dâhiliyye de sönmüş. Terzi, bakırcı, kuyumcu, demirci, marangoz, düğmeci, mi'mâr gibi san'atkârlar yok. Birkaç tane kunduracı ve yemenici mevcûd. Yeni bakırın kıyyesi dört, beş yüz kuruşa. Eskisi ise on beş kuruşa. Halk hep eskilerle idâre olunuyor.

Buranın ahâlîsi iyi, salâbetli müslümanlar. Ahlâk-ı İslâmiyyelerini muhâfaza etmişler. Fakat rehberler noksân. İktisâdiyât husûsunda bunlara doğru yolu gösterecek olanlar bulunsa çok terakkī husûle gelebilecek. Sâf ve temiz adamlar. Kahraman adamlar. Bu cihetler çok iyi. Hükûmete karşı muhabbetleri de çok. Çünkü hayatlarını kurtarmış. Eğer ordu bir gün daha gecikseymiş, Erzurum'da Ermeniler bir tek erkek bırakmayacaklarmış. Çalıştırmak bahânesiyle müslüman ahâlîyi cebren toplayıp birkaç cesîm hâneye doldurmuşlar ve ateşe yakmışlar. Geçen gün Rusya'dan bir hey'et geldi. Burada hafriyâtta bulundu. Pek çok muhterik cesedler çıkarıldı. Hâlâ da pek çok. Bir kısmı ordunun şehre duhûlüyle ateşler arasından kurtarılmış.

Geçenlerde Rusya'dan ma'hûd Mustafa Subhi'nin taht-ı riyâsetinde Türk Komünist Hey'eti diye bazı kimseler geldi. Bu zat bura idâdisinde tahsil etmiş olduğu için kendisini eskiden tanıyorlar. Edhem Nejat da bu Türk Komünist Heyeti'nin arasında idi. Ahâli bu serseri alayına buğz ve nefret gösterdi. Bunları şehre bile sokmadılar. Komünizmin Rusya'yı perîşân ettiği fikri burada hâkimdir.

İngiliz nâzırlarından Lord Curzon'un biraderi olduğu söylenen bir İngiliz, İstanbul'un işgâli üzerine burada ahâli ma'rifetiyle tevkîf edilmiş. Hâlâ mevkūf. Âsâyiş buralarda pek iyi. Bilâd-ı Şarkiyye'de şimdi tek Ermeni yoktur. Hepsi Ermenistan'a gitmişler. Cihet-i askeriyye, mekâtib-i askeriyye Kars'a nakletti.

Mektebimiz (Sultâni mektebi) el-yevm şerâit-ı lâzıme-i sıhhiyeyi hâvî olmayan sanâyi' mektebi binasındadır. Umûm mevcûdu iki yüze bâliğ olmuyor. Yüz ellisi kısm-ı ibtidâî mevcûdu. Sekizinci sınıfda ancak üç efendi vardır. Mesâî ve masârıf mevcûd ile mukāyese edilirse pek şâyân-ı teessüf olduğu tezâhür eder. Bu cihetten çok müteessirim. Eğer leylî olursa talebenin tezâyüd edeceğine şübhe yoktur. Bunlar da me'mûrîn evlâdı. Tabîî mektepler bugün me'mûr yetiştiriyor. Ben sanâî ve fennî bir inkılâb husûle gelmesi fikrindeyim. Kars'dan nakledilme iki dershânemiz vardır ki emsâli hiçbir sultânîde yoktur. Bunlardan biri hikmet, hayvânât, nebâtât ve ma'deniyât kolleksiyonlarını muhtevîdir. Diğeri sırf kimyahâne. Her nevi' eczâ mevcûd. Her dersi amelî gösteriyorum. Talebe mütelezziz oluyor ve fenne merâk ediyor. Fakat üç kişi ile ne olur? Hiç! Netîcesi me'mûr olacaklar değil mi? Neye yarar? Memleketin bî-pâyân menâbi'-i iktisâdiyyesini işletmek için binlerce, yüz binlerce mütefennin erbâb-ı mesâîye ihtiyâc vardır. Şu esâs mes'ele halledilmedikçe bu memleket için terakkī imkânı yoktur.

Burada o kadar güzel şeker pancarı ve patates hâsıl oluyor ki hayret. **[38]** Bir şeker pancarı iki okka geliyor. İklim Almanya gibi soğuk olduğundan ancak iki nevi' mahsûl kesretle yetiştirilebilir. Böyle iken burada şekerin okkası yüz kuruştan yukarıdır. Bir şeker fabrikası te'sîs olunsa bütün bu havâlînin küllî şeker sarfiyâtı te'mîn edilir. Burada, Kafkasya'da, İran'da pek çok çay içildiği cihetle şeker idhâlâtı kâffe-i idhâlâta fâik bulunmaktadır. Bununla beraber transit merkezidir. Pek mühim bir merkez-i sanâyi' ve ticâret olabilir.

Su, buz, kuru ot çok olduğu cihetle süt, yoğurt her şeyden ziyâde mebzûldür. Sonra yün mebzûl olduğu hâlde fanila gibi ibtidâî mensûcât bile tekemmül ettirilememiş. Hâlâ el ile dokunuyor. Bir fanila beş liraya mal oluyor. Halbuki yünün okkası altmış kuruşa. Hâsılı bunlar ilim ve fen mes'eleleridir. Memleketin iktisâdiyâtı ancak ilim ve fen ile yükselir, onun için mekteplerde böyle fennî ve sınâî bir inkılâba lüzûm vardır. Bu olmadıkça ne yapılsa boştur. Me'mûrun çokluğu menfaatten ziyâde mazarrat verebilir.

Erzurum Sultânîsi Ulûm-ı tabîiyye muallimi

Hüseyin Hüsnü

Sebîlürreşâd

Evet, fil-hakīka muhtâc olduğumuz bir inkılâb varsa fennî, sınâî inkılâbdır. Çocuklarımızı ellerine teslîm ettiğimiz muallimler arasında sizin gibi hayâlden ziyâde hakīkate, nazariyâttan fazla amelî teşebbüsâta ehemmiyet veren; milletin, memleketin hakīkī ihtiyâcını duymuş kıymetli vücûdlar bulundukça istikbâlden nevmîd olmak için kendimizde bir hak görmüyoruz. Zaman yeise düşecek zaman değildir. Azim zamanıdır. Faâliyet zamanıdır. Kemâl-i mefharetle sütunlarımıza geçirdiğimiz bu mektuplara diğer mektupların da peyrev olmasını temennî ederiz.

İSTİKLÂL MARŞI

Maârif Vekâleti'nce müsâbakaya konulan (İstiklâl Marşı) için dâhilde ve hâriçte bütün şâirlerimize i'lân sûretiyle mürâcaat edilmişti. Müsâbakada birinciliği ihrâz edecek zâta (500) lira mükâfât-ı nakdiyye verilmesi de takarrur etmişti.

Marşın mükâfât ile yazılmasına öteden beri tarafdar olmayan başmuharririmiz İslâm şâir-i muhteremi Mehmed Âkif Beyefendi hazretleri kendisine vukū' bulan mürâcatlara karşı bu endîşe-i hamiyyetini izhâr etmiş ve nihâyet bu cihet o necîb arzusuna muvâfık bir sûrette halledilmek şartıyla 469 numaralı nüshamızda münderic marşı yazmış ve vekâlet-i müşârun-ileyhâya takdîm eylemişti.

Milletimizin ve bütün İslâm âleminin giriştiği istiklâl mücâdelesini pek belîğ ve canlı bir sûrette tasvîr ve terennüm eden muhterem üstâdımız Mehmed Âkif Beyefendi'nin mezkûr marşı; diğer marşlarla birlikte Büyük Millet Meclisi'nin geçenki müzâkeresinde mevzû'-ı bahs olarak, ittifâka yakın bir ekseriyet-i azîme ile ve pek sürekli alkışlarla kabûl edilmiş ve ba'de'l-kabûl Maârif vekîl-i muhteremi Hamdullah Subhi Beyefendi tarafından Meclis kürsisinde okunarak Meclis yine büyük bir takdîr ve alkış tûfânlarıyla dolmuştur.

İstiklâl marşı için muhassas (500) lira Mehmed Âkif Beyefendi tarafından fakīr çocuk, kadınlara örgü öğretmek, bir maîşet te'mîn etmek emel-i hayr-perveriyle te-

şekkül etmek üzere olan (Dâru'l-mesâî)ye teberru' olunmuştur. Öteden beri hayatını ictimâî, dînî tekemmülâtımıza hasr ile bu vâdîde millete lâ-yemût ve pek kıymetli şiirler, eserler ihdâ eylemiş olan müşârun-ileyh hakkında Büyük Millet Meclisi'nin gösterdiği takdîrât-ı kadr-şinâsâneye teşekkürler eder ve avn-i ilâhî ile yakında tam bir halâs ve istiklâl zamanlarının hulûlünü temennî eyleriz.

ŞUÛN

"Bir haftalık en mühim vekāyi' ve hâdisâtın hülâsasıdır."

Cebheler:

Garp Cebhesi'nde Yunanlıların istihzârâtta bulundukları anlaşılıyor. Düşman Bursa mıntıkasında hayli kuvvetli keşif faâliyetlerinde bulunmuş. Fakat inâyet-i Hak'la bütün taarruzları def' olunmuştur.

Diğer taraftan Fransızlar Adana Cebhesi'nde taarruzlarını teşdîd etmişlerdir. Teslîh ettikleri Ermeni çeteleri Fransız kıtaâtının himâyesi altında Adana gerilerinde icrâ-yı şekāvetle müslüman ahâlîye îkā'-ı mezâlim etmekte devam ediyorlar. Bir tayyâre filosu (كله بك) üzerine bombalar atmıştır. Islâhiye'de kıtaâtımız Hâssa şimâlindeki mevâzie alınmıştır. Osmâniye mıntıkasında Bahçe ile Kanlıgeçid arasında muhârebeler devam etmektedir. Adana ve Tarsus civârında düşmana müteaddid baskınlar yapılmış, Tarsus ve Misis hatları müteaddid noktalardan tahrîb ve Kozan mıntıkasında bazı şimendüfer köprüleri ber-hevâ edilmiştir. Müfrezelerimiz Adana kurbundaki ta'lîmgâha kadar sokulmuş, Tarsus'un garbındaki elektrik fabrikasını tahliyeye düşmanı mecbûr etmiştir. Fransızlar Zonguldak'ta da bir müfrezemize taarruzda bulunmuşlardır.

Londra Konferansı:

Konferans hitâm buldu. Fakat hiçbir hayra yaramadı. İtilâf devletlerinin tertîb ettikleri tuzağa düşmekten Cenâb-ı Hak bizi sıyânet buyurdu. O gece İzmir ve Trakya'ya bir hey'et-i tahkīkiyye göndermeye karâr vermişlerdi. Yunanlılar kabûl etmedi. Ondan nükûl ettiler. Sonra İzmir'in Cem'iyet-i Akvâm'a terki, şehirde dâimî bir Yunan kıt'a-i askeriyyesinin bulunması, vilâyetin mütebâkīsini hâkim-i anâsırın ekseriyetlerine göre Yunan, Türk ve beyne'l-milel mıntıkalara taksîm ile bir vâlî ta'yînî, Boğazlara Cebelü't-târık'a müşâbih bir vaz'iyet i'tâsı, Çanakkale'nin üss-i bahrî ittihâzı gibi bir takım ma'nâsız teklîflerde bulundular. Bu teklîflere karşı Meclis-i Millî ile müşâverede bulunmak üzere Yunan hey'eti kısa bir **[39]** müddet talep etmiş, bizim hey'et-i murahhasa reisi de bir aylık müddet istemiştir. Bunun üzerine konferans dağılmış ve hey'et-i murahhasamız Londra'dan mufârakat etmiştir. İngiliz matbûâtı Türk-Yunan mücâdelâtı devam eylediği takdîrde bu yüzden tevellüd edecek mes'ûliyetin her iki tarafa âid olacağını yazmaktadırlar. Fransız Meclis-i Vükelâsı Londra Konferansı mukarrerâtı hakkında Başvekîl Brian'ın beyânâtını dinlemiş ve istihsâl ettiği netîceden dolayı kendisini tebrîk etmiştir.

Kafkasya:

Bu haftanın bizim için en mühim ve en muvaffakiyetli hâdisesi Batum, Ahıska ve Ahılkelek'in kan dökülmeksizin işgāl ve istirdâdıdır. Kahraman ordumuz 11 Mart 337 Cuma günü Cuma ezanları ile beraber halkın alkışları arasında Batum'a girmiştir. Şarkta Batum gibi her noktadan mühim bir mevkiin işgāli bütün Anadolu'da bir sürûr-ı azîm tevlîd etmiştir.

§ Bolşeviklerle Gürcistan arasında açılan harp Gürcüleri pek fena bir sûrette sarsmıştır. Tiflis'in işgālinden sonra Gürcüler pek müşkil bir mevki'de kalmıştır. Gürcülerle Bolşevikler arasında bir hafta müddetle mütâreke akdolunmuş, Gürcüler (Santradi) hattında yerleşmiştir. Gürcü başvekîl cebheye gitmiştir.

§ Ermenilere gelince onlar dâhilî ihtilâf ve ihtilâllerle birbirini yiyorlar. Kızıllarla Taşnaklar arasında cereyân eden kanlı müsâdemeler bütün Ermenileri yeise düşürmüştür. Ermenilerin bir daha bellerini doğrultamayacaklarını artık kendileri de i'tirâf ediyorlar. Revan'da hükûmetlerin biri inip, diğeri çıkıyor.

Avrupa:

Avrupa'nın âfâkını yine muzlim bulutlar kaplamaya başladı. Mühim hâdiseler arefesinde bulunduğumuz anlaşılıyor. Almanlar, müttefiklerin metâlibini kat'î sûrette reddederek mukābil teklîfâtta bulunmaları üzerine aralarında husûle gelen gerginlik harekât-ı askeriyyeyi intâc edecek derecede kesb-i ehemmiyet etti. Almanların en mühim şehirleri olan (Düsseldorf), en işlek limanı olan (Hamburg) ile civârındaki kömür havzalarını, (Essen) dâru's-sınâalarını işgāl ettiler, bundan başka Alman gümrüklerine de vaz'-ı yed ettiler. Bu harekât-ı umûmiyye Almanya'da büyük galeyân ve heyecân husûle getirmiştir. Alman Reîs-i Cumhûru (Ebert) Almanların haklarında ve taleplerinde ısrâr etmeleri lüzûmunu tavsiye etmektedir. Kuvâ-yı işgāliyye kumandanları beyânnâmelerinde bermu'tâd işgālin halka değil, Alman hükûmetine teveccüh ettiğini i'lân ediyorlar. Halk Fırkası reisi Reichstag'da îrâd ettiği nutukta "Müttefikīn Berlin'i bile işgāl etseler taleplerini kabûl edemeyiz" diye bağırmış; Londorf: "Sefîlâne ölmeyeceğiz, vatanı müdâfaaya hazırız" demiştir.

§ Diğer taraftan Avusturya'da Almanlara iltihâk cereyânları kuvvetlenmesi üzerine Fransa Çeslovakya ve Yugoslavya ordularıyla Avusturya'yı tehdîd ediyor.

§ Son günlerde İtalya'da yine Komünist hareketleri başladı. Trieste'deki tersâneler amele tarafından yakıldı, mahvedildi. Sermayedârlarla hükûmet aleyhine nümâyişlerde bulunan ameleyi ta'kîb eden zâbıtaya karşı dâru'l-fünûnun sosyalist talebesi bombalarla hücûm ederek bir kısmını öldürmüşler, birçoklarını da yaralamışlardır.

§ İrlanda'da ise ihtilâlin, kanlı müsâdemelerin olmadığı gün yoktur. Manchester'de iki gün zarfında on büyük yangın îkā' edilmiştir. (Dublin)'de vukā' bulan bir müsâdemede bir İngiliz kumandanı ve bir çok İngiliz askeri öldürülmüştür. Müsellah ihtilâlciler (Cork) şehri civârında İngiliz polisini hâmil otomobillere taarruz etmişler ve iki otomobili içindekilerle beraber ber-hevâ etmişler; (Limerick) Belediye reisini evinde öldürmüşlerdir. (Dublin)'den (Phoenix Park)'a giden bir İngiliz jandarma müfrezesine bombalarla hücûm etmişler, birçoklarını telef ve mecrûh etmişlerdir. İngilizler İrlanda ihtilâlcilerinden altı kişiyi salben i'dâm etmişlerdir. Maslûbların etrâfında 25 bin kişi ictimâ' etmiştir. Fabrikalarla müessesât-ı sâire berâ-yı mâtem ta'tîl edilmiştir.

§ İspanya Başvekîli (Dato)'nun zâbitler tarafından katli oralarda da huzûr ve sükûn olmadığını gösteriyor. Hükûmet katl hakkında gazetelere hiçbir şeyin yazılmasına müsâade etmemiştir.

Rusya:

§ Hükûmetimiz ile Sovyet Cumhûriyeti arasında dostâne ve uhuvvetkârâne münâsebât te'sîs eden muâhedenâme Moskova'da imzalanmıştır.

§ Moskova telsizinin teblîğine göre; Fransızlar'ın tahrîkâtına kapılan mukābil ihtilâlciler Kronştad'da Sovyet idâresini iskāt için isyan çıkarmışlardır. Zonguldak'tan gelen telgraflara göre de, Moskova hükûmet-i merkeziyyesine karşı isyan eden ihtilâlciler Petersburg'un dörtte üçüne hâkim olmuştur ve Petersburg'daki Sovyet hükûmeti me'mûrlarını esîr eylemişlerdir. Âsî tâifeleri îkāz ve iknâ' için Moskova'dan gönderilen altmış Bolşevik, ihtilâlciler tarafından kurşuna dizilmiştir.

§ Stocholm gazetelerinden naklen (Stefani) ajansı Bolşevik kıtaâtının Lehistan'a taarruzunu haber veriyor.

§ Transilvanya'da Romanya hükûmetine karşı vâsi' mikyâsda taarruz tertîbâtı keşf olunduğunu (Havas) ajansı teblîğ etmiştir. Macar ordusunun Bolşeviklerle müttehiden taarruza geçecekleri zannediliyor.

[40] **Ehl-i Salîb mezâlimi:**

Salîbiyyûn işgāl ettikleri bütün müslüman memleketlerinde vahşiyâne zulümlerinde devam etmektedirler. Yunanlılar ez-cümle Uşak'daki zulümlerini son günlerde pek ziyâde artırmışlardır. İzmir'de kandil münâsebetiyle bayrak astıklarından dolayı yüz elliyi mütecâviz müslüman tevkîf etmişlerdir. Balıkesir'de müslüman ahâlîyi cebren tanassur ettirmeye de başlamışlardır. Trakya'da îkā' ettikleri fecâyi' de tahammül edilmeyecek bir hâle gelmiştir. Müslümanların ileri gelenlerinden binlercesini tevkîf etmişler, müslümanların ağnâm ve hayvanlarını yağma etmişlerdir. Süngülü Yunan askerleri taarruzlarını câmi'-lere, mescidlere kadar ileri götürmüşlerdir. İslâm'ı imhâ ile Rum ekseriyetini te'mîn için hatırlarına gelen her türlü fenalığı îkā' etmekten geri durmuyorlar.

§ İngilizlerin ise İstanbul'da müslüman ahâlîye karşı yapmadığı zulüm yoktur. Fakr u sefâlet İslâm'ın o güzel pâyitahtını kasıp kavuruyor. İngilizlerin beğendikleri evi derhâl işgāl ediyorlar. Ahâlî-i İslâmiyyeyi hicrete mecbûr etmek için bütün o zâlim planlarını icrâ edip duruyorlar.

Afrika:

Trablusgarb'dan Tunus-Cezâyir-Marsilya tarîkıyla Antalya'ya gelen bir yolcudan alınan ma'lûmâta nazaran Şeyh İdris'in ağır hasta olduğu ve İtalyanlar tarafından zehirlendiği söylenmektedir.

§ Bir buçuk ay evvel Baroni kabîlesi Benî Asker kumandasında Tunus hudûdunda Fransızlar ile harp etmiş ve Gaysa'ya altı sâat mesâfeye kadar yaklaşmıştır.

§ İtalyanların Trablus dâhilinde hiçbir nüfûzu yoktur. Maahâzâ kabâil arasına fesad sokarak istifâde arzusunu göstermektedirler. Kabâil Anadolu mücâhidânını kemâl-i ehemmiyetle ta'kîb etmektedir.

§ Tunus Hâkimi Muhammed Nâsır İslâmlar için hizmet-i mecbûre-i askeriyyeyi kabûl ve imzâ ettikten ve Tunus İslâmlarının Kilikya'da dindaşlarına karşı harp etmelerine sebeb olduğundan bilumum Afrika kabâili tarafından tel'in edilmekte ve Muhammed Hâsir lakabıyla telkīb olunmaktadır.

Tunus hâkiminin maiyyetinde bulunan Ahmed bin Ammâr isminde bir mülâzım-ı evvel hissiyât-ı İslâmiyyesini rencîde eden bir Fransız miralayı katlederek Cezâyir hudûdundaki Zerib dağlarına çekilmiş ve kendisine iltihâk eden iki bin beş yüz kişi ile Nafta şehrini zabt etmiştir, şimdi Ahmed bin Ammâr Beni Asker ile müttehiden isyan harekâtına devam etmektedir. Fransızlar bunların üzerine Senegal askeri celb ve sevk eylemektedirler.

§ İki ay mukaddem Fas tarafından gelen Mevlay Ahmed Rasûlî, Cezâyir hudûdunu tecâvüz etmiş ve Fransızlardan Vecde, Ayn-ı Tefilat şehirlerini zabt etmiştir. Sahrâ-yı Kebîr kabâili bu kuvvete iltihâk etmektedirler.

§ Fas'daki Ecyale kabâili İspanyollarla harp etmek-te dir.

"Öğüd"

Vesâik-i târîhiyye:

Geçen sene 16 Mart'da i'tilâf devletleri tarafından İstanbul'un işgāli üzerine, Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukūk Cem'iyeti Hey'et-i Temsîliyyesi nâmına Musta-fa Kemal Paşa hazretleri tarafından neşr olunan beyânnâmelerden âlem-i İslâm'a olan şu hitâbeyi ehem-miyetine mebnî derc ediyoruz:

Âlem-i İslâm'a Beyânnâme

Hilâfet-i mukaddese-i İslâmiyye'nin makarr-ı i'tilâsı olan İstanbul, Meclis-i Meb'ûsân ve bil-cümle müessesât-ı resmiyye-i hükûmete de vaz'-ı yed olunmak sûretiyle, resmen ve cebren işgāl edilmiştir. Bu tecâvüz saltanat-ı Osmâniyye'den ziyâde makām-ı Hilâfet'te hürriyet ve istiklâllerinin istinâdgâh-ı yegânesini gören bütün âlem-i İslâm'a râci'dir. Asya'da ve Afrika'da peygamber-pesendâne bir uluvv-i himmetle hürriyet ve istiklâl mücâhedesinde devam eden İslâm'ın kuvâ-yı ma'neviyyesini kırmak için son tedbîr olarak İ'tilâf devletleri tarafından tevessül olunan bu hareket Hilâfet makāmını taht-ı esârete alarak bin üç yüz seneden beri pâydâr olan ve müebbeden masûn-ı zevâl kalacağına şübhe bulunmayan hürriyet-i İslâmiyyeyi hedef ittihâz etmektedir. Mısır'ın on bine bâliğ olan şühedâ-yı muazzezesine, Suriye ve Irak'ın binlerce evlâd-ı muhteremesine, Azerbaycan'ın, Şimâlî Kafkasya'nın, Türkistan'ın, Afganistan'ın, İran'ın, Hind-i Çinî'nin velhâsıl bütün Afrika'nın ve bütün Şark'ın bugün azîm bir heyecân-ı vahdet ve derin bir emel-i istihlâs ile titreyen efkâr-ı müşterekesine havâle edilmiş olan bu darbe-i tahkīr ve tecâvüzün düşmanlar tarafından tahmîn edildiği vechile ma'neviyâtı haleldâr etmek değil, belki bütün şiddetiylele mu'cizeler gösterecek bir kābiliyet-i inkişâfa mazhar eylemek netîcesini tevlîd edeceğine şübhemiz yoktur. Osmanlı kuvâ-yı milliyesi; Hilâfet ve saltanatın uğradığı müteselsil sû'-i kasdların başladığı günden beri devam eden samîmî bir vahdet ve tesânüd içinde vaz'iyeti bütün vahâmetine rağmen azim ve metânetle telakkī etmekte ve bu son Ehl-i Salîb muhâcemâtına karşı bütün İslâmiyet-i cihânın hissiyât-ı müştereke-i mukāvemetine emîn olmaktan mütevellid bir hiss-i müzâheretle azim ve imanının âmil olduğu mücâhedede inâyet ve muvaffakiyet-i ilâhiyyeye mazhar olacağına i'timâd eylemektedir.

Kurûn-ı vüstânın şövalye akınlarından bugünün ittifâk ve i'tilâflarına kadar meş'ûm bir teselsül-i anûdâne ile tevâlî eyleyen Ehl-i Salîb feverânının bu son hamle-i sefîlânesi, İslâm'ın nûr-ı irfân ve istiklâline ve Hilâfet'in tevhîd ettiği uhuvvet-i mukaddeseye merbût olan bütün müslüman kardeşlerimizin vicdânında da aynı hiss-i takbîh ve mukāvemeti ve aynı vazîfe-i galeyân ve kıyâmı uyandıracağından emîn olarak Cenâb-ı Hakk'ın mücâhedât-ı mukaddesemizde cümlemize tevfîkāt-ı ilâhiyyesini refîk etmesini ve rûhâniyet-i peygamberîye istinâd eden teşkîlât-ı müttehidemize muîn olmasını niyâz eyleriz.

17 Mart 336

Müdâfaa-i Hukūk Cem'iyeti Hey'et-i Temsîliyyesi nâmına

Mustafa Kemal

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

25 Mart 1921 | 15 Receb 1339 | Cum'a | 25 Mart 1337 | Cild: 19 - Aded: 473

CEBHELERDEKİ
KAHRAMAN MÜCÂHİDLERİMİZE

Hudâ rızâsı için, ey mücâhidîn-i kirâm;
–Ki pâk alınlarınız dîne en son istihkâm–
Sebâtı kesmeyiniz, çünkü, sâde sizde ümîd;
Dönerseniz ebediyyen söner gider Tevhîd,
Harîm-i hak yıkılır savletiyle evhâmın.
O elde tuttuğunuz yer hayât-ı İslâm'ın
Yegâne ukdesidir. Yâd ayak basarsa eğer,
Olur me'âlimi dînin bir anda zîr ü zeber!
Ümîdi sizde kalan üç yüz elli milyon can
–Ki hasta göğsünü yıkmakta şimdiden helecan–
Kopup damarları şîrâzesiz kitâba döner;
Kalır sahâifi yerlerde rast gelen çiğner!
Minâreler sökülür sînesinden âfâkın;
Fezâya söylemez artık lisânı Hallâk'ın!
Onüç, onüç buçuk asrın ne varsa kalbinde,
Hayât-ı mâziyemizden, şu ân için, zinde;
Boğar da hepsini bir bir tutup tutup nisyan,
Bütün mefâhirimiz bir serâb olur o zaman!
Göçer hazîre-i târîhe Beyt'i Mevlâ'nın;
Çürür gider ayak altında göğsü Kur'ân'ın!
Bilirsiniz ki, hemen, yüz, yüz elli yıldır, biz,
Ne varsa elde verip muttasıl çekilmedeyiz!
Ömer'lerin, Yavuz'un biz vefâsız evlâdı,
Sıyânet eylemedik yâdigâr-ı ecdâdı.

Ne yâr-ı candı o, lâkin biz olmadık ona yâr;
Sonunda parçalanıp yurdumuz, diyar diyar,
Küçüldü öyle ki: Yoktur yaşatmak imkânı,
Dönüp de arkaya nâmûsu, dîni, vicdânı!
Evet, bu hisler için bir mezâr olur ancak,
Kalırsa elde nihâyet beş on karış toprak!
Enîn içinde vatan... Kıymayın şu mazlûma,
Hudâ rızâsı için ric'at etmeyin!
- Korkma!
Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;
Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!
Düşer mi tek taşı, sandın, harîm-i nâmûsun?
Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun.
Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;
Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;
Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar
Taşıp da kaplasa âfâkı bir kızıl sarsar;
Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir;
Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir;
Değil mi cenge koşan Çerkes'in, Lâz'ın, Türk'ün,
Arab'la, Kürd ile bâkîdir ittihâdı bugün;
Değil mi ortada bir sîne çarpıyor... Yılmaz.
Cihan yıkılsa emîn ol bu cebhe sarsılmaz!

Mehmed Âkif

[42]

İSLÂM İZZET DİNİDİR

وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ [1]

Kur'ân-ı Kerîm ne kapanıp rafa konmak, ne de açılıp fal bakmak için nâzil olmamıştır. Ahkâm-ı ilâhiyye ancak icrâ olunmak için şeref-vârid olmuştur. Müslümanlar gerek dünyâya, gerek âhirete müteallık bütün umûr ve husûsâtta o kitâb-ı celîle mürâcaat edecekler; müslümanların saâdet ve felâketi, milletlerin istiklâl ve izmihlâli hakkındaki tebeddül kabûl etmeyen desâtîr-i ilâhiyyeyi nazar-ı ibretle tedkîk edecekler; ona göre insanları saâdete, milletleri felâha götüren düstûrlara temiz bir kalb, kâmil bir iman ile sarılacaklar; bu sâyede ümmetlerin en hayırlısı olmak şerefini ihrâz edeceklerdir. Yoksa Kur'ân'a, sünnet-i Resûl'e arka çevirirler; hevesât-ı nefsâniyyelerine dalarlarsa dünyâda felâketten, ukbâda hüsrândan başka bir şeye nâil olamazlar.

Kimin düşünür kafası, görür gözü, muhâkeme eder aklı olur da hâdisât-ı âlemi tetebbu' eder, milletlerin inkılâbâtını düşünür, mâzîdeki kavâfil-i beşerin tarîhine dalar; Cenâb-ı Hakk'ın kitâb-ı mübîninde bize beyân buyurduğu vekāyi'den ibret alırsa her türlü şübheden âzâde olarak şu hakîkate hükmeder: Hiçbir millete hiçbir musîbet, hiçbir belâ gelmemiştir ki o millet hudûd-ı ilâhiyyeyi tecâvüz etmesin, evâmir-i âdile-i ilâhiyyeyi bir tarafa bırakarak şerîatin gösterdiği doğru yoldan sapmak, ahkâmını tahrîfde bulunmak, kelimât-ı Hudâ'yı hevesâtına göre te'vîl eylemek sûretiyle kendi kendine zulmetmiş olmasın.

Cenâb-ı Hak mesâlih-i âmmede ittifâkı, menâfi'-i küllîyyede ittihâdı, kuvvet kesb etmeye, bu hayât-ı fâniyyeyi mes'ûdâne geçirmeye, ukbâda da bir hayr-ı ebedîye nâil olmaya sebeb kılmış; bilakis muhâsamâtı, münâzaâtı zaîf düşmeye, her türlü menfaat-i dünyeviyyeyi, her türlü saâdet-i uhreviyyeyi istihsâlden âciz kalmaya, nihâyet akvâm-ı sâirenin pençe-i esâretinde inlemeye illet eylemiştir. Milletler esbâb-ı müdâfaayı hazırlamakta kusûr ederler, yahud ecânibin coşkun bir dere gibi memleketlerini basmak isti'dâdını gösteren tama'larına sed çekmek husûsunda gevşek davranırlar, yahud her ne sûretle olursa olsun kuvvetlerini, şevketlerini te'yîd edecek esbâba tevessülden geri dururlarsa hem memleketlerini, hem kendilerini helâke sevk etmiş olurlar.

Bunlar o kadar zâhir hakîkatlerdir ki ahmak da anlar, hakîm de; câhil de farkına varır, âlim de. Allah'ın âyetleri sırrına erilmez efsâneler değildir. İnsanları felâket ve izmihlâlden vikāye ile hidâyete mazhar etmek için nâzil olan âyât-ı ilâhiyye herkesin anlayabileceği kadar besâtatı hâizdir. Görmeyenler, anlamayanlar, ancak kalpleri kararmış, kulakları tıkanmış erbâb-ı dalâl ve tuğyândır. Ve onlar için dünyâda haybetten, ukbâda hüsrânden başka bir nasîb yoktur.

Ey gaflet uykularına dalmış, Allah'ın emirlerine arka çevirmiş hevesât-ı nefsâniyyelerine mağlûb olmuş müslümanlar! Uyanmak için, hidâyet ve salâh yollarına girmek için daha ne bekliyorsunuz? Kapılarınızda dereler gibi İslâm kanları akıyor, düşmanın zulmüne uğrayan kardeşlerinizin feryâdları göklere kadar çıkıyor; İslâm'ın mukaddes beldeleri, serîr-i Hilâfet ve saltanatı Ehl-i Salîb toplarının kahhâr efvâhı altında kıvranıyor. Felâketin bundan büyüğü; musîbetin, esâretin, zilletin bundan fecîi olur mu? Şerefsiz, hürriyetsiz hayat hayvanlara mahsûsdur. Hayır hayır, hayvan da bu kadar zâlimâne işkencelere tahammül etmez. Zincirleri koparır, dişleriyle tırnaklarıyla nefsini müdâfaa eder. İnsan ki mahlûkāt-ı ilâhiyyenin en mükerremidir, zulme karşı hayvan kadar olsun nasıl mukāvemet göstermez?

Ne oldu şehâmet ve şevketi bir zamanlar cihânlara yayılan müslümanlar bugün saman çöpleri kadar kıymetsiz bir hayata razı oluyorlar! Daha dün tâbiiyetimiz altında bulunan en alçak milletlerden merhamet dileniyorlar. İnsaniyet bekliyorlar! Bari bu zillete mukābil canlarını olsun kurtarabilseler… Ne gezer! Düşman ayak bastığı yerleri yangın gibi silip süpürüyor: Ne ırzdan, ne candan eser bırakıyor. Mora'da, Teselya'da yüzlerce câmi'ler, ve o câmi'lerin etrâfında milyonlarca nüfûslar varken bugün ne bir tek minâre, ne de tek bir İslâm nüfûsu kalmıştır. Daha dün Makedonya'da, Rumeli'de yapılan mezâlim, îkā' edilen fecâyi' tüyleri ürpertecek derecededir.

Rumeli'de İslâm'a karşı açılan bu mezâlim-i Salîbiyye oradaki hâkimiyet ve mevcûdiyet-i İslâmiyye'yi imhâ eder etmez Anadolu'ya geçti. Güzel kasabalarımıza ateşler saldı, ölümler yağdırdı. Felâkete uğramadık hiçbir ocak, musîbet görmedik hiçbir nüfûs kalmadı. Bîçâre mazlûm kardeşlerimizi gazlarlar yaktılar. Ne kadar ırzlar pâymâl oldu. Nice servetler mahvoldu. Nâmerd düşman kasırga gibi, tâûn gibi uğradığı yerleri harâbezâra çevirdi. Târîh-i İslâm değil, târîh-i cihân bile bu kadar şenâat görmemiştir.

Pekalâ görülüyor ki düşman İslâm'ın rûhunu öldürmeye kasdetmiştir. Yeryüzünden bütün Müslümanlığı kaldırmaya azmetmiştir. Harpte gālib geldiği hâlde yine bize karşı kîni sükûn bulmadı. Diğer devletlerle de harp etti. Harp nihâyet bulur bulmaz onlara karşı kîni de, sükûn-pezîr oldu. Fakat bize en müdhiş zulümleri mütârekeden sonra yaptı, yaptırdı. Demek ki bize düş-

[1] Münâfikūn Sûresi, 62/9.

manlığı harpten dolayı değil, müslüman olduğumuz için, İslâm'ın yegâne müstakil devleti bulunduğumuz içindir.- O hâlde Kur'ân'ın vaz' ettiği İslâm hâkimiyetini tamâmıyla mahv **[43]** edinceye kadar düşman bu mezâlimine devam edecektir.

Hakîkat bu kadar dehşetiyle, bu kadar çıplaklığıyla tecellî etmiş bulunurken hâlâ bazı müslümanların gaflet ve tereddüd uykularında vakit geçirmesi kadar büyük bir günâh; Kur'ân'a karşı, Peygamber'e karşı, Allah'a karşı büyük bir cinâyet tasavvur olunur mu? İslâm memleketlerini parçalayan, Kur'ân'ın hâkimiyetini kaldıran İslâm'ın adüvv-i ekberi İngiltere, Fransa ve onların gaddâr vâsıta-i icrâiyyeleri olan Yunan'a karşı, velev ki fikren olsun, zerre kadar mümâşât göstermek: Allah'ın ve Resûlü'nün emrine muhâlefet etmek, münâfıkīn zümresine dâhil olmak demektir.

Kur'ân'ın hiçbir kelimesi tahrîfe uğramamıştır. Kurân'ı açınız, göreceksiniz: Hiçbir sahîfesi yoktur ki müslümanları cihâda, izzet ve şerefe da'vet etmiş olmasın. Ölüm korkusuyla, mal kaygısıyla, ticâret hevesiyle memleketlerini müdâfaa etmeyen milletlerin dûçâr oldukları hüsrân ve zilleti müslümanların ibret nazarları önüne koyan âyât-ı ilâhiyye bî-hadd ü hesâbdır. Kur'ân'ın hiçbir âyeti yoktur ki İslâm'ı zillete, esârete, cihâddan kaçmaya da'vet etmiş olsun. [2](وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِينَ) âyet-i kerîmesi izzet ve şerefin Allah'a, Resûlü'ne ve mü'minlere mahsûs olduğunu söylüyor.

İzzet nedir? Ölüm korkusuyla saman çöpleri gibi kıymetsiz olmak, kuvvetsiz bulunmak, miskin miskin köşelerde çene çalmak, Salîb'in hâkimiyetine girmeyi istemek, Allah'ın ve Resûlü'nün emrettiği cihâda koşan müslümanların fikirlerini çelmek, mücâhidlere karşı buğz göstermek, Allah'ın ve Resûlü'nün düşmanlarına temâyülde bulunmak, onları sırdaş ittihâz etmek, cemâatten ayrılmak müslümanları teşettüte düşürecek zehirler saçmak gibi şeylerle izzet-i İslâm arasında ne münâsebet vardır? Allah'ın azametine, Resûlü'nün şânına kasem ederim ki bunların izzet ile, Müslümanlık ile zerre kadar münâsebeti yoktur. Bunlar hep nifâk alâmetleridir. Bu kafada olan adamlar müslüman değil, müslüman kıyâfetine girmiş münâfıklardır. Bunlar bu nifâklarıyla Allah'ı aldatacak zannederler. Farkında değiller ki kendi nefislerinden başka kimseyi aldatamazlar. Bu kabîl adamları Cenâb-ı Hak şu sûretle tavsîf ediyor: [3](صُمٌّ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ)

Ey kalplerinde nûr-ı îmân yerleşmiş sâf ve temîz müslümanlar! Münâfıkların sözüne arka çeviriniz. Allah'ın ve Resûlü'nün emirlerine itâat ediniz. Felâh ve saâdet ancak buradadır. Allah'ın rızâsından, inâyetinden başka dünyâda hiçbir şeyin kıymeti yoktur. Milyonlarca servet bir anda mahv olur; en metîn sıhhatler bir an içinde devrilir; en kaviyyü'ş-şekîme hükûmetler çöker; en temîz huylar değişir, kirlenir; dünyâya meydan okuyan en büyük saltanatlar yıkılır gider; dünyâları huzûrunda titreden kuvvetler bir varmış bir yokmuş sırasına girer… Bütün bu kararsız, bütün bu fenâ-pezîr âlâyişler içinde dayanacak, güvenecek yalnız bir şey vardır ki o da ancak Allah'ın merhameti, Allah'ın inâyetidir. Allah ne diyorsa onu dinlemeli, yapmalı. Neden men' ediyorsa ondan sakınmalı. Bakınız Allah neler emrediyor:

– [4](وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) = "Hepiniz birden Allah'ın kitabına sımsıkı tutununuz, birbirinizden ayrılmayınız."

– [5](وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) = "Düşmanlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayınız."

– [6](اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ) = "Ey ehl-i îmân, genç, ihtiyâr, fakīr, zengin, sağlam, hasta; silahlı, silahsız; binekli, bineksiz, evli, bekar hepiniz çıkınız, Allah uğurunda dinin, vatanın muhâfazası için malınızla, canınızla mücâhede edin, bu sûretle uğraşmak eğer biliyorsanız, sizin için durmaktan hayırlıdır."

— [7](قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَاَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَآ اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهٖ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَاْتِىَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ) = Habîbim onlara de ki: Eğer babalarınız, evlâdlarınız, kardeşleriniz, zevceleriniz, kavim ve kabîle, akraba ve teallukātınız, kazanmış olduğunuz mallarınız, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticâretleriniz, hoşunuza giden evleriniz… Sizlere Allah ile Peygamber'inden ve onun uğurunda cihâddan ziyâde sevgili ise başınıza gelecek belâya intizâr edin! İyi biliniz ki Allah, emrinden çıkan milleti kurtarmaz.!"

– [8](وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ) = Bizim uğurumuzda çalışanları, mücâhedede bulunanları biz kendi yollarımıza, hidâyet yollarına mutlaka mazhar edeceğiz. Ey müslümanlar şübhesiz bilmiş olunuz ki: Allah iyilerle beraberdir."

İşte Kur'ân-ı Kerîm baştan başa böyle mü'minleri cihâda, istiklâle, izzet ve şerefe da'vet eden âyetlerle doludur. Eğer müslümanlar Allah'ın bu emirlerinden gāfil kalmışlarsa o hâlde ümmetin rûhu, millet-i Muhamme-

---

[2] Münâfikūn Sûresi, 62/9.

[3] "Onlar sağır, dilsiz ve kördürler. Ama artık dönemezler." Bakara Sûresi, 2/18.

[4] Âl-i İmrân Sûresi, 3/103.

[5] Enfâl Sûresi, 8/60.

[6] Tevbe Sûresi, 9/41.

[7] Tevbe Sûresi, 9/24..

[8] Ankebût Sûresi, 29/69.

diyyenin pîşvâsı olan ulemâ-yı râsihîne mütehattim bir vazîfe düşüyor: Etrâfa dağılarak erbâb-ı gaflete vezâifini ihtâr etmeli, uyuyan kalpleri uyandırmalı, câhillere hakîkati anlatmalı; âbâ-yı sâlifelerinin mazhar olduğu niam-ı ilâhiyyeyi bütün efrâd-ı millete sayıp dökmeli; tarîk-i istikāmete sâlik oldukları takdîrde Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine i'dâd edeceği saâdeti bildirmeli.

Şayed Hazret-i Peygamber'in ve ashâbının sünnet ve sîretine rücû' etmeyecek olurlarsa uğrayacakları sû'-i âkıbeti onlara göstermeli; nusûs-ı Kur'ân'a muhâlif gelen her bid'atten, her fenâ âdetten mücânebette bulunmalarını söylemeli; akvâm-ı sâlifenin ahvâlini, şerâyi'-i ilâhiyyeden udûl ettikleri için başlarına gelen mesâibi hikâye etmeli. Sonra halkın bugün düşmüş olduğu ye'si izâle etmek de ulemânın zimmetinde bir vazîfedir. **[44]** Bunun için onlara daima va'd-i ilâhîyi ihtârda bulunmalı. İşte bu, ulemâ-yı râsihînin vazîfesidir. Ulemâ-yı râsihîn ise müslümanlar arasında o kadar az değildir. Zannetmeyiz ki onlar min tarafillâh mevdû' oldukları böyle kudsî bir vazîfeyi edâ husûsunda tekâsül göstersinler. Zîrâ kendileri dinin emânetgâhı, şer'in penâhıdırlar. (وَاللّٰهُ يَهْدِى مَنْ يَشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ)[9].

Eşref Edîb

ANADOLU'DA BÜYÜK İSLÂM ŞÛRÂSI

Hâkimiyet-i Milliye ve *Sebîlürreşâd* cerîdelerinde "Anadolu'da İslâm Kongresi" serlevhalı iki üç makāle okudum. Bunlarda bütün akvâm-ı İslâmiyye murahhaslarından mürekkeb muazzam bir İslâm kongesi teşkîli tasavvurunun mevki'-i fi'le konmak üzere bulunduğu tebşîr edilmekte idi.

Derhâl fikrime İslâm'da (uhuvvet), (i'dâd-ı kuvvet) hakkındaki Cenâb-ı Hakk'ın emirleri tecellî etti. Çünkü İslâmiyet'in mühim esaslarından biri de uhuvvettir. Te'sîs-i uhuvvet için yapılması lâzım gelen usûl ve tarîklerden udûl etmekliğimiz münâsebetiyle bu uhuvvet lafz-ı bîma'nâdan ibâret kalacak derecelere tenezzül etmiş idi. Bir milletin hayat ve bekâsı için birinci derecede elzem olan şey de budur. Zîrâ insan tab'an medenî olup pek çok ihtiyâcâta ma'rûz bulunduğu, halbuki muhtâc olduğu şeylerin bir tanesini bile yalnız başına tedârikten âciz olduğu cihetle yaşamak isteyen bir milletin efrâdı arasında gāyet samîmî bir uhuvvetin te'sîsine eşedd-i lüzûm vardır. Bu mühim esası yalnız vaz' etmek kifâyet etmeyeceğinden onu mütemâdiyen muhâfaza edecek esbâbı da ihzâr etmek icâb eder. Halbuki bizde bu esbâb tesbît olunmuştur. Maatteessüf tatbîkine aslâ ehemmiyet verilmemelidir.

Şimdiye kadar münevvim ilaçlar vererek bizleri uyutmaya ve hayât-ı ictimâiyyemize dahl ve te'sîri olan siyâset-i İslâmiyye'yi ta'kīb ettirmemeye çalışan Avrupa emeline muvaffak olmakla, sa'yinin semeresini iktitâfa ve Türkiye hükûmet-i İslâmiyyesi'ni, bu sûretle de bütün âlem-i İslâm'ı mahva başladı. Lakin bu sadmelerin şiddeti lehü'l-hamd bizi uyandırdı. Tâ harîm-i cânımıza kadar hulûl etmiş olan düşmanları def' ve tenkîle karâr verdik ve icrâsına da başladık.

"Derd çok, hem-derd yok
Düşman kavî, tâli' zebûn!"

beytine mâ-sadak bulunuyoruz. Kardeşlerimiz var; fakat bunlar bizden haberdâr değil. Kuvvetimiz var; biraraya gelmesi müşkil. İslâmiyet kardeşlik esâsâtını vaz' etmiş; amma bundan istifâde edebilmek için teşkîlâtımız yok. Kur'ân her zaman i'dâd-ı kuvveti farz derecesinde emretmiş: "Düşmanlarınıza karşı iktidârınız yettiği kadar kuvvet hazırlayınız" meâlindeki âyet-i kerîme ile irşâd edip duruyor; tatbîk edemiyoruz. Bil-cümle terakkıyâtın esbâb-ı husûlünü te'mîne kâfî esâslar var; o esâsa aslâ atf-ı nazar olunmuyor. Bu esâsları tatbik ve mevki'-i icrâya vaz' ise insanların kendi gayret ve faâliyetine menût bir keyfiyettir.

Semtü'r-re'simizde dolaşan bu belâ biz Türklere mahsûs değil, umûm dindaşlarımıza da isâbet edecek bombalardandır.

Medeniyet maskesine bürünerek, Cem'iyet-i Akvâm teşkîl ederek milletlere hakk-ı hayât bahş edeceklerini her tarafa deccâl gibi istimâ' ettirmeye çalışan düşmanlarımız, hayat hakkımızı almakta aslâ tereddüd göstermiyorlar.

İslâm'ın üzerine dökmek istedikleri mesâib eğer gündüzün üzerine dökülse şiddetinden derhâl geceye münkalib olurdu zannederim. Bunları tahrîren âlem-i İslâm'a iblâğ imkânı varsa da bizzat görüp hâsıl edeceği itmi'nân kadar kuvvetli olamaz.

Binâenaleyh asırlardan beri bu kābûsun âlem-i İslâm üzerinde icrâ edegeldiği tahrîbât-ı müdhişe netîcesi her yerde, her husûsda Avrupa'nın mahkûm-ı zulmü olan İslâmların tahlîsi çâresini Kitab'ımızın emri vechile meşveret esâsında bulabileceğimiz muhakkaktır. Bütün müslümanların işi beynlerinde şûrâdan ibârettir. Yani müslü-

[9] Bakara Sûresi, 2/213.

manlar kâffe-i umûr ve muâmelâtını usûl-i meşveretle hal ve fasl etmelidir, emri bizim için vârid olmuştur.

Müslümanları vezâif-i vataniyyelerini kemâl-i ciddiyetle îfâya da'vet fikirlerinin ne âlî bir fikir olduğunu beyâna hâcet yoktur.

İhtirâsât-ı şahsiyye veya kavmiyyeden ve menâfi'-i hasîseden bi'l-külliye berî olarak da'vete icâbet edip gelecek din kardeşlerimiz mesâlih-i mühimme-i ümmeti meşveret usûlüyle hal ve düşmana galebe yolları aranmalıdır. Çünkü düşmanlarımızda aslâ hamiyyet ve hayâ kalmamıştır.

Cümlemiz biliriz ki hayâ lisânımızda (utanmak) ma'nâsınadır. İnsanı hasbe'l-âde ve inde'n-nâs maâyibden ma'dûd olan şeyleri icrâdan i'râza bâis bir hâlet-i celîleden ibâret olan ve emr-i cibillî kısmında ta'rîf olunan hayâ bir haslet-i kerîmedir ki cem'iyet-i beşeriyyeyi hıfz u himâye husûsunda pek müessirdir.

Nüfûs-ı beşer bir kere hayâ perdesini yırtarak mertebe-i rif'at ve derece-i ulviyetten hazîz-i haset ve denâete tenezzül ile lâübâliyâne harekete cür'et eyledikten sonra ölümden başka hangi azâb, onu muhill-i nizâm-ı âlem olan mefâsidi îkā' ve icrâdan men' edebilir? İşte düşmanlarımız olan Avrupalılarda hayâ, **[45]** izzet, hamiyyet, kalmaması sebebiyle âdâb-ı insâniyye ile tezyîn ve şehevât-ı hayvâniyyeden teneffür edememişlerdir. Hangi bir kavimde bunlar mefkūd olursa elbette o kavim mahrûm-ı izzet ve rif'at olur. Hattâ esbâb-ı saâdet onlarda hasbe'z-zâhir rû-nümû olsa bile âkıbet zillet ve meskenete ma'rûz olarak vücûdları harîta-i âlemden silinip gider.

Bu hasletten ârî olan Avrupalılardan fuhşiyât-ı zâhire, münâfesât-ı aleniyye, gılzat-ı tabîiyye ve mesâvî-i ahlâkıyyeden, hasâis-i umûra ve rezâil-i şuûna inhimâkten mâadâ ne görebiliriz? Şehevât-ı behîmiyyelerinin kendilerine gālib gelmesi ve sıfât-ı hayvâniyyelerinin irâde ve ihtiyârlarına mâlik ve her fiillerine musallat olmuş bulunması hasebiyle kendilerinin âlem-i İslâm'a karşı îkā' etmek istedikleri şenâat ve denâetlerine bir burhân-ı kâfî olmaz mı?

Bu hâl ise bunları serî' bir zevâle îsâl edecektir. Nev'-i insanın bekā husûsunda bir illet-i müstakillesi olan emânet haslet-i şerîfesini Cenâb-ı Hak biz müslümanlara bahş ve i'tâ buyurmuş olmasıyla bast-ı bisât-ı refâhiyyet eyleyen ve adâlete rûh ve cisim veren o seciye-i şerîfe ile mütezeyyin olan müslümanların böyle umûmî bir ictimâ' akdiyle rûh-ı muâmelede emânet-i kâmile ve emniyet-i tâmme ile yekdiğerinin i'timâdını kazanarak müslümanları mevki'-i bülendine is'âda bir silm yapılmış olmaz mı?

Şûrâ-yı ümmetin mahall-i ictimâi bütün mahalle mescidleri, Cuma ve bayram câmi'leri ve namazgâhları, senede bir kere âlem-i İslâm'ın her tarafından gelen ve hüccâcın ictimâ'gâhı bulunan Arafat dağı olup bunların her biri bir (dâr-ı şûrâ) idi.

Bu zikr olunan mahaller yalnız ibâdete münhasır değil idi. Mesâlih-i ümmet de bu mahallerde rü'yet olunur idi. Fakat mürûr-ı zamân ile âlem-i İslâm'ın başına çöken belâ-yı istibdad bu mühim dâr-ı şûrâları yalnız ibâdet ve duâya hasr eyledi. Ve bu sûretle ümmetin dilini bağladı ve bunun netîcesi olarak nihâyet âlem-i İslâm türlü türlü felâketlere ma'rûz kaldı.

Hülâsa: Dîn-i İslâm, medeniyetin üssü'l-esâsını teşkîl eden şûrâ-yı ümmet esâs-ı metînini vâcibü'r-riâye bir kāide-i mühimme olmak üzere gāyet vâsi' bir sûrette vaz' etmişken sonradan bu güzel kāide bi'l-külliye lağv olunmuştur ki âlem-i İslâm'ın başına gelen felâketlerin yegâne sebebi de budur.

Bu ictimâ' mahalleri el-ân mevcûddur, bunlar ibâdete münhasırdır, denilemez. Va'z u nasîhatler de yapılmakta ise de husûsî ictimâ'lar idâdında kalır.

Umûmî İslâm ictimâı elzemdir. Muhâfaza-i hayât ve mevcûdiyet noktasından İslâm kongresini hemen toplamak farzdır. Yukarıda da arz ettiğim gibi uhuvvet-i İslâmiyye esâsâtıyla bu uhuvveti mahvetmek için çalışanlar inkisâr-ı hayâle uğratılmalıdır. "Lisânü'l-halk kalemü'l-Hak" denildiği cihetle kongrenin ictimâı halkın tercümân-ı efkârı olan gazete sütûnlarına geçmesi Cenâb-ı Hakk'ın bu emel-i hayrımıza bizi muvaffak kılacağına delîldir. Kâffe-i dindaşlarımızın bu maksadın husûlüne hizmet etmelerini ricâ ederim. Hemen Cenâb-ı Hak tevfîk ihsân buyursun.

Kırşehir Meb'ûsu **Müfid**

Mekâtîb-i vâride:

İÇKİ VE KUMAR HAKKINDA

Büyük Millet Meclisi'ne Teşekkür ve Bir Ricâ

Büyük Millet Meclisi'ni çoktan beri göremememiştim. Bir taraftan ihtiyârlık, öbür taraftan da soğuklar beni mangal başından kalkıp da dışarıya çıkmaktan alıkoyuyordu. Geçenlerde havalar biraz ısınınca yüreğim hopladı:

– Gidip de biraz müzâkerâtı dinlesem, dedim..

Torunum (Âkıl) da bana uydu; elime değneğimi aldım, birlikte çıktık. Bilmem aradan kaç sâat geçti: Kendimi meclisin orta cümle kapısı önünde buldum.

– Yasak, öbür kapıya!

– Ayol, yoruldum. Şuracıktan…

– Hayır!

– Son kuvvetimi dizlerime verip "Öbür kapıya!" dayandım. Bilet muâyenesi bittikten, hayli uzunca bir mesâfeyi daha kalabalık arasından çiğnedikten sonra bir kapıcıktan içeriye girdim. Tanımadığım insaniyetli bir genç:

– Buyurunuz, oturunuz!

dedi. Bir tahta üstüne oturdum. (Âkıl) ayakta kaldı. Çocuğa yer yoktu:

– Zararı yok, efendi dede, dedi, ben şuracıktan bakıveririm. Birkaç dakika râhat nefes aldıktan sonra etrâfımı görmeye başladım:

– Mâşâallâh, ne çok! Meclisin salonu dolu, üst localar dolu, aşağı localar dolu.. Bu çokluktan bir rahmet fışkırıyordu. Milletin sâhibleri, daha doğrusu vekîlleri Tanrı'nın [10]" وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ " fermânını yerine getiriyorlardı.

Reis beyefendinin müzâkereyi ne yolda idâre ettiğine baktım, doğrusu çok beğendim. Etrâfında neler olup bitiyorsa hep dikkat ediyor, vazîfesini aşk ile görüyordu.

– (İstiklâl mahkemeleri) a'zâları beyefendiler îzâhât verecekler, dedi. Kürsiye otuz yaşlarında bir genç çıktı. Duruşu (ağır başlı) idi. Söze başladı:

– Efendiler, dedi, ahâlînin en çok memnûn kaldığı [46] **iki kānûn vardır: Birincisi men'-i müskirât kānûnu, ikincisi de İstiklâl Mahkemeleri kānûnu. Bu kānûnların çıkarılmasına halk o kadar sevindi, ki anlatamam. Herkes size teşekkür ve duâ ediyor…**

(Âkıl)'a sordum:

– Bu kimdir?

– Demin reis bey söyledi ya: (Refîk Şevket Bey), dedi ve yanı başımda oturanlardan biri de (Saruhan) kelimesini ilâve etti..

– Allah tevfîkini refîk etsin..

Refîk Şevket Bey anlatıyordu. Dilinde öyle tatlılık vardı, ki mâşâallâh, bârekallâh… Fakat ben yalnız yukarıya iliştiriverdiğim cümlelerin kafamda uyandırdığı hislerle uğraşıyor, doğrusu bundan sonraki sözlere çokça dikkat edemiyordum.

– Mum yapıştıracak bir yer buldum ya şimdilik bu, bana yeter!

Men'-i müskirât kānûnu! Evvelce böyle bir şey işitmiştim: Büyük Millet Meclisi (içki)yi men' eylemiş dedilerdi. Hattâ bu haberdir, ki bende en kuvvetli ve ma'nevî bir ümîd uyandırmıştı. Demek ki her gün yalnız yapraklarını çevirdiğimiz, ma'nâsını düşünmeyerek okuduğumuz (Kur'ân) artık bütün işlerimizde, bütün konuşmalarımızda, bütün kānûnlarımızda bize hakîkī kılavuzluk edecek, herkes bunun gösterdiği doğru yollarda yürüyecek, milletin ihtiyâcına yarayan kānûnlar –ecnebî değil– yerli olacak, ictimâî bünyemizin istediği elbiseler o bünyeye tastamam uyacak, şu hâlde (maskaraca taklîd) ler ortadan kalkacaktı:

– İşte İslâm âleminin en hakīkī reçetesi, demiştim. Fakat yüzlerce yıldan beri bu (reçete) niye bulunamamış, meselâ Kur'ân'ın bütün açıklığıyla yasak ettiği (içki) ve buna benzer şeyler neye kaldırılamamıştı? Bunun bir çok sebebleri vardı ve en yakın, göze çarpan sebebi de körü körüne (taklîdcilik)i sînesinde saklamış, büyütmüş nihâyet bu milletin üzerine saldırmış olan (İstanbul kafası) idi! Anadolu'da diğer İslâm diyârında yaşayan halk ile o kafa birbirinden ayrılmış, fakat yine bir takım serpintileri dışarılara da işleyebilmişti. Anadolu'nun göbeğinde hükûmet kuran bir meclis milletin ihtiyâclarını elbette daha yakından ve daha hakīkī ma'nâsıyla kavrayacak, bu ihtiyâcları en akıllı, en şifâlı çârelerle karşılayacaktı.

Şübhe yoktur ki (Anadolu) ve onun varlığına bağlanmış olan bütün İslâm âleminin ilhâm menbaı (Kur'ân) idi. Bu menbaa en çok uyan kānûnlardır, ki daha kolayca tatbîk edilebilir ve halkı da ma'nevî ve sağlam iplerle meclise bağlayabilirdi.

Fakat acaba Refîk Şevket Beyefendi bu pek açık hakīkate karşı niçin öyle demişti? Acaba -değil yalnız Kur'ân'ın, hattâ bütün fen adamlarının da yeryüzünden kaldırmak istediği- (içki)nin halk içinde hâlâ devamını isteyenler mi vardı? Yoksa halk; dinini büsbütün unutmuşmuydu? Hayır, yüz bin hayır!

Halk; öteden beri kendisini idâre edenlerin böyle şifâlı bir reçete vereceğini hiç ümîd etmiyor, kānûn nâmına, nizâm nâmına, emir nâmına kendisine yollanan şeylerin kendi rûhu ve kendi ihtiyâcı ile uymadığını uzun tecrübelerden sonra seziyor, bu kere Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı kānûn ise eskilere tamâmen aykırı, onun (1300) bu kadar yıldan beri yaşayan rûhunu, imanını okşuyor:

– Ay, bu, nedir? Asırlardan beri rûhumun çırpınarak istediği bu ilâhî devâ nedir?

diyor. Bu devâyı bulan hekîmi araştırıyor, onun (Büyük Millet Meclisi) olduğunu anlayınca:

– Çok şükür Allah'ım, şimdi hakīkī sâhibimi buldum! diyerek seviniyor, seviniyor, seviniyordu! İşte Refîk Şevket Bey oğlumuzun ifâdelerindeki ince ve hassâs ma'nâ bu idi!..

Ben, ki yetmiş yıl yaşamış, feleğin her türlü cilvelerini görmüş bir ihtiyârım. (Men'-i müskirât) kānûnunu gaze-

[10] Şûrâ Sûresi, 42/38.

***** Çünkü Refîk Bey ifâdelerinin orta ve sonlarında İstiklâl mahkemesince cezâlandırılanların sayısından ve onların cürümlerinin nevi'lerinden bahs ediyordu.

telerde okuyunca kendim bile sevinmiş, sevinç ile ağlamıştım. O gazeteler hâlâ benim en kıymetli kitaplarımın koynunda saklıdır.

Yalnız o vakit ağlamadım; genç meb'ûs; halkın, evet yüzlerce yıldan beri arayıp da bulamadığı cânânına kavuşan temîz yürekli, temîz imanlı halkın belki ömründe az duyduğu (memnûniyet)ini müjdelerken de yine ağladım. Çünkü: Bu müjde; o ucu Allah'a dayanan, Allah'ın kitabına dayanan halkın en sıcak kalbinden kopan ilâhî hakîkî ve bir müjde idi.

İhtimâl yanımda bulunup da ağladığımı gören gençler: – Amma bunak ha! Vatanın zararına çalışan adamların âkıbetlerine acıyor!* diye günâha bile girmişlerdir. Gençler bunlar… Çarçabuk hükümlerini verirler. Karşılarındaki (dede)lere ya (bunak), ya (mürteci') damgalarını bastırırlar! E.. Varsın bassınlar. Allah onlara da benim gibi uzun, fakat mes'ûd ömürler versin de o vakit dünyâyı anlarlar.

* * *

Meb'ûs oğullarım bana sakın siz de (bunak veya mürteci') demeyiniz amma, (men'-i müskirât) kānûnuyla tuttuğunuz yolu ben pek hayırlı ve fâideli görüyorum. Bu yolda durmayıp yürüyünüz! Göreceksiniz, ki: Hem dünyâda en kuvvetli, en ileri bir millet hâline geleceğiz, hem de **[47]** âhirette Allah'ın ucu bucağı bulunmayan ni'metlerine kavuşmuş olacağız.

– Acâib. Din ile dünyânın ne münâsebeti var?

Ha, bunu söyleyeyim: Bizim dinimiz, diğer dinler gibi, dünyâdaki terakkīlerimize engel hiçbir kāideyi kabûl etmemiştir. Dünyâmızı da o, âhiretimizi de o tanzîm buyurmuştur. (Terakkī) deyince ne anlarız? (İlim) işlerinde, (zirâat) işlerinde, (san'at) işlerinde, (ahlâk) işlerinde….. ileriye gitmek, değil mi? İşte bütün bunları (İslâm) en harâretli bir dil ile bize emretmiştir. İslâm'ın bütün milletlerden yüksek mevki'lerde bulunduğu asırlarda kılavuzluk eden hep din idi. Dine sımsıkı yapıştığımız zamanlar bizim en parlak devirlerimiz idi. Fakat dinden uzaklaşmaya başlayınca terakkī bizden, biz terakkīden ayrıldık, böyle cascavlak kalıverdik.

– Beni niye üzüp duruyorsunuz canım? Bunları pekalâ siz de anlıyor, anladığınız için –meselâ– (men'-i müskirât) kānûnu gibi eserler meydana getiriyorsunuz. Eski ve yeni bütün dünyânın mazarratlarını gördüğü (içki) ne kötü bir şey olduğunu bize Allah lisânından (1300) bu kadar yıl evvel Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) efendimiz haber vermişti! Böyle sağlam bir dinin elini tutmaktan, onun gösterdiği doğru yollarda yürümekten kim çekinir.

(Çok yaşayan çok bilir) derler. (İçki)nin milletimizin hayatı, ahlâkı, âilesi, serveti ve sâiresi üzerinde yaptığı pek fenâ te'sîrleri bir çok vak'alarla gördüm. Bugün sizin büyük himmetinizle bu fenâlıklar kalkmış, hattâ sarhoşlar bile size: – Allah razı olsun! diye duâlara başlamıştır.

Fakat (buldukça bunar) demezseniz sizden bir şey daha ricâ etmek isterim:

– Kumar ne olacak?!

Bakınız Allah (içki)den sonra (kumar)ı da zikr ve men' ediyor: [11](إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) = "İçki kullanmak, kumar oynamak ancak şeytân amellerinden bir takım murdâr şeylerdir. Felâha; saâdet ve selâmete kavuşmak ister iseniz bunlardan vazgeçiniz!"

Bilir misiniz ki: (Kumar) da (içki) kadar belâlı bir şeydir. Bunun yüzünden ne servetler kurumuş, ne âileler sönmüş, ne felâketler, ne fecîalar başgöstermiştir! Eğer cezâ kānûnu bu işi başarır, derseniz size hak veremem! Çünkü: Pek zaîfdir, sönüktür.

Yalnız kumarı yasak etmekle de iş bitmez, hâ… Daha nice fenâlıklar vardır ki bunları da Dîn-i Celîl-i İslâm'ın ta'rîf ettiği gibi kaldırmaya, hülâsa her işimizi o dine uydurmaya çalışmak lâzımdır. Şimdilik (içki)yi kaldırdığınızdan dolayı size rûhumun olanca sıcaklığıyla teşekkürler eder, fakat onun yanında bir de (kumar) olduğunu hatırlatarak, sözlerimi keserim. Allah cümlemizi doğru yollardan ayırmasın, o yollarda hiç sapmadan yürümek nasîb etsin âmîn.

Pîr-i Fânî

ŞUÛN

"Bir haftalık en mühim vekâyi' ve hâdisâtın hülâsasıdır."

Anadolu:

Yunan askerlerinin kuvve-i ma'neviyyeleri son zamanlarda pek ziyâde sarsılmış, bazı mahallerde askerler arasında isyânlar bile zuhûr etmişti. Bu yüzden Yunanlılar Londra Konferansı'yla sarsılan vaz'iyet-i siyâsiyyelerini düzeltmek için çoktan beri tasmîm ettikleri umûmî taarruzu yapamıyorlardı. Hattâ bundan dolayı Uşak ve Bursa cebheleri kumandanları da isti'fâ etmişlerdi. Fakat başka çâre kalmadığı için Yunanlılar ne yapıp yapıp askerlerini kandırmışlar, son bir hamlede daha bulunmak tecrübesine girişmişlerdir. Neşr olunan teblîğ-i resmîye göre Mart'ın 23'üncü günü sabahleyin üç kol ile Bursa Cebhesi'nden İznik-Yenişehir ve İnegöl istikāmetlerinde ve bir kol Uşak Cebhesi'nden Dumlupınar istikāmetinde

[11] Mâide Sûresi, 5/90.

taarruza başlamıştır. Bursa Cebhesi'nde düşman kısm-ı küllîsi 23-24-3-37 gecesini İznik, Yenişehir ve İnegöl hattı garbında ve Uşak Cebhesi'nde İslâmköy-Ahadköy mıntıkasında geçirmiştir.

§ Şimdiye kadar mizâcgîr bir politika ta'kîb eden Antalya'daki İtalyan misâfirler dostluk maskesi altında orada yerleşemeyeceklerini anladıklarından son günlerde garîb bir takım tavırlar takınmaya başlamışlar, posta çantalarımıza el uzatmışlar, daha bazı nezâketsizliklerde bulunmuşlardır.

Türkiye-Rusya:

16 Mart'ta imzâ edilen muhâdenet muâhedenâmesinin mevâdd-ı esâsiyyesi şunlardır: 1) Tarafeynden birine müteallık bir muâhede âid olduğu tarafça tanınmadığı takdîrde mezkûr muâhedeyi her iki taraf da tanımamayı taahhüd eyler. 2) Türkiye arâzîsi Mîsâk-ı Millî Ahidnâmesi mûcebince ta'yîn edilir. 3) Nahçıvan, Azerbaycan'ın himâyesi altında bir arâzî-i muhtâre ve mümtâzedir. 4) Ardahan, Artvin ve Kars havâlîsi Türklere âiddir. 5) Tarafeyn, Şark akvâmının hürriyet, istiklâl ve arzularına göre istedikleri şekl-i hükûmeti kabûl ve intihâb hakkını tanır. 6) İstanbul Türkiye'nin pâyitahtı olarak tanılır. 7) Boğazlar'da serbest ticârî transitin te'mîni Karadeniz ve Boğazlara âid beyne'l-milel nizamnâme Karadeniz sevâhilinde bulunan hükûmetlerin murahhasları ma'rifetiyle ta'yîn edilir. 8) Eski muâhedeler ile **[48]** kapitülasyonlar ve Türkiye'nin Rusya'ya düyûnu mülgādır. 9) Tarafeynden her biri diğer tarafın veya ona âid bir kısmının hükûmetini elegeçirmek isteyen veya diğer taraf aleyhine mücâdele maksadına hâdim grupların teşekkülüne müsâade etmez.

Türkiye-Afganistan:

Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Moskova'daki murahhaslarıyla Afganistan Devleti'nin salâhiyet-i kâmileyi hâiz murahhası Sefîr-i fevkalâde Muhammed Veli Hân arasında Mart'ın birinci günü Moskova'da on maddelik bir ittifâk muâhedenâmesi akd ve imzâ edilmiştir. Muâhedenâmenin mukaddimesi iki müslüman ve kardeş devleti birbirine bağlayan râbıtalardan, Şark'ın teyakkuz ve intibâhının başladığı şu günlerde uhdelerine düşen vezâif-i târîhiyyeden ve beynlerinde öteden beri câygîr olan vahdet-i ma'neviyye ve ittifâk-ı tabîîyi sâha-i siyâsete nakl ile resmî ve maddî bir ittifâk hâline kalb eylemeye karâr verdiklerinden bâhisdir.

Birinci Madde: Türkiye ve Afganistan'ın yekdiğerine karşı vaz'iyetlerinden.

İkinci Madde: Şark milletlerinin serbestî ve hürriyet-i kâmileye ve hakk-ı istiklâle mâlik ve her milletin bizzat arzu ettiği şekl-i idâreyi kabûl ve tatbîkte serbest olduğuna ve Buhara ile Hîve devletlerinin tasdîk-ı istiklâllerinden.

Üçüncü Madde: Afgan Devleti'nin, asırlardan beri İslâmiyet'e hidemât-ı ber-güzîde îfâ etmiş olan Türkiye'yi muktedâ-bih tanıdığından.

Dördüncü Madde: Tarafeyn-i âkıdeynden her birinin Şark'ta istismâr siyâseti ta'kîb eden herhangi bir emperyalist devlet tarafından diğerine vâkı' olan tecâvüzü bizzat kendisine vâkı' olmuş addederek vesâit-i mevcûde ve mümkine ile def' eylemeyi kabûl ettiğinden.

Beşinci Madde: Âkıdeynden her birinin diğeriyle hâl-i ihtilâfda bulunan üçüncü bir devletin arzusuna muvâfık veya âkıdeyn menâfiine muzır hiçbir muâhede veya mukāvele-i düveliyye akd edemeyeceğinden ve her hangi bir devletle muâhede akd edeceği zamanlarda diğerini haberdâr edeceğinden.

Altıncı Madde: Ticârî ve şehbenderî mukāvelât akd olunacağından.

Yedinci Madde: İki devlet arasında tanzîm-i muhâberât ve münâsebât-ı samîmiyye te'sîsinden.

Sekizinci ve Dokuzuncu Madde: Türkiye'nin Afganistan'a yardımından ve muâhedenin asgarî bir müddet zarfında tasdîki lüzûmundan.

Onuncu Madde: Muâhedenin iki nüsha olarak Moskova'da tanzîm edildiğinden bâhisdir.

Hicaz:

Filistin ve el-Cezîre'de te'sîs olunmak istenilen İngiliz mandası Hicaz hükûmetini şaşırtmıştır. İngiltere'nin evvelce verdiği te'mînâta hiç de uymayan bu hareketi Hicaz hükûmetinin Avrupa'da bulunan mümessili Emir Faysal tarafından protesto edilmiştir. Faysal bu protestoda emirin me'mûrlarına İngiliz müşâvirlerinin ta'yînine ihtiyâc olmadığı, Hicaz'da İngiliz menâfi'-i siyâsiyye ve iktisâdiyyesini muhâfaza ve te'mîn ile mükellef olan Hicaz hükûmetine İngiltere'nin esaslı bir meblağ ikrâz etmesi lüzûmu bildirilmiştir.

Avrupa:

Almanya, İ'tilâf devletlerinin almış oldukları intikāmcûyâne vaz'iyetlerini şiddetle protesto eylemiştir. Reichstag, son harâretli bir ictimâında müttefiklerin mukarrerâtını sûret-i kat'iyyede redde karâr vermiştir. Hükûmet 921 efrâdını taht-ı silâha da'vet etmiş, Alman limanlarını işgāl eden müttefikîn askerlerini tevkîf etmiştir. Almanya Yukarı Silezya'da tahşîdâta başlamıştır. Berlin'deki Fransız sefîri bu tahşîdâtı şiddetle protesto etmiştir. İtalyan matbûâtı umûmiyetle Avrupa'nın hâlini tehlikeli görmekte ve bu hâli 1914 senesinde Harb-i Umûmî'nin arefesinde hâsıl olan gerginliğe benzetmektedirler.

§ İtalya'nın her tarafında Sosyalist harekâtı tevessü' etmektedir. Fiume'de umûmî grev i'lân edilmiştir. Ahîran (Dante) meydanında bir bomba infilâk etmiştir.

§ İrlanda ihtilâlleri devam ediyor. İngilizler önüne geçmek için en zâlimâne tedbîrlere tevessülden geri durmuyorlar. Luid Corc "İrlandalılar istedikleri cumhûriyete, müstakil ordu ve donanmaya hiçbir zaman mâlik olamayacaklardır." diyor.

Balkanlar:

İtalyanları Arnavudluk toprağından ihrâca muvaffak olan ve istiklâlini Roma hükûmetine tasdîk ettiren Arnavudlar şimdi Yunan'a karşı hazırlanmaktadır. Yunan hudûduna iki fırka asker tahşîd etmişlerdir. Yanya'da büyük bir yangın zuhûr etmiş, bütün kışlalarla müessesât-ı askeriyyeyi yakmıştır.

§ Sırplarla Karadağlılar arasında büyük müsâdemeler olmuştur. Sırplar Selanik mes'elesini kurcalıyorlar.

§ Bulgarlar Nöyyi muâhedesinin şiddetinden şikâyete başlamışlar; Akdeniz'de muhtâc oldukları mahreclere dâir Londra Konferansı'na mürâcaat ederek yeni metâlibde bulunmuşlardı.

Rusya:

Bolşevikler diğer devletlerle ticârî ve siyâsî muâhedeler akdine başlamıştır. Lehistan ile sulh akd ettikten sonra İngilizlerle de ticâret muâhedesini imzâ etmişlerdir. Bizimle de dostluk muâhedesi akd ettiler. Te'sîs-i münâsebât için bir hey'et de İtalya'ya göndermişlerdir.

Kronştad'da zuhûr eden isyân tevessü' etmeden Kızıl kıtaât yetişerek şehri istirdâd eylemiştir.

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

31 Mart 1921 | 21 Receb 1339 | Perşembe | 31 Mart 1337 | Cild: 19 - Aded: 474

SEYYİD SENÛSÎ HAZRETLERİNİN SİVAS'DAKİ HUTBELERİ

Mücâhid-i muazzam Şeyh es-Seyyid Ahmed Senûsî hazretleri tarafından Sivas'da Câmi'-i Kebîr'de îrâd buyurulan hutbeyi Sivas Sultânîsi Başmuallimi Nâci ve Arabî Muallimi Ebulfidâ İsmail el-Ezherî efendiler tercüme etmişler; bütün ihvân-ı müslimînin bu belîğ hutbeden müstefîd olmalarını te'mîn maksadıyla *Sebîlüreşâd*'a göndermişlerdir. Kendilerine teşekkür eder ve Şeyh Senûsî hazretlerinin hutbe-i âlîlerini hacmimizin adem-i müsâadesine mebnî ber-vech-i âtî telhîsen derc eyleriz:

"Ey müslümanlar! Allah yolunda, din uğurunda cihâd, Cenâb-ı Hakk'ın sevdiği kuluna verdiği bir hazînedir. Mücâhidlerin Allah indinde o kadar büyük mevki'leri vardır ki hiçbir şeyle kıyâs olunamaz. Cenâb-ı Hak mücâhidîn ordusunu zât-ı ulûhiyyetine izâfe ediyor; 'Bizim ordumuz' diyor. Bu, ne büyük şerefdir! Mücâhidler için bundan büyük iltifât olamaz. Din uğurunda mücâhede edenleri nusretle, zaferle de tebşîr ediyor: (وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ) "Muhakkaktır ki galebe edecek olanlar ancak bizim ordularımızdır" buyuruyor.

Ey ümmetlerin en hayırlısı olan müslümanlar! Allah sizi izzete, şeref ve rif'ate da'vet ediyor. Sakın, zillete düşmeyiniz. Esâret zincirlerini boynunuza geçirmeyiniz. Müslüman ecnebî tahakkümü altında yaşamaz. Müslüman esâret altına girmez. Müslüman izzetten, istiklâlden başka bir şey tanımaz. Baştan başa Kur'ân'ın ta'lîmi budur. Bütün hayât-ı Peygamber'in gösterdiği budur. Müslümanlık böyle kuruldu. Böyle yükseldi. Müslümanlık yeryüzünde zulmü kaldırdı. Zilleti kaldırdı. Cihânda azîm bir inkılâb vücûda getirdi. Kalpleri birleştirdi. Fikirlere hürriyet verdi. Rûhlara ulviyet bahşetti. Dünyâyı nûr ile doldurdu. Bu sâyede müslümanlar ümmetlerin en hayırlısı olmak şerefine mazhar oldular. Refâh ve saâdete erdiler. Yeryüzünde adâleti te'sîs ettiler.

Kur'ân'ın en büyük gāyesi İslâm'ın izzet ve istiklâlidir. Bunun için Cenâb-ı Hak müslümanları daima cihâd ile mükellef kılmıştır. Müslümanlar mücâhededen hiçbir zaman geri durmayacaklar. Hak yolunda her şeylerini fedâ edecekler. Canlarıyla, başlarıyla uğraşacaklar. Mallarını bezl etmekten çekinmeyecekler. Her türlü meşakkatlere göğüs gerecekler, her türlü sıkıntılara katlanacaklar. Yine düşmana boyun eğmeyecekler. Zillete razı olmayacaklar. Küfrün hâkimiyeti altına girmeyecekler.

Düşmanlar istedikleri kadar çok olsun. Müslüman için fütûr yoktur. Müslüman için yeis yoktur. Düşmanın çokluğu müslümanların azmini artırır. İmanlarını kuvvetlendirir. Müslümanlar ancak Allah'a dayanırlar ve ona bağlanırlar. (اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ)[2]"O mü'minler için ecr-i azîm vardır ki bir takımları gelip de bunlara: 'Düşmanlarınız sizi mahv için bütün kuvvetlerini toplamışlardır, onlardan korkunuz' dedikleri zaman; **[50]** bu söz onları korkutmak şöyle dursun, Allah'a Allah'ın nusretine olan imanlarını artırır da 'Allah bize kâfîdir. Biz ona dayanırız, ona bel bağlarız. O, ne güzel bel bağlanacak bir Kādir-i Kayyûm'dur' derler"

---

[1] Saffât Sûresi, 27/173.

[2] Âl-i İmrân Sûresi, 3/173

Ey müslüman kardeşler! Sakın, ecnebî desîselerine kapılmayınız. Düşman İslâm memleketlerine ancak küfür tohumlarını saçmak için gelir. Bütün garezleri İslâm'ı mahv etmek, nâm ve şânını yeryüzünden kaldırmaktır. Sakın, yaldızlı sözlerine aldanmayınız. Onlar aranıza tefrika salmak isterler. Müslümanların vahdetini târumâr etmek isterler. Maâzallâh bu vahdeti kırdıktan sonra vatanınızı istîlâ edecek, sizi esîr hâlinde kullanacaklar. Düşmanın pençesine düşen yerlerde dinin şeâiri kalkar, Kur'ân'ın ahkâmı muattal olur, İslâm'ın ma'bedleri yıkılır, ırzları pâyimâl olur, cem'iyetleri dağılır, kalplerine zillet çöker, muhîtlerini sefâlet kaplar.

Uzaklara gitmeye hâcet yok. Küffârın zulmünü gözlerinizle gördünüz. Kulaklarınızla işittiniz. İslâm için bu ne zillettir! İslâm için bu ne felâkettir! Hep hîle ve desîse ile düşmanlar nice İslâm diyârını istîlâ ettiler. Ne kadar müslüman milletleri esâret boyunduruğuna soktular. Nice İslâm cem'iyetlerini perîşân ettiler. Dinin maâlimini yıktılar. İslâm'ın medeniyetini çöktürdüler. En nihâyet bugün savletlerini İslâm'ın kalbine tevcîh ettiler. Asırlardan beri İslâmiyet'in yegâne hâmîsi olan bu muazzam devleti yıkmak için ellerinden gelen mel'aneti icrâdan geri durmadılar. Araya türlü türlü fesadlar saldılar. Tefrikalar soktular. Maatteessüf müslümanlar arasından düşmanın tuzaklarına düşecek ahmaklar zuhûr etti. Düşmanın bu derece zâhir olan buğz ve adâvetine karşı insan nasıl aldanır..?

Allah'a yüz binlerle şükürler olsun ki bugün hakîkat tecellî etti. Müslümanlar arasında büyük bir intibâh hâsıl oldu. Ümîdler münkatı' olmak üzere bulunduğu bir zamanda Allah müslümanların kalplerine sekînet verdi. Dağılmak üzere bulunan merkez-i İslâm yeniden hayat buldu. Mahv oldu zannedilen bu muazzam devlet yeniden canlandı. Esâret boyunduruğuna girdi zannedilen Anadolu müslümanları arslanlar gibi kükreyerek yine şehâmet meydanına atıldı. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın büyük bir fazl u keremidir.

Ey Anadolu'nun kahraman İslâm mücâhidleri! Siz olmasaydınız binâ-yı İslâm yıkılırdı. Siz bugün Kur'ân'ı yaşatıyorsunuz. Her tarafınızı düşman sarmışken hiçbir şeyden yılmayarak gazâ meydanlarında can veriyor, İslâm'ı müdâfaa ediyorsunuz. Bu, ne büyük şerefdir! Hak yolunda mücâhede eden, Hak uğurunda sabır ve sebât eden müslümanlar mutlaka galebe çalacaktır. Allah'ın nusreti sizin üzerinizedir. Sakın, düşmanların çokluğundan kalbinize fütûr ârız olmasın. (كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللهِ) [3] = "Sizin dayanacak yeriniz Allah'dır. Allah ise hak yolunda mücâhede edenlerle beraberdir.

[3] Bakara Sûresi, 2/249

Hem siz yalnız değilsiniz. Yüzlerce milyon müslüman gözlerini sizlere dikmiştir. Sizin sabrınız, düşmana karşı göğüs gererek metânet göstermeniz bütün İslâm âleminde bir intibâh uyandırmıştır. Her tarafdaki müslüman milletler kımıldanıyor, istiklâllerini müdâfaa ediyor. Üzerlerindeki zulüm ve küfür kâbûsunu atmaya savaşıyor. Bütün İslâm âleminde bu intibâhı, bu hareketi uyandıran sizin şehâmetiniz, sizin celâdetinizdir. Siz İslâm'ın kurretü'l-aynısınız. Siz Allah'ın tevfîkine mazhar bir milletsiniz. Muhakkak galebe İslâm'ındır. Fetih ve zafer yakındır. Siz hak yolunda cihâdda sebât ettikçe, bu dîn-i mübînin ahkâmını icrâda kusûr etmedikçe, Allah'ın gösterdiği doğru yoldan ayrılmadıkça emîn olunuz ki hiçbir kuvvet sizin cem'iyetinizi dağıtamaz, saltanatınızı yıkamaz, şevketinizi söndüremez.

Aman kardeşlerim, bu sabır ve sebâtta devam ediniz. Sakın aranıza ihtilâf düşmesin. Milletleri serîr-i şevketten hazîz-i esârete düşüren tefrikadır, ihtilâfdır. Hepiniz kardeşsiniz. Hepinizin menfaati, saâdeti müşterektir. Her husûsda toplu hareket ediniz. Cemâatten ayrılmayınız. Tefrikayı, şikâkı düşmanlara bırakınız. Zaten onların arasına Allah buğz ve adâvet ilkâ etmiştir. Onlar küfürleri sebebiyle bu adâveti teşdîd ederler. Siz müslümansınız. Müslümanın şiârı vahdettir, cemâattir. Cemâetten uzaklaşmak müslümana yakışmaz. Düşmanı sernigûn edinceye kadar kılıçlarınızı kınına koymayınız. Güzel memleketlerinizi düşmandan tathîr edinceye kadar gazâ meydanlarından ayrılmayınız. Bu yol hak yoludur, bu yol Allah yoludur. Dinin ahkâmına sarılınız. Kur'ân'ın emirlerini icrâ, nehiylerinden imtinâ' ediniz. Cenâb-ı Hakk'ın zât-ı ulûhiyyetine izâfe ederek gālibiyetiyle tebşîr buyurduğu (Cünd-i ilâhî= Allah ordusu) olmaya çalışınız.

وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ)[4] . (نَصْرٌ مِنَ اللهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ)[5] . (هُوَ الْحَيُّ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ)[6]

ESRÂR-I KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

" وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا ..... اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ "[7]

2

Şimdi burada bir takım mebhasler vardır ki bâ-husûs Ehl-i Salîb'in müslümanlara karşı savletlerinin sıklaştığı, misyonerlerin İslâm'a hücûmu bilâ-fâsıla devam ettiği şu asırda dindaşlarımız için bilinmesi elzem olduğundan

[4] Saffât Sûresi, 37/173
[5] Safa Sûresi, 61/13
[6] Ğâfir Sûresi, 40/65.
[7] Bakara Sûresi, 2/87-91.

kendilerinin nazar-ı ıttılâına arz etmeyi bir vecîbe addettik.

Birinci mebhas– Allahü Zü'l-celâl Tevrât'ı Hazret-i Mûsâ'ya, Zebûr'u Hazret-i Dâvûd'a, İncîl'i Hazret-i İsâ'ya indirdi. Acaba bunlara indirmiş olduğu şu kitaplar elimizde tedâvül eden kitapların aynı mıdır?

[51] Şübhe yoktur ki Kur'ân-ı Kerîm Ehl-i Kitâb'ın aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimizden evvel kendi kitaplarında tahrîfât, tebdîlât icrâ ettiklerini bir çok mevâzi'de beyân buyurmuştur. Bu tahrîfât bir derecededir ki hiçbir kimse kalkıp da Yahudilerle Nasrânîler arasında tedâvül eden o kitapların Cenâb-ı Hak tarafından vahy olunan kitapların aynı olduğunu ileri süremez.

Şimdi müddeâmızı isbât için bizlere iki husûsa dâir söz söylemek icâb ediyor: Birincisi bu kitapların sâhibi olan enbiyâya kadar vâsıl olacak bir sened-i sahîh yoktur. İkincisi bu kitaplarda bizzat Mesîhîler ve Yahudilerce i'tirâf olunduğu vechile tahrîf vardır. Binâenaleyh teslîm etmiş oldukları bu hakîkati hiç biri inkâra mecâl bulamaz.

Ehl-i Kitâb ellerindeki kitapları iki kısma ayırırlar: Birinci kısmın kendilerine Hazret-i İsâ'dan evvelki enbiyânın lisânı üzerine geldiğini iddiâ ederler. İkinci kısmın ise Hazret-i İsâ'dan sonra ilhâm ile yazılmış olduğunu ileri sürerler. Kısm-ı evvele dâhil olan kitapların hey'et-i mecmûasına *(Ahd-i Kadîm)*, kısm-ı sânîye dâhil olan kitapların hey'et-i mecûmasına *(Ahd-i Cedîd)* derler.* Kısm-ı evvele dâhil olan kitapları ele alacak olursak nasârâ-yı kadîme bunlardan otuz sekizinin sıhhatinde ittifâk, geride kalan dokuzunun sıhhatinde ihtilâf etmişlerdir. Maamâfîh bu otuz sekizin sıhhatine kāil olan ancak cumhûr-ı kudemâdır. Zîrâ Sâmirîler yalnız yedisinin sıhhatini teslîm ederler, ki bunlar da Hazret-i Mûsâ'ya mensûb olup *(Tevrât)* ismi verilen beş kitap ile *Yûşa' bin Nûn,* bir de *Kitâb-ı Kazât*'dır.** *Tevrât*'ın Sâmirîler elindeki nüshası Yahudiler elindeki nüshasına muhâlifdir.

Ahd-i Kadîm denilen kısm-ı sânîdeki kitaplara gelince bunlar dokuz kitaptır.*** *Ahd-i Cedîd*'e dâhil olan kitaplar da ikiye ayrılır ki hey'et-i mecmûası yirmi yedi kitapla fıkarât-ı uhrâyı ihtivâ eder. *(İncîl)* ismi bunların arasında ancak dördüne verilir ki onlar da *Matta İncîli, Markus İncîli, Luka İncîli, Yuhanna İncîli*'dir. Bazen de *Ahd-i Cedîd*'e dâhil kitapların hey'et-i mecmûasına müsâmaha sûretiyle *İncîl* ismi verildiği olur. İncîl kelimesi beşâret ve ta'lîm ma'nâlarına gelen (Engilyon) kelime-i Yunaniyyesi'nden alınmadır ki ta'rîb edilerek *İncîl* olmuştur.

Üstâd-ı mağfûr Rahmetullâh-ı Hindî diyor ki:* Ulemâ-yı nasrâniyyeden mürekkeb bir meclis Kral Kostantin'in emriyle 325 sene-i mîlâdîsinde Nansi şehrinde in'ikād etti. Maksad bu şübheli kitaplar *(Ahd-i Cedîd* kitapları) hakkında müşâverede bulunarak mes'elenin hakîkatini meydana çıkarmak idi. Hey'et uzun uzadıya müzâkere ve tedkīkāt icrâsından sonra *Kitâb-ı Yahûdiyet'*in sıhhatini teslîm vâcib olduğuna ve diğer kütüb-i muhtelifenin eskisi gibi şübheli addolunmak lâzım geleceğine hükmetti. Sonra 364 sene-i mîlâdîsinde (Lizisya) Meclisi) nâmıyla diğer bir meclis in'ikād ederek evvelki meclisin *Kitâb-ı Yahûdiyet* hakkındaki hükmünü te'yîd ettikten başka diğer yedi kitabın daha buna ilhâkına karâr verdi. Daha sonra 397 senesinde (Kartic) nâmıyla bir meclis daha in'ikād etti. Bu meclis hıristiyanlarca pek ma'rûf olan (Akistay) ile 126 meşhûr ulemâdan mürekkebdir. Bu hey'et evvelki iki hey'etin hükmünü ibkā ettikden mâadâ diğer yedi kitabın daha sıhhati teslîm olunmak vücûbunda ittifâk etti. Daha sonra (Terlo, Florans, Taranet) şehirlerinde üç meclis in'ikād etti. Ve bu meclislerin şübheli kitaplar hakkındaki kararı üzerine bütün o kitaplar inde'l-cumhûr sahîh addolunmak icâb etti. İşte 1200 sene-i mîlâdîsine kadar hâl bu minvâl üzere devam etti. O tarîhde Protestan fırkası zuhûr ederek yedi kitapla *Kitâb-ı Estir*'in bazı bâblarını reddetti. Bununla beraber diğer bâblarını kabûl etti. Protestanların bu husûsdaki hüccetleri şunlardır: 1) Bu kitaplar aslında İbrânî, Keldânî ve sâir lisanlar üzerine olduğu hâlde bugün o lisanlar üzere bulunmuyor. 2) Yahudiler bu kitapların ilhâm eseri olduğuna kāil olmuyor. 3) Justis dördüncü kitâbın 22'inci bâbında bu kitapların, husûsiyle *Mekābîn-i Sânî* kitabının tahrîf olunduğunu tasrîh ediyor.

Putperestlerin ikinci kurûn-ı mîlâdîde yetişen ulemâsından (Selsus) diyor ki:** "Hıristiyanlar İncîllerini üç, dört defa, belki daha ziyâde değiştirdiler. Binâenaleyh kitaplarının bütün ma'ânisi tebeddüle uğramıştır. Kezâlik (Malikepz) fırkası ulemâsından (Vastis) dördüncü karn-ı mîlâdîde bağırarak diyor ki: 'Mes'ele kat'iyyen böyledir. *Ahd-i Cedîd*'i ne İsâ, ne de havâriyyûn tasnîf etmemiştir. Bunu ismi bilinmeyen bir adam tasnîf etti. Ve

---

* Bu mebâhisi üstâd-ı muazzam merhûm Şeyh Rahmetullâh Hindî'nin *İzhâru'l-hak* ismindeki te'lîf-i celîlinden iktibâs ediyoruz. Oraya mürâcaat edilmelidir. Zîrâ hiçbir müslümanın müstağnî olamayacağı hakāikla doludur.

** O beş kitap: *Seferü't-tekvîn, Seferü'l-hurûc, Seferü'l-ahbâr, Seferü'l-aded, Seferü'l-istisgād*'dır.

*** *Kitâb-ı Estîr – Kitâb-ı Bârûh – Kitâb-ı Danyâl – Kitâb-ı Tubyâ – Kitâb-ı Yahûdiyet – Kitâb-ı Vezdem – Kitâb-ı Eykeliz Yasteks – Kitâb-ı Mekābîn-i Evvel – Kitâb-ı Mekābîn-i Sânî.*

---

* *İzhâru'l-hak:* Cild 1, Sahîfe 370.

** *İzhâru'l-hak:* Cild 1, Sahîfe 24.

halk tarafından mazhar-ı i'tibâr olmaz korkusuyla te'lîfi havâriyyûn ile refîklerine nisbet eyledi. Bundan başka içinde galatlar, tenâkuzlar bulunan bir takım kitaplar te'lîf ettiğini söyleyerek Hazret-i İsâ'nın mürîdlerini fenâ hâlde incitti."

(Hanri Vaskot) tefsîrinin cild-i evvelinde (Okestayn)'ın sözlerini naklediyor: "Yahudiler *Tevrât*'ın İbrânî nüshasını tahrîf ettiler. **[52]** Maksadları Yunanca'ya olan tercümesinin revâc bulmamasını [?] te'mîn etmek ve Hıristiyanlığa karşı gelmekti. Ma'lûmdur ki kudemâ-yı Nasrâniyye de böyle söylerlerdi. Ve Yahudiler 135 sene-i mîlâdîsinde *Tevrât'ı* tahrîf ettiler, derlerdi."

Üstâd-ı mağfûr, *"İzhâr-ı Hakk"*ında büyük bir fasıl açarak bu fasılda kat'î, kâhir bir çok delâil serd etmiş ve bütün Ehl-i Kitâb indinde ne *Ahd-i Atîk*'e, ne de *Ahd-i Cedîd'e* dâhil kitaplardan hiçbirinin sened-i muttasılı olmadığını isbât eylemiştir. Üstâd'ın hülâsa-i makāli şudur:

1– Eldeki *Tevrât*'ın daha (Başya ibn-i Âmun) zamanından evvel tevâtürü münkatı'dır. Bu adamın serîr-i saltanata cülûsundan on sekiz sene sonra elde edilen nüshaya ise i'timâd yoktur. Maamâfîh şâyân-ı i'timâd olmayan bu nüsha da (Buhtü'n-nasr) hâdisesinden evvel zâyi' olmuştur. Buhtü'n-nasr hâdisesinde ise *Tevrât* ve sâir *Ahd-i Atîk* kitapları yeryüzünden kalkmıştır. Hıristiyanların zu'mu vechile (Azra) bu kitapları yazmışsa da (Antikos) hâdisesinde nüshaları ve bir çok nakilleri zâyi' olmuştur.

2– Cumhûr-ı Ehl-i Kitâb şuna kāildir ki *Sefer-i Evvel* ve *Sânî* (Azra) tarafından (Haca ve Zekeriyâ) aleyhime's-selâmın yardımıyla tasnîf edilmiştir. Binâenaleyh bu iki kitap şu üç nebînin eseridir. Halbuki her iki kitapta tenâkuzlar, hatâlar pek çoktur, ki biz bunları icâb eden yerlerde tafsîl ettik.*

3– Hazekya'nın kitâbında Sefrü'l-Added'de mütenâkız ahkâm vârid olmuştur. Eğer Hazekya'nın zamanındaki *Tevrât* bugün mütedâvil olan *Tevrât* olsaydı tabîîdir ki kendisi için ona muhâlefet câiz olmazdı.

4– Akvâm-ı Mesîhiyye'nin fudelâsından ve kendilerince sikadan bulunan Doktor (İskender Kaydî) yeni *Tevrât*'ın dîbâcesinde diyor ki: "Edille-i hafiyyenin zuhûru üzerine bana üç mes'ele yakînen ma'lum olmuştur. Evvela mevcûd olan *Tevrât* Mûsâ'nın tasnîfi değildir. Sâniyen, bu *Tevrât* Ken'ân, yahud Urşelim'de yazılmıştır. Yani Benî İsrâîl'in sahrâlarda bulunduğu zamân-ı Mûsâ da yazılmamıştır. Sâlisen, bu *Tevrât*'ın ne Hazret-i Dâvûd'un saltanatından evvel, ne de Hazekya zamanından sonra te'lîf edildiği sâbit olmamıştır. Bunun te'lîfini Hazret-i Süleyman'ın zamanına, yani mîlâddan bin sene evveline, yahud Yunanlı şâir Homer'in zamanına nisbet ederler. Hâsılı Hazret-i Mûsâ'nın vefâtından beş yüz sene sonra yazılmıştır."

5– Eldeki *Tevrât*'ta bir çok tarihî galatât vardır. Şâyed bu kitap Cenâb-ı Hakk'ın Hazret-i Mûsâ'ya vahyettiği kitap olsaydı tabîî bu gibi nakīsalardan münezzeh olurdu. Üstâd-ı mağfûr Rahmetullah-ı Hindî bütün ahd-i kadîm kitaplarını kemâl-i dikkatle tedkīk etmiş ve tetebbuâtında Ehl-i Kitâb'ın en büyük ulemâ ve müverrihleri tarafından serd edilen efkâra istinâd sûretiyle kendi kāhir hüccetlerini serd eylemiştir. Sonra *Ahd-i Cedîd* kitaplarına, husûsiyle enâcîl-i erbaaya geçerek (Hevren)den şu söz-

Edîb-i muazzam Süleyman Nazîf Bey'in Malta'dan yazdıkları yeni bir neşîde-i hasret:

DÂÜSSILA

Bu şeb de cûşiş-i yâdınla ağladım durdum,
Gel ey kerîme-i târîh olan güzel yurdum.

Ufukların nazarımdan nihân olup gideli,
Bu hâk-dân-ı fenânın karardı her şekli,

Gözümde kalmadı yer, gök, batar, çıkar giderim.
Zemîne münkesirim, âsümâne muğberrim,

Gelir bu cevv-i kebûdun serâirinde güler,
Çocukluğumdaki rü'yâya benzeyen gözler.

Tabîatin beni ta'zîb eden güzelliğine,
Taaccüb etme, melâlim dururs bîgâne:

Dumanlı dağların, ağlar gözümde tüttükçe,
Olur mehâsin-i gurbet de başka işkence.

Bizim diyâr-ı tahassürden etmemiş mi güzer,
Aceb neden yine lâ-kayd eser nesîm-i seher?..

Verirdi belki tesellî bu ömr-i me'yûsa,
Çiçeklerinden uçan ıtra âşinâ olsa...

Demek bu mahbes-i âmâl içinde ben ebedî
Yabancıyım, bana her şey yabancıdır şimdi:

Ne rûzgârında şemîm-i cibâlimizdir esen,
Ne dalgalarda haber var bizim sevâhilden.

Garîbiyim bu yerin zevki yok.. Harâreti yok...
Doğan, batan güneşin günlerimle nisbeti yok.

Olunca yâdıma hasret-fiken fezâ-yı vatan,
Semâ-yı Şark'ı suâl eylerim bulutlardan.

–Teşrînisânî 1920–

Süleyman Nazîf

* *İzhâru'l-hak:* Cild 1, Sahîfe 40.

leri nakletmiştir: "İncîllerin zamân-ı te'lîfine âid olmak üzere kilisenin eski müverrihleri tarafından bize gelen ma'lûmât güdüktür, gayr-i muayyendir. Bu bâbda kat'î bir şeye vâsıl olarak kudemâmız bir takım rivâyetleri tasdîk etmişler, yazmışlar. Kendilerinden sonra gelenler ise onlara ta'zîmen yazdıklarını kabûl etmişler. Bu sâdık ve kâzib rivâyetlerin hepsi birden bir kâtipten diğer kâtibe geçmiş ve zamanın mürûrundan artık tenfîzi [tenkîdi] muhâl olmuştur."

Şeyh Abdülazîz Çâviş

[53]

MÜSLÜMANLIKTA İCTİMÂİYYÂT

2

Kısa bir hasbihâlde bulunmak isterim:

Her nerede olursa olsun (İctimâiyyât)dan maksad medeniyet düstûrlarının muntazaman tatbîki vâsıtasıyla cem'iyet hayatını muvâzeneli hâle koymaktır sanırım.

Avrupalıların yeni bir ilim şekline koymak istedikleri (İctimâiyyât), onların kendi teşekküllerine, kendi ihtiyâclarına ve kendi yaşayışlarına göredir; ve kendi medeniyetlerinden fırlayıp çıkan düstûrlara istinâd edecektir.

Diğer cihetten bence (Medeniyet) denilen cem'iyet-i ma'neviyyenin milliyeti, bugün münâkaşayı mûcib olsa bile her hâlde bir (din)i vardır. Meselâ Şark medeniyetinin cüz'iyeti milletlerde tezâhür ediyorsa külliyeti mutlaka Müslümanlık'ta tecellî ediyor. Medeniyet mâdem ki örflerin, duyguların, fikirlerin temelinden doğmuş bir muhassaladır; bunun her hâlde bir husûsiyeti, bir an'anesi ve hey'et-i umûmiyyesinin bir telakkī-i istikāmeti vardır. O istikāmet çarpılınca ictimâiyyâtı da bozulmuş demektir. Ve biz de bu hâldeyiz. Hasbihâlim burada hitâm bulur.

*

* *

Asırların istibdad, cehl, hurâfât, akāid-i bâtıla, harp, siyâset te'sîrleri ve cereyânları bizi bu şimdiki hâle getirdiler.

İslâm Dini'nin kemâlâtını –imtisâle numûne olmak için– her hâl ve kālinde gösteren ve şu küre-i arzın yegâne şehenşâh-ı ma'nevîsi olan Server-i Kâinât'ın ictimâiyyât hakkındaki telkīnât-ı ulviyyelerini unuttuk; iman zaafına, vicdân zulmetine uğradık. Bizim unuttuğumuz hakāik ve uğradığımız mesâibi ihtâr ve tedâvî için yeni ictimâiyyât ile bilmem ki ne vakte kadar uğraşacağız.

Bir Avrupalı, çoban lisanıyla çok yeri tahrîf edilerek en basit temsiller ve ekseriyâ mübhem ta'bîrlerle vaazlara inhisâr etmiş bir Ortodoks, yahud Katolik kitabından hiçbir şey çıkaramayacağını çoktan anlamış olduğu için ulûm-ı akliyye ve fünûn-ı asriyyenin fikirlere verdiği açıklık ve mülâhaza meziyetlerine mürâcaat etmiş ve çalışmak sâyesinde zengin ve müreffeh olduğu için hakāikı aramaya vakit bulmuştur.

Halbuki bizim dinimizin (medeniyet düstûrları) ve (ictimâiyyât kānûnları) vardır. İlimde rüsûh, muâmelede doğruluk, mesâîde ittifâk esasları vaz' edilmiştir.

Bir müslüman cem'iyetinin yevm-i kıyâmetten sonrası bile düşünülmüştür: Müslümanların dünyâ hayatına âid kavânînî gerek ahvâl-i şahsiyye ve gerek vezâif-i ictimâiyye noktasından ikmâl edilmiştir. Bu kānûnların mevzûu iki cihân saâdeti, ve gāyesi insanlığın kemâlidir. Bunu isbât için çok söze lüzûm yoktur: Bir kere zuhûr-ı İslâm'a yakın devredeki ahvâl-i umûmiyyeyi bir kere de İslâmiyet'in eriştiği ve hakkıyla rûha içirildiği yerler ve devirlerdeki husûsiyet-i insâniyye ve medeniyyeyi gözden ve fikirden şöylece geçirivermek kifâyet eder.

Müslümanlık medeniyeti, Müslümanlık âilesi, Müslümanlık kardeşliği çok yüksek, çok samîmî ve çok büyüktür. Bu meziyetler hep ictimâiyyâtın tevâzün ve tekâmülü ile vücûda gelir; ve bugünkü acı mahrûmiyetlerin esbâb ve avâmili de o medeniyet ve âileden ayrı düşmüş olmamızdır.

Burada bir nokta tezâhür ediyor ki o da ictimâiyyâtın (ahlâk) üzerine istinâdıdır. Çünkü dinimiz de öyledir. Hattâ Fahr-i Kâinât efendimizin îzâh buyurdukları vechile zât-ı maâlî-penâhları "Mekârim-i ahlâkı itmâm için" gönderilmiştir. Bu bir defa husûle geldikten sonra akl-ı beşerin hayra ve mesâî-i müfîdeye meyli sâyesinde ulûm ve fünûn ve medeniyette –hakāyıkı taharrîye bağlanarak– tedrîcen kemâlini bulacaktır ve nitekim öyle olmuştur.

*

* *

İctimâiyyât, hayât-ı medeniyyenin idâresidir. Ve bunu tedvîr edecek olan idârenin usûl ve kavânînî, *Tatbîkāt-ı Ahlâkıyye* mecmûasında bâbları ve fasıllarıyla vardır!

Bir hey'et-i ictimâiyye efrâdının kendi başlarına vücûda getiremeyecekleri müşterek hayât-ı medeniyyeyi el birliğiyle bulmak ve muhâfaza etmek için vicdânî düşünceler bir yere gelince ictimâiyyâtın esasları, kānûnları da yapılmış demektir.

Fakat bunun me'hazı mütekābil emânet ve emniyettir. Biri diğerinin imanına, diğeri ötekinin ilmine, bir öteki de berikinin hulkuna emniyet etmek şartır. Bu da ahlâk ile olacak bir şey... Yoksa, dünyânın kitaplarını yutsak hâfızamızı yormaktan başka bir iş görmüş olmayız!

Hayır, noksân söyledim: Hâfızayı yormaktan fazla bir şey yapmış oluruz ki o da (ucub) dedikleri (kendini beğenmek) ve akıl ve hikmeti kimseye vermemektir.

İctimâiyyâtımıza biz (müslüman ahlâkını ihyâ)dan başlayacağız. Bence bu bir mecbûriyet-i kat'iyyedir ve bizim için başka yol yoktur. Felâketlerin ilacını, saâdetlerin kimyasını hep bunda arayacağız. Kim ve nasıl arayacağını bilmem, fakat kanâatim budur.

Buna ister mektepten, câmi'den başlayalım, fakat bütün bu mesâilin hallini kolaylaştıracak olan şey Müslümanlığın ictimâî düstûrlarını tedvîn ve muntazaman sûrette telkîn etmektir. Buna dâir elde toplanmış ne havâs ve ne de avâm için bir yaprak, bir satır yoktur. Ve halkın akîdesi ile, **[54]** terbiye-i dîniyyesiyle hiç iştigâl edilmemektedir. Zihinler, dimâğlar, hurâfât ile, câhilâne safsatalarla, aczlerle, kayıtsızlıklarla doludur. Bir tarafta ilim ve irfân iddiâ eden bir zümre, diğer tarafta bunlarla hiç münâsebet ve teması olmayan milyonlarca halk, bilmem ki ne vakte kadar biri birinden haberi olmayarak bir iklimde ve bir diyârda yaşayacak ve Müslümanlığın her zamanda herkes için necâh ve saâdet te'mîn eden nûru örtülü ve kapalı kalacaktır!

*
* *

O nûr-ı hidâyetin ne vakit münkeşif olacağı mechûldür, ancak yüksek gönüllerin taleb edeceği hiçbir iyilik kendini ondan esirgemez.

Fakat bizde pek mühim ve müdhiş bir illet var ki o da (Mevki'-i ictimâî)nin (mevki'-i resmî) ile teayyün etmesi veya bu iki şeyin biri birine karıştırılmasıdır. Demek ki hâlâ kuvvet, kudret ve te'sîr esasları cârîdir; hâlâ muvakkat ve ârızî sıfatlar aslî ve cevherî mevcûdiyetlere tercîh edilmekte ve birinciler ikincilere hükmetmektedir. Bunun ictimâiyyât üzerine yapacağı meş'ûm te'sîri hiç unutmaya gelmez.

Bu ictimâî günâh "İndallâh ekreminiz ittikânızdır" ihtârına karşı müctemi' bir isyân demektir.

Bunun neticesi ilim ve irfân ve hayırlı servet ve sâmânın aşağı ve zelîl derecede kalması ve sıfât-ı ârıziyyede asıl olan ademin bir vücûd-ı müessir hâline gelmesidir. En çok müttakī olanın en azîz ve kerîm olacağı beyân-ı ilâhîsi vâkıâ mebâdî-i İslâm'da bir takım asâlet ve riyâset iddiâlarını izâleye ma'tûf ise de asıl hüküm için netîceye bakmalı ve bu hakîkat-i mahza-i ilâhiyyeyi bugünün ictimâiyyâtına göre mütâlaa etmelidir.

Çünkü faâl te'sîr husûsunda bir kabîle reisi, bir aşîret şeyhi, bir âmir-i mücbir ve bir hâkim-i câhil ile mehâfetullâhı küçük gösteren ve ilim ü irfânı hiçe sayan bir şerâfet-i zâhiriyye sâhibi arasında fark yoktur.

Halbuki, ictimâiyyât esasları Müslümanlığın adle, yani müsâvât-ı hukūka riâyeti üzerine müessesdir. Müslümanın kadını da okuyacak, hâkimi, halîfesi de kanâatkârâne çalışacaktır. Kimsesizi, dilencisi, mütegallibi bulunmayacaktır. Cem'iyet-i İslâmiyye, infirâd ve rekābetten, teferruk ve teşvîşten masûn bulunacaktır. Şu mebâdî i'tibâriyle ictimâiyyâtın bizde kisve-i İslâmiyye'ye girerek esaslı sûrette vücûd bulması için mutlaka terbiye-i fikriyyenin te'sîsi şarttır. Bu fikir mes'elesi, bu akîde şartı halledilmedikçe bütün memleketlerin duvarlarına (ictimâiyyât) kelimesi büyük yazılarla yazılarak her gelen geçenin nazar-ı dikkati celb edilse yine fâide vermez. Çünkü resmiyetten yılgınlık vardır.

Cem'iyetler madde ile ma'nâ, yani cisim ile rûhdan vücûda gelmiş oldukları için bu iki uzv-ı esâsîyi Avrupalıların başka, müslümanların da büsbütün başka mâhiyette telakkī etmeleri i'tibâriyle bizim ictimâiyyâtımız bizim din ve medeniyet düstûrlarımızla bizden çıkacaktır. Çünkü Avrupa ictimâiyyâtına ma'nen ve maddeten yanaşmanın bizi ne sûretle ikmâl edeceği ma'lûm değildir. İkmâl değil, belki de bilakis tenkīs eder, ihtimâl ki büsbütün mahvımıza çalışırlar..

O hâlde, ne kadar dönüp dolaşsak yine mürâcaat edeceğimiz bâb-ı muallâ-yı selâmet, medeniyet-i İslâmiyye müessese-i azîmesinin temiz ve aydınlık ilim ve irfân kütüphânesinden başka bir yer değildir ve olamaz.

Ali Suâd

Filistin'deki Yahudiler Nasıl Çalışıyorlar!

Mûsevîler öteden beri te'mîn-i mevcûdiyyet etmenin iktisâden yükselmekle kābil olabileceğini düşünmüşler; küre-i arzın muhtelif memleketlerinde nüfûsca olan ekalliyetlerine rağmen iktisâdiyâta sarılmak, birbirlerine muâvenet etmek sûretiyle iktisâd âleminde mühim bir mevki' ihrâzına muvaffak olmuşlardır. Her Mûsevî sırf şahsı için değil, Mûsevîlik için ve Mûsevîlik'in menâfi'-i umûmiyyesi için çalışır. Yahudiler bütün mesâîlerini esaslı proğramlara tevfîkan tanzîm etmişlerdir. Bu sâyede her vakit mevcûdiyet-i siyâsiyyelerini hissettirmişler; Mûsevîlik ile Hıristiyanlık arasındaki dînî ihtilâfât-ı azîmeye rağmen Hıristiyan Avrupa'dan her zaman kendilerine muâvenet-i siyâsiyye te'mîn etmişlerdir. Mûsevîler, gördükleri şahsî muâvenetleri bile Mûsevîlik'e nâfi' olacak bir hâle ifrâğ etmeyi, menâfi'-i umûmiyye nâmına menâfi'-i şahsiyyelerini fedâ etmeyi Yahudilik'in kavâid-i esâsiyyesinden telakkī ederler. Bununla beraber dine olan merbûtiyetlerini idâme-i mevcûdiyete gayr-i kâfî gördüklerinden bu husûsu iktisâdiyâtla takviye etmek mecbûriyetini hissetmişler; bu sûretle her şeyde muvaffak olmak kābiliyetini göstermişlerdir.

Bundan takrîben 30–40 sene evvel Filistin kıt'asındaki Yahudiler nüfûs-ı umûmiyyeye nazaran ekalliyette oldukları hâlde dînî bir şekilde vâkı' olan hicretleri yavaş yavaş siyâsî ve iktisâdî bir şekle ifrâğa muvaffak olmuşlar; iktisâden Filistin'in hâkimi olmak sûretiyle sa'ylerinin semerâtını iktitâf eylemişlerdir. Az zaman evvel sath-ı bahrdan yüzlerce metre alçak olan Bahr-i Lût, Le Havle ve Taberiye gölleri civârıyla buna mümâsil bir çok yerler kara sıtma menbaı idi. Oraları ziyâdesiyle merzagī bulunduğu cihetle hastalık yüzünden perîşân bir hâle gelen, hâl-i hâzırda enkāzından başka bir şey görülemeyen büyük büyük köy ve kasabalar nüfûs zâyiâtı netîcesinde mahvolmuştu. Havâlî-i mezkûrenin kuvve-i inbâtiyyece fevkalâde zengin ve iklim te'sîri dolayısıyla senede üç mahsûl alınabilen bu altın toprakları işleyecek, asgarî masrafla a'zamî te'mîn etmek isteyecek kimse kalmamıştı. Çünkü o şerâit dâhilinde orada barınmak göz göre **[55]** ölüme gitmek demekti. Bu yüzden oraları kurûn-ı ûlâ devrini andırırcasına insan değil, hayvan bile barınamayacak bir hâl kesb etmişti. Lâkin sa'y ü gayretin, fedâkârlığın önünden bir şey kurtulamayacağını takdîr eden Yahudiler başta Baron Rothschild olmak üzere bu gibi arâzîyi pek dûn fiâtlarla satın aldılar. Bu arâzînin evvela kābil-i iskân bir hâle getirilmesini düşünerek hastalığın menbaını teşkîl eden bataklıklarını kurutmaya baktılar. Fakat bu azîm masrafları mûcib olan tefcîr ameliyâtıyla, yani vâsi' ve imtidâdlı hendekler açmak sûretiyle yapmadılar. Pek cüz'î masârıfla bu bataklıkların muhtelif mahallerinde beş, altı sene zarfında tohumdan (okaliptus=sıtma ağacı) ormanları yetiştirdiler. Bu ağaçların hâiz oldukları evsâf-ı hayâtiyye dolayısıyla bataklıklar kurutularak oraları kābil-i iskân bir hâle getirildi. Bu sûretle çöl hâlinde bulunan havâlî-i mezkûre beş altı sene zarfında hem bir ormanlık, hem de insanların barınacağı ve kuvve-i inbâtiyye-i fevkalâde sâyesinde müreffehen yaşayacakları bir mıntıka-i zirâiyye hâline tahvîl edildi.

Bunu yapan bir hükûmet değil, en büyük hissedârı Rothschild olan bir Mûsevî şirketidir. Bu arâzînin bazı aksâmı âdetâ ufak müstemlekeler hâlinde ve koloni nâmı altında şirket tarafından idâre ediliyor. Bundan başka arâzînin kısm-ı a'zamı Filistin'e gelen Mûsevî âilelerine satın alındığı fiâttan yüksek ve fakat değerinden az bir kıymetle veriliyor. Bedelinin te'diyesi de 40 senede ödenmek ve hâsılât-ı sâfiyesinden her sene cüz'î birer mikdar i'tâ etmek sûretiyle fevkalâde teshîl edilir. Binlere bâliğ olan ve gitgide mikdarları tezâyüd eden bu âilelere yalnız arâzî verilmekle iktifâ edilmiyor. Birer senelik ihtiyâcâtıyla beraber kendilerine verilen arâzîyi işletmek için muktezî demirbaş hayvânât, âlât ve edevât-ı zirâiyye-i fenniyye arâzî şerâitiyle kendilerine ikrâz ediliyor.

Bu sûretle evvelce ölüm mahalli addedilen bu merzagî, bu bataklık mıntıkalarda mükemmel Yahudi köyleri te'sîs edildi.

Köy hayatına yeni giren Yahudilerin kısm-ı a'zamı zirâatle iştigāl etmemiş oldukları için bunlara fennî usûl-i zirâati öğretecek adam yetiştirmek maksadıyla evvela bir zirâat mektebi vücûda getirdiler. Bu zirâat mektebinden neş'et edenlere köylülerden daha elverişli şerâitle arâzî tevzî' edildi. Kendilerine fazla bir takım müsâedât ve imtiyâzât bahşedildi. Hem bu arâzîden istifâdeleri te'mîn edildi, hem de civâr köylülere fennî zirâati öğretmeye me'mûr edildiler. Bu zirâat me'mûrlarından bir kişi 5–6 köye isâbet edecek sûrette yüzlerce adam yetiştirdi.

Aynı mikdardaki köylere birer baytarla köylülerin ahvâl-i sıhhiyesinden mes'ûl birer doktor ta'yîn edildi. Doktorların vazîfesi haftanın muayyen günlerinde köyleri ziyaret etmek ve muhtâc-ı tedâvî olanları tedâvîden ibâretti.

Hayvânâtın ıslâhını düşünerek damızlığa elverişli olmayan hayvânâtı köylülerin teşkîl etmiş oldukları sendikalar vâsıtasıyla sattırmak, yine bu sendikalar vâsıtasıyla damızlığa elverişli hayvan mübâyaa ederek köylülere tevzî' etmek, hayvânâtın ahvâl-i sıhhiyesini daimi murâkabe altında bulundurmak da baytarların cümle-i vezâifindendi.

İktisâdî ve fennî bir usûl-i zirâat ta'kīb etmekle beraber tecârib-i fenniyye-i zirâiyyede bulunan koloniler köylüler için şâyân-ı istifâde olan bazı tecrübelerinin netâyicini zirâat me'mûrları vâsıtasıyla bilumum köylülere teblîğ ettiler. Aynı tecrübe zirâat me'mûrları tarafından yapıldı, bu sûretle bir çok mahsûlât zirâatinin ta'mîmi te'mîn edildi.

Filistin'de bu gibi tecârib-i fenniyye ile iştigāl eden koloniler bütün küre-i arzda büyük bir kıymet-i fenniyyesi, bir mevki'-i ilmîsi olacak derecede tekemmül ettiler, Filistin'de sırf zirâî ve fennî olmak üzere binlerce cild kitapları muhtevî bir çok kütüphâneler vücûda getirdiler.

Köylüler, istihsâlâtını yalnız köylülerin iştirâkiyle teşkîl edilen şirketleri vâsıtasıyla satarlar. Bir köylü yalnız başına pazar-ı ticârette hiçbir şey satmak arzusunu hissetmez. Bu şirketleri teşkîl etmekle Mûsevîler Filistin'de zirâatle ticâreti mezc ederek köylülerin emekleri nisbetinde menfaatdâr olmalarını te'mîn ettiler. Bugün bu şirketler birçok hâsılât-ı zirâiyyeyi Avrupa'ya ihrac etmekte ve yüksek fiâtlarla satmaktadır.

331 senesinde bütün Filistin ve Suriye hâsılât-ı zirâiyyesinin sıfıra inmesini mûcib olan çekirge âfetine karşı yalnız Mûsevîler bu teşkîlâtları sâyesinde mukāvemet

etmişler, hâsıl olan zararları az bir müddet zarfında telâfî edebilmişlerdir. O sene çekirgenin mahsûlâta îrâs ettiği hasârât-ı azîme netîcesinde Suriye'nin bir çok köyleri âdetâ mahvolmuştu. Çekirge âfetini müteâkib derhâl bütün Filistin'de bulunan marangozlarla yahudi zürrâ' şirketleri akd-i mukāvele ettiler; cüz'î bir müddet zarfında fennî usûlle binlerce arı kovanı i'mâlini te'mîn eylediler. Yine fazla mikdarda oğul dahi tedârik edildi; i'mâl ettirilen kovanlarla beraber köylülere tevzî' olundu. İklimin fevkalâde müsâid bulunması dolayısıyla daimi sûrette hâl-i tezehhürde bulunan limon ve portakal ağaçlarının çiçeklerinden arıların istifâde ettiği üç dört ay zarfında beher kovandan 40–50 kilo nefis portakal balı elde edildi. Harp senelerindeki şeker fıkdânı hasebiyle bu balın beher kilosu beşer liraya kadar satıldı. Bu sûretle köylüler o sene çekirge âfetinden mütehassıl zararı teşkîlâtları sâyesinde arıcılık san'atına sarılmakla telâfî ettiler.

Filistin'in hâkimiyet-i Osmâniyyede bulunduğu zamanda Filistin dâhilindeki **[56]** Yahudiler arasında teâtî edilecek mektuplar için posta usûlü -hükûmetin ma'lûmâtı olmaksızın- ihdâs ederek hâsılât-ı sâfiyelerini müessesât-ı nâfia menfaatine terk ederlerdi. Filistin'de okuyup yazması olmayan bir Mûsevî'ye tesâdüf etmek, muhtâc-ı muâvenet dilenci bir Mûsevî görmek ademü'l-imkândır.

Muallim **A. Kâzım**

Sebîlürreşâd

Makālenin sâhibi Kâzım Bey zirâat mütehassısı olmakla beraber Filistin'de bulunmuş; orada Yahudilerin faâliyetini re'ye'l-ayn görmüştür. Bu makāleyi müslümanlar tekrâr tekrâr okumalı, ibret almalıdır. İnsanların barınamayacağı yerleri çalışmak sâyesinde başka milletler ne hâle getiriyor, görmeli, sonra da bu cennet gibi güzel memleketlerde müslümanların hastalıktan, sefâletten başkaldıramadıklarını düşünerek ağlamalıdır. Arzı ma'mûr etmek husûsunda müslümanlar her milletten ziyâde mükellef bulundukları hâlde, maatteessüf en geride kalmış bulunuyorlar. Âhiretten evvel dünyâda hasene talebini ta'lîm eden âyât-ı ilâhiyyeye müslümanlar göz yummuşlar da dinlerinin gösterdiği faâliyet ve saâdet yolundan büsbütün aykırı yollara sapmışlar, bugün zillet ve meskenet vâdîlerinde pûyân olup duruyorlar. Emin olmalıdır ki dünyâda zilletle, hüsrânla geçen hayatın ukbâsı de maâzallâh hüsrân olur.

ŞUÛN

Cebheler:

Yunan ordusunun geçen hafta başlayan umûmî taarruzu üzerine bu hafta Garb Cebhesi'nde pek ciddî muhârebeler olmuş, İnönü'nde inkişâf eden büyük meydan muhârebesi el-ân bazı cenâhlarda bütün şiddetiyle devam etmekte bulunmuştur. Düşman sarsılmış ve ric'ate yüz tutmuştur. Diğer taraftan Afyonkarahisarı civârındaki kahraman kıtaâtımız düşmana taarruza başlamıştır. İnşâallâh yakında arslan mücâhidlerimiz zafer-i kat'îyi ihrâz ederek inâyet-i Hakk'la düşmanı târumâr edecekler ve Anadolu'nun güzel müslüman memleketini zulümden, küfrün hâkimiyetinden kurtaracaklardır.

Arabistan:

İngilizlerin son günlerde Irak'daki mezâlim ve i'tisâfâtını teşdîd etmeleri üzerine Bağdad'da bir ihtilâl vukū' bulmuş, Bağdad'ın Dicle üzerindeki mahallelerinden birkaçı İngilizler tarafından bombardıman edilmiştir.

Irak'da intişâr eden (*Lisânü'l-Arab*) gazetesi İngiliz istîlâsına karşı müslümanların hâl-i kıyâmda olduklarını te'yîd ve bazı yerlerde İngiliz kıt'alarını perîşân eylediklerini yazmaktadır.

Irak'ın ve Arabistan'ın her tarafında İngilizler aleyhinde uyanan bu hareketleri tanzîm etmek üzere (Kuveyt) de bir meclis akd olunacağını yine bu gazete yazıyor. Necid, Hâil, Mahmere emîrleriyle Hicaz ve Yemen emîrlerinin birer mümessilinden terekküb edecek olan bu meclis Arap kabâil-i ümerâsı arasındaki ihtilâfâtı da hallederek müttehiden hareket eylemek imkânını ihzâr edecektir.

§ Musul'da bir İngiliz zâbitinin bir İslâm kızıyla birlikte otomobille sokakta dolaşması ahâlînin galeyânını mûcib olmuş, Şeyh Ali es-Sâlih nâmında gayûr ve kahraman bir müslüman hücûm ederek her ikisini de öldürmüş; bunun üzerine İngilizlerle müslümanlar arasında müsâdeme olmuştur.

Musul'daki İngiliz istihbârât müdîri Yüzbaşı (Mabki) katledilerek cesedi kuyuya atılmıştır.

§ İngilizlerin Yemen'de harekâta başlaması oradaki urbân arasında büyük bir heyecân ve asabiyet tevlîd eylemiştir. Aden'de (el-Hac) civârında ilerlemek isteyen İngiliz müfrezelerine karşı urbân silahla mukāvemet etmişler ve İngiliz müfrezelerini büyük zâyiâtla tard eylemişlerdir.

§ Cebel-i Dürûz'un Fransa mandası altına girmesine müteallık hazırlanan i'tilâfnâme mûcebince Dürzîler kendi kendilerini idâreye muktedir(!) bir hâle gelinceye

kadar Cebel-i Dürûz'da iki Fransaz müsteşarı icrâ-yı faâliyet edecektir.

Kafkasya:

Kızıllar tarafından Gürcistan'ın işgāli itmâm edilmiş, Gürcü Bolşevik Hükûmeti teşekkül etmiştir.

Bu ahvâl üzerine Erivan'daki Taşnak hükûmetinin vaz'iyeti müşkilleşmiştir.

Almanya:

İ'tilâf devletlerinin son teklîfât ve harekâtına karşı silahla mukābeleden başka çâre kalmadığını anlayan Almanlar fevkalâde faâliyetle istihzârât-ı harbiyyede bu-lunmaktadırlar.

Oyunlar Men' Ediliyor

Cebhelerde kahraman ordumuzun fedakârâne düşmanla harp ettiği şu mühim ve hayatî zamanlarda her müslümanın dergâh-ı ulûhiyyetten istid'â-yı zafer eylemesi lâzımeden iken bazı erbâb-ı gafletin hâlâ kahvehânelerde oyun oynamaları ve gayr-i ahlâkī tiyatroların devam etmesi kat'iyyen câiz olamayacağından bahsile bu gibi ahvâlin men'i için Konya Meb'ûsu Vehbi, İstanbul Meb'ûsu Hüseyin Hüsnü ve Karesi Meb'ûsu Basri beyefendiler tarafından Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celîlesi'ne mühim bir takrîr verilmiş ve işbu takrîr ittifâk-ı ârâ ile tasvîb ve müsta'celiyetle hey'et-i vekîleye havâle olunmuştur. İşittiğimize nazaran hey'et-i vekîle bu kararı icrâya başlamış ve vilâyâta da ehemmiyetle ta'mîm etmiştir.

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

8 Nisan1921 | 28 Receb 1339 | Cum'a | 8 Nisan 1337 | Cild: 19 - Aded: 475

Mi'râc leyle-i mübârekesi münâsebet-i celîlesiyle:
Şer'iyye vekîl-i muhteremi efendi hazretleri tarafından ithâf buyurulmuştur.

Na't-ı Şerîf-i Nebevî

İlâhî âlemi tevhîde eyleyen ikbâl
Yürür tarîk-i saâdette müsterîhü'l-bâl

Vusûl-i künhü için yol verilmemiş akla
Medâr-ı ma'rifet-i zâtıdır sıfât-ı kemâl

Nizâm-ı hikmetinin kâinât şâhididir
Şuûn-ı kudreti bir an değil karîn-i zevâl

Şümûl-i lütfunu derpîş-i fikr edip gördüm
Tebessüm eyledi karşımda çehre-i âmâl

Açılsa yümn-i nesîm-i seherle gerd-i gumûm
Meded-resânım olup feyz-i İzed-i müteâl

Uyansa dâye-i fikrim atâletin bırakıp
Tasavvurâtımı tertîbe etse isti'câl

Bütün nükât ü dekāikle dolsa safha-i dil
Verip karîhama vüs'at o vâsi'u'l-efdâl

Bahâr-ı feyze erip andelîb-i hâme-i zâr
Sürûd-i aşk ciğer-sûzun etse istikmâl

Bu tâze vecd ile ben bahtiyârım eylerken
Nuût-i Hazret-i Fahr-i Rusül'de nazm-ı leâl

O fahr-i devr-i tekâmül ki gördü âsârın
Zemîn, zaman ü semâvât ü arş-ı âlü'l-âl

İmâm-ı bezm-i eâlî hakîm-i Rabbânî
Emîn-i vahy-i İlâhî şefî'-i rûz-i suâl

Melâz-ı ehl-i vefâ destgîr-i herd ü serâ
Medîh-i nass-ı Hudâ mahrem-i harîm-i visâl

Livâ-yı Hamd'ine hâmid bütün kibâr ü sıgār
Kemâl-i kurbüne şâhid Vesîle bi'l-ikbâl

Bülend-i şânına bürhân Makām-ı Mahmûd'u
Kerîm-i tab'ını et Kevser'iyle istidlâl

Zemînin üstüne açtı cenâh-ı re'fetini
Zamâne şevk-i kudûmüyle geldi devr-i kemâl

Tarîk-i şer'i şebân-ruz neyyirü'l-etrâf
Alâ vü necd, imâm u verâ, yemîn ü şimâl

Umûm âleme râh-ı necâtı gösterdi
Bu nûra karşı nasıl göz yumar gürûh-i dalâl

Zuhûr-i şems-i berâhîn-i âsumânîsi
Zemînde zulmet efkâra verdi izmihlâl

Hitâma erdi zamanında devr-i Lât ü Menât
Hitâma ermeden âyât-ı Sûretü'l-Enfâl

Dürüldü defteri bil-cümle cehl ü eşrâkin
Eliyle feth olunurken kitâb-ı Rabbü Celâl

Zamân-ı harbde bak necdet ü şecâatine
Ki sâyesinde karâr eyliyor bütün ebtâl

Göründü âyet-i Mûsâ yedinde bâlâ-ter
Bu parmağından o taştan akıttı âb-ı zülâl

İşâretiyle hemen inşikāk-ı bedri düşün
Asâ ile denizin infilâkı gerçi kemâl

Halâikın gözünü açtı kühl-i hikmetle
Hakîm ü şâir ü kâhin şaşırdılar fi'l-hâl

Usûl-i dîn ü kavânîn-i şer‘-i muhkemini
Kemâl-i hikmet u adliyle etti hakkı ikmâl

Şemâiliyle bilindi fezâil-i ahlâk
Mekâriminden alındı mehâsin-i ef‘âl

Medâr-ı fahr u belâgat cevâmi‘u’l-kelimi
Bedâyi‘ü’l-hikemi kıble-i ukūl-i ricâl

Ulüvv-i kadr-i müsemmâyı var kıyâs eyle
Ki nakş-ı ismi anın arş-ı Hakk’a verdi cemâl

Minârelerde menâbirde daima okunur
Hudâ’nın ism-i şerîfiyle ismi bi’l-iclâl

Safâ-yı kalb ile tekrâr olunsa evsâfı
Dimâğ-ı ehl-i vefâdan gider kelâl ü melâl

Lisâna söylemek âzâna dinlemek akla
Telezzüz eylemek âmâli gösterir ikbâl

Sen ol Resûl-i kerem-pîşesin ki kılmıştır
[58] Simât-ı ni‘metinin vasfı halk-ı âlemi lâl

Ne mümkün ol..... tab‘-ı pâkini tasvîr
Ki kadr-i hâme-i erbâb-ı şi‘ri eyledi dâl

Ne mümkün eyleye insan senânı hakkıyla
Senânı kâfil iken nass-ı İzd-i müteâl

Fakat şeref buluyor intisâb-ı medhinle
Bu yolda mazhar-ı tevfîk olursa ehl-i makāl

Fezâilin nerede medhimiz bizim nerede
Ki dest-i acze Süreyyâ’yı tutmak emr-i muhâl

Makām-ı hâss-ı muallânı gösterir Mi‘râc
Vusûl-i kurb-i Hudâvend’i bî-şerîk ü misâl

Eyâ şefî‘-i müşeffi‘ Muhammed-i muhtâr
Eyâ penâh-ı ümem kâmrân-ı mülk-i nevâl

O bârgâhda sultân-ı enbiyâsın sen
Bu kârgâhda hem şâh-ı mesned-iclâl

Gubâr-ı pâyine cânım başım fedâ olsun
Ki sensin evvel ü âhir şeh-i sütûde-hısâl

Tezâyüd etmededir şevk-i kalb-i şûrîde
Huzûra al beni ey destgîr-i ehl-i vebâl

Huzûr-ı ravza-i pâkinde arz-ı hâl edeyim
Hasâr-ı nefsimi sûzişle eyleyem icmâl

Tennûr yakmadı mendîl-i Hazret-i Enes’i
Ki dest-i pâkine olmuştu bir zaman rû-mâl

Gubâr-ı ravzana yüz sürmek isterim ben de
Bu yolda tâ bulayım nârdan halâsa mecâl

Rızâ verir mi “feterdâ” makām-ı a‘lâsı
Ki âciz ümmetini âteş eylesin pâmâl

Nukūd-i sâlih-i a‘mâlden tehî-destim
Defâtir-i amelim hep günehle mâ-lâ-mâl

Ben ol esîr-i hevâyım garîk-i cürmüm ki
Görünmüyor bana bir sâhil-i selâmet-i hâl

Ben ol muvâfık-ı âmâl-i nefs-i şûmum ki
Her arzûsunu icrâda eylemem ihmâl

Bırakma hâk-i mezellette yâ Resûlallâh
Bu abd-i kemteri bezm-i berîne kıl îsâl

Ümîdim öyle ki hurşîd-i himmetin eritir
Günâhım olsa da yevmü’l-cezâda misl-i cibâl

Şefâatin umarım ümmetindenim çünkü
Uluvv-i rütben için eyle lütf-i âlü’l-âl

Düşürme gönlümü girdâb-ı ye’se yâ Rabbî
Ümîd-i afvına peyveste eyledin nice sâl

Hatâmı mu‘terifim pür-kusûr “Fehmi”yim
Atâna muntazırım et nevâkısım ikmâl

Muvaffak eyle beni cümle tâkatim edeyim
Habîb-i Muhterem’in hizmetinde isti‘mâl

Rızânı bulmak için eyledik cihâda kıyâm
Bekā-yı dînimizin muktezâsı istiklâl

Livâ-yı nusretinin mevcedâr sâyesine
Sığındık olmak için bunda nâil-i âmâl

Zafer yolunda bu ümmet yorulmasın yâ Rab
Be-câu indeke hayrü’l-verâ celîlü’l-bâl

Aleyhi elfü salâtu ve elf-i teslîm
Kemâ-yelîku bihî bi’l-gudüvvi ve’l-âsâl

Ve âlihî ve li-ashâbihi’llezîne lehüm
Mekânetün ve sebâtü ledeyye fi’l-ahvâl.

3 Receb 339

Mustafa Fehmi

ŞUÛN

“Bir haftalık en mühim vekāyi‘ ve hâdisâtın hülâsasıdır.”

Anadolu:

Bu haftanın en mühim hâdisesi İslâm ordusunun İnönü’nde Salîb ordusunu târumâr etmesidir. Londra Konferansı’ndaki muvaffakiyetsizliğini ta‘mîr ve kuvâ-yı İslâmiyye-yi mahvetmek üzere dört yüz kilometrelik cebhede, Eskişehir ve Karahisar istikāmetlerinde, hücûm eden yüz bin kişilik Yunan ordusu ile yedi gün yedi gece devam eden büyük meydan muhârebelerinden sonra İnönü’nde avn-i Hakk’la kahraman ordumuz düşmanı kat‘î sûrette mağlûb ederek zaferi kazanmıştır. Kudurmuşcasına saldıran Yunan sürüleri günlerce yalçın kayalara başını çar-parak hurdehâş olmuştur. Azîm telefât veren düşmanın taarruzu tamamıyla kırıldıktan sonra ordumuz mukābil taarruza geçerek ikmâl-i muvaffakiyet

ve zaferle ta'kîbe başlamıştır. Düşmanın hatt-ı ric'atini kesmek üzere ilerleyen müteaddid süvârî kollarımız düşmanı İnegöl'de yakalamış, İnegöl sokaklar[ın]da kanlı muhârebelerle en güzîde bir fırkasını târumâr etmiştir. Salîb ordularının ba-kiyyetü's-süyûfu perîşân bir sûrette muhtelif yollarla İznik, Gemlik, Bursa, Mudanya istikāmetlerinde Marmara sahillerine firâra şitâbân olmuştur. Düşmanın terk ettiği top, tüfek, cephâne mühimmât, levâzım-ı harbiyye hadsiz hesapsızdır. Cenûbda Afyonkarahisar'dan şarka doğru hayli ilerlemiş bulunan düşmana o havâlîdeki fırkalarımız da taarruz ederek ta'kîbe başlamıştır. Yunan sürüleri bütün cebhelerde münhezimen firar etmektedir. Müteaddid mahallerden gelen haberlere göre düşmanın zâyiâtı 30-40 bin tahmîn olunuyor. Bu hâin kara Salîb ordusu ric'at esnâsında önüne gelen köyleri, kasabaları yakıyor; genç, ihtiyâr, çoluk çocuk bütün müslüman ahâlîyi şehîd ediyor. Bilecik'de Ertuğrul Gāzî hazretlerinin türbelerini bomba ile attılar. Zavallı müslüman halk hâin Yunan zulüm ve vahşeti önünde çırıl çıplak dağlara ilticâ etmiştir. Bu zâlim kara Salîb ordularını tamamıyla denize dökmek için bugün Anadolu'da eli silah tutan bütün müslümanların gazâ meydanına koşmaları en büyük bir farîza-i ilâhiyyedir.

Ankara'da olduğu gibi Anadolu'nun her tarafında büyük şenlikler yapılmakta; bütün câmi'lerde Allah'a hamd ü senâlar edilmekte, ervâh-ı şühedâya mevlidler ithâf olunmaktadır. İslâm ordularının Salîb sürülerini mağlûb ettiği büyük meydan muhârebesini idâre eden kumandan İsmet Paşa **[58 Mükerrer]** hazretleriyle Erkân-ı Harbiye ve Büyük Millet Meclisi arasında tebrîk ve tes'îd telgrafnâmeleri teâtî olunmuştur. Cenâb-ı Hak daima İslâm'ı mansûr ve muzaffer eylesin âmîn.

Arabistan:

Suriye'deki Fransız Salîb ordusunun mütemâdiyen icrâ etmekte oldukları zulüm ve şenâatler oradaki müslümanları da harekete getirmiş; bütün Suriye'de umûmî bir kıyâm vukūa gelmiştir. Müslüman mücâhidleri (Cisr-i Şugūr)u işgāl etmişler, yalnız (Cebel-i Zâviye)de Fransızların maktûlü sekiz yüzü geçmiştir. Şam ve Merc-i Uyûn'da ihtilâller tevessü' etmektedir. Fransızlar Kilikya'dan ve diğer taraflardan asker sevkiyâtına başlamışlardır.

§ Yemen'de icrâ-yı harekât eden İngiliz Salîb ordularına da mücâhid-i muazzam İmâm Yahya hazretleri taarruza başlamış; (Huceyle) mevkiini zabt ile (Bacil)e doğru ilerlemektedir. Sâbık Yemen Valisi Mahmud Nedim Bey'in kumandası altındaki Yemen ordusu da (Tihâme)ye bir şiddetle hücûm etmektedir. Diğer taraftan Irak'daki harekât-ı ihtilâliyye dahi tevessü' etmektedir. İslâm âleminin kıyâmı gün geçtikçe kesb-i ehemmiyet ediyor.

Balkanlar:

Balkanlar'da Trakya ve Makedonya hudûdlarında çete hareketleri başlamıştır. Bulgaristan'da efkâr-ı umûmiyye Yunanlılar aleyhinde çok tehlikeli bir şekil almıştır. Bulgarlar Sırplarla tevhîd-i mesâîye çalışıyorlar. Romanya ile Bulgaristan arasında da gerginlik husûle gelmiştir.

Almanya:

Almanya'nın (Ren) havâlîsindeki tahşîdâtı, Ruslarla i'tilâfı Fransa'nın emniyetini pek ziyâde tehlikeye düşürmüştür. Almanya'da müdhiş dâhilî ihtilâller başlamıştır. Komünistlerle Spartakistler bazı şehirlerde Şûrâlar cumhûriyeti i'lân etmişlerdir. Bir çok şimendüfer hatları, köprüler, müesseseler tahrîb edilmiştir. Bir çok şehirlerde kanlı muhârebeler oluyor. Komünist ihtilâlinin Fransa ve İngiltere'ye sirâyeti karîbdir. Cihân yeniden karışıyor.

ESRÂR-ı KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا ..... اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ [1]

3

Üstâd-ı mağfûr Rahmetullâh-ı Hindî bütün kilise ve müverrihlerinin *Ahd-i Cedîd* idâdına dâhil olan kitaplar hakkındaki re'ylerini tamamıyla nakl ettikten ve bunlardan hiçbirinin şâyân-ı ihticâc bir senede mâlik olmadığını isbât eyledikten sonra faslı şu sözlerle bitiriyor: "Bunlar nezdindeki kütüb-i mukaddesenin hâli nizâmât ve kavânînin hâli gibidir. Görmez misiniz ki tercüme-i Yunâniyyesi selefleri indinde Havâriyyûn devrinden on beşinci karn-ı mîlâdîye kadar mu'teberdi. Ve İbrânî nüshasının muharref olduğuna, nüsha-i sahîhanın ise bu tercümeden ibâret bulunduğuna i'tikād ederlerdi. Halbuki sonraları iş tersine döndü. Muharref bilinen nüsha sağlam, sağlam bilinen nüsha yanlış ve muharref tanıldı ki bu sûretle bütün seleflerin cehli kabûl edilmiş oldu. Danyâl'ın kitabı eslâf-ı nasârâ nazarında tercüme-i Yunaniyyesine muvâfık olduğu sûrette mu'teberdi. Lâkin (Orgon) bunun yanlış olduğuna hükmedince terk ettiler. Ve (Tehyu dö Ken)in tercümesini aldılar. (Aristis)in kitabı on altınca asıra kadar mu'teberdi. On yedinci asra gelince Protestan uleması indinde kâzib bir eser telakkī

[1] Bakara Sûresi, 2/87-91.

edildi. Kütüb-i mukaddesenin Latince tercümesi Katoliklerce mu'teber; Protestanlarca muharref, binâenaleyh gayr-i mu'teberdir. Tekvîne dâir olan Kitab-ı Sagîr on beşinci asra kadar sahîh ve mu'teber iken on altıncı asırda düzme ve gayr-i mu'teber oldu. Şu zikrettiğim hakāikden anlaşılıyor ki ne *Ahd-i Atîk,* ne de *Ahd-i Cedîd* kitaplarının hıristiyanlarca bir sened-i sahîh-i muttasılı yoktur."

Şayed bu kütüb-i semâviyyede vukūa gelen tahrîfâtın derecesini diğer bir sûretle anlatmak istersek o zaman karşımızda o kadar kat'î deliller görürüz ki Mesîhîlerden hiç birisi için nakzına cür'et olunamaz, on altıncı asr-ı mîlâdî nihâyetlerinden i'tibâren Rasyonalistlerin bu mevzûa dâir bir çok müellefâtı meydan almıştır ki bunlarda şâyân-ı hayret hakāik mündericdir.

Bunlardan (Parker) eserinde diyor ki: "Protestan milleti: *Ahd-i Atîk* ve *Cedîd* kitaplarını en ufak bir sadmeye uğramaktan mu'cizât-ı ezeliyye ve ebediyye sıyânet etmiştir, derler. Lakin otuz bine bâliğ olan ibâre ihtilâfâtı karşısında bu iddiâ nasıl ayakta durabilir, bilemem."

(Adam Klark) şöyle söylüyor "Bu muhakkaktır ki bir çok kâzib İncîller Nasrâniyet'in ilk asrında revâc bulmuşlardı. İşte Luka'yı İncîl yazmaya sevk eden sâik bu yalanların çokluğu idi."

Üstâd-ı mağfûr Rahmetullâh diyor ki: Mûsâ aleyhisselâmın Tevrât'ın nüshasını **[59]** yazmış ve bu nüshayı güzelce muhâfaza etmelerini ve sandığa koyup her yedi senede bir bayram günleri Benî İsrâîl'in dinlemesi için meydana çıkarmalarını vasiyyet etmişti. Binâenaleyh bu nüsha sandığa konulmuştu. İlk tab'ı Hazret-i Mûsâ'nın vasiyyeti mûcebince idi. Lakin bu tab'ı kalmayınca Be-nî İsrâîl'in hali değişti. Gâh irtidâd ettiler, gâh imana geldiler. İşte Dâvûd aleyhisselâmın bidâyet-i saltanatına gelinceye kadar bu tarzda devam eden halleri gerek nebiyy-i müşârun-ileyhin, gerek Hazret-i Süleyman'ın devrinde iyileşti. Lakin Hazret-i Süley-man'ın son devirlerinde vukūa gelen inkılâb-ı azîm sebebiyle o sandıktaki nüsha zâyi' oldu. Hazret-i Süleyman sandığı açınca içinde yalnız ahkâm-ı aşerenin yazılmış olduğu iki levhadan başka bir şey bulunmadı. Bu vak'a *Seferü'l-mülûk'*un sekizinci bâbının dokuzuncu âyetinde musarrahdır. Devr-i Süleyman'dan i'tibâren geçen üç yüz yetmiş sene zarfında serîr-i saltanata yirmi sultân câlis oldu ki bunların mürtedleri mü'minlerinden ziyâde idi. Esnâma tapmak âdeti (Rahimam) devrinde revâc buldu. Ve onlardan evvel Orşelim ve Beytü'l-makdis iki defa yağma edildi. (Mensa) zamanında küfür artarak memleketin kısm-ı a'zamı sanemperest oldu. Beytü'l-makdis'in sînesinde esnâm için bir mezbah binâ olundu. Ve sanem rekz edildi. Yuşya bin Âmûn serîr-i hükûmete gelince Cenâb-ı Hakk'a tevbe ve rücû' etti. Bu hükümdârın gerek kendisi, gerek erkânı Dîn-i Mû-sevî'nin tervîcine ve âyîn-i şirkin izâlesine son derecede tarafdar idi. Bununla beraber bidâyet-i saltanatından i'tibâren yedi sene geçtiği hâlde hiç bir kimse nüsha-i Tevrât'ın vücûdunu ne gördü, ne işitti. Sekizinci sene bir kâhin Beytü'l-makdis'de Tevrât'dan bir nüsha bulduğunu iddiâ etti. Ve Yuşya bunu okutup dinleyince Benî İsrâîl'in isyânından dolayı son derecede mahzûn olarak yakasını yırttı. Bu vak'alar *Seferü'l-mülûk'ü*n yirmi ikinci bâbında musarrahdır.

Üstâd-ı mağfûr Rahmetullâh-ı Hindî diyor ki: Ne Tevrât'ın bu nüshasına, ne de o kâhin (Halkiya)nın sözüne i'timâd olunmaz. Çünkü Beytü'l-makdis bu adamdan evvel iki defa yağma edilmişti. Sonra Beytü'l-esnâm olmuştu. Bu sanemhânenin hademesi her gün içeri girerlerdi. Yuşya'nın ilk yedi sene-i saltanatı mürûruna kadar Tevrât'ın ismini hiç kimse işitmedi. Halbuki gerek Yuşya, gerek ümerâsı Dîn-i Mûsevî'ye ittibâ' için son derecede müştâk idi. Kâhinler her gün Beytü'l-makdis'e girip çıkıyorlardı. Nasıl oluyor da Beytü'l-makdis'de bu nüsha bulunsun ve onu bu kâhinlerin hiçbiri görmesin. Binâenaleyh bu nüsha Halkiya'nın uydurmasından başka bir şey değildir. Evet, Halkiya Sultân'ın ve mukarrebînin Mûsevîliğe inhimâkini görünce yalan, gerçek işitmiş olduğu bütün rivâyâtı toplamak sûretiyle bu eseri meydana getirdi. Ve Mûsâ aleyhisselâma isnâd etmekte tereddüd etmedi. Zâten dini tervîc ve hakkı neşr ve ta'mîm için bu gibi yalanlar, isnâdlar müteehhirîn-i Mûseviyye ve kudemâ-yı Mesîhiyyîn indinde müstahab sayılırdı!

Üstâd-ı mağfûr diyor ki: Tevrât'ın tevâtürü epeyce zaman Yuşya'dan evvel münkatı'dır. Yuşya zamanında bulunan nüshaya ise ne i'timâd olunur, ne de onunla Tevrât sâbit olur. Zaten ancak on üç sene kadar ma'lûm olarak sonradan ne hâlde olduğu bilinmemişti. Zâhir olan şudur ki evlâd-ı Yuşya arasında küfür ve irtidâd başlayınca Buhtunnasr hâdisesinden evvel ortadan kalkmıştır.

Şeyh Abdülazîz Çâviş

Müslüman Hey'et-i İctimâiyyesinin Temellerini Takviye Lâzımdır

Geçen gün *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi İstanbul'da tehlikeli bir hıristiyan cem'iyetinin faâliyete başladığından bahsediyordu. Bu cem'iyet (Y.M.C.A) işâretli (Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti)dir. Bütün memleketlerde muhtelif ve müteaddid şu'beleri olan bu cem'iyet mütârekeden sonra İzmir'de faâliyet göstermişti, şimdi de

İstanbul'da harekete başlıyor. *Hâkimiyet-i Milliye* refîkımızın istihsâl ettiği ma'lûmâta göre, bu cem'iyet gençleri Hıristiyanlık ve Amerikalılık akāid ve hissiyâtı dâiresi dâhilinde bulundurmayı ve bu gāyesine gençleri bedenî ve fikrî sıkı bir terbiyeye tâbi' bulundurmak sûretiyle vâsıl olmaya hedef ittihâz etmiş bir misyoner teşkîlâtıdır. Bu cem'iyet Karşıyaka'da te'sîs eylediği birinci şu'besinden sonra ikincisini de tamamıyla İslâm olan İstanbul tarafında vücûda getiriyor. Beyânnâmesinde maksadı gençlerin bedenen, fikren ve ahlâken terakkī ve menfaatlerini te'mîn olduğunu söylüyor. Amerikalılığı, İngilizce'yi öğretmek ve İngilizcesi ileri olanları da yine mezkûr lisanda muhtelif mevzû'lar üzerine ve fakat basit ve amelî ticâret derslerini vermek sûretiyle; Hıristiyanlığı da muhtelif ta'lîm ve oyunlar yaptırmak ve öğretmek, bilhassa muhtelif ve müctemi' gezintiler tertîb etmek sûretiyle telkīn eylemek istemektedir. Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti böyle bir maske ile maksadını gizlemek istiyor. Cem'iyetin maksadına yakından vâkıf olanlar bunun evvela Amerika Hıristiyanlığı'nın mâhirâne bir propagandası olduğunu, sâniyen bu propaganda ile de beyne'l-İslâm pek zararlı makāsıd-ı siyâsiyyenin ta'mîmine çalıştığını beyân etmektedirler.

İstanbul'da kurulan bu tuzağın mâhiyet-i hakīkiyyesini epeyce anlamak için misyoner teşkîlât ve makāsıdı hakkında hülâsaten birkaç söz söylemeyi fâideli addediyoruz. Çünkü bu mes'ele İslâm için **[60]** fevkalâde ehemmiyeti hâizdir. İslâm'ı zaafa düşürmek, hey'et-i ictimâiyyemizin temellerini sarsmak husûsunda bu Nasrâniyet teşkîlâtının pek büyük te'sîri olmuştur. Bunlar en dehşetli hücûmlarını İslâm memleketlerine tevcîh etmişlerdir. Teşkîlâtları o kadar muntazam, o kadar mükemmeldir ki hayret etmemek kābil değildir. Dünyânın her tarafında bunların mükemmel mektepleri, kiliseleri, kitâbhâneleri, konferans ve mütâlaa salonları, eczâhâneleri, hattâ emlâk ve akārı vardır. Misyoner matbaalarında her sene, milyonlarca İncîl ile diyânet-i Nasrâniyye'ye mahsûs hadsiz hesapsız kitaplar basılır, parasız pulsuz olarak ötekine berikine tevzî' edilir. Bütün hıristiyan zenginleri bu cem'iyetlere seve seve para veriyorlar. Vapur, şimendüfer kumpanyaları bu din alaylarına son derece teshîlât gösteriyorlar. Bu sûretle bunlar dünyânın her tarafını dolaşıyor, mikroplar gibi her yere sokuluyorlar. Müslümanlar misyoner iğvâât ve idlâlâtına mukāvemet edebilmek için onların teşkîlâtlarına, ne sûretle çalıştıklarına, İslâm'ı inhilâle uğratmak için ta'kīb ettikleri usûllere vâkıf olmak ve ona karşı aynı silahlarla mücehhez olarak mukābelede bulunmak en büyük ferâiz-i dîniyyedendir.

Misyoner teşkîlâtı pek kadîmdir. İlk defa ahkâm-ı İncîl'i âlem-i İslâm'a neşretmek fikrini ilkā eden on üçüncü asır ibtidâlarında (Raymon Lol) nâmında bir İspanyol'dur. Bu adam misyoner yetiştirmek üzere bir müessese de vücûda getirmişti. Bu hareket beş asır kadar hemen umûmiyetle münferid, az çok muvaffakiyetsiz teşebbüslerle, tecrübelerle geçti. Asıl misyonerlik faâliyeti on sekizinci asır ibtidâlarında başlıyor.O sıralarda Protestanlık âleminde yeni bir gayret-i dindarâne uyandı. Müteaddid misyoner cem'iyetleri teşkîl edilerek Afrika, Asya, Avustralya ve Amerika'ya müteaddid misyonerler gönderildi. Maamâfîh on sekizinci asrın nısf-ı ahîri feylesofların te'sîri ve fikirlerin bütün faâliyetini siyâsî, ictimâî mesâil üzerine celb eylemesi üzerine bu Hıristiyanlık harekât-ı dîniyyesi 19'uncu asır evâsıtına kadar büyük bir muvaffakiyet gösteremedi. Bununla beraber İngiliz-ler bu teşkîlâtı yaşattılar. 18'inci asır nihâyetlerinde (Vilyem Keri) isminde bir İngiliz nâşir-i dîn olmaktaki hüner ve ehliyetini göstererek (Londra Misyoner Cem'iyeti)ni teşkîl ile bugünkü misyonerlik harekâtının esaslarını kurdu. O sırada Amerikalılar da bunu tanzîr ederek (New York Misyoner Cem'iyeti)ni te'sîs ettiler. Bu sûretle Protestan memleketler arasında müsâbaka başladı. O derecede ki yirminci asrın ibtidâsında yüz İncîl cem'iyeti ile bunlara her husûsda müzâheret eden 370 muâvin cem'iyetler teşekkül etti.

Fakat bu cem'iyetler muhtelif kiliselere mensûb oldukları cihetle aralarında rekābet husûle geliyor, bu yüzden mesâîleri haleldâr oluyordu. İş başındakiler bunu nazar-ı dikkate alarak 1906 sene-i nasrâniyyesinde (Kahire)de bir konferans akdettiler. Bu sâyede muhtelif cem'iyetler arasında bir râbıta husûle getirdiler. Ve İslâm memleketlerine karşı bir cebhe aldılar, müttehid bir misyoner ordusu vücûda getirdiler. Çok geçmedi, bu ittihâd semeresini verdi: 1911'de (Edinburg)da in'ikād eden umûmî kongreye her taraftan raporlar geldi. Bu raporlara müsteniden müzâkereler cereyân eyledi.

Artık bugün muhtelif misyoner orduları umûmî karargâhlarını te'sîs etmişler, bütün dünyâda şebekelerini kurmuşlar, küre-i arzı müteaddid menâtıka ayırmışlar, binden fazla cem'iyetler arasında münâsebât te'sîs etmişler, milyonlarca liralık bütçelerini te'mîn etmişlerdir.

(Musavver Katolik Misyonları) nâmındaki cerîde-i dîniyyenin 1914 târihli 144'üncü nüshasında yazıldığına göre: 1912 sene-i mesîhiyyesinin sonunda yapılan resmî istatistiklerden yalnız Katoliklere mahsûs olmak üzere yeryüzünde kırk iki bin misyonerin mevcûd olduğu anlaşılmıştır. Katolik misyonerlerinin senevî vâridâtı bir milyon, Protestan misyonerlerinin ise beş milyon İngiliz lirasıdır.

Bugün şark memleketlerinde 124.373 misyoner mütemâdiyen çalışmaktadır. Bunların birinci derece 3838

merkezleri vardır. İkinci derecedeki fer'î merkezleri de 34.719 dur. 86 dâru'l-fünûn ve mektepleri; 522 dârulmuallimînleri; 1714 mekâtib-i âliye ile 30.185 ibtidâî mektepleri, 1.412.044 muallim ve muallim muâviniyle sâmiîn tarafından idâre olunan 28.952 pazar mektepleri vardır. Bu pazar mekteplerindeki talebenin mikdarı ise 1.728.193 dür. Bundan başka 576 hastahâneleri, 1077 eczâhâneleri, 111 tıbbî ve hasta bakıcı müesseseleri mevcûddur. Misyoner müesseseleriyle a'zâ ve mensûbînin adedi takrîben on üç milyona bâliğ oluyor.

İşte böyle müdhiş bir yekûne bâliğ olan azîm bir misyoner ordusu mütemâdiyen çalışıyor. İslâm hey'et-i ictimâiyyesini bozmak ve yıkmak için fikir ve ma'neviyât sâhasında ellerinden gelen her türlü fesad ve fitneleri hazırlıyorlar. Karşımızdaki Ehl-i Salîb orduları yalnız toplu, tüfeklilerden ibâret değildir. Yılanlar gibi sessiz sessiz içimize kadar sokulan, kurdlar gibi için için bünyân-ı ictimâîmizi kemirip duran böyle milyonlarca mikropları da vardır. Bunlar pîşdârlık vazîfesini îfâ ederler. Bunların vazîfesi ümmet-i İslâmiyye'nin bünye-i ictimâiyyesini sarsmaktır. Bunlar müslümanların gayret ve şehâmet hislerini kemirirler, akîdelerini tezelzüle uğratırlar, fikirlerini teşvîş ederler âile hayatımızda rahneler açarlar, mekteplere kol atarlar, kızlarımızı baştan çıkarırlar. Elhâsıl müslüman hey'et-i ictimâiyyesinin istinâd ettiği maddî, ma'nevî bütün temelleri yerinden oynatırlar; müslüman milletlerin bütün mümeyyizât-ı milliyyelerini değiştirirler. Hey'et-i ictimâiyyeyi böyle miskin ve düşkün bir vaz'iyete soktuktan sonra arkadan toplu, tüfekli, zırhlı, tayyâreli orduları hücûm ederler. Esâsen milletin kuvve-i mukāvemesi sarsılmış olduğu için o muhâcemâta karşı koyamaz. Derken **[61]** bir iklîm-i İslâm daha inhidâm eder; minâreler sökülür, kiliseler dikilir; Kur'ân sesleri söner, çanlar tanîn-endâz olur. Nice müslüman kıt'aları hep bu sûretle kaynadı gitti. Nice müslüman milletleri hep bu sûretle Salîb'in hâkimiyeti altına girdi.

İslâm'ı zaafa uğratan en mühim hareket-i hıristiyâniyye budur, bu misyoner if[s]âdâtıdır, öyle iken maatteessüf en ziyâde ehemmiyet vermediğimiz nokta da budur. Halbuki misyoner ordusu bugün pek korkunç bir şekil almıştır. Kahire, Edinburg, Lukonov kongrelerinden sonra hareketlerinde bir intizâm te'mîn etmişler; bütün cem'iyetler tarafından intihâb olunan a'zâdan mürekkeb (daimi kongre) nâmıyla bir hey'et-i fa'âle teşkîl etmişlerdir.

Hele Amerika'da misyonerlik gayreti bütün mektep-lere, dâru'l-fünûnlara sirâyet etmiştir. Bugün akın akın Amerika gençleri bu cem'iyetlere intisâb ediyorlar. Amerika gazeteleri bu gençlerin mikdarını kable'l-harb yüz bin olmak üzere gösteriyordu. Hattâ geçenlerde Amerika'da dâru'l-fünûnlar beyninde in'ikād eden bir kongrede bin beş yüz genç birden misyoner mesleğine gönüllü olarak dâhil oldular, neşr-i Nasrâniyet için cihânın dört köşesine yayıldılar.

Sonra müslüman hey'et-i ictimâiyyesini yıkmak illeti kadınlara da sirâyet eylemiştir. Bunun için de bir çok kadın misyoner cem'iyetleri teşkîl edilmiştir. Yapılan tecrübeler üzerine müslüman âile hayatını tahrîb için kadın misyonerlerin fevkalâde işe yaradıkları anlaşılmıştır. Bu kadın misyoner cem'iyetlerinin kendilerince mahsus sûs mektepleri, dâru't-ta'lîmleri, hastahâneleri, eczâhâneleri vardır. Bunların en mühim vazîfesi müslüman kadınlarını ıdlâl etmek, müslüman âdât ve şeâirini kaldırmaktır.

Misyonerler bugün artık hatt-ı hareketlerini tanzîm etmişler; tecrübelerle usûllerini mükemmel bir hâle getirmişler; insanların, milletlerin ahvâl-i rûhiyyelerine göre ne sûretle hareket etmek lâzımsa hepsini tesbît etmişlerdir. Uzun zamanlar müslüman akvâmın ahvâl-i rûhiyyesini tedkîk ede ede muvaffakiyet yollarını öğrenmişler; bütün misyoner merkezleri mütâlaalarını umûmî kongrelere bildirerek noksânlarını aramışlar; zamanın icâbâtına göre yeni tarîkler, yeni usûller te'sîs etmişlerdir. Artık bugün vaaz ve hitâbet ile, efkârı teheyyüc etmek sûretiyle maksada vâsıl olmak zamanlarının geçtiğini görerek o şiddet ve galeyânı terk etmişler; lutf ve mülâyemetle kalpleri feth etmek, müslümanları içinden inhilâle uğratmak yollarını tutmuşlardır. Cebheden hücûm etmekle te'mîn-i muvaffakiyetin güçlüğünü görerek ve cebhe-i muhâcemelerini tahvîl etmişler; muzmerlerini başka bir takım şeylerle setr ederek ağaçları oyan kurdlar gibi için için binâ-yı İslâmiyeti kemirmeye başlamışlardır; ki faâliyetin en tehlikelisi budur. Buna karşı mukābele ne kadar güç olduğunu erbâb-ı basîret pekalâ takdîr ederler.

Yerlilerin halk üzerinde nüfûz ve te'sîrlerini nazar-ı dikkate alan misyonerler son zamanlarda yerli misyonerler yetiştirmeye başladılar. Sonra kendileri yerli kıyafetlerine girmekte hiç taassub göstermezler. Tavırlarını müslümanlara uydururlar. Hattâ sakallarını, bıyıklarını bile müslümanlar gibi keserler. Bu sûretle kendilerine karşı olan husûmetleri izâle ederek, yavaş yavaş tuzaklar kurmaya, maksadlarına vâsıl olmaya çalışırlar.

Misyonerlerin hulûl vâsıtalarından biri de tabâbettir, sırf maksad-ı insâniyyetperverâne(!) ile giden tabîb hey'etleri ahâlînin i'timâdını kazanmak için türlü türlü hîlelere mürâcaat ederler, bî-pâyân şefkat gösterirler, fakīr hastaları meccânen tedâvî ederler. Bir kere sâf halkın emniyetini kazandı mı, artık ondan sonra iş kolaydır. Fikirleri teşettüte düşürecek, akāidi kökünden sarsacak sözler, hareketler birbirini vely edip gider.

Hele bu husûsta müslüman âilelerini yıkmak için kadın misyonerlerinin çok işe yaradıkları bi't-tecrübe sâbit olmuştur. Onlar müslüman kızlarının şerâit-ı cismâniyyelerini ıslâh bahânesiyle âilelere sokulurlar. Müslüman kızlarıyla münâsebet peydâ ederler. Bunlara Hıristiyanlık'tan hiç bahsetmezler, yalnız müslüman hislerini aşındırmaya uğraşırlar. Kızlarımıza mütemâdiyen hürriyetten, serbestîden, vücûdun endâmından, şerâit-ı sıhhiyeden, âdât ve şeâir-i İslâmiyye'nin mahzûrlarından bahs ede ede nihâyet kızların fikirlerinde, imanlarında bir sarsıntı vücûda getirirler. Birkaç şâkird yetiştirdikten sonra mes'ele kolaylaşır. Diğerlerinde onları göre göre tabîatiyle bir meyl ve incizâb uyanır. Bu sûretle müslüman âileleri çığırından çıkar. Müslüman âdât ve şeâirine karşı kızlarda bir istihfâf başlar. Hayatlarından memnûn olmak, annesini beğenmemek, kendi başına hareket etmek, süse, zînete, modaya mübtelâ olarak ciddî şeylerden hoşlanmamak, öğrendiği yeni lisanla konuşmak için ecnebîlerle düşüp kalkmak gibi hareketler yüz gösterir. İstanbul'da son zamanlarda misyonerler terzileri elde ettiler. (Moda) maskesi altında tesettüre hücûm ettiler. Matbûâtta da kendilerine zahîr, maksadlarına âlet olacak adamlar zuhûr etti. Bu sûretle birer, ikişer başlayarak en nihâyet kadınları öyle maskara kıyafetlere soktular, öyle kötü hallere düşürdüler ki bu kabîl müslüman kadınlarıyla görüşmekten tevakkī için hıristiyan papasları kiliselerde vaaz ve nasîhatler ettiler. Târîh-i İslâm zilletin bu derecesini görmemiştir.

Misyonerlerin son zamanlarda en ziyâde ehemmiyet verdikleri vâsıta mekteplerdir. Bütün İslâm memleketlerinde sayısız mektepler açmışlardır. Yaşını başını almış olanları dalâle sevk etmek tabîî müşkildir. Ne kadar maksadlarını gizlemeye çalışsalar yine kolaylıkla hulûl mümkün **[62]** olamıyor. Fakat ta'lîm ve terbiye bahânesi ile çocuklardan işe başlamak misyonerlerce en muvaffakatli bir yoldur. Bütün tecrübeler bu yolda müsbet netîceler vermiştir. Umûmî kongrelere her taraftan gelen raporlar bu husûsa kuvvet verilmesi merkezindedir. Onun için misyoner cem'iyetlerinin son zamanlarda mekteplere tahsîs ettikleri mebâliğ, bütçelerinin en mühim kısmını teşkîl eder. Gāyet müzeyyen tertîb edilmiş binâlar, gāyet mükemmel tanzîm olunmuş idârelerle tahsîle heveskâr çocukları avlarlar. Bilhassa edebiyât-ı nasrâniyye ile çocukların rûhları arasında bir hevesât te'sîsine pek ziyâde ihtimâm ederler. Mûsikînin âhengdâr nagamâtıyla çocukların, bilhassa kızların kalplerini ihzâza getirerek onların hayallerinde garb sosyetesini büyütüp dururlar. Ara sıra kiliseye götürerek hıristiyan ibâdetlerini de gösterirler. Vâkıâ doğrudan doğruya dinlerini tebdîl etmek gibi bir vaz'iyet almazlar. Fakat mütemâdiyen çocukları muhîtinden, Müslümanlık'tan soğutacak fikirler vermeye başlarlar. Bütün dersler ona göre tertîb edilmiştir. Hattâ muallimler, mubassırlar, derslerden hariç zamanlarda bile çocukların arkasını bırakmazlar. Her fırsattan bi'l-istifâde zehirleyip dururlar. Sonra çocuklara müretteb mevzû'lar vererek fikirlerini yıkarlar, gördükleri noksanları ikmâle çalışırlar. Git gide çocuklar hiç farkında olmaksızın tabîatiyle muallimleri gibi düşünmeye başlar. O zaman çocuğun lisanında meselâ taaddüd-i zevcât hakkında, tesettür ve hicâb hakkında tenkīdler başlar. Hıristiyan medeniyetine, garb sosyetesine karşı çocuklarda gayr-i ihtiyârî bir incizâb uyanır, artık o kazanılmıştır. Misyonerler bu husûsta bundan birkaç sene evvel (Rober Kolej)de tevdî'-i mükâfât resminde bir müslüman çocuğa alenen İslâmiyet aleyhinde bir nutuk îrâd ettirecek kadar muvaffakiyet gösterdiler.

Misyonerler terbiye-i fikriyye husûsunda kadınlara daha ziyâde ehemmiyet verirler. Müslüman hey'et-i ictimâiyyesini sarsmak için o vâsıtayı daha ziyâde müessir buluyorlar. Tahsîlden mahrûm kalan müslüman kadınını avlamak daha kolay oluyor. Onun için kızlara karşı pek büyük şefkat göstererek onları mekteplerine cezb ederler. Şahsiyet-i ma'neviyye ve ictimâiyyesini lâyıkıyla muhâfaza edebilecek bir hâlde yetiştirilememiş olan müslüman kızları böyle bir muhîte düşünce kolaylıkla temsîl olunabilirler. Mürûr-ı zamânla kızlar şeâir-i İslâmiyye ile mukayyed olmaktan kendilerini vâreste görürler. Müslümanlığın terakkīye mâni' olduğu fikri zihinlerine yerleştirilir. Yirminci asırda dinden bahsetmek ayıb olduğunu her fırsat düştükçe ileri sürmekten çekinmezler. Halbuki kendi memleketlerinde kiliseler lebâleb doludur. Kendileri müslümanlardan kat kat fazla dinlerine sarıldıkları hâlde müslümanlara karşı (Liberte) den, lâübâlîlikten bahsederler.

Bu sûretle misyonerler müslüman çocukların mukaddesâta karşı olan hürmet ve merbûtiyetlerini kırarlar. Akīdelerini sarsarlar. En nihâyet çocuklar şeâir-i dîniyyelerinden, an'anât-ı milliyelerinden tecrîd edilmiş elîm bir hâle düşerler. Zaten maksad da İslâm hey'et-i ictimâiyyesinde bu tahrîbi husûle getirmektir. Bir kere bu inhilâl vukūa geldi mi, ondan sonrası kolaydır. Bir zamanlar İstanbul'da neşr olunan *Yeni Mecmûa'*nın dediği gibi "Yeniden yapmak için evvela yıkmak, sâhayı açmak lâzımdır." Evvela akāid-i İslâmiyye'nin temelleri sarsılacak, ba'dehû Hıristiyanlığın teşkîlât-ı cedîdesi ikāme edilecek. Nitekim Arabistan misyonerleri müdîri (Zevemer) Paris'de intişâr eden *(Revue İslamique)* nâm *İslâm* mecmûasına yazdığı mektupların birinde öyle diyordu:

– Misyonerlerin İslâm kıt'alarındaki netîce-i mesâîleri iki türlü mâhiyet arz eder: Biri tahrîbi, diğeri i'mârı. Yani evvela yıkılacak, sonra yapılacak.

(Zevemer) Misyonerlerin makāsıd-ı esâsiyyelerini bir cümle ile hülâsa etmiştir. Ve bugün misyonerler birinci devrede bulunuyorlar. Bugünkü misyoner hareketinin veche-i istikāmeti hedm ve tahrîbdir. Müslümanlık esaslarını sarsmak, müslüman bünyân-ı ictimâîsini zîr ü zeber etmektir. İşte memleketimizin ve bütün İslâm memleketlerinin geçirmekte olduğu ictimâî buhrânların en mühim âmili budur.

Misyonerler cem'iyyât-ı İslâmiyyeyi tahrîb için garb terbiyesini neşr ve ta'mîm etmeyi esâs-ı meslek ittihâz ettiler. Mekteplerle, gazetelerle, kitaplarla, risâlelerle…

El-hâsıl bütün vesâit-i fikriyye ve ictimâiyye ile çalıştılar.

Müslümanları dinden tecrîd için Avrupa ictimâiyyâtını müslümanların nazarında büyületmek ve hey'et-i İslâmiyye arasında (ictimâî inkılâb)ın lüzûmuna dâir propagandalarda bulunmak noktasında bütün misyonerler müttefiktirler. Onların terbiyeleri altında yetişen bir takım genç muharrirler de bilerek, yahud bilmeyerek o fikirleri neşrettiler. Zaman oldu ki İslâm nâmını taşıyan bir takım adamlar Müslümanlık esâsâtına karşı bî-pervâ hücûm etmeye başladılar. Dünyânın hiçbir yerinde görülmeyen bu hareket tabîî o azm-i mesâînin netîcesi idi. Garb terbiyesinin taht-ı te'sîrinde büyüyen adamlar ümmet-i İslâmiyyenin ictimâiyyâtıyla mücâdeleyi meslek-i mahsûs ittihâz ettiler. Onların nazarında müslümanların her şeyi eskimiş, bozulmuş. Bin sene evvelki ahkâmın bugün cârî olamayacağı nağmeleri tanîn-endâz olmaya başladı. Müslümanların hayât-ı ictimâiyyesi, hattâ tarz-ı ibâdetleri bile tenkīd olundu. Tanzîmât, ıslâhât, teceddüdât illeti en aklı başında olan kimselere bile sirâyet etti. Şuûrlu, şuûrsuz, bu nakarât mütemâdiyen tekrâr olunup duruyordu. Demek misyonerler müslüman memleketlerinde tasavvur ettikleri tezebzüb-i ictimâîyi husûle getirmişlerdi. Kendi **[63]** terbiyeleri altında yetiştirdikleri yerli bir zümre memleketin an'anâtıyla, esâsât-ı ictimâiyyesiyle mücâdeleye başlamıştı.

Maatteessüf İstanbul hükûmeti bu hareketlere karşı müsâmahakâr bir tavır almaktan başka bir şey yapmıyordu. Gözü önünde cereyân eden bu tahrîbâta göz yumuyordu. Misyoner mektepleri her tarafta alabildiğine çalışıyorlardı. Bilhassa Rumelihisarı'nda karargâhını te'sîs eden (Rober Kolej) en tehlikeli bir müessese hâlini almıştı. Hıristiyan Talebe Cem'iyeti 1911 Ağustosu'nda açıktan açığa o misyoner müessesinde bir konferans akd ederek terbiye-i Mesîhiyye'nin âlem-i İslâm'a âid kâffe-i mesâilini mevki'-i bahs ve münâkaşaya koydu. Misyonerlerin mütâlaalarına nazaran bu konferans o kadar büyük bir muvaffakiyet elde etti ki Osmanlı Maârif Nezâreti devletin tedrîsât-ı resmiyyesine esâs olmak üzere Amerika misyonerleri mekteplerinin programlarını kabûl etmeyi düşündü.

İslâmiyet için dünyâda bundan fecî' bir hâl tasavvur olunamaz. Müslümanlığı yıkmak için bir hıristiyan kongresi Halîfe-i Müslimîn'in pâyitahtında in'ikād ediyor ve açıktan açığa İslâm'a meydan okuyor. Sonra da Halîfe'nin maârif nâzırı misyoner programlarını resmen kabûl etmek sevdâsına düşüyor. Başımıza gelen felâketlerin esbâb ve avâmili miyânında acaba bu sersemlikler birinci dereceyi ihrâz etmez mi?

Hakîkaten son zamanlarda misyonerler bütün hücûmlarını İslâm'ın Makarr-ı Hilâfet'ine tevcîh etmişlerdi. Müslümanlığın merkezi olmak münâsebetiyle orasını bir kere tahrîb ve ifsâd ettikten sonra o fitne ve fesad tabîatiyle bütün memlekete, bütün İslâm âlemine intişâr edebilirdi. Bunun için "Alman Şark Misyonerleri" müdîri Doktor (Le Pisyus) *İslâm Mecmûası'*nda neşrettiği bir makālede diyor ki:

– Salîb ile Hilâl beynindeki cidâl, muhît dâiresi üzerinde, yahud müstemlekâtta, yahud Afrika veya Asya-yı Garbî'de değil; belki harekât ve faâliyet-i İslâmiyye'nin Asya ve Afrika'ya intişâr ettiği asıl merkezde yapılmalıdır. Bütün İslâm milletlerinin nazarları, Dâru'l-hilâfe olan İstanbul'a müteveccihdir. Eğer orada bir şey yapılmazsa başka yerlerde yapılan şeyler hebâ olur.

Bunun için, İncîl teşkilâtının en mühimmi ve en kuvvetlisi olan (Amerikan Bord) müessesesi hemen bütün mevcûdiyetini İslâm'ın merkezine tevcîh etmişti. Yalnız Amerikalılar değil, Fransız, İngiliz misyoner cem'iyetleri, hattâ Alman misyonerleri de bütün muhâcemâtını İstanbul ve Anadolu'ya, Kürdistan ve Suriye'ye çevirmişlerdi.

Mütârekeden sonra Ehl-i Salîb orduları İslâm'ın Makarr-ı Hilâfet'ini işgāl edince Hıristiyanlık âleminin asırlardan beri tasavvur ettikleri hülyâ hakîkate inkılâb etti. Senelerce devam eden mesâînin, misyonerlerce sarf edilen mebâliğin semerâtını iktitâf etmek zamanı gelmişti. Hiç kimse inkâr edemez ki Ehl-i Salîb donanması İstanbul'a girdiği zaman kendisine o kadar yabancı bir hayât-ı ictimâiyye bulmadı. Çünkü pîşdâr orduları ve onların vâsıtaları, âletleri daha çoktan İslâm hey'et-i ictimâiyyesinin temellerini sarsmış, şeâir-i İslâmiyyeyi yıkmış, kendisine müsâid bir zemîn ihzâr etmişti. Artık müslüman kızlarıyla ecnebî zâbitlerini kol kola görmeye tahammül edemeyen müslümanlar için orada durmak kābil değildi. İslâm'ın düştüğü bu hâl-i zillet ve felâketi görmekten ise ölmek bin kere hayırlı idi.

Hâkimiyet-i Milliye refîkımız İstanbul'da bu tehlikeli Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti'nin şimdi faâliyete başladığını haber veriyor. Halbuki o kabîl cem'iyetlerin İstanbul'daki faâliyetleri ne kadar eskidir. Fakat her nedense o zamanlar İstanbul hükûmeti garblılaşmak cereyânına kendisini kaptırmayıp da Müslümanlık esaslarını muhâfazaya azmetmiş olaydı, devletin bütün müessesâtını o esâsât-ı celîle dâiresinde tanzîm ve tedvîr etmeyi esâs-ı meslek ittihâz etmiş olaydı elbette İslâm bu felâketlere ma'rûz kalmazdı. Fakat maatteessüf İslâm'dan uzaklaştı. Uzaklaşmak şöyle dursun, İslâm ile mücâdeleye bile başladı. Pek uzun süren bu derdleri şimdi tazelemek istemiyoruz.

Bu husûsta bütün seyyiâtı misyoner şâkirdlerine, garbperest zümreye yükletmeyi muvâfık-ı insâf bulmuyoruz. Bir kısmını da ulemâ-yı İslâm'a tahmîl etmekte kendimizi haklı görüyoruz. Hıristiyanlık âleminin bu kadar muntazam teşkîlâtına, bu kadar cihânşümûl mesâîsine mukābil bizim ulemâmız müsbet hiçbir hareket, müfîd hiçbir faâliyet göstermediler. Zamanın silahlarıyla mücehhez olmak lüzûmunu takdîr etmediler. İslâm aleyhinde tertîb olunan bu kadar tuzaklara, İslâmiyet'e karşı yapılan bu kadar hücûmlara karşı lâkayd kaldılar. Müdâfaa için olsun bir hazırlıkta bulunmadılar. Ne teşkîlâta ehemmiyet verdiler, ne matbûâtın kıymetini takdîr ettiler, ne de medreseleri yaşatabildiler. Her kasabada müslümanların dînî merkezleri olan müftülük dâireleri bütün ehemmiyetini gāib ederek müslümanları kendi hallerine terk ettiler. Kezâlik köy imamları, mahalle imamları bütün nüfûz-ı ictimâîlerini zâyi' ederek bir takım kâğıdları mühürlemekten başka hiçbir mevki'leri kalmadı. Bu sûretle müslüman hey'et-i ictimâiyyesinin tabîî teşkîlâtı bozuldu. Bu yüzden müslümanlar şîrâ-zesi dağılan bir kitap gibi perîşân oldular; teşettüt ve iftirâklara düştüler. Yoksa bu merkezler daima faâliyetlerini muhâfaza etseydiler, elbette bugün bünyân-ı mil-lîmiz böyle elîm rahnelere dûçâr olmaz, düşmanlar maksadlarına bu derece muvaffak olamazlardı.

Zamanın seyr ü hareketini ta'kīb etmek, düşmanların âmâl ve makāsıdını istiknâh etmek, ona göre lâzım gelen tedbîrleri ittihâz eylemek en basît **[64]** mes'elelerdir. Bir ordu, karşısındaki düşmanın teşkîlât ve tertîbâtından haberdâr olmazsa elbette mağlûb olur. Bunun gibi ulemâ da karşılarındaki misyoner ordularının teşkîlâtından, mesâîlerinden haberdâr olmazsa nasıl müdâfaa edebilirler? Biz maatteessüf ulemâmızın çoğunu ya bir köşeye çekilmiş, yahud siyâset derdine düşmüş bir hâlde görüyoruz. Şimdiye kadar hangi dînî, ilmî, yahud ahlâkī, iktisâdî bir cem'iyeti vücûda getirdiler? Müslümanların yetimleri bugün sokaklarda sürünüyor. Memleketin her tarafını cehâlet kaplamış. Kalpler arasındaki râbıtalar sarsılmış. Küfür dalgaları İslâm sâ-hillerine çarpıp duruyor.

Hani müslümanların teşkîlâtları? Hani bîkeslerin kolundan tutacak müessesât-ı hayriyyeleri? Hani halkı cehilden kurtaracak, kalplere Müslümanlık rûhunu, Müslümanlık feyzini neşredecek ilim ve irfân müesseseleri? Hani şeâir-i İslâmiyyeyi her türlü tecâvüzâttan muhâfazaya kudretyâb olacak ahlâkī cem'iyetleri? Hani halkı fakr u sefâletten kurtaracak dâru'l-mesâîleri? Hani İslâm akvâmıyla te'sîs-i râbıta için beyne'l-İslâm umûmî teşkîlâtları? Onlar şöyle dursun, bir köyün diğerinden haberi yok. Bir memlekette yaşayan ulemânın birbirleri arasında uhuvvet ve râbıta kalmamış. Bittabi' bu hâl ile bir hey'et-i ictimâiyyenin bekā ve devamına imkân yoktur.

Gaflet uykularından uyanmak, cihânda olup biten şeylerden haberdâr olmak, İslâmiyet aleyhinde tertîb olunan müdhiş tuzaklara düşmemek için her türlü hazırlıklarda bulunmak, müslümanlar arasında türlü türlü cem'iyetler, türlü türlü şirketler teşkîl ederek perîşân gönülleri toplamak, meydan alan fakr u sefâleti kaldırmak bugünkü en mühim ve en akdem ferâizidir. Bugün artık hareket zamanıdır, faâliyet zamanıdır. Her hangi bir işte muvaffakiyeti te'mîn için mesâîyi tanzîm etmek elzemdir. Bugün münferid mesâînin hiçbir kıymeti yoktur. Bütün faâliyetler toplu olarak cemâat hâlinde, cem'iyet hâlinde yapılmalıdır. Gelişi güzel dilencilere münferiden tasadduk memlekette fakr u atâleti ta'mîm eder. Fakat zenginlerin müctemian ve müştereken tasadduk-ları memlekette bir çok müessesât-ı hayriyye vücûda getirir. Milleti her sûretle müstefîd eder. Hıristiyanlardan ibret almalıdır. Milyonlarca insanlar o bâtıl dini neşr ve ta'mîm için ne mesâî sarf ediyorlar, ne fedâkârlık ihtiyâr ediyorlar! Buna mukābil biz ne yapıyoruz..?

Bu husûsta biraz da Şer'iyye Vekâleti'nin nazar-ı dikkatlerini celb etmek istiyorum. Zîrâ bütün faâliyet ve harekât-ı dîniyyenin merkezi orasıdır. Bu dînî teşkilâtlarla da uğraşmak lütfunda bulunsun. Misyoner ordularına karşı lâzım gelen tertîbât ve istihzârâtta bulunacak karargâh Şer'iyye Vekâleti'dir. Bizim hey'et-i ictimâiyyemizin tabîî bir takım teşkîlâtları vardı. Onları olsun canlandırmak, müftülük dâirelerini hakîkaten birer merkez-i İslâm hâline koymak, müslüman akvâmı arasında râbıtalar vücûda getirmek esaslı münâsebetler te'sîs edip İslâm mu'temerleri, şûrâları teşkîl etmek, medreselere yeni bir hayât-ı faâliyet vermek, şimdilik hariçten vazgeçtik kendi aramızda olsun neşr-i dîn edecek teşkîlâtlar vücûda getirmek, şeâir-i İslâmiyyeyi inhidâm tehlikesinden koruyacak tedbîrler ittihâz etmek, müslümanlar

arasında meydan alan münkerâtı izâleye çalışmak, asra evfak ve nâsın ihtiyâcâtına evfak ahkâm-ı İslâmiyye'yi tedvîn edecek hey'etler, dârü'l-fetvâlar teşkîl etmek… Hâsılı Müslümanlığı ihyâ, müslümanları i'lâ için büyük bir hareket ve faâliyet göstermek, zannederim ki, bugün Şer'iyye Vekâleti'nin en mühim ve mütekaddem vezâifidir.

Diğer taraftan Maârif Vekâleti de bu misyoner tehlikesine karşı lâzım gelen tedbîrleri ittihâz etmek, İstanbul hükûmeti tarafından mekteplerde gevşetilen dînî hisleri takviye etmek, dine karşı lâübâlîlik gösteren muallimleri mekteplere sokmamak, İstanbul hükûmeti tarafından mekteplerden kaldırılan ferâiz-i ilâhiyyeyi edâ ettirmek, misyonerlerin efkâr-ı şebâb üzerinde husûle getirdikleri muzır te'sîrleri izâle edecek tedbîrler ittihâz etmek, el-hâsıl salâbet-i dîniyyeyi hâiz imanlı, mütefennin, san'atkâr gençler yetiştirecek esbâba tevessül eylemek himmetinde bulunmalıdır. Amerika gibi medenî bir devlet mekteplerinin yetiştirdiği talebelerdeki hissiyât-ı dîniyyenin kuvveti bizim için şâyân-ı ibret bir misâldir. Mekteplerimiz halka, halkın âdât ve şeâirine yabancı mahsûl yetiştirmekten artık kurtulmalıdır.

Cenâb-ı Hak müslümanlara intibâh, İslâm'a çalışanlara tevfîk ihsân buyursun, âmîn.

Eşref Edîb

Büyük Millet Meclisi'nde:

İNŞÂALLÂH!

Artık tadını tattım, havalar da iyileşti, hiç durur muyum? Haydi Büyük Millet Meclisi'ne! Ne ihtiyârlığım, ne de yolun uzaklığı bana mâni' oluyor! "Âşıka Bağdad yakın gelir" derler. Ben de Meclis'in şu yaşımda, Âşık Garîbi oldum. Geçenlerde mahdûm köleniz mırıldanıyordu:

– Babam da yetmiş yaşından sonra (siyâsî) oldu..!

– Ayol, dedim, bu, siyâset değil, muktezâ-yı îmândır.

Peygamberimizin buyurduğu gibi, milletin derdini kendine mâl etmeyen müslüman değildir. Orada hep milletin derdleri konuşuluyor. Rûha gıdâ, kalbe şifâ verecek sözler söyleniyor, müslümanca kararlar veriliyor.

Ya bu Meclis kurulmayıp da Anadolulu başsız kalsaydı hâlimiz ne olurdu? **[65]** Maâzallâh böyle bir âkıbet karşısında, değil yalnız Anadolu, hattâ üç yüz elli milyon İslâm âlemi de tekmîl doğranacak, yeryüzünden, tevbeler olsun, Kur'ân bile kalkacaktı. Milleti derleyip toplayan, bu kara günlere düşürmeyen Meclis ziyâret edilmez de neresi edilir? Hem evlâd, seni biraz mürteci' olmuş gibi görüyorum! Bizlere (mürteci') dersiniz, amma kendiniz daha çok mürteci'siniz. Dünyâ yerinden oynuyor, âlem başka bir âlem oluyor, ehl-i İslâm küffâr boyunduruğundan kurtulamaya, şu kadar milyonluk koca bir hükûmet kurmaya savaşıyor, Avrupalıların (medeniyet!) dediği zulüm âleti kırılıyor da sen hâlâ yerinden kımıldamıyorsun..! Bana ne dese beğenirsiniz?

– Bunlar hep tatlı hülyâlardır! Düşman (İnönü)ne dayandı. Kudurmuşcasına saldırıyor, herkesi bir düşüncedir aldı! Ya mel'ûnlar, Allah esirgesin, daha ziyâde ilerlemeye muvaffak olurlarsa? Sen, efendi baba, o, yüz milyonları bırak da şu bir avuç memleketi nasıl kurtaracağız? Onu düşün!..

İşi çaktım: Çocuk ye'se düşmüş! Dünyâları hep karanlık görüyor. İşte bu, tecrübesizlik belâsı, Müslümanlığın şanlı günleri, milletimizin şerefli tarîhini biran için unutuvermek derdi! Mes'ele çok mühim: Her şeyden evvel kendi çocuğuma ışık vermeli, onu azâbdan kurtarmalıyım. Himmet-i pîrân ile söze başladım:

– Ey benim tam müslüman sulbünden gelen çürük kalpli çocuğum, dedim. Sen bu din, bu millet batacak mı sanıyorsun? Onu kıyâmete kadar saklayacak (Allah) dır. Allah'ın hayırlı kulları bu işe başlarken (Şeytân)ın parmağı dışarıda kaldı; işe (Yedu'llâh) girdi! Anadolu'da ilk millet hareketi başlarken belki biraz korkabilirdik. Fakat değil mi bunda ilkin muvaffak olduk: Demek Hâlık işlerimizi hep yolunda yürütmeyi artık takdîr buyurmuş. Zâten çalışan, sıdk ile (Allah) diyen; mahrûm olmaz, yenilmez. Geçenki muhârebede düşmanı hırpalayan İslâm ordusu ve hırpalatan (Hayru'n-nâsırîn) –göreceksin– bu sefer de bizi yüze çıkaracak. Hem daha şanlı olarak! Çünkü: O vakitten beri de boş durmadık; hep çalıştık.

Oğlum, dünkü kölemiz Yunan piçlerinden mi korkuyorsun? Onları eski (İskender) orduları mı zannediyorsun? O Yunanlılar başka, bu piçler başkadır… Velev (İskender-i Kebîr) ordusu olsun; kaç para eder? Din kuvvetiyle, ordu kuvvetiyle -evvel Allah- hepsini haklarız, yine memleketi kurtarırız.

Âh, oğlum, düşünmekte de biraz da haklısın, ya: Çünkü dünyâya geldin geleli hiç iyi günler görmedin: Bir taraftan Sultân Osman'ın, Fâtih'in, Yavuz'un, Kānûnî'nin tâ Kafkaslardan Atlaslara kadar, Viyana ve Lehistan'dan Ummân ve Sûdanlara kadar, uzanan büyük ülkelerinin nasıl fethedildiğini tarîhlerde okurken öbür taraftan da İslâm âleminin düşmanları tarafından üç yüz sene içinde koparıla, koparıla elimizden çıkarılan (Kafkasya, Kırım, Macaristan, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan) gibi kişverlerin yâd-ı tahassürüyle bütün

hayatında ağladın! Hele on iki senelik Meşrûtiyet devrinde Bosna-Hersek'e, Girid'e, Adalara, Rumeli'ye, Trablusgarb'a, Bingazi'ye vedâ' ettikten başka, alçak düşmanların mütâreke yapılır yapılmaz topsuz, tüfeksiz kalan milletimize çullanarak, elinden (İzmir, Aydın, Saruhan, Karesi, Hüdâvendigâr, Adana, Gāzî Ayıntâb, Arabistan..) gibi en kıymetli memleketlerimizi paylaştıklarını dahi gördün..! Hep geçen zamanı aradın, hâlden şikâyet ettin, gelecekten korktun..! "Biz adam olmayız. Ne yapsak boş!" dedin.

Fakat ey hep kara günler yaşayan ciğer-pârem, dünyâda ikbâlin de, idbârın da bir çok sebebleri vardır. Ve idbâr sebeblerinden biri de senin düştüğün (ümîdsizlik) batağıdır. Bunu hiç hatırından çıkarmamalısın. Asırların üzerimize çöktürdüğü felâketlerden ibret dersini alarak, yaşamak emelinden bir an uzaklaşmamalısın!

Felâketler bazı milletleri batırır, bazılarını da yüze çıkarır. Yüze çıkanlar; o felâketlerden ibret alanlar, hallerine, gidişlerine bir salâh, bir düzen verenler, adımlarını cesûr ve fakat düşünerek atanlardır.

Bir çok milletler vardır ki tarîhde pek acı felâketlere uğramışlardır. Başkalarına ne hâcet? Biz kendimiz az mı felâket gördük! Haydi târih yollarında kısaca ve şöylece bir dolaşalım:

Meselâ (Abbâsîler)in son zamanlarında müslümanlar pek dermansız idi. Her tarafta (tavâif-i mülûk) türemişti. Halîfeler memleketi muhâfaza içinde hiçbir kuvvet gösterememişlerdi. İşte bu sırada, yani beşinci, altıncı, yedinci asırlarda milyonlarca Ehl-i Salîb İslâm diyârını çiğneyerek, (Adana'yı, Urfa'yı, Haleb'i, Şam'ı, Kudüs'ü) baştan başa zabt ederek, Kudüs'de bir (krallık), Urfa'da bir (dükalık) kurdular ve diğer yerleri de Kudüs Krallığı'na mâlikâne olarak ilhâk ettiler. Fakat Allah bir (Salâhaddîn-i Eyyûbî) yarattı; bunun gayreti ve hamâseti ile Ehl-i Salîb'e bir mukābele kudreti halk etti, düşmanları kaçırmaya, Kudüs Kralı (Guy de Lusignan)ı esîr almaya müslümanları muvaffak buyurdu.

Kezâlik torunları da Mısır'ı zapt ederek, tekrâr Kudüs'ü kurtarmak isteyen Fransa kralı mutaassıb (Dokuzuncu Lui)yi Mansûre'de esîr etmeye, üç asır muhârebeden sonra Ehl-i Salîb'i memleketlerine eli boş göndermeye muvaffak oldular… Evlâdım, bu milletin, müslümanların şimdiki hareketi de tıbkı böyle. Düşmanları da, unutma, yine o eski düşmanlardır…!

Şimdi biraz da Osmanlı tarîhine bakalım: Bizim Osmanlı tarîhimiz de bu gibi canlı misallerle doludur. Meselâ: Geçenlerde anlattığım (Ankara) Muhârebesi'nden sonra (Timurlenk) (Murad Hüdâvendigâr)ın, (Yıldırım Bayezid)in kaldırdığı beylikleri tekrar ihyâ eylemişti.

Bunların şımarıklıkları zamanında **[66]** beş şehzâde memleketin muhtelif yerlerinde birbiriyle çarpışıyor, (Bizans) imparatorları da işe karışıyor; beylerle birlikte şehzâdeleri birbirine karşı harp ettiriyor; Osmanlı hükûmetinin yıkılmasına yardım ediyorlardı. Tam (onbir sene) süren şehzâdeler belâsı memleketi pek zaîf düşürmüştü. Fakat yine Allahu azîmü'ş-şânın lutfü ile meydana atılan muktedir, azimli, ümîdsizlikten âzâde pâdişâhımız (Çelebi Sultân Mehmed) beş sene içinde, Yıldırım saltanatının o sönen kudret ve azamet-i nûrunu yeniden parlatmaya muvaffak oluverdi.

İzzet ve irâdesine zaafı, mülâyimliği galebe eden (Bâyezîd-i Velî)nin renksiz zamân-ı saltanatı koca (Fâtih)in parlak devrini hasretle aratmış, pâdişâhlığı zamanında (İsmâîl-i Safevî)nin nüfûzu memâlik-i Osmâniyyeyi istîlâ etmeye başlamıştı. Sâf Bâyezîd-i Velî bunlardan habersiz vaktini geçirirken, dâhilî işler pek fenâ ellerde idi. Evlâdları arasında saltanatı zararına kıyâm çıkmasına mâni' olamadı; hayatı kahır ve azâb içinde geçti. Fakat dört şehzâde yine memleketi mücâdeleleriyle harâbezâra çevirirken, hepsine üstün gelen civânmerd, terbiyeli, kuvvetli (Yavuz) Pâdişâh; Yıldırım ve Fâtih devirlerini bile gölgede bıraktı!

Çarlık Rusyası (hasta adam) dediği Osmanlı hükûmetini defn etmeye hazırlanır ve cihânı aleyhimize saldırmaya savaşırken (Mustafa Reşid Paşa) ve arkadaşları Avrupa'da seyâhatler yaparak, lehimize müttefikler kazandığı gibi (Sivastopol) seferiyle Rusya'nın beline büyük bir darbe indirmeye ve Osmanlı hükûmetini Avrupa devletleri arasına sokmaya muvaffak olmuştu…

İşte, oğlum, İslâm ve Osmanlı tarîhinde daha böyle bir çok vak'alar vardır ki bunlar bize azim ve irâde ve çalışma sâyesinde neler yapılabileceğini ve bu devletin, bu İslâm memleketinin uçurumlardan nasıl kurtulduğunu güzelce anlatıyor. Devletimizin ikbâl ve saâdeti güneşi çok kere batmak üzere iken Hâlık-ı Zü'l-celâl onu yeniden parlatmış, öldürmemiştir. Çünkü bu devlet yaşayacaktır. Oğlum, Anadolu'da başlayan millet hareketi ve onun başına geçen zâtlar saydığım vak'alardan, muvaffakiyetlerden daha büyük ve fâideli hizmetler görmüştür ve göreceklerdir, inşâallâh. Hele biraz sabret, ümîd et, Allah'ın lutfuna sımsıkı sarıl. İşiteceksin ki: İnönü'nden ve diğer cebhelerden düşmanlar perîşân bir sûrette koğulmuş, İslâm ordusu bi-iznillâh tamâmıyla muvaffak olmuştur. İş bununla da kalmayacak, yakında bütün meşgûl memleketlerimiz de –İnşâallâh– kurtulacak, ne zamandan beri bizi bekleyen, bizim imdâdımızı bekleyen mazlûm ve ma'sûm dindaşlarımız hürriyet ve saâdete kavuşacaktır. Bir kere bu hayırlı netîceyi elde ettik mi da'vâmız yüzde doksan halledilmiş olacaktır. İslâm âle-

minde çırpınan, hep bizim imdâdlarımıza bakan milyonlarca kardeşlerimizi de -nusret-i Hak'la- artık derâgūş edeceğiz.

Ben bu sözleri söylüyordum. (Âkıl) daha cümle kapısına yaklaşmadan bağırmaya başladı:

– Efendi dede, efendi dede! Müjde, müjde.. Mahdûm birden silkindi, merdivene doğru koşuyor, koşarken de:

– Efendi baba, dediklerin çıkıyor, inşâallâh.. diyordu. Ben ise işi sezerek secde-i şükrâna kapanmış gözlerimden sevinç yaşları dökmeye başlamıştım.

Evlâdlar merdivenleri ikişer, üçer adımlayarak geliyorlar.. Fakat mahdûm -ayakları daha uzun olduğu için- (Âkıl)ı geride bıraktı. Alt çenesi aşağıya sarkmış, dişleri sırıtmış bir hâlde söylüyor:

– Efendi dede, kaçıyormuş! Yunan kaçıyormuş! Dediğin çıktı.. İnşâallâh öbür tarafları da çıkacak… Âkıl da yetişti:

– Efendi baba dedi, şimdi (Reis Paşa hazretleri) meclise teşrif etmiş. İzâhât vermiş: Sağ cenâhımızdaki düşman kaçıyor, ordumuz ta'kîb ediyormuş. Sol cenâhda da şiddetli muhârebeler oluyormuş. Fakat buradaki düşmanın da nihâyet kaçacağını söylemiş. Afyonkarahisar tarafındaki ordumuz da bugün taarruza geçmiş; düşmanı kovalıyormuş.

– Gördün mü evlâd, sen ümîdini keserken ben neler söylüyordum. Allah'ın lutfundan kâfirlerden, fâsıklardan başkası ümîdini kesmez. Haydi bakayım abdestini tazele, kalk Âkıl, sen de yeniden bir abdest al, ikiniz de birer (Yâsîn-i Şerîf) ile (Sûre-i Fetih) okuyun… Allah'ın lütuf ve merhametleri üzerimize yağıyor, melâike-i kirâm seviniyor, şehîdlerin rûhu semâlara dolaşıyor. Âh, şehâdet… Bir çok muhârebelerde bulundum, üç defa yaralandım; şehâdet mertebesine kavuşamadım. Evlâdım Âkıl, sen olsun büyü de benim eremediğim bu dereceyi kazanmaya çalış. (اللهم انصرالاسلام والمسلمين . اللهم ارزقنابدرجات الشهداء والصالحين)[2]

Ayıplamayın: İhtiyârlık kafası biraz dalgalı oluyor. Meclis'den bahs ediyordum, gālibâ. Allah'ın inâyeti ileordumuz düşmanı büsbütün perîşân ettikten sonra, mahdûm-ı dâîniz daha ziyâde canlanmaya başladı. Arabalar tuttu; beni defeâtla meclise kadar götürdü, getirdi. Vâkıâ birinde kabûl edilmedik. Geç gitmişiz, zâhir. İçerisi dolmuş imiş. Müteessirâne geri geldik. Neyse bu da bize bir ibret dersi oldu. Artık ondan sonra erkence gitmeye karar verdik.

Meclisin hele şu son zamanlardaki safveti, hulûsu ne kadar hoşuma gidiyor. Hoca efendiler ara sıra duâlar ediyorlar, bütün meb'ûs beyler ve efendilerle bizim gibi dinleyiciler de sıdk ile:

– Âmîn! diyorlar. Şuracıkta hatırıma gelmişken söyleyivereyim! Ma'lûm ya, duâların uzun olmasından ziyâde rûhlu ve yanık olması lâzımdır. Uzun sürerse benim gibi ihtiyârlar belki fazla ayakta duramazlar. Geçenlerde Hoca Nusret ve Vehbi efendiler hazretleri ne iyi yaptılardı: Hem muhtasar, hem müfîd ve hem de müessir… Allah dergâh-ı ulûhiyyetinde kabûl buyursun…

Geçenki ricâlarım –hamd olsun– boşa gitmemiş: Meclise giremediğim gün galiba Muş Meb'ûsu Abdülgani Beyefendi tarafından (kumar)ın **[67]** men'i hakkında bir kānûn lâyihası verilmiş. Buna ne kadar sevindim bilseniz… Allah sizden razı olsun, meb'ûs evlâdım. Bu gibi hakîkī ictimâî derdlerimizin izâlesine çalışdıkçadır ki, milletimiz ve vatanımız daha kolay kuvvet bulacak ve Allahu azîmü'ş-şân da bizden razı olacaktır. (اللهم ارض عناوعنهم اجمعين)[3]

Diğer üç meb'ûs efendi tarafından da cebhelerde harbin olanca şiddetiyle devam ettiği şu zamanda kahvehânelerde oyunlarla vakit geçirilmesi gayr-i ahlâkī tiyatroların hâlâ devam etmesi doğru olmayacağından bahs ile Cenâb-ı Hak'dan nusret istirhâmında bulunması lâzım gelen müslümanların bu gibi fenâlıklardan men'i hakkında mühim bir takrîr verildiğini işittim. Hah, şimdi iş tamamlanıyor!

Ne kadar ayıbdır ki: Cenâb-ı Hakk'a ibâdete, millete hizmete masrûf olması icâb eden kıymetli vakitlerimizi böyle harâm şeylerle, fâidesiz şeylerle muzır şeylerle öldürüyoruz! Şuracıkta şunu da söyleyeyim: Kahvehânelere, çayhâneler ara sıra uğramak fenâ değildir. İnsan yorulduğu zaman bir kahvehâneye dalar; ya bir sâde kahve ve yahud hafîf bir çay içer.

(Sâde kahve) dedim, hâ? Sahîh şekerli içenler de var. Ben şekerlisini sevmiyorum da herkesi de öyle zannediyorum. Aman bu bahse girmeyeyim; çok uzar..! Evet, kahvehânelere gidilir, istirâhat edilebilir. Fakat akşamlara kadar, gece yarılarına kadar gerinip, esneyip oturmamak şartıyla..! Allah fâidesiz geçirilen ömrün hesabını âhirette soracaktır. Ya biz boş yere mi yaratıldık? Nâfi' uzv olmak, buna çalışmak en birinci vazîfemizdir. Hele şu zamanda.. Evet şu zamanda vatan hizmetlerinden hâriç kalacak hiçbir müslüman tasavvur edemem.

İşittiğim takrîr doğru ise sâhiblerinin afvına iğtirâren bir yerini anlamak istiyorum:

– Acaba harbin şiddeti kalktıktan sonra oyunlara yine mi başlanacak? Muhterem Meclis'in kararı muvakkat bir zaman için mi?

---

[2] "Allahım, İslâm'a ve müslümanlara yardım ve zafer nasîb eyle. Bizi şehitler ve ve sâlihler derecesinde rızıklandır."

[3] "Allahım, bizden, onlardan, hepimizden râzı ol!"

Eğer böyle olursa korkarım ki Allah razı olmaz. Tehlike zamanında Allah'a sarıl, tehlike geçtikten sonra yine sefâhete dal! Hiç doğru değildir. Hem Allah'a bir taraftan "oyunları kaldıralım" derken, diğer taraftan da kalbimizle "hele şu tehlike zâil olsun yine başlarız!" diye oyun etmeye çalışmak; oyunun (muvakkat) denilen zaman için bile, başka şekilde, devam etmesi demektir. Allah hiç böyle oyuna gelir mi?!

Zannediyorum ki ne takrîr sâhiblerinin, ne de Meclis'in hatırına böyle bir şey gelmemiş, bunu –belki– yalnız oyuncular çıkarmıştır. Meclisin verdiği karar, karardır. Kuzum oyuncular! Siz de nasîbinizi artık fâideli şeylerden arayınız…!

Konya Meb'ûsu Ömer Vehbi Efendi Hoca ile bir çok arkadaşları tarafından ahkâm-ı şer'iyyenin bi-hakkın tatbîki için (fıkıh)ın muâmelât ve ukūbât kısmının tercüme edilmesi hakkında pek ehemmiyetli bir takrîr verildi. Bunu lâikıyla işitemedimse de Hoca Efendi'nin verdiği îzâhâtı can kulağıyla duymaya muvaffak oldum. İşin asıl mühim noktası budur. Bu takrîre göre ciddiyetle çalışılır da zaten meydana konmuş olan ahkâm (Mecelle) tarzında tercüme edilir ve tatbîk olunursa –Oh ne diyeyim bilmem ki– işte o vakit İslâm yüzde yüz kurtulmuş, yükselmiş, eski şevketine kavuşmuş demektir. Ben böyle Meclis'e nasıl gitmem nasıl? (فداك نفسى وقرة عينى ياشور الاسلام !)[4]

* * *

Fakīriniz İstanbul Meclisleri'ni de çok ziyaret ettim. Fakat doğrusunu söyleyeyim ki bu meclis kadar müslüman hiçbir millet meclisi göremedim. Benim öteden beri merakımdır: Makālelerde, beyânnâmelerde, nutuklarda en çok dikkat ettiğim bir şey vardır: (İnşâallâh)! Ne başvekiller, ne nâzırlar, ne hatîbler, ne meb'ûslar dinledik ki başından milyonlar kadar büyük işler hakkında atarlar, tutarlar "Şöyle yapacağız, böyle edeceğiz" derler, dünyâlara meydan okurlar, binlerce hamâsî cümleler sarf ederler, yüzlerce sahîfeler doldururlar da bir (Allâh) ve (inşâallâh) hatırlarına gelmez!

– Eyvah! Derim, bu da kuru gürültü! A zavallı, senin ve bütün kudret ve kuvvetlerin mukāyese câiz olmaz mâhiyette fevkinde olan bir (Allah) var ki ne yapacaksa o yapacak, seni muvaffak edecekse o edecek, etmeyecekse yine o etmeyecektir.

Âh, bu kuru gürültülerin millet şimdiye kadar ne acı cezâlarını çekti! Yalnız sendeledikçe (Allah) dedik, kurtulunca (Allah)ı unuttuk.

Meşhûrdur: Hazret-i Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem bile bir kere (inşâallâh) demediğinin min tarafillâh mukābelesini görmüş ve:

– Bir şey hakkında yarın yapacağım diye sakın söyleme; ne yapacaksan onu Allah'ın irâdesine ta'lîk, yani (inşâallâh) de! meâlinde bir de âyet-i celîle nâzil olmuştu.

Dikkat ediyorum: Büyük Millet Meclisi'nin sakf-ı muhteremi altında toplanan zevât-ı âliyye hep "Allah'ın inâyetiyle, avn-i ilâhî ile, avn-i Hak'la ve inşâallâh" kelimelerini telaffuz ediyorlar, bu sûretle de tam müslümanca hareket ettiklerini de göstermiş oluyorlar. Muvaffak olacaksınız, bu milleti kurtaracaksınız. Ey meb'ûsîn-i kirâm. Fakat unutmayayım ve aşk ile diyeyim bir daha:

– İnşâallâh.

Pîr-i Fânî

[4] "Canım sana fedâ olsun ey gözümün nûru İslâm şûrâsı (meclisi)!"

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

15 Nisan1921 | 7 Şa'bân 1339 | Cum'a | 15 Nisan 1337 | Cild: 19 - Aded: 476

SÜLEYMAN NAZÎF'E

"Rûhum benim oldukça bu îmanla berâber,"
"Üç yüz sene, dört yüz sene, beş yüz sene bekler."

Malta – Süleyman Nazîf

Beş yüz sene bekler mi?.. Nasıl bekleyeceksin?
Rûhun da asırlarca bu hüsrânı mı çeksin?

Karşımda duran dehşeti -gûyâ- edip îmâ,
"Hüsran" deyiverdim, hani, birdenbire, amma;

Mahşer gibi âfâkımı sarmış zulümâtın
Teşrîhine, kāmûsu yetişmez kelimâtın!

Kaç yüz senedir bekliyoruz, doğmadı ferdâ.
Artık yetişir çektiğimiz hasret-i yeldâ.

Bir nefha-i rahmet de mi esmez?.. diye sînem,
Yandıkça, semâdan boşanıp durdu cehennem!

Lâkin bu alev selleri artık dinecektir;
Artık bize nâr inmeyecek, nûr inecektir.

Ey tek karagün dostu bu hicran-zede yurdun!
Sen milletin âlâmını dünyâya duyurdun,

En korkulu günlerde o müdhiş kaleminle...(*)
Takdîs ederiz nâmını... Ancak beni dinle:

Azmin, emelin heykel-i zî-rûhu iken dün;
Bilmem ki bugün ye'se nasıl oldu da düştün?

Çoktan beridir bekledi... Bekler... diye, millet,
A'sâra mı sürsün bu sefâlet, bu mezellet?

İslâm ilinin sâde esâret mi nasîbi?
Sen, yoksa unuttun mu o mâzî-yi mehîbi?

Etrâfa bakıp sarsılacak yerde ümîdin,
Vicdânını, îmânını bir dinlemeliydin.

Garb'ın ebedî gayzı ederken seni me'yûs,
İslâm'a göz açtırmayacak, dersen, o kâbûs;

Mâdâm ki Hakk'ın bize va'dettiği haktır,
Şark'ın ezelî fecri yakındır, doğacaktır.

Hiç bunca şehîdin yatarak gövdesi yerde,
Deryâ gibi kan sîne-i hilkatte tüter de,

Yakmaz mı bu tûfan, bu duman gitgide, Arş'ı?
Hissiz mi kalır lücce-i rahmet buna karşı?

İsyan bize râci'se de, bir böyle temâşâ
Sığmaz, sanırım, adl-i İlâhîsine... Hâşâ!

İslâm'ı, evet, tefrikalar kastı kavurdu;
Kardeş, bilerek bilmeyerek, kardeşi vurdu.

Can gitti, vatan gitti, bıçak dîne dayandı;
Lâkin o zaman silkinerek birden uyandı.

Bir gör ki: Bugün can da onun, kan da onundur;
Dünyâ da onun, din de onun, şan da onundur.

Bin parça olan vahdeti bağlarken uhuvvet,
Görsen, ezelî râbıta bir buldu ki kuvvet:

Saldırsa da kırk Ehl-i Salîb ordusu, kol kol,
Dört yüz bu kadar milyon esîr olmaz, emîn ol!

Ankara – Tâceddin Dergâhı

Mehmed Âkif

* Nazif, pek kahraman bir vatanperver olduğunu, defeât ile hayatını istihkār ederek, göstermiştir.

[70]

ESRÂR-I KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا ..... اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ [1]

– 4 –

Üstâdın işâret etmiş olduğu Buhtunnasr hâdisesine gelince o da şudur: Buhtunnasr (Amyahu)yu Benî İsrâîl saltanatına iclâs etmişti. (Bu adam mürted idi) ve bundan evvel Beytü'l-makdis'i ve hazîne-i hâssayı soymuştu. Bu yeni sultan Buhtunnasr'a karşı isyan edince Buhtunnasr kendisini esîr etti. Gözünün önünde evvela çocuklarını yaktı; sonra gözlerine mil çekerek, ellerini ayaklarını zincirle bağlayarak Babil'e gönderdi. Beytullâh'ı (Urşelim)deki bütün büyûtu, daha ne kadar muazzam mebânî varsa kâffesini ateşe verdi. Urşelim sûrunu yıktı. Tavâif-i Benî İsrâîl'i esîr etti. İşte bu hâdisede Tevrât ile beraber evvelce tasnîf olunmuş ne kadar *Ahd-i Atîk* kitapları varsa kâffesini sahîfe-i âlemden sildi. Bu hâdise bütün Ehl-i Kitâb indinde müsellemdir.

Sonra yahudiler mülûk-ı efrenç tarafından mütevâlî bir takım hücûmlara ma'rûz kaldılar ki bu mesâib sebebiyle bütün *Ahd-i Atîk* kitapları ortadan kalktı. (Jan Milno Katolik) diyor ki: "Gazâ vâsıtasıyla bu kitapların nükūl-i sahîhası meydana çıktıysa da bunlar da (Antiyokis) hâdisesinde mahv oldu."

Üstâd-ı mağfûr Rahmetullah buyuruyor ki: "Ahd-i Atîk kitaplarını tashîh edenlerin eline yedinci ve seki--zinci asırlarda yazılmış nüsha-i İbrânîce geçmedi. Hattâ ikinci asırdan evvel yazılmış olan nüsha-i İbrâniyye de geçmedi. Zîrâ elde edilen nüsha-i kadîme (Kokas Ladyanus) dedikleri nüshadır ki onuncu asırda yazılmıştır. Binâenaleyh aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in nübüvvetlerinden evvel yazılmış olan Tevrât nüshalarının el-ân mevcûd olduğu hakkında Ehl-i Kitâb tarafından serd edilen da'vâ doğru değildir. İncîl'in tercüme-i Yunaniyyesi'ne gelince bu nüshalardan üçü cidden kadîmdir. Onlar da Londra'daki (Kodkas İskenderyanus), Roma'daki (Kodkas Vatikanyus), Paris'deki (Kodkas Efrimi)dir."

Üstâd-ı mağfûr Rahmetullah bu nüshaların kıymetini beyân ve İncîllerde tahrîf ve tebdîl vukū' bulmadığını sırf bu nüshalara istinâden isbât etmek mümkün olamayacağını müdellelen ityân ettikten sonra bahsi şu sûretle bitiriyor: "Söylediğimiz sözlerden sarf-ı nazar edelim. Ve bu nüshaların aleyhi's-selâtü ve's-selâm Efendimiz'den evvel yazıldığını farz edelim. Yine da'vâmızı gāib etmiş olmayız. Zîrâ bizler kütüb-i mukaddesenin aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in zuhûrundan evvel gayr-i muharref kalarak ondan sonra tahrîf olunduğunu iddiâ etmiyoruz. Belki bu kitapların aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'den evvel mevcûd olduğunu, lakin sened-i muttasıldan mahrûm bulunup yakīnen kendilerinde tahrîfin mevcûd olduğunu ve baasdan sonra dahi bir çok mevâzi'de tahrîfler vukūa getirildiğini iddiâ ediyoruz. Binâenaleyh üç nüshanın değil, binlerce nüshanın mevcûd olduğunu farz etsek yine iddiâmızı ibtâl etmek şöyle dursun, belki te'yîd eder. Zîrâ sonradan yazılmış kitaplarda görülen tahrîfâtın, ihtilâfâtın Kodkas İskenderyanus, Kodkas Vatikanos'da da bulunması eslâfın tahrîfine en büyük delîldir. Eskilik sıhhati te'mîn etmez."

*
* *

Bu mevzû'da sözü uzatmamıza sebeb şudur ki: Kur'ân-ı Kerîm bir çok sûre ve âyetlerde Tevrât ile İncîl'in tahrîfe, tegayyüre uğratıldığını tasrîh buyurmuştur. Ehl-i Kitâb'dan bir çokları kalkıp Kur'ân-ı Kerîm'in bu bâbdaki hikmetini red için bir çok yazılar yazmışlardı. Hattâ bu bahse âid tetebbu'ları pek nâkıs olan müslümanlardan bazısı da Ehl-i Kitâb'a uyarak "Tevrât'daki tahrîf kitabın kendisinde değildir, ancak Benî İsrâîl âyâtı tefsîr ve te'vîl ederken maânî-i asliyyelerinden çıkarmak sûretiyle tah-rîf vücûda getirmişledir" diyorlar.

Halbuki gerek bizim yukarıdan beri söylediğimiz sözlerden, gerek üstâd-ı mağfûr Rahmetullah'ın *İzhârü'l-Hak'*da serd edilmiş olduğu berâhîn-i kāhireden tamamıyla anlaşıldığı vechile yahudiler de, nasrânîler de kütüb-i mukaddeselerini aklın tasavvur edebileceği her nevi' tahrîfe uğratmışlardır. Kezâlik Cenâb-ı Hakk'ın peygamberlerine indirmiş olduğu âyât-ı ilâhiyyesinden maksûd olan hakk-ı sarîhi i'tirâf etmemek için kendi hevesât-ı şahsiyyelerine ittibâen bu kitapları te'vîl husûsunda her türlü fesadı irtikâb etmişlerdir. Bunlar Hazret-i İsâ aleyhi's-selâmın, Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem efendimizin risâletlerini tasdîka yanaşmamak husûsundaki inâdları yüzünden her münkeri mübâh görecek, her seyyieyi irtikâb edecek kadar ifrâta gitmişlerdir.

Ehl-i Kitâb'ın en ziyâde tahrîf ve te'vîl ile uğraştıkları yerler Tevrât ile İncîl'de mezkûr olup Fahr-i Kâinât efendimizin bi'set-i seniyyelerine işâret eden âyetlerdir. Gerek yahudiler, gerek nasrânîler bu âyetleri te'vîl husûsunda o kadar ileri gittiler ki verdikleri ma'nâ ile okudukları âyât arasında hiç münâsebet yoktur. Bu bâbda ne hatâlar irtikâb ettiklerini bilmek isteyenler *İzhârü'l-Hakk'*a mürâcaat etmelidir.

Ehl-i kitâb tarafından aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in bi'setlerine dâir olan sekiz beşâretin vücûdu i'tirâf edilmekle beraber bunlar da (Muhammed), yahud (Ahmed) isimlerinin mezkûr olmadığı ve bu beşâirin

---

[1] Bakara Sûresi, 2/87-91.

kinâye ve işâret tarîkıyla vârid olduğu iddiâsına gelince: Kur'ân-ı Kerîm [2](وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنْ بَعْدِى اسْمُهُ اَحْمَدُ) **[71]** =“Bizden sonra size bir peygamber geleceğini tebşîr ediyorum ki ismi Ahmed'dir” âyet-i celîlesinde olduğu vechile bu hakîkati sarâhaten nâtıktır. Sonra, kiliselerin ve mahâfil-i dîniyyenin reddetmiş olduğu sâir İncîlleri tetebbu‘ edenler bunların arasında (Barnaba) İncîli'ni görür. Barnaba İncîli'nin birkaç yerinde aleyhi's-selâtü ve's-selâm Efendimiz'in ismi sarâhaten mezkûrdur: “Yesû‘ ibtihâc-ı kalb ile cevâb vererek: O, Allah'ın Resûlü Muhammed'dir, buyurdu” âyeti gibi. Kezâlik İngiliz (Sale) Tercüme-i Kur'ân mukaddimesinde Barnaba İncîli'nden diğer âyetler nakletmiştir ki onda da Allah'ın peygamberi Muhammed'in ismi mezkûrdur.

Ma‘lûmdur ki Barnaba İncîli ikinci ve üçüncü asr-ı mîlâdîdeki kitaplarda zikri mevcûd enâcîlden olmak i‘tibârıyla aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in bi‘setlerinden yüzlerce sene evvel meydana çıkan incîllerdendir. Binâenaleyh Peygamberimizin ismini vahiy ve ilhâmdan başka bir tarîk ile zikretmesine imkân yoktur. Şayed ehl-i kitâb kalkar da: “Bu İncîl bi‘set-i seniyyeden sonra müslümanlar tarafından tahrîf edildi” diyecek olursa biz de deriz ki: Kabûl-i İslâm eden yahudi ve nasrânî ulemâsının beşâir-i Muhammediyye'yi tahrîf ettiklerini kabûl ettiğimiz takdîrde tabîîdir ki bu tahrîf Ehl-i Kitâb'ın ellerindeki kitaplara te'sîr edemeyecek pekalâ! Kendilerinde mevcûd ve mahfûz olan Barnaba İncîl nüshalarında nasıl oluyor da aynı beşâir bu sarâhatle mevcûd oluyor? Hakîkat-i hâle gelince Barnaba İncîli'nin yakîn ve sıhhat nokta-i nazarından olan mertebesi ne zaman ve hangi lügatle yazıldığı kat‘iyyen bilinemeyen dört İncîl'den aslâ aşağı değildir.

İşte Tevrât ile enâcîl ve bunların uğradığı tahrîf ve tebdîle ve sû'-i te'vîle, kezâlik aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in bi'set-i hümâyûnlarını gerek işâret, gerek sarâhat sûretiyle bildiren beşâire âid söyleyeceğimiz sözlerin hülâsası bundan ibârettir.

Şeyh Abdülazîz Çâviş

MÜSLÜMANLIK CİHÂNA NASIL YAYILDI?

Bundan bir müddet evvel bu unvân ile Londra'da pek mühim bir eser intişâr etmişti. Avrupa'da Müslümanlık hakkında neşr olunan âsâr arasında fevkalâde temeyyüz eden bu eserin nüshaları derhâl tükendi. İkinci defa olarak tab‘ edildi.

Bu mühim eseri te'lîf eden zât, Londra Dâru'l-fünûnu Arapça muallimi Mister Arnold (F. M. ARNOLD) nâmında bir müsteşriktir. Müellif bu eserinde İslâmiyet hakkında bî-tarafâne, hürmetkârâne mütâlaâtta bulunmuştur. Eserin mevzûu Müslümanlığın yeryüzünde keyfiyet-i intişârıdır. Aleyhi's-selâm Efendimiz'i bir çok nokta-i nazardan tedkîk eden; Müslümanlığın muhtelif akvâm-ı beşer arasındaki tarz-ı telakkîsine dâir pek derin tahkîkâtı muhtevî olan bu eserin tertîb ve tasnîfinde müellif büyük bir kudret göstermiştir. Müellif ictimâiyyât nokta-i nazarından esâsât-ı İslâmiyye'yi tedkîk etmiş; Müslümanlığın saâdet-i beşeriyyeyi te'mîn edecek en mükemmel bir din olduğunu; binâenaleyh intişâra şâyân bulunduğunu pek kavî delillerle, burhânlarla isbât eylemiştir.

Şurası şâyân-ı dikkattir ki İslâmiyet'in büyük düşmanı olan İngilizler arasında böyle munsıf ve hakîkatperest bir zât zuhûr ediyor. İngiltere hükûmetinin Kur'ân'ı yer yüzünden kaldırmak için bütün mevcûdiyetiyle uğraşmasındaki hikmet de İslâmiyet'in büyük bir istikbâl sâhibi olması endîşesinden başka bir şey değildir. Hiç şübhe yoktur ki, Mister Arnold'un munsıfâne ve müdekkikîne bir sûrette îzâh ettiği vechile, esâsât-ı İslâmiyye'nin ulviyet ve ehemmiyeti, saâdet-i beşeriyyeyi te'mîn edecek yegâne hidâyet yolu olduğu gün geçtikçe daha ziyâde anlaşılacaktır. Onu söndürmeye çalışanların bütün mesâîleri hüsrânla neticelenecek, o nûr-ı mübîn bütün cihânı, bütün fikirleri ve kalpleri ziyâdâr edecektir.

Mister Arnold, bu eserini vücûda getirmek için senelerce tetebbuâtta bulunmuş; Asya ve Avrupa kütüphânelerini dolaşmış; elsine-i şarkiyye ve garbiyyede yazılmış yüzlerce eserleri tedkîk etmiş, İslâm ulemâ ve fudelâsının re'y ve mütâlaalarını almıştır. Müellifin bu husûsta sarfettiği emek, ihtiyâr ettiği fedâkârlık hakîkaten şâyân-ı hayrettir. Senelerce Hindistan, İngiltere, Fransa, Almanya gibi dünyânın en meşhûr kütüphânelerini gezmek, gayr-i matbû‘ tek nüshası olan yazma bir eseri görmek için kasaba kasaba dolaşmak, on binlerce sahîfeleri gözden geçirmek hakîkaten kolay şey olmasa gerek. Kıymetli eserlerin ne sûretle vücûda geldiğini görmeli ve ibret almalıdır. Müslümanlığın intişârına dâir şark ve garbda bir çok eserler yazılmıştır. Fakat bunların arasında en ziyâde temâyüz edeni Mister Arnold'un

[2] Saf Sûresi, 61/6.

eseridir. Müslümanlık aleyhinde yığın yığın garazkârâne eserler neşreden mutaassıb hıristiyan muharrirleri arasında böyle bir eserin ne kadar ehemmiyeti olduğunu düşünmelidir. Müslümanlık esaslarının azamet ve ulviyeti hakkında takdîrâtta bulunan bir İslâm değil, bir hıristiyandır. Bu, fevkalâde nazar-ı dikkate alınacak bir mes'eledir. Bilhassa bizim aramızda bazı sebükmagaz kimseler vardır ki bir şey bilmedikleri için İslâmiyet hakkında garîb fikirlerde, câhilâne neşriyâtta bulunuyorlar. Onlar şu eseri okusunlar da mensûbiyet iddiâ ettikleri dine karşı kendilerinde zerre kadar muhabbet ve insâf olmadığını görsünler.

Bu mühim eseri bize tercüme etmek lutfunda bulunan zât, kıymetli yazılarıyla **[72]** *Sebîlürreşâd* kāri'lerince ma'lûm olan S. M. Tevfîk Bey biraderimizdir. Biz bu eseri ayrıca kitap hâlinde neşretmek istiyorduk. Fakat şimdilik ona imkân yok. *Sebîlürreşâd'*da tefrika sûretiyle neşretmek de uzun sürer. Zaten sahîfelerimiz de şu sırada ona müsâid değil. Onun için bu mühim eser hakkında yalnız bir fikir vermek maksadıyla bazı parçalarını nakledeceğiz. Ez-cümle iki, üç makāleden ibâret olan mukaddimesi görülürse eser hakkında bir fikir edinilebilir. Dört, beş yüz sahîfe kadar tutan ve müslümanların azîm istifâdesini mûcib olan bu mühim eserin kitap hâlinde neşrine Şer'iyye ve Maârif vekâletlerinin delâlet ve muâvenette bulunması bilhassa temennî olunur.

Sebîlürreşâd

*
* *

Mukaddime

Bin sekiz yüz seksen yedi sene-i mîlâdîsinde Vestminister* Kilisesi'nde in'ikād eden (Din Kongresi)nde, dîniyyât ve ilâhiyyât ulemâsından Profesör Maks Moler müdekkıkīne, mütebahhirâne bir nutuk îrâd etmiş; kongre a'zâlarının nazar-ı dikkatlerini celb, fikirlerini tashîh ve tenvîre hizmet etmişti. O tarîhden i'tibâren edebiyât-ı dîniyye müntesib ve müverrihleri nezdinde ictimâ'-ı mezkûr bir (alem) hükmünü herkesçe ma'rûf ve meşhûr bir vak'a-i târîhiyye hâlini almıştır.

Hatîb-i müşârun-ileyh, yeryüzünde mevcûd olan diyânetleri tahlîlî bir sûrette mevzû'-ı bahs ederek, altı diyânetin resmen tanınması lüzûmuna karar verilmesini talep eylemiştir.

Kongrece Mûsevîlik, Brahmanlık, Âteşperestlik**, Müslümanlık, Bûdîlik, Hıristiyanlık dinin tanınmasına karar verildikten mâadâ, İslâmiyet ve Nasrâniyet'le Bûdîliğin kābil-i intişâr bir din oldukları da kabûl edilmişti.

İmdi biz, mezkûr diyânetlerden İslâmiyet'i ele alıp tahlîline ilmî ve dînî bir sûrette girişiyoruz. Kābil-i intişâr olan bir din bir çok şerâiti muhtevî olmalıdır ki, diyânet-i mezkûre ile mütedeyyin olanların kanâat-i vicdâniyyelerine mazhar olabilsin.

Evvela: İntişâra sezâvâr olan din, halkı, doğruluğa, hayra, hüsn-i ahlâka, emniyet ve i'timâda delâlete kâfî olmalı.

Sâniyen: (Emr-i bi'l-ma'rûf), (nehy-i ani'l-münker) ahkâm ve kavânînine mâlik olmalı.

Sâlisen: Ahkâmı ma'kūlât dâiresinde, kābil-i kabûl olmalı.

Râbian: Peyrevlerinin ihtiyâcât-ı dünyeviyye ve beşeriyyelerini te'mîn ile saâdet-i uhreviyyelerini zâmin olmalı.

Hâmisen: Edyân-ı sâireden ziyâde vüs'at ve intizâma mâlik olmakla, asr-ı hâzırda yaşayan akvâm-ı beşerin muhtâc olduğu mükemmeliyeti hâiz bulunmalıdır.

Böyle bir din, edyân-ı sâireyi tabîatiyle nesh eder ve zemîn ve zamanın bil-cümle müzâheret ve muâvenetine nâil olur. Şerâit-ı mesrûdeyi hâiz her hangi diyânet olursa, kābil-i intişârdır.

Zannımızca İslâmiyet şerâit-ı mezkûreyi ziyâdesiyle hâiz ve halkın bugünkü mâbihi'l-ihtiyâclarını te'mîne kâfildir. Çünkü Müslümanlık esâsâtı doğrulukla kurulmuş ve müessis-i diyânet, her türlü şahsiyetten, ihtirâsdan tevakkī ve tecerrüd ederek, nev'-i beşerin âsâyiş ve huzûruna hizmet edecek güzel kānûnlar vaz' etmek sûretiyle, halklarını, âdetlerini, muâşeret ve ülfetlerini, muâmelâtını ta'dîl ve tashîhe çalışmıştır. İhtirâstan, nefsâniyetten âzâde olan diyânetlerin min tarafillâh peygamberler vâsıtasıyla halka kānûn-ı ma'mûliyye olmak üzere gönderilmesi muhakkaktır. İlâhiyât, dîniyyât mütehassısları, edyân-ı hakkayı bu sûretle tefrîk ve temyîz etmişler; cihâna bir mi'yâr-ı hakīkī vaz'ına muvaffak olmuşlardır.

Târîh-i İslâmiyetle Hazret-i Muhammed'in (sav) ahvâl ve hayât-ı husûsiyyesini tedkīk edenlerce İslâmiyet'in müslümanlara istikāmeti, ulviyet-i ahlâkıyyeyi öğrettiği

---

* Vesminister Kilisesi Londra'da el-yevm mevcûd olan büyük yirmi sekiz kilisenin ma'rûfudur. Saksonya Kralı (Sebert) mezkûr kilisenin müessisi olup 597 sene-i mîlâdîsinde inşâ etmiş ve müteâkiben İngiltere hükümdârları sıra ile işbu kilisenin tevsî' ve tezyînine çalışmışlardır. Bu kilise, fî yevminâhâzâ İngiltere hânedân-ı kralîsinin resmî kiliselerindendir. İngiliz kralları bu kilisede taç-güzârlıklarını icrâ ediyorlar.

** Mezkûr diyânetin mûcidi Zerdüşt'tür. İslâmiyet'in zuhûruyla Arapların İran'ı feth eylemelerini müteâkib Zerdüştîler İslâmiyeti kabûl ettiklerinden, İran'da az kimse eski diyânetlerini muhâfaza edebilmişlerdir ki buna mukābil müslümanlara cizye veriyorlardı. Bu dine mensûb olan Mecûsîlerin yeryüzündeki adedleri yüz yirmi bine bâliğdir ki yüz bini Hindistan'da ve mütebâkīsi İran'da yaşamaktadır.

tasdîk edilmiştir. İslâmiyet'i kabûl eden gayr-i müslimlerin ânî tebeddülât-ı ahlâkıyyeye uğradıklarını; hâllerinde, tavır ve meşreblerinde bir yeniliğin husûle geldiğini, kuvve-i ma'neviyyelerinin günden güne kesb-i kuvvet eylediğini görenler, diyânet-i mezkûrenin esâsâtı metîn bir çığır olduğuna kanâat getirmişlerdir.

Müslümanların bir hâli daha vardır ki, cidden câlib-i dikkattir: Her müslüman diyânet-i İslâmiyyeyi tarafgîrâne ve samîm-i kalbden gayr-i müslimlere tefhîm ile onların da İslâmiyet'e girmelerini arzu eder. Demek oluyor ki her müslüman, mütedeyyin bulunduğu dinin nâşiri, mürevvicidir. Bu his tervîc-i kalbden kopup gelen bir şeydir ki, müslümanlar onu ketme bir türlü muktedir olamıyorlar. Münteşir bir sûrette dinini tervîc eden bir zâta karşı herkes ihtirâm etmeye mecbûrdur. Bunu bir vazîfe-i mukaddese bilen müslümanlar, daima Hazret-i Muhammed'in (sav) ve onu istihlâf eden Hulefâ-yı Râşidîn'in minhâcını ta'kîb etmekle kendilerini nâil-i ecr ü mesûbât telakkī ediyorlar.

İslâm Peygamberi'nin risâletle bi'setinden sonra henüz İslâmiyet'le teşerrüf eden kimseler derhâl küre-i arzın her tarafına koşup iman ettikleri din ile onun sâyesinde öğrenmiş oldukları teâlîm-i dîniyyeyi halk arasında neşr ve ta'mîme çalışarak, az müddet zarfında İslâmiyet peyrevânını **[73]** tezyîde muvaffak olmuşlardı. Böylelikle her yerde İslâmiyet'in esâsât-ı mukaddesesi kabûl edilmiş ve etbâa mâlik olmuştur.

Binâenaleyh; kitâbımızın sahâif-i âtiyyesini diyânet-i İslâmiyye'nin hangi zamanlarda ve ne sûretle aktâr-ı cihâna sirâyet ettiğini ta'rîf edeceği cihetle nâmını "Müslümanlık Nasıl Yayıldı?" koymayı münâsib gördük.

İslâmiyet'e dâir bu zamana kadar büyük ve fâzıl zevât tarafından yazılan yüzlerce tevârîh ve âsâr içinde Müslümanlığın târîh-i intişârına dâir başlıca bir eserin mefkūd bulunması, bizi bu mühim ve bil-cümle metâlibîn-i kirâma Müslümanlık hakkında derin ve istifâdeli fikirler verecek eserin meydana getirilmesine teşcî' ve teşvîk etmiştir.

Bunca asır evvel tek başına bir yetîmin, bîkes bir zâtın ikdâmât-ı celîle ve mesâî-i insâniyyet-perverânesiyle teessüs eden diyânet-i İslâmiyye fî zamânınâ-hâzâ üç yüz milyon ashâba mâlik olmuştur ki, diyânet-i mezkûrenin derece-i metânet ve kuvvetine büyük bir delildir.

Diyânet-i İslâmiyye'nin, bil-cümle teâlîmi Peygamber tarafından Cezîretü'l-Arab'da yaşayan ve her türlü çirkefe gark olmuş olan Araplara öğretilmiş ve pek kısa bir müddet içinde kabâil-i Arabı koca bir millet hâline getirmiştir. Öyle bir millet-i muazzama ki bayrakları dünyânın en muhteşem, en ma'mûr, en zengin kıtaâtında rekz edilmiş, saltanatlar, hükûmetler, derebeyler te'sîsine sebeb olmuştur. Yedinci asırda, bu ni'met-i gayr-i müterakkibeye nâil ve ser-firâz olan Araplar hakīkī bir inkırâzdan, vâkı' bir ölümden tahlîs-i girîbân ettiler; sözleri, özleri doğru, yaşamak salâhiyetine mâlik bir millet-i necîbeye münkalib oldular; yeni bir hayata mâlik olan İslâmiyet peyrevânı, ihtiyârlıktan gençliğe tahavvül edip, hayât-ı milliyyeye dest-res olduktan sonra, cihân-pesendâne bir azim ile etrâfa yayıldılar; azîm ordular teşkîl, cesîm ülkeler teshîrine muvaffak oldular, ele geçirdikleri memleketlerin, milletlerin kendi din ve bayraklarına mutî' ve sâdık kalmalarını te'mîn ettiler.

Suriye, Filistin, Mısır, Şimâlî Afrika, İran fütûhâtı ilk bir nasîb olmak üzere müslümanların önüne çıktı. Müteâkiben bu azim-perver zevât garba doğru yürüdüler; İspanya'yı istîlâ ettiler, şark tarafına atf-ı inân-ı himmet ettiler, büyük büyük diyarlara hâkim oldular. Peygamberlerinin vefâtından yüz sene geçmişti ki Roma İmparatorluğu'nun gençliğinde mâlik olduğu vüs'atten daha ziyâde vesî' ve mümted bir imparatorluk teşkîline muvaffak olarak, küre-i arzın yegâne sâhib ve fermânfermâsı kesildiler. Bir aralık her ne kadar İslâm İmparatorluğu zaafa uğrayıp, gençliğini gāib etmiş ise de, yine İslâm fâtihleri din gayretini ma'nevî bir pîşvâ ittihâz etmekle silsile-i fütûhâtı tevsî' etmekten hâlî kalmalıdır!

Moğol* orduları Bağdad'a hücûm ederek makarr-ı hilâfeti al kanlara boyadılar; hilâfet-i Abbâsiyye'nin târîh-i âlemden silinmesine, binlerce bî-günâhın hâk-i ademe serilmelerine sebebiyet verdiler.

1236 sene-i mîlâdîsinde Leon Ferdinand Kastil müslümanları, en son zabt ettikleri (Gırnata)dan teb'îd etti; o diyârda kalan bakiyyetü's-seyfden Hıristiyanlık nâmına husûsî bir vergi tahsîl etti. Rüesâsının ihtirâs ve sefâhetleri neticesi olarak İslâmiyet zindeliğini, kuvvetini gāib eylemeye başladı. Dün hâkim olan müslümanlar bugün mahkûm olarak felâketlere dûçâr olur olmaz tekrâr akıllarını başlarına devşirerek telâfî-i mâ-fât zımnında Sumatra ve Malay adalarına gittiler, oralarda yeni hükûmet te'sîsine çalıştılar. Diyânet-i mübeccele-i İslâmiyye düstûrlarına riâyet ettikçe, Peygamber'in evâmir ve nesâyihini dinledikçe, müslümanlar teâlî ve terakkī ederlerdi. Vaktâ ki şehvet ve ihtirâs gözlerini kamaştırdı; hevesât girdâbına düştüler, o tarîhten i'tibâren devre-i sukūt ve felâkete yine fenâ bir mukaddime açtılar.

Felâket devrelerinde bile İslâmiyet, yine müslümanların yüzüne gülmeye başlamış; onlara yeni yeni saâdet ve saltanat bahşetmekten hâlî kalmamıştır. İslâmiyet'e büyük bir darbe indirip belini kıran, müslümanları çil yav-

* Hülâgü Hân 1285 târîh-i mîlâdîsinde, vezîr ve delîli bulunan Hoca Nasruddîn-i Tûsî'nin teşvîk ve delâletiyle Bağdad'a hücûm etmiş ve hilâfet-i Abbâsiyye ile muhteşem devrine azîm bir darbe indirmişti.

rusu gibi çâr-aktâr-ı cihâna dağıttıran Moğollar, on birinci ve on üçüncü asrın târîh-i medeniyet ve ihtişâmına silinmez bir leke kondurup fırsattan istifâde eylemişlerdi. Parlak bir ihtişâm, sâtı‘ bir varlıktan mahrûm kalmış olan müslümanlar, yeise düşmeksizin, fütûhât-ı maddiyye ve ma‘neviyyelerinin temelini teşkîl eden İslâm bayrağını daha uzaklara Afrika-yı Vüstâ’ya, Hind-i Şarkī adalarına, Çin’e nasb etmekle az çok mütesellî olmuşlardı. Böylece livâ-yı pür-ihtişâm-ı İslâmiyet, mürûr-ı zamân ile gâh düşer, gâh dimdik yine ayağa kalkardı. Bir yerde mahv ü nâbûd olan saltanat, ansızın diğer bir yerde bitip neşv ü nemâ bulurdu. Bu sukūt ve i‘tilâ devri birbirini vely ederek ilâ yevminâ-hâzâ devam edegelmiş ve hâl-i hâzırda bile müslümanların kuvvet ve şereflerini muhâfaza eden kuvve-i ma‘neviyye el-ân müslümanlara müteaddid, vesî‘ saltanatlar, imparatorluklar te’mîn eylemiştir.

Livâ-yı İslâmiyye altında bulunan memâlik bir taraftan Marakeş ve Zengibar’a, diğer taraftan Sibirya ve Çin’e imtidâd etmekte ve Hindistan’da, Rusya ve sâir –Avrupa devletlerinin zîr-i idâre ve istîlâsında bulunan– memâlikte de bir çok ufak, büyük müstakil hükûmetler teşkîl eylemektedir. Bundan mâadâ edyâr-ı küfrde yaşayan bil-cümle akvâm ve anâsırlar cemâât-i İslâmiyye, şan ve şereflerini, an‘anelerini muhâfaza etmek husûsunda bir millet-i vâhide hükmünü almışlardır.

[74] Leh lisânıyla tekellüm eden müslümanlar, Litvanya dâhilinde bulunan Kovono, Vileno, Grodno vilâyâtında ve Alman müstemlekesinde bulunup, Almanca konuşan müslümanlarla Hind müslümanları, yine İslâmiyet’i Avrupa ve İngiltere müstemlekâtına, Şimâlî Amerika, Avustralya ve Japonya’ya götürüp neşretmekten hâlî kalmamışlardır.

Diyânet-i mezkûrenin çâr-aktâr-ı cihâna sirâyet ve intişârını te’mîn eden avâmil ve müessirât-ı ictimâî, siyâsî, dînî olmak üzere üç muhtelif esbâba ma‘tûf bulunmaktadır ki en kuvvetlisi, en mühimmi neşr-i İslâmiyet kefiyyeti olsa gerektir. Neşr-i İslâmiyet’le meşgūl olan İslâm misyonerleri, ne muntazam bir cem‘iyete mensûb, ne de hüviyetlerini gösterecek bir alâmet-i fârikaya mâliktirler. Bunlara; görmekte oldukları vazîfe-i dîniyye için de bir ücret, mukābil verilmiyor. O gibiler, yalnız âhirette nâil olacakları –mev‘ûd– mükâfât ile kanâat ederek uğradıkları, bulundukları yerlerde icrâ etmekte oldukları hirfet ve ticâretle beraber sessiz, sadâsız, nazar-ı dikkati celb etmeyecek sûrette küffârı İslâm etmekteki sa‘y ü gayretleri ber-devâmdır. Bu hâl ise, müslümanlara Peygamberlerinden irsen, neslen ba‘de neslin, halefen ba‘de halefin intikāl etmiştir. Teâlîm-i İslâmiyye’nin esâsını, en mühim kısmını teşkîl eden bu keyfiyyet cidden mühim olduğu kadar, şâyân-ı takdîrdir.

Teâlîm-i mezkûre İslâm peygamberine Cenâb-ı Hak tarafından telkīn ve teblîğ edilmiş ve evâmir-i mezkûrenin hakkıyla îfâsına Hazret-i Muhammed (sav) son derece çalışarak, harekât ve sekenâtıyla peyrevlerine mukaddes ve âlî bir numûne olmuştur.

Arnold

NÛR-ı İLÂHÎ SÖNER Mİ?

=(يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ)[3]
“Allah’ın uyandırdığı nûrunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Halbuki o Kādir-i Kayyûm –kâfirler istese de, istemese de– kendi nûrunu itmâm edecektir.”

***

Evet, bu nûr-ı mübîn ilelebed yeryüzünde parlayacak! Onu söndürmek isteyenlerin bütün mesâîleri hüsrân ile netîcelenecektir. On üç asır evvel tulû‘ eden Müslümanlık güneşini, Allah’ın bu hidâyet nûrunu söndürmek için kâfirler o kadar çalıştılar. Fakat ne yapabildiler? Onların kin ve garezlerine, onların cehd ü gayretlerine rağmen Müslümanlık bütün cihâna yayıldı. Hem de akıllara hayret verecek kadar az bir zamanda âfâk-ı âlemi kapladı. Asya’da tulû‘ eden bu güneş henüz birkaç asır geçmemişti ki Afrika’yı nûrlara gark ettikten sonra Avrupa’ya da neşr-i envâra başlamıştı.

Bu din mücâhede dinidir. Kalpleri İslâm ile pîrâyedâr olan müslümanlar kadar azim sâhibi hiçbir millet gelmemiştir. Müslümanlığın ilk zuhûr ettiği zamanlar tahattur olunmalıdır. Bir avuç erbâb-ı îmân bütün bir cihân-ı küfre karşı koydu. Kalpleri kasvet, fikirleri zulmet bürüyen bir muhîtte parlamaya başlayan bu çerâğ-ı ilâhî bütün o kâfirlerin gözlerini kamaştırdı. Kendilerinin kesretine güvenerek bu nûr-ı Sübhânîyi çabucak söndürecekleri-ni zannettiler. Fakat çok geçmeden acz ve hüsrânlarını gördüler. Müslümanlık yükseldikçe onların kinleri, gayzları arttı. Vukūa gelen inkılâbın mâhiyetini bir türlü idrâk edemiyorlar, nûr-ı İslâm’ın bu kadar az zamanda bu sûretle parlamasını bir türlü havsalalarına sığdıramıyorlardı. Vaktâ ki Bedir Muhârebesi’nde gerek techîzâtça, gerek adedce müslümanlardan pek çok fazla oldukları hâlde mağlûbiyete uğradılar; o vakit hakīkati anladılar.

Müslümanlık nûru müncelî olduğu kalplerde öyle bir azim ve iman husûle getirmişti ki bütün düşmanları hayretler içinde bıraktı. Müslümanlar bu azim ve imanla-

---

[3] Saf Sûresi, 61/8.

rı sâyesinde önlerine çıkan bütün mâniaları devirdiler. Kavmiyet duvarlarını yıktılar; asabiyet da'vâlarıyla kan kana gelen akvâmı birleştirdiler. Fikirleri kaplayan hurâfeleri söküp attılar; beşeriyete en âlî, en feyz-nâk bir şehrâh-ı hakîkat açtılar, bu sâyede bir asır zarfında Çin hudûdundan tâ Bahr-i Garbî'ye kadar yayıldılar; yüz milyonluk yek-vücûd bir devlet-i azîme vücûda getirdiler.

Zaman oldu ki bütün Hıristiyanlık âlemi müttefikan İslâm'a karşı hareket etti. Azim azim Ehl-i Salîb orduları sevk ettiler. Fakat ne yapabildiler? Bu nûr-ı ilâhîyi söndürebildiler mi? O nûrun tecellîgâhı olan her hangi bir devlet-i İslâmiyye'nin azim ve imanlarına halel târî olur olmaz o nûr-ı mübîn diğer bir iklîmde incilâ-pezîr oldu. Âfitâb-ı âlem gibi bazı taraflarda gurûb eder gibi görünürken diğer taraflarda tulû' ediyordu. Bu sûretle bu nûr-ı ilâhî küre-i arza feyzini saçtı. Düşmanlar o nûru söndürmek istedikçe o parladı durdu. Ve bundan sonra inşâallâh daha ziyâde parlayacaktır.

Bugün Müslümanlık hayatında yeni bir devr-i inkişâf ve i'tilâ başlıyor. Hiçbir şeyle yıkılamayacak kadar metîn olan İslâm hey'et-i ictimâiyyesi hiçbir zaman istiklâlinden mahrûm kalmayacaktır. İslâm tarîhi baştan başa bu hakîkati nâtıktır. Hulefâ-yı Râşidîn'den sonra Emevîler, Abbâsîler, Fâtımîler, Mağribîler, Eyyûbîler, Selçûkîler ve daha bir çok milletler İslâm'ın istiklâlini yaşattılar. Tamâm altı asırdır ki Osmanîler bütün bir cihân-ı husûmete karşı koyarak Müslümanlığı müdâfaa ediyor. İslâm'ın bayraklarını Avrupa'nın tâ göbeğine kadar îsâle muvaffak olan bu kahraman millet-i **[75]** İslâmiyye daha dün Çanakkale'de gösterdiği azim ve celâdetle cihânda azîm bir inkılâb-ı siyâsî husûlüne en mühim bir âmil oldu.

Kuvâ-yı İslâmiyye'nin merkezi olan bu devlet-i İslâmiyye harb-i umûmîde müttefiklerinin fütûr ve inhilâli yüzünden bir mütâreke yapmaya mecbûr kalınca düşmanlar artık Müslümanlık mahvoldu zannettiler. Fırsattan bi'l-istifâde muntafî olur gibi bir hâle geldiğini zannettikleri o nûr-ı ilâhîyi tamamıyla söndürmek için her taraftan hücûm ettiler. Bir aralık şaşırır gibi olan müslümanlar derhâl akıllarını başlarına topladılar, Cenâb-ı Hak fütûra düşen kalplere sekînet ihsân buyurdu; zaafa uğrayan imanlara kuvvet bahşetti. Allah'a, Allah'ın nusretine i'timâdları sarsılan gâfiller tevbe ettiler; azme sarıldılar. Ufûl etmek üzere bulunan istiklâl-i İslâm'ı, yeniden taht-ı emniyete aldılar; bütün İslâm âleminin kurretü'l-aynı olan bu devlet-i İslâmiyyeyi yeniden dirilttiler. Ve nihâyet geçen hafta yüz bin kişilik bir Ehl-i Salîb ordusunu târumâr edecek kadar bir kuvvet göstermeye muvaffak oldular.

Bu, ancak Cenâb-ı Hakk'ın fazl-ı Sübhânîsidir ki dilediği milletleri bu lutfuna mazhar eder. Büyük Millet Meclisi tevfîk-i ilâhîye mazhariyetinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ etmelidir. Allah'a olan i'timâdını takviye ederek azim ve faâliyetini artırmalıdır. Eğer biz hak yolundan ayrılmazsak Cenâb-ı Hakk'ın tevfîk-i Sübhânîsi hiçbir zaman bizim üzerimizden eksik olmayacağına emîn olmalıyız. [4](إِنْ تَنْصُرُوا اللهَ يَنْصُرْكُمْ) = "Eğer siz Allah'a yardım ederseniz Allah da size yardım eder." Buyuran Cenâb-ı Hak vaadinde sâdıktır. [5](إِنَّ اللهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادُ) = "Allah için vaadinde hulf yoktur."

Allah'a nusret demek, Kur'ân'ın ahkâmını icrâ etmek, Kur'ân'ı yaşatmak demektir. Hülâsası emr-i bi'l-ma'rûf, nehy-i ani'l-münkerdir ki meclisimizin bu husûsta çalışmaktan geri durduğu yoktur. Ümmü'l-habâis olan müskirâtı kaldırdı. Oyunları men' etti, ahlâksızlığın menbaı olan tiyatroları seddeyledi. Yalnız İstanbul hükûmetinin bakıyye-i seyyiâtından fuhuş gibi bir münker kaldıysa da onu da men'e şiddetle âzimdir.

Bize bu zafer günlerini gösterdiğinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a bin hamd ü senâlar olsun. Bütün ihvân-ı müslimîn aralarındaki en küçük tefrikaları bile terk ederek, yek-dil ve yek-vücûd olarak kemâl-i muhabbet ve samîmiyetle Büyük Millet Meclisi etrâfında toplanır, şu hâin Ehl-i Salîb ordularını bütün bütün denize dökmek için gazâ meydanlarına koşarlarsa hiç şübhe edilmesin ki Müslümanlık pek büyük bir şevket ve kudrete erecektir. Müslümanlık tarîhinde açılmaya başlayan bu yeni devr-i i'tilâda Cenâb-ı Hak tevfîkini üzerimizden eksik buyurmasın âmîn.

Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu

Hoca Şükrü

KÖY HOCASI GELDİ

Köylülerin pek ziyâde sevdikleri *Köy Hocası* Anadolu'ya geldi. Geçen haftadan i'tibâren rahlesi başına geçti. Köylülere dinini, dünyâsını öğretmeye başladı. Köy hocasının köylülerden başka derdi yoktur. Hep düşündüğü, tanıdığı köylülerdir. Ne kadar da güzel söylüyor. Ne kadar da fâideli şeyler buluyor.Okudukça insan şaşıp kalıyor. Dinledikçe zevk duyuyor. O tatlı sözlerin uzayıp gitmesini istiyor. O Âşık Keremler, Âşık Garîbler yok mu; hani köylüler onları seve seve dinliyorlar; onun yanında onlar hiç kalır. Sanki onlar nedir? Bir takım aşk masalları: Yanmaktan, tütmekten başka onlarda ne var? İnsan şu köy hocasını bir kere dinlemeli de söz nasıl olur görmeli.

– Hani şu Ramazanlarda köylere gelen hocalar gibi değil mi..?

---

[4] Muhammed Sûresi, 47/7.

[5] Âl-i İmrân Sûresi, 3/9.

Tabîî, onu görmeyen böyle sanır. Çünkü şimdiye kadar başka türlüsünü görmedi ki. (Hoca) dedi mi, hâtıra o gelir. Halbuki (hoca) var, (hocacık) da var. Şimdiye kadar böyle köy hocası hiç kimse görmemiştir. Bu, çok okumuş, çok kibar bir hocadır. Bunun büyük dedesi şeyhü'l-islâmdır. Amma bu, öyle yüksek makāmlara hasret değildir. O, köylüye âşık olmuş. Hani, herkesin gönlü bir şeye akar ya. Bunun gönlü de köylülere bağlanmış. Bazı arkadaşları onu bu sevdâdan vazgeçirmek istediler. Onu kandırmaya savaştılar:

– Canım, senin de bütün işin küçük köylüler..! Ramazan hocası mı oldun? Sen koca bir şeyhü'l-islâm torunusun. Bu kadar da ilmin, hünerin var. Büyük bu me'mûriyet al da bir tarafta otur, rahat et. Nedir bu köy hocalığı? Âşık Garîb mi oldun..?

Onu böyle kandırmaya savaştıklarını biz kendi kulağımızla işittik. Fakat o böyle şeylere hiç kanar mı? Böyle söyleyenlere güler. Bir adam ki köylüyü düşünmez, bir adam ki köylünün rahatını aramaz; onun gözünde böyle adamın hiç kıymeti yoktur.

– Ricâ ederim bana ilişmeyin diyor. Ben başka şeyden lezzet alamıyorum. Ağalarla, amucalarla konuşdukça benim gönlüm gözüm açılır. Saâdet, herkesin gönlünün hoşlandığı şey değil mi? Benim zevkim de bu: Bir demir asâ, bir demir çarık; köy köy dolaşmak; o kalbi çok sâf, çok temiz müslümanlarla beraber yaşamak; onlara bilmediklerini öğretmek; onlara hak yolunu, doğru yolu göstermek. Amma köylülerle uğraşan yokmuş. Olmasın. Neme lâzım âlem benim. Ben kendime bakarım. Ben köylüleri bu hâlde gördükçü yüreğim sızlar. Beni saraylara koysanız rahat edemiyorum. **[76]** vesselâm. Ne yapayım, elimde değil ki. Ben güzel güzel konaklarda oturayım, o ahırlarda yaşasın. Ben tatlı börek yiyeyim, o soğan sarımsakla ömrünü geçirsin. Ben kadifeler gibi elbiseler giyeyim, o üstünü örtecek çuval bile bulamasın. Hiç olur mu bu? Ben bunları düşündükçe gönlüm azâb içinde kalıyor. Lokma boğazımdan gitmiyor. Giydiğim vücûduma batıyor. Evim bana zindân kesiliyor. Ben de diğer adamlar gibi düşünsem, aldırmasam… İyi pekalâ olacak. Fakat elimde değil. Gönlüme bu aşkı Allah vermiş. Duramıyorum. Bütün bildiklerimi köylülere söylemek isterim.

– Ama sen çalışmış, dirsek çürütmüşsün. Onun için rahat etmek senin hakkındır.

– Ya köylü, çalışmıyor mu? Benden kat kat fazla çalışıyor. Zavallı yağmur demez, çamur demez; yaz demez, kış demez, kızgın güneş altında tarlalarda, karda buzda dağlarda, ormanlarda uğraşıyor. Yaşamak için çabalayıp duruyor. Fakat bu kadar çalışmakla beraber sonra yine rahat edemiyor. Tenbellik edip de çalışmayanlar için bir şey diyemem. Fakat gece gündüz böyle uğraşanlar da yine rahat yüzü göremiyor. Bunun sebebi nedir? İşte ben bunu düşündüğüm zaman kendimi kabahatli görüyorum. Eğer ben kendi başına kalsaydım, kendi kendime böyle din mi, dünyâ mı öğrenebilir mi idim? Başkalarının bana öğrettiği gibi, benim de başkalarına öğretmem üzerime borçtur. Farzdır.

– Öğrendiklerini şehirlerde oturanlara öğretsen borç sâkıt olmaz mı?

Böyle diyenlere köy hocası pek kızıyor:

– Canım, herkes böyle yapıyor. Kendi kendini böyle aldatıyor. Amma işe geldiği zaman böyle denilmiyor. Bu koca devlet makinesini çevirmek husûsunda yine en ağır yük köylülerin omuzlarına yükseliyor. Madem ki böyledir; her şeyden evvel köylüleri düşünmek, herkesden evvel köylülerin rahatını yerine getirmek lâzım değil midir?

– Rahat etmesinler, diyen yok ki. Çalışsınlar, güzel yaşasınlar.

– İyi amma, bu, yapsınlar, etsinler demekle olmaz. Onlara yol göstermek lâzımdır. Zavallılar cehl içinde kalmışlar, ne dinlerinden haberleri var, ne dünyâ işlerinden. Köylerde mektep yok, hoca yok, yol gösteren yok: İnsan kendi kendine nasıl yapabilir? Gördüğünden başka türlüsünü bilmiyor ki. Yaşamanın yolunu öğrenenler başını alıp gidiyor. Arkasına dünüp de o zavallıların hâline bakmıyor. Halbuki köylüler pek temiz kalpli, pek insaniyetli, pek kābiliyetli adamlardır. Onlara bir yol gösteren olsa gidişlerini pek çabuk düzeltebilirler. Ben işte köylüleri böyle garîb gördükçe rahat edemiyorum. Bildiklerimi, öğrendiklerimi onlara da öğretmek istiyorum. Ben bu uğurda hayatımı vakfettim. Allah kısmet ederse ölünceye kadar bu yoldan ayrılmayacağım. Köylülere dinlerini dünyâlarını öğreteceğim. Ne vakit onlar yaşamanın yollarını öğrenirlerse ben de ancak o vakit rahat edebilirim.

İşte köy hocası onunla bahse tutuşmak isteyenlere böyle cevâblar vererek onları susturur. Tuttuğu yolda yürür gider. Bir müddet bu yolundan kaldığı için pek canı sıkılıyordu. Gönlü hiç rahat edemiyordu. Fakat şimdi artık pek sevdiği köylülerine yine kavuştu. Köylüler de onu seviyor. "Bizim köy hocamız nerede kaldı?" diye sorup duruyorlardı. İşte köy hocası rahlesi başına geçmiş, köylülerle konuşmaya başlamıştır. Allah bu hayırlı işte mübârek muhterem hocamızı muvaffak buyursun. Hocamızın istediği gibi köylülerimizi uyandırsın, köylerimizi cennete çevirsin âmîn.

Eşref Edîb

MİLLETİN EN BÜYÜK İHTİYÂCI

Münkarız olan medreselerin ihyâsı

Müessesât-ı ilmiyyemiz arasında medreselerimizin aldığı şekil müstağnî-i îzâhdır. Câ be-câ eslâf-ı izâmımız tarafından meydana getirilip asırlarca ihtiyâcât-ı maddiyye ve ma'neviyyemize kâfî gelen ve târîh-i irfânımıza şerefle şân bahşeden o yerlerin bu âkıbetini görmek biz müslümanlar için ne kadar elîmdir. Maâzallâh bu hâl bir müddet daha devam ederse etfâl-i müslimîni ta'lîm ve terbiye ve müslimîni tenvîr edecek ulemâ bulmak şöyle dursun; namaz kıldıracak, hattâ cenâze yıkayacak adam bulunmayacak ve sağdan soldan gelen cereyânlar arasında milletimiz büsbütün mahv olacaktır. Şehrimizde aranılsa ahkâm-ı dîniyyeyi âlim ancak dört zâta tesâdüf edebiliriz. Bunların irtihâli hâlinde müslümanlar mesâil-i dîniyyelerini soracak adam bulamayacaklardır. Lisân-ı şükrân ile yâd ederiz ki bu defa Ehl-i Salîb tecâvüzât ve sû'-i niyyâtı hakkında bizleri irşâd eden münhasıran ulemâmız oldu. Bilâ-istisnâ her müslim ve müslime mahrûmiyet-i ma'rûzadan me'yûs ve endiş-nâktir. Vicdân-ı umûmî-i İslâmiyyeyi elîm me'yûsiyetlere düşüren şu hale bir nihâyet verilerek ahvâl-i ümmet ve zamana ve ahkâm-ı âliye-i İslâmiyyeye vâkıf ulemâ yetiştirecek bir proğramla öteden beri makarr-ı ulemâ bulunan Tokat livâsında bir medrese küşâd olunmasını Büyük Millet Meclisi'mizin hısâl-i diyânet-perverîlerinden istirhâm eder ve bu husûsta her fedâkârlığa hazır olduğumuzu arz eyleriz.

Müdâfaa-i Hukûk Cem'iyeti nâmına	Belediye Reisi	Tokat Müftüsü
Abdülvehhâb	**Tâhir**	**Ömer**

* * * * *

[77] *Sebîlürreşâd:* — Tokat'tan çekilen telgrafa mü mümâsil daha bir çok telgraflar alınmıştır. Bahsedilen ihtiyâc en mühim ve âcil ihtiyâclarımızdandır. Memnûniyet ve şükrânla işittiğimize nazaran (kavânîn ve nizâmâtın tanzîminde zamana evfak ahkâm-ı fıkhiyye)yi esâs olarak kabûl eden Büyük Millet Meclisi geçenlerde çıkardığı bir kānûn ile bilumum medâris talebesini askerlikten te'cîl etmek sûretiyle medreselerimizin ihyâsına doğru pek mühim bir hatve attığı gibi Umûr-ı Şer'iyye ve Evkāf Vekâlet-i Celîlesi'nce teşkîl edilen bir hey'et-i ilmiyye tarafından da ciddî tedkīkāta başlanarak, ıslâh-ı medâris emrinde hayırlı kararlar ittihâz olunmuş ve bunlar hey'et-i vekîleye takdîm edilmiştir.

Hey'et-i müşârun-ileyhâca sür'atle tasvîb ve kabûl buyurulacağını kaviyyen ümîd ettiğimiz bu mukarrerât inşâallâh yakında tatbîk olunacak, her yerde asrın ihtiyâcât-ı hakīkiyyesine muvâfık medâris-i ilmiyye açılacaktır.

EHL-İ SALÎB MEZÂLİMİ

Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin
âlem-i insâniyyete beyânnâmesi

İzmir'in yevm-i işgālinden beri imhâkâr bir seyl hâlinde ayak bastığı bütün aksâm-ı memleketi yakıp yıkan ve ahâlî-i İslâmiyye hakkında envâ'-ı mezâlim irtikâb eyleyen Yunan ordusu bütün hukūk-ı beşer ve uhûd-ı harbiyyeyi ayaklar altına alarak hatt-ı harb üzerinde yakalanan esîrlerimizin süngü ile gözlerini oymak, gayr-i muhârib kadın, erkek ahâlî-i İslâmiyyeyi katl-i âm eylemek, ahâlî-i mezkûreye âid emvâl, eşyâ ve hayvânâtı yağma ile ric'atlerinde beraberinde götürmek, İslâm kadınlarının nâmûslarına tecavüz eylemek, büyük küçük pek çok kurā ve kasabalarımızı ve çiftlikleri tahrîb ve ihrâk etmek, bu miyânda maâbid-i İslâmiyye'yi ve Türkler için pek muhterem bir yâdigâr-ı târîhî olan Söğüd'deki Ertuğrul Gāzî türbesini dinamitle ber-hevâ eylemek gibi cinâyât ve fecâyii tatbîk ve icrâda asla kusûr etmemiştir.

Beşeriyet-i hâzıra için ebedî bir leke mâhiyetinde bulunan ve Türkün iman müdâfaasına müstesnâ bir kudret-i mukāvemet ilâve eyleyen bu silsile-i mel'anetin şimdiye kadar vesâika müsteniden tesbît edilebilen netâyici melfûf bir numaralı zeylde gösterilmiştir. Ma'rûz-ı fecâyi' olarak el-yevm düşmandan kurtarılmış olan aksâm-ı vatanın bu tecâvüzât yüzünden arz eylediği en son manzara o kadar elîmdir ki ilk İzmir fecâyiini tedkīk eden hey'et-i beyne'l-mileliye tarafından vukūuna şehâdet edilen hâdisât bunun yanında ehemmiyetsiz kalır. Türkiye Büyük Millet Meclisi nâmına işbu fecâyii bütün beşeriyetin nazar-ı ibret ve ıttılâına arz eder ve bedbaht aksâm-ı vatanımıza ve nâmûs ve istiklâlini müdâfaa gibi mukaddes bir vazîfeyi îfâ etmekte olan milletimize revâ görülen bu mezâlimi enzâr-ı medeniyet önünde kemâl-i şiddetle protesto eylerim.

12 Nisan 337

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Beyânnâmenin zeyli:

1– Mahallî kumandanlığının 6-28 Mart 337 tarîhli raporundan: Düşman Kandıra civârında Hocaköyü'nü işgālle ahâlîye işkence yapmıştır.

2– Mahallî kumandanlığının 6-29 Mart 337 tarîhli raporundan: Düşman Kaymana nâhiyesinde birçok köyleri yakmıştır. Akçay köyünü ihrâk ederek Feyziye köyünün ahâlîsini ve hayvânâtını sürüp götürmüştür.

3– Cebhe kumandanlığının 30 Mart 337 tarîhli raporundan: Nazilli'de 24-3-337 günü tevkīfâta başlamış, meydanda erkek kalmamış ve ahâlînin kısm-ı a'zamı

dağlara ilticâ etmiştir. Söke Mutasarrıflığı'nın 27 Mart 337 tarîhli telgrafnâmesinden (Yunanlıların Nazilli'deki tekmîl İslâm erkeklerini toplamakta ve ele geçenleri mahv ve itlâf eylemekte oldukları) muharrer olup bâlâdaki rapor muhteviyâtını bu haber de te'yîd eyliyor.

4– Mahallî kumandanlığının 31 Mart tarîhli raporundan: İzmit mıntıkasında asker kıyâfetiyle Rum ve Ermeniden müteşekkil düşman efrâdı ahâlînin emvâlini soyarak arabalarla geriye taşımışlardır.

5– Cebhe kumandanlığının 31 Mart 337 tarîhli raporundan: Düşman Söğüd ve Bozhöyük'ü yakmaktadır.

6– Mahallî kumandanlığının 1 Nisan 337 tarîhli raporundan]: Düşman Afyonkarahisarı'nda ahâlîye pek çok zulüm ve işkence yapmakta ve kadınların nâmûslarına taarruz etmektedir.

7– Mahallî kumandanlığının 4 Nisan 337 tarîhli raporundan: Dün akşama doğru Afyonkarahisarı istikāmetinde ric'at eden düşman Sülümenli ve Karaarslan istikāmetinde geçtiği yerlerdeki bütün çiftlikleri yakmıştır.

8– Mahallî kumandanlığının 4 Nisan 337 tarîhli raporundan: Düşman İzmit mıntıkasında firâr ederken civâr köyleri külliyyen yakmaktadır.

9– Cebhe kumandanlığının 4 Nisan 337 tarîhli raporundan: Düşman Söğüd ile Bilecek arasındaki İslâm köyleri ve câmi'leri kâmilen yakılmış ve Bilecik kasabası da yakılmıştır. Düşman Söğüd'den çekilirken Ertuğrul Gāzî hazretlerinin türbesini bomba ile tahrîb eylediği anlaşılmıştır.

10– Cebhe kumandanlığının 5 Nisan 337 tarîhli raporundan: Yunanlılar süvârîmizin te'sîr ve ta'kîbi hâricinde geçtikleri ekserî köyleri yakıp yağma etmekte ve genç ihtiyâr bütün köylüleri fecî' bir sûrette şehîd etmektedir.

4 Nisan'da Yenişehir ovasında on kadar köy yanmakta idi.

11– Mahallî kumandanlığının 5 Nisan 337 tarîhli raporundan: Düşman Karahisar'daki dükkanları yağma etmektedir. Ve çekildiği köylerin bütün eşyâ ve mevâşîsini sürüp götürmektedir.

12– Mahallî kumandanlığının 5 Nisan 37 tarîhli raporundan: Düşman Afyonkarahisar mıntıkasından Mecidiye köyü ve bu civârdaki bütün **[78]** çiftlikleri yağma etmiş ve bütün vesâit-i nakliyyelerini beraber götürmüştür.

13– Mahallî kumandanlığının 5 Nisan 37 tarîhli raporundan: İzmit mıntıkasında düşman geçtiği köylerin kısm-ı a'zamını yakmıştır.

14– Bahriye Dâiresi'nin 3 Nisan 37 tarîhli tezkiresinden: Kefken adası civârında bir Yunan torpidosu tarafından vukū' bulan taarruzla kayıklar imhâ edilmiştir.

15– Dâhliye Vekâleti'nin 2 Nisan tarîhli tezkiresinden:

Elif– Düşman Bilecik, Küplü taraflarında ahâlî-i İslâmiyyeye mezâlim ve şenâatin derece-i a'zamını yapmaktadır.

Be– Bir düşman müfrezesi Küplü karyesinden cebren iki yüz lira almıştır.

Cim– Bilecik civârındaki ahâlî-i İslâmiyye Yunan zulmünden kurtulmak için dağlara firar etmiştir.

Dal– Bilecik'te Yunanlılar bir çok gençleri katl ve kadınları depolara haps ederek envâ'-ı şenâat ve mezâlim icrâ eylemişlerdir.

He– Bilecik'in kısm-ı a'zamının ihrâk edildiği.

Vav– Yenişehir'de düşman mahallî müftüsünü şehîd etmiştir.

16– Mahallinde teessüs eden hükûmet-i mülkiyyenin iş'ârına ma'tûf Dâhiliye Vekâleti'nin 6 Nisan 38 tarîhli tezkiresinden: Bilecik kasabasının hemen tamamı çarşının umûmu Yunanlılar tarafından ihrâk edilmiştir. Ahâli ekmeksiz ve tuzsuz kalmıştır.

17– Dâhiliye Vekâleti'nin 23 tarîhli tezkiresinden: Marmara mıntıkasında Dudullu garbındaki üç yüz neferlik Yunan müfrezesi Orhangazi'yi işgāl ile İslâm gençlerini katle başlamıştır.

Bursa ve havâlîsindeki eşrâf-ı mahalliyye esîr edilerek İzmir'e sevk olunmaktadır. Çilingir, Böyürler, Yeniköy ve Ortaköy ahâlî-i İslâmiyyesi katl-i âmma ma'rûz kalarak dağılmışlardır.

18– Mahallî kumandanlığının iş'ârına nazaran İnönü muhârebe meydanının sağ cenâhında Gündüzbey'de düşmana esîr olan on üç nefer Yunanlılar tarafından gözleri oyulmak ve şakaklarından süngülenmek sûretiyle şehîd edilmişlerdir.

VAHDET ve UHUVVET-i İSLÂMİYYE TEZÂHÜRÂTI

Ankara'ya gelmek üzere Anadolu'ya muvâsalat eylemiş bulunan Afgan Sefîri (Ahmed Hân) hazretlerinin Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine Hopa'dan keşîde buyurdukları telgrafnâmedir:

Cenâb-ı Hak kahraman-ı gayûr-ı İslâm Gāzî Mustafa Kemal Paşa hazretlerine

Elhamdülillâh ki çok iştiyâk ve ceybeden sonra arzularımıza nâil olarak mukaddes İslâm toprağına adım koyduk. Ordu-yı garb-ı İslâmımızın yeni fütûhât ve muzafferiyetini de işiterek Cenâb-ı Allah'ın tafdîlâtından meşkûr ve mesrûr olduk. Tebrîkât-ı fâikamızı huzûr-ı

âlînize takdîm ederiz. Ve hem de tazarru‘ ederiz ki arz-ı tebrîkât ve selâmımızı kahraman-ı can-feşân garb ordumuza teblîğ buyursunlar.

Sultân Ahmed Hân

*
* *

Anadolu'ya muvâsalat eylemiş bulunan Afgan Sefîri (Ahmed Hân) hazretlerinden İnönü zaferini tes‘îden gelen bâlâdaki telgrafnâmeye Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından keşîde buyurulan telgrafnâme-i cevâbîdir:

Afgan Hey'eti Reisi Sultân Ahmed Hân hazretlerine

Memleketimize vusûl ve teşrîfinizi ve ordu-yı İslâm tarafından düşmanlarımıza karşı ihrâz edilen büyük muzafferiyetten mütevellid memnûniyet ve tebrîkâtınızı bize iblâğ eden telgrafnâmenizi aldık.

Kahraman askerlerimizin zulüm ve mel‘anet kuvveti olan Yunanlılara karşı kazandığı muvaffakiyet ne kadar mûcib-i hazzımız olmuşsa Dîn-i Mübîn-i İslâm'ın en kavî bir râbıta-i uhuvvetle kendisine rabt ettiği Afganistan'ın İslâm muhabbetini bize getiren ve iki kardeş memleket arasında doğrudan doğruya te'sîs-i münâsebet etmek imkân-ı mes‘ûdiyetini hâsıl eden hey'et-i aliyyenizi vatan toprağında kabûl etmek o kadar mûcib-i fahr u memnûniyetimiz olmuştur. Garb ve Cenûb cebheleri kumandanları İsmet ve Re'fet paşalara tebrîkinizi derhâl teblîğ ettik.

Cenâb-ı Hak'tan tazarru‘ ve niyâz ederiz ki hey'et-i aliyyenizin memleketimize ayak basması ve iki dost ve kardeş memleketi yekdiğerini rabta vâsıta olması memleketlerimizin istikbâli için daimi bir sebeb-i hayr u saâdet olsun.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal

*
* *

Afgan Sefîri Sultân Ahmed Hân hazretleri Trabzon'da *İstikbâl* gazetesi muharririne beyânât-ı âtiyyede bulunmuştur: "Anadolu harekât-ı milliyyesi Afganistan'da pek derin ve iyi bir te'sîr bırakmıştır. Bütün Afganlılar bu hareketi âlem-i İslâm'ın necât ve selâmetini te'mîn edecek mâhiyette bulunuyorlar. Afganistan Türkiye'yi pîşvâ tanıyor ve İslâmiyet uğrunda ibrâz-ı fedâkârîye hazır bulunuyor. Bütün İslâmlar ve Şark âlemi Ankara hükûmeti etrâfında müttefikan çalışmalıdırlar. Afganistan'la İngilizler arasında mün‘akid bir muâhede yoktur. Hindistan inkılâbı İngiltere aleyhine günden güne büyümektedir. Artık âlem-i İslâm son bir intibâh ile kendine gelmiştir.

"Afgan hükümdârı kılıç kuşanma merâsiminde kılıcını çekmiş ve Afgan istiklâlini te'mîn etmedikçe kınına koymayacağını söylemişti. Bu azim ile uzun müddet çalışan Afgan hükümdârı ancak İngilizlerle yapılan mütârekeden sonra kılıcını kınına koymuştur."

[79]

ŞUÛN

"Bir haftalık en mühim hâdisât ve vekāyiin hülâsası"

Cebheler:

Karahisar'ı geçerek Konya'ya doğru sarkmakta olan ikinci Yunan ordusu İnönü inhizâmı üzerine, ric‘ate başlamış ve Karahisar'a gelmişti. 7-8 Nisan gecesi üç koldan düşman ordugâhlarına yapılan baskın neticesinde düşman hayli telefât vererek üç koldan ric‘ate başladı ve fırkalarımız kasabada durmaksızın firâr etmekte olan düşmanı ta‘kîbe şitâb ettiler. Düşman Uşak istikāmetinde muntazam sûrette ric‘ate çalıştı. Fakat Dumlupınar şimâlinde 8 Nisan'da yakalanarak muhârebeye icbâr edildi. Orada iki ordu Hilâl ve Salîb orduları meydan muhârebesine tutuştu. Süvârî kollarımız da düşmanın yanlarına ve gerilerine sarkarak düşmanı müşkil bir mevki‘de bıraktı. 10 Nisan'da düşman müsta‘celen celb ettiği iki fırka takviye kıtaâtıyla umûmî taarruzda bulundu. Bu taarruz azîm zayiâtla tard edildi ve kahraman ordumuz mukābil taarruza geçti. Bu sûretle beş gün beş gece devam eden şiddetli meydan muhârebesinden sonra cenûb Salîb ordusu da inhizâma uğrayarak târumâr oldu. Şimdi muzaffer ordumuz mağlûb düşmanı ta‘kîb etmektedir.

İnönü'nde münhezim olup Marmara sâhillerine doğru firâr eden Yunan sürüsü Bursa mıntıkasındaki siperlerine sokulmuş, endîşe-nâk bir hâlde ne yapacağını şaşırmıştır.

Diğer taraftan Kocaeli'deki kıtaât-ı İslâmiyye de o havâlîyi düşmandan tathîr ederek İzmit civârına gelmiştir.

Anadolu'nun kahraman müslüman orduları her tarafta Yunan sürülerini hezîmete uğratarak önüne katmış, düşmanların yüreklerine havf ve dehşet ilkā eylemiştir. Yunanlılar Marmara sâhillerine bir çok gemiler toplayarak bakiyyetü's-süyûfu Gemlik'ten gemilere yüklüyorlar. İnşâallâh yakında Yunan Salîb ordularını büsbütün denize dökerek güzel memleketlerimizi kurtarmış olacağız.

§ Yunan Salîb ordusunun hezîmeti üzerine Yunanistan alt üst oldu. Başkumandan Papulas azledildi. Bazı şehirlerde muhârebe aleyhinde mitingler yapıldığına, yer yer iğtişâşlar zuhûr ettiğine dâir haberler geliyor.

§ Ordumuzun muzafferiyeti Dâru'l-hilâfe'de esâret altında bulunan İslâm kardeşlerimizi azîm meserretlere gark etmiştir. Kadın, erkek, çoluk çocuk bütün müslüman halk vatan şarkıları söyleyerek sokakları dolaşmışlar, baştan başa donanan Şehzâdebaşı ve Fâtih civârında meserretli nümâyişler yapmışlardır. Düvel-i İ'tilâfe bu tezâhürâtı men‘e teşebbüs etmiştir.

Balkanlar:

Yunan ordularının Anadolu'da hezîmeti derhâl Balkanlar'da te'sîrini gösterdi: Bulgar çeteleri Garbî Trakya hudûdunda göründü. Son sistem silahlar ve bombalarla mücehhez olan bu çetelerin mitralyözleri de bulunduğu söyleniyor. Hattâ bir Bulgar fırkasının da bu çetelerle tevhîd-i mesâî ettiği haber veriliyor. Bu harekât-ı askeriyyenin derecesi hakkında henüz kat'î sûrette bir şey denemezse de her hâlde Yunan-Bulgar hudûdlarında çete faâliyetleri başladığı anlaşılıyor. Diğer taraftan Selanik İ'tilâf devletleri tarafından abluka edildiğine dâir gelen haberler de çok şâyân-ı dikkattir. Ablukayı icâb ettiren hâdisenin ehemmiyeti istisgār olunamaz. Eğer şâyi' olduğu vechile Bulgarlar, şimâl hudûdlarında fazlaca meşgūl olan Yugoslavya ile anlaşmışsa Balkanlar'da yeniden yangının zuhûru gayri kābil-i ityândır. Romanya'nın yanıbaşındaki azim Bolşevik tehlikesi hasebiyle, Bulgarları arkadan tehdîd etmesinden de korkulmaz. Binâenaleyh Bulgarların hareketine bugünkü vaz'iyet-i umûmiyye müsâid olduğu için Balkanların tekrâr karışması pek muhtemeldir. Arnavudların da Yunan hudûdunda faâliyete başlayarak Yanya'nın şimâl ve şimâl-i garbîsini işgāl etmeleri, Atina'da kabine buhrânları, Yunanistan'da dâhilî ihtilâf ve iğtişâşât Yunan'ın istikbâlini muzlim bir şekilde göstermektedir. Yunanın bu sergüzeşt-cû Anadolu hareketi inşâallâh kendisinin inkırâz ve inhilâliyle nihâyet bulacaktır.

Avrupa:

Avrupa'nın bozulan muvâzene-i siyâsiyyesi bir daha teessüs etmeyecek gibi görünüyor. Bilakis günden güne tehlikelere büyüyor. Almanya muâhedeyi tatbîkten imtinâ' ediyor. Fransa tekrâr harbin başlaması endîşesiyle ne yapacağını şaşırmış bir hâlde bulunuyor. Çekoslovakya harbiye bütçesini fevkalâde tezyîd ederek harbe hazırlanıyor. Bir taraftan Almanya'daki harekât, diğer taraftan Bolşeviklerin Garba karşı tasavvur ettikleri planlar Çekoslovakya'yı kuvvetli bulunmaya mecbûr ediyor.

Yugoslavya hükûmeti de Macar hudûduna müteaddid fırkalar tahşîd ediyor. Lenin, ikinci harb-i umûmînin zuhûrunu gayr-i kābil-i ictinâb görüyor.

İngiltere ise bir taraftan amele harekâtıyla, diğer taraftan İrlanda ihtilâliyle dâhilî buhrânlar içinde çalkanıyor, ve bugün bir buçuk milyon amele ma'den ocaklarını terk eylemiş bulunuyor. Ma'lûmdur ki ma'den ocakları İngiltere sanâyi' ve ticâretinin rûhunu teşkîl etmektedir. Ocakların su altında kalması tahliyesi vaz'iyetini vahîm bir hâle koymuştur. Avâm Kamarası ictimâa da'vet olunmuştur. Günden güne büyüyen bu amele harekâtı İngiltere için hayâtî bir mes'eledir. Kömür amelesinin grevini takviye etmek üzere tramvaycılar, şimendüferciler, vesâir bilumum münâkalât amelesi de grev i'lânına karâr vermişlerdir. Hükûmet amelenin metâlibini kabûl **[80]** etmezse mes'ele pek vahîm bir safhaya girecektir. Sonra İrlanda ihtilâli de günden güne kesb-i şiddet ediyor. İrlandalıların pek meşrû' olan istiklâl hareketlerine karşı İngilizler en zâlimâne muâmelelerle mukābelede kusûr etmiyorlar. Son günlerde İrlanda ihtilâlcilerinden altı kişiyi salben i'dâm ettiler. Fakat bütün bu şiddetler İrlandalıların faâliyetini artırmaktan başka bir netice vermiyor. Yirmi beş bini mütecâviz halk hapishâne etrâfında toplanarak İngiltere'nin bu zâlimâne hükmünü protesto etmiştir. *Tempo* gazetesinin verdiği ma'lûmâta göre yeni askerî üniformalarını lâbis olan İrlanda ihtilâlcileriyle İngiliz zâbıtası arasında mühim müsâdemeler olmuştur. İrlandalılar telgraf ve telefon hatlarını keserek (Belfast) şehrini tecrîd etmişlerdir. Yeniden binlerce liralık hasâr vardır.

Suriye:

İngilizler Hicaz Emîri Şerîf Hüseyin'i himâyeleri altına aldıktan sonra şimdi de Emîr Faysal'ı Irak sultânı olarak ileriye sürmektedirler. Avrupa'dan avdet eden Emîr Faysal Yafa'da İngiliz me'mûrları tarafından Kudüs'e götürüldü. İngiltere, Faysal'ı Avrupa'da bulunduğu zaman müttefikler arasında cereyân eden bir müzâkereye idhâl etmek istemişse de Fransız Başvekîli Briyan, Suriye Krallığı zamanında açıktan açığa Fransa aleyhine harp ihzâr ettiği cihetle bunu şiddetli reddeyledi. Böyle iken İngilizler Fransızlara karşı Faysal'ı tahrîk ediyorlar. Bu yüzden Fransızlarla İngilizler arasındaki münâsebât nâhoş bir hâlde bulunuyor. Fransızların müttefiki olan İngilizler Suriye'de aşâir ve urbânı Fransızlara karşı tahrîk, bu yolda külliyetli paralar sarf etmekten geri durmuyorlar. Müslüman memleketlerini istîlâ ettikden sonra şimdi paylaşmak husûsunda bir türlü anlaşamıyorlar. Müslümanlar için ne büyük zillet!

Büyük Millet Meclisi'nde:

Fevzi Paşa Hazretlerinin Beyânâtı

İnönü muzafferiyeti hakkında evvelce îzâhâtta bulunmuştum. İnönü'nden çekilen düşman kendisinin ta'kībinde isti'câl olunmamasından bizim yorgunluğumuza zâhib olarak bu hâli âleme i'lân etti.

Halbuki maksadımız düşmanın gerisine düşebilmeyi te'mîn idi. Düşman bu hal karşısında yavaş hareket etti. Köprühisar'da süvârî guruplarımız düşmanın pîşdârlarını yakaladı. Vukū' bulan muhârebede tarafımızdan tazyîke uğrayan düşman şimâle ve şarka doğru kaçmaya başladı. Bu düşman (Aksu) mevkiindeki askerin yardımıyla

kurtulabildi. (Yenişehir) tarafında düşman hezimete uğradı. (Kocaçay)ın şimâline münhezimen atıldı.

Ayın beşinci günü düşmanın perîşân aksâmı esîr edilmekle beraber bakiyyesi Gemlik cihetine atılmıştır.

Ayın altısında (Çürük)de düşmanın ta'kîbine başlanıldı. Konya hâdisesinde firâr eden eşkıyâ yardımıyla Antalya havâlîsine asker çıkararak dâhilde isyân yapmak istenildi. Bunun da önü alındı.

(Sandıklı) civârında düşman perîşân olmuştur. Tazyîk üzerine oralardan ayın on ikisinde çekilmeye mecbûr oldu. Bugün de ta'kîbine devam olunmaktadır.

Düşmanın cenûb, şimâl orduları mağlûb ve kısmen münhezim oldukları hâlde gerilerde tutunmaya çalışıyor. Düşman taarruza başladığı zaman beş haftada An-kara'ya geleceğini i'lân etmiş iken bu iki meydan mu-hârebesiyle düşmanın kavliyâtını fiilen tekzîb ettik.

Muhârebenin birisi müdâfaa, ikincisi taarruz şeklinde inkişâf etti. Her iki şekilde ordumuzun yüksek kābiliyeti tahakkuk etmiştir. (Şedîd alkışlar)

Düşman yandan (6) ve (7)de Afyonkarahisar şarkında ateşe tutularak şehir tahrîbe meydan verilmeksizin istasyona koyduğu bombalarla, askerî dâiresine koyduğu gazı ateşlemeye vakit bırakmaksızın çekilmeye mecbûr edildi.

Ayın sekizinde Dumlupınar mevkiinde tahaffuza ve tutunmaya teşebbüs etti. Ayın dokuzunda siperlere hücûmla kısm-ı a'zamı zabt edildi. Mevkiin mühlik olduğunu düşman anlayarak gerilerden kuvvet celb ile Dumlupınar'da dört fırka düşman askeri tahşîd edilmiş oldu. Bunun üzerine umûmî cephede tarafımızdan taarruz icrâsıyla düşman kanlı zâyiâtla tard ve (Niyaz) cihetlerinde perîşân edilmiştir.

Bu sûretle ordumuzun gerek müdâfaa, gerek taarruz kābiliyeti düşman ve bütün âlem nazarında bir defa daha tahakkuk ve te'yîd eylemiştir. (Alkışlar)

Muvaffakiyetimizin istihsâlinde en büyük âmil, milletin azm-i istiklâlidir.

Bu azm-i istiklâl Anadolu'yu baştan aşağıya sarsıyor. Muhârebe bitmiş değil. Bundan sonra daha azimkârâne ilerleyeceğiz. Ve muhârebeyi düşmanımızın inhizâm-ı tâmmı hâlinde bitireceğiz.

Sarsılmaz bir orduya, sarsılmaz ve yekpâre bir vatana, sarsılmaz ve imanlı bir meclise istinâd eden milletimiz, bundan sonra Garb'a karşı hakkını daha yüksek sesle söyleyecek ve Şark'a karşı da ümîd ve iman nûrlarını saçacaktır.

Fevzi Paşa hazretlerinin bu beyânâtı meclis tarafından sürekli alkışlarla karşılanmış ve bu münâsebetle müteaddid zevât tarafından vatanperverâne nutuklar îrâd olunmuştur.

Kāri'lerimizden ricâ-yı mahsûs

Sebîlürreşâd idârehânesine gönderilen bilumum mektuplara abone sıra numarasının işâret edilmesi bilhassa ricâ olunur.

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

23 Nisan1921 | 15 Şa'bân 1339 | Cumartesi | 23 Nisan 1337 | Cild: 19 - Aded: 477

Şer'iyye Vekîl-i muhteremi efendi hazretlerinin sevgili Bursa'mızdaki Ulu Câmii musavver olmak üzere vaktiyle ibdâ' buyurdukları şu eser-i nefîsi, o muazzam ma'bedin hâin Yunanlılar tarafından infilâk ettirilen bomba ile hasâra uğratılmış olması münâsebetiyle, derc ediyoruz:

BURSA'DAKİ ULUCÂMİ'

Bir kimse olsa mazhar-ı tevfîk-i Girdgâr
Saysın bununla kendini âlemde bahtiyâr

İnsan ki rûh-ı aşk ile bulmaktadır hayât
Göz gezdirir mehâsin-i âsâra bî-karâr

İmkân bulursa devreder emtâr-ı âlemi
Durmaz bu yolda nakd-i hayâtın eder nisâr

Zâir! Tevakkuf et ki yetiştin merâmına
Karşında bak şu levha-i mâzî-i pür-vakār

Bir levhadır ki hırz-ı revân-ı muvahhidîn
Meczûb-ı lütf-i vaz'ıdır enzâr-ı i'tibâr

Bir levhadır ki levh-i semâdan nüzûl eden
Âyâtı resm eder gibi matbû' u dil-şikâr

Bir levhadır ki arş-ı berînden melâike
Açmış kanadların anın üstünde sübhadâr

Âlî ve muhteşem Ulu Câmi' ki olmada
Seyyâh için ziyâreti bâdî-i iftihâr

Olmuş minâreler ilm-efrâz-ı dîn-i Hak
Saf-beste kubbeler reh-i Bârî'de pâyidâr

Bânîsinin mehâbeti zıllinde rû-nümûn
Mi'mârının mehâreti vaz'ından âşikâr

Hâricde (.....), dâhili cennet misâlidir
Bir sahn-ı rûşen, ortada bir havz-ı mevcedâr

Pervâr-gâh-ı nev'-i melek tâk u revzeni
Zîr-i kıbâbı encüm-i eflâk için medâr

Zâir bu demde hayrete dalmış görür ki hep
Nevvâr içinde her cihet olmakta lem'a-bâr

Yâ Rab ne hayır-ver ü âlî-makāmdır
Gûyâ gülümsüyor bu menâzırda vech-i yâr

Pür-nakştır direkleri haytânı ser-be-ser
Tersîm olunmuş nefs âsâr-ı pür-nigâr

Müşkil-pesend-i hatta bırakmış esâtize
Nâyâb eserlerin bu sahâifde yâdigâr

İnsan girince sâha-i mihrâb u minbere
Çıkmak gelir mi hâtıra görmezse ıztırâr

Ezhâr-ı zer-nigâra bürünmüş arûsdur
Mihrâbı gör ki reşk-i gülistân-ı nevbahâr

Minber değil bu, bâğ-ı diyânetde kök salan
Bir serv-i nâz-perver ü nâdîde sâyedâr

Gölge şimâle doğru yapılmış cenûbdan
Mihrâbı etmek üzre der-âgūşa ibtidâr

[82] Gönlüm asıldı kaldı bu mihrâb u minbere
Âvâre bülbül oldu demek şimdi kâmkâr

Tasvîr-i vaz' u medh-i nizâmı bu ma'bedin
Sığmaz beyâna olsa da hâmemde iktidâr

Hâmem çerâğ-ı bezm-i edebdir bu nazm ile
Yâhud şükûfe-zâr-ı maânîde bir hezâr

Alsın bir âferîn bu neşîdem Berûsa'da
Bir şehr-i dil-pezîrdir ol şehr-i pür-mesâr

Hakkā ki anda gördüğüm erbâb-ı fazl ü dil
Âb-ı hayât-ı dânişe yenbû‘-ı feyz-dâr
Her dem teveccüh etmede anlar bu âcize
Çok mu kasîde nazmına eylersem ictisâr
Gördüm fakat bu ma‘bedin i‘câz-ı hüsnünü
Ettim tamâm vasıfını îfâdan i‘tizâr
Bir beyt-i dil-nişîn ile bitsin sözüm dedim
Karşımda oldu matla‘-ı tâbende cilvekâr
Yâ Câmi‘u’l-kebîr ve yâ mecma‘u’l-kibâr
Tûbâ li men‘ yezûrek fi’l-leyli ve’n-nehâr

4 Muharrem 338

Mustafa Fehmi

ESRÂR-I KUR’ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا ..... اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ [1]

– 5 –

Şimdi Kur’ân-ı Kerîm’de meşhûd olan tekerrürlerin esbâbını bildirmek için birkaç söz söylememiz icâb ediyor. Evet, enbiyâ-yı sâlifeye âid kıssalar muhtelif sûrelerde mükerrer olarak vârid olduğu gibi bazen aynı kıssa aynı sûrenin müteaddid mevzi‘lerinde görülür. Nitekim Benî İsrâîl kıssaları, Benî İsrâîl’in Cenâb-ı Hak tarafından peygamberlere gönderilen ahkâmı inkâr etmeleri, kendilerine meb‘ûs peygamberleri bağy ü udvân ile katl etmeleri, buzağıya tapmaları, arzularına, keyiflerine uygun gelmeyen her türlü da‘vetten i‘râz eylemeleri bu kabîldendir. Âdem, İblîs, Nûh, İbrahim ve sâir kıssaları hep bu tarzdadır.

Hıristiyan papasları mevzû‘-ı bahsimiz olan bu tekerrürü Kur’ân-ı Kerîm’e taan etmek ve onun kıymet-i edebiyyesini tenzîl eylemek için vesîle ittihâz ediyorlar; lisân-ı Arab’ın şîvesine vukūfu olmayan, Kur’ân’ın kütüb-i me’lûfeye nazaran nasıl bir mevki‘de bulunması lâzım geleceğini idrâkten âciz olan bir takım câhiller de bu husûsta papaslara uyuyorlar.

Vâkıâ hakkı söylemek lâzım gelirse bu papasların iftirâlarını reddetmek, cehâletlerini yüzlerine vurmak, şübhelerine meydan bırakmamak husûsunda ulemâ-yı müslimîn öteden beri bu mevzû‘da söylenecek söz bırakmamışlarsa da delâilin sağlamıyla zaîfini bir araya getirmekten pek o kadar sakınmadıkları için biz sözü icmâl etmek istiyoruz:

Herkes bilir ki Kur’ân-ı Kerîm bir defada nâzil olmamış, bilakis yirmi bu kadar sene zarfında ve müteferrik sûrette tamâm olmuştur. Kitâbullâh’ın bu sûretle nüzûlünde Cenâb-ı Hakk’ın bir hikmet-i bâliğası vardır ki erbâb-ı basîrete hafî değildir.

Resûl-i ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz’e vahiy geldiği sıralarda Araplar dalâl içinde, bid‘at içinde, küfür içinde, inâd içinde idiler. Aralarında fuhuş ve rezâil şâyi‘ olmuş, her türlü şehevât-ı nefsâniyyeye meyl kendilerince bir tabîat hâlini bulmuştu. Şayed İslâm bidâyetinde kendi ahlâk-ı nezîhesini yeniden ve kâmilen bunlara teblîğ etmiş olsaydı, acaba bunlar kendilerinde bir fıtrat, bir garîze hâlini alan bu çirkin âdetlerinden vazgeçebilirler miydi? Daima görürüz ki nüfûs-ı habîse ülfet etmiş olduğu mefsedetlerden, mel‘anetlerden kābil değil birden bire vazgeçemez. Bu husûsta tedrîcî sûrette tehzîb ile, ıslâh ile bir mertebeden daha yüksek mertebeye çıkarılmak sûretiyle maksûd olan gāyeye varılır. İşte Allahu Zü’l-celâl hikmet-i bâliğası muktezâsı olarak Cezîretü’l-Arab’daki müşrik Araplarla yahudilerin gözleri birden bire bu ziyâ-yı sâtıa, bu nûr-ı lâmia karşı gelip de kamaşmamak ve bunun neticesi olarak basîretleri büsbütün idrâk-i hakîkatten mahrûm kalmamak için ahkâm-ı ilâhiyyesini yekten teblîğ buyurmadı. Nitekim ashâb-ı kirâmdan birinin şu sözü de bu mütâlaamızı te’yîd ediyor:

– Cenâb-ı Hak bize pek büyük bir ihsânda bulunmuştur. Bizler müşrik idik. Şayed aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm Efendimiz bize İslâm’ı ve Kur’ân’ı birden bire getirmiş ve teblîğ etmiş olsaydı bu teklîf ağır gelirdi, İslâm’a giremezdik. Lakin o nebiyy-i hakîm bizi evvela yalnız bir hükmünü kabûle da‘vet etti. Onu kabûl ederek halâvet-i îmânı tadınca onun arkasındaki diğer bir hikmeti kabûl ettik. Böyle böyle devam ederek dinin, şerîatin tamamına erdik…

Bu söz Kitâbullâh’ın müteferrik bir sûrette nüzûlündeki hikmeti bizlere gösteriyor. Âyât-ı Kur’âniyye’den bazıları Araplarla yahudilerin suâllerine cevâb olarak, yahud onların bazı ahvâlini tebyîn ederek nâzil olmuştur ki bu sûretle bunların nazar-ı ibretleri açılacak ve işleri daha ziyâde salâh kesb edecekti. Âyât-ı Kur’âniyye’den bazıları ise halkın eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olduğu ahkâmı mübeyyin olarak nâzil olurdu. Nitekim bu ihtiyâc âyât-ı hamrda vâzıhan görülmüştür. Evet, bu âyetler nüzûl **[83]** etmezden evvel Hazret-i Ömer: (اللهم بين لنافى الخمربياناًشافياً) = "Yâ Rab! Bizlere hamr hakkında şübheye, tereddüde mahal bırakmayacak şâfî bir beyân ihsân buyur” sözünü tekrâr eder dururdu.

Kitâbullâh’a i‘tirâz ettiklerini yukarıda söylediğimiz bir takım kimseleri bu şübhelere, bu münâkaşalara sevk eden sâik hiç şübhe yoktur ki kendi hatâlarıdır. Zîrâ öyle anlaşılıyor ki bu adamlar Kur’ân’ı muayyen bazı makāsıdı

[1] Bakara Sûresi, 2/87-91.

te'mîn etmek üzere bir ayda, yahud birkaç ayda te'lîfi mu'tâd olan kitaplar gibi telakkī etmek istiyorlar. Şayed o adamlar mes'eleyi lâyıkıyla teemmül etselerdi, Kur'ân'ın yirmi bu kadar seneye bâliğ olan bir zamân-ı medîd içinde nâzil olduğunu düşünselerdi ve âyetlerin bazen aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'i mükerrer sûrette müteellim eden sıkıntılardan, ezâlardan dolayı tesliye ve tatmîn için nâzil olduğunu bazen de muhtelif zamanlarda ve muhtelif ahvâlde muhtelif sâillerin, Cezîretü'l-Arab'ın her tarafından gelen muhtelif zâirlerin, kabîlelerin sordukları suâllere cevâb olarak vürûd ettiğini nazar-ı im'âna alsalardı elbette bu hatâya düşmezlerdi. وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ[2]) = "Bizler sana peygamberlerin ahvâline âid olup yüreğine sebât, itmînân, sekînet verecek bütün haberleri nakl ediyoruz."

Araplar aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in huzûr-ı hümâyûnlarına her taraftan fevc fevc gelerek o Resûl-i muhteremden ya enbiyâ-yı sâlifeye dâir bir kıssa sorarlar yahud kendisinden ahlâkī, ictimâî, dînî, dünyevî bir mev'iza, bir irşâd talebinde bulunurlardı. Binâenaleyh âyât-ı kerîme de bunların metâlibine muvâfık ve suâllerine cevâb olarak nâzil olur; tabîîdir ki talebler, suâller tekerrür ettikçe âyetler, kıssalar da tekerrür ederdi.

Bununla beraber tekerrür eden âyât tedkīk edilince görülür ki bunlar ıtnâb, îcâz, üslûb-ı vaz', işâret, gāyet, istinbât husûslarında yekdiğerinden ayrılırlar. Bu âyetler gerek bütün Kur'ân'da, gerek aynı sûrede tekerrür etmekle beraber şu zikrettiğimiz nikāt-ı nazardan her biri başka bir husûsiyet, başka bir temâyüz arz eder.

Bunu re'ye'l-ayn görmek isteyenler muharrirlerin, siyâsîlerin, şâirlerin muhtelif zamanlarda ve muhtelif mekânlarda te'lîf ettikleri âsârı nazar-ı dikkate almalıdırlar. O zaman misâlin en vâzıhını görmüş olurlar. Dünyânın bir tarafında bir hâdise vukūa gelir. Bunun üzerine bir muharrir çıkar, o hâdise hakkındaki mütâlaasını yazar; yahud bir şâir çıkar, aynı mes'eleye âid tahayyülâtını ortaya koyar. Aynı hâdisenin, yahud emsâli hâdisâtın vukūu tekerrür ettikçe muharrirlerin, şâirlerin aynı mevzû' üzerindeki makāleleri, şiirleri de tekerrür eder durur. Şâirlerin dîvânları, muharrirlerin, siyâsîlerin mecmûaları bunun emsâli ile doludur.

Nitekim nefsimizde vâkı' olan misâllerden biridir ki bizler her sene (Danışvay) hâdisesi günü gelince (Danışvay hâtıra-i elîmesi) nâmı altında yazılar yazarız. Mevzû' birdir, gāye birdir. Maksad milletin şuûrunu inkişâfa mazhar etmek, o azîm hâdise-i târîhiyyeyi daima hatırlatmak sûretiyle efkârı îkāz eylemektir. Binâenaleyh bu mevzûa âid olan makāleler hey'et-i umûmiyyesi i'ti-bâriyle birbirine benzerler. Tekerrür sebebinin tekerrüründen başka bir şeyden değildir.

(Ey Mustafa!) unvânıyla yazmakta olduğumuz yazı-lar da o kabîldendir. Bu yazılar Mustafa Kâmil Paşa merhûmun yevm-i vefâtı geldikçe neşr olunan yazılardır. Bunlar esbâbın tekerrüründen dolayı tekerrür eden sözlerdir ki birbirine benzemekle beraber üslûbda ve tarz-ı beyânında tenevvü'ler arz ederler.

Maamâfîh bu işi ilk yapan ben değilim. Evet, bütün katiplerimiz, bütün siyâsîlerimiz, bütün şâirlerimizle bunların diğer milletlerdeki emsâli her gün muhtelif mevzû'lar üzerinde yazmakta oldukları yazılarla Kur'ân-ı Kerîm'deki tekerrürlerin esbâbını pek güzel îzâh etmiş oluyorlar.

Şeyh Abdülazîz Çâviş

MÜSLÜMANLIK CİHÂNA NASIL YAYILDI

2

Teblîğ-i İslâmiyet husûsunda Cenâb-ı Peygamber'e nâzil olan âyât-ı Kur'âniyye'yi ber-vech-i âtî nakl ediyoruz:

اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ) اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ)[3] (فَاِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِىَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيِّنَ ءَاَسْلَمْتُمْ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ)[4]

Medenî sûrelerde de bâlâdaki âyâta müşâbih diğer âyetler de mevcûddur ki âyât-ı mezkûre İslâmiyet'in pek kuvvetli zamanlarında nâzil olduğu muhakkaktır. (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ . وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ)[5] (لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِى الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُسْتَقِيمٍ. وَاِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ)[6] (وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ اَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ)[7] (وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ)[8] (فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا

[2] Hûd Sûresi, 11/120.
[3] Nahl Sûresi, 16/125.
[4] Âl-i İmrân Sûresi, 3/20.
[5] Âl-i İmrân Sûresi, 3/104-105.
[6] Hac Sûresi, 22/67-68.
[7] Hac Sûresi, 22/34.
[8] Tevbe Sûresi, 9/6.

الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّيْنِ وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُوْنَ)[9] (لَآ اِكْرَاهَ فِى الدِّيْنِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ[84] بِالطَّاغُوْتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ)[10] (يَا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُوْلُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيْرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُوْنَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيْرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُوْرٌ وَكِتَابٌ مُبِيْنٌ . يَهْدِى بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّوْرِ بِاِذْنِهٖ وَيَهْدِيْهِمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيْمٍ)[11] (وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِى الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيْعًا اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ)[12] (قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِى شَكٍّ مِنْ دِيْنِى فَلَآ اَعْبُدُ الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ)[13] (وَلَا تَدْعُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِنَ الظّٰلِمِيْنَ)[14] (قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهٖ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيْلٍ . وَاتَّبِعْ مَا يُوْحٰى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِيْنَ)[15] (اَلَّا تَعْبُدُوْا اِلَّا اللّٰهَ اِنَّنِى لَكُمْ مِنْهُ نَذِيْرٌ وَبَشِيْرٌ)[16] (وَقَالَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا لَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَىْءٍ نَحْنُ وَلَآ اٰبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَىْءٍ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِيْنُ)[17] (قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا اَنَا لَكُمْ نَذِيْرٌ مُبِيْنٌ)[18] (قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَاِنْ تُطِيْعُوْهُ تَهْتَدُوْا وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِيْنُ)[19] (وَلَا تُجَادِلُوْا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ وَقُوْلُوْا اٰمَنَّا بِالَّذِىْ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ)[20] (وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا كَآفَّةً لِلنَّاسِ بَشِيْرًا وَنَذِيْرًا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ)[21] (اِنَّآ اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيْرًا . لِتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتُعَزِّرُوْهُ وَتُوَقِّرُوْهُ وَتُسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَاَصِيْلًا)[22]

Böylece İslâmiyet'in bir tebşîr (misyon) diyâneti olduğu bâlâdaki âyetlerden anlaşılır, tahkîkât-ı mû-şikâfâne ile derin ve mütevâlî tetebbu‘ netîcesinde diyânet-i mezkûrenin ilim ve amel noktasından ittibâa şâyân olduğunu anladım. Aynı zamanda Hazret-i Muhammed'in (sav) hayât-ı husûsiyyesiyle müddet-i hayâtında gördüğü işlerden İslâmiyet'in edyân-ı sâireden ziyâde metânet ve kuvvete mâlik bulunduğu sâbittir. Cenâb-ı Peygamber, İslâmiyet'in intişârına lâyıkıyla çalışmış ve bir İslâm beşîri sıfatıyla dîn-i mübîni küffâra vaaz ve nasîhatle tefhim etmiştir. Binâenaleyh İslâmiyet'in bir kılıç dini olduğuna ve kuvvetle intişâr ettiğine dâir Avrupa'da hâsıl olan fikirlerin serâser yanlış olduğuna, sû'-i tefehhümden nâşî bulunduğuna şübhe etmemelidir. Böyle sözler, sırf İslâmiyet'i bi'l-iltizâm lekelemek, hâiz olduğu ulviyetin kıymetini düşürmek için ihtiyâr edilen mutaassıbâne zahmetlerden başka bir şey değildir. Bilakis İslâmiyet'e, Peygamber'e karşı, dinin zuhûrundan i‘tibâren son asırlara varıncaya kadar daima hücûm edilmiş, onu yok etmek için uğraşılmıştır. Gerçi bidâyet-i emrde müslümanlar bir elde kılıç, diğer elde Kur'ân'ı tuttukları hâlde büyük muhârebâta iştirâk etmişler ise de bu hareketleri kendilerini müdâfaa etmek ve öğrendikleri hakāikı muârızlara –madem ki vaaz ve nasîhatle olmayacak– hiç olmazsa kılıçla* anlatabilmek için ihtiyâr olunduğu meydandadır. Tabîat da onları hareketlerinde ma‘zûr görür. Bir kedi bile nefsini, canını tehlikeden kurtarmak için, bazen en kuvvetli hasma karşı durur. Halbuki hakîkat-i hâle bakılırsa İslâmiyet her yerde sükûnet ve vakār ile yayılmış ve bu âna kadar cebren hiçbir kimse İslâm edilmemiştir. Bunun böyle olması akıl ve mantık dâhilindedir. Zîrâ bir adamın vicdânına hiçbir zaman zorla, cebr ile kimse hâkim olamaz. Husûsiyle din gibi mesâilde kanâat-i vicdâniyye her şeyden evvel aranır. Vicdânen müslüman olmayan ve olmak istemeyenlere kılıçla din kabûl ettirmek hem abes, hem muhâldir. Çünkü öyle kimseler çok geçmeden irtidâd edebilirler. Buna ne hâcet! Hâl-i hâzırda Afrika'ya, ve sâir memâlik-i İslâmiyye'ye hırfet ve ticâretle giden müslümanlar; her gün yüzlerce gayr-i müslimleri İslâm etmektedirler. Bunların kanâat-i vicdâniyye ile yeni müslümanları iknâ‘ etmekten başka ellerinde bir âlet olmadığı gibi, Avrupa müstemlekelerinde öyle bir âlete mâlik olsalar bile onu isti‘mâle güçleri yetişemez. Bundan mâadâ Hazret-i Ömer zamanında İran ile Beytü'l-makdis'in İslâmlar tarafından fethini müteâkib, gayr-i müslimlere karşı isti‘mâl-i cebr edilmediği, yalnız onların her husûsda muhâfaza ve sıyânetlerine karşı bir vergi alınmakla iktifâ edildiği bil-cümle İslâm ve Avrupalı müverrihlerin taht-ı tasdîkindedir.

Âyât-ı kerîme-i Kur'ân-iyye'den de müstebân olacağı vechile, İslâmiyet'te tebdîl-i dîn husûsunda isti‘mâl-i cebr olunmamasını âyât-ı Kur'âniyye ile şedîden Peygamber'e emredilmiş ve yalnız halka –küffâra– karşı edeb ve terbiye dâiresinde mevâiz icrâsını Cenâb-ı Hak Hazret-i Muhammed'e (sav) fermân buyurmuştur. Nakl olunan âyât-ı âtiyye bâlâdaki müddeâmızın doğruluğu-nu, hakîkatini bâligan mâ-belag isbât ediyor. Hattâ cesâretle diyebiliriz ki, en büyük hûnrîzâne muhârebâtta bile müslümanlar hasımlarını mağlûb ettikleri hâlde, kendilerini kanâat hâricinde İslâm etmeleri keyfiyetinden sakınmışlardır.

---

[9] Tevbe Sûresi, 9/11.
[10] Bakara Sûresi, 2/256.
[11] Mâide Sûresi, 5/15-16.
[12] Yûnus Sûresi, 10/99.
[13] Yûnus Sûresi, 10/104.
[14] Yûnus Sûresi, 10/106.
[15] Yûnus Sûresi, 10/108-109.
[16] Hûd Sûresi, 11/2.
[17] Nahl Sûresi, 16/35.
[18] Hac Sûresi, 22/49.
[19] Nûr Sûresi, 24/54.
[20] Ankebût Sûresi, 29/46.
[21] Sebe' Sûresi, 34/28.
[22] Feth Sûresi, 48/8.

* Müsteşrikînden fâzıl-ı şehîr (Goldziher) İslâmiyet'in cebren kimseye telkîn edilmediğini ve fakat mağlûb olan tavâif bu iddiâda bulunmakla İslâm müstevlîlerini lekelemek istediklerini beyân ve sözümüzü te'yîd eylemiştir.

(قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَّا اَدْرِى مَا يُفْعَلُ بِى وَلَا بِكُمْ اِنْ اَتَبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰى اِلَىَّ وَمَا اَنَا اِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ)[23] (وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاِنَّمَا عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ)[24] (يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ)[25] **[85]** (قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلٰكِنْ قُولُوا اَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْاِيمَانُ فِى قُلُوبِكُمْ وَاِنْ تُطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْئًا اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ . اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اُولٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ . قُلْ اَتُعَلِّمُونَ اللّٰهَ بِدِينِكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ . يَمُنُّونَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَىَّ اِسْلَامَكُمْ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰيكُمْ لِلْاِيمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ)[26] (اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيرٌ . وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)[27] (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ . لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَلَّا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَىْءٍ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ)[28] (مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ)[29]

Bâlâdaki âyetlerin cümlesi Cenâb-ı Peygamber'e teblîğ ve tervîc-i İslâmiyet hakkında nâzil olmuştur. Cebren isti'mâl etmekten tahzîr edildiği gibi, küffâra karşı pek nâzikâne ve kibârâne davranılması da mükerreren tenbîh edilmiştir. Avrupa mutaassıblarının, İslâmiyet'in kılıçla intişâr eylediği hakkındaki iddiâları mantıkī ve aklî bir sûrette bâlâdaki âyetlerin mefhûmuyla reddedilebilir. Âyât-ı mezkûre ise Mekke'de nâzil oldukları cihetle onları ihtivâ eden sûrelere (Mekkî) denilmiştir.

Binâenaleyh işbu eserimizde tarîhî bir sûrette İslâmiyet'in bidâyetinden bu âna kadar cihândaki tarz-ı intişârını göstermek istiyoruz. Bu maksad için bu kitabın te'lîf ve tasnîfine lüzûm görülmüştür. İntişâr-ı diyânet-i İslâmiyye muayyen bir proğrama tâbi'dir, proğramın vâzıı da Cenâb-ı Peygamber'dir. Bu proğramda müteaddid mevâd yoktur. Ancak Peygamber'in teblîğ-i İslâm hakkında ittihâz ettiği yollarla, mesâîsi İslâm mübeşşirlerine (misyonerlerine) bir düstûru'l-amel hükmünü almıştır ki, onlar da tıbkı Peygamber'lerinin kullandığı usûl dâiresinde neşr-i İslâm fikirlerini kuvveden fiile çıkarmışlardır. Niyetimizi bu sûretle muhterem kāri'lerimize beyân ediyoruz ki, bu eserde bizden başka bir şey arzu etmesinler. İşte bu kitâb yalnız intişâr-ı İslâmiyet'in tarîhi olup, İslâm mübeşşirlerinin yeryüzündeki mesâîleri edille-i târîhiyye ve rivâyât-ı sâbite ile gösterilmiştir. İslâmiyet'in şuna buna ezâ ve cefâ ettiği hakkındaki rivâyetler, haberler bizce kâmilen ekāvîl ve ebâtîlden ibâret olduğu sâbit bulunduğundan, onu asla mevzû'-ı bahs etmeyip, sırf sadedinde bulunduğumuz hakīkatle uğraşmayı muvâfık-ı edeb ve nezâhet görerek devam eyliyoruz.

Arnold

[23] Ahkāf Sûresi, 46/9.
[24] Teğâbün Sûresi, 64/12.
[25] Tevbe Sûresi, 9/73.
[26] Hucurât Sûresi, 49/14-17.
[27] Hadîd Sûresi, 57/7-8.
[28] Hadîd Sûresi, 57/28-29.
[29] A'râf Sûresi, 7/178.

Mechûl vatanperverlerden:

BALYALI MUSTAFA ÇAVUŞ

Bizde (mechûl) vatanperverlerin sayısı –zannederim ki– (ma'lûm) vatanperverlerimizden daha çoktur. Memleket baştan başa vatanperverlerle, fedâkârlarla dolu olduğu hâlde, bunların pek az kısmıdır, ki ma'lûmlar sırasına geçmiş, üst tarafını hep mechûller teşkîl etmiştir. Bunun sebebi; milletimizin ekseriyet-i azîmesinin vatanperver olması, vatanperverliğin yalnız bir (meziyet), en basit bir (vazîfe) olarak telakkī edilmesidir. Başka memleketlerde iş böyle değildir; oralarda daha ziyâde (maddiyet) gözetildiği için (ma'neviyet)e dayanan (fazîlet)ler fazlaca göze çarpar. O memleketlerde de –şübhe yok ki– bir (vatan duygusu) vardır. Fakat bu duygu, nasîbini en çok maddî vatandan alır, bizim gibi daha fazla ilâhî ve âlî menba'lara dayanmaz.

(Vatanperverlerin sayısı) dedim. (Keyfiyyet) i'tibâriyle hüküm ve telakkī tabîî başkadır. Her vatanperver daha çok veya daha az vatanperver olabilir. Bu işteki nisbet ve kıyâs noktası ise milletine, memleketine en çok hizmet etmiş (ricâl-i âliyye)dir.

İşte nâmı ile serlevhamızı süslediğimiz (Balyalı Mustafa Çavuş) da bu ricâl mertebesine yaklaşmış bir müslüman vatanperveridir. Mustafa Çavuş Balıkesir'de doğmuş, (Balya)da yerleşmiş elli beş, altmış yaşlarında bir adamdır. Tahsîli hemen yok gibidir; kendisine tam ma'nâsıyla (ümmî) diyebiliriz. Orta boylu, şişman vücûdlu, iri kafalı, abânî sarıklı bol şalvarlı, enli kuşaklı bir halk modeli!

(Çavuş) hayatının en kıymetli ve zinde safhalarını muhârebelerde geçirmiş, bir çok fedâkârlıklar yapmış, zaferler kazanmış, tâ (Başçavuş)luğa kadar yükselmiştir! Askerlik hayatını, cenk vekāyiini en harâretli dillerle anlatır, anlatırken de vekāyiin şekline göre vaz'iyetler alır, milletimizin celâdetini terennüm eden sesi vakūrâne yükselir, bazen kükremiş arslan kesilir ve:

– Âh, der, neydi o günlerimiz?

Çavuş çalışkanlığı, nâmûskârlığı sâyesinde Balya'nın en zengin adamları sırasına geçmişti. Fakat onun zenginliğinde de bir başkalık vardı: Fukarâyı sever, fukarâyı

da kendisi gibi zengin etmek isterdi! O ne fakīrlere yardım etmiş, ne düşkünleri kaldırmış, ne hânümânları güldürmüştü..!

Mustafa Çavuş'un meziyetlerinden biri de mesâîsi hâricindeki zamanlarını köylülerle geçirmek, köylüleri uyandırmak, köylülerin hayırlı işlerine kılavuzluk etmek, derdleriyle ağlamak, sürûrlarıyla mahzûz **[86]** olmaktı. Altında bir beygir: Mütemâdiyen, köy köy dolaşır, dolaştıkça yeni bir hayırperverlik yapardı.

Balya köylerinde maârife, umrâna, intizâma, hayra âid ne gibi müessesât meydana getirilmişse, Mustafa Çavuş mutlaka bütün bunların (sevâb)ından, (ecr)inden hisse almıştır. Bu büyük kalpli, büyük kafalı müslümanı yalnız (ümmî) addetmek hatâdır: O, hakkın fahrî rehberlik vazîfesini îfâ ede ede âdetâ amelî bir (âlim) olmuş, hitâbelerini ilme, tarîhe istinâd ettirmeye alışmış, İslâm ve Türk tarîhinin en şanlı vak'alarını âdetâ (ledün) den okumuştur. Her mevzûu bir (nakil) ile, bir (vak'a) ile canlandırır, en dâhî adamların bile hatırına gelmeyen en ince ve hassâs noktaları bulur; (kelâm-ı kibâr) gibi, (durûb-i emsâl) gibi vecîz ve şâmil cümleler sarfeder. İnsan bu besâtat-ı kıyâfet içinde gizlenen bu dehâ-yı hârika-nümâ karşısında hakīkaten mebhût kalır. Fakat Mustafa Çavuş her vakit Mustafa Çavuş değildir; onu mütâlaa etmek için vatanî, ictimâî sâhalar üzerinde evvela girizgâhlar hazırlamak lazımdır. O, farkına varmaksızın derhâl bahse dalar, daldıkça hassâsiyeti artar, arttıkça hakîmâne, dâhiyâne fikirler, cümleler ağzından çıkıverir… İşte o zaman çavuş nev'i şahsına münhasır büyük bir adam olarak karşınızda parlar, bu büyüklük sizi bütün mevcûdiyetinizle teshîr eder.

(Mustafa Çavuş)u İzmir'in işgāl-i fecîini ta'kīb eden kara günlerde görmeli idiniz: O, (Wilson) prensiplerine, mütâreke şartlarına rağmen, İ'tilâfçıların –hem de Yunan gibi– en mel'ûn bir milleti memleketimize saldırmış olmasından dolayı köpürüyor, (medeniyet!)e sövüyor, tek nefer kalıncaya kadar müdâfaa lüzûmunu anlatıyor, halkı (erlik meydanına, ecdâd yoluna!) çağırıyordu. İlk millî mücâdele tarîhinde mühim bir mevki' kazanan Çavuş servetine, istirâhatine artık vedâ' etmiş, (Ayvalık) cephesinde, (İvrindi) cephesinde düşmanı tevkīf eden millî kuvvetlerin bir vakit başında bulunmuş, buna muvaffak olduktan sonra yine Balya'ya dönerek, mücâhede-i milliyyenin idâmesi esbâbını kemâl-i îmânla te'mîne çalışmıştı. Denilebilir ki, çavuş on dört ay süren millî mücâdelâtın devamı müddetince hiçbir gece tam ve muntazam uyku uyuyamamıştır.

(Mustafa Çavuş)un asıl fedâkârlığı (millî vahdet)in teessüsünde tecellî etmiştir: (Anzavur)ların, (Gavur İmam) ların bu vahdeti ihlâle ma'tûf rezîl isyânlarına karşı her tehlikeyi göze aldırmaktan çekinmemiş, muhîti halkına tam bir îmân-ı millî telkīn edebilmiştir. Asiler hakkında çavuş: – (Hârûnü'r-Reşîd)in eşekleri! derdi. Bir gün bunun hikâyesini kendisinden dinledim: (Hârûnü'r-Reşîd) ashâb-ı mürâcaatı beyhûde yormamak için sarayın cümle kapısı önüne bir direk diktirmiş ve bunu bir tel ile dâiresine rabt ettirmiş. Herkes gelir, direği tahrîk eder, hizmetçiler koşarak maksad-ı mürâcaatı anlar ve Hârûn'a arz eylermiş. Bir gün yine direğin tahrîk olunduğu görülmüş; Hârûn:

– Gidiniz, kapıda bir mürâcaatçı var.

demiş. Koşmuşlar, ne görsünler: Zaîf, uyuz bir merkeb..! Zavallı mütemâdiyen direğe sürtünüyor…! Keyfiyeti huzûr-ı Hârûn'a arz etmişler. Derhâl bir irâde sâdır olmuş:

– Şimdi bir münâdî bulacaksınız; bu merkebceğizin sâhibi kim ise bana gelecek!

Münâdî bağıra, bağıra nihâyet merkebin sâhibini bulur, saraya getirir.

– Bu merkeb senin mi?

– Benimdir, pâdişâhım.

– Niye bu hâle getirdin, bakmadın?

– Kendime bile bakamıyorum; fakirim.

– Şimdi gideceksin, ne yapıp yapıp bu merkebi besleyeceksin. Bir ay sonra bana getirip göstereceksin!

Adamcağız merkebin yularından tutar, kendi kendine mırıldanarak evine götürür yemez; içmez; hep merkebine bakar. Aybaşı yaklaşır: Merkeb artık semirir, oynamaya, kıç atmaya başlar. Bir gün sabahleyin evinin karşısındaki çaya doğru götürürken nankör merkeb anırır, şahlanır, velînî'metinin üzerine atılmaya savaşır! Herif der ki:

– Anır eşeğim anır, atıl merkebciğim atıl: Hârûnü'r-Reşîd gibi bir arkan var…!

* * *

(Mustafa Çavuş) yalnız vatanperver bir müslüman değildir; nekre-gülükle, tuhaflıkla da tanınmış hafîf rûhlu bir adamdır. Adetâ İncili Çavuş gibi…! Hiç hatırımdan çıkmaz: (Anzavur)un üçüncü hareketi esnâsında idi ki, kuvvet ihzârı için (Balya)ya gitmiştim. Mustafa Çavuş beni görür görmez:

– İyi amma, külâhın sıkı mı? demişti! Bundan bir şey anlayamamıştım. Alık, alık yüzüne baktığım zaman şu hikâyeyi söylemişti:

(Bektâşî babalarından biri esrâr âleminde bir kahvehânenin peykesi üzerinde olduğu hâlde:

– Deveci… Külâhın… Sıkı mıııı?!

diye bağırırmış. Zavallının büyük bir telâş ve felâket için-

de kaldığını zanneden arkadaşları kendisini uyandırmaya çalışmışlar, **[87]** muvaffak olamamışlar. İş memleketin valisine aksetmiş. Vâlî bektâşîyi yaka paça huzûruna getirtmiş. O vakte kadar da (Baba) uyanmış imiş. Vali sorar:

– Ne bağırıp duruyordun? Bektâşî anlatır:

– Efendim, der, kahvehânenin karşısındaki caddeden bir katar deve geçiyordu. Deveci merkebi üstünde kemâl-i zevk ile giderken havadan süzülüp gelen bir (kartal) gagasıyla devecinin fesinin ibiğinden yakalamasın mı? (Fes) kımıldanıyordu. Fakat bir türlü baştan çıkmıyordu. Herifin kafası da sallanmaya başladı: Ay, boynu uzuyor, yukarıya çekiliyor! Fil-hakîka boyun kalktıkça devecinin gövdesi de harekete geldi. Zavallı çırpınıyor, çırpındıkça bütün vücûduyla kendisinin havaya doğru çekildiğini hissediyordu. Bu vücûd kalkmış, yalnız ayakları merkebin semerinde kalmıştı. Fakat bu ayakları kurtarmak ne mümkün? Merkeb de kımıldanmaya, sımsıkı dayandığı ön ayaklarıyla kalkmaya başladı. Nihâyet merkebceğiz dahi hava yoluna yöneldi! Bari develeri kurtarsak dedik. Kābil mi? Birinci deveden tutunuz da en son deveye kadar hepsi de havaya yükseldi! Zavallı mahlûkların uzanan boyunları, cansız ve fakat pek telaşlı sallanan bacakları bize büyük bir manzara-i felâket gösteriyordu. Sonuncu devenin henüz arka ayakları tamamıyla yerden ayrılmamıştı, koştum, kuyruğundan yakaladım. Maksadım: Zavallıları kurtarmak, bir hizmet-i müftehire îfâ etmek idi! Vay, canına…! Bu kuyrukta bir kuvve-i elektrikiyye mi vardı, bilmem: Benim ellerim de kuyrukta yapıştı, kaldı! Kollarımdan mütemâdiyen havaya doğru çekiliyordum. O kadar çabaladığım hâlde câzibe-i semâviyye(!) beni de uçurmaya başlamasın mı? Artık yer ile alâkamız kesilmişti, tehlikeli bir hava seyâhatine başlamıştık! İbtidâları bu seyâhat bana pek eğlenceli geliyordu. Fakat (sukūt) ihtimâl-i fecîi hatırıma hücûm edince müdhiş bir korku içinde kaldım: Ya düşersek?

Ve düşünüyordum ki tâ deveciden tutunuz da bütün develer ve bana gelinceye kadar bunca hayatın, mukadderâtın bağlandığı şey hep devecinin külâhından ibâretti! Bir kere bu külâh baştan çıktı mı felâket muhakkaktı. Onun için olanca heyecân ve telaşla bağırıyordum:

– Deveci.. Külâhın sıkı mı mı mı?! Haksız mı idim, vali bey?

* * *

(Çavuş); bu hikâyeyi anlatırken vak'ayı, vak'anın garîb vaz'iyetlerini âdetâ canlandırıyordu. Kahkahalar içinde bir fırsat bularak dedim ki:

– Korkma, çavuşum, korkma. Külâhı sıkıdır!..

On dört aylık mücâdelenin doğurduğu ma'kûs netîcelerin ân-ı felâketlerinde hep bu deveci hikâyesi hatırıma geliyor, Mustafa Çavuş'u âdetâ görmemek istiyorum. Tesâdüfe ne denir? (Bursa) yakınlarında çavuş karşıma çıkıvermesin mi? Zavallı!.. Koltuğunda bir asâ, ayakkabıları sol elinde, çoraplarına râkiben yürüyor, (kâfile-i muhâcirîn) ile birlikte Temmuz güneşinin (kavurucu harâreti) altında şarka doğru ilerlemeye çalışıyor, bu dakîkalarında bile hicrân-zedelere bir lokma ekmek tedârikine savaşıyordu:

– Çavuşum, dedim, külâhımız başımızdan çıktı, değil mi?..

– Hayır, oğlum, hayır –dedi– henüz külâh çıkmadı Allah'dan ümîdini kesme. Bizim paylayamadığımız düşmanı Anadolu arslanları yakında koğacak, şu bedbaht insanlar yine yeşil yurdlarına kavuşacak!..

Biz bir müddet sonra Ankara'ya geldik. Çavuş da akrabasından birinin yanında vaktini geçirmek üzere (Antalya)ya gitmişti. Geçenlerde oradan gelen bir hemşehrimiz anlatıyordu:

– Çavuşu gördüm. Hâlâ eski çavuş. Yine o iman, yine o şetâret ve yine o hayırperverlik… Yalnız zavallı fazlaca perîşândır. Hicret zamanında para almaya meydan bulamamış imiş, istikrâz menba'ları da kurumuş. Bîçâre şimdi büyük bir sefâlet-i hayâtiyye içindedir. Bir gün derdini deşmek istedim; hiçbir şey söylemeyerek yalnız ağzından şöyle bir mısrâ' fırlatıyordu:

Bir kaşınmak kaldı ancak bende dünyâ lezzeti!

* * *

İşte Anadolu'da ve halk içinde böyle ümmî ve fakat zekî, hayırkâr, vatanperver, büyük rûhlu bir çok insanlar vardır. Bu insanlara hürmet edelim…

H. Basri

MAÂRİFE BİR İSTİKAMET-i SÂLİME VERMEK ZAMANI GELMİŞTİR

(Maârif) müessese-i resmiyyesi teşekkülü zamanından beri kendisine memleketin rûhuna uygun bir istikāmet-i sâlime vermeye muvaffak olamadı. Hiç kimsenin i'tirâftan çekinmediği bir hakîkattir ki cehl ile bu âlemde hiçbir milletin yaşamasına imkân yoktur. İlimsiz, irfânsız milletlerin nasîbi mahkûmiyetten, hüsrândan başka bir şey değildir. Bununla beraber (Maârif) müessesesinin memleketimizde mazhar-ı rağbet olamaması fevkalâde câlib-i dikkat bir mes'eledir. Zamanın ihtiyâcâtını, ulûmun terakkīsini ta'kîbde ihmâl gösterdiğinden dolayı dûçâr-ı inhitât olan medreseler, devlete bir şekl-i cedîd vermek istenilen Tanzîmât-ı Hayriyye zamanında ıslâha lâyık görülmedi. Çünkü Tanzîmât ameliyyesini bünye-i devlette icrâya teşebbüs edenler büsbütün **[88]** başka bir ka-

fada idiler. Onlar münhasıran Avrupa terbiyesiyle, Garb irfânıyla perverişyâb oldukları için orada gördüklerinin aynını burada tatbîke kalkıştılar. Muhîtin kābiliyetini, milletin secâyâ-yı asliyyesini hiç nazar-ı dikkate almadılar. Memleketimizde tamamıyla taklîdden ibâret yeni bir müessese-i irfân kurmak istediler. Bu sûretle neşv ü nemâ bulmaya başlayan maârif müessesesi memlekette tarz-ı irfânı, tarz-ı efkârı ikileştirmeye sebeb oldu. Teallüm ve terbiye husûsunda memleketin vahdet-i fikriyyesi böyle bir inkısâma uğrayınca bunun pek tabîî netîcesi olarak gerek hayât-ı ictimâiyyede, gerek hayât-ı siyâsiyyede mütezâdd cereyânlar hâsıl olmaya başladı. Ve bu cereyânlar bi'z-zarûre müsbet olmaktan ziyâde menfî bir istikāmet ta'kībinden kurtulamadı. Kendi kendine yıkılmak üzere hâllerine terk edilen medreseler bîsûd bir takım münâkaşât içinde günden güne sukūt ederken beride bütün ricâl-i hükûmetin mazhar-ı ihtimâmı olan, maârife müteallık bütün menâbi'-i milliyyenin insıbâbgâhı bulunan mektepler garbı taklîd yüzünden milletin rûhuna yabancı bir unsur yetiştiriyordu. İrfân-ı memleketin böyle bir keşmekeşe dûçâr olduğunu gören halk ise ne yapacağını şaşırmıştı. Çocuğunu medreseye veriyordu; zavallı ölüp gidiyor, hâlâ çocuğunun tahsîlini bitirdiğini göremiyordu. Mektebe veriyordu; o da artık bir daha dönüp arkasına bakmıyordu. Bakacak olsa ancak zavallının an'anâtıyla mücâdele için bakıyordu.

Memleketin irfân ve efkârını böyle bir tezebzübde bulan Meşrûtiyet, her şeyden evvel bu elîm derde bir çâre bulacak zannedildi. Marazın esâsını teşhîs eden mütefekkirîn-i ümmette önceleri vahdete doğru bir hareket-i fikriyye rû-nümâ oldu. Fakat çok geçmedi, sermestî-i inkılâbın mahmûrluğu zâil olup da hakīkatle karşı karşıya gelince aradaki uçurumun hiç de dolmadığı, belki daha ziyâde derinleşmiş olduğu görüldü. Çünkü inkılâb bünye-i milletteki emrâz-ı asliyyeye çâre-sâz olmaktan ziyâde başka bir seyir aldı. Bu defa, eski garblılaşmak esâsına müstenid olanı Tanzîmât hareketi, şeklini değiştirerek, daha büyük bir vuzûh ve cesâretle inkişâf etti. Zîrâ bir asra karîb zamandan beri münevver tabaka arasında kuvvetlenen bu cereyânın karşısındakiler o nisbette zaafa uğramıştı. Bu cihetle muvâzeneyi te'mîn etmek de kābil olamadığı için bütün müessesât-ı devlette ıslâhât ve teceddüdât hareketi başladı. Yangından mal kaçırırcasına her şey değiştirilmek üzere muttasıl tahrîbe uğruyordu. Daha sonraları harb-i umûmî gibi bir fırsat da zuhûr edince teceddüdât illetine dûçâr olanlar dest-i tecâvüzlerini milletin ahvâl-i ictimâiyye ve dîniyyesine de uzatmaktan çekinmediler. Millet ötede hudûdlarda vatanını müdâfaa için mebzûlen kanını akıtırken beride bir takım adamlar mütemâdiyen inkılâb-ı ictimâî husûle getirmek için milletin an'anâtıyla, hissiyâtıyla mücâdele kapılarını açmışlardı. Onlara "Ne yapıyorsunuz? İnsâfa geliniz!" denildiği zaman:

– Yeniden yapmak için sâhayı temizliyoruz, diyorlardı.

En nihâyet yeni bir şekilde tecellî eden bu ikinci garblılaşmak hareketi de milleti uçurumun kenarına kadar getirip orada bırakıverince efkâra müdhiş bir yeis ve fütûr müstevlî oldu. Hudûdda çarpışan kahraman arkasına döndü, baktı ki ne yâr kalmış, ne diyâr. Önüne baktı, muzlim derinlikler beynini döndürdü.

Bir müddet böyle bir devre-i fetret geçirdikten sonra inâyet-i Hak'la bugün burada yeniden canlanan millet, bir taraftan eski yaralarını sarmakla meşgūl olurken diğer taraftan da mütemâdiyen akın eden garb hükûmetlerini tevkīf için bezl-i mevcûdiyet ediyor. Târumâr olan her şeyin yeniden te'sîsine çalıştığı böyle bir zamanda hiç şübhesizdir ki en ziyâde i'tinâ ve ihtimâma şâyân olan milletin ahvâl-i ictimâiyye ve dîniyyesidir. Çünkü en ziyâde tahrîbe uğrayan odur. Ve her şeyden evvel bunun inhilâlden masûniyeti te'mîn olunmak zarûrîdir. Zîrâ bir milletin sâha-i hayâtdaki mevkii onun bünye-i ictimâiyyesindeki salâbet ve metânetiyle mütenâsibdir.

Hiç şübhe yoktur ki bu husûsta en müessir âmil bir taraftan âileler ise diğer taraftan da fikir ve irfân müesseseleridir. Ta'lîm ve terbiye esâsları bozuk olan milletlerin bünye-i ictimâiyyeleri hiçbir zaman kuvvetli olamaz. Binâenaleyh milletin kudret ve kābiliyet-i hayâtiyyesini çökmekten muhâfaza için ona daimî sûrette feyz ve irfân menbaı olacak mektepleri düşmüş olduğu maddî ve ma'nevî inhitâttan kurtarmak bugünün en mühim ve en müsta'cel bir işidir. Zîrâ idâre-i sâbıka diğer sâhalarda olduğu gibi bu husûsta da pek mühim tahrîbât husûle getirmişti.

İdâre-i sâbıka mekteplerde dinden eser bırakmamak, yani kendi ta'bîrlerince bu müesseseleri lâik –lâ-dînî– hâle koymak için bütün mevcûdiyetiyle çalıştı. Tedrîsât-ı diniyyenin ıslâhı için ciddî hiçbir teşebbüste bulunmadı. Bi'l-iltizâm din tedrîsâtını nâ-ehillerin elinde bıraktı. En az maâş alanlar ulûm-ı dîniyye hocalarıydı. Eğer Maârif Nezâreti isteseyli esaslı bir sûrette bu mes'eleyi ıslâh edemez miydi? Bu husûsta biraz fedâkârlıkta bulunsaydı en güzel kitapları yazdırabilir, –biraz güçlükle de olsa– çocuklara dini sevdirecek muktedir muallimler bulabilirdi. Bir zamanlar nasıl medreseler yıkılmak için kendi hallerine terk olunduysa mekteplerdeki ulûm-ı dîniyye tedrîsâtı da kendi kendine sukūt etmek üzere tamamıyla ihmâl edildi.

Yalnız ihmâl değil, çocuklarda din hissini gevşetmek için Maârif Nezâreti elinden gelen her şeyi yapmaktan çekinmedi. Din emr-i vicdânîdir, isteyen kılsın isteme-

yen kılmasın, diye mekteplerde namaz mükellefiyetini **[89]** kaldırdı. Namaz kılmak isteyenler için mektebin en kötü bir yerini gösterdi. Bazı mekteplerde –meselâ Kandilli İnâs Sultânîsi'nde– mukaddemâ mescid için tahsîs edilen bir oda dans salonu yapıldı. Mektebin salonlarına, tiyatro sahnelerine verilen ehemmiyetin, ihtiyâr edilen fedâkârlığın onda biri mescidine sarf edilmedi. Bi'l-iltizâm toz toprak içinde bırakıldı. Abdest almak için vaktiyle yapılan müteaddid musluklar kaldırıldı. Ayak yetişemeyecek kadar yüksek, su içmeye ve ara sıra yüz yıkamaya mahsûs, abdeste hiç yaramayacak yalnız birkaç musluk ile iktifâ edildi. Ders sâatlerinin tertîbinde evkāt-ı salât hiç nazar-ı dikkate alınmadı. Leylî mekteplerde sabahları iğtisâl sâati bile tahsîs olunmadı.

Diğer taraftan bazı muallimler ve müdürler her fırsat düştükçe hakāik-ı dîniyyeyi istihfâf ve istihkār ile karşıladılar, dine muhâlif ef'âl-i kabîhayı teshîl ettiler, vezâif-i dîniyyenin îfâsını fiilen olamadığı sûrette ma'nen işkâl ettiler. Bu kabîl muallimler ve müdürler Maârif Nezâreti'nce en çok himâyeye, sahâbete lâyık görüldüler. Mektepler tiyatro sahnelerine çevrildi. Zaman oldu ki –meselâ Kandilli İnâs Sultânîsi'nde– on sekiz yirmi yaşında kızları süslediler, sahneye çıkardılar, nezâret erkânına seyrettirdiler. Bunlara karşı hiç kimse ağzını açıp da bir söz söyleyemezdi. Sansürler derhâl o itirazları kızıla boyarlardı.

Zaman oldu ki Maârif nâzırı olacak zât güzel kızları seçmek için mektep mektep dolaştı. Gözüne kestirdiklerini nezârete çağırmaktan utanmadı. Sonra ona (fazîlet mükâfâtı) vermeye kalkıştı. Bütün bu rezâletler resmen ma'lûmdur. Şübhe edenler olursa isimleriyle söyleyebiliriz.

İşte çocuklarımızı terbiye edecek maâif müessesesi böyle bir sukūta uğramıştı, bi't-tabi' bu fabrikanın yetiştireceği mahsûl milletin rûhuna uygun olamazdı. Muallime diye benât-ı müslimînin başına geçen bazı mürebbiyelerin şekli, kıyâfeti halkı maâriften ürküttü, soğuttu. Bazı genç muallimlerin de ahvâl ve etvârı, efkâr ve meşrebi, halkın âdet ve şeâirine karşı istihfâfları hakkında bir emniyetsizlik hissi tevlîd etti. Halk –yani milletin asıl gövdesi– bu örnekleri beğenmedi. Çocuklarını bunların yed-i terbiyetine tevdî' etmekte tereddüdden, şübheden kurtulamadı. Bi't-tabi' çocuğunun okumasını, tahsîl görmesini istiyordu. Fakat netîcesi ne olacaktı? Bu gördüğü numûne gibi değil mi? Esâsen o onu beğenmiyordu. Beğenmek şöyle dursun, çocuğun o örnek gibi olmasını bir felâket addediyordu.

Sonra mekteplere siyâset soktular. Muallimler dersi unutarak siyâsî propagandalarla iştigāle başladılar. Cengiz'in, Hülagü'nün fütûhâtı mefâhir-i milliyye nâmına resmen mektep kitaplarına konuldu.

"Evkāf mekteplerinde çocuklara dînî terbiye veriliyor, bir memlekette iki türlü tedrîsât olmaz" diye Maârif Nezâreti bütün mekâtib-i vakfiyyeyi seddetti. Kendisi de bir şey yapamadı. Bu sûretle her tarafta tahsîl-i ibtidâî buhrânı başladı. Maârif Nezâreti'nin ibtidâî mektebi, köy mektebi, san'at mektebi gibi küçük şeylerle uğraşmaya vakti yoktu. Onun pek mühim vazîfesi vardı: İnkılâb-ı ictimâî yapıyordu. Fransa'nın yaptığı gibi mektepleri lâik bir hâle getiriyordu. Memleketin köhne ictimâiyyâtını değiştiriyordu. Tam garb kafasında gençler yetiştirmek için çalışıyordu.

İşte memleketteki cehl-i umûmîyi izâle ile mükellef olan Maârif Nezâreti ta'lîm ve terbiyeye böyle bir istikāmet vermişti. Maârif fabrikaları mütemâdiyen müstehlek ve halkın rûhuna yabancı mahsûl yetiştiriyordu. Milyonlarca masraflar bu uğurda hebâ olup gidiyordu. Cehâlet ise günden güne ziyâdeleşiyordu. Memleketin her tarafında sanâyi' ve ticâret gayr-i müslimlerin ellerine geçiyordu. Çünkü onların mektepleri ne bu ictimâî inkılâb derdine düşmüşlerdi, ne de me'mûr yetiştirmek hevesine. Onlar mütemâdiyen erbâb-ı san'at ve ticâret yetiştiriyorlardı. Onların ilim ve hüneri arttıkça bizim cehâletimiz koyulaşıyordu. Herifler bizi kendi yurdumuzda esâret altına sokmuşlar, iktisâdî zincirlerle bağlamışlardı.

Mes'ele çok mühimdir. Bir milletin hayat ve istikbâli ilim ve irfân sâhasında göstereceği kudretle mütenâsibdir. Bu mes'ele devletin rûhudur. Her şeyden evvel halkın cehâletini izâle lâzımdır. Maârife karşı halkın rağbetini celb için onun an'anâtına, hissiyâtına uygun bir tarzı ihtiyâr etmek zarûrîdir. Bunu takdîr edemeyen muallim ve muallimeler bulundukları muhîtte hiçbir iş göremezler. Ondan sonra az masrafla çok iş görmeye çalışmak elzemdir. Zîrâ milletimiz fakîrdir. Köylerde mektep te'sîsi için en kolay ve en sâde usûlleri tercîh etmek iktizâ eder. Birkaç köy arasında leylî ibtidâî mektepleri, şehirlerde küçük san'at mektepleri teşkîl etmenin yolunu bulmak zarûrîdir. Gayr-i müslimlerin bu husûsta ihtiyâr ettikleri fedâkârlık, gösterdikleri muvaffakiyet şâyân-ı hayrettir.

İstanbul Maârif Nezâreti bu memleketin ilim ve irfânına ne kadar zarar yapmak mümkünse beleğan mâbelag hepsini icrâya muvaffak oldu. Bugün Anadolu'da gördüğümüz umûmî cehâlet bunu pek güzel isbât eder. Bunun için bizce en müşkil ve ağır vazîfe Maârif Vekâleti'nin omuzlarındadır. Bütün bu derdlere o çâre bulacaktır: Mekteplerde bozulan ma'neviyâtı takviye edecek, milletin rûhuna uygun bir terbiye verecek, tedrîsâtı ıslâh edecek, halkta maârife karşı büyük bir rağbet uyandıracak, mekteplerden siyâseti kaldıracak, yek-nesak İslâmî

bir terbiye verecek, köy mektepleri, san'at mektepleri açacak, fenni ilerletecek; **[90]** ma'neviyâtı düzgün müstahsiller yetiştirecek, hâsılı mekteplere maddî, ma'nevî memleket için müfîd olacak anâsır yetiştirir bir istikāmet-i sâlime verecek…

Bu kadar tahrîbât karşısında buna muvaffak olmanın kolay olmadığını teslîm ederiz. Fakat azmettikten, her işi ehline tevdî' ettikten sonra muvaffakiyet hâsıl olacağına da i'timâdımız vardır. Maârif Vekîli Hamdullah Subhi Beyefendi ile görüştüğümüz zaman hep bu derdleri mevzû'-ı bahs ediyoruz. Kendisi de mekteplerin bugünkü hâlini olduğu gibi görüyorlar ve maddî ve ma'nevî sûrette ıslâhı için çalışıyorlar. Bu husûsdaki himmet ve faâliyetleri hakîkaten takdîre şâyândır. Bize güzel bazı tasavvurlarından, teşebbüslerinden bahsettiler. Pek memnûn olduk. Ve görüştüklerimizi bir mülâkāt şeklinde neşr için müsâadelerini ricâ ettik. Maa'l-memnûniyye kabûl buyurdular. Bunların herkesçe bilinmesi memleketi cehilden kurtarmak için el birliğiyle çalışılması en mütehattim bir vazîfedir.

Eşref Edîb

*
* *

Hamdullah Subhi Beyefendi'nin Maârife Müteallık Mesâil-i Muhtelife Hakkındaki Nokta-i Nazarları

Mekteplerde tedrîsât-ı dîniyye:

Tedrîsâtımız umûmî bir zaaf içindedir. Yalnız dînî tedrîsât değil, bütün tedrîsât hep birden gevşek ve zaîftir. Arada ilim ve vazîfe aşkı düşmüş bir kısım muallimlerimiz kendilerine sefâletten başka bir şey te'mîn etmeyen bir meslek dâhilinde kalplerinden ve imanlarından aldıkları kuvvet ve cesâretle çok fâideli bir sûrette çalışmakta devam etmiyorlar değil. Fakat her hangi bir dersi ayrıca umûmiyeti dâhilinde mütâlaa edersek görürüz ki onda takviye edilecek, itmâm edilecek bir cihet vardır. Düşünelim ki bütün tedrîsâtta birinci mes'ele muallim, muallimlerin refâhı mes'elesidir. Herkes dimâğında ve kalbinde nesi varsa onu verebilir. Dini yalnız bir fikir mes'elesi telakkī etmek hatâdır. Din aynı zamanda bir hassâsiyet mes'elesidir. Dini yalnız düşündürmemeli, aynı zamanda duyurmalı. Dini yalnız bir ibâdet ve i'tikād mes'elesi sûretinde telkīn etmemeli, onun bir de medeniyet mes'elesi olduğunu anlatabilmeli, duyurabilmelidir.

Din hocaları derslerini koskoca bir külden yalnız bir cüz'ü olmak sûretinde öğretmekle iktifâ ettikçe istediğimiz te'sîri alamayacağız. Bir târîh-i İslâm, bir medeniyet-i İslâmiyye vardır. Din hocaları bunları bilmeye mecbûrdurlar. Medeniyet-i İslâmiyye'nin ilim ve san'at sâhasında hâiz olduğu mevkii, İslâm milletlerin rûhunu haberleri olmaksızın bu kadar yekdiğerine takrîb edebilen terbiye-i müştereke esâsâtını bilmeyen hocalar çocuklarımızın gözü önünde İslâmiyet'i hakīkī büyüklüğü ile nasıl teşhîs edebilirler? Tedrîsât-ı dîniyye ancak târîh-i İslâm ve târîh-i medeniyet-i İslâmiyye ile itmâm edilebilir; çocuklarımıza mensûb oldukları dini aşk ve hürmetle telkīn edecek en müessir vâsıtalardan biri de terâcim-i meşâhîr-i İslâm'dır, halbuki bugünü nazar-ı dikkate alınız. Göreceksiniz ki mekteplerimizde bu şâmil fikirden çok az bir eser vardır. Mûsevî dînî bir medeniyet vücûda getirmemiştir. Mûsevî medeniyeti diye bir şey bilmiyoruz. Fakat İslâm Medeniyeti diye tanılmış her cins âsârdan, müessesâttan, âdâbdan müteşekkil bir âlem-i mahsûs vardır. Biz bu fikir ile, din tedrîsâtını verecek kimselerin en mükemmel şerâiti hâiz zevât arasından intihâb edilebilmesi için, 337 senesine âid Maârif bütçesinde din hocalarının maâşlarını üç dört misli yükselttim. Fikirden daha sârî bir şey vardır. Aşk; ve aşk hâline geçmemiş bir fikir yarı yarıya ölüdür, gayr-i müessirdir. Maârif işinden ucuzluk endîşesini kaldırmalıyız, ilim mes'elesi üzerinde peynir pazarlık eder gibi çekiştik mi alacağımız netîce budur, ucuz muallim ucuz adam yetiştirir.

Çocukluktan beri yüzlerce defa hatırladığım târîhî bir hikâyeyi size de söyleyeceğim. Makedonya Kralı Filip oğlu İskender'in terbiye ve tahsîli için bir hocaya lüzûm görür ve sarayından bir nedîmini bu hocayı bulmaya me'mûr eder. Nedim Aristot'a mürâcaat eder ve kralın arzusunu anlattıktan sonra kaç para istediğini sorar, Aristot'un taleb ettiği mikdar bu saray adamına o kadar fazla görünür ki derhâl hiddetle i'tirâz eder:

– Biz bu para ile İskender'e bir köle satın alırız.

Hakîm cevâb verir:

– Hayır iki köle satın alırsınız. Çünkü asıl köle çocuğunuzu da köle olarak yetiştirir, bu sûretle iki köleye mâlik olursunuz.

Öğrenmek için bilmeli, duyurmak için duymalı. Bence ilk tedavî ve ıslâh edilecek cihet burasıdır. Din dersini dimâğa götüren en yakın yol kalpten geçer. Buna bütün dünyâda yapılan tecrübe kâfî bir delîldir.

Mekteplerde terbiye-i dîniyye:

– Mekteplerde ve âilelerde, daha umûmî bir sûrette bütün memlekette cemâat hâlinde toplanan bir takım insanların aynı düşünce ve aynı his içinde birleşmelerinden mütevellid zevk-i rûhânîyi, bu hazz-ı saâdeti derece derece unutmuş olmamız bizim için bir sebeb-i za'f olmuştur. Mekteplerin terbiye-i dîniyye i'tibâriyle gösterdiği ihmâl âilelerden ve beldelerimizden sirâyet eden umûmî ihmâlin her taraftan sızıp gelen te'sîrleriyle pek

ziyâde alâkadârdır. Ma'bedlerimiz boşalmıştır. Çünkü orada kutb-ı câzib hizmetini gören bütün vâizlerimiz, büyük hutebâ-yı dîn eksilmiş ve kısmen onların yerlerine dînî bir takım hurâfelerle karıştıran yarım âlimler kāim olmuştur. Mekteplerimizde tedrîsât için vâkı' olduğu gibi terbiye-i dîniyye için hakīkī âlimlere muhtâcız. Çocuklarımızın ibâdetini te'mîn etmeliyiz. Ve ibâdetin **[91]** şart-ı esâsîsi sevile sevile kalbî ve derin temâyülle îfâ edilmesidir. Benim gibi dokuz, on Avrupa memleketini ziyâret etmiş olan bir adam kiliseleri vecd ü istiğrâk ile dolduran hâşi' bir cemâatin esbâb-ı teessür ve teheyyücünü kendi gözüyle görmeye kâfî fırsatlar bulmuştur.

Ta'tîl zamanına kadar yavrularımızın emir ve cebir altında değil, fakat en tabîî bir kolaylıkla ve diğer vazîfelerini yapar gibi dînî vazîfelerini, ibâdetlerini de îfâ etmeleri için lâzım gelen tedbîrleri takrîr ve tesbît edeceğiz. Tedrîs kadar bu terbiye de onların rûhlarını yıkamaya ve onları müşterek duygu ve müşterek düşünce içinde birbirine daha merbût, daha sâdık iman kardeşleri olarak yetiştirmeye yardım edecektir.

Muallimelerin şekil ve kıyâfeti:

– Tedrîsât-ı ibtidâiyyeyi umûmiyetle kadınlarımızın eline vermek çok fâideli bir tedbîr olacaktır. Dâru'l-muallimâtlarda ve kız sultânîlerinde şübhesiz yine derslerin pek mühim bir kısmı muallimeler tarafından idâre edilecektir. Mevcûd şikâyetlere gelince on iki, on üç seneden beri bu mes'ele etrâfında uyanmış olan bütün telakkiyâta yakından alâkadâr bir adam sıfatıyla kāni' oldum ki halkımız, gösteriş maksadıyla değil, fakat ihtiyâc hâlinde kadınlarımızın der'uhde edebileceği hiçbir işe mu'teriz değildir. Milletin bugün ekseriyet-i azîmesini teşkil eden kadın kısmı ihtiyâcların sevkiyle iş âlemine dalmış, çalışıyor. O, çiftçidir, satıcıdır, esnâftır, her şeydir. Hayat ortasında bir kahraman-ı sa'y ü ameldir. Kimse bunlara i'tirâz etmiyor. İ'tirâz, süsü nümâyişkâr bir sûrette iltizâm eden; sâdelik, vakār ve temkîn gibi kendine hürmet eden her kadını temyîz eden evsâf ve hasâisa ehemmiyet vermeyen kimselere müteveccihtir. Amerika, İsveç ve İngiliz kadınları hâricî kıyâfetlerinde çok kibâr bir sâdelikle giyinirler. Yüzlerinde, elbiselerinde başkalarının gözü hesâbına iltizâm edilmiş tezeyyünden bir eser yoktur. Muallimelerimiz esâsen ekseriyetle öyle bir sâdelik, vakār ve temkîn dâhilinde yaşıyorlar. Onların bir âile kadını, bir mürebbî ve bir vatandaş olarak hâiz oldukları hukūk mevki'lerine ve vazîfelerine verilen büyük ehemmiyeti îzâh eder. Bütün münevverlerimizin kendi milletlerine ve medeniyetlerine doğru yaptıkları umûmî rücû' hareketi emînim ki çocuklarımızın tahsîl ve terbiyesinde bu kadar mübeccel bir hüsn-i te'sîre mâlik olan muallimelerimizi mensûb oldukları milletin bütün diğer milel-i fâzılada olduğu gibi mürebbî ve mürebbiyelerden sâdelik ve vakār aramak husûsundaki temâyülünü her zamandan daha fazla bir ehemmiyetle nazar-ı dikkate aldıracaktır.

Dâru'l-muallimâtımızda bütün leylî mekteplerde olduğu gibi kapalı ve münzevî hayattan mütevellid olan temâyüllerini nazar-ı dikkate almak lâzım gelir. Bunun için bu müesseselerde vazîfe-i tedrîsâtı der'uhde edecek muallime ve muallimlerin intihâbı mes'elesi iktidâr ve ahlâk ile olduğu kadar yaş ile de alâkadârdır. Bir muallime hanım şerâit-ı mütesâviyeyi hâiz olduğu vakit bir muallime tercîh edilmeli ve muallimler de hiç olmazsa kızlara "Evlâdım!" diyebilecek bir yaşta olmalıdır. Yeni sene-i devriyyeden i'tibâren bu cihet nazar-ı dikkate alınacaktır.

Maârife verilecek istikâmet:

Hür/sâir mesleklere kız ve erkek çocuklarımızı yetiştirecek üç dört sultânî bir tarafa bırakılırsa ibtidâî tedrîsâttan i'tibâren mekteplerimiz san'at ve ticâret mektepleri hâline konacaktır. Anadolu'da Amerikalılar tarafından açılan mektepler bu nokta-i nazardan bizim için pek ziyâde dikkate lâyıktır. Meselâ terzi, marangoz, kunduracı, dokumacı gibi memleketin muhtâc olduğu bütün san'atkârları yetiştiren bu mektepler Ermeni ve Rum çocuklarını servete, refâha, hâkimiyete hazırlıyor. Sağlam bir irfân ve sağlam bir san'atkârlık bu mekteplerin binlerce Ermeni yetîmine ve Rum çocuklarına kazandırdığı hayat ve maîşet kuvvetini teşkîl eder. Halbuki bizim mekteplerimiz nazarîdir. Ve bilhassa me'mûr mektebidir. Bunun için bütün tedrîsât amelîleştirilecek ve mahallî istihsâlât ile alâkadâr olacaktır. Tâlî mekteplerimiz mutlak çocuğu âilesinin maîşetine te'sîr eden sâhada nazarî ve tecrübî fazla ma'lûmât ile yetiştirmelidir. İstanbul gibi hükûmet merkezi olmak dolayısıyla me'mûru çok olan bir şehrimiz bir tarafa bırakılırsa diğer bütün kasaba ve köylerimizde her âilenin topraktan, san'attan veya ticâretten çıkma bir maîşeti vardır. Bütün mes'ele bu menba'-ı maîşeti çocuğun nazarî ve amelî ma'lûmâtıyla büyültmektir. Bu maksadla bu ta'tîlden i'tibâren vesâit ve anâsır-ı lâzımeyi hazırlayarak bütün i'dâdîlerimizi memlekete iş adamı yetiştirecek hâle koymaya başlayacağız. Ve ma'nen de çocuklarımızı başka milletleri taklîd etmekten Frenklik özentisinden tecrîd ederek kendi an'aneleri, kendi milliyetleri dâhilinde, halkın sevdiğini sever, halkın hürmet ettiğine hürmet eder; dinine, toprağına ve milliyetine merbût insanlar olarak yetiştireceğiz.

Mektep ve medrese ihtilâfı:

Mektep ve medrese ihtilâfı iki büyük hatâdan tevellüd etmişdir. Medreseler ihtisâs mektepleridir. Tıbbiye, har-

biye, mühendis mektepleri gibi. Burada diğer ulûm ile beraber bilhassa ulûm-ı şer'iyye okutulur. Halbuki her nedense zihinlerde garîb bir dalâlet netîcesi olarak mektepleri dünyâ medreseleri, medreseleri âhiret mektepleri telakkī ettik. Evvelkilerde dînî terbiyeyi büsbütün ihmâl ettik. İkincilerde ise hayâtî bir kıymeti hâiz olan ulûmu bir kenara bıraktık. Bütün ihtisâslar gibi dînî ulûmda büyük ihâtası olan zevâta da şiddetle muhtâcız. Yalnız bir ümîd sûretinde **[92]** değil, memleketin münevverlerinde son senelerde gördüğüm cereyânları nazar-ı dikkate alarak söylüyorum ki bu ihtilâf, bu uçurum kendi kendine zâil olacaktır. Çünkü mekteplerin yetiştirdikleri de medreselerin yetiştirdikleri gibi kendimize dönmemiz, kendimiz kalmamız, aslımıza sâdık kalmamız fikrinde ittihâd etmişlerdir. Bu i'tibârla orduda yeni zâbitlerimizle neferlerin kalbini birleştiren, mektepte hoca ile talebesini kādir bir fikir etrâfında toplayan bu cereyân medrese ile mektep ihtilâfını kökünden sökecektir. Şuûrumuz arttıkça, kendi kalplerimizde yaşayan hisleri bir nev'-i amâ ile görmemek bîçâreliğinden kurtuldukça yaklaşacak ve bir olacağız. Bunun için medresede eksik olanı medreseye, mektepte eksik olanı mektebe ilâve etmeliyiz. Tanzîmât cereyânının frenklendirme modası artık sukūt etmiştir."

"Mâ-ba'di vardır"

ŞUÛN

"Bir haftalık en mühim hâdisât ve vekāyiin hülâsasıdır."

Ankara:

Bu haftanın en mühim ve en mes'ûd hâdisesi Afgan Hükûmet-i İslâmiyyesi'nin sefîr-i muhteremi Sultân Ahmed Hân hazretlerinin Ankara'yı teşrîfleridir. Akvâm-ı İslâmiyye arasında şecâatiyle, kahramanlığıyla, salâbetiyle şöhret-şiâr olan [bu] necîb millet ile münâsebât-ı siyâsiyyenin te'sîsi inşâallâh İslâm âleminde büyük bir devr-i inkişâf ve teâlînin mebdei olacaktır.

Cepheler:

Şimâlde ve cenûbda münhezim Yunan orduları güç hâl ile eski mevzi'lerine can atmışlardır; şimdi kahraman ordumuzun karşısında siperler içinde titreyerek âkıbetlerine intizâr ediyorlar. Hâin düşman şimâlde olduğu gibi cenûbda da çekilirken çok İslâm köylerini yakmış, ahâlîsini katl eylemiştir. Bu hafta cephelerde keşif kollarının müsâdemelerinden başka ehemmiyetli muhârebeler olmamıştır. Düşman Adapazarı'nda da diğer kasabalarda olduğu gibi ihrâk, katl, yağma, ırza tecâvüz gibi en şenî' cinâyât ve mezâlim irtikâbından çekinmemiştir.

§ Bu mühim muzafferiyet her tarafta pek mühim te'sîrler husûle getirmiştir.

§ Yunan ordusunun mağlûbiyeti üzerine İzmir Rumlarını büyük bir yeis ve nevmîdî istîlâ etmiştir. Papaslar kiliselerde Rumları harbe teşvîk ediyorlar. İzmir cephelerden firâr eden Rum ve Yunanlı askerlerle dolmuştur. Efrâd ve zâbitân kayıklara atlayarak mütemâdiyen Adalara kaçıyorlar. İzmir Rumları Yunanistan'a asker vermeyeceklerini bildirmişlerdir. Vaz'iyeti tehlikeli gören Yunan erkân-ı harbiyyesi Manisa'yı tahkîme lüzûm görmüştür. İzmit'te dûçâr-ı hezîmet olan Manisa fırkası bakiyyesi Bursa'ya naklediliyor. Yunan ordularının hezîmeti Yunanistan'da pek ziyâde galeyânı mûcib olduğu cihetle her ihtimâle karşı idâre-i örfiyye i'lân olunmuştur. Erkân-ı harbiyye reisi değiştirilmiştir. Yunanlılar İzmir'de mezâlim ve şenâatlerini pek ziyâde artırmışlardır.

§ İzmir'de Yunanlılar Fransızları tahkīr etmişlerdir. Yunan askerleriyle Fransızlar arasında müsâdemeler olmuştur. Bir Fransız zırhlısı İzmir limanında lengerendâz olmuştur. Yunanlılar attıkları silahlarla gemilerdeki Fransız bayrağını delik deşik etmişlerdir. Fransızlar İstanbul'da Fener'deki Rum Patrikhânesini taharrî ederek külliyetli tüfek, mitralyöz, bomba ve sâir mevâdd-ı harbiyye bulmuşlardır.

Balkanlar:

Bulgarların muntazam ve kuvvetli çeteler ve gönüllü askerlerle Trakya arâzîsine tecâvüzü Yunan hükûmetini telâşa düşürmüştür. Sofya'daki Yunan, Sırp, Romanya sefîrleri bu hareketi protesto etmişlerdir. Maamâfîh Bulgarlar Yunan'a karşı Sırplarla teşrîk-i mesâîye çalışıyorlar. Bu maksadla Bulgar harbiye nâzırı Belgrad'a azîmet etmiştir. Sırplılar da Selanik'i istiyorlar.

Yunan hükûmeti Arnavudların Yunan hudûdundaki tahşîdâtının esbâbını resmen sormuştur. Sırplılarla Arnavudlar arasında da gerginlik vardır.

Avrupa:

İtalya ile Fransa'nın yekdiğerine karşı aldıkları vaz'iyet pek nâzik bir safhaya girmiştir. Her iki taraf birbirini tehdîd etmektedir. Fransa başvekîli meclis-i meb'ûsân kürsüsünde "Eğer Almanya borçlarını te'diye etmemek için teallülde devam edecek olursa demir yumruğun başına indirileceğini, Almanya'nın inâdına artık tahammül edemeyeceğini, Almanya'nın son dakîkaları yaklaşmakta ol-duğunu" bağırarak söylüyor. Diğer taraftan Almanlar müttefiklere nota vererek Alman arâzîsinde müttefiklerin ilerlemelerini protesto ediyor ve bu hâlin devamı sulh-ı umûmîyi büyük bir tehlike içinde bıraktığını anlatıyor.

Macar ve Romanya hudûdlarında da harb emâreleri görünüyor. Macarların Bolşeviklerle birleşerek Romanya'ya tecâvüzü ihtimâlinden bahs olunuyor. Transilvanya'da büyük mikyâsta ihtilâl tertîbâtı keşf olunmuştur. Sırp orduları da Macarları tehdîd ediyor.

İngiltere'de amelenin grevi müdhiş bir şekil almıştır. İngiltere seferberlik i'lânına mecbûr olmuştur. İrlanda'da İngilizlerle müsâdeme devam ediyor, Britanya İrlanda'da (Home Rule) kānûnu tatbîk edeceğini i'lân eylemiş olmasına rağmen İrlandalılar silahlarını ellerinden bırakmıyorlar. İngiltere ile daimi sûrette hâl-i harbde kalacaklarını bildirmişlerdir.

Moskova'da ahîren in'ikād eden bir komünist kongresinde (Kaminef), Bahr-i Muhît-i Kebîr sevâhilinin tasarruf ve temellükü yüzünden İngiltere ile Amerika arasında yeni bir muhârebe zuhûr edeceğini söylemiştir.

İtalya ve Almanya'da da mevzîî amele ihtilâlleri devam etmektedir

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

30 Nisan1921 | 21 Şa'bân 1339 | Cumartesi | 30 Nisan 1337 | Cild: 19 - Aded: 478

ALLAH KORKUSU

Ne irfândır veren ahlâka ulviyyet, ne vicdândır;
Fazîlet hissi insanlarda Allah korkusundandır.

Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havfı Yezdân'ın...
Ne irfânın kalır te'sîri kat'iyyen, ne vicdânın.

Hayat artık behîmîdir... Hayır ondan da alçaktır:
Ya hayvan bağlıdır fıtratla, insan hürr-i mutlaktır.

Behâim çıkmaz amma hilkatin sâbit hudûdundan,
Beşer hâlâ habersiz böyle bir kaydın vücûdundan!

Meğer kalbinde Mevlâ'dan tehâşî hissi yer tutsun...
O yer tutmazsa hiç ma'nâsı yoktur kayd-ı nâmûsun.

Hem efrâdın, hem akvâmın bu histir, varsa, vicdânı;
Onun ta'tîli: İnsâniyyetin tevkī'-i hüsrânı!

Budur hilkatte câri en büyük kānûnu Hallâk'ın:
O yüzden başlar izmihlâli milletlerde ahlâkın.

Fakat, ahlâkın izmihlâli en müdhiş bir izmihlâl;
Ne millet kurtulur, zîrâ, ne milliyyet, ne istiklâl.

Oyuncak sanmayın! Ahlâk-ı millî rûh-ı millîdir;
Onun iflâsı en korkunç ölümdür: Mevt-i küllîdir.

Olur cem'iyyet artık çâresiz pâmâl-i istîlâ;
Meğer kaldırmış olsun, rûh-ı sânî indirip, Mevlâ.

Evet bir ba'sü ba'de'l-mevte imkân vardır elbette...
Bunun te'mîni, lâkin, bir yığın edvâra vâbeste!

O cem'iyyet ki vicdânında hâkim havf-ı Yezdan'dır;
Bütün dünyâya sâhiptir, bütün akvâma sultandır.

Fakat, efrâdı Allah korkusundan bî-haber millet,
Çeker, milletlerin menfûru, Kıptîler kadar zillet;

Me'âlî meyli hiç kalmaz, şehâmet büsbütün kalkar;
Ne hâkimlik tanır artık, ne mahkûm olmadan korkar.

Şeref hırsıyle istihkār-ı mevt etmişken ecdâdı,
Bırakmaz öyle bir pâkîze neslin şimdi ahfâdı,

Hayât uğrunda istihfâfa şâyan görmedik hüsran!
Gebersin tekmeler altında râzı... Çıkmasın, tek, can!

Yürekler en mülevves, en sefîl âmâl için çarpar;
Sinirler en muhâl endîşeden titrer durur par par!

Olur cem'iyyet efrâdınca şahsî menfa'at «ma'bûd»
Sorarsan kimse bilmez var mı «hak» nâmında bir mevcûd.

O, doymak bilmeyen, ma'bûda kurbandır hayâ hissi,
Hamiyyet, âdemiyyet hissi, ulvî hislerin hepsi!

Bu hissizlikle cem'iyyet yaşar derlerse pek yanlış:
Bulun bir millet, ölmüş ma'neviyyâtıyla sağ kalmış?

Mehmed Âkif

[94]

ESRÂR-ı KUR'ÂN

(وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ .....اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)[1]

Meâl-i Kerîmi

"Musa sizlere (Allah'ın birliğini, kendisinin peygamberliğini inkâra mahal olmayacak sûrette isbât eden) bürhânlar getirmiş iken sonra yanınızdan ayrılır ayrılmaz danayı ma'bûd ittihâz ettiniz. Sizler bu hareketinizle nefsinize ne büyük zulüm etmiş oldunuz. Hani bizler sizden Tevrat ile amel edeceğinize dâir ahd almış, Tûr'u tepenizden yükselterek size: Bu verdiğimiz kitâba dört el ile sarılınız, emirlerimizi dinleyiniz." demiştik, ecdâdınız "İşittik isyan ettik" dediler. Kalplerinden küfürleriyle danaya meyl yerleşti. Onlara dedi ki: Eğer iddiânız vechile mü'minseniz îmânınız size ne kadar fenâ şeyler emr ediyor!"

*
* *

Yukarıda demiştik ki Musa aleyhisselâmın kavmi âyât-ı ilâhiyyeyi gördükleri, bildikleri halde o nebiy-yi muhterem yanlarından ayrılıvermekle ma'hûd Samirî'ye* münkād olmuşlardı. Samirî bunlara dana gibi ses veren bir sûret yaparak "Sizin ilâhınız da, Musa'nın ilâhı da budur. Musa bunu unuttu." demişti. Beni İsrail bu dananın sorulan hiçbir suâle cevap veremediğini; kendilerine bir menfaat celb etmek, yahud teveccüh eder zararı def' eylemek gibi tasarrufâtın hiç birine kādir olamadığını görmüyorlar mıydı? Hârun aleyhisselâm bunlara:

– Ey kavim siz bu sûrete aldanıyorsunuz. Sizin tanrınız rahman ve rahîm olan Allah'tır. Bu dalâlden vaz geçiniz. Benim emrime mutî' olunuz... demişti.

Bu Sâmirî esnâma tapar ve onları eliyle yapardı. Onun için Beni İsrail'e kendilerinden aldığı mücevherâtı eriterek, dökerek ma'hûd danayı vücûda getirmiş ve bu danaya bildiğimiz danaların sesine benzer bir ses çıkarabilecek vaz'ıyeti vermişti ki bu mahâret zâten mecûsîlerin san'atlarından idi.

Mûsikâr-ı şehîr (Erci'yanos) tarafından Orşelim'deki eski heykelin tecdîdi esnasında vücûda getirilen eser-i san'at da bu kabîldendir. Evet, bu san'atkâr günün birinde çölden geçerken bir barsla yavrusu görmüştü. Kendisi rakīk, sadâsı hazîn bir kuş olan bu barsla yanık yanık öttükçe âdetâ bir çığırtkanlık vazîfesini görür ve diğer barslalar hemcinslerinden himâyeye muhtaç bir yavrunun heder olup gitmesini istemedikleri için yanına kadar gelir, ağızlarındaki zeytinleri bırakır giderlerdi. San'atkâr bu hâli görünce durdu, düşündü. Bâ-husûs bu yavru kuşun sadâsında hemcinslerini rikkate getirecek bir başkalık olduğunu anladı. İste o zaman rûzgâra karşı döndükçe bu yavru kuşun çıkardığı sadâya benzer sadâ verecek bir âlet vücûda getirmek için uğraştı. Birçok tecrübelerden, mücâhedelerden sonra maksûduna nâil oldu. Hakīkaten barslalar san'atkârın mahsûl-i ihtirâı olan sun'î kuşun sesine kapılır ve ona zeytin taşır oldular. Bu muvaffakıyet üzerine san'atkâr tarîk-ı zühde girdi ve Orşelim heykelinin yanına vararak bu heykeli muhâfaza vazîfesiyle muvazzaf bulunan Aristarhis'in heykelinin içine ne zaman defn edildiğini sordu. Ağustos gecelerinde gömüldüğünü haber aldı. O vakit barsla şeklinde sırçadan bir sûret i'mâl etti. Ve onu heykelinin üzerine oturttu. Daha üzerine bir kubbe inşâ etti ve Ağustosun ilkinde açılmasını emretti. Bu sun'î barsla rûzgârın nüfûzu sebebiyle ötmeye başladı. Etraftan hakīkī barslalar me'lûf oldukları vechile zeytin taşımaya başladı. Bir haldeki hergün kubbe zeytinle dolar, halk da bunu oradaki medfûn olan adamın kerâmetine verirdi.*

İşte Samirî'nin eser-i san'atı da tıbkı bu kabîldendir. Evet, Sâmirî altundan döktüğü ve her tarafını rûzgâr estikçe dana sesini verebilecek bir tarzda tertîb ettiği ma'hûd dana ile Beni İsrail arasındaki câhilleri aldatmış durmuştu. Binâenaleyh bu dana mes'elesi ne havârık âdâtındandır, ne de ma'kūlât dâiresinden hâriç bir şeydir. Buna ancak san'attan haberdâr olmayan, her duyduğu gürültüye kapılan câhiller aldanırlar.

Samirî'nin danasına tapmak hevesi Beni İsrail cehelesinin kalbinde iyice yerleşti. Artık sırf ona tapar ve bu uğurda Hârun aleyhisselâma isyân eder oldular. Hazret-i Hârun bunlara Musa aleyhisselâmın cânib-i haktan getirmiş olduğu Tevrat'taki tevhîd-i Bârî'yi ve şirkin şenâatini ihtâr ettikçe [2](سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا) = "İşittik ve isyân ettik" derler ve "Musa Tûr'dan dönünceye kadar kat'ıyyen danamızın başından ayrılmayız." ısrârında bulunurlardı.

Beni İsrail Tevrat'a, Hazret-i Musa'nın risâletine inandıklarına dâir **[95]** Cenâb-ı Hakk'a ahd vermişken bu sûretle danaya tapmaktan acaba ne kazandılar? Bu hareket tarîk-ı hüdâyı gördükten sonra dalâle sapmaktan, hakīkati idrâk etmiş iken dîde-i basîreti kör etmekten başka nedir? Cenâb-ı Hak bunlara zerre kadar zulüm

---

[1] Bakara Sûresi, 2/92-93.

* Samir'e, yahud Şamre'ye nisbettir. Kelime İbrânî bir isimdir ki Ahd-i Kadîm kitaplarında sin'i şın'a ibdâl olunduğu halde pek çok tesâdüf edilir. Bu ibdâl me'lûf bir kāidedir. Binâenaleyh Mesîhîler tarafından Samri'nin mensûb olduğu Sâmirîler Hazret-i Musa'dan senelerce sonra gelmiştir; tarzında vukū' bulan i'tirâz vârid değildir.

* *Tefsîr-i Râzî:* Cüz' 1, sahife 451

[2] Bakara Sûresi, 2/93.

etmemiştir. Ancak bunlar kendi nefislerine zulüm etmişlerdir.

Allâh-ı zülcelâl Beni İsrail'e kitabını gönderdi. Resûl-i muhteremi Hazret-i Musa'yı kendi rûh-ı kudsiyyesiyle te'yîd buyurdu. Beni İsrail için rûh-ı ilâhîye îmân etmekten, ahkâm-ı semâviyye dâiresi dâhilinde kalarak bunu aslâ tecâvüz etmemekten ibâret olan ahd ü mîsâkı kabûl etmekten başka çare kalmadı. Cenâb-ı Hak kendilerine Hazret-i Musa'nın Tûr'daki münâcâtından sonra elvâh ile nasıl geldiğini ve Tûr'un istikrâr ve azametiyle beraber nasıl tepelerine inecek imiş gibi bir vaz'ıyet aldığını Beni İsrail'e gösterdikten sonra ahkâm-ı ilâhiyyesine dört el ile sarılarak hiçbir zaman onu istihfâf etmelerini ve ona ittibâ'dan geri durmamalarını emir buyurdu.

Beni İsrail zannediyorlar mı ki îmân dudaklar arasında dönen bir takım kelimelerden ibârettir. Allâh'ın kitaplarına ve âyâtına îmân demek: Onlara an-samîmi'l-kalb inanmak; ahkâmını tatbîk ve muhâfaza etmek; teblîğ ettikleri vaadleri, vaîdleri tasdîk eylemek demektir. Pekâlâ! Hakîkate karşı inâdda bu kadar ileri giden o adamların kitâb-ı ilâhîye îmân etmekte oldukları hakkındaki da'vâları nasıl sahîh olabilir? Eğer irtikâb ettikleri şirkler, hiçbir zaman çekinmedikleri gûnâ gûn ahlaksızlıklar îmânları neticesi ise hakîkaten o tevehhüm etmekte oldukları îmân kendilerine ne fenâ emirlerde bulunuyormuş! Bunlar aslâ mü'min değildirler.

Erbâb-ı nazara hafî değildir ki bu âyât-ı kerîmenin mezâmîni âyât-ı sâlifede de sebk etmiştir. Binâenaleyh kāri'lerimiz Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı kasas ve ahkâmın tekerrüründeki esbâba dâir serd etmiş olduğumuz sözleri hatırlamalıdır.

Kemâl-i vuzûhuna rağmen Kur'ân'a âid mesâilin en müşkilleri sırasında gösterilen bu mes'ele hakkında müslümanları bir kat daha tenvîr etmek için evvelce serd ettiğimiz mütâlaâtı şuracıkta icmâl etmeliyiz: Kur'ân-ı Kerîm aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'e takrîben yirmi üç sene zarfında nâzil oldu. Son nâzil olan âyet (وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللهِ)[3] âyet-i celîlesi idi. İşte bu son âyetin nüzûlüyle aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in vefâtı arasından bir rivâyette seksen bir, bir rivâyette dokuz gün geçmişti. İşte bu zaman-ı tavîl içinde Kur'ân ya bir hükm-i ilâhîyi takdîr için, yahud bir ibreti enzâr-ı ümmete vaz' için, yahud sorulan bir suâli îzâh için, yahud ahlâka medâr-ı irşâd olmak üzere İslâm'ın ahvâlini beyân için âyet âyet nâzil olmuştu.

Yukarıda söylemiştik ki muharrirler, şâirler her zaman aynı mevzûa âid olmak üzere defeât ile yazılar yazarlar, şiirler söylerler. Bununla berâber gerek makāleleri, gerek şiirleri tekrâr addedilmez. O halde tamamıyla nüzûlü yirmi bu kadar seneyi hitâma erdiren ve her âyet-i kerîmesinde maksad-ı vahyi bünyân-ı şirki devirmekten, ahkâm-ı metîne ve âdâb-ı kavîmesi sâyesinde adâlet, irfân, medeniyet, hayâ, fazîlet esâslarını ikāme etmekten başka bir şey olmayan Kur'ân-ı Kerîm hakkında neden böyle tereddütlere düşüyoruz? (هُوَ الَّذِى بَعَثَ فِى الْأُمِّيّٖنَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهٖ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ)[4] = "O öyle bir Fâtır-ı Hakîm'dir ki ümmîlere içlerinden kendi âyât-ı ilâhiyyesini okur, onları ahlâk-ı rezîleden tathîr eder, kitap ve hikmet ta'lîminde bulunur bir peygamber gönderdi. Halbuki onlar evvelce pek açık bir dalâl içinde idiler."

Şeyh Abdülaziz Çâviş

MÜSLÜMANLIK CİHÂNA NASIL YAYILDI?

3

İslâm târîhi nâmıyla hissiyâta kapılmış Avrupa müverrihleri tarafından yazılan eserlerde İslâmiyet'in kılıç kuvvetiyle intişâr etmiş olduğu gösteriliyor. Biz bu fikre iştirâk etmekte ma'zûruz. Çünkü biz kitabımızın başlangıcında beyân ettiğimiz vechile her türülü şahsiyet ve taassubtan tecerrüd ederek, berâhîn-i kātıa ile Avrupa müverrihlerinin müslümanlarla diyânet-i İslâmiyye hakkındaki bühtânlarını cerh ederek, eserimizde sırf hakîkati bütün üryanlığıyla kāri'lerimize arz etmeye teşebbüs ediyoruz. Avrupa müverrihlerinin yalnız İslâm'a leke sürmek için ihtiyâr ettikleri zahmeti diyânet-i Mesîhiyyeye teşmîl etmiş olsalardı bir dereceye kadar onları asabiyetle ithâm etmezdik. Fakat Hıristiyanlığın göz göre hıristiyan hükümdârları tarafından cebren akvâm ve anâsıra kabûl ettirilmesi husûsunda edilen mezâlim ve taaddiyât, mezkûr müverrihler tarafından azıcık olsun mevzû'-ı bahs edilmediğine bakılırsa, o gibi eserlerin müdekkikîn ve mütebahhirîn nezdinde bir kıymeti hâiz olmayacağına emîniz. Bu iddiâmızı da "Hıristiyan Misyon Târîhi"nde Sent Liyocer / St. Liudger'le Sent Vaylhed /

[3] Bakara Sûresi, 2/281.

[4] Cum'a Sûresi, 62/2.

St. Willehead'ın Sakson paganlarını kılıçtan geçirip isti'mâl-i cebr ve şiddetle onları Hıristiyanlık usûlüyle **[96]** vaftîz ettiklerini delil makāmında göstermekte bir be's görmeyiz.

Şarlman'ın da Hıristiyanlığı tervîc için bu gibi harekâtı vâriddir. Danimarka'nın en hakīkī misyonerleri olan St. Anagar ile halefi Kıral Cnut dahi paganlığı* icrâ-yı ahkâm ettikleri memâlikte kökünden kazıp atmışlardı.

Rahip Gottfried'in Prusyalı paganları ne yolda hıristiyan ettiğini ve salîbiyyûndan ma'dûd olan hıristiyanların diyânet-i mesîhiyyeyi tervîc husûsunda irtikâb ettikleri gûnâ gûn mezâlimin târîhini okuyanlar, artık zannetmem ki, bize karşı bir söz bile sarf edebilsinler!

Ordo fratrum militie christi kahramanları Livouia/Livonya ahâlîsini kâmilen cebr ve kuvvetle Hıristiyan etmişlerdir. Mezkûr kahramanların hakīkī müşevvikleri de Mainhard ve Theodoric nâmındaki jezvit râhiplerdi.

Bunlar miyânında yine jezvit rahiplerinden St. Francis ve Volentyn Xavier ve Amboyna'ın da din gayretkeşliği sâikasıyla revâ gördükleri mezâlim ve taaddiyât oldukça hatırı sayılır vekāyi'dendir. Bunlar tarafından hıristiyan toprağında ve hıristiyanların zîr-i idâresinde bulunan Adalar ahâlîsine hitâben bir emirnâme-i umûmî gönderilip, başpapazın devr-i icrâ etmek istediği ve memleketlerine uğradığı zaman teşrîfi şerefine birçok kimsenin hıristiyan olmak üzere vaktinden evvel ihzâr edilmeleri tenbîh edilmişti.

Hıristiyanlarla rüesâ-yı rûhâniyye ve idâriyyelerinin a'mâlinden, târîhinden bahs eden kitaplarda, bâlâda beyân ettiğimiz ahvâl mündericdir. Bu vekāyi' o kadar çoktur ki, birer birer sayılsa, bir araya getirilse başlıca birer kitap teşkîl eder. Kütüp ve tevârîh-i mezkûre elyevm Avrupa'nın en müzeyyen ve âlî kitaphânelerinde kesretle mevcûd olduğundan münferiden isimlerini burada zikr etmekten hicâb ederek sarf-ı nazar eyledik.

Görülüyor ki, hıristiyanlar, müslümanları asabiyet ve vahşetle tarafgîrâne târîhlerinde yâd ettikleri halde, kendileri müslümanlardan ziyâde ma'sûm ve bî-günâh kimseler değildir, vahşet ve taassubun hâtır ve hayâle gelmeyecek çeşitlerini din nâmına icrâ etmişlerdir. Hele salîbiyyûn mezâlimini, ne yolda ma'sûmları diri diri ateşle yaktıklarını da ilâve edersek, Avrupa medeniyetiyle mütemeddinlerine la'net etmekten başka bir çare kalmaz.

Farz edelim ki, müslümanlar da dinlerini tervîc için –Avrup müverrihlerinin dediği gibi– kılınç isti'mâl etmiş olsunlar. Fakat İslâm fâtihlerinin –Hıristiyanlar gibi– öyle vahşetengîz, tüyleri ürpertecek sûrette isti'mâl-i kuvvet etmedikleri âşikârdır.

Norveç memleketi cenûbunda vâkı' Vilken* kasabasında Kral Olaf Trygvesson'un mezâlimine benzer din nâmına bir vahşet hiçbir târîhte icrâ edilmemiştir. Bu zâlim kral, hıristiyan olmaktan istinkâf eden bî-günâh halkı katl-i âm ettiği gibi, çoğunun elini, kolunu, kulağını, parmağını, burnunu, ayağını da kesmekten sıkılmamıştır. O târîhte hıristiyan olmak istemeyenler memleketten de ihrâç edilmişlerdi. İşte Hıristiyanlığın intişârı Hıristiyanlık misyonerleri tarafından böylelikle icrâ edilmiştir.

Norveç Kralı St. Lsuis reîs-i rûhânîsinin re'yiyle bu mezâlimi yaptı, hatta te'kîd olunduğuna nazaran kral** bir gün topal bir Yahudiye tesâdüf etti, Hıristiyanlığın kabûlünü ona teklîf eyledi. Yahudi derhal reddedince kılıcını kınından çıkarıp, zavallının karnına girebildiği kadar sapladı.

İslâm mübeşşirleri ise, hulefâ-yı Beni Ümeyye'nin sonuncusu olan Mervan'ın hiddet ve şiddetine kulak asmayıp, kendi bildiklerini yapmaktan geri kalmamışlardır.*** Şöyle ki bu halîfe bir fermân ısdâr ederek, Mısır ahâlîsinin umûmen kendi diyânet ve tarîkatine intisâblarıyla, namaz ve akîde husûsunda kendisine ittibâ' etmelerini emr etmiş ve o evâmirine muhâlefet edecek olanların katl-i âm edilmelerini ilâve eylediği halde, o zamanın İslâm âlimleri evâmirinin icrâsına mesâğ görmeyerek, Mısır hıristiyanlarını mevâiz ve nesâyihle İslâmiyet'e idhâle teşebbüs etmekle iktifâ etmişler ve Hıristiyanlığı muhâfaza etmek isteyenlere karşı hiçbir fenâlıkta bulunmamışlar.

İslâm hükümdarlarından olup intişâr-ı İslâmiyet'le iştigāl eden Mütevekkil el-Hakem ile Tipu Sultan dininde son derece mutaassıb olduğu halde, Hind putperestlerini cebren değil, kendilerine nesâyih ve mevâiz icrâ ettikten sonra bezl ü bahşişle İslâm eylerdi.

Hele Cava'da ve Hindistan'da Müslümanlığı i'lâ eden Mevlânâ İbrahim**** ile Hoca Muînuddin Çeştî'nin*****

---

* *Religions Keuué de L'histoire* cild 11 sahife 19

* Ksunrad Maurer *Târîh-i Nasrâniyyet'*in cild 1 sahife 384

** Gean Sire de Goinville'in *Toiredeinte Louis* sahife 30 ve 35

*** *Severus* sahife 191

**** Hindistan'da icrâ-yı saltanat eden mutaassıb bir müslümandır ki İngilizlerin istîlâsı esnâsında merdâne sebât eden bir zattır. Şecâat ve gayreti İngilizler tarafından son derece takdîr edilmektedir.

***** Muînuddin Çeştî bir pîr-i tarîkat olup yüz binlerce pîrvâne mâlik olmuş ve İslâmiyet'e büyük hizmetler ibrâz eylemiştir. El-yevm Hindistan'da mezarı vardır.

İslâm mübeşşirleri sıfatıyla gayr-ı müslimlere son derece iyilikte bulunduklarını bil-cümle târîhler kayd etmiştir. **[97]** Bu iki zâtın ahlâk-ı hamîdelerine meftûn olan gayr-ı müslimler, kendi dinlerini terkle İslâmiyet'i tercîh etmişlerdir.

Gerek İslâmiyet'in, gerek Hıristiyanlığın tervîc ve intişârı esnâsında birçok sû'-i isti'mâllere meydan verilmiş, ihtirâsât-ı şahsiyyeye kapılmış ise de; Hıristiyanlığın intişârı husûsunda fevkalâde mezâlim ve cefâ ihtiyâr edilmiştir. İslâmiyet târîh-i intişârını lekeleyecek olan bu gibi vekāyi' Hıristiyanlığa nisbeten hiçtir. Bununla beraber her iki dinin intişârında bazı def'a mesâil-i siyâsiyye, ictimâ'iyye, iktisâdiyyenin de dahli olmuştur ki bunda da hıristiyanlar, müslümanlardan ziyâde rol oynamışlardır.

İslâmiyet'i kabûl edenlerde bir safvet-i rûhiyye ve ahlâkıyye dâimâ insanın gözüne ilişmektedir ki, bu halin İslâmiyet'ten sirâyet ettiğine aslâ şüphe yoktur. Hıristiyanlık ise, peyrevânını bu histen, fedâkârlıkla bu safvetten mahrûm bırakmıştır denilebilir. Halbuki, hıristiyan misyonerleri neşr-i dîn husûsunda mükemmel âlât ve edevâta mâlik bulundukları halde, İslâm mübeşşirleri bu gibi isti'dâddan külliyen mahrûm bulunuyorlardı. Bu esbâba binâen hıristiyan misyonerlerinin târîh-i edebiyât-ı dîniyyeleri zengin olduğu kadar müslümanlarınki değildir. Onun için İslâmiyet'e dâhil olanların hangi noktadan Müslümanığı kabûl ettiklerini tefrîk biraz müşkildir.

Her ne hal ise, biz bu târîhimizde müsâvî ta'dâdından sarf-ı nazar edip, yalnız İslâmiyet'in sûret-i intişârından haber vermeyi vazîfe bilerek, keyfiyetin muhâkeme ve tedkīkini kāri'lerimize havâle ettik. Esâsen bir dinin bil-cümle şuûnâtından bâhis olan târîh bizim bu kitabımız kadar etraflı olamayacaktır. Çünkü maksad nasıl olsa elden kaçacaktır. Müslümanlığın târîh-i intişârı kāri'lere Hazret-i Muhammed (sav) bir İslâm vâiz ve hatibi olmak üzere hayât-ı dîniyye ve ahvâl-i rûhiyyesi hakkında vâsi' fikirler verdikten mâadâ İslâmiyet'in ne sûretle, ne zamanlarda ve kimler tarafından hâl-i hâzırda ve mâzîde neşr ve tervîc edildiğini edille-i târîhiyye ile gösterir. Onun için kitabımız târîh-i İslâmiyyet'in esaslı ve can alacak kısımlarıyla noktalarını teşkîl eden mühim bir şu'be-i târîhiyye kabîlindendir. Tekrar ederiz ki biz İslâ-miyet'i müdâfaa etmek için bu eserimizi meydana koymuyoruz. Ancak hıristiyanlar içinde de İslâmiyet'i hakkıyla tetebbu' etmiş ve hak sözünü söyleyebilmiş adamların mevcûdiyetini gösterebilmek için bunca zahmet ve meşakkati ihtiyar ettik.

Arnold

ULEMÂ-i İSLÂM'A MÜTERETTİB VAZÎFE

"كان عليه ا لسلام يقول الااخبركم عن الاجود الاجودالله الاجود
الاجودواجودكم من بعدى رجل علم علمًا فنشرعلمه يبعث يومالقيامة امةً
وحده ورجل جاد بنفسه الله عزوجل حتى يقتل صدق رسول الله"

Meâl-i Şerîfi

Hazret-i Fahr-i Risâlet buyuruyorlar ki: "Ecved-i hakīkī Allah azîmü'ş-şândır. Ben de Beni Âdem'in ecvediyim.* Benden sonra ecved neşr-i ilm eden ulemâ ile hayâtını fî sebîlillâh fedâ eden şühedâdır. Ulemâdan her biri yevm-i kıyâmette cemâat-i münferide olarak huzûr-ı ilâhîye gönderilmek şerefine nâildir."

*
* *

Din ve vatan uğurunda revhini fedâ etmekle bütün dünyasına vedâ' eden şehîdin hâiz olduğu şeref ve medeniyet ancak (... وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَاءٌ)[5] âyetiyle ifâde ve ta'bîr edilebilir. Meâl-i celîli: "Fî sebîlillâh şehîd olanları ölmüş zannetmeyiniz; onlar diridir."

Bu nass-ı celîl ile şanları i'lâ edilen şühedâ fedakârlık i'tibârıyla ulemâdan bir az geride kalıyor. Evet müslümanlar esas i'tibârıyla İslâmiyet'in bekā ve intişârına hizmetle mütelleftirler. İslâmiyet'te gāye budur. Her hangi bir sınıf müslümanlar bu gāyenin husûlünde fazla te'sîr gösterebilirse derece i'tibârıyla diğerinden yüksek olması tabîîdir. Yoksa iş fedâkârlığın azlığında, çokluğunda değildir. Hendek gazâsında Hazret-i Ali radıyallâhu anh efendimiz müşrikînden Amr bin Abd'a mübârezede galebe etmesi üzerine aleyhi's-salâtu ve's-selâm efendimiz buyurdular ki:

-Yâ Ali! Senin yapmış olduğun bu gazâ ümmetimin kıyâmete kadar yapacağı gazâdan efdaldir.

Hulefâ-i Râşidîn zamanlarından bed' ile Emevîler, Abbâsîler, Salahaddin Eyyûbî ve sâir tavâif-i mülûk ile Selçûkîler ve Osmanlıların on üç asırlık mücâhedeleri garb ile şarkı nûr-ı tevhîde gark etmişiken bu azîm mücâhedât-ı dîniyye, ba'demâ vukū'a gelecek gazavât da iltihâk ettiği halde, Hazret-i Ali'nin bir sâatlik mücâhedesine fazl ve derece i'tibârıyla müsâvî **[98]** olamıyor. Çünkü Hazret-i Ali radıyallâhu anh Amr'a galebe etmekle Hendek gazâsının İslâmiyet lehinde netîce-pezîr olmasına sebep

---

* Ecved sıfat-ı cûdun tafdîlidir. Cûd sıfatında hâlik ve mahlûk iştirâk eder. Sehâ ise ancak mahlûka sıfat olabilir. Cenâb-ı Hakk'a sahîy denilmez. Ulemâ ve şühedâya nisbet olunan cûdun ma'nâ-yı lâzımîsi fedakârlıktır.

[5] Âl-i İmrân Sûresi, 3/169.

olmuş, bu harbin kazanılması da İslâmiyet'i tamamıyla imhâ kasdıyla meydana atılan müşriklerin maksatlarını zîr u zeber etmişti. Bu harp kazanılmasa idi, İslâmiyet kal mayacak, ba'demâ İslâmiyet'in bekā ve intişârına ma'tûf hiçbir gazâ, hiçbir muhârebe mevzû'-ı bahs bile olamayacak idi. Binâenaleyh Hazret-i Esedullah'ın zaman ve sa'y i'tibârıyla pek mahdûd olan bir gazânın nâ-mahdûd gazavât-ı İslâmiyyeye tefevvukundaki hikmeti sâlifü'l-arz bekā-yı İslâmiyyet gāyesine te'sîri derecesinde aramak zarûrîdir.

Bu hakāik gösterir ki ulemâ neşr-i ilm etmekle İslâmiyet'in bekāsına şühedâdan fazla hizmet etmiş oluyorlar. Ketm-i hakīkat edenlerin de indellah pek büyük mes'ûliyet-i uhreviyye altında tecziye edilecekleri [6](من كتم علما يعلمه الجم بلحام من النار) hadîs-i şerîfiyle sâbittir.

Binâenaleyh İslâmiyet'in geçirdiği şu târîhî ve buhranlı bir devirde hiçbir âlimin lâ-kayd ve bî-taraf kalmaması lazımgelir. Maâzallah düşmanlarımız bize tatbîk etmek istedikleri Sevr Muâhedesi'nin kabûlüne imkân bulabildikleri gün İslâmiyet'e, ilme, ulemâya hâtime verildiği gündür.

Garbta bir müslimin dûçâr-ı tecâvüz olması üzerine şarktaki müslümanları gazâya da'vet etmekle bütün küre-i arzdaki nüfûs-ı İslâmiyyeyi yekdiğerine rabt ve tevhîd eden bu dinin sâliklerine pîşvâ olan ulemâ-yı İslâmiyye acabâ günün kendilerine farz kıldığı vezâifi bi-hakkın îfâ edebiliyorlar mı? Müslümanlığı son melcei olan Anadolu'da boğmak maksadıyla düşmanların saldırdığı Yunan mel'ûnlarının çizmeleri altındaki bî-çâre müslümanların feryâd-ı istimdâdı herkesten ziyâde ulemânın kulaklarında tanîn-endâz olmalıdır.

İzmir'den tutunuz da Manisa, Aydın, Uşak, Balıkesri, Bursa cihetlerine göz gezdiriniz. Pis palikaryaların kirli nefesleriyle solan çehre-i ismet ve iffetin, yanan canların, söndürülen hânümânların menba'-ı ilm ü irfân olan kulûb-i ulemâda uyandıracağı te'sîrleri müslümanlara aks ettirerek dînen îfâsı farz olan cihâdın derece-i kudsiyeti ve bu yolda ihtiyâr edilen fedâkârlığın indellâh müstevcib olduğu ecri telkīn ve esâs-ı muvaffakıyet olan vahdet-i İslâmiyyeyi te'mîn için acaba kaç köy gezdiler? Ulemâ dînen farz olan teblîğ-i ahkâmı şimdi yapmazlarsa ba'demâ yapamayacaklarını düşünerek ona göre hareket etmeleri lazımdır.

Son on senelik bir zamanda hasmımız olan Yunan ruhbanları geceli gündüzlü, şehir şehir, köy köy, hâne be-hâne dolaştılar; her müşkilâta katlanarak bizim içimize bombalar soktular. İşte bu mütemâdî sa'y-i iblîsânelerıyle İslâmiyet'i kökünden kazımaya çalışan bu râhipler gerçi maksatlarına nâil olamayacaklardır. Fakat neden ulemâmız dîde-i intibâhını açmamışlardır? Önümüzde Ramazân-ı şerîf geliyor. Bu münasebetle olsun ulemânın her biri bir köye me'mûr edilerek ahâlîye dinini, dünyasını halkın idrâkine, seviyesine göre bi-hakkın telkīn edebilseler milletin tesrî'-i istihlâsına elbette pek büyük yardım etmiş olurlar.

Şu hayâtî mücâdelemizde ulemâ-yı İslâmiyyeden beklenilen sarsılmaz bir vahdet-i aliyyenin te'mînidir. Bu da muntazam bir teşkilât ile çalışıldığı sûrette pek az bir zamanda husûl-pezîr olacağına kāniim. Her tarafta müftîlerimiz var. Hazîne-i milletten maâş veriyor. Bunlar merâkiz ve mülhakātta yalnız irs mes'eleleriyle iştigāl etmekte, vazîfe-i asliyyeleri olan irşâda ehemmiyet vermemektedirler. Onlar için köyleri menâtıka taksîm ederek her mıntıkaya bir me'mûr-ı ilmî ta'yîn edip halkı irşâd etmek pek mümkün ve öteden beri cârî teâmülden iken bu teâmül şu mübhem zamanlarda neden ihmâl ediliyor? Bu husûsta Umûr-ı Şer'iyye Vekâlet-i Celîlesinin nazar-ı dikkatlerini celb ederim. Bütün müftîlerle ulemâ vazîfelerini îfâ etmelidirler. Aksi halde millet-i İslâmiyyeye pîşvâ olamazlar. Her âlimin kendi menâfi'-i dünyeviyyesi peşinde koşma zamanı değildir. Menâfi'-i dünyeviyyelerini, istirâhat-i bedeniyyelerini teblîğ-i ahkâma emr-i irşâda mâni' addederek bu husûsta te'vîlât-ı zaîfeye kapılan meşlekdâşlarıma (بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا۟ وَالْـَٔاخِرَةُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى)[7] nass-ı celîli ile hitâb eder. Allah'tan hidâyet dilerim.

Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu

Hoca Şükrü

MEMLEKETİMİZDE TEKSÎR ve ISLÂH-ı HAYVÂNÂT

Memleketimizin ahvâl-i umûmiyyesi hakkında peydâ-yı fikr ettiğim günden beri meslek dolayısıyla zihnimi kurcalayan teksîr-i hayvânât usûlünün; zootekni fenninin memleketimizde adem-i terakkīsi esbâbını tedkīk etmiş bulunmakla bu husûsta birkaç söz söylemeyi vecîbeden addederek İktisâd Vekâlet-i Celîlesinin nazar-ı dikkatini celb ve bir hizmet îfâ etmek fikriyle icâle-i kaleme cür'et-yâb oldum.

Zootekni yani teksîr ve ıslâh-ı hayvânât; zirâat fenninin bir şu'besini teşkîl etmektedir. Bu san'atın ancak zirâatin terakkīsiyle ileri gidebildiğine kanâat getirerek ona göre teşebbüsâtta bulunmak iktizâ ederken nev-î-câd ve yalnız memleketimizde işitilen bir prensibe göre zirâatin terakkīsi hayvânâtın ıslahına mütevakkıf imiş!..

[6] "Kim bir bilgiyi gizlerse, Allah ona ateşten gem vurur."

[7] A'lâ Sûresi, 87/16-17

Sorarım ıslâh-ı hayvânâttan maksat yalnız çift hayvânâtını ıslâh etmek midir?

Çift hayvânâtının ıslâhı; ıslâh-ı umûmî-i hayvânâtın bir cüz'üdür. Islâh-ı umûmî-i hayvânât; zirâatin bir şu'besi iken onun cüz'ü neden zirâatin terakkīsinin âmil-i yegânesi olsun?

[99] Süt hayvânâtının ıslâhı çift hayvânâtının ıslâhıyla tev'emdir. Memleketimizin her yerinde çift hayvanı yerine kullanılan öküz ve ikinci derecede mandanın ıslâhını te'mîn etmek; onları sütlü olabilecek bir hâle getirmek gāyesini ta'kīb etmekle mümkün olur. Bu da ancak zirâatin terakkīsine mütevakkıftır. Yoksa hayvanın cinsi istediği kadar mükemmel olsun vereceği döllerden sarf-ı nazar bizzât kendi bile şerâit-i zirâiyyesi dolayısıyla şerâit-i gıdâiyyesi müsâid olmayan bir muhîtte evsâfını gāib etmeye, aslına rücû' etmeye her zaman mahkûmdur. Bu öyle bir hakīkattir ki buna i'tirâz etmek cür'etinde bulunacak hakīkī bir mütefennin tasavvur edilemez.

İngilizler; hayvânâtın ıslâhını düşünürlerken evvelâ sun'î çayır ihdâsı ve bu usûlün ta'mîmini derpîş ederek işe koyulmuşlandır. Islâh-ı hayvânât husûsunda İngilizlerin gösterdiği hârikulâde muvaffakıyetler; ancak işe esaslı olarak sarılmalarından ileri gelmiştir. Amerikalıların az zaman zarfında zootekni husûsundaki terakkıyâtı terakkıyât-ı zirâiyyeden neş'et etmiştir. Terakkıyât-ı zirâiyye her zaman tabîî sûrette ıslâh-ı hayvânâtı intâc ettirmektedir.

Memleketimizde teksîr ve ıslâh-ı hayvânât için tatbîk edilen başlıca usûl hara usûlüdür. Hara denilen müesseselerde koşularda derece kazanmış hayvânâtla bazı ashâb-ı merâkın beslediği hayvânât hükûmetçe mübâyaa edilerek ve bazan da memâlik-i ecnebiyyeden idlâl edilmiş bulunan damızlık hayvânâta mürâcaat edecek ahâlînin hayvânâtını çektirmek usulleri tatbîk edilmekle beraber aynı zamanda dişi hayvânât dahi bulundurularak bunların dölleri alınmak sûretiyle hâsılât-ı hayvâniyye te'mîn edilmektedir. Memleketimizde bu şerâiti hâiz Çifteler ve Aziziye harasıdır.

Haralar hükûmete bir bâr teşkîl etmemelidir. Bu gibi müessesât bulunacağı mahallerin terakkıyât-ı zirâiyyesi te'mîn edildikten sonra te'sîs edilmelidir. Zirâati müterakk' bir muhîtte fenn-i mevâşî a'zamî derecede kâr te'mîn eden şuabât-ı zirâiyyeden bulunduğu cihetle bu şerâit tahtında te'sîs edilen haralar hükûmete bâr olmak şöyle dursun hazîne-i devlete îrâd te'mîn etmek kābiliyetini dahi ibrâz edebilirler. Yoksa arpası, samanı hâriçten mübâyaa edilerek idâme-i hayât eden bir müessese-i hayvâniyye; memlekete a'zamî derecede menfaat te'mîn etmekten pek uzaktır.

Çifteler ve Azîziye harasının ihtimâl ki senevî bütçesi 20 bin liradır. Böyle iken senede a'zamî 30-35 tay yetiştirebildiğini zannetmem. Şu halde elde edilen tayların her biri haraya 700-800 liraya mal olmaktadır. Halbuki bu tayların her birine vasatî kıymeti 70-80 lirayı geçmez. Binâenaleyh Azîziye Harasını tay yetiştiren bir müessese diye telakkī etmek doğru olamaz. Ahâlînin hayvânâtını hara damızlıklarına bilâ-bedel çektirmek sûretiyle elde edilen menfaat ise zannedildiği gibi hakīkī ve esaslı bir menfaat olmaktan uzaktır. Zîrâ esâsen evsâfını kayb etmiş dişi bir hayvanın teşekkülâtı, yaşadığı muhît-i gıdâî lâyıkıyla nazar-ı dikkate alınmadan haranın damızlıklarına çekildiği takdîrde husûle gelecek dölde cins olan aygır veya boğanın bazı evsâfı bulunmak ihtimâli mevcûd ise de yerli hayvânâtın ırkıyla haradaki ırklar arasında küllî fark bulunduğundan aygır veya boğanın yavrusuna intikāl ettireceği evsâf; ırkça bir birine pek yakın olan hayvânâtın intikāl ettireceği evsâf kadar sâbit ve kesîr olmaz.

Sâniyen: Beher köyün bir iki kısrak veya ineği hara aygır veya boğalarına çekilmekle cinsleri hiçbir sûretle ıslâh edilemez. Bu hâl, ıslâh-ı hayvânât için zâhirî bir teşebbüs olabilir. Fakat damızlık evsâfını hâiz olmayan ve bütün köylerimizde kesretle bulunan hayvânât umûmî ihsâ ameliyâtına tâbi' tutulmayınca ıslâh-ı hayvânât için icrâ edilecak teşebbüsât netâyic-i müsmire veremez. Bulgaristan ve bilhassa Romanya ıslâh-ı hayvânât husûsunda bizim için iyi nümûne-i imtisâl teşkîl eder. Memleketimizde ıslâh-ı hayvânât için tatbîk edilecek en pratik usûl:

1- Şerâit-i iklîmiyye ve zirâiyyeye göre Anadolu'yu muhtelif manâtıka bi't-taksîm beher mıntıkanın bilumûm erkek hayvânâtı muayeneye tâbi' tutularak kendi ırkının evsâf-ı mümeyyizesini hâiz olmayan ve dolayısıyla damızlığa elverişli bulunmayanları ihsâ ameliyâtına tâbi' tutmak.

2- Bu ihsâ ameliyâtının sür'at-i icrâsını te'mîn için ihsâ edilen hayvânâtın üzerine muayyen bir vergi tarh etmek.

3- Bu usûlü hayvânât-ı ganemiyye ve ma'ziyye için de tatbîk etmek.

4- Bu sûretle evsâfını git gide kaybederek sönmeye mahkûm olan yerli ırkların evsâfını tesbît ettikten sonra başka ırklarla tesâlüb ettirerek cinslerini ıslâh etmek.

5- Bu hayvânâtın ihtiyâcât-ı gıdâiyyesini de düşünerek mer'â ve çayırlardan a'zamî derecede istifâde etmeyi te'mîn için bunların ıslâh ve tevsîi cihetine gitmek.

6- Sırf hayvan gıdası olan arpa, burçak, fiy ... ila âhir ile sun'î çayır zirâatinin tevsî' ta'mîmi için bunların zirâatiyle iştigāl edenlere –yetiştirecekleri miktardan ihtiyâcâtlarının fazlası için– bir takım imtiyâzât bahş etmek.

7- Tay, dana ve sütlü hayvânât müsâbakaları te'sîs ederek hayvânâtın iyi bakılması hakkında teşvîkātta bulunmak.

8- Mıntıkaların kābiliyeti nazar-ı dikkate alınarak ıslâh-ı hayvânât için hariçten idhâline lüzum görülecek damızlık aygır ve boğalar için ayrıca **[100]** müessese ihdâs etmeyerek bu gibi damızlıkları köylere bedelleri mukābilinde tevzî' etmek.

Bu usûller her halde işsizlik dolayısıyla muattal bir halde bulunan ve hâl-i atâlette bulunmalarından nâşî her zaman müştekî bulunan zirâat ve baytar me'mûrları vâsıtasıyla tatbîk edilirse memleket için esâsları sağlam bir iş meydana çıkarılmış ve sûretle memleketin serveti tezâyüd etmiş olur.

A. K.

Sebîlürreşâd

Cins-i feresin ıslâhı da dînen me'mûr olduğumuz vazîfelerin biridir. Muhterem kāri'lerimiz bu husûsta vârid olan ehâdîs-i nebeviyyeyi evvelce *Sebîlü'r-reşâd* sahifelerinden ta'kīb buyurmuşlardır. Bâlâdaki makāle birçok ehemmiyetli noktalardan bahs ederek mütâlaalar yürütüyor. İhtisâsa taalluk eden cihetlerine dâir söz söylemeyi erbâbına terk ederek yalnız bir noktası hakkındaki fikrimizi bildireceğiz:

Çifteler harasının kendisinden beklenen hizmeti lâyıkıyla îfâ edemediği ileri sürülerek müessesenin dağıtılması tavsiye ediliyor. İşte biz bu mütâlaayı musîb görmüyoruz. Evet, birçok masraflar, fedâkârlıklar ihtiyâr edilmek sûretiyle meydâna getirilen bu haranın şayet nevâkısı varsa ikmâl edilmeli; tarz-ı idâresinde hatâ mevcûd ise ıslâh olunmalı. Bununla beraber kat'iyyen ortadan kaldırılması cihetine gidilmemelidir. Bizler meydana yeni bir müessese koyabilmek için mutlakā eskilerini yıkmak lazımdır gibi yanlış bir düşünce ile hareket etmek yüzünden pek büyük zararlar gördük. Onun için dâimâ teennî ile, i'tidâl ile hareket etmeliyiz. Artık yıkıcılık devrine hâtime vermek lazımdır.

MİLLETİN EN BÜYÜK İHTİYÂCI

Munkariz olan medreselerin ihyâsı

Gerede müftîsi Ali Rıza Efendi tarafından Umûr-ı Şer'iyye ve Evkāf Vekâlet-i Celîlesine takdîm olunan tahrîrât sûretidir:

Gerede kasabası şimâlen Devrek, cenûben Yabanâbâd, şarkan Çerkeş, garben Bolu merkez kazâsıyla mahdûd yüz seksen aded kurâ ve elli iki bin sırf İslâm nüfûsu muhtevî bir kazâ merkezi olup şimdiye kadar devlet ve millete samîmî merbûtiyet ve sadâkatten ayrılmamış ve pek çok eâzım yetiştirmiş bir belde-i İslâmiyye iken şu on sene zarfında memlekette bulunan ulemâ-i kirâm ve meşâyih-i izâm bir birini müteâkıb vefât etmiş ve seferberlik dolayısıyla da Gerede'de mevcûd ve ma'mûr olan on aded medâris-i İslâmiyye hayli mesdûd kalmıştır. Binâenaleyh ulemânın vefâtı ve medârisin mesdûd bir halde kalmasından halkı tamamen denecek derecede cehâlet istîlâ etmiş ve cehâlet sâikasıyla da ahlâk-ı umûmiyye hemen sukūt etmek derecesine gelmiştir.

Ma'lûm-ı sünûhîleridir ki şimdiye kadar hangi bir devlet-i ecnebiyye bir belde-i İslâmiyyeyi yed-i kahr ve istîlâsına almak murâd ettiyse evvelâ o belde-i İslâmiyye sekenesinin ahlâkını bozmuş ve o sâika ile millet-i İslâmiyyeyi tefrikaya düşürmek sûretiyle nâil-i âmâl olmuştur. İctihâd-ı dâiyâneme nazaran elimizdeki mülkün devam ve bekāsı ahlâk ile ve ahlâk ise mutlakā din ile kāim olduğuna göre mekâtib-i İslâmiyyede bu ciheti nazar-ı ehemmiyete almak medâris-i İslâmiyyenin derhal küşâdıyla bu milleti varta-i felâketten tahlîs edebilecek ulemâ yetiştirmekten başka çâre kalmamıştır.

Bütün Anadolu baştanbaşa tedkīk ve ahvâl-i rûhiyye ve hayâtiyyesi teftîş buyurulursa her tarafta ahlâkın sukūt etmiş ve maâzallâhu Teâlâ yakın zamanda cevâmi' ve mesâcid-i şerîfede icrâ-yı vaaz ve nasîhat ile halkı hakīkī irşâd edebilecek ulemâ ile mihrâba geçecek eimme ve minbere çıkacak hatîb, hatta cenâze gasl edecek kimseler bulunamayacağı ve bu sûretle el-iyâzü billâh İslâmiyet'in inkirâza mahkûm olacağı kanâatini hâsıl edersiniz.

Şu mütâlaa-i âcizânemize binâen Gerede kasabasında bir Dâru'l-Hilâfe Medresesi teşkîl ve bu sûretle milletin başına çöken kahhâr ve muzlim belâ-yı cehâletin ref'i esbâbını te'mîn etmeye lüzûm-ı kat'î hissettim ve şimdilik medrese-i cedîde nâmıyla ma'rûf olan medresenin masârıf-ı ta'mîriyyesi Müdâfaa-i Hukûk'ça tesviye kılınarak sûret-i mükemmelede ve her türlü teşkîlâta müsâid derecede ta'mîr ve nevâkısı ikmâl edilerek talebe derc ve cem'i ve ilbâs ve iâşelerinin dahi memleketin erbâb-ı hamiyyet ve servetinin muâvenet ve müzâheretiyle te'mîni için kaymakām-ı kazâ İsmail Efendi'nin himmet ve gayretiyle riyâset-i âcizîde bir komisyon-ı mahsûs teşekkül ederek işe mübâşeret edilmiş ise de bu medresenin hükûmetçe resmen tanınması için Büyük Millet Meclis-i âlîsince tasdîk ve şimdilik bir müdîr ile iki muallim ve bir bevvâb maâşının üç yüz yedi senesi bütçesine idhâli sûretiyle te'mîn-i esbâb-ı intizâm ve devâmına müsâade-i celîle-i umrân-perverâneleri sezâvâr buyurulması...

*
* *

Sinop mutasarrıfı Zihni Beyefendi tarafından Umûr-ı Şer'iyye ve Evkāf Vekâlet-i Celîlesine gönderilen tahrîrâtın sûretidir:

Merkez-i livâda kâin Sultan Alâaddin Medresesinin lüzûm-ı ihyâ ve küşâdı hakkında Sinop'ta müteşekkil encümen-i ilmiyye tarafından verilen mazbata leffen takdîm kılındı. Müstagnî-i arz ve îzâh olduğu üzere harb-i umûmînin memleketimizde hâsıl ettiği boşluklardan birisi de ulemâ-yı dînin ve hassaten bunların menşe'leri olan medreselerin zevâl bulmasıdır. Bu boşluk zannederim ki her mahalden ziyâde bu livâda pek elîm bir sûrette te'sîrini **[101]** hissettirmektedir. Zaten evvelce de ulemâsı mahdûd ve ma'dûd olan Sinop livâsında harb-i umûmîden sonra zannederim ki mevcûd ulemâ-yı dîn büsbütün azalmış ve bir iki zâta münhasır kalmıştır. Birçok noksanları bulunmasına ve kâfî derecede ifâza-i ulûm edememiş olmalarına rağmen gerek merkez-i livâda ve gerek mülhak kazâ merâkizinde mevcûd medreseler halkı, bilhassa ahâlî-i kurâyı mehmâ emken zulmet-i cehl ve dalâletten kurtaracak, hiç olmazsa onlara imam ve müezzinlik yapacak okur, yazar beş, on hoca efendi yetiştiriyordu. Bu menbaın da mahv ve münderis olması yüzünden köyler ve köylüler o kadar elîm bir vaz'iyet içerisinde bulunuyorlar ki evkāt-ı şer'iyyelerini edâ ettirecek bir imam efendi değil; cenâzelerini gasl ve techîz, tekfin ettirecek bir hoca bile bulamamaktadırlar.

Livâ dâhilinde: İkisi merkezde, biri Ayancık, diğeri Gerze ve biri de Boyabad kasabasında olmak üzere sekiz medrese bulunuyor. Bu medreselerin maalesef hiç birisi bu gün ma'mûr ve meskûn değildir. Hatta ekserîsinin binâları bile hâlen gayr-ı kābil-i iskân bir halde bulunuyor. Birçoğunu bazan muhâcirîn ve mülteciler, bazan da askerler işgāl etmiş. Bu sebeple binâlar harâb olmuş bitmiş. Gayrısı şu ki: Bu gün hiçbir vazîfe-i tedrîsiyye îfâ etmemekte oldukları halde müderrisîn efendiler muhassasât-ı şehriyyelerini muntazaman alıyorlar. Medâris-i mezkûrenin bulundukları mevâkı' ile bânî ve vâkıflarının esâmîsini ve ne târîhde binâ ve te'sîs olunduklarını ve tahsîsât-ı vakfiyyeleri mikdârını ve el-yevm ma'mûr olup olmadıklarını, mütevelli veya müderrislerinin kimler olduğunu ve mikdâr-ı maâşlarını ve talebesi bulunup bulunmadığını müş'ir tanzîm ettirilen bir kıt'a cetveli leffen takdîm ediyorum.

Sâlifüzzikr esbâb-ı ma'rûza dolayısıyla bu medreselerden hiç olmazsa merkez-i livâdakinin olsun ihyâ ve küşâdını derece-i vücûbda görüyorum. Şart-ı vâkıf üzere her medresenin mahallinde ihyâ ve i'mârına zannederim ki hâlen ve mâlen imkân yoktur. Bendenize kalırsa bütün şu medreselerin vâridâtını, hatta müderris efendilerinkini merkez-i livâya cem' ederek burada yeni usûl üzere bir Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye medresesi şu'besi açmak ve her kazâdan münâsib tâlibîni toplayarak şu livâ muhîtine çöken azîm ve elîm zulmet-i cehl ve dalâleti şu sûretle ref'a çalışmak pek muvâfık olur.

Ancak ilmiyenin mazbatasında beyân olduğu gibi medrese için yeniden program çizmek, derecât ta'yîn etmek ve tâlibîne bir takım imtiyâzât göstermek gibi husûsât ve teklîfâtı zâid addederim. Çünkü Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medreseleri Nizâmnâmesi ve teşkîlâtı bu husûsâtı vâzıhan irâe ve tesbît etmektedir. Şimdiye kadar tatbîkātından bit-tecrübe semerât-ı nâfia husûle gelmiş nizâmât ve teşkîlâtı dururken yeniden husûsî program ve sâire tanzîmine bit-tabi' hâcet yoktur.

Medresenin merkezde küşâdı kabûl buyurulduğu takdîrde hâl-i hâzırda pek harâb olan binânın ta'mîr ve termîmi lazım gelmektedir. Bunun için kırk beş bin küsûr kuruşa ihtiyaç bulunduğu anlaşılmıştır. Bu paranın şâyân-ı istiksâ olmadığını zannederim. Boyabad'daki bir medrese ile Gerze'deki bir medrese el-yevm ahz-ı asker devâirinin taht-ı işgalinde olduğundan bunların münâsib miktarda birer bedel-i icâra rabt edildiği ve Ayancık'taki medrese ile Boyabad'daki diğer medreselerin de az çok ta'mîr edilerek îcâra verildiği takdîrde vakfa oldukça bir vâridât te'mîn edeceğini tahmîn ediyorum. İlâ âhir…

Sinop Mutasarrıfı
Zihni

Sebîlürreşâd

Şâyân-ı dikkattir ki memleketin her tarafından yükselen sadâlar hep bir noktada birleşiyor: Münkariz olan medreseler ihyâ edilmeyecek olursa maâzallâh müslümanların hayât-ı dîniyye ve ictimâiyyesi büsbütün târumâr olacaktır. Tehlikeyi gören müslümanlar bu husûsta her türlü fedâkârlıklar ihtiyârına âmâde olduklarını bildiriyorlar. Şer'iyye Vekîli hazretleri millet-i İslâmiyyenin bu en büyük ihtiyâcını te'mîn edecek esbâba tevessül etmiştir; bütün livâ ve kazâlarda medâris-i ilmiyyeyi ihyâ için lazım gelen esâsât ve nizâmâtı ihzâr ettirmişlerdir. Geçen hafta beyân ettiğimiz vechile hey'et-i vekîlede derdest-i müzâkere olan bu nizâmnâmenin bir an evvel ikmâline himmet buyurulması ecr-i azîmi mûcib olacaktır.

SEBÎLÜRREŞÂD HEY'ETİNİN AFGAN SEFÎRİNİ ZİYARETİ

Afgan devlet-i İslâmiyyesi sefîrinin Anadolu'ya gelmesi İslâm târîhinin en mes'ûd hâdiselerinden birini teşkîl eder. Garb müstevlîlerinin İslâm âlemine karşı mütemâdî savlet ve tahakkümleri yüzünden perîşân olan, dinlerinin vahdet ve izzet emr eden düstûrlarına arka

çevirdikleri için yekdiğerinden cüdâ düşen müslüman milletleri arasında bugün vahdete doğru bir hareket başlamış olduğu görülüyor. Bu hareketler, İslâm âleminde zuhûra gelmek üzere bulunan büyük inkılâbın mes'ûd emâreleridir. İnşâallâh bu hareketler günden güne daha ziyâde inkişâf edecek, bütün İslâm âleminin esâretinden halâsını, istiklâl ve şevketini te'mîn edecektir.

Bugün Afgan gibi akvâm-ı İslâmiyye arasında şecâatiyle, salâbetiyle şöhret-şiâr olan necîb bir millet ile aramızda münâsebât-ı siyâsiyyenin te'sîsi hakîkaten pek mühim bir hâdisedir. Esâsen ravâbıt-ı dîniyye ile ruhlarımızın kaynaşmış, **[102]** vicdânlarımızın birleşmiş olduğu bu cengâver millet-i İslâmiyye ile bir ittifâk akd edecek derecede münâsebât-ı siyâsiyyemizin tahkîmi bütün İslâm âleminde azîm bir te'sîr husûle getireceğine şüphe yoktur. Biri Asya kapılarında, diğeri Asya ortalarında bulunan bu iki İslâm milletinin el ele vermesi inşâallâh diğer İslâm milletleri için büyük bir kuvveti'z-zahr olacak, onların da bu merkez etrâfında toplanmalarını te'mîn edecektir.

Afgan hükûmet-i İslâmiyyesi hey'et-i sefâretini aramızda görür görmez kalblerimiz fahr ile, sürûr ile doldu. Yarın inşâallâh bizim sefirimiz de Afganistan'a gittiği zaman orada da aynı heyecân-ı meserreti tevlîd edecektir. Ezelden kaynaşan kulûb-i İslâmiyyenin bu tezâhürât-ı mes'ûdesi elbette Müslümanlık için şâyân-ı iftihâr bir hâdise-i muazzamadar.

Bize bu kadar sürûrlar getiren, kalblerimize bu kadar neşveler, ümîdler bahş eden bu muhterem İslâm mümessillerini ziyâret etmeyi Sebîlü'r-Reşâd hey'eti mütehattim bir vazîfe telakkī etti. Her türlü merâsim külfetinden âzâde olarak bir selâm teâtîsiyle teşerrüf ettiğimiz bu muhterem kardeşlerimiz bizim ne kadar enîs-i ruhumuz imiş. Biz uzak diyârdaki kardeşleremizin muhabbetini dâimâ kalbimizde taşıdığımız için onları görür görmez hiçbir yabancılık duymadık. Ruhlarımız arasında ki o özlü îmân âşinâlığı derhal tecellî-i uhuvvetkârânesini gösterdi. Pek samîmî bir sûrette cereyân eden hasbıhâl kalblerimizi bir o kadar daha meserret ve ibtihâclarla doldurdu.

Asîl bir terbiye, asrî bir tahsîl gören sefîr hazretleri Fârisî ve İngilizce konuşuyorlar. İnce bir zekâ ve irfân sâhibi olan genç müsteşarları ise pek güzel Türkçe de tekellüm ediyorlar. Kâtipler de tahsîl görmüş zeki gençlerdir.

Sefîr hazretleri her şeyden ziyâde Anadolu müslümanlarının hareketini takdîr ediyorlar. Asırlardan beri Ehl-i Salîb muhâcemâtına göğüs gererek İslâmiyet'i müdâfaa eden Türklere karşı bütün İslâm âleminin minnetdârlıklarını, bilhassa Afganlıların öteden beri kalblerinde besledikleri bî-pâyân muhabbetleri söylemekle büyük bir zevk duyan Sultan Ahmed Hân hazretleri İslâm'ın halâs ve zafer-i kat'îsinden pek emîn bulunuyorlar. Beyne'l-İslâm husûle gelen intibâhı sâlim bir mecrâda tekâmül ettirmek husûsunda i'tinâkâr görünen müşarun ileyh, birkaç sene sonra âlem-i İslâm'ın büyük bir kudret-i siyâsiyyeye sahip olacağını tabîî addediyorlar.

Sefîr hazretleri Bolşeviklerle yalnız siyâsî safhada münâsebât-ı hasenenin idâmesi fikrindedirler. Ve Agan-Bolşevik münâsebâtının bizimle Rusya arasındaki münâsebâtın aynı olduğunu beyân buyurmuşlardır. Müşârun ileyhe göre de, müslüman hayât-ı ictimâiyyesi öyle bir tahavvüle müsâid değildir. Müslümanlar esâsât-ı İslâmiyyeden ayrılamazlar. Müslümanların aksâ-yı emeli hâkimiyet-i Kur'âniyyenin te'mînidir. Afganistan bu husûsta hiçbir zaman tereddüde düşmemiştir. Müslümanlar ancak Müslümanlık esasları dâhilinde hareket etmekle terakkī ve teâlî edebilirler.

Müşârun ileyhin bu gün en ziyâde nazar-ı ehemmiyete aldıkları mes'ele âlem-i İslâm'ın pîşvâsı olan Türkiye'nin muvaffakıyetidir. Buyuruyorlar ki:

– Bu mes'ele İslâm'ın arzusu dâiresinde hallolunmadıkça Afganistan İngilizlerle kat'iyyen sulh akd etmeyecektir. Avrupa devletlerinin bu gün Makām-ı Hilâfet-i uzmâya karşı revâ gördükleri hakāret gerek Afganistan'da, gerek Hindistan'da pek fenâ tesîrler husûle getirmiştir. Bu, bütün müslümanların hasbe'd-diyâne alâkadâr olduğu bir mes'ele-i azîmedir. Hilâfet-i İslâmiyye istiklâl ve ihtiyârını tamâmıyla ihrâz etmedikçe Afganistan'nın İngilizlerle anlaşmasına imkân yoktur. Hindistan da bu husûsta bizimle hem-efkârdır. İngilizlerle aramızdaki münâzaun-fîh olan mesâilin başında Hilâfet-i İslâmiyye mes'elesi vardır. Salîbiyyûnun Makkarr-ı Hilâfet'i işgāl etmeleri İslâm'ın tâ cângâhına vurulmuş bir darbedir. Bu nun içindir ki garbın bu hakāret ve tecâvüzüne karşı Anadolu'nun gösterdiği celâdet ve hamâset bütün İslâm aleminde azîm te'sîrler husûle getirmiştir. İnşâallâh İslâm muvaffak olacaktır.

Üstâdımız, takdîm ettiği İstiklâl Marşını Fârisîye tercüme ederek îzâh ettiler. Şiir ve edebiyât ile de iştigāl eylemiş bulunan sefîr hazretleri bundan pek memnûn oldular. Bir sâat kadar devam eden samîmî mülâkātımızdan fevkalâde mütehassis olarak ve sefîr hazretleriyle rüfekā-yı muhteremesine arz-ı vedâ' ve teşekkür ederek ayrıldık.

Eşref Edîb

MERKEZ ORDUSU KUMANDANININ MÜHİM BİR BEYÂNNÂMESİ

Anadolu Merkez Ordusu Kumandan-ı âlîsi Nureddin Paşa hazretleri tarafından o mıntıkada bulunan makāmât-ı mülkiyye ve askeriyyeye ve ulemâ-yı kirâma ve sâdât ve meşâyih-i zevi'l-ihtirâma hitâben şu mühim beyânnâme neşr olunmuştur:

Merzifon'da kâin Amerika Kolleji ile hastahânesi dâhilinde memleketimize muzır şeyler bulunduğu ihbâr edilmesi üzerine alel-usûl taharriyât icrâ edilerek kollej derûnunda Rum Pontus Kulübü mevcûd olduğu görüldü. Ve mektep ta'tîl ve seddolundu. Müstahdemîni memleketten ihrâc edildi. Pontus cem'iyetinin mührü, bayrakları, arması ile bir çok vesâik zuhûr etti. Bu miyânda mekteb müdürü Amerikalı Mister **[103]** Hevayit tarafından Türkiye hâricinde bulunan Amerikalı merci'lerine hitâben yazılmış olan mektuplar ve hey'et-i tedrîsiyyenin muhtelif raporları da elde edildi. Bunların mündericâtına ve mektebin tezâhür eden maksad ve mesleğine nazaran devletimiz ve milel-i İslâmiyye aleyhindeki gāyeleri bervech-i zîr hülâsa ediliyor:

1- Hıristiyanlığın tevvessü' ve intişârına ehl-i İslâm'ı mâni' ve düşman görüyorlar. Devlet-i Osmâniyye'yi âlem-i İslâm içinde en muazzam ve kavî düşman bulduklarını yazıyorlar. Ve Türkiye'de Hıristiyanlık maksadlarının husûlü için beş yüz sene daha çalışmayı göze almış olduklarını beyân ediyorlar.

2- Tebeamız olan hıristiyanları, bilhassa Ermenileri ve Rumları himâye ve çocuklarını devletimize, dînimize husûmet, adâvet ve intikām his ve fikirleriyle tahsîl ve tedrîs ve terbiye eyliyorlar.

3- Zevâhiri kurtarmak için bazan az miktarda İslâm çocuklarına yapmak mecbûriyetinde kaldıkları cüz'î muâveneti günâh-ı kebâirden sayarak bir raporlarında bu günahlarından dolayı Hazret-i İsa'dan afv u mağfiret niyazında bulunuyorlar.

4- Sinni ilerilemiş İslâmları tanassur ettirmek bittecrübe müşkil görüldüğünden küçük İslâm çocuklarını hıristiyan yapmak fikrine hizmet ediyorlar.

5- Memleketimizdeki mezhep ve tarîkat fırkalarından Hıristiyanlık nâmına istifâde çârelerini düşünmüşlerdir. Ve bu yoldan maksatlarına vusûlü mümkün görüyorlar. Bu husûsta merci'leri olan Amerikalı papas Frederik Gods'a yazılmış olan 4 Mart 960-37 târîhli raporun bir bendinin tercümesi aynen bervech-i âtîdir:

"Kürt ve Türklerin Alevî olanları hakîkī müslüman olmadıkları gibi mikdarları külliyetlice ise de Türk ve Kürtler arasında ekalliyettedirler. Bunlara mezhepte mu'tedil sûrette serbestî gösterilirse telkīnât-ı dînîyyemize, Ermenilerin seleflerimiz tarafından telkīnât-ı dînîyyeye göstermiş oldukları meyl ve incizâbı göstereceklerine şüphe yoktur. Vaz'ıyet-i hâzıra karşısında bizim vazîfemiz Türkler bunları uyandırmadan evvel faâliyetimize germî ve harâret vermek ve şu fırsatı karçırmamaktır."

6- Mezkûr Amerikalıların bir raporlarına göre bilumum Kürtleri ve Alevî Türkleri İslâm edilmiş Ermeni add ve i'tibâr ediyorlar. Bunların gûyâ asıllarına rücû' ile Ermeni olacaklarını farz ve tahayyül ederek böyle bir gāye-i mel'ûnâne ta'kîb etmekte oldukları tebeyyün ediyor. Raporun bu husûsa dâir olan bendinin tercümesi aynen bervech-i zîrdir:

"Ermeniler Erivan'da kendilerine bahş edilen istiklâliyet-i idâreden bil-istifâde bu mıntıkada büyük ve mes'ûd bir Ermenistan meydâna getirebilmek için dünyanın her tarafından buralara koşup gelmelidirler. Buralarda her meslekten Ermeni gençleri için yapılacak işler vardır. Ermeniler'e mev'ûd olan Kars ve Erzurum'da ve vilâyet-i şarkıyyede her ne kadar şimdi Ermeni nüfûsu pek az ise de dünyanın her tarafından buralara gelecek olan Ermeni akını ve tehâcümü karşısında bu havâlîde meskûn bulunan Türklerin, Kürtlerin ekserîsi ihtimâl ki terk-i diyâr edip gideceklerdir. Terk-i mevkı' etmeseler bile âlîcenâbâne bir Ermeni idâresi Ermeniler ile kan irtibatı olan Kürtlerin az zaman zarfında Ermeni yapılmasını mümkün kılacaktır. Kürtlerden mâadâ aynı zamanda Ermenistan'da sâkin Türk ekseriyetinin dahi Ermeni ırkına mensûb olması pek muhtemeldir. Bunlar da Ermeni idâresinde kalmayı tercîh ederler ise tedâbîr-i mukteziyyenin ittihâzıyla kendilerini ecdâdları zannolunan Ermenilerin din ve cinsiyetlerine ircâ' etmek mümkündür."

7- Düşmanlarımız olan düvel-i İ'tilâfiyyenin ve Amerikalıların memâlik-i Osmâniyye'nin vilâyât-ı şarkıyyesinde Ermeni milleti gāyet kalîl olduğu halde oralarda büyük bir Ermenistan vücûda getirmek için kaç senelerden beri sarf etmekte bulundukları mesâî ve ikdâmın tahtında nasıl mel'ûnâne emeller ve kâfirâne maksatlar gizli bulunduğunu hiçbir sûretle red ve inkâr edemeyecekleri en kuvvetli ve müdellel ve hatta imzâlarıyla yedimize geçirilen mektuplar, vesîkalar ile tebeyyün ve tahakkuk eylemiştir.

Düşmanımızın ehl-i İslâm hakkında neler düşündüklerini, bu düşüncelerini sâha-i husûle îsâl için ne vechile çalıştıklarını, devlet ve milletimizi inkısâm ve inhilâle,

İslâmiyet'i maâzallâh-ı teâlâ indirâsa uğratmak için ne sûretle teşebbüsât-ı mel'anetkârânede bulunduklarını ve bu husûsta beş asırlık bir program ihzâr eylemiş olduklarını artık anlamak ve bilmek lazımdır. Din düşmanımızın bu mütemâdî ve müdhiş gayretleri karşısında her hangi mezhebe ve tarîkate mensûb olursa olsun ehl-i İslâm'ın fitne ve fesâda kapılmaları düşmanlarımızın emellerinin husûlüne hizmet etmek ve kendi mahvımızı, felâketimizi kendimiz ihzâr eylemek demektir.

Âlem-i İslâm'ın hâricen azîm tehlikeler ile muhât ve envâ'-ı teaddî ve tecâvüz ve zulümlere ma'rûz bulunduğu ve mevcûdiyetimizi tâ temel taşından sarsıp bizi büsbütün mahv ve helâk etmek için bizi içimizden tahrîb ve ifnâya pek iblisâne bir sûrette çalışıldığına şu sûretle muttali' olmuş bulunuyoruz. Bu mühim mes'eleyi nazar-ı ibret ve intibâh ile görmek mecbûriyetindeyiz.

Binâenaleyh halkın igfâlât ve ifsâdâta kapılmamaları, tefrika ve nifaktan son derecede tevakkī eylemeleri, tehlike-i müştereke karşısında bilumum mü'minîn ve muvahhidîn her vakitten ziyâde habl-i metîn-i ittifâka sarılmaları kelime-i mübâreke-i Tevhîd etrâfında toplanmaları farîza-i dîniyye, vecîbe-i vataniyye ve vicdâniyye olduğu bir emr-i bâhir ve âşikârdır.

Bilumum me'mûrîn, ulemâ, meşâyih ve münevverân-ı milletin efrâd-ı milleti bu yolda îkāz, tenvîr ve irşâda sarf-ı mesâî etmelerini selâmet-i dîn ve vatan nâmına ehemmiyetle temennî ederim.

Merkez Ordusu Kumandanı Mîrlivâ

Nureddin

[104]

ŞUÛN

"Bir Haftalık En Mühim
Hâdisât-ı Vekāyiin Hülâsasıdır."

Ankara:

Mütârekeden sonra düşmanların Anadolu'ya başlayan tecâvüzleri üzerine inhilâl tehlikesine ma'rûz bulunan milletimizin vahdet-i siyâsiyyesini avn-ı Hak'la te'mîn ve tahkîme muvaffak olan Büyük Millet Meclisi'nin sene-i devriyyesi münâsebetiyle 23 Nisan'da Ankara halkının iştirâkiyle meclis önünde büyük tezâhürât yapılmış ve o günün millî bayram olmasına meclisçe karar verilmiştir. Bu tezâhürâtta Afgan Sefîri hazretleri de hâzır bulunarak pek memnûn olmuşlardır.

Londra Konferansına iştirâk etmek üzere giden hey'et-i murahhasamız avdet etmiştir. Hey'et-i murahhasa reîsi, Büyük Millet Mesclisi'nin re'yine ta'lîkan Fransa ve İtalya hükûmetleriyle husûsî i'tilâflar akd ettiğini söylemiştir. Bu i'tilâfların esâsı hakkında henüz resmî ma'lûmât yoktur.

Cebheler:

Bu hafta cebheler daha ziyâde sükûnetle geçmiştir; ara sıra muhtelif mıntıkalarda müsâdemeler olmuştur. Müfrezemiz Bigadiç'i işgāl etmiş, diğer bir müfrezemiz Uşak ile Alaşehir arasında Ahmedli civârında düşmanın yüklü bir trenini berhavâ eylemiştir.

Yunan Mezâlimi:

Yunan'ın Trakya'daki mezâlimi kesb-i şiddet etmiştir. Sekiz bin müslüman zindanlarda inlemektedir. Düşman Yalova, Gemlik civârındaki köyleri yakmıştır. İzmit'te ve civârındaki fecâyi' son dereceye vâsıl olmuştur. İzmit'te çoluk çocuğu bir hâneye doldurarak yakmışlar, birçok müslümanların burun ve kulaklarını kesmişlerdir. Uşak'ta birçok müslümanları tevkîf etmişlerdir. Sarayköy'den Balatcık'a kadar olan sahada ahâlî-i İslâmiyyeyi şehîd etmeye başladıklarına dâir haberler gelmiştir. Balatcık Yunan kumandanı bir iki neferde hastalık zuhûr ettiğinden bahis ile köylerdeki bilumum müslüman kadınlarını câmi'e doldurarak cebren muâyene, bazılarına da taarruz etmiştir. Kiliselere toplatılan erkekler de sopalarla döğülmüş, şehîd edilmiştir. Bir Yunan zâbiti Germencik eşrafından Hasan Efendi'nin on dört yaşındaki kızını İzmir'e götürerek hıristiyan yapmış ve hıristiyan âdâtına tevfîkan almıştır. Kızın pederini de katl ettirmiştir. Karahisar civârında çekilirken yaptığı mezâlim de bî-hadd ü hesâbdır. Gonaris İngiliz gazetelerine vukû' bulan beyânâtında "Biz Ehl-i Salîb muhârebesi yapıyoruz." demiştir.

Yunan'ın Vaz'iyeti:

Atina'da hükûmet aleyhine olan infiâl kesb-i şiddet ettiğinden hükûmet matbûâta sansür vaz'ına mecbûr olmuştur. Başkumandanlık karargâhlarını İzmir'e nakl etmiştir. Yunan parlamentosunda son hezîmetten dolayı şiddetli münâkaşalar olmuştur. Drahmi kıymeti pek ziyâde düşmüştür. Yunan'ın meşhûr Efzûn askerlerinin bile kuvve-i ma'neviyyeleri fevkalâde kırılmıştır. Trakya'daki müslümanları silah altına da'vet etmiştir. Bursa ve İzmir'in yerli Rumlarından asker alarak cebhelere sevk etmiştir. İ'tilâf devletlerinin İzmir murahhasları kavâid-i beynelmileliyyeye ve Sevr muâhedesine mugāyir olan bu hareketi protesto etmişlerdir. İngilizler İzmit'te bulunan Yunanlıların yerine geçmek sûretiyle Yunan askerinin İzmir cebhesinde istihdâmını teshîl etmişlerdir. İngilizler müteaddid vapurlarla Yunan ordusuna levâzım-ı harbiyye ve sıhhıyye taşımaktadır. Fransız ve İtalyanlar İstanbul Patrikhânesinden çıkardıkları silah ve cephâneye İngilizler vaz'-ı yed ederek İzmit'te Yu-

nanlılara teslîm etmişlerdir. Yunanlılara pîşdârlık eden, İslâm arasında fitneler çıkaran, birçok müslüman memleketlerinin Yunan istîlâsı altına girmesine sebeb olan hâin Anzavur, Arnavud Rahman nâmında birisi tarafından katl edilmiştir.

Şark Mes'elesi:

İngiliz ve Fransız başvekilleri Londra'da ictimâ' ederek şark mes'elesi hakkındaki nokta-i nazarlarını tevhîde çalışmışlardır. Fransız başvekili Anadolu'da harbin devâmına kat'iyyen tarafdâr olmadığını beyân etmiştir.

Türkiye-İtalya i'tilâfı hakkında İngiliz sefîri İtalya Hâriciye Nâzırından istîzâhâtta bulunmuştur. Kont Sefurça cevâben: Şark sulhünün te'mîni için İzmir ve Trakya'nın Türklere iâdesi zarûrî olduğunu, bu husûsta İngiliz matbûât ve parlamentosunun taaccübüne mahal olmadığını beyan etmiştir.

Hindistan:

Hindistan'da ihtilâl devam ediyor. Allahâbâd civârında Ranebareli'de isyân zuhûr etmiştir. İhtilalciler köyleri dolaşarak Hindistan'ın istiklâli için propaganda yapıyorlar.

İngilizler'e karşı boykot hareketinin başında bulunan Mister Gandi Deyli Herald'ın Hindistan muhâbirine demiştir ki. «Hindistan müslümanlarıyla uzlaşılmadıkça devamlı bir sulh te'essüs edemez. Arabistan İslâm kontrolü altında bulunmalı. İslâm'ın nüfûzu te'mîn edilmeli, İzmir ve Trakya sâhib-i aslîsine iâde olunmalı, İstanbul İ'tilâfcılar tarafından tahliye edilmelidir. Hind müslümanları arâzî-i mukaddese üzerinde gerek bilâ-vâsıta, gerek bilvâsıta ecnebî nüfûzunun hâkim olmasına tahammül edemezler. Bundan dolayı Filistin de İslâm kontrolü altına girmelidir."

Hindistan Hareket-i Milliyye Cem'iyeti Reîsi, yeni Hindistan vâlîsini ziyâret ederek Hindistan için muhtâriyet i'lânını, Hindistan müslümanlarının hissiyâtını tatmîn edecek sûrette Sevr Muâhedesinin ta'dîlini talep etmiştir.

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

7 Mayıs 1921 | 29 Şa'bân 1339 | Cumartesi | 7 Mayıs 1337 | Cild: 19 - Aded: 479

BÜLBÜL

-Basri Bey Oğlumuza-

Bütün dünyaya küskündüm... Dün akşam pek bunalmıştım;
Nihâyet, bir zaman kırlarda gezmiş, köyde kalmıştım.

Şehirden çıkmak isterken sular zâten kararmıştı,
Pek ıssız bir karanlık sonradan vâdîyi sarmıştı.

Işık yok, yolcu yok, ses yok, bütün hilkat kesilmiş lâl;
Bu istiğrâkı tek bir nefha olsun etmiyor ihlâl.

Muhîtin hâli "insâniyyet"in timsâlidir sandım;
Dönüp mâzîye tırmandım, ne hicrânlar... Neler andım!

Çıkarken haşrolup beynimden artık bin müselsel yâd,
Zalâmın sînesinden fışkıran memdûd bir feryâd.

O müstağrak, o durgun vecdi nâgâh öyle coşturdu:
Ki vâdîden bütün yer yer enînler çağlayıp durdu.

Ne muhrik nağmeler, yâ Rab, ne mevcâ-mevc demlerdi:
Ağaçlar, taşlar ürpermişti, gûya Sûr-ı Mahşer'di!

– Eşin var âşiyânın var, bahârın var, ki beklerdin,
Kıyâmetler koparmak neydi, ey bülbül, nedir derdin?

O zümrüt tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun;
Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun.

Bugün bir yemyeşil vâdî, yarın bir kıpkızıl gülşen...
Gezersin, hânümânın şen, için şen, kâinâtın şen.

Hazansız bir bahâr isterse, şâyed rûh-ı serbâzın,
Ufuklar, bu'd-i mutlaklar bütün mahkûm-i pervâzın.

Değil bir kayda, sığmazsın –kanatlandın mı– eb'âda;
Hayâtın en muhayyel gāyedir âhrâra dünyâda.

Neden öyleyse mâtemlerle eyyâmın perîşândır?
Niçin bir damlacık göğsünde bir ummân hurûşândır?

Hayır! Mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım.

Tesellîden nasîbim yok... Hazân ağlar bahârımda...
Bugün bir hânümânsız serserîyim öz diyârımda!

Ne hüsrândır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,
Serâpâ garba çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!

Hayâlimden geçerken şimdi fikrim herc ü merc oldu,
Salâhaddîn-i Eyyûbî'lerin, Fâtih'lerin yurdu.

Ne zillettir ki: Nâkūs inlesin beyninde Osmân'ın;
Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!

Ne hicrândır ki: En şevketli bir mâzî serâb olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!

Çökük bir kubbe kalsın ma'bedinden Yıldırım Hân'ın;
Şenâatlerle çiğnensin muazzam kabri Orhân'ın!

Ne haybettir ki: Vahdet-gâhı dînin devrilip, taş taş,
Sürünsün şimdi milyonlarca me'vâsız kalan dindâş!

Hesâbsız bî-günâh işkenceler altında kıvransın;
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüz binlerce doğransın;

Dolaşsın sonra İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem!...
Benim hakkım.. Sus ey bülbül!.. Senin hakkın değil mâtem.

Ankara - Tâceddin Dergâhı

Mehmed Âkif

[106]

HAYÂ
ÎMÂNDAN BİR ŞU'BEDİR

(الحياء شعبة من الايمان)

Hayâyı (انخصار لنفس خوف ارتكاب لقبايح) diye ta'rîf etmişlerdir. Ki kabâhatleri işlemek korkusundan nefsin kabâyihten çekinmesi demektir. Buradaki kubh ya şer'î, ya aklî veya azmîdir. Kabâyihin şer'îsi: Fâili ikāba müstahık kılan şeydir. Fâilin işlediği kabâhat kendisini ikāba müstahık kılmaz, akla mülâyim olmaz ve mefsedeti mûcib olur. Eğer yalnız fâilinin zemmini müstelzim olur ise örfîdir.

Fâilini ikāba müstahik kılan kabâhatin şer'a tahsîsi bir fiilin îkā' veya adem-i îkā'ının üzerine ikāba istihkāk ancak şer'le bilinip gayrisinin medhali olmadığından dolayıdır. Aklî kısmının akla tahsîsi de, umûrda âcilen olan mefsedet veya maslahat nazar-ı akl ile bilindiğindendir. Örfî kısmı ise, ef'âl üzerine terettüb eden medh veya zem örf ile tebeyyün ettiğindendir.

Bu üç şeyden birincisine mübâşir olan fâsık, ikincisini irtikâb edene mecnûn, üçüncüsünü yapana ebleh denir. Binâenaleyh kabâyih-i selâse-i mezkûreden hiç birisini irtikâb etmemek kudret-i îmândan olduğuna, bu sûretle hayânın îmândan bir şu'be bulunduğuna şüphe yoktur.

(سامرك اذا لم بصن عرضاًو لم تخشى خالقاً) ="Nâmûs kaygısı olmadıktan, Allah'tan korkmadıktan, kuldan utanmadıktan sonra her istediğini yapabilirsin." sözü hayâsızlığın ne kadar fenâ bir şey olduğunu pek güzel göstermektedir.

Hayâsızlar yukarıda bildirdiğimiz vechile ya fâsık, ya mecnûn, ya ebleh olurlar. Her hangisi olursa olsun insan olan bunu kabûl edemez. Hükemâdan bir zat demiştir ki: Agniyâda buhl ve haset, hükkâmda kizb, ulemâ ve hukemâda hased, nisvânda hayâsızlık hadd-i zâtında birer kabîha iken bunlarda bulunmasıyla akbah olurlar.

Evet, hadd-i zâtında kabîh olan hayâsızlık nisvânda bulunur ise akbah oluyor. Zîrâ bir kadının tarz-ı telebbüsü, ahvâl ve etvârı âdâb-ı İslâmiyyeye muhâlif olur ise mûcib-i ikāb olduktan başka fikr-i selîme gayr-ı mülâyim ve fesâdı mûcibdir, nâs indinde de zemmi müstelzimdir. Bu cihetle şer'in, aklın, örfün tecvîz etmemesinden bu haller akbah olurlar.

Hiç şüphe yoktur ki İslâm'da emr olunan şeylerin en mühimlerinden olan hayâ, muhadderât-ı İslâmiyye için daha ziyâde lazımdır. Hanımların kendilerine mahrem olmayan kimselerden tesettür etmeleri hayâdan neş'et eder. Tesettür ise saçları dâhil olduğu halde vücutlarını zînetten ârî câlib-i şehvet olmayacak bir libâs ile örtmeleridir.

Bu hükm-i şer'î muvâfık-ı hikmet olduğu gibi bir çok mesâlih-i ictimâiyyeyi de muhtevîdir. Evvelâ kadınlar tab'an nâzik ve taarruzgâh-ı ricâl olduklarından onlar hakkında agyârdan tesettür, kendileri için bir ni'met, büyük bir eser-i şefekattir. Çünkü bütün tecemmülâtıyla bir kadının, bâ-husûs genç ve güzel bir kadının agyâr ve ecânibin enzâr-ı şehvetine arz-ı endâm etmesi, ale'l-husûs bütün kuvâ-yı şehevâtiyyenin ebdân-ı beşer üzerinde kemâl-i dehşet ve şiddetle icrâ-yı hükm ettiği böyle bir zamanda kendisine son derece mağlûb ve münhemik olan erkekler ile musâhabette bulunması, onun kıymet-i nisvâniyyesini tenkīsten başka hiçbir şey değildir.

Sâniyen ma'lûmdur ki bir âilenin temîn-i saâdeti iki nevi' vezâif-i mühimmeye merbûttur. Bunlardan biri vezâif-i beytiyye, diğeri vezâif-i hâriciyyedir. Bu iki nevi' vezâifi yalnız zevce îfâ edemeyeceği gibi yalnız zevc dahi îfâ edemez. Şu halde bu vazîfeleri taksîm etmek îcâb eder. Vezâif-i beytiyyeyi zevceye, vezâif-i hâriciyyeyi de zevce tahmîl lazım gelir. Bunun aksi olamaz. Zîrâ kadınların hilkat-i asliyyelerindeki nezâket ve zarâfet iktizâsınca onların bir takım ef'âl-i şâkkadan ibâret olan umûr-ı hâriciyye ile iştigālleri muvâfık-ı hikmet ve maslahat olamayacağı gibi, erkeklerin umûr-ı beytiyye ile iştigāle hasr-ı vücûd etmelerini de hiçbir akl-ı selîm tecvîz edemez. Bu âdetâ kānûn-ı tabîati tebdîle, kadınları erkek, erkekleri kadın yapmaya kalkışmak demek olup bunun butlânında kimse tereddüd etmez. İnsanın zevkine gitmeyen, gāyet soğuk addolunan bir şey var ise o da kadınların erkekleşmesi ve erkeklerin kadınlaşmasıdır.

Kadınların uhdelerine terettüb eden vezâif sırf umûr-ı beytiyyeyi tesviyedir. Ve dünyaya getirdikleri veya getirecekleri çocukları terbiyeden ibâret olduğu cihetle onların bütün zînetlerini takınarak açık saçık oldukları halde kendi kıymet-i nisvâniyyelerini haleldâr edecek ve şâyia-i töhmetten âzâde olmayacak bir takım şehvet-perestân ricâlin ictimâ'gâhları olan mahallerde bulunmalarına hiçbir fayda terettüb etmez. Bilakis vazîfe-i mükellefeleri muhtel olarak onların bu harekâtından telâfîsi gayr-ı kābil birçok mazarratlar husûle gelir. Nihâyet saâdet-i âile bi'l-külliyye mahv olur. Bir âilenin bilâ-müzâhim evc-i kemâle yükselebilmesi zevc ile zevcenin yekdiğere şiddetle irtibâtına menûttur. Bu ise bunların birbirine son derece muhabbetleriyle kāimdir. Halbuki bu muhabbetin devam ve bekāsı zevceynin iffet ve ismetlerini son derecede hıfz ve sıyânetleriyle olabilir. Bu da yine kadınların mestûre olmalarına mütevakkıftır. Çünkü insanlarda ve alelumum hayvanlarda hiss-i rekābet ve gayret bir emr-i cibillîdir.

Eğer bir erkek gayr-ı mestûr olarak rast geldiği kadınla görüşmekte, hatta istediği bir kadını kendi hânesine kabûl etmekte, arzu ettiği mecma'-ı nisâda bulunmakta serbest kalır ise zevcesinden daha zarîf, daha latîf **[107]**

kadınlara tabîî ve gayr-ı ihtiyârî olarak kendisinde bir temâyül hâsıl olacağı, bilâhare zevcesini ta'rîfi nâ-kābil bir azâb-ı vicdânîye dûçâr edeceği, bu sûretle beynlerindeki râbıta-i muhabbeti, saâdet-i âileyi esâsından mahv eyleyeceği derkârdır. Bu mahzûr aynen zevce hakkında dahi cârîdir.

İşte bu gibi hikmetlere binâen İslâmiyet kadınlara tesettürü emr etmiş ve mücmelen yazabildiğimiz mehâzîre binâen kendisine ikāb terettüb etmesiyle şer'an, bu hal hiçbir fikr-i selîme mülâyim olmayacağından aklen, mûcib-i zem olmasında şüphe olmadığından örfen, kötü görülmüş; bu vechile hayâsız olanlara müfsid, mecnûn, ebleh nâmı verilmiş, bu gibi hayâsızlıklardan mücânebetin îmândan bir şu'be olduğu emri Hazret-i Peygamber'den şeref-sâdır olmuştur.

Kırşehri Meb'ûsu
Müfîd

LONDRA'DA BİR NAMAZ

-Hind Müslümanlarına-

Size yüzlerce teşekkür!... Her sâati şu fânî dünyanın para ve toprak ganîmetleri üzerine şahlana şahlana atılan menfaatleri yatıştırmaya münhasır Londra seyahatimizde bize his ve âhiret gününü yalnız siz yaşattınız, kardeşler... Bankaları, mağazaları, siyâsethâneleri örtülüp parkları ve kiliseleri dolan koyu bir Îseviyyet diyârında sizin küçük köşeniz uzak Muhammed âlemine açılmış bir pencere gibi bize müessir bir müslüman serinliği verdi.

İngiliz katârları yem yeşil mer'âlar, Londra'dan uzaklaştıkça renkleri açılan, bir birbirinin taş cismine yapışık durmaktan usanıp da kaçmış gibi çamlıklara seyrek seyrek gizlenen güzel sayfiyeler arasında heyecânımızı size uçurdu.

Emin olun, yüzlerce şapka arasında yeşil ve solgun sarığı siyah omuzuna gümrâh bir kadın saçı gibi dökülen esmer ve mütevâzi' müezzininiz bize bu sayfiyelerden, tabîatin tâze yeşilliğinden daha güzel göründü. Zîrâ onda yabancı bir âlemin bütün garîbliğini mûnisleştiren bir sihir vardı. O sihire hayrân oldum.

Gerçi yanınıza zaferimizle değil, fakat kalbimizle geldik. Ve kalbimiz, emînim, bir türlü nihâyete ermeyen nikbetinize, hiç olmazsa bir tesellî verebildi.

Etrâfımızı ceviz renkli tenlerinin üstünde abanoz gibi parlayan saçları, siyah kehribarları andıran iri gözleriyle genç ve zinde Hindliler sardı. Bunlar bir kalabalık gibi değildiler. Bir hasretliyi kucaklayan kollar gibiydiler. Yanlarında nebîler târîhinin kudsî manzaralarını hatırladım. İsmail'e kucağını açan Hacer'i düşündüm.

Siz ve biz gökden inen son dinin mağlûb nesilleriyiz. Şu gördüğümüz taş binâların demir teşkilâtının, tahtadan ve zifften sokaklarıyla içleri ipek, yemek, para ve raht dolu haşmetli evlerinin azametini korumak için sizi ve bizi karartmaktan başka çâre göremeyen bir diyarda bir birimize ne kadar can yoldaşıydık!.. Size, İslâm uğuruna kan tüketme râddesine gelen bizler halâsınızın solgun güneşi gibi bakıyordunuz. Biz sizden, sönükleşen İslâm yıldızının uzak şu'leleri gibi ziyâ bekliyorduk.

Düz yollardan bahçenize melûl bir meserretle girdik. Bir İstanbul türbesi kadar bile büyük olmayan küçük mescidinizde Hind'in hülyâlı, nakışlı ve oymalı mi'mârîsinden ne derin izler vardı! Fil dişleri üstünde bile tekrar etmeye doyamadığınız nazîrsiz Taç Mahal'inizin sanki Londra'ya aks etmiş bir solgun gölgesiydi. Kapı kemerlerinin üstüne gülümseyerek raks eder gibi bir zarâfetle işlediğiniz fîrûz renkli nakışlar güneş ve hayal beldeleri için rûhumuzda hasretler uyandırdı. Bir miğferi andıran solgun kubbenin dört köşesine koyduğunuz küçük başlıklı kuleler ve aralarındaki tırtıllı müsellesler Delhi, Lahor, Keşmir gibi yalnız isimleri bile insana ziyâ, harâret ve efsâne diyârlarından lezzetler duyuran bir mâhiyet ihtivâ ediyordu. Ne iyi ki bu mini mini cevherin etrafına ağaçlardan yeşil bir sûr çevirmişsiniz. Zîrâ yalnız kuşların söyleştiği avluya serpilen ince fıskiye burasını bir şark masalı tasvîrine büsbütün benzetiyordu. Kalın, ağır İngiliz semâsının altında küçücük mescidiniz ve halîm sükûnu, şüphesiz, dîn ü diyâr hasretinizi avutan bir murâkabe köşesiydi.

Bize yürekten dosttunuz. Sıcak ve keskin renkli şallarınız gibi baharlı yemekleriniz, ışıklarınız gibi keskin ve dağınık lisânınız bizden olmamakla beraber ne kadar bizimdi ve bize çok mütehassirdiniz! Hanlarınız, mevlevîleriniz tabaklarımıza bol yemekler taşıdı. Aşçınız bile soğuk ve resmi garb teşrîfâtını aşan bir derûnî incizâbla bize, bir mukaddes iklîmin nâdir hayalleriymişiz gibi, kapı arkasından gizli ve ürkek bakıyordu.

Gerçi Sultan Ahmed'in nârîn minârelerinden şu fıskiyeniz gibi yerlere **[108]** serpilen müezzin seslerine benzer güzel sesiniz yoktu. Fakat olsun havasını çan, sis ve

duman dolduran bir şehirde bizi bize bir yürek nidâsıyla siz duyurdunuz.

Ka'be örtüsü gibi simsiyah kubbesinin altında, rengârenk porfirleri hatırlatan içerlek mihrâbına karşı bir küçük cemâat toplandı: Hindlilerden, Mısırlılardan, Sudanlılar ile Cenûbî Afrikalılardan, Türklerden, İranlılardan ve ... Ya Rabbi hâlâ inanamıyorum, İngilizlerden mürekkeb bir cemâat... Bir İngiliz nâ-mîzâcvârî şivesiyle kāmet aldı. Vücûdu şatosundaki müreffeh kanapelerde dinlenen beyaz saçlı bir lord Anadolu halısına bizimle birlikte alnını koydu. Sakalı göğsüne düşen bir ihtiyâr İngiliz ka'dede şehâdet parmağını derûnî kırâetine terfîk etti. Bu namaz müstesnâ bir rûhâniyeti hâizdi. Lordun dîn-i Îsâ'daki teslîse muârız olarak söylediği hitâbe insana bir mu'cize ra'şesi veriyordu. Dedi ki: Dîn-i Muhammed'de cennetin anahtarı papas isimli bir komisyoncunun belinde asılı değil, her mü'minin kendi elindedir. İslâmiyet'te hâlikla mahlûk arasında üçüncü bir şahıs yoktur.

Bekir Sami Bey'in gāyet fasîh Fârisiyle îrâd ettiği nutku bütün Hindliler, her kelimesinde kerâmet münderiç, bir kelâm-ı kibârmış gibi can kulağıyla âdetâ ezberlediler. Asıl en büyük hârika mektep me'zûnu gāyet münevver bir zencinin bu cemâat huzûrunda ihtidâ etmesinde oldu. Anatole France "Tais"inde, gizli hıristiyan dini kullanan bir Numyalı halayığın eizze sırasına nasıl geçtiğini heyecan ve belâgatle tasvîr eder. Önümüzdeki âteşîn siyâhînin ise: "İseviyyeti gördüm. Bütün hayatımda yalnız ona inandım. Fakat artık İslâm'ın ışığı gönlümü çok kamaştırıyor. En doğru ruh yolu onu buluyorum. Ve ona hepinizin huzûrunda ebediyyen giriyorum." demesi Tais'deki levhayı âdetâ solgunlaştırdı. Yâ Rabbi! Yirminci mîlâdî asrının bir gününde mi yaşıyorduk, yoksa Asr-ı Saâdet târîhini mi tekrar ediyorduk?

Octave Mirbeau'nun Felemenk'te bir rıhtımda gördüğü misyoner aklıma geldi. Gramofon sandıklarının üstünde oturmuş, gemi bekliyormuş. Afrika ahâlîsini İsevileştirmek için gramofonları bî-haber siyah sürülere bir Nasrâniyet mu'cizesi diye gösterip câhillleri hak dîne çağırmaya gidecekmiş. İşte gözümüzün önünde bir Afrikalı ki o mu'cizeyi fabrika metâında değil, fabrikalar ve maddî hârikalar pâyitahtında yaşadığı halde yalnız kalbinden doğan ışıkta bulmuş, uyuşuk halde bırakılmak için hazîneler ve nesiller sarf edilen İslâmiyet'in ne için için tazeleşir bir ilâhî çerâğ olduğunu bu ihtidâ bize büsbütün gösterdi.

Yâ Muhammed! Felsefesi, kitapları ve yaşayışları fânî ihtirâslarla fânî ibtilâların zevkini tattıran bir dalâlet asrının çocuğuyum. Asrın bütün inhimâklerinden, bütün zaaflarından benim de hissem var. Fakat beni benden ayırmaya çalışan şu maddî yolun üstünde sana, kaç yerde, hâlâ bin üç yüz yıl evvelki tarâvetinle rast geldim, onun için her gün biraz daha fazla senin olduğumu duyuyorum. Sen en büyük kuvvetsin:

Ey kamu düşmüşlere sen dest-gîr

Yarım asır evvel Gladiston'un Kur'ân'ı göstererek bu kitap yer yüzünden kalkmadıkça rahat etmeyeceğiz! diye bir bâtıl kîn güttüğü şehrin yanı başında seni bu kadar zinde gördüm. Biz mağlûbları bir ruh galebesinin huzûrunda bir araya toplayan elini nihâyetsiz kudret ve şefekatiyle bugün göğsümde hissettim.

Hâkimiyet-i Milliyye

Londra: Pazar Fî 16 Mart 1337

Ruşen Eşref

Maârif Vekîli Hamdullah Subhi Beyefendi'nin

MAÂRİFE MÜTEALLİK MESÂİL-i MUHTELİFE HAKKINDAKİ Nokta-i Nazarları

2

Evkâf Mekteplerinin Seddi:

— Evkāf Mekteplerinin seddi, belki tarz-ı tatbîki i'tibâriyle bir hatâdır. Fakat maksad ve görüş nokta-i nazarından doğrudur. Terbiye ve tedrîste vahdet-i usûl, vahdet-i idâre, vahdet-i emr lazımdır. Bütün mektepler ancak ihtisâs mesleklerine göre programlarında fark gösterebilir. Fakat memleketin iki programlı ibtidâîleri olamaz. Memleketin bütün mektepleri hükûmetin çizdiği yol dâhilinde çalışmaya mecbûrdur.

Şehir ve Köy Mektepleri:

— Şehir ve köy mektepleri, Tedrîsât-ı İbtidâiyye Kānûnunun metninde ve tatbîkinde irtikâb edilen hatâlardan doğmuş bir mes'eledir. Bunun halli için yeni bir kānûn teklîf etmekteyim. Halk maârif için pek çok para veriyor. Bunun mühim bir kısmını diğer maksadlar için kullanıyorlar. Bir kısmını da köylerin aleyhine olarak kasabalar için sarf ediyorlar. Umuyorum ki yeni teklîf edeceğimiz kānûn köy mektepleri mes'elesini mihanikî ve kendi kendine işleyebilir bir intizâm altına alacaktır.

Halkın Mekteplere Rağbetsizliği:

— Halkın mekteplere karşı rağbetsizliği elde edilen netîcenin çocuğu köyünden, âilesinden ayırması, yabancı bir hale getirmesi; diğer taraftan da âile maîşetini, san'atını ıslâh edecek, takviye edecek tecrübî ma'lûmâttan mahrûm bırakmasıyla îzâh edilmelidir.

Mekteplerde Siyâset:

— Mekteplerde siyâset için yer yoktur. Mülkî mekteplerde hatta terbiye **[109]** ve etvâr-ı askeriyye için de yer yoktur. Mektep kâmil bir insan yetiştirir. O meslek-i siyâsîsini sonra bizzat intihâb ve kabûl eder. Hatta mülkî mekteplerimizde yetişen çocuklara terbiye-i askeriyye vermek de bir hatâdır. Biz rûhu ve dimâğı olan gençler yetiştirelim. Onlar pek kısa bir emekle derhâl terbiye-i askeriyyeyi alabilirler. Büyük muhârebelerde Amerikalılar bunun en güzel misâlini gösterdiler, siyâset için de böyledir. Mekteplerde siyâsî cereyânlara aslâ mahal verilmeyecektir. Bu yolda telkînâtta bulunan muallim ve muallimeler şiddetle tecziye edilirler.

Muallimlerin Mesleklerine Adem-i Merbûtiyetleri:

— Ta'lîm mesleğine dâhil olanlar terfî' ve terakkînin muntazam esaslara istinâd etmemesinden ve muhâsebe-i husûsiyyeden maâş alanlar da evvelce zikr ettiğim mahzûrdan mâadâ maâşlarının çıkmamasından müteezzî ve münkesirdirler. Tedrîs ve terbiye vazîfesini der'uhde etmiş kimseleri idâre adamlarımız ve memleket; kesb-i istihkāk ettikleri hürmet ve i'tibâra layık görmüyorlar. Bir maksadı elde etmek isteyenler maksada ulaştıracak vesâiti de istemelidirler. Bu bir hakîkattir. Bu vesîle ile söyleyeyim ki 336 senesi zarfında muhâsebe-i husûsiyyeye merkezden seksen bin lirayı mütecâviz bir yardımda bulunulmuştur. Fakat bu da kâfî değildir. 37 senesi Mâliye Vekâleti ile aramızda hâsıl olan i'tilâf üzerine yardımın iki yüz bin liraya çıkarılması takarrür etmiştir. Millet Meclisi bütçelerimizi tasvîb ettiği takdîrde 37 senesi zarfında ibtidâî ve kısmen tâlî tahsîl veren muallimlerimizin maâş mes'elesi tamamen hal edilmiş olacaktır. Husûsiyle masârif-i mecbûrenin bütün halka teşmîli yalnız müslüman kısma yüklenmiş bu vergiyi daha az mehsûs bir hale getirecektir. İntizâm-ı maîşet, muntazam merhalelere taksîm edilmiş terakkī devirleri, merkezin bütün teşkîlât ile dâimî münâsebeti ve hükûmetin maârif erbâbına göstereceği i'tibâr, meslektaşlarımın göstermeye muvaffak oldukları fedakârlık ve sebât kābiliyetini takviye edeceğine tamamıyla mutmainim.

Köylerde Mektepsizlik, Muallimsizlik:

— Anadolu'da kırk beş bin köyümüz var. Her dört köye bir tek muallim göndermek esası kabûl edilse on bin küsûr muallime ihtiyâcımız derkârdır. Halbuki elde mevcûd muallimler beş bini tecâvüz etmiyor. Bir de livâ ve vilâyet merkezlerinde bir muallim temerküzü mevcûd olduğu nazar-ı dikkate alınırsa bu kadar köy için geriye ne kadar muallim kaldığı tasavvur edilebilir. Mevcûd muallim mikdarını kolaylıkla iki misline iblâğ etmek mümkün olduğuna kāniim. Maîşet darlığından muztarib, az çok tahsîl görmüş pek çok adamlarımız var. Rumeli'de, Suriye'de ve Arabistan'da gāib ettiğimiz topraklardan gelmiş ve gelecek muallimlerimiz var. Husûsiyle tedrîsât-ı ibtidâiyye kasabalarda mümkün olduğu nisbette kadınlarımıza tevdî' edilmelidir. Çocuk kadından daha tabîî, daha mükemmel bir mürebbî bulamaz. Bu fikri Amerika gibi tecrübe etmiş olan memleketler bizi aynı yolda teşcî' eden bir misâl teşkîl eder. Eğer kadınlarımızın yabancı köylere gidemeyeceğini ve erkeklerimizin aynı yerlerde vazîfelerini îfâ etmeleri daha kolay olduğunu nazar-ı dikkate alırsak milletin kadın kısmından en feyizli bir sahada istifâde etmek için büyük bir imkân hazırlamış oluruz. 37 senesi zarfında yeniden açacağımız üç büyük dâru'l-muallimîn ve üç büyük dâru'l-muallimât hoca yetiştirmek için mevcûd müesseselerimizin adedini arttırdığı gibi keyfiyetini de takviye edecektir. Bir de Tedrîsât-ı İbtidâiyye Kānûnunda vücûda getirdiğimiz ta'dîlât meclisimiz tarafından tasvîb edilirse şimdiye kadar olduğu gibi ibtidâî mekteplerinin şu veya bu köyde açılması idâre adamlarının zevk ve takdîrine bırakılmış bir mes'ele olmayacaktır. Aded-i nüfûs esas ittihâz edilecek en kalabalık köylerden başlayarak seneden seneye bütün bir livâ dâhilinde çoktan aza inmek gibi bir tedrîc ta'kîb edilerek bütün köylerin bir mektebe mâlik olmaları te'mîn edilecektir. Mihanikî bir intizâma mâlik olan bu esas Bulgaristan'da en büyük muvaffakiyetle tatbîk edilmiştir. Bu sûretle dâimâ büyük merkezlerin lehine olarak masârıf-ı mecbûrelerini ve hisse-i maâriflerini te'diye eden ve kendilerini hiçbir zaman mektebe mâlik olmayan köylülerimiz mektep için verdiklerini muayyen bir müddet zarfında mektep olarak alacaklardır. Dahiliye Müsteşârı Re'fet Bey Eskişehir Mutasarrıflığı'nda bulunduğu esnâda arz ettiğim fikri tatbîk etmiş ve usûlün basît olduğu kadar ve kat'î kat'î olduğu kadar da amelî bir esas olduğu bit-tecrübe sâbit olmuştur.

Mekteplerde Zâid Masraflar:

— İzci teşkîlâtı Anadolu'da zevâl bulmuştur. Bu teşkîlâtın âileleri bir takım zâid masraflara soktuğuna dâir sarîh bir fikrim yoktur. Yeniden ihyâsı sırası geldiği vakit masraf kısmını mümkün mertebe tahfîf faydalı olur.

Leylî İbtidâîler:

— Giresun'da son iki ay zarfında üç leylî ibtidâî açılmış ve bunların müdîrleri buradan gönderilmiştir. Bir de yetimlere mahsûs olmak üzere pek mahdûd birkaç mektebimiz vardır. Beş leylî sultânîmizin ibtidâî kısımları da leylîdir. Fakat mecmû' nazar-ı dikkate alınırsa denilebilir ki bütün Anadolu'da ancak on leylî ibtidâîmiz vardır. Devamlı muhârebelerin ortada kimsesiz, bakımsız bıraktığı yüzbinlerce yetîm evlâdımız hükûmetin himâ-

yet ve vesâyetine muhtaçtır. Alâiye'ye vâkı' olan son seyahatim esnâsında Selçuk Kalesini ziyâret ederken peşimde benimle beraber yürürken yirmi yedi çocuktan üç tanesinin **[110]** babası vardı. Bütün diğerleri muhârebelerde zâyi' olmuş şehidlerin çocukları idi. Yazık ki maârifimizin çok dar bütçesiyle bu âcil ihtiyaca karşı gelecek teşkîlâtı 37 senesi zarfında yapamayacağız.

Mecbûriyet-i Devâm:

— Mecbûriyet-i Devâm Kānûnunu tatbîk edeceğiz. Yalnız bu biraz da mektep ve muallim mes'elesidir. Mektep açamadığımız, muallim bulunduramadığımız yerlerde mecbûriyet-i devâmı tatbîke imkân yoktur.

Fakat nerede mektep ve muallim varsa mutlak orada tahsîl-i ibtidâî mecbûriyetini infâz edeceğiz.

Masârif-i Mecbûrenin Tevzîinde Adâletsizlik:

— Masârif-i mecbûre herkesin servetine göre taksîm ve tevzî' edilir. Bunun tatbîkātında sû'-i isti'mâlât irtikâb edildiği ve fakīr kısmın yeniden ezilmesine bir vesîle olarak kullanıldığı muhakkaktır. Emin olabilirsiniz ki nereden bir şikâyet aldımsa derhal hatâyı ta'mîr için teşebbüsâtta bulundum. Fakat i'tirâf edeyim: Bu kānûnun halkımıza duyurduğu ezâ ve şikâyet bazı idâre adamlarının beceriksizliği ve bir kısım ahlak düşkünlerinin zaafıyla pek çok alâkadârdır. Anadolu'nun pek mühim bazı noktalarında görüldüğü üzere masârif-i mecbûrenin tedrîsât-ı ibtidâiyyeyi tamamıyla te'mîn ettiği yerlerde mevcûddur. Bu salâha doğru bir haber-i beşârettir.

Hülâsa:

Hülâsaten diyeyim ki: Şuûru uyandırılmış bir nesil, iyi ~~muallim~~ ve muallime, muntazam merâhil-i terakkī ve muntazam maîşet, amelî tedrîsât, merkezle bütün teşkîlât arasında sıkı ve devamlı münâsebet, yeniden yeniye kıymetli anâsırı maârif teşkîlâtına idhâl etmek, memleketi alâkadâr eden te'lîfât ve neşriyât, edebiyât, tıb ve hukūk medreselerine âid ilk kürsülerin ihdâsı, harsî ve bedenî faâliyet-i tezyîdiyye, birkaç kütüphâne. İşte bu sade, fakat mühim maksatlar 37 senesi zarfında Maârif Vekâleti'nin hedeflerini teşkîl edecektir.

DÎNÎ TERBİYE, DÎNÎ TEDRÎS

Kitâbî üç din vardır: Yahudilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık. Bu gün Yahudilik, mütemessiklerinin miktarı pek az olmak, cihân siyâsetinde mühim bir mevkı' tutmamak dolayısıyla mevzû'-i bahs olmaya değmez. Hıristiyanlık'la Müslümanlığı nazar-ı dikkate alıyoruz. Hepimiz biliyoruz ki bu günkü Hıristiyanlık, Hazret-i Mesih'in vaz' ettiği din değildir; kitâbî dinlerin esaslarını münkir bir dindir. Bununla beraber, bütün dünyada ki insanların hemen üçte biri bu dinin sâlikidir. Bu i'tibârla büyük ehemmiyeti hâizdir.

Hıristiyanlık'ta her ferd, dînî husûslarda daima bir rehbere, bir kondüktüre muhtaçtır. Râhibsiz, hiçbir iş olamaz. Bundan dolayı râhiblik bir sınıftır. Hıristiyanlıkta bir kilise, bir (Klerce-Ruhbâniyet) vardır. Râhibler, ferdlerin vicdânlarına hâkimdirler. Râhiblerin dediğinden başka türlü düşünmek, hissetmek dahi bir günahtır.

Kurûn-ı vustâda baştan başa, kurûn-ı ahîrede ise hemen hemen yakın zamanlara kadar ruhbanlık, ilmî düşüncelere bile karışmaktan geri kalmamıştır. Sırf uhrevî olmak lazım gelen vazîfelerini tecâvüz ederek, dünyevî işleri de günahla, sevapla kendi arzularına göre idâre etmeye çalışmışlardır.

Garbda Hıristiyanlığa karşı yükselen isyan hissi pek tabîîdir; kilise ile devletin ayrılması için ne fedâkârlıklar sarf edilmiştir. Devletlerin nâsûtîleştirilmesi (Laisize) asırlarla mücâdelelerin neticesi olabilmiştir. Devlet işlerinden ruhbân nüfûzunu gidermek için halışanlar, harbden sonra, râhiblere yeniden kıymet verilmeye başladığını gördüler.

Müslümanlık bir kere en tabîî bir dindir; sonra İslâm'da ruhbânlık yoktur. Râhib sınıfı gibi, bizde bir hocalar sınıfı teşekkül edememiştir. Vâkıâ hocaların birbirlerine karşı meslekî bir tesânüdü olduğu hissedilebilir. Fakat bu tesânüd taazzî etmemiş, ehemmiyetli bir âmil olacak kudreti kazanmamıştır.

İslâm'da her ferd, dînî işlerde, veli bildiği zatlara mürâcaat ederek istiftâ eder; bilmediği şeyleri sorup öğrenebilir. Din âlimi olmak için mutlakā sarıklı, cübbeli olmak lazım gelmez. Ulemâ-i dînde nice câhiller, sivil kıyâfetinde nice âlimler vardır.

İslâm'da dinini dünyasını bilmek herkese farzdır; bu ilim, ne bir ferde, ne bir sınıfa münhasır değildir. İslâm'da ferdin vicdânına tahakküm yoktur. Hıristiyanlık'ta papasa günah çıkartmak gibi, fikri, hissi, hürriyeti imhâ eden dehşetli bir usûle müslümanlar kat'ıyyen tâbi' değildir. Herkesin zâhirine bakılır; görünüşte müslüman olan kimsenin, bâtınındakine kimse karışmaz; münâfığı yalnız Allah bilir, cezâsını da o ta'yîn eder.

[111] Dünyevî işlerde hakkullâha, hakk-ı ibâdullaha dokunmayan, ahlâka mugāyir olmayan her iş mubahtır. İslâm, âhiret işinde ferdleri takyîd eder, fakat dünya işlerinde cemâati muktedâ-bih kılmıştır.

El-hâsıl Müslümanlık, Hıristiyanlık'la kıyas edilebilecek bir din değildir.

Ruhbanlık, nüfûzunu te'yîd etmek, artırmak husûsunda mekteplerden çok büyük istifâde etmiştir. Garbda, asırlarca mektepleri ruhbânlar idâre ettiler. İnkâr edilmez ki kilise, terbiye işlerinde hayli tekâmüller göstermiştir. Bu noktadan terbiye ilmi ruhbanlığa borçludur.

Kızların terbiyesine dâir zamanına göre, pek mükemmel bir eser yazan Fenelon bir râhipti. Terbiye târîhi, meşhûr terbiyeciler miyânında bir çok râhipler zikr eder.

Misyonerler, dünyanın her tarafında Hıristiyanlığı neşr için, işitilmemiş fedâkârlıklar sarf ederek, mekteppler açarlar. Bizdeki Firer mekteplerinin bir zamanki ehemmiyetini kim inkâr eder? Halbuki bizde, ilk irfân müesseseleri, medreselerdi ki bunlarda münhasıran din dersleri okutulmazdı. Medreselerimiz, birer dâru'l-fünundan başka bir şey değildi, devletin her türlü işlerinde medreseliler kullanılırdı.

Rüşdiyelerin teessüsünden evvelki sıbyan mekteplerimizin ne halde olduğunu da çoğumuz biliyoruz. Mesela Ankara'da hâlâ bu mekteplerin artık büsbütün tereddîye uğramış şekillerini görebilirsiniz. Bunları, ulemâ sınıfından zâtlar idâre etmezlerdi. Hemen hepsi vakıftı. Çocuklara öğle yemekleri bile verilirdi. Hâlâ Perşembe günleri talebesine zerde, pilav veren vakıf mektepler vardır.

Fakat dikkat edilirse, bu mekteplerin, birer müessese tarafından idâre edilmediği, belki ferdî teşebbüslerle, hayır-perverlikle meydâna geldiği görülür.

Teceddüd dediğimiz şey, Tanzîmât'tan sonra, memleketimize girmiş fakat halkın vicdânına bir türlü temessül edememiş bir cereyândır. Bu cereyân, sıbyan mekteplerine, yeni tarz elif-bâlar, kırâat kitapları, târîh, coğrafya, hesap dersleri şeklinde girdi. Rüşdiyeler, i'dâdîler çok sonra zuhûr etti. Yeni şekil ibtidâîlerin, sultânîlerin ise altı yedi senelik bir hayatı vardır. Bu yeni mekteplerin şekilleri hep garbtan, bilhassa Fransa'dan alınmıştır; fakat teessüfe şâyândır ki hiç birinin ne harsî ne amelî bir kıymeti yoktur. Bunlar bize ruhu bozuk îmânı sarsılmış, İslâmlığa, Türklüğe yabancı olmaya başlamış unsurlar yetiştirdi; şimdi ise hiçbir şey yetiştirmiyor. Bundan anlaşılabilir ki mekteplerimiz bir buhrân devri geçiriyor. Birçoklarımızın irticâ' diyebileceği bir tarzda mektepleri ıslâh etmek ihtiyacındayız. Kimse inkâr edemez ki, mekteplerimizin ibtidâî, tâlî kısımlarında din dersleri okutuluyor. Programlara, kitaplara bakılırsa bu kadar çok ma'lûmâtı en mutaassıb kimseler bile, kâfî değil, hatta fazla görebilirler. Tedrîsâtın ehemmiyetle ta'kîb olunduğuna da imtihanlarda ki sarıklı mümeyyizler şâhid gösterilebilir. Bununla beraber kimse mekteplerden, memnûn değildir. Bu memnûniyetsizlik, hem dînî terbiyedeki tereddîden, hem de tedrîsin amelî bir kıymeti olmamasındandır.

Mekteplerde Kur'ân, ilm-i hâl okutulmadığından, namaz kılınmadığından bahsedenler, bazı mahaller, bazı mektepler istisnâ edilirse, haklı değillerdir. İbtidâîlerde Kur'ân, tecvîd, ilm-i hâl, tâlîlerde hatta fıkıh, ilm-i kelâm okutuluyor; ne çare ki yine çocuklar dînî bir duygu ile yetişmiyorlar.

Dînimiz, hiçbir vakit ma'kūlâtı inkâr etmiyor; hiçbir vakit ilmî mu'tâları reddeylemiyor. Bilakis ilmin her nev'ine büyük kıymet veriyor. İlmi, müşrik diyârı olan Çin'de bile aramaya bizi me'mûr ediyor.

Zaten ilim akla, din kalbe hitap eder. Allah'ın işi akıl terâzîsiyle ölçülemez, fakat kalble hikmeti sezilir.

Mekteplerde zorla namaza sevk olunan çocuklar, duymadan, sevmeden, istemeye istemeye yatıp kalkıyorlar. Mekteplerimizde namaz var, fakat bu, namaz değil, belki cebrî bir cimnastiktir.

Ma'lûmdur ki terbiye bir iş, tedrîs bir âlettir. Mekteplerde dînî tedrîsât, dînî terbiyenin âleti olmak lazımdır. Dînî terbiyedir ki dînî seciyeyi ibdâ' eder. İşte mekteplerimizde dînî tedrîsât bu esâsa göre yürütülmüyor, dînî terbiye tamamıyla mühmel kalıyor.

Bana misyoner mekteplerinden örnek almamızı söyleyenler bulunur. İddiâ edebilirim ki Müslümanlık, misyonerliğe muhtaç değildir. On asır zarfında İslâm'ın terakkīsi, misyonerlik gibi dînî teşkîlât, dînî propaganda ile mi oldu? İslâmların dînî, ahlâkī fazîletleri, aynı zamanda medenî faâliyetleri, dinlerinin kuvvetlenmesi, daha fazla intişâr etmesi için kâfîdir.

Onun için mekteplerimizde dînî terbiyeyi, dînî tedrîsâtı yoluna koymak, çocukların akıllarını ilimlerle kuvvetlendirirken, kalblerini de dînî duygularla müteheyyiç kılmak lazımdır. Mekteplerimizi harsî husûslarda garba benzetmekten şimdiye kadar hep zarar gördük; bundan sonra ise bu zararlar, telâfîsi kābil olmayacak derecede ziyadeleşecektir.

Dînimiz, harsımızın en çok kuvvetli, en baştaki bir rüknüdür. Laik ta'bîrinin Müslümanlık'ta yeri yoktur, demiştim. Zaten laik demek, dinsiz demek değil; gayr-ı

rûhânî, daha doğrusu gayr-ı ruhbânî demektir. Bizde ruhbâhlık olmadığına göre lâik kelimesinin de yeri olmamak **[112]** lazımdır. Lâ-dînî ta'bîrinin mukābili laik değil, "Arolojimyo?" olmak gerektir.

Bilinmek lazım gelen pek ehemmiyetli bir mes'ele vardır ki Türkiye devletinin bir İslâm devleti olduğu, bütün İslâm devletlerince -velev zımnî olsun- muktedâ tanıldığıdır. İslâm devletinin maârifi de, harsen islâmî olmak zarûrîdir. Bu esası kabûl ettikten sonra mekteplerde dînî terbiyenin, dînî tedrîsin iyi bir tarzda idâresine kimsenin bir şey demeye hakkı olabilir mi? Yine bu esasa ibtinâ ederek medreselerin Dâru'l-Fünûn İlâhiyât Şu'besi, vâiz, hatîb, imâm, hâfız yetiştirmek için birer ihtisâs medresesi olmaları lazım geleceği söylenemez mi?

Fakat bizce burada matlûb olan şey, mekteplerde dînî terbiyenin, dînî tedrîsin ilmî bir tarzda idâresidir. Mekteplerimizde mevcûd olmayan budur; halkın mekteplerden şikâyetini istilzâm eden de budur.

Müslümanlık, mâdem ki sınıf gayretine istinâd etmiyor, mâdem ki müslim kavimleri bir birine kardeş yaparak İslâmî beynelmileliyet vaz' ediyor. Mâdem ki başka dine sâlik olanlara karşı kin besletmiyor, öyle ise başka dindeki kavimlerde gördüğümüz kara taassubun İslâmiyyet'te yeri yoktur, hakîkī bir müslüman mutaassıb olamaz. Bu gün taassub sâhibi gördüğümüz kimseler, İslâmiyet'in esasındaki seciyeyi idrâk edemeyecek kadar dar bir zihniyetle dînine merbût olanlardır. Fakat mekteplerimizde dînî terbiyeyi, dînî tedrîsi hüsn-i idâre edecek olursak, o vakit müslümanlar arasında taassub beliyyesini kalbinde taşıyacak kimse kalmayacağına emin olmalıdır. Bugün halkta gördüğümüz taassub şeklindeki hissi, ictimâî vicdânın gayr-ı millî cereyanlara karşı olan bir aksülameli telakkī etmek pek doğrudur. Bu aksülameli tevlîd eden sebebleri ortadan kaldırdınız mı, halkın mekteplere karşı olan vaz'iyetinin tamamıyla değişeceğinde şüphe etmeyiniz. Dînî terbiye dînî tedrîs mes'elesi dar bir kafa ile, indî düşüncelerle halledilemez; ilmî usûllerle nazar-ı dikkate alınmadıkça bu mes'ele hakkında söylenecek sözlerin bir kıymeti olmasa gerektir. Dînî hissiyâtı zinde, millî vicdânı temiz olan ve halk içinde, hatta en dinsiz milletlerde dînî aksülamellerin tekrar yüz gösterdiği bir zamanda, dînî terbiyeyi, dînî tedrîsi ihmâl etmek hiçbir terbiyecinin kabûl edemeyeceği bir keyfiyettir. Binâenaleyh mekteplerde dînî tedrîsâtın çok ma'lûmât vermek sûretiyle değil, dini çok duyurmak, çok sevdirmek sûretiyle idâresini düşünecek, bu husûstaki esasları tesbit eyleyecek zaman gelmiş de geçmiştir, i'tikādındayım.

Kâzım Nâmî

MUSÂHABE

Dün sabah Üstâd, ber-mu'tâd çayı demlemiş, tefekküre dalmıştı. Semâver galeyân halinde idi. Bardaklar evvelce yıkanmış, kurulanmış, Üstâd'ın önüne getirilmişti. O sırada odanın kapısı vuruldu. Buyurun, dedik kapı açıldı. Baktık, bizim âşinâ-yı kadîm Yusuf Akçura Bey selam vererek içeriye girdi. Elinde bir paket çay ile bir de son yazdığı bir kitap vardı. İstanbul hediyesi olmak üzere Üstâd'a takdîm etti. Üstâd teşekkür etti:

– Yusuf Bey, tam zamanında geldiniz. Çayımız demlendi. Sana bir Tatar çayı içireyim.

– İyi ama Tatar çayı böyle tam takır olmaz. Onun bir çok tevâbii olur: Pastalar, reçeller …

– Evet, bizim serseri Abdürreşid'in evinde görürdük; öyle idi. Biz de ona benzeyecektik, fakat nasîb olmadı. Ekmeğimiz var, isterseniz pasta yerine onu getirelim.

– Hay hay! Sizin ekmeğiniz pastadan da lezzetlidir.

Menzil-i maksûda vâsıl olmak için ayrı ayrı yolları tutan bu iki yolcu ara sıra böyle birleşirler. Ve o zaman yorgunluklarını, karşılarına çıkan mevânii, müşkilâtı yekdiğerine anlatmaya başlarlar. Yusuf Bey'in Üstâd'a çok muhabbeti vardır. Üstâd da onu sever. Ve böyle uzun yollardan yorgun gelmiş gördükçe ona Tatar çayı yapar, onun yorgunluğunu izâleye çalışır. Yusuf Bey de vefakârdır, Üstâd'ı unutmaz. Meselâ Medine'ye gitse oradaki samîmî duygularını Üstâd'a bildirmeyi bir vazîfe addeder. Büyük bir câmii ziyâret etse, hoş bir Kur'ân sesi dinlese derhal Üstâd'ı hatırlar ve nerede olsa bir hasretnâme yetiştirir; hislerini döker. Bu gün de dergâhı ziyâreti o muhabbet ve vefâkârlığın sevkıyledir.

– Yusuf Bey, seni görmeyeli sakalın epey ağarmış!

– Evet, zaman ağarttı. Yoksa o kadar ihtiyar değiliz. Çok meşakkatler çektik. Bu tevkīfhânelere düştük. Nihayet garb devletlerini de İstanbul'da gördük. Pâyitahtımız çiğnendi; hâkimiyetimiz yıkıldı. Bu derdler bizi vakitsiz kocattı.

– Evet, biz, Fâtih'lerin, Selim'lerin vefâsız evlâdı yâdigār-ı ecdâdı yaşatamadık. Türlü türlü çılgınlıklarla, türlü türlü tefrikalarla koca saltanatı bu elîm hale getirdik. Şimdi burada yıkılan, târumâr olan o bünyân-ı muazzamın enkāzını derleyip toplamaya çalışıyoruz.

[113] – Ümîdiniz nasıldır?

– Ben hiçbir zaman nevmîd değilim. Azim ve îmân olduktan sonra muvaffak olacağımıza şüphe yoktur. Bir sene evvelki halimizle bu günü mukāyese edersek azmin, îmânın neler yapabileceğini görürüz. Ben bütün kusûru bizde, milletin rehberlerinde görüyorum. Milleti birbirine düşüren, milletin ruhuna ümîdsizlik aşılayan, onu aykırı yollara sürüklemek isteyen hep bizleriz. Biz

ne vakit aramızda vahdet gösterir, milleti hak yoluna da'vet edersek o, derhal mütâbeatta kusûr etmez, her fedakârlığı îfâya şitâb eder. Gördüğünüz muvaffakıyetler hep bu vahdetin âsârıdır. Eğer ifrât ve tefrîte düşmekten, eski çılgınlıklara, ihtirâslara kapılmaktan nefislerimizi sıyânete kādir olabilirsek hiç şüphe etmem ki milletimizin istiklâlini te'mîne Cenâb-ı Hak bizi muvaffak edecektir.

– İyi ama bu halkın cehline nasıl bir çare bulacağız? Bunu san'at sâhibi etmenin, işini gücünü, yaşamasını bilir bir hale getirmenin yolunu nasıl te'mîn edeceğiz. Görülüyor ki Anadolu'ya hiç bakılmamış. Bu güzel yerleri ma'mûr etmek sâkinleri için bir vecîbe değil midir?

– O, pek kolaydır. Elverir ki biz onun kolundan tutmak tenezzülünde bulunalım. Yusuf Bey, rica ederim söyle, milletin hayrı için, onun refah ve saâdeti için biz ne yaptık da o "İstemem" dedi. Biz İstanbul'da mütemâdiyen bir birimizle didiştik durduk. Fakat işte bu gün görüyoruz ki millet nâmına o fuzûlî hareketlerimiz hep lafta kalmış. Memlekette ne mektep var, ne san'at! Ne olurdu, orada o kadar münâkaşalarla vakit geçireceğimize her birimiz Anadolu'nun bir tarafına gelip de küçük birer mektep açsaydık, küçük birer san'at ocağı uyandırsaydık.

– Vallâhi Âkif Bey, doğru söylersek ben bu gün Anadolu'nun bir tarafında birkaç karış toprak alıp onu i'mâr etmek hissiyle mütehassis olarak buraya geldim. Fakat, ne dersiniz, geçen gün Cura'daki bağlara gitmiştim, kendimi yokladım da bu işin öyle kolay olmadığını anladım. Demek ki ona göre yetişmemişiz.

– Onda şüphe yok. Hepimizin elden gelen şeyi laftan, sözden ibârettir. Bütün okuyup tahsîl gören münevverler müstehlik oluyor. Maddî olarak millete hiçbir hayrımız dokunamıyor. Bakınız, İstanbul'dan gelenler arasında kaç tane san'atkâr vardır? Esâsen orada yok ki buraya gelsin. Avrupa'ya bu kadar adam gönderdik. Hepsi ya avukat oldu, ya feylesof. Çünkü o kolaydır ve memlekette revaçtadır. Fakat maddî bir san'at elde etmek için terlemek lazımdır ve sonunda da yine işin başına o san'atkâr değil, ya o avukat, ya o feylesof geçecektir.

Bahis uzayıp gitti. Çaylar tekerrür eyledikçe bahisler de tenevvu' etti. Semâver tükenince şiir faslı başladı. Yusuf Bey Üstâd'ın Anadolu'da yazdığı son şiirlerini dinlemek arzusunu izhâr etti. Üstâd bazıların okudu.

– "Kır Ağasının Rüyâsı"nı münferid olarak görmüştüm. Şimdi anlaşılıyor, bu güzel hikâyenin üstü, altı da varmış. Âkif Bey, şu "Âsım"ı ne vakit ikmâl edeceksiniz?

– Çok istiyorum fakat vakit olmuyor ki. Meclis'te meşgūliyetimiz temâdî ediyor. Ara sıra vakit buldukça şu ufak parçaları yazıyorum. Bakalım, inşâallâh Ramazan'dan sonra uzun günlerde belki ikmâle muvaffak olurum. Siz bu kitabı yeni mi yazdınız?

– Mekteb-i Harbiyye'de verdiğim târîh-i siyâsî notlarıdır. Geçen sene yazıyordum. Bu kısım şark mes'elesinin medhalidir. Bazı parçaları okuyayım:

"Deriyo'ya göre: Şark mes'elesinin mâhiyeti ehl-i İslâm ile gayr-ı müslimlerin kavgasıdır. Şark mes'elesi Sultan Mehmed'in İstanbul'a ayak basmasıyla değil, Nebi Muhammed'in dünyaya ayak basmasıyla hâdis olmuştur. Bu cihetle şark mes'elesi İslâm mes'elesi demektir. İslâm'ın Avrupa'da ric'ati şark mes'elesini tevlîd etti." Sahife 6

"Şark mes'elesi, hıristiyan Avrupa akvâmının müslüman şark akvâmını iktisâdî ve siyâsî nüfûz ve hükmü altına almak maksadından tahassul eden mesâil-i târîhiyyenin mecmûudur." S. 9

"Türkler âlem-i İslâm'ın işbu iki cebhesinde, yani garb ve cenûb cebhelerinde, Bizanslılardan başlayarak her türlü hıristiyan akvâm ile on asırdan fazla bir müddet çarpıştılar ve el-yevm çarpışmaktadır. Bu nokta-i nazardan denilebilir ki İslâm ve Nasârâ âlemleri beyninde ve alelhusûs Türklerle hıristiyanlar arasında bir "Bin Sene Muhârebesi" devam etmektedir. Şark mes'elesi bu bin sene harbinin cihet-i siyâsiyyesidir." S. 16

"Hıristiyan dünyası, âlem-i İslâm'ı arkadan kuşatmak için Hind'e taarruz etmek fikrini tâ 15'inci asırda tasarlamışlardı; 1492 mîlâdîde Amerika'yı keşf eden ve insâniyete, medeniyete hizmet maksadıyla hareket ettiğini zannettiğimiz Kristof Kolomb garptan giderek Hind'e vâsıl olmak ve bu sûretle "İslâm'ı arkasından vurmak, beşiğinde ezmek istiyordu." S. 20

"Ruslar şimâlden Türk ve müslüman hükûmetlerini imhâ ede ede 19'uncu asr-ı mîlâdî nihâyetinde Pamir yaylasının şimâl yamaçlarına geldikleri zaman, cenûbtan çevirme yapan İngilizler de aynı yaylanın cenûb yamaçlarına vâsıl **[114]** olmuş bulunuyorlardı: Hıristiyan âlemi, İslâm dünyasını bu vechile iki büyük kavis çevirerek, tamamen kuşatmış demekti. Bununla beraber merkez cebhesi, Hilâfet-i İslâmiyyeyi de hâiz Osmanlı saltanatı, ma'rûz kaldığı mütemâdî taarruzlara, gittikçe sıklaşan mağlûbiyetlere, hatt-ı ric'atin kesilmiş olmasına, hıristiyan tebeasının kıyâm ve isyanlarına, müslüman ahâlîden bazılarının hıyânetlerine rağmen vazîfesini îfâda, kendi mıntıkasını kahramânâne müdâfaada devam eder. Yirminci asr-ı mîlâdî hulûl ettiği halde, henüz Osmanlılar Avrupa'dadır. İşte bu kuvvetli cebheye edilen mütevâlî ve müteselsil taarruzâta müteallik mesâil-i siyâsiyyedir ki mahdûd ma'nâsıyla asıl şark mes'elesini teşkîl eder."

S. 21

"Şark ve İslâm siyâsetinin ikinci merhalesi -ki ağleb-i ihtimâl birinci kademesinin muvaffakiyetle atılmasını müteâkıb tasavvur olunmuştur. Selçuk sultanlarının bir zamanlar kısmen te'mîn ettikleri şark-ı İslâmî vahdetini husûle getirmek olacaktı. İki an'ane-i Selçûkıyyeden birisini, Şarkī Roma İmparatorluğuna hâkim olmak gāyesini zâten te'mîn etmiş olan devlet-i Osmâniyye, ikincisi an'ane-i Selçûkıyyeyi, Hilâfet-i İslâmiyyeye sahip olmak emelini de kuvveden fiile çıkaracaktı. Sultan Selîm, saltanat-ı Rûmiyyeyi Hilâfet-i İslâmiyye, saltanat-ı İslâmiyye hâline geçirmek, âlem-i İslâm'ı tefrikadan kurtarmak, vahdet-i İslâmiyyeyi, muâsır bir ta'bîr ile İttihâd-ı İslâm'ı te'mîn etmek istemiştir." S. 54

Bu sûretle edebiyâttan sâha-i siyâsete geçildi. Yusuf Bey Avrupa'nın dessâs siyâsetinden, bizi aldatmak husûsundaki mahâretinden bahsetti ve dedi ki:

– Ben Avrupalıları, onların fettân siyâsetini bilirim. Muhâtaplarını ateş karşısında ki mum gibi eritirler, yumuşatırlar.

O sırada bir misâfir daha geldi. Bu bahse o da iştirâk etti. Söz uzadı. Bir aralık Yusuf Bey saate baktı:

– Geç olmuş. Geleli iki saati geçmiş. Müsâadenizle gideyim. Yine görüşürüz.

Dedi. Biz beraber çıktık. Üstâd kaldı. Şiirini yazmaya uğraşıyor.

* * *

Yolda gidiyoruz. Hacı Musa Câmi'-i şerîfinin yanına geldik. Orada bir çocuk gürültüsü sokağı tutmuş, gelip geçenin nazar-ı dikkatini celb ediyordu.

– Burası ibtidâî mektebi olacak. Girelim, bakalım dedik.

İçeri girip de mektebin ve çocukların hâlini görünce o kadar müteessir olduk ki ... Zavallı yavrucaklar bazıları yerlere tahtalar üstüne oturmuş, önlerinde uzun bir rahle. Bazıları da ayakta kaynaşıyor. Çamur, kapı civârında hayli mesafeyi dâire-i istîlâsına almış. Bekâr dükkânlarındaki yatacak yerlere benzer, genişçe raflar şeklinde merdivenle çıkılır bir yerde kızcağızlar cıvıldıyor. Sağ tarafta künbed gibi bir yer. Orası hoca efendinin makāmı olacak. Mektebin üstünü, altını kenarını köşesini cevelân edebilecek kadar uzun, birkaç metre boyunda bir sırık. Hoca efendi aşağı yüze gitmiş: Maâş alacakmış, yahud işini görecekmiş... Çocuklar pekiyi bilmiyor. Makāmına sırık niyâbet ediyor. On dört on beş yaşında iki çocuk da ellerinde birer değnek, çocuklara harman çevirtiyor. Bu kalfaların birisi elbisesini son modaya uydurmuş: Külot pantolon, avcı caketi, kalpak... Yalnız çizmeleri eksik. Çocuğun seviyesi, hâl ü tavrı kalfalıktan ziyâde, sığırtmaçlığa yaraşır.

Bizi görür görmez şaşaladılar. Bir an için gürültü kesildi. Fakat bir dakīka bile geçmeden çocuklar yine civ cive başladılar. Külotlu kalfa hatırı sayılır değneğini aşağı indirdi. Arkadaşıyla beraber yanımıza geldi. Yusuf Bey'in için için hiddetlendiğini anladım. Kalfa bile hissetti de değneği arkasına götürerek saklamak istedi.

– Sen kimsin. Bu çocuklar arasında işin ne?

– Ben kalfayım. Hocamız aşağı yüze gitti. Çocuklara bakıyorum.

– O elinde ki nedir? – Sopa. Gürültü edenler için.

– Sen okumak biliyor musun? – Biliyorum.

– Ne biliyorsun? – Kur'ân-ı Kerîm.

– Oku bakalım...

Kırâetle okumaya başladı. Fakat o kadar yanlış okudu ki..

– Sen hesap bilir misin? – Bilirim.

– İki kere iki kaç eder? – Dört.

– İki kere üç? – Altı. – Üç kere? – Dokuz?

– Beş beş daha? – On. Üçü çıkınca kaç kalır? – Yedi.

– Yedinin üstüne dokuz koyunca kaç olur? – .....

– Sen nasıl kalfasın? Bir şey bildiğin yok.

Yavrucaklardan birisi elinde kâğıt parçaları, başını yukarı kaldırmış hayran hayran bakıyor.

– Oğlum elindeki kâğıt parçaları nedir? – Elif-bâ.

En âdî kâğıt. En kötü bir taş basması. Yazılar okunmuyor. Kâğıdın ensâcı kabarmış, elinin kirini tamamıyla massetmiş. Kitap, dört köşesini sanki fare yemiş de, müdevver bir şekle girmiş.

– Dersin nerde oğlum? – Burada. – Oku bakalım.

Çocuk tangır tungur bir şeyler okumaya başladı. Çin-i Maçin lisanı gibi bir şey.

[115] – Yusuf Bey, ne söylüyor anladınız mı? Ben anlayamıyorum.

– Zaten anlaşılacak şey değil ki. Bunun okumasını ben de bilmem.

"Bak, tak ... ilâ âhir" be, de ve çe hareke var: Üstün, esre, ötre. Kaf'da cezm. Hani, şu iki harfin kaç türlü okunması ihtimali varsa çocuk hepsini okumak istiyor. Tabîî bir şey anlamanın imkânı yok.

– Haydi oğlum, sen git. Diğer birine, sen ne okuyorsun oğlum? – İlm-i hâl.

O sırada Çat! Diye bir ses kulağımıza geldi.

– O ne? – Bir şey değil. Kalfa çocukları döğüyor?

– Oku bakalım.

Çocuk bir şeyler mırıldanmaya başladı. Kulağımızı verdik. Yine o Çin-i Maçin lisânı. Hatırımda kalan birkaç kelimesi:

- Sıbyânî, Velûtî bi önder, inşâ, kude, basa... daha bir takım anlaşılmayan sözler.

– Bu (înşâ) ne olacak acaba? Kalfa efendi, baksan a, nasıl okuyor. Bunun doğrusunu sen söyle bakayım.

Değnekli kalfa çıkıştı: – Ali, doğru okusan â. İşte görmüyor musun? Zemi, ...pazar ...

– Aferin kalfa başı.

– Yusuf Bey, semi' ile basar'ın Çin-i Maçin'cesini öğrendiniz ya ne imiş: Zemi, Pazar.

Yusuf Bey hiddetinden çatlayacaktı. Fakat karşısında hücûm edecek kimse yoktu. Çocuklara sordu:

– Buraya Maârif Müdîri gelmiyor mu? – Kimdir o?

– Hani. Bizim gibi adam. – Efendi Abca, hiç kimse gelmedi.

Kızcağızlar da kuş gibi merdivenden atlaya atlaya indiler. Ellerinde kınalar, başlarında namaz örtüleri. O kadar sevimli ve mahcûb yavrucaklar ki sıkılmaktan bir birine giriyorlar.

– Kızım senin adın ne? – Hatice.

– Ne okuyorsun bakayım? – Muhammediye.

– Oku bakayım... Makāmla okumaya başladı. İki mısrâ' kadar okudu.

– Ne demek o kızım?

– Bilmem ki. Bizi hocamız yalnız böyle okutuyor. Ne demek sormuyor.

– Sen ne okuyorsun kızım? – Mevlid-i şerîf.

O da makāmla okumaya başladı. O da ne demek olduğunu bilmiyordu. Derken kızların kalfası yukarıdan indi. On üç yaşlarında kadar bir kız. Sorulan suâllere erkeklerden ziyâde cevap verdi. Erkek kalfaların canı sıkıldı: – O çok bilir, dediler. O nümûne mektebinde de okudu. O sırada iki kız daha kapıda peydâ oldu. Onların göğüslükleri var. Kıyafetleri başka. Mekteplerinin ismini söylediler. Ama hatırımızda kalmadı. Yeni usûl mektepliler. Bu kınalı elli, mahcûb kızcağızların tamamıyla zıddı. Kendilerine sormadan söze atıldılar:

– Ah, bunlar bir şey bilmez ki. Biz çok şeyler okuruz: Hesâb, hendese, kırâet ...

Yusuf Bey, onların münâsebetsiz hallerine canı sıkıldığı için, onlara bir şey sormadı.

*
* *

Çıkıp gidiyorduk; Yusuf Bey, hem hayrette kalmış, hem de kızmıştı:

– Doğrusu, bu zamanda, bilhassa burada böyle bir mektep bulunacağına hiç ihtimâl vermiyordum. Maârifçiler bir kere olsun burasını gelip görmemişler mi? Bu hal beni çok müteessir etti. Evvelce muhtelit tedrîsâta taraftardım. Fakat bunun da mahzûrlu olduğunu görüyorum. Zavallı yavrucaklar, hele o kınalı elli ma'sûm kızcağızlar, ne kadar saf, ne kadar zeki, fakat bir şey bilmiyorlar. Maârif mes'elesi bizde büyük dert. Buna müsta'cel bir çare bulmak lazım. Nazariyelerle bir iş yürümez. Amelî ve serî' bir tedbîr ister.

– Yusuf Bey, kapıdan bakan Nümûne'li kızlara bir şey sormadınız. Onlar hendese de bilirlermiş.

– Onların da halini beğenmedim.

*
* *

Birkaç adım sonra tekrar görüşmek üzere ayrıldık. Yusuf Bey evine girdi. Ben de düşüne düşüne idârehâneye geldim. Bakalım, bu hafta zarfında tekrar görüşebilirsek yine konuştuklarımızı yazarım.

Eşref Edib

Müslümanlara Hitâbe:

ARTIK UYANMALIYIZ

Ey müslümanlar! Artık uyanmalıyız. Birkaç asırdır daldığımız derin uyku ve gaflet âsârıdır ki birçok memleketlerimiz ecnebîlerin mülevves ayaklarıyla çiğnendi. Bir memleket ezilir, yıkılır, yakılırken diğer beldelerimiz hiç aldırmadı. Onlara seyirci kaldı. Kur'ân'ımız, Peygamber-i zî-şânımız bize böyle mi emrediyor? Bütün müslümanlar bir ceset gibi olacak, yek diğere candan sarılacak, ölecekse beraber ölecek, yaşayacaksa beraber yaşayacak buyuran yüzlerce evâmir-i ilâhiyyeyi işitmedik. Hele şu **[116]** son yarım asır zarfında koca Tuna'lardan, Eflak ve Boğdan'lardan, Bosna-Hersek'lerden, Belgrad'lardan, Filibe'lerden, Kosova'lardan ve herbiri birer padişahlık kadar vâsi' olan Rumili vilâyetlerimizden, Cezayir'lerden, Tunus'lardan, Trablusgarb ve Bingazi'den, koca Mısır eyâletimizden ayrıldık. Şu son harb-i umûmîde de vaktiyle Emeviye ve Abbasiye gibi büyük İslâm devletlerinin makarr-ı saltanatları olan Şam, Bağdad gibi ülkelerimizi elden çıkardık. Mütâreke denilen meş'ûm ahidnâmeden sonra da o hunhâr ecnebîlerin gözleri doymadı. Beş yüz senelik pâyitahtımızı işgāl ettiler. İkinci pâyitahtımız olan Edirne'yi ve birinci pâyitahtımız olan Bursa'yı çiğnediler. O güzel muazzam câmi'leriyle o büyük pâdişahlarımızın münevver türbelerini pâ-mâl-i hakāret ettiler. İzmir, Adana ve Gazi Ayıntab gibi taşı toprağı altın bitiren o güzel yurtlarımızı kan deryâsına, yangın yerine çevirdiler.

Bu yurtlarımızda yüz binlerce yıkılan hânümân, dökülen kan, süngülere takılan sıbyân, ismet ve iffetleri yırtılan muhadderât-ı benât ve nisvân artık bize büyük bir intibâh vermelidir. Dünyada tek müslüman bırakılmamak, Kur'ân kaldırılmak, minârelere salîbler asılmak, evlâdı-

mız sağ bırakılırsa Artin, Dimitri yetiştirilmek düstûr-ı kâfirânelerine nihâyet verilmelidir. Cenâb-ı Hudâ ve Resûl-i kibriyâya ve bu memleketleri canlarını verip bize bırakan fâtihân ve şühedâya karşı dünyada âhirette hacîl kalmamak için artık eski gafletlerimize nihâyet verip müdâfaa-i vatana candan sarılmalıyız. Hâlâ milyonlarca müslüman muvahhid iken kemâl-i zillet ve mahkūriyetle dört gün daha yaşamak rezîletinden kurtulmalıyız. Müslümanlığın şânına layık istiklâl-i tâm ile yaşamak azm-i kat'îmizi irâe etmeliyiz. İslâm ordusunun son nümûne-i kāhiresi olan İnönü muzafferiyetlerini zafer-i kat'îmize kadar yaşatalım. Kuvvetli azim ve îmân, adl ü ihsân; ilm ü irfân ile yaşatalım.

Mustafa Takī

İSLÂM KUVVETİ

Sofya askerî kulübünde Bulgaristan'ın ma'rûf generallerinden Markof tarafından birçok ricâl-i mülkiyye ve askeriyye ile erkân-ı matbûâtın hâzır oldukları pek kalabalık bir ictimâ'da îrâd olunan konferansın ehemmiyetine binâen âtîdeki fıkralarını aynen nakl ediyoruz.

"Anadolu'nun göbeğinde Kemal Paşa hazretleri tarafından hazırlanan kuvvetler Düvel-i Mü'telife'nin nazar-ı dikkatini celb ettiğinden bilâ-teemmül bu kuvvetlerin kahr u tedmîri vazîfesi Yunanlılara tahmîl edildi.

Bu devletler zannettiler ki Rumlar İzmir'i işgāl ile Anadolu içerlerine doğru azîm kuvvetler sevk ederek Kemal Paşa hazretlerini ezecektir. Hâl ise ber akis oldu. Kemal Paşa tezyîdine muvaffak olduğu daha esaslı kuvvetlerle Rumların tecâvüzât-ı vahşiyyânelerine karşı kahramânâne müdâfaa ve mukābeleye başladı. Rum kuvvetlerini günden güne daha ziyade sarsmak sûretiyle vaz'ıyete hâkim oldu. Netice i'tibârıyla Rumlar deruhte ettikleri o fuzûlî vazîfeleri îfâ edemediler ve hiçbir vakit edemezler. Çünkü Kemal Paşa'nın dayandığı kuvvet menba'ları daha ruhlu ve daha feyizlidir, evvelâ bütün âlem-i İslâm'ın müzâhereti, sâniyen bütün Türklerin, Tatar akvâmının büyük bir Türk devleti vücûda getirmek üzere ittihâd temellerini kurmaya başlamaları. Burnumuzun dibinde geçen bu muazzam inkılâbı yakından görebilir miyiz; daha doğrusu Türk kuvvetini bi-hakkın tanıyor muyuz? Bütün âlem-i İslâm kendi büyük âile-i ma'neviyyesi içinde asırlardan beri yegâne müstakıl devlet-i İslâmiyye olan Türk kavmine bundan böyle daha ziyâde sarılmak ihtiyacını duydu. Bu yegâne müstakil devletin esârete geçmesi kendi izzet-i nefsine karşı müdhiş darbe telakkī etti. Bu i'tibâr iledir ki Türklerde bütün âlem-i İslâm beyninde müesses merbûtiyet-i ma'neviyyeyi tersîn eden iki kuvvet mevcûddur: Biri İslâm dinine mensub bütün akvâmın an'anât-ı ahlâkıyyesinden olan Hilâfet kuvveti, diğeri de Türk saltanatıdır.

Evvela; bütün İslâmları bir noktaya toplayan bir rehber-i hakīkī vardır ki o da Kur'ân'dır. Zanneder misiniz ki bu kitap öyle yarım yamalak telakkīmiz vechile bir kitaptır. Hayır bu kitap pek büyük ve derin felsefeyi câmi'dir. Kadının hukūk-ı meşrûasını en ziyâde müdâfaa ve himâye eden bu kitap olmuştur. Burada mesâil-i dîniyyeden bahsetmek istemediğimden bu bâbda daha ziyâde îzâhât ve tafsîlât vermekten sarf-ı nazar ediyorum.

İkincisi, İstanbul saltanatı etrafında kendi birliğini mevkı'-i fi'le çıkarmak isteyen Türk ve Tatar unsurlarının büyük yekûnudur.

Türkler asîl, merd, şecî', zeki, vatan-perver, âlîcenâb, dinine sâdık ve alelhusûs istiklâlleri için her türlü fedâkârlığı ihtiyâr eder necîb ve kahraman bir millet olduklarından şu eyyâm-ı imtihânda mühlik ve müdhiş vekāyia karşı pek ziyâde merbût oldukları vatanlarını şiddetle müdâfaa için kuvâ-yı ma'neviyyelerini tanzîm ve takviye ettiler; evet istiklâl ve hayatları mevzû'-ı bahs olduğu şu zamanda nâ-mağlûb bir şecâatle mütehassis olarak sâha-i mücâdeleye atıldılar ve hak ve adâlet dâiresinde istiklâllerinin te'mîninden başka bir şey istemediklerini bütün âlem-i medeniyete ve Avrupa milletlerine ifhâma çalıştılar ve bunda er geç muvaffak olacaklardır. Türklerin vatan-perverliği bütün milletlere bir nümûne-i imtisâldir; binâenaleyh biz Bulgarlar için eski hâtırâtı mâzîye terk ederek böyle bir kahraman milletle münâsebât-ı dostâneye girişmek zamanı hulûl etmiştir. Zîrâ diğer milletlerden müzâheret ve muâvenet beklemek fikrimce abestir."

Generalin konferansı mevcûd yüzlerce zâbit ve siviller tarafından sürekli bir sûrette alkışlanmıştır.

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

14 Mayıs 1921 | 6 Ramazann 1339 | Cumartesi | 14 Mayıs 1337 | Cild: 19 - Aded: 480

ONLAR

Buruşuk bir deri, altındaki râkid yüzü taş;
Bembeyaz bir surat, üstünde çamurdan bir baş;

Tutuşan yurdum uçar kan saçan enzârında;
Uçurumdan daha muzlim gözünün ka'rında;

Yatar i'dâmına hükmettiği, suçsuz ölü;
Kolunun sırması Muslin'in ipinden örülü!

Sararan kardeşimindir gülerek içtiği kan;
Irkımın göğdesidir kanlı dişinden sarkan;

Pusudur sırmalı sîmâsı, bıçaktır kılıcı.
Evet, asker diyemem: Çünkü hazîn! Çünkü acı!

Çünkü serhadde ölenler de birer askerdi,
Bu şeritlerle, bu formayla hep ölmüşlerdi;

Bakan ecdâdımın al kanları nesc etti sanır:
Bu şeritlerde, evet, çünkü satırlar vardır.

Ağlayan cildinin altında gülen çehresi taş;
Düşünen bir surat, üstünde düşünmez bir baş;

Bu ne u'cûbe-i hilkat ki fenâdır, iyidir:
Şimdi insanlar asar, sanki aşîret beyidir;

Şimdi ihsanlar alır, bir köle, bir kul, bir uşak;
Şimdi taştan katıdır, şimdi çamurdan yumuşak!

Demeyin siz: "Bu cesedler yiyen efsâne de kim!"
Bu, tutup salb edecek Türk arayan bir hâkim!

İşte kürsîden alıp attığı kānûn kitabı!
İşte şîrâzesi bir yanda, ve bir yanda kabı!

Bu da bir hâkim! Evet, süngüsü, sehpâsıyla;
Kıpkızıl fıtratının kapkara sîmâsıyla;

Başı bed-mest-i gazab, lerzeli mîzânıyla;
Kılıcın yazdığı i'lâm-ı perîşânıyla;

İşte astıklarının töhmet olan yâdıyla;
İşte ağzında mezarlıkların eb'âdıyla;

Bir yeşil kürsünün üstünde siyah tayfıyla;
İşte "hâin" gibi, "hırsız" gibi evsâfıyla;

İşte sırtında çöken bir vatan enkāzıyla;
İşte Nemrûd'a tehiyyât okuyan ağzıyla;

Bakınız, işte sizin hâkiminiz, mahkemeniz!
Türkün alnında yanan bir leke "Türküz!" demeniz!

Bu mülevves kana bir nisbeti yok türbelerin;
Vurmayan kalbinizindir bu çürük kan, bu irin!..

Kiminiz mülke atâbek, kiminiz bir dâmâd...
Ben demem öyle hurûşân, upuzun bir feryâd;

Bâri mâtemsiz, elemsiz kısa bir âh ediniz;
Yakılan bayrağınızdır, yıkılan ma'bediniz!

Kalbiniz bunlara hiç merhamet etmezse bile,
Cîfeden göğsünüzün taş kesilen kalbiyle

Acıyın bâri sürüp durduğunuz saltanata;
[118] Acıyın bâri o gerdûne-i iclâle, ata;

Bâri bir haclede i'mâl edilen sırmanıza;
Bâri mor, penbe hamailli nişan takmanıza.

Çünkü ikbâle tapan yüzleriniz var ya sizin;
Bâri lütfunda yüzüp durduğunuz zevcenizin,

Kaybolan isminiz üstündeki mağrur adına;
Bari koynunda vezîr olduğunuz bir kadına;

Ona, merbût olunuz, bâri o dârâtı sevin;
Çünkü son ra'şesi vardır sönecek bir alevin

Bu cilâlarda, yalandan yaşayan şeylerde.
Çünkü ufkunda güneş doğmuş olan bir yerde

Boya çok sürmez erir, sonra muhakkak dökülür;
Bir yalandır ki kanar, can çekişir, sonra ölür

Boş saraylarda kavaslar, ağalar, câriyeler,
Açılan gözden uçan neş'eli rü'yaya döner,

O hayâlin tadı kirpiklerinizden damlar;
Bir koşan gölgeyi bir âh-ı müebbed kovalar!

Sırmanız, kurdelanız, pullarınız, telleriniz,
Bu kemerlerle kamer-pâre olan belleriniz

Sönmesin! Çünkü yalandansa da bir şa'şa'adır!
Bu kılıçlar, bu hamâilli nişanlarla, hayır,

Ursunuz, karhasınız hasta, sakat bir meleke!
Belinizden uzanan ince uzun bir teneke!

Yeter artık bu cilalar, boyalar, şa'şaalar…
El etek öpmeye müştâk iki büklüm paşalar,

Hufreler, zâhikalar, gölgeler artık kalkın;
Ebediyyen doğamaz sandığınız fecre bakın:

Çürüyüp uçtu ufuktan gece namındaki leş;
Kalkınız, işte güneş doğdu, güneş doğdu, güneş!

Bu büyük sâika al kanda güneş doğmaktır;
Hani yırtıldı kıyas ettiğiniz bayraktır!

Neye mağmûm eğilen başlarınız gözleriniz?
Bakınız: Canlanıyor can çekişen minberiniz!

Bakınız: Ma'bediniz yükseliyor Arş'a yine!
Vatanın hâk ile yeksân edilen sînesine

Yine dağmış gibi, gökmüş gibi heybet geliyor!
Yine yer yer, tepeler şâhikalar yükseliyor!

Yine bir hak oluyor, inleterek âfâkı,
Ezilen sînelerin haykırabilmek hakkı!

Yine kābil oluyor –işte bakın, istersek–
Yerde çiğnenmeyip insan gibi dimdik yürümek:

Yine –lakin ne büyük mu'cizedir Yâ Rabbi!–
Alnımız tertemiz: Ecdâdımızın alnı gibi!

Yine başlarda şereftir fesiniz, püskülünüz!
Gülecek günlerimizdir; canım artık gülünüz;

Gülen iclâlimiz üstünde muammâ yasınız!
Siz, bu mâtemde, hayır, anlıyorum, haklısınız;

Başınız böyle eğilmekte, evet, haklı biraz:
Kamaşan gözleriniz çünkü bakıp kavrayamaz

Zulmetin bağrını yırtan bu muazzam alevi!..
"– Çünkü bayrak denilen olmalıdır masmavi!?

"Çünkü altınsa gümüştense eğer bir zincir,
"Koşup idrâkim esîr olmalıdır, kalbim ecir!

"Çünkü bir vâhimedir hür yaşamak, hür ölmek!
"Daha bir başka olur çünkü kelepçeyle bilek!

"Çünkü ma'nâsı ne bayrak diyerek ölmemizin?
"Çünkü uğrunda ölünmez ya nihâyet şu bezin!

"Çünkü çarpan yeri yok taş kesilen sînemizin.
"Çünkü biz şimdi ölen na'şı sıcak annemizin
"Arma nâmında gümüş kakmalı altın tasını,
"Sancak ismindeki al kanlı ipek hırkasını

"Kaparız, paylaşırız, her nesi var yoksa … Evet!
"Yemek içmekle biter şey midir ölmüş devlet?

"Biz açıkmışsak, o esnâda düşmüşse vatan,
"Kanlı tırnaklarımız, dişlerimizden sarkan,

"Et değil, lokma değil, na'ş-ı vatan parçasıdır!
"Kırılan parçası, yâhud ki kopan parçasıdır!

"Koşarız ardına düşmüş de beş on tane açın;
"Ararız altı asırdır yaşayan bir ağacın

"Çürüyen dalları üstünde kemikler, etler!
"Çünkü hep böyle olur parçalanan milletler!

"Çünkü insan mı kıyâs eylediğiniz, biz ki (şey)iz!
"Paranın sâkına, bâzûsuna müstefreşeyiz!

"Biz buhârında gerindikçe doyan karnımızın,
"Duymayız hutbe-i hüsrânını dînin, ırzın!

"Hepimiz bir kemik almış yalarız; mahkûmuz!
"Doyuran: sâhibimizdir! Veren eller: Putumuz!"

Kara bir kāfilenin işte şafak vakti sesi…
Dinleyin siz bunu kābilse eğer dinlemesi!

İstanbul **M.**

[119]

ŞER'İYYE VEKÂLET-i CELÎLESİNİN BEYANNÂMELERİ

Ramazân-ı şerîf geldi; hakkın rahmet ve gufrân kapıları açıldı. Müslümanlar yine bir fırsat-ı kurbet ve isticâbet kazandı. Bundan istifâde eden dindaşlarımıza ne mutlu!

Yeryüzündeki bütün insanların maddî ve ma'nevî saâdetlerini te'mîne bi-hakkın kâfî ve medeniyet-i sahîha-i hakīkıyye esaslarını tamamen muhtevî olan Kur'ân-ı Hakîm'in şerefle nüzûl ettiği şehr-i mübârek, bu şehr-i gufrandır.

Bu şehr-i şerîfe kavuşmaya nâil ve vezâif-i ubûdiyyetini îfâ ile Cenâb-ı Hakk'ın vaad ve tebşîr buyurduğu niam-i gûnâ-gûne vâsıl olan bütün ihvân-ı dînimi tebrîk

eder ve emsâl-i adîdesini kemâl-i saâdet ve refâh ve istiklâl-i tâm ile idrâk etmelerini dergâh-ı ulûhiyyetten tazarru' ve niyâz eylerim.

Erbâb-ı akl u irfânın ma'lûmu olduğu üzere bu âlemde eser-i tesâdüf veya abes olarak vücûda gelmiş hiçbir şey yoktur; her şeyin hilkatinde bir sebep mevcûd ve her hilkat bir gāyeye müntehî ve merbûttur. Hatta her zerre bile bir kāideye tebean, kendi fıtratınca bir vazîfe ile mukayyeddir, îfâ ettiği o vazîfeye de bir gāye terettüb etmiştir. Böyle her hangi bir zerreye kadar bütün eşyâ ve avâlimin sırr-ı tekellüften âzâde kalamadığı sâbit olunca ahsen-i takvîm üzere yaratılan, kendisine akıl ve idrâk gibi en büyük bir ni'met-i ilâhiyye bahş ve ihsân buyurulan "insan"ın da başıboş bırakılamayacağı tabîî değil midir?

Evet, Hâlik-ı zü'l-celâl insan için dahi –hem de beşerin hilkat-i kâmilesine göre– bir hayli vezâif ta'yîn etmiş, bu sûretle de insanın kadr u şerefini yükseltmiştir. Bu vezâifin îfâsından müterettib mefaat ile terk veya ihmâlinden mütevellid zarar Hâlik'a değil, tabîî mahlûka aittir. Çünkü Hâlik-ı kâinât bütün avâlimden ve her türlü ihtiyaçtan münezzeh ve ganî bir zât-ı ekmelü's-sıfâttır. İnsanın uhdesine tahmîl edilen vazîfeler şer'-i mübînde tamâmıyla gösterilmiştir ki bunların her biri, başlı başına -fakat bi-hakkın icrâ edilmek şartıyla- insanlığı en yüksek derecelere kadar çıkarmaya kâfîdir. Meselâ ahde vefâ, iyiliğe şükür, Allah'a tevekkül, adâlet, teâvün ve tenâsur, sehâ, tevâzu', şecâat, sabır ve sebât, hak uğurunda fedâ-yı hayât, samîmiyet, meyl-i meâlî, sa'y ü amel, hukūka riâyet, ebeveyne ve ulülemre itâat, nâmûsa hürmet, zuafâya ve her mahlûka merhamet, sıdk ve istikāmet, ciddiyet, isrâf ve tebzîrden mücânebet, iktisâda dikkat, lağviyât ve fuhşiyâttan ve her türlü sefâhetten nefsi sıyânet, vatana muhabbet, nezâfete ve intizâm-perverliğe i'tinâ, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker, bedâyie muhabbet, Hâlik'a ibâdet ve ubûdiyet ... gibi âlî düstûrlar bu vezâif cümlesindendir. Bu düstûrları hakkıyla îfâ ve tatbîk eden her hangi bir ferdin veya bir hey'et-i ictimâiyyenin medeniyetin, maddî ve ma'nevî terakkıyâtın tâ mertebe-i kusvâsına kadar yükseleceğine hiç şüphe edilemez. Her vazîfe bir hak tevlîd ettiği gibi bu mübeccel vazîfeler mukābilinde de Cenâb-ı Vâhibü'l-atâyâ saâdet-i dâreyne mazhariyet hakkını vaad ve tebşîr buyurmuştur. Şu kadar ki bu hak behemehâl Hâlik-ı zî-şânın fazl u keremine iktirân etmek, her işte esbâba tevessül ve vazîfeyi bilâ-noksân îfâ ile beraber Allah'a kemâl-i sıdk ve hulûs ile istinâd eylemek lazımdır. Çünkü bu da bir vazîfedir.

İslâm hey'et-i ictimâiyyesi bu gibi vazîfelerine ve bunları bütün vuzûh ve belâgatiyle tebyin eden Kur'ân'ına, dinine sımsıkı sarıldığı asırlarda dünyanın en müterakkī ve sâhib-i şevket ve satvet bir milleti halinde yaşıyordu. Fakat Hâlik'ına nankörlük etmeye, vazîfelerinden ayrılmaya başladıktan sonra her yerde maalesef inhitâtlara, felâketlere, sefâletlere ma'rûz kaldı, ve eski ikbâl ve saâdet devirlerinden uzaklaşmaya başladı.

Maamâfîh Cenâb-ı Hakk'a şükürler ederim ki asırlardan beri müslümanların üzerine çöken kâbûs-ı gaflet yavaş yavaş kalkmaya, İslâmlar uyanmaya yüz tuttu; vazîfelerini îfâya, ma'rûz kaldıkları esâretten avn-ı ilâhî ile kurtulmaya ahd etti. Düşmanların her yerde îkā' eylediği mezâlim ve şenâyiin medeniyet-i hakīkıyyenin bütün esaslarına mâlik olan İslâm varlığını imhâ kasdından neş'et ettiğini anladı. Kılıncına sarıldı, hakk-ı hayâtını isbâta başladı.

Bugün oruçlarını esâret ve envâ'-ı fecâat altında kıvranarak tutan; terâvihlerini düşman süngüleri karşısında, belki de edâya muvaffak olamayan; gece gündüz bizi, buradan doğacak rehâ ve halâs güneşini bekleyen zavallı dindaşlarımızı bir an evvel kurtarmaya koşmak herkese borçtur; vazîfedir. Bu vazîfeden kadınlar bile hâriç ve müstesnâ olamaz. Onlar da kendi kudret ve hilkatlerine göre bu uğurda çalışmakla şer'an mükelleftirler.

Cenâb-ı Hak azim ve îmânımızın mükâfâtını parlak zaferlerle göstermeye başladı. Zaten nusret müslümanlarındır. Feth-i mübîn, zafer-i kat'î bize mahsûstur.

Yalnız her zaman olduğu gibi bilhassa harp zamanlarında da rızâ-yı ilâhîye muhâlif hareketlerden kat'iyyen tevakkī îcâb eder. Büyük Millet Meclisi'nin ve hükûmetinin umdesi, ahkâm-ı münciyye-i İslâmiyye dâiresinde çalışmaktır. Bu ahkâma münâfî ef'âl yalnız ma'nevî mücâzâtı istilzâm etmeyerek Büyük Millet Meclisi'nin ve hükûmetinin âmâl-i mukaddesesine de tecâvüz teşkîl edeceğinden maddeten dahi mûcib-i mes'ûliyyet olacaktır. Meselâ Meclis'in men'ine karar verdiği oyunlarla iştigāl hem o meclise, hem de âdâb-ı umûmiyye-i İslâmiyyeye **[120]** bir hakāret mâhiyetinde telakkī olunur. Mâlâ-ya'nîler ile teveggul müslümanca yaşamak isteyenler için haramdır.

Zaman ciddiyet ve faâliyet zamanıdır. Cebhelerde kahraman askerlerimiz din nâmına, vatan nâmına, canlarıyla, başlarıyla muhârebe ederken gerilerdeki müslümanların vakār-ı millî ile gayr-ı mütenâsib hareketlerde devamı hem günah, hem ayıptır.

Lehü'l-hamd ve'l-minne müskirât da men' edildi. Bu gibi müskirâtı esâsen dîn-i mübîn tahrîm etmiştir. Bunların memnûiyetini muhâfaza ise bütün müslümanlar üzerine müterettib vezâif-i dîniyye ve milliyyedendir.

Müslüman kadınlarına taalluk eden vezâiften birini de bil-vesîle burada zikr etmek isterim: İffet ve ismet, hayâ

ve edeb bilhassa İslâm kadınına has meziyât-ı ma'neviyye-i mümtâzedendir. Âdâb-ı İslâmiyyeye; muhît-i millîye uymayan ef'âl, eşkâl ve harekâttan son derece tevakkī îcâb eder. Aksi takdîrde bu gibi ahvâle müsâmaha edilemeyeceği tabîîdir.

Milletimiz içinde nakz-ı sıyâm fazîhasını irtikâb edecek bir ferdin bile bulunabileceğine kāni' değilim. Çünkü hem Hâlik'a ma'sıyet, hem de âdâb-ı celîle-i İslâmiyyemize ve Büyük Millet Meclisi'mizin âmâl-i meşrûasına muhâlefet ve hakāret demek olan bu rezîletle sıfat-ı İslâm aslâ birleşmediği gibi bu gibilerin dûçâr-ı mücâzât olacakları da muhakkaktır.

Şayet şer'-i şerîfin ta'rîf ettiği mühim zarûretler karşısında orucu yemek îcâb ederse alenen icrâdan sûret-i kat'iyyede tevakki' edilmelidir. Zîrâ bu da imkân karşısında âdâb-ı umûmiyyeye muhâlefetten başka bir ma'nâ ifâde edemez.

Hülâsa; kâffe-i mü'minîn ve mü'minâtın -bilhassa şu mâh-ı gufrânda- şeâir-i İslâmiyye ve fazâil-i ahlâkıyyemizin daha fazla muhâfazasına ve vatan, devlet ve milletimizin selâmet ve halâsına ma'tûf maddî ve ma'nevî mesâî-i hudâ-pesendâneye kemâl-i i'tinâ ile devam ve dergâh-ı ulûhiyyete daima ref'-i tazarru' ve niyâz ile tam müslümanca harekete ihtimâm etmeleri ferâiz-i kat'iyyedendir.

Ancak bu gibi ferâizi bi-hakkın îfâ sayesindedir ki avn-ı Hak yâverimiz olacak; müslümanlar ve Müslümanlık kurtulacak; beklediğimiz parlak günler inşâallâh ayağımıza gelecektir.

Şehidlerimize fâtiha, mücâhidlerimize duâ-yı zafer!

Umûr-ı Şer'iyye ve Evkāf Vekîli
Hasan Fehmi

ESRÂR-I KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

(وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ..... اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)[1]

2

Kur'ân-ı Kerîm'i tedkīk iddiâsında bulunan bir takım adamların düştükleri hatânın menşeine gelince; yukarıda söylediğimiz vechile "Kur'ân insanlar tarafından vücûda getirilen kitapların aynıdır. Binâenaleyh bunun te'lîfi için bir ay, yahud ona yakın bir müddet geçmiştir." gibi bir vehimde bulunmalarından başka bir şey değildir.

Şayet Fahr-i Kâinât efendimiz ilim ve tetebbu' sâhibi olaydılar Kur'ânın kendilerine keyfiyet-i nüzûlü hakkında şüpheye düşmek imkânı bulunabilirdi. Lakin ümmî idiler. Ne okurlar, ne de yazarlardı. (وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ اِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ)[2] ="Sen Kur'ândan evvel ne bir kitap okur, ne de onu elinle yazardın. Böyle bir şey olaydı, bâtıla kapılan münkirler şüpheye düşebilirlerdi." Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz kavmine karşı (فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ)[3] ="Ben sizin aranızda ondan evvel kırk sene müddetle yaşadım. Hiç düşünmüyor musunuz?" tarzında meydan okuduktan sonra kimin kendisine karşı söz söylemeye mecâli kaldı? O halde aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz Kur'ân-ı Kerîm'in ne müellifi, ne de musannifidir. Kur'ân aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'e vahy olunmuş kitâb-ı münzeldir.

Bununla beraber aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz bazı vakitler kendisine suâl soranlara onlardan evvelki soranlara karşı vermiş olduğu nass ile cevap verir, yahud mukaddemâ nüzûl etmiş olan âyât-ı kerîmeden bir kısmını bazı esbâb ve avâmilin ilcâsıyla ihtâr ve tenbîh makāmında tilâvet buyururdu. Ulûm-ı Kur'ân'ı tedkīk edenler bunu nüzûlün tekrârı addederler. Halbuki nefsü'l-emrde hâdisât dolayısıyla esbâb-ı nüzûlün tekerrüründen dolayı bazı âyât ve süverin îrâdının tekrarından başka bir şey değildir. Zerkeşî Bürhân'ında diyor ki: "Bir şey şânına ta'zîmen, bir de nisyân olunur korkusundan ve sebebinin hudûsunda tekrar enzâr-ı intibâhı celb için iki defa nâzil olur. Rûh âyetiyle (اَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ الَّيْلِ)[4] âyeti bu kabîldendir. Zîrâ İsrâ ve Hûd sûreleri Mekkîdir. Bu iki âyetin sebeb-i nüzûlü delâlet ediyor ki Medîne'de nâzil olmuşlardır. Bununla beraber mes'elede işkâl yoktur. Çünkü merraten ba'de uhrâ nâzil olmuşlardır." Zerkeşî bu sözleri **[121]** söyledikten sonra nihâyetinde diyor ki:"Bütün bunlardaki hikmet şudur: Bazan gerek bir suâlin, gerek bir hâdisenin vukūu bir âyet nüzûlünü îcâb eder. Halbuki evvelce bu nüzûl edecek âyetin ma'nâsını tazammun eden bir âyet nâzil olmuş bulunur. Binâenaleyh aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz o evvelce nâzil olan âyet ümmetin nazar-ı intibâhını celb için aynen vahyolunur."*

Yukarıda söylemiştik ki bazan esbâb ve havâdisin tekerrürü maksad ve gāyede müttehid, lakin üslûbda muhâlif âyâtın, yahud kısas ve emsâlin nüzûlünü müeddî olur. Şu mesrûdâtımızdan anlaşılır ki âyetler, yahud sûreler aynıyla tekerrür ettiği sûrette yeni bir vahiy telakkī

[1] Bakara Sûresi, 2/92-93.

[2] Ankebût Sûresi, 29/48.

[3] Yûnus Sûresi, 10/16.

[4] Hûd Sûresi, 11/114.

* *İtkān* tefsîrinde süver ve âyâtın tekerrürü hakkında serd olunan mütâlaâta mürâcaat olunmalıdır.

olunmak îcâb etmez. Ancak avâmil ve havâdisin ilcâsıyla esbâb-ı nüzûlün tekerrüründen dolayı tilâveti tekrâr edilmiş âyât-ı sâbıka addedilmek îcâb eder.

Burada ihtâr olunmak îcâb eder ki müfessirlerin bir kısmı îzâh etmekte olduğumuz âyet-ı celîleyi tefsîr ederken gerek (icl) hakkında, gerek Beni İsrailin harekâtına dâir olmak üzere birçok isrâiliyyât nakletmişlerdir. (سدی) da rivâyet ettikleri şeyler bu kabîldendir: Gûyâ Hazret-i Musa bir bıçak alarak o danayı kesip denize atmış. O gün yeryüzünde ne kadar deniz varsa hepsine bu danadan bir parça isâbet etmiş. Sonra ümmetine: Bu sudan içiniz demiş. Onlar da içmişler. Hangisi onu sürse bıyıklarından altın çıkmış ... Bundan başka gerek Beni İsrail'e, gerek bu danaya âid birçok masallar daha rivâyet ederler ki hepsi de Beni İsrail'in yalanlarındandır. Bunlar koca karıların çocukları uyutmak için geceleri hikâye ettikleri hurâfâtla dolu hikâyeler kabîlindendir.

Şayet bu hurâfeleri rivâyet edenler kulûb kelimesinin ma'nâsını bilmiş olaydılar âkilleri güldürecek, ehl-i Kur'ân'ı ağlatacak bu gibi maskaralıkları ortaya dökmezlerdi.

Evet, bu adamlar kulûbün merkez-i deverân olduğunu bilmeyerek me'kûlât ve meşrûbâtın oraya indiğini zannettikler için akla, tasavvura sığmayacak böyle birçok şeyler uydurmaya, yahud rivâyet etmeye kalkıştılar. Eğer Kur'ân-ı Kerîm bize bu adamların anlamak istedikleri meâli teblîğ etmek murâd edeydi âyet (واشربوافی بطونهم) veyahut (واشربوا فی معدهم العجل) tarzında vârid olurdu.

Nâbiga'nın zevcesi hakkında söylediği âtîdeki şiir bu kabîldendir:

تفلفل حب عثمة فؤادی – فبادیه معالخافی یسیر
تفلفل حیث لم یبلغ شراب – ولاخزن ولم یبلغ سرور

İşte bu beyitte şâir ma'şûkasının muhabbeti kendi kalbine ne derecelere kadar nüfûz etmiş olduğunu anlatırken «Kalbimin o kadar derinliklerine indi ki oraya ne içecek bir şey, ne hüzün, ne sürûr giremez.» diyor.

Binâenaleyh kalb, yahud fuâd zikr olununca delâlet eder ki içmek, yahud girmek gibi ma'nâların sevmek, yahud nefret etmek gibi maânî-i mücerrede ile bir alâka-i ma'neviyesi vardır. Yoksa ekl ve şürb gibi maddiyâtla münâsebeti yoktur.

اذامالقلب اشرب حب شیءٍ – فلاتأمل له عنه انصرافا

beyti de bu kabîldendir. [5](فَمَالِ هٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا)

Kezâlik müfessirlerden bazısının hiç lüzumsuz yere uzun uzadıya mütâlaa yürüttükleri âyât-ı kerîmeden biri de budur. Evet, bunlar Beni İsrail'e danaya meyl ve inhimâki veren Allah mı idi, yoksa başkası mı idi? diye Mu'tezile ile Ehl-i Sünnet arasındaki münâkaşaları serd edip dururlar. Şayet bahs ettiğimiz müfessirler âyet-ı kerîmenin nazmını teemmül etmiş olsaydılar kendi elleriyle vücûda getirmiş oldukları bu girîveye düşmüş olmazlardı. Zîrâ nefs-i âyet delâlet ediyor ki Beni İsrail'in kalbine danaya tapmak meylini veren bizzat kendi küfürleridir. Başka bir şey değildir. (اعجبت بذکائك) denir ki maksad (اعجبنی ذکائك) demektir. Binâenaleyh(بذکائك)'deki "bâ", kezâlik âyet-i kerimede ve reddolan (بکفرهم) dedeki "bâ" fâile dâhil olmuştur.

Âyet-i kerîme gerek üslûbu, gerek ma'nâsı i'tibârıyla vâzıhtır, metîndir. Lakin bu adamlar Kitâbullâh'a belâgat ve fesâhat husûsundaki pâye-i i'câzıyla mütenâsib olmayacak te'vîllere, tekellüflere sapmak istiyorlar.

Şeyh Abdülaziz Çâviş

İSLÂM VE SOSYALİZM*

Üçüncü Mebhas

Hazret-i Muhammed'in "Sosyalizm"i

1

Hazret-i Muhammed'in Hayâtı ve Vazîfesi

(وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ)[6] (Ey Muhammed) biz seni kâinâta mahz-ı rahmet olarak gönderdik; başka bir şey için göndermedik."

Hazret-i Muhammed'in vazîfesi, tâ bidayetten beri beşeriyete ma'bûdun bi'l-hak, yani bütün nakāisten münezzeh olan ilâh-ı ekmeli göstermek, bütün âlem-i insâniyyeti tevhîd etmekti. Umûmî bir uhuvvet te'sîs etmek istiyordu. **[122]** Mekke'deki düşmanlarını maglûb ettiği vakit kendilerine vermiş olduğu berât şu kelimâtı ihtivâ ediyordu:

"– Yusuf birâderleriyle nasıl konuştuysa ben de sizinle öyle konuşacağım. Sizi bugün muâtebe etmeyeceğim. Allah sizi afv eder. Çünkü o rahmân ve rahîmdir. Gidiniz, hürsünüz..."

Umûmî kardeşlik, hürriyet-i kâmile bu emânnâmenin en ziyâde mütebâriz nukātını teşkîl ediyordu. Hazret-i Muhammed'in vatandaşlarına îrâd ettiği hitâbe-i vedâ' şu sûretle idi:

"– Ey Nâs! Sözlerimi dinleyiniz. Sizinle artık bir defa daha konuşup konuşamayacağımı bilmiyorum.

"Dünyanın sonuna kadar aranızda canlarınız ve mallarınız muhteremdir.

[5] Nisâ Sûresi, 4/78.

[6] Enbiyâ Sûresi, 21/107.

"Siz bir gün yaptığınız işlerin hesâbını vermek üzere Allah'ın huzûruna çıkacaksınız.

"Sıdk ve îmândan ayrılmayınız. Sizin esnâma taptığınız zamana âid kanlar için artık intikām alma yoktur.

"Ey zevcler! Sizin bir takım hukūkunuz vardır.

"Ey zevceler! Sizin dahi hukūkunuz vardır. Zevcler! Kadınlarınızı sevin ve onları ta'zîz edin. Onları Allah'ın vedîası olmak üzere kendinize kadın ittihâz edin. Kendilerine iyi muâmele ediniz.

"Erkek veya kadın hizmetçilerinize gelince bunlara kendi yediğiniz şeylerden yediriniz, kendi giydiğiniz şeylerden giydiriniz. Eğer onları bu sûretle tutamazsanız, yahud bir kusûr işlerlerse bırakınız. Bunlar da sizin gibi Allah'ın kuludur. Onlara karşı rahîm olunuz.

"Size bir kānûn bırakıyorum ki sizi daima hatâdan muhâfaza edecektir: Vâzıh ve kat'î bir kānûn! Gökten gelmiş bir kitap!

"Sözlerime dikkat ediniz. Bunları dimâğınızda nakş eyleyiniz.

"Muhakkak biliniz ki bütün müslümanlar kardeştir. Bunların aralarındaki râbıta uhuvvettir. Kendi rızâsıyla sana vermediği şeyi kardeşinden alma. Haksızlıktan, gasbdan hazer ediniz."

Bu hitâbeyi îrâd ettikten sonra hazreti Muhammed buyurdu:

– Ey Allahım! Vazîfemi ikmâl eyledim mi?

Buna binlerce ses mukābele etti: – Evet, sen vazîfeni îfâ ettin.

Hazret-i Muhammed yine buyurdu: – Ey Allahım! Sen şâhid ol!

Hazret-i Muhammed hakīkaten amelî ictimâiyât ıslâhâtcıların en birincisidir. Her ne kadar biri asîl-zâde, diğeri sınıf-ı ahâlîden olmak üzere kendisinden evvel iki büyük ıslâhâtcı gelmişse de bunların hiçbiri Hazret-i Muhammed gibi amelî değil idi. Hazret-i Muhammed'den evvel gelmiş ictimâî ıslâhâtcılardan hiçbiri İslâm kānûnları kadar demokratik kānûn koyamamıştır. Gerek Buda'nın olsun, gerek Hazret-i İsa'nın olsun, müsâvât ve uhuvvet telkīn ettikleri etbâ'ları kendilerini alelâde adamdan yüksek bir derecede, yani Allah değilse bile fevka'l-insân bir mâhiyette telakkī etmekten âzâde kalamamışlardır. Yalnız Hazret-i Muhammed'in imtiyâzıdır ki tevâbiine ve hatta kâfirlere [7] (قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ...)

–"Ben de ancak sizin gibi bir insanım; başka bir şey değilim" diye i'lan eylemiştir.

Ulûhiyet yahud İbnüllâh olduğunu iddiâ etmiş olsaydı ahvâl ve şerâitin kendisine müzâhir olacağına rağmen kendisini te'liye etmek arzusundan vâreste kaldı. Hazret-i Muhammed'in yegâne oğlu ve etbâının sevgilisi olan İbrahim vefât ettiği zaman güneş tutulmuştu. Yalnız Hazret-i Muhammed'in ashâbı değil, bütün memleket halkı Peygaber'in evladının ziyâına güneşin mâtem ettiği fikrine zâhib olmuşlardı. Halbuki Hazret-i Muhammed bizzat ileri atılarak hemşehrilerinin fikrini tashîh ve bunların zann-ı bâtılını izâle ederek oğlunun vefâtı güneşin tutulmasıyla hiçbir vechile alâkadâr olmadığını beyan etti.

Hazret-i Muhammed ashâbından birine bir şey yapmayı vaad ettiği zaman daima "İnşâallâh = Eğer Allah isterse" kelâm-ı insâniyyesini söylerdi.

Hiçbir sâniye bu büyük sosyalist, ahâlîye kendisini fevka'l-insân addettirecek küçücük bir vesîle bile vermedi. Hatta bütün Cezîretü'l-Arab'ın pâdişâhı ve bütün ahâlînin riâyet ve muhabbetine mazhar olmuş reîsi olduğu zaman bile yine eskisi gibi demokratik bir nâsih olarak kalmıştı. Hazret-i Muhammed'in kudreti hadd-i kusvâsına vâsıl olduğu zamanı Keyven şu sûretle tavsîf eder:

"Hazret-i Muhammed'in zevk-ı selîmi hükümdarlık debdebe ve ihtişâmından nefret ederdi. Ve Allah'ın peygamberi olan bu zat âilenin el işleriyle istigāl eder; ateş yakar, yeri süpürür; koyunları sağar, kendi ayakkabılarını ve yün elbiselerini kendi eliyle ta'mîr ederdi. Keşişler gibi riyâzat ve meziyet da'vâsında bulunmayarak alelâde bir Arabın, bir askerin hayatını yaşar idi. Bazı mühim zamanlarda himâyesine alelâde fakat misâfir-perverâne bir sûrette mebzûl olmak üzere ziyâfet verir, kendi hayât-ı husûsiyyesinde ise ocağında bir ateş yakmaksızın haftaların geçtiği olurdu."

Hazret-i Muhammed'in geçirdiği bu sâde hayat ve bütün Arabistan tarafından insanların en necîb ve en yükseği tanınmış olan böyle bir zâtın el işleriyle iştigāl etmesi kendisinin demokratik olan mevâizinin te'sîrini tezyîd ediyor ve bütün halk ferdî meyillerini ictimâî temayüllerine tâbi' tutmaya cehd ediyorlardı.

Âlemin nizâm-ı ictimâîsinde kadının mevkiini gayr-ı muayyen bırakmakta, **[123]** belki de aşağılatmakta olan hayât-ı ruhbâniyet olmasa, kendilerini cem'iyetten ayıran ve etbâı arasında manastır hayatını tergīb eden tecerrüd ve fart-ı perhîz bulunmasa biri ahâlîsi sunûfa taksîm edilmiş Hindistan'da, diğeri Yahudi olan Galile'de doğan iki büyük ictimâî ıslâhâtcı tarafından vaz' olunan kāideler kendilerinin gāyet saf ve hod-endîşlikten âzâde bulunan hayât-ı husûsiyyeleriyle bugün sosyalist bir cem'iyet erkânı için rehber olacak en güzel kavâid-i asliyyeyi teşkîl edebilirdi. Bunların her ikisinin sürdükleri hayat aristokratlığın ve ferdiyetin nefyi mâhiyetinde idi.

[7] Kehf Sûresi, 18/110.

Fakat bunlar cem'iyetten ayrı durdukları cihetle bunların hayatı sosyalizmi fiilî bir sûrette te'yîd etmiyordu. Halbuki Hazret-i Muhammed'in hayatı bilakis başlıca beşerî ve tabiî olduğu gibi tamamıyla da ictimâî idi. Halka faâl bir nümûne teşkîl ediyordu. Kölesi Zeyd'i âzâd etmesi -ki bunun vefâtında neden o kadar müteessir olduğu kendisine suâl edildiği zaman "Bir dost kendisinin en sâdık muhibbinin ziyâına teessüf eder." demişti.- Bu kölenin zevce-i mutallakasıyla izdivâc etmesi, nübüvvetine en evvel îmân eden ve Profesör Arnold'un ta'bîri vechile "Târîhin bize kadınlık hakkında gösterdiği en güzel levhalardan birini teşkîl eden Hazret-i Hadice'ye" fikri samîmî ve lâ-yetezelzel muhabbeti, akrabâsına ve alelhusûs kendisine (الجنة تحت اقدام الامهات)[8] = Cennet vâlidelerin ayaklarının altındadır." dedirten vâlidesine karşı muhabbeti, bunların hepsinden ziyâde bütün benî nev'ine ve refîklerine karşı perverde ettiği sosyalizmin temel taşı mâhiyetinde telakkī edilebilecek arkadaş ve kardeş muhabbeti o zaman Arabistan'daki tâbi'leri için maddî birer nümûne-i imtisâl olduğu gibi bu gün de dünyadaki bilumum müslümanlara aynı vechile bir misâl teşkîl etmektedir. Hazret-i Muhammed arkadaşlık muhabbetini o kadar ileri götürdü ki gözleri yukarıya tevcîh edilmiş olduğu halde bir müddet sâkitâne murâbatadan sonra söylediği son sözü:

– (اللهم الى الرفيق الاعلى ، اللهم الى الرفيق الاعلى !)[9] tarzındaki münâcâtı idi.

Ş. M. Hüseyin Kıdvây

MAÂRİF DERDİ

Memleketin irfânına, terbiyesine âid pek mebrûr hizmetlerde bulunan fâzıl-ı muhterem Mehmed Ali Aynî Beyefendi'nin İstanbul gazetelerinden birinde "Maârif Nezâreti'ne Açık Mektup" serlevhasıyla intişâr eden bir makālesini ehemmiyetine binâen âtîye nakl ü derc ettik. Bu makāleden de anlaşılacağı üzere maârif pek müthiş uçurumlara doğru gitmekte ve düşmanlarımız sırf Müslümanlık aleyhindeki faâliyetlerine el-yevm kemâl-i şiddetle devam etmektedir. Makālenin ehemmiyetiyle mütenâsib bir alâka ile okunacağını ümîd ederiz:

*
* *

Mektep Kitapları - Tevfik Fikret'in Te'sîrâtı - Bedbînliğin Tedâvîsi - Mekteplerde İbâdet- Şark Yıldızı - Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti - Cemâat-i İslâmiyye Teşkîlâtına ve Ebnâi'l-Kur'ân'a Dâir

Bir zamandan beri Maârif Nezâreti'ne açık bir mektup yazmak istiyordum. Fakat dünden beri hem o makāma ve hem bütün ulemâ-yı kirâm ve menâhic-i izâma hitap etmek istiyorum. Bunun sebebi aşağıda vereceğim îzâhâttan kendi kendine belli olur. Evvelâ Maârif Nezâreti'ne anlatmak istediğim mes'eleyi yazayım. Ma'lûmdur ki mekteplerde okunan riyâziyât ve tabîiyât kitapları hemen hemen birbirinin aynıdır. Bunların tedrîsâtında terbiye-i milliyye ve hayât-ı ictimâiyyemizi haleldâr edecek netîceler çıkması denilebilir ki gayr-ı mümkündür. Fakat târîh, edebiyat, felsefe, sosyoloji, kitapları böyle midir? Binâenaleyh bu derslere âid kitapların devlet ve milletçe evlâd-ı vatana verilecek istikāmet-i zihniyyenin îcâbâtına göre yazılmış olması elzemdir.

Târîh kitaplarını bil-etrâf tedkīk etmedim. Fakat gördüğüm edebiyat kitaplarının o nokta-i nazardan matlûba hiçbir vechile tevâfuk etmediğine hükmedebilirim. Evvelâ mekâtib-i Sultâniyye için tertîb olunan edebiyat programı o mekteplerde okuyacak erkek ve kız çocukları için pek ağır mebâhisi muhtevîdir. O mebâhisi talebenin anlaması şöyle dursun, okutmaya me'mûr efendilerin de hazm etmiş olduklarına şüphe ediyorum. Hem bunları hangi kitaplardan okutacağız? Onlar da yok. Biz artık üstâd-ı muhterem Ali Ekrem Beyefendi'nin riyâseti altında müteşekkil bir hey'et, edebiyat dersleri için yeni bir program tanzîmine me'mûr edilmişti. Ve bu komisyona Dârulfünûn'da Almanca edebiyatı müderrisi Profesör Rihter de da'vet olunup re'yi sorulmuştu. Adamcağız eldeki programı görünce derin hayrete düşmüştü! Velhasıl mezkûr komisyonun yaptığı program acaba ne oldu? Eğer bu program matlûba muvâfık ise bi'l-müsâbaka yeniden bir kitap yazdırıp, fakat misallerin intihâbında fevkalâde iltizâm-ı taassub olunmalıdır. Zîrâ eldeki kitaplarda münderiç misallerin çoğu te'sîs-i mekâtîbdeki gāyeye hâdim değildir. Bu misallerden bazıları okuyanları hayattan teneffür etmeye ve her şeyi fâsid, bâtıl, akīm ve mülevves göstermeye teşvîk etmektedir.

Maatteessüf, son zamanlarda yetişen edîblerimizin en mümtâzlarından ma'dûd bulunan Tevfik Fikret Beyin meselâ *Gayyâ-yı Vücûd*'u ve münkirâne diğer bazı manzûmeleri bu vâdîdeki dalâlet-i fikriyyenin en zehir-nâk misallerinden biridir. Bu Tevfik Fikret insanlardan o kadar müteneffir ve o kadar **[124]** bedbîn ki "Dün Gece" ünvanlı manzûmesinde denize bile yalvarıyor: "Dalgalarını gönder de insâniyetin paslı nâsıyesini silsin, hiç olmazsa bir iki gün kâinât, Âdem oğlunun yüzüne bakmaktan iğrenmesin" diyor! Nezâret mekteplerden edebiyat vazîfelerini celb edip muâyene ederse, on

[8] Neseî, "Cihad" 6.
[9] "Allahım, Refîkı a'lâya, yüce dostun yanına..."

beş ve on altı yaşlarında ki kız çocuklarının bile Tevfik Fikret edebiyatının te'sîriyle hasta giryân bir hassâsiyetle ma'lûl olduklarına kāni' olur. Eğer böyle olmasaydı daha beş ay evvel edeb ve nezâhetle mümtâz ve yüksek bir âileye mensûb bir hanım kız durup dururken Selîmiye önlerinde vapurdan kendini denize atar mıydı? Velhasıl bu hanımların çoğu sanki birer Madam Akkerman / Mme Ackerman rûhu taşıyor. Zîrâ yazılarında hep:

Sois maudite, ô maratre des Oeuvres immenses.
Oui, maudite à la source et dans les éléments.
Pour tous tes abandons, tes oublis tes démences.
aussi pour tes avortements!

beyitleriyle umûmî anamız hükmünde olan tabîata la'net eden o şâirenin kokusu geliyor! Fakat bize öyle bedbinler değil, zinde, metîn ve azimkâr ve hayatın bil-cümle takāzâ ve sademâtına mukāvim pür-şevk ve ümîd hemşireler, analar ve zevceler lazım.

Bir de o ders kitaplarından garâmiyâta müteallik perde-bîrûnâne meseller de tayyedilmelidir. Yeni neşr olunan güzel yazılar da bu nokta-i nazara göre tertîb edilmemiş!

Felsefe kitaplarına gelince bu husûsta hâssaten nazar-ı dikkati celb ederim. Birbirine mübâyin bunca mesâil-i felsefiyye var. Biz hangisine mutâbık bir felsefe okutacağız? En mühim bir şu'be-i hikmet olan ilm-i ahlâk için daha ziyâde i'tinâ etmek elzemdir. Sosyoloji için de aynı mülâhaza vâriddir. Meşîhat-i Uzmâ medreseler için ahîran kabûl olunan bazı derslerin müfredât programlarını pek i'tinâ ile tertîb ve tanzîm ettirmeliydi. Ancak yalnız ders kitaplarının ıslâhı kâfî değildir. Mekteplerde tedrîsât-i dîniyyeye me'mûr olanlara da vazîfelerini en müsmir ve en fâide-bahş olacak vechile îfâ edebilmeleri neye mütevakkıf ise irâe edilmelidir, bu sırada mekteplerde ibâdetin büsbütün ihmâle uğradığını teessüflerle arz ederim. Vâkıâ her Sultânî Mektebinde bir muvazzaf imâm varsa da bunların arkalarında namaz kılan yok gibidir. Hatta Dârulmuallimîn-i Âliyye imamı artık mektebin semtine bile uğramamaya başlamış. Bu cidden ayıptır.

Şehrimizdeki ecnebî mekteplerinde merâsim-i dîniyyeye gösterilen mürââta nisbetle bizim bu lâ-kaydîmiz için ne demeli? Vâkıâ mekteplerde çocuklara cebren namaz kıldırmaya ben de taraftar değilim. Fakat teşvîk, tergīb ve ma'nevî tazyîk ile onları îfâ-yı ubûdiyyet ve secde-i Rahmân'a sevk ve imâle etmek behemehâl lazımdır. Mes'ele yeniden ve kemâl-i ciddiyyet ve ehemmiyyetle düşünülürse bu husûsta musîb bir karar verileceğine hiç şüphe etmiyorum. Bu mes'ele-i mühimme ile Meşîhat-i Celîle de teveggul etmelidir. Zîrâ medreseden yetişenlerin behemehâl yeni bir ruh ile ve âteşîn bir îmân ile vazîfelerini îfâ edecek vechile terbiye ve ta'lîm edilmiş olmaları muktezîdir.

Niçin böyle söylüyorum? Bilmem ki bu günler Parmakkapı civarından geçtiniz mi? Orada medresenin karşısındaki Biçki Yurdu binası Amerikalılar tarafından yüksek bir kira ile tutulup yeni bir cem'iyete merkez ittihâz edilmiştir. Binânın kapısına asılmış levha üzerindeki müselles ile harflerin burasının ehl-i teslîse âid olduğunu vâzıhan göstermekte ise de acaba tertîbât, teşkîlât ve makāsıdı ve müdâvimleri hakkında ma'lûmât aldınız mı? Bundan başka Beyoğlu cihetinde "Şark Yıldızı" unvanlı bir cem'iyet-i sûfiyyenin faâliyetinden haberiniz var mı? Bu cem'iyetin manzûrum olan bazı ta'lîmâtında iki bin sene evvel dünyaya gelip insanlar arasında maalesef ancak üç sene kadar kalabilmiş olan muallim-i a'zamın pek yakınlarda behemehâl yine içimize avdetiyle herkesi selâmet ve necât yoluna da'vet etmesi bir emr-i muhakkak olduğundan şimdiden müşârun ileyhin vürûduna hazırlanmış olmak ve îfâ edeceği hizmeti teshîle muâvenet etmek lüzumu ihtâr olunuyor. Müslümanlar da son zamanlarda İsa'nın nüzûlünü beklemiyorlar mı? Demek ki onların da, bizim de maksadımız müşterek. O halde hemen bu cem'iyete yazılmaktan başka yapacak bir şey yok! Esasen cem'iyet, içine girmek isteyenlerin mezhebini de sormuyor. Binâenaleyh tereddüde hiçbir sebep yok. Ne garip şey ki! Vâkıâ müslümanlar arasında eşrât-ı saatten yani kıyâmet alâmetlerinden olmak üzere bir Nüzûl-i İsâ rivâyeti vardır. Fakat onun nüzûlünden evvel başka alâmetlerin de vukūa gelmesi îcâb eder. Bundan başka inecek olan İsa şer'-i Muhammedi ile hükm ve da'vete me'mûr olacaktır. Bir de mes'ele hakkındaki rivâyet ashâbdan Kuteybe bin Saîd'den menkūldür. Yani haber-i vâhiddir. Acaba Şark Yıldızı Cem'iyeti mensûbları müslümanların bu i'tikādlarını da biliyorlar mı ki?...

Şu verdiğim îzâhâta göre Şeyhülislâm-ı esbak Haydarî-zâde İbrahim Efendi hazretlerinin teşkîline teşebbüs ettiği "Cemâat-i İslâmiyye Teşkîlâtına Halkı İhzâr" cem'iyeti ve fahrulârifîn Veled Çelebi Efendi hazretlerinin ihyâsını tasavvur ettikleri "Ebnâi'l-Kur'ân" cem'iyetine âid teşebbüsâtı müsmir bir hale koymaları için pek ziyâde iltizâm-ı acele etmeleri zamanı gelmiştir. Bu sırada Cem'iyet-i Sûfiyyeyi de hatırladım. Bunlar ne yapıyor; İstanbul'da daha bu kadar âlim, fâzıl ve ârif nice zatlar var. Öyle iken neden canlı bir hareket gösterilemiyor? Acaba kanımız mı kurumuş? Yoksa maîşet derdinden başka hiçbir şeye bakacak bir halde değil miyiz?

[125] Ben zannediyorum ki pek gevşemişiz, hem lüzûmundan fazla hodgâm olmuşuz. Fakat böyle dursak rahat, huzûr, menfaat, şeref, haysiyet velhasıl her şeyimizi kaybedeceğiz. Acaba vaktiyle İslâm'ın zuhûrunda

bunu neşre çalışanlar evvela her rahat ve menfaatlerini te'mîn ettikten sonra mı başlamışlardı? Bilakis onlar o uğurda yalnız mallarını değil, canlarını da fedâya azmetmiştiler. Binâenaleyh şimdi bizi tenvîr ve irşâda azmedenler rahatlarını bir yana bırakmalı. Maksatlarına âid tertîbât için gece gündüz uğraşmalıdır. Eğer böyle yapılsaydı, meselâ Cem'iyet-i İslâmiyye Teşkîlâtına âid şimdiye kadar yalnız bir beyannâme okumakla kalmayacaktık, her gazetede müteaddid makāleler, câmi' ve mescidlerde nasîhat ve ihtârlar, mahallelerde imâm ve ihtiyâr hey'etleri ve müteneffizân tarafından teşvîk ve teşebbüsler vukū' bulduğunu görecektik. Eğer Haydarîzâde Efendi hazretleri bu işe bütün himmet ve dirâyetlerini, nüfûz-ı şahsîlerini koymazlar, fütûr ve kesele kapılmayarak bizzat teşebbüslerini musırran ta'kīb ve teşdîd etmezlerse bu iş yürümez. Her halde bu iş için de meselâ yeni yazı ve ısıtma hastası Milaslı doktorun sebâtı gibi bir sebât lazım. Bu sebâtı görerek Milaslı'nın yazısı behemehâl günün birinde yine ortaya çıkar zannederim. Aynı mütâlaa Veled Çelebi Efendi hazretlerinin teşebbüs-i mübârekleri için de vâriddir.

Ya Rabbi nasıl yapsak? Bir türlü silkinip şu üzerimizdeki uyuşukluğu def' edemiyoruz! Ne olur içimizden coşkun ve taşkın bazı kimseler çıksa da bu işleri üzerine alsa, biz de kendisine yardım etsek, duâ etsek, akıl versek. Zîrâ söyledim ya Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti Ayasofya, Ahmediye, Bayezid ve Nuruosmaniyye arasında faâliyete başlamıştır. İçimizden bazıları zannediyorlar ve diyorlar ki o müsellesî cem'iyetlerin bütün propagandaları mahkûm-ı akāmettir. Fakat ben öyle zannetmiyorum. Eğer öyle olsaydı şu içimizdeki harâreti sönmüş, puslasını şaşırmış, halden müteneffir, istikbâlden şüpheli ve nevmîd, yalnız maddiyâta meclûb yüzlerce âvâre ve bîçâre nasıl yetişebilirdi? Velhasıl menâfi'-i milliyyemiz nâmına bir an evvel teyakkuz ve fa'âlâne hareket zamanı geldiğini bir kere daha arz ederim.

11 Mart 337 Kızıltoprak

Mehmed Ali Ayni

Şer'iyye Vekâletinin Beyannâmesi Münâsebetiyle

Şer'iyye vekîli Efendi hazretleri Ramazân-ı şerîf münâsebetiyle mühim bir beyannâme neşr ettiler. Bu beyannâmedeki samîmiyet ve ciddiyet fevkalâde câlib-i dikkattir. Biz şimdiye kadar makām-ı Meşîhat tarafından neşr olunan birçok beyannâmeler okuduk. Fakat doğrusunu söylemek lazım gelirse hiç birisinde bu samîmiyeti, bu vuzûhu göremedik. Onlar sırf merâsim îfâsı zarûretiyle yazılmış, ruhsuz birer mazbata mâhiyetinde idi. Onlar, kolu kanadı kırılan, bütün ehemmiyet ve nüfûz-ı dînîsini zâyi' eden Makām-ı Meşîhat'in düşmüş olduğu hâl-i meskenet ve aczi terennüm eder birer mersiye idi. O beyannâmeler okunduğu zaman insan o makām-ı muallânın edvâr-ı mâzıyyedeki azamet ve ehemmiyetini düşünür; sonra da bu günkü hâliyle mukāyese ederek teessürler, hayretler içinde kalırdı.

Zavallı Meşîhat, kendi de düştüğü hâl-i zilleti hisseder; bir kadın, yahud bir çocuk acziyle yalvarıp temenniyâtta bulunurdu. Gûyâ kendisi kuvve-i icrâiyye idâdında idi. Fakat en küçük bir icrâ me'mûru kadar bile nüfûz ve kudreti yoktu. Hiçbir zaman metâlib ve temenniyâtı is'âf edilmez, bir polisin nazarında bile Meşîhat'in emri Zeyd'in Amr'ın tavsiyesinden başka bir mâhiyeti hâiz olmazdı. Zât-ı Meşîhat-penâhî de bunu sezmez değildi. Fakat öyle iken o hale katlanır, sözünü dinleyen olmadığı halde zavallı küskünlük göstermez, klişe haline geçen mazbatasını her sene Ramazan ibtidâlarında neşr eder; intihâb gibi halkın hissiyâtını okşamaya lüzûm görülen zamanlarda ahâlîye ahlâkī tavsiyelerde bulunur; bu sûretle gûyâ vazîfesini îfâ etmiş olurdu.

Lakin maatteessüf bütün münkirât icrâ olunmaktan geri durulmuyor, fesâd-ı ahlâk alabildiğine tevessü' ediyordu. Çünkü îcâbât-ı asriyyenin muktezayât-ı dîniyyeye gālib geleceği da'vâsıyla cism-i millette mühlik yaralar açmak isti'dâdında olan fenâlıkları her taraf teşcî' ediyordu. Makām-ı Meşîhat âdâb-ı İslâmiyyeye riâyetin lüzûmunu tavsiye ettiği zaman Dâhiliye Nezâreti İslâm mahallâtı arasında resmî umûmhâneler açıyor, zâbıta-i ahlâkıyye nâmı verilen ahlaksızlık ocağı müslüman kadınlarına icrâ-yı fuhşa salâhiyet vesîkası dağıtıyor, Maârif Nezâreti mekteplerde hissiyât-ı dîniyyeyi kurutmak için bin türlü ifsâdât ve ıdlâlâtta bulunuyor, Posta Nezâreti bile kendi işini gücünü bırakarak bu ictimâî inkılâb derdiyle merdiven başlarında, gişelerde kadınlar, genç kızlar oturtuyor, hâsılı tesettürü resmen kaldırmak için her nevi tertîbât yapılmaktan geri durulmuyordu.

Bütün bu münkirâtı zorla örf haline getirmek için çalışan perde arkasındaki merkezler ise bir takım matbûâtı da yed-i sâhirânesine alarak alabildiğine tahrîbâtta ileri gidiyor, rûh-ı İslâm'ı kabz için geceli gündüzlü uğraşıyorlardı.

Resmî, gayr-ı resmî, mer'î, gayr-ı mer'î bütün kuvvetler, kudretler, nüfûzlar ictimâî inkılâb derdiyle milletin ma'neviyâtına, hissiyâtına, an'anâtına **[126]** karşı seyf-i cidâli çekmiş oldukları bir zamanda Bâb-ı Meşîhat'in ahlak tavsiyesinde bulunması kadar gülünç bir şey olamazdı. Fakat bütün bunlara, rağmen, zât-ı Meşîhatpenâhî infiâlini izhâr etmekten çekinir; muayyen zamanlarda, yahud lüzûm gösterilen ahvâlde "ahlak mazbatası" yazar, matbûât ile neşr ederdi.

Şimdi o zamanlar hatırlanırsa haybet ve hasretimizin hakîkî müessirleri, hakîkî âmilleri görülür; milletin selâmet kapıları nerede olduğu ra'nâ bir sûrette tezâhür eder.

Biz Şer'iyye Vekâlet-i celîlesinin beyannâmesini okuduğumuz zaman bütün o fecî' halleri tahattur ederek bu günkü halimize binlerce şükrettik. Bu beyannâme dikkatle mütâlaa olunursa rûh-ı idâremizde salâha doğru büyük bir tahavvül başladığı pek âşikâr bir sûrette nazarlara çarpar. Şer'iyye vekîli:

– Büyük Millet Meclisi'nin ve hükûmetinin umdesi ahkâm-ı münciyye-i İslâmiyye dâiresinde çalışmaktır.

dediği zaman arkasında hakîkaten müskirâtı bi'l-fi'l kaldırmaya başlayan, Müslümanlığı yeniden ihyâya azmeden bir Millet Meclisi, bir müslüman hükûmeti görüyor. O meclisin ve o hükûmetin verdiği i'timâd kuvvetiyledir ki temennî ve ricâ mevkiinde bulunmayarak icrâ ve tenfîz sâhibi olduğunu da kemâl-i vuzûhla anlatıyor. Evet, buyuruyorlar ki:

– Bu ahkâma, yani ahkâm-ı münciyye-i İslâm'a münâfî ef'âl yalnız ma'nevî mücâzâtı istilzâm etmeyerek Büyük Millet Meclisi'nin ve hükûmetinin âmâl-i mukaddesesine de bir tecâvüz teşkîl edeceğinden maddeten dahi mûcib-i mes'ûliyyet olacaktır.

Hiç şüphe edilemez ki bu, büyük bir samîmiyet ve îmânla söylenmiş gâyet ciddî bir inzârdır ve bu husûsta tereddüde düşenler olursa Dâhiliye Vekâleti'nin teblîgâtını görmelerini tavsiye ederiz. Vekâlet-i müşârun ileyhâ geçenlerde vilâyâta ta'mîm ettiği bir teblîğinde lu'biyâtı, ahlaksızlık menbaı olan tiyatroları, ahlâka münâfî bütün ahvâli şiddetle men' etmişti.

Görülüyor ki bu günkü hükûmet dünkü İstanbul hükûmeti değildir. Dünkü İstanbul hükûmeti terakkî diye milleti inhitât gayyâlarına sürüklüyordu. Münkirâtı men' şöyle le dursun, onları resmen ibâha ediyordu. Bu günkü hükûmet ise ahkâm-ı münciyye-i İslâmiyye dâiresinde hareketi bir umde olarak telakkî ediyor ve bunu fiilen de icrâ ediyor.

Hiç şüphe yoktur ki kuvve-i te'yîdiyyeden mahrûm ahkâm yaşayamaz. Vâkıâ vicdân ve îmân en büyük kuvve-i te'yîdiyyedir. Fakat bir hey'et-i ictimâiyye içinde herkes vicdân ve îmân sâhibi midir? Onun içindir ki âdâb-ı İslâmiyyenin muhâfaza ve idâmesi yalnız mevâiz ve nesâyihe hasredilemez. Onun yanı başında hükûmet-i İslâmiyyenin kuvâ-yı maddiyesi de her nevi' münkirâtın icrâsına fiilen mümânaatta bulunur. Hulefâ-yı Râşidîn hazerâtından biri öyle buyuruyor:

(ان مايزع السلطان اكثر ممايزع القران) = Kuvve-i kāhire-i hükûmetin men' edebildiği şeyler Kur'ân'ın men' edebildiği şeylerden çoktur.

Bu söz hakîkaten büyük bir kıymeti, âlî bir hikmeti ihtivâ etmektedir. Zâbıta-i ma'neviyyenin yanı başında zâbıta-i maddiyye olmazsa nizâm-ı cem'iyyet-i beşer şîrâzesinden çıkar. Bâ-husûs görenekle sû'-i sirâyeti vebânın sirâyetinden daha mühlik olan sû'-i ahlâkın kesb-i alâniyyet etmesine cebren ve kahran mâni' olmak elzemdir.

Bu nokta-i nazardan biz Şer'iyye Vekâleti'nin beyannâmesinde büyük bir kudret, büyük bir samîmiyet görüyoruz. Yeni Dâhiliye Vekîli Atâ Beyefendi'nin âdâb-ı İslâmiyyeyi muhâfaza yolundaki teblîgâtı da bir hükûmet-i İslâmiyyenin dâhiliye vekîline yaraşır bir teblîg-i âlîdir. Allah kendilerinden râzı olsun.

İşte bilhassa Tanzîmât devrinden beri büsbütün çığırından çıkan, mesleğini şaşıran, yolunu sapıtan hükûmetimiz başını taştan taşa vura vura, felâketten felâkete sürüklene sürüklene nihâyet salâh ve necât yollarını tutmaya başladı. Eğer Büyük Millet Meclisi ve hükûmeti bu tarîk-ı sâlim ve felâhta devâm edecek olursa her husûsta muvaffak olacağına, bütün müşkilâtı iktihâm edeceğine şüphe etmemelidir. [10](إِنْ تَنْصُرُوا اللهَ يَنْصُرْكُمْ) Meclisimiz ve hükûmetimiz Kur'ân'ı yaşamaya azm ederek emr-i bi'l-ma'rûf, nehy-i ani'l-münker husûsunda müsâmahakârlık göstermezse tevfîk-ı ilâhînin hiçbir zaman üzerimizden eksik olmayacağı kat'î bilinmelidir. Çünkü nusret-i ilâhiyye şarta muallaktır. Meşrûtun tahakkuku için şartın îfâsı zarûrîdir.

Biz müslümanlar için çâre-i selâmet ve necât ancak buradadır. Mâdem ki müslümanlara müslümanlardan başka yâr yoktur; o halde hey'et-i ictimâiyyemizi müslüman olarak terbiye ve tekâmül ettirmek bir emr-i zarûrîdir. Bu esâs kabûl olunduktan sonra artık her husûsta o dâirede hareket etmek îcâb eder. Zîrâ Müslümanlık bir küll'dür. İ'tikādiyât ve ahlâkıyât ile beraber ictimâiyât ve siyâsiyâtı da câmi'dir. Bu küll'ün her hangi bir cüz'ü ihmâl edilirse vücûd-ı İslâm aksamaktan kurtulamaz. Her şu'be-i hükûmet müslümanların terakkīsini, Müslümanlığın teâlîsini gāye ittihâz ederek ona göre hatt-ı hareketini tanzîm edecektir. Merkez vahdet-i İslâmiyet olunca ihtilâf ve tefrikayı mûcib hiçbir mes'ele kalmaz, her nevi' ikilikler zâil **[127]** olur, kalbler arasında muhabbet kaynaşır, samîmiyet teessüs eder, bu sûretle âheng-i umûmî cârî olur gider.

Şimdiye kadar münevverler arasında birçok mes'elelerin halledilememesinin en mühim sebebi gāyede böyle bir vahdetin te'mîn edilememiş olmasından başka bir şey değildir zannederim. Yoksa herkes samîmî sûrette bu gāyeye doğru yürürse o vakit bütün ictihadlar muhterem

[10] Muhammed Sûresi, 47/7.

görülecek, hiç kimse diğerinin niyeti hakkında şüpheye düşmeyecektir. Halbuki böyle olmuyor, nice zamandan beri hükûmet mesleksizlik içinde, kâh bu tarafa, kâh şu tarafa temâyül ederek, bocalayıp duruyordu. Kānûn-ı Esâsî devletin dînini dîn-i İslâm gösterdiği ve kuvve-i icrâiyyeyi ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîz ve icrâsıyla mükellef kıldığı halde hükûmet kat'ıyyen bu ahkâm-ı esâsiyyeye mürâât etmiyordu. Bu yüzden hükûmetin her hangi teşebbüsü, her hangi bir teşkîlâtı mutlakā şüphe ve tereddüdü celbetmekten âzâde kalamıyordu. Her şeyden evvel mes'elenin nefsü'l-emre muvâfakat ve adem-i muvâfakati düşünülmez, "Acaba bunu yapmaktan hükûmetin maksadı nedir? Yine İslâmiyet'i baltalamak mı istiyor?" denir, bu sûretle muhâlefet fikirleri alabildiğine meydan alıp giderdi. Yoksa gāyede hiç kimsenin diğeri hakkında şüphe ve tereddüdü olmasaydı arada anlaşamamazlığa hiçbir sebep kalmaz, pek çok mes'eleler derhâl hallolunabilirdi.

Meselâ tevhîd-i mehâkim mes'elesinde mahkeme-i şer'iyyelerin Meşîhat'ten alınmasını muvâfık görmeyenler mehâkimin tevhîdi noktasına bir şey demiyorlardı. Onların en ziyâde gocundukları cihet ahkâm-ı İslâmiyyenin ta'tîli korkusu idi. Çünkü gözleri önündeki nümûne kendilerini tedhîş etmişti. Adliye diye vücûda getirilen müessese tamamıyla frenk kānûnlarını almış, hudûd-ı şer'iyyeyi ibtâl etmişti. Vâkıâ mahkeme-i şer'iyyelerin hiçbir salâhiyet ve nüfûzu kalmamıştı. Fakat müslümanlar kendilerini avutmak için o kadarcık bir mevcûdiyete de râzî oluyorlardı. Yoksa Adliye diye Tanzîmât'ınvücûda getirdiği müessese sırf islâmî esaslara istinâd eder mehâkim-i İslâmiyye olsaydı hiç şüphe yoktur ki buna karşı i'tirâz eden bulunmazdı.

Kezâlik Maârif Nezâreti Evkāf mekteplerini seddettiği zaman da müslümanlar yine aynı endîşe ile muzdarib oldular. Çünkü mektepler memleketin rûhuna yabancı unsur yetiştiren birer fabrika idi. Aklı başında olan babalar elbette çocuklarının dünya işlerine de vâkıf olmasını isterlerdi. Fakat buna mukābil dînini, ma'neviyâtını fedâya râzı olmuyorlardı. Eğer Tanzîmât'ın vücûda getirdiği maârif müessesesi milletin rûhuna uygun münevver ve dindâr gençler yetiştirebilseydi, evkāf mekteplerinin seddi tabîî hiçbir endişeyi mûcib olmazdı.

Memleketin mehâkimini tevhîd, maârifini tevhîd... Bunların hepsi iyi şeyler. Fakat dâî-i şüphe olan asıl şu noktadır: Bu tevhîd hangi esâs dâiresinde olacaktır? Eğer Müslümanlık gāyesinde herkes müşterek ise mes'ele yoktur. Mehâkimi de, maârifi de, herşeyi tevhîd etmek iktizâ eder. Fakat gāyede ihtilâf olursa o vakit mes'elenin halline imkân yoktur. Keşmekeşler, ızdırâblar ilâ-nihâye devam edip gider.

Onun için herşeyden evvel gāyede vahdet husûlünü te'mîn etmek lazım gelir. Birçok inkılâblar oldu, birçok teşkîlâtlar, ıslâhâtlar yapıldı. Bununla beraber İstanbul hükûmeti millet arasında bir vahdet husûlüne, memlekette bir nizâm-ı idâre te'sîsine muvaffak olamadı. On senelik meşrûtiyet hayatı hep dağdağalarla, tefrikalarla, ızdırâblarla, hüsranlarla, felâketlerle geçti.

Şâyân-ı şükrândır ki bu gün burada teşekkül eden Büyük Millet Meclisi ve hükûmeti o acıklı mâzîden ibret alarak sâlim bir tarîka girmiş bulunuyor. Milletin çâre-i selâmet ve necâtı esaslı ve samîmî bir siyâset-i İslâmiyyeden başka bir şey olmadığını görüyor ve harekâtını bu düstûr-ı esâsîye tevfîke savaşıyor. Bu büyük bir beşârettir. Cenâb-ı Hak tevfîk ve hidâyet ihsân buyursun. Âmîn.

Eşref Edîb

MİLLETİN EN BÜYÜK İHTİYÂCI

Mükariz olan medreselerin ihyâsı

Trabzon müftîsi, mahallî ulemâsı, Müdâfaa-i Hukūk Cem'iyeti, ve beledî a'zâsı, Ticâret Odası hey'âtlarıyla eşrâfdan yirmi altı imzâyı hâvî ve bir nüshası Umûr-ı Şer'iyye ve Evkāf Vekâlet-i Celîlesine arz olunmak üzere gönderilen istirhâm-nâme Trabzon vilâyeti tarafından vekâlet-i müşârun ileyhâya takdîm olunmuştur. Ehemmiyetine binâen aynen dercediyoruz:

Trabzon kasabası derûnunda kâin sekiz bâb medreseden dört adedi istîlâda imhâ ve kalanları az çok tahrîb edilerek el-yevm muhâcirlerle meskûn bulunduklarından ulûm-ı dîniyye âdetâ yok olmuş ve hayât-ı İslâmiyyemizde büyük boşluklar husûle gelmiştir. Âtî muzlim görünüyor.

Medreseler devlet ve enzâr-ı milletten hiçbir taattufa nâil olmamış ve talebe imtihânlarının muâfiyeti gibi taltîf şeklinde tahrîblere uğratılmışken yine neşr-i feyz ederek hayât-ı dînin mâyesi bulunduklarını şu yokluk zamanlarında rûh-ı ümmetten çıkan nâle-i şekvalarla isbât etmektedir.

Binâenaleyh medreselerin küşâdı pek zarûrî olup ancak şimdi celb-i rağbet etmeleri mekâtib gibi müsâid şerâitin medreselere de ibzâl ve tatbîkıyle kābil olabileceği ve her halde bir Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesinin Trabzon'da te'sîsiyle bu derd-i azîme çâre-sâz olmalarını istirhâma şitâb **[128]** ederiz. Zîrâ şehir derûnunda mevcûd cevâmi'-i şerîfeye tamamıyla eimme bulunamadıktan başka, köylerde ezân-ı Muhammedî işitilmediği, namazın unutulmaya yüz tuttuğu, vefeyât vukūunda ta'rîfât-ı şer'iyyeyi yerine getirecek imamların uzak mahal-

lerden aranıldığı, halkı irşâd için artık vâiz kalmadığı, derhal imdâd edilmezse bit-tabi' ahvâl-i ümmetin daha bedter olacağı husûslarını kemâl-i ehemmiyetle arz ederiz.

*
* *

Ankara Vâlîsi İhsan Bey tarafından Şer'iyye Vekâleti'ne gönderilmiştir:

Bir zamandan beri tedrîsât-ı dîniyye husûsunda görülen mübâlâtsızlık dolayısıyla kasaba ve köylerde vezâif-i dîniyyeyi telkîn ve icrâ edecek ulemânın kesb-i nedret ettiği ve bu hâlin bir müddet daha devâmı takdîrinde el-yevm neşr-i ulûm iktidârını hâiz bulunan ulemânın dahi inkırâzıyla hâlâ ekser köylere eimme tedârikinde çekilen müşkilâtın taammüm ederek halk büsbütün cehl ü nâdânî içinde kalacağına nazaran bu hâle çâre-sâz olmak üzere medâris-i ilmiyye tedrîsâtının bir hâl-i intizâm ve insicâma ifrâğıyla gerek derslerinin, gerek müdâvim talebenin esbâb-ı maâş ve imtiyâzları te'mîn-i lâzıme-i dîniyyeden bulunduğu beyânıyla sekenesi kâmilen ehl-i İslâm olmakla mübâhî ve bir hayli ulemâ ve zevât-ı fâzılaya makarr olmakla müftehir olan Beypazarı kazâsı merkezinde Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ahkâm ve programına tâbi' olmak üzere bir şu'be küşâdı lüzumu kazâ-yı mezkûr kaymakamlığından vârid olup meclis-i umûmî-i vilâyet kârarıyla leffen arz ve takdîm kılınan tahrîrâtta bildirilmiş olmakla iktizâsının îfâ ve netîcesinin emr u inbâsı ...

İSLÂM ASKERİNE

Askerlik öyle ulvî, öyle mukaddes bir hizmettir ki bu gün vatan nâmıyla üzerinde doğup yaşadığımız yerleri, ecdâdımızın kanıyla yoğurulmuş olan bu mübârek toprakları korumak, atalarımızın bize yâdigâr bıraktığı Osmanlı nâm-ı mukaddesini lekeletmemek gibi dünyada âhirette dâimâ iyilik ile yâd olunacak hizmetler, vazîfeler ancak askerlikle, asker olmakla îfâ edilir. Evet, ne mutlu o kimselere ki vatanını muhâfaza, ecdâdının nâmını, şânını vikâye için asker olmuş; elinden geldiği, gücünün, kuvvetinin yettiği kadar çalışmış; vazîfesini îfâ etmiştir. Böylelerin dâimâ alnı açık, gönlü rahattır.

Ey Osmanlı askerleri! Nereye gidiyorsunuz ve nerede harb ediyorsunuz, biliyor musunuz? Bu gün üzerinde çarpıştığınız topraklar dağlarından, derelerinden Osmanlı kahramanlarının altı yüz bu kadar seneden beri toplarının, tüfenklerinin dehşetli sesi işitilen kılınçlarının, süngülerinin parıltısı görülen anayurdumuzdur. Bu toprakları ecdâdımız düşmanla sîne sîneye çarpışarak, can feda ederek almışlardır. Üzerinde çarpıştığınız bu mübârek topraklar Osmanlı ocağıdır, İslâm yurdudur. Ecdâdımızın bunca fedâkârlıkla aldıkları o yerler bize canımız kadar kıymetdârdır. Onları canımız gibi muhâfaza edeceğiz. Kimseye vermeyeceğiz. Vatan ser-tâ-ser kan olmadıkça hiçbir parçası dest-i a'dâya geçmeyecektir. Dâimâ Osmanlı memleketi, İslâm yurdu olarak elde tutacağız. Düşmanlar milletimizin kuvvetini, ittihâdını, satvetini, heybetini yeniden anlayacaklar. Görecekler ki Osmanlıların damarlarında akan kan yine o fedâkâr, cesûr, hiçbir şeyden pervâ etmez Osmanlı kanıdır. Öğrenecekler ki ordumuz, askerimiz o mehâbetli, dehşetli Osmanlı ordusudur.

Emîn olunuz ki hudut boylarında sizin harb etmeniz değil, bir görünüşünüz vatan hâinlerini, din düşmanlarını ürkütmeye kâfidir. İslâm kahramanlarının sesi o dağlarda aks etsin; kılınçları, süngüleri güneşin karşısında birer şimşek gibi parlasın. Evvel Allah ondan hiçbir zaman çekinmezsiniz. Çünkü düşmandan korkmazsınız. Düşman sizden korkar.

Evlerinizi, köylerinizi düşünüp mahzûn olmayınız. Onların dermanı, bakıcısı var: Müslümanların yardımcısı Allah'tır. Allah, ne güzel muhâfızdır! Ne mutlu sana ey müslüman askeri ki, Cenâb-ı Hak gibi yardımcın, îmânın gibi arkadaşın, Kur'ân-ı Kerîm gibi mübarek kitabın, Hazret-i Muhammed gibi peygamberin var. Silâha sarıldığın dakîkadan i'tibâren bütün günahların, kabahatlerin bağışlandı. Sen Allah'ı unutmuyorsun; Hazret-i Allah da seni unutmuyor. Kalbinizde vatan aşkı, gözlerinizde sevinç ve ferah parlaklığı olduğu halde harb ediniz. Beni kurtarınız! diye feryâd eden vatan anamızdır. Onun kucağına atılınız. Dîn-i mübîn uğurunda herşeyinizi fedâ etmekten çekinmeyiniz.

Bundan bin üçyüz küsûr sene mukaddem huzûr-ı Peygamberî'de seve seve fedâ-yı cân ederek topraklar altında yatan din ululârının her birisi büyük büyük rütbelere nâil oldular. Şimdi onların ruhları hûn-ı şehâdete, beyaz kefenlere bürünerek bizimle beraberdir. Zafer bârikaları her zaman güzergâhınızda lâmi'dir. Ordumuza merkez olan o sahrâlar tevhîd sadâları ile inlesin. İşte vatan muhabbeti insana böyle şan verir, şeref verir. Gâzi eder; şehîd eder. Allah sizi vatana, vatanı da cümlemize bağışlasın. İnşâallah selâmetle gidersiniz, saâdetle dönersiniz.

Mecidözü: Mehmed Emin Paşa-zâde

Ârif Hikmet

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maalmemnuniyye kabul olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

İhtârât

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî olması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

21 Mayıs 1921 | 12 Ramazân 1339 | Cumartesi | 21 Mayıs 1337 | Cild: 19 - Aded: 481

HAZİN BİR BAHAR

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
فَانْظُرْ اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ

"Allah'ın âsâr-ı rahmetine bir baksana: Toprağı, öldükten sonra, tekrar nasıl diriltiyor? İşte o Allah, bütün ölüleri muhakkak diriltecektir, hem O, her şeye kâdirdir." ([1])

Çık da bir seyret bahârın cûş-ı rengâ-rengini;
Nefh-i Sûr'un dinle mevcâ-mevc olan âhengini!

Bir yeşil kan, bir yeşil can yağdırıp, kudret, yere;
Yemyeşil olmuş fezâ; gömgök kesilmiş dağ, dere.

En kısır toprak doğurmuş, emzirir birçok nebât ;
Fışkırır bir damlacık ottan, tutup sıksan, hayât!

Dün, kemikten külçe halindeydi her çıplak fidan;
Bak: Ne sağlam kan, bugün, dolgun yüzünden damlayan!

Dün; kudurmaktaydı ormandan cehîmî bin zefîr;
Âşiyân tutmuş, bugün, her dalda perrân bir safîr!

Dün, nigehbânıydı milyarlarca zî-rûhun sübât;
Silkinip çıkmış o mahbesten, bugün, bir kâinât.

Dün, ne mâtemdeydi âlem! Yer hazîn, gökler hazîn;
Sûr-i fıtrattır bugün: Fıtrat bugün sahrâ-güzîn!

İşlemiş kırlarda yer yer kudretin feyyâz eli,
Öyle yapraklar ki sun'undan: Gidip bir görmeli!

Öyle amma, gördüğüm elvâh-ı şevkin rağmine,
Bende hâlâ zevke benzer duygu yok, hâlâ yine!

Bir değil, yüz bin bahâr indirse hattâ âsümân;
Hiç kımıldanmaz benim rûhumda kök salmış hazân!

Dem çeker bülbül... Benim beynimde baykuşlar öter!
Sonra, karşımdan geçer, bir bir, yıkılmış lâneler!

Âşinâlık yok, hayâlin konsa en bildik yere,
Yâd ayaklar çiğniyor: Düşmüş vatan yâd ellere;

Başka ses bilmem, muhîtimden enîn eyler hurûş;
Beklerim, dinsin bu mâtem; beklerim, olmaz hamûş!

Âh: Tek bir âşiyandan bin yetîmin nâlesi
Yükselirken, dinleyen insan mıdır bülbül sesi?

Mehmed Âkif

[1] Rûm Sûresi, 30/50.

[130]

ESRÂR-ı KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ ..... فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ [2]

3

(Bundan evvelki âyât-ı kerîme bizlere Ehl-i Kitâb'ın o kadar beyyinâta ve kendilerine nâzil olan elvâha rağmen Cenâb-ı Hakk'a isyân ve şirkte nasıl ileri gittiklerini; nefislerine zulm ederek, tuğyân ederek nasıl danaya taptıklarını, kan döktüklerini göstermişti. Böyle olduğu halde Kur'ân'ın diğer mevzi'lerinde görüyoruz ki bunlar bazan kendilerinin Allah'ın oğulları ve dostları olduklarını tevehhüm ediyorlar; bazan ise nâr-ı cehîmin kendilerine ancak birkaç gün için isâbet edeceği vehmine dalıyorlar. Bazan cennete Yahudilerden, nasârâlardan başka kimse giremeyecektir, diyorlar. Bazan da gerek âhiretin, gerek naîm-i cennetin sırf kendilerine has olduğunu söylüyorlar. İşte şimdi tefsîri sadedinde bulunduğumuz şu âyât-ı kerîme bunları ilzâm için nâzil olmuştur.)

Meâl-i Kerîmi:

Onlara de ki: "Eğer dâr-ı âhiret indellah başkalarının olmayıp da sırf sizin için ise ve siz bu da'vânızda sâdıksanız ölümü isteyiniz de görelim." Onlar elleriyle işlemiş oldukları meâsî sebebiyle hiçbir zaman ölümü isteyemezler. Cenâb-ı Hak zâlimleri bilir, sen onları hiç şüphe yoktur ki insanların hayata en harîsi bulacaksın. Bunlardaki hırs müşriklerde de yoktur. Her biri bin sene muammer olmayı ister. Halbuki bu kadar yaşaması da kendisini azâbtan uzaklaştıracak değildir. Cenâb-ı Hak onların yaptıklarını görüyor. Onlara de ki: "Her kim Cibrîl'e düşman olursa (gayzından olsun) Cibrîl, Kur'ân'ı senin kalbine, evvelce nâzil olan kitapları musaddak ve mü'minler için mahz-ı hidâyet ve beşâret olarak, Cenâb-ı Hakk'ın izniyle indirmiştir. Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cibrîl'e, Mîkâîl'e düşman olursa Allah da bu kâfirlere düşmandır."

* * *

Bu âyât-ı kerîme Ehl-i Kitâb'ın bâtıl bir takım da'vâlarını, zanlarını teşrîh ederek kendilerini ilzâm için nâzil olmuştur. Âyetlerin tazammun ettiği red iki da'vâ-yı kâzibe râci'dir: Birincisi Yahudiler dâr-ı âhiretle lezâiz-i cennetin sırf kendilerine hâs olduğunu daima ileri sürerlerdi. İkincisi de aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in kalbine vahiy teblîğinde bulunan Cibrîl'in düşmanı olduklarını ileri sürerek bu melek vâsıtasıyla nüzûl eden kitabı ve âyâtı kabûl etmeyeceklerini söylerlerdi.

İbni Ebî Şeybe *Müsned*'inde ve İbni Cübeyr ile İbni Ebî Hâtim Şa'bî 'den naklen diyorlar ki: Ömer bin Hattâb radıyallâhu anh bir gün Yahudilerin Midras'ına* girerek kendilerine Cibrîl'i sormuş, demişler ki:

– O bizim düşmanımızdır. Muhammed'i esrârımıza muttali' kılıyor ve her türlü azâb onun vâsıtasıyla geliyor. Mîkâil böyle değildir. Bereket getirir, sulh ve selâma vâsıta olur.

Bunun üzerine Hazret-i Ömer: Şu iki meleğin Allah indindeki mertebesi nedir? suâlini îrâd etmiş. Demişler ki:

– Cibrîl sağında, Mîkâil solundadır. İkisinin arasında da adâvet vardır.

Hazret-i Ömer: "Eğer bunlar sizin dediğiniz gibi iseler birbirlerine düşman olamazlar. Hiç şüphe yoktur ki siz eşeklerden [müşriklerden] daha kâfirsiniz. Her kim bu ikisinden birine düşman olursa Allah'a da düşman demektir." dedikten sonra dönüp gelmiş. Halbuki Cibrîl daha evvel vahiy indirmiş. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz kendisine: "Ya Ömer! Rabbin seni te'yîd etti." buyurmuş.

Ömer diyor ki: – Bu vak'adan sonra îmânımı yalçın kayalardan daha sağlam buldum.

Bu bâbda diğer bir takım ehâdîs rivâyet ederlerse de senetleri bulunamamıştır.**

Dâr-ı âhiret münhasıran kendilerine âid olduğu hakkındaki da'vâlarına karşı Yahudileri ilzâma gelince aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in kendilerine karşı "O halde mevti isteyiniz de görelim." tahaddîsi kâfidir.

Yahudiler eskiden beri dünyaya meyl ile, ölümden nefretle iştihâr etmişlerdir. Tehlikeye atılmak, harb ve darba girişmek gibi fedakârlıkları göze aldıracak şecâatten mahrûmdurlar. Bunlar, ne dini te'yîd, ne hakka nusret, ne de şeref ve haysiyetini müdâfaa için silaha sarılamazlar. Hayata olan hırsları o kadar yamandır ki bu husûsta kendileriyle hiçbir millet müsâbakaya girişemez. Hatta hayât-ı âhirete îmânı olmayan ve Yahudiler gibi "Bütün menâim-i cennet bize hâsdır." yolunda gurûru hâtırlarına getirmeyerek (اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ)[3] ="Hayat bu dünyadaki hayatımızdan ibârettir. Ölürüz, yaşarız. Bizler hiçbir vakit tekrar dirilecek değiliz." diyen müşrikler bile Yahudiler kadar hayata **[131]** sarılmış değillerdir. Şayet da'vâları gibi dâr-ı âhiret kendilerine âid ise ve ni'meti, o imtiyâzı elde etmek için dinlerini,

---

[2] Bakara Sûresi, 2/94-98.

* Midras: (Mimin kesriyle) Yahudi kitaplarında ihtisâsı olan demektir. Kezâlik bu kitapların mütâlaa edildiği mahalle de ıtlâk olunur. Şu iki ma'na ehâdîs-i muhtelifede vârid olmuştur.

** *Tefsîr-i Âlûsî.* Sahife 272.

[3] En'âm Sûresi, 6/29.

şereflerini himâye ve müdâfaa uğurunda istihkār-ı mevt etmeden Yahudileri geri koyan sebep nedir?

Müslümanlar arasındaki akîde-i sâfiyye sahiplerini nazarımızdan geçirecek olursak bunların hak yolunda, hakka nusret yolunda ölüme nasıl atıldıklarını görürüz, bunlar bu sûretle gelecek bir ölümün cennete, naîm-i ebedîye îsâl edecek şahrâhtan başka bir şey olmadığını bilirler. [4] (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ) = "Mü'minler içinde öyle erler var ki Cenâb-ı Hakk'a vermiş oldukları ahidlerinde sâdık kalarak harpte sebât ettiler. Bunlardan bir kısmı şehîd oldu. Bir kısmı ise şehâdete muntazır bir halde bulunuyor.

Abdullah bin Revâha (r.anh) Romalılarla harb ederken (ياخبذالجنة واكترابها - طيبة وبارد شرابها) şiirini inşâd eder dururdu.

Lakin Yahudilere gelince bunlar kendilerinin muhtî ve günahkâr oldukları ve önlerinde müdhiş bir yevm-i hesâbın âmâde bulunduğunu bildikleri için hiçbir vakit ölüme yanaşmazlar ve ellerine silah alarak celâdet, besâlet göster[mez]ler. Bunların "Bizler Cenâb-ı Hakk'ın oğullarıyız ve dostlarıyız." tarzındaki da'vâları, kezâlik "Bize ateş ancak birkaç gün için isâbet edecektir." sûretindeki iddiâları zünûn-ı bâtıladan başka bir şey değildir. Zîrâ hiçbir zaman mevt sâhasına yaklaşmak sûretiyle âhirete takarrub etmek istemiyorlar. Daima ölümden kaçıyorlar. Ölürlerse yataklarında ölüyorlar. Ellerinden gelse bin sene yaşamayı isteyecekler. Halbuki asırlarca yaşamaları da kendilerini azaptan kurtaracak değil. Öyle ya, Cenâb-ı Hakk işlediklerini görüp dururken ömürlerinin uzun olması, yahud işledikleri günah üzerinden zaman geçmesi kendilerinden azâbı nasıl def' eder?

Sûre-i Cum'a'da [5](قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا ..... بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ), sûre-i Bakara'da da [6](أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ ..... وَاللهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ), [7](فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ ..... وَاللهُ مَعَ الصَّابِرِينَ) âyât-ı celîlesi vârid olmuştur ki hepsi şu tefsîri sadedinde bulunduğumuz âyetlerin nazîridirler.

Şeyh Abdülaziz Çâviş

Bolşeviklik Müslümanlığın Aynı mıdır?

Sebîlürreşşâd Cerîde-i İslâmiyyesi Başmuharriri
Fazîletlü Mehmed Âkif Efendi'ye

Fazîletlü efendim hazretleri

Size mühim bir şey soracağım. Bazıları diyorlar ki: Bolşeviklik Müslümanlığın aynı imiş. Hakîkaten böyle midir? Bir de öyle diyenler var ki müslümanlar mutlakā Bolşevik olmalı imiş. Çünkü böyle olursa pek ziyâde terakkī ederlermiş. Lütfen bu hususdaki fikrinizi cerîdenizle neşr edecek olursanız fikirlerdeki tereddüdü izâle ederek memlekete büyük hizmette bulunmuş olursunuz. Bâkī cevabınızı dört gözle bekliyorum efendim.

Trabzon: **Ahmed Hilmi**

*
* *

Cevap

Efendim, sizi bekletmemek için suâlinize bugün kestirme bir cevap vereceğim. İnşâallâh gelecek hafta daha ziyâde tafsîlât veririz. Evvelâ iyice bilinmelidir ki Müslümanlık başka, Bolşeviklik başkadır. İkisinin bir olduğunu iddiâ edenler ya esâsât-ı İslâmiyyeyi anlamamışlar, yahud Bolşevikliği tedkīka lüzum görmemişlerdir. Müslümanların Bolşevik olmasına gelince bir kere buna asla lüzum yoktur. Çünkü bu mezhebi Rusya'da vücûda getiren hayâtî, ictimâî, iktisâdî, siyâsî, zirâî, sınâî, el-hâsıl daha birçok esbâb ve avâmil var ki hiç biri müslüman memleketlerinde yok. Sâniyen bunların vücûdu farz-ı muhâl olarak kabûl edilse bile Kur'ân ile hadîs yedinde dururken Bolşevikliğin esâsât-ı hâzırasını kabûle müslümanlar için imkân tasavvur olunamaz. Bu yeni mezhebin âtîde alacağı şekle gelince onun için hiçbir şey söyleyemeyiz. Zîrâ istikbâl öyle bir muammâdır ki Allah'tan başkası halledemez.

Mehmed Âkif

İSLÂMİYET ve BOLŞEVİKLİK

29 Nisan târîhli *Tan* gazetesinden:

Müslüman Tatarlar Meclisi reîsi ve sâbık "Duma" a'zâsından olan Sadreddin Maksudof Efendi'ye müslümanlarla Bolşevikler arasındaki münâsebât hakkında fikrinin ne olduğunu sorduk. Mûmâ ileyh bize beyânât-ı âtiyyede bulunmuştur:

"Şüphe yoktur ki İslâm memleketlerindeki Bolşevik propagandası pek büyüktür. Fakat ben müslümanlar nezdinde Bolşevikliğin kabûl edileceğini zannetmiyorum.

Müslüman muhîti Bolşevikliği kabûle en az müsâid olan bir hâlet-i rûhiyye arz eylemektedir. Bütün memleketlerde müslümanların büyük bir ekseriyeti çiftçilerden, küçük tâcirlerden ve kendi hesaplarına çalışan erbâb-ı san'atten ibârettir. Bundan mâadâ pek ziyâde demokratlığı âmir olan Müslüman akîdesi, cem'iyet teşkîlâtı noktasından kat'ıyyen Komünistliğe müsâid değildir. İslamiyet yalnız hakk-ı temellükü kabûl etmekle kalmayıp bilakis onun bütün esâsı bu nokta üzerine müessestir. Bolşevikliğin müslümanlar **[132]** tarafından se-

[4] Ahzâb Sûresi, 33/23.
[5] Cum'a Sûresi, 62/6-8.
[6] Bakara Sûresi, 2/246.
[7] Bakara Sûresi, 2/249.

vilmemesine delil, Rus müslümanlarının hiçbir eyâlette bilâ-mukāvemet Bolşevikliğe mutâvaat etmemeleridir."

Ba'dehu mûmâ ileyh âlem-i İslâm'ın Türk sulhü hakkındaki hissiyatına dâir bervech-i âtî idâre-i kelâm etmiştir:

"Bu gün müslümanlar, Türkiye'nin, Almanya ve Bulgaristan kadar, mağlûbiyetinin netîcesine tahammül etmesi lüzumunu idrâk etmektedirler. Fakat bundan ziyâdesini anlayamazlar. Siyâsî bir intihâr demek olan bir muâhedeye vaz'-ı imzâyı Türkiye'den istemek, bütün müslümanlar nazarında, onların kâffesine yapılmış bir hakāret teşkîl eden bir adaletsizlik ve müsâvâtsızlık olur.

İttihâd-ı İslâm hakkındaki fikrime gelince, eğer bu sözle, bütün müslüman milletlerini câmî' bir hükûmet-i dîniyye kasd olunursa, ittihâd-ı İslâm mevcûd değildir. Biz, müslümanlar siyâsî bir ittihâd-ı İslâm'a inanmıyoruz. Fakat müslüman milletler nezdinde, Halîfe'nin memleketi olmak i'tibârıyla Türkiye için hadsiz, hesapsız ma'nevi ve dînî bir hiss-i tesânüd ve teveccüh vardır.

Şâyân-ı hayret bir şey varsa o da uzun zamandan beri kendi memleketlerinde istiklâllerinden mahrûmiyete katlanan müslümanların, Türkiye'nin haysiyet ve istiklâli mevzû'-ı bahis olunca büyük bir ısrâr göstermeleridir. Şurasına dikkat ediniz ki 300 milyona bâliğ olan müslümanlar arasında bu gün istiklâline mâlik yalnız Türkler mevcûddur.

Bunun, İslâmları ne kadar tesellî ettiğini ve onlar izzet-i nefs-i dîinîlerini ne derece okşadığını tasavvur edemezsiniz.

Bu memleketi niçin ilhâk etmek istiyorsunuz? suâline karşı, çünkü bu, ittihâd-ı İslâm taraftârı bir memlekettir, deniliyor. Bir Tatar darb-ı meseli şunu diyor: Et yemek isteyen koyun sâhibi; koyununun topalladığını görmek ister."

MÜSLÜMANLIK'LA KOMÜNİSTLİK KĀBİL-i TE'LÎF Mİ?

قال النبى عليه السلام : " من استوى يوماه فهومغبون " [8]

Meâl-i Şerîfi

"İki gün bir halde kalan kimse aldanmıştır."

* * *

Görülüyor ki Müslümanlık sâliklerini iki gün bir halde bırakmıyor. Her gün râh-ı terakkîde yeni yeni adımlarla ilerilemesini emr ediyor. Yine görülüyor ki bu terakkī emri yalnız bazı ahvâl ve ef'âle taalluk etmiyor. Mutlak olarak emrediliyor ki müslümanların dînen me'mûr bulundukları dünyevî, uhrevî ikbâlin kâffesine şâmildir. Ta'bîr-i âharla dînî, siyâsî, ictimâî, İslâmiyet'in âmir bulunduğu her husûsta iki gün yerinde sayan kimseyi aldanmakla tahzîr ve tavsîf ediyor.

Şurasını tahattur etmelidir ki edyân-ı kadîmede Cumartesi ve Pazar günlerinde iştigāl men' ve tahrîm edildiği halde bizim dinimizde yalnız Cuma günü Cuma namazı kılınabilecek kadar bir zaman için tahrîm edilmiştir. Bu da gösteriyor ki Müslümanlık sa'y ve amel dinidir. Müslümanlar dünyada da âhirette de sa'y ve amellerinin mükâfât veya cezâsını görürler (فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ . وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ)[9] en ufak bir muhâlefetin cezâsı insanın kendine râci' olduğu gibi en ufak bir fiil-i müstahsenin mükâfâtı da onun âmiline inhisâr eder. Bu âyet-i celîle de sa'y ü amel için ayrıca bir tâziyâne-i teşvîktir.

Şu halde birinci derecede dînen me'mûr bulunduğumuz ahlâk-ı fâzıla-i İslâmiyyenin gāye-i kudsîsine doğru her gün bir adım yürümek. Sâniyen ahlâk-ı İslâmiyyenin câygîr olmasının netîcesi olmak üzere ictimâiyyâtımızda her gün yeni bir adım atmak, sâlisen mevkı'-i siyâsetimizi günde bir derece yükseltmek dinen bize borçtur.

Bununla me'mûr olmamıza rağmen dünyevî, uhrevî terakkıyât ve saâdetimizin mukaddimesini teşkîl eden ahlâk-ı fâzıla-i İslâmiyyemizi, her gün yeni yeni zuhûr eden modalara kapılmakla, kaybettiğimizi, düşündükçe müteessir olmamak kābil değildir. Bir zaman garbı taklîd etmek, Frenkleşmek moda idi. Bu yüzden millet ne elîm felâketlere ma'rûz kaldı. Bizim garb mukallidlerinin medeniyet nâmı altında İslâmlar arasına ilkā ettikleri bî-pâyân maskaralıklar esâsen safvet-i asliyyesini kaybetmiş olan halkımızı hayliden hayliye sarstı. Bizlerdeki uhuvvet-i İslâmiyye, vefâ, i'timâd, tevekkül, sıdk, emânet, hiss-i fedâkârî gibi ictimâiyât-ı İslâmiyyeyi terakkīye sevk eden ahlâkımızı bozdu. Mevkı-'i siyâsiyyemizi de rahne-dâr ederek küre-i arzda büyük bir yekûna bâlig olan müslümanlar işte dinin bu her hayrı câmi' emrine karşı mübâlâtsızlıkları yüzünden her tarafta esâret ve mahkûmiyet altında kalmaya başladılar.

[8] Aclûnî, *Keşfu'l-Hafa*, 2/276.
[9] Zilzâl Sûresi, 99/8.

Anadolu'nun memâlik-i sâire-i İslâmiyye arasında bu husûsta mühim bir farkı, başka bir meziyeti vardır. Gerçi Anadolu da safvet-i ahlâkıyyesinden pek çoğuna vedâ' ettirildi. Fakat esâsât-ı İslâmiyyenin bir kısm-ı mühimmine tamamen mütemessik bulunan Anadolu öteden beri garbtan gelen entrika ve maskaralıklara pek az i'tibâr etmiştir. Bu cihetle İslâmiyet'in hayât ve memâtına taalluk eden bu mühim mücâdelede müslümanlara pîşvâ olmak şerefi yine Anadolu'da kalmak zarûrîdir.

[133] Garbın İslâmiyet aleyhine kulladığı şebeke-i imhâiyyenin acı bir suratını müşâhede eden bizim mukallidler maatteessüf hâlâ harekât-ı taklîdiyyelerine tamamen vedâ' edemiyorlar. Bunlar isim i'tibârıyla müslüman iseler de taklîdi, teşebbühü men' eden İslâmiyet'in hakîkati gösteren yollarına sâlik bulunmadıkları için bu def'a da tamamen ve kör körüne Bolşevikliği taklîd etmek istediler. Mustafa Suphi ve sâire gibi hakāyık-ı İslâmiyyeye gayr-ı vâkıf bir takım menfaat-perestler Komünistlik İslâmiyet'le kābil-i tevfîk bulunduğundan ve Anadolu'nun Komünistlik esâsını kabûl ettiğinden bahisle bazı müslüman dindaşlarımızı mehlekeye sürüklemekte oldukları kemâl-i esefle işitiliyor.

Vâkıâ Anadolu hükûmeti Rus komünistleriyle siyâsî bir ittifâk akdetmiştir. Bu ittifâk tarafeyn için hâlen ve âtiyen iyi neticeler vereceği tabîî olmakla beraber devletlerin ittifâkında yekdiğerinin akîdesini kabûle mecbûr olamayacağını herkes bilir. Biz Almanlarla ittifâk ettiğimiz zaman ne Almanlardan bize, ne de bizim tarafımızdan Almanlara i'tikād birliği teklîf olunmamıştır. Bolşevik Rusya ile ittifâkımız da ancak bu merkezdedir. Eğer ittifâk akîde birliğini îcâb ettirse idi, insâniyet ve adâlet teşnesi olan müttefiğimize gāyelerine İslâmiyet'in gösterdiği hakîkī ve ifrât ve tefrîtten vâreste bir şahrâhtan yürümelerini tavsiye eder ve bu hakîkati olanca vuzûhla onlara irâeye çalışırdık.

Bu dalâlette kalmış olan serseri Mustafa Subhi ve akrânının tesvîlâtına dindaşlarımızın kapılmamaları için Komünistlikle İslâmiyet'in ta'kīb ettiği esaslardan bahsetmeyi, Bolşeviklik menşeini tedkîk eylemeyi bir vazîfe addederiz.

İnsanlar bir takım ahlâk-ı insâniyye ile hayvânât-ı sâireden mümtâz oldukları halde şahsî ihtirâsâta kapılanların da hayvânât-ı vahşiyyenin irtikâb etmeyeceği bir vahşete düştükleri görülüyor. Bu kere de hıristiyan memâlikinde, bilhassa garbda kapitalizm unvanı altında zayıflara karşı imhâkâr vaz'iyet aldılar. Bunun aksülameli olarak Rusya'da Komünistlik zuhûrunu pek tabîî görmekle beraber tahayyül edilen gāye-i insâniyyeye mevsıl bir tarîk olmayıp İslâmlarla meskûn olan memâlikte ne onu tevlîd edecek esbâb ve avâmil, ne de tatbîkine lüzum ve imkân vardır.

Komünistlerin ta'kīb ettikleri insânî bir gāyeye evvel emirde mülkiyet-i şahsıyyenin ilgāsı esâsından yürümeleri doğru olamaz. Çünkü insanlar hulkunde bir değildir. Bazısı zeki, gayur; bazısı da gabi, tenbel; birisi çalışır, kazanır; diğeri düşünür, kullanır. Nasıl ki fakīrin can çekişmesinden sefîhin zevk alması müstekreh ise ictimâî bir kuvvetle birisinin mahsûl-i fikr ve ameli olan servetini bilâ-ivaz alıp diğerine vermek de o kadar müstekreh ve zulümdür. Birisi ifrât ise diğeri tefrîttir. Kaş yapmak için göz çıkarmaktan başka bir şey değildir. Adâlet nasıl ki esâs-ı ümrân ise zulüm de mebde-i harâbî ve izmihlâldir.

İşte İslamiyet bu iki ifrât ve tefrît arasında bir yol gösteriyor. (وَفِى اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ)[10] âyet-i celîlesi fukarâya bir hak bahşediyor. Tabîî bu hak bir kısım insanlar tarafından vaz' ve takdîr edilemez. Çünkü bu hareket cem'iyetin nizâm ve intizâmını alt üst eder. Bu ancak agniyâya servet ve iktidârı bilâ-ivaz bahşeden Cenâb-ı Hak tarafından farz kılınmakla olabilir. Halbuki ecved-i hakīkī olan Cenâb-ı Hak Teâlâ tekaddes hazretleri bile bilâ-ivaz zekâtı emretmiyor. Cenâb-ı Hak agniyânın vermiş olduğu zekât mukābilinde ivaz olmak üzere cennetini, mükâfât-ı uhreviyyeyi vermek sûretiyle mütemellikât-ı şahsiyyeden bir kısmının acezeye tefrîkıyle hasâis-i insâniyye yerine getirilmiş oluyor. İşte tehlikesiz, zulümsüz kolaylıkla levâzım-ı insâniyyeden olan re'fet ve rahmet eserleri tebellür etmiş bulunuyor.

Bilâd-ı İslâmiyyede zekâtın tamamıyla mahal ve masrafına sarf edildiği kabûl edilemez ise de Bolşevikliğin müvellidi esbâb ve avâmil de İslâmlarla meskûn mahallerde tabîî bulunamaz.

Bundan başka temellükât-ı şahsiyyenin lağvı insanların terakkıyât-ı medeniyye ve umrâniyyesine de mâni'dir. Her insan kendine mal olmayacak meselâ bir bahçeyi bir hâneyi i'mâra o kadar emek sarf etmez. Kendisinin mülkü olduğu söylenirse a'zamî sa'y ve amel ile i'mâr eder. Dinimiz ise terakkī ve umrân ile âmir bulunduğu mevzû'-ı bahsimiz olan hadîs-i nebevîden anlaşılmakla bu noktadan da mülkiyet-i şahsıyyenin ilgāsı esâsât-ı İslâmiyye ile kābil-i te'lîf olmadığı anlaşılır. Cihâd-ı sâire için de ayrıca îzâhât vereceğiz.

Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu **Hoca Şükrü**

Ramazan Musâhabesi:

VAAZLAR, VÂİZLER

Mübârek Ramazan geldi; İslâm kalbleri yeniden cilâlandı. İnsanlık âdetâ melekliğe yükseldi. Ruhlarda bir

[10] Zâriyât Sûresi, 51/19.

i'tilâ, hislerde bir safâ hâsıl oldu. Din telkînâtı bu ayda ne sıcak bir kabûl ve icâbet yeri bulur. Her müslüman ibâdeti, din kardeşine yardımı en yüksek bir vazîfe bilir. İki evli bir köye varıncaya kadar "Ramazan Hocaları" tedârik edilir. Onlar bütün bir ayı vaaz ve nasîhatle, tasfiye-i rûh ve ahlâk ile geçirirler ... terâvihlere, mukâbelelere, vaazlara, duâlara halkın **[134]** küme küme koşuşması en hakîkî bir vahdetin, birliğin, kudsî nümûnelerini teşkîl eder. Hülâsa: Ramazan müslümanların canından bile fazla sevdiği en mübârek bir aydır.

Fakat bu mübârek ayın yüksek kadrini acaba anlayabiliyor muyuz? Fırsattan istifâde edebiliyor muyuz? Tenvîr ve irşâd vazîfelerini hakkıyla yapabiliyor muyuz?

– Aslâ ve kat'â!!...

Şehirlileri şöylece bırakalım da köylülerimize, o velînimetlerimize bakalım: Bu gün bu memleketin asıl temeli olan o kardeşlerimiz maddî, ma'nevî birçok ihtiyaçlar, ızdırâblar içinde kıvranıp durmaktadırlar. Halkçılık'tan bahsediyoruz. Fakat acaba şimdiye kadar hangimiz köylülerin arasına sokulup da o bî-çârelerin derdine devâ bulmaya çalıştık?

Ramazân-ı şerîf köylülerin tenvîr ve irşâdı için en büyük bir fırsattır. Çünkü uzun bir yılın ancak bu ayında hoca yüzü görebilen köylülerin vaazlara, dînî vatanî telkînlere arzu ve iştiyâkları pek gâlibdir. Bu dindar arzulardan istifâde ve onların rûhuna nüfûz edebilecekler ise Ramazan Hocaları'dır.

Ramazan hocaları irşâd vazîfesini hakkıyla yapabiliyorlar mı? Ne yalan söyleyelim: Biz, değil köylere giden hocaların, hatta en büyük kasaba ve şehirlerde vaaz ve nasîhat vazîfesi takabbul eden hocalarımızın bile -ekseriyetle- bu vazîfeyi îfâ etmediklerine veya edemediklerine maal'esef kâniiz. Dinlediğimiz vaazların mevzû'u hep zamana, zamanın ihtiyâcına uymayan bir takım bahislerle akla mantığa taban tabana zıd hurâfelerden ibârettir. Hâlâ dünyayı koca öküzün boynuzu üstünde durdurmaya çalışan gâfil ve câhillerimiz vardır!... Halbuki bu gibi hurâfelere en çok düşman olan dinimizdir.

Geçen Cum'a günü Ankara'nın büyük bir câmi'-i şerîfine gittim. Vâizlikle zerre kadar münâsebeti olmayan bir efendi kürsî-i irşâdda! Din nâmına ne herzeler savuruyordu? Şehirler böyle olursa acaba köylerimizin hâli nasıldır? Yazıklar olsun bize!

Taşralarda Şa'ban ayında müftî efendiler tarafından hocalar birer tavsiye ile köylere gönderilirler. Fakat köyün cesâmet ve ehemmiyetiyle hocanın ehliyet ve liyâkati arasında çok def'a nisbet gözetilmez. Daha doğrusu bu mühim mes'eleye hiç ehemmiyet verilmez! Ehliyetsizler büyük, büyük köylere gider, hakîkî hoca efendiler birkaç evli köylerde ömürlerini telef etmekle ve netîcede mağdûr ve me'yûs olmakla kalırlar. Bazan o kadar uğraştıkları halde bir tavsiye almaya bile muvaffak olamazlar! Tavsiye aldıktan sonra köylere kabûl olunup olunmamak mes'elesi de bahs-i âhar!.. Çünkü: Ramazan'da evvel tavsiyesiz köylere yerleşenler, köylüleri memnûn etmek için avâm-firîbâne beyânâtta bulunarak tavsiyeli hocayı köylülere kovduranlar az değildir! İşte bu yüzden de bî-çâre vâizler her vakit elîm mağdûriyetlere mahkûm olmaktadır. Vaaz ve vâizler mes'elesi bir (teşkîlât mes'elesi)dir. Buna layık olduğu ehemmiyeti vermek en birinci vazîfemizdir.

Şimdi vaazlara gelelim: Vaazlar zamanın hakîkî ihtiyaçlarıyla mütenâsib olmak lazımdır. Buna peygamberân-ı izâm hazerâtı ne kadar i'tinâ buyurmuşlardır. Her Nebiy-yi zîşân ümmetin ihtiyâcâtına, asrının îcâbâtına göre ba's ve irsâl, olunmuş ve ona göre teblîgâtta bulunmuştur. Zamân-ı hâzır acaba bir takım hurâfeleri dinlemeye müsâid midir? Maddî, ma'nevî bütün saâdetlerimizi kâfil olan dîn-i İslâm başka türlü ahkâmı muhtevî değil mi?

Tasfiye-i rûh ve ahlâk, vahdet-i milliyye, ilim ve fen, müdâfaa-i dîn ve vatan, i'dâd-ı kuvvet, istihsâl-i servet, sa'y ü amel, israfâttan tevakkî, terakkıyât, zirâat, ticâret, intizâm ve nezâfet... gibi her biri fevz ü necâtımızı mü'emmin olan mevâdda dâir ahkâm-ı şer'iyye yok mudur?

Fakrın medâyihini, servetin mezemmetini, i'dâd-ı kuvvetin lüzumsuzluğunu hâlâ -alelıtlâk- beyân ile bu milleti mahkûm-ı zillet ve zevâl etmek revâ mıdır? Hazînelerimiz lebâleb doldu da bunların boşaltılmasına, fakr u zarûretin ihtiyârına mı lüzum görüyoruz? Vatanımızı ecnebîlerin taarruzundan, dâhilimizi münâfıkların mefsedetinden tathîr edebildik mi?....

Hülasa; müslümanlara yazıktır. Müslümanlık ayn-ı ulviyettir. Mezellet, meskenet bize hiç yakışmaz. Bu gün köylerde enzâr-ı teessüre çarpan ahlaksızlıkları tedâvî etmenin çaresine bakmalıyız. Köylerde zâtü'l-zevc kadınlar dağa kaldırılıyor, hukûk-ı diğere ve arâzîye tecâvüzler vukū' buluyor, âlât-ı zirâiyye ve hayvânât çalınıyor, mahsûlât tahrîb olunuyor, darblar, cerhler, katiller vukū' buluyor. İşte bunları, bu gibi emrâz-ı ictimâiyye ve ahlâkıyyeyi tedâvî edecek ancak (ma'neviyât)tır. Ma'neviyâtın mübelliğleri ise muhterem hoca efendilerdir.

Sonra niçin harb ediyoruz, da'vâ-yı millîmizin sebepleri ve hedefleri nedir, düşmanlarımızın müslümanlar hakkındaki tasavvurât-ı leîmâneleri, işgâl altında kalan memleketlerimizdeki din kardeşlerimizin ma'rûz kaldıkarı mezâlim nelerden ibârettir? Bunları Ramazan münâsebetiyle köylülerimize ve bütün müslümanlara tamamıyla telkîn etmek lazım gelmez mi?

Umûr-ı Şer'iyye vekîl-i muhteremi efendi hazretlerinin bu noktalar hakkında nazar-ı dikkatini celb ederim.

Sîretî

[135] Medâris-i İlmiyye Nizâmnâmesi

Medâris-i İlmiyye Teşkîlâtı:

Madde 1- Medreseler iki nevi'dir. Biri Dârulhilâfe Medreseleri, diğeri medâris-i atîkanın ıslâhından hâsıl olan Medâris-i İlmiyye'dir. Dârulhilâfe Medreselerinin teşkîlât ve sûret-i idâresi başkaca bir ta'lîmâta tâbi' olduğundan işbu nizâmnâme Medâris-i İlmiyye'ye aiddir.

Madde 2- Medâris-i İlmiyye dahi Dârulhilâfe Medreseleri gibi Şer'iyye Vekâlet-i Celîlesine merbût olduğundan vekâlet-i müşârun ileyhânın tensîb edeceği mahallerde lüzûmuna göre bir veya müteaddid medrese-i ilmiyye açılır.

Madde 3- Medâris-i İlmiyye'nin müddet-i tahsîliyyesi on iki sene olup bu da iki devreye ayrılmıştır. İlk altı senesi kısm-ı evvel, diğer altı senesi kısm-ı sânîdir. Kısm-ı evvelde yevmiye üçer, kısm-ı sânîde ikişer ders okunur. Haftada tahsîl altı gün olup ta'tîl yalnız Cum'a günlerine münhasırdır.

Sûret-i İdâre:

Madde 4- Her müftî bulunan mahalde bir Medrese-i İlmiyye Encümeni bulunur. Medâris-i İlmiyye Encümeni müftînin riyâseti altında evkāf me'mûruyla müntehab üç zâttan ibâret olmak üzere beş zâttan teşekkül eder. Encümen-i ilmiyyenin müntehab a'zâsı mahallinde bi'l-fi'l tedrîs ile meşgūl olmuş ulemâ tarafından intihâb edilir. Bu sûret-i intihâb birinci devreye âid olup bundan sonraki intihâb devrelerinde medresede tedrîs ile meşgūl olan bil-cümle müderris ve muallimler tarafından yapılır. Encümen-i ilmînin müddeti bir senedir.

Madde 5- Encümen-i İlmînin vazîfesi medâris-i ilmiyyeyi teftîş ve murâkabe, maddeten nevâkısını ikmâle sa'y ve her fennin okunacağı her sınıfın bulunacağı mahalli ve hangi zâtın hangi ilim ve fenni okutacağını ta'yîn ve bunların esâmîsini berây-ı tasdîk terâcim-i ahvâliyle beraber Şer'iyye Vekâleti'ne arz etmek ve medreseye kabûl olunacak talebenin künye defterini tutmaktır.

Müderrislerin Vezâifi:

Madde 6- Müderrisîn uhdelerine tevcîh edilen dürûsu müfredât programı mûcebince bir intizâm tahtında tedrîs edeceklerdir.

Madde 7- Kendisinden ders okusun okumasın her müderris dâiresi dâhilinde bulunan talebenin ahvâline nezâret edecek ve talebenin vezâifine dâir olan mevâddın hilâfında hareketlerini görürse lazım gelen nesâyihi icrâ ve lede'l-iktizâ müşâhedâtını Encümen-i İlmî'ye bildirecek ve dâiresi dâhilindeki talebenin künye defterini tutacak ve bir nüshasını Encümen-i İlmî'ye verecektir.

Madde 8- Her hangi bir fenni okutan müderris dersten evvel talebenin mevcûdunu yoklayacak ve gelmeyen varsa isimleri hizâsına işâret edecektir ve yoklama defterlerinin hülâsasını her üç ay nihâyetinde encümen-i ilmîye bildirecektir.

Talebenin Kayd ve Kabûlü:

Madde 9- Medresenin birinci sınıfına kayd edilecek talebenin sinni on ikiden dûn ve on yediden efzûn olmamak şarttır. Sinni on yediden fazla olanlar bil-imtihân liyâkatlerine göre birinci sınıfın fevkındeki sınıflara kabûl edilir. On ikiden sinni dûn olan talebenin medresede akrabâsından kimse varsa onun yanında kayd edilmeksizin beytûtet etmesine ve hıfza çalışmasına mektebe devam etmesine müsâade edilmiştir.

Madde 10- Birinci sınıfa kayd edilecek talebenin Türkçe kırâat ve Kur'ân-ı Kerîm okuyabilecek ve Türkçe kelimelerden küçük cümleler yazabilecek derecede ma'lûmâtı olmak şarttır.

Madde 11- Medreseye kayd için Encümen-i İlmî reîsine mürâcaat olunur.

Talebenin Vezâifi:

Madde 12- Talebe bir ma'zeret-i meşrûaya müstenid olmadıkça dersini terk etmeyecek;

Madde 13- Akşamları yatsı namazından sonra medresenin kapısı kapanacağından leyâlî-i ta'tîliyye müstesnâ olmak üzere medresede beytûtet eden talebe geceleri dışarıya çıkmayacaktır. Fevkalâde ahvâl sâikasıyla çıkmak îcâb ederse medresenin inzibâtıyla alâkadâr olan zâta ma'lûmât verecektir.

Madde 14- Talebe ferâiz-i dîniyyeyi îfâ edecek ve her nerde olursa olsun âdâb-ı İslâmiyyeye mugāyir harekâtta bulunmayacak ve mahall-i töhmet olan yerlere gitmeyecektir.

Madde 15- Talebe örf ve âdât-ı kadîme-i medârise tamamıyla riâyetkâr olacaktır.

Madde 16- Talebenin müderrisîn ve me'mûrîne karşı hilâf-ı âdâb hareket ve haysiyet-şikenâne ve serkeşâne muâmelede bulunması ve evâmir ve ta'lîmâta riâyetsizlik ve medrese dâhilinde gürültü ederek sükûtu ihlâl etmesi ve kisve-i ilmiyyenin gayrı bir kisveyi lâbis bulunması memnû'dur.

Madde 17- Talebe yekdiğerine kāide-i uhuvvete riâyet edecek ve hürmet-i mütekābilede bulunacak ve yekdiğerini rencîde etmeyecektir.

Madde 18- Müderris medresenin inzibâtını ya bizzat kendisi te'mîn eder veyahut emîn olduğu bir zâta tevdî' eyler.

Madde 19- Talebe hakkında tertîb ve tatbîk edilecek mücâzât üçtür: Tenbîh, tekdîr, tard.

Madde 20- Talebe mükellef olduğu vezâiften birisini terk ederse **[136]** hareketin derecesine ve ehemmiyeti-

ne göre müderris tarafından tenbîh veya tekdir cezâları verilir. Mükerreren icrâ edilen tekdîrden mütenebbih olmayan talebe Encümen-i İlmî kararıyla muvakkaten tard olunur. Üç muvakkat tard tard-ı kat'îyi intâc eder.

Madde 21- Altı ay habse mahkûm edilen talebe Encümen-i İlmî kararıyla kat'iyyen tard olunur.

Madde 22- İmtihânlar ayrıca ta'lîmât ahkâmına tâbi' olacaktır.

Medâris-i İlmiyyede Tedrîs Edilecek Ulûm ve Fünûn:

Madde 23- Medâris-i ilmiyyede tedrîs olunacak ulûm ve fünûnun nev'i ve mikdârı ve kitapları Şer'iyye Vekâletince ta'yîn edilir.

Madde 24- Medâris-i İlmiyyeye şimdilik kabûl edilen ulûm ve fünûn ber-vech-i zîrdir:

KISM-I EVVEL

Birinci Sene: Haftada beş ders Sarf, dört ders Tertîl-i Kur'ân, üç ders Lügat-i Arabiyye, iki ders İmlâ ve Kırâat, iki ders Hesâb, iki ders Hat.

İkinci Sene: Beş ders Avâmil ve Izhâr, iki ders İmlâ ve Kırâat, iki ders Hesâb, iki ders Hat, dört ders Halebî, bir ders Arabî, iki ders Lügat-i Arabiyye.

Üçüncü Sene: Beş ders Monla Câmî, iki ders Merâh, iki ders Kavâid-i Osmâniyye, iki ders Hesâb, iki ders Coğrafya, dört ders Halebî, bir ders Kırâat-i Arabiyye.

Dördüncü Sene: Beş ders Câmî, beş ders Kudûrî, iki ders Kavâid ve Kitâbet, iki ders Hendese, iki ders Coğrafya, iki ders İsagoci ve Alâka….

Beşinci Sene: Beş ders Mantık, beş ders Mültekā veya İgāsetü't-Tâlibîn, bir ders Vaaz, iki ders Fârisî, iki ders Kitâbet ve Edebiyât-ı Türkiyye, iki ders Târîh-i Osmânî, bir ders Ferâiz.

Altıncı Sene: Beş ders Mantık, beş ders Mültekā, iki ders Âdâb, üç ders Târîh-i İslâm, iki ders Gülistân, bir ders Nûniyye.

KISM-I SÂNÎ

Yedinci Sene: Beş ders Kelâm, beş ders Muhtasar-ı Meânî, iki ders Ferâiz, bir ders Hıfzıssıhha.

Sekizinci Sene: Beş ders Kelâm, beş ders Meânî, iki ders Edebiyât-ı Arabiyye, iki ders Târîh-i Umûmî.

Dokuzuncu Sene: Beş ders Kelâm, beş ders Usûl-i Fıkh, iki ders Ahlâk, iki ders Târîh-i Umûmî.

Onuncu Sene: Beş ders Kelâm, beş ders Usûl-i Fıkh, iki ders Usûl-i Hadîs, iki ders Medeniyet-i İslamiyye Târîhi.

Onbirinci Sene: Beş ders Tefsîr ve Hadîs, beş ders Usûl-i Fıkh, iki ders Mecelle.

Onikinci Sene: Beş ders Tefsîr ve Hadîs, beş ders Dürr'ün Muâmelât Kısmı, iki ders Şifâ.

Ta'tîl:

Madde 25- Müddet-i tahsîl sekiz ay olup Temmuz, Ağustos, Eylül aylarıyla hangi mevsime tesâdüf ederse etsin Ramazân-ı şerîf ta'tîldir.

Madde 26- İşbu nizamnâmenin tatbîkine Şer'iyye Vekîli me'mûrdur.

Fî 8 Mayıs 337

Adliye Vekâleti Vekîli Şer'iyye Vekîli İcrâ Vekilleri Hey'eti Reîsi
Mehmed Fehmi Müdâfaa-i Milliyye Vekîli **Fevzi**

Dâhiliye Vekîli Hâriciye Vekîli Mâliye Vekîli Maârif Vekîli nâmına
Mehmed Atâ Bekir Sami Ferîd Doktor Refik

Nâfia Vekîli İktisâd Vekîli Sıhhıye ve Muâvenet-i İctimâiyye Vekîli
Ömer Lütfi Mahmud Celal Doktor Refik

Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Vekâleti Vekîli
Fevzi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reîsi
Mustafa Kemal

İSLÂM İHTİLÂLİNİN BAŞI

27 Târîhli *The Near East* gazetesi, Şark-ı Karîb Mes'elesinin Ehemmiyet-i Hakîkıyyesi nâmıyla Londra'da "İyi Bir Avrupalı" imzâ-yı müsteârıyla intişâr eden mühim bir eserden âtîdeki fıkrayı ehemmiyetine mebnî iktibâs etmektedir. Bu fıkrada deniliyor ki:

"Siyâset âleminde doğruyu, yanlışı bilmek, bir taraftan Venizelos'un mezâyâsını takdîr, diğer taraftan Türkleri barbarlıkla ithâm etmek bir mes'ele değildir. Asıl mevzû'-ı bahs olan kuvvetlerin kıymetini takdîr ve ihlâl olunan menâfia veya siyâsete göre onları te'lîf etmektir. Birçok memleketlerde ilm-i siyâsetin bu esâsât-ı ibtidâiyyesi unutuldu. Siyâset, Gladiston taraftarlarının Kur'ân'dan memnûn olup olmadıklarını tedkîk etmediği gibi Türklerin barbar veya medenî olup olmadıklarıyla da meşgûl olmaz. Siyâsetin meşgûl olacağı mes'ele bu barbar oldukları iddiâ olunan Türklerin, bütün cihânın nazar-ı i'tibâra alacağı bir kudret-i siyâsiyyeyi hâiz olup olmadıkları, Avrupa'ya karşı zehirlerini püskürüp püskürmeyecekleri, **[137]** İngiltere ile Asya'nın münâsebâtını zehirleyip zehirlemeyecekleridir. Türkler bu kudreti hâiz olduklarını isbât ettiler.

Türkiye'nin kudreti, eski târîhî vazîfesini îfâ ettirecek derecede değildir. Türkiye bu kuvveti ebediyyen zâyi' etmiştir. Fakat bu kuvvet müslüman Asya ile Avrupa'nın münâsebâtını tesmîm edebilir ve Asya'da vukū' bulacak umûmî bir ihtilâlin başı olur. Bu sûretle şark-ı karîbin teskînine imkân kalmaz. Türkiye Ermenileri hezîmete dûçâr etmiş olduklarından merkezî Asya ile Kafkasya'ya

açılan bir arka kapıları vardır. Binâenaleyh Türkler kuvvetlerini Türk ırkıyla meskûn ve İslâm diniyle mütedeyyin bir memlekete çektikleri takdîrde orada kendi memleketlerinde imişler gibi yaşarlar ve ye'se dûçâr olurlarsa sulh ü müsâlemet-i âlem için pek tehlikeli olacak nihâyetsiz bir mücâdeleye devam ederler. Halbuki kendi memleketlerinde yaşamak ve inkişâf etmek isteyen akıllı Türkler nâ-kābil-i idâre olmaktan pek uzaktırlar. Bunlar sade bir şey istiyorlar: Yaşamak, akvâm-ı cihân arasında Yunanlığın şişmiş kafasına tâbi' olmayan bir millet olarak pây-dar kalmaktır.

Türk kuvveti, Asya siyâsetinde en fa'âl ve en ziyâde bî-huzûr kuvvetlerden biridir. Türkiye, Moskova'nın bir emriyle değil, kendi menâfiine tevfîkan hareket ediyor ve hangi taraftan mevcûdiyeti aleyhine vukū' bulacak her hareketin aleyhinde mücâdele eder. Türkler âile-i akvâma kabûl olunursa en muazzez emellerine nâil olmak husûsunda kendilerine muâvenet edenlere yardım edeceklerdir. Türk dostluğunun kıymet-i ameliyyesi Kafkas'yada, merkezî Asya'da İslâm kuvvetlerini üç esas üzere tanzîm etmek husûsunda tezâhür eder. Bu esaslar ber-vech-i âtîdir:

1- Kafkasya ittihâdı.

2- Merkezî Asya ittihâdı,

3- Müteceddid bir Türkiye.

Bu tarz-ı hareket İngiltere için bir nazariyeden daha fazla bir şey ifâde eder. Evvelâ sırf iktisâdî bir i'tilâf, müteâkıben her iki tarafta pek ziyâde sarsılan emniyetin tekrar temelleşmesi üzerine siyâsî ittifâklar akdini ifâde eder. Fakat böyle bir netîceye destres olmak için Türklere, köle bir millet değil; hür bir millet muâmelesi yapılmalıdır.

Türkiye'de mu'tedil fırkanın İslâm âleminde garbî Avrupa'nın komisyoncusu rolünü îfâ ettiği takdîrde Türklerin ırkī bir nokta-i nazardan ırk-ı ebyaza mensûb ve dînen müslüman oldukları hakīkati kabûl olunacaktır. Bu muzâaf noktanın Asya ve Avrupa münâsebât-ı âtiyyesi üzerinde esaslı bir te'sîri olacaktır. Çünkü mes'ele Türklere, Avrupa'ya karşı bir İslâm ihtilâlinin başına geçmeleri için meydan bırakılıp bırkılmayacağı mes'elesidir!"

MEKKE'DE İNGİLİZ KONGRESİ

Bugün gāyet acîb bir mes'ele karşısında bulunuyoruz. İngilizler İslâm kisvesine bürünerek müslüman âlemine karşı müdhiş bir tuzak hazırlıyorlar. Mahkûm müslüman milletler arasında İngilizler aleyhine başlayan cereyânların son zamanlarda büyük bir ciddiyet ve ehemmiyet kesb etmesi İngiltere'yi yeni yeni hîlelere, entrikalara sevk etmiştir. Bugün bütün müslüman âlemi Türk da'vâsını bir İslâm da'vâsı telakkī ediyor. Türkiye'ye garbın revâ gördüğü hakāret, icrâsından çekinmediği tecâvüz ve mezâlim bütün efkâr-ı İslâmiyyeyi galeyâna getirerek her tarafta hoşnutsuzluklar, ızdırâblar, keşmekeşler tevlîd ediyor; hareketler husûle getiriyor. Bütün bu hareketleri boğmak, fikirleri uyuşturmak için İngiltere bir tezâhürde bulunmak lüzûmunu hissetti ve bu maksadla Çorçil'i Mısır'a gönderdi. Fakat Mısır istiklâl ateşleri içinde yanıyor, mücâdele ediyordu; İngiltere'nin fesâdına âlet olmaktan çok uzaktı. Çorçil bu muhîti müsâid bulmayınca İslâm'a karşı hıyâneti sâbit olan Emir Hüseyin'e mürâcaat etti. Anadolu'da doğan güneşi muzlim bulutlarla ihâta etmek, mahkûm müslüman milletlerin bir araya gelip derdleşmelerine, Müslümanlığın halâs ve istiklâline çareler taharrî etmelerine meydân bırakmamak için Mekke'de bir İslâm Kongresinin ictimâına vesâtat etmesini teklîf etti. Ve bu hizmetine mukābil Emir Hüseyin'e şu kadar milyon İngiliz lirasının havâlesini de tevdî' eyledi. Parasızlıktan bunalan Hüseyin derhâl İngilizlerin emrine muvâfakat etti. Mahkûm müslüman milletlerin boyunlarındaki esâret zincirlerini takviye etmek üzere Mekke'de toplanmak için etrafa da'vetnâmeler gönderdi.

Hayhay toplayabilirler. Mahkûm milletlerin bünyân-ı mevcûdiyetleri üzerine kurulan İngiliz saltanatının kolu uzundur. Yüzlerce milyon esîrin kanlı alın terleriyle dolan İngiliz hazînesi zengindir. Yalnız Mekke'de değil, Londra'da da bir İslâm kongresi toplayabilirler. Bütün İslâm âleminde kurdukları şebekeleri vâsıtasıyla kendilerinin sâdık hâdimlerinden müslüman adlı bazı menfaat düşkünü hâinler de bulabilirler. Bunlar toplanır, mahkûmiyet altında yaşayan müslaman milletlerin esâretlerini te'yîd edecek esbâbı hazırlarlar; asırlardan beri İslâmiyet'i müdâfaa için varını yoğunu fedâ, kanını hayatını îsâr eden Türklerin cihâd-ı mukaddesini başka şekillerde göstermeye savaşırlar, ihtimâlden uzak değildir, belki de İngiliz kıralını halîfe i'lân ederler... Bunların **[138]** hepsini yapabilirler. Fakat İngiliz dostlarımız şuna emîn olmalıdırlar ki şarkta, İslâm âleminde başlayan hareketi, istiklâl ve ittihâd hareketini durdurmak imkân hâricindedir. İngilizler bir kongre değil, bin kongre toplasalar yine hiçbiri kâr etmeyecektir. Bir kere gönüllere bu ateş düşmüştür. Bunu söndürebilecek hiçbir kudret yoktur.

İngilizler de bunu bilmez görmez değillerdir. Bir zamanlar Müslümanlık emr-i mühimmini istihfâf eden, âlem-i İslâm'ın hakīr görülemeyecek bir kuvvet olduğundan tecâhül eden İngilizler ve müslümanları esâretleri altında tutan diğer devletler bu gün İslâm mes'elesinin

kesb ettiği ehemmiyet-i azîmeyi aslâ nazar-ı kiyâsetten uzak tutmuyorlar. Şarkta zuhûr eden hâdisât, İslâm âleminde vukūa gelmeye başlayan inkılâbât İ'tilâf diplomatlarının gözlerindeki perdeyi yırttı. Onların şimdiye kadar câhili, yahud mütecâhili bulundukları şeyleri ra'ye'l-ayn gösterdi. Onun için şimdi İslâm mes'elesine fevkalâde ehemmiyet vererek zuhûru melhûz olan, alâimi beliren vekāyiin önüne geçmek istiyorlar. Zamanın müdhiş îkāzıyla derin uykulardan uyanan, yeryüzünde İslâm'ı müdâfaa edecek yegâne müstakil devlet olan Türkiye'ye karşı Ehl-i Salîb'in aldığı tavr-ı imhâ-kârı gören; maâzallâh bu devlet-i İslâmiyyenin inkırâzıyla mevcûdiyet-i siyâsiyyeleri külliyyen silinerek kendilerinin de nesli münkariz akvâm-ı mâzıyye arasına karışacaklarına hiç şüpheleri kalmayan müslüman âleminin her tarafından yükselmeye başlayan feryâdlar, şekvâlar o mütehakkim devletleri, bilhassa İngilizleri pek ziyâde bî-huzûr etmekte, ciddî sûrette düşündürmektedir.

Çünkü İngilizler İslâm âleminin feryâd ve şekvâlara başlamasının netîcesini bizden daha iyi takdîr ederler. Ve İslâm'ı boğmak için hangi hassâs noktalardan hücûm lazım geldiğini pek güzel bilirler. Onun için bu husûsta fevkalâde müteyakkız bulunmak, İngiltere'nin bizi içine düşürmek için kurmakta olduğu tuzakları anlamak lazımdır. Yüzlerce milyon insanın mukadderâtına hâkim olan İngiltere öyle gazete makālelerine, yüksekten atıp tutmalara, hatta kendisine karşı savrulan en ağır küfürlere aldırmaz. Onun yegâne atf-ı ehemmiyet ettiği şey fi'liyâttır. Her ne zaman her nerede bir hareket görürse İngiliz'in fesâd ve entrika fabrikaları derhâl faâliyete başlar; o hareketi boğmak için bütün kuvvet ve kudretini sarf eder. İngilizler teferruâtla uğraşmaz; onlar esâs-ı mes'eleyi nazar-ı i'tibâra alırlar ve daima temelden sarsmak isterler.

İngiltere'nin bizimle bu kadar uğraşmasındaki hikmet nedir? Çünkü biz bütün İslâm âleminin merkeziyiz; dimâğıyız. Bizi inhilâle uğrattıktan sonra diğer tarafı kolaydır. Türklerle Arapları birbirinden ayırmak için İngilizlerin asırlardan beri sarf ettikleri emek, çevirdikleri entrika hayretlere şâyândır. Sonra Hilâfet mes'elesini ehemmiyetten iskāt için İngiltere neler yapmamıştır. Hilâfet'i Türklerden nez' ile bir hilâfet-i Arabiyye te'sîs etmek İngiltere'nin asırlardan beri arkasından koştuğu bir gāye-i hayâldir. İngiltere hiç düşünmez mi ki bir gün yeryüzündeki müslüman milletler daldıkları derin uykulardan uyanır, gafleti terk eder, bu intibâhın te'sîriyle hikmete, akla, tedbîre sarılırlar da hilâfet râbıtasına sımsıkı yapışmak husûsunda birleşirlerse hal nereye varır?

Bunun içindir ki İngiltere, Harb-i Umûmî'de en çok bu noktaya ehemmiyet verdi. Evvelâ Mekke Emîri Hüseyin'i hurûc ve isyân ettirdi; sonra da onun Kureyşî ve Hâşimî olduğunu ileri sürerek bir taraftan onu iddiâ-yı hilâfete sevk etti. Diğer taraftan da etrafa gönderdiği adamlar vasıtasıyla halkı ona bîate teşvîk kıldı. Vâkıâ Hind ve Mısır müslümanları Emir Hüseyin'in vezâif-i hilâfeti îfâya gayr-ı muktedir ve hilâfetin esaslı bir rüknü en mühim bir şartı olan kuvvetten mahrûm olduğunu bildikleri için çevrilen entrikalara aslâ ehemmiyet vermediler, onu hilâfete karşı hurûc etmiş olmaktan başka bir sıfatla telakkī edemeyeceklerini âleme i'lân eylediler; fakat İngiltere bundan dolayı ye'se düşmedi, fütûr getirmedi. Vaktâ ki İngiliz donanmasına Çanakkale kapıları açıldı; o zaman İngilizler asırlardan beri arkasından koştukları gāye-i hayâllerine kavuşmaktan mütevellid azîm sürûrlar içinde pençelerini İslâm'ın kalbine taktılar.

Dârulhilâfe'nin İngiliz toplarının nüfûz ve hâkimiyeti altına düşmesi üzerine İngilizler artık İslâm mes'elesinin halledilmiş olduğuna zâhib oldular. Artık halîfeyi istedikleri gibi kullanacaklar, onu bütün kuvâ-yı maddiyyeden tecrîd edecekler, Papalık gibi tehlikesiz bir hâle koyacaklar, İslâm'ın istiklâline büsbütün hâtime çekecekler, esâretleri altında bulunan müslüman milletler artık bir daha başlarını kaldırmayı hiç düşünmeyecekler, bu sûretle hilâfet-i İslâmiyyeyi İngiliz saltanatının hâdimi hâle koyacaklar...

Vâkıâ bir zamanlar İngilizlerin bu gāyeleri tahakkuk eder gibi oldu. İslâm'ın ufukları simsiyah kesildi. Kulûb-i İslâmiyyeye fütûr çöktü. Artık istiklâl-i İslâm'ın ebediyyen ufûl ettiği fikirleri ortalığı kapladı. Fakat çok geçmeden Cenâb-ı Hakk'ın avn ü inâyetiyle müslümanlar akıllarını başlarına topladılar, Allah'ın lütf u keremine sığınarak harekete geldiler, sönmek üzere bulunan İslâm yıldızını yeniden parlattılar. Hem o sûretle ki bütün İslâm âlemi o ziyâ ile müstenîr olarak selâmet yollarını görebildiler.

Şimdi Anadolu ufuklarında tulû' eden bu güneşin saçtığı nurların önüne bir bulut çekmek lazım geliyor. Anadolu cihâdı bütün **[139]** İslâm âleminde bir hareket-i dîniyye husûlüne bâis olabilir. Gün geçtikçe müslüman milletlerinin Türkiye'ye teveccüh ve takarrubları alabildiğine tezâyüd ediyor, samîmileşiyor, ciddiyet ve ehemmiyet kesb ediyor. Binâenaleyh İslâm arasında yeni bir fitne ihdâs etmek lazım geliyor. Mekke Kongresi bir hilâfet-i Arabiyye mes'elesini de ortaya atar, müslümanlar arasına yeni bir fesâd sokulur. Bu sûretle efkâr-ı İslâmiyye teşettüte uğrar, müslümanlar hârici bırakarak dâhilî mes'elelerle uğraşmaya başlarlar. Bu sûretle İslâm istiklâlinin inkişâfına, müslümanların kendilerini toplamalarına meydan bırakılmaz, İslâm hareketi kendi kendine akāmete uğrar.

Dünyada her şey tasavvur olunur ve her şeye ihtimâl verilir, fakat İslâm'ın küffâr esâretinde kalması, hâkimi-

yet-i Kur'âniyyenin zevâl bulması için Peygamber-i güzînin nesl-i şerîfine mensûbiyet iddiâsında bulunan bir zâtın bu cinâyetlere vâsıta olmasını insan bir türlü havsalasına sığdıramıyor. Aşk olsun İngiliz desîsesine! İslamiyet'i tulû' ettiği noktada gurûb ettirmek için tertîbâta muvaffak oluyor. Hem de Cenâb-ı Risâlet-meâbın nesl-i kerîmine mensûbiyet iddiâsında bulunan bir zat vâsıtasıyla.

Lakin bu İslâm'ı ye'se düşürmez. Bilakis intibâhını ta'cîl eder, azmini artırır, faâliyetini teşdîd eder. Âlem-i İslâm pek a'lâ bilir ki Emir Hüseyin İngilizlerin ücretli bir bendesidir. Onun halîfe olması şöyle dursun, müstakıl bir hükümdar olabilmesine bile maddeten imkân yoktur. Çünkü Hicaz kıt'ası, orada teessüs edecek bir hükûmetin, hatta kendi toprağını bile müdâfaa edebilecek derecede peydâ-yı kuvvet etmesini te'mîn edebilecek menâbi'-i servetten mahrûm bulunmaktadır. Bu ülke ne zirâî, ne ma'denî, ne sınâî bir ülkedir. Bu gibi şeylere elverişli olan yerler varsa da oraları İbni's-Suûd, İbni'r-Reşîd ve sâire gibi müstakıl bir takım ümerânın idâreleri altında olup Emir Hüseyin'in o yerlerde nüfûzu kat'ıyyen câri değildir. Şurası da var ki bu söylediğimiz münbit ve mahsûldâr yerler pek dar olduğu için muntazam memleketleri vücûda getirmeye, zî-nüfûz hükümdârlara sâha-i hâkimiyet teşkîl etmeye müsâid değildirler.

Hakîkatte Hicaz'ın menâbi'-i servetini Asya ve Afrika'daki İslâm memleketlerinde mevcûd evkāf-ı İslâmiyye teşkîl etmektedir. Böyle bir çoğu İngiltere, Fransa müstemlekâtından ibâret olan bilâd-ı İslâmiyyeden gelecek teberruât ve hâsılât-ı vakfiyye ile geçinecek olan bir devletin kaviyyü'ş-şekîme, hür ve müstakıl bir devlet olarak yaşayabilmesi, hilâfet-i muazzamanın hukūku şöyle dursun, kendi mevcûdiyetini müdâfaaya muktedir olması imkânı nasıl tasavvur olunabilir? İngilizlerin parasına arz-ı ihtiyâcdan başka nasıl icrâ-yı hükûmet edebilir?

Şu halde bulunan bir hükûmet hukūk-ı İslâmiyyeyi müdâfaa için bir kongre toplamaya kalkışırsa bunun İngiliz kongresinden başka bir mâhiyeti hâiz olamayacağını bilmeyen acabâ tek müslüman var mıdır?

Fakat İngiltere için ne beis vardır? Efkâr tereddüd ve teşettüte düşsün, onun için o da kâfîdir. Lakin İngilizler emîn olsunlar ki bu gün İslâm âleminin bu tuzaklara düşmeyecek kadar gözleri açılmış, îmânları kesb-i kuvvet etmiştir. Emir Hüseyin ise cezâ-yı sezâsını inşâallâh yakında bulacaktır. Allah o kongrenin toplanmasını bile İngilizlere nasîb etmeyecektir. Rûh-ı celîl-i Muhammedî bu kadar hakāretlere, hıyânetlere artık tahammül edemez.

Eşref Edîb

ASYA'NIN GALEYÂNI

Londra'da münteşir *The Near East - Şark-ı Karîb* ri sâle-i siyâsiyyesi 28 Nisan târîhli nüshasında Türk-Yunan Harbini mevzû'-ı bahs ederek mütâlaât-ı âtiyyeyi dermeyân etmektedir:

"Bu hafta zarfında düvel-i müttefika daha mühim mesâil ile meşgūl olduğundan devletleri alâkadâr eden Türk-Yunan münâzaası harîta hâricinde kaldı. Böyle olması cidden bâdî-i teessürdür. Çünkü her haftalık te'hîr Türk mes'elesinin kat'î sûrette hallini daha ziyâde müşkilâta dûçâr etmektedir. Yunan murahhaslarının Londra Konfesansı esnâsında Yunanistan'ın böyle bir mâhiyeti hâiz bir mes'elede düvel-i müttefikanın müdâhalesine tahammül etmeyecekleri husûsundaki ısrârlarına Türklerle kendi başlarına meşgūl olmak için müsâade taleb etmiş olmalarına binâen İngiltere ve Fransa hükûmetlerinin tavassutundan imtinâ' ettikleri anlaşılıyor. İtalya'nın vaz'ıyeti kurtarmaya muvaffak olacağı bir vakitler zannolunuyordu. Fakat Gonaris ahîran İtalya tarafından bir tavassut icrâsı mes'elesini sûret-i resmiyyede tekzîb etmiştir.

Düvel-i müttefika tarafından şark mes'elesini tesviye husûsunda vukū' bulan hatâların cezâsını çeken Yunanistan'a karşı teessür izhâr etmemek müşkildir.

Sevr Muâhedesinin mevâddı Yunanistan lehinde vukū' bulan müdâfaaların mahsûlüdür. Yunanistan murâdına nâil olunca kendisine verilen yerleri muhâfazaya muktedir olduğunu söylüyor. Venizelos'un yegâne hatâsı İzmir'in nâ-be-hengâm işgālidir.

Bu işgāl mantık ve muhâkeme dâiresinden mechûl ve muaddalât ile dolu bir sâhaya intikāl idi. Bundan dolayı bütün mes'ele, Yunanistan kadar düvel-i müttefika için, şedîd ve kat'î hakîkatlerle karşılaştı. Yunan hükûmet-i hâzırası bu hakîkatlerle karşılaşmak istemiyor. Fakat er geç bunlarla karşılaşacaktır. Düvel-i müttefika bî-taraf durduğundan Yunanistan'ın **[140]** Biritanya'daki dostları -ki bunlar çoktur- Yunanistan'ı bu hakîkatlerle pek gecikmeden karşılaşmaya mecbûr etmelidirler. Sevr Muâhedesi'ndeki Yunan tarz-ı tesviyesi hiçbir vakit şark-ı karîbde sulhü te'sîs edemezdi. Bu muâhede Türklerin kudret-i hayâtiyyesini hesâb edemedi ve Anadolu'nun mâverâsını görmeye teşebbüs etmedi. Düvel-i müttefika bu iki cihette hatâ etti. Fakat şimdi devletler ve bilhassa İngiltere Türk mes'elesinin, şark-ı vasatî ve Asya'yı merkezînin âtîsiyle ve bütün İslâm âlemiyle râbıtası olduğundan emîn olmalıdır. Binâenaleyh bu gün hakîkat şu merkezdedir ki Yunanlılar sahne-i harbde ne türlü muvaffakiyetler ihrâz ederlerse etsinler düvel-i müttefika Yunanistan'ın bütün Asya'yı fiilen ga-

leyân ve şûriş içinde bırakmasına müsâade edemezler. Yunanistan daha fazla bir teehhüre meydan vermeden bu ciheti takdîr ederek da'vâsını düvel-i müttefikaya bilâkayd ü şart terk eylerse şimdiden ihdâs etmiş olduğu ciddî müşkilâta ilâveten onlarla mücâdele ettiği takdîrde nâil olacağı şerâitten daha iyi şerâit elde edeceğinden emîn olmalıdır.

ŞUÛN

"Bir Haftalık En Mühim Hâdisât ve Vekāyiin Hülâsası"

Ankara:

Mîsâk-ı Millî dâiresinde hareket etmek üzere Meclis'de bir Müdâfaa-i Hukūk gurubu teşekkül etmiştir. Mesâil-i mâliyyeden dolayı isti'fâ eden hey'et-i vekîlenin tekrar intihâbında yalnız Adliye ve Mâliye vekilleri değişmiştir. İngiliz câsûsu meşhûr Hindli Mustafa Sagīr'in ve rüfekāsının İstiklâl Mahkemesinde devam eden muhâkemesi hitâm bulmuştur.

Cebheler:

Garb cebhesinin muhtelif mıntıkalarında müsâdemeler, taarruzî keşifler devam etmektedir. Uşak hattının müteaddid köprüleri akıncı müfrezelerimiz tarafından berhevâ edilmiştir.

Yunanistan:

Yunan ordusunda anarşi başlamıştır. Neferler zâbitlerini katletmiş; Averof bilâ-emr Pire'ye gitmiştir. İ'tilâf devletleri mümessilleri, Yunan gemilerini Marmara sevâhilini bombardıman ve vapurları taharrî edemeyeceklerini, tebea-i Osmaniyyeden olan Rumların harbe giremeyeceklerini, iştirâk hâlinde i'dâmlarına cevâz bulunduğunu Yunan mümessilliğine teblîğ etmişlerdir. İzmir'den avdet eden Gonaris ordu hakkında bedbînâne mütâlaâtta bulunmuştur. Drahmi pek ziyâde düşmektedir. Vaz'iyet-i mâliyye çok buhranlıdır. Arnavutluk ahvâli mûcib-i endîşe bir şekil almıştır. Dâhil de pek karışıktır. Kralın isti'fâsı, meclisin feshi isteniyor. Bu kadar mesâil karşısında Yunanistan bunalmıştır. Gonaris'in isti'fâsı bekleniyor.

Balkanlar:

Fransızlar Selanik'i Sırbistan'a vaad etmişlerdir. Sırplar da Selanik limanını Yunanlılardan istemişlerdir. Bulgar çetelerinin faâliyeti ehemmiyet kesbetmiştir. Millî Arnavut ordusu büyük bir ciddiyetle teşekkül ve tekemmül etmektedir. Arnavutluk'ta Osmanlı bayrakları temevvüç etmekte, câmi'lerde Anadolu mücâhedesinin muvaffakıyetine duâlar edilmektedir. Arnavutlar Yunan hudûdunda tahşîdâta devam etmektedirler.

Âlem-i İslâm:

Bir taraftan İbni'r-Reşîd, diğer taraftan İbni's-Suûd, cenûbdan Seyyid İdris ve İmam Yahya kuvvetleri Mekke üzerine yürümektedir. Medine ile Tâif'i zabt etmişlerdir. Faysal alelacele Mekke'ye koşmuştur.

Bingazi meclis-i meb'ûsânı açılmıştır. 69 a'zânın 45'i ahâlî tarafından intihâb, 7'si hükûmet, 8 Sünûsî tarafından nasb edilmiştir. A'zâ miyânında İtalyan ve Yahudiler de vardır. Riyâsete Sünûsîinin yeğeni Safiyyüddin intihâb olunmuştur.

Fas'da millî kuvvetlerle Fransızlar arasında müsâdemeler devam etmektedir.

Hind boykot ihtilâl hey'etleri vâlî-i umûmî ile kat'-ı müzâkerât etmiştir. Son Londra konferansında dahi İngiltere'nin hüsn-i niyetle hareket etmemiş olduğunu iddiâ ederek Türkiye'nin iâde-i hürriyet ve istiklâli şart-ı esâsî olduğu noktasında ısrâr etmişler, Bağdad hattından Avrupalıların tamamıyla keff-i yed etmeleri lazım geldiğini dermiyan etmişlerdir.

Afganlıların muntazam kuvvetleri Hindistan hudûduna taarruz etmişlerdir.

Avrupa:

İngiltere'de müdhiş amele grevi devam etmektedir. Kömür ocaklarını yakmışlardır. Fabrikaların istihsâlâtı durmuştur. Belçika, Fransa, Hollanda ve Almanya nakliyât amelesi de İngiltere'ye kömür idhâline mümânaata karar vermişlerdir. Amerika bahriye efrâdı tarafından da bir grev emri neşr olunmuştur. Zarar yirmi milyon İngiliz lirasını geçmiştir. İrlanda ihtilalcileri îkā' ettikleri sûikasdlerde muhannik gazları muhtevî bombalar isti'mâline başlamışlardır.

Almanya buhrân içindedir. Rayştağ İ'tilâf'ın ültimatomunu kabûl etmiştir. Yukarı Silezya'da ihtilâl olmuştur. Bavyera askeri terhîs ve silahları teslîm edemeyeceğini bildirmiştir. Avusturya'nın Almanya'ya iltihâkından endîşe olunmaktadır.

Amerika meclis-i âlîye ve ta'mîrât komisyonuna iştirâk edeceğini bildirmiştir. Reîs-i cumhûrun donanmayı teftîşine İngilizler büyük ehemmiyet vermişlerdir.

Kızıl ordular kemâl-i ehemmiyetle tedârikât-ı harbiyyede bulunmaktadırlar. Yakında azîm ve mühim işler göreceği beyân olunmaktadır.

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (250), altı aylığı (130)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

28 Mayıs 1921 | 20 Ramazân 1339 | Cumartesi | 28 Mayıs 1337 | Cild: 19 - Aded: 482

CUMA NAMAZINDAN SONRA

Demin, huşûa varan bir kıyâm-ı haşyetle,
Huzûr-ı Hâlik'a durmuştunuz cemâatle.

Yarınca kubbeyi "Allâhu ekber!" ikrârı;
Boşandı yerlere Hakk'ın semâ-yı esrârı.

Önümde cûşa gelen safların telâtumunu
Görünce andım o deryâların tezâhumunu:

Ki dalgalar gibi, kemnâm olur nihâyette,
Birer sücûd ile ummân-ı sermediyyette.

Sufûf ayakta iken, dalgalar ayakta idi;
Hurûş edince imâmın nidâ-yı tahmîdi

Serildi yerlere "yekpâre" bir cihân-ı hamûş,
Ki imtidâd-ı mekābirdi, öyle dûşa-dûş!

O mevce mevce uzanmış duran hazâirden,
Duyuldu vurduğu binlerce sînenin birden.

Mezarların bu yürekler dayanmaz âhengi;
Yüreklerin de hazîn inkisâr-ı yek-rengi;

Getirdi cûşişe ummân-ı sermediyyeti de;
Hitâma erdi nihâyet o sermedî secde:

Zemîne ra'şe veren bir derin sadâ geldi;
Deminki dalgaların, şimdi, hepsi yükseldi.

Bu herc ü merc-i ubûdiyyetin tevâlîsi,
Sukūtu cebhelerin, sonradan teâlîsi,

Namazda hem beni göz yaşlarıyla ağlattı;
Hem öyle ağlanacak bir hakîkat anlattı,

Ki dinlemezseniz elbette mahvolur millet:
Sizin felâketiniz: Târumâr olan "Vahdet".

Eğer yürekleriniz aynı hisle çarparsa;
Eğer o his gibi "Tek" bir de gāyeniz varsa;

Düşer düşer yine kalkarsınız, emîn olunuz.
Demek ki birliği te'mîn edince kurtuluruz.

O halde vahdete hâil ne varsa çiğneyiniz...
Bu ayrılık da neden? Bir değil mi her şeyiniz?

Bütün bu tefrikalar, etseniz bir istiknâh,
Görürsünüz nereden geldi... Yâ ibâdallâh!

Huzur-ı Hak'ta nasıl toplu durdunuzdu demin?
Günâhtır, etmeyin artık; ayıptır, eylemeyin!

Bu ihtirâsa uyup az mı verdiniz kurban?
Şikāk için mi eder, sâde, kalbiniz daraban?

Neden uhuvvetiniz böyle münhasır namaza?
Çıkınca avluya herkes niçin boğaz boğaza?

Beş on vatansız için nâra yakmayın vatanı...
Hesâb edin ne kadar bî-günâhın aktı kanı!

Mehmed Âkif

[142]

ESRÂR-I KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

(قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ ..... فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ .)[1]

2

Bizler âyet-i kerîmedeki "temennî"yi "takdîr" ile tefsîre taraftarız. Lisân-ı Arabda bu ma'rûftur, meniyyin yümnâ maddesinden alınmıştır. Şâirin huzûr-ı risâlette inşâd ettiği:

لاتأمن اعساب فى حرم – حتى تلاقى مايمى لك امانى
فالشروالخيرمقروبان فى قرن بكل ذلك يأتيك الجديدان

kıt'asında olduğu gibi ki (حتى تلاقى مايقدرلك المقدر) "mukadderin, yani Allah'ın senin için takdîr etmiş olduğu âkıbete mülâkī oluncaya kadar" ma'nâsınadır.

Temennî'yi başka ma'nâya haml etmek ise üslûb-ı Kur'ân'ın, belâgat-i Kur'ân'ın müsâade edemeyeceği bir harekettir,

Bu âyet-i celîlenin münâkaşasında müfessirler tarafından pek çok sözler söylenilmiş, vâkı' olan i'tirâzlara, şüphelere cevap olarak lüzumsuz, faydasız tatvîlâtta bulunulmuştur. Hiç düşünülmemiş ki bu sûretle Nasrâniyet'in züemâsına yardım ediliyor, onların Kur'ân'a hücûm etmeleri için meydân hazırlanıyor, Kitâbullâh'ın kadr-i bülendini tenzîl edecek bahislere sebebiyet veriliyor. Hepsinden garîbi şudur ki: Bir te'vîle daldıkları zaman onu ya aslı faslı olmayan bir takım âsâr ile, yahud mevzû' ehâdîs ile te'yîd etmek isteyerek hatâ-yı vâkıı daha beter bir hâle sokuyorlar. Şayet "temennî" kelimesi müfessirlerin şerhi gibi vâzıh ve sarîh olsaydı, İbni Abbas radıyallahu anhümânın suâl ve taleb ma'nâlarıyla tefsîr etmiş olduğu rivâyet edilmezdi. Bununla beraber kelimenin kelâm-ı Arabda suâl ma'nâsına geldiği ma'rûf değildir.*

Âyet-i kerîme Yahudilerin Ehl-i Kitâb olduklarına ve dâr-ı âhiretin sırf kendilerine mahsûs bulunduğuna dâir olan iddiâlarını red ediyor. Onları müşrikler idâdına sokuyor ve hayât-ı dünyâya olan hırslarını gösteriyor. Evet, hiç şüphe yoktur ki Cenâb-ı Hakk'ı tevhîd ve onun peygamberlerine îmân ile Beni İsrail'in danaya tapmalarını, Uzeyr'i Allah'ın oğlu addetmelerini te'lîf kābil değildir; bu açıktan açığa şirktir. Ebu Müslim âyet-i kerîmeyi bu sûretle tefsîr ediyor. Onun re'yine göre [2] (وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ .) (وكذلك لتجدنهم من الذين اشركوا...) takdîrindedir ki "Onları şüphesiz insanların hayata en harîsi bulacağın gibi, yine şüphesiz müşrik bulacaksın ..." demek oluyor. Bu te'vîl-i vecîh, makbûl bir te'vîldir.

Gelelim Yahudilerin inâd ve hezeyân sâikasıyla düştükleri ikinci dalâletlerine: Beni İsrail ya aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz'le, yahud Ömer bin el-Hattâb ile Cibrîl hakkında mücâdelede bulunarak "O bizim düşmanımızdır ..." diyorlardı. Bunun üzerine (قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ) [3] âyeti nâzil oldu.

Yahudileri ilzâm için Kur'ânın serd etmiş olduğu hücetlerin hülâsası şudur: Şerâyi'-i ilâhiyyenin aslı budur ki o da Allâh-ı zülcelâli tevhîd etmek ve gizli, âşikâr bütün günâhları, nâ-hak yere zulmü tahrîm eylemektir. Binâenaleyh Cenâb-ı Hakk'ın kitaplarında, vahiylerinde, evvel yahud sonra gönderdiği peygamberlerinde, Cibrîl ile diğer melekler arasında bu bâbda zerrre kadar fark yoktur. Enbiyâullahtan birine karşı adâvet besleyen kimse diğer nebîlerin kâffesine düşmanlık etmiş olur. Peygamberlerden birine karşı gelen, yahud kitaplardan birini tanımayan kimse de Allah'a karşı gelmiş olur. (اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ اَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ اَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا . اُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا . وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ اُولٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا)[4] = "O kimseler ki Allah'a, onun peygamberlerine inanmazlar. Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isterler ve bunlardan bir kısmına inanırız bir kısmına inanmayız derler ve bu sûretle küfür ile iman arasında üçüncü bir yol tutmak isterler... İşte bunlar tamamıyla kâfirdirler. Bizler ise bu kâfirlere kendilerini tezlîl edecek bir azâb ihzâr ettik. O kimseler ki Allah'a onun peygamberlerine inanırlar ve bunlardan birini diğerlerinden ayırmazlar, Cenâb-ı Hak bunların ecirlerini kendilerine verecektir. Allah gafûrdur, rahîmdir."

Binâenaleyh Beni İsrail'in kalkıp da peygamberlerden ancak bir kısmına îmân etmesi kat'iyyen küfürdür. Bunların Cibrîl'e düşman olmaları da bu mâhiyettedir. Zîrâ Cibrîl hâmil-i vahy-i ilâhîdir. Kendisinden bir şey teblîğ etmez ve edemez. Ona hücûm Allah'a karşı hücûmdur.

Beni İsrail'in aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'le Cibrîl mes'elesinde bu kadar mühim mücâdelelerde bulunmaları, melâike-i kirâmı yekdiğerinden ayırmaları küfürden, hezeyândan başka bir şey değildir. Onları bu girîveye düşüren sâik evvela hak ve hakîkate olan buğzları; sâniyen şayet Kur'ân'a münkād olurlar, aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'e îmân ederlerse, Arabın daha evvel İslâm'ı kabûl etmiş olması ve fî sebîlillâh cihâdda bulunması sebebiyle kendilerine rüchân kazanacağından havflarıdır.

---

[1] Bakara Sûresi, 2/94-98.

* *Taberî* - Cüz'-i evvel- sahife 321.

[2] Bakara Sûresi, 2/96.

[3] Bakara Sûresi, 2/97.

[4] Nisâ Sûresi, 4/150-152.

Eğer bunların basîretleri dalâl ile perdedâr olmasaydı görürler ve bilirlerdi ki Cibrîl rûhü'l-kudsü'l-emîndir; vazîfesi bu Resûl-i Ümmî'ye âyât-ı Kur'âniyyeyi teblîğ etmektir.

Şeyh Abdülaziz Çâviş

[143] Medâris-i İlmiyye İmtihânları Hakkında Ta'lîmâtnâme

Madde 1- Her sene sınıf imtihanları icrâ edileceğinden kur'a imtihanları mülgādır.

Madde 2- İmtihânlara umûmiyetle Haziran'da, yalnız bilâd-ı hârrede Mayıs'ta başlanır.

Madde 3- Arabiyyü'l-ibâre olan dersler için tam numara yirmidir. Diğer dersler için ondur. Terfî'-i sınıf için Arabiyyü'l-ibâre olan derslerden sekizden, diğerinden dörtten dûn olmamak şartıyla üss-i mîzân tam numaralar yekûnunun nısfından bir fazlasıdır.

Madde 4- İki dersten hadd-i asgarîden dûn numara alanlar ikmâl imtihânına tâbi' tutulur; üç dersten dûn olanlar sınıfında ibkā edilir.

Madde 5- Müteâkıben iki sene terfî'-i sınıf edemeyenlerin kaydı terkīn edilir.

Madde 6- Bir sene-i dersiyye zarfında üç mâh devamsızlığı görülen talebe sınıfında ibkā edilir.

Madde 7- Bir ma'zerete mebnî imtihâna giremeyen talebe sınıfında ibkā edilirse de ikinci sene imtihâna dâhil olduğu halde sınıfında kalmakla kaydı terkīn edilmez. Bilâ-ma'zeret imtihâna dâhil olmayan ve sene-i dersiyye zarfında üç mâh devamsızlığından nâşî ibkā edilen ikinci sene dahi kalmakla kaydı terkīn edilir.

Madde 8- Kısm-ı evvel imtihânları mahallî en büyük mülkiye ve askeriye me'mûrlarıyla kādî ve encümen-i ilmiyyeden müteşekkil bir hey'etin intihâb edeceği üç ve her fennin müderrisi de dâhil olarak dört zattan mürekkep bir hey'et-i ilmiyye ve kısm-ı sânî imtihânları da fıkra-i ûlâdaki zevâtla beraber Müdâfaa-i Milliyye Vekâletinden gönderilecek bir ki cem'an beş zattan müteşekkil bir hey'et-i mümeyyize tarafından icrâ edilir.

Te'cîl Kānûnunun Talebeye Âid Mevâddı

1- Bilumum mekâtib-i âliyye ve tâliyye ve tâlî derecede zirâat ve orman mektepleriyle resmî Dâru'l-muallimîn ve Dâru'l-hilâfeti'l-aliyye talebeleri, eimme-i medâris müdâvimîninin hizmet-i fi'liyyesi ikmâl-i tahsîllerine kadar te'cîl olunur. İkmâl-i tahsîlden sonra hizmet-i maksûresini îfâ etmeyenlerin ta'yîn olunacakları muallimliklerle hâiz-i istisnâ me'mûriyetleri nazar-ı i'tibâra alınmaz. Medâris-i ilmiyye müdâvimleri ihtiyât sınıfına nakl etmezden bir sene evvel hizmet-i maksûreyi ba'de'l-îfâ tahsîllerine devam etmek üzere te'cîl olunurlar.

2- Bilumum mekâtib-i resmiyye ile Maârif Vekâletince musaddak mekâtib-i husûsiyyenin müdîr ve muallimleriyle tedrîsât-ı ibtidâiyye müfettişleri ve eimme medreseleri ve Dâru'l-hilâfeti'l-aliyye müdîr, müfettiş ve müderrisleri ve medâris-i ilmiyye müderrisleri me'mûriyetlerinin devamı müddetince bu seferberlikte son müretebâta dâhil edilmek üzere te'cîl olunurlar.

6- El-yevm silah altında bulunup da işbu kānûnda musarrah müsâadâttan istifâde edebilecek olanlar silk-i me'mûriyetlerine avdet etmek şartıyla terhîs olunurlar.

MEMÂLİK-i MEŞGÛLEDE YUNAN MEZÂLİMİ

Sekiz aydan fazla Balıkesir'de Yunanlılar elinde esîr ve mevkūf kaldıktan sonra geçenlerde firâren Ankara'ya gelen Karesi meb'ûs-ı muhteremi İbrahim Cevdet Bey geçen gün idârehânemizi ziyâret ettiler. Kendileriyle uzun uzadıya konuştuk. İbrahim Bey Yunan mezâlim ve şenâyiini anlatmakla bitiremiyor. Görüştüklerimizin zübdesini müslümanların enzâr-ı intibâhına arz ediyoruz. Düşman esâreti altında bulunan müslüman kardeşlerimizin ne halde bulunduklarını görmeli de onları kurtarmak için bütün müslümanlar harekete gelmelidir.

Esâret ve Mevkūfiyet:

İbrahim Bey evvelâ esâret ve mevkūfiyetin safahâtı hakkında şu îzâhâtı verdiler:

– Bilirsiniz ki İzmir'in fâcia-i işgālini müteâkıb memleketimizde bir müdâfaa teşkîlâtı başlamıştı. Bu teşkîlât sırf halkın îmânı sayesinde tam on dört ay Yunanlılara karşı mukāvemet etti. Herkes gerek mâlen, gerek bedenen imkânın son mertebesine kadar din ve vatan uğurunda çalıştı. Fakat bin-netîce mağlûb olduğumuz için güzel memleketimize vedâa başladık. İşte Balıkesir de bu sûretle 3 Haziran 336 târîhinde Yunanlılar tarafından işgāl edildi. Ben ric'at esnâsında kāfile-i muhâcirînin sonunda olarak Susurluk'a doğru geliyordum. Etrafımın Çerkes çetesi tarafından çevirildiğini gördüm. Çete beni esîr ederek arkamızdan ilerilemekte olan düşman süvârî müfrezesine teslîm etti.

– Çerkeslerin hakkınızda bir husûmeti mi vardı efendim?

– Hayır, Çerkeslerin hepsi hakkında husûmet isnâd edemem. Bana başlıca hasım olanlar Anzavur'un dö-

küntüleri idi. Çünkü Anzavur'un levâzım üzerine vukū' bulan hareketlerinden birinde ben de ta'kīb ve tenkîl kuvvetleri arasında bulunmuş, bilhassa ma'sûm Türklerin elinden aldıkları hayvânât ve eşyâyı istirdâda me'mûr olmuştum. O vakitten beridir ki âsî döküntüleri bendenize karşı şiddetli bir gayz besliyorlardı. Bundan başka Millî Müdâfaa temellerini atanlar arasında âciziniz de bulunmakta **[144]** olduğumdan bu müdâfaayı boğmak isteyen Anzavurcuların şahsım hakkındaki husûmetleri bu noktadan da pek tabîî olmak lazımdı.

– Beyan buyurulan çete hangi çete idi?

– Haydarlı Nuri Çetesi. Bu Anzavurun en mu'teber adamlarındandır.

– Bu çete sizi neye Yunanlılara teslîm etti?

– Anzavurcular bilhassa ric'at esnâsında Yunânîlerin pîşdârları olarak icrâ-yı mel'anet ediyorlardı. Bunlar zavallı muhâcirîn kāfilelerini, ma'sûm ve bî-günâh birçok zavallı dindaşlarımızı da yollarda soydular.

– Yunânîler zât-ı âlînize ne gibi muâmelede bulundular?

– Bunu tahmîn etmek müşkil değildir, zannederim. Dipçikler altında doğruca Balıkesir'e götürdüler. Yunan kumandanı dâiresinde günlerce aç, susuz bıraktıktan, işkenceler yaptıktan sonra bir zindana koydular. Orada da her gece nöbetle icrâ-yı taaddiyât ettiler.

Müslümanları Tevkîf ve İmhâ:

– Zât-ı âlîniz gibi diğer mevkūflar da var mı idi?

– Vardı. Balıkesir ulemâsından Dâru'l-hilâfe Medresesi Müdîri Yağcılarlı-zâde Halil Fevzi Efendi ile hamiyetli eşrâfımızdan Nuri Efendi de benimle birlikte mevkūf idiler ve onlar da -ki ikisi de altmış beşer yaşında muhterem adamlardır- aynı taaddiyâta ma'rûz bulunuyorlardı.

– Yunanlıların müslümanlar arasında tevkîf ettiği zevât bunlardan ibâret mi?

– Ne gezer! Biz gûyâ ibret-i müessire olmak üzere kendi memleketimiz içinde i'dâm edilmek fikriyle alıkonulmuştuk. Diğer bir çok hamiyetli kardeşlerimiz var ki bunlar İzmir'e ve Atina'ya sevk edildiler. Bazı kardeşlerimiz de kasaba hâriclerinde canavarca kesilerek cesetleri ortadan kaldırıldı. Yunanlıların en büyük hedefi münevverlerle agniyâdır. Kafası düşünen, biraz servete mâlik olan kim varsa hepsini birer vesîle ile imhâ ettiler ve hâlâ da ediyorlar. Balıkesir'de bilhassa 27 kardeşimiz bugün ölüme mahkûm bir haldedir. Zavallılar dâimî nezâret altında bulunuyorlar. Bu muhterem zevât memleketin en zengin adamları idi. Bugün ellerinde, avuçlarında bir şey bırakılmadığı için âdetâ teseül edecek derekeye gelmişlerdir.

Mukaddesâta ve Kadınlara Tecâvüz:

– Yunanlılar mukaddesâta ve kadınlara da tecâvüz ediyorlar mı?

– Sormaya hâcet mi var? Zaman oluyor ki, müezzinler minârelerde ezan okuyamıyor, palikaryaların kurşunlarıyla tehdîd ediliyor. Kadınlara yapılan tecâvüzlerin derecesini anlamak için size yalnız bir misâl arz edeyim: Yunanlılar Behice isminde bir İslâm kadınını cebren evinden alarak kumandanlık dâiresine götürmüşler, müslümanların şedîd heyecanlarına rağmen bu kadını zorla tanassur ettirmişlerdir. Kadınlara vukū' bulan taarruzlar yüzünden birkaç İslâm genci Yunan zâbitleriyle neferlerinden bazılarını alenen öldürmüş. Fakat zavallılar da derhal i'dâm edilmişlerdir.

Kadınların sokakta gezmeleri, hatta komşu evlerine gidip gelmeleri mümkün değildir. Çünkü derhal palikaryaların taarruzlarına dûçâr oluyorlar. Hele köylerde yapılan bu kabîl tecâvüzât tüyleri ürpertecek derecelerdedir.

İslâm Müesseselerini Yağma ve Tahrîb:

– Mektepler ne halde?

– Mektep nâmına bir şey kalmamıştır; hepsi Yunanlılar tarafından soyulduktan sonra kapatılmıştır. Leylî Dâru'l-muallimîn ve Sultânî mekteplerindeki binlerce liralık âlât ve levâzım-ı fenniyye ve tedrîsiyye Atina'ya nakledildi. Yunanlılar yalnız mektepleri değil, bütün müessesât-ı resmiyye ve milliyyemizi de soymuşlar, memleketimizden vagonlar dolusu eşya aşırmışlardır. Yollarda telgraf ve telefon telleri kalmamıştır; hepsi Atina'ya taşınmıştır. Bunlardan sarf-ı nazar bugün birçok evlerdeki halı, kilim ve sandalye gibi eşya bile bırakılmamıştır. Memlekette bilhassa hayvânât nâmına bir şey kalmamıştır.

Yerli Rum ve Ermenilerin Vaz'iyeti?

– Bu sualinize cevap vermezden evvel size vatandaşlarımız hakkında evvelce müslümanların nasıl medenî ve insânî muâmelelerde bulunduklarını arz edeyim: Livâmız dâhilinde Rum ve Ermenilerin mikdârı yüzde beş nisbetindedir. Müslümanlar her nokta-i nazardan hâkimdir. Tâ Balkan Harbinden, Umûmî Muhârebeden tutunuz da İzmir'in ve hatta memleketimizin işgāline kadar hıristiyanların bir çok fenalıklarına ma'rûz kaldığımız halde haklarında hiçbir mukābelede bulunmamıştık. Şimdiye kadar livâmızda tek bir Rum'un burnu kanamamıştı. Tek bir Rum'dan iâne ve sâire nâmıyla bir şey almamıştık. Halbuki memleketimiz işgāl edilir edilmez mel'ûnlar silahlarla, bıçaklarla müslümanları katl-i âm yapmaya kalkışmışlar; bereket versin ki korkularından buna mu-

vaffak olamamışlardır. Ermenilerin yaptığı fenalıklar ise daha rezîlâne ve mel'ûnânedir.

– Hıristiyanlardan Yunan ordusuna giren var mı?

– Tabîî değil mi? Fakat ilk "İnönü" zaferinden sonra bir kısmı avdet etti. Şimdi memlekette bile durmaya cesâret edemiyorlar, korkuyorlar.

İnönü Zaferinin Te'sîri:

– İnönü Muhârebâtı Balıkesir'de nasıl telakkī edildi?

– İşgāl zamanından beri her gün, her sâat, her dakîka zâten **[145]** kahraman ordumuzun vürûduna duâ ve intizâr eden müslümanlar bu muhârebeleri pek büyük bir alâka ile ta'kīb ediyorlardı. Yunanlıların hiçbir teblîğine inanmıyorlardı. Muzafferiyetimiz tamamen tahakkuk ettikten sonra artık hiçbir müslüman sürûrunu gizleyemedi. Ufak, tefek tezâhürâtta bile bulundu. Fakat Yunanlılar ve yerli hıristiyanlar havf ve heyecandan kendilerini kurtaramadılar ve hâlâ da kurtaramıyorlar. Bir gece -ara sıra olduğu gibi- Yunanlılar kasaba civârında top, mitralyöz ve tüfenk atmaya başlamışlardı. Her hıristiyan hayatını kurtarmak için kaçmaya hazırlanıyordu. Cesur! vatandaşlarımızda! müdhiş heyecan hissolunuyordu. Ertesi günü işittik ki toplarının bulunduğu mevkı'a doğru gûyâ bir Türk müfrezesi hücûm yapmış, bunlara müdâfaa ediyorlar imiş!! Halbuki hücûm eden Türk müfrezesi değil, kasaba hayvânâtından birkaç sığırdır!.. Bakarsınız ki hıristiyanlar öbek öbek olmuşlar; kaçıyorlar. Sebebini sorarsanız "Türk ordusu geliyor" derler!.

Müslümanların Metânet ve Ümîdi:

– Müslümanların metâneti, ümîdi nasıldır?

– Müslümanlar son derece metîn ve ümîd-vârdırlar. İşgāli ta'kīb eden zamanlarda Yunanlılar da ahâlîden -gûyâ kendilerinden râzî olduklarına ve iltihâkı istediklerine dâir mazbata ve imzâ talep ettikleri halde, hiçbir müslüman bunu kabûl etmemiş, Yunanlıların hazıladığı bu mazbataları kendi suratlarına çarpmıştır. Bu mes'elede îmânlı halkımızı ne süngü, ne nefy ve teb'îd, ne işkence, ne de ölüm... hülâsa hiçbir şey korkutamamıştır.

– Demek ki Balıkesir böyle bir mazbata vermedi?

– Elbette. Yalnız Balıkesir değil, bütün mülhakātı da aynı sûret ve aynı metânetle hareket etmiştir.

Yunanın Vâsıta-i Mel'anetleri:

– Balıkesir'de Yunanlılar hesabına çıkan gazete var mıdır?

– Maalesef vardı. İstanbul'dan İngiliz taraftarları tarafından gönderilmiş Ömer Fevzi isminde bir nâmûssuz güzel memleketimizde *İrşâd* nâmı altında bir paçavra neşrine başlamıştı. Halk tarafından "İfsâd" diye telaffuz ve telakkī edilen bu gazeteyi tahrîrât müdîri Süleyman Necmi ile Mutasarrıf Cevdet her köye cebren abone kaydettirmişti. Fakat müslümanların aldığı pek merdâne ve bâridâne vaz'iyetler karşısında Ömer Fevzi bir şey yapamayacağını ve dikiş tutturamayacağını anladığı için bir müddet sonra matbaasını Bandırma'ya nakletmiştir. Merkūm orada çıkardığı bir paçavrada şu fıkraları yazıyor:

"Balıkesir ve Balıkesirliler hâlâ ibret-bîn olamadılar; hâlâ eski kabadayılıklarından vazgeçemediler! Bâgīlikleri ve Anadolu'ya karşı olan merbûtiyetleri âdetâ iliklerine işlemiştir!!..."

Ömer Fevzi son zamanlarda işittiğimize göre Bandırma'da da paçavrasını yaşatamamaktadır. Bu gazeteden başka *Balıkesir* nâmında sevgili memleketimizde diğer bir paçavra daha intişâr ediyor. Bunun müessisi Sındırgılı Hulusi isminde bir mel'ûn idi. aldığı bir Rum karısının işve-bâzlığı karşısında tanassur eden bu rezil de Balıkesir'de dikiş tutturamayarak İzmir'e kaçmıştı. Onun vazîfesini deruhde eden Emin Vedad isminde bir hâin hâlâ o paçavrayı çıkarmakta ise de, eskisi gibi Büyük Millet Meclisi'ne ve Anadolu hükûmetine atıp tutamamaktadır, hatta Anadolu haberlerini "Tebşîrât" serlevhası altında yazmaktadır!..

– Yunanlılara taraftar olan daha bu gibi müslümanlar var mıdır?

– Kat'iyyen... Bu gibilerin sayısı mahdûddur. Nihâyet on kişiyi tecâvüz etmez. Evvelce millî harekâtın aleyhdârı gözükür bazı eşhâs bile bugün en koyu taraftarımız olmuştur.

Müslüman Mallarını Yağma ve Gasb:

– Balıkesir'de tehcîr ve taktîl da'vâları da var mı?

– Balıkesir'de tehcîr ve taktîl vukū' bulmamıştır. Fakat buna rağmen bu nâm altında birçok da'vâlar ve keyfî hükümler vukū' bulmaktadır. Mutasarrıf Cevdet bir Ermeniden ziyâde Ermeni gayretini güden bir nâmûssuzdur. Merkūm müslümanların ecdâdından mevrûs mallarını bile şâhidsiz, delilsiz, muhâkemesiz Ermenilere teslîm etmektedir.

Ordumuza İntizâr:

– Müslümanların bura hakkındaki fikirleri nasıldır?

– Fekalâde ümîd-perverâne ve intizâr-kârânedir. Ak saçlı kadınlarımız her gece ordumuzun muzafferiyeti için hatm-i şerîfler indiriyor, duâlar ediyor. Mini mini çocuklarımız bile muzafferiyetimizi lisân-ı ma'sûmiyetle Allah'tan istiyorlar.

– Firâra nasıl muvaffak oldunuz ve hangi tarîkı ihtiyâr buyurdunuz?

– Firâr için çoktan hazırlanıyor, muvaffak olamıyordum. Bir gün yaptığımız pek iyi tertîbât sâyesinde lehülhamd kasabadan çıkmaya ve tebdîl-i kıyâfetle dağlardan yürüyerek Dursunbey = Balat kazâsına kadar gelmeye muvaffak oldum. Orada ilk Osmanlı sancağını görünce derhal öptüm, öptüm; onu sevinçli göz yaşlarımla ıslattım.

Büyük Millet Meclisi:

– Büyük Millet Meclisi'ni nasıl buldunuz?

– Şarkda, garbta ve cenûbta düşmanlara kāhir darbeler indirmeye muvaffak olan kahraman ordumuzu bu hâl-i tekemmüle îsâl ve bu uğurda **[146]** fedâkârlıklar ibrâz buyuran Meclis'in mesâîsini cidden şâyân-ı tebcîl buldum. Türkiye'nin ve hatta bütün İslâm âleminin yegâne istinâdgâh-ı maddîsi bu Meclis'tir. Cenâb-ı Hak'tan temennî ederim ki Meclis'imiz şimdiye kadar olduğu gibi yine tâlî ve fer'î işlerle iştigālden ziyâde mazlûm ve meşgūl memleketimizin bir an evvel istihlâs ve düşmanların sür'atle denize dökülmesine çalışır, müdâfaa-i milliyye uğurunda hiçbir fedâkârlıktan çekinmez. İşgāl altında bulunan yerli ahâlînin bütün ümîd ve intizârları buradadır. Meclis'in çıkardığı kānûnlar memâlik-i meşgūlede bile ahâlî arasında mutâ'dır. Meselâ: Yunanlıların Balıkesir'de birçok meyhâne açmalarına rağmen halk bunlara kat'iyyen rağbet ve iltifât göstermemiş, hatta öteden beri işretle me'lûf olanlar tevbe ederek içkiyi bırakmıştır, bunların bu azmine sebep: Büyük Millet Meclisi'nin neşr ettiği kānûndur. Herkes diyor ki:

– Büyük Millet Meclisi mâdem ki içkiyi yasak etti. Buna muhâlefet hıyânetten başka bir şey değildir!

Hülâsa: Meclis'e karşı herkes derin bir hürmet ve muhabbet hissi ile mütehassisdir ve gece gündüz muvaffakıyyâtına duâcıdır.

Vaz'iyet-i İktisâdiyye:

– Vaz'iyet-i iktisâdiyye nasıldır?

– Pek elîmdir. Yunanlılar demin arz ettiğim gibi memleketin bütün iktisâdiyâtını kurutmuştur. Zahîre nâmına, hayvan nâmına, eşya ve istihsâlât nâmına ne bulduysa hepsini Yunanistan'a götürmüşlerdir. Mağazalara, dükkânlara tecâvüzlerde bulunmuşlar, vaz'-ı yed sûretiyle, pek dûn bedelli narh tatbîki sûretiyle İslâm tüccârını da iflâsa sürüklemişlerdir. Balıkesir ve mülhakātında bu gün vaz'iyet-i iktisâdiyye pek korkunç bir safhadadır. Buna mukābil yerli Rum ve Ermenilerle Yunanlılar dehşetli sûrette zengin olmuşlardır. Çünkü: Haklarında en müsâid suhûletler gösterilmektedir. Bu gün bir müslüman için trenle ve araba ile hârice eşya nakli imkânı yoktur. Fakat buna mukābil hıristiyanlar bütün vagonları ve diğer vesâit-i nakliyyeyi hep kendi menfaatlerine hasr ve tahsîs etmişlerdir. Memleketin bu vaz'iyet-i elîmesinden bittabi' devâir-i hükûmet de müteessir olmuştur: İşgāl zamanından beri -ki on ay olmuştur- birçok yerlerde me'mûrîn ve muallimîne bir para maâş verilememiştir.

Zavallı memleketlerimizi bit-tabi' bir an evvel istihlâsa çalışıyoruz. Çünkü: Aradan bir müddet daha geçecek olursa sevgili memâlik-i meşgūlemizi insandan, hayvandan, umrândan ve her şeyden hâlî, mücerred, harâb, kuru topraklardan ibâret olarak bulacağız. Memleketimizde yapılan bunca fecâia ve iktisâdî tazyîkāta rağmen -lehülhamd- henüz bütün menba'larımız kurumuş değildir. Bursa, Karesi, Saruhan, İzmir, Aydın, Adana... gibi meşgūl ve zengin memleketlerimiz bugün ne kadar harâb olursa olsunlar -emîn olunuz ki- bunlar elimizde bulunan birçok vilâyetlerimize nazaran bizim daha çok kıymetli hazînelerimizdir.

– İdhâlât nasıl, efendim?

– Ha, bunu arz edeyim: Meselâ Balıkesir'de müslümanlar ihrâcâttan mahrûm kaldıkları için idhâlâta da vedâ' etmişlerdir. Müslüman paralarının mümkün olduğu kadar hârice çıkmamasına bütün ehemmiyetiyle çalışılmaktadır. Gasb edilen nükūd ve sâire bit-tabi' müstesnâdır. Yunanlıların Drahmi fiyatını muhâfazaya ma'tûf mesâîlerine rağmen, Drahmiler meydanda maskara olmaktan başka bir şeye yaramıyor. Hele köylüler Yunan parasının yüzüne bile bakmıyor. Cezâlar, hapisler, hatta teb'îdler köylülerimizi bu azimlerinden, nihâyet Yunanlılar ve hıristiyanlar köylülerden alacağı eşya mukābilinde bizim evrâk-ı nakdiyyemizi vermeye mecbûr kalmıştır. "Drahmi"nin revâcı yalnız kasabalardaki İslâm tüccârlarıyla hıristiyanlar arasındaki muâmelâta münhasırdır. Hiçbir müslüman yoktur ki hıristiyandan alış veriş ederken drahmiden başka para versin. Keza hiçbir hıristiyan yoktur ki yine drahmiden başka parayı elinden çıkarmak istesin. İşte bu sûretle memlekette kalan drahmiler -bir tertîb dâhilinde- mahdûd kimselerde toplanır ve aynen ve kâmilen İzmir'e gönderilir, mukābilinde -ancak eldeki drahmilere muâdil olmak şartıyla- eşya getirilir!... Müslümanların bu intibâh-ı iktisâdîsi şâyân-ı şükrândır. Ve bizde de âtî hakkında pek sağlam ümîdler yaşatmaktadır.

– Zînet Eşyasının Men'-i İdhâli Kānûnunu nasıl buldunuz?

– Buna ben bütün mevcûdiyetimle taraftarım. Esâsen Balıkesir ve mülhakātındaki intibâh-ı iktisâdî de kısmen bu kānûnun üç aydan beri buralarda tatbîk edilmekte olduğu haberinin memlekete vâsıl olması ile başlamıştır.

– Hükûmet emvâl-i emîriyye tahsîlâtına muvaffak olabiliyor mu?

– Hayır. Çünkü: Mal Sandıklarında, diğer resmî ve millî müesseselerde bulunan bütün paraların aşırıldığı işitildi. Ahâlî verecekleri paraların da bu âkıbete uğrayacağını anladı,Yunan hesabına tabiî para vermek istemedi ve hâlâ da istemiyor. Kasabalarda bin müşkilât ile kısmen tahsîlât yapılabiliyor ve bu tahsîlât mutasarrıfın, tahrîrât müdîrinin ve emsâli erkânın(!) maâşlarına veriliyor! Fakat köylerde tahsîlâta imkân yoktur. Esâsen köylerimiz pek harâb bir vaz'iyettedir. Bir de verecekleri paranın Yunanlılara ve gayr-ı meşrû' bir hükûmete âid olacağını köylümüz tamamen idrâk etmiştir. Size bir hakîkat arz edeyim: Dursunbey kazâsı istihlâs edilen bir parçamızdır. Bu kazâya **[147]** on beş yirmi sâat mesâfeye kadar uzak ve bugün Yunan işgâli altında bulunan hamiyetli köylülerimiz âdetâ hırsızlık eder gibi emvâl-i emîriyyelerini Dursunbey tahsîldârlarına teslîm ediyor ve mukābilinde makbûz alıyorlar!... Esâsen o köylülerin tahsîldârları da Dursunbey'e iltihâk etmiştir...

MÜSLÜMAN KAVİMLERİN HUKUK-I BEYNELMİLELİNE DÂİR

Türkiye Büyük Millet Meclisi Devletiyle Afganistan Devletinin Münâsebât-ı Kiyâsiyye*ye Girişmesi Vesîle-i Hasenesiyle

Kurûn-ı ûlâda en mükemmel manzûme-i hukūkıyye-yi Romalılar ibdâ' ettikleri gibi, kurûn-ı vustânın en mükemmel manzûme-i hukūkıyyesini de müslümanlar te'sîs eylemişlerdir. Roma Hukūku, akvâm-ı hıristiyâniyyenin kavânîn-i muharreresine hâlâ en feyizli bir menba'dır; şerîat-i İslâmiyye, el-yevm akvâm-ı müslimenin ekser münâsebât-ı hukūkıyyesini tanzîm etmektedir.

Avrupalı hıristiyanlar, Roma kavânînini Cermen örf ve âdetleriyle mezc ve hayatın tevlîd ettiği ihtiyaçları tatmîn zımnında zamanın tebeddülüyle ahkâmın tagayyürü esâsını bi'l-fi'l tatbîk ederek, bu günün Avrupa hukūkunu ihdâs ve buna müstenid kavânînini vaz' ve tedvîn etmişlerdir.

Avrupa akvâmının manzûme-i hukūkıyyesinde hukūk, bir takım aksâma ayrılmıştır; ve bu kısımlardan birisi, beyneddüvel münâsebâtta hukūk ve vezâif-i mütekābileyi ta'yîn eden kavâidin mecmûudur; bu şu'be-i hukūkun ismi Osmanlı Türkçesine hukūk-ı beyne'l-milel, hukūk-ı beyne'd-düvel, yahud hukūk-ı düvel ta'bîrleriyle tercüme olunmuştur.

Şerîat-i İslâmiyye, hukūku diğer bir nokta-i nazara göre taksîm etmiş olduğundan, şerîatin aksâmı arasında hukūk-ı beyne'd-düvel unvânlı bir şu'be-i hukūka tesâdüf olunmaz. Bununla beraber, hukūk-ı beyne'd-düvele âid mesâili şerîatin nazar-ı dikkate alıp halletmek mecbûriyetinde kalmış olduğu cây-ı tereddüd olamaz: Cihânın bir kısm-ı mühimmini şâmil olup, hayli yüksek seviyede husûsî bir medeniyet te'sîs etmiş ve fiilen müstakıl birkaç devlete ayrılmış olan âlem-i İslâm'da, gerek müslüman devletlerin kendi aralarında, gerekse müslüman devletlerle gayr-ı müslim devletlerin münâsebâtında hukūk ve vezâif-i mütekābileyi ta'yîn eden bir takım kavâidin vücûd bulmaması mümkün müdür?

Maamâfîh, Avrupa ulûm ve maârifinden istiâre tarîkıyle hukūktan bahseden muâsır Osmanlı müellifleri, akvâm-ı Nasrâniyyenin hukūk-ı beyne'l-mileline mukābil, akvâm-ı İslâmiyye hukūk-ı beyne'l-milelini araştırıp tanzîm ve tedvîn etmemişlerdir.

Osmanlı Türkçesiyle hukūk-ı beyne'd-düvelden bâhis olarak ilk intişâr eden eser, gālibâ Rif'at Bey'in Hukūk-ı Umûmiyye unvanlı kitabıdır. 1285 senesi Paris'te taş basmasıyla tab' edilmiş olan bu kıymetdâr kitabın üstünde mütevâzıâne "Tercüme-i Rif'at" diye yazılmış ise de, Pradiye Fodere = Pradier Fodêrê'den mütercem asıl "Kitabın her faslına mevâdd-ı muhteviyyesinin hülâsa-i ahkâmını musaddak olmak üzere birer âyet-i muhkeme" ve kitabın ibtidâsına "Alelumûm Hukūkun Esâs Ve Mâhiyetine Dâir Tertîb Edilmiş Bir Lâyiha" bizzat Rif'at Bey tarafından yazılarak ilâve olunmuştur. -İşbu lâyihadaki mütâlaâttan pek sarîh bir sûrette anlaşılıyor ki Kâni Paşa-zâde saâdetlü Rif'at Beyefendi, asl-ı kitâbı aynen lisânımıza nakl ile iktifâ etmeyerek, tercümesinden bazı semerât-ı ictimâiyye ve netâyic-i ameliyye-i siyâsiyye beklemiştir; Müşârun ileyhin maksadı, şer'-i şerîfe mugāyir olmadığını iddiâ ettiği Avrupa hukūk-ı umûmiyyesinin Osmanlı hey'ât-ı ictimâiyyesince kabûl edilmesine ve Osmanlı teşkîlât-ı siyâsiyyesinin o hukūk dâiresinde ıslâh ve tanzîm olunmasına delâlettir**. Zaten muâsırı

* (El-kiyâset): Firâse vezninde zekâ ve fetânet ma'nâsınadır ki humk ve belâhat mukābilidir. Akıl ve rüşd ve fetânette bir adama gālib olmak ma'nâsınadır. Yine esastan el-keyyis: Ceyyid vezninde zarîf ve zeyrek adama denir. El-tekeyyüs: Tefe'ul vezninde zekâ ve zarâfet ma'nâsınadır. El-mükâyese; zekâ ve zarâfet husûsunda mugālebe eylemek, yani ziyâdelik iddiâ eylemek ma'nâsınadır. (*Kāmûs Tercümesi,* 1250 tab'ı, cild 2, sahife 286)

** Kitabın her faslına mevâdd-ı muhteviyyesinin hülâsa-i ahkâmını musaddak olmak üzere birer âyet-i muhkeme ile te'yîd verdim. Bundan murâdım asr-ı Aristo'dan Fransa'nın inkılâb-ı a'zamı zamanına gelinceye kadar dest-bürd-i ukūl ile serâir-hâne-i hafâdan meydân-ı zuhûra gelen kavâid-i ezeliyye-i hak ve ma'deletin şer'-i kadîm ve Kur'ân-ı Kerîm ile müeyyed

olan tanzîmâtçıların cümlesi bu gāyeyi ta'kīb ederlerdi. Binâenaleyh bu eserinde menâbi'-i şer'iyyeden husûsî bir İslâm hukūk-ı beyne'd-düvelinin istihrâc ve tanzîmi kābil olup olmadığı mes'elesini tedkīka bit-tabi' lüzum görmemiştir.

Sadr-ı esbak İbrahim Hakkı Paşa merhûm, "*Medhal-i Hukūk-ı Beyne'd-düvel*" unvânlı eserinin mukaddimesinde, memleketimizde hukūk-ı beyne'd-düvele müteallik intişâr etmiş eserleri sayarken, Rif'at Bey'in kitabından sonra Baron Eşlihta Otto Kar'ın Hukūk-ı Milel nâm eserini zikr ediyor. Bir ecnebî tarafından yazılmış bu eser, manzûr-ı âcizânem olmamıştır. Daha sonraları meydân-ı intişâra çıkan ve Kalvo=Calvo'nun "*Le Droit* **[148]** *İnternational Theorique et Pratique*" nâm eserinden imtisâs sûretiyle te'lîf edilmiş bulunan Hasan Fehmi Paşa merhûmun "*Telhîs-i Hukūk-ı Düvel*" adlı kitabında dahi bizi alâkadâr eden mes'ele vaz' ve tedkīk olunmuş değildir.

İbrahim Hakkı Paşa, 1303 târîhinde neşr ettiği "*Târîh-i Hukūk-ı Beyne'd-düvel*"inde mevzû'-ı bahsimiz olan mes'eleye yanaşmıştır; kitabının medeniyet-i İslâmiyyeden bâhis kısmında diyor ki: "Maksad-ı âcizânem insâniyete medâr-ı amefharet olacak her husûsta fevkalâde terakkī eden milel-i İslâmiyyenin kurûn-ı vustâda garbiyyûna her vechile fâik olduğunu ve binâenaleyh medeniyeti bu kadar ilerilemiş milletlerin beyne'd-düvel muâmelâtta riâyeti muktezî olan kavâidce cehl-i tâm üzere bulunmaları ve bu bâbda tedkīkāt ve te'lîfâtta bulunmaları muhâl bulunduğunu göstermektir. Fakat ne çâre ki hukemâ-yı İslâmiyyenin âsârından bir çoğu mahv ve mün'adim olmuş ve bir kısmı da kütüphane köşelerinde mestûr kalmış olmakla ve bu husûsta beyân-ı ma'lûmât vüs'-i âcizânemin fevkında olup bu yolda âsârı li-taharrî kudemâ-yı İslâm'ın hukūk-ı beyne'd-düvel husûsunda dahi garbiyyûna rüçhânını isbât etmek ulemâ-yı kirâm hazerâtına âid bir vazîfe-i mukaddesedir." Sahife 37, 38. Hakkı Paşa, mes'eleyi görmüş ve ortaya çıkarmış olmakla beraber, halline kalkışmamış, mütevâzıâne bir edâ ile işi ulemâ-yı kirâm hazerâtının sırtına yükletip, sıyrılmıştır...

Ali Şahbaz Efendi'ye gelince, merhûmun mekteb-i hukūkta takrîr ettiği "*Mufassal Hukūk-ı Düvel*" derslerinden tutulmuş notların nüsha-i matbûasına nazaran, müşârun ileyh hukūk-ı düvelin bir hıristiyan hukūk-ı düveli olduğunu îmâ etmekle beraber, bir İslâm hukūk-ı düveli olup olmadığını araştırmamıştır; yalnız umûmiyetle hukūk-ı düvel müellifîninden bahsederken: "Endülüslü Ebülhidâye (vefâtı 1196 M.)nin on faslı şâmil kitabıyla Mahmud el-Mahbûb'un "*Vikāye ve Bürhânü'ş-şerîa*" nâm eseri (te'lîfi: 1280 M.) hukūk-ı düvel-i umûmiyye hakkında mebâhis-i kesîre ve mühimmeyi muhtevîdir." diyor ve mevâdd-ı mebhûseden bazılarını zikr ve ta'dâd eyliyor*.

olduğunu gösterip dîn-i mübîn-i Ahmediyyenin bazı cühelânın iddiâsı vechile hâşâ mâni'-i terakkī olmadığını bu vesîle ile dahi meydana koymak ve bunca a'sârın hâsıl-ı tecâribi olup her cem'iyet-i beşerin husûsiyle zamanımızda şart-ı a'zam-ı bakāsı olan kavâid-i meşrûhanın düvel-i İslâmiyyede dahi ezhâna iyice yerleşerek hâlisâne kabûl ve icrâsına lüzûm görünecek zaman için şimdiden yalnız bir nokta-i istinâd hazırlamaktır." Sahife: 10, 11.

* Şahbaz Efendi'nin takrîrinden umûmiyetle çok nâkıs ve hatâlı tutulmuş olan notlarda, sâlifüzzikr müslüman müellif ve kitapların isimleri büsbütün karışık ve yanlıştır. Bununla beraber, anlaşılıyor ki bizzat Şahbaz Efendi de bu mebhase dâir ma'lûmâtını F. Holtsendorf ve A. Rivyen'in *Hukūk-ı Milele Medhal* unvânlı eser-i müştereklerinden iktibâs etmiş ve şark menâbiinden taharrî ve tedkīk eylememiştir. Filvâkı işbu eserin Fransızca tab'ında şöyle deniliyor: "Müellifi 1196 M.de vefât eden *Hidâye'ler=Les Hidayah* nâm kitap, on fasılda medreseden mücâz Mahmud Es'ad Efendinin, mülkiyeden diplomalı Hakkı Paşa kadar olsun, mes'ele-i mebhûseye iltifât etmeyerek, bir Fransız müellifini mutîâne ta'kīb etmiş olması, şâyân-ı hayrettir. Mahmud Es'ad Efendi'den gayrı ulemâ-yı kirâm hazerâtından da kütüphane köşelerinde mestûr kalmış, âsâr-ı fıkhiyyeden, umûmiyetle hukūk-ı düvele, husûsiyetle İslâm hukūk-ı düveline dâir ahkâm istihrâcına çalışanlar bulunduğu ma'lûmumuz olmamıştır. Mahmud Es'ad Efendi hayatının son senelerinde *Târîh-i Ulûm-ı Hukūk* unvanlı bir hukūk-ı harb hakkında pek vâzı' ahkâmı ihtivâ eder. Maamâfîh Endülüs Araplarının devr-i Zehebî esnâsında, 1280 M. târîhine doğru İspanya'da intişâr eden *Vikāyeler=Les Vikayah*, mezkûr *Hidayer'*lerden daha mükemmeldir. Eğer müellifin sözü mu'teber olduğu ve kitabı kuvve-i teşrîiyyenin emriyle yazılmış bulunduğu kabûl edilirse *Vikāyeler*, Araplar tarafından hukūk-ı harbin en kadîm tedvînî "kodifikasyonu" addedilebilir." Fransızca metinde, sahife 270. Holtsendorf, hâşiyesinde, *Vikāye* müellifinin bürhân-ı teşrîa Mahmud el-Mahmûb nâm zât olduğunu beyân ediyor. -Şahbaz Efendi'nin pek bî-gânesi imiş gibi bahsettiği *el-Hidâye* ve *el-Vikāye*, âlem-i İslâm'da pek meşhûr ve el-yevm medâris-i İslâmiyyenin ekserîsinde okutulan ve üzerlerine yüzlerce şerh ve hâşiye ve ta'lîkāt yazılmış olan klasik kütüb-i fıkhiyyedendir. Birinci kitabın asıl ismi *Hidâyetü fi'l-fürû'* olup musannifi Şeyhülİslâm Burhaneddin Ali bin Ebi Bekir el-Merginânî el-Hanefî'dir. 593 sene-i hicriyyesinde vefât etmiştir. İkincisinin ism-i mufassalı *el-Vikāyetü'r-Rivâye fî Mesâili'l-Hidâye'*dir; musannifi İmâm Bürhânü'ş-şerîa Mahmud bin Sadrı'ş-şerîatü evvel Abdillah el-Mahbûbî el-Hanefî'dir. Takrîben hicrî 650 târîhlerinde vefât etmiştir. Merginân, Fergana'da ve Mahbûb-ı Kaşgar civârında bir kasaba ismi olduğundan her iki musannif Türkistanlıdır. Hiç birisi Holtsendorf'un ve bilâ-tedkīk ona peyrev olan Osmanlı muharrirlerinin zannettikleri gibi Endülüslü değildir. *Vikāye* Osmanlı Türkçesine nesren

İbrahim Hakkı Paşaoğlu Şahbaz Efendi'den sonra, hukūk-ı beyne'd-düvel ile meşgūl olmuş Osmanlı hukūk-şinâslarından Mahmud Es'ad Efendi ile Âlî ve Osman Sermed Beyler, *Hukūk-ı Düv*el adlı kitaplarını, hemen aynen Bonfis=Bonfils'den tercüme ile iktifâ etmişler ve mevzû'-ı bahsimiz olan mes'ele ile aslâ meşgūl olmamışlardır. Hoca Mahmud Es'ad Efendi merhûm, ulûm-ı şer'iyye mütehassıslarından addolunurdu. **[149]** Eser neşr etmiş* ve bu eserinde şerîat-i İslâmiyyeden hayli tafsîlât ile bahs eylemiştir (Sahife: 222-279); birkaç sene hukūk-ı beyne'l-milel muallimliği ettiği, bu şu'be-i hukūk üzerine kitap dahi neşr eylediği halde, işbu eserinde şerîat-i İslâmiyyeninin milel-i İslâmiyye arasındaki münâsebâtı ne yolda tanzîm ettiğine, yani akvâm-ı İslâmiyye hukūk-ı beyne'l-mileline dâir harf-i vâhid yazılmamış ve akvâm-ı İslâmiyye ile gayr-ı müslim devletler beyninde cârî münâsebâta dâir ahkâmı da, asrî hukūk nokta-i nazarından cem' ve tanzîm eylememiştir. -Halbuki Avrupa hukūk-şinâslarından ânifü'z-zikr Holtsendorf'tan mâ adâ, Belçikalı Ernest Nist=Ernest Nys** ile yine Belçikalı F. Loran=F. Laurant hukūk-ı beyne'l-milelin umûmiyetle terakkīsinde, şerîat-i İslâmiyyenin, fukahâ-yı İslâmiyyenin mühim bir hisse-i mesâîsi olduğunu daha ziyâde tafsîl ile zikr etmişlerdir***.

***

Bâlâda mezkûr olduğu üzere şerîat-i İslâmiyye, hukūku kendi nokta-i nazarından bir takım aksâma ayırmış ve şerîatin inkişâfı ancak muayyen bir hadde kadar vâsıl olmuş bulunduğundan, müellifîn-i kadîme-i İslâmiyyenin hukūk, yani şerîate dâir âsârında hukūk taksîmâtı, Avrupa hukūk-şinâslarının taksîmâtına müşâbih ve muvâfık değildir; bu cihetle şerîatin hukūk-ı beyne'd-düvele âid mevâddı asrımızın müellefât-ı hukūkıyyesinde görmeye alıştığımız tarzda musannif ve müdevven olarak mevcûd değildir. Maamâfîh şerîat-i İslâmiyyenin Edille-i Erbaa denilen dört menbaından mevâdd-ı mebhûseye dâir hükümler istihrâc etmek kābildir. Ve filvâki' müctehid ve fakīhler tarafından istihrâc dahi olunmuştur. Edille-i erbaa ve onlardan müstenbat ahkâm, Ehl-i İslâm'ın gayr-ı müslim akvâm ile münâsebâtına dâir kavâidi ihtivâ ettiği gibi, ahkâm-ı mezkûreye tebean veya onlardan müstakıl olarak, düvel-i İslâmiyye ile düvel-i gayr-ı müslime münâsebâtında bazı teâmül ve âdetler de husûle gelmiştir. Gerek ahkâm-ı şer'iyye, gerekse işbu âdetler İslâm devletleriyle gayr-ı müslim devletlerin münâsebâtını tanzîm eden hukūk-ı beyne'd-düvelin menâbiinden ma'dûd olması îcâb eder.

Düvel-i İslâmiyye arasında teessüs eden münâsebât-ı hukūkıyye, müslim ve gayr-ı müslim devletlerin miyânında husûle gelen münâsebât-ı hukūkıyyeden esâsen ve külliyyen farklıdır. Çünkü esâsât-ı İslâmiyyeye göre dünyada yalnız bir İslâm devleti olabilir: İslâm beyne'l-milel bir müessese olmayıp, bir vahdetdir. Devlet-i İslâmiyyenin başında imâm veya halîfe unvânını hâiz münferid bir reîs bulunur. Şerîat Ehl-i İslâm'ın yalnız bir imama tâbi' bir devlet-i İslâmiyye halinde taazzî etmesini âmir olduğundan devlet-i İslâmiyyenin taaddüdü şer'an gayr-ı câiz ve binâenaleyh şer'a müstenid bir İslâm hukūk-ı beyne'd-düvelinin tahaddüsü mantıken gayr-ı vâriddir. Lakin vekāyi', nazariyât-ı şer'iyye dâiresinde cereyân etmemiş, âlem-i İslâm'da müteaddid devletler tahaddüs ve teessüs eylemiş ve bu devletler arasında iktisâdî, siyâsî ve hatta harbî münâsebât vukūa gelmiştir. Münâsebât-ı mezkûre bazı âdetler tevlîd eylemiş ve böylece münâsebât-ı hukūkıyye tekevvün etmiştir. Bu münâsebât-ı hukūkıyyenin asıl menbaı vekāyi'dir. Fakat bazı fukahâ, vekāyi' karşısında esâsât-ı şer'iyyeyi te'vîle lüzum görmüşler, bazı şerâit dâiresinde İslâm devletlerinin taaddüddüne cevâz-ı şer'î bulunduğunu dermiyan eylemişlerdir. Bu sûretle fiilen şerîat dahi İslâm hukūk-ı beyne'd-düvelinin menâbiinden olmuş demektir.****

Lakin işbu menâbi'-i muhtelifeden istihrâc olunan ahkâm, fıkh-ı islâmînin aksâm-ı muhtelifesinde dağınık bir halde olup, ayrıca bir İslâm hukūk-ı beyne'd-düveli tasnîf, te'lîf ve tedvîn edilmiş değildir. Meselâ kütüb-i kadîme-i fıkhıyyeden İmam Muhammed (135-189 H.)in *es-Siyeru'l-kebîr*'i umûmiyetle hukūk-ı beyne'd-düvelin bilhassa hukūk-ı harb kısmına dâir ahkâm-ı mühim-

---

Kurd Efendi tarafından, nazmen de Devletoğlu Yusuf Efendi tarafından tercüme olunmuştur. Metinlerin Arapçaları, Hind'de Mısır'da, İstanbul'da birkaç def'a tab'olunmuştur.

* 1332'de İstanbul'da tab' olunmuştur.

** Ernest Nys, Les origines du droit international-Etudes de droit international et du droit politique- ikinci eserin "Akdeniz Etrafında", sahife: 1-45. ve "Araplar ve Bizanslılar", sahife: 403-489. serlevhalı bâblarına mürâcaat edilmelidir.

*** F. Laurant, *Histoire de l'humanite. Etudes sur l'histoire des relations internationales* 18 cildlik bu muazzam eserin beşinci cildinin üçüncü kısmı (sahife:403-489) münhasıran İslâmiyet'ten ve İslâmiyet'in hukūk-ı milele icrâ ettiği te'sîrât-ı terakkī-perverâneden bahs eder. Merhûm Ahmed Salahaddin Bey'in *Hukūk-ı Beyne'd-düvelin Mukaddimât-ı Nazariyye ve Safahât-ı Tekâmüliyyesi* unvanlı eserinin 361 ilâ 370 sahifelerine de mürâcaat ediniz.

**** Devlet-i İslâmiyyenin hukāken vahdeti, fiilen taaddüdü ve bu fiilî vaz'ıyete göre şerîatin te'vîli mes'elesi, *Osmanlı Saltanatı Müessesâtı Târîhine Dâir Bir Tecrübe* unvânlı makāle-i âcizânemde biraz daha tafsîl olunmuştur. Bakınız: *Bilgi Mecmûası,* sayı 2, sahife: 120-121

meyi ihtivâ eder* Ali el-Maverdî (362-450 H.)nin *el-Ahkâmu's-sultâniyye'*si de şerîatin be-tahsîs hukūk-ı umûmiyye ve siyâsiyyesinden bâhistir: *el-Hidâye ve el-Vikāye'*den yukarıda hayli tafsîlât ile bahs olundu. Nihâyet, müteahhirînden İbrahim el-Halebî (866-959 H.)nin memâlik-i Osmaniyye'de pek **[150]** meşhûr olan *Mültekā'l-ebhur*'u isminin de delâlet ettiği vechile kütüb-i kadîme-i fıkhiyyenin bir mecma' ve mültekāsı olduğundan hukūk-ı beyne'd-düvele âid ahkâmı da muhtevîdir.

***

Âlem-i İslâm'da, akvâm-ı müslime hukūk-ı beyne'l-mileli henüz tanzîm ve te'lîf olunmamıştır; müslüman fukahâ ve hukūk-şinâsânı, İbrahim Hakkı Paşa merhûmun dûş-i himmetlerine tahmîl ettiği vazîfe-i mukaddeseyi henüz îfâ eylememişlerdir. Bakalım, istikbâlde bu vazîfe-i mukaddeseyi deruhde eden bulunacak mıdır?.. Ve takallübât-ı dehriyye buna zaman ve imkân bırakacak mıdır?..

21 Mayıs 1337

Akçuraoğlu Yusuf

MÜSLÜMANLIK MAĞLÛB EDİLEMEZ

Rus a'yânından avukat Grozenberg, Paris'e muvâsalatını müteâkıb *Tan* gazetesine âtîdeki mülâhazâtta bulunmuştur:

"İki âlemin hudûdlarında cereyân eden vekāyii, İslavları ve müslümanları düşünürken Jan Jak Ruso'nun müdhiş kehâneti aklıma geliyor. *Mukāvele-i İctimâiyye'*nin bir sahifesinde "Rusya Avrupa'ya hâkim olmak isteyecek, fakat mahkûm olacak, komşusu ve tebeası olan Tatarlar; onlara ve bize hükmedecektir." deniyordu. Eğer vaktinde tedâbîr ittihâz edilmezse bu kehânet kesb-i hakīkat etmek üzeredir. Asırlardan beri çiğnenmiş, tahkīr edilmiş olan müslüman âleminin uyandığı bir zamandayız. Türkiye'nin hayatını ve şerefini tehdîd eden tehlike; Müslümanlığın gözlerini istikbâle doğru açmıştır. Kuvâ-yı milliyye hareketi yalnız milliyet-perverâne bir hareket mâhiyetini hâiz değildir. Ankara hükûmetinin mes'ûliyetini dûş-i tahammüllerine alan adamları muhtelif milliyetlere mensûbtur. Meselâ Bekir Sami Bey şimâlî Kafkasyaya mensûb bir dağlıdır ve bütün bu adamlar serbest kalmak için Ruslarla mukāveleler akdediyorlar. Fakat her iki taraf da Kafkasya'nın mukadderâtını istikbâlde aralarında hall ü fasl etmek için hazırlanıyorlar. İşte bu sebeptendir ki İslavlar ve müslümanlar arasındaki ihtilâfın tesâdüm edeceği mahal olan Gürcistan Bolşevik yapılmıştır. Moskova'nın ittihâz ettiği tedâbîrin müessir olup olmadığını bilmiyorum. Müslümanlık mağlûb edilemez, dünyadaki felâket ve muhârebelere meydan vermemek için onlarla münâsebet te'sîs etmelidir."

Teksîr ve Islâh-ı Hayvânât

1

Mübeccel Sebîlürreşâd'ımızın 178 numaralı nüshasında teksîr ve ıslâh-ı hayvânâta dâir A.K. imzâlı makālenin îcâb eden cihetlerine cevap vermekte kendimi vazîfe-dâr addetmekteyim:

1- Muharrir-i makāle teksîr ve ıslâh-ı hayvânât ancak zirâatin terakkīsi te'mîn edildikten sonra mümkün olabileceğini yazıyorlar. Islâh ve teksîr-i hayvânât husûsunda hükûmât-ı mütemeddinenin mine'l-kadîm kabûl ve tatbîk eylediği usûller yekdiğerinin aynı, fennî ve mücerreb esaslara ibtinâ ettiğinden bizim de bunlara tevfîk-ı hareket etmemiz zarûrîdir. Zirâatte makine devresini geçirmekte olan Avrupa'ya nazaran biz hâlâ karapulluklar ile çabalayıp dururken, teşkîlât ve kuvvetçe pek ziyâde tereddîye dûçâr olmuş hayvânâtla ibtidâen yapılması istenilen zirâatin terakkīsine vakf-ı ümîd ve intizâr-ı medîd kıymetdâr senelerimizin heder olmasını intâc eder. Kuvvetli hayvânât-ı fersiyye ve bakariyyenin elde edilmesi filhakīka mebzûl gıdâya, binâenaleyh zirâatin terakkīsine vâbeste ise de vâsi' ve mahsûldâr topraklarımızda yeni zirâat makinelerini kullanabilmek için de müşekkel, metîn hayvânâta ihtiyaç olduğu âşikârdır. Hâl-i hâzır hayvânâtımızla ne zirâatimizi matlûb derece-i terakkīye îsâl edebilir, ne de hayvânâtımıza matlûb kuvvet ve kāmetini verebiliriz. Bu iki fen ve san'at zirâat ve zootekni terakkī yolunda tedrîcî bir tekâmüle tâbi' olarak müvâzî adımlar atmaya mecbûrdurlar. Biri diğerinin gayr-ı münfekk-i lâzımıdır. Ne birisi evvel yapılabilir, ne de diğeri te'hîr kabûl eder. Zootekni ve zirâat mütehassıslarının pek çok zaman evvel hall ve kabûl eylemiş oldukları bu mes'ele hakkında bast-ı mütâlaa had nâ-şinâslık demektir. Binâenaleyh zirâatçi arkadaşlarımız mevcûd vesâitle zirâati terakkī ettirmek, sun'î çayır ve saire ihdâsına teşebbüs etmekle beraber baytarlar da memleketin iktisâdî, zirâî ve askerî ihtiyâcâtına göre çift, binek, koşum, hâsılât-ı lahmiyye ve lebeniyye ve sâire i'tâ eden hayvânâtın ıslâh ve teksîrine sa'y etmeleri îcâb eder.

* Bu kitabı Türkistan ulemâsından el-İmam Şemsü'l-eimme Muhammed bin Ahmed es-Serahsî (vefâtı: 483 H.) şerh etmiştir. Bu şerh 1212-1213 H.de es-Seyyid Muhammed Münîb Ayıntâbî tarafından Türkçeye tercüme ve 1241 H.de İstanbul'da tab' olunmuştur.

2- A.K. Bey memleketimizde ıslâh ve teksîr-i hayvânât için başlıca usûlün hara usûlü olduğu ve halbuki terakkıyât-ı zirâiyyesi te'mîn edilemeyen bir memlekette hara ihdâsına lüzum olamayacağı ve binâenaleyh masârıfâtı vâridâtından fazla olan Azîziye harasının da memleketimize a'zamî derecede fayda te'mîn etmekten pek uzak bulunduğunu serd ediyor.

Zirâatin terakkīsine intizâran ıslâh ve teksîr-i hayvânâtı ihmâl etmek kadar yanlış bir fikir olamaz. Zirâatimizi buhar, elektrik makineleriyle terakkī ettiremeyeceğimiz cihetle bu husûsta mürâcaat edeceğimiz yegâne **[151]** kuvve-i muharrike hayvânâtımızdır. Halbuki elde mevcûd müteredditi hayvânât ile sittîn sene çalışsak beyhûde sarf-ı mesâî etmiş oluruz. Yirminci asırda memleketimizin kaplumbağa yürüşüne tahammülü kalmamıştır. Her şu'be kendi mesleğinde müsmirâne çalışmak, mevcûdiyet göstermek mecbûriyet-i vicdâniyye ve vataniyyesindedir. Binâenaleyh ıslâh-ı hayvânâta bir an evvel teşebbüs emr-i zarûrî hükmünü almıştır. Bütün memâlik-i mütemeddinede ıslâh ve teksîr-i hayvânât evvelâ hara ve aygır depoları ihdâsı sûretiyle başlamıştır. Memleketimiz ahâlîsinde teşebbüs-i şahsî henüz inkişâf etmediğinden ve hayvânâta dâir vukūf ve mümârese dahi henüz hâlet-i ibtidâiyyede bulunduğundan ıslâh-ı hayvânât husûsu hükûmete dolayısıyla hükûmetin vücûda getirdiği ve getireceği hara ve aygır depolarına terettüb etmektedir. Bazı müteşebbis eşhâs hayvânâtını ıslâh maksadıyla hâriçten damızlık mübâyaa celb etmiş olsa bile bu gibi damızlıkların intihâbında çok defa isâbet olunamayacağı ve bunların pek yüksek bir fiyat mukābili tedârik etmiş bulunacağı gibi aynı zamanda celb edilen damızlıkların o mahallin şerâit-i iklîmiyye ve gıdâiyyesine de çok defa alışamayarak bazılarının telef olmalarını ve bazılarında da akāmet ve mehâzîr-i sâireyi müeddî olacaktır ki müteşebbisler için ne kadar zararlı bir iş olduğu tezâhür eder.

İşte hükûmetler bu cihetleri nazar-ı dikkate ve ehemmiyete alarak memleketlerinde mevcûd hayvânâtın ıslâhı için iktizâ eden yerli ve ecnebî urûku erkek ve dişilerini dâhilden ve hâriçten tedârik etmek ve bunlardan o mahallin şerâit-i iklîmiyye ve gıdâiyyesine alışık mahsûl yetiştirmek sûretiyle birçok masârıf ve fedakârlık ihtiyârına ve şu sûretle haralar ve depolar te'sîsine mecbûr olmuştur. Harb-i Umûmîden evvel Rusya'da hükûmete âid altı haradan mâ adâ dört bine karîb husûsî haralar mevcûddu ki bunlarda alettakrîb yüz bin kısrak ve on bin aygır bulunmakta idi. Almanya'da yalnız Prusya'da dört muazzam hara ve 18 aygır deposu vardır ki depolardaki aygır miktarı 3258 re'sten ibaretti. Fransa'da iki hara ile 22 aygır deposu mevcûd idi ki buradaki aygırların miktarı 3425 aded idi. Macaristan'da dört hara ve 13 aygır deposu mevcûddu ki bunlardan muazzam bir şehre benzeyen yalnız Mezohekeş harasında 1044 aygır ve 1344 kısrak mevcûddu. Bütün Macaristan depolarındaki aygırlar 3275 re'sten ibâretti. Beş on sene evvel nesl-i feresini ıslâha teşebbüs etmiş olan Arjantin hükûmeti yine hara usûlüne mürâcaat etmiş ve İngiltere ve Fransa'dan beheri dokuz yüz bin frank kıymetinde bir çok aygırlar mübâyaa ve celb etmiştir.

Haralarda şerâit-i matlûbe dâiresinde yetişen güzîde damızlık aygırlar ahâlî hayvânâtının sifâdında istihdâm edilmek üzere aygır depolarına ve boğa, koç, tekeler de bu maksatla kurâya tevzî' olunmaktadır. Hükûmetimizin ibrâz etmiş oldukları muâvenet sâyesinde hayvânâtını ıslâha teşebbüs eden eşhâs ne aygır intihâbında aldanmış olur, ne de fâhiş fiyatlarla celb edebileceği hayvânâtın adem-i imtizâc-ı iklîm dolayısıyla ziyâını mûcib zararlı bir işe girişmiş bulunur. Çifteler ve Azîziye harasının te'sîsinden maksat da budur.

Haraların hükûmete bâr olmaması cihetine gelince: Bu gibi müesseler hükûmete vâridât te'mîni için değil, ashâb-ı hayvânâtı himâyeten memlekette mevcûd hayvânâtın ıslâhını te'mîn etmek maksadıyla te'sîs edilmektedir. Hiçbir hara yoktur ki vâridâtı masârıfâtına tekābül edebilsin. En muntazam olan Almanya, Fransa, Macaristan ve Rusya haraları bile bu vaz'iyet karşısında bulunmaktadırlar. Hatta Harb-i Umûmî bidâyetlerinde Macaristan haralarının yedi buçuk milyon frank masârıfâtına karşı ancak beş milyon frank vâridâtı mevcûd idi. Binâenaleyh serd edilen esbâb-ı mücbire ve menâfi'-i azîme dolayısıyla hükûmetler haraların ilgāsını değil, taaddüdünü kabûl etmektedirler. A.K. Bey ıslâh-ı hayvânât husûsunda nümûne olmak üzere Bulgaristan ve Romanya'yı misâl olarak gösteriyor ki bu cihet de bizim müddeâmızı isbâta büyük bir bürhândır: Bulgaristan, memleketimizin iki vilâyeti kadar bir cesâmette olduğu halde hayvânâtının ıslâhı için en evvel hara ve aygır depoları te'sîsini düşünmüş ve Kabyok, Plevne, Kayaburun, Filibe ve Eskizağra'da beş depo vücûda getirmiştir ki bunlardan üç evvelkisi aynı zamanda haradır. Harb-i Umûmî ibtidâlarında Kabyok harasında 104 aygır, 168 kısrak ve üç boğa, 48 inek ve iki koç, 53 koyun ve bunların mahsûl-i tevellüdleri ve Plevne harasında 111 aygır, 99 kısrak, 25 boğa, 118 inek, üç koç, 73 koyun ve mahsûl-i tevellüdleri ve Kayaburun harasında 46 aygır, 11 kısrak 1 boğa üç inek, 8 koç, 100 koyun ve bir miktar domuz mevcûd idi. Romanya hükûmeti dahi Köstence'ye karîb Anadolu köyünde, Grayişde birer aygır depoları ve Popluca'da bir boğa deposu, Rüngü'de

bir inekhâne ve Paloş'da merinos koyunlarını, Graniş ve Popara'da karakıl koyunlarını hâvî birer ağıl vücûda getirmiştir ki bu altı müessesede memleket hayvânâtını ıslâha mahsûs damızlık aygır, boğa, koç yetiştirmektedir. İşte bu küçük hükûmetten ıslâh-ı hayvânât husûsunda göstermiş oldukları fedakârlıklara mukābil bizde henüz yalnız Çifteler ve Azîziye harası mevcûddur ki aynı zamanda depoluk vazîfesini görmektedir.

Aziziye Harası Müdîri
Ömer Âdil

[152]

ŞUÛN

"Bir haftalık en mühim vekâyi' ve hâdisâtın hülâsasıdır."

Anadolu:

Bu hafta garb cebhesinin muhtelif mıntıkalarında oldukça ehemmiyetli müsâdemeler cereyân etmiştir. Düşman Gördüs'ü yakarak o taraflardan ric'at etmiş ve ahâlî-i İslâmiyyeye birçok mezâlim icrâ etmiştir.

Orhaneli mıntıkasında da cebel-i Akça'dan Bursa istikāmetine ric'at etmekte olan düşman Dümdâr kıtaâtına Nilüfer çayını geçmekte iken kıtaâtımız tarafından taarruz edilmiştir.

Anadolu'da büyük fesatlar çıkaracak sû'-i kasdlerde bulunmak üzere geldiği bi'l-muhâkeme tebeyyün eden İngiliz câsûsu Hindli Mustafa Sagīr Ankara'da i'dâm olunmuş, *İleri* gazetesi muharrirlerinden Ferid Cavid de müebbeden küreğe konulmuştur.

İstanbul:

Düvel-i mü'telife komiserleri İstanbul'da ahîren bir beyannâme neşr ederek İzmit şibh-i cezîresiyle İstanbul'un bî-taraf mıntıka olduğunu, bu mıntıkada ahz-ı asker muâmelâtı ile kuvve-i harbiyye teşkîli memnû' bulunduğunu beyân ve te'yîde lüzum görmüşlerdir. Yunanlıların menâfiine hizmet maksadıyla neşr olunan bu beyannâmeden sonra İngilizler İstanbul'daki ağır toplarını hayvânları ve cebhâneleriyle beraber Yunanlılara vermişlerdir. Etniki Eterya Cem'iyeti ile Patrikhâne'nin Rumlardan topladıkları 280 bin lira mukābilinde birçok süvârî ve topçu hayvânâtı da Yunanlılara i'tâ etmişlerdir.

Patrikhâne himâyesinde bulunmak ve beraberce büyük Yunanistan gāyesi için çalışmak üzere merkez-i umûmîsini İstanbul'a nakl eden Etniki Eterya Cem'iyeti İngilizlerin yardım ve himâyesiyle ifsâdâta başlamış, İstanbul ve civârında büyük bir isyân çıkarmak maksadıyla lazım gelen tertîbâta tevessül etmiştir.

İngilizler İstanbul'daki müslümanlara karşı zulüm ve tazyîklerini artırmışlardır.

İstanbul'da İngilizler hesâbına çalışan sâbık Dîvân-ı Harb Reîsi Nemrud Mustafa, İngiliz Muhibleri Cem'iyeti'ne mensûb bazı müfsidlerle birlikte İngilizler tarafından Irak'a gönderilmiştir.

İstanbul Rumları büyük bir nümâyiş tertîb ederek Kral Kostantin taraftarları olan metrepolidlerin azl edilmelerini Patrikhâne'den talep eylemişlerdir.

Yunanistan:

Yunanistan'da devam eden mâlî buhrân ve ahvâl-i harbiyyenin aldığı şekl-i ahîr her tarafta endişe ve hoşnudsuzluklar tevlîd eylemiştir. Bazı mahallerde iğtişâşlar da zuhûr etmiştir. Bu sebeple Yunanistan'ın muhtelif mahallerinde yeniden idâre-i örfiyye i'lan edilmiş, posta sansürü vaz' olunmuştur.

Avrupa:

Almanya'da kabîne buhrânı hitâm bulmuştur. Rayhştag meclisi 517 re'y-i muhâlife karşı 221 re'y ile düvel-i müttefikanın vermiş oldukları gāyet ağır ültimatomu kabûl etmiştir.

Yukarı Silezya'da ârâ-yı âmmenin, İ'tilâf devletlerinin tahmîn ve arzularının hilâfında olarak, Almanlara iltihâk suretinde neticelenmesi üzerine düvel-i İ'tilâfiyye tazyîkāt ve tahrikâta başlamış ve bu sûretle isyan çıkarmışlardır. Lehistan açıktan açığa âsîlere müzâheret ve muâvenette bulunmaktadır. Lehlileri Fransızlar tahrîk ve himâye etmektedir. İngilizlerin de mes'eleye müdâhale arzusunu izhâr etmeleri Fransızların canını sıkmıştır. Silezya mes'elesi Avrupa'da büyük ihtilâflara meydan açacak bir mâhiyette görünmektedir.

Sen Jermen Muâhedesi mûcebince ârâ-yı umûmiyyeye tâbi' tutulan Avusturya'nın eski eyâletlerinden evvela Tirol ahâlîsinin Bavyera'ya ve o vasıta ile Almanya'ya iltihâka karar vermeleri Avrupa'da yeni bir mes'elenin hudûsuna sebebiyet vermiştir. Çünkü bu takdîrde Almanya, İtalya, Yugoslavya ve Macaristan ile de hem-hudûd olacak; Çeh-Islavokya'yı cenûb, şimâl ve şark cihetlerinden ihâta etmiş bulunacaktır.

İngiltere'de umûmî grev tehlikesi ziyadeleşmiştir. Birçok fabrikalar kömürsüzlük yüzünden ta'tîl-i faâliyyet etmişlerdir.

Diğer taraftan Balkanlardaki vaz'iyet de günden güne kesb-i ehemmiyyet etmektedir, Sırbistan Selanik limanını talepte ısrâr ediyor. Bulgaristan da Adalar denizine inmekte isti'câl gösteriyor. Hudûdda Yunanlılarla müsâdemeler eksik olmuyor. Romanya'nın muhtelif mahallerinde Moskova ile teşrik-i mesâî etmiş olan hafî Bolşevik komiteleri keşf olunmuştur.

Moskova'da bulunan Afgan hey'et-i murahhasa-i fevkalâdesi Riga'dan Varşova'ya hareket etmiştir. Hey'et

Londra'dan mâadâ Avrupa pâyitahtlarını dolaştıktan sonra Amerika'ya da gidecektir, siyâset-i İslâmiyyeye muhâlif olmayan devletlerle te'sîs-i münâsebet maksadıyla icrâ olunan bu seyahate Avrupa'da büyük bir ehemmiyet atf olunmaktadır.

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için seneliği (275), altı aylığı (150) kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş, seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne
Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr maal-memnûniyye kabûl olunur. Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları vâzıh ve okunaklı olması ve abone sıra numarasını muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için abone olanların adreslerinin Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman neye dâir olduğu vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

4 Haziran 1921 | 27 Ramazân 1339 | Cumartesi | 4 Haziran 1337 | Cild: 19 - Aded: 483

TEVEKKÜLÜ NE KILIĞA SOKMUŞUZ

Siyâsetin kanı servet, hayâtı satvettir;
Zebûnküş Avrupa bir hak tanır ki: "Kuvvet"tir.

Donanma, ordu yürürken muzafferen ileri,
Üzengi öpmeye hasretti garbın elçileri!

O ihtişâmı elinden niçin bıraktın da,
Bugün yatıp duruyorsun ayaklar altında?

"Kadermiş!" Öyle mi? Hâşâ! Bu söz değil doğru...
Belânı istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu.

Talep nasılsa, tabî'î, netîce öyle çıkar;
Meşiyyetin sana zulmetmek ihtimâli mi var?

"Çalış!" dedikçe şerîat çalışmadın durdun;
Onun hesâbına birçok hurâfe uydurdun.

Sonunda bir de "Tevekkül " sokuşturup araya,
Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya.

Bırak çalışmayı, emret oturduğun yerden;
Yorulma, öyle ya Mevlâ ecîr-i hâsın iken!

Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini;
Birer birer oku tekmîl edince defterini;

Bütün o işleri Rabbim görür, vazîfesidir...
Yükün hafifledi... Sen şimdi doğru kahveye gir!

Çoluk, çocuk sürünürmüş sonunda aç kalarak...
Hudâ vekîl-i umûrun değil mi? Keyfine bak!

O'nun hazîne-i in'âmı kendi veznendir:
Havâle et ne kadar masrafın olursa... Verir!

Silâhı kullanan Allah, hudûdu bekleyen O;
Levâzımın bitivermiş değil mi? Ekleyen O.

Çekip kumandası altında ordu ordu melek;
Senin hesâbına küffârı hâk-sâr edecek!

Başın sıkıldı mı, kâfî senin o nazlı sesin...
"Yetiş!" de, kendisi gelsin, ya Hızır'ı göndersin!

Evinde hastalanan varsa, borcudur, bakacak;
Şifâ hazînesi derhal oluk oluk akacak.

Demek ki her şeyin Allah... Yanaşman, ırgadın O;
Çoluk çocuk O'na âid: Lalan, bacın, dadın O;

Vekîl-i harcın O, kâhyan, müdîr-i veznen O;
Alış seninse de, mes'ûl olan verişten O;

Denizde cenk olacakmış... Gemin O, kapdanın O;
[154] Ya ordu lâzım imiş... Askerin, kumandanın O;

Köyün yasakçısı; şehrin de baş muhassılı O;
Tabîb-i âile, eczâcı... Hepsi hâsılı O..

Ya sen nesin? Mütevekkil! Yutulmaz artık bu!
Göründü saygı nedir bilmeyen şu meczûbu:

Hudâ'yı kendine kul yaptı, kendi oldu Hudâ;
Utanmadan da tevekkül diyor bu cür'ete... Ha?

Bakar da hâline insan, fakat, bu derbederin,
Nasıl günâhına girmez tevekkülün, kaderin?

Sarılmadan en ufak bir işinde esbâba,
Muvaffakıyyete imkân bulur musun acaba?

Hamâkatin aşıyor hadd-i i'tidâli, yeter...
Ekilmeden biçilen tarla nerde var? Göster!

Kader senin dediğin yolda şer'a bühtândır;
Tevekkülün, hele, hüsrân içinde hüsrândır.

Kader ferâiz-i îmâna dâhil, âmennâ,
Fakat yok onda senin sapmış olduğun ma'nâ.

Kader: Şerâiti mevcûd olup da meydanda,
Zuhûra gelmesidir mümkinâtın a'yânda .

Niçin, nasıl geliyormuş? O büsbütün mechûl;
Biz ihtiyârımızın sûretindeniz mes'ûl.

Kader nedir, sana düşmez o sırrı istiknâh ;
Senin vazîfen itaat, ne emrederse İlâh.

O, sokmak istediğin, şekle girmesiyle kader,
Bütün evâmiri şer'in olur bir anda heder!

Neden ya, Hazret-i Hakk'ın Resûl-i Muhterem'i,
Bu bahsi men' ediyor mü'minîne, boş yere mi?

Kader deyince ne anlardı, dinle bak ashâb :

Ebû Ubeyde'ye imdâda eylemişti şitâb,

Maiyyetindeki askerle bir zaman Fârûk.
–Tereddüt etme sakın, çünkü vak'a pek mevsûk–

Tarîk-i Şâm'ı tutup doğru "Surg"a indi Ömer.
Ebû Ubeyde hemen koştu almasıyla haber.

Halîfe Hazret-i Serdâr'a: "Nerdedir ordu?
Ne yaptınız? Yapacak şey nedir?" deyip sordu.

Ebû Ubeyde: "Vebâ var, deyince, askerde"
Tevâbi'iyle Ömer durdu, kalkacak yerde,

"Vebâya karşı gidilmek mi, gitmemek mi iyi?"
Muhâcirîn-i kirâmın soruldu hep re'yi.

Bu zümreden kimi: "Maksad mühim, gidilmeli..." der;
"Hayır, bu tehlikedir..." der, kalan muhâcirler.

Halîfe böyle muhâlif görünce efkârı;
Çağırdı, aynı tereddüdde buldu ensârı.

Dağıttı hepsini, lâkin sıkıldı... Artık ona,
Muhâcirîn-i Kureyş'in müsinn olanlarına

Mürâcaat yolu kalmıştı; sordu onlara da.
Bu fırka işte bilâ-kayd-ı ihtilâf arada:

"Vebâya karşı gidilmek hatâ olur." dediler;
"Yarın dönün!" diye ashâba emri verdi Ömer.

Ale's-seher düzülürken cemâatiyle yola,
Ebû Ubeyde çıkıp: "Yâ Ömer, uğurlar ola!

Firârınız kaderu'llâhtan mıdır şimdi?"
Demez mi, Hazret-i Fârûk döndü. "Doğru, dedi,

Şu var ki bir kaderu'llâhtan kaçarken biz,
Koşup öbür kaderu'llâha doğru gitmedeyiz.

Zemîni otlu da, etrâfı taşlı bir derenin
İçinde olsa deven, yâ Ebâ Ubeyde, senin;

Tutup da onları yalçın bayırda sektirsen;
Ya öyle yapmayarak otlu semte çektirsen;

Düşün: Kaderle değildir şu yaptığın da nedir?"
Ömer bu sözde iken İbni Avf olur zâhir,

Hemen rivâyete başlar hadîs-i tâûnu*.
Ebû Ubeyde tabî'î susar duyunca bunu.

Muhâcirîn-i Kureyş'in, kibâr-ı ashâb'ın,
Şerîatin koca bir rüknü İbni Hattâb'ın,

Kader denince ne anlardı hepsi, anladın a!..
Utanmadan yine kalkışma Hakk'a bühtâna.

Tevekkülün, hele, mâ'nâsı hiç de öyle değil.
Yazık ki beyni örümcekli bir yığın câhil,

Nihâyet oynayarak dîne en rezîl oyunu,
[155] Getirdiler, ne yapıp yaptılar, bu hâle onu.

Yazık ki çehre-i memsûha döndü çehre-i dîn;
Bugün kuşatmada İslâm'ı bir nazar: Nefrîn!

Tevekkül inmek için tâ bu şekl-i mübtezele,
Nasıl uyuttunuz efkârı, bilsem, ey hazele?

Nasıl durur aceb alnında şer'-i ma'sûmun,
Bu simsiyah izi hâlâ o levs-i meş'ûmun?

Tevekkül öyle yaman bir şiâr-ı îmandı,
Ki kahramân-ı fezâil denilse şâyandı.

Yazık ki rûhuna zerk ettiler de meskeneti,
Cüzâma döndü, harâb etti gitti memleketi.

Tevekkül olmasa kalmaz fazîletin nâmı...
Getir hayâline bir kerre Sadr-ı İslâm'ı:

O bî-nihâye füyûzun yarım asırlık bir
Zamân içinde tecellîsi hangi sâyededir?

Bu müddetin ne ki akvâma nisbeten hükmü,
Bir inkılâba yetişsin?.. Bu hiç görülmüş mü?

Zaman içinde zaman tayyolunmak imkânı
Görülmedikçe tahayyür bırakmaz insânı.

Zalâm-ı şirki yarıp fışkırınca dîn-i mübîn,
Yayıldı sîne-i Bathâ'ya bir hayât-ı nevîn .

Bu inkılâbı henüz rûhu duymadan garbın,
Kuşattı satveti dünyâyı bir avuç Arab'ın!

Dayandı bir ucu tâ Sedd-i Çîn'e, dîger ucu
Aşıp, bulut gibi, binlerce yükselen burcu,

Uzandı ansızın İspanya'nın eteklerine.
Hicâz'ı, Çîn'i düşün nerde? Nerdedir Pirene?

Nedir bu hârikanın sırrı? Hep tevekküldür,
Ki i'timâd-ı zaferden gelen tahammüldür.

---

* اذا سمعتم بالطاعون بارض فلاتدخلوعليه . واذاوقع وانتم بارض فلاتخرجوا فرارًامنه .
[= "Bir ülkede veba olduğunu duyarsanız, oraya gitmeyin. Eğer veba olan bir yerde bulunursanız ondan kaçmak için sakın oradan çıkmayın!" (Buhari, Tıp 30/2).] – Hadîs-i Şerîf

Tevekkül olmaya görsün yürekte azme refîk;
Durur mu şevkine pervâne olmadan tevfîk?

Cenâb-ı Hak ne diyor bak, Resûl-i Ekrem'ine:
"Bütün serâiri kalbin ihâta etse, yine

Danış sahâbene dünyâya âid işler için;
Rahîm ol onlara… Sen, çünkü, rûh-ı rahmetsin.

Hatâ ederseler aldırma, afvet, ihsân et;
Sonunda hepsi için iltimâs-ı gufrân et.

Verip kararı da azm eyledin mi, durmayarak,
Cenâb-ı Hakk'a tevekkül edip yol almaya bak." *

Mehmed Âkif

Ramazan Musâhabesi:

ZÎNET EŞYÂSI

ماعال من اقتصد [1] = İktisâda riâyet edenler fakîr ve muhtâc olmazlar.-Hadîs-i Şerîf

Bir müddetten beri -üzerinize âfiyet- rahatsızdım. Mi'demde bir ağrı vardı. Hekîmlerden bir kaçına gösterdim, ilaçlar aldım; kâr etmedi. Allah'a şükürler olsun, ki Ramazan geldi, ileriledi; mi'dem de düzeliverdi! Şimdi hiç ağrım yok. Oh, sanki yirmi beş yaşında bir delikanlı oldum! Beni iyiliğe, sağlığa götüren şey nedir? Bunu düşünmeye hâcet mi var:

– Oruçtur, oruç!

On bir ay mi'de abur cubur şeylerle doluyor, yoruluyor, yıpranıyor, en sonra hazımsızlığa uğruyor, ağrılara sancılara gark oluyor. böyle bir mi'deyi temizlemek, boşaltmak, daha doğrusu dinlendirmek için açlık lazım… Vâkıâ hekimler de himye veya perhîz diye bir çeşit açlığı sağlık veriyorlar. Fakat ne yalan söyleyeyim. İnsan bu gibi faydalı sözlere -kulak asmada- her nedense tamamıyla yerine getirmekte kusûr ediyor. Gerek açlık olsun, gerek diğer zorluklar olsun bir kere Allah emredince iş başkalaşıveriyor. Yalnız kafamızla değil, îmânımızla da bu emirlere boyun eğiyoruz. Allah'ın emri Peygamber'in (sallalhu aleyhi ve sellem) kavli, şerîatin hükmü elbette başkadır. Bunların kıymeti pek büyüktür. Zaten bir şeyi Allah emr ederse, Müslümanlık emr ediyorsa akıl ve fen de elbette ona aykırı düşmez... Tevekkeli dinimize dîn-i fıtrî dememişler. Bu, ne kadar doğru! Ah, dünyanın ve âhiretin bütün iyiliklerini gösteren büyük dinimizin kıymetini hâlâ anlamayanlar, yahud anlamak istemeyenler var. Bunlar âdetâ gözleriyle gördükleri güneşi inkâr ediyorlar. Allah cümlemizi ıslâh etsin, âmîn.

İşte oruç da -bitmez tükenmez sevaplarından başka- dünyaca bizim birçok faydalarımıza dokunan bir ni'mettir. Evvelâ sağlık… Her şeyin başı sağlıktır. İnsana bundan büyük ni'met mi olur? Fakat Ankara'nın yemekleri gibi kuvvetli, gıdalı, pek ağır yemeklerle Ramazan'da tekrar mi'deyi yormamak, fazlaca uykusuz kalmamak lazım, ha… **[156]** Zaten Allah da: Yiyiniz, içiniz; fakat isrâf etmeyiniz! Ve: Geceyi istirâhat için yarattım, buyuruyor.

Orucun faydalarından biri de fukarânın, açların hâlini anlamak, onlara yardım etmek, zahmet çekmenin, güçlüğe dayanmanın, işlerde sebât etmenin ne demek olduğunu öğrenmektir. Filhakîka oruç tutanlar pek merhametli ve mert olurlar, nefislerine esîr olan çürük yürekli insanlardan kendilerini ayırd etmiş bulunuyorlar.

Hele oruçtaki ma'nevî lezzetler… Bunu oruç tutmayanlar -kābil değil- sezemezler! Bir lokma ekmeğin, bir yudum suyun, bir ağız dolusu zifîrin, yani sigaranın esîri ve kötü nefislerinin hizmetkârı olan kimseler mi bu ilâhî ve yüksek zevkleri sezecek?

Ya o terâvîhler, mukābeleler, vaazlar, duâlar, zikirler, tesbîhler… Emîn olunuz, ki: Rûhun, kalbin en büyük gıdâları bunlardır ve hakîkī insanlık da -diyebilirim ki- bunlardan, bu gibi yüceliklerden ibârettir. Hemen Rabbim cümlemizi kâmil insanlardan eylesin, âmîn.

***

Zînet eşyâsından bahs edecektik. Hastalık ve sağlık derken sözün gelimi başka yere dökülüverdi! Böyle bir sözden öbürüne girmeye deve yaylımı derler. Maamâfîh fakîriniz -ihtiyâr olduğum halde- asıl bahsi unutmadım, ha!.. Evet, hasta idim. Çok şükür oruç sâyesinde iyileştim. Ben yatakta iken Büyük Millet Meclisi -her vakit yaptığı gibi- memlekete pek faydalı bir kānûn çıkarmış: Zînet eşyâlarının yasak olması hakkındaki kānûn. Bu kānûnu henüz ele geçirip de okuyamadım. Çünkü gazetelerimiz -her ne nasılsa- daha bu kānûnu yazmamışlar. Böyle olmakla beraber mahdûm köleniz fakîrinize bir nebze anlattı; dedi ki: Bundan sonra memleketimize yaramayan, memleketten birçok paralarımızı dışarıya, ecnebî memleketlerine çeken süs eşyâsının gümrüklerimizden içeri girmesine müsâade edilmeyecek, memleketimiz kendi yağıyla kavrulacak, eğer dışarıdan giren eşyâlar içinde ikinci derecede lüzumsuz şeyler varsa -bunlar ikinci derecede olduğu için- ağır gümrüklere tâbi' olarak girebilecek. Yasak eşya getirenlerin malı zabt edilecek ve kendileri de cezâlandırılacak.

Bu haber beni ne kadar sevindirdi, bilseniz, oğullarım! Gece gündüz sayıkladığım şeylerden biri de bu iş

---

* فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى الْأَمْرِ ۚ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ [= استعيذ بالله: "... Onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (O'na dayanıp güven!)." – Âl-i İmrân, 3/159]

[1] *Keşfü'l-hafâ*, 2/189.

idi. Hatta. Büyük Millet Meclisi'ne –kendi aklımca– bir ricâda bile bulunacaktım, çok şükür Meclis memleketin en yaman bir derdini anladığı için bu kânûnu çıkarmış. Artık ricâya hâcet kalmadı. Bâri büyük bir teşekkür edeyim...

Oğullarım, yetmiş yaşıma girdim, dünyanın acı, tatlı her şeyini gördüm. Öteden beri bu milletin derdi iktisâd derdidir. Düşünmeden, taşınmadan milletimize atar, tutarız: -Şu yok, bu yok... Hani terakkī? deriz. Halbuki ecnebîler boynumuza ağır bir kemend atmışlar; haberimiz yok. Terakkī mi? Herifler gümrüklerimize burunlarını sokmuşlar: Dışarı çıkaracağımız eşyâyı kabûl edip etmemek ellerinde, bunlara istedikleri kadar gümrük vergisi koymak ellerinde. İçeriye girecek kendi mallarını ise yine diledikleri kadar az para ile sokmak kezâlik ellerinde! Bu şartlar altında terakkī nasıl kābil olur?

Eskiden yiyeceğimizde, içeceğimizde, giyeceğimizde Avrupalıya muhtaç olmuyorduk. Hepsini kendimiz yetiştiriyor, kendimiz yapıyorduk. Köylü kadınlarımız kök boyalarıyla, soğan ve nar kabuklarıyla boyanmış a'lâ dokumalar meydana getirirlerdi. Her evde tezgâhlar vardı. Hatta bazı yerlerde ufak dokuma fabrikaları bile kurulmuştu. Mallarımız hem dayanıklı, hem de millî zevkimize uygundu. Fakat kapitülasyon dedikleri baş belâsı yüzünden gümrüklerimize ecnebîler karışmaya başladıkları için bize ucuz ucuz deniz vergileri vererek âdetâ bizi emen sülük kanlarıyla boyatmış, çürük mallarını memleketimize sokup doldurmuşlar, bizim işlerimiz daha pahalıya çıktığı için hepsini körletmişler, eski san'atlarımızı öldürmüşlerdir. İbtidâî maddelerini memleketimizden aldıkları şeyleri bile, hem de bire yüz katarak, bize yüklemişler, memleketimize vapur vapur çürük mallar sürmüşlerdir. Zavallı ahâlîmiz Avrupalı ile başa çıkılamayacağını görünce o güzelim dokumaları, millî san'atları bırakmış; bu yüzden memleketimizin zenginliği günden güne azalmış, paralarımız hep ecnebîlere doğru akıp gitmiştir. Giren çürük mallar yerine memleketimizden de çıkan olsa, bârî... Bu da mümkün olamamış, çünkü: Kendi işlerinden güzel veya ucuz düşen mallarımıza ağır ağır gümrük vergileri konulmuştur.

Çıkarını, girenini hesap etmeden körü körüne çalışanlar nihâyet mahv olurlar; perîşân olurlar. İşte milletimiz de çoktan beri bu tehlike karşısında idi. Vâkıâ tehlikeyi sezenler yok değildi. Fakat ne yapsınlar, ki Avrupalılar elimizi kolumuzu kıs kıvrak bağlamışlardı. Her şeyde olduğu gibi çıkan ve giren mallarda da serbest değildik. Onun için terakkī denilen şey bizden uzaklaştıkça uzaklaştı.

Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun ki: Artık kendi göbeğimizi kendimiz kesiyoruz. İstediğimiz malı kabûl edeceğiz, istemediklerimizi koğacağız! Bu sayede memleketimizde eski işler canlanacak, paramız kendi memleketimizde kalacak, karabatak işi yürümeyeceğiz!

Oğlum, bilirsiniz, ki dünyada her şey para ile olur. Harb **[157]** para ile, iş para iledir. Maâzallâh memleketimizde para kalmazsa düşmanları nasıl koğacağız? Ne ile muhârebe edeceğiz? Yeryüzündeki bütün küffâr İslâm ışığını söndürmeye çalışıyor. Evvel Allah din kuvvetiyle bunların hepsinin haddini tanıtacağız. Fakat para olmazsa ne yaparız? Allah göstermesin: İşimiz felâketten, esirlikten başka bir şey olmaz.

Umûmî muhârebe devâm ettiği yıllarda dışarı ile bir iş yapamıyorduk. Kendi mahsûllerimizle, kendi dokumalarımızla, kendi işlerimizle tam dört sene idâre olunduk. Paralarımızda memleketimizde kaldı. Vâkıâ ortalık pahalılaştı. Fakat ne zarar? Pahalı da olsa, ucuz da olsa yine paramız memleketimizde kalacak... Mütâreke yaptıktan sonra -muhârebe yıllarında fabrikalarının bütün çürük malları ellerinde kalmış olan- ecnebîler tekrar memleketimize çullanmaya başladılar! Yalnız alçakça işgāl ile kalmayarak vapurlar dolusu mallar getirdiler. Eşyâlar ucuzladı. Uzuna, kısaya aklı ermeyenlerimiz:

– Oh, dedi, artık her şey ucuzladı!! Âdetâ bayram ettiler. Halbuki: O vakit bayram etmek değil, mâtem eylemek lazımdı. Zîrâ: Memleketimizden hiçbir şey çıkmadığı halde, boyuna dışardan mal geliyor, bunlara verilen paralar hep ecnebilere, bize silah atan düşmanlarımızın memleketlerine akıyordu. Asıl tehlike şimdi başlamıştı. Herifler:

– Sizin mallarınızı kabûl etmeyiz, fakat bizimkilerini alacaksınız! diyorlar, dört senelik muhârebe ziyânlarını –çok fazlasıyla ve yalnız çürük mallarıyla– çıkarmış oluyorlardı!... Hâlâ da bizim mallarımızı istemiyorlar, fırsat buldukça memleketlerimize eşyâ sokmaya çalışıyorlar...

Soktukları eşya bârî işimize yarasa!.. Bunlar hep en değersiz ve çürük şeylerden ibarettir. Kendi memleketlerinde kullanmadıkları pis şeyler,... Öyle ya onlara göre Türkler -hâşâ- iyiyi kötüyü seçmekten âcizdirler. Ne bulurlarsa alırlar, paralarını ahmakça onlara kaptırıverirler!...

Halbuki müslümanlar artık akıllarını başlarına aldı, boyunlarındaki zincirleri kırdı, haykırmaya, hakkını almaya başladı, tehlikeyi sezdi, söylediğim o kânûnu en büyük istiklâl alâmeti olmak üzere meydâna çıkardı!. Artık bundan sonra çürük metâ'lara para verecek adam yok...

Fakat yalnız bu kânûnla da iş bitmiş değildir ha: Bütün millet Avrupa mallarını, hele zînet eşyâlarını artık kat'iyyen bırakmalıdır. Herkes yorganına göre ayağını

uzatmalı, çok para sarf etmekten çekinmeli, her şeyden evvel memleketten düşmanı atmaya çalışmalıdır.

Düşman elbette düşmanlığından vaz geçmeyecek; öteden beri yaptığı gibi bizi fakîr ve muhtaç bir hâle getirmek fikrinden ayrılmayacak, milletimizi muhârebesiz mahv etmeye çalışacak. Fakat biz gözümüzü dört açar, zînet eşyalarını, moda belâlarını, maskaraca kıyâfetleri artık atarsak Avrupalının, ecnebîlerin bel kemiği kırıldığı, düdüğümüzün çalındığı gündür.

Yukarıya yazdığımız hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) efendimiz hazretleri ne buyuruyorlar:

"İktisâda riâyet edenler fakir ve muhtaç olmazlar."

Bu hadîs-i şerîf -zannederim, ki- bizim kurtulmamız, iktisâden yükselmemiz için birinci çaredir.

Bilirsiniz ki: Devletin serveti, hazînenin zenginliği milletin zenginliğinden, ferdlerin servetinden doğar. Millet ve ferdler zengin olursa vergi de ona göre çoğalır. Fakat bitkin olursa hazîne tam takır kalır. Bütün umûmî işler durur.

Herkes en lüzumlu, en zarûrî eşyadan başka şeylere hatta bir para vermemeye mecbûrdur. Bu mecbûriyeti tatbîk sâyesindedir ki yalnız kendimize değil, milletimiz, devletimize hatta dînimize de en büyük bir hizmet îfâ etmiş olacağımıza hiç şüphe edilmemelidir.

Bu bahsi gelecek nüshada biraz daha kurcalamak, hâtıra gelen i'tirâz noktalarını yazmak ve cevap vermek istiyorum. Çünkü artık yoruldum. Biraz istirâhat edeceğim...

Pîr-i Fânî

Teksîr ve Islâh-ı Hayvânât

2

Azîziye harasında: Hayvânâtımızın ıslâhı maksadıyla muslih olarak memleketimizin şerâit-i iklîmiyye ve gıdâiyyesine alışmış damızlık aygır ve boğa yetiştirilmektedir. Hâl-i hâzırda harada 16 Arap, 9 nısfı'd-dem Arap, 1 Anglo-garp, 1 Anglo-Norman olmak üzere yirmi yedi aygır, on beşi Arap mütebâkîsi bir kısmı yerli ve ekserisi nısfı'd-dem olmak üzere yüz kadar vâlide kısrak ve 12 Plevne ineği, 1 Plevne boğası ve mütebâkîsi tay ve dana olmak üzere 373 hayvan mevcûddur. Harada yetiştirilen aygırlar meccânen livâ aygır depolarına ve boğalarına takdîr edilen ucuz bir kıymet mukâbilinde kurâya damızlık olarak tevzî' edilmektedir. Hara Harb-i Umûmî bidâyetlerinde teessüs etmiş ve Harb-i Umûmîden de az çok müteessir bulunmuş olduğundan en ziyâde mahsûlâtını ba'demâ idrâke başlayacaktır. Hara yetiştirmiş olduğu ve berây-ı sifâd gerek muvakkaten ve gerek dâimi olarak hârice göndermiş olduğu aygırlardan **[158]** mâadâ harada mevcûd aygırları ile de civar kurâ, Eskişehir, Seyidgazi, Sivrihisar, Mihaliççık ve hatta Azîziye kazâları ahâlî hayvânâtının sifâdını dahi meccânen icrâ etmektedir ki bu husûs şâyân-ı istisgār bir kemiyet değildir. Haraya berây-ı sifâd hâricden getirilen kısrakların mevcûdu o kadar çoktur ki çok defa mevcûd aygırlar yevmiye iki defa eşdirildiği halde bile yine kifâyet etmemekte ve vürûd eden kısrakların bazılarının sifâdı bizzarûre ertesi güne kalmaktadır. Her sene sifâd mevsiminde beher aygıra vasatî olarak elli kısrak çekilmiş olsa ahâlî hayvanatı için haranın tefrîk ettiği yirmi aygır ile senede bin kısrağın izdivâcı yapılmış oluyor ki bunların yüzde 75'i gebe kalmış olsa her sene vasatî olarak yedi yüz elli kısrak cins iyi yavru vermiş olacaktır.

İstifâde cihetine gelince: Ahâlî hayvânâtına bilâ-bedel icrâ edilen binlerce sifâddan köylülerimizin ettiği istifâde A.K. Bey'in tasavvurları gibi ehemmiyetsiz değil, pek ziyâde yüksektir. Eskişehir ve civârı hayvânât-ı fersiyyesini gözden geçirenler ıslâh-ı hayvânât husûsunda burada pek büyük bir tertîbin mevcûdiyetine şâhid olurlar. Bu gün muzaffer ordumuza geri hidemâtını görmek üzere en ziyâde hayvan ve arabasıyla yardım eden Eskişehir mıntıkası ve bilhassa haranın bulunduğu Çifteler nâhiyesidir. Bu Harb-i Umûmî'de maa-mülhakāt Eskişehir livâsından 300'ü mütecâviz hayvan çıkmış ve hâlâ çıkmakta bulunmuştur. Hayvânâtın bu havâlîde mütekâsifen bulunması ancak mîrî müessesât-ı hayvâniyye sâyesindedir. Sifâd zamanında köylüleri sekiz on ve daha ziyâde sâatlik mesâfeden haraya kadar cezb eden sâik haradaki damızlıklar yüzünden te'mîn etmiş ve etmekte oldukları menâfi'-i maddiyyelerinden başka bir şey değildir. Bütün bu havâlî sükkânının ellerindeki müşekkel, bakışıklı binek ve koşum hayvanlarının hara mahsûlü olduğunu görmek ve işitmek kadar mûcib-i fahr ve mübâhât bir şey olamaz. Hatta bu sene Eskişehir'de icrâ edilen ilkbahar at koşularında en büyük mükâfât olan iki yüz lirayı Arap atlarının da dâhil olduğu tahammül koşusunda kazanan hayvan hara mahsûlü nısfı'd-dem bir aygır olmuştur. Keza tay sergisine vürûd eden tayların ekserisi yine hara mahsûlü idi. Binâenaleyh A.K. Bey'in dediği gibi hayvânâtın ıslâhı yalnız zirâate münhasır olmayıp bu husûsta en âmil muslih olarak kullanılan damızlık aygırlardır. Böyle olmamış olsaydı memâlik-i ecnebiyyede bir çok urûk-ı fersiyyenin ıslâhı husûsunda damızlık olarak Arap ve İngiliz aygırlarına mürâcaat olunmaz ve bunların tedâriki için azîm masârıf ihtiyâr edilmezdi. Bizim de muslih olarak kabûl ettiğimiz aygır yerli hayvânâtımızın teşekkülüne yakın teşkîlâta mâlik aynı ırktan Arap ile nısfı'd-dem aygırlarıdır.

Azîziye harasının hükûmete bâr olması cihetine gelince: hara vasatî olarak her sene 30-35 değil, elli tay vermektedir. Bu miktar bu seneden i'tibâren Mahmudiye tay deposunden müdevver otuz kadar vâlide kısrağın tevellüdâtı ile beraber tahmînen yetmiş beşe bâliğ olacaktır. Hesabımızı elli taydan yürütelim. Bu tayların on beş kadarının damızlığa gayr-ı sâlih olark füruhtunu kabûl etmiş olsak her sene damızlık aygır ve kısrak harada 35 hayvan yetişmiş oluyor ki bunlara birer kıymet takdîr edilecek olursa beheri vasatî olarak üçer yüz liradan 10 500 liralık bir yekûn tutar. Aynı zamanda haranın müstahdemîni ile hayvânâtının tagdiyesi için yetiştirdiği buğday, arpa, yulaf ve sâire gibi mahsûlât-ı arziyyesi ile damızlıktan ihraç edilen ihtiyâr kısraklar damızlığa gayr-ı sâlih taylar füruht esmânı senevî beş bin lira hesâb edersek (336 senesinde bu miktarda idi) hara vâridâtı cem'an 15 500 liraya bâliğ olmaktadır. Halbuki haranın 336 senesi bütçesi 14 000 lira idi. her sene vasatî olarak bin kadar ahâlî hayvânâtına bilâ-bedel (Avrupa'da olduğu gibi ücret mukābilinde olmayıp) yapılan sifâdın fevâid-i ma'neviyyesi ile gelecek seneden i'tibâren tevellüdâtın hâl-i hâzır tevellüdâtının bir buçuk misline vâsıl olacağı ve binâenaleyh vâridât da o nispette mütezâyid bulunacağı ciheti bu hesâba idhâl edilmemiştir.

Hara mahsûllerinin derece-i kıymetleri ise bu sene damızlığa gayr-ı sâlih olmakla füruhtlarına karar verilen bir yaşındaki taylar müzâyedede 30 liradan 68 liraya kadar bir fiyat mukābilinde satılmışlardır ki A.K. Bey'in 70-80 lira kıymet takdîr ettiği hayvânât harada ancak damızlıktan ihraç edilen bir iki yaşındakı taylara verilen kıymettir. Yoksa damızlık haline getirilen aygır ve kısrakların kıymeti her vakit asgarî olarak 300 lirayı bulur ve hatta çok defa bu fiyatı kat kat tecâvüz eder. Şu yüksek fiyat hara mahsûllerinin beyne'l-ahâlî derece-i takdîrini irâe etmektedir. Binâenaleyh Harb-i Umûmî'nin ibtidâsında doğup bu güne kadar bir çok mahrûmiyetler içerisinde idâme-i hayât eden Çifteler ve Azîziye harası tasavvur edildiği gibi hükûmete hiçbir vakit bâr olmayıp kendi hayvânâtının miktarı ve bütçesinin vüs'atine göre ıslâh-ı hayvânât husûsunda irâe-i mevcûdiyyet etmekten hâlî kalmamıştır.

Makālede: Memleketimizde ıslâh ve teksîr-i hayvânât için en pratik usûllerden de bahs edilmiştir. Kendi ırkının evsâf-ı mümeyyizesini hâiz olmayan ve damızlığa yaramayan erkekleri A. K. Bey'in tavsiyeleri üzerine kâmilen ihsâya tabi tutacak olursak birkaç sene zarfında ensâl-i hayvâniyyemize hâtime çekmiş oluruz. Zîrâ ırkın evsâf-ı mümeyyizesini muhâfaza **[159]** edebilmiş hayvânâtımız ender ve ihtiyâca gayr-ı kâfidir. Köylünün ihtiyâcını te'mîn edecek kadar damızlığa müsâid erkek hayvan tedârik edildikten sonra bu cihet mevkı'-ı tatbîka vaz' edilmelidir. Islâh ve teksîr-i hayvânâtın pratik usûllerinin diğer bir maddesinde de A. K. Bey mıntıkaların kābiliyetine göre hâriçten idhâline lüzum görülecek damızlık aygır ve boğalar için müessese ihdâs etmeyerek bu gibi damızlıkların köylere bedelleri mukābilinde tevzîini tavsiye ediyor. Lüzum görülen damızlık hayvânâtı hâriçten tedârik etmek azîm bir meblağa ihtiyaç göstereceği gibi pek pahalıya da mal olur. İdhâl edilecek bu hayvânâtın iklîm ile imtizâc edememesi mes'elesi de en ziyâde nazar-ı dikkate alınması îcâb eden bir noktadır.

Böyle bir hüsrân-ı azîme ma'rûz kalmamak için lüzumu miktarda damızlık olarak idhâl edilen hayvânât haralarda ma'lûm usûllerle teksîr ve bunlardan şerâit-i iklîmiyye ve gıdâiyyeye alışık yavrular elde edilerek muslih olarak bunları aygır depolarına sevk etmek îcâb eder. Yoksa köylere aygır tevzîi doğru değildir. Aygırların hüsn-i muhâfaza ve istihdâmları mesâil-i mühimmeden olup bunlar ahâlî nezdinde kaldığı takdîrde ne şerâit-i sıhhıyyeleri ve ne de hüsn-i tagdiye ve istihdâmları matlûb derecede îfâ edilemeyeceğinden mehâzîr-i adîdenin zuhûru kesîru'l-vukū'dur. Nitekim Meşrûtiyet bidâyetlerinde İzmir vilâyetinde bazı kurâya damızlık olarak tevzî' edilen aygırlardan hiçbir sûretle istifâde te'mîn edilememiş ve bilakis netâyic-i muzırra meşhûd olmuştur. Binâenaleyh aygırların ahâlîye tevzîi doğru olamayıp yalnız tagdiye ve sûret-i istihdamları nisbeten daha kolay olan boğaların kurâya tevzîi muvâfık olabilir.

Şu halde teksîr ve ıslâh-ı hayvânât husûsunda bizim nokta-i nazarımıza göre zîrde gösterilen usûllere tevfîk-i hareket etmek îcâb eder:

1- El-yevm mevcûd Aziziye harasından mâadâ diğer münâsib mahallerde büyük arâzîye mâlik iki hara daha vücûda getirerek buralarda ihtiyâcât-ı memleket ve şerâit-i iklîmiyye ve gıdâiyyeye göre tensîb edilecek ırktan damızlık aygır, boğa, koç ve teke yetiştirmek.

2- En münasib mahallerde kâfî miktarda damızlık hayvânâtını hâvî bir de aygır deposu vücûda getirmek.

3- Hara ve depolara muâvin olmak üzere ahâlî nezdinde bulunan teşkîlâtı muntazam, tenâsüb-i endâma mâlik aygırlara hükûmet canibinden mükâfât ile beraber tasdîknâme i'tâ edilerek bu aygırların takdîr edilecek ücret mukābilinde ahâlî hayvânâtının sifâdında istihdâmı husûsunda sâhiplerini icbâr etmek ve yahud bu aygırlar depolara sevk edilmek üzere hükûmet cânibinden mübâyaa edilmek.

4- Ahâlî nezdinde bulunan eşkâl-i hâriciyyesi muntazam, iyi bir evsâfa mâlik erkek taylar hükûmetçe mübâyaa edilerek haralarda bunların tagdiye ve hıfzıssıhhatlerine daha ziyâde dikkat ve i'tinâ edilmek sûretiyle

damızlık olarak yetiştirilmek ve bu sûretle iyi hayvan besleyenler için bir mahreç te'mîn etmek ve yine bu maksat ile cihet-i askeriyyeye lüzûmu olan binek ve koşuma sâlih tayları ahâlînin emniyetle füruht edebilmeleri için askerî remûnet depoları ihdâs etmek.

5- Her sene her livâda ve yahud mevâki'-ı münâsibede koşular tertîb etmek ve aynı zamanda ahâlî nezdindeki aygır, kısrak, tay, inek, boğa, koyun ve keçiler için sergiler küşâd edilerek iyi hayvan yetiştirenlere mükâfât i'tâsı sûretiyle ahâlîyi hayvan teksîr ve ıslâhına teşvîk ve teşcî' etmek.

6- Memlekette evsâf-ı matlûbeyi hâiz aygır ve boğa ihtiyâcâtı te'mîn edildikten sonra encümen-i ahâlî nezdinde bulunan damızlığa gayr-ı sâlih erkek hayvânâtın ıslâhı cihetine gidilmek.

7- Mübâyaa sûretiyle tedârik edilecek aygır, boğa, koç ve tekelerden aygırlar bâlâda serd edilen mehâzîrden dolayı kurâya tevzî' edilmeyip depolara sevk olunmak, boğa, koç ve tekeleri damızlık olarak kurâya tevzî' etmek ile beraber o kıt'alar baytarları tarafından bunların ara sıra sûret-i tagdiye ve şerâit-i sıhhıyyeleri kontrol edilmek,

Binâenaleyh: 330 senesinde Mahmûdiye tay deposundan müdevver hayvânât ile işe başlayan Azîziye harasının İktisâd Vekâlet-i Celîlesine takdîm ettiği sene-i hâliyye bütçesinin esbâb-ı mûcibe lâyihasında mufassalan arz edilen mühim nevâkısı ikmâl edildiği takdîrde haradan âtî-i karîbde daha müsmir netîcelere emniyetle intizâr edilmelidir. Hülasa tahrîb ve imhâ asrında değil, ta'mîr ve ıslâh devrinde yaşadığımızı unutmamalıyız.

Aziziye Harası Müdîri
Ömer Âdil

Genç Hıristiyanlar Cem'iyetinin Faâliyeti

Hâkimiyet-i Milliyye refîkimizin
İstanbul muhâbir-i mahsûsu yazıyor:

İstanbul'da son zamanda Genç Hıristayanlar Cem'iyeti'nin erkekler ve kadınlar merkezleri faâliyetlerini fevkalâde tezyîd ettiler.

Bu cem'iyet –ki işâreti Y.M.C.A.dır– sûret-i zâhirede gâyet insânî görünmekle beraber ruhu tamamıyla hıristiyan ve mutaassıptır. Avrupa'nın Amerika'nın ve hatta İstanbul'un mutaassıb hıristiyanlarının himâye ve muâvenetiyle idâme-i hayât ve faâliyet eden bu cem'iyet İstanbul'da mekteplerimize, cem'iyetlerimize **[160]** saf Türk ve müslüman muhîtlerimize kadar nüfûz etmek için bürünmediği şekil yoktur.

Bu hıristiyan cem'iyeti, 20 Mayıs'ta Beyoğlu'nda Osmanbey gazinosunda müteaddid dâruleytâm kızlarının iştirâkiyle Bir Mayıs Bayramı tertîb etti ve bu ihtifâli birçok Türk hanımları da himâye eyledi.

Bundan daha evvel, bu cem'iyet, Anadolu'nun en saf Türk ve müslüman köşelerinden toplanarak İstanbul daruleytâmlarına yerleştirilmiş Türk ve müslüman çocuklarına da dest-i tecâvüzünü uzatmış ve gûyâ onları da himâye bahânesiyle dînî maksadlarını ta'kîbe çalışmışlardır. İstanbul erkân-ı hükûmeti anlaşılan bu cem'iyetin faâliyetinden o kadar endîşeye lüzum görmüyor! Fakat Anadolu mücâdelesinin rûhunu sezmiş olanlar, şüphesiz medeniyet ve şefekat kisvesi altında İslâm ve Türk muhîtlerine sokulan bu koyu hıristiyan rûhunun nüfûz ve hulûlüne mâni' olmak mecbûriyetindedirler. Avrupa ve Amerika'nın sermâyedâr âlemi, bir taraftan top ve tüfenk ile, diğer taraftan da öyle alttan alta zehirlerle İslâm âleminin düşmanıdırlar. Bunu idrâk etmemek için fevkalâde saf ve yahud gâfil olmalıdır; maatteessür görüyoruz ki bu muhîtte bu gaflet uykusunda bulunanlar el'ân mevcûddurlar. Bir Amerikalı misyonerin güler yüzüne mukāvemet edemeyen zimem-dârân-ı umûr, el'ân İstanbul'da vardır. Eğer böyle olmasaydı, bu hıristiyan cem'iyeti; Anadolu'nun hâlis Türk ve müslüman yetîmlerinin melce'i olan daruleytâmlara kadar sokulmazlar; akrabaları ve yakınları Anadolu'da Türk ve İslâm istiklâli için ölürlerken burada, İstanbul'da Anadolu yavruları müşevveş akîdelerle rûhlarına inhidâmlar tevlîdi için zemînler ve vesîleler ihzâr olunmazdı.

SİYÂSET-i DÂHİLİYYE ve HÂRİCİYYEMİZ

Hey'et-i vekîle re'îsi Fevzi Paşa hazretleri yeni hey'et-i vekîle nâmına Büyük Millet Meclisi'nde beyânât-ı âtiyyede bulunmuşlardır:

Rüfakā-yı muhteremeden Yozgad Meb'ûsu Bahri, Kayseri Meb'ûsu Ahmed Beyler tarafından siyâset-i dâhiliyye ve hâriciyyemize dâir hey'et-i vekîleden vâkı' olan suâl yeni hey'et-i vekîleye bu husûsta îzâhâtta bulunmak için bir zemîn teşkîl etmiştir. Binâenaleyh bu bâbdaki cevâbımızı arz ediyorum:

Dâhilî ve hâricî siyâsetimizin anahtarlarında değişmiş bir şey yoktur. İstiklâl mücâdelesine başladığımız günden beri kat'ettiğimiz mesâfelerle dâhilde ve hâricde elde ettiğimiz neticeler bizi yolumuzun sonuna kadar gitmekte teşcî' edecek bir mâhiyettedir. Büyük Millet Meclisi'nin vaz'ettiği düstûrlara tebean ve millî hudûdlarımız içinde siyâsî, iktisâdî, mâlî ve harsî tam bir istiklâl te'mîn

ve bundan milletin meclisimizde tecellî eden irâdesiyle mahfûziyetini talep ettiği Mîsâk-ı Millî'yi beynelmilel bir ahidnâme şekline kalb edinceye kadar bu mücâdele de devam edecektir. Düşmanlarımızın bir kısmı faal bir husûmet hâlinden çıkmış olmakla beraber diğer kısmı uğradıkları müteaddid muvaffakiyetsizliklerden el'ân tamamıyla me'yûs olmuş değillerdir. Aleyhimize kullandıkları silahlar birer birer sukût ettiği halde tâli'lerini denemekte devam ediyorlar. Fakat biz îmân-ı kat'î ile görüyoruz ki ecdâd toprağından son müstevli neferin avdet edeceği gün uzak değildir. İdbâr ve mağlûbiyetin bizi ta'kîb ettiği en meş'ûm zamanlarda millî haklarımızdan bir zerre fedâya râzı olmadık. Çok büyük günler görmüş, kanının ve gayretinin hakkıyla bütün târîh arasında kendisine pek büyük bir mevki' te'mîn etmiş olan milletimiz hiçbir zaman kalbinde fütûra yer vermedi. Bu def'a da silahlarımızın kazandığı mütevâlî zaferlerden dolayı yeniden yeniye bir takım metâlib dermiyân etmiyoruz. Dün olduğu gibi bugün de cihânın bütün milletlerine hakk-ı hayât ve hakk-ı istiklâlimizi te'mîn edecek bir sulhü şimdiye kadar red etmediğimiz gibi şimdiden sonra da red etmeyeceğimizi tekrar ederiz. Maksadımıza ermek için milletin bütün maddî ve ma'nevî kudretini müdâfaa-i milliyyeye hasr edeceğiz. Zaman zaman mazlûm milletler lehine sesini yükselten cihân-ı medeniyyetin Yunan istîlâsı altına düşen memleketlerimizde iki senedir devam eden ve her gün biraz daha artan yangın, tehcîr ve kıtâl siyâseti karşısında nihâyete kadar sâkit kalmayacağından ümîdvâr olmak isteriz. Yunan kuvvetlerinin birinci ve ikinci İnönü ve Dumlupınar mağlûbiyetlerinden sonra bütün ric'at yollarına civâr olan köy ve kasabalarımızı bilâ-istisnâ yakmak sûretiyle gösterdikleri galîz rûh ve vahşet karşısında mütemeddin milletlerin vicdân-ı umûmîsinden çıkacak insânî hükme intizâr ediyoruz. Anadolu'nun en ma'mûr ve müreffeh kısmı olan garb vilâyetlerimiz geniş bir kan lekesiyle örtülü, büyük bir harâbeye çevrilmiştir. Bu zavallı topraklarımızın halâsını her şeyden ziyâde kendi silahlarımızdan ve onlara mevdû' ve mukadder olan zaferden bekliyoruz.

Siyâset-i hâriciyyemizin şarka âid olan kısmı Rus Sovyet Cumhuriyetiyle akd ettiğimiz muhâdenetnâme ile şâyân-ı memnûniyyet bir inkişâfa mazhar olmuştur. Dost ve kardeş Afganistan hükûmetiyle başlayan münâsebât-ı siyâsiyyemizin takviyesi için tarafımızdan bir hey'et-i sefâret i'zâm edilmek üzeredir. Rusya ve Afganistan ile akd olunan muâhedeler hey'et-i celîlelerine derdest-i takdîmdir. Komşu ve kardeş İran hükûmetiyle münâsebât-ı siyâsiyye te'sîs ediyoruz. Fransa ve İtalya ile metâlib-i milliyyemiz dâiresinde yeniden akd-i münâsebâta imkân bulunacağı me'mûldür.

Siyaset-i dâhiliyyemize gelince: milletimizin gösterdiği rüşd ve idrâk bizim **[161]** için en emîn bir istinâdgâh olmuştur. Milletimizin bu rüşd ile ve onun vücûda getirdiği vahdetle bu gün her zamandan daha kavîdir. Mücâdelemizin uzun sürmesi, bize yeniden yeniye bir takım fedâkârlıklar tahmîl ediyor. Şimdiye kadar endîşe-i halâs ve istiklâl ile kanını ve malını bezl etmekten çekinmeyen milletimiz şüphesiz ki bizi neticeye îsâl edecek yeni fedâkârlıkları da aynı rûh-ı fedâkârî ile kabûl edecektir.

Şark ve garb cephelerinde silahlarımızı parlak muzafferiyetlere nâil eden şerefli askerlerimizin halâs ve istiklâlimize en büyük zımân olan kahramanlıklarını fahr ve minnetle tezkâr ederek milletimizin rüşd ve kiyâseti ve onu temeyyüz eden sarsılmaz azim ve îmânı sâyesinde vaz'ıyet-i umûmiyyemizin derece derece mes'ûd bir inkişâfa doğru gittiğini arz ederim.

Irak'ta İngiliz Tertîbât ve Tahakkümâtı

3 Mayıs târîhli *Daily Telegraph'*tan:

Bütün Irak'ın heyecanla karışık bir sabırsızlıkla beklediği inkişâfât arefesinde bulunuyoruz. Fevkalâde komiserin Kahire'den avdeti, esnâ-yı gaybûbetinde büyük ehemmiyetler atfını müstelzim bir manzara kesb etmiş bulunan, vaz'ıyeti kavramaya müsâid bir fırsat bahşediyor. Yeni Irak hükûmetinin, el-yevm dindaşlarından başka düşmanı yoktur! Lakin bu hâlin vaz'ıyete sû'-i te'sîr icrâ ve hâl-i mevkii işkâl edip etmeyeceği şüphelidir. Irak'ta tedvîn edilecek yeni kānûnların mâhiyeti ne olursa olsun, târîh-i İslâm'da bir nazîri daha bulunmayan bir tecrübe icrâ edilmekte olduğunu, yani Sünnî ve Şii cemâatini bir müslüman hükûmetinin idâresinde ilk olarak müsâvî bir re'y ve hakla birleştirmek arzu edildiğini unutmamak lazımdır. El-Cezîre bu muğfil ve muhrik vaz'ıyeti, Hind ve açık denize yol olmak sûretiyle ibrâz ettiği câzibe ve hükûmet-i İslâmiyye arasındaki ebedî vaz'ıyet-i merkeziyyesi –bu gün Türk "Segalomanya"sıyla ortaklarının nazar-ı dikkatini celb etmemiş olmakla beraber– müstakıl entrikalara parlak bir menba' teşkîl edecektir. İki mülâhaza daha var ki onlar da bu cereyâna kuvvet-bahş olacaktır. Bazı İngiliz mehâfilinin ma'kûs faraziyelerine rağmen Irak'ın her tarafında el'ân hüküm süren Türk an'anâtı ve vaz'ıyet-i coğrâfiyyesi dolayısıyla pan-İslâmizmle Bolşevizmin Irak üzerinde hâiz olduğu ehemmiyet-i fevkalâde... Binâenaleyh dâhilî şekāvetten ictinâb edildiği kadar hâricî te'sîrlerden de kaçınılması lazımdır.

(...) şüphesiz, Arap teşrîk-i mesâîsine atf edilecek ehemmiyet ve i'tinâ elde edilecek tebeddülâtta âmil-i esâsî olacaktır. Fakat biz dünyada, ağır bir yük olan mandasını kabûl ettiğimiz bu memleketten daha karışık; menâfi' ve ihtilâfâtı muâdıl bir mıntıka bulmak müşkil olduğunu, ehemmiyet-i azîmeyi hâiz bulunan bir mes'eleye vaktinden evvel atılarak yeni bir reîs intihâbına kalkışmanın pek keskin ihtilâfâta müncer olacağını unutamayız. Mes'ele aslâ göründüğü kadar basit değildir. Dînî ihtilâfâttan sarf-ı nazar muhtelif Irak eyâletlerinin maddî menfaatleriyle idârî an'anâtı yekdiğerine o kadar zıd ve mütebâyindir ki bu gün için hemen hemen imkânsız ve boş bir netîce arz eder.

ALLAH MÜSLÜMANLARI HAZIRLANMAYA DA'VET EDİYOR

(وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ)[2] = **Gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayınız**

Allah'ın müslümanları mükellef kıldığı vezâifin en mühimlerinden biri de budur. Saltanat ve şevket-i İslâmiyyenin devamı, hâkimiyet-i Kur'âniyyenin bekâsı ancak bu emr-i ilâhînin bi-hakkın icrâsına vâbestedir. Müslümanlar her şeyden evvel bu emr-i sübhânîyi yerine getirmekle mükelleftirler. Çünkü İslâm kuvvetsiz, kudretsiz kalacak olursa düşmanların pâ-mâl-i hakâreti olur, küffârın istîlâsına düşer. Artık ahkâm-ı İslâmiyyenin îfâsına imkân kalmaz.

Bu emr-i ilâhî de diğer evâmir-i sübhâniyye gibi vücûb ifâde eder. "Namaz kılınız, oruç tutunuz" emirleri nasılsa bu da tıpkı öyledir. O emirleri yerine getirmek farz olduğu gibi bu emri îfâ etmek de farzdır.

Fakat biz müslümanlar Allah'ın emirlerini kırka kırka Müslümanlığı ne kadar garîb hâle getirdik. Denebilir ki bu gün Müslümanlık'la alakamız namaz ile oruca münhasırdır. O da umûmiyetle değil. Pek çok müslümanlar vardır ki tevkîdden de âzâde olarak isimlerinden başka Müslümanlık'la hiç alâkaları kalmamıştır. Onun için bugün müslümanların hâline bakanlar İslâm hakkında iyi bir fikir edinmiş olmazlar. Halbuki Müslümanlık yalnız namaz ile oruçtan ibâret değildir. Onlarla beraber daha birçok evâmir-i ilâhiyye vardır ki tam müslüman olmak için bunların hepsini îfâ etmek zarûrîdir.

İslâmiyet –daima söylediğimiz vechile– bir külldür. Hiç tecezzî kabûl etmez. Bu küllün bir cüz'ü noksan olursa diğer eczâ da müteessir olmaktan kurtulamaz. Müslümanlığın ibâdâta müteallik ahkâmı olduğu gibi ictimâî ve si-yâsî düstûrları da vardır. Müslümanlık bir taraftan ferdin ahlâkını tehzîb, diğer taraftan da cem'iyetin hayatını tanzîm eder. Gāyesi ruhları **[162]** yüksek, kalbleri pâk ferdlerden mürekkeb bir cem'iyet-i mümtâze vücûda getirmektir. Zîrâ müslüman hey'et-i ictimâiyyesi ümmetlerin en hayırlısı olmak şerefine mazhardır.

Lakin maatteessüf müslümanlar Allah'ın emirlerine arka çevirdikleri için sonraları o şerefe mazhariyetten mahrûm oldular. Mecd ü şevkete bedel zillet ve meskenete râzî oldular. Vahdeti terk ederek tefrikaya düştüler. Kuvvet ihzârını ihmâl ederek zaafa dûçâr oldular. Hâsılı Allah'ın, Peygamber'in izzet ve hâkimiyete sevk eden emirlerini bir tarafa bıraktılar da zillet ve mahkûmiyete düşüren menhiyâtına sarıldılar. Bu yüzden şevketleri târümâr oldu. Başlarına en ağır musîbetler çöktü. Ecnebîler memleketlerini parça parça etti. Düşmanların gâlibiyet kılıçları gözleri önünde parıl parıl parladı. Vatanları ellerinden gitti. Irzları ayaklar altında çiğnendi. Dinlerinin maâlimi yıkıldı. Biriktirdikleri servetleri düşmanlarının ellerine geçti.

Eğer müslümanlar Allah'ın Kitabı'na sım sıkı yapışsalardı, vahdetten ayrılmasalardı, daima kuvvetli bulunmak için güçlerinin yettiği kadar fedakârlık gösterselerdi elbette bu hâle düşmezler, mahkûmiyet zilletini görmezlerdi. Bayrakları hiçbir zaman sernigûn olmaz, şevketleri hiçbir an ufûl etmez, saltanatları hiçbir vakit tezelzül eylemezdi.

Bir millet sebîl-i haktan udûl etmedikçe, fazâilden, mücâhededen ayrılmadıkça onun için helâk ve izmihlâl yoktur. Milletleri serîr-i şevketten hazîz-i zillete düşüren hep kendi amelleridir. Müslümanlar şehâmet ve himmeti bırakarak cebânet ve meskenete daldılar. Havza-i İslâm'ı himâye için dînen me'mûr oldukları bezl-i can ve mala yanaşmadıkları için hâkimiyetlerine vedâ' ettiler. Nefislerini şehevâta kaptırdıkları için şeâir-i dînlerini zâyi' eylediler.

Sayıları yüzlerce milyonlara bâliğ olan yer yüzündeki bu kadar müslüman milletler bu gün küffârın hâkimiyet ve velâyeti altında bulunmaya nasıl râzı oluyorlar? Bilâd-ı İslâmiyyeye her taraftan mütemâdiyen savlet edip duran ecânibe karşı vatan-ı İslâm'ı müdâfaa ve sıyânet ferâiz-i dîniyyenin en mühimmi iken nasıl oluyor da müslümanlar boyunlarındaki zincirleri kırmak için canlarını, mallarını bezl etmekten çekiniyorlar? Müslümanların derdiyle yürekleri yananlar İslâm'ın istiklâlini, esâretten halâsını beklerken Suriye gibi, Irak gibi, Hicaz

[2] Enfâl Sûresi, 8/60.

gibi koca iklîmlerin, büyük büyük kıt'aların da küffârın nüfûz ve hâkimiyeti altına düştüğünü gördüler. Bugün artık müslümanlar Beytullah olan Ka'be-i Muazzama'larını, Peygamber'lerinin Ravza-i Mutahhara'larını ziyâret edemeyecek bir hâle geldiler. Müslümanlar acaba hiç düşünüyorlar mı ki beş vakitte teveccüh ettikleri kıble-i İslâm bugün İngiliz nüfûzu altındadır. İslâm için bundan büyük zillet, bundan büyük felâket olur mu? Acaba müslümanlar kıldıkları namazların, tuttukları oruçların indellah kabûl olunacağından ümîdvâr mıdırlar? Hiç kimse kendisini aldatmasın, aklını başına alsın, gözlerine çekilen perdeleri yırtsın. Hakîkati olduğu gibi görsün. Bugün müslümanlar için her şeyini fedâ edecek gündür. Bugün hiç kimse ne mal düşünsün, ne evlâd düşünsün, ne ticâret kaygısına düşsün, ne de nefsini fedâdan çekinsin. Bugün İslâm'ın hayat ve memât günleridir. İslâm'ın ilk teessüsü zamanlarında geçirdiği buhranlar bugün tekerrür ediyor. Müslümanlık yeniden ya parlayacak, yahud maâzallâh bütün bütün hüsûfa uğrayacaktır. Bu gün dört yüz küsûr milyon İslâm âleminin mukadderâtı buradaki ordu-yı İslâm'ın göstereceği kudret ve zafere bağlıdır. Anadolu müslümanları dünyanın ne bahtiyâr insanlarıdır. Cenâb-ı Hak, Kur'ân'ı yaşatmak vazîfe-i âliyyesini onların omuzlarına tahmîl etmiştir. Yüzlerce milyonların imâm ve rehberi olmak şerefini kendilerine nasîb etmiştir. Şurada Ehl-i Salîb muhâcemelerini def' ile meşgûl olan müslüman ordusu hiç şüphe edilmesin ki nusret-i ilâhiyye ile müeyyeddir. Hakka nusret için nefislerini, mallarını, evlâdlarını, zevcelerini, kardeşlerini, akrabâlarını, ticâretlerini, meskenlerini, her şeylerini fedâ ederek Kelimetullah'ı i'lâ için siperlerde her dakîka ölümle karşı karşıya duran bu mübârek İslâm ordusu yok mu, emîn olunuz ki onların serdâr-ı muazzamı rûh-ı Peygamber'dir. Bugün âlemlere rahmet olan o Peygamber-i zî-şânın rûh-ı mübâreki orada, İngiliz nüfûz ve tahakkümü altına giren diyârlarda değil; burada, onun Kitab'ını, onun dinini küffâra karşı canlarıyla başlarıyla, tırnaklarıyla sîneleriyle müdâfaa eden mücâhidîn ordusunun âfâk-ı şehâmetinde perrândır. (فداك ابى وامى يا رسول الله !)[3]

İslâm nûrunun tamamıyla söndürülmüş farz edildiği bir zamanda Anadolu'nun bin türlü meşekkatlerle hiç yoktan vücûda getirdiği bu kuvâ-yı İslâmiyye, bu ordu-yı Muhammedî hiç şüphe edilmesin ki muzaffer olacaktır. Anadolu'nun bugünki hareketi Cenâb-ı Risâlet-meâb'ın Tebük gazâsını andırıyor. O zaman da İslâm böyle bir tehlike karşısında kalmıştı. Hicret-i seniyyenin dokuzuncu senesi idi, Cezîretü'l-arabı baştan başa bir kaht istîlâ etmişti. Şam'da bulunan Rum Kayseri Herakl bunu mühim bir fırsat addederek büyük bir kuvvetle İslâm'ın kalb-gâhına hücûmu tasmîm etti ve ordularını hazırlamaya başladı. Bu haber Medine'ye aks edince başta Cenâb-ı Risâlet-meâb sallallahu aleyhi ve sellem olmak üzere bütün ashâb-ı kirâm kükrediler. Fahr-ı Kâinât efendimiz derhal ashâbını Harem-i Şerîf'e da'vet buyurdular. Cenâb-ı Risâlet-meâb kemâl ü vakār ve sekînetle **[163]** minber-i hümâyûnlarına çıkarak gāyet belîğ ve müessir bir hutbe îrâd ettiler. Küffâr ordusunun fırsattan bilistifâde istihzârâtını, buna karşı her türlü güçlüklere, kaht ve meşakkatlere rağmen bir İslâm ordusunun teşekkülü lazım geldiğini îzâh buyurdular ve nutk-ı hümâyûnlarını şu müjde-i lâhûtî ile bitirdiler:

(من جهزجيش العسرة فله جنة) = "Her kim bu gün hükümfermâ olan şu kaht-ı elîm içinde, şu kâbûs-ı usret altında nâgehânî baş gösteren harb için asker techîz ederse onun için Cennet vardır. Onun için Hakk'a vuslat vardır. Onun için ebedî saâdet vardır. İşte bu ni'met-i uzmâyı lisân-ı Hak'tan şimdiden tebşîr ederim..."

Bu nutk-ı hümâyûndan ashâb-ı güzîn pek müteessir oldular. Tehlikenin ehemmiyet ve azametini takdîr ettiler. Hazret-i Peygamber efendimizin yâr-ı vefâdârı Hazret-i Ebu Bekir hemen hânesine koştu. Bütün mevcûdu olan dört bin dirhem gümüşü alıp hâk-pây-ı Cenâb-ı Risâlet-meâba takdîm etti.

– Ya Ebâ Bekir, bütün mevcûdunu getirdin, âilen için bir şey alıkoymadın mı?

– Evet, yâ Resûlallah, onlar için Allah'ın lütfunu, Resûl-i zî-şân'ının âtıfetini alıkoydum.

Bütün ashâb-ı kirâm mevcûdlarını bezl ettiler. Hiçbir tehlike karşısında îmânları sarsılmayan o büyük müslümanlar ne kahtın tehdîdine, ne de zarûretin şiddetine aslâ ehemmiyet vermediler. Bütün mâ-meleklerini fedâ ettiler. Birkaç gün içinde bütün techîzâtıyla kırk bin -bir rivâyete göre yetmiş bin- kişilik mükemmel bir ordu hazırladılar ve Cenâb-ı Kumandan-ı A'zam sallallahu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine arz ettiler.

Ordu-yu hümâyûn Dârusselâm'dan hareket ettiği sıralarda idi. Herakl'in o cesîm ordusuna müdhiş bir tâûn musallat oldu. Ordû-yı küffâr maksatlarını unuttular, kendi dertlerine düştüler. Ordu-yı hümâyûn Tebük'e kadar geldi. Rumların Şam'da dûçâr oldukları tâûn, kahr-ı ilâhî haber alındı. Düşmanla çarpışmaya hâcet kalmadan küffâr ordusu kendi kendine perîşân oldu. Cenâb-ı Peygamber bu müstevlî marazın tahrîbâtı esnâsında Şam üzerine yürümeyi, hasım ile teması muvâfık bulmayarak Tebük'te birkaç gün istirâhattan sonra avdet buyurdular.

Müslümanlar raflardaki Kur'ânlarını indirsinler, o Kitâb-ı celîli açsınlar. Böyle tehlikeli zamanlarda Allah'ın

[3] "Anam babam sana fedâ olsun ey Allah'ın Resûlü."

müslümanlara olan evâmir-i sübhâniyyesini okusunlar, eğer hakîkaten kalblerinde îmân varsa; Allah'a, Peygamber'e inanıyorlarsa; Kur'ân'ı yaşatmak istiyorlarsa şu emr-i ilâhîye tevfîk-ı hareket etsinler:

اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ) – اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ)[4] = "Ey mü'minler! Genciniz, ihtiyarınız, zengininiz, fakîriniz, umûmen düşmanlara karşı çıkınız. Malınızla, canınızla Allah yolunda mücâhede ediniz. Ey mü'minler! Bu cihâd-ı umûmî sizin için her şeyden hayırlıdır; eğer siz hayrını biliyor ve onu şerden tefrîk etmek idrâk ve iz'ânına mâlik bulunuyorsanız...

İşte İslâm'ın o muazzam müessisleri Allah'ın bu emirlerine canla, başla sarıldılar. Bu sâyede az zaman zarfında cihânın kısm-ı a'zamını nûr-ı tevhîd ile doldurdular. Şevket ve şehâmet-i İslâmiyye bütün âfâk-ı âlemi kapladı.

Bu günün müslümanları da şimdi aynıyla o vaz'ıyette bulunuyor: Yine Herakliyus'un ahfâdı ordular teşkîl ederek müslümanları imhâ etmek, İslâm'ı yer yüzünden kaldırmak istiyor. Hicret-i nebeviyyenin dokuzuncu senesindeki tehlike bu gün de baş göstermiş bulunuyor. Müslümanlık azîm tehlikededir. İslâm'ın istiklâli büyük mehâlike ma'rûzdur. Düşmanın hançeri İslâm'ın tâ kalbine girmiştir. İslâm'ın sinesinden kanlar fışkırıyor. Vücûd-ı İslâm can alıp can veriyor. Böyle müdhiş bir zamanda müslümanlara düşen vazîfe muayyendir. Cenâb-ı Hak bunu bâlâdaki âyet-i kerîme ile göstermiştir. Müslümanlar eğer zillet, esâret zincirleri altında mahv olmamak, Kur'ân'ı yaşatmak istiyorlarsa Allah'ın bu emr-i celîline canla başla sarılır. Cephelere koşarlar. Bütün mallarını ordû-yı İslâm'ın techîzine fedâ ederler. Anadolu'daki müslüman cem'iyeti orduya bir tayyâre ihdâ eden "Erzurumlu Nâfiz Bey"e mi münhasır kalmalıdır? Bütün memleketlerdeki müslüman zenginleri birleşmeli. Ehl-i Salîb hücûmlarına karşı sînesini geren ordû-yı İslâm'a ne lazımsa... tayyâre, top, tüfenk cebhâne... herşeyi yetiştirmelidir. Vâkıâ Anadolu müslümanları pek büyük fedâkârlıklar gösterdiler. İnönü'nde Salîb ordularını târümâr eden kahraman müslüman ordusunu onlar teşkîl ve techîz ettiler. Fakat vazîfeleri henüz bitmemiştir. Tehlike el'ân zâil olmamıştır. Azim ve îmânın neler yapabildiğini herkes gördü. Artık bütün müslümanlar varını yoğunu fedâ etmeli. Bu mübârek ordû-yı Muhammedî'nin bütün ihtiyâcâtını te'mîn etmelidir. Nusret ve zafer yakındır. İnşâallâh Müslümanlık yeniden parlayacak, eski şevket ve kudret-i azîmesini ihrâz edecektir.

Müslümanlara başlarına çöken musîbeti; vatanlarını, nâmûslarını, dinlerini, hayatlarını tehdîd eden tehlikeyi anlatmak, onlara hak yolunu göstermek, ulemâya müretteb en mühim bir farîzadır. Onlar bugün her şeylerini terk ederek kasaba kasaba, köy köy, kapı kapı dolaşacaklar; müslümanları îkāz ve tenvîr edecekler. Râyet-i İslâm yerlerde sürünürken, vatan-ı İslâm parça parça edilirken ulemâ daha ne bekliyor? **[164]** Zilletin bundan büyüğü, felâketin bundan fecîi olur mu? Hukūk-ı İslâmiyyeyi müdâfaa etmek üzere teşekkül eden hey'etler bütün memleketlerde; kasabalarda, köylerde yeniden harekete gelmeli, büyük büyük faâliyetlere başlamalıdır.

(وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ اللهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ)[5]=Bizim için çalışanları; bizim için mücâhededе bulunanları biz mutlakā mazhar-ı hidâyet edeceğiz. Ey müslümanlar bunu bilmiş olunuz ki: Allah iyilerle beraberdir.

Eşref Edîb

ŞUÛN-I MÜHİMME

Avrupa:

Yukarı Silezya mes'elesinden dolayı Avrupa'da büyük bir buhrân-ı siyâsî hâsıl olmuştur. Leh-Alman ihtilâfı bu hafta daha hâd bir devreye girmiştir. Lehlilerin hudûdda taarruza başladıkları Almanya'da fevkalâde asabiyet ve heyecan uyandırmıştır. Ahâlî tarafından yapılan mitingler üzerine Almanlar silaha sarılmışlardır. Kırk bin muntazam Alman münâzaun fîh arâzîye girmiştir. Birçok kuvâ-yı muntazama daha Silezya'ya müteveccihen hareket etmiştir. Fransızlar Rur havzasını işgâl ile Almanya'yı tehdîde başlamışlardır. Bazı Fransız ricâli Almanya'ya harb i'lânını tavsiye ediyorlar. İngilizler buna pek taraftar olmadıkları için araları fenâ halde açılmıştı. Tarafeyn matbûâtı tecâvüzkârâne lisân kullanmaktadırlar. Luid Corc parlamentoda alenen Fransa'yı tenkīd etmiştir. Fransız matbûâtının neşriyâtına teessüf ile bunun müttefikler arasında bazı hâdisât doğurabileceğini beyân etmiştir. Fransız başvekili de aynı vechile mukābelede bulunmuştur.

İngilizlerin Almanlarla uyuştuklarına, iktisâdî bir i'tilâf akd ettiklerine dâir Londra'dan haberler gelmiştir. İngiltere'de amele grevi kemâl-i şiddetle devam ediyor. Hükûmetin hâriçten getirdiği kömürü nakliyât amelesi vapurlardan çıkarmamıştır. Ticâret-i hâriciyye durmuştur. Beş yüz bin mensûcât amelesi de grev i'lânına teşebbüs eylemişlerdir. Aldershon karargâhındaki bazı ihtiyât askerleri isyân ederek ellerinde kızıl bayraklar olduğu halde şehri yağma etmişlerdir.

[4] Tevbe Sûresi, 9/41.

[6] Ankebût Sûresi, 29/69.

Balkanlar:

Arnavudlarla Yunanlılar arasındaki ihtilâf-ı müsellah da kesb-i ehemmiyet etmiştir, Arnavudlar kemâl-i faâliyetle ve son sistem silahlarla hazırlanmaktadırlar. Umûmî seferberlik i'lân olunmuştur. Yunan hudûdunda şiddetli müsâdemeler olmuştur. Yunanistan i'lân-ı harb etmek üzere bulunuyor. Sırbistan da her ihtimâle karşı hudûdlarda tahşîdâta başlamıştır. Bulgaristan Yunan'a karşı feverân hâlindedir. Sofya'da Yunan maslahatgüzârı ıslıklarla tahkîr olunmuştur.

Âlem-i İslâm:

Filistin'de karışıklıklar zuhûr etmiş, Araplarla Yahudiler arasında ehemmiyetli müsâdemeler olmuştur.

Hicaz'a karşı Vahhabi hareketi devam etmektedir.

Muhammara emîrinin tavassutuyla Kuveyt ve Necid emirleri arasında bir ittifâk husûle gelmiştir.

Fas'ta büyük bir kabîle reîsi olan Abdülmelik Fransızlara karşı yeniden faâliyete başlamışlardır.

Irak kabâili İngilizlere karşı kıyâm etmiştir. İngilizler tarafından Hindistan'a nefy olunan Seyyid Tâlib Paşa firar ederek aşâir arasına girmiş ve tahrikâta başlamıştır. Necef şarkında Müntefek ve Garaf havâlîsinde büyük bir kıyâm vukū' bulmuştur. Ane civârında Lim aşîreti reîsi İngilizleri mağlûb ederek top ve mühimmât iğtinâm etmiştir. İngilizler Hankın civârında tahkîmât yapmak lüzûmunu hissetmişlerdir.

İskenderiye'de Araplarla Rumlar arasında mühim bir müsâdeme olmuştur.

Salîb Mezâlimi:

Marmara sâhillerinde Yunan mezâlim ve şenâyii gittikçe ziyâdeleşmektedir. Sâhillerden İstanbul'a gelen muhâcirler altmış bine bâliğ olmuştur. Mezâlime dâir İstanbul gazetelerinin neşriyâtını İngiliz sansürü men' etmiştir. Yunanlılar Bigadiç köylerini kül hâline getirmişlerdir. Tire ve Aydın havâlîsinde ahâlîyi câmi'lere doldurarak yakmışlardır.

Afganistan İstiklâlinin Sene-i Devriyesi

5 Mayıs târîhli *Islamic News*'de okunduğuna nazaran 4 Mart'ta Afganistan istiklâlinin sene-i devriyyesi muazzam bir sûrette tes'îd olunmuştur. Emânullah Han hazretleri bu münâsebetle icrâ olunan ihtifâlâtta hazır bulunmuşlar ve Afgan milleti tarafından Han hazretlerine takdîm olunan tebrîknâme Dâhiliye Nâzırı Serdar Abdülaziz Han tarafından okunmuştur. Bu millî tebriknâmede Han hazretlerinin da'vâ-yı millî uğurunda sarf ettikleri mesâî tebcîl olunmakta ve bu mesâî netîcesinde memlekette maârifin ilerilediği, Afganistan'ın her mühim şehrinde mektepler küşâd olunduğu ve pây-i taht Kâbil'de kızlar için bir mektep açıldığı, Kâbil'den kırk mil uzaklığında olan Cebeli's-serrâc'da te'sîs olunan elektrik merkezinin itmâm olunduğu, memleketin birçok taraflarında telefon muvâsalâtının te'mîn edildiği, yeni birkaç dâire-i hükûmet açıldığı, gazetelerin çoğaldığı ve muhârebede pederleri şehîd olan çocukların mazhar-ı himâye olduğu zikr olunmaktadır.

Bu nutka cevâben Emânullah Han hazretleri, irticâlen îrâd ettikleri belîğ ve uzun bir nutukta istihsâl edilen her muvaffakiyetin, ahâlînin faâliyeti sâyesinde tahakkuk ettiğini beyân eylemiş ve müteâkıben maiyyetlerinde sefîr Henri Dövis, Cemal Paşa, Ceneral Nadir Han olduğu halde bahçede tenezzüh etmiştir.

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için seneliği (275), altı aylığı (150) kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş, seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne
Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr maal-memnûniyye kabûl olunur. Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları vâzıh ve okunaklı olması ve abone sıra numarasını muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için abone olanların adreslerinin Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman neye dâir olduğu vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

18 Haziran 1921 | 11 Şevvâl 1339 | Cumartesi | 18 Haziran 1337 | Cild: 19 - Aded: 484

FÂTİH KÜRSÜSÜNDEN

Hudâ rızâsı için kaldırın nifâkı… Günâh!
Alev saçaklara sarsın mı, ya ibâdallah?
Sararsa hanginizin hânümânı kurtulacak?
O bir tutuşmaya görsün, ne od kalır, ne ocak.
Neden beş altı vatansız, beş altı kundakçı;
Alay alay buluyor, arkasında yardakçı?
Niçin hakîr oluyor, sonra, durmayıp öteden,
"Koşun! diyen, bu cehennem henüz kıvılcım iken?"
Ne intibâha çalışmak, ne i'tilâya emek;
Cihân yıkılsa bizim halk uyanmadan gidecek;
Onun kıyâmı için Sûr'u beklemek lâzım…
Bu duygusuzluğa bir çâre yok mu Allâh'ım?
Zavallı köylüye, ilkin, epeyce sövmüşler;
İşitmemiş… Bu sefer bir odunla döğmüşler.
Birer davul kadar olmuş da sağrısındaki şiş,
"Davul çalınmada, zannım, aşağıki evde!" demiş.
İnince, derken, odunlar, budur deyip beyni,
"Davul bizim eve gelmiş!" demiş sonunda, hani?
Bizim de hâlimiz aynıyle köylünün hâli!
Harîm-i Şer'-i Mübîn'in, zemîn-i İslâm'ın,
Birer birer yıkılırken husûn-i iclâli;
Yerinden oynadı yerler de, bizler eyyâmın
Tekallübâtına bî-gâneyiz hayâl ettik;
Kımıldamaksızın îmânı küfre çiğnettik!
Kımıldamak yine yok bizde cebr-i mâfâta;
Kim uğramıştı, unuttuk, geçen beliyyâta !

Bizim muhîti, bizim halkı seyredince nazar;
Görür ki: Beyni bozulmuş yığın yığın kafa var.
Düşünceler mütehâliftir istikamette,
Şu var ki, hepsi nihâyet bulur sekāmette,

Birinci zümreyi teşkîl eden zavallı avâm,
Bıraksalar edecek tatlı uykusunda devâm.
Bugün nasîbini yerleştirince kursağına;
"Yarın" nedir? Onu bilmez, yatar dönüp sağına.
Yıkılsa arş-ı Hilâfet, tıkılsa kabre vatan,
Vazîfesinde değil: Çünkü "Hepsi Allah'tan!"
Ne hükmü vardır esâsen yalancı dünyânın?
[166] Ölürse, yan gelecek cennetinde Mevlâ'nın,
Fenâ kuruntu değil! Ben derim, sorulsa bana:
"Kabûl ederse cehennem ne mutlu, amca, sana!"

İkinci zümreyi teşkîl eden cemâat ise,
Hayâta küskün olandır ki: Saplanıp ye'se,
"Selâmetin yolu yoktur… Ne yapsalar boşuna!"
Demiş de hırkayı çekmiş bütün bütün başına.
Bu türlü bir hareket mahz-ı küfr olur; zîrâ:
Taleple âmir olurken bir âyetinde Hudâ,
Buyurdu: "Kesmeyiniz revh-i rahmetimden ümîd;
Ki müşrikîn olur ancak o nefhadan nevmîd."
Bu bir; ikincisi: Ye'sin ne olsa esbâbı,
Onun atâlet-i külliyyedir ki îcâbı,

Teressübâtını etmiştik önceden tahlîl.

Üçüncü zümreyi kimlerdir eyleyen teşkîl?
Evet, şebâb-ı münevver denen şu nesl-i sefîh.
-Fakat nezîhini borcumdur eylemek tenzîh-

Bu zübbeler acabâ hangi cinsin efrâdı?
Kadın desem, geliyor arkasından erkek adı;

Hayır, kadın değil; erkek desen, nedir o kılık?
Demet demetken o saçlar, ne muhtasar o bıyık!

Sadâsı baykuşa benzer, hırâmı saksağana;
Hülâsa, zübbe demiştim ya, artık anlasan a!..

Fakat bu kukla herîf bir büyük seciyye taşır,
Ki, haddim olmayarak, "Âferin!" desem yaraşır.

Nedir mi? Anlatayım: Öyle bir metâneti var,
Ki en savulmayacak ye'si tek birayla savar.

Sinirlerinde teessür denen fenâlık yok,
Tabîatında utanmakla âşinâlık yok.

Bilirsiniz, hani, insanda bir damar varmış;
Ki yüzsüz olmak için mutlakā o çatlarmış;

Nasılsa "Rabbim utandırmasın!" duâsı alan,
Bu arsızın o damar zâten eksik alnından!

Cebinde gördü mü üç tane çil kuruş, nazlım,
Tokatlıyan'da satar mutlakā, gider de, çalım;

Eğer dolandırabilmişse istenen parayı:
Görür mahalleli tâ karnavalda maskarayı;

Beyoğlu'nun o mülevves muhît-i fâhişine
Dalar gider, takılıp bir sefîlenin peşine.

"Hayâ, edeb gibi sözler rüsûm-i fâsidedir;
Vatanla âile, hattâ, kuyûd-ı zâidedir "

Diyor da hepsine birden kuduzca saldırıyor.
"Ayıp değil mi?" demişsin… Aceb kim aldırıyor!

Namaz, oruç gibi şeylerle yok alış verişi;
Mukaddesât ile eğlenmek en birinci işi.

Duyarsanız "Kara kuvvet" bilin ki: Îmândır.
"Kitâb-ı Köhne"de -hâşâ- Kitâb-ı Yezdan'dır.

Üşenmeden ona Kur'ân'ı anlatırsan eğer,
Şu ezberindeki esmâyı muttasıl geveler:

"Kurûn-ı mâziyyeden kalma cansız evrâdı
Çekerse, doğru mu yirminci asrın evlâdı?»

Nedir alâkası yirminci asr-ı irfânla
Bu şaklaban herîfin? Anlamam ayıp değil a!

Metâ'-ı fazlı mı varmış elinde gösterecek?
Nedir meziyyeti, görsek de bâri öğrensek.

Hayır! Mehâsin-i garbın birinde yok hevesi;
Rezâil oldu mu, lâkin, şiârıdır hepsi!

Bütün kebâire tiryâkî bir kopuk tanırım.
–Ne oldu bilmiyorum şimdi, sağ değil sanırım–

Kumar, şenâ'atin aksâmı, irtikâb, içki…
Hülâsa defter-i âmâli öyle kapkara ki,
Yanında leyl-i cehennem, sabâh-ı cennettir!
"Utanmıyor musun? Ettiklerin rezalettir."

Denirse kendine, milletlerin ekâbirini
[167] Sayardı göstererek hepsinin kebâirini:

"Filân içerdi… Filân fuhşa münhemikti …" diye,
Mülevvesâtını bir bir ricâl-i mâzîye

İzâfe etmeye başlardı pâye vermek için.
"Pekî! Fezâili yok muydu söylediklerinin?.."

Diyen çıkarsa "Müverrihlik etmedim!" derdi.
Şu zübbeler de, bugün, aynı rûhu gösterdi:

Fransız'ın nesi var? Fuhşu, bir de ilhâdı;
Kapıştı bunları "Yirminci asrın evlâdı!"

Ya Alman'ın nesi var zevki okşayan? Birası;
Unuttu ayranı, ma'tûha döndü kahrolası!

Heriflerin, hani dünyâ kadar bedâyii var:
Ulûmu var, edebiyyâtı var, sanâyii var.

Giden birer avuç olsun getirse memlekete;
Döner muhîtimiz elbet muhît-i ma'rifete.

Kucak kucak taşıyor olmadık mesâvîyi;
Beğenmedik, "Medeniyet!" diyor; inandık, iyi!

"Ne var biraz da maârif getirmiş olsa…" desek;
Emîn olun size "Hammallık etmedim!" diyecek.

Ne kaldı arkaya? Dördüncü kısmın efrâdı…
Bu zümrenin de sefâhet hayât-ı mu'tâdı.

Hem i'tiyâdını hiçbir zaman değiştiremez;
O nazlı sîneye zîrâ, acıklı şey giremez!

Geçen kıyâmet için "Fırtınaydı, geçti." diyor.
Diyor da zevkine, vur patlasın devâm ediyor!

– Bugün Florya mı? A'lâ! Yarın ne var!
– Konser…
"Sular" da pek ömür amma, açık değil, dediler.
– Açılmamış diye evlerde kalmak olmaz ya!
– Hakîkat öyle! Ne yapsak? Gider misin Mama'ya?
– Ne var ki?
– Orta oyun var. Gelir misin? Haydi!
– Kavuklu, Hamdi mi? Gerçek, O sağ değil
– Abdi.
– Hayır hayır! Bana lâzım değil ne Abdi, ne şey!..
– Nedense pek asabîsin bugün, Ferîdun Bey!
– Değil, bu tatsız oyunlar çekilmiyor, monoton!
– Pekî! Ne yapmalı? Sen bâri söyle… Bak: Saat on!
– Evet, ne yapmalı? Dur dur! Ne Üsküdar, ne Mama;
Tiyatro olmalı, yâhud güzelce bir sinema…

Mehmed Âkif

HİTÂBE:

Bayramın üçüncü günü Hilâl-i Ahmer tarafından tertîb olunan müsâmerede Akçura Yusuf Beyefendi tarafından verilen bu hitâbe pek ziyâde alkışlara mazhar olmuştur. Bu hitâbenin mevzûu ve Yusuf Beyefendi'nin belâgat-i ifâdeleri hâzirûnun pek ziyâde nazar-ı dikkat ve ehemmiyetlerini celb eylemiştir. Müslümanlarca bilinmesi lazım gelen birçok hakāikı muhtevî bulunan bu mühim hitâbenin Anadolu'nun her tarafında okunmasını te'mîn maksadıyla aynen derc ediyoruz. Bu husûsta delâlette, ictimâ'lar tertîb ederek bu hakāikı halka neşr etmek ve tebliğde bulunmak bütün Müdâfaa-i Hukūk Cem'iyet'i merkezlerine müterettib en mühim bir vazifedir.

VAZ'İYETİMİZ ve VAZÎFELERİMİZDEN BİRİSİ

Bismillâhirrahmânirrahîm

يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللهُ مُتِمُّ نُورِهِ (صدقالله العظيم)[1]

من رأى منكم منكرًا فليغيره بيده وان لم يستطع فبلسانه وان لم يستطع فبقلبه وذلك اضعف الايمان (صدق رسولالله)[2]

Efendiler,

Hepimiz biliyoruz ki bütün dünyanın ve bütün dünyadan bir parça olan Türkiye'nin bu günkü vaz'ıyeti, Cihân Harbi'nin bir netîcesidir. Fakat unutmayalım ki Cihân Harbi de müteselsil birçok vekāyiin tabiî bir neticesi idi. Cihân Harbi'ni tevlîd eden birkaç belli başlı sebepten birisi, belki başlıcası müstemlekât mes'elesidir; yani Avrupa büyük devletlerinin küre-i arzı aralarında paylaşmaya uğraşmalarıdır. Müstemlekât mes'elesinin en mühim faslını Şark Mes'elesi teşkîl eder. Bu cihetle Avrupa büyük devletlerinin şarkı ve şarkın bir kısmı olan memâlik-i Osmâniyye'yi aralarında uyuşarak, dostça taksîm edememeleri, Cihân Harbi'nin esbâb-ı **[168]** mühimmesindendir. Bu nokta-i nazardan denilebilir ki Harb-i Umûmî memâlik-i Osmâniyye'yi taksîm için açılmıştır.

Lakin efendiler, Osmanlı toprakları, arâzî-i hâliyye, arâzî-i mevât değildi. Bu memleketin sahip ve hâkimleri, Türkler vardı. Türkler çok yorgun idiler; fakat ölü değil, diri idiler; memleketleri parçalanmak, istiklâlleri bitirilmek, nâmûsları çiğnenmek istenilince, bit-tabi' işe karıştılar: Bu sûretle Osmanlı Türk Devleti, mevcûdiyetini, hayatını müdâfaa ve bununla beraber bütün şark-ı İslâmînin esâretini tahfîf etmek için, bilmem kaçıncı defa, garp hıristiyanının müdhiş taarruzuna, dört taraftan savletine karşı göğüs germeye lüzum ve mecbûriyet gördü.

Kim ne derse desin, asıl Osmanlı Türkleridir ki Osmanlı Devletini teşkîl ettikleri zamandan bu güne kadar, yani altı yedi yüz yıldır, Hıristiyan Avrupa'nın mütemâdî taarruzâtına uğramışlardır. Türkler, harb ve şiddete müsteniden değil, âsâyiş ve emniyete, hürriyet ve adâlete susamış şark-ı karîb akvâmının arzu ve ihtiyaçlarına dayanarak bu devleti, devlet-i Osmâniyye'yi kurmuşlardır. Avrupa'nın şark-ı cenûbîsinde kudretli bir İslâm saltanatının teessüsünü gören merkezî ve garbî Avrupa hıristiyanları, müteaddid Ehl-i Salîb orduları toplayarak, o saltanata karşı mütevâlî hücûmlarda bulundular.

Efendiler,

Bilseniz gerektir ki Osmanlılarla Salîbiyyûn'un müsâdemâtı, daha büyük mikyâsta, daha eski zamanlardan beri sürüp gelen İslâm-Hıristiyan kavgasının, muahhar bir ta'bîr ile Hilâl ve Salîb kavgasının bir safhasından ibârettir. İslâm'ın tâ Devr-i Saâdet'te, şarkî Roma'ya tâbi' Suriye'ye intişâr etmesiyle, İslâm-Hıristiyan muhârebâtı başlamıştı. İşte o günden bu güne kadar, bu muhârebât hemen fâsılasız temâdî etmektedir.

Târîh kitapları, 40 sene süren Medik muhârebelerinden, 60 sene süren Punik muhârebelerinde, 100 sene süren İngiliz-Fransız harbinden bahs ederler ve ekserimiz, frenklere tebean târih-i beşerin en uzun süren harbi, bu 100 Sene Muhârebesi olduğunu zannederiz. Halbuki târîh-i beşerin en uzun süren harbi, hâlâ devam eden İslâm-Nasrâniyet muhârebesidir; bu, efendiler bir 1000 Sene Muhârebesi'dir. Nasrâniyet, Arabistan'da bir Nebiy-yi İslâm'ın zuhûr edip, vaktiyle kendi idâresi altında bulunan arâzîye hâkim, vaktiyle kendi akāidine îmân etmiş ahâlîye mürşid olmasını bir türlü affetmedi: İslâm'ı imhâya karar verdi ve o günden bu güne kadar bu maksadına vusûl için uğraşıp duruyor. Lakin... Lakin Allah'ın yaktığı çerâğ, insan nefesiyle hiç söndürülebilir mi? -Bizzat Allah Teâlâ buyuruyor ki: Söndürülemez... O halde, hiç şüphe yok, söndürülemez..

Efendiler, bu Bin Sene Muhârebesi'nin beşinci asırdan, yedinci asra kadar devam eden iki asırlık bir devresi Ehl-i Salîb Muhârebâtı namını alır; yine bu Bin

[1] Saf Sûresi, 61/8.

[2] "Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Ona da gücü yetmezse, kalbiyle düzeltme cihetine gitsin -ki, bu imanın en zayıf derecesidir-." (*Müslim,* İman 78.)

Sene Muhârebesi'nin son üç, dört asırlık safhasına, Şark Mes'elesi denilir. Bana kalırsa, bunun hey'et-i umûmiyyesini bir nâm ile zikr etmek, hepsine birden Ehl-i Salîb Muhârebâtı demek ve Ehl-i Salîb Muhârebâtı'nın cihet-i siyâsiyyesine Şark Mes'elesi adını vermek daha kısa, kestirme ve doğru olur; çünkü 1000 seneden beri hep aynı mes'ele hallolunmakta, aynı da'vâ görülmekte, aynı gāye ta'kīb edilmektedir: Dîn-i İslâm'ı yer yüzünden kaldırmak, müslümanları imhâ etmek!...

Ehl-i Salîb seferleri, mektep kitaplarımızda öğrendiğimiz gibi öyle sekizinci seferle hitâm bulmuş değildir; hayır! Endülüs Emevilerini İberya Şibih-cezîresinden, Osmanlı Türklerini Balkan ve Anadolu yarımadalarından koğmak isteyen hıristiyanlar, hep Salîb nâmına hareket ediyorlardı, ve bütün harblerini Ehl-i Salîb seferleri addediyorlardı, ve hâlâ da öyle addederler... Son Cihan Cengi'nde ve o cengin pîşdâr muhârebesi mesâbesinde olan Balkan Harbi'nde ve yine o cengin dümdâr muhârebesi demek olan bu günkü Anadolu ve Arabistan muhârebâtında görmedik mi ki düşmanlarımız kendilerine hep eski Salîbiyyûn renk ve kisvesini veriyorlardı: Rus Çarları askerlerini Kostantin'in mukaddes şehrine saldırırken, Bulgar Çarı Ferdinand Balkanlardan Çargrad'a inerken, Ceneral Allanbi çölden gelip Kuds-i Şerîfe girerken, nihâyet Bazileos Kostantin Anadolu'ya asker sevk ederken, hep kendilerini Ehl-i Salîb rüesâsı sayarlar, Salîbiyyûn kıyafetinde resimlerini, o ruhta beyannâmelerini etrafa dağıtırlar... İşte bunun için diyorum ki Ehl-i Salîb muhârebâtı, yedinci asr-ı hicrîde hitâm bulmuş değildir, bugün, on dördüncü asr-ı hicrîde de devam ediyor: Salahaddin Eyyûbî üçüncü Ehl-i Salîb muhârebâtında cünûd-ı İslâmiyyenin nasıl büyük bir kahramanı sayılıyorsa, Mustafa Kemal de bilmem kaçıncı Ehl-i Salîb muhârebesinde müslümanların öyle büyük bir kahramanı sayılacaktır... Ve hiç şüphe etmiyorum ki hakkın hâmîsi, zulmün mâhîsi olan adâlet-i ilâhiyye, o seferde olduğu gibi bu seferde de müslümanların galebe-i kâmilesini te'mîn edecektir.

Efendiler, hayret ve teemmüle şâyân târîhî tesadüflerdendir: Rum Selçûkîlerinin memleketleri, yani Anadolu çiğnenmiş, tahrîb olunmuş, Suriye ve Filistin istîlâ edilip Ehl-i Salîb Kudüs'e dâhil olmuş olduğu bir **[169]** sırada, üçüncü Ehl-i Salîb seferinde, ekseriyeti Türklerden mürekkep ümerâ ve selâtîn-i İslâmiyye toplanarak, büyük fedâkârlıklar gösterip var kuvvetlerini sarf eyleyerek müstevlî Salîbiyyûn'u memâlik-i İslâmiyyeden tard ve ihrâca ve hurûb-ı Salîbiyyenin bu en dehşetli devrinde seyf-i İslâm'ı yine muzaffer etmeye uğraşırken, Resûlullah'ın nesl-i pâkinden geldiklerini ve âlem-i İslâm'da o Resûl'ün halîfesi olduklarını iddia eden iki kişi, Bağdad'da oturan halîfe-i Abbâsî ile Mısır'da yaşayan halîfe-i Fâtımî bu mukaddes ulvî maksat uğurunda hiçbir himmet, hiçbir gayret sarf ve ızhâr etmiyorlardı! Fakat i'tirâf etmeliyiz: Onlar hiç olmazsa, Salîbîlerle bilittifâk, Salîbîlerin akçasıyla, Kılıçarslanlara, Nureddin Şehid'lere Salahaddin Eyyûbîlere karşı Hicaz Süvârî Fırkalarının, Halîfe Ordularının tanzîmine de müsâade etmiyorlardı.

Efendiler, bilirsiniz ki âlem-i İslâm'da, tâ Abbâsîlerin ilk devre-i hilâfetinden i'tibâren dîn-i Muhammedî'nin en yılmaz müdâfii, en yılmaz kalesi Türk olmuştur. İşte bununçündür ki Ehl-i Salîb, en azgın hücûmlarını, en şeytânî siyâsetlerini hep Türklere ve Hilâfet'in Osmanlılara geçtiği zamandan sonra da hep Osmanlı Türklerine tevcîh etmiştir: Hıristiyanlar, nûr-ı İslâm'ı söndürmek için, Türk gücünü ezmek, Türk kılıncını kırmak istediler. Lakin efendiler, İslâm'ın, o nûr-ı ilâhînin söndürülmesi, nasıl iktidâr-ı beşer dâhilinde değilse, Türklerin, bu kavm-i ilâhînin ezilmesi de o kadar imkân-ı tabîî haricindedir.. Yok, muvaffak olamayacaklar. Türk, bu sefer de şark-ı İslâmîyi müdâfaa edecek, atâletlere, hiyânetlere, ihânetlere rağmen muvaffakıyetle müdâfaa edecek; ve bu müdâfaa sâyesinde, yalnız şark-ı İslâmî değil, bütün şark, bütün mağdûr memleketler, garbın mezâliminden kurtulacak!... Belki garb kendisi bile bir avuç zalemenin elinden kurtulacak!...

***

Efendiler,

Bin yıllık Şark Mes'elesi, muayyen zamanlarda mütebâriz evsâf-ı mümeyyizesine nazaran üç devreye taksîm edilebilir; bu devreler târîh sırasıyla dînî, siyâsî ve iktisâdîdir. Devrelerin evsâfı bazan yekdiğerlerine tedâhül eder: Meselâ evsâf-ı mümeyyizesi iktisâdî olan son devrede siyâsî ve dînî âmiller gāib olmuş değildir.

Vaktin darlığından dolayı, Şark Mes'elesi'nin ilk iki devrinden, dînî ve siyâsî devirlerinden bahs edecek değilim; yalnız son devrine yani Şark Mes'elesi'nin iktisâdî devrine âid bazı mütâlaât arzıyla iktifâ edeceğim.

Şark Mes'elesi, 13'ncü asr-ı hicrî ortalarından başlayarak, üçüncü devresine, yani iktisâdiyâtın diğer avâmile hâkim olduğu devreye dâhil olmuştur. Zaten bu sıra bütün cihânın beşerî muâmelâtında, iktisâdiyâtın diğer avâmile tefevvuk ettiği daha açık görünür: Târîh-i beşeriyetin bu faslında, en mütemeddin sayılan birkaç milletin İngiliz, İngiliz azmanı Amerikan, Fransız, Alman, İtalyan ve Rus milletlerinin içinde türemiş bir sınıfın, büyük sermâye sahiplerinin, şimdi modada olan bir ta'bîr ile kapitalistlarin bütün umûr-ı cihâna hükümrân oldukları tezâhür eder. Büyük sermâyedârlar, yani fabrika, banka, ma'den ocağı, şimendüfer, vapur... ilâ

âhir sahipleri, bütün cihânı sermâyenin, kapitalin zîr-i tahakküm ve tagallübüne almaya uğraşırlar. Bu devre-i târîhiyyeyi, diğer edvâr-ı târîhiyyeden ayırd eden vasf-ı mümeyyiz, büyük sermâyenin oynadığı azîm roldür. Bu devrede hükûmetler, hükümdarlar, ordular, serdârlar hep büyük sermâyenin hademesi menzilesine inmişlerdir. Miktarları gittikçe eksilen, fakat sermâyeleri gittikçe artan ma'dûdü'l-mikdâr sermâyedârlar, kendi vatandaşlarının ekseriyetini, şahsî refâh ve saâdetlerine, isrâf ve sefâhetlerine hâdim ameleye kalb etmişlerdir. Lakin yalnız kendi vatandaşlarına tagallüb ve tahakküm de hayât-ı sefîhânelerini te'mîne kâfî gelmediğinden, bunlar medeniyetçe daha az mütekâmil memleketler ahâlîsini, yani Avrupa'dan gayrı kıtaât-ı cihân sekenesini kendilerine tamamen kul ve köle yapmak isterler; ve bunun için dünyaya musallat olurlar. Küre-i arzın bütün menâbi'-i servetini ellerine geçirmeye, bil-cümle insanları hayvan gibi yalnız işleyebilecek kadar besleyip, kendi nef' ve hesaplarına çalıştırmaya, yine modadaki bir ta'bîr ile eksplovate etmeye, istismâr etmeye, işletmeye uğraşırlar. İşte bu makāsıd ve bu maksadların tatbîkātına bu gün emperyalizm nâmı veriliyor. Demek oluyor ki Avrupa'nın kapitalistleri ve onların hâdim ve me'mûrlarından ibâret Avrupa hükûmetleri ve Avrupa orduları, bütün dünyanın servetini emmek, bütün dünya ahâlîsini kendi uğurlarında çalıştırmak için, cihângîrlik, emperyalizm siyâseti ta'kīb etmektedirler.

Şunu unutmayın ki kapitalistler çok akıllı, çok kurnaz ve çok amelî adamlardır: İstismâr edecekleri memleketler ahâlîsinden kendilerine yardakçı bulmanın işi hayli teshîl edeceğini pek a'lâ takdîr ederler. Bununçün kâh fikrî iknâiyyât ile, fakat alelekser maddî te'sîrât ile, toprağından altın, halkından can alacakları memleketin ahâlîsinden bazılarını kendilerine kazanırlar, kendilerine şuurlu veya şuursuz dellallar, acenteler tedârik ederler... Bu zavallılar, bilerek veya bilmeyerek, Avrupa kapitalistlerinin mükellef sofralarından yere düşen kırıtılara tamaan onlara hizmetçilik, çığırtkanlık ederler.

[170] Dünyanın her tarafında ta'kīb olunan bu siyâset, henüz îzâh ettiğim ma'nâsıyla emperyalizm siyâseti, 13'üncü asr-ı hicrî ortalarından i'tibâren Şark Mes'elesi'nde de tatbîk olunmuştur. O vakitten beri, İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan ve Rus kapitalistleri ve binâenaleyh hükûmetleri, şark-ı İslâmîde bütün menâbi'-i iktisâdiyyeyi, yani gerek toprak üstünde, gerek toprak altında bulunan bütün servet-i tabîiyyeyi ellerine geçirmeye, ahâlî-i müslimeyi de o servetlerin istihsâlinde kullanılır hayvanlar hâline indirmeye uğraşmaktadırlar.

Efendiler, bilirsiniz ki şark-ı İslâmîde her şey mebzûldür. Tahtelarz servet-i tabîiyyenin bir çoğuna henüz insan eli dokunmamıştır. Şarkī Anadolu'nun, Kürdistan ve Irak'ın, cenûbî Kafkasya ile şimâlî İran'ın toprakları altında büyük sanayi için fevkalâde kıymettar mahrûkāt-ı mâyia ve salbe, neft yağları, gaz yağları, ma'den kömürleri var. Umûmiyetle Osmanlı ve İran memleketlerinde yün, yapağı, tiftik, pamuk, keten gibi fabrikalar gıdası pek çok çıkar. Ma'den ocaklarında, fabrikalarda az ücretle iş görebilecek kanâatkâr, sabûr, mütevekkil, tâbiiyet ve makûmiyete, itâat ve hürmete alışkın, hakkından bî-haber, câhil, iddiâsız. –Oh, ne a'lâ!– sağlam ve gürbüz insanlar da, ta'bîr-i ma'rûfuyla canlı mevâd da az değildir...

Bu memleketlerin de servet menba'larını tamamen zabt etmek, bu memleketlerin halkını da üserâ ve hayvan makūlesi amele yapmak... İşte efendiler, 19'uncu ve 20'nci asr-ı mîlâdîlerde Şark Mes'elesi'nin gāyesi!

Bu gāyeye vüsûl için sermâyedârların, kapitalistlerin kullandıklar en kuvvetli âlet, sermâye, kapital olmuştur.

Bilirsiniz ki 13'üncü asrın ortalarından i'tibâren, Avrupa sermâyedârları Osmanlı hükûmetinin sarrâflığını deruhde ettiler. Hükûmet-i Osmaniyye'ye bol bol ödünç para verdiler. Hükûmet-i Osmâniyye'ye istikrâzın tadını tattırdılar. Hükûmet-i Osmâniyye'ye, borçla muhteşem yaşamak kolaylığını öğrettiler. Böylece, sermâye, kapital, memâlik-i Osmâniyye'ye girmeye başladı. Bu, târîh-i Osmânîde çok mühim bir vâkıadır. Bununla beraber milletin bir kısmı, yüksek denilen sınıflarından başlayarak, Avrupa medeniyetinin fikrî ve bedenî ezvâkına alışıyordu: Avrupa efkârı, Avrupa âdâtı, Avrupa libasları, Avrupa kitapları, Avrupa mektepleri, Avrupa kānûnları, Avrupa-kârî saraylar, kâşâneler, sâhil-hâneler, mobilyalar, Avrupa-vârî tiyatrolar, kafe-şantiler, daha ne bilmem neler, İstanbul'dan, sarây-ı vükelâ dâirelerinden her tarafa yayılıyordu. Bu, efendiler, ma'hûd devr-i Tanzîmât'tır. Avrupa sermâyesinin memâlik-i Osmâniyye'ye girişiyle, Tanzîmât-ı Hayriyye'ye ibtidâr edilmiş oldu... Metîn ve derîn efkârına hayran olduğum Cevdet Paşa merhûm, bu devrin iç yüzünü, bâ-husûs iktisâdî zenbereklerini ne iyi tasvîr ve teşrîh eder!

Zaten efendiler, büyük, küçük her sermayedâr kapana tutacağı ferd veya millet hakkında hep aynı usulü ta'kīb eder; kapana yem asar, yani ferde veya millete ödünç para verir, ikrâzâtta bulunur. Pek a'lâ bilirsiniz ki, oğlunu evlendirmek için, yahud tarlasını alabilmek için, kasabada Agop Ağa'ya borçlanmış köylü Mehmed Ağa bir daha o borcundan kurtulup felâh bulamaz; evi, barkı, tarlası, hepsi nihâyet Agop Ağa'nın mülkü olur, gider. Agop Ağa tâ işin başından Mehmed'i bin tatlı sözle muttasıl borçlanmaya teşvîk eder. Bu küçücük misâli, büyütünüz: Çar zamanında Kırım ve Kafkas-

ya'da toprağın yerliler elinden Rus bankalarına, Cezâir ve Tunus'ta Fransız bankalarına nasıl geçtiğini anlarsınız; bir az daha büyütünüz, Avrupa büyük sermâyesinin, Osmanlı Bankası nâmını taşıyan İngiliz-Fransız Bankası, Kredi Lyone, Doyçe Bank, Banko di Roma ilâ âhir vasıtalarıyla memâlik-i Osmâniyye'yi nasıl zabt ve yağma ettiklerini anlarsınız.

Hükûmet-i Osmâniyye'ye ettikleri ikrâzât ile maksadlarının ancak bir kısmını elde eden Avrupa sermâyedarları, maksadlarına tamamen nâil olmak yani memâlik-i Osmâniyye'yi açıktan açığa istismâr eylemek için tanzîmâtçı paşalardan mütemâdiyen imtiyâzât koparırlar, sırf kendi menfaatlerini gözeterek, yani devletin ve milletin menâfiine hemen hiç kulak asmayarak, demiryollar ferş, rıhtımlar inşâ, bankalar küşâd ederler, ma'denler işletirler, iskā' ve irvâ ameliyatıyla uğraşırlar; ve iyi kötü, fakat kötüsü iyisinden fazla pek çok mevâdd-ı ma'mûle ile şehirlerimizin çarşı ve pazarlarını doldurarak, yerli san'atları öldürürler. İşte bu vekāyiin cümlesi, Avrupa sermâyesinin, kapitalin memâlik-i Osmâniyye'ye doğrudan doğruya ve muzafferâne akını demektir.

Bütün bu vekāyi' karşısında bu memleketi idâre edenler, bu memleketin müdîrân-ı umûru ve münevverânı nasıl düşünüyor ve ne gibi tedâbîr ittihâz ediyorlardı? Frenk kitaplarının muhteviyâtını, Frenk efkârını tedkîk ve tenkîd etmeksizin okuyan, künhünden ziyâde zevâhir ve sathiyâtına kapılıveren Tanzîmâtcı münevverlerimiz, Tanzîmât-ı Hayriyye'nin hey'et-i ictimâiyyemizde ki tezâhürâtını alkışlarken, Tanzîmâtçı iktisâdiyyûnumuz da, Avrupa sermâyesinin Türkiye'ye girmesini tebrîk ve tes'îd ediyorlardı.

Efendiler, Türkiye'de ilm-i iktisâdın, eskiden dedikleri gibi ilm-i servet-i milelin âlim ve muallimleri, Osmanlı iktisatçılarının ilk tabakası, Ermeni vatandaşlarımızdı. Sakız Ohannes Efendiler, Portakal Mikail Paşalar, bu yeni ilme dâir frenk kitaplarını tercüme ederler, ve Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'de en mümtâz gençlerimize ilm-i servet-i mileli öğretirlerdi. Bu müderrislere göre iktisâd-ı siyâsînin yalnız bir mezhebi, hürriyet-perver iktisad**[171]** cılar mezhebi, Mancester mezhebi haktı; yalnız bu mezhebin akāidi sahihti, ilimdi. Bu mezhebe nazaran sanâyi' ve ticârette rekābet serbest olmalı, memleketler arasında gümrük hudûdları kalkmalıdır, hiçbir millet kendi sanâyi' ve ticâretinin himâyesine kalkışmamalıdır... Bu mezheb faâliyet-i iktisâdiyyesi en yüksek dereceye gelmiş, büyük sermâye ve büyük sanâyi' i'tibârıyla akvâm-ı mevcûdenin en üstüne çıkmış ve bu sûretle kendileriyle sanâyi' ve ticârette rekābet imkânı artık kalmamış memleketlerin İngiltere'nin ve hatta Fransa'nın menâfi'-i şe'niyyesine uygundu; ve binâenaleyh İngiliz, Fransız iktisâdiyyûnu Mancester mezhebine sülûkte haklı idi. Fakat sermaye ve sanâyii, müessesât-ı iktisâdiyyesi henüz kurûn-ı vustâî olan Osmanlıların iktisatçıları da İngiliz ve Fransızlar gibi düşünmekte haklı mı idiler? Vâkıâ memâlik-i Osmâniyyenin dâhilî iktisâdiyyâtında unsur-ı gayr-ı müslime, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, anâsır-ı müslimeden daha yüksek bir mevki' işgāl ediyorlardı ve Avrupa âlem-i iktisâdîsiyle münâsebetleri daha fazla idi. Bu cihetle Ohannes ve Portakal paşaların hürriyet-perver meslek-i iktisâdîye sülûkleri, bu mesleğin mahz-ı ilim olmasından değil, belki mensûb oldukları cemâatin menâfiine muvâfık gelmesindendir, denilebilir; lakin ikinci tabaka muktesidlerimiz ki Ermeni paşaların halka-i tedrîslerinden yetişme Türk beyleridir, işte bunların isr-i üstâda tamamen iktifâ etmeleri bilmem nasıl îzâh olunabilir?... Ohannes ve Portakal paşaların şakirdleri de tıpkı hocaları gibi, iktisâd-ı siyâsîde yegâne doğru yolun Mancester mesleği olduğuna inanmışlardı; Türkiye'yi kurtaracak yegâne ilaç sanâyi' ve ticârette hürriyettir, ve binnetîce Avrupa sermâyesidir, derlerdi. Bu halde, Osmanlı muktesidlerinin ta'lîmleri, mâhiyet i'tibârıyla neye müncer oluyordu? Avrupa sermâyesinin memâlik-i Osmâniyye'yi istîlâsını teshîle, bu bâbda propagandacılığa... Değil mi?

Tanzîmât'ın büyük ricâl-i devleti sayılan Reşid, Âlî ve Fuad paşalar da, onlardan sonra hükûmet dümenini eline alıp idâre eden diğer paşaların ekserîsi de nazariyât-ı siyâsiyye ile, hele nazariyât-ı iktisâdiyye ile hemen hiç meşgūl olmamış, tecrübe ve tatbîkāt sâhasında yaşamış ve büyümüş adamlar idi; bunlar gayr-ı muttarid okuduklarını, tesâdüfen gördüklerini, şuradan, buradan ve alelhusûs frenklerden öğrendiklerini, kendi akıl ve zekâ endâzeleriyle ölçüp biçerek, şahsî menfaatleri hissesini de aslâ unutmayarak, tedrîcî bir sûrette idâre-i hükûmet eylerlerdi. Bu müdîrân-ı umûrun çoğu, büyük ve vahîm netîceleri der-akab göze çarpmadığı halde, küçük ve zâhirî faydaları derhal tebârüz eden, Avrupa sermâyesine müstenid tarz-ı idâreden çok hoşlanırlardı... Muktesidlerimizin efkâr ve mütâlaâtı da bu amelî adamlara, icrâ-yı te'sîrden hâlî kalmamış olsa gerektir.

Efendiler, ricâl-i devlet arasından bu yanlış yola ilk i'tirâz eden benim bildiğime göre, ulemâ-yı vüzerâdan Cevdet Paşa merhûm olmuştur. İktisâdcılar içinden de hürriyet-perver meslek-i iktisâdînin, mutlak bir sûrette olmayıp, müteaddid mesâlik-i iktisâdiyyeden birisi olduğunu ilk i'lân eyleyen de, benim bildiğime göre Akyiğit-zâde Musa Bey'dir. Birisi rahmet-i Rahmân'a kavuşmuş, diğeri pek mütevâzı' bir hayatla henüz yaşayan bu iki zatın isimleri rahmet ve hürmetle yâd olunmalıdır.

Fakat kalabalığın gürültüsü arasında, bu bir iki kişinin sesi gāib olup gitmiştir.

Avrupa sermâyesinin Türkiye'yi istîlâsından ne gibi netâyic tevellüd etti, efendiler?

Bu netâyic bu gün artık kör gözlere bile batacak râddeye gelmiştir. Memleketimizin ma'den servetleri ecnebî sermâyedârlara mal oldu; memleketimizin berrî ve bahrî vesâit-i nakliyyesi, demiryollar ve vapurlar, kâmilen ecnebî sermâyedârlar elindedir; memleketimizin belli başlı iskelelerinin limanları, sahillerimizin feneri, yine ecnebî sermâyedârlar elindedir; memleketimizin belki en mühim bir menba'-ı serveti olan tütün işi de ecnebî sermâyedârlar elindedir; memleketimizde akçe piyasasının hükümdâr-ı mutlak ve müstebidi olan sözde Osmanlı Bankası, ecnebî sermâyedârların elindedir; ve nihâyet Düyûn-ı Umûmiyye teessüs etti ki onun vâsıtasıyla memleketin menâbi'-i vâridâtından birkaç belli başlısı doğrudan doğruya ecnebî sermâyedârlarının idâresi altına geçti; ve istiklâl-i devletin bir kısmı, bu sûretle zâyi' olmuş oldu... Efendiler, banka, reji, Düyûn-ı Umûmiyye Avrupa kapitalinin Türkiye istiklâl-i iktisâdîsini asmak için hazırladığı altından bir sehpâdır.

Efendiler, efendiler, Düyûn-ı Umûmiyye'nin bildiğiniz muazzam ve muhteşem binâsı, tesâdüfî olarak, İstanbul'un bağrına ve Bâb-ı Âlî'nin tâ tepesine kurulmuş değildir, bu mahallin intihâbında, hatta binânın şekil ve kıyâfetinde bile timsâlî bir mâhiyet vardır. Sarây-ı hümâyûndan ve Bâb-ı Âlî'den daha sağlam, daha mükemmel, daha mutantan olan bu binâ, tanzîmâttan beri devlet-i Osmâniyyenin hakīkī hükümdârı olan Avrupa kapitalinin, Avrupa sermâyesinin sarây-ı şehinşâhîsidir.

Avrupa sermâyesinin netâyic-i istîlâsı bu kadar mı? -Hayır efendiler, hayır!- Bu istîlâdan dolayı memâlik-i Osmâniyyede küçük ve orta sanâyi' hemen hemen kalmadı; Avrupa sermâyesiyle temâsa gelen şehirlerimizde esnâf âdetâ gāib oldu; dokumacılar, peştemalcılar, serrâclar, çadırcılar, kazancılar, kılınççılar, kaşıkçılar, fincancılar, tarakçılar ... daha ne bileyim ben, Evliyâ Çelebi merhûmun saydığı bir kaç yüz san'at **[172]** esnâfının bu gün meselâ kaçı mevcûddur, hele bu gidişle yarına kaçı kalacaktır?.. Avrupa büyük sermâyesi, yani Avrupa fabrika sanâyii bunları muttasıl öldürüyor. Sınâat böyle! Yerlilerde büyücek ticâret olsun kaldı mı? Meddâh hikâyelerinden, orta oyunlarından öğrendiğimiz bedestânîler, asmaaltı ve Mısır Çarşı tüccârları şimdi nerededirler? Eskiden Mısır'a, Tunus'a hatta Hind'e gemi donatan büyük İslâm tâcirlerinin yerlerinde bu gün kimler var? Ecnebîler!.. Yerli ticâretini de Avrupa büyük sermâyesi, Avrupa banka ve şirketleri bitirdi... Bu gün şurada, gördüğümüz iki üç büyücek Osmanlı tüccârı da, nihâyet Avrupa sermâyedârlarının komisyoncu ve tezgâhtârı mesâbesindedirler: Avrupa sermâyedârlarının parasıyla bir komisyon mukābilinde memleketten ham eşya alır gönderirler; Avrupa sermâyedârlarının fabrika ma'mûlâtını dükkânlarında satıp, bir komisyon alır; ta'bîr-i diğerle tezgâhtârlık ücreti alırlar... Müstakil ticâretimiz, Avrupa sermâyesine, Avrupa banka, fabrika ve ticaretgâhlarına harâc-güzâr olmayan ticâretimiz hiç kalmış mıdır? Son zamanlarda ecnebî sermâyesi, yegâne iktisâdî temelimiz olan yerimize, yurdumuza, Anadolu toprağımıza da taarruz ediyor: İstanbul'da, sâhil şehirlerinde emlâk ve akār, müslüman elinden, gün geçtikçe artan bir sür'atle, ecnebîler eline geçiyor. Küçük sanâyi', Avrupa büyük sanâyii tarafından yutulurken, hiç olmazsa, çiftçilerimiz, çobanlarımız kazandı mı, onlar zenginleşti mi?- Hayır! Anadolu'nun, büyük bir mer'â ve çiftlik olan Anadolu'nun bu günkü hâline, toprağı işleyen ve hayvan yetiştiren köylü sınıfının derece-i fakrına bir bakınız!

Efendiler, îzâh ettiğimiz vechile san'attan, esnaflıktan, ticâretten, yerden, yurttan mahrûm kalan ahâlîmiz ne oluyor? Ne olacak, gündelikçi... Yani aldığı gündelikle, aylıkla geçinen, me'mûr, asker, işçi, amele, hademe, hammâl, ırgād... Hâsılı yevmin cedîd, rızkun cedîd diye günü gününe kazanıp yaşayan, yeni ta'bîrle proleter...

Vâkıâ efendiler, büyük sermâyenin Avrupa'da tekevvünü de küçük ve orta sermâye sahiplerinin, büsbütün sermâyesiz kalmasını intâc etmiştir, lakin orada, küçük ve orta sermâyedârların elinden çıkan servet, yine memlekette kalmış, bir kısım vatandaşlardan diğer bir kısım, mahdûdü'l-mikdâr vatandaşlara intikāl etmiştir. Bizde ise, bizim küçük ve orta sermâyedârların elden kaçırdıkları servetin kısm-ı a'zamı memleketten çıkmış, ecnebî büyük sermâyedârların sermâyesini şişirmiştir... Biz memleketin seneden seneye fakīrleşmesini görüyoruz, söylüyoruz, ve buna yanıp yakılıyoruz ve bunun esbâbını araştırıyoruz. Memleketin seneden seneye fakīrleşmesinin en mühim sebebi kanâatimce, ecnebî sermâyesinin memleketimize girip, fâiz ve temmettu' tarîkıyle,müstakil sanâyi' ve ticâretimizi imhâ sûretiyle, servet-i milliyyemizi çekmesi ve ezmesi olmuştur. Avrupa sermâyesi yerlileri soyup soğana çevirerek san'atsız, sermâyesiz, yersiz, yurtsuz bırakmak gāyesine tamamen ermek istiyor; çünkü bu hâlde yerliler, ucuz ucuz, ancak boğaz tokluğuna çalıştırılabilen bir nevi' iş hayvanı olacaktır.

İşte efendiler, bununçün biraz evvel demiştim ki memâlik-i Osmâniyye'ye ecnebî sermâyesinin girmesi, Osmanlı târîhinde pek mühim bir vâkıadır; şimdi, on beş, yirmi dakīkadır yaptığım teşrîhâttan sonra ilâve ediyorum ki mühim olduğu kadar da müellim bir vak'adır.

Devletimizin, milletimizin başına gelen en büyük felâketler, Avrupa sermâyesi yüzündendir. Avrupa sermâyesinin dühûlünden i'tibârendir ki saltanat-ı Osmâniyye, pek sür'atle inhilâle yüz tutmuş, inkırâz uçurumuna doğru dev adımlarla yürümeye başlamıştır.

Efendiler, yakın zamanlara kadar Tanzîmât'a, Tanzîmât-ı Hayriyye, deniliyordu; Tanzîmât'ın yaptıkları hayırlı ve mukaddesti; Tanzîmât'a dil değdirmek terakkī-şikenlik, mürteci'lik sayılıyor idi... Fakat birkaç seneden beri, Tanzîmât'ın, yani Bâb-ı Âlî'nin Avrupa sermâyesine tâbi' ve hâdim olduğu devrenin, harsî ve siyâsî icrââtı haklı ve mukni' bir sûrette tenkīd edile edile eski kudsiyetini hayli gāib etti... Zannımca artık Tanzîmât'ın iktisâdî avâmil ve icrââtını tenkide de vakit gelmiştir. İşte ben efendiler, bu kırık dökük mütâlaalarımla buna başlamak cür'etinde bulunuyorum.. Ve hiç şüphe etmiyorum ki birkaç sene sonra, Tanzîmât'ın iktisâdî ve mâlî sâhada yaptıkları da tıpkı siyâsî ve harsî icrââtı gibi, Osmanlı devletine ve alelhusus Türk milletine müfîd olmadığı bedîhiyâttan telakkī olunacaktır.

Tanzîmât efendiler, Şark Mes'elesi'nin iktisâdî devresinde Avrupa'nın Devlet-i Osmâniyye aleyhine kullandığıı, en mühlik silah olmuştur: Sırf sermâye ile ve bu devrede sermâyenin iki mutî' hizmetçisi mâhiyetinde olan hars ve siyâset ile, evvelleri harb ve siyâsetle nâil olduğundan daha çok kazanmıştır. Ehl-i Salîb'in bu bilmem kaçıncı seferinde, ehl-i İslâm üzerine havâle ettiği bu yeni zehirli silah, yani sermâye, yalnız istiklâl-i siyâsîyi, hâkimiyet-i milliyyeyi değil, yalnız dini ve milleti de değil, vesâit-i maîşeti kökünden kesiyor ve bu sûretle müslümanların hayatına, varlığına taarruz ediyordu. Muvaffakıyet-i tâmme halinde, şarkın ahâlîsi Avrupalıların kul kölesi olacaktı; Avrupa, şarkı, şark-ı İslâmiyyeyi, ruhsuz bir ceset hâline getirecek, istediği gibi kullanacaktı. Müstakil esbâb-ı maîşeti olmayan insanlar, rızklarını tevzî' eden kimselerin her türlü âmâl ve efkârına râm olmaya, itâat-ı kâmile ile itâat etmeye mecbûrdurlar. Aç insanlar, yumuşak hamur gibi istenilen şekil ve kıyâfete **[173]** sokulabilir... Şark Mes'elesi'nin iktisâdî safhasında, Avrupa şarkı, tam canını alacak noktadan, mi'desinden yakalamıştı. Eğer muvaffak olsa idi, artık Şark Mes'elesi tamamen ve kat'iyyen halledilmiş olacaktı.

*
* *

Lakin efendiler, Allah'a bin şükür olsun ki şarka musallat olanlar, kendi aralarında uyuşamadılar. Her biri en yağlı parçayı kapmak istedi, şarkı dostçasına paylaşamamak yüzünden birbirlerine girdiler: Harb-i Umûmî çıktı... Harb-i Umûmî'ye dâhil olmuş milletlerin zenginleri ve fakīrleri mağlûbiyetin zararlarını, gālibiyetin faydalarını bölüşmekte uyuşamadılar ve işte bundan hâlâ devam eden ictimâî buhrân tevellüd etti.

Efendiler, bu günkü Hıristiyan Avrupa, 1600, 1700 sene evvelki putperest Avrupa'ya çok benziyor: İçinde ictimâî ihtilâl kazanı kaynıyor, etrafında zulümden bıkmış bütün bir cihan kıyâmla ahz-ı intikāma hazırlanıyor... Roma hâkimiyet-i cihân-şümûlünün son devreleri de böyle değil miydi? İçinde dehâ-yı Beni İsrail'den doğan ve hayatta makhûr olmuşların hakkını müdâfaa eden bir mezheb-i cedîd, Nasrâniyet, o muazzam ve mağrûr medeniyeti tâ temelinden sarsmış, hâriçte Roma'ya mahkûm kavimler ve milletler kalkıp mütezelzil binâyı yıkmıştı...

Zamanımız Avrupa'sının da hâkimiyet-i cihân devresi, artık geçmek üzeredir, diğer birçok edvâr-ı târîhiyye gibi! Şâir Âkif'in dediği gibi medeniyet canavarının artık yalnız tek bir dişi kalmıştır.

Bununla beraber gaddâr ve riyâkâr Avrupa'nın şark üzerine çektiği silah-ı zulüm, henüz elinden düşmüş değildir. Cihan Harbi'nin gālibleri bu sefer şarkı, memâlik-i Osmâniyye'yi sırf kendi aralarında taksîme kalkıştılar. Memâlik-i Osmâniyye taksîminin hutût-ı fi'liyyesini, mü'teliflerin mütârekeyi ta'kīb eden icrâât-ı siyâsiyye ve askeriyyelerinde, işgāl ve taaruzlarında görüyoruz; bu taksîmin hutût-ı nazariyyesini de, Sevr Muâhedesi'nde ve ona mülhak Akforteripartit dedikleri meş'ûm İngiliz, Fransız, İtalyan mukāvelesinde görüyoruz. İ'tilâf devletlerinin bu günkü gāyesi, cebr ve şiddetle ve yahud hud'a ve mahâretle, sözde ta'dîl olunmuş Sevr Muâhedesi'ne ve Akforteripartit denilen taksîm mukāvelenâmesine millî Türk hükûmetinin imzâsını attırabilmektir. Hamd olsun, şimdiye kadar zorla bir şey kazanamayan düşmanlarımız; hîle ile de bir şey koparamadılar: Büyük Millet Meclisi, açıktan açığa, yahud dost maskesi altında düşmanlık eden mü'teliflerin uzattığı Sevr Muahedesi'nin yağlı halkasına milletin başını geçirtmedi; Fransız, İtalyan mukāvelelerinin yemli ağına da memleketin parçalarını kaptırmadı.. Lakin efendiler, bir an hatırımızdan çıkarmayalım ki düşmanlarımızın askerî ve siyâsî taarruzları, yani kuvvetle üzerimize saldırıverişleri, hîle ile bizi kandırmaya uğraşışları henüz devam ediyor; ümîd-i muvaffakıyetlerini tamamen gāib edinceye değin de devâm edecektir. İşte efendiler, bu günkü vaz'ıyet!

Bu günkü vaz'iyetin kilit taşı, garb cebhesidir. Zamanımızın Ehl-i Salîb muhârebâtı, bu gün, sekiz yüz sene evvel olduğu gibi, Sakarya vâdîsinin etrafına toplanmıştır. Sekiz yüz sene evvel, Sakarya vâdîsinde Salîbîler'e muvaffakıyetle karşı koyan Kılınç Arslan'ın Selçûkîleri, yani Anadolu Türkleri yerinde, bu gün İsmet Paşa'nın Osmanlıları, yani yine Anadolu Türkleri bulunuyor.

Târîh, asırlar ölçen koca pergeliyle, İnönü Muhârebelerinin büyüklüğünü takdîr edecektir. Biz, belki bu gün, bu müdâfaanın derece-i kıymetini hakkıyla tahmîn edemiyoruz; belki bu gün Sakarya vâdîsinde, İnönü kayalıklarında yalnız Türkiye'nin değil, yalnız âlem-i İslâm'ın da değil, bütün şarkın, binâenaleyh bütün Avrupa'nın ve binâenaleyh bütün Beni Âdem'in müstakbel hayatına müessir olacak çok muazzam bir vâkıa-ı târîhiyye cereyân ettiğini kavrayamıyoruz...

Efendiler, munsıf düşmanlarımız bile inkâr edemiyor ki bu harbte hak bizim tarafımızdadır. Osmanlı Türkleri, Cihân Cengi'nin ibtidâsından beri sırf haklarını müdâfaa ediyorlar. Gāyemiz, mücerred ve mutlak hak nokta-i nazarından tamamen haklıdır. Hak, gālib gelmekte gecikebilir, lakin nihayetü'n-nihâye mutlakā gālibdir: Âmâlimize muhakkakan nâil olacağız. Zaten son vekāyi' bunu isbât etmiyor mu? Mu'cizeler gösteren garb ordumuzun muvaffakıyâtında hakkın eserini görmemek kābil mi? Dün, Yunan müfrezeleri, şarka müstevlî garb gāsıblarının pîşdâr kuvvetleri idi, bu gün, hakkın irâdesiyle dümdâr müfrezeleri haline geçmiştir.. Bu gün, Osmanlı Türk orduları, hakkını isteyen şarkın müdâfaa mevziini tutmuştur, pek yakında, yine hakkın irâdesiyle müdâfaa-i müteaddiyyeye kalkan pîşdâr kuvvetleri olacaktır...

***

Efendiler, bu cihâd-ı a'zamda bütün müslümanların, bütün Türklerin seferberliğiyle gāye-i âmâl istihsâl olunacaktır. Zulmü, istîlâyı, tahrîbâtı, imhâyı temsîl eden Salîbiyyûn'a karşı, hak nâmına, hak müdâfaasına bütün müslümanların iştirâki farzdır. Hazret-i Peygamber, ehâdîs-i şerîfesinden birinde, zulme karşı elinizle, ona da muktedir olamazsanız dilinizle, hiç değilse kalbinizle karşı koyunuz! buyuruyorlar.. İşte efendiler, bu günkü vaz'ıyette müslümanların, Türklerin birçok vezâifinden birisi, belki de birincisi budur: Zulme, yani müstevlî Ehl-i Salîb'e, yani şarkı yutmak, bitirmek isteyen Avrupa emperyalistlerine karşı, elle, **[174]** malla, kalble karşı koymak; zulmün istîlâsını bu vâsıtalardan birisiyle def'e uğraşmaktır...

Milletin en güzîde evlâdı, oradakiler, İnönü kayalıklarında, Dumlupınar yamaçlarında her türlü meşâkk u mezâhime göğüs geren, hiçbir türlü tehlikeden yılmayan kahramanlardır; bunlar zulme karşı Peygamberimizin birinci buyuruğunu tutuyor, elleriyle, yani canlarıyla, bedenleriyle savaşuyorlar... Ve ebedî şân onlarındır.

Efendiler, canla değilse, malla, dille, kalble zulmü def'e çalışmak vazîfesi bizlere, cebhe gerisinde kalanlara düşüyor. Cebhede mevzi' tutmak şerefine nâil olamayan bizler, cümlemiz, bu ikinci derecedeki vazîfeleri hakkıyla îfâ etmeliyiz; bunu, din, millet, hamiyet, ırz, nâmûs ve haysiyet, hatta menfaat, şahsî menfaat bile emrediyor. Evet, bu mukaddes dînî ve millî vazîfeyi îfâ etmek, şahsî menâfi' nokta-i nazarından bile farzdır.

Öyle değil mi, ey burada cebhe gerisinde kalanlar, ve cebhenin kanla sıvalı insan göğüslerinden kurulmuş rasîn kal'ası arkasında istiklâl ve refâhla yaşayanlar! İsterseniz bir an için Resûlüllâh'ın emrini unutunuz; dînî ve millî vezâif-i kudsiyyeyi unutunuz, sırf şahsî menfaatinizi, sırf kendinizi, tatlı canınızı, rahat yaşayışınızı düşününüz!

Soruyorum, ey tüccar efendiler! Ankara'nın kadîm kârgîr kervansaraylarından birinin çok mahfûz avlusu içinde, demir kapılı mağazada büyük ticâret eden, zengin tüccâr efendi! Elinde birkaç yüz vagon buğdayın, birkaç bin kantar tiftik ve yapağın var, a'lâ! Bir müddettir bunları istediğin gibi satamadığın için biraz muzdaribsin, yazık! Lakin, Balıkesir'deki, Bandırma'daki, Bursa'daki, Gördes'deki tüccâr arkadaşlarının başlarına geleni işitip müteselli olmuyor musun? Allah'a şükür, senin buğdayını bedâva alıp, Yunan Kralı Kostantin'in ordusuna ekmek pişirmediler; senin tiftiğini, yapağını bedâva müsâdere edip, düşman ordusu efrâdına elbiselik dokutturmadılar... Evinin yanı başındaki sevimli minâreden beş vakitte ezan sesi dinleyerek âilenin içinde rahat, rahat, yiyor içiyor, uyuyor, kalkıyorsun... Bilmem hangi Yunan cenerali aleyhine sû'-i kasd tertîb etmiş diye evini, barkını dağıtıp, emlâk ve emvâlini gasb edip kendini zindana atmadılar... İşte efendiler, bu hayatını, bu refâhını, sen ancak ve ancak İnönü'nde, Dumlupınar'da kanlarını, canlarını esirgemeyen din kardeşlerinin, o emsâlsiz Mehmedciklerin, o nihâyetsiz bahadırlıklarına boçlusun! Ey zengin tüccâr Efendi! Senin malını, canını, hanının taş duvarları değil, mağazanın koca demir kapı ve kilitleri de değil, aslâ değil, o Mehmedciğin demir bedeni, çelik rûhu hıfz ediyor... Bunu iyi bil ve hiç hatırından çıkarma!

Ey meb'ûs Efendi! Sen de bil ki bu gün müstakil bir milletin kuvve-i hâkimesinden bir parçasını nefsinde temsîl eden bir zat sıfatıyla meb'ûsân konağında hükümrân oluyorsan, bunu te'mîn eden kānûnlar, senin mürekkeb ve kaleminden ziyâde, Mehmedciğin kan ve süngüsüyle yazılmaktadır.

Ey vekîl bey! Gündüz koca nezâret masasınnı önünda otururak, emir ve nehye muktedir isen, akşamları, sa'y ve hizmetinin verdiği hakka dayanarak, besili tıknaz atların latîf tırısıyla bağdaki köşküne gidip, akan suların ninni gibi çağıltısını dinleyerek uykuya dalabiliyorsan, bütün o hizmet ve bu istirâhat demlerinde bir an hatırından çıkarma ki varlığının temeli, Mehmedciklerin bedenidir...

Ey bu sözleri söyleyen! Sen de istikâl-i millî ve hürriyet-i fikriyye zevkinin bahş ettiği sermestî ile doğru, yanlış fakat serbest îrâd-ı nutk ederken, geçen gün çıktığın İstanbul'u bir hatırla! Unutma ki istiklâl ve hürriyetin istinâdgâhı muhârebedekilerin azmi, celâdeti, fedakârlığıdır. İnönü'nde kahramanlar seddi olmasa, sen burada Ehl-i Salîb seferlerinden, Şark Mes'elesi'nin safahâtından, müstevlî garblıların mezâliminden hiç bahs edebilir miydin?

İşte efendiler, kim olursak olalım, vekîl, meb'ûs, tâcir, konferansçı cümlemizin maddî ve ma'nevî hayatımız, cebhe-i harbe bağlıdır; can evimiz İnönü'dür. Bu halde o büyük vatan mihrâbı önünde her şeyimizi kurban etmeliyiz, Peygamberimiz'in emr ettiği vezâifi tamamen îfâ eylemeliyiz...

Ben burada o vezâifin yalnız bir nev'inden bahs ile hayli uzun süren sözümü kesmek istiyorum: Efendiler, milletin en güzîde, en azîz, en fedâkar evlâdı din ve vatan uğurunda cebhede düşmanla çarpışanlar ise, bunların içinde en ileri gelenler de, o uğurda canlarını verenler, şehîd olup Allah'a kavuşanlardır. Bunlar güzîdelerin güzîdesi, azîzlerin azîzi, fedakârların fedakârıdır. Bu halde vazîfelerimizin de en birincisi işte bu şehidlerin, bizim hayat ve saâdetimizi, hürriyet ve istiklâlimizi te'mîn etmek için canlarını esirgemeyen muazzez şehîdlerimizin, çoluk çocuklarının hayatlarını te'min etmek için malımızı esirgememektir.

Can yerine mal! Hiç değilse bu kadarını yapmalıyız!... Yapmalıyız ki muhterem şehîdin rûhu, cennete doğru uçup giderken, müşfik zevcesini, sevgili çocuklarını düşünüp muzdarip olmasın... Ve bizim kadir-nâşinâslığımıza, nânkörlüğümüze la'net etmesin...

İşte efendiler, bu müsâmere, bu mühim vazîfemizi îfâya teşvîk ve tavassut edecek Hilâl-i Ahmer Kadınlar Şu'besinin ilk müsâmeresidir. **[175]** Bununla cebhe gerisi vezâifinden en insânî, en ulvî bir vazîfenin îfâsına başlanılmış oluyor. Lakin efendiler, bu hayırlı işte hakîkī muvaffakıyet, cümlemizin ciddî himmetine bağlıdır. Himmetimiz, fedakârlığımız, azamet ve ehemmiyetini anlatmaya uğraştığım vaz'ıyetimizle mütenâsib olmalıdır. Onun için cümlenize, burada bulunan ve bulunmayanlara, fakīr ve zenginlere, fakat bilhassa zenginlere hitâb ediyorum: Cebhedeki kardeşlerinizin fevkalbeşar fedakârlıklarına müstahak olduğunuzu isbât ediniz! Sizin uğrunuzda ölenlerin kadınlarını, çocuklarını ölmekten ve ta'lîm ve terbiyesiz kalmaktan sıyânet edecek kadar olsun mürüvvet gösteriniz! (وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ)[3]

Akçuraoğlu Yusuf

[3] Tevbe Sûresi, 9/41.

Evvelki hafta matbaanın makinesi kırıldığı cihetle 483'üncü nüshanın tab'ı teehhür etmiş, geçen hafta da bayram münâsebetiyle neşr edilememiş olduğu cihetle kārîîn-i kirâmın ma'zûr görmeleri ricâ olunur. Mektuplara abone sıra numarasını kayd etmenin unutulmamasını hatırlatıyoruz.

UHUVVET-i İSLÂMİYYE

Anadolu'da İlk Afgan Sancağının Temevvücü

Bayramın üçüncü günü Afganistan sefârethânesinde Afgan hükûmet-i İslâmiyyesi sancağı merâsim-i mahsûsa ile keşîde edilmiş ve bu münâsebetle sefîr hazretleriyle Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından nutuklar îrâd olunarak uhuvvet-i İslâmiyye te'yîd olunmuştur. Vahdet-i İslâmiyyenin mes'ûd bir tezâhür-i belîği olan bu mühim nutukları bervech-i âtî aynen derc ediyoruz:

Sefîr Hazretlerinin Nutku

Bayrak keşîdesi merâsimine iştirâk etmek üzere ihtiyâr-ı zahmet buyuran huzzâr-ı kirâma arz-ı şükrân eylerim.

Afgan milleti her zaman kendisine muktedâ-bih ve pîşvâ bildiği Türk milletine bir hey'et göndermek husûsunda senelerden beri kalbinde beslediği arzuya nihâyet muvaffak olarak Türk milletine karşı lâ-yezâl muhabbet ve samîmiyetini izhâr etmiştir. On milyondan ibâret Afgan milleti arasında, aranızda bulunmak şerefinin bize bahş edilmesinden dolayı, hey'etimiz kendini pek mes'ûd ve bahtiyâr addetmektedir.

Bu münâsebetle ravâbıt-ı dîniyyemiz münâsebât-ı resmiyyenin te'sîsiyle teeyyüd etmekte ve iki millet arasında akd edilen ittifâk, âlem-i İslâm'ın selâmet ve necâtı için büyük ümîdler vermektedir.

Garb emperyalistleri, hukūk-ı beşeriyye ve insaniyyemizi gasb ederken şark ve müslüman âlemine zulüm ve ezâdan hiçbir sûretle çekinmemişler ve müslümanların mahvına ellerinden geldiği kadar çalışmışlardır. Emperyalistler şark âlemini istîlâ etmek gāyelerine inşâallâh bundan sonra muvaffak olamayacaklar, Türk, Afgan ve Rus ittifâkı şarkı istîlâ etmek isteyenlerin ellerini kıracaktır.

Emperyalistlerin her zaman zulüm ve kahrına uğrayan biz müslümanlar[4] (لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ) âyet-i celîlesinden istiâne ederek nev-mîd olmuyoruz. İslâm âlemi, büyük bir azim ve îmân ile bizi mahv etmek isteyenlere karşı, gasb edilmek istenilen hukūkunu müdâfaaya azmetmiştir, istikbâlden ümîdvârız.

[4] Zümer Sûresi 39/53.

Belki bize tahakküm etmek isteyen garblılar kadar vesâit-i müdâfaaya mâlik değiliz. Fakat bizim yılmaz bir azm-i dînîmiz var ve bu azim ve îmân ile istiklâlimize nâil olacağız. Eminim ki bundan sonra bir noktada birleşecek olan İslâmlar, şüphesiz bir gün haklarını elde ederek hilâl ve yıldızın, şan ve şevketini yükselteceklerdir.

Hâzırûn-ı kirâm!

Hey'etimizin, buraya muvâsalâtını müteâkıb Büyük Millet Meclisi ve Büyük Millet Meclisi Reîsi Paşa hazretleri tarafından gösterilen hüsn-i kabûlden dolayı müftehirdir. Sefârete bayrak keşîdesi merâsimi Ramazan dolayısıyla bu güne kadar yapılamamıştı. Bugün icrâ edilen bu merâsimin Bayram ve Cum'a'ya tesâdüf etmesini bir fâl-i hayr addederek Büyük Millet Meclisi Reîsi Paşa hazretlerinin sancağı, bizzat keşîde buyurmaları ricâsını kabûl buyurduklarından dolayı bahtiyâr ve şeref-yâb bulunduğumuzu arz ederek, şark ve İslâm âleminin terakkī ve teâlîsini Cenâb-ı Hak'tan tazarru' ve niyâz ederim.

***

Paşa Hazretlerinin Nutku

Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından cevâben şu nutuk îrâd buyurulmuştur:

"Sefîr hazretleri, bu gün timsâl-i istiklâliniz olan sancak keşîdesi münâsebetiyle da'vetinizde bulunarak bize şerefli bir gün bahş ettiklerinizden dolayı zât-ı âlînize Büyük Millet Meclisi Hükûmeti nâmına teşekkürler ederim. Türkiye ile Afganistan arasında, bütün âlem-i İslâm için olduğu gibi, esâsen ravâbıt-ı kaviyye mevcûttu. Afganlılarda olduğu misillü Türkiye'de de bütün milletin kalbi, bu revâbıt-ı uhuvvetle çarpıyordu. Bir takım esbâb-ı mânia haylûleti bu revâbıtın maddî bir şekle inkılâbına mâni' olmuş, **[176]** iki devlet arasında son zamanlara kadar resmî münâsebât te'sîsi müyesser olamamıştı. Şâyân-ı mahmedettir ki Anadolu'nun istiklâl mücâhedesi esnâsında bu ümniyyeye vüsûl müyesser olmuştur. Hey'et-i aliyyenizin teşrîfleri de hepimiz için mûcib-i mefharet oldu.

Türkiye ile Afganistan'ın el ele vererek mesâî-i muhâdenetkârâneye ibtidârı siyâset âleminde mühim bir muvâzene te'mîn edecek kadar hâiz-i ehemmiyyet ve kudrettir. Bu mesâînin âsâr-ı fi'liyyesi şüphesiz ileride görülecek ve âlem-i İslâm için bâis-i saâdet olacaktır. Asırlardan beri Türkiye İslâmiyet için yalnızca mücâhede ediyordu, bundan sonra yanında Afganistan gibi bir refîkıyle beraber çalışacaktır.

Âlem-i İslâm'ın istediği şey, istiklâlinden ibârettir. Yoksa âlem-i İslâm'ın bir araya gelerek başkalarını mahv gibi bir nokta-i nazarı yoktur. Her İslâm hükûmetinin Afganistan gibi müstakıl ve hür olduğunu görmekle müftehir olacağız. Şark âleminde taht-ı tazyîkte olan insanlar için Türkiye, Afganistan ve Rusya Şûrâlar Cumhuriyeti ittifâkı pek güzel tasvîr buyurduğunuz gibi şâyân-ı memnûniyettir. İnşâallâh bu ittifâk daha feyizli olacaktır. Zât-ı âlîlerinin burada her fiil ve hareketinizle bu gāyeye âzim olduğunuz memnûniyetlerle görülmektedir.

Afganistan devletinin temsîl-i istiklâli olarak bu gün keşîde edilecek bayrak, burada Afganistan ve Türkiye dostluğu için temevvüç edecektir. İlk sancağın zât-ı âlîleri zamanında keşîdesi yalnız Afganistan için değil, Türkiye için de şâyân-ı teberrük bir hâdise teşkîl eder. Bayrağın keşîdesi şerefinin bana bahş edildiğinden dolayı ayrıca teşekkür ederim. Afganistan'la Türkiye arasındaki revâbıtın daha ziyâde tersîni ümniyesiyle yakında Afganistan'a bir hey'et-i sefâret gidecektir. Ve bu hey'et de orada aynı maksat ve samîmiyeti ibrâz edecektir."

KARESİ AHVÂLİ

Zavallı Dindâşlarımız Neler Çekiyor!

Birkaç gün evvel Dursunbey=Balat tarîkıyle Balıkesir'den kaçıp gelen şâyân-ı i'timâd bir zâtın verdiği ma'lûmâta nazaran Yunan işgāli altında bulunan memleketlerimiz ahâlîsi günden güne daha zâlim ve şenî' muâmelelerle tazyîk edilmektedir. Bu zâtın bahs ettiği ahvâl cidden pek elîmdir: Bunlardan bazılarını telhîs ediyoruz:

1- Balıkesri, Bandırma, Erdek, Gönen, Edremid, Burhaniye, Balya ve Sındırgı kazâlarıyla nevâhî ve kurâsında öküz, araba, deve, at, katır, merkeb, sığır, keçi, koyun, hatta kaz, ördek ve tavuk nâmına hiçbir şey bırakılmamıştır. Evlerin saçaklarında öten kumrular bile öldürülmüştür.

2- Yunanlılar Balıkesir'i işgāl ederken kasa hırsızlarını yankesici ve sahte banknot âmillerini de birlikte getirmiştir. Bunlar halkı açıktan soymuş, dolandırmış, sahte banknotlar sürmek, Osmanlı paralarını aşırmak sûretiyle de büsbütün ızrâr etmiştir.

3- 1 Nisan 337'den i'tibâren yerli Rum ve Ermenileri silah altına almaya başlayan Yunanlılar bunlara:

– Türklerde alacağımız vardır!

dedirterek, zavallı müslümanları soydurmuş, şâhidsiz, delilsiz kuru bir iddiâ ve iftirâ ile birçok zevâtı tevkîf ve istedikleri parayı aldıktan ve üste işkenceler de yaptıktan sonra bî-çâreleri tahliye etmişlerdir. Bu sûretle Rum ve Ermenilerin ceb harçlıklarıyla âilelerine bırakacakları paraları -hem de çok fazlasıyla- müslümanlara verdirmişlerdir!

4- Yunanlılar Balıkesir'den yalnız bir milyon liralık levâzım-ı sıhhıyye aşırmışlardır. Bunlardan röntgen makinesinin olsun bırakılması doktorlar tarafından Ceneral Povano'ya ricâ edilmiş ise de ehemmiyet verilmemiş, ricâ eden doktorlardan biri tevkîf olunmuştur.

Mâba'di var

Tashîh:

28 Mayıs 1337'de intişâr eden 482 numaralı nüshamızda münderiç Akçuraoğlu Yusuf Bey'in "Müslüman Kavimlerin Hukūk-ı Beynelmileline Dâir» unvânlı makālesinde bir tertîb noksânı ile bir mürettib hatası vardır ki bervech-i âtî tashîh olunur:

1) Serlevhanın altında 12 punto ile dizilmiş ikinci satırın başındaki "Kiyâsiyye" kelimesinden sonra mu'teriza içinde "Diplomâsiyye" kelimesi ilâve olunmalıdır.

2) 148'inci sahifesinin birinci sütununda başlayan hâşiye, ikinci sütununun yedinci satırından i'tibâren değil, on dördüncü satırından i'tibâren devam ediyor, binâenaleyh hâşiye çizgisi on üçüncü satırla on dördüncü satır arasına çizilmiş olmak lazımdır.

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (275), altı aylığı (150)
kuruşdur.
Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.
İdârehâne
Ankara'da
Hürriyet Oteli karşısında
İhtârât
Abone bedeli peşindir.
Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.
Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.
Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.
Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

25 Haziran 1921 | 18 Şevvâl 1339 | Cumartesi | 25 Haziran 1337 | Cild: 19 - Aded: 485

SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDEN

Endülüs tâcı elinden alınan bahtı kara,
Savuşurken, o güzel mülkü verip ağyâra,
Tırmanır bir kayanın sırtına, etrâfa bakar.
Bırakıp çıktığı cennet gibi zümrüt ovalar,
Başlar ağlatmaya bîçâreyi hüngür hüngür!
Karşıdan Vâlide Sultan bunu pek haklı görür,
Der ki: "Çarpışmadın erkek gibi düşmanlarla;
Şimdi, hiç yoksa, kadınlar gibi olsun ağla!"

Bırakın mâtemi, yâhu! Bırakın feryâdı;
Ağlamak fâide verseydi, babam kalkardı!
Hem neden ye'se gelip inleyelim, sızlayalım?
Derdiniz neyse, dökün ortaya bir anlayalım.

Sizde erbâb-ı tefekkürle avâmın arası
Pek açık. İşte budur bence vücûdun yarası.
Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,
Bilmemiz lâzım olur halkı da elbet cismi.
Bir cemâat ki dimâğında dönen hissiyyât,
Cismininkiyle bir olmaz, durur âheng-i hayât;
Felcin a'râzını göstermeye başlar a'zâ.
Böyle bir bünye için âkıbet elbette fenâ.

Mütefekkir geçinenler ne diyor sizde bakın:
"Medeniyyette teâlîsi umûmen Şark'ın,
Yalınız bir yolu ta'kîb ederek kābildir;
Başka yollarda selâmet gözeten gâfildir.
Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı,
Aynı izden sağa, yâhud sola hiç sapmamalı.
Garb'ın efkârını mâl etmeli Şark'ın beyni;
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan, ya'ni
İçtimâî, edebî, hâsılı her mes'elede
Garb'ı taklîd edemezsek, ne desek beyhûde.
Bir de din kaydını kaldırmalı artık, zîrâ
Bütün esbâb-ı terakkîmize hâil o belâ!"

Gelelim şimdi, ne merkezde avâmın hissi...
Şüphe yoktur ki tamâmiyle bu fikrin aksi:
Görenek neyse, onun hükmüne münkād olarak,
Garb'ın efkârını, âsârını düşman tanımak;
Yenilik nâmına vahy inse kabûl eylememek.
Şöyle dursun o teceddüd ki dışardan gelecek,
Kendi milliyyetinin kendi muhîtinde doğan,
Yerli, hem haklı teceddüdlere hattâ udvan!
Müşterek hissi budur işte avâmın sizde.

Mütefekkirleriniz tuttuğu yanlış izde
Öyle saplandı ki aldırmadı bir başkasına.
Hiç o gitsin de dönüp bakmayarak arkasına,
Nâsın efkârı –ki efkâr-ı umûmiyye odur–
Gitmesin kendi yolundan... Bu nasıl kābil olur?
Açılıp gitgide artık iki hizbin arası,
Pek tabî'î olarak geldi nizâın sırası.
Yıldırımlar gibi indikçe "beyin"den şiddet,
Bir yanardağ gibi fışkırdı "yürek"ten nefret.

Öyle müdhiş ki husûmet: Mütefekkir tabaka
Her ne söylerse fenâ gelmede artık halka;
Hem onun zıddını yapmak ebedî mu'tâdı.
Bir felâket bu gidiş... Lâkin işin berbâdı:
Mütefekkir geçinenlerdeki taşkınlıktan
Geldi efkâr-ı umûmiyyeye mühlik bir zan:
"Bu fesâdın başı hep fen okumaktır." dediler;
Onu mahvetmeye kalkıştılar artık bu sefer.
Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün?
Çünkü efkâr-ı umûmiyye aleyhinde bütün;
Çünkü yerleşmek için gezdiği yerlerde fünûn,
Önce gâyetle büyük hürmet arar, sonra sükûn.
Asr-ı hâzırda geçen fenlere sâhip denecek
Bir adam var mı yetişmiş içinizden, bir tek?
Mütefennin tanılan üç kişinin kıymeti de
Münhasır anlamadan, dinlemeden taklîde.
Kim mesâîsini bir gâyeye vardırdı, hani?
Gösterin pâye-i tahkîke teâlî edeni?
Nazariyyâta boğulmakla geçen ömre yazık;
Amelî kıymetidir kıymeti ilmin artık.
Bu hakîkatleri lâkin kim okur, kim dinler?
Sivrilen zübbelerin hepsi beş on söz beller,
Düşünür "Dîni nasıl yıkmalı bunlarla?" diye.
Böyle bir maksad için çok bile i'dâdiyye!

Mehmed Âkif

ESRÂR-I KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدّارُ الْاٰخِرَةُ ..... فَاِنّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ . [1]

– 3 –

Şurası da bilinmelidir ki Kur'ân-ı Kerîm'e, onun kadîm yahud hâdis olduğuna, kelâm-ı Resûl'den olup olmadığına, Mushaf'ın deffeteyni yani iki kabı arasında ne varsa Kelâmullâh addedilip edilmeyeceğine ve sâireye dâir uzun uzadıya münâkaşalar meydân almış, eslâf bu husûsta pek kıymetli vakitlerini heder ettiği gibi ahlâf da onlara peyrev olmuştur. Hattâ aradaki ihtilâf hâlâ devâm ediyor. [2](وَاِنّ الّذِينَ اخْتَلَفُوا فِى الْكِتَابِ لَفِى شِقَاقٍ بَعِيدٍ)

Halbuki Kur'ân-ı Kerîm'in Peygamberimiz sallallâhü aleyhi vesellem efendimize nasıl nâzil olduğunu kemâl-i vuzûh ile bildiren âyât-ı celîleyi tedkîk ederek mes'eleyi doğrudan doğruya oradan halletmek en sağlam bir yoldur.

Âyât-ı kerîmeden bir kısmı Kur'ân'ın kelâm-ı Resûl olduğunu bildiriyor. [3](اِنّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ . وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا) [4](اِنّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ . ذِى قُوَّةٍ عِنْدَ ذِى الْعَرْشِ مَكِينٍ) , (تُؤْمِنُونَ) gibi.

Bir kısmı da Kur'ân'ın vahy-i ilâhîden başka bir şey olmadığını ve Cenâb-ı Hak tarafından Resûl-i Ekrem'ine tenzîl buyurulduğunu gösteriyor: اِنّا نَحْنُ نَزّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيلًا) [5] (قُلْ نَزّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ) [6] (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى . اِنْ هُوَ اِلّا وَحْىٌ يُوحٰى . عَلّمَهُ شَدِيدُ الْقُوٰى) [7] gibi.

Şimdi Kur'ân'ın aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'e nasıl nâzil olduğunu, diğer kütüb-i semâviyyenin de enbiyâ-yı sâlifeye ne sûretle nüzûl ettiğini bilmek istersek işte şu tefsîri sadedinde bulunduğumuz âyet-i celîle Cenâb-ı Hakk'ın peygamberlerine vahyini nasıl gönderdiğini bize vâzıhan beyân etmektedir.

Vahy-i ilâhînin nüzûlü ancak enbiyâ-yı izâmın kalbine ve ukûlüne olur ki bu da Cenâb-ı Hakk'ın insânlara teblîğ olunmasını murâd buyurduğu ahkâm ve iberi onlara ilhâm etmesidir. [8](فَاِنّهُ نَزّلَهُ عَلٰى قَلْبِكَ بِاِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ)

Şurası da câ-yı münâkaşa değildir ki masâhif-i şerîfenin ihtivâ ettiği hutût ve nukûş muhdesdir; kezâlik aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in lisân-ı mübârekleriyle tilâvet buyurdukları âyât-ı celîle muhdesdir. Zâten bizzat Kur'ân-ı Kerîm onları "muhdes" lafz-ı şerîfiyle tesmiye ediyor: [9](مَا يَاْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ) [10](وَمَا يَاْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ)

[179] Bununla berâber "Kur'ân kelâm-ı Resûl'dür." denmekle hiçbir zaman zannedilmemelidir ki o Kitâb-ı Mübîn'i meydâna getiren, onun edâsını, müeddâsını, elfâzını, üslûbunu ibdâ' eden; âyât-ı bedîasını ihkâm eyleleyen, kıssalarının muhterii, ahkâm-ı celîlesinin vâzıı olan o Resûl-i muhteremdir. Evet, böyle bir zehâba aslâ kapılmamalıdır. Aleyhissalâtü vesselâm efendimiz ümmî idi; ne okur, ne de yazar idi. [11](وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ)

O Nebiyy-i mükerrem risâletinden evvel kendi kavim ve kabîlesi arasında kırk sene ikâmet etmişti. Arabların o sırada pek düşkün ve pek müterakkī oldukları şiir, hitâbet

---

[1] Bakara Sûresi, 2/94-98.

[2] Bakara Sûresi, 2/176.

[3] Hâkka Sûresi, 69/40-41.

[4] Tekvîr Sûresi, 81/19-20.

[5] İnsân Sûresi, 76/23.

[6] Nahl Sûresi, 16/102.

[7] Necm Sûresi, 53/3-5.

[8] Bakara Sûresi, 2/97.

[9] Enbiyâ Sûresi, 21/2.

[10] Şuarâ Sûresi, 26/5.

[11] Ankebût Sûresi, 29/48.

gibi şeylerden hiçbiriyle onun kat'iyyen münâsebeti ve iştihârı yoktu. Kendisi öyle ümmî bir ümmet içinde doğdu ve büyüdü ki o ümmet cehâletten, putperestlikten, hayât-ı behîmiyyeden başka bir şey bilmiyordu. İşte böyle bir muhît içinde o kadar müddet yaşamışken doğruluk, mekârim-i ahlâk, vefâ, ahde emânet gibi secâyâ-yı fâzıla ile teferrüd etmişti. Hiçbir vakit ilim ile, tetebbu' ile yahud akvâm-ı mâzıyyenin târîhine, ahkâm ve muâmelâta vukūf gibi, ahvâl-i âhiret hakkında ilim gibi şeylerle münâsebetdâr olduğu görülmemişti. Lâkin hayât-ı seniyyeleri kırkıncı seneyi bulur bulmaz Allâh tarafından o Resûl-i muazzamın lisânı mu'ciz bir fesâhat ile açıldı; kalb-i hümâyûnu ilim ve hikmetle doldu. [12](وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ) Sonra Cenâb-ı Hak onu kavmine, daha sonra bütün kâinâta mübeşşir ve münzir olarak ba's buyurdu. [13](هُوَ الَّذِى بَعَثَ فِى الْأُمِّيّٖنَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهٖ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ)

Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz nübüvvetlerinden evvel tahsîl ile, tetebbu' ile meşgūl olmadı; kezâlik aslâ hatîblerle, şâirlerle fesâhat, belâgat müsâbakasına girişmedi. Lâkin kendisine nübüvvet geldiği günden i'tibâren Cenâb-ı Hak onun kalbine âyât-ı Kur'âniyyeyi bugün tilâvet ve tertîl etmekte olduğumuz üslûb ve sûret-i Arabiyyesiyle ilkā eder ve o Nebiyy-i sâdıkın tercümân-ı kalbi olan lisân-ı pâki o âyetleri teblîğ ederdi. [14](وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ)

Binâenaleyh âyât-ı Kur'âniyyenin Resûl'ün nefsinde kāim ve kalbinde muntabı' olması bizlerin bir kitap te'lîfine, yahud bir şiir tertîbine kalkıştığımız zamanki hâlimize aslâ benzemez. Zîrâ bizler bir eser meydâna getireceğimiz zaman ibârelerini tertîb ederiz, tensîk ederiz. Mevzûun münâsebetdâr olduğu ma'lûmât ve hakāiktan uzun uzadıya istifâdelerde bulunuruz. Ittılâımız dâhilindeki ilmî, fennî, ictimâî mebâhisi zihnimizden geçirerek te'lîfimizde bir hatâ, bir noksân olmaması için çalışırız; elhâsıl uzun uzadıya düşünerek taşınarak, mahv u isbât ederek kalblerimizdeki suver-i zihniyye ve ibârât-ı nefsiyyenin hakkıyla kıyâmını te'mîn eyledikten sonra o suver ve ibârâtı ibârât-ı lisâniyyemizle tercümeye başlarız ki bu ikinci ibârelerin ma'nâ, tertîb, vaz' i'tibârıyla ibârât-ı nefsiyye ve kalbiyyeye tamâmıyla mutâbakatı şarttır.

[15] ان الكلام لفى الفؤاد وانما – جعل للسان عن الفؤاد دليلا

İşte ilim ile, tahsîl ile uğraşan bizlerin âdetimiz budur. Lâkin hayatının kısm-ı a'zamını okuyup yazmak bilmeyen bir ümmî olarak geçiren Peygamberimize gelince ibârât-ı Kur'âniyyenin onun kalbinde husûlü ve nefsinde kıyâmı hâdisât-ı mümâsilenin bizlerde vukūu tarzında değildir. Zîrâ herkesin ma'lûmu olduğu üzere hayatının ilk kırk senesi zarfında o Resûl-i muhteremin ilim ile, hikmet ile münâsebeti görülmediği gibi hiçbir tetebbu'da, yahud tahsîlde bulunduğu vâkı' olmamıştı. Binâenaleyh ibârât-ı Kur'âniyye aynen bugün tilâvet etmekte olduğumuz nazım ve üslûbuyla aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in kalbine ilkā olunurdu. O Nebiyy-i muhteremin bu husûsta hiçbir sa'y ü kesbi, ihtiyârı yoktu. Bütün o âyât bugün meşhûdumuz olan üslûbuyla ve ma'nâsıyla kendisine indirilen bir vahiy, ilkā edilen bir ilhâm idi ki aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz onu kendi lisânıyla tercüme eder ve bu sûretle ibârât-ı nefsiyye ibârât-ı lafzıyyeye inkılâb eylerdi.

İşte yukarıda zikrettiğimiz âyât-ı kerîmenin nâtık olduğu maânî ki bir kısmı Kur'ân'ın min-tarafillâh münzel, bir kısmı da kavl-i Resûl-i Emîn olduğunu, bir kısmı ise cânib-i Rahmân'dan gelmiş bir zikr-i muhdes bulunduğunu bildiriyordu; bu i'tibâr ile kâmilen sahîh olmuş olur.

Şeyh Abdülazîz Çaviş

Mühim Bir Hareket-i Dîniyye

İngiliz gazetelerinden ve bilhassa *Times*'ın makālât-ı dîniyyesinden anlıyoruz ki İngiltere'de hayât-ı umûmiyye üzerinde dînin nüfûzunu takviye için ciddî bir sûrette çalışılıyor. Bu faâliyet-i dîniyyenin tahakkuk ettirmek istediği gāyeler bütün Hıristiyanlık âlemini alâkadâr edecek bir mâhiyeti hâiz olduğundan ihtimâl ki Hıristiyanlık dîninin hâkim olduğu her yerde bu gibi faâliyetler eksik değildir.

Harb-i Umûmî'nin şedâidine göğüs gererek sayısız felâ-ketlere dûçâr olan milletler maddî ihtirâsların müz'ic ve mühlik kâbûsundan kurtulmak için bir ilticâgâh aramaya başladılar. Maddî ihtirâsların beşeriyeti iflâs ve intihâr gi-rîvelerine attığını görenler var kuvvetleriyle insânları bu felâketlerden sıyânet etmesi me'mûl olan müessesât-ı dîniyyeye hücûm ettiler. Tabîîdir ki **[180]** garb âleminde dûçâr-ı hücûm olan müessesât-ı dîniyye, kiliselerdir. Kiliseler menâbi'-i ma'neviyyelerini samîmiyet ve cesâretle isti'mâl etmemekle ithâm olunuyorlar.

Bunların taassub ve an'ane-perestî izhârıyla kalmayarak mensûb oldukları dînin tasvîr ettiği şevâhik-i ma'neviyyeye insânların yükselmesi için çalışmaları ve Hıristiyanlığın insânlara vaad ettiği hayatı yeryüzünde te'sîse gayret etmeleri iktizâ ettiği söyleniyor.

Times'ın muharrir-i dînîsi kiliseleri böyle bir faâliyetten alıkoyan mevânii ve bu ihtiyâcın neler istilzâm ettiğini

---

[12] Nisâ Sûresi, 4/113.

[13] Cum'a Sûresi, 62/2.

[14] Nahl Sûresi, 16/44.

[15] "Kelâm gönüldedir. Dil gönül adına kelâma rehber yapılmıştır."

îzâh ederek evvelâ Kitâb-ı Mukaddes'i mevzû'-ı bahs ediyor ve diyor ki:

"Kitâb-ı Mukaddes bütün Hıristiyan kiliselerinin menba'-ı irşâdıdır. Fakat bunu i'tirâf etmek lâzımdır ki yüz seneden beri devâm eden taharriyât Kitâb-ı Mukaddes'in kıymet-i ma'neviyyesi gayr-i mütesâvî muhtelif edebiyâttan müteşekkil olduğunu isbât etmiştir. Kitâb-ı Mukaddes'in mâhiyet ve gāyesi hakkında beslenen an'anevî telakkī öyle sarsılmıştır ki tetebbuât-ı asriyyenin netâyici tavazzuh ederek kabûl olunmadıktan sonra Kitâb-ı Mukaddes'in kırâatı faydasız olacağı gibi, bundan böyle tabîat hakkında vârid olan köhne fikirlerin mahzâ te'vîl ile herkese telkīn olunması keyfiyetinin kabûl-i âmmeye mazhar olmasına imkân kalmamıştır. Maamâfîh biz, Kitâb-ı Mukaddes'in hakīkati temsîl ettiğine kāni'iz. Fakat Kitâb-ı Mukaddes'in yeniden keşfi için bir irşâd-ı ma'nevîye muhtâcız."*

Times muharrir-i dînîsinin bu pek sarîh sözlerinden anlaşılıyor ki bir asırlık taharriyât Kitâb-ı Mukaddes'in muhtelif edebiyâttan teşekkül ettiğini, daha açık bir ibâre ile Hazret-i Îsâ'ya nâzil olan "vahy-i ilâhî"nin aynen muhâfaza olunmadığını isbât ediyor. Kur'ân-i Kerîm bu hakīkati mükerreren i'lân etmiştir. Tevrât ve İncîl'de tahrîfât vukū' bulduğu Müslümanlık ve müslümanlarca musaddaktır. Yüz seneden beri devâm eden taharriyât-ı ilmiyyenin bu hakīkati isbât etmesi, şübhesiz müslümanları müftehir edecek bir hâdisedir.

Demek ki kiliselerin hayât-ı umûmiyyede hâiz-i nüfûz olmasına ve hıristiyanları bi-hakkın irşâd etmesine mâni' olan bir cihet, "Kitâb-ı Mukaddes" hakkında beslenen asır-dîde i'tikādın inhidâmıdır. Kiliselerin en kuvvetli istinâdgâhı Kitâb-ı Mukaddes olduğundan tetebbuât-ı asriyyenin netâicine göre bu kitapta vukū' bulacak ve kabûl edilecek ta'dîlâttan sonradır ki bu kitap müessir bir vâsıta-i irşâd olabilecek!

"Kitâb-ı Mukaddes" hakkında îrâd olunan ikinci i'tirâz da pek mühimdir. Çünkü bundan böyle tabîat hakkında Kitâb-ı Mukaddes'te vârid olan köhne fikirlerin, ulûm ve fünûnun kat'î darbeleriyle yıkılan telakkīlerin ne kadar te'vîl edilirse edilsin, kabûl-i âmmeye mazhar olamayacağını söylüyor. Pek doğru. Bugün birer efsâne mâhiyetinde olan o eski telakkıyâtı kabûl etmek kābil mi? Aslâ. O hâlde Kitâb-ı Mukaddes ta'dîle dûçâr olacağı gibi tashîh de edilecektir. Bu kadar ta'dîl ve tashîhe uğrayacak bir kitaba ne kadar i'timâd olunabilir?

Biz zannederiz ki Kitâb-ı Mukaddes'in muhtelif edebiyâttan müteşekkil olduğunu isbât eden bir asırlık taharriyât, bu kitabın kâmilen aslını bulmakta nâ-kābil-i iktihâm müşkilâta tesâdüf edecektir. Nihâyet elde edilecek semere-i mesâîye hıristiyanların îmân edip etmeyeceği de başka bir mes'eledir.

Bu husûsta bizi en ziyâde alâkadâr eden cihet garb mütetebbi'lerinin nihâyet bu kadar asır sonra Kur'ân-ı Kerîm'in îrâd ettiği bir hakīkate vâsıl olmalarıdır.

Hıristiyanlık âleminde başlayan ve ilmî bir esâsa istinâd eden bu mühim hareket ve faâliyet-i dîniyyenin daha birçok hakāik-ı İslâmiyyeyi tenvîr edeceğine kāni'iz.

*
* *

Kur'ân-ı Kerîm eski kütüb-i semâviyyenin dûçâr-ı tahrîf olduğunu beyân etmektedir. Sûre-i Bakara'nın 75'inci, 246'ncı, Sûre-i Nisâ'nın 44'üncü, Sûre-i Mâide'nin 13'üncü âyât-ı kerîmeleriyle daha başka âyetler, bu tahrîfâta sâik olan denî maksadları, dalâletleri ta'dâd eder. Bundan başka Kur'ân-ı Kerîm, Kitâb-ı Mukaddes'te vârid olan birçok vekāyii redd ü cerh etmektedir. Bunların burada birkaç tanesini misâl olarak îrâd etmek isteriz ki garb mütefekkirlerinin Kitâb-ı Mukaddesleri hakkında bu kadar tahkīkāt ve tedkīkāt icrâsına sâik olan cihet tamâmıyla tavazzuh etsin. Meselâ Kitâb-ı Mukaddes'in krallara âid kısmında Hazret-i Süleymân'ın Benî İsrâîl'e mensûb olmayan cemâatlerden aldığı zevcelerin âlihesine kendisinin de tapındığı ve bundan dolayı gazab-ı ilâhîye dûçâr olduğu söylenmektedir. Kur'ân-ı Kerîm bunu reddediyor. Kitâb-ı Mukaddes ansiklopedyasında Kur'ân-ı Kerîm'in bu reddi te'yîd olunmakta, Hazret-i Süleymân'ın Allâh'tan gayrisine ibâdet etmediği söylenmektedir.

Sonra Tûfân Hâdisesi: Kitâb-ı Mukaddes Tûfân'ın bütün küre-i arzı istîlâ ederek semânın altında yaşayan her canlıyı imhâ ettiğini beyân etmektedir. Binâenaleyh Hazret-i Nûh'un dünyânın her tarafını dolaşarak her hayvândan birer çift almış olması iktizâ eder ki sefîne-i Nûh'un bu kadar binlerce çiftleri istîâb edebilmesi hiçbir aklın kabûl edemeyeceği bir şeydir. Kur'ân-ı Kerîm bunları da cerh ve red ediyor. Çünkü Hazret-i Nûh yalnız kendi kavmine irsâl olunan bir peygamberdir. Azâb-ı ilâhînin yalnız Nûh'un münkirlerine münhasır **[181]** kalacağı tabîîdir. Binâenaleyh dûçâr-ı gark olanlar yalnız Hazret-i Nûh'un kabîlesidir.

Sonra meselâ Benî İsrâîl'in bir buzağı yaparak ona tapınması mes'elesinde Kitâb-ı Mukaddes buzağının Hazret-i Hârûn tarafından yapıldığı[n]ı iddiâ eder ki bir peygamberin böyle bir şey yapması cidden merdûd bir şeydir. Bu gibi hâdisâtı mufassalan teşrîhe imkân yoktur. Fakat bunlardan anlaşılıyor ki Kitâb-ı Mukaddes Benî İsrâîl târîhinin mevsûk ve mu'temed bir menbaı değildir.

---

* *Times* gazetesinin 7 Mayıs 1921 tarihli nüshası.

Mesâil-i i'tikādiyyede de öyle… Meselâ Kitâb-ı Mukaddes ba's ve hayât-ı ba'de'l-mevt gibi dînin en mühim mesâilini pek mübhem geçiyor. Sonra Cenâb-ı Hakk'ın sıfâtı sarîh bir sûrette beyân olunmuyor. Ve binnetîce Hazret-i Îsâ'nın te'lîhi akīdesi meydâna çıkıyor. Kur'ân-ı Kerîm bu noktaları îzâh ile bütün bu mesâili kat'î sûrette halletmektedir. Bundan dolayıdır ki yirminci asır ulemâ ve mütefekkirleri insanları maddeperest olmaktan kurtarmak ve din kıblesine çevirmek için çalışıyorken evvel be-evvel Kitâb-ı Mukaddes'in safvet-i asliyyesini ihlâl eden tahrîfât ve hurâfâttan tasfiyesi lâzım geldiğini idrâk ile bunun için taharriyât-ı ilmiyyede bulunuyorlar. Bu taharriyâtın şimdiye kadar isbât ettiği hakāik Kur'ân-ı Kerîm tarafından takdîr olunanlardır. Bizim bu taharriyât-ı ilmiyyeyi ta'kīb ederek isbât ettiği hakāik-ı Kur'âniyyeyi yegân yegân meydâna çıkarmaklığımız bir farîza iken neden bunlarla meşgūl olamıyoruz. Sırf dîne hizmete vakf-ı mesâî eden müessesâtımız bile bu gibi işlerle meşgūl olamıyor, bu ilmî ve dînî faâliyetlere iştirâk etmiyor. Asıl bizim nazar-ı dikkate almaklığımız iktizâ eden cihet, garb ricâl-i dîniyyesi ellerinde bulunan nâkıs, muharref kitabı itmâm ve tashîh etmek için asırlardan beri süren bir faâliyetle çalışarak milletlerini kavîm bir irşâda mazhar etmek için hiçbir fedâkârlıktan geri kalmıyorken bizim elimizde her nakīsadan, her şâibeden müberrâ olan "Kitâbullâh" bulunduğu hâlde halkımızı, şebâbımızı irşâd etmek nâmına mühim bir faâliyet görülmemesidir. Yirminci asırda garb ulemâ ve mütefekkirleri hayât-ı umûmiyye üzerinde dîni hâkim kılmak, madde-perestâne ihtirâsları ma'bedlere sevk etmek, terbiye ve irşâd husûsunda bilhassa dînin ilâhî ve ulvî kudretinden istifâde etmek, el-hâsıl harbin yaralarını, fecâyiini, ma'nevî ziyânlarını tedâvî ve telâfî husûsunda hep dîne mürâcaat etmek lüzûmunu hissediyor ve bunun için mesâî-i azîme sarf ediyor. Bizim memleketimizde ise ne yazıktır ki irşâda en muhtâc olduğumuz bir zamanda hiçbir hareket-i dîniyyeden eser görülmüyor. Bilakis ehliyetsiz veyahud denî maksadlar peşinde koşan birtakım garazkâr kimseler efkârı tağlît ve tesmîm ediyorlar. Şunu pek iyi bilelim ki zaman sükûn ve atâlet zamanı değildir. Dîne hizmetle, milleti dînen irşâd ile mükellef olanlar bu vazîfe-i kudsiyyelerini ihmâl etmekte devâm ederlerse bunun netîcesi her atâletin nasîbi olan âkıbettir. Herkes vazîfesini îfâ etmelidir.

Akşam

Ömer Rızâ

Hitâbe

Ey İslâmiyet! Ey nûr-ı ezelî! Ey sa'd-i ebedî!

Sen insâniyyet zalâm-ı cehl-i vahşet içinde kanlara boğulduğu bir zamanda o vahşetin, o cehlin en muzlim bir köşesinden tulû' ettin. Yirmi üç sene içinde o kıt'ayı mahz-ı nûr, ayn-ı adâlet, menba'-ı saâdet kılmıştın. Şimdi yine o matla'dan gurûb edip çıkacak mısın? Hâşâ, hâşâ! Senin nûrâniyet-i sermediyyen bir mekân ile mukayyed ve mahdûd değildir.

Ey nûr-ı ezelî! Sen zamân-ı tulûundan yarım asır geçmeden dünyânın şarkından garbına, cenûbundan şimâline, Çin'den İspanya'ya, Hind denizlerinden Kafkasya'ya kadar şa'şaa-pâş olmuş idin. Yine öyle bir sür'at-i berkıyye ile bu kıt'aları yine eski karanlığında bırakıp geldiğin lâ-mekâna doğru süzülüp gidecek misin? El-emân, el-emân! Senin o nûr-ı lâhûtîne alışmış, o nûru i'lâ ve işâa için sînesini al kanlara boyamış olan bu kara topraklar, bu İslâm yurtları senin hicrân ve firâkına dayanamaz. Çünkü vücûdunun hayatı sensin. Senin firâkın onun kıyâmetidir, ölümüdür. Ölümden daha müdhiş bir helâkidir. O ancak seninle yaşar ve ilâ-yevmi'l-kıyâm seninle yaşayacaktır.

Ey Kur'ân-ı Hakîm! Ey kānûn-ı ilâhî! Sen mekân-ı akdesinden –hâşâ mekân değil– cânib-i kudsî-i lâ-mekânîden bu süflî dünyâya bir nizâm-ı ekmel, bir saâdet-i ebed ve ezel olmak üzere tenezzül etmiştin. Şimdi bu bedbaht âlemi hüsrânda, dalâlette bırakıp gidecek misin..? Hâşâ! Gitmezsin ve gitmeyeceksin. Sen bütün dünyâyı bir kitle-i adâlet ve saâdet hâline getirecek mâhiyetinde bir kānûn-ı ezelî, bir düstûr-ı ebedîsin. Sen o gāye-i lâhûtîsin ki bu alçak dünyâya bir lutf-ı Sübhânî olarak indirilmişsin. Senin inzâlinden maksûd olan gāye-i ulyâ henüz husûl bulmadan elbette uçup gitmeyeceksin. Senin müntesib ve mu'tekıdın olan biz müslümanların günâhlarına, senin evâmir-i i'tilâ-perverânene karşı olan acz ü kusûrlarına bakıp küsmeyeceksin. Bizi şehrâh-ı terakkıyyâtına hidâyet edecek yine sensin.

İçimizde bulunan, seni seven sâf, nezîh kalblere, şüyûh u sıbyâna **[182]** acı! Senin kadrini iyi bilmeye, senden başka sâlim yol olmadığına biz küstâhlara yine sen hidâyet et.

Bizim içimizde öyle câhillerimiz var ki bilmediğimizi de bilmeyiz. Güneşi zulmet, zulmeti nûr zannederiz. Fakat mesâib ekserîmize iyice bildirdi ki bizi sana ve senden ibâret olan her saâdete sâhib kılacak yine sensin. İrşâd ve hidâyet bütün kâinâta da senden feyezân eder. Ey Fahr-i kâinât, ey Rûh-ı a'zam-ı mevcûdât (aleyhissalâtü

vesselâm)! Min-tarafillâh ba's ü irsâl buyurulduğunuz ümmetin ahvâl-i sûziş-nâkine elbette vâkıfsınız.

Getirmiş olduğunuz dîn-i mübîn elbette bir mekân ile ve pek az bir zaman ile mahdûd değil idi. Ezelî olduğu kadar da ebedî ve cihân-şümûl idi.

Âlem-i küfr ü tuğyân zaîf ümmetinle on üç asırdır çarpışa çarpışa tamâmen söndürmek hâline yaklaştırdı. Ümmetinin milyonlarcası, ekseriyet-i azîmesi çelik hüküm ve kuvveti altında kısıldı, kaldı. Şimdi son bir kitle-i sagîresi [16](يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللهُ اِلَّا اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ) va'd-i ilâhîsine istinâden, adeden ve kuvveten azlığına rağmen mücerred zât-ı nübüvvet-meâbınızın rûhâniyet ve inâyetine ilticâ ederek düşmanla son katre-i İslâm'ın irâkasına kadar mücâhedeye azmetti. Hudûdunu cânsipâr bedenleriyle tahsîn ediyor. Îmânı küfrün elinden kurtarmak istiyor, lutuf ve inâyet senden, kerem ve şefâat, zafer ve muvaffakıyet sendendir.

Ey ervâh-ı ashâb u evliyâ, ey füyûz-ı guzât ü şühedâ!

Siz bu dîn-i mübîni, bu nûr-ı sermedîyi neşr için mâl ü menâlinizi, muazzez hayatınızı istihkār ettiniz. Her biri feleklere kan ağlatacak, meleklere insâniyyetin ulüvv-i şânını teslîm ve tahayyül ettirecek nice hârikalarla, nice şedâid ve mezâhimi iktihâm ile her biriniz birer değil binlerce can verdiniz.

Ey on dört asırlık yüz milyarlarca efrâd-ı müslimîn! Sizlerden her biriniz bir cihân-ı mücâhedenin bir uzv-ı fedâkârı olarak her avuç toprak yerine binlercenizin kanlarını dökerek bize terk ettiğiniz bu ülkeleri elbette bir ebedî saâdete makar olmak ve mahşere kadar o saâdetle devredilmek için biz evlâd ü ahfâdınıza bırakıp gittiniz. Siz karış karış aldığınız o yerlerin ülke, ülke düşmana teslîm edileceğini, en ufacık hazz-ı nefsini fedâ etmeyerek istiklâl-i İslâm'ın imhâ karârının imzâ edileceğini bilse idiniz emînim siz ölmez, siz ebediyyen seyf-i celâdetinize dayanıp dururdunuz. Fakat...

Şimdi sizin o azim ve metânet sâhibi rûhlarınızla canlanmış bir avuç ahlâfınız yine bu dîni ebediyyen yaşatmak için inâyet-i ilâhiyyeye istinâden meydân-ı şehâmete atıldı. Ya ebedî ölüm, ya kat'î zafer istiyor. Sizlerin rûhâniyetinizden de istimdâd ediyor. İki cihân güneşinin dünyâdan husûf ettirilmemesi için huzûr-ı Mâlikü'l-mülk'te şefâat ediniz.

Ey şu asr-ı ahîrde hayatta bulunan, fâtihân-ı İslâm'ın evlâdıyız diyen müslümanlar! Sizin şimdiki dûçâr olduğunuz mesâib ve tecâvüzât size mahsûs değildir; eslâf ü ecdâdımız bizden daha büyük tecâvüzlere ma'rûz olmuşlardı.

Memâlik-i İslâmiyyeye şarktan, garbdan milyon milyon akınlar, imhâ-yı İslâm kasdıyla hücûmlar vâki'olmuştu. Halbuki o vakitler müslümanlar hemen şimdiki gibi ve daha ziyâde müteferrik ve tavâif-i mülûke münkasim iken içlerindeki Salâhaddîn-i Eyyûbîler, Kılınçarslanlar, Emîr Nevrûzlar ve Hüdâvendigâr Gâzîler gibi mücâhidîn-i İslâmiyyenin ve bunlara peyrev olan efrâd-ı müslimînin kalben ve fiilen ittihâdları, ahkâm-ı ilâhiyyeye son derece aşk u inkıyâdları sâyesinde idi ki o belâları üzerlerinden def' ettiler. Bu mücâhidînin himmetleri o muhâcimleri yalnız def'de de kalmadı. Ahlâk ve ef'âlleri mezâyâ-yı İslâm'ı hakîkaten temsîl ettiği için düşmanın çokları kendi takdîrleriyle dâhil-i dâire-i İslâm oldular. Bir kısmı da ulviyet-i İslâm'ı takdîr ve o ulviyetten iktibâs-i envâr-ı medeniyyet etmek sûretiyle çekilip gittiler.

Ey Anadolu müslümanları! Siz altı yüz, belki bin senedir bu dînin müdâfiisiniz, milyonlarca can verdiniz. Nihâyet elinizde yine Anadolu'dan başka kalmadı. İslâmiyeti şarktan garba neşreden o mücâhidîn-i eslâfın rûh-ı hamiyyetleri inşâallâhü teâlâ sizlerde temessül etti. Cenâb-ı Hak kıyâmete kadar söndürülemeyeceğini Kur'ân-ı Kerîm'inde vaad ettiği nûr-ı İslâm'ı şimdi de sizin seyf-i celâdetinizle ibkā ve i'lâ edecektir. İnşâallâh o Salâhaddîn ve Hüdâvendigâr Gâzîlerin vâris-i hakīkīleri siz olacaksınız. Lutf-ı ilâhî ile yalnız Anadolu'yu değil; bütün âlem-i İslâm'ı kurtaracaksınız.

Sivas Meb'ûsu **Mustafa Takī**

Ma'nevî Kolera: KADINLARIN TEDENNÎ ve SUKŪTU

Gerek İstanbul gazetelerinin neşriyâtından, gerek oradan gelen zevâtın ifâdâtından anlaşıldığına göre mukaddemâ kadınlık âleminde başlayan tereddî ve ahlâksızlık son zamanlarda pek ziyâde artmıştır. Münevverlik dâiyesiyle türeyen bu kadın zümresi şimdi müdhiş sûrette süse, sefâhete dalmış; mesîrelerde, tiyatrolarda, sinemalarda, Beyoğullarında zevk u safâ ile meşgūldür. İçlerinde ecnebîlerle kol kola gezenleri, gece **[183]** gündüz ayş ü nûş âlemlerinde berâber düşüp kalkanları da az değildir. Beride Marmara sâhillerinden dökülüp gelen perîşân muhâcir kāfileleri yatacak bir yer, yiyecek bir lokma, giyecek bir parça bez bulamazken ötede tahsîl görmüş birtakım kadınlar zevk u sefâhet âlemlerinde avuç avuç paralar sarf ediyor. Gözleri kamaştıracak tezeyyünât ve tecemmülât içinde sokaklarda hırâm ediyor. Babaları, kardeşleri şehîd edilen hicrân-zede ka-

[16] Tevbe Sûresi, 9/32.

dınlar, sefâlet-zede çocuklar zerre kadar onların hiss-i merhametlerini tahrîk etmiyor.

Bir taraftan muhâcir kāfilelerinin perîşân hâlleri, diğer taraftan bir kısım kadınların bu sefâhet ve rezâletleri erbâb-ı hamiyyeti kan ağlatacak derecelere gelmiştir. Bugün İstanbul'da ahlâk-ı milliyye, şeâir-i İslâmiyye o kadar müdhiş bir sûrette tedennî etmektedir ki bu hâlin önüne geçilemediği takdîrde maâzallâh İslâmiyet'in büsbütün o muhîtte üfûlü tehlikesi baş gösterecektir.

Asrî terbiyecilerin, ictimâî inkılâbcıların gāyeleri acaba bu muydu? Bizce kadınları baştan çıkaran, onları bu hâl-i zillete düşüren hep o asrî terbiyecilerdir! "Asrî terakkī, asrî terbiye, ictimâî inkılâb" diye diye kadınları çıldırttılar, maskara kıyâfetlere soktular, vezâif-i tabîiyyesinden ayırdılar, onu tamâmıyla arzu ettikleri vechile bir garb kadını, ammâ sefîh bir garb kadını hâline getirdiler. Onu bu dereceye çıkarmak, yahud düşürmek için ne diller döktüler, ne efsâneler terennüm ettiler. Bir taraftan o din ve millet düşmanı, vatan hâini mel'ûn İctihâdcılar, diğer taraftan dinsizlik, ahlâksızlık nâşirleri şeâir-i dîniyyeyi yıkmak için gazetelerle, büyük büyük mecmûalarla, rezîl rezîl eserlerle öyle neşriyâtta bulundular; konferanslarla, birtakım teşkîlât ve tertîbât ile öyle emr-i vâki'ler husûle getirdiler ki kadınlar için o ağlara tutulmaktan, o hufrelere düşmekten tehaffuz imkânı kalmamıştı. O ma'hûd tâife bu husûsta o kadar ileri gitmişti ki İslâmın en büyük bir şiârı olan tesettürü "hıristiyan âdeti" diye i'lân etmekten bile çekinmemişti.

Bütün bu rezâletlerin, bu yıkıcılıkların vahîm âkıbetlerini düşünen erbâb-ı hamiyyet kendilerine karşı: "Nedir bu yaptığınız?" dediği zaman, onlar: "Yeni hayat için sâhayı temizliyoruz." diyorlardı.

Fakat bugün ne şeâir-i milliyye kaldı, ne de temizlenecek sâha. O zaman böyle söyleyen adamlar bugün ne yüzle müslümanlar arasında gezebiliyorlar? Onların bütün emelleri, bütün gāyeleri müslüman kadınlarını garbın kadınları, fakat sefîh kadınları hâline getirmekti. İşte İstanbul'da, o mülevves muhîtte bu "mefkûre"lerine erdiler. Artık emellerine kavuşmaktan mütehassıl zevk u sürûr içinde garblılarla hemdem olsunlar.

Şimdi İstanbul'da bütün şiddetiyle cârî olan bu tereddî-i nisânın, bu buhrân-ı ahlâkînin hiç olmazsa Anadolu'ya sirâyetini men' etmek Büyük Millet Meclisi'nin ve hükûmetinin en mütehattim vazîfesidir. Çünkü milletlerin bekāsı ancak ahlâk ve şeâir-i milliyyelerinin muhâfazasıyla kāimdir. Ahlâkın yıkıldığı gün ne millet vardır, ne de istiklâl. Ahlâkı sukūt eden insanların, milletlerin başkalarının menfaat ve hesâbına çalışan sürü sürü behâimden hiç farkı yoktur. Mes'ele gāyet ehemmiyetlidir. Hiçbir dakīka ihmâle tahammülü yoktur. Derhâl bu ma'nevî koleraya karşı Anadolu'nun tedâbîr-i tehaffuzıyye ittihâz etmesi en mübrem, en müsta'cel bir vazîfe-i hayâtiyyedir.

İstanbul'un o mütefessih muhîtindeki seyyiâtın, rezâletlerin Anadolu'nun bazı taraflarına sirâyet etmek, bu sâf ve temiz muhîtleri de bulaştırmak istediği Anadolu matbûâtının neşriyâtından ve ahvâl-i câriyyeden anlaşılmaktadır. İhtimâl ki İstanbul'da ecnebîlere satılmış ahlâk düşkünü birtakım hâinler makāsıd-ı mahsûsa ile o kadınlardan bir kısmını buralara gönderirler. Halkın nazarında Anadolu hükûmetini düşürmek için o hâinlerin her türlü vâsıtalara mürâcaat edeceklerine şübhe yoktur. Fakat din ve vatan düşmanları emîn olsunlar ki Anadolu'da Müslümanlık'tan başka hiçbir şey hükümrân değildir ve olamaz. Şeâir-i İslâmiyyeyi yıkmak isteyenlere karşı bütün azamet ve celâliyle kendini gösterecek, onların her türlü tertîbât ve tezvîrâtlarını kökünden kat' edecek olan, Müslümanlığın teâlîsinden ve müslümanların halâsından başka bir gāye bilmeyen Büyük Millet Meclisi vardır. Koca bir milletin hayat ve memâtı mevzû'-ı bahs olduğu şu günlerde nefis ve hevâsına esîr birtakım ahlâk düşkünlerinin sellemehüsselâm yatak odasındaki kıyâfetlerle sokaklarda gezmelerine, hissiyât-ı İslâmiyyeyi tahrîk etmelerine müsâmaha edecek kadar dirâyetten mahrûm hiçbir veliyyülemr yoktur. Bugün Anadolu cihâd merkezidir; sefâhet ocağı değildir. Ümmetin en fedâkâr evlâdı tarümâr olan devleti yeniden te'sîs için canla başla uğraşıyorlar. Bütün huzûr ve râhatını terk ederek cebhelerde düşman güllelerine, düşman süngülerine göğüs geren kahramânlar din ve milletin bekāsı, şeâir-i İslâmiyyenin muhâfazası için mâllarını, canlarını, evlâdlarını, âilelerini, her şeylerini fedâ ediyorlar. Bugün Anadolu'da herkes bu his ile, bu aşk ile çalışıyor. Buraya gelenler de –erkek olsun kadın olsun– ancak bu his ile, bu aşk-ı vatan ile kalbleri çarpan fedâkârân-ı ümmet olmalıdır. Zevk u sefâhet için buraya gelenler sonunda aldanırlar. Artık nefis ve hevâsına esîr olanlar biraz olsun utanmalılar da bu hayat ve memât dakīkalarında olsun milletin derdine yeni bir derd daha **[184]** katmaktan vazgeçmelidirler. Terbiyelerini takınsınlar, muhîtin an'anâtıyla, milletin hissiyâtıyla oynamasınlar. Yazıktır, günâhtır…

***

İstanbul gazetelerinden:

Bugün kadınlığın bir kısm-ı mühimmi elîm bir lâübâlî-i ahlâkī, yaman bir tereddî medd ü cezri içinde bocalayıp duruyor. Memleketimizin yetîm ve melûl ufuklarında ağlayan âlâm ve mesâib karşısında vatanî vazîfelerini nisyân ederek şurada burada teşhîr-i sâk ve sîneye şitâb etmek, öyle zannediyorum ki kadınlarımız nâmına bir şân ve şeref teşkîl etmez. Bugün binlerce ve binlerce

vatandaşlarımız en akūr bir düşman karşısında memleketlerini müdâfaa ederlerken biz burada şarkılı ve kahkahalı meclislerde dolaşan; en bayağı nazarlara en mahrem yerlerini teşhîr ve arz-ı visâl eden hanımların bu küstâhlıklarını bir nazar-ı afv ile görürsek öyle zannediyorum ki vatanın sakat ve cerîhalarla perîşân vücûduna bir darbe daha vurmuş oluruz.

Bugün hakāika karşı gözlerini yumanlar, şöyle, gece terâvîhten sonra Dîvânyolu'nun, Gedikpaşa'nın, Bâlîpaşa Yokuşu'nun, Sarachâne ve Fâtih'in kuytu sokaklarında ihtiyâr-ı zahmet edip bir gezinti yapsalar ahlâksızlığın pek yaman ve fecî' bir şekline şâhid olurlar. Ramazân'da, bu gufrân ve ibâdet ayında, utanmadan ve sıkılmadan yüz kızartacak hayâsızlıklara ictisâr, alenî bir şekilde, yâr u ağyâra karşı en mezmûm günâhları irtikâb ederlerse bilmem ki başka günler ve geceler neler yapmazlar!..

Bugün Şişli'de, Nişantaşı'nda, Kadıköyü'nde birçok evler hem müslümanlarla meskûn birçok apartmanlar, insana milliyetini inkâr ettirecek râddede sû'-i te'sîr îkā' ediyor.

Haydi asrî düşünen hanımefendiler! Bu manzaraları, bu zâlim siyâh vak'aları görünüz de susunuz, şikâyet etmeyiniz! Kalbleriniz titremesin, ricâ ederim, bu nasıl olur? ….

Eğer asrî tekâmül, kadının terakkīsi, açık saçık gezmek, her râst geldiği kimseye kavl vermek, her istediğini bilâ-pervâ ve her nerede olursa olsun tatbîk etmek, her arzu ettiği yerde herhangi bir şekilde serbestî-i harekâtını muhâfaza eylemekse biz öyle terakkī ve tekâmülden; yüzler kızartan öyle hacâlet-âlûd temeddün ve teâlîden çoktan vazgeçtik, kendilerinin olsun!.. Biz asrî tekâmül ve terakkīyi fezâhat yollarında değil, ilim ve terbiye sâhasında göstermek tarafdarıyız. Biz de kadınlarımızın terakkî ve teâlîsini isteyenlerdeniz. Fakat hiçbir zaman hanımlarımızın Beyoğlu barlarında likör ve şampanya içmesine râzı olamayız.

Asrî zihniyet, asrî terbiye, asrî teâlî eğer bu şekilde memleketimizde kök salacak ise, ve eğer asrî terbiye îcâbâtı olarak hanımlarımız şurada burada, ispirto kokan ağızlarıyla şarkı ve gazel okuyarak celb-i nazar edeceklerse o asrî terbiye, asrî teâlî onların, sâlik ve mürevvîclerinin olsun, biz istemeyiz.

Kadınlarımızın terakkīsini asrî terbiye ve prensiplerde değil büyük ve mukaddes dînimizin düstûrları arasında ararsak; her hâlde kadınlarımızı lâyık olduğu makām-ı tebcîle is'âd edebiliriz.

Kâinâtta hükümrân olan kavânîn-i tabîiyyeyi yıkmak beşerin kudreti fevkındedir. Sonra kavânîn-i ictimâiyyeyi sarsmaya kalkışmak da elîm buhrânlar, müdhiş aks-i te'sîrler hâsıl eder.

Milletlere rehberlik etmek isteyenler muhîti, terbiyeyi düşünmeyerek serbâzâne hareket ettikleri takdîrde emîn olsunlar ki hizmetten ziyâde ihânet ediyorlar demektir. Keyif ve arzularına göre memleketimizde bir inkılâb, bir "kadın inkılâbı" îkāına kalkışanların ne kadar yanılmış olduklarını vukāât pek fecî' ve elîm bir şekilde isbât etmedi mi?..

Örfler ve âdetler ferdî hayattan değil, ictimâî hayattan doğar. İşte bunun içindir ki ferdler, bunları kendi keyif ve arzularına göre altüst etmek hakkını, hiçbir zaman hâiz değildirler ve olamazlar. Yoksa her hoşa giden şeylere; süse, pudraya, açık saçık gezmeye "örf" nâmını vererek an'anât-ı müstahsenemizi altüst etmek milleti bütün mukaddesâtından tecrîd etmek demektir.

Bu hakīkatten gāfil olan dar düşünceli, câhil birtakım türediler hayât-ı ictimâiyyeyi bir darbede yıkabilecekleri zannına düşmüşlerdi. Bütün gayretleriyle "mukaddes mefkûre!" telakkī ettikleri bu gāyeye doğru acûl ve sert adımlarla yürümüşlerdi. Akıllarınca ictimâî sâhada inkılâb yapmak isteyen bu gürûh, bir anarşi tevlîd etmişlerdir.

Mukaddesât ve ma'neviyâta indirilen bu yaman darbeler milletin bünyân-ı mevcûdiyyetini tamâmen sarsmış, bugünkü umûmî ahlâksızlığı doğurmuş, bugün elîm ve fecî' manzarası karşısında bulunduğumuz şu buhrânengîz vaz'iyeti ihdâs etmiştir.

Fil-hakīka bu mes'elede yalnız kadınlarımız suçlu değildir. Bunda kadınlaşmış, tereddî etmiş gençlerimizin de büyük bir dahli vardır. Şekildeki gılzat her iki tarafa da râci' ve âiddir. Bugün ahlâksızlığa mâni' olmak pek güçtür. Fakat bu, ale[n]î bir şekil alır, intişâr ederse işte o zaman **[185]** mes'ele değişir ve bu ahlâk mes'elesi değil, memleket ve millet mes'elesi şeklini alır ki buna göz yummak vatana ihânetten başka bir şey değildir."

***

Konya'da münteşir *Öğüt* refîkimizden:

Her gün görüyoruz ki bizi geri bırakan cem'iyet-i beşeriyye için mev'ûd saâdetlerden mahrûm eden, memleketin her tarafında müdhiş yolsuzluklar husûle getiren mücerred ahlâk düşkünlüğüdür. (بعثت لاتمم مكارم الاخلاق) buyuran Nebiyy-i muhteremin hakīkī ümmeti olduğumuzu her gün birer dakīka yâd ve tekrâr ettiğimiz hâlde yine bütün seyyiât-ı ahlâkıyyeden bir türlü tahlîs-ı nefs edemiyoruz.

Acaba Cenâb-ı Hakk'ın bir âyet-i kerîmesinde buyurduğu gibi biz doğru yoldan döndük de onun için mi kalblerimiz, dîde-i basîretimiz hakkı görmüyor? Ahlâka, ictimâiyâta ve en kısa ta'bîrle insanlığa, ve insanlığa yakışacak tarzda yaşamaya tealluk eden teblîgāt-ı dînîyyeyi aslâ nazar-ı i'tibâra almıyoruz!. Dünyâda hiçbir akīde-i

vicdâniyye taşımayan insanların bile irtikâbına tenezzül etmediği ef'âli irtikâba cür'et ediyoruz.. İnsâf ile düşünelim Cenâb-ı Şâri'-i a'zamın beşerin terakkī ve saâdeti için vaz' ve tedvîn buyurduğu ahlâkī, ictimâî, hattâ siyâsî Müslümanlık böyle mi olmalıdır… Tahâret-i kalb, iffet ve istikāmet, selâmet-i ahlâk, niyyât-ı hasene, insanlara rahm u şefkat, hukūk-ı nâsa riâyet, cehd ü gayret ve meyl-i maâlî gibi esâsât-ı âliyye-i dîniyyeden uzaklaşmakla İslâmiyet ve Müslümanlık nasıl pâyidâr olabilir?. Milyonlarca din düşmanlarıyla muhât olan İslâmiyet; dâhilen kendine de düşman olursa bizi düştüğümüz bu dalâlet-i ictimâiyye, bu sefâlet-i ahlâkıyyeden kim ve nasıl kurtaracak?

Ahlâksızlık nizâm-ı ictimâîyi ihlâl eder seyyie ise neden bu intizâmı muhâfaza ile mükellef olmaktaki vazîfe-i ictimâiyyemizi idrâk etmekte gecikiyoruz.

Târîh bu bâbda birçok misâllerle doludur. Dünyânın en azametli ve şevketli milletleri mücerred sukūt-ı ahlâk yüzünden hufre-i izmihlâle yuvarlanmışlardır. Bunlar bizim için birer ders-i ibret teşkîl etmekte iken biz yine hevâ ve hevesimizde ısrâr edip gidiyoruz.

Düşünmüyor muyuz ki felâket umûmîdir. Maâzallâh bir felâkete ma'rûz kaldığımız takdîrde hangi birimiz o felâketin en acı te'sîrâtından âzâde kalacağız? Uzağa gitmeye hâcet yok. Daha dün düşman ayağı altında kalan yerlerde müslümanlara karşı icrâ edilmekte devâm eden mezâlim tahammül olunur şeylerden midir? Bu fecâyi' karşısında elbette kalbleri sızlamakta olan dindaşlarımız bari bundan sonra olsun dînî, millî vazîfelerini îfâda bir ân tereddüd etmemelidir. Sâhib-i ahlâk bir millet ne kadar büyük muhâtarât ve mehâlik-i siyâsiyye karşısında kalsa sarsılmaz. Mutlakā bu mehâlikin kâffesine galebe çalar. Bu da târîhî bir düstûrdur.

Hiss-i nâmûs, fezâil-i ahlâkıyyenin birincilerindendir. Kalın ve şişkin baldırlarını delikli bir çorabın ridâyı kâzibi altında saklayan insanlar acaba nâmûsu nasıl telakkī ederler?.. Afîf ve vakūr bir tarz-ı tesettürün bedâat-i ulviyyesi karşısında bu hiffet-meşrebâne ve an'ane-şikenâne hareketin ne zevki vardır? Ya kavâid ve usûl-i İslâmiyyenin kabûl ve tahsîn ettiği bir şekilde tesettür etmeli, yahud perde-i âr u hayâyı, ridâ-yı iffet ü edebi de büsbütün çıkarıp atmalı?.. Müslüman isek bir müslüman gibi yaşamayı öğrenmeli, aksi takdîrde âdât-ı İslâmiyyeyi istihfâf edenlerin cezâsız kalmayacağı şübhesizdir. Ef'âlimizin, eşkâlimizin beyne'l-islâm tevlîd eylediği kîn ve husûmetin ittihâd ve tesânüd-i millîye ne kadar büyük darbeler indireceğini az çok hesâba katmak mecbûriyet-i ictimâiyyesindeyiz.

Kavâid ve âdâb-ı umûmiyye hâricinde görülen şeyler; nefsülemirde ma'kūl dahi olsalar merdûddur.

Halbuki selâmet-i akıl erbâbının aslâ kabûl etmeyeceği bu çirkin hâller; havsala-i umûmiyyede vücûda getirdikleri te'sîr i'tibârıyla en basît bir zekâ sâhibi tarafından bile tecvîz edilmemektedir.

Bu hâl böyle devâm ettikçe bize ne derler? "Kadınları üzerinde icrâ-yı hâkimiyyete kādir olamayan vecâib ve merâsim-i dîniyyesinden gāfil insanlar için hâkimiyet, hattâ milel-i sâireye mütefevvık bir hâkimiyet kabûlü nasıl mümkün olabilir?" demezler mi?..

Maksad bu milleti necâta, halâsa sevk etmek ise şâirin [17](این ره که تویروی بترکستانست) dediği gibi bu yol oraya gitmez… Biraz da efkâr ve i'tikādât-ı umûmiyyeye hürmet ve riâyet etmeyi bilmeliyiz ki vâsıl-ı salâh olalım…

KARESİ AHVÂLİ

Zavâllı Dindaşlarımız Neler Çekiyor!

5 – İşgāl zâbitlerinden Şileli Mülâzim-i Sânî Petro ismindeki bir rezîl Balya kazâsı dâhilinde Rum ve Ermenilerden 300 kişi toplar. Bunlar:

– Biz burada hiç olmazsa bir Türk kurbân etmedikçe cebheye gidemeyiz! dediklerinde Petro Balya'nın en asîl ve hamiyetkâr eşrâfından Süleyman Efendi'yi kurbânlığa münâsib görür. Bu zavâllı müslümanı yaka paça tutarlar:

[186] – Sen Kemalistsin! Kemal Paşa'ya silâh ve mühimmât gönderiyorsun!!!.. diyerek sopalarla döğmeye başlarlar. Petro, Süleyman Efendi için esâsen 300 sopa cezâ vermişti. Her nefer olanca kuvvetiyle birer sopa vurur, bu vatanperver müslümanın a'zâsı didik didik olur. Zavâllı bit-tabi' derhâl vefât etmiştir. Bu vak'aya şâhid olan bir Fransız mes'eleyi raporla İzmir'deki Fransa mümessiline yazdığını söylemiştir.

6 – Bigadiç ve Kebsud baskınlarında müfrezelerimizin önünden rezîlâne firâr eden düşman üç gün sonra bu kasabalara gelerek bütün vatanperver gençleri kurşuna dizmişlerdir. Kebsud'da [Bigadiç'te] şehîd edilenlerin mikdarı anlaşılamamış ise de Kebsud'da öldürülen gençlerin sayısı 57 kişiye bâliğ olduğu işitilmiştir. Kebsud gençleri kasaba hâricindeki büyük köprünün üzerine dizilerek şehîd edilmiştir. Mezkûr kasabalarda soyulmadık hiçbir dükkân ve mağâza kalmamıştır.

7 – Yunanlılar minârelerde ezân okuyan müezzinleri kurşunla men' etmekte, bunları:

– Minârelerden Kemalistlere câsûsluk ediyorlar!! diyerek tevkîf veya İzmir'e sevk eylemektedirler!

---

[17] "Bu yol seni (Kâ'be'ye değil), Türkistan'a götürür." (Gidilen yönün tam aksine olduğunu anlatmak için söylenir.)

8 – Edremid ve Burhâniye kazâlarından 68 İslâm kız ve kadını cebren toplattırılarak Manisa'ya gönderilmiş, hayat ve memâtları ve bedbaht âkıbetleri hakkında hiçbir haber alınamamıştır. Bunlardan kim olduğunu söylemek istemediğim (….) isminde bir kadını Yunan Yüzbaşısı Yanko daha evvelden avlamak ister. Diğer bütün İslâm kadınları gibi bu da bit-tabi' muvâfakat edemez. Yanko:

– Bu fâhişedir!

der; kucağındaki kırk günlük çocuğuyla ve diğer bedbaht kadınlarla berâber Manisa'ya sürer. Zavallı zevci bu muâmele karşısında kükremek isterse de kıskıvrak bağlanarak Balıkesir Yunan Tevkîfhânesi'ne gönderilmiştir. Bîçâre adamcağız tevkîfhânede tecennün etmiştir.

9 – Muhtelif nikâtta "muhâfız bölüğü" nâmıyla ikâme edilen Yunan askerleri köyleri büsbütün kurutmuşlardır. Bunlardan Balıkesir'e üç sâat mesâfedeki Yeniköy İstasyonu Muhâfızı(!) Manisalı Mülâzim Vasilaki bidâyet-i işgālden beri çaldığı paralar, zî-kıymet eşyâ sâyesinde bugün bir banker olmuştur. Fakat Papulas ile İzmir Vâlîsi İstriyadis de bu mağsûbâttan hissedârdırlar ve bunu açıktan açığa kendileri de i'tirâftan çekinmemektedirler. Vasilaki'nin mezâlim ve şenâyiinden bîzâr kalan köyler halkı tamâmen Balıkesir'e dökülmüşler, Yunan kumandanlarına şikâyet etmişlerse de:

– O Papulas'ın adamıdır, kimse karışamaz!

cevâbıyla karşılanmıştır!…

10 – Kasabalardaki müslüman lokantalarından yemek yiyen Yunan zâbitân ve efrâdı:

– Parasını Mustafa Kemal Paşa verecektir! diyerek savuşur, kat'iyyen para vermezler!…

11 – İkinci İnönü ve Karahisâr-ı Sâhib muhârebelerindeki zâyiâtlarını telâfî etmek üzere yeni kuvvetler cem'ine başlayan Yunanlıların savurduğu yalanlara insan kahkaha ile güler. Bu yalanlara en çok vâsıta olanlar da İngilizlerdir. Yunan kuvveti toplamak üzere Balıkesir'e gelen İzmir Ordu Erkân-ı Harb Kaymakamı İngiliz Limpus ile Binbaşı Poksel şu sözleri söylemiştir:

– İzmir'e İngiliz orduları da geldi! Anadolu'yu Konya'ya kadar işgāl ettik! Ankara ordusunu dağıttık! Mustafa Kemal Paşa'yı –İzmir'in yolunu sorarken– yalınayak Ankara ovalarında yakaladık!!

İngilizlerin bu sefer kuvvet nâmına Balıkesir'den toplayarak Yunanlılara hediye ettiği Rum ve Ermeniler hep hammâm dellâkleri ile fırıncı çıraklarından ve boyacı gürûhundan ibâretti. On beş, on altı yaşlarında kopiller!.. Daha evvel eli silâh tutan diğer hıristiyanlar da gitmişti. Bunlardan mühim bir kısmı cebhelerde gebermiştir. İngilizler Yahudilerden de asker toplamak istediler, hattâ otuz lira maâş vereceklerdi. Fakat Yahudiler:

– Para ile hayat mı satılır? dediler, muvâfakat etmediler. Şimdi onlardan da câsûs diyerek tevkîfâta başlamışlardır.

12 – Balıkesir'de Gümüşçeşme mevkiinde Yunanlılar bir tayyâre hangarı yapmaya çalışıyorlar.

13 – İstasyon civârında da telsiz telgraf istasyonları vardır.

14 – Akşam gurûbundan sonra sokaklara çıkmak memnû'dur.

15 – İzmir ve İstanbul ile hiçbir tarafa tek bir müslümanın seyâhatine müsâade edilmemektedir.

16 – Kal'a-i Sultâniyye'den Bayramiç, Ezine, Ayvacık, Burgaz, Biga kazâlarıyla Karesi'den Gönen, Tabay, Işıklar, Edremid, Balya, İvrindi ahâlî-i İslâmiyyesi Yunan mezâlimine tahammül edemeyerek dağlara ilticâ etmiş, şimdi Yunanlılara karşı her tarafta müdhiş hareketler başlamıştır. Kirmasti ile Manyas taraflarında da muhtelif çeteler Yunan aleyhine kıyâm etmiştir, Yunanlılar lehine çalışan Çerkes Davud'un hânesini diğer çeteler yakmış, avenesini dağıtmış, Davud Yunanlıların arasına kaçmıştır.

17 – Yunanlılar şimdi kuvvet cem'inde fevkalâde müşkilât **[187]** çekiyorlar. Son parti olarak buldukları kuvvet hapishânelerdeki Yunanlı mevkūfîndir!..

18 – Kuvve-i ma'neviyye nâmına hiçbir şey kalmamıştır. Türk Ordusu deyince dudaklar çatlıyor, yürekler hopluyor.

19 – Yerli hıristiyanlar Balıkesir'in hîn-i istihlâsında kat'iyyen kalmayarak Yunanlılarla birlikte kaçacaklarını söylüyorlar.

ŞUÛN-I MÜHİMME

Cebheler:

Bu hafta cebhenin muhtelif mıntıkalarında müsâdemeler sıklaşmıştır. Müfrezelerimiz Bursa'nın bir sâat kadar civârında düşmana müteaddid baskınlar yapmışlardır. Keşif kollarımız Keşiş Dağı eteklerindedir. Gediz ve Uşak mıntıkalarında da keşif müsâdemâtı eksik olmamıştır. Cebhenin bu hafta en şâyân-ı ehemmiyyet harekâtı Kocaeli mıntıkasında cereyân etmiştir. Kıtaâtımız o havâlîde faâliyete geçerek Adapazarı ve Sapanca'yı istirdâd etmiş ve düşmanı cenûba doğru sürmüştür. Kıtaâtımız ileriye doğru harekâtına devâm etmektedir. bir kısım kuvvetlerimiz de İzmit civârına takarrub etmişlerdir.

İ'tilâf Devletlerinin Muslihâne Tuzakları

Bir taraftan Almanya tehlikesi, diğer taraftan günden güne alevlenen Sûriye'deki harekât-ı milliyye endîşesi Fransızları bizimle anlaşmaya mecbûr etmiştir. Kuvvet-

ten başka bir şey tanımayan Avrupalılar ordumuzun yeniden teşekkül ederek İnönü'nde iki meydan muhârebesini kazandığını gördükten sonra derhâl bize karşı nazarlarını değiştirerek dostluk nağmelerini terennüme başlamışlardır. Şimdi bu husûsta her üç İ'tilâf devleti de müsâbakadadır. Trablusgarb'ı hazm ile meşgûl olan İtalya hepsine takaddüm etmiş, öteden beri İngiliz ve Fransızlardan farklı bir siyâset ta'kîb etmiştir. Onun için bugün İtalya Hâriciye Nâzırı "Türklere karşı olan dostluk siyâsetlerini hiçbir şeyin tağyîr edemeyeceğini, çünkü bu dostluk siyâseti Türk hukūkunun meşrûiyetini tanıyan İtalyan kavminin kanâatinden doğduğunu" söylediği zaman sözüne daha fazla inanıldığı kanâatini beslemekte kendini haklı görüyor.

Memâlik-i Osmâniyyenin Sûriye gibi mühim bir parçasını gasb ile kanâat edemeyerek Adana'yı da yutmak açgözlülüğünde bulunan Fransa ise kendisini her taraftan ihâta eden hâdisâtın tehlikelerini yakından sezinceye kadar şövalye siyâsetinde yürüdü. Müslümanlar için ebediyyen unutulması mümkün olmayan birçok mezâlim ve şenâyi' irtikâbından çekinmedi. Vaktâ ki vaz'iyet-i siyâsiyye tahavvül ederek müttefikleri ile aralarındaki harâretli muhabbetler muntafî olmaya, Anadolu'da da muntazam kuvvetler teşekkül etmeye başladı; hemen Avrupa nikāb-ı siyâsetini yüzüne takarak, kanlı ellerine eldiven giyerek karşımıza çıktı. Şimdi o da eski dostlukları yâd ile cilveler yapıyor. Başvekil Briyan Anadolu'da dökülecek bir damla Fransız kanı olmadığını söylüyor.

Tan gazetesi ise ne diller döküyor: "İsmet Paşa'nın kāhir savleti Yunanlıları kahkarî hezîmete uğratmış, Yunanlıların artık taarruz cür'etleri kırılmış, Türklerin meşrû' olan âmâl-i milliyyelerini tanımak lâzım gelmiş …" Bunun gibi hemen bütün Fransız matbûâtı Fransızların Türklere karşı muhabbetlerinden, hayır-hâhlıklarından bahsediyorlar. Dün barbar olan Türkler bugün şarkın centilmeni oldular. Çünkü bir kuvvet vücûda getirdiler. Çünkü Fransızlar Türklerle anlaşmak mecbûriyetini hissettiler. Türklere karşı biraz güleryüz, birkaç cümle-i takdîriyye gönüllerini teshîr etmeye kâfîdir. Fas, Tunus, Cezâyir'den sonra şimdi Sûriye'de yerleşmek ile meşgūl olan Fransa için ta'kībi elzem ve nâfi' olan bu siyâsetin şimdiye kadar gecikmesi bâdî-i hayrettir.

İngiltere'ye gelince, o eski kurt, müttefiklerinin bu hareketleri karşısında aykırı bir siyâset ta'kīb ile bütün şarkın, bütün İslâm âleminin husûmet ve muhâcemâtını kendi üzerine celb edecek değil ya. Mâdem ki Türkler kuvvetlenmişler, ordular teşkîl etmişlerdir; mâdem ki Türkleri ezmek mümkün olmayacak bir vaz'iyet husûle gelmiştir; o hâlde Türk dostluğunu yalnız müttefiklerine hasr etmek İngiliz desâtîr-i siyâsiyyesine elbette muvâfık düşmez. Onun için o da müttefikleriyle berâber aynı nağmeyi terennüm etmeye başlamıştır. Şimdi İngiltere'nin gerek ricâl-i resmiyyesi, gerek matbûâtı Türklere karşı şiddet politikasının ta'dîl edildiğini göstermek için propagandanın her türlüsüne mürâcaattan geri durmuyorlar. Avâm Kamarası'nda Şark Mes'elesi müzâkere edilirken Hazîne Nâzırı Çemberlayn Türk-Yunan harbinde bî-taraflığın muhâfaza edileceğini resmen teblîğ ediyor. Harbiye Nâzırı Çörçil İngiltere'nin Türklere karşı sulh siyâseti ta'kîb etmesi lüzûmunu ileri sürüyor. Diğer taraftan *Times* gazetesi bu husûsta mühim bir makāle neşrederek Türklerle hakīkī ve devâmlı bir sulh te'sîsi mütâlaasını serd ediyor. *Daily Mail* Yunan galebesinin gayr-i mümkin olduğunu söylüyor. *Morning Post* Ankara ile uzlaşılmasını tavsiye ediyor. *Daily Express* ise işi daha açığa vuruyor, İtalya ve Fransa'yı taklîden bu husûsta derhâl bir i'tilâf akdine teşebbüs olunması lüzûmunu dermiyân ediyor. Diğer taraftan İngiliz efkâr-ı umûmiyyesinin **[188]** İngiliz-Yunan mukārenetine aleyhdâr olduğu, Türklerle sulh te'sîsi lâzım geldiği kanâatinde olduğunu da gazeteler muttasıl neşredip duruyorlar. Hurin Mans Mustafa Kemal Paşa hazretlerini Gâzî sıfatıyla tebcîl ediyor. Bazı müslüman cem'iyetlere Ankara ile İngiltere'nin arasını bulmak için çalışmaları ilhâm olunuyor. Bütün bu haberleri bize îsâl için Avrupa ajansları müsâbaka edip duruyorlar. Vâkıâ İngilizler henüz müttefikleri derecesinde bize dostluk nağmelerini terennüme başlamamışlardır; fakat oraya doğru mühim hatveler atılmakta olduğu da sezilmez değildir. İngilizleri pek iyi bilen *Tempo* gazetesi Türklerin gālibiyeti hâlinde İngiltere'nin herkesten ziyâde Türk dostu olacağını söylüyor ki çok doğrudur.

Görülüyor ki bugün İ'tilâf Devletlerinin bize karşı siyâsetleri başka bir mecrâya dökülmüştür. Hâdisâtın inkişâfâtı, vaz'iyet-i umûmiyyenin îcâbâtı olarak İ'tilâf Devletleri böyle bir siyâset ta'kībine mecbûriyet hissetmişlerdir. Avrupa ufuklarındaki siyâh bulutlar henüz zâil olmamıştır. Bilakis son günlerde daha ziyâde kesâfet peydâ eylemeye başlamıştır. Diğer taraftan şarkta, İslâm âleminde de yeni yeni harekât, ihmâl edilemeyecek tertîbât ve teşkîlât vukūa gelmektedir.

Büsbütün başka şekle giren Amerika'nın vaz'iyeti ise bilhassa İngilizleri hayli düşündürmektedir. Avrupa her taraftan tehlikelerle muhâttır. Yeni bir yangının zuhûru endîşesi henüz ber-taraf edilmiş değildir. Bu kadar gavâil ve hâdisât karşısında kuvâ-yı İslâmiyyenin merkezi olan Anadolu'dan cihâd seslerinin mütemâdiyen İslâm âlemine aksetmesi, buradaki istiklâl ateşinin etrâfa kıvılcımlar saçması elbette ihmâl olunacak bir mes'ele, müzminleşmesine meydân verilecek bir hâl değildir. Onun

için İ'tilâf Devletleri bugün kıramadıkları bu kola ellerini uzatmak mecbûriyetini hissetmişlerdir. Belki de bu sûretle onu atâlete uğratmış fikrine kapılmışlardır. Hattâ –eğer sahîh ise– vârid olan son bir habere göre müttefik devletler başvekîlleri İzmir ve Trakya'yı derhâl tahliye eylemesi lüzûmunu ültimatom şeklinde Yunan'a teblîğ etmişlerdir. İhtimâl ki bu haber henüz nâ be-mevsimdir. Fakat er geç bu olacaktır. Onlar Yunan'ın başına gelecek felâketi görüyorlar. Böyle bir teblîğde bulunmuşlarsa Yunan'a acıdıklarındandır. Yunan sürülerinin sağ sâlim Anadolu'dan çekilebilmeleri büyük bir muvaffakıyettir. Fakat inşâallâh buna meydân kalmayacak, Anadolu onlara mezâr olacaktır.

(وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَىَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ)[18]

İslâm Harekâtı:

Sûriye'deki müslümanlar ecnebî istîlâsına karşı mücâ-hedelerine devâm ediyorlar. Hamâ ve Humus şimâlinde Arab harekât-ı milliyyesi kesb-i şiddet etmiştir. Urbân şimendüfer istasyonlarına mütemâdiyen taarruzâtta bulunmaktadır. Fransızların müslüman memleketlerinde yerleşmek husûsundaki teşebbüsât ve harekâtı müşkilâta uğramıştır.

Mısır'daki karârsızlık devâm ediyor. Üç gün devâm eden iğtişâşâtta telef ve mecrûhların mikdarı birkaç bine bâliğ olmuştur. Halk Hidîv Fuâd'ın şiddetle aleyhindedir. İngilizlerin vermiş olduğu müsâadâtı milliyetperverler kâfî görmüyor. Bunlar tatmîn edilmedikçe iğtişâşâtın teskîni mümkün değildir. İngiliz Fevkalâde Komiseri Mareşal Alenbi Britanya hükûmetinin Mısır hakkında muslihâne ve müsâlemet-perverâne bir siyâset ta'kîb eylediğine dâir bir beyânnâme neşretmiştir.

Trablusgarb müslümanları da memleketlerine müstevlî olan İtalyanlara karşı kıyâm etmişlerdir. İtalya asker sevk ederek kanlı müsâdemeler olmuştur.

Arnavudluk ordusu kemâl-i faâliyetle teşkîl ve techîz olunmaktadır. Orduyu tanzîm ve idâre husûsunda eski Türk zâbitleri pek çok gayretler ve fedâkârlıklar göstermektedir.

Yunanın Vaz'iyeti:

Kahraman ordumuzun savleti endîşesiyle titreyen, ihtilâf ve tefrikalar içinde yüzen, kābiliyet-i harbiyyesi kalmadığı gerek Yunan ricâl-i askeriyyesince ve gerek bütün devletlerce tahakkuk eden Yunan ordusunun kırılmış ma'neviyâtını takviye etmek üzere prensler, velîahdler, başvekîller ve nâzırla birlikte kemâl-i debdebe ile İzmir'e gelen Yunan Kralı birçok beyânnâmeler neşrederek ordusunu ittihâda da'vet etmiştir. Fakat Venizelos tarafdarlarının mütemâdiyen Kral aleyhinde propagandasından, tertîbât icrâsından bir ân geri kaldıkları yoktur. Hattâ İzmir'de Kral'ın bombalarla sû'-i kasda ma'rûz olduğu, vahîm sûrette yaralandığı hakkında haberler de geldi. Bu haberler henüz tahakkuk etmemekle berâber Kral'ın şiddetli bir hastalığa tutulduğu anlaşılmıştır. Kraliçe alelacele İzmir'e gelmiştir. Başvekîl geriye dönmüştür. Yunan'ın tâlii artık nekbete münkalib oldu. Mezbûhâne harekette bulundukça daha ziyâde çamura batıyor. Yunan'ın müdhiş felâket günleri yakındır.

Yunan Mezâlimi:

Yunanlılar Balat'ı işgāl eder etmez (20 ve 21 Mayıs'ta) hamiyetleriyle müştehir eşrâftan Hacı Sa'dullâh Efendizâde Âdil ve birâderi Bekir efendilerin hâne, dükkân ve kahvelerini hedm ve derûnlarında bulunan zahîre ve eşyâyı kâmilen ihrâk [ve] yağmâ etmişlerdir. Mûmâileyhimânın uğradıkları zarar ve ziyân on bin lirayı mütecâvizdir. Bundan başka diğer beş zâtın evlerine girilerek bütün eşyâ soyulmuştur. Câmi'-i Kebîr'e giren Yunan askerleri kıymetdâr altı halıyı ve Belediye Dâiresi'nden de biri büyük diğeri küçük iki halıyı gasb etmişler, Hükûmet Konağı'nın bilumum mobilyalarını ve toplayarak ahâliden aldıkları elli mekkâreye tahmîlen Kebsud'a götürmüşlerdir. Hükûmet devâirinde mevcûd bütün evrâk, defâtir, dosya ve sâire ihrâk edilmiş, gayr-i kābil-i nakl eşyâ kâmilen tahrîb ve de[v]âir telvîs olunmuş, bütün camlar ve çerçeveler kırılmıştır.

[18] Şuarâ Sûresi, 26/227.

Ankara Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (275), altı aylığı (150)
kuruşdur.
Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.
İdârehâne
Ankara'da
Hürriyet Oteli karşısında
İhtârât
Abone bedeli peşindir.
Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.
Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.
Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.
Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

2 Temmuz 1921 | 26 Şevvâl 1339 | Cumartesi | 2 Temmuz 1337 | Cild: 19 - Aded: 486

SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDEN

Mütefekkirleriniz anlamıyorlar sanırım,
Ki çemenzâr-ı terakkîde atılmış her adım,
Değişir büsbütün akvâma, cemâ'âte göre.
Başka bir kavmin izinden yürümek, çok kerre
Âdetâ mühlik olur; sonra, ne var, her millet,
Gözetir seyr-i tekâmülde birer ayrı cihet.
Bir de hâtırlamıyorlar ki, umûmen beşerin
Dâimâ koştuğu son maksada yükselmek için
Tutacak silsile akvâma değildir hep bir;
Belki her millet için ancak o "mâhiyyet"tir,
Ki kopar kendisinin rûh-i umûmîsinden.
Şimdi, bir kavmin içinden mütefekkir geçinen
Zümre, evvelce bu "mâhiyyet"i takdîr ederek,
Sonra kaç safhası mevcûd ise tenvîr ederek,
Çekecek oldu mu önden o İlâhî feneri;
Arkasından da cemâat yürür artık ileri.
Rûhudur çünkü karanlıkta elinden yedecek,
Yolcu şaşkın mı ki dursun, mütemâdî gidecek.

Mütefekkirleriniz dîni de hiç anlamamış;
Rûh-i İslâm'ı telâkkileri gâyet yanlış.
Sanıyorlar ki: Terakkîye tahammül edemez;
Asrın âsâr-ı kemâliyle tekâmül edemez.
Bilmiyorlar ki: Ulûmun ezelî dâyesidir;
Beşerin bir gün olup yükselecek pâyesidir.
Mündemic sîne-i pâkinde bütün insanlık...
Bunu teslîm eder insâfı olanlar azıcık.

Müslüman unsuru gâyet mütedennî, doğru,
Şu kadar var ki değildir bu onun mahzûru.
"Müslümanlık" denilen rûh-i İlâhî, arasak,
"Müslümânız!" diyen insan yığınından ne uzak!
Dîni tedkîk edeceksek, dönelim haydi geri;
Alalım neş'et-i İslâm'a yakın bir devri:
O ne dehşetli terakkî, o ne müdhiş sür'at!
Öyle bir hârika gösterdi mi insâniyyet?
Devr-i fetrette kalan, hem de asırlarca kalan;
Vahşetin, gılzetin a'mâkına daldıkça dalan;
Gömerek dipdiri evlâdını kum çöllerine,
Bunda bir neşve duyan hiss-i nedâmet yerine!
Önce dağdan getirip yonttuğu taş parçasını,
Sonra hâlik tanıyan bir sürü vahşî yığını;
Nasıl olmuş da, otuz yılda otuz bin senelik
Bir terakkî ile dünyâya kesilmiş mâlik?
Nasıl olmuş da o fâzıl medeniyyet, o kemâl,
Böyle bir kavmin içinden doğuvermiş derhâl?
Nasıl olmuş da zuhûr eyleyebilmiş Sıddîk!
Nereden gelmiş o Haydar'daki irfân-ı amîk?
Önce dehşetli zıpırken, nasıl olmuş da, Ömer
Sonra bir adle sarılmış ki: Değil kâr-ı beşer?
Hâil olsaydı terakkîye eğer Şer'-i mübîn,
Devr-i mes'ûd-kudûmuyle giren asr-ı güzîn,
En büyük bir medeniyyetle mi eylerdi zuhûr?
Mündemic olmasa rûhunda onun nâ-mahsûr

Bir tekâmül, o kadar hârika nerden doğacak?

Mütefekkirleriniz, anlaşılan, pek korkak,
Yâhud ahmak... İkisinden bilemem hangisidir?
Sanıyorlar ki: "Bugün Avrupa tekmil kâfir;
Mütedeyyin görünürsek, diyecekler, barbar;
Libri pansör* geçinirsek, değişir belki nazar."

Şark'ı baştan başa yıllarca dolaştım, gezdim;
Hem de oldukça görürdüm... Kafa gezdirmezdim.
[191] Bu Arabmış, bu Acemmiş, bu Tatarmış demedim;
Müslüman unsurunun hepsini gördüm kendim.
Küçük âdemlerinin rûhunu tedkîk ettim.
Büyük âdemlerinin fikrini ta'mîk ettim.
İstedim, sonra, neden böyle Japonlar yüksek?
Nedir esbâb-ı terakkîsi? Yakından görmek.
Bu uzun boylu mesâî, bu uzun boylu sefer,
Bir kanâat verecekmiş bana dünyâda meğer.
O kanâat de şudur:
Sırr-ı terakkînizi siz,
Başka yerlerde taharrîye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;
Çünkü her noktada taklîd ile sökmez hareket.
Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini;
Veriniz hem de mesâînize son sür'atini.
Çünkü kābil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyyeti yok san'atin, ilmin; yalnız,
İyi hâtırda tutun ettiğim ihtârı demin:
Bütün edvâr-ı terakkīyi yarıp geçmek için,
Kendi "mâhiyyet-i rûhiyye"niz olsun kılavuz;
Çünkü pek saçmadır ümmîd-i selâmet onsuz.

Mehmed Âkif

Hasımlarımızın Efkârı Ne İçin Ânî Bir Sûrette Tahavvül Eyledi?

قال الله تعالى (تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتّٰى)[1] (وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ)[2] = Sen küffârı müttefik sanırsın. Halbuki öyle değildir. Her birinin kalbleri yekdiğerine zıd menviyyât ile müteferriktir. Yevm-i kıyâmete kadar biz küffâr arasına adâvet ilkā eyledik."

*
* *

Anavatanın hâinâne bir sûrette çiğnenmesi, parça parça edilerek bir daha İslâm'a melce' olamayacak bir derece-i izmihlâle uğratılması için yapılan hâinâne ittifâkların, iblîsâne azimlerin gālibâ bâğları çözülmekte olduğunu görüyoruz. Evet muhakkak çözülecek, İslâmiyet'i ihâta eden menhûs felâket bulutları âfâkımızdan elbette sıyrılacak, kâinâtı tenvîr eden şems-i İslâmiyyet küsûftan kurtularak düşmanlarımızın gözlerini kamaştırmaya tekrâr başlayacaktır. Müslümanların çok zamandır geçirmekte oldukları felâket günleri elbette büyük bir saâdet devresi hâzırlayacaktır.

Biz Anadolu halkı bu kanâat ve îmâna şimdi mâlik olmuş değiliz. Müttefikler bizi silâhlarımızdan tecrîd ederek ellerimiz bağlı iken Yunan gibi bir kelb-i akūr sürülerini üzerimize saldığı, cebhelerde asker bulunmadığı zaman kanâat ve îmânımız nasıl ise şimdi de ondan farklı değildir. Anadolu hükûmeti bundan bir sene evvel ne süngüye, ne topa tüfenge i'timâd etmiyor; ancak kuvvetli azmine, sarsılmaz îmânına istinâd ediyordu.

İşte Anadolu azm ü îmânının yetiştirdiği îmânlı ordumuz inâyet-i Hak ile düşmanı kolay kolay içinden çıkılamayacak bir hufre-i mağlûbiyyet ve felâkete düşürdü ve inşâallâh bundan sonra böyle tamâmıyla vazîfesini yapacak, milletimiz ebediyyen kurtulacaktır.

Biz bunu biliyor ve görüyoruz. Fakat biz Anadolu müslümanları bu istikbâli Avrupa siyâset mekteplerinin dürbünleriyle değil İslâmiyet dürbünüyle gördük ve görmekteyiz. Cenâb-ı Allâh'ın Kur'ân'da vaad eylediği zaferleri bekledik ve daha da bekliyoruz. Bizim dînimiz nasıl asr-ı saâdette İslâmın **[191]** ilk ordularını en müşkil zamanlarında vahiyleri ile tatmîn, zafer vaadleriyle takviye ve te'mîn etti ise şimdi de on üç asır sonra emsâli hiçbir milletin başına gelmemiş bir felâket hufresinde iken biz müslümanları tatmîn ve takviye etmektedir.

Avrupa'nın muazzam ve muzaffer devletlerine istinâd eden Yunan sürülerinin Anadolu içerilerinde sellemehüsselâm icrâ-yı şenâate, imhâ-yı İslâmiyyet'e koyulduğu bu sırada silâh ve kuvvetten mahrûmiyet bizi ye'se düşürecek yerde bilakis azme, îmâna sevk ediyordu. Çünkü bu ve bunun emsâli âyât-ı celîlenin mübeşşirât-ı ma'neviyyesi kulûb-ı muvahhidîne nesîm-i sabâ gibi fısıldıyor ve diyor ki: Ey müslümanlar sizi imhâya, i'dâma karâr veren muazzam gördüğünüz düşmanlarınızı tam ma'nâsıyla ittihâd ve ittifâk edebilmiş zannetmeyiniz. Her biri yekdiğerine müteâkis efkâr-ı siyâsiyye ile müteferriktir. Yunan ve İtalyan menâfi'-i siyâsiyyesinin birleşmesi kābil olmadığı gibi İngiliz ve Fransızlar arasındaki nokta-i siyâset de kesb-i ittihâd edemez. Her birerleri ayrı ayrı noktaları istihdâf etmektedir. Bugünkü takındıkları vaz'iyet çok geçmeksizin değişecektir. İmhâ-yı İslâmiyyet kıyâmete kadar mümkün olmayacaktır. Bu her zaman böyle cereyân edecektir. Her ne vakit İslâmi-

* Dinsiz.

[1] Haşr Sûresi, 59/14.

[2] Mâide Sûresi, 5/64.

yet'i itfâya ittifâk eder gibi görünürlerse siz korkmayınız. Metâneti, azm ü îmânı bırakmayınız.

İşte dünyâyı hayretlere ilkâ eden Anadolu mukâvemetinin bugünkü ahvâlinin içyüzü ve hakîkî âmili ancak budur. Bugünkü hâl on asır evvel parlayan bu dînin arkası kesilmeyen ve ilelebed kesilmeyecek olan mu'cizelerinden biridir.

İngilizlerle Fransızların lisânları hayliden hayli değişti. İngilizler Türkiye ile devâmlı bir sulh akdi lüzûmundan bahsetmeye başladılar. Eğer İngilizlerin bu sözlerinde ciddiyet varsa bizi sevdiklerinden ve bize karşı merhametlerinden değil, siyâsetlerinin sevk-ı tabîî ile başka bir mecrâya dökülmek mecbûriyetinde kaldığını hissetmelerindendir. [3](كُلَّمَا اَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللهُ) âyet-i celîlesinde meknûz esrâr-ı ilâhînin yeni bir tecellîsine atfetmek lâzım gelir. Eğer İngiliz ricâl-i siyâsiyyesi bugünkü sözlerinde samîmiyetten mahrûm iseler, bu evvelki âdetleri vechile bizi imhâ için müretteb bir hud'a siyâseti ise [4](وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللهُ وَاللهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ) âyet-i celîlesinin esrârı zuhûr edinceye kadar sabr u sebât edeceğiz. Pek yakın âtîde bizi düşürmek istedikleri tuzağa elbette kendileri düşecek, pek samîmî bir sûretle sulh akdetmeyi arzuda gecikmeyeceklerdir.

Bu kadar metîn azm ü îmâna mâlik olan kesîf bir İslâm kitlesini imhâ etmenin imkânsızlığını kâinât anlamakta gecikmeyecek, millet-i İslâmiyye ve Müslümanlık düşmanlara rağmen yaşayacak, parlak bir devre-i hayâtiyyeye girecektir. Anadolu'da ma'sûm kanları döken, hâtır ve hayâle gelmedik şenâatler irtikâb eden o mel'ûn Yunan ordularının Anadolu ve Rumeli'de tamâmen makhûr olduğunu inşâallâh pek yakın bir zamanda görmekle karîrü'l-ayn olacağız.

İslâmiyet'in bu defa başına gelen vak'a sene-i hicrînin dördüncüsünde cereyân eden vak'aya hemen hemen benzemektedir. Bütün müşrikîn İslâmiyet'i imhâya ittifâk ederek bütün kabâilden asker ve ordular toplayarak Medîne-i Münevvere'ye hücûm ettikleri bir sıra, bir müddet İslâmiyet'in cenâh-ı re'fetinde selâmetle geçinmiş olan Benî Kureyza halkı gördükleri mürüvvetlere rağmen müşrikîn ile berâber olmuşlardı. İslâm ordusunun tedârik ve hâzırlığı, ancak Mekke müşrikleriyle müttefikleri olan kabâil-i askeriyyeye karşı bir müdâfaa harbi yapabilecek bir hâlde idi. Benî Kureyza Yahudileri hiç hesâbda yoğidi. Benî Kureyza pek müşkil bir zamanda İslâmiyet'i imhâ edenlere iltihâk etmiş ve mevki'leri i'tibârıyla saff-ı harbde hendek gerilerinde harb etmekte olan muhâribilerden ziyâde Medîne-i Münevvere'deki İslâm'ın harîm-i ismetini tehdîd eylemişti. Bu haber mücâhidîn-i ashâbı pek büyük dehşetlere ilkâ edebilir, kuvve-i ma'neviyyeyi bütün bütün kırabilirdi. Hazret-i Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Sa'd ibni Muâz ile Sa'd ibni Ubâde radıyallâhü anhümâ hazretlerini maiyyetindeki bazı ashabla hakîkat-i hâli istikşâf için Benî Kureyza'ya gönderdi. Oraya gelecek haberin gâyet mektûm tutulması için emir verdi. Sa'deyn-i müşârunileyhimâ haberin sıhhatini, hakîkatin vahâmetini anladı. Resûl-i Ekrem'in ta'yîn buyurduğu parola ve işâretle –ki Arab lisânında o zamanki ıstılâhta "lahn" ta'bîr ederlerdi– gizlice ma'lûmât verdiler. Müttefik müşrikîn askeri bir taraftan sıkıştırmakta, bir taraftan Benî Kureyza Yahudileri harîm-i ismete doğru yürümekte. İşte böyle müşkil bir ânda Hazret-i Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem:

– "[5](ابشروايامعشرالمسلمين) zemzeme-i kudsiyyesiyle ashabı tebşîr ediyordu: Bütün Yemen, Kisrâ (İran), Kayser ve İstanbul hazâininin anahtarları bana verildi. Kayser'in mavi, Kisrâ'nın kırmızı köşklerini karşımda görüyorum. Sizler bu yerlere mâlik olacaksınız." kelâm-ı şerîfi ile mücâhidîn-i ashâba sekînet-bahş oluyordu. Hemen bir-kaç gün sonra müşrikîn, ashabın gayr-i kābil-i nüfûz müdâfaa hatlarının yarılmasındaki imkânsızlığı anlayarak yerlerine döndüler. Ahzâb vak'ası düşmanın hezîmetiyle netîcelendi. Derhâl İslâm ordusu Be-nî Kureyza üzerine yürüdü. Umûmunu esîr aldı. Oradaki vakit vakit feverân eden fesad ocağı imhâ edildi. Hattâ Sa'd bin Muâz radıyallâhü anh hazretleri Hendek harbin-de mecrûh düşmüştü. Cerîhası ağırdı. (اللهم لاتمتنى حتى نقرعينى من بنى قريضة) = "Yârabbi bana Kureyza'dan İslâm'ın intikām aldığı günleri göstermeden beni öldürme." diye duâ ediyordu. Şehîd-i müşârunileyhin duâsı kabûl **[192]** olundu. Benî Kureyza cezâ-yı sezâsını gördüğünde Hazret-i müşârunileyhin yarası iltiyâm-pezîr olmakta idi. Tekrâr duâ etti: "Artık karîrü'l-ayn oldum. Ey ulu Tanrım. Benim için başka bir cihâda vusûl mümkün değilse, cihâddan nasîbim kesildiyse hemen bu aldığım cerîhayı sebeb-i mevtim kıl ki bu mühim ve mukaddes cihâdın şehîdlerinden olayım." diyerek yalvardı. Kazârâ cerîhasının üzerine bir keçi uğramak netîcesinde nezf-i demden Hazret-i müşârunileyh şehîd oldu.

Hülâsa Avrupa devletleri pek yakın bir zamanda Anadolu istîlâsının, İslâmiyet imhâsının imkânsızlığını idrâk ederek işin içinden sıyrılmaya başlayacak, biz müslümanlar da an-karîb harîm-i ismetimize sokulan Yunan hâinlerinin tamâmıyla kahr u imhâ olunduğunu görmekle mübâhî ve karîrü'l-ayn olacağız. Tevfîk ve imdâd Allâh'tan.

Karahisâr Meb'ûsu **Hoca Şükrü**

[3] Mâide Sûresi, 5/64.

[4] Enfâl Sûresi, 8/30.

[5] Müjdeler olsun ey müslümanlar!..

TANZÎMÂTÇILIK BU MEMLEKET İÇİN MAHZ-ı FELÂKET OLMUŞTUR

–Büyük Millet Meclisi A'zâ-yı Muhteremesine–

Bir asra karîb zamandan beri münevver tabaka arasında salgın bir sûrette hüküm süren ıslâhât illetine tutulmayan mütefekkirlerimiz pek azdır. Memleketimizde önceleri mahdûd mikdarda bulunan bu ıslâhâtçı zümre ecnebî irfânı, Frenk usûl-i terbiyyesi üzerine kurulan maârif fabrikası mahsûl vermeye başladıktan sonra hayli çoğaldı. Bunların umûr-ı millette âmil olmaya başladığı zamandan beridir ki memlekette mücâdelât-ı ictimâiyye baş gösterdi ve bunun netîcesi olmak üzere türlü türlü teceddüdler, bid'atler, ikilikler husûle geldi.

Bir taraftan örfî ve keyfî idârelerin husûl ve istikrârı, diğer taraftan devletin zimâm-ı mukadderâtını ellerinde tutan ricâl-i idâre ve ilmiyyenin dûçâr olduğu atâlet ve rehâvetin te'sîri ile inhitâta yüz tutmaya başladıktan sonra Devlet-i Osmâniyye biri hulûl-i cebrî, diğeri de hulûl-i muslihâne olmak üzere iki nevi' tazyîk-ı hâricîye ma'rûz kalmıştı: Rusya cebr u kahr ile Saltanat-ı Osmâniyyeyi ezmek, yeryüzünden kaldırmak istiyordu. Avrupa ise muslihâne bir sûrette devletin urûkuna hulûl ederek menâfi'-i iktisâdiyye ve siyâsiyyesini te'mîn eylemek siyâsetini ta'kîb ediyordu. Vâkıâ bu hareket birincisi gibi şedîd ve serî' değildi. Avrupa'nın gâyesine vâsıl olması uzun zamana mütevakkıftı. Binâenaleyh zâhiren tehlikesiz görünüyordu. Fakat milletin ma'neviyâtına da icrâ-yı te'sîr ederek onu temelinden, rûhundan sarsmak i'tibârıyla tehlikesi ötekinden daha müdhiş idi. Rusya bir ayı gibi maddî hareket ediyordu. Avrupa ise –iktisâdî, siyâsî ve harsî nüfûz ile– bir kurt gibi için için vücûd-ı devleti kemiriyordu. Onun içindir ki Devlet-i Osmâniyye Rusya'ya karşı müdâfaa vaz'iyetine geçtiği hâlde Avrupa'ya karşı kapılarını açmak gafletinde bulundu. Ya tehlikeyi sezemeyerek yahud tahakkuku uzun zamanlara mütevakkıf olduğuna aldanarak o husûsta hakkıyla mücâdeleye girişmedi. Bilakis Avrupa sermâyesinin, Avrupa harsinin, Avrupa te'sîsât ve nizâmâtının memlekete duhûlünü teshîl etti. Hattâ zannetti ki memleketin dûçâr olduğu inhitâtın sebebi o tanzîmât ve teşkîlâttan mahrûmiyetidir.

Avrupa'ya gidip de oranın şa'şaasıyla gözleri kamaşan, onların efkâr ve ma'lûmâtıyla zihinleri dolan birtakım zevât vatanlarına avdet ettikten sonra artık her şeyi bozuk görmeye başladılar. Memleketi inhitâttan kurtarmak için mevcûdu yıkarak garblılaşmış olan o kof kafalarına, Frenkleşmiş olan ictimâî ve siyâsî tasavvurlarına göre yeni bir hey'et-i ictimâiyye teşkîlini elzem addettiler. Milletin mâzîsini, an'anâtını, esâsât-ı ictimâiyye ve desâtîr-i i'tikādiyyesini hiç nazar-ı ehemmiyyete almayarak ona tamâmıyla garbda gördükleri nizâm-ı ictimâî ve şekl-i siyâsîyi vermekten başka çâre-i selâmet olmadığı zehâbına düştüler. Halbuki bizim bütün müessesâtımız sırf İslâmî mebde'lerimizle İslâmî telakkīlerimizden doğmuş olduğu için bunların yerine mebâdî ve telakkıyât-ı garbiyye üzerine kurulmuş yeni birtakım müesseseler ikāme edebilmek için eskilerinin izâlesi lâzım geliyordu. Zâten devleti terakkīden alıkoyan din olduğu fikri bazı zihinlere yerleşmişti. Ulûm ve fünûn-ı müsbetenin tekâmülünü ta'kīb etmediğimiz için garbdan geri kaldığımız unutuluyor, tevakkuf ve inhitâtımızdan bize rehberlik eden ulemâ ve ricâlimiz ithâm olunmuyor da bütün seyyiât ve nakāis pek haksız olarak dîne atfolunuyordu. İslâm'ın şa'şaa-nisâr bir medeniyetle insâniyeti i'lâ ettiğinden, Devlet-i Osmâniyye'yi emsâlsiz bir satvet ü şevketle te'sîs eylediğinden, bâhusûs medeniyet-i garbiyyenin bile ona medyûn-ı şükrân bulunduğundan tegāfül edilerek mâni'-i terakkī olduğuna hükmediliyordu. Binâenaleyh onlara göre Devlet-i Osmâniyye'nin teâlîsi için bütün teşkîlât ve müessesâtını, kavânîn ve nizâmâtını taht-ı te'sîrinde bulunduran dînin nüfûz ve hâkimiyetinden hükûmeti tecrîd etmek, Fransa'da olduğu gibi sırf cismânî bir şekle koymak **[193]** iktizâ ediyordu! Zâten Avrupa'nın Devlet-i Osmâniyye'ye karşı husûmet göstermesi dîn-i İslâm ile mütedeyyin olmasından dolayı değil miydi? Eğer Devlet-i Osmâniyye, hükûmeti dînin te'sîrinden tecrîd eder, büsbütün cismânî esâslara müstenid bir hükûmet teşkîl ederse o zaman tamâmiyet-i mülkiyyemizi tekeffül(!) etmiş olan Düvel-i Muazzama'nın müzâheret ve teveccühünü bizden esirgemesine hiçbir sebeb kalmamış olacaktı!

İşte Tanzîmât i'lân olunduğu sıralarda memleketin mukadderâtını ellerine geçiren bir kısım ricâl-i siyâsiyyemiz bu sûretle düşünürlerdi. Tabîî onlarda bu hâlet-i rûhiyyeyi husûle getiren garb irfânı, garb tahsîl ve terbiyesiydi. Muslihâne bir sûrette urûk-ı hayâtiyyesine hulûl ile Devlet-i Osmâniyye'yi içinden kemirmeye azmeden Avrupa daima bu fikri ilhâm etmekten geri durmaz, her fırsattan istifâde ile zehirlerini saçardı. Bu uğurda sarf ettikleri milyonlar, ihtiyâr eyledikleri zahmetler cidden şâyân-ı hayrettir. Kim iddiâ edebilir ki Avrupalıların bize karşı ıslâhâtın lüzûmundan bahsetmeleri Devlet-i Osmâniyye'nin hayrına, hakīkaten terakkī ve teâlîsine ma'tûf idi? Hiç şübhe yok ki bütün maksadları devletin bünye-i ictimâiyyesinde bir sarsıntı husûle getirmekti. Devlet-i Osmâniyye'yi en kaviyyü'ş-şekîme hükûmetler derecesine is'âd eden esâsât-ı dîniyyeden uzaklaştırmak Avrupalıların umde-i âmâli idi. Vezîrlerimizin mahrem-i

esrârı, ricâlimizin hayırhâh müsteşârları, çocuklarımızın emîn mürebbîleri olup, mütemâdiyen zihinlere bu fikirleri aşılıyorlardı.

İnkâr olunamaz ki Devlet-i Osmâniyye tevakkuf ve inhitâta başlamıştı. Fakat bunun hakîkî sebebini taharrî etmek ve ona göre ıslâhı çâresine tevessül eylemek iktizâ etmez miydi? Dînin hangi noktası, hangi düstûru milleti terakkîden alıkoymuştu? Saltanat-ı Osmâniyye'nin asırlarca şevket ü azametini te'mîn etmiş olan şerîat kürsüleriyle medreseler, yani adâlet mahkemeleriyle ilim ve irfân müesseseleri eğer eskisi gibi vazîfelerini îfâ edemiyorlardıysa onları ıslâh edecek çâreleri bulmak ve tatbîk etmek lâzım gelmez miydi? Tanzîmâtçılar niye onları elîm bir vaz'iyet içinde bıraktılar da onların yanı başında Fransız mahkemeleriyle Fransız mekteplerinden basmakalıp alınmış olmasından dolayı muhît ile aslâ münâsebeti olmayan, memleketimizde bizzat Fransa kadar yabancı yepyeni tarzda mahkemeler, mektepler vücûda getirdiler? Tanzîmâtçıların şerîat mahkemeleriyle medreseleri büsbütün kaldırmayarak o vaz'iyette bırakmalarına kendilerinden daha akıllı, daha kadir-şinâs olan halkın o müesseselere karşı merbûtiyetlerinden çekinmelerinden başka acaba bir sebeb gösterilebilir mi? Mürûr-ı zamân ile onların kendi kendine çökmeleri fikrinde bulunduklarını inkâr olunamayacak bir hakîkattir.

İşte Tanzîmât'tan sonra vücûda getirilen yeniliklerin hepsinin üzerinde bizim telakkıyâtımıza, bizim mebde'lerimize karşı derin bir husûmet rûhunun bütün tezâhürâtı intıbâ' etmiş olduğu vâzıh bir sûrette görülür.

"Teceddüd" diye tavsîf edilen bu yeniliklerden devlet ve millet acaba ne istifâde etti? İstifâde şöyle dursun, asırlardan beri teessüs etmiş akāidi, efkârı, telakkıyâtı, an'anâtı, hissiyâtı, ahlâkı harâb etti; sözün kısası memleketi tâm bir fevzâ-yı ma'nevîye doğru sürükleyip götürdü.

O devirdeki ricâl-i hükûmetimiz sandılar ki: Müessesât-ı garbiyye taklîdlerini ve berâberinde Avrupalıların telakkīlerini, mebde'lerini getirivermekle Avrupa hükûmetlerinin muhabbetlerini celb edecekler de bu sûretle eski husûmetlerini tahfîfe, eski hodkâmlıklarını ta'dîle muvaffak olacaklar. Bu bâtıl zan üzerine memleketi İslâm'dan uzaklaştırmak mecbûriyet-i kat'iyyesinde bulunduklarına kāni' oldular. Fakat bu kadar fedâkârlığa mukābil Avrupa ne husûmetini tahfîf etti, ne de hodkâmlığından zerre kadar ta'dîlde bulundu. Bilakis devletimiz za'fa uğradıkça üzerine çullandı, teşettüte düştükçe derisini yüzmeye şitâb etti.

İşte memlekete yeni bir şekil vererek devleti tahlîs ve i'lâ, milleti saâdete îsâl edecek "Islâhât" ve "Tanzîmât"ın netâyic-i ictimâiyye ve siyâsiyyesi! Zâten maksad da bu idi. Netîce maksada göre zuhûr etti.

Fransa süferâsından "Angelhard" *"Devlet-i Osmâniyye'nin Islâhâtı"* unvânlı eserinde Tanzîmât'ın esâsını ve gāyesini şu sûretle ta'rîf ediyor; diyor ki:

"Tanzîmât'tan maksad-ı umûmî hey'et-i ictimâiyye-i İslâmiyyeyi asırlarca zamandan beri ma'nen ve siyâseten ayrı yaşamış olduğu hey'et-i ictimâiyye-i Hıristiyâniyyeye yaklaştırmak (yani İslâm'dan uzaklaştırmak) idi. Böyle bir teşebbüsün mûcib olduğu müşkilâtın mâhiyet-i mahsûs-ası hakkında şübhe ve tereddüde mahal yoktur. Hiç şübhe yoktur ki Osmânlı İmparatorluğu'nu kurûn-ı vüs-tânın zulmet-i kesîfesi içinde günden güne daha ziyâde batırarak nihâyet günün birinde büsbütün nâbûd olmasını intâc edecek gibi görünmüş olan müessir, hükûmet-i Osmâniyye'nin Avrupa hey'et-i düveliyyesi hâricinde hâl-i infirâdda kalması idi. Bu infirâdın sebeb-i hakīkīsi de din idi.

"Fil-hakīka hükûmeti te'sîs etmiş olan İslâmiyet, nâzım ve hâkim-i mutlak olarak kalmıştır; teşkîlât-ı milliyye ile akāid-i dîniyye yekdiğerinden tefrîk edilemeyecek sûrette karışmış olduğundan teşkîlât-ı milliyye de akāid-i dîniyye gibi lâ-yetegayyer ve kat'î idi.

"Türkiye'nin artık reddinde istiğnâ gösteremeyeceği i'tilâfı husûle getirmek için ortadaki mâniayı ya büsbütün izâle yahud tahfîf ve tesviye etmek yani hükûmeti âlem-i Hıristiyâniyyet'te olduğu gibi kavânîn-i dîniyyenin **[194]** te'sîrâtından az çok âzâde bir hâle getirerek rûhâniyetten dünyeviyete (yani laik – lâ-dînî bir şekle) tahvîl eylemek yahud akāid-i esâsiyyesini serbestçe tefsîr etmek sûretiyle yavaş yavaş tahdîdât ve takyîdât-ı dîniyyeden kurtarmak icâb ediyordu.

"Hükûmet-i Osmâniyye her şeyden pek çabuk müteessir ve münfail olan câhil ve mutaassıb bir halkın mûcib-i iğbirârı olacak hâlâttan ihtirâz ettiği için bu ikinci şıkkı ihtiyâra karâr vermişti."

Angelhard Tanzîmât'ın illetini, gāyesini, desâtîr-i esâsiyyesini pek açık bir sûrette îzâh ediyor: İlleti din, gāyesi devletin tahlîs ve i'lâsı, desâtîr-i esâsiyyesi de:

1- Dîn-i İslâm'ın büsbütün izâlesi,

2- Hükûmetin dinden tefrîkı ile laik bir hâle ifrâğı

3- Dinin serbest te'vîlât ile tahrîfi.

Angelhard'a göre hükûmet bunlardan ikinci veya üçüncüye karâr vererek işe başlamış.

Fil-hakīka ıslâhât nokta-i nazarından memleketimizde hüküm süren efkâr-ı şettâ içinde bu düstûrların birisi arkasından olsun koşmayan pek az gibi idi. Hep taassuba karşı yürüdüğünü dermiyân edip duran ve bu kelime ile dîn-i İslâm'ın hakīkatine husûmetini ibrâzdan

hâlî kalmayan ve bununla devlete, devlete olmadığı sûrette insâniyete hizmet ettiği zu'munu izhâr eyleyen ve âlemde taassuba yegâne misâl teşkîl eden efkâr hep bu düstûr-ı teslîs ile sapıtmıştır.

Angelhard cenâbları bâlâdaki ifâdeleriyle ıslâhâtın gâyesi devleti yapmak mı, yahud yıkmak mı olduğunu bir sefîr ağzına yakışacak belâgat ile pek güzel îzâh ediyorlar. Hiç şübhe yoktur ki bu düstûrlarla başlayan ıslâhâtın Devlet-i Osmâniyye'yi yıkmaktan başka bir netîce vermesi ihtimâli yoktu. Çünkü âlemde hiçbir şey tebdîl-i hüviyyetle ıslâh edilemez, ifnâ edilir. İyi olması arzu edilen bir hastanın kalbi kesilip atılamaz. Belki onun takviyesine i'tinâ edilir.

İlme, akıl ve hikmete, milletlerin ahvâl-i rûhiyye ve ictimâiyyelerine külliyyen muhâlif olan bu tarz-ı hareketin devlet ve milleti saâdet ve selâmete çıkarır bir yol olmadığını biraz düşünür kafası olanlar pek a'lâ anlayabilirdi. Salâh ve selâmet değil bilakis bu, devleti tabîat-ı asliyyesi hilâfına olarak daima istibdada doğru yürütmek, efkâr-ı umûmiyye-i milliyyeyi hükümden ıskât ederek irâde-i devleti mahdûd ellerde toplamak demekti. Nitekim devre-i ıslâhât ve Tanzîmât'tan beri devlet daima istibdada doğru teveccüh eylemiş, daima kānûndan ziyâde idâre-i örfiyye tatbîk eylemeye mecbûr olmuştur ki en sonunda i'lân edilen meşrûtiyet devrinde eski devirlerden ziyâde istibdad hissedilmesi, meşrûtiyetin istibdâd-ı münevverle tefsîrine lüzûm görünmesi hep bundan münbais olmuştur.

Bundan dolayıdır ki devre-i ıslâhâtta yapılan kānûnların hiçbirisi ciddî bir kānûn olamamış, hepsi birer tahavvül, birer inkılâb propagandası mâhiyetinde kalmıştır. Kānûn mümkün olduğu kadar sâbit olmak ve rûh-ı millette yer bularak muntazam ve müstakar bir vaz'iyet-i ictimâiyye husûle getirmek için yapılır. Gustav Le Bon'un dediği gibi, kānûnlarla tahavvül ve teceddüd yapmak, intizâm-ı ictimâîyi muhil ve hikmet-i teşrîe muhâliftir. Bizim kānûnlarımız ise hep bu kabîldendir. Onun içindir ki kalblerde aslâ nüfûzu yoktur. Tahavvül, tabîat ve fıtrat-ı hayâtta hâsıl olur. Kānûnlar bunu tesbît için ta'dîl olunur. Felsefe-i hukūk bunu gösterdiği gibi fıkh-ı İslâm'ın kavâid-i usûliyyesi de bunu nâtıktır.

İşte şu îzâ[hâ]tımız ile anlaşılıyor ki ıslâhâtı dîn-i İslâm'ın aleyhine tevcîh eden ve maatteessüf tatbîkına başlanmış olan fikir ve mezheb hep hiss-i temessüle, kuvvetli bir taassuba kapılarak devleti daima uçuruma sürüklemek için bâlâdaki düstûr-ı teslîsi zihnine koyarak kademelerinde gâh berikine gâh öbürüsüne basmış ve hükûmetin dinden tefrîkı derdiyle her hatvesinde bir ikilik ihdâs etmiştir. Islâhât ve Tanzîmâtçılar, cismânî usûlleri kendilerine rehber-i hareket ittihâz eyledikleri hâlde memlekette vücûda getirdikleri âsâr işte meydândadır! Terakkī şöyle dursun, inhitât müdhiş sûrette artmış, memleket baştan başa harâbeye dönmüştür. Ardı arkası gelmeyen istikrâzlar hep Tanzîmâtçı beylerin, paşaların ve efendilerinin maâşlarına, tahsîsâtlarına zevk u safâlarına hasr edilmiş; beride halk mütemâdiyen felâketten felâkete, sefâletten sefâlete sürüklenip durmuştur. Büyük büyük âsâr-ı nâfia ve medeniyye şöyle dursun, âdî şose yolları bile yapılamamış, terakkī nâmına memlekete garbın yalnız levsiyâtı gelmiştir: İşret memleketin her tarafını kaplamış, fuhşiyât kānûnen mübâhât sırasına geçmiş, sû'-i ahlâk alabildiğine tevessü' etmişti. Anâsır arasında münâferât-ı mütekābile teessüs eylemiş; ictimâî teşettütler, siyâsî ihtirâslar, şahsî münâferetler memleketi müdhiş bir fetret-i ictimâiyye ve siyâsiyyeye düşürmüştü.

İşte Islâhât ve Tanzîmât'ın maddî ve ma'nevî mahsûlleri!

*
* *

Acaba Meşrûtiyet, Islâhât ve Tanzîmât devrinin cism-i devlette açtığı bu mühlik rahnelere çâre-sâz olabildi mi? Yoksa o devrin ricâli de aynı illete tutularak, aynı sakīm düstûrları ta'kīb ederek devlet ve milleti daha müdhiş felâketlere mi sürükledi?

[195] Bu suâlin cevâbını idâre-i istibdâdiyyenin yıkılması ve Meşrûtiyet'in te'sîsi husûsunda büyük fedâkârlıklarda bulunan ve bir hayli zaman Meşrûtiyet-perverlerin reisi bulunan Sadr-ı esbak Prens Said Halîm Paşa hazretlerinden dinleyelim:

"Kānûn-ı Esâsî'nin idâre-i Hamîdiyyeye nihâyet vereceği hakkındaki ümîdler boşa çıkmadı. Fil-hakīka Kānûn-ı Esâsî'nin i'lânıyla berâber idâre-i mezkûre de rehîn-i indirâs oldu. Fakat memleketin husûl-i saâdet-i hâli için perverde edilen ümîdler tahakkuk etmiş olmadı. Meclis-i Meb'ûsân-ı Osmânî hâkān-ı mahlûun kendisinde temerküz ettirmiş olduğu bütün nüfûz ve iktidâra tevârüs ettiğinden hâkān-ı cedîd ecdâdının taht-ı saltanatına cülûs ettiği zaman makām-ı saltanatı en esâslı ve en ziyâde gayr-i kābil-i inkâr hukūk ve imtiyâzâtından tecrîd edilmiş buldu. Kuvve-i icrâiyye, müstebid bir pâdişâhın boyunduruğundan nüfûz ve i'tibârdan muarrâ, tecrübeden mahrûm, kendisine sûret-i hod-serânede bahş ve izâfe olunan hukūk ve imtiyâzât-ı müfritayı sû'-i isti'mâle mahkûm bir Meclis'in boyunduruğu altına geçti. Şu vesâyet-i müstebidde ve teşettütkârâne altında kuvve-i icrâiyye idâre-i Hamîdiyye zamanındakinden daha dûn bir derekeye tenezzül ederek her tarafta intizâmsızlık ve isyân husûlüne bâdî oldu ve memleketi maddî, ma'nevî fetret-i küliyyeye sürükledi. Daha Meşrûtiyet'in üçüncü senesinde fenâlık câlib-i endîşe olacak bir dereceye vâ-

sıl olduğundan bu fenâlığın ne gibi esbâbdan tevellüd ettiği kemâl-i dikkatle tedkîk ve taharrîye lüzûm-ı mübrem hissedildi. Yapılan hatîâtın mâhiyet ve vüs'ati nihâyetü'l-emr anlaşıldı. Bu fenâlığın başlıca müsebbibi Meclis-i Meb'ûsân olduğu tahakkuk etti ve güçlükle dağıldı. Derhâl ikinci Meclis-i Meb'ûsân intihâbına başlanıldı ve netîce-i intihâbâtta evvelkine fâik bir meclis-i millî teşekkül etti. Meclis-i cedîdin evvelki acı tecrübelerden istifâde edeceği ve Kānûn-ı Esâsî'yi daha ciddî ve muhkem esâslara binâ eyleyeceği ve evvelki meclisin idrâkine muvaffak olamadığı idâre-i Meşrûtiyyete bir hayat ve faâliyet-i cedîde vermeye muvaffak olacağı ümîd olunmuştu. Fakat bu bîçâre memleketi ta'kîbden geri durmayan musîbet, memleketin bu defa da pek bahâlıya mâl olan bir tecrübeden istifâde etmesine ve en meşrû' ümîdlerinin husûl-pezîr olduğunu görmesine müsâade etmedi. İkinci Meclis-i Meb'ûsân ictimâ' eder etmez bir darbe-i nâgehânî ile dağıldı ve bu bedbaht memleket en acı felâketlere düştü. Halbuki Kānûn-ı Esâsî'nin i'lânı ne kadar ümîdler ve hayâller uyandırmıştı. İ'lânıyla herkes gāye-i hayâlîsinin husûl-pezîr olduğu zannında bulunmuştu.

"Hayatının otuz senesini en ziyâde mâhî-i ahlâk bir idâre-i müstebidde altında geçirmiş olan bizler bu sâyede hür insanlar, fazîletperver, afîf ve müstakīm efrâd zümresine dâhil olacağımız zannında bulunduk. Kānûn-ı Esâsî'nin ahvâl-i ictimâiyye ve siyâsiyye ve iktisâdiyyemizi akşama sabaha tağyîr etmek kudret-i i'câz-nümâsını hâiz olacağını, zelîlâne olan ihtilâfât-ı dâhiliyyemizi bize unutturacağını ve cümlemizi yalnız vatan-ı Osmânî'nin şân ve azametini tahayyül eder büyük ve necîb bir âile-i Osmâniyye hâlinde mezc ü tevhîd eyleyeceğini ümîd eylemiştik.

Hayfâ ki daha ilk seneden i'tibâren bu tatlı ümîdler, bu güzel tahayyüller uçup gitti. Kānûn-ı Esâsî'mizin bize bahş ve te'mîn ettiği hukūk ve serbestî, idâre-i Hamîdiyyenin derece-i nihâyede tevsî' etmiş olduğu bütün sû'-i i'tiyâdâtımızı bî-muhâbâ isti'mâl etmekliğimizden başka bir semere vermedi. İctimâî nokta-i nazardan bunların te'sîri ancak usûl ve âdât, sunûf ve tabakāt-ı ictimâiyyenin hep birden ref'i yani hercümerc-i tâm husûlü sûretinde tecellî etti. En müterakkī ve mes'ûd milletler derecesinde ihrâz-ı hukūk etmek dâiye-i tıflânesi bizi müddeayâtımızda ileri götürdükçe götürdü ve hırs ve iştihâmızı arttırmış olduğundan ahvâl-i iktisâdiyyemiz bize her zamandan ziyâde tahammül-fersâ göründü.

Herkes daha ziyâde nâil-i huzûr ve selâmet olabileceği ümîdinde bulunmuşken bilakis umûmun fıkdânî-i huzûru tezâyüd etmiş ve herkes kendisini eskisinden ziyâde fenâlığa ma'rûz kalmış buldu. Çünkü herkes cür'et ve tecâvüzünü arttırmış oldu. Herkes yekdiğerini bî-muhâbâ ızrâra kıyâm eyledi.

"Milliyet mücâdelâtı, kavmiyet istirkābâtı gittikçe artarak Osmânlılar arasında müşterek bir gāyenin vücûdunu imhâ eyledi. Dünkü câsûs ve mürteşîler başımıza hürriyetperver, müceddid ve vatanperver kesildiler. İşsiz ve geveze âdî bir avukat hukūk-ı avâmmın müdâfi'-i şedîdi oldu. Âciz mürtekib me'mûr da harâretli politikacı kesildi. Gûyâ ki bütün memleket üzerinden bir cinnet rûzgârı vezân oluyordu.

"İşte bu defa dahi garblılar tarzında nâil-i teceddüd olmak husûsundaki tecrübemiz mûcib-i teellüm olacak bir sûrette hebâ oldu. Şimdiye kadar vukū' bulan tecâribden daha ziyâde hâiz-i ehemmiyyet olan şu son teşebbüs diğer tecâribden ziyâde bâdî-i mesâib oldu."*

Bu kadar mesâînin, bu kadar ıslâhât ve teceddüdâtın hiçbir faydayı intâc etmemesi, bilakis musîbet ve felâketlerimizi artırması, devlet ve milletimizi daha elîm bir vaz'iyete ilkā etmesi acaba nedendir? Müşârunileyh hazretleri bunun da cevâbını veriyorlar:

[196] "Bunca mesâîmizin böyle aled-devâm dûçâr-ı akāmet olması, memleketi tarîk-ı teceddüd ve ıslâhâta idhâl için yarım asırlık bir zamandan beri tatbîk ve ittihâz etmiş olduğumuz usûlün mahz-ı hatâ olduğunda şübhe bırakmıyor.

"Şu hatâ-yı meş'ûm memleketin husûl-i saâdet-i hâli için sâdece Avrupa kavânîni metinlerinin tercüme edilmesi ve bunların bizde kabûl ve tatbîkı bahânesiyle bazen tahrîfi kâfî olacağı hakkında bizde mevcûd olan kanâatimizdir. Meselâ adliyemizi ıslâh için Fransa'nın yani bizim hey'et-i ictimâiyyemize aslâ makīs olmayan asıl ve menşei ile hâlet-i rûhiyyesi, âdât ve teâmülâtı, seviye-i irfân ve medeniyyeti pek mütehâlif bulunan ve binâenaleyh ihtiyâcâtı pek kesîr ve mütenevvi' bir hey'et-i ictimâiyyenin usûl-i adliyyesini kabûl ettik. Fransa'nın usûl-i adliyyesi hâlet ve mükemmeliyeti ile bizi cezb etti ve bu usûlün bizce kabûlü için kâfî görüldü. Halbuki hiç kimse bu usûlün Fransa'ya hiçbir sûretle benzemeyen bizim gibi bir memleket için muvâfık olup olmayacağını düşünmedi. Maârif-i umûmiyyemizi ıslâh için dahi yine tamâmıyla bu yolda hareket ettik. Bittabi' elde edilen netâyic de daha muzır oldu. Âkıbet kıymetdâr bir vakit, bir de birkaç nesiller zâyi' eyledikten sonra bunca fedâkârlıkların ihtiyârıyla vücûda gelen şeyi bozmak mecbûriyetinde bulunuyoruz.

"Bu kadar netâyic-i ma'kûseden sonra yine garîbi orasıdır ki tecârib ve akl-ı selîme münâfî olan bu usûl yine i'tibârdan düşmemiş görünüyor.

---

* *Meşrûtiyet* - İkinci tab'ı: Sahife 7-9, tarih-i tab'ı 1335, birinci tab'ı 1329'dur.

"Bizim şimdiye kadar hiçbir ıslâhât icrâsına muvaffak olamayışımız daima bizce yapılması muzır olan veyahud yapılmasına imkân olmayan şeyleri yapmak istemiş olmaklığımızdan neş'et etmiştir. İşte asıl sebeb-i yegâne budur. Bizim en mükemmel ve en muktedir anâsırımızdan istifâde edemeyişimiz "ıslâhât" nâmı altında lâyenkatı' memlekete idhâl edilen bideât ve teceddüdât-ı eblehâneden istifâdenin imkânı olmadığı hâlde en iyi unsurumuzu bunları tatbîka mecbûr ederek sa'y ü gayretlerinin imhâ edilmesindendir. Çünkü müceddidlerimiz insanların kavânîn ve nizâmât için değil, belki kavânîn ve nizâmâtın insanlar için vücûda getirilmiş olduğu hakîkatini hiçbir zaman anlayamamışlardır. Bir Fransıza sorunuz ki: Eğer Fransa ricâl-i hükûmeti komşuları bulunan İngilizlerin kavânîn ve nizâmâtını tatbîka kalkışacak olurlar ise Fransa'nın hâli ne olur? Buna cevâben: Fransa'nın mûcib-i mahvı olur, diyeceğinde şübhe yok. Çünkü Fransa'nın mecrâ-yı tabîî-i inkişâfını bozmuş olurlar ve binâenaleyh onu bir mevt-i muhakkaka mahkûm eylemiş olduklarını bilâ-tereddüd söylerler.

"İşte görülüyor ki bütün fenâlıkların asıl menşei birdir: Yani kavânîn ve müessesât-ı ecnebiyyenin kabûl ve idhâliyle mazhar-ı teceddüd ve terakkī olmaklığımız lüzûmuna bizce kanâat hâsıl eylemek hatâsıdır."*

Görülüyor ki Tanzîmât'ta olsun, İstibdad'da olsun, Meşrûtiyet'te olsun, hâsılı hangi devirde olursa olsun bizde bir zümre-i müceddidîn vardır ki bunlar memleketi garblılaştırmak için muhtelif şekillerde sahneden sahneye atlayıp durmaktadırlar. Bunlar elbise değiştirir gibi şekilden şekle girerler. Fakat rûhları aslâ değişmez. Vasf-ı mümeyyizleri sâbittir: Garb-perest! Bazen açıktan açığa garblılaşmaktan bahsederler. Bunun izhârında mahzûr gördükleri zaman ona muârız görünürler, modadaki sıfatı iktisâb ederler. Fakat efkâr ve hareketlerini tedkîk ediniz, rûhlarında garb-perestliğin bütün zindeliğiyle yaşadığını anlarsınız. Çünkü bunların bütün sermâye-i irfânları, hamûle-i ma'lûmâtları garbındır. Eğer garbın müessesât ve nazariyâtını hükümden ıskât edecek olursanız onların ilmi de sıfıra müncer olmak tehlikesi vardır. Halbuki o, meselâ ulemâ-yı hukūktan yahud maârif ve terbiye mütehassısı yahud dühât-ı ictimâiyyûndandır. Ammâ hangi hukūk, hangi maârif, hangi ictimâiyât? Tabîî ya Fransız, ya İngiliz, ya Alman. Kendisine bunlardan bahse kalkışacak olursanız işi derhâl mugâlataya boğar. İrfânın, ictimâiyâtın vatanı yoktur, der. Ma'hūd nazariyelerini serde başlar. Gerek hukūkçu, gerek terbiyeci, gerek ictimâiyâtçı birçok Frenk isimleri ezberlemiş, Frenk nazariyeleri bellemiştir. Onları ortaya döker ve "Bu ilimdir. Bunun hâricinde söz söylenemez." der. Daha fazla i'tirâz edecek olursanız elinde müteaddid damgalar vardır: Şerîatçı, mürteci', müstebid… Bunlardan birini derhâl yapıştırır. Artık o vakit mes'ele ilim kürsîsinden zâbıta odasına intikāl eder.

İşte bizim Meşrûtiyetçi ulemâ-yı hukūkun, terbiye ve ictimâiyât mütehassıslarının memlekette –kendi ta'bîrleleriyle– yarattıkları müesseseler, tanzîm ettikleri kânûnlar hep bu ilmî ve ictimâî(!) tarîklarla vücûd buldu. Milletlerin ahvâl-i ictimâiyye ve rûhiyyelerini, âdât ve an'anelerini, tefekkür ve tasavvurâtlarını, mebâdî ve telakkıyât-ı hukūkıyyelerini idâre-i örfiyye ile değiştirmek dünyânın neresinde görülmüştür? Ellerindeki kitaplar: "Kānûnlar halkın ahvâl-i rûhiyye ve ictimâiyyesine, irâde ve temâyülâtına uygun olmak zarûrîdir." dediği hâlde onlar bütün halkı sırf kendi kafalarına, kendi Frenkleşmiş tasavvurlarına göre yürütmek istediler. Adlî olsun, maârife müteallik bulunsun, bütün icrââtları yangından mal kaçırırcasına vukū' buldu. Halbuki başka memleketlerde bir şeyi yerinden oynatmak için kıyâmetler kopar, bütün erbâb-ı ilim ve tefekkür nokta-i nazarlarını ortaya koyar, gazeteler o mes'ele hakkında kemâl-i serbestî ile beyân-ı mütâlaâtta bulunur, halkın arzusu, ihtiyâcâtı, temâyülât-ı rûhiyyesi kemâl-i ehemmiyyetle nazar-ı dikkate alınır, hattâ bazı memleketlerde **[197]** doğrudan doğruya halkın efkâr u ârâsına mürâcaat olunur; ondan sonra milletin ahvâl-i rûhiyye ve ictimâiyyesine en uygun şekil hangisi ise o kabûl olunur. Yani halkın arzu ve irâdesi bir kānûn-ı mahsûsla tesbît olunur. Bizim Meşrûtiyetperver hukūkçular, ictimâiyâtçılar ise kendi sakīm tasavvurlarına göre bir "hâl-i cedîd yaratmak" istediler; akşam düşündüklerini ferdâsı kānûn şeklinde millete teblîğ ettiler. Ammâ kānûnlarla tahavvül ve teceddüd yapmak, intizâm-ı ictimâîyi muhil ve hikmet-i teşrîa muhâlif imiş; olsun, [7](العوام كا لهوام) Halkın arzusunun, irâdesinin ne hükmü var? Onlar hukūk ve ictimâiyât mütehassısları-dır! Bütün halk bir araya gelse onlar gibi düşünemez, tasavvur edemez, bir inkılâb-ı ictimâî vücûda getiremez, yani "yeni hayat" yaratamaz! "İnkılâb-ı ictimâî, yeni hayat" dedikleri de garbın hayât-ı ictimâiyyesinden başka bir şey değil.

Bunların bir kısmı da Tanzîmâtçıların aleyhinde bulundu. Fakat şurasını ayırmak lâzımdır ki bu aleyhdârlık garbın kavânîn ve müessesâtını taklîd ettiklerinden dolayı değil idi. Cesâret-i medeniyye gösterip de kurûn-ı vüstâ yâdigârı olan eski müessesâtı def'aten ve tamâmen kaldırmadıkları için Tanzîmâtçıları tenkīd ediyorlardı:

"Bin sene evvelki Arab hukūku felsefesinden, bizzat Arab hukūkundan mülhem olan şer'î teşkîlât ve

* *Meşrûtiyet* - Sahife 10-13, ikinci tab'ı.

[7] "Halk böcekler gibidir."

kānûnların ilâhî bir merbûtiyet ve sadâkatle tatbîk edildikleri zamanlar çoktan geçmişti. Lüzûmsuz ve kuru bir taassub hâlini alan câhilce i'tikādlarla "Gülhâne Hatt-ı Hümâyûnu"nun neşr u i'lânına kadar muhâfaza olunan bu şer'î teşkîlât ve kānûnları asrî bir devlet kurmak isteyen; devletin teceddüde olan ihtiyâcını tâm bir kanâatle idrâk eden, büyük denmeye şâyân fedâkârlıklar iktihâm eden Tanzîmâtçılar hükümden ıskāt ederek ilâhî devre nihâyet verdilerse de zamanımız hukūk felsefesinin, hukūk târîhinin mu'tâları mûcebince yeni bir teşkîlât vücûda getirememişlerdi. Yirminci asırda hâlâ rûhânî, şer'î mahkemelerin vücûdu afvolunamaz bir cürümdü. Bir memlekette iki mahkeme nasıl olurdu? Bir devlet ki hukūkunu kendi doğurmaz, kānûnuna "gökten inmiş, değişemez" derdi; o, aslâ bir devlet değildi.

"Asrın hukūkī felsefesinde gāye, zamanımızın hukūk zihniyetinden mülhem kānûnların tatbîkı idi. Böyle iken biz nasıl olur da bin sene evvelki "Rabbânî hukūk" ile tevzî'-i adâlet edebilirdik?

"Kezâlik Tanzîmât bir maârif müessesesi husûle getirmiş ise de mektepleri dînin nüfûzundan tamâmıyla tecrîd edememişti. Bu husûsta "cezrî" harekette bulunmaya, işi kökünden halletmeye muvaffak olamamıştı. Medreselerin te'sîrâtı memlekette hâlâ bâkī idi. Yirminci asırda mekteplerimizin rûhânî vezâifi ta'lîm ile iştigāl etmesi asrın terakkıyâtı önünde müdhiş kebâirden idi. Maârif bugün artık bir ilim mes'elesi olmuştu. Dînî tahsîl memleketin istihsâlâtında âmil olamazdı. Münhasıran maddiyât üzerine mübtenî asr-ı hâzırda artık mektepleri tamâmıyla "laik – lâ-dînî" bir hâle koymak icâb ederdi. Memlekette iki maârif olmazdı. Medrese zihniyeti hâlâ yaşıyordu. İşte Tanzîmâtçılar bu mes'eleyi de esâslı bir sûrette halledememişlerdi.

"Sonra milletin hayât-ı ictimâiyyesi de kurûn-ı vüstâî idi! Kadın hâlâ erkeğin esâretinde idi! Hıristiyan âdetinden başka bir şey olmayan tesettüre riâyet ediyordu. Halbuki asr-ı hâzırda kadın hayât-ı ictimâiyyeye iştirâk etmişti. Kadının evden dışarı çıkması, erkekle omuz omuza çalışması iktizâ ederdi. Sonra tiyatro yirminci asrın terbiye ocaklarıydı. Halkın zevk-ı bedîîsini inkişâf ettirmek lâzıme-i medeniyyet idi…"

İşte o garb-perest zümre Meşrûtiyet devrinde de böyle söylüyor ve bu [dü]stûrlara göre icrââtta bulunuyordu. İdâre-i örfiyye altında inkılâb-ı ictimâî yapıyordu. Mahakim-i şer'iyyeyi Meşîhat'tan alıyor, Fetvâhâne'yi ehemmiyetten ıskāt ediyordu. Terbiye-i dîniyye esâsı üzere icrâ-yı tedrîsâtta bulunuyor, diye Evkāf mekteplerini seddediyordu. Mekteplerden dînin nüfûzunu kaldırıyordu. Kadını sütre-i hicâbdan tecrîd ediyordu. Memlekette işsiz güçsüz birçok gençler olduğu hâlde hissiyât-ı İslâmiyyeye rağmen kadınları nezâretlere dolduruyordu. Yani Tanzîmâtçıların eksik bıraktığı, halkın infiâlinden çekindiği için yapamadığı icrââtı bunlar ikmâl ediyordu. Hele son zamanlarda o kadar çılgıncasına ictimâî inkılâb derdine düşmüşlerdi ki biraz daha icrâ-yı hükm edebilselerdi din ile hükûmetin tefrîkını resmen i'lân edecekler, şeyhülislâmı hey'et-i vükelâdan ihrâc edecekler, devletin dîni dîn-i İslâm olduğu kaydını bile Kānûn-ı Esâsîden kaldıracaklardı. Yani bâlâdaki Angelhard'ın birinci düstûrunu tatbîk edeceklerdi ve bunları yapmak için "Müseylimetü'l-Kezzâb"larının bir işâreti, bir fetvâsı kâfî idi.

İşte bunlar Tanzîmâtçıları bu noktadan ithâm ediyorlardı. Tanzîmâtçılar cezrî bir sûrette hareket etmemişti. Kurûn-ı vüstânın müessesât ve telkīnâtını, Arab hukūk ve kavânînini, Arab ictimâiyâtını yıkamamışlardı. Asrî hukūku, asrî maârifi, asrî ictimâiyâtı tamâmıyla te'sîs edememişlerdi. Islâhât ve tanzîmâtı noksân yapmışlardı.

Yalnız şurasını kaydetmek iktizâ eder ki Meşrûtiyeti te'sîs **[198]** eden hürriyetperverlerin bilâ-istisnâ hepsi bu fikirde değil idi. İçlerinde bütün milletle berâber memleketi felâkete sürükleyen bu ahvâlden müteessir olanlar pek çoktu. Onlar husûsî bir zümre, bir tâife idi: Meşrûtiyet yahud milliyetperverlik perdesine bürünmüş garb-perestler idi. Gitgide bütün nüfûz ve kudreti ellerine geçirerek şahsî düşüncelerini, Frenkleşmiş tasavvurlarını mevki'-i fi'le koymaya teşebbüs etmişlerdi. Bu hareketleri hiç şübhe yok ki tamâmıyla fuzûlî idi. Aynı mezheb-i siyâsînin hemen ekserî müntesibleri onların efkâr ve tasavvurâtına muârız idi. Halbuki onlar hey'et-i umûmiyyenin şahsiyet-i ma'neviyyesi nâmına hareket ediyorlardı ve bu yüzden memlekete mütemâdiyen siyâsî ve ictimâî münâferet tohumları saçıyorlardı. Bit-tabi' bu bir tegallüb idi ve bu tegallüb yalnız siyâsî değildi. Daha ziyâde ictimâî idi ki tegallübün bu nev'i dünyânın hiçbir yerinde görülmemişti. İdâre-i örfiyye altında inkılâb-ı ictimâî yapılmak istendiğini bir onlarda gördük, bir de şimdi Bolşeviklerde görüyoruz. Bir milletin ahvâl-i ictimâiyyesini cebren değiştirmek tabîata karşı yürümekten başka bir şey değildir. İşte hep o çılgınlıkların netîcesidir ki milletin ahvâl-i mâddiyye ve ma'neviyyesi pek elîm ve fecî' bir şekle girmiş oldu.

Vâzıh bir sûrette görülüyor ki Meşrûtiyet devri Tanzîmât düstûrlarını daha esâslı ve cezrî sûrette tatbîk eden ikinci bir Tanzîmât hareketi şekline girmişti. Mücâdele Angelhard'ın dediği vechile mücâdele aynı mücâdele idi: "Hey'et-i ictimâiyye-i İslâmiyyeyi hey'et-i ictimâiyye-i Hıristiyâniyyeye yaklaştırmak yani İslâm'dan uzaklaştırmak! Ortadaki mâniayı (yani dîni) büsbütün izâle ederek

hükûmeti âlem-i Hıristiyâniyyet'te olduğu gibi kavânîn-i dîniyyenin te'sîrâtından âzâde laik bir hâle getirmek!" Birinci devredeki Tanzîmâtçılar bir dereceye kadar halkın iğbirâr ve infiâlinden çekindikleri için birinci düstûru tamâmıyla tatbîka cesâret edemedikleri hâlde Meşrûtiyet devrindeki Tanzîmâtçılar bu cesâreti kendilerinde görmüşler ve cezrî tatbîkāta başlamışlardı. Şu kadar ki zaman müsâade etmediği için tamâmıyla tatbîka muvaffak olamadılar. Vaz'iyette büyük bir tahavvül husûle geldi. Anadolu'nun ortasında büsbütün başka mâhiyette bir Millet Meclisi teşekkül etti ve inâyet-i Hak'la milletin zimâm-ı mukadderâtını eline aldı.

* *
*

Şimdi Büyük Millet Meclisi gāyet mühim bir mes'ele karşısındadır: Milletin bünye-i ictimâiyyesine, ahvâl-i rûhiyyesine tamâmıyla yabancı olan o müessesât ve kavânîn ile mi tedvîr-i umûr edecektir; yoksa milletin rûhuna, hissiyâtına, temâyülâtına uygun bir hatt-ı hareket mi ihtiyâr edecektir? Yani bu memleket ve millet için mahz-ı felâket olduğu tecârib-i adîde ile sâbit olan Tanzîmât düstûrlarına tevfîk-ı hareket ederek onu ikmâle mi çalışacaktır; yoksa Tanzîmât'ın vücûda getirdiği Frenk müessesâtını, Frenk kānûnlarını ilgā ederek tamâmıyla ve hakīkī bir sûrette İslâmî teşkîlât ve mevzûâtı mı te'sîs edecektir? İşte esâs mes'ele budur. Her şeyden evvel bu mes'elenin tesbîti iktizâ eder. Çünkü bir kere bu takarrur ettikten sonra alt tarafı kolaydır. Hiçbir mes'elenin hallinde güçlük çekilmez. Mu'dıl görünen bütün mesâil-i dâhiliyye ve ictimâiyye pek sühûletle halledilir. Demek ki Büyük Millet Meclisi'nin karşısında bugün iki yol vardır:

1- Tanzîmât yolu,

2- Müslümanlık yolu.

Vâkıâ bu Meclis ecnebî istîlâsına karşı memleketi müdâfaa maksadıyla teşekkül etti; fakat hüsn-i tedbîri sâyesinde memlekette te'sîs-i vahdet ile devleti izmihlâlden kurtardığı için milletin i'timâdına mazhar olmuştur. Binâenaleyh bu Meclis-i âlînin, memleket için mahz-ı felâket olan Tanzîmâtçı düstûrlarına nihâyet verecek hakīkī bir idâre-i İslâmiyye te'sîs edeceğine milletin itmi'nân-ı tâmmı vardır. Zâten Meclis'in ekseriyet-i uzmâ i'tibârıyla hâlet-i rûhiyyesi bu merkezde olduğu ra'nâ bir sûrette görülmektedir. Birçok İslâmî icrâātı bunun delîl-i bâhiridir. Büyük Millet Meclisi vahdet-i siyâsiyyeyi te'mîn ile memleketi izmihlâl-i muhakkaktan kurtarması i'tibârıyla târîh-i millîmizde en parlak bir mevkii ihrâz ettiği gibi devletimizin tabîat-ı asliyye ve mizâc-ı İslâmiyyesine muhâlif olarak hâriçten getirilen ecnebî te'sîsât ve nazariyâtından da milleti tahlîs ederek hakīkī bir devlet-i İslâmiyye te'sîs ile İslâm târîhinde bir sahîfe-i garrâ küşâdına muvaffakıyeti Cenâb-ı Hak'tan temennî olunur. Zîrâ müslümanlar Allâh'tan, Peygamber'den sonra her şeylerini devlet ve hükûmetlerinden beklerler. İslâmiyet'te rûhâniyet olmadığı için müslümanların Allâh ile aralarındaki vâsıtaları hocaları değil, hükûmetleridir. Müslümanlar gerek menfaat-i dünyeviyyelerinin, gerek menfaat-i uhreviyyelerinin ancak devlet ve hükûmetle kāim bulunduğunu bildikleri için onun uğurunda fedâ-yı cân etmeyi en büyük fazîlet ve sevâb addederler. Müslümanlık hem i'tikādî ve ahlâkī, hem ictimâî ve siyâsî bir müessesedir. Dîn-i İslâm insanların hem maddî, hem ma'nevî bütün ihtiyâcâtını en ma'kūl ve en mu'tedil bir sûrette te'mîn ve tatmîn edecek esâsât-ı muhkeme vaz' etmiştir. Binâenaleyh Müslümanlık ahlâkıyâtını i'tikādâtından, ictimâiyâtını ahlâkıyâtından, siyâsetini de ictimâiyâtından iktibâs eyler. O öyle hak, öyle hakîm ve âdil ve bu evsâfından dolayı öyle inkısâm nâ-pezîr bir küll-i tâmdır ki insan te'mîn-i saâdeti için o küllün hey'et-i mecmûasına riâyet mecbûriyetindedir. Bir müslümanın dînine karşı olan irtibâtı lâzımü'l-edâ bir vazîfe-i vicdâniyyesi olduğu gibi o kuvvet ve ehemmiyette bir vazîfe-i ictimâiyye ve siyâsiyyesidir. Müslümanlar kendi İslâmî esâsât ve desâtîrini fedâ ettikleri **[199]** takdîrde hem hayât-ı ma'neviyyelerine, hem mevcûdiyet-i milliyye ve ictimâiyyelerine kasdeylemiş olduğunu bildikleri için kendi esâsât ve desâtîr-i İslâmiyyelerine yabancı olan efkâr ve nazariyâta karşı pek tabîî olarak bir hiss-i nefret beslerler. Hürriyet, müsâvât ve tesânüd İslâm'ın secâyâ-yı mahsûsasıdır. Beyne'l-İslâm sunûf ve tabaka farkları, rüchân ve tahakkümleri yoktur. İslâm halkın hükûmete, hükûmetin halka karşı vezâifini, aralarındaki münâsebâtını ta'yîn ve tahdîd ederek muvâzene-i siyâsiyyenin husûlünü te'mîn etmiştir. Hiçbir şekl-i hükûmetle takyîd eylemediği insanları, hukūk ve vezâif-i mütekābilelerine hürmet ve riâyet şartıyla, ihtiyâclarına göre hareket-te hür ve serbest bırakmıştır. Vaz' ettiği düstûrlar fıtrat-ı insâniyyeye tamâmıyla muvâfıktır. Binâenaleyh ebedîdir, zaman ile mukayyed değildir. Beşer yaşadıkça ondan âlî bir düstûr keşfetmesine ihtimâl yoktur. Meselâ kuvve-i icrâiyye için vaz' ettiği düstûrlar –ki emâneti ehline tevdî', beyne'n-nâs adâletle icrâ-yı hükümden ibârettir– beşerin saâdetini te'mîne kâfil en mühim hukūk-ı esâsiyyedir. Bütün dünyânın hukūk-şinâsları bir araya toplansa bu düstûrlardan âlî bir esâs vaz'ına muvaffak olamazlar. İslâm'ın bütün ahkâmı mahz-ı hikmettir. İslâm'da hükûmet: Kavânînin icrâsı, vahdet-i ictimâiyye ve şevket-i siyâsiyyenin intizâm ve kemâlinin muhâfazası, hukūk-ı dîniyye ve medeniyyenin müdâfaası ile mükellef bir hey'ettir. İslâm'da hâkimiyet kānûndadır. Rûh-ı İslâm;

ahâlinin mevlâsı, sâhibi, mütehakkimi bir hükûmet teşekkülüne kat'iyyen müsâade etmemiştir. Vezâif-i hükûmeti îfâ eden eşhâs için ne hukūk-ı mahsûsa, ne de husûsî unvânlar, imtiyâzlar mevcûd değildir. Bütün mülûk ve ümerâ, aynı efrâd gibi kānûn-ı küllîye tebaiyetle mükelleftir. Hattâ hükûmetin bizzat hall ü akd iktidârı da yoktur. İslâm'da kavânînin hâdisâta tatbîkı bile menâfi'-i umûmiyyeye tevfîk edilir. Yoksa mülûkün, ümerâ ve hükkâmın irâde-i zâtiyyeleri ve makāsıd-ı husûsiyyeleri tatbîkātta müessir olamaz.

İslâmiyet[te] –Avrupa'da olduğu gibi– nüfûz-ı siyâsîyi yahud müstesnâ bir imtiyâz ve salâhiyeti hâiz bir mevcûdiyet-i rûhâniyye yoktur. Vezâif-i irşâdiyyeyi ve ulûm-ı dîniyyeyi efrâd-ı İslâmiyye kendi aralarında tedâvül ettirirler. Tedrîsât-ı dîniyyeyi îfâ eden müderrisler muallimînden başka bir şey değildir. İslâm ma'bûd ile âbid arasında vâsıtaya ihtiyâc ve lüzûm göstermemiştir. Herkes ibâdet de, imâmet de edebilir.

İslâm asâlet ve zâdegânlık için ahkâm-ı istisnâiyyeyi de reddeylemiştir. Binâenaleyh İslâm'da Avrupa'da olduğu gibi zâdegân nâmıyla bir sınıf-ı mümtâz yoktur. İslâmın teşekkül-i ictimâîsinde uhuvvet ile müsâvât iki düstûr-ı muazzamdır. Hayır ve takvâda teâvün, hukūk-ı mütekābilelerini müdâfaa, felâket ve mesâibe karşı müzâheret, yekdiğerinin mâl ve canını vikāye ile mükelleftir. Hudûd-ı İslâmiyyeden herhangi bir kıt'ada ma'rûz-ı tecâvüz olan müslümanların imdâdına müsâraat, aktâr-ı sâiredeki İslâmlar üzerine bir farîzadır. Uhuvvet-i hâssa-i İslâmiyye dînî, vicdânî, hukūkī, ictimâî gāyet metîn esâslar üzerine müessestir ki bu sâyede intişâr ve i'tilâ-yı İslâm devirlerinde her türlü cinsiyet ihtilâfâtı, kavmiyet münâzaâtı ortadan kalkmıştır. Ahkâm-ı İslâmiyye bütün müslümanları ahkâm-ı umûmiyyede mütesâviyen mükellef veya müstefîd eder ve kimseyi tefrîk etmez. İmtiyâzlı ve müstesnâ hiçbir ferd veya cemâat yoktur.

İslâm'da hem terbiye-i ferdiyye, hem terbiye-i ictimâiyye esâsı vardır. Ferdî vezâif farz-ı aynlarla, ictimâî vezâif farz-ı kifâyelerle tesbît olunmuştur. İslâmiyet müslümanların vahdet-i fikriyye ve siyâsiyyelerini te'mîn edecek en metîn ahkâm-ı ictimâiyye vaz' eylemiştir. Müslümanlık edyân-ı sâire gibi, bilhassa Hıristiyanlık'ta olduğu gibi, hayât-ı ma'neviyyeye inhisâr etmez. Müslümanlığın [gāyesi] tekâmül-i ferdî ve bilhassa tekâmül-i ictimâî ve siyâsî sâyesinde ale'l-ıtlâk beşeriyeti evvelen ve bizzat bu dünyâda, sâniyen dâr-ı ukbâda mes'ûdiyete îsâl ve kemâle mazhar etmektir. Dîn-i İslâm bütün ahkâmında akl-ı beşere hitâb, fıtrat-ı beşere istinâd, tekâmül-i beşeri istihdâf eder. İslâm'ın vaz' ettiği düstûrlar dînini, dünyâsını teakkule kādir bir hey'et-i ictimâiyye husûle getirmiştir.

İslâm'ın evsâf-ı kâşife-i hukūkıyyesi, adâlet-i mutlakaya istinâd etmesi ve münhasıran saâdet-i ümmeti istihdâf etmesidir. Binâenaleyh hikmet ve ma'delet ile tesânüdü, hilâf-ı akl ü tabîat olan temâyülât ve ihtirâsâttan tebâudü zarûrîdir; sunûf-ı ictimâiyyenin tekâmülünü, mâhiyet-i ictimâiyyenin ikbâl ve istikbâlini zâmindir. Müslümanlık muazzam bir inkılâb vücûda getirmiş; ilelebed beşerin nâzım-ı mukadderâtı olacak ahkâm-ı âliyye vaz' eylemiştir. İslâm'ın kuvâ-yı metînesi, desâtîr-i fıtriyyesi her asra muvâfıktır.

İslâm'ın evsâf-ı kâşife-i târîhiyyesi: Siyâset-i ferdiyyesinde fedâkârlık, siyâset-i hâriciyyesinde isti'lâ, siyâset-i dâhiliyyesinde de inkıyâddır. İslâm siyâset-i ferdiyyesinde hayât-ı efrâdı hayât-ı ictimâiyyeye, menâfi'-i eşhâsı daima menâfi'-i umûmiyyeye rabt eylemiş ve o yolda ta'lîm ve terbiye eylemiştir. İslâm'da isti'lâ: İ'lâ-yı kelimetullâh, yani tevsî'-i hükûmet, tenfîz-i hâkimiyyet sûretlerinde tezâhür etmiştir. İslâm izzet ile, i'tilâ ile âmirdir. (الإسلام يعلواولايعلاعليه)[8] en büyük ve en birinci düstûrdur. İslâmda atâlet ve sû'-i tevekkül yoktur. Siyâset-i dâhiliyyesindeki inkıyâd ise, (انماالطاعة فى المعروف)[9] hadîs-i şerîfi mûcebince kānûn-ı Hakk'a itâat kānûn-ı Muhammedînin bilâ-mukāvemet saltanat-ı azîmesidir.

İşte bu kadar âlî, bu kadar muazzam esâslar üzerine kurulan İslâm vahdet-i ictimâiyyesinin birinci tezâhürü vahdet-i hâkime, ikincisi **[200]** vahdet-i milliyyet, üçüncüsü de vahdet-i riyâsettir. Yüz milyonlarla müslüman Kur'ân-ı Kerîm'de birleşir. Hiçbir müslüman milliyet-i âmme-i İslâmiyyenin bedâheten zararına olarak kendi ferdiyetinin, kendi kavminin ve milletinin diğer akvâm-ı İslâmiyyeye fâik ve gālib olmasını, diğerlerinin mağlûb kalmasını isteyemez. Vahdet ve şevket-i İslâmiyyeyi muhâfaza için bu en büyük bir esâstır. Vahdet-i riyâset ise gerek dîne, gerek idâreye ve siyâsete şâmildir.

Velhâsıl İslâm kuvvetli bir hükûmet idâresinde kānûnî bir cem'iyet te'sîs ederek bu cem'iyetin efrâdına kavânîn-i âdilenin taht-ı kefâletinde hukūk-ı fıtriyye te'mîn eden; ferdin ve cem'iyetin inkişâf ve teâlîsi, maddî ve ma'nevî terakkīsi için her türlü vesâili irâe eyleyen bir dîn-i ictimâîdir ki bir vakitler târîh-i âlemde kudret, servet, mükemmeliyet ve beyne'l-milel medeniyetçe nazîri görülmeyen Hulefâ-yı Râşidîni, Devlet-i Emeviyye, Abbâsiyye, Gazneviyye, Selçûkıyye ve Osmâniyyeyi yaşatmış ve ümmet-i İslâmiyyeyi her yerde bel' olunmaktan sıyânet etmiştir.

Binâenaleyh mütefekkirlerimizin; evliyâ-yı umûrumuzun bu derecelerde ehemmiyet ve husûsiyeti hâiz

[8] İslâm her şeye hâkimdir. Onun üzerine hâkimiyet kurulamaz."

[9] İtaat, kesinlikle meşrû olan konulardadır.

olan İslâm gāyesini üssü'l-esâs-ı siyâset ve ictimâiyât tanımaları, bünye-i İslâm'daki bu muazzam vahdete nazar-ı ihtirâm ile bakarak ellerinden geldiği kadar onu tahkîm ve takviyeye çalışmaları en mütehattim vazîfeleridir. Şu hakîkat güneş gibi zâhirdir ki müslümanlar için fevz ü felâh ancak dinlerine sımsıkı sarılmaktadır. İslâm'dan uzaklaşmak, ecnebî müessesât ve kavânîni ile te'mîn-i mevcûdiyyete çalışmak inkırâz-ı muhakkaktır, mevt-i küllîdir.

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهٖ فَسَوْفَ يَاْتِى اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهٗٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ)[10]

Eşref Edîb

MÜCEDDİDLER

Kurân-ı Kerîm'in bize vaad ve tebşîr ettiği vechile Hak teâlâ ehl-i îmânı yeryüzünde evvelce hükümrân ettirdiği gibi hâkim kılacak; onlar için intihâb ettiği dîni yeryüzünde te'sîs ve onların endîşelerini emn ü itmi'nâna tahvîl edecektir.* Bu va'd-i ilâhî yalnız yeryüzünde İslâm devletinin teessüsünü değil; bekāsını da, Risâlet-penâh efendimize vâris olacak haleflerin gönderileceğini de, müslümanların yeryüzünde hâkim bir millet olacaklarını da tebşîr ediyor.

Bu mevâîd-i ilâhiyyeyi tazammun eden âyet-i kerîmede vârid olan "evvelce yeryüzünde hükümrân olan milletlerden" maksad bilhassa Benî İsrâîl'dir.**

Müslümanlar bu âyet-i kerîmenin vahyolunduğu zamanda her taraftan düşmanlarla muhât idiler. Müslümanlar endîşe içindelerdi. Arabistân müşriklerle dolu idi.

Nûr sûresinde tebşîr olunan bu muzafferiyet-i uzmâ yukarıda meâlen naklettiğimiz âyet-i kerîme ile en vâzıh ve en kat'î sûrette te'yîd olunmaktadır. Bu âyet-i kerîmedeki va'd-i ilâhî İslâm saltanatının teessüsünü ve müslümanların bir de arz-ı mev'ûdda Benî İsrâîl'e halef olacaklarını tebşîr ediyor ve Benî İsrâîl'i ıslâh etmek için peygamberler gönderildiği gibi müslümanlara da müceddidler gönderileceğine işâret ediyor.

Bu işâret-i Sübhâniyye Resûl-i Ekrem efendimizin "muhakkak Cenâb-ı Hak her asrın başında müslümanlara dinlerini tecdîd edecek bir müceddid göndereceği" hakkında vârid olan hadîs-i şerîfleriyle tavazzuh ediyor. Binâenaleyh bu âyet-i kerîmedeki va'd-i ilâhîde yalnız İslâm'ın saltanat-ı dünyeviyyesine değil saltanat-ı ma'neviyyesine de işâret vardır.

El-hâsıl müslümanlar içinde dînî müceddidlerin emr-i zuhûru Kur'ân-ı Kerîm tarafından beyân olunmuş, Resûlullâh efendimiz tarafından te'kîd edilmiş bir keyfiyettir. Nitekim on üç asırdan beri her asırda zuhûr eden müceddidîn-i İslâmiyyenin isimleri birer birer sayılıyor.

Müceddidlerin vazîfesi nedir? Dîn-i İslâm'ın getirdiği hakāika da'vet, asrın ihtiyâclarını tedkīk, müslümanların dûçâr oldukları hastalıkları teşhîs ve tedâvîdir. Yeryüzünde İslâm hâkimiyetinin devâmını tebşîr eden Kitâbullâh, her asırda bir müceddid-i dînînin zuhûr edeceğini te'kîd buyuran Resûlullâh müslümanların azamet ve ikbâl şâhikalarından düşeceklerini, desâtîr-i İslâmiyyeyi bir gün ihmâl ederek vahdet-i milliyyelerini gevşeteceklerini, el-hâsıl bugünkü kemâl-i teellümle gördüğümüz sukūtlara dûçâr olacaklarını elbette biliyorlardı. Fakat bu gibi tedennîlerin muvakkat bir mâhiyeti hâiz olduğunu, bu gibi tedenniyâtın İslâm saltanat-ı maddiyye ve ma'neviyyesini tehdîd edecek bir şekil almasına zuhûr edecek müceddidlerin mâni' olacaklarını ve müslümanların müceddid bir kudretle yine eski mevki'lerine i'tilâ edeceklerini tebşîr ediyorlar.

Şimdiye kadar hep gördük: İslâm saltanat-ı maddiyyesine vurulan her darbe müslümanların faâliyetini tezyîd etmek, yeni saltanatlar kurmalarına sâik olmak gibi netîceler vermiş ve bu sûretle va'd-i ilâhî tahakkuk edegelmiştir.

İslâm'ın saltanat-ı ma'neviyyesine gelince bilhassa asr-ı ahîr zarfında ilim ve medeniyet i'tibârıyla geri kalmaklığımız ve bir asırdan beri devâm eden mesâî-i kāsırânemizin müsbet bir netîce vermemesi üzerine diyârımıza çöken zulmetin bir müceddid-i dînînin zuhûruyla peyderpey zâil olacağı da muhakkaktır. Şimdiye kadar İslâm diyârında dînî müceddidler eksik olmamıştır. Bundan böyle de eksik olmayacağına îmânımız berkemâldir. Kitâb-ı Kerîmimizin vaad buyurduğu vechile İslâm'ın saltanat-ı maddiyye ve ma'neviyyesi daima pâyidâr ve hâkim kalacak, müslümanların endîşeleri emn ü itmînâna mübeddel olacaktır.

"Akşam"

Ömer Rızâ

[10] Mâide Sûresi, 5/54.

* Nûh Sûresi, 71/55.

** Kādî Beyzâvî

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için
seneliği (275), altı aylığı (150)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da
Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarası
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

8 Temmuz 1921 | 3 Zilka'de 1339 | Cumartesi | 8 Temmuz 1337 | Cild: 19 - Aded: 487

VAZÎFE HİSSİ

Bu hâle gelmeyecektik oturmasaydık eğer…
Emîn olun, bizi me'yûs eden felâketler,

Vazîfe hissine bîgânelik belâsı bütün;
Küçük, büyük "ne vazîfem!" desin de iş yürütün!

O hâle geldi ki millet vazîfesizlikten:
Vazîfe hissi de kâfî değil, bugün, cidden.

Evet, onun daha fevkinde ihtiyâc artık…
O ihtiyâc ise: Milletçe bir fedâkârlık.

Şu fıkrasıyle, hakîkat, Cenâb-ı Mevlâna,
Nigâh-ı ibrete açmış cihan kadar ma'nâ:

Delik, deşik, evinin, bir zavallı hâne-harâb,
Görür de hâlini, her gün eder şu yolda hitâb:

"Yıkılma hâ! Beni evvelce etmeden âgâh;
Çoluk, çocuk biteriz sonra hep, ma'âzallâh!"

Bu hasbihâl ile yıllar gelir, geçer… Derken,
Gelir bakar ki bir akşam: O âşiyân, dipten

Yıkılmış, altına almış zavallı âileyi.
Görünce karşıdan âdemceğiz bu hâileyi,

Yığınla taş kesilen yurdunun harâbesine
Döner de der ki: "Meğer aldanırmışım, desene!

Ne oldu bunca niyâzım, ey âşinâ-yı kadîm?
Çocuklarım olacakken ben oldum işte yetîm!

Sakın yıkılma haber vermeden, demez miydim?
Bu muydu senden a zâlim, bu muydu ümmîdim?

Hukùku, ahdi gözetmek nedir, sakın bilme!
Yazık, yazık sana sarf ettiğim emeklerime!.."

O taş yığınları bir hâtifî lisân olarak;
Zavallı âdeme der: "Haksız infiâli bırak.

Geçip de karşıma feryâd eder misin şimdi?
Haber mi vermedim, amma kulak veren kimdi!

Duvarlarımda yarık sandığın ağızlardan
Birer zebân-ı tezallüm uzattım, ey nâdan!

Fakat çamurla kapardın da her gün ağzımı sen,
Ziyâde söyleyemezdim susardım artık ben."

Hikâye hâlimizin aynıdır, değil mi? Evet!
Şu farkı var yalınız: Bizde yok değil kuvvvet.

Yığın yığın sakatâtıyle geçmiş edvârın,
Yıkılmış olsa da bir hayli kısmı dîvârın,

Binâ-yı milleti i'lâ eden temel sağlam.
Demek ki kurtuluruz biz bugün olursak adam.

Onun da çâresi elbirliğiyle gayrettir;
Çalışmanın o kadar feyzi var ki: Hayrettir!

Mehmed Âkif

[202]

ESRÂR-I KUR'ÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ.....عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ .1

– 4 –

Şimdi ihtâr edilmesi lâzım gelen bir nokta daha kalıyor ki o da şudur: Müfessirler îzâh etmekte olduğumuz âyet-i kerîmenin esbâb-ı nüzûlüne dâir olmak üzere birçok âsâr, ehâdîs rivâyet etmişler ve ricâl-i hadîs arasından za'file yahud kizbile ma'rûf olanlardan gelen rivâyâtı, kezâlik ma'nâsı sıhhatten baîd, rûh ve müeddâsı zevk-i selîme münâfî ehâdîsi nakletmek husûsunda –Allâh afvetsin– hiç ihtiyâta riâyet eylememişler; sonra kendilerinin bu mâhiyetteki rivâyetlerinden hâsıl olacak netâic-i seyyieyi hiç düşünmemişler; bu gibi harekâtın müslümanları dinlerinden şübheye düşüreceğini, a'dâ-yı İslâm'ı ise gerek şerîat-ı mutahherenin esâsına, gerek Sâhib-i Risâlet efendimiz hazretlerine hücûma cür'etyâb edeceğini hâtıra getirmemişler.

İbni Kesîr gibi, İbni Abbâs gibi, İbni Cerîr gibi, Âlûsî gibi, Fahr-i Râzî gibi büyük tefsîr kitaplarını tedkîk ettiğimiz zaman bu sadede âid olmak üzere öyle ehâdîs serd ederler ki bunların ıstılâh-ı ma'rûfu vechile "hasen" derecesini bulabileceğini iddiâ etmek bile kābil olamaz. Nasıl olabilir ki râvîler arasında Yûnus bin Bükeyr bin Vâsıl eş-Şeybânî vardır. Evet, bu zât için Nesâî: Zaîfdir, Ebû Dâvûd ise: İhticâca sâlih değildir, diyor.

Kezâlik ehâdîs-i mebhûsenin râvîleri içinde Hüseyin bin Muhammed bin el-Mervezî bulunuyor ki bu adam hakkında İbni Hacer: Mechûldür, hükmünü veriyor. Aynı râvîler miyânında bir de Muhammed bin İshâk bin Yesâr görülüyor ki ricâl-i hadîsten bu adamın kesîrü't-tedlîs olduğu işitiliyor. Abdurrahmân "Babam, Muhammed bin İshâk için, bence hadîste kavî değildir, bilakis zaîftir, dedi." diyor.

Yine bu râvîler sırasında Abdullâh bin el-Velîd el-İclî bulunuyor ki bunun hakkında da Alî bin el-Medînî "Kim olduğunu bilmiyorum." diyor.

Şâyed bu hadîsler fezâil ve mekârim-i ahlâk vâdîsinde vârid olaydı râvîlerini tezkiyeye kalkışmamak, işi sükût ile geçiştirmek kābil olabilirdi; biz de müfessirlerin o gibi ehâdîsi eserlerine şevâhid makāmında derc etmiş olmalarını ve âyât-ı kerîmeyi ona göre şerh eylemelerini hoş görebilirdik. Lâkin hadîs olmak üzere rivâyet edilen o sözler hakāik-ı sâbite-i ilmiyyeye, berâhîn-i mantıkıyyeye, müşâhedâta külliyyen muhâlif birtakım mebâhisi ihtivâ eder dururken böyle bir müsâmahaya nasıl imkân tasavvur edilir?

İşte Ahmed'in Abdullâh bin el-Velîd el-İclî, Bükeyr bin Şihâb, Saîd bin Cübeyr, İbni Abbâs tarîkıyle rivâyet ettiği şu hadîs o kabîldendir. İbni Abbâs diyor ki: "Yahudiler aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'e gelerek Yâ Ebe'l-Kāsim. Sana beş şey soracağız dediler ve en son ra'd nedir? suâlini îrâd ettiler. Peygamberimiz "O, Cenâb-ı Hakk'ın meleklerinden bulutlara müvekkel bir melektir. İki elinde ateşten bir kamçı vardır ki onunla bulutları Allâh'ın emreylediği tarafa sevk eder." cevâbını verdi. "Ya işittiğimiz bu ses nedir?" dediler. "O da onun sesidir." buyurdu. Bunun üzerine Yahudiler "Doğru söyledin." dediler."

Şimdi biz bu hadîsi tedkîk ettiğimiz zaman râvîler arasında Abdullâh bin el-Velîd el-İclî'yi görüyoruz ki ne kadar zaîf olduğunu demin söyledik. Sonra hadîsin ma'nâsını teemmül ettiğimiz vakit müşâhedât-ı ilmiyye ile nasıl te'lîf edeceğimizi bilemiyoruz. Öyle ya! Ra'dın bulutlardaki müsbet, menfî iki kuvve-i elektirîkıyyenin ittihâdından husûle gelmiş bir netîce-i tabîiyye olduğu, kezâlik berkın da aynı kuvvetlerin birleşmesinden hâsıl olmuş bir zıyâdan ibâret bulunduğu fennen sâbittir. Binâenaleyh ne ra'd bulutlara müvekkel bir melektir, ne de berk o meleğin elindeki ateşten kamçıdır.

Bu hakīkatleri bugün mekteplerde, medreselerde okumakta olan en küçük çocuklar bile biliyorlar. O hâlde envâr-ı ilm ü irfân ile fikirleri açılmış müslümanlar üzerinde bu ve emsâli ehâdîs ne gibi te'sîri olmak icâb eder?

Papaslar, dîn-i İslâm'a karşı dâimî bir harb içinde bulunan misyonerler buna muttali' olurlarsa ne demezler? Sonra tedkîk ve tetebbu' iktidârında olmayan müslümanlar bu gibi ehâdîsi eimme-i hadîsten Ahmed bin Hanbel gibi meşâhîr tarafından rivâyet edildiğini, ulemâ-yı tefsîrin büyüklerinden Râzî gibi, İbni Kesîr gibi, İbni Cerîr gibi zevâtın eserlerinde naklolunduğunu duyarlar ve görürlerse hasımlarına karşı ne diyebilirler? Şübhe yoktur ki mevzû'-ı bahs olan ehâdîs dîn-i İslâm'ın esâsâtından, hakāikından addolunarak netîcesi bit-tabi' gerek o dîn-i kavîme, gerek onun sâhibi olan Cenâb-ı Seyyidü'l-mürselîne sû'-i zanna müeddî olacaktır. Şerîat-ı İslâmiyyenin maalesef masûn kalamadığı bu gibi ehâdîs, bu gibi âsâr bir taraftan birçok münevverü'l-fikr müslümanların akīdesini sarsarak zavâllıları dinlerinden şübheye düşürdü; diğer taraftan da a'dâ-yı İslâmın eline dînimize hücûm için birçok vesîleler, birçok ser-rişteler vermiş oldu. Şâyed Kitâbullâh'ın tefsîrinde bu gibi âsâra yer verilmemiş olsaydı İslâm'ın düşmanları o Kitâb-ı Kerîm'e hücûm için hiçbir açık kapı, hiçbir zaîf nokta bulamazlardı.

---

[1] Bakara Sûresi, 2/94-98.

[203] Bununla berâber mevzû'-ı bahs olan ehâdîsin sahîh mertebesine vardığı farz olunsa bile umûr-ı dünyâyı tebyîn ve kavânîn-i tabîiyyeyi îzâh husûsunda bunlara nasıl istinâd ediliyor ve âyât-ı Kur'âniyye bunlarla nasıl tefsîr olunuyor? Öyle ya! Resûl-i Ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem efendimiz vazîfe-i risâletin ne olduğunu bizlere bildirmiştir:

İmâm Müslim'in Te'bîrü'n-nahl bâbında Mûsâ bin Talha'dan rivâyet ettiği vechile Musâ bin Talha babasından naklen diyor ki: Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'le berâber gidiyorduk. Bir cemâat gördük ki hurma ağaçlarının tepesine çıkmışlardı. "Bunlar ne yapıyorlar?" diye sordu. "Telkîh ediyorlar; erkeğini dişisi üzerine koyuyorlar. Bu sûretle aşılanmış oluyor." cevâbını verdiler. Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz "Bunun bir fayda vereceğini zannetmiyorum." buyurdular. Cemâat Efendimiz'in bu sözünü duyunca telkîhı bıraktılar. Lâkin Efendimiz cemâatin aşıyı terk ettiğini haber alınca "Eğer kendilerine menfaati oluyorsa yapsınlar; benimki bir zandan ibârettir. Binâenaleyh beni zannımdan dolayı muâhaze etmeyiniz. Ancak Cenâb-ı Hak'tan olmak üzere size bir şey söylersem o sözümü tutunuz. Zîrâ Allâh'tan naklen söylediğim sözde aslâ yalan söylemem. " buyurdular.

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz buyurmuş ki: "Ben ancak insanım. Size dîninize dâir bir şey emrettiğim zaman onu tutunuz; kendi re'yimden olmak üzere bir şey emredersem bilinizki ben beşerden başka bir şey değilim."

Yine Müslim'in diğer bir rivâyetine göre şöyle buyurmuşlar: "Siz dünyânıza âid umûru benden daha iyi bilirsiniz."

Şeyh Abdülazîz Çaviş

HİTÂBE

Ey müslümanlar! Şimdiki tehlikeyi birkaç asırdır mukarız olan bazı hükûmât-ı İslâmiyyenin inkırâzlarına kıyâs etmeyiniz. Neûzü billâh bu tehlike bütün âlem-i İslâm'ın inkırâzı tehlikesidir ki zâten ecânibin gâye-i âmâli de budur. Yalnız bizim yetiştiğimiz şu kırk, elli senelik bir zamanda otuz, kırk kadar hükûmât ve akvâm-ı İslâmiyye söndü gitti. Son hükûmet-i müstakille-i İslâm olan koca Osmânlı Şehinşâhlığı parçalandı. Arnavudlar, Boşnaklar, Arablar, Türklerden tefrîk edildi. Hem de yine müslüman kanı döktürülerek tefrîk edildi. O tefrîkle de kalmadı; vaad olunan Arab hükûmet-i müstakıllesi parlak bir hayâlden ibâret olduğu meydâna çıktı. Irâk Sûriye'den, Sûriye Tihâme'den ayrıldı. Bütün müslümanlar Ka'be'lerinden, Ravza-i Mutahhere'lerinden mehcûr edildi. Bu parçalar dahi yine kendi dâirelerinde müstakıl bırakılmadı. Birer ecnebî müstemlekeleri hâline konuldu. Şimdi o iftirâk ve istiklâl sevdâsında bulunan bîçâre Arab kardeşlerimiz hâkimiyet-i Osmâniyyeyi, o câ-mia-i İslâmiyyeyi ışık yakıp arıyorlar. Fakat heyhât!...

Ey İslâm'ın ezelî ve ebedî hak ve vasfı olan istiklâl uğurunda kan döken Anadolu müslümanları! Şimdi ancak siz çalışabilirsiniz. Çalışabilmek fırsatı şimdi ancak sizdedir. Dâire küçüldükçe vazîfe artıyor. Eskiden bir ise şimdi bin derece çalışmak istiyor. Tâ ki el-iyâzü billâh nûr-ı İslâm tamâmıyla sönmesin. Biz çalışırsak Allâh'ın inâyeti bizimle olacak; yalnız Anadolu değil bütün âlem-i İslâm kurtulacaktır.

Ey memâlik-i sâirede bulunan umûm müslümanlar! Düşününüz, düşününüz. Bu felâketleri, bu kıyâmetleri başımıza koparan ayrılıkları, başkalıkları bırakınız. Her biriniz bir çürük ipe, âdî bir politikaya, hasîs bir menfaate değil, hepiniz birden habl-i metîn-i İslâm'a sarılınız. Korkmayınız. Emîn olunuz ki o habl-i metîn sizin cümlenizin ağırlığını götürür, cümlenize birden bir kuvve-i dâfia ve kāhire ihsân eder. İçinizde hiçbir sûretle ayrılık olmasın. Hep bir vücûd-ı muazzezin a'zâsı olduğunuzu iyi takdîr ediniz. Kendinize acımıyorsanız milletinize acıyınız. Milletinize acımıyorsanız dîninize acıyınız.

Ey ricâl ve vükelâ-yı millet! Lutfen şu hitâbeleri siz de ısgā buyurunuz. Şimdiye kadar her tecrübeyi yaptık, her medeniyeti, her heveslendiğimizi taklîd ettik. Anladık ki bizi gayyâ-yı helâke sürüklemekten, her hatvemizde o hevl-nâk çukura bir adım daha yaklaştırmaktan başka bir istifâdemiz olmuyor ve olmayacaktır. Artık insâf edelim her ma'nâsıyla yorganımıza göre ayağımızı uzatalım. Her muâmelemizi ahkâm-ı Kur'âniyyeye tatbîk edelim. Biz bize ve Kitâb-ı Celîlimize göre medeniyet-i sahîhamızı ihyâ edelim ki ecânib dahi gıbta etsin. Hey'et-i ictimâiyyemiz i'tibârıyla en zenginliği ihtiyâr edelim. Avrupa'nın nefîs metâ'ları yerine bizim yapabileceğimiz bezleri abâları giyelim. Tâ ki yerli metâ'larımızda revâc ve terakkī hâsıl olsun. Tâ ki paramızı ecânibe aşırmayıp kendi derdimizin ilâcına verelim. O ilâc ki bizi ölümden ancak o kurtaracaktır. Müdâfaa-i memleket hakīkī menâbi'-i vâridât bulmakla berâber masârifimizi teşkîlât ve maâşât-ı sâirece vâridâtımızdan az edelim. Artan paramızı müdâfaa-i memlekete hasr edelim.

Ey ulemâ-yı kirâm! Sizler ki bir nush-ı şer'înin bir seyf-i kahrîden daha müessir olduğu zamanların nâsih ve âlimleri olan İbni Mes'ûdların, İbni Abbâsların, İmâm-ı A'zamların, Ebussuûdların, İbni Kemâllerin halefleri olacaksınız; hak sözü söylemekten **[204]** sizleri bir zaman istibdad, bir zaman irticâ' tehdîdleri alıkoydu ise şimdi ne

mâni' oluyor? Halbuki hakîkî vâris-i enbiyâ olanlar bunların hiçbirinden korkmazlar. Ricâ ederim, darılmayınız, ben de berâber olarak i'tirâf edelim ki hubb-i dünyâ, hırs-ı câh ve tûl-i emel miyânemizde sâir mü'minînden daha ziyâde hüküm-fermâ oluyor. Bu hâllerimiz vezâif-i asliyyemizi bize unutturdu. Hele neşr-i ulûm bütün bütün muattal oldu ki bu bâbda kimseyi bahâne etmeyelim. O eâzım-ı eslâftan size mevrûs ve müntakıl olan o nefâis-i ilmiyyeyi siz kime devrediyorsunuz? Köyler ve hattâ kasabalar zulmet-i cehl ile dalâlette kalmakta, milel-i sâire misyonerleri her türlü vesâilden istifâde ile iğvâ ve ıdlâllerini ileri götürmekte iken sizler bu bâbda bir adım attınız mı? Askerliğin, hıfz-ı dîn ve vatanın fezâil-i maddiyye ve ma'neviyyesine dâir kaç risâle neşrettiniz? Mecâmi'-i nâs ve askerîde kaç mev'iza, kaç hitâbe îrâd ettiniz? Kimleri bu yola irşâd eylediniz?

Ey sulehâ, ey ubbâd ü zühhâd! Artık ağlayınız, ağlayınız ki o ağlayışlarınız tekbîr ü tezkîrinizden daha müessir olacaktır. Farz edelim ki sizler hayatınızı bir huzûr ve zevk-ı ma'nevî ile geçirdiniz. Fakat sizin hayatınızla berâber bu dîn-i mübînin sönüp gitmesine, câmi'lerin kilise olmasına, minârelerde çan çalınmasına o sâf kalbleriniz râzî oluyor mu? İstiyor musunuz ki sizden sonra âlemde Hâlık-ı Zülcelâl'i tevhîd edecek, Resûl-i Zî-şân'ı tasdîk eyleyecek bir ferd bulunmasın. Yâ Rabbü'r-Raûf, sen esirge. Ey sûfî kardeşler! Umûm turuk-ı aliyyenin büyük pîr ü destgîrleri Hazret-i Sıddîk ve Hazret-i Ali radıyallâhü anhümâ değil mi? Müşârunileyhimânın o kadar mücâhedâtta, o kadar gazavâtta bizzat bulunduklarını, bütün varlıklarını fedâ ettiklerini okumadık mı? Öyle ise siz de istiğnâ göstermeyiniz; bütün müslümanlarla berâber maddeten ne yapmak icâb ediyorsa önlerine düşünüz, bir taraftan da Bârgâh-ı Akdes-i İlâhî'ye samîmî duâlarınızı, niyâzlarınızı, bu millet için istiğfârlarınızı ıs'âd eyleyiniz…

Sivas Meb'ûsu

Mustafa Takī

Anadolu Şehîdleri

Dağ demez, taştır demez çarpar, ne coşkundur bu kan;
Sanki seyyârâtı kopmuş bir semâdır çağlayan!

Sormak isterdim esâtîrin gidip Mirrîhine,
Hiç nasîb olmuş mudur bir milletin târîhine,

Böyle bir kan, böyle bir can, böyle îmân böyle şân?
Âhenîn dağlarla sızlar bir kemiktir çarpışan!

Bir kemiktir hışmı lâkin yıldırımlardan şedîd;
Bir şehîdin göğsüdür, lâkin ne müdhiş bir şehîd:

Kan sızan rûhunda vardır bir alev mâhiyyeti;
Ürperen bir fecre benzer hurd ü hâş olmuş eti,

Leyl ü istikbâli sarsar, canlanır, aydınlatır;
Na'şı en satvetli bir destâna en parlak satır;

Hûnu tek bir necm-i gîsûdârıdır âfâkımın;
Parçalanmış cebhesinden, sînesinden, ırkımın

Hakk-ı istiklâli kan şeklinde fışkırmaktadır!
Görsün inkâr eyleyenler varsa: Kuvvet haktadır!

"Tevhîd-i Efkâr"

Midhat Cemâl

FAYDALI NEŞRİYÂT

İkdâm gazetesinin Avrupa'da bulunan başmuharriri Ahmed Cevdet Bey oradan gazetesine gönderdiği makâlelerinde daima mühim ve şâyân-ı dikkat ma'lûmât veriyor; dînî, ilmî, ictimâî mûcib-i istifâde fıkralar yazıyor. Avrupa'nın matbûâtını, muhtelif neşriyâtını, siyâsî ve ictimâî cereyânlarını ta'kîb ve kendi mütâlaalarını da ilâve ederek müslümanlar için bilinmesi elzem pek çok hakîkatleri enzâr-ı kāriîne vaz' ediyor. Biz de bazı mühim fıkralarını aynen naklediyoruz:

"İslâm" Unvânlı Mühim Bir Eserin İntişârı

Cenevre Dâru'l-fünûnu erkân-ı ilmiyyesinden ve müsteşrikînden Mösyö Monte "*İslâm*" unvânı altında bir eser neşreylemiştir. Yüz altmış sahîfeden mürekkeb olan bu eser, İslâm'ın mâzîsi, hâli, istikbâli hakkında hem şarkî, hem garbî bir âlimin, bir mütehassısın muhâkemâtını hâvîdir. Müellifi bir Avrupalı olduğu için ehl-i İslâm'ı, bir garb âlimi zihniyetiyle muhâkeme ede[re]k zümre-i İslâm hakkında, Avrupa'yı fâzılâne bir sûrette tenvîr etmiştir. Bu kitabı bizim için mütâlaadaki ehemmiyet, İslâmiyet'in bir Avrupalı âlimin önündeki görünüşündedir.

İslâmiyet'i Avrupa'da Mösyö Monte gibi görenler azdır. Avrupa ahâlisinin bir kısmı İslâmiyet hakkında zâten hâiz-i ma'lûmât değildir. Bir kısmı ise Ehl-i Sâlîb muhârebâtına tahrîs için dînî makāmlardan sâdır **[205]** olan aleyhdârlığın hâlâ te'sîri altındadır. Bu iki zümrenin ikisinden de bize dostluk beklemek nâ be-mahaldir. Maatteessüf Avrupa matbûâtı hemen daima nâdir istisnâlardan sarf-ı nazar, bu te'sîr altındadırlar. Bizim hakkımızda bilir bilmez kalem oynatırlar, bizi bilmiş anlamış gibi tenkīd ederler.

İslâmiyet ile Hıristiyaniyet'in arasını açan ve bu iki âlemi birbirine düşman eden işte matbûâtın bu gibi neşriyâtıdır.

Nerede bulayım ben Mösyö Monte gibi Avrupalı zihin sâhibini ki kitabına yazdığı mukaddimede şu sözleri îrâd etmiş olsun, diyor ki:

"İslâm evvelâ bir kuvve-i rûhâniyye ve buna binâen sâniyen de siyâsî, ictimâî birinci derecede bir kuvvet olarak tezâhür ediyor. Mâzîsinde ve hâl-i hâzırında bu dîni tedkîk etmek cem'iyet-i beşeriyyenin intizâm-ı harekâtında alâkadâr olan her bî-taraf zihin için zarûrîdir. Târîhini, inkişâfını, istikbâlinden bi-hakkın beklediğimiz netâyici muhtevî olmak üzere İslâmiyet'e dâir bir eserin neşri lüzûmuna kāiliz. Vereceğimiz îzâhât ile kāriînimizin gözlerinde İslâmiyet'in, hakîkī bir münevveriyet ile âşikâr olmasını ve onun bütün azamet ve kudreti [ile] idrâk edilmesini temennî ederiz."

Bu sözleri ancak İslâmiyet'i bi-hakkın müdrik ve bî-taraf bir fâzıldan işitebiliriz. Buna yakın sözleri ne siyâsiyyûndan, ne rehâbînden, ne de erbâb-ı matbûâttan işitmek mümkün olabilir ve bu sözlerin müeddâsını iş başında bulunanlar, fikirlerine yerleştirebilmiş olsalar idi nice nice müşkil mes'eleler kendiliğinden hallollunur, biterdi.

Müellif İslâm'ın teessüs ve inkişâfını, Emeviye ve Abbâsiye hilâfetlerini, akāidi, fıkhı, sûfiyyûnu, ulemâ ve meşâyihi, fünûnu, edebiyâtı, sanâyii mevzû'-ı bahs ettikten sonra ikinci kısma geçerek İslâmiyet'in yirminci asırdaki intişârını, Avrupalı hükûmetler idâresindeki müslümanlar ile müstakıllen yaşayan İslâm memleketlerinin ahâlisini, İslâm'ın tekâmülünü îzâh ediyor. Bir yerinde diyor ki:

"İslâm'ın bir din olarak kendini tamâmen muhâfaza etmesi, hiç gerilememesi; hiç sarsılmaması, nev'amâ el dokunmaktan masûn kalması Kur'ân'ın eskiden beri bahşettiği îmân sâyesindedir. Bu îmân müslümanları âlem-i diyânette büsbütün müstesnâ bir şahsiyet olarak muhâfaza etmiştir."

Bu eserlerin bizzat bizim için de faydası büyüktür. Çünkü biz kendimiz, yahud ulemâmız İslâmiyet'ten bahsettikleri zaman bu dînin zamân-ı hâzır telakkīsine göre kıymet-i siyâsiyye ve ictimâiyyesini göze çarptırmıyorlar. Avrupalı ulemânın müellefâtında ise bu cihetler apâ-şikâre meydâna çıkıyor. Bizde bu yolda mevzû'lar yazan merhûm Şehbender-zâde Hilmi Bey idi ki vefâtı memleket için zâyiât-ı azîmedendir.

*
* *

Ma'neviyâttan Mahrûm Gençler Memleket İçin Felâkettir

Geçen Pazar günü Cenevre'nin Viktorya Hol Dîvânhânesi'nde meşhûr Frank Toma'nın bir konferansında hâzır bulundum. Mes'ele şimdiki gençliğin bir hayırlı istikbâl vücûda getirebilmesi için ne gibi bir terbiye iktisâb etmesi lâzım geleceği mes'elesi idi. Konferansçı, bir çocuk ana rahmine düştüğü andan i'tibâren terbiyenin başlaması lâzım geldiğini beyân etti. Meşîmede tekevvün eden bir ruşeym ve cenînin, doğarak büyüyüp kâmil bir insan olabilmesi için anasının daha hâmil iken ne yolda hareket etmesi lâzım geleceği ma'lûm olan mes'elelerdendir. Buna dâir olan bazı makālâtı okuduğum zaman vatanımızın birkaç asırdan beri geçirmekte olduğu devirleri, müşkilât, felâket ve heyecân devirlerini gözümün önüne getiririm de efrâdımızın neden şimdiki gibi olduğunun sebeblerini istihrâc ederim.

Frank Toma Maârif nâzırlarına hitâben öyle bir bağırış bağırdı ki Dîvânhâne çınladı: "Ey nâzırlar, mektep yaptık, dâru'l-fünûnlar te'sîs ettik diye böbürlenmeyiniz. Şu okutup öğrettiğiniz gençlerin havâss-ı ma'neviyyelerine bakınız. Eğer bunu te'mîn edemediniz ise o mektepleri te'sîs etmekle vatana çok fenâlık ettiniz. Bu havâstan mahrûm olan bilgiçler, bulundukları vatan için âtiyen bir felâket olacaklardır." dedi.

Frank Toma ahâliye yine bir müessir sadâ ile hitâb ederek: "Bugünkü gençlikten ne beklemeye hakkımız vardır. Bunlar yalandan başka bir şey işitmiyorlar. Hele bu muhârebe esnâsında söylenen yalan hiçbir devirde söylenmiş değildir. Diplomasi lisânı ise hakāyıkın hilâfını iltizâm ile bütün dünyânın havâss-ı ma'neviyyesini ihlâl etti." cümlelerini ityân etti.

*
* *

Avrupa'da Dîne Rücû' Hareketleri

Cem'iyet-i Akvâm'a dâhil olan ve hattâ olmayan memleketlerde bu cem'iyete muâvin olmak üzere ârifîn sınıfından husûsî hey'etler teşekkül etmişti. Bu hey'etlerin murahhasları ahîren Cenevre'de ictimâ' ettiler. İctimâa matbûât mensûbları dahi sâmiîn sıfatıyla dâhil oldular. Çin'den bile murahhas olan bu hey'etler içinde maatteessüf bir hey'et-i İslâmiyye yoktu.

İlk nutku İsviçre'nin ricâl-i be-nâmından ve el-yevm Reîs-i Cumhûr olan Mösyö Şultes okudu.

Reîs-i Cumhûrun nutku pek mühimdi. Cihânın alâkadâr olduğu mes'elelerden sûret-i umûmiyyede bahsedildi. Mösyö Şultes'in aynen tercümeye lâyık olan nutkundaki bir cümle sûret-i mahsûsada câlib-i dikkattir. Müşârunileyh zamân-ı hâzırın iki hâletinden bahsetti ki biri ahlâkta, diğeri de iktisâdda düşkünlüktür. Bu iki hâlet, her memlekette görülüyor, her **[206]** memleketi te'sîri altında bırakıyor. Kendini toplamak isteyen bir millet, bir memleket bu iki hastalığın çâresini bulmaya çalışmalıdır, eğer kendini sukūttan muhâfaza etmek is-

ter ise… Fakat Mösyö Şultes'in kavlince bunlara karşı çâreler çabuk bulunacak değildir. İçinde yüzdüğümüz bu iki hâlet epeyce zamanlar devâm edecektir. Milletler çâre aramakta epeyce yorulacaklardır.

Demek ki her millet evvelemirde kuvâ-yı ma'neviyyeye pek ziyâde ehemmiyet vermek lâzım geliyor. Onun için şimdi Avrupa'da diyânete pek ziyâde i'tinâ ediliyor. Din husûsunda mübâlâtsız olan yerlerde bile dînin iânesine mürâcaat ediliyor. Me'mûrîn-i rûhâniyye ve hükûmetler diyânetten feyz almaya ve işleri mu'tekıd adamlar ellerinde bulundurmaya gayret ediyorlar. Meb'ûsân meclislerinde bile hissiyât-ı dîniyye sâhibi olan fırkalar hâkim ve âmir oluyorlar. Hakîkaten ictimâî marazlara karşı dinden başka müessir bulunamıyor. Bir zamanlar Avrupa âfâkına yayılmış ve maatteessüf serpintisi bize kadar gelmiş olan diyânet mübâlâtsızlığını izâle etmek Avrupaca artık bir vazîfe hükmüne girmiştir.

*
* *

Kudüs-i Şerîf'te Mütefessih Garb Medeniyetinin Rezâletleri

Cem'iyet-i Akvâm'a şimdi yeni bir mes'ele daha geliyor ki o da Papalık makāmının delâletiyle, Kudüs-i Şerîf'i ahlâk-ı fâzılaya mugāyir olan ihdâsâttan vikāye etmektir. Kudüs yanında kahveler, sinemalar ve sâir eğlence yerleri ihdâs edilmesi Papalık makāmının pek gücüne gitmiştir. Ekâbir-i Hıristiyâniyye Kudüs-i Şerîf'in eski kudsiyetini yani idâre-i Osmâniyye zamanındaki hayat ve hey'et-i dîniyyesini muhâfaza etmek tarafdarıdırlar. Fi'l-vâki' Hilâfet-i Osmâniyye nazarında Kudüs de mahâll-i mukaddeseden bir harem-i mübârek addedildiği için orada ahlâk-ı umûmiyyeye dokunur ihdâsâta müsâade edilmezdi. Milel-i Hıristiyâniyye de hükûmet-i Osmâniyye'nin vaz' ettiği şekl-i idâreden pek memnûn idiler. Kamâme Kilisesi'nde Meşhed-i Îsâ ziyâretini dahi Osmânlı hükûmeti sâlim bir kāideye rabt etmiş ve bunun için Katoliklere, Ortodokslara, Ermenilere mahsûs ziyâret sâatleri ta'yîn etmiş idi ve bir mezhebin diğerine tecâvüzüne meydân bırakmamak üzere de asâkir-i Osmâniyye tarafından muhâfızlık vazîfesi îfâ olunurdu.

Bismark bir kere demiş ki: "Eğer memâlik-i Osmâniyye bir gün taksîme uğrayacak olursa her hâlde en son gidecek yer Filistin'dir. Orayı Osmânlılar gibi bî-tarafâne muhâfaza edecek bir idâre pek güç teessüs edebilir."

Bakalım Cem'iyet-i Akvâm bu mes'eleyi nasıl hall ü hasm edecek.

Kudüs müslüman ahâlisinin menâfiini muhâfazaya çalışmak üzere Cenevre'ye ahîren bir zât geldi. Bu zât burada bir oda açarak iktizâ eden teşebbüsâtın icrâsına gayret edecektir. Ben o ahâliye âferîn dedim. Zîrâ bizi alâkadâr eden, mevcûdiyet-i siyâsiyyemizle oynayan bunca mesâil-i mühimme ile iştigāl etmek üzere memleketimizin erbâb-ı iktidârı tarafından burada böyle bir oda açılmak zahmeti ihtiyâr edilmedi. Her milletin burada böyle büroları vardır. Yanlış bir şeyin neşrini gördükleri gibi gazeteler ile hemen tekzîbine muvaffak olurlar.

*
* *

Maârifi

Muzır ve Müstehlik Olmaktan Kurtarmalı

Mekteb-i sultânîler ile iştigāl edildiğini görüyorum. Kendime soruyorum: Bu mekteplerden çıkanlar ne olacaklardır? Bunların tarz-ı tahsîllerinden gerek kendileri, gerek memleket ne vechile istifâde edecektir? Bana uzaktan öyle geliyor ki biz zamân-ı hâzırın ve bilhassa uzak yakın istikbâlin muktezıyâtını lâyıkıyla ta'yîn edemiyoruz.

Türkler daha küçük yaşında iken ticârî ve sınâî mesleklere sülûk edip de bir amelî bilgiye sâhib olmuyorlar. Türkleri bu vaz'iyetten kurtarmak hükûmetin borcu olduğu kadar kendilerinin de borcudur. Evvelâ hükûmet elini şakağına dayayıp memlekete ne gibi adamlar ve ne gibi tahsîl ve mektepler lâzımdır diye düşünmelidir. Hükûmetin bu âna kadar ettiği tecrübeler vardır. O, te'sîs ettiği mekteplerle bu memlekete me'mûr yetiştirebildi, Türk unsurunu bi-hakkın istiklâle nâil edecek şeyler vücûda getiremedi. Hele ufak tefek esnâf ve erbâb-ı sanâyii hiç yetiştiremedi. Şâirler yetişti, yazıcılar çoğaldı. Politikacılar karınca gibi kaynadı, ictimâiyât müntesibleri peydâ oldu. Fakat ne kendilerine, ne millete, vücûdu elzem olan iktisâdî, zirâî, sınâî, ticârî meslekler ashabından bir fırkacık peydâ olamadı. Bundaki kabâhat, yetiştirmededir. Bu yetiştirmeyi te'mîn edeceklerin hiçbirinde hayât-ı ameliyye hakkında bir fikir olmadığından ne yaptılarsa, ne kadar çalıştılarsa hep me'mûr zihniyetiyle yaptılar. Doğrusu başka türlü de yapamazlardı.

Ancak insan me'mûriyette yetişmiş olsa bile artık zamân-ı hâzırın îcâbâtını takdîr edebilir. Görülen köye kılağuz istemez.

Maârifin bugün en ziyâde düşüneceği mes'ele gençleri iktisâdî mesleklere sülûk ettirecek müessesâttır. Proletariat intellectuel denilen düşkün ve yoksuz âlimler zümresi kadar bir memleket için büyük felâket yoktur. Bunlar dâru'l-fünûnlarda okuyan ve fakat bir mertebeye ere **[207]** meyen insanlardır ki bir yandan ellerinden bir iş gelmez, diğer yandan da ashâb-ı irfândan olmak tefâhuruyla küçük kazançlara tenezzül etmezler. Hey'et-i ictimâiyyenin düşmanı kesilirler, memleketin altını üstüne getirmek bunlar için bir zevk-ı intikāmdır. Onun için daha küçükten gençliği bir meşgūliyet-i iktisâdiyye

sâhibi edecek vech ile yetiştirmek lâzımdır. Türkiye için bundan başka çâre-i selâmet yoktur.

Terbiyenin nev'i iyi intihâb olunursa bu sâyede iktisâdiyât da müstefîd olur. Meselâ hıfz-ı sıhhat kavâidini iyi öğrenenler için tabîb ve ilâc nâdiren lâzım olur. Binâenaleyh tabîbi çoğaltacak yerde hıfz-ı sıhhat kavâidini ta'lîm etmek iktizâ eder. Vaktiyle ashâb-ı kirâm nezdine gelen bir tabîbin tedâvî edecek kimse bulamayarak avdet ettiği ma'lûmdur. Çünkü o zamanlar herkes ahkâm-ı dîniyyeye mütemessik olduğundan hayatları tahrîbâttan masûn kalırdı.

Burada okuyup işitirim ki milletin büyük işlerinde amelî mesleklerde teferrüd etmiş olanlar kullanılmak tercîh olunuyor. Almanya'da buna başladılar. Politikacılardan her memleket bıktı usandı, az söyleyen, çok bilen mâliyyûn, iktisâdiyyûn, tüccâr, ashâb-ı san'at gibi adamların re'ylerine mürâcaat tercîh olunuyor. İstikbâlde memleket idâresine me'mûrlar değil, işte bu gibi adamlar karışacaklardır.

*
* *

İslâmiyet ve Bolşevizm

Türkiye ve Bolşevizm'e dâir bazı mütâlaât serdine ihtiyâc görmekteyim. Bu şekil bizim ne emelimize, ne menfaatimize muvâfık olmadığı gibi mevcûdiyet-i maddiyye ve ma'neviyyemize de elverişli değildir.

Türkler Bolşevizm'i bir müessese-i ictimâiyye olarak kabûle müstaid değildirler. Türkiye Rusya'ya benzemediği kadar Avrupa'ya da benzemez. Avrupa'da mer'î bazı şeyler vardır ki bunların Türkiye'ye tatbîkı kābil olamaz. Kezâlik Rusya'da yerleşmiş birtakım ahvâl ve şerâit-ı ictimâiyye vardır ki Türkiye'de halkın nazar-ı iltifâtını celb edemez.

Türklerin diyâneti Bolşevikliğe müsâid değildir. Diyânet-i İslâmiyyenin esâslarını Bolşevizm esâslarıyla te'lîf etmek mümkün olamaz.

İ'tiyâdî ve dînî ahvâlden kat'-ı nazar bizim için Bolşevizm'e geçmeye bir lüzûm da yoktur. Memleketimizde Bolşevizm'i icâb edecek bir hayat câri değildir. Bizde halkın şikâyetini mûcib olan şeyler, tedâbîr-i idâriyyeyi hükûmetlerimizin kemâ-hiye hakkuhâ ittihâz etmemesinden, edememesinden neş'et etmiştir.

Meşrûtiyete halkın ibtidâları umûmen meftûniyeti, idârî nakīsaların ıslâh edileceğine emniyet ve kanâat etmesinden ileri gelmiş idi. Meşrûtiyet esâslarının tatbîkine liyâkat gösterilmemesinden dolayı halk bilâhare Meşrûtiyetten de soğudu. Bu, inkârı gayr-i kābil olan hakīkatlerdendir.

*
* *

Kiliselerin Sosyalistliğe Karşı Hareketleri

Sosyalistler din ve mezhebi kendi aleyhlerinde fa'âl bir kuvvet addettikleri için kilisenin işe karışmasını aslâ istemezler. Sosyalizm ile din ikisi bir yerde yürümez. Hele sosyalizmin müntehâsı olan Komünizm ve Bolşevizm dînin hasm-ı cânıdırlar.

Ahîren İsviçre'de dahi bilhassa Katolik kiliseleri, sosyalistliğe karşı ciddî bir sûrette hareket etmeye başladılar. Kilisenin bu husûstaki mesâîsi pek büyüktür. En büyük kilise erkânı sosyalistliğe karşı icrâ-yı mevâız ediyorlar.

Almanya'da bunu görüyoruz. Almanya'da da sosyalizm pek ileri gitmiş idi. Hattâ bazı kitaplarda okuduk ki Almanya'nın mağlûbiyetine sebeb sosyalistler olmuş imiş. Binâenaleyh Almanya'da dahi sosyalistliğin önüne geçmek için Katolik Kilisesi pek büyük gayret sarf ediyor. Mûsevîlerin icrâ ettikleri nüfûz ve faâliyete de kilise karşı gelmek kasdındadır. Mûsevîler masonluğu, sosyalizmi, matbûâtı, müessesât-ı mâliyyeyi, sanâyii mühim bir derecede ele geçirdiklerinden ve bugün Mûsevîlerin taht-ı te'sîrinde olmayan bir memleket hemen yok gibidir. İşte Avrupa'da Katolik Kilisesi Mûsevî nüfûzunun da önüne geçmek istiyor.

Hâsıl-ı kelâm yeni hayata giren memleketlerin bilerek veya bilmeyerek tâbi' oldukları nüfûzu kilise ta'dîle pek ziyâde uğraşıyor.

*
* *

"Referandum Re'y-i Âmm"

Ma'lûm olduğu üzere bu usûl bir kānûnun vaz'ında ahâlinin re'yine mürâcaat etmektir. Kānûn bit-tabi' evvelce meclis-i meb'ûsândan geçecek. Fakat bununla iktifâ olunmayacak, ahâliden meclis-i meb'ûsânın re'yinde olup olmadığı sorulacaktır.

Her nerede olursa olsun meclis-i meb'ûsân teşkîliyle bir iş bitmiş olmuyor. Evvelemirde hükûmetler, nasıl isterler ise meb'ûsânı ekseriyâ o vech ile intihâb ediyorlar. Zâten ekseriyâ kim çok para sarf eder ise ve yolunu bilir ise o kendini ta'yîn ettirir. İşin hakīkati budur. Sâniyen meclis-i meb'ûsânda toplananlar içinde erbâb-ı ihtisâs azdır. Bunlar hiç anlamadıkları işler hakkında re'y vermeye mecbûr olurlar. Hele ihtisâs hâricinde nâzırlık mevkiine çıkanların hâl ve vaz'iyeti pek **[208]** gülünçtür. Bu gibi insanların işe karışmasında bir fâide-i ciddiyye hâsıl olamadığı için usûl-i intihâbiyyeye öteden beri pek ziyâde i'tirâz olunuyor.

Bir meclis-i meb'ûsânın vaz' ettiği kānûnların hepsi, ahâlinin arzusuna tevâfuk etmiş olmalıdır. Bu meclisler bazen halkın i'tibârına, ahlâkına, arzusuna muvâfık gelmeyecek şeyleri kānûn diye çıkarıyorlar. Binâenaleyh

birtakım mehâzîrine mebnî İsviçre milleti lede'l-hâce re'y-i âmma mürâcaat usûlü demek olan referandum usûlünü kabûl etmiştir.

DÎNÎ VAHDETLER

"Mühim Bir Hareket-i Dîniyye" musâhabemizde dînin hayât-ı umûmiyye üzerinde nüfûzunu takviye ve tarsîn için garb ulemâ ve mütefekkirlerinin evvel be-evvel Kitâb-ı Mukaddes'i tasfiye ile meşgûl olduklarını ve bu sûretle gerek avâmm-ı nâs, gerek telakkıyât-ı asriyye ile meşbû' münevverleri müessesât ve teâlîm-i dîniyyeye rabt etmek yolunu bulduklarını îzâh etmiştik. Bu mühim hareket-i dîniyyenin istihdâf ettiği gāyelerden bir diğeri de ihtilâf-ı mezâhib dolayısıyla eczâsı yekdiğerinden ayrılan, parçalanan vahdet-i dîniyyeyi te'sîs etmek, küre-i arzın her tarafındaki müessesât-ı Hıristiyâniyyeyi tevhîd etmektir. Times gazetesinin muharrir-i dînîsi bu ciheti âtîdeki sözlerle îzâh ediyor:

"Dînin kuvve-i hayâtiyyesini tenkīs eden sebeblerden biri kilisenin vahdeti mes'elesine dâir vukû' bulan münâkaşâtta mündemicdir. Lamiyet Kongresi'nin piskoposlara takdîm olunan beyânnâmesinde deniliyor ki: "Hazret-i Mesîh'e îmân etmekte bize iştirâk edenleri, sâlûs-ı mukaddesî nâmına vaftiz edilenleri, biz cihânşümûl kilisenin a'zâsından addetmekteyiz." Kilisenin bu sûretle telakkī olunması Hıristiyanlık târîhinde yeni bir şeydir. Ricâl-i dîniyye bu mes'elenin, ehemmiyetine lâkayd kalamazlar. Bu telakkī, bir kilisenin başka kiliselere mensûb hıristiyanlara karşı yeni bir hatt-ı hareket ta'kīb etmesini muktezîdir. Binâenaleyh hıristiyan kardeşliği nedir? Şerâiti nedir? Bunlar tedkīk olunmalı ve bütün bu husûsâtın tedkīkında yegâne rehberimiz Hazret-i Mesîh olmalıdır."

Kitâb-ı Mukaddes'in asr-ı hâzır hıristiyanları için müessir bir mürşid olabilmesi için sarf olunan faâliyetlerin yeryüzündeki bütün hıristiyanların dînî ittihâdını intâc etmesi kat'iyyen müsteb'ad değildir. Çünkü muhtelif müessesât-ı dîniyye birtakım eski telakkī ve i'tikādâta ittibâ' etmekte izhâr-ı taassub etse de kilise teşkîlâtından daha müessir, daha câmi' teşkîlâtın bu vazîfeyi îfâ etmesine mâni' olmadığını görmekteyiz. "Gençler Cem'iyet-i Hıristiyâniyye"si bunun bir delîlidir. Bugün bu cem'iyet cihânşümûl teşkîlâtı hâizdir. Mezheb ve milliyet ihtilâfını nazar-ı dikkate almaksızın bu cem'iyet bütün hıristiyanları topluyor. On dokuzuncu asrın evâsıtında teşekkül eden bu cem'iyetin bugün çâr aktâr-ı cihânda milyonlara bâliğ a'zâsı, milyarlara bâliğ sermâyesi vardır. Bu cem'iyet hakkında Dersaâdet'teki merkezinin verdiği ma'lûmâta nazaran onun Avrupa'da 6.202 şu'besi 508.043 a'zâsı, Şimâlî Amerika'da 2.083 şu'besi 741.626 a'zâsı, Asya'da 447 şu'besi 90.219 a'zâsı, Cenûbî Amerika'da 13 şu'besi 7.099 a'zâsı; Amerika'da [Afrika'da] 32 şu'besi, 2.525 a'zâsı, Avustralya'da 21 şu'besi 11.021 a'zâsı vardır. Bütün bu şu'belerin mecmûu 8.797; a'zânın mecmûu 1.330.532 ve sermâyesi 130.540.049 dolardır.

Geçenlerde Hindistân'da bir me'mûriyet-i resmiyyeyi îfâ ederek Londra'ya avdet eden İngiltere Kralı'nın amcası Dük Dö Konot(?) Gençler Cem'iyet-i Hıristiyâniyyesi'nin her yerde nazar-ı dikkate çarpan bir nüfûzu hâiz olduğunu kemâl-i takdîr ile zikrediyordu. Beynelmilel bir cem'iyet olduğunu i'lân eden bu cem'iyet-i Hıristiyâniyye a'zâsı miyânına yalnız hıristiyanları kabûl etmekle kalmayarak herhangi dîne mensûb insanları da kabûl ediyor ve onları bel' ve temsîl etmekte[n] hâlî kalmıyor. Gençler Cem'iyet-i Hıristiyâniyyesi'nin mâhiyet ve gāyesini îzâh etmek üzere kabûl ettiği müselles Times muharririnin yukarıdaki fıkrasında geçen sâlûs-ı mukaddes kardeşliğinin remzinden başka bir şey olmasa gerektir.

İşte bu sûretle an'aneperest kiliselerin birleşmek husûsunda göstermeleri melhûz olan inâd ve taassub bertaraf edilmekle berâber edyân-ı sâire ile mütedeyyin milletlere de hulûl etmek, gençlerinden bir kısmını temsîl eylemek, edyân-ı sâirenin te'sîs ettiği revâbıt-ı vahdeti eritmek ve nihâyet her fâikıyet ve hâkimiyeti Hıristiyanlığa bahşeden cihânşümûl bir "Cem'iyet-i Hıristiyâniyye" vücûda getirmek gibi gāyelerin tahakkuku yolunda da mühim adımlar atılıyor!..

Zannederiz ki Kitâb-ı Mukaddes'in tasfiye ve tashîhi nâmına kıyâm eden ve böyle mühim teşkîlât ile ehemmiyetini ihsâs eden hareket-i dîniyyenin gāyeleri hakkında kāri'lerimizce bir fikir hâsıl olmuştur. Acaba biz buna karşı lâkayd kalabilir miyiz? Bilakis Hıristiyanlık âleminin bu harekât-ı diniyyesi bizi ziyâdesiyle alâkadar eder. Birkere, bundan mukaddem de îzâh ettiğimiz vechile bizim dînimiz Kur'ân-ı Kerîm'den mukaddem taraf-ı ilâhîden gönderilen enbiyâ-yı izâm ile onlara vahyolunan kütüb-i semâviyyeyi hak tanımakla bütün edyân arasında bir esâs-ı i'tilâf vaz' etmiştir. Müslümanlık bu **[209]** hakīkati telkīn etmekle kalmayarak peygamberlerin irsâlinden sonra geçen uzun müddetler zarfında edyân-ı sâbıkaya giren hatâları tashîh etmek, doğruyu eğriden tefrîk etmek, bir cem'iyet-i beşeriyyenin şerâit-i mahsûsaya tâbi' olmasından yahud inkişâfâtının edvâr-ı ibtidâiyyesinde bulunmasından dolayı o zaman telkīn olunmayan hakīkatleri telkīn etmek ve bunların hepsinden daha mühim olmak üzere insanların irşâdı için taraf-ı ilâhîden herhangi ümmete gönderilen hakāyıkın kâffesini bir kitâb-ı mübînde toplamak, nihâyet her dem müterakkī beşeri-

yetin bütün ihtiyâcât-ı ahlâkıyye ve rûhiyyesini tatmîn etmek gibi vezâif-i âliyyeyi de îfâ etmiştir.

Demek ki bugün Kitâb-ı Mukaddes'i ta'dîl, tasfiye ve tashîh etmek, insâniyyetin irşâdını tekeffül etmek husûsunda İslâm dîninin rehberliği nâ-kābil-i inkârdır. Kitâb-ı Mukaddes'in musahhihi, insâniyyetin mürşid-i hakīkīsi Kur'ân-ı Kerîm'dir. Binâenaleyh bizim böyle bir hareket-i dîniyyeye karşı lâkayd durmamıza imkân yoktur. Hakāik-ı Kur'âniyyeyi i'lân ederek bu faâliyete iştirâk etmekliğimiz öyle bir vecîbedir ki ihmâl ettiğimiz takdîrde maâzallâh, dînimize, milliyetimize karşı büyük bir hıyâneti irtikâb etmiş oluruz.

Sâlûs-i Mukaddes kardeşliğini şimdiye kadar Hıristiyanlık târîhinin görmediği bir şekilde te'sîs için en vâsi' mikyâsta ibzâl-i mesâî olunuyorken İslâm uhuvvetinin tarsîninde, İslâm müessesâtının müttehiden ibrâz-ı fa'âliyyet etmesine çalışmamak pek vahîm endîşelerin tahakkukuna sâik olur. Bâhusûs İslâm uhuvveti sınıf farklarını ilgā eden, insânlığı bir âile-i vâhide tanıyan, bir cem'iyetin efrâdı hangi sınıfa, hangi mesleğe sâlik olursa olsun hepsine aynı hukūk-ı mütesâviyyeyi bahşeden ve canlı bir kuvvet olarak yaşayan bir uhuvvettir. Bizim an'anemiz ihtilâf an'anesi değil, uhuvvet an'anesidir. Yeniden teşkîl ve te'sîse değil, yalnız çalışmaya muhtâcız! Gāye-i uhuvvetimiz, edyân-ı sâireyi tenvîr etmek, hakîkat ve insâniyyete rehber olmaktan başka bir şey değildir!

"Akşam"

Ömer Rızâ

Sebîlürreşâd

Bu makāleye muhterem kāri'lerimizin fevkalâde nazar-ı dikkatlerini celb ediyoruz. Mes'ele gāyet mühimdir. Harb-i Umûmî'den sonra Avrupa'da, Amerika'da dînî hareketler daha ziyâde ehemmiyet kesb etti. İslâm âleminin dimâğı olan Devlet-i Osmâniyye'nin mağlûbiyeti bütün Hıristiyanlık âleminde mühim te'sîrler husûle getirdi; bilhassa Nasrâniyet'i neşre çalışan muhtelif Hıristiyan cem'iyetlerini yeni yeni hülyâlara düşürdü. Müslümanlığın dimâğı parçalanıyor diye bir taraftan müsellah Salîb orduları, diğer taraftan siyâh papas orduları nûr-ı İslâm'ı büsbütün söndürmek için akın ettiler. Müslümanlar maddî, ma'nevî pek müdhiş bir muhâceme karşısında kaldılar. Hıristiyanlık âleminin İslâm'a karşı bu kadar müdhiş savleti hiç görülmemiştir. Bugün müslümanları ve Müslümanlığı imhâ için çalışan yalnız cebhelerdeki müsellah ordular değildir. Bütün devletlerin ricâl-i siyâsiyyesi, bütün mezâhib-i Hıristiyâniyyenin rehâbîni, bütün Hıristiyan cem'iyetlerinin a'zâları her türlü vâsıtalara mürâcaat ederek bünye-i İslâm'ı rahnedâr etmek için muttasıl hücûm edip duruyorlar. Bu muhâcemelerin en müdhişi ve en mühliki şübhe yok ki ma'nevî olanlarıdır. Çünkü ma'neviyât bir kere sarsıldı mı artık kuvâ-yı mâddiyyenin hiç hükmü, te'sîri kalmaz. Efrâd ne kadar çok olursa olsun saman çöplerinden fazla kıymeti olmaz. Milletleri yaşatan, onları cidâl-i hayâtta mahkûmiyet zilletlerine düşmekten vikāye eden ancak ma'neviyâttır. Ma'nevî temelleri sağlam olan, fesaddan masûn kalan milletler için mağlûbiyet yoktur. Onun içindir ki düşmanlar bir taraftan İslâm'ın kuvâ-yı mâddiyyesini imhâ için ordularla hareket ederken diğer taraftan da İslâm'ın kuvâ-yı ma'neviyyesini sarsmak için insâniyet perdesine bürünerek rûh-ı İslâm'a saldırıp duruyorlar.

Pek a'lâ görülüyor ki bugün düşmanlar İslâm'a karşı iki cebhe te'sîs etmişlerdir: Biri alenî, diğeri mahfî. Birincisi görüldüğü için ona müdâfaa daha kolaydır. Fakat ikincisi hiç hissolunmaksızın, farkına varılmaksızın seyyâl bir zehir gibi vücûd-ı İslâm'ı kaplamakta olduğundan ona mukāvemet daha güçtür. Binâenaleyh bu husûsta o nisbette azm ü metâneti artırmak icâb eder.

Misyonerlerin öteden beri İslâm'ı yıkmak için memleketimizde îkā' ettikleri fenâlıklar ma'lûmdur. Bilhassa etfâl-i müslimîni zehirlemek husûsunda ecnebî mekteplerinin nâ-kābil-i inkâr pek büyük mazarratları olmuştur. Kendi diyârımızda gözlerimizin önünde şeâir-i İslâmiyyenin yıkılıp gittiğini gören bizler için bu ne büyük felâkettir, ne elîm musîbettir! Gözlerimize amâ mı târî olmuş? Kalblerimizi zulmet mi istîlâ etmiş? Düşmanlar İslâm'ı temelinden yıkmak için müdhiş faâliyetlerde bulunurken bizim gaflet ve cehâlet uykularında rü'yâlar görmemiz Müslümanlığa karşı ne büyük ihânettir! Yazıklar olsun ki müslümanlar dünyânın en güzel memleketlerine, insâniyetin en âlî dînine sâhib oldukları hâlde cehâletten, gafletten, zilletten, meskenetten, mahkûmiyetten bir türlü yakalarını sıyırıp da harekete, faâliyete gelemiyorlar. Bugün artık uyunacak zaman değildir; âlem geceyi gündüze katmış çalışıyor. Zillet çukurlarında inleyecek zaman değildir; insanlar göklere yükselmiş uçuyor. Bâtıla karşı boyun eğecek zaman değildir; Kur'ân'ın gözler kamaştıran nûru yeniden **[210]** tulûa başlıyor. Uyanınız, ey büyük dînin küçük sâhibleri! Müslümanları izzete, şehâmete da'vet eden âyât-ı ilâhiyye her gün yeniden nâzil oluyor. Âfâk-ı İslâm'ı ihâta eden zulmet bulutlarını büsbütün izâle edecek, doğmak üzere bulunan Müslümanlık güneşinin önünden bütün mevânii kaldıracak ancak sizin azminiz, sizin sebât ve gayretinizdir. İslâm için ye's ü fütûr yoktur. İslâm için zillet ve mahkûmiyet yoktur. Müslümanlar kendilerini ihâta

etmek isteyen mehâlik ne kadar büyük olursa olsun aslâ yılmaz. Düşmanların her nevi' hücûmlarına aynıyle mukābeleden geri durmazlar. Düşmanın maddî hücûmlarına kuvâ-yı maddiye ile, ma'nevî hücûmlarına da kuvâ-yı ma'neviyye [ile] mukābele ederler. Son sistem silâhlarla müsellah Salîb ordusuna karşı aynı esliha ile mücehhez bir ordu-yı İslâm teşkîl eden müslümanlar avn-i Hak'la misyoner ordularına karşı da aynı silâhlarla mücehhez ma'nevî bir ordu te'sîsine kādirdir. Nasârâ Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti diye âlem-şümûl bir cem'iyet vücûda getirdilerse biz de buna mukābil; bir

Genç Müslümanlar Cem'iyeti

teşkîl edebiliriz ve bu sâyede yıkmak istedikleri bünye-i İslâm'ı daha ziyâde tahkîm ve tarsîn ederiz. Artık bugün duracak zaman değildir. Zamanın silâhlarıyla mücehhez olmak müslümanlar için en büyük farîzadır. Bugün milletlerin bünyân-ı mevcûdiyyetlerini muhâfaza ve müdâfaa vazîfesini yalnız askerî orduların omuzlarına yüklemek doğru değildir, insâfsızlıktır; onunla berâber milletin bütün efrâdı bir dakīka hareket ve faâliyetten geri durmamalı; milletin hayât-ı ictimâiyyesini inhilâlden muhâfaza etmek, iktisâdiyâtını, irfânını yükseltmek için mütemâdiyen çalışmakta kusûr göstermemelidir.

Bugün matbûât, teşkîlât, mekâtib İslâm'ı yükseltecek en mühim vâsıtalardır. Bunların herhangi birini ihmâl eden müslüman hey'et-i ictimâiyyesi için hakk-ı bekā yoktur. Müslümanlar maddî, ma'nevî en kıymetli ilimleri tahsîl etmeli, en yüksek irfân sâhibi olmalı. Sonra cihânın ahvâlinden, seyr u terakkīsinden, âlemde her gün serzede-i zuhûr olan hâdisâttan bîgâne kalmamalı. Sonra da şunu bilmeli ki bugün münferid mesâînin hiç kıymeti kalmamıştır. Her şey ancak cemâatle, cem'iyetle, teşkîlâtla olmaktadır. Ferdî hareketler yerine bugün ictimâî hareketler kāim olmuştur. Belki bir zamanlar ferdî çalışmalarla mevcûdiyet-i milliyye ve şeâir-i dîniyyeyi muhâfaza ve müdâfaa kābildi. Fakat bugün mutlakā çalışan kolları, düşünen kafaları birleştirerek an-cemâatin çalışmak zarûret hâline girmiştir. Bugün artık politika ile uğraşacak, siyâsî dedikodularla vakit geçirecek, fırkacılıklarla teşettüte düşecek zamanda değiliz. Siyâseti ricâl-i âidesine bırakarak millet rehberlerinin daha ziyâde vezâif-i ictimâiyye ile iştigāl etmesi iktizâ eder. Halkı cehl ü gafletten kurtarmak; ona dînini dünyâsını, dostunu düşmanını öğretmek; rezâilden alıkoyarak fezâile sevk etmek; gerek bu âlemde, gerek öteki âlemde saâdetini te'mîn edecek yolları göstermek; hâsılı maddiyâtıyla ma'neviyâtı birlikte yükselterek tam müslümancasına bir hayât-ı ictimâiyye tanzîm etmek, bu sâyede medeniyet-i İslâmiyyenin inkişâfını te'mîn eylemek millet rehberlerinin en mütehattim vazîfeleridir. Müslümanlar için fevz ü felâh yolu ancak bir yoldur. iki değildir: O da Allâh yolu, hak yolu, Kur'ân yoludur. Mevcûdiyet-i milliyyelerini muhâfaza etmek, düşmanların her nevi' hücûmlarına karşı koyabilmek için tam müslümanca harekette bulunmak, her türlü menâhîden ictinâb ederek îmânlı, fazîletli, bir hey'et-i ictimâiyye vücûda getirmekten başka çâre-i selâmet yoktur. Böyle bir cem'iyete, böyle bir cemâate karşı düşmanlar istedikleri kadar hücûm etsinler; o muhkem kal'adan bir taş bile koparmaya muvaffak olamazlar.

İşte bugün Müslümanlık güneşinin yeniden parlamaya başladığı mübârek bir gündür. Bütün Anadolu müslümanları mallarıyla, canlarıyla Allâh yolunda mücâhedeye girişmişlerdir. Hiç şübhe yoktur ki Cenâb-ı Hak tevfîk u zafer ihsân edecektir. Allâh için çalışanları Cenâb-ı Hak mutlakā nusretine mazhar eder. Fakat yukarıda arz ettiğimiz gibi düşman cebhesi bir değildir; ikidir. Hıristiyan âleminin İslâm'ın ma'neviyâtına, rûhuna karşı olan muhâcemâtına karşı da yeni bir cebhe te'sîs etmek farzdır. Bunun için Sebîlürreşâd, Genç Müslümanlar Cem'iyeti'nin hemen teşekkülünü elzem addeder ve bu husûsta bütün İslâm mütefekkirlerini, İslâm âlimlerini, İslâm rehberlerini beyân-ı mütâlaât ve fa'âliyyete da'vet eder. Genç Müslümanlar Cem'iyeti'nin programını hâzırlamakla meşgūl olan Sebîlürreşâd hey'etine aklı eren, kafası düşünen bütün ihvân-ı dînin muâvenet-i fikriyyede bulunmaları ricâ olunur. Tevfîk ancak Allâh'tandır.

Yozgat'ta Müteşekkil **Islâh-ı Medâris Komisyonu'nun Beyânnâmesi**

Müessesât-ı ilmiyyemiz arasında medreselerimizin aldığı şekil cümlenin ma'lûmudur. Eslâf-ı izâmımız tarafından câ-be-câ meydana getirilip asırlarca ihtiyâcât-ı maddiyye ve ma'neviyyemize kâfî gelen ve târîh-i irfânımıza şân u şerefler bahşeden o yerlerin şimdiki âkıbetini görmek biz müslümanlar için cidden **[211]** pek elîmdir. Maâzallâh bu hâl bir müddet daha devâm etmiş olsa etfâl-i müslimîni ta'lîm, müslümanları tenvîr edecek ulemâ bulmak şöyle dursun namaz kıldıracak, cenâze yıkayacak kimse bulunamayacağı gibi sağdan, soldan gelen cereyânlar arasında milletimiz büsbütün yolunu şaşıracaktır. Koskoca livâmızda bile aranılsa ahkâm-ı dîniyyeyi müdrik ancak birkaç zâta tesâdüf edebiliriz. Allâh göstermesin bunların da irtihâlleri hâlinde müslümanlar mesâil-i dîniyyeyi soracak adam bulamayacaklardır.

Lisân-ı şükrânla yâd edebiliriz ki Büyük Millet Meclisi Hükûmeti bir zamanlar irfân ocakları olan medreselerimizin ihyâsıyla vicdân-ı umûmî-i İslâmı tedhîş ve ihâfe eden şu hâle bir nihâyet vermeye azmetmiştir. Bu dâr-ı irfâna müdâvim talebenin askerlikten te'cîlleriyle berâber ta'lîmâtnâme-i mahsûsunda musarrah imtiyâzâta mazhariyetleri hükûmet-i müşâru-nileyhânın mukarrerât-ı musîbesi cümlesindendir. Bu sene ictimâ' eden Livâ Encümeni de beldemizin bu mübrem ihtiyâcını nazar-ı i'tibâra alarak sâir yerlerde olduğu gibi bir medrese-i ilmiyye küşâdına karâr vermiş ve bu maksad için muvâzene-i husûsiyye bütçesinde ufak bir tahsîsât kabûl etmiş ve erbâb-ı hamiyyet tarafından muâvenet edileceği vaad edilmiştir.

Medâris-i İlmiyye Nizâmnâmesi'ne tevfîkan medrese-i mezkûrenin küşâd ve hey'et-i ta'lîmiyyesinin intihâb ve ta'yîni, şerâit-i kayd ü kabûlü ve husûsât-ı sâiresini tezekkür etmek üzere gayûr ve dindar mutasarrıfımız İbrahim Beyefendi'nin tensîbiyle Müftî Efendi'nin riyâsetleri tahtında bir "Islâh-ı Medâris Komisyonu" teşekkül etmiş ve Eylül ibtidâsından i'tibâren tedrîsâta mübâşeret olunması ayrıca takarrur etmiştir.

Fakat ihtiyâca göre teşekkül edecek sınıflar için meskен ihzârı, medreselerin ta'mîr ve ikmâl-i nevâkısı ve ona göre tedâbîr-i lâzıme ittihâzı zarûrî olduğu cihetle kaydolunmak arzu eden talebenin şimdiden Fetvâhâne'ye mürâcaatla komisyon kâtibine isimlerini kaydettirmeleri muktezîdir. Ahâlî-i muhterememizin, dînin dûçâr-ı za'f olduğu şu nâzik ve mühim bir zamanda nesl-i âtîye pîşvâ olacak ve onlara nûr-ı îmân telkîn edecek hâdim-i dîn ulemâ yetiştirmek üzere evlâdlarını bu müessese-i irfâna göndermeye şitâb edeceklerinde şübhemiz yoktur.

Sebîlürreşâd

Yogat'ta son zamanlarda büyük bir faâliyet-i terakkîperverâne görülmektedir. Geçende Yozgat'ın hayırlı birtakım teşebbüslerini gazeteler yazmıştı. Bugün de Anadolu'da yeni medreseleri te'sîs husûsunda birincilik şerefini ihrâz ediyor. Anlaşılıyor ki orada memleketini, milletini samîmî seven ve onlara ne sûretle hizmet etmek kābil olduğunu idrâk eden büyük rûhlu, yüksek îmânlı bazı zevât vardır. Gerek muhterem Mutasarrıf Beyefendinin, gerek Müftî Efendi hazretlerinin bu mesâî-i meşkûreleri cidden millet-i İslâmiyye için mahz-ı hayırdır. Allâh kendilerinden râzı olsun. Biz arzu ederiz ki her taraftaki ricâl ve ulemâ memleketin en ziyâde muhtâc olduğu medrese teşkîlâtını ihyâ husûsunda müsâbaka edercesine himmetlerini sarf etsinler. Zîrâ bugün pek büyük bir fırsat zuhûr etmiş, Büyük Millet Meclisi Anadolu'nun bütün vilâyetlerinde, sancaklarında, bütün kazâlarında eski medreseleri ihyâ için pek mühim bir kānûn neşreylemiş ve talebe-i ulûmu askerlikten te'cîl ile medreselere ehemmiyet-i mahsûsa verdiğini göstermiştir.

Fil-hakīka milletlerin erkân-ı saâdetinden biri satvet-i maddiyye ise diğer ikisi de mekârim-i ahlâkıyye ve kudret-i fikriyyedir. Bunlardan herhangi birine târî olacak hastalık derhâl diğerine sârî olur ve yekdiğerinin sukūtunu tesrî' ile o milleti bulunduğu evc-i saâdetten en âciz bir derekeye düşürür. Binâenaleyh bünyân-ı mevcûdiyyetini inhilâlden masûn bulundurmak isteyen milletler maddî satvetlerini te'mîne sarf edecekleri emek kadar kuvâ-yı fikriyye ve secâyâ-yı ahlâkıyyelerini de tehzîb ve tezyîde çalışmaktan vâreste olamazlar. Hayru'l-ümem olan ümmet-i celîle-i İslâmiyyenin şevket-i maddiyyesi aktâr-ı cihânda şa'şaa-pâş olduğu zamanlarda müessesât-ı ilmiyye ve dînîyyesi fikirlere irfân, rûhlara fazîlet nûrları saçmaktan bir ân geri durmuyordu. Bu sûretle müslümanlar hey'et-i ictimâiyye-i İslâmiyyenin temellerini tarsîn ederek cihânşümûl bir medeniyet-i fâzıla te'sîsine muvaffak olmuşlardı. Vaktâ ki milletin fezâil-i mevrûsesi dûçâr-ı vehn oldu; derhâl bu inhitât diğer rükünlere de icrâ-yı te'sîrden geri kalmadı: Kudret-i fikriyyenin en feyyâz menba'ları olan medâris-i İslâmiyye çökmeye yüz tuttu ve onu müteâkıb milletin satvet-i maddiyyesi de sukūttan âzâde kalamayarak nekbet ve felâket teselsül etti. Uzun zamanların, elîm hâdiselerin gûnâgûn darabâtıyla mütenebbih olarak artık tarîk-ı felâh u saâdete girmek azmini izhâr eden milletimiz, mebnâ-yı ictimâî ve siyâsîmizin temellerini yeniden tahkîm ile meşgūl olduğu şu devr-i cedîdde millet vekîllerinin bilhassa medâris-i İslâmiyyeye karşı ibrâz buyurdukları himmet ve i'tinâ cidden sezâvâr-ı şükrândır. İnşâallâh milletimizin evc-i saâdete vusûlünü te'mîn husûsunda medâris-i İslâmiyyemiz şa'şaa-i sâbıkasını ihrâz ile en mühim bir âmil-i terakkī olacaktır.

Büyük Millet Meclisi ve hükûmeti kendine düşen va-zîfeyi yaptı. Şimdi artık bu husûsta muvaffakıyeti te'mîn için taşradaki evliyâ-yı umûrun, ulemânın, halkın elbirliğiyle çalışarak az zaman zarfında her tarafta kapanan medreseleri açmaya şitâbân olmaları iktizâ eder. Hattâ hükûmet bütçesine hiç bâr olmaksızın doğrudan doğruya müslüman halk medreselerin idâre ve idâme-i hayâtını üzerlerine almalı, bu husûsta hiçbir fedâkârlıktan geri kalmamalılardır. Zîrâ medreselerin kapanmasıyla memleketin ne büyük felâketlere ma'rûz kaldığını bizzat gördüler. Medreseleri, müslümanların bu yegâne irfân mü-esseselerini zamân-ı hâzırın icâb ettirdiği mükemmel bir tarzda ihyâ ve idâre etmek **[212]** bugün en mühim bir farîzadır. Bilâ-istisnâ bütün müslümanlar bu farîza ile mükelleftir. Bu husûsta

halka rehber olacak, sene-i ted-rîsiyye ibtidâsına kadar her tarafta kapanan medrese-lerin küşâdını te'mîn edecek müftîlerdir. En büyük vazîfe onlara müterettibdir. Bunu yapmaya muvaffak olamayan müftîler beceriksizlik ve liyâkatsizliklerini anlayıp derhâl çekilerek emâneti ehline tevdî' etmektedirler [etmelidirler]. Bu emr-i ilâhîye tav'an riâyet etmeyenler olursa Cenâb-ı Hakk'ın emrini yerine getirmek Şer'iye Vekâleti'ne âid olur. Artık uyuyacak, atâlet sedirlerinde çürüyecek zaman değildir. Bugün geceyi gündüze katarak çalışmak çabalamak lâzımdır. Çalışanlar mutlakā muvaffak olur. Muvaffak olamayanlar her hâlde çalışmayanlardır. (وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى)[2] *Sebîlürreşâd* bu mes'eleyi kemâl-i ehemmiyyetle ta'kīb etmektedir. Bu husûsta herhangi mahalde vukū' bulacak mesâî ve faâliyetin lutfen idârehânemize bildirilmesi ricâ olunur.

AFGĀN SEFÎRİ HAZRETLERİNİN MÜTÂLAÂT-ı FÂZILÂNELERİ

Âşikâr bir hakīkattir ki mektep me'haz-i necât-ı mülk ü millet, menba'-ı füyûzâttır. İmtihânında bulunmakla mübâhî olduğum işbu mekteb-i feyz Mekteb-i Sultânînin âlem-i İslâm için pek büyük fayda te'mîn etmesinden ümîdvârım. Şark, mukaddemâ envâr-ı ma'rifetle rûşençeşm eylediği garbı şimdi karşısında hasm-ı cânı bulmuş iken maârif-i dîniyye ile maârif-i dünyeviyyeyi tevhîde sa'y etmesi dolayısıyla etrâfını ihâta eden zulümâtı bârika-i hakīkatle tekrâr yırtarak kendisini tenvîre başlaması İslâmiyet ve insâniyet hukūku gāsıblarının çeşm-i ümîdini kör, dest-i tamaını kûtâh etmek tecelliyâtını göstermeye başlamıştır.

Şu cihet ma'lûm olmalıdır ki âlem-i insâniyyetin ıslâhı vâdîsinde derpîş edilen nazariyât ve desâtîrin hiçbirisi İslâmiyet kadar husûl-i saâdet-i beşeri kâfil değildir. Çünkü desâtîr-i mezkûre ukūl-i beşer mahsûlüdür. Kuvve-i akliyye ise pek mahdûd bir dâirede icrâ-yı hükm edebileceği tabîî bulunduğundan akl-ı beşerin ihâtası hâricinde ve akıl ile vusûl mümkün olmayan esbâb-ı saâdeti din ve İslâmiyet hâzırlamıştır. Binâenaleyh bir emr-i dînî söylenildiği ve işitildiği zaman hakīkati idrâk edilmezse butlânına hüküm câiz olamaz. Meselâ bir çöpü ele alalım. Hikmet ve kimyâ kavâidine tatbîkan onu tahlîlden akdem bu çöp filân ve filân eczâdan mürekkebdir, demek nasıl galat ise dînin gavâmızına muttali' olmayan kimsenin de umûr-ı dîniyyede şöyle veya böyle olmalı diye mütâlaa ve i'tirâz serdi de mahz-ı cehl ü dalâlettir. İslâmiyet aklın idrâk edemeyeceği şeylerde müslümanlardan mutâvaat bekler. Adem-i vukūf inkârı istilzâm etmez. Bununla berâber bir kimse "Ben müslümanım." demekle hakīkī müslüman değildir. İslâmiyet'in âmir bulunduğu a'mâl-i sâliha ile berâber dîn-i İslâm'ın ve mülk ü milletin bekāsını müstelzim olan eşyâyı tahsîlde sâbit-kadem olmak lâzımdır. El-hâsıl milliyetimizin bâis-i takviyyesi olan esbâb-ı maddiyye ve ma'neviyyenin her ikisine birden sarılmak lâzımdır. Eğer bu iki sebebe tevessül edilmezse Hudâ ne-kerde (خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ)[3] kalacağımızı muhakkak bilmeliyiz. Bu mektebi ziyâretimden bende pek çok ümîdler hâsıl oldu. Şark ve İslâm âleminin marîz vücûduna bu müessesenin bir şifâhâne-i hakīkī olmasını Cenâb-ı Hak'tan tazarru' ve niyâz eylerim.

Sefîr-i Afgān **Mîrzâ Ahmed Hân**

Sebîlürreşâd

Afgān Sefîri Mîrzâ Ahmed Hân hazretlerinin Mekteb-i Sultânî defterine şu yazmış oldukları pek kıymetdâr mütâlaa-i fâzılânelerini risâlemize derc etmekle şeref-yâb oluyoruz. Sefîr-i müşârunileyh şark ve İslâm âleminin maraz-ı inhitâtını tamâmen teşhîse muvaffak olmuş pek büyük bir racül-i siyâsî olduğunu göstermiştir.

Müşârunileyh hazretleri üç mühim nokta-i esâsî üzerinde serd-i mütâlaa buyuruyorlar: 1- Cihânın gözü kamaştırdığı söylenilen garb ilm ü irfânının şarktan tulû' etmiş olması hakīkattir. Avrupa'nın üstâd-ı fenn ü ma'rifeti şarklılar iken mukaddemâ biz şarklılar muttasıf bulunduğumuz fenn ü irfânı bekā-yı mülk ü milletin te'mîni uğurunda sarf etmek lâzım geliyorken bu husûsta gösterdiğimiz gevşeklik bünyemize za'f îrâs eyledi. Bu sebeble akvâm-ı garbiyye bizi taksîme, imhâya tama' eyledi. Hülâsa dört yüz milyonluk İslâm âlemi bu yüzden esâret zincirlerine boyun eğmek mecbûriyetinde kaldı. Hürriyeti, istiklâli âmir olan bir dînin sâliklerine bit-tabi' bu hâl yakışmazdı. İşte fenn ü ma'rifetin terk ve ihmâli böyle elîm bir âkıbete müncer oldu. Bu hakīkati akvâm-ı şarkıyyenin bilmesi ve ulûm-ı dîniyye ile ulûm-ı dünyevîyi tevhîd ederek her ikisine birden çalışması elbette hasımların tama'larını kesecektir.

2- Mîr-i müşârunileyh beşerin husûl-i saâdetini kâfil olmak üzere vaz' olunan kavânîn ve desâtîr-i mevzûanın içinde İslâmiyet kadar te'mîn-i gāyeye kâfî hiçbir düstûrun mevcûd olmaması esbâbını gāyet vecîz ve belîğ bir sûrette beyân buyurmalarıyla garbı ehemmiyetle alâkadâr eden Komünizm ve Kapitalizm cereyânlarının

[2] Necm Sûresi, 53/39.

[3] Hac Sûresi, 22/11.

müsâdemeyi tevlîd eden esbâbdan İslâm âleminin mahz-ı feyz-i İslâmiyyet eseri olarak müberrâ kalabileceğine, âlem-i İslâm'da meşhûd olan harekât-ı hasmânenin ancak hakk-ı meşrû'ları olan bekā ve istiklâlleri âmâline ma'tûf olduğuna pek haklı olarak hükmediyorlar.

3- Âlem-i İslâm'ın halâs ve bekāsı esbâbını hülâsa ederken halâsımızın esbâb-ı maddiyyesi olan ulûm-ı dünyeviyye esbâb-ı ma'neviyyesi olan ulûm-ı dîniyyenin tev'em olduğunu beyân buyurmakla memâlik-i İslâmiyyede mev-cûd medreselerin fenden ve mekteplerin de dinden istiğnâ göstermemeleri lüzûmunu gösteriyorlar ki bunun da bazı mutaassıblarla Avrupa zihniyetine kör körüne kapılan gençlerimize bir ders-i intibâh teşkîl etmesini temennî ederiz.

Hülâsa on küsûr milyon Afgān müslümanlarını, Afgān hükûmetini temsîl eden Sefîr-i müşârunileyh hazretlerine tam ma'nâsıyla bir İslâm sefîri olmak kudret ve liyâkatini göstermiş olmalarından dolayı gāyet hâr ve samîmî tebrîklerimizi takdîm etmekle mübâhî olduğumuzu arz ederiz.

Ankara Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için seneliği (275), altı aylığı (150) kuruşdur.

Nüshası 5 kuruş, seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hürriyet Oteli karşısında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr maal-memnûniyye kabûl olunur. Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları vâzıh ve okunaklı olması ve abone sıra numarası muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için abone olanların adreslerinin Fransızca da yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman neye dâir olduğu vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

17 Temmuz 1921 | 10 Zilka'de 1339 | Pazar | 17 Temmuz 1337 | Cild: 19 - Aded: 488

ZAFER MÜ'MİNLERİNDİR

" نَصْرٌ مِنَ اللهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ " [1] — " رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينْ " [2]

Birkaç günden beri cebhelerden yine barut kokusu intişâra başladı. Salîb ordusu İslâm'a son hücûmunu yapıyor. Ezmine-i kable't-târîhiyyeden başlayarak şimdiye kadar teselsül eden ve önü ardı kesilmek bilmeyen küfür ve îmân orduları yine müsâdemeye tutuşuyor.

Hazret-i Dâvûd aleyhisselâmın zamân-ı saâdetlerinde Tâlût ile Câlût arasındaki harb nasıl küfür ile îmânın müsâdemesinden ibâret idiyse şimdi de öyledir. Tâlût'un kumandası altındaki mü'minîn-i evvelîn, karşılarındaki küfür ordusundan nisbet kabûl etmez derecede adeden az oldukları hâlde [2](رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينْ) duâsıyla kalblerini Hazret-i Hâlik'a rabt ederek teâlâ ve tekaddes hazretlerine olan îmân ve i'tikādlarının bahşeylediği kuvvet ve azme istinâden karşılarındaki pek kesîf düşman ordusunu mahv etmiş, başkumandanları olan Câlût'a varınca hâk-i helâke sermiş ise şimdi de ancak hakkıyla Hâlik'ından ve îmânından kuvvet alan ordumuzun Yunan gibi küfür ve mel'anet saçan, İslâmlara karşı revâ gördüğü emsâli nâ-mesbûk şenâatlerle insâniyetin yüzünü karartan alçak düşmana galebe ve onu kahr u tedmîr eylemesi için [2](رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينْ) duâsıyla tîğ-ı azm ü îmânımızı âbdâr ederek ellerimiz ve yüzlerimiz semâ'-i ulüvv ü rif'at-i ilâhîye memdûd ve ma'tûf bir hâlde Halık'ımıza yalvarırız, deriz ki:

– Ey Ulu Tanrı! Senin hak dîninin nûrlarını kalbimizde taşıyan bizler emânet-i ilâhiyyen olan İslâmiyet'i muhâfaza için kanlarımızı, canlarımızı, mallarımızı fedâdan çekinmiyoruz. Avrupa'nın muazzam devletlerinden kuvvet alan bizim düşmanlarımız senin dîninin düşmanlarıdır. Bizim ise senden başka istinâdgâhımız yoktur. Askerlerimize sabr u sebât, sekînet ve nusret ihsân eyle. Senin tekbîrlerini semâlara yükselten minâreleri, milyonlarla müslümanların ancak senin azamet ve birliğinden başkasına eğilmeyen alınlarının secdegâhı olan cevâmi' u mesâcidi bombalarla, dinamitlerle yakıp yıkan, silahsız bîçâre müslüman ahâliye erkek kadın, büyük küçük demeyip zu'm-ı bâtıllarınca ancak müslüman olmaktan başka bir kabâhatleri bulunmayan bîçâregânı envâ'-ı zulüm ve işkencelerle şehîd eden alçak Yunan ordusunu kahr u tenkîl eyle…

İşte bütün kulûb-ı mü'minîn bu daavât ile Hâlık'ına olan irtibâtlarını takviye ederken [1](نَصْرٌ مِنَ اللهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ) âyet-i celîlesinin mübeşşerât ve nefehât-ı kudsîsini istiş-mâm etmekte bulunduklarını hissederek pek yakın bir âtîde Yunan sürülerinin dayak yemiş kelbler gibi arslan mücâhidînimizin önünden kaçtığını, Kral Kostantin'in tâc u tahtının yıkıldığını, ona istinâdgâh olan İngiliz haş-metinin mahv u nâ-bûd olduğunu göreceğiz. Umûm İslâmiyet'in rehâ ve istihlâs bayramı pek yakındır. [3](ومن الله التوفيق)

Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu

Hoca Şükrü

---

[1] Saf Sûresi, 61/13.

[2] Bakara Sûresi, 2/ 250.

[3] Tevfik (yardım), Allah'tandır.

[214] RİSÂLET-PENÂH EFENDİMİZ

Risâlet-penâh Efendimiz, insâniyetin en yüksek mefkûresidirler. Kur'ân-ı Kerîm Peygamberimizin bu sıfat-ı seniyyelerini, fazîletin en ulvî ve en şâyân-ı iktidâ misâli olduklarını nice âyât-ı kerîme ile îzâh eder. 33'üncü sûre-i celîlenin 21'inci âyet-i kerîmesi bunlardan biridir. Bu âyet-i kerîmede Resûlullâh Efendimiz'in "ehl-i îmân için en mükemmel bir misâl" oldukları beyân olunmaktadır. Bunu îzâh edelim:

İnsanlar mefkûresiz yaşayamazlar, fıtrat-ı beşer, yalnız hâiz olduğu kuvâyı inkişâf ve tekemmüle mazhar etmek isti'dâdında olduğundan ve insanlar fıtratlarında bulunmayan birtakım kuvâyı ibdâ' edemeyeceklerinden mefkûrelerinin de bir mevcûd-ı insânî olması pek tabîîdir.

İnsanların bu mefkûre aşkı dolayısıyla edyân-ı muhtelifeden her biri ortaya bir mefkûre koymuştur. Meselâ Hıristiyanlığa nazaran Hazret-i Mesîh insâniyetin mükemmel mefkûresidir ve Buda dînine göre insâniyetin yegâne mefkûresi Buda'dır.

Mefkûrenin şerâit-ı zarûriyyesini tedkîk edelim: Mâdem ki insanlar ancak insâniyetlerinin müsâadesi derecesinde kuvâ-yı fıtriyyelerini aksâ-yı kemâle i'lâ edebilirler; o hâlde bir mevcûd-ı ilâhîyi mefkûre ittihâz edemezler. Çünkü şehrâh-ı tekâmülde ancak hem-cinsleriyle müsâbaka edebilirler. Bir mevcûd-ı ilâhîyi mefkûre ittihâz edecek olursa insanlıktan çıkmak istemiş olurlar ki insanlar için bunun imkânı yoktur.

Öyle ise insanlara, her zaman ve zemînde bir misâl-i imtisâl olacak mefkûre ne olmalıdır? İnsâniyet mefkûresi öyle bir insan olmalıdır ki hayatın her safhasını yaşamış, herhangi seviyede, hayatın hangi şerâitine munkād olursa olsun her insan için gāye-i kemâl, bir numûne-i iktidâ olsun. Dünyânın yalnız refâh ve ni'metinden hisseyâb olanlar, sefâlet ve ıztırâb içinde yaşayanlara.. ve bu hayât-ı fâniyyenin idbâr ve sefâletiyle haşr u neşr olanlar, ikbâl ve saâdet içinde imrâr-ı hayât edenlere bir numûne-i imtisâl olamazlar. Bundan başka insâniyetin mefkûresi mutlakā bir şahsiyet-i târîhiyye olmalıdır. Onun târîh-i hayâtı baştan başa mazbût olmalıdır ki ahlâka [ahlâfa] bir rehber-i hidâyet olabilsin.

Bir mefkûrenin şerâit-i zarûriyyesi bunlardır. Edyân-ı sâirenin mefkûrelerini bu nokta-i nazardan tedkîk edersek görürsünüz ki meselâ biri bir şahsiyet-i târîhiyye değildir. Esrâr ve esâtîr ile muhât bir sicill-i hayâta mâliktir. Diğeri beşerin bir kısmı için muktedâ olamayacak sûrette zâhidâne, fakīrâne yaşamıştır. Fakat bizim Peygamber-i Zî-şânımız; beyân ettiğimiz kâffe-i şerâiti hâiz bir numûne-i kemâl, bir mefkûre-i insâniyyedir. Hakkında dünyâda hiçbir kimsenin şek ve şübhe edemeyeceği bir şahsiyet-i târîhiyyedir. Peygamberimiz hayatın her safhasını yaşamışlardır. Öksüzlük beşiğinden ikbâl ve azametin en yüksek merâtibine kadar tarîk-ı hayâtı ta'kīb etmişlerdir. Bu i'tibâr iledir ki Resûlullâh Efendimiz herkes için bir mefkûredirler. Peygamberimizin hedef-i bi'seti insanların hayatında kıymet-i ameliyyesi olmayan birtakım prensipler vaz' etmek, yahud yalnız şedâid ve mezâhime göğüs germekle her musîbete tahammül etmekle temâyüz etmek değil, bu dünyâda yaşayan ve çalışan insanların fiilen irşâdına yarayacak kavâidi takrîr etmek ve bu kavâide bizzat riâyetle bir misâl-i imtisâl olmaktır. Peygamberimiz ordular sevk etmemiş olsalar, harb meydânlarında ordular sevk eden kumandanlara ve bizzat sell-i seyf ederek harb etmemiş olsalar hayatını hakīkat, adâlet, ve hürriyet uğurunda fedâya şitâbân olan askerlere rehber olamazlardı. Resûlullâh Efendimiz kendilerine ittibâ' edenleri idâre için kānûnlar vaz' etmese idiler müşerri'lere; da'vâları hall ü fasl etmeseydiler hâkimlere, kadılara rehber olamazlardı. Nitekim evlenmemiş olsaydılar sâdık bir zevc, müşfik bir peder olmak husûsunda insanları mürşidsiz bırakmış olurlardı. Sonra ma'sûmları ızrâr eden mütecâvizleri tecziye etmemiş, kendilerine gadr eden düşmanları mağlûb ederek afv etmemiş, arkadaşlarının hatâlarına nazar-ı safh ile bakmamış olsalardı büyük bir misâl, mükemmel bir muktedâ olmazlardı. Elhâsıl, Fahr-i Kâinât Efendimiz'in hayât-ı seniyyelerinde en büyük sıfat-ı kâşifesi kendilerinin, hayatın her yolunda yürümek için insanları irşâd ve fazla olarak takrîr buyurdukları kavâid-i irşâdı kendi hayatlarıyla fiilen îzâh etmeleridir.

Peygamberimizi sâir peygamberân-ı izâmın, ekâbir-i mürşidînin fevkıne i'lâ eden cihet de budur. Onlar yalnız hayatın safahât-ı mahsûsasında ulviyet-i ahlâkıyyelerini, Peygamberimiz ise hayatın her safhasında bu alâmeti ifâde etmişlerdir. Binâenaleyh bu hayatın hangi safhasını yaşarsanız Resûlullâh Efendimiz sizin için, bütün insanlar için en mükemmel ve en yüksek mefkûredir!

Ömer Rızâ

[215] MEKTEPLERDE TEDRÎSÂT ve TERBİYE-i DÎNİYYE MES'ELESİ HAKKINDA

–Maârif Vekîl-i Muhteremi Hamdullâh Subhî Beyefendi'ye–

Muhterem efendim;

15 Şa'bân 339, fî 23 Nisan 337 târîhli *Sebîlürreşâd* cerîde-i İslâmiyyesinde maârife müteallik mesâil-i muhtelife hakkındaki nokta-i nazarınızı tekrâr tekrâr okudum. Başlı başına mühim bir eser mâhiyetinde olan o beyânınız milletin hayat ve memâtıyla alâkadâr bulu-

nanları büyük ümîdlere düşürdü. Son zamanlarda bazı avâmil-i hâriciyye ve bilhassa câhil ve kaltaban rehberlerin irşâdı yüzünden gençlikte husûle gelen tedennî-i ahlâkīyi ve bu hastalığın tedâvîsine nereden başlamak lâzım geldiğini de ne kadar vâkıfâne bir sûrette îzâh buyuruyorsunuz. Doğrusu bu mes'eledeki nüfûz-ı nazarınız cidden şâyân-ı takdîrdir. Bu hayatî mes'eleyi bu derece vâkıfâne bir sûrette teşrîh eden bir Maârif Vekîli'ni tebrîk etmeyi her hâlde bir vazîfe-i vicdâniyye telakkī ediyorum.

Şimdiye kadar pek çok Maârif nâzırları gördük; bunların içinde kudret-i ilmiyyeleri fevkalâde olanlar da vardı. Fakat hiçbirinin zamanında mes'elenin bu kadar vuzûh ile tedkīk edildiğini, hattâ tedkīka şâyân görüldüğünü zannetmiyorum. Hiçbir Maârif nâzırının zamanında bu mes'ele lâyık olduğu ehemmiyetle tedkīk ve ona göre çâreler taharrî edilmiş değildir. Söylenen şeyler rûh-ı mes'eleden ziyâde hatır için, efkâr-ı umûmiyyeyi avutmak için söylenmiş resmî sözler idi. İşte pek vâkıfâne olan o mühim beyânâtınızdır ki bu mes'ele hakkındaki düşüncelerimin bir kısmını zât-ı âlîlerine açık bir mektup ile yazmak fırsatını vermiştir.

Evet Hamdullâh Bey! Buyurduğunuz gibi dîni yalnız bir ibâdet ve i'tikād mes'elesi sûretinde telkīn etmemeli; onun bir de medeniyet mes'elesi olduğunu anlatabilmeli, duyurabilmelidir. Bunu duyurmadıkça i'tikād ve ibâdet bir fikr-i mücerredden, bir amel-i mîhânîkîden ibâret kalır; mu'tekıd ve âbidde ahlâkī ve ictimâî bir te'sîr husûle getiremez. Halbuki Müslümanlık yalnız bir i'tikād ve ibâdet değildir. Onun kendisine mahsûs bir i'tikādiyâtı, o i'tikādiyât üzerine müesses ibâdeti olduğu gibi bunlardan mütevellid bir ahlâkıyâtı, bir ictimâiyât ve medeniyeti ve bunlardan doğan bir siyâseti de vardır.

İ'tikād ve ibâdetin netîce ve semeresi olan "İslâm ahlâkı, İslâm ictimâiyâtı, İslâm medeniyeti" anlatılmadıkça i'tikād ve ibâdet elbette faydasız kalır. Bunun için değil midir ki: Pek çok mu'tekıd ve âbidlerin yalan söylemek, emânete hıyânet etmek, yekdiğerinin aleyhinde bulunmak, her türlü münkerâtı işlemek gibi dînen harâm olan harekâttan çekinmediklerini, Müslümanlığın namâz ve oruç nisbetinde farz kıldığı birtakım vezâifi îfâ etmediklerini görüp duruyoruz. Demek ki din yalnız bir i'tikād, yalnız bir ibâdet mes'elesi değil imiş. Kuru bir i'tikāddan, mîhânîkî bir ibâdetten bir şey çıkmaz.

Hem ne hâcet, eğer bazılarının zan ve telkīnleri gibi din yalnız bir i'tikād ve ibâdet mes'elesi olsaydı Kur'ân-ı Kerîm'de i'tikād ve ibâdet hakkında takrîben 40-50 âyet olduğu hâlde ilim ve medeniyet hakkında 700, ahlâk ve ictimâiyât hakkında 800'den fazla âyet olması ma'nâsız bir şey olmaz mı idi?

Evet din yalnız bir ibâdet ve i'tikād mes'elesi olsaydı Lâ ilâhe illallâh kelime-i tayyibesi îmândan bir cüz'-i mühim olduğu gibi güzergâh-ı nâstan eziyet verecek bir şeyi kaldırıp atmak, vatana karşı samîmî bir muhabbet beslemek de îmândan bir cüz' olmazdı.

Evet din yalnız bir ibâdet ve i'tikād mes'elesi olsaydı âilesini infâk etmek, menfaat-i umûmiyye uğurunda çalışmak, kendisine tevdî' olunan bir vazîfeyi hüsn-i-sûretle îfâ etmek, icrâ-yı adâlet etmek de namâz, oruç, zekât, hac gibi birer vazîfe-i dîniyye olmazdı. Bir sâat adâlet etmek, altmış sene nâfile namâzdan hayırlı olduğunu, bir gece hudûd boyunda nöbet beklemek bin sene gece namâz kılmaktan, gündüz oruç tutmaktan efdal olduğunu söyleyen Sâhib-i Şerîat sallallâhü aleyhi ve sellem efendimiz değil midir?

İşte bu hakīkatlerin yanlış anlaşılması, dînin bir fikr-i mücerred, bir amel-i mîhânîkî tarzında ta'lîm edilmesidir ki tedrîsât-ı dîniyyeden beklenilen gāyeyi akīm bırakmıştır. Bir din muallimi iyi bilmelidir ki: İ'tikād ve ibâdât-ı İslâmiyyenin hedefi yalnız âhiret değildir. Bil-cümle ahkâm-ı İslâmiyyenin hedefi tekâmül-i ferdî ve bilhassa tekâmül-i ictimâî sâyesinde cem'iyeti evvelâ ve bizzat bu âlemde, sâniyen dâr-ı ukbâda mes'ûdiyete îsâl ve nâil-i kemâl etmektir. Doğrudan doğruya ulûm ve medeniyeti takrîr eden yüzlerce âyât-ı kerîmeden sarf-ı nazar yalnız ibâdetin hikmet-i şer'iyye ve mesâlih-i ictimâiyyesini gösteren âyetlerde nazar-ı im'ân ile bakılırsa, yine hakīkatler pek açık olarak görülebilir. Bir ibâdet-i mahza olan namâz ve oruçta bile ferdin ve cem'iyetin tekâmülü gāyesi açık olarak görülmektedir.

Tedrîsât-ı dîniyyenin ancak târîh-i İslâm ve târîh-i medeniyyet-i İslâmiyye ile itmâm edilebileceğinin bir hakīkat olduğunu da Mekteb-i Bahriye'de altı senelik hayât-ı tedrîsiyyem ile anladım. **[216]** Öyle zamanlar olurdu ki: Sâatlerce takrîr etmekle anlaşılamayan, talebenin zihnine girmeyen bir mes'ele; bir Fârâbî'nin, bir Gazzâlî'nin tercüme-i hâlinden bahsetmek, o mes'ele hakkındaki fikirlerini söylemekle talebenin nazarında basît bir hakīkat gibi tecellî ederdi. İşte bunca tecrübem ile anladım ki din muallimleri için meşâhîr-i İslâm'ın terâcim-i ahvâlini bilmek de lâzımdır. Evet hiçbir müdekkıkın inkâr edemeyeceği bir hakīkattir ki: Öğretmek için bilmek, duyurmak için duymak lâzımdır. Din dersini dimâğa götüren en yakın yol kalbden geçer. Binâenaleyh bir din muallimi için yalnızca dînî iyi bilmek kâfî değil, aynı zamanda duymak da lâzımdır. Bilmek başka, duymak yine başkadır. Her ikisinin vâsıtası ayrıdır. Halbuki bizde duyan şöyle dursun, bilen muallim de azdır. Maamâfîh şurasını da i'tirâfa mecbûruz ki: Din muallimi bu vazîfeyi başarabil-

mek için lâzım gelen evsâf ve şerâiti ne kadar câmi' olursa olsun, tamâmî-i muvaffakıyyât için muhîtten yardım görmesi de şart-ı a'zamdır. Din mualliminin telkīnâtı diğer muallimler tarafından fiilen veya –hiç olmazsa– kavlen te'yîd edilmez ve bilakis onunla tezâd teşkîl edecek harekâtta bulunulursa o zaman din mualliminin vazîfesi daha ziyâde müşkilleşmiş, muvaffakıyet de azalmış demektir. Çünkü o zaman talebe arasında "Din muallimi vazîfeten bu yolda telkīnâtta bulunuyor." fikr-i sakīmi ortaya çıkmak ihtimâli kuvvetlidir. Binâenaleyh terbiye-i dîniyyenin esâslı ve samîmî bir sûrette lüzûmuna kāni' olan maârifçilerimiz için bu mühim noktayı her hâlde nazar-ı dikkate almak lâzımdır.

Eğer dînin hakīkatine, terbiye-i dîniyyenin lüzûm-ı hakīkīsine –resmî değil– cidden ve samîmî olarak kāni' bulunuyor isek hem ulûm-ı dîniyye tedrîsâtını söylediğiniz vechile ıslâh etmek; hem de tedrîsâtın ciddiyetini ihlâl edecek, kıymetini düşürecek ef'âl ve harekâttan muhîti kurtarmak lâzımdır. Başka türlü hareket müntic-i muvaffakıyyet olamaz. Talebe her gün muhîtinin, kendisini idâre edenlerin dîne karşı fiilen gösterdikleri harekât-ı lâübâliyâneye şâhid olup durdukça kalbindeki buhrânı izâle etmek ne kadar müşkildir? Nasıl ki zât-ı âlîleri de "Mekteplerin terbiye-i dîniyye i'tibârıyla gösterdiği ihmâl âilelerden ve beldelerimizden sirâyet eden umûmî ihmâlin her taraftan sızıp gelen te'sîriyle pek ziyâde alâkadârdır." demekle bu hakīkate pek güzel tercümân oluyorsunuz.

Elhâsıl, tedrîsât ve terbiye-i dîniyyede husûle gelen za'f ve ihmâlin, gençliğin dîne karşı almış olduğu lâübâliyâne vaz'iyetin başlıca iki sebebi var: 1- Maârifçilerin din husûsunda lâkayd kalmaları. 2- Tedrîsât-ı dîniyye ile meşgūl olan zevâtın her zaman ve mekâna göre değişmesi kat'iyyen lâzım olan tarîk-ı tedrîsin yalnız bir şeklinde ısrâr etmeleri, telkīn edecekleri hakīkati kalben duymamış olmaları, kısa bir ta'bîr ile mesâlik-i irşâda vâkıf olmamalarıdır.

Bendeniz ne kadar maârifçi bilirim ki: Sözlerini fiilleri tekzîb edip duruyor. Bu adamlar, meselâ, levâzım-ı medeniyyetten olduğuna kāni' oldukları birtakım şeyleri talebeye telkīn eder iken bizzat kendileri de fiilen numûne-i imtisâl olmaya çalıştıkları hâlde; beşeriyet için yemek içmek kadar lâzım olduğunu talebeye her vakit söyleyip durdukları din ve terbiye-i dîniyyede fiilen numûne-i imtisâl olamıyorlar. Artık en ufak şeyleri bile gözünden kaçırmayan talebenin rûhu üzerinde bu gibi şeylerin ne müdhiş te'sîrler bırakacağını bilmem ki söylemeye lüzûm var mı?..

Muallimelerin şekli ve kıyâfeti mes'elesindeki fikirleriniz çok şâyân-ı dikkattir. Bu münâsebetle yazacağım şeyleri ikinci bir makāleye bırakıyorum. Bilhassa: "Dâru'l-muallimâtımızda, vazîfe-i tedrîsâtı deruhde edecek muallime ve muallimlerin intihâbı mes'elesi iktidâr ve ahlâk ile olduğu kadar yaş ile de alâkadârdır. Bir muallime hanım şerâit-ı mütesâviyyeyi hâiz olduğu vakit bir muallime tercîh edilmeli ve muallimler de hiç olmazsa kızlara "Evlâdlarım!" diyebilecek bir yaşta olmalıdır." buyurmanız ne kadar mühim ve ne derece nazar-ı dikkate alınacak bir mes'eledir. Bu şerâite adem-i riâyet yüzünden her gün tahaddüs eden ahvâl-i nâ-lâyıka gözümüzün önündedir.

Maârife verilecek istikāmeti beyânâtınızın şu satırları pek belîğ bir sûrette tasvîr ediyor: "Bütün i'dâdîlerimizi memlekete işadamı yetiştirecek hâle koymaya başlayacağız, bu ma'nâda çocuklarımızı başka milletleri taklîd etmekten, Frenklik özentisinden tecrîd ederek kendi an'aneleri, kendi milliyetleri dâhilinde, halkın sevdiğini sever, halkın hürmet ettiğine hürmet eder; dînine, toprağına ve milliyetine merbût insanlar olarak yetiştireceğiz."

Hamdullâh Bey! Emîn olunuz ki ancak şu satırlar içinde mündemic âmâliniz tahakkuk ettiği gün bu millet bütün ma'nâsıyla kurtulmuş, hürriyet ve istiklâline nâil olmuştur. Kör bir taklîd ile Frenklik özentisinden kurtulmadıkça bu millet için kat'iyyen hayat ve istiklâl yoktur. An'anâtına yan bakan, halkın sevdiğini sevmeyen –kim olursa olsun– hiçbir zaman bu millete nâfi' bir unsur olamaz. Onun ilminden, irfânından –eğer varsa– bu millet istifâde edemez. Ne kadar şâyân-ı teessüf ki İstanbul gençlerinin kısm-ı küllîsi hâlen bunu idrâk etmekten çok uzak bulunuyorlar. Felâketlerimizin en büyük sâikı körkörüne taklîddir, Frenklik özentisidir. Artık bu modaya nihâyet verilmelidir. Yoksa emeklerimiz yine boşunadır.

[217] Şehir, köy mektepleri ve halkın mekteplere rağbetsizliği mes'elelerindeki fikr-i âlîleri de tamâmıyla doğrudur. Şimdiye kadar masârif-i mecbûrenin tevzîinde vukū' bulan adâletsizliklere bir de köyden toplanan paralar kasabalar için sarf edilerek nefs-i köye mektep açılmaması, açılan mekteplere muallim gönderilmemesi inzımâm edince artık zavallı köylerin maârife ve maârif mekteplerine neden rağbet etmedikleri kolayca anlaşılabilir zannederim. Zavallı köylüler Hazret-i Âdem zamanından beri yol parası vereceğiz, masârif-i mecbûreyi te'diye edeceğiz diye sahanına, tenceresine varıncaya kadar varını yoğunu sattığı hâlde; ne yollarda bir değişiklik var, ne de mektep ve muallimlerde. Hattâ mektep ve muallim mes'elesinde geriye doğru müdhiş bir tereddî olduğunu i'tirâf etmemek belki de bir haksızlık olur! Dâire-i intihâbiyyeniz dâhilinde bulunan Akseki

kazâsının Süllü nâhiyesinden bir mektup aldım; buyurduğunuz vechile masârif-i mecbûrenin tevzîinde vukūa gelen adâletsizlik o kadar açık ki, insan hayretinden şaşırıyor. Şübhe etmiyorum ki zât-ı âlîlerine de resmî şikâyet gelmiştir. Her türlü servet ü sâmândan mahrûm, bütün ma'nâsıyla fakīr olan bir yere bu kadar masârif-i mecbûre tevzî' etmek, her hâlde zât-ı âlîlerinin bahsettiği beceriksiz idâre adamlarının, köylüyü âdî bir sınıf addeden bir kısım ahlâk düşkünlerinin işidir. Bu hâller devâm ettikçe köylüye maârifi sevdirmek pek güç ve pek geç olacağında zerre kadar tereddüd olunmamalıdır.

El-hâsıl maârife müteallik mesâil-i muhtelife hakkındaki düşünceleriniz pek ulvîdir; hastalığı ve sûret-i tedâvîsini pek vâkıfâne bir sûretle teşrîh ediyorsunuz; elverir ki şimdiye kadar pek çoklarında görüldüğü gibi yalnız fikirde, gazete sütûnlarında kalmasın! Azim ve hüsn-i niyyet olduktan sonra her şey olur; bilhassa böyle hayatî bir mes'elede bir gün bile durmak muvâfık değildir. Hüsn-i niyyetle işe başlayınca Allâh mutlakā zahîriniz olacaktır. "(انالله عباد اذا ارادوا اراد) = Allâh'ın öyle azim sâhibi kulları vardır ki onlar bir şeyin husûlünü murâd edince Cenâb-ı Hak da irâde buyurur."

Heybeliada

Aksekili

Ahmed Hamdi

ZÎNET EŞYÂSI

(ماعال من اقتصد) = İktisâda riâyet edenler muhtâc olmazlar. –Hadîs-i şerîf–

Geçenki makālemin sonlarında zînet eşyâsının memlekete girmesini yasak eden kānûn hakkındaki i'tirâz noktalarını da yazarak aklımın erdiği kadar cevâblarını vereceğimi vaad etmiştim. Bana bu i'tirâz noktalarını hâtırlatan mahdûm bendenizle kızım oldu! Ne yalan söyleyeyim: Ben çocuklarımla ve torunumla evimde senli benli konuşuyorum. Öyle benim yaştaki ihtiyârlar gibi bir köşeye kurulup sorutup durmam. Onlarla yaptığım hasbihâller benim hayatımın en kıymetli dakîkalarını ihtivâ eder. Bizde pek yanlış bir şeydir ki: Çocuklarımızı körler ve dilsizler yerine koyup onlarla konuşmak istemeyiz. Bize bir şey sorsalar suratımızı ekşitir, ters bir cevâb veririz: Hâlbuki çocuk sormak, öğrenmek için çocuktur. Sen onların sorgularına cevâb vermezsen izzet-i nefisleri kırılır, kalblerinde sana karşı nefretler uyanır. İş bununla da kalmaz: Çocuk câhil, görgüsüz, hattâ yüzsüz olur. Tahsîl yalnız mekteplerde gösterilmez; asıl âile ocaklarında gösterilir. Yalnız dikkat etmek lâzımdır ki: Suâller de, cevâblar da edeb ve terbiye dâiresinde olsun…

Ben çocuklarıma küçük yaşlarından beri o kadar yüz verdiğim hâlde –Cenâb-ı Hakk'a tahdîs-i ni'met olarak söylerim– kendilerinden şimdiye kadar hiçbir terbiyesizlik görmedim. Yalan söylemezler, emsâllerini çekememezlik etmezler, bî-namâzlık yapmazlar, ötekini berikini çekiştirmezler, hülâsa: Tâm müslümanca yaşarlar.

Geçenki makālemi mahdûmumla kızıma da okumuştum. Mahdûmum dedi ki:

– İyi ammâ, efendi baba, dışarıdan zînet eşyâsı getirilmezse yerli mallarımız ihtiyâcımıza kâfî gelir mi?

– Gelir evlâdım, dedim. Hem sen yazılarıma dikkat etmemişsin: Ben ne yazdım? Memleketimizde yalnız pek mühim ihtiyâclarımızdan olmayan şeyler yasak edilmiştir. Yoksa bizde yetişmeyen maddeler yine girecektir. Bunlara bir şey yok. Kānûnun adından da anlaşılacağı üzere yasak olan ancak zînet eşyâsıdır.

– Büyük Millet Meclisi maâşlılar için yerli kumaş giymesini mecbûr etmiş. Bunlar nasıl olur?

– Evet: Böyle bir kānûnun çıkarılmakta olduğunu ben de gazetelerde okudum ve pek çok sevindim. Vâkıâ elbise ihtiyâcı da mühim bir ihtiyâcdır. Fakat memleketimizde bu ihtiyâcı te'mîn imkânı yok değildir.

Eskiden biz hep yerli kumaşları giyerdik. Avrupa'nın sülük kanlarıyla boyanmış çürük kumaşlarını giyenlere "fenâ adamlar" gözüyle bakardık. Fakat yazılarımdan da anladığın vech ile "kapitülasyon" belâsı yüzünden Avrupalıların bu pis kumaşlarına muhtâc olmaya başladık. Çünkü: Yerli mallarımız para etmez oldu. Avrupalılar ucuz, ucuz mallar getirdi. **[218]** Bizimkiler hep sevindi! Eskiden her evde birer tezgâh vardı. Vâliden merhûme bile kumaş dokur, döşemelik dokur, gömleklik bezler, iç donları, peşkir, sofra yaygıları, gibi şeyleri yapardı. Şu karşıki odanın döşemesi hep onun elinden çıkmıştır. Üstünde oturduğun halı da onun ma'rifeti idi. Âh eski insanlar! Siz onları şimdi beğenmezsiniz, ammâ haksızsınız.

Evlâd, cihâna hüküm süren, bütün dünyâyı emrine râm eden insanlar sizin gibi çıtkırıldımlar değil, kavuklu, cübbeli, şalvarlı, iri idiri insanlardı. Böyle millî kıyâfetler içinde saklanan o büyük insanların rûhları da millî, kafaları da millî, kalbleri de millî idi. Sen ne zannediyorsun? Şekillerin rûhlar üzerinde mühim te'sîrleri vardır.

– İyi ammâ, efendi baba, şu zamanda bu kıyâfetler yaraşır mı?

– Ne demek? Bir milletin kıyâfeti o millet için ayıb değil, bir şereftir. Ya sizi ne yapayım, evlâd! Karşıdan görenler ne olduğunuzu, hangi milletin evlâdı bulunduğunuzu anlayamazlar. Binbir çeşit kıyâfet! Avrupalı mısınız, Asyalı mısınız? Belli değil!

– Demek ki başımıza biz de birer kavuk geçirelim?

– Hay, hay. Ayıb değil, a. Maamâfîh size mutlakā kavuk giyiniz demiyorum. Yerli mallarından ma'mûl, millî zevkımizi okşayan bir kıyâfet bulunuz; bunu kabûl ediniz, artık maskaraca değiştirip durmayınız…

– Ya fesler?

– Dünyâda en sevmediğim şey "fes"tir. Vâkıâ millî serpûş diye telakkī edilmiş. Fakat bu millî değildir. Hem ne ayıbdır ki dünyâda fes başlıca biz giydiğimiz hâlde Avrupa bu yüzden de her sene bizden milyonlarca çekiyor.

– O hâlde ne giyeceğiz?

– Başındaki kalpağı beğenemiyor musun? Maamâfîh mutlakā kalpak giyilmesini de iltizâm edemem. Ümmet neyi beğenirse –fakat Avrupalılara benzememek şartıyla– onu giyersiniz. Meselâ Bursa'nın güzel arakıyeleri vardır. Bazı yerlerde de yünden ma'mûl keçe külâhlar var… Bunlar umûmun kabûlüne mazhar olursa ne iyidir! Bu sûretle daha ziyâde ıslâh da edilir; binâenaleyh tekemmül de eder.

– Büyük Millet Meclisi fesi de yasak mı etti?

– Maalesef hayır! Püskül gibi o da başımızda belâ olup kaldı! İnşâallâh millî bir serpûş bulunur da bu yüzden Avrupa'ya akan milyonlarımız da memleketimizde kalır.

– Efendi baba, memleketimizin kumaşları ihtiyâcımıza kifâyet edebilecek mi?

– Ha onu anlatacaktım. Demin kâfî gelir dedim; îzâh edeyim: Vâkıâ eskiden olduğu gibi şimdi her memlekette, her evde dokuma tezgâhlarımız yoktur: Fabrikalarımız da kezâ. Fakat bunları evvelce yaşatan ne idi: Rağbet! Öldüren? Avrupa'ya meclûbiyet! Şimdi umûm tarafından yine bir aşk ve rağbet gösterilirse emînim ki şurada burada hâlâ yaşayan millî dokumalarımız hem çoğalacak, hem de tekemmül edecektir. Terakkīleri doğuran şey: İhtiyâcdır. Bir kere bu ihtiyâc herkes tarafından takdîr edilsin; göreceksin ki: Bütün Türkiye yine eski san'atına avdet etmiş, her yer baştan başa tezgâhlarla dolmuştur. Hattâ yeniden fabrikalar bile yapılacaktır.

– O vakte kadar erbâb-ı maâş çıplak kalırsa?

– Kalmaz, evlâdım, kalmaz. Müzâkere edilen kānûnu gazetelerde okudum: Maâşlılar derhâl elbiselerini atıp yerli kumaşı arayacak değildir. Bunları eskidikçe atacak, yerine yerli kumaş alacaktır. Bu tedrîcî olacağı için hiç kimse –emîn ol– bunalmayacaktır. Daha şimdiden dokuma işleri başlayacaktır. Belki başlamıştır, bile. Maamâfîh Türkiye mensûcât husûsunda büsbütün boş da değildir. Birçok memleketlerimiz vardır ki oralarda elyevm dokumacılık devâm etmektedir. İnşâallâh yakında memâlik-i meşgālelerimizi de alacağız. Oralarda da faâliyetler başlayacaktır. Hem uzun söze ne hâcet? Geçenlerde İktisâd Vekîli Beyefendi: Korkmayınız, memleketimizde çıkan ve çıkacak olan mensûcât Türkiye'nin ihtiyâcını tamâmen te'mîn edecektir, dememiş miydi? Bu resmî bir sözdür. Her hâlde doğrudur. Sonra işe maâşlılardan başlanması da büyük bir hikmete bağlıdır. Biliyorsun ki: Bizde en uyanık ve bilgiç tabaka maâşlı tabakadır ve maatteessüf en çok şıklığa heves edenler de bunlardır. Avrupa'nın çürük, cicili bicili metâ'larını sırtlarında taşıyanlar ekseriyetle halk değil, me'mûrlardır. Büyük Millet Meclisi –Allâhü a'lem– demek istiyor ki:

"Siz de halk gibi olacaksınız. Onların hâdimisiniz. Binâenaleyh onlara benzeyeceksiniz!" Fenâ mı? Bir de maâşlılar bir mecbûriyet-i iktisâiyye altında kaldıkları ve belki elbise ihtiyâcına da düşecekleri için bulundukları yerlerde mutlakā boş durmayarak dokumacılığı ileriye götürmeye çalışacak, memleketin iktisâdiyâtına daha çok ehemmiyet verecektir. Çünkü: Vermese kendisi de belki çıplak kalacaktır!…

– Peki ahâli ne olacak? Onlar mecbûr tutulmayacak mı?

[219] – Bu işte bir incelik vardır. Demin ne dedim: Avrupa kumaşlarına en çok heves eden sınıf maâşlı sınıftır. Ahâlinin çoğu esâsen yerli kumaşı giymektedir. Onların içinde Avrupa kumaşlarını da giyenler varsa uyanık tabaka millî olacağı için onlara benzemeye çalışacak, büsbütün yerli malları hâkim olacaktır.

– Peki ammâ herkes yerli malına düşerse o kadar kumaşı nereden bulacağız?

– Hele düşündüğün şeye bak! Tek herkes bu millî hevese düşsün de memlekette me'mûru da, ahâlisi de hep bu uğurda ittifâk ile çalışsın!… İnşâallâh memleket bu mes'ûd günleri de görür ve görecektir, evlâdım.

– İnşâallâh, inşâallâh. Yalnız bir şey hâtırıma geldi: Dışarıya mal getiren tüccârlarımız ne olacak?

– Eğer maldan maksadın elbiselik kumaş ise bu men' edilmemiştir. Yine celb edilebilecektir. Yok zînet eşyâsı ise onları tüccâr tabîî getiremeyeceklerdir. Yalnız mühim ihtiyâçlara tealluk eden şeyleri getirmek ve satmakla meşgūl olacaklardır.

– Ticâretleri bu sûretle sekteye uğramış olmaz mı?

– Hayır. Tüccâr "taleb"e göre mal getirmekle mükelleftir. Memlekette hangi mal geçiyorsa onu getireceklerdir. Binâenaleyh ticâretlerinde bir sekte hâsıl olmuş bulunmayacaktır.

– Maksadımı arz edemedim. Bir kere maâşlılar için bir mecbûriyet kabûl edilmiş. Halk bundan müstesnâ tutulmuş. Bu, ne demektir? Memlekette yerli kumaşları hâkim olacak demektir. Şu hâlde tüccârlarımız Avrupa

kumaşı ticâretinden –memnû' olmasa da– tabîatiyle mahrûm kalacaktır. Sonra memlekete diğer zînet eşyâsı da girmeyeceği için tüccârlarımız buna âid ticâretlerden dahi mecbûren vazgeçecekler, yalnız mahdûd ve muayyen şeylerle uğraşıp duracaklardır. Bu, zannederim ki tüccâr için mühim bir darbedir.

– Maksadını anlıyorum, evlâdım. Tüccâr bir kısım eşyâ ticâretinden mahrûm kalsalar da diğer aksâm ile ile iştigālden men' edilmiş olmayacaklardır. Bunlardan istedikleri kadar memlekete getirebilirler. Bu sûretle memnûiyetten hâsıl olan boşluğu doldurmak mümkündür. Demin dediğim gibi tüccârlarımız esâsen "taleb"e göre mal getirmekle mükelleftir. Ahâli mâdem, ancak muayyen ve gayr-i memnû' eşyâyı alacaktır, tüccârlarımız da yalnız bunları getirebileceklerdir. Memlekete Avrupa'nın pis mallarını sokacaklarına Türkiye'nin muhtelif aksâmında yetişen şeyleri toplasınlar, mağazalarını, dükkânlarını bunlarla doldursunlar ve bunları satsınlar. İşte tüccâr için mühim bir sâha-i fa'âliyyet ve hamiyyet! Tüccârlarımız içinde öteden beri hayırlı malları satmakla müştegıl zevât yok mudur? Karamürsel'in, Hereke'nin, Bursa'nın, Sûriye'nin, Konya'nın, Malatya'nın, Burdur'un…. mallarıyla dolan, daha karşıdan insâna zevk-ı millî, fahr-i millî saçan hamiyetli mağâzaları şurada burada görmedin mi evlâd?

– Evet gördüm. Hattâ sırtımdaki şu elbiseliği Eskişehir'de bir mağâzadan almıştım. Hâlâ yepyenidir. Birkaç sene de dayanacaktır. Fakat acaba memleketimizde bu gibi mağâzaların mikdarı her hâlde çoğalacak der misiniz? Ben buna henüz kāni' değilim!

– Mecbûren çoğalacaktır, oğlum. Evvelce böyle bir mecbûriyet yok iken ve Avrupalıların iktisâdî esâretleri altında yaşarken yine şurada burada millî mağâzalar, millî tezgâhlar, hattâ millî fabrikalar icrâ-yı fa'âliyyet ediyorlardı. Şimdi bu esâretten kurtulmuşlardır ve bir mecbûriyet-i kānûniyye de vaz' edilmiştir. Şu hâlde millî sanâyiimiz olanca azmiyle ilerleyecek, korktuğun ihtiyâc zâil olacaktır. Mecbûriyet-i İktisâdiyye Kānûnu'nun daha ilk müzâkeresi yapılırken civârlarımızdaki memleketler dâhilinde dokumacılığa fazla ehemmiyet verilmeye başladığını işittim. Her taraf İktisâd Vekâleti'ne yerli kumaş numûneleri gönderiyormuş. Vekâlet bunlardan güzel bir koleksiyon yapmış. Sizin gibi azmi gevşek olanlara gösteriyormuş! Farz edelim ki kumaşlarımız ihtiyâca gayr-i kâfîdir. Demin ticâretlerinde mühim bir boşluk hâsıl olacağını söylediğin tüccâr şirketler yapsınlar, dokumacılığı terakkī ettirsinler. Şimdiye kadar bu millet yüzünden kazandıkları parayı bu milletin hakīkī ihtiyâcında kullansınlar. Bu sûretle hem bir hizmet, hem de kendileri nâmına daha meşrû' bir ticâret etmiş olurlar.

– Efendi baba, oğlunuz azimsiz değildir ve bu kānûnları bütün rûhuyla alkışlamıştır. Yalnız sizden istifâde etmek, hâtıra gelen şübheleri izâle eylemek istiyorum.

– Bilirim, oğlum, bilirim. Ne düşünüyorsan kemâl-i serbestî ile sorabilirsin.

– Teşekkür ederim. Hâtırıma bir şey daha geliyor: Tüccârlarımıza "Sen şunu satacaksın, bunu satmayacaksın." demek onların hürriyet-i ticâriyyelerine karşı bir tecâvüz mâhiyetinde telakkī edilemez mi?

– Vâkıâ bu bir nevi' takyîddir. Fakat size "hürriyet" bahsini îzâh ettiğim zaman söylediğim vech ile dünyâda "mutlak bir hürriyet" yoktur. Bütün silsile-i kâinât birtakım kavânîne tâbi'dir. İnsanlar da bu kānûnlardan hâriç kalamamıştır. Cenâb-ı Hak âyet-i kerîmesinde buyuruyor ki: [4](اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًّىٰ) = İnsanlar kendilerinin başıboş **[220]** salıverildiklerini mi zannediyorlar?" "Hürriyet" gayrin hukūkuna tecâvüz etmemekle mukayyeddir. Okuduğun ilk makālemde de îzâh etmiştim: Hayat ve memât mücâdelesi içinde yaşayan bu milletin parasını, hem de çürük metâ'lar mukābilinde düşmanlarımızın eline geçirmeye kimsenin salâhiyeti yoktur. Bu, millete karşı mühim bir zarardır. Milletin hukūk-ı hayâtiyyesine, hukūk-ı iktisâdiyyesine tecâvüzdür. Binâenaleyh bu zararın, bu tecâvüzün önüne geçmek –bir nevi' takyîd de olsa– pek tabîî ve zarûrî bir vazîfedir. Hesâbını, kitabını bilmeyerek parasını hârice kaçıran milletler bir gün iflâs eder, gider. Biz senelerden beri hep bu tehlike karşısında kaldık. Eğer Büyük Millet Meclisi bu mühim kānûnları çıkarmamış olsaydı iktisâdî vaz'iyetimiz, binâenaleyh hayatî mevkiimiz pek ye's-âver bir derekeye düşecekti. Bu muhakkaktı. Binâenaleyh gerek tüccâr olsun, gerek efrâd olsun bu kānûnlara behemehâl mütâbaata mecbûrdur. Etmezlerse indallâh ve indennâs mes'ûl ve mücrim olacaklarında şübhe yoktur. Hem evlâd, ikide bir ihtiyâcdan bahsediyorsunuz. İhtiyâc nedir? Bütün bir cihân-ı küfr ü taassub ile karşı karşıya gelerek dînini, vatanını, istiklâlini kurtarmaya çalışan milletimizin bi'l-farz ufak tefek ihtiyâclara ma'rûz kalması bizi bu derece düşündürmeli midir? Emîn ol ki bu kānûnlar dahi millî gāyemize vusûl için ta'kīb ettiğimiz yolların en mühimlerindendir.

– Zînet Eşyâsı Kānûnu'nda "müsâdere" ve cezâ da var değil mi?

– Tabîî.

– Fakat bu nasıl olur?

– Demin söyledim: Bu kānûna mütâbaat etmeyenler mücrimdir. Her cürüm mukābilinde cezâ terettüb eder. Mâdem ki düşmana silâh kaçıran herhangi bir şahıs ce-

[4] Kıyâme Sûresi, 75/36.

zâlandırılıyor, para kaçıranların mevkii, mücrimiyeti de bundan aşağı değildir, hattâ daha fazladır. Çünkü: O para ile düşman, aleyhimizde daha çok fenâlıklar icâd edebilir. Binâenaleyh milleti maâzallâh iktisâdî esârete sürüklemek isteyen tüccârın teczîesi de pek tabîî bir şeydir. Bu kabîl tüccârın hattâ lede'l-icâb İstiklâl Mahkemeleri'ne tevdîine bile râzîyım!

– Efendi baba, îzâhâtınız beni tamâmıyla iknâ' etti. Yalnız müsâadenizle bir şey soracağım: Zînet eşyâsından elinde malı bulunan tüccâr ihtikâr yapacak, milletin parasını –malı bitinceye kadar– emip duracak. Buna karşı ne tedbîr düşünülüyor?

– Ha. Meclis bunu da düşünmüş: Elde mevcûd zînet eşyâsına damga vurduracak, bunları kaça mâl oldu ise ona göre bilâ-ihtikâr sattıracaktır. İhtikârdan bahsedilince benim en hassâs noktama dokundun! Bunu diğer bir hasbihâle bırakalım da yine mevzûumuza devâm edelim.

Bu sırada torunum Âkıl geliverdi. Dedi:

– Yemek hâzırlandı!

– Ne yapalım evlâd?

– Devâm edelim. Bu faydalı sözleriniz bizim için en mükemmel bir ziyâfettir.

– Yok, yok. Hayatta intizâm lâzım. Bu kāideyi unutmayınız. Bahsimize inşâallâh yine devâm ederiz. Haydi kalkınız.

Pîr-i Fânî

AVRUPA'NIN AHVÂL ve VAZ'İYET-i UMÛMİYYESİ

Bu hafta Avrupa'dan bir arkadaşımız geldi. Avrupa'nın ictimâî, iktisâdî ve siyâsî ahvâl-i umûmiyyesi hakkında bize mühim ma'lûmât getirdi. Bir hayli zaman Avrupalıların içinde bulunarak onları yakından tedkīk eden bu muhterem arkadaşımızın îzâhâtı bizim bir o kadar daha azmimizi artırdı, îmânımızı takviye eyledi. Bu ma'lûmâttan muazzam bir mücâhadeye girişmiş olan Anadolu müslüman kardeşlerimizi de haberdâr etmeyi en mütehattim bir vazîfe telakkī ediyoruz. Avrupa'nın fettân siyâsetini pek iyi bilen ve onların istîlâkâr siyâsetlerine karşı bütün ömrünü mücâhede ile geçiren muhterem arkadaşımız diyor ki:

– Bugün Avrupa'da mühim bir buhrân vardır. Ma'lûm olduğu vechile bu buhrânı Harb-i Umûmî tevlîd etmiştir. Harb-i Umûmî Avrupa'yı umûmiyetle bî-tâb bir hâle koydu. Vâkıâ zâhiren gālib, mağlûb zümreler görülmektedir. Fakat hakīkatte her iki taraf da bitkin bir hâldedir. Avrupa'nın o eski şevket ve kudreti bugün kat'iyyen kalmamıştır. Mağlûb devletler birçok felâketlere ma'rûz kaldıysa gālib devletlerin felâketi de ondan aşağı değildir. Hattâ bugün gālib devletlerin mevkii daha tehlikeli, daha hatar-nâktir. Gālib devletler bilhassa İngilizler o kadar çok ve karışık hâdisât, o kadar mu'dıl ve mühlik mesâile ma'rûz kalmıştır ki bunların altından kalkmanın imkânı yoktur. Bir zamanlar Avrupa, önüne çıkan bütün mes'eleleri karşılayabilirdi; fakat bugün hâdisât gālib devletleri ihâta etti. İ'tilâf Devletleri mes'elelere hâkim olmak değil, mes'eleler İ'tilâf Devletlerine hâkim oldu. **[221]** Bir taraftan da yeni yeni hâdisât vukūa geliyor, gün geçtikçe vaz'iyetleri daha ziyâde kesb-i vahâmet ediyor.

Zaferin mahmûrluğu zâil olup da hakīkatle karşı karşıya gelince gālibler harbin cism-i devlette açtığı elîm rahneleri görmeye, acı sızıları hissetmeye başladılar. Cehennemî harb senelerinde sarf edilen servet ve mesâî, ihtiyâr edilen mezâhim Avrupa hey'et-i ictimâiyyesini müdhiş bir kesel ve fütûra düşürdü. Sinirler yoruldu. Azimler gevşedi. Ahlâk sarsıldı. Açılan yaraların sızıları insanların hayata karşı nazarlarını, felsefelerini büsbütün değiştirdi. Senelerce boğuşmak, can alıp vermek, insan kasablığı ile vakit geçirmek vicdânları nasırlaştırdı. Bu hislerle avdet eden efrâdda artık nizâmât-ı ictimâiyye ve siyâsiyyeye karşı tabîatıyla bir lâkaydî husûle geldi. Yani cem'iyetiyle alâkaları halele uğradı. Hey'et-i ictimâiyyenin menâfiinden ziyâde herkes nefsinin kaygusuna düştü. Cem'iyete olan irtibâtlar kırıldı. Halbuki harbin açtığı yaraları tedâvî için eskisinden ziyâde hey'et-i ictimâiyyeye merbût olmak, menâfi'-i ferdiyyeyi hiç düşünmeyip menâfi'-i umûmiyye uğurunda ibzâl-i mesâî etmek lâzım geliyordu. Ancak bu sûretle mâfâtı bir dereceye kadar olsun telâfî mümkün olabilirdi. Lâkin mes'ele tamâmıyla bunun aksi sûrette tecellî etti. Cem'iyetin menâfii tamâmıyla ihmâl edilerek herkes kendisinden başka hiçbir şey düşünmez oldu. Ne nizâmât-i ictimâiyyenin sarsılması, ne müessesât-ı siyâsiyyenin inhidâmı hiç kimseyi alâkadâr etmez oldu. Öyle müdhiş bir fütûr-ı ictimâî husûle geldi ki hayretten başka insan diyecek söz bulamıyor.

Harb-i Umûmî bir taraftan rûhlar üzerinde böyle fütûr-âmîz te'sîrât husûle getirdiği gibi diğer taraftan muvâzene-i iktisâdiyyeyi de sarstı. Bütün devletlerin müşterek mesâîleriyle kronometre gibi işleyen o iktisâdî makina durdu. Çünkü onun en mühim âletleri kırıldı ve bu ahvâle en ziyâde İngiltere sebebiyet verdi. İngiltere cihân iktisâdiyâtına hâkim olmak için Almanya'nın iktisâd sâhasında kolunu kanadını kırmak istedi. Evet ona muvaffak oldu. Fakat kendinden de hayır kalmadı. Bu-

nunla berâber umûmiyetle Avrupa'nın hayât-ı iktisâdiyyesi tehlikeye düştü. Uzun zamanların mesâîsiyle vücûd bulan o makinayı çevirmek husûsunda bütün devletlerin hisse-i mesâîleri vardı. Hepsinin müşterek çalışmalarıyla o makina intizâmını muhâfaza ederek cihânde hükmünü yürütebiliyordu. Vâkıâ aralarında rekābetler, çekişmeler eksik olmazdı. Fakat ne yapıp yapıp yine bir çâre-i i'tilâf bulur, o müdhiş makinayı işletirlerdi. Avrupa devletlerinin iktisâdiyâtı o kadar karışmıştı ki herhangi bir tarafta vukūa gelecek bir durgunluk mutlak diğer taraflarda da te'sîrden hâlî kalmazdı. Avrupa piyasası o derece vahdet etmişti. Halbuki şimdi bu makinanın en mühim âletleri kırılmış olduğu için vazîfelerini îfâ edemez oldu. Bu sebeble makina esâsından durdu. Bugün Almanya ihrâcâtı tahdîd edildiği için işleyemiyor. Avusturya târümâr olduğu için ne fabrika kaldı, ne teşkîlât-ı iktisâdiyye. O bugün nân-pâreye muhtâc bir müstemleke hâline düştü. Sonra Rusya Avrupa ile tamâmıyla alâkasını kat' etti. Ne kendisi istihsâlâtta bulunabiliyor, ne de Avrupa emtiasını istihlâk ediyor. Balkanlar da böyle. Hâsılı bugün Merkezî ve Şarkī Avrupa'da takrîben üç yüz elli milyon halk mübâdeleden keff-i yed etmiş bulunuyorlar. Sonra Avrupa'nın en mühim mahrecleri olan Asya ve Afrika'da Avrupa'ya karşı hâsıl olan nefretten dolayı Avrupa emtiası oralarda da revâc bulamıyor.

Bu sûretle Avrupa dâhilî istihlâkâttan, hâricî mahreclerden mahrûm kalınca müdhiş bir buhrân-ı iktisâdîye düşmekten yakasını kurtaramadı. Zâten Harb-i Umûmî'de sarf olunan mebâliğ Avrupa'nın servetini mahv etti. İktisâdiyâtını berbâd eyledi. Avrupa Harb-i Umûmî'de ne kadar para sarf etti, biliyor musunuz? Tamam 1.200 milyar frank. Yani 55 milyar altın. Bu para hem havâya gitti, hem de müdhiş tahrîbât husûle getirdi. Avrupa'yı iki taraflı zarara uğrattı. Muvâzene-i iktisâdiyye bu sûretle yıkıldıktan sonra artık Avrupa'da buhrân-ı iktisâdînin zuhûru gayr-i kābil-i ictinâb bir hâle geldi.

İşte bugün Avrupa en mühlik mezâhim-i iktisâdiyye altında kıvranıp duruyor. Bir taraftan işsiz kalan amelenin maîşet derdi. Meselâ bugün İngiltere'de sekiz milyon ameleden üç milyon iki yüz bin amele işsiz geziyor. Bunları hükûmet iâşeye mecbûrdur. İngiltere hükûmeti bunlara her ay takrîben 32 milyon İngiliz lirası veriyor. Sonra amelenin grevleri pek ziyâde ehemmiyet kesb etti. Şimdiki grevler yalnız iktisâdî bir sâhada kalmıyor, siyâsî bir mâhiyet de iktisâb ediyor. Sonra kambiyo farkı Avrupa için pek müdhiş bir tehlike-i iktisâdiyyedir. Hâriçten mevâdd-ı ibtidâiyye tedârikine mecbûr olan Avrupa bu yüzden büyük zararlara uğradıktan başka fabrikalarını da işletemez.

İşte Avrupa ahvâl-i iktisâdiyyesinin bu hâlde bulunması devletlerin umûr-ı mâliyyesini zîr ü zeber etmiştir. O derecede ki meselâ İngiltere ve Fransa'da hattâ Amerika'da vergiler tahammül edilemeyecek derece ağırlaştı. Artık bunun üzerine fazla habbe ilâvesine imkân yoktur. İngiltere hükûmeti bir adamın kazandığının hemen üçte ikisini alıyor. Böyle iken yine bazı memleketlerde muvâzene-i mâliyyeyi te'mîn etmek kābil olmuyor. Devlet bütçelerinde **[222]** büyük açıklar ricâl-i hükûmeti düşündürüp duruyor. Bu açıkları istikrâz ile kapamaya da bugün imkân yoktur. Çünkü bir kere Avrupa yekdiğerine istikrâz edecek bir hâlde değil. Hepsinin hâli birbirinden bedter. Sonra Amerika Avrupa'nın istikbâli hakkında fevkalâde bedbîn bir fikir besliyor. Bundan dolayı o da ikrâza yanaşmıyor. Binâenaleyh bu ahvâl böyle devâm ettiği takdîrde Avrupa için iflâs-ı mâlîden başka âkıbet yoktur.

Şimdi ahvâl-i iktisâdiyyesi bu hâlde bulunan Avrupa'nın vaz'iyet-i siyâsiyyesi ne hâlde bulunacağı istidlâl edilebilir. Zîrâ ma'lûmdur ki Avrupa'nın siyâsiyâtı iktisâdiyât üzerine müessestir. Binâenaleyh bugün Avrupa'nın muvâzene-i siyâsiyyesi de zîr ü zeber olmuştur. Avrupa muvâzenesinin inhilâli cihân-şümûl bir mes'eledir. Bu yalnız Avrupa'ya münhasır kalmaz. Bütün cihânda te'sîrâtını gösterir. Nitekim bugün cihân ahvâl-i siyâsiyyesi hâlâ keşmekeşten, tezebzübden, fetretten âzâde kalamamıştır ve bu fetret-i siyâsiyye devâm ederek mutlakā bir inkılâb-ı azîmi tevlîd edecektir. Zîrâ Avrupa'nın artık eski cihân hâkimiyetini iktisâb etmesine imkân kalmamıştır. Avrupa emperyalistliği artık hitâma eriyor. Vâkıâ Avrupa emperyalistliğinin başında bulunan ve bu siyâset-i istîlâkârânenin en büyük mümessili olan İngiltere Harb-i Umûmî'den sonra bir aralık yeni yeni ümîdlere düşmüştü ve rakîblerini mağlûbiyete uğratmakla cihânda hâkim-i mutlak kaldığı zehâbına kapılmıştı. Almanya yere serilmiş, Rusya kuvvet ve ehemmiyetini gāib etmiş, Fransa ve İtalya bî-tâb düşmüş, Avusturya munkarız olmuş… Artık İngiltere cihânda yegâne muazzam bir devlet olmak üzere kalmıştı. Belki de Harb-i Umûmî'nin husûle getirdiği fetret-i siyâsiyye İngiltere'nin ekmeğine yağ sürecekti. Onu her türlü rekābetten âzâde bırakarak bütün dünyâya hükmünü yürütebilecek bir hâle getirecekti. Bu sâyede İngiltere ma'hûd emperyalizm siyâsetini serbestî-i tâm dâhilinde yürütecekti. İngiltere bu hülyâlara düşmedi değil. Harb-i Umûmî'yi müteâkıb İngiltere'nin aldığı tavır ve vaz'iyet bunu pek vâzıh sûrette göstermektedir.

İngiltere bu husûsta o kadar kat'î bir vaz'iyet aldı, bu hülyâ ile o kadar sersemleşti ki ne yapacağını şaşırdı. Eski münâfıkāne siyâsetini bile ta'kîbe lüzûm görmedi de açıktan açığa cihâna meydân okumaya, milletlerin efendisi olduğunu hissettirmeye başladı. Artık hiçbir şeyden çekinmeye lüzûm kalmamıştı. Biraz sesi

yükselenleri açıktan açığa kırabilecek fikrinde idi. Halbuki mahkûmiyetle ye'se düşmüş, mağlûbiyetle izzet-i nefisleri kırılmış insanlara karşı bu kadar haşîn ve şedîd muâmelede bulunmak onları hayatlarından büsbütün nevmîd edecek bir hâle getirmek doğru değildi. Lâkin İngiltere için artık bu kadar ince düşünmeye lüzûm var mıydı? O kendisini cihânda hâkim-i mutlak bir mevki'de sanmıştı. Avrupa'yı kabza-i teshîrine geçirdikten sonra Asya ve Afrika'da tamâmıyla serbest kalacak, istediği gibi o zâlim emperyalist siyâsetini tevsî' edip gidecekti. Fakat evdeki pazar çarşıya uymadı. Şarkın mahkûm milletleri hiç beklenilmeyen, hiç ümîd edilmeyen bir hareket ve faâliyet gösterince İngiltere şaşaladı. Uzun zamanların mahkûmiyet acılarıyla kalbleri sızlayan şarklılar ve bütün mahkûm milletler İngiltere'nin bu huşûnet ve şiddetini görünce artık ne olursa olsun dediler; İngiltere'ye karşı mücâhede bayraklarını açtılar. İngiltere de mümâşât etmeyi azametine münâfî gördüğü için aykırı davrandı. En nihâyet bu şiddet ve tazyîk, müdhiş bir patlak verdi. İngiltere'nin tâc u tahtı bugün gıcırdamaya başladı. Bu sûretle eski devre-i târîhiyye kapanıp yeni bir devre-i târîhiyye açılıyor. Artık bugün İngiltere'nin cihân hâkimiyeti, azamet ve şevketi mevzû'-ı bahs değildir. Şimdiki mes'ele İngiltere kendisini ihâta eden mesâil ve hâdisâta karşı mevcûdiyetini mümkün mertebe müdâfaa edebilecek mi yoksa büsbütün munkarız olup gidecek mi? İşte İngiltere bugün böyle bir hayat, memât mes'elesi karşısındadır.

Amele mes'elesi, İrlanda mes'elesi, Kanada, Avustralya, Cenûbî Afrika, Mısır, Hindistân, başta Türkiye olmak üzere âlem-i İslâm mes'elelerinden başka bugün İngiltere için fevkalâde tehlikeli iki mes'ele daha hâdis oldu: Bunlardan biri Bolşevik İnkılâbı, diğeri de Amerika rekâbeti ve bütün bu mes'elelerde İngiltere yalnızdır. Kendisine müzâhir olacak hiçbir devlet yoktur. Vâkıâ Fransa ve İtalya ile bir ittifâkları vardır. Fakat bu ittifâk daha çok devâm edecek değildir. Bunun inhilâl ve infisâhı yakındır. Zîrâ ma'lûm olduğu vechile Avrupa'nın en kuvvetli ordusuna mâlik olan devlet aleyhinde bulunmak İngiltere'nin Avrupa'daki siyâsetinin umdesidir. Bugün Avrupa'da nisbetle en kuvvetli orduya Fransa mâlik bulunuyor. Binâenaleyh Almanya ordusunun inhilâlinden i'tibâren İngiliz ibre-i siyâseti Fransa aleyhine çevirilmiştir. Avrupa târîh-i siyâsîsini iyi tedkîk edenler bunun mahz-ı hakîkat olduğuna kāni'dirler. İtalya'ya gelince onun da Bahr-i Sefîd'de en kuvvetli donanmaya mâlik olması İngiltere ile aralarında samîmiyetin devâmına mâni'dir. Bahr-i Sefîd'de İtalya'nın hakîmiyet-i mutlakası İngiltere için azîm tehlikedir. Buna karşı her hâlde bir rakîb çıkarmak İngiltere'nin siyâset-i asliyyesidir. Bunun içindir ki mütârekeden beri İngiltere Bahr-i Sefîd'de İtalya'ya karşı Yunan'ı hâzırlamak fikrini ta'kîb ediyor. Tabîî İtalya bunu herkesten ziyâde iyi takdîr ediyor. Binâenaleyh İngiltere'yi ihâta ve tehdîd eden **[223]** mesâile karşı İtalya gibi hodkâm bir milletin muâvenet ve müzâherette bulunmasına imkân olmadığı pek bedîhî bir hakîkat-i siyâsiyyedir…

İ'tilâf Devletleri'nden Fransa'nın hâli ise İngiltere'den iyi değildir. Oradaki ıztırâbât da Fransa ricâlini kemâl-i ehemmiyyetle düşündürmekte ve halkı avutmak, muzafferiyet hâtıralarıyla tesellî etmek için hîleli tedbîrler icrâsına mecbûr etmektedir. Zîrâ Fransa'nın bünye-i ictimâiyyesi sarsıldı. Teşkîlât-ı milliyyesine vehn târî oldu. Bakıyorsunuz, her şey yerli yerinde duruyor. Fakat birer heykel gibi ve Fransa'yı tarîk-ı hayâtta yürüten, ictimâî ve siyâsî sâhada ona feyz veren müessesâtı bugün artık bir şey ifâde etmez oldu. Sanki Harb-i Umûmî Fransa'nın rûhunu kabz etti. Fransız Devleti bugün rûhsuz bir cesedden ibârettir. Millet harbden pek yorgun düştü. Kuvve-i ma'neviyyesi tamâmıyla kırıldı. Maddî, ma'nevî bütün müessesâtına karşı halkta derin bir lâkaydî husûle geldi. Halk hiçbir şeyi benimsemez oldu. Meselâ ortada bir Kānûn-ı Esâsî var. Fakat kimsenin kalbinde ona karşı bir muhabbet, bir merbûtiyet kalmadı. Bir zamanlar Kānûn-ı Esâsî'nin bir kelimesi için kıyâmetler koparan Fransa bugün hey'et-i umûmiyyesi çiğnense hiç aldırmıyor. Çünkü artık bugünkü teşkîlât-ı ictimâiyye ve siyâsiyyeye karşı kalbinde büyük bürûdet husûle gelmiş. Daha mes'ûd olmak için dört sene mebzûlen kan döktü. Fakat netîcesinde felâketten başka hiçbir şey eline geçmedi. Vâkıâ birtakım yerler alındı. Fakat ona ne? O artık bugün kendi nefsinden başkasını düşünmüyor. Hâlden memnûn değil. İstikbâle hiç itmînânı yok. Onun için her şeyi kendi hâline terk etmiştir. Parlamentosu yerindedir, a'zâları da hadd-i nisâbındadır. Fakat Fransızların rûhlarında, kalblerinde yeri kalmamıştır. Bugün Fransa'da şahsiyet-i ma'neviyyenin hâkimiyeti artık tamâmıyla kalkmıştır. Fransa'nın mukadderâtı şunun bunun elindedir. Bir "Guro" çıkıyor, Sûriye'de istediği-ni yapıyor. Zannetmeyiniz ki hükûmet meselâ Mareşal Foş'un re'yini almadan müstakıllen bir iş görebilir. Reîs-i cumhûrun hukūk ve salâhiyet-i kānûniyyesi nez' olunmadı. Fakat o mevâdd-ı esâsiyye keen-lemyekün hükmüne girdi. Halkın ahvâl-i rûhiyyesine müdhiş bir fütûr çöktü. Ne yaptığını, ne istediğini bilmiyor. Sanki bir sarsar-ı felâket o diyârı kastı kavurdu. Hiç şübhe yok ki bu bir fevzâ-yı ma'nevîdir. Anarşiden başka bir şey değildir. Almanya'ya gālib geldi. Fakat korkusu eskisinden ziyâde arttı. Fazla olarak İngiltere'nin taht-ı vesâyet ve tahakkümüne düştü. Derd bir iken iki oldu. Tehlike daha ziyâde kendisini sardı. Mütefekkirleri istikbâlin muzlim derinliklerini görüyorlar. Fakat öyle bir felâket ki

ne ileri, ne geri tahaffuzun imkânı kalmamış. Halkın o derin ye's ü fütûrunu izâle için çalışıyorlar. Çocuk aldatır gibi türlü türlü nümâyişlerle halkı oyalamak isterler. Meselâ hüviyeti gayr-i ma'lûm bir asker ölüsünü ta'zîz için alaylar tertîb, kahramân-ı mechûl âbidesi ihzâr ediyorlar. Bunun etrâfında kıyâmetler koparmaya kalkışıyorlar. Böyle sun'î tedbîrlerle Fransa'nın kabz olunan rûhunu iâde etmek istiyorlar. Fakat hiçbir şey kâr etmiyor. Gün geçtikçe bünye-i ictimâiyyesi sukût ediyor. Teşkîlât-ı siyâsiyyesi kudret ve nüfûzunu zâyi' ediyor. Hattâ âile teşkîlâtı da bozuldu. Efrâd-ı âile arasındaki râbıtalar bile kırıldı.

Halkın bu ahvâl-i rûhiyyesi siyâsî fırkalar üzerinde de te'sîrden hâlî kalmıyor. Bit-tabi' bir memleketin siyâseti ictimâiyâtından doğmaktadır. Fransa'nın ahvâl-i ictimâiyyesinde husûle gelen bu tebeddül bit-tabi' siyâsetine de te'sîr etti. Onun içindir ki bugün Komünist Fırkası'ndan tutunuz, kraliyet tarafdarlarına kadar sosyalist, radikal sosyalist, demokrat republiken, Bonapart…. bütün fırkalar Fransız teşkîlât-ı hâzırasını yıkmak için çalışıyorlar. Ayrı ayrı siyâsî meslekleri bulunan bu muhtelif fırkalar bir noktada müttehiddirler: Fransa'nın bugünkü teşkîlâtı kıymet ve ehemmiyetten sâkıt olmuştur, esâslı bir tebeddül ve inkılâba lüzûm vardır! Dâhilen bu hâlde bulunan Fransa'nın siyâset-i hâriciyyesi de pek karışık ve muzlimdir. Almanya'dan ümîd ettiği tazmînâtı henüz alamadı. Almanya'yı iktisâden ve siyâseten düşkün bir hâlde bulundurmak için çırpınıp duruyor. Silezya mes'elesinde o kadar asabîleşti ki Almanya'ya i'lân-ı harbe kadar kalkıştı. Bir taraftan Lehistân'ı, diğer taraftan Çekoslovakya'yı Almanya'ya karşı tutuyor. Çünkü Alman tehlikesi el-ân bâkîdir. Bir harb zuhûrunda Fransa o eski yardımcıları bulamayacaktır. Vâkıâ Almanya'nın tecâvüzüne karşı İngiltere, Amerika, Fransa arasında muâhede akdolundu. Fakat Amerika Senatosu onu tasdîk etmedi. Düvel-i âkıdeden herhangi birinin parlamentosu tarafından tasdîk olunmazsa diğerleri hakkında muâhedenin hükmü cârî olamayacağı hakkında İngilizler tarafından muâhedeye bir madde derc olunmuşidi. Binâenaleyh bu ittifâk bugün hükümsüzdür. Almanya'nın tecâvüzü hâlinde İngiltere, muâvenetine mecbûr değildir. Fransa'nın yalnız başına kalmak tehlikesi vardır. İngiltere'nin Fransa'ya karşı bugünkü vaz'iyeti aslâ bir müttefik, bir dost muâmelesi değildir. Bilakis birçok mes'elelerde, ez-cümle Silezya mes'elesinde Fransa aleyhinde hareket etti. Sonra Bolşevik mes'elesi Fransa için pek ehemmiyetlidir. Fransa'nın Rusya'daki on üç milyar alacağını Bolşevikler tanımıyor. Ondan başka bu fikir Fransa'da da tevessü' ediyor. Günün birinde azîm bir fırtınanın kopması istib'âd olunamaz. İngilizlerden gördükleri bu vefâsızlıklara mukâbil acaba İtalya kendisine bir müzâherette bulunuyor mu? Hod **[224]** kâm İtalya kendi menâfiinden başka hiçbir şey düşünür mü? O şimdi Almanya ile te'sîs-i münâsebât için Almanya'ya karşı mümâşâtkâr bir siyâset ta'kîb ediyor. Fransa'nın buna da canı sıkılıyor. Avrupa'da bu kadar gavâil-i siyâsiyye içinde bulunan Fransa hâlâ emperyalist siyâsetinden ferâgat edemiyor. Sûriye'de, Cebel-i Lübnân'da şurada burada istîlâ ve fütûhât peşinde koşuyor. Bu hareketler iflâs eden emperyalist siyâsetinin dökünüleridir. Bir kısım ricâl-i askeriyye el-ân eski kafayı terk edemiyorlar. Hülâsa Fransa'nın bugünkü vaz'iyeti pek karışıktır, istikbâli pek muzlimdir.

İtalya'ya gelince zâhiren onun vaz'iyeti iyi gibi görünüyor. Müttefikleri kadar zarara uğramadı. Düşmanı olan Avusturya inhilâl etti. Oldukça münbit yerler eline geçti. Fakat istikbâli yine tehlikeden âzâde kalamadı. Avusturya yerine bu defa Yugoslavya geçti. Adriyatik mes'elesi hallolunmadı. Bilakis daha ehemmiyetli bir şekle girdi. bundan başka yeni bir tehlike, Yunan tehlikesi zuhûr etti. İngiltere İtalya'ya karşı Yunan'ı büyütmek istiyor. Sonra dâhilen sefâlet ve ıztırâb ziyâdeleşti. Amele mes'eleleri kesb-i ehemmiyyet etti. Komünist cereyânlarına karşı hükûmet bir şey yapamayacak hâle geldi de bir kısım ahâli doğrudan doğruya müdâfaa vazîfesini üzerlerine aldılar. "Façiti" unvânını alan bu zümre fiilen Komünistlerle mücâdeleye başladılar. Görülüyor ki İtalya'da da hükûmet müessesesinin o kadar ehemmiyeti kalmamıştır. Tabîî bu anarşiden başka bir şey değildir. Artık bundan sonra İtalya'nın da emperyalist siyâseti ta'kîb etmesine imkân kalmamıştır. Bir aralık Arnavutluğa asker sevkine kalkıştı da asker isyân etti, gitmedi. Bunun üzerine Arnavutluğu tahliyeye mecbûr oldu. Eğer Trablusgarb'da da biraz şiddetli hareket etseydi orada da tutunamazdı. Bu husûsta biraz akıllı davrandı da onlara muhtâriyet verdi. Yani işi pamuk ipliğine bağladı. Böyle iken İtalya şarka karşı yine eskisi gibi dört başı ma'mûr görünmek istiyor. Sanki kendini tehdîd eden hiçbir tehlike yokmuş gibi davranıyor. Hani şark ile hüsn-i münâsebât te'sîsini bir mecbûriyete atfetmiyor da gûyâ bu sûretle hareketi bir lutuf şeklinde göstermek, bizi kendisine minnetdâr bırakmak istiyor. Halbuki İtalya'nın da artık emperyalist siyâsetini ta'kîb etmesi devirleri çoktan geçmiştir…

Muhterem arkadaşımızın bize lutfettikleri îzâhât bundan ibâret değildir. Bilhassa şarka, İslâm âlemine pek ziyâde alâkası olan İngiltere siyâsetine, İngiltere'yi işgâl eden mes'elelere dâir de mühim ma'lûmât verdiler. Onları da inşâallâh gelecek hafta arz ederiz.

Eşref Edîb

NUSRET ALLÂH'TANDIR

İnönü'nde iki meydân muhârebesini gāib eden Yunan Salîb ordusu İslâm'ın en büyük düşmanı olan İngilizlerin maddî, ma'nevî müzâheretine istinâden başlarında kralları, papasları, prensleri, ricâl ve ümerâsı olduğu hâlde üçüncü defa olmak üzere İslâm ordularına karşı yüz bin kişiyi mütecâviz bir kuvvetle saldırdı. Bu sûretle bu hafta küfür ordularıyla îmân orduları kat'î bir mübârezeye giriştiler. Bugün yalnız Anadolu değil bütün İslâm âlemi en mühim târîhî zamanlar yaşıyor. Zîrâ bugün Anadolu kapılarında şark ile garb son harbini yapıyor. Her iki âlemin mukadderâtı da bu harbin netîcesinde teayyün edecektir. Eskişehir-Kütahya-Karahisâr havâlisinde cereyân eden bu muhârebenin bu kadar cihânşümûl ehemmiyet ve azameti vardır. İslâm ordusunun mağlûbiyetini tasavvura bile zihinlerimizin tahammülü yoktur. Çünkü bu, maâzallâh, yalnız Anadolu için değil, İslâm âlemi için, hattâ Müslümanlık için müdhiş bir felâkettir. Düşman yıldırım da olsa yılmayan, İslâm'ın muhâfazası için îmân dolu göğüslerini siper eden kahraman müslüman askerleri avn-i Hak'la bugün yarın Salîb ordularını tamâmıyla târmâr eyleyecek, İslâm âlemi için yeni bir şevket ve i'tilâ devri açacaktır. Allâh'a hamd ü senâlar olsun, harb daha başlar başlamaz Cenâb-ı Hakk'ın nusret ve inâyeti müslüman ordularına teveccüh etmiş, düşmanın bütün planları zîr ü zeber olarak pek mühlik bir vaz'iyete düşmüştür. Şimâlde Bilecik'te hatt-ı ric'atleri kesilen düşman fırkalarına karşı kahraman müslüman fırkaları taarruza geçmiştir. Kütahya cenûbunda düşmanın kuvâ-yı asliyyesiyle cereyân eden büyük meydân muhârebesi de lehü'l-hamd lehimize inkişâf etmiştir. Her taraftan hareket eden kuvvetlerimiz düşmana kat'î darbeyi vurmak üzere bulunuyor. İnşâallâh birkaç güne kadar Salîb ordusu tamâmıyla mahv u perîşân olacak, başlarındaki Kral Kostantin'in tâc u tahtı yıkılacak, saltanat-ı İslâmiyye şark kapılarına ebediyyen hâkim olacaktır. [5] (نَصْرٌ مِنَ اللهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ)

Muhterem Kāri'lerimize:

Kastamonu'da ilki intişâr eden 464'üncü nüshadan abone olan zevâtın aboneleri gelecek nüshada hitâm buluyor. Devâmını arzu eden kāriîn-i kirâmın lutfen bu hafta zarfında abonelerini tecdîd buyurmaları ricâ olunur.

[5] Saf Sûresi, 61/13.

Ankara Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için seneliği (275), altı aylığı (150) kuruşdur.
Nüshası 5 kuruşdur, seneliği 52 nüshadır.
İdârehâne
Ankara'da Hürriyet Oteli karşısındaki sokakta
İhtârât
Abone bedeli peşindir.
Mesleğe muvâfık âsâr maal-memnûniyye kabûl olunur. Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca beş kuruş gönderilmelidir.
Mektubların imzaları vâzıh ve okunaklı olması ve abone sıra numarasını muhtevî bulunması lazımdır.
Memâlik-i ecnebiyye için abone olanların adreslerinin Fransızca yazılması ricâ olunur.
Para gönderildiği zaman neye dâir olduğu bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

24 Temmuz 1921 | 18 Zilka'de 1339 | Cumartesi | 24 Temmuz 1337 | Cild: 19 - Aded: 489

VE'L-ÂKIBETÜ Lİ'L-MÜTTEKİN = وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ [1]

(وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ)[2] = Nusret ancak azîz ve hakîm olan Cenâb-ı Allâh'ın fazl u kereminden kullara, milletlere ihsân buyurulur."

Ma'lûmdur ki milletler varlıklarını muhâfaza ve idâme için lâzım gelen esbâb-ı maddiyyeye tevessül etmek mecbûriyetindedir. Bununla berâber istihsâl edilen esbâb-ı maddiyye te'mîn-i mevcûdiyyete, nusret ve galebeye kâfî gelmediği de pek çok görülmüştür. Şu hâlde idâme-i hayât arzusunda bulunan milletler hem maddî hem de ma'nevî kuvvetlerle mücehhez olmaları lâzımdır. Kuvve-i ma'neviyyeden mahrûm elindeki son sistem silâhlıların, ma'neviyâtı muhkem eli sopalılara mağlûb olduğuna tesâdüf olunmuyor değildir.

Binâenaleyh hikmet-i İslâmiyyenin vaz' ettiği lâ-yemût desâtîr-i ilmiyyeden biri de (فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ)[3] nazm-ı celîlinin ifâde ettiği ma'nâ-yı celîldir ki esbâb-ı maddiyye ile esbâb-ı ma'neviyyeyi tev'em olarak elde bulundurmak, ta'bîr-i âharla azim ile tevekkülün ikisini bir tutmak lâzımdır. Bu husûsta İslâmiyet âleme yalnız bir yüksek nazariye bırakmakla iktifâ etmiyor, Hazret-i Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellemin geçirdiği hayatın bazı safahâtı da canlı bir misâl, mukni' bir ders-i intibâh teşkîl ediyor.

Huneyn vak'asında aleyhissalâtü vesselâm efendimiz bir kitle-i mücâhidînle bizzat gazâya teşrîf buyuruyorlardı. Bu ve bunun emsâli âyât-ı celîlenin esrârına henüz vâkıf olamayan bazı ashab tarafından "Bu ordu hiçbir vakit mağlûb olmaz." yolunda kelâmlar sarf edilmeye başladı. Zâhiren ashâb-ı güzîn böyle söylemekte pek haklı gibi idiler. Çünkü ashab pek az kuvvetlerle kendisinden aded ve silâh i'tibârıyla pek fâik kuvvetlere karşı harb etmişler ve defaâtle galebe çalmışlardı. Huneyn'de ise asâkir-i İslâmiyye düşmandan aded ve silâh i'tibârıyla pek fâik idiler. Ashabın kuvve-i ma'neviyyesi mütezelzil olmak tasavvur olunamazdı. Çünkü her ferd harb meydânında şehîd olmayı kendisine en büyük şeref biliyordu. Bu kısım ashabda bir kabâhat var ise esbâb-ı galebeyi tefevvuk-ı adedîde görmeleri idi. İşte böyle hayatî dakîkalarda mü'minlerin esbâb-ı maddiyyeyi ihzârı müteâkıb muzafferiyeti ancak Allâh'tan beklemeleri lâzımdı. Hikmet-i ilâhiyye bunu iktizâ ediyordu. Bunun için İslâmiyet'e bir sergüzeşt olmak üzere bu vak'ada tarafeyn harbe giriştikleri sırada ilk hamlede muvaffakıyet tarafımıza yüz göstermeye başladığında bir tepenin ardından düşmanın çevirme harekâtının muhtemel bulunmasına mebnî mezkûr dağı muhâfazaya me'mûr olan kuvvet mevki'lerini terk eylediler. Düşmanın oradan mühim kuvvetiyle yüklenmesi İslâm askeri arasında büyük bir karışıklığı icâb ettirdi. Az kaldı o muazzam İslâm ordusu mağlûb oluyordu. Avn-i Bârî ile tekrâr vaz'iyet ıslâh edildi; düşman bu harbde de mağlûb oldu. (وَيَوْمَ حُنَيْنٍ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ)[4] **[226]** âyet-i celîlesi ashabı tamâmıyla

[1] A'râf Sûresi, 7/128.
[2] Âl-i İmrân Sûresi, 3/ 126.
[3] Âl-i İmrân Sûresi, 3/ 159.
[4] Tevbe Sûresi, 9/25.

irşâd buyurdu. Esbâb-ı maddiyyenin ihzârından sonra nusreti Allâh'tan beklemek, Allâh'a mütevekkil olarak azim yollarına yürümek düstûrunu takviye eyledi.

Şimdi biz Anadolu müslümanları lâzım gelen esbâb-ı maddiyyeyi hâzırlamakta kusûr etmedik. Hattâ vüs'umuzun fevkında denecek derecede hukûkumuzun müdâfaa ve muhâfazası esbâbını hâzırladık. Bu millet pek az bir zamanda büyük bir ordu çıkardı. Ordusunu son sistem silâhlarla techîz eyledi. Ondan sonra mütevekkilenala'llâh küffâr ordularına karşı durduk. Avn-i Hak'la İnönü'nde iki defa düşmanı mağlûb ve makhûr ettik. Fakat Salîb ordusu bilhassa büyük İslâm düşmanı olan İngiltere'nin yardımıyla techîz edildi, onun teşvîkıyla tekrâr harekete geldi. Üçüncü defa olmak üzere İslâm ordularına saldırdı. İşte şimdi on günden fazladır harbe devâm ediyoruz. Gerçi düşmana bazı şehirler, kasabalar terk olunduysa da askerlik îcâbâtı ordu, şimdiki fenn-i harbin iktizâ eylediği ileri, geri manevralar yapmakla meşgüldür. Muzafferiyet-i kat'iyyenin bizde kalacağına, zâlim ve hûnhâr düşmanın büyük bir hezîmetle deniz ötelerine atılacağı günlerin pek yakın olduğuna kanâat-i tâmme ile îmân ederek mücâhedemizde devâm edeceğiz. Akıtılan ma'sûm kanların, hetk edilen İslâm nâmûslarının, yıkılan maâbid ve makābirin, söndürülen hânümânların bâr-ı mes'ûliyyeti altında düşmanın mahv u nâ-bûd olduğunu göreceğiz. [5](وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُواْ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ) Bu âkıbet, kâfirlerin müstehak oldukları cezâ-yı elîmdir. Düşmanlar bu cezâya dûçâr olacaklardır. Nusret ve zafer azim ile tevekkülü düstûr ittihâz eden mü'minlerindir. Mücâhedemiz fî-se-bîlillâhtır. Kelimetullâh'ı i'lâ için mallarımızı, canlarımızı fedâ ediyoruz. Minârelere çan asılmamak, âyât-ı ilâhiyye yerlerde sürünmemek için harb ediyoruz. Nusret-i ilâ-hiyye şübhe yok ki bize teveccüh edecektir. [6](اِنْ تَنْصُرُوا اللهَ يَنْصُرْكُمْ) Kur'ân-i Celîlin düstûrları lâ-yetegayyerdir. Cenâb-ı Hakk'ın vaadleri hulf kabûl etmez. [7](وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ)

[8](وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ)

Karahisâr-ı Sâhib Meb'ûsu

Hoca Şükrü

HİTÂBE

Ey ricâl-i ümmet! Ey ehl-i hall ü akd-i millet! Size âid hitâbemi biraz daha tatvîl edeceğim. Siz bütün ümmet-i İslâmiyyenin tedvîr-i umûruna vekîl bulunuyorsunuz. Bu ümmetin yegâne kānûnu bütün dünyâya, muvakkaten değil, ebediyyen bir kānûn-ı sa-âdet olacak olan Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu millet edvâr-ı i'tilâ ve terakkīsinde o kānûn-ı kavîmden başka kānûn tanımamış, ancak onun feyz ve tevfîkı ile mansûr ve muzaffer olmuştur. Sizler bugün yalnız Anadolu'nun değil, dört yüz küsûr milyon müslümanın istinâdgâhısınız. Bu müslümanlar size ne kānûn-ı Efrenc, ne de medeniyet-i cedîde ile değil, yalnız Kur'ân ile alâkadârdır. O Kur'ân ki beşeriyetin binlerce senelerde suûd edemeyeceği, şimdiki medeniyet müddeîlerinin tasavvur ve tebcîl edemediği mertebe-i a'le'l-alâsının bütün zavâbıt ve kavâidini vaz' etmiş, onun dâire-i vesîasından bütün vahşetler, sefâhetler matrûd bulunmuş olan Kitâb-ı Celîldir. Siz ne vakit o düstûr-ı kavîmden başkasını, bilhassa garbın medeniyet-i gayr-i ma'kūlesini mülkünüzden def' u ref' eder, bütün envâr-ı temeddün ve tekemmülü o nûrdan iktibâs ederseniz mutmain olunuz ki ferden ferdâ her müslümanı hükûmetin birer uzvu, birer müdâfi'-i gazanferi olarak bulacak, bütün dünyânın tehâcümünden pervâ etmeyeceksiniz. Çünkü muhârib veya muhâlif olanlar Allâh ve Resûl'ü ile harb etmiş hükmünde olacak ve onların hasmı Allâh ve Resûl'ü bulunacaktır.

Nitekim Men'-i Müskirât Kānûnu gibi bir hükm-i şer'îyi tervîc ettiniz. Bütün Anadolu halkı, bütün müslümanlar size bir merbûtiyet-i samîmiyye ile atf-ı nazar ettiler. Bu nazarın feyz-ı fütûhu da zuhûr etti. İnşâallâh nûr-ı Kur'ân'a takarrubunuz daha ziyâdeleşecek ve o nisbette zafer-i kat'î ve istiklâl-i tâm ile kâmyâb olacaksınız. Dünyâda da, âhirette de her biriniz birer müncî-i millet unvânını alacaksınız. Ümmet-i İslâmiyyenin şu son cidâl-i hayâtında nusret-i ilâhiyye her hâlde kemâliyle tecellî edecek, Müslümanlık kendisine lâyık devre-i a'lâya suûd eyleyecektir. Bize de o nusret-i ilâhiyyeyi celb eden a'mâl-i sâliha, tedâbîr-i meşrûa tevfîk olunacaktır.

Emîn olalım, mukallibü'l-kulûb Allâhü teâlâ ve tekaddestir. Biz Allâhü teâlânın rızâsı hilâfında ecânibe ne kadar taklîd ve mümâşât etsek onlar yine bizden râzı olmazlar. Kendilerinin ettiği mezâlim ve vahşetleri yine bize isnâd ederler. Yine biz vahşî, kendileri medenî olur. Fakat biz Allâh'ın rızâsı dâiresinde hareket edersek Hak onların kalblerine bir havf ve heybet verir. Hem bizden korkarlar, hem de bize mümâşât ederler. Târîh-i İslâm'ı tedkīk eder isek görürüz ki hep böyle olmuştur. Onların muhabbetleri dahi ancak bu dâirede celb olunabilir. Çünkü mukallibü'l-kulûb ancak Allâh'tır.

Bizim hükûmetimiz tam bir İslâm hükûmeti ve efrâdımız tam birer müslüman olursa –ki inşâallâh olacaktır– hâriçteki müslümanlar dahi bize aşk-ı îmânla müncezib olacak ve o incizâb ise bizi maddeten, ma'nen, siyâseten, iktisâden müstefîd edecektir. Öyle müstefîd edecektir ki **[227]** şimdi milyonlarla müslüman menâfiiyle, hattâ

---

[5] Tevbe Sûresi, 9/26.
[6] Muhammed Sûresi, 47/7.
[7] A'râf Sûresi, 7/128.
[8] Âl-i İmrân Sûresi, 3/ 126.

müslüman kanı ile kendilerini gālib gösteren o devletler bizim iltifâtımıza muhtâc olacaklardır. İ'tirâf edelim, biz hakkıyla müslüman olursak; Müslümanlığın fezâil ve maâlîsini fiiliyâtımızla irâe edersek; âlemde her âkıl ya İslâm veya muhibb-i İslâm olur.

Umde-i necât ancak ahkâm ve evâmir-i Kur'âniyyeye ferdî ve ictimâî ittibâ'dadır. İnsâf edelim, işimize gelen ahkâmını kabûl, işimize gelmeyenlere âdât-ı Efrenciyye veya efkâr-ı zâtiyyemizi tercîh etmekten fâriğ olmalıyız.

Ey ümerâ-yı askeriyye! Ey zâbitân, ey neferât-ı askeriyye! Son hitâbım sizedir. Çünkü son çâre-sâzımız sizin süyûf-ı celâdet, kulûb-ı metânetinizdir. Sizden fenn-i harbin en son tekemmülâtının ameliyâtını gözlüyoruz. Umûm Anadolu halkı, hattâ ihtiyârları, kadın ve çocukları sizin emrinize bakıyor ki lede'l-hâce size iltihâk ve müzâheret edecektir.

Ey Müdâfaa-i Milliyye âmirleri! Siz hemen o milyonlara bâliğ olan efrâd-ı ümmeti fenn-i harb dâiresinde ve lüzûm ve vücûb rütbesinde sevk ve idâre ediniz. Ölümden korkan bir ferd-i İslâm yok. Bir vilâyet, bir memleket değil, karış toprak için umûmumuz fedâ olmaya hâzırız. Biz müslümanlara göre nâmûs, vakār-ı millî ile bir karış toprağa mâlikiyet, istiklâl ve nâmûsa mukārin olmayan bütün dünyâya râcihtir. Yalnız siz dünyâda en mütefennin, cengâver asker olunuz. Fakat o fütüvvetinize o kuvvetinize aslâ gurûr ve i'timâd etmeyip nusret ve muvaffakıyeti yalnız Allâh'tan biliniz. Siz kalbinizde kuvvet-i îmân ne kadar ise muvaffakıyeti de o nisbette gözleyiniz. Neferât-ı askeriyyeye a'mâl ve ferâiz-i dîniyyede muvâzabat telkīn ediniz. Dindar kalblerden çıkan bir gülbânk-i tekbîr kırk ikilik toplardan daha müessirdir.

Sivas Meb'ûsu
Mustafa Takī

TANZÎMÂTÇILIK

Kardeşim Eşref Edîb!...

Büyük Millet Meclisi'ne ithâf ettiğiniz, "Tanzîmâtçılık Bu Memleket İçin Mahz-ı Felâket Olmuştur" ser-levhalı makālenizi kemâl-i dikkat ve ihtirâmla okudum... Hüsn-i niyyetinden aslâ şübhe câiz olmayan bir müslüman mütefekkiri olduğunuza kanâatimi peşin olarak arz eyledikten sonra aynı mütekābil kanâati isteyerek makālenize dâir mütâlaâtımı ber-vech-i âtî serd ederim:

Kanâatimce hakīkī Tanzîmâtçılar aslâ dinsiz değillerdi. Sû'-i idâre yüzünden a'sâr-dîde devletin, yüzlerle küçük küçük İslâm sultânlıkları arasında [makām-ı] muallâ-yı Hilâfeti de sînesinde taşıyan Osmânlı Devleti'nin tefessüh ve inkırâz-ı elîmi karşısında çâre-i necâtını arayanlar tarîk-ı taklîdi vâsıta-i halâs telakkī ettiler ve bir milletin asırlarla geçen zamanlar sâyesinde mâlik olabileceği müessesâtı yıkarak, daha insâflı söylemek lâzım gelirse ihmâl ederek diğer milletlerin yine asırlarla zaman geçtikten sonra tekâmül eden müessesâtını aynen kopya etmekten fayda ümîd ettiler... Halbuki: İbtidâ hakīkī Tanzîmâtçılar hakīkī derdi görememişlerdi. Garbdan aldıkları fikirlerle kurdukları bazı müesseseler maalesef Tanzîmâtçı mukallidlerini yetiştirdi ve bu mukallidlerdir ki: Devlet ve milletin başına belâ oldu... Evet... Hakīkī Tanzîmâtçılar, hakīkī derdi görememişlerdi. Çünkü mukalled bir Kānûn-ı Esâsî ve müşebbeh bir Meclis-i Millî umûmî derde devâ olamazdı ve nitekim olamadı da...

Kānûn-ı esâsîlerden, millet meclislerinden ve neşredecekleri kānûnlardan beklenen fayda birdir: Hey'et-i ictimâiyyeyi, hukūk ve vezâif-i mütekābilesini bilir insanlardan mürekkeb bir hâle koymak... Hükümdârından en küçük me'mûruna ve en basît bir ferdine kadar herkese hak ve vazîfeyi öğretmek... İşte Tanzîmât'ın, Kānûn-ı Esâsî'nin, Millet Meclisi'nin vazîfesi ... Fakat Kānûn-ı Esâsî ve Millet Meclisi bu vazîfeyi îfâ, yani hukūk ve vezâif-i mütekābileyi hüsn-i ta'lîm için kalblerdeki ma'nevî te'sîrâtın dûçâr-ı vehn ü inhitât olmamış bulunması ilk şarttır.

Osmânlı Devleti'ni teşkîl eden efrâddan, hükümdâr da dâhil olduğu hâlde hemen hiçbirisinde kalb ve binnetîce ma'neviyât âmir bulunmuyordu. Tanzîmâtçıların pîri Selîm-i Sâlis hazretlerinin hayât-ı husûsiyyeleri, Sultân Mahmûd, Mecîd ve sâir hâkānlarla vezîrlerinin hayât-ı husûsiyye ve umûmiyyeleri tedkīk edilirse bu hakīkat derhâl tezâhür eder... Cerîme ve angaryanın ilgāsına dâir hatt-ı hümâyûnun neşrinden bil[me]m kaç gün sonra Defterdâr Efendinin emvâlini müsâdere eyleyen zevâtı buna benzer nice harekâtıyla târîh kaydetmiştir... Bu tafsîlâttan şunu kasdediyorum ki; Tanzîmâtçılar hakīkī hastalığı anlayamayarak yalnız samîmiyetle hareket ettiler, hüsn-i niyyetle çalıştılar. Fakat hakīkī derdi aslâ göremediler. Çünkü kendileri de aynı hastalıkla ma'lûl idiler.... Bu derd: Ma'neviyât çürüklüğü derdidir.....

Böyle olmasaydı Tanzîmâtçılardan filân vezîr, müteredded bir lisânla "Çok iyi idâre eylediğimizi iddiâ etmem... Fakat hiç şübhe yok ki daha fenâ idâreye mâni' oluyoruz." diyerek şân ve şöhretiyle gayr-i mütenâsib bir derekeye yuvarlanmazdı... Kuvvetini müessesât ve ma'neviyât-ı İslâmiyyeden **[228]** alacağı ulvî bir rûh ile iyi idâre te'mîn eder ve iyi idâre ediyor olduklarını cihâna teslîm ettirirlerdi....

Bir kitapta okudum: Dünyânın büyük bir kısmına hâkim olan İngiliz Millet Meclisi bir duâ ile her ictimâını açar ve yine bir duâ ile kaparmış...

Ma'neviyâtımız o kadar çürüktür ki: Tanzîmâtçı mukallidlerinin yanında bunu söyleyecek bir adam gülünç mevkie düşer. Halbuki o, mukallidlerin ilim ve müesselerinden harâretle ara sıra bahsettikleri bir garb milletinin meclisi de ma'neviyâttan istiâneden vâreste kalamıyor. Yine o mukallidlerin sırası düştükçe işhâd ettikleri eazımdan meselâ Spenser diyor ki: "Bir milletin müessesât-ı umûmiyyesini kānûnlarla değiştirmek imkânı yoktur." Diğer bir hakîm "milletlerin; hayâlin vücûda getirebileceği kānûnlarla değil, mizâc ve tabîatlarına tevâfuk edebilecek düstûrlarla kābil-i idâre olduğunu" beyân eyliyor.

Bu devleti, dolayısıyla âlem-i İslâmiyyet'i o uçurumdan kurtarmak isteyenler iki esâsı göz önünden aslâ ayırmamalıdırlar:

1- İslâmî esâsâta tevfîkan kalblerde ma'nevî mahkemeleri te'sîse son kuvvet ve a'zamî sür'atle çalışmak…

2- İslâm efrâdını asrî ulûm ve iktisâd silâhlarıyla teslîh için a'zamî gayret göstermek…

Dicle kenârında kuzunun kurt tarafından parçalanmasından ma'nen terettüb edecek hisse-i mes'ûliyyeti düşünerek ağlayan, i'lâ-yı kelimetullâh için cihâda gidenlerin geride bıraktıkları dullara, öksüz ve yetîmlere sırtından kırba ile su taşıyan, eliyle çorba pişirip yediren Ömerlerin, ashâb-ı mesâlihi kendi istirâhati yüzünden birkaç dakîka bekletmeyi zâlimâne bir hareket telakkī eden Alilerin, dûçâr-ı tecâvüz olan bir ferd-i fakīrin zulümden kurtulması için bir harbi terk eden Salâhaddîn-i Eyyûbîlerin ve daha bu gibi nice İslâm eâzımının kalblerinde yaşayan Allâh korkusunu, o muazzam ma'nevî mahkemeyi bütün kalblerde sür'atle te'sîs edersek ve Avrupa'nın bize gülmesi ihtimâl-i gayr-i vâridiyle zihnen aslâ meşgūl olmaya tenezzül etmeyerek ve fakat büyük bir vukūf ile çalışarak bu emre muvaffak olursak biz vazîfemizi îfâ etmiş oluruz… Bunu Tanzîmâtçılar yapmak mevkiinde idiler.. Fakat yapmadılar. Çünkü hastalığı anlayamamışlardı…

İlm-i iktisâdiyât silâhları, ma'nevî ve kalbî mahkemelerin te'essüsünden doğacak kuvvetli bir ordunun lütufkâr himâyesi altından pek çabuk vücûd bulur. Zîrâ hakīkī İslâmlar ilim ve fenni Çin'de de olsa gidip almakla me'mûrdurlar… Çünkü İslâm'da eczâ-yı ibâdet ondur; dokuzu taleb-i maîşettir. Ne büyük ve ne âlî din… Çocuklarını sefâletten kurtarmak için İslâm çalışırsa indallâh bu mesâî ibâdet telakkī olunuyor…

Bütün garb, bütün gayretini, bütün husûmetini ma'neviyâtımızı yıkmaya sarf ediyor. Biz o ma'neviyâtı kuvvetlendirmeye çalışmak mecbûriyetindeyiz. Ma'neviyâtı kuvvetli ve hakāyık-ı İslâmiyyeye vâkıf bir müslüman kitlesi, müstahsiller memleketi olan garbın esâret zincirini mâdâme'd-devrân boyunlarında elbette taşımayacaklardır.

Garb pek a'lâ biliyor ki "Lâ ilâhe illallâh" kelime-i tevhîdi cins ve mezheb farkını kaldırarak büyük bir kitle-i beşeri düşman tahattîsine karşı yekvücûd yapmakta bir kudret-i hârikulâdeyi hâizdir.

Bilirler ki: Bu kitle-i muvahhidîn düşman süngüsü karşısında gâzîlik şerefiyle mübâhî olmak için göğüs gerer, şehîd olmak emeliyle ölür…

İstihkār-ı hayâtı ta'lîm için dünyânın hiçbir vâzı'-ı kānûnu bu mutlak itâati ihdâsa muvaffak olamamıştır ve olamayacaktır.

Garb bu rûhu, bu varlığı mahv etmek için bütün kuvvet ve nüfûzunu sarf etmekte sâniye tereddüd ve teehhur göstermiyor… Misâl mi istersiniz? Avrupa'nın pâyı gālibiyyeti altında ezilmek üzere iken ümîdler kadar sönük bir vaz'iyette necât-ı umûmîyi te'mîne çalışan bir sene ve hattâ altı ay evvelki Türkiye Devleti'nin Çerkesler, Abazalar ve hattâ birtakım Türkler tarafından garb hesâbına, âlem-i Hıristiyâniyyet lehine dûçâr olduğu tecâvüzâtı göz önüne getiriniz… Ankara'nın dört sâatlik bütün muhîti ateş ve kan içinde müslümanlar birbirlerini parçalıyorlardı. Halbuki Hazret-i Muâviye ile Hazret-i Ali radıyallâhü anhümâ arasındaki muazzam ihtilâftan istifâde etmek isteyen küffâra Muâviye'nin verdiği cevâb meşhûrdur…

Kardeşim Eşref Edîb! Mevzû' pek geniş. Fakat Sebîl'in sahîfeleri müsâid olmadığı için bu defa bu kadarla iktifâ ediyorum. Esselâmü aleyküm.

Kastamonu Meb'ûsu

Abdülkâdir Kemâlî

[229]

MEKTEPLERDE DİN DERSLERİ ve FRANSIZCA TAHSÎLİ

–Maârif Vekîl-i Muhteremi Beyefendi'ye–

Geçen gün yevmî gazetelerde manzûr-ı âcizânem oldu: Muallimîn Kongresi'nde İbtidâî Mektepleri Programının münâkaşası sırasında din derslerine tahsîs olunan sâatlerin pek az olduğuna dâir bazı murahhaslar tarafından i'tirâz olunmuş, gazetede yazılan ders sâatlerine bendeniz de göz gezdirdim. Hakīkaten din derslerine, Kur'ân-ı Kerîm'e tahsîs olunan sâatleri pek az buldum. Birinci sınıfta ise ne Kur'ân-ı Kerîm, ne de ulûm-ı dîniyye dersini hiç göremedim. Halbuki biz zât-ı âlîlerinizden tedrîsât-ı dîniyyeye büyük ehemmiyet atfettiğinize dâir

beyânât-ı âliyyenizin tahakkukunu görmek istiyorduk. Ma'lûm-ı âlîlerinizdir ki halkın maârif mekteplerine muhabbeti matlûb derecede değildir. Bunun muhtelif esbâbından biri de mekteplerin çocuklarına dinlerini öğretmemesi, terbiye-i dîniyyenin ihmâl edilmesidir. Anadolu halkının dinlerine ne kadar merbût oldukları ma'lûm-ı âlîlerinizdir. Her şeyden evvel halkın mekteplere karşı rağbet ve kıymetini celb etmek zarûrîdir. Halk seve seve çocuğunu göndermeli. Mektebe giden çocuğunun dînini, dünyâsını öğrendiğini görmeli. Biz halkı cehâletten kurtarmak, memleketimizde maârifi ta'mîm edebilmek için halkın arzusunu, hissiyâtını nazar-ı dikkate almak mecbûriyetindeyiz. Halkı maârife ısındırmak için elimizden gelen her şeyi yapmak en mütehattim vazîfemizdir. Bu husûsta gösterilecek kusûr veya hatâlar memlekette cehâleti daha ziyâde koyulaştırmaktan başka bir netîce vermez.

Biz eski maârifi beğenmiyorduk. Çünkü mekteplerde dînî tedrîsâta, dînî terbiyeye ehemmiyet vermiyordu. Bilakis mektepleri "laik – lâ-dînî" bir hâle koymak istiyordu. O yolda hayli geniş adımlar atmıştı. Şimdi onları burada teşrîhe hâcet yoktur. Herkesçe ma'lûm olan bu hakîkatler nazar-ı âlî-i kiyâsîlerinden elbette dûr kalmamıştır. Binâenaleyh bugün Anadolu'nun göbeğinde kurulan maârif müessesesinin bütün bu eski dalâletlere nihâyet vererek maârife halkın arzusunu, hissiyâtını tamâmıyla tatmîn edecek bir istikāmet-i sâlime vermesi en birinci vazîfesidir. Halbuki Muallimîn Kongresi'nde her şeyden evvel din derslerinin azlığı nazar-ı dikkate çarptı. İbtidâî Mektepleri Müdîrîyeti bu mes'eleyi lâyıkıyla ihâta edemediği, zât-ı âlîlerinin tedrîsât ve terbiye-i dîniyyeye atfettiğiniz ehemmiyeti iyice kavrayamadığı görülüyor. Ricâ ve temennî ederiz ki henüz programlar kesb-i kat'iyyet etmedi. İbtidâî Müdîriyeti'nin bu hatâsını zât-ı âlînîz tashîh etmek lutfunda bulunursunuz.

Şimdilik nazar-ı dikkate çarpan bazı noktaları arz etmekle iktifâ ediyorum:

Bir kere ibtidâî mekteplerin ilk senesinde ne Kur'ân-ı Kerîm dersi görünüyor, ne de din dersleri. Vâkıâ çocukların seviyesini nazar-ı dikkate almak zarûrîdir. Fakat dînî hisler hakkında çocuğun seviyesine göre bazı şeyler söylemek mümkündür. diğer derslerde ta'kīb olunan yeni yeni usûllerle dînî mevzû'lar hakkında çocuklarla güzel güzel musâhabeler yapılabilir. Sonra Kur'ân-ı Kerîm'den birkaç sûre olsun bellettirilebilir. Zâten bu sınıfa gelen çocuk ihtiyâtta biraz okumayı öğreniyor. İhtiyât sınıfında elifbâyı, bir parça okumayı öğrenmeyen çocukları hiçbir muallim birinci sınıfa kabûl etmiyor. Binâenaleyh bu birinci sınıf hakîkatte ikinci sınıf demektir. Nitekim eski beğenmediğimiz maârifte bile bu sınıfta üç sâat eczâ-yı şerîfe, üç sâat de din dersleri gösteriliyordu.

Sonra ikinci sınıfta diğer bazı derslere dörder, beşer, altışar sâat tahsîs olunduğu hâlde Kur'ân-ı Kerîm'e iki sâat tahsîs olunmuş. Kezâlik ulûm-ı dîniyyeye de iki sâat ayrılmış. Ma'lûm-ı âlîleriniz şimdiye kadar ibtidâî mekteplerinde din derslerine tahsîs olunan sâatlerin mikdarı altıdan aşağı değildir. Yani her gün din dersi, Kur'ân-ı Kerîm eksik değildi. Ma'lûm-ı âlîlerinizdir ki çocukların akāid temelleri ibtidâîlerde atılır. Bu temel ne kadar kuvvetli olursa çocuk ileride o kadar hey'et-i ictimâiyyesine mensûb kalır; o derece kendi milliyetine sadâkat gösterir; dalâletlere düşmekten nefsini vikāye eder. Çocuk hey'et-i ictimâiyye arasında nâfi' bir uzuv olabilmek için mutlakā onun kalbinde bir zâbıta-i ma'neviyye te'sîs etmek lâzımdır. Çocuğa hemen her gün iyilik ve fazîlet hisleri telkīn olunmak icâb eder. Din dersleri musâhabe tarzında hikâyelerle çocuğa telkīn olunmalı. Ma'lûm-ı âlîlerinizdir ki haftada kırk beş dakīkadan bir buçuk sâat kat'iyyen kâfî değildir. Her gün her sabah birinci ders olmak üzere mutlakā musâhabe-i dînîyye olmalı, çocuğa biraz da Kur'ân-ı Kerîm okutulmalıdır. Zîrâ bugün sultânîlerde bulunan efendiler bile Kur'ân-ı Kerîm'i dürüst okuyamıyorlar ve dînî hisleri de pek gevşektir. Çünkü temel kuvvetli değildir.

[230] Sonra dünyânın hiçbir yerinde olmayan bir garîbe daha görüyoruz: Çocuk daha anadilini öğrenmeden Fransızcaya başlıyor. Hem de daha ilk senesinden i'tibâren haftada dörder sâat ecnebî lisânına tahsîs olunuyor. Avrupa'da mekâtib-i ibtidâiyyesine ecnebî lisânını sokmuş bir millet var mıdır? Bir millet efrâdının hepsinin ecnebî lisânını öğrenmesi lâzım mıdır? Böyle şey dünyânın neresinde görülmüştür? Yalnız müstemlekelerde Avrupa devletleri kendi lisânlarını ibtidâî mekteplere cebren idhâl etmiştir. Biz müstemleke hâlinde yaşamamak için mücâhede edip duruyoruz. Bir millet efrâdının umûmunun ecnebî lisânını bilmesi mümkün değil ya, mümkün olsa bile mazarrattan başka bir netîce vermez. Lisânın rûhlar üzerindeki te'sîri gayr-i kābil-i inkârdır. Hem esâsen buna lüzûm yoktur. Bir millet arasında ecnebî lisânını bilenler mahdûd olur. Yani kâfî mikdarda olur. Bu ihtisâs işidir ve mahdûd mikdarda olması da zarûrîdir. Hadd-i nisâbını tecâvüz ettiği takdîrde faydası mazarrata münkalib olur. Ecnebîlerin gerek müstemlekâtta, gerek düşkün milletler arasında kendi lisânlarının neşr u ta'mîmi için ihtiyâr ettikleri fedâkârlıklar lisânın ne müessir bir vâsıta olduğunu ifhâma kâfîdir. Binâenaleyh ibtidâî mekteplerde Fransızca tahsîlini külliyyen kaldırmalıdır. Buna kat'iyyen lüzûm yoktur. Bu mazarrattan başka bir netîce vermez.

Şimdilik azîzim şu birkaç noktayı nazargâh-ı âlîlerine arz ediyorum. Daha çok söyleyecek sözlerim varsa da başka bir zamana ta'lîk ediyorum. Bâkī samîmî hürmetler…

***

Muhterem *Sebîlürreşâd* Mecmûasına

"Genç Müslümanlar Cem'iyeti" ismiyle bir İslâm ocağı vücûda getirilmesi için mütâlaa sorduğunuzu son nüshanızda okudum. Mütâlaa serdine ve olsun yahud olmasın demeye bu mes'elenin bence hiç ihtiyâcı yoktur. Belki de şimdiye kadar niçin olmadı diye teessüflere, hacâlete lüzûm vardır.

Bütün cihâna ma'lûm olduğu üzere Müslümanlık eski kuvvetini, eski azamet ve ulviyetini, evvelki vahdet ve ma'neviyâtını a'zamî derecede zâyi' etmiştir. Müslümanlar aded ve mikdarca artmış olabilir, fakat îmân ve ahlâk fezâili i'tibârıyla ma'nen azalmıştır yahud biribirinden ayrı düşerek tefrikaya ve infirâda düşmüştür. Bu hâl tâ hulefâ-yı Abbâsiyye'nin devr-i ahîrinden başlar. Onlar medeniyet-i İslâmiyyenin kadr ü kıymetini bilemeyerek emr-i dînde mübâlâtsızlık ettiler.

Sonra Osmânlı Devleti İstanbul'u feth ile mütefessih Bizans bakāyâsının ihtilâtından dolayı basît ve ciddî hayat ve maîşetten sarayların safâ ve sefâhet âlemine –husûsen devr-i istîlâyı müteâkıb– girince yine aynı felâket başladı. Ara yere bir de Şîîlik ayrılığı girdi.

İşte o vakit bu vakittir. Tedrîcen Avrupa'nın ve daha doğrusu Hıristiyanlık âleminin tecâvüzlerinden, iğfâllerinden, hîlekâr siyâsetleriyle zâlim silâhlarından kurtulamadık. Çünkü zaîf düştük, çünkü selâmetimizi te'mîn eden Müslümanlığı kalbimizde tamâmıyla saklamadık. Yoksa dünyâda acaba ondan daha büyük izzet ve rif'at ve ondan daha sağlam kuvvet ve miknet var mıdır?

Müslümanın kalbine kuvvet, vicdânına parlaklık ve binâenaleyh ahlâkına metânet verecek vesâite, vahdete, irşâd ve îkāza bugün ekmek ve su kadar ihtiyâc vardır. Susuz, ekmeksiz maddî vücûd nasıl yaşayamazsa ma'neviyet de öylece kendine mahsûs zahîresiz hayat süremez.

Hâlimiz ma'lûm ve biribirimize hafî değildir. Düştüğümüz felâketlerden bizi kurtaracak tek çâre ve yegâne âmil Müslümanlık irfânını elde etmektir. Müslümanlığın müşterek ahlâkına ve müşterek vicdânına bir ân evvel kavuşmaktır. Bu işi aman ihmâl etmeyiniz. Zîrâ ne vakittir tecrübe ettik: Ne aklımız, ne ma'lûmâtımız, seciye hâlini ve bilhassa müslüman şîmesi mâhiyetini bulmadıkça hiçbir şeye yaramıyor, belki de bizi câhil bir maddî yaparak sâhte şekillere koyuyor. Bunun önünü ancak mekârim-i Nebeviyyeye yaklaşmak ile alabileceğiz. Allâh cümlemizi hayra muvaffak buyursun efendim.

Ali Suâd

İNGİLTERE'NİN VAZ'İYET-İ UMÛMİYYESİ

1

İngiltere'nin ahvâl ve vaz'iyet-i umûmiyyesi hakkında muhterem arkadaşımızın bize lutfettikleri îzâhât hayli uzundur. Bunu pek hülâsa olarak bir makāleye sıkıştırmak mümkünse de iyice anlaşılmış olamayacaktır. Halbuki bu mes'ele mühimdir. Bilhassa müslümanların bu husûsta esâslı ve toplu bir fikir edinmeleri pek lâzımdır. Bu muazzam heyûlâyı olduğu gibi bilmek ve tanımak âlem-i İslâm için vâcibdir. **[231]** Onun için birkaç kısma ayırarak parça parça neşretmeyi daha muvâfık bulduk. Bütün ömrünü İslâm'ın en büyük düşmanı olan İngilizlerle mücâhedeye hasr eden muhterem arkadaşımız diyor ki:

İngiltere, bir asır zarfında te'mîn edebileceği menâfii Harb-i Umûmî sâyesinde derhâl tahakkuk ettirebilecek bir vaz'iyet hâsıl olduğu fikrine zâhib oldu. Böyle bir fikre kapılmakta İngiltere bir dereceye kadar ma'zûr idi. Çünkü Avrupa'nın bî-tâb düştüğünü, kendisine karşı hiç kimsenin i'tirâz edebilecek bir hâlde olmadığını görüyordu. Fakat İngiltere bu husûsta yalnız Avrupalı milletleri ve devletleri nazar-ı dikkate aldı. Harb-i umûmîden dolayı yeni bir zihniyet hâsıl eden mahkûm milletler ahvâl-i rûhiyyesini hiç hesâba katmadı. İşte İngiltere'nin vaz'iyetini karma karışık eden esbâbın en mühimmi bu yanlış zehâbıdır.

Mütâreke-i umûmiyye akdedilip de Versay'da sulh müzâkerâtına başlar başlamaz, İngiltere'nin öteden beri terennüm ettiği yeryüzünde adâletin te'sîsi, küçük milletlerin istiklâli, yeni demokrasinin te'yîdi gibi nağmelerin hiçbirisinin aslı olmadığı anlaşıldı. Harbin devâmı müddetince Wilson Prensipleri'nin en harâretli müdâfii olan İngiltere mütârekeyi müteâkıb o prensipleri akāmete uğratmak için elinden geleni yapmaktan çekinmedi.

İşte bu ahvâlin ilk netîcesi olmak üzere Mısır mes'elesi İngiltere'nin karşısına çıktı. Hadd-i zâtında mühim olan

bu mes'elenin mütârekeyi müteâkıb zuhûr etmesi, başka bir ehemmiyeti hâizdi. Çünkü bu hareket Harb-i Umûmî'nin mahkûm milletler üzerinde husûle getirdiği te'sîri bil-fiil gösterdi. Yani nazarî olarak kuvvede bulunan mevcûdiyet-i milliyye, istiklâl mefhûmları sâha-i fi'le çıktı.

Fil-hakîka Mısır'dan sonra İran ona peyrev oldu. İngiltere'nin kat'î sûrette istîlâ etmek istediği İran ma'hûd muâhedeyi reddetti. Onu müteâkıb Afgānlılar İngilizlere i'lân-ı harb ederek istiklâllerini kazandılar. Sonra yeniden aldattıkları Filistin ve Irâk ahâlisi İngilizlerin desîselerini pek çabuk anlayarak onların elinden kurtulmak için kıyâma varıncaya kadar ellerinden gelen her vâsıtaya mürâcaattan geri kalmıyorlar. Sonra asıl Hindistân, harb zamanında İngilizlere bu kadar yardım eden, onların vaadlerine inanarak onların arkasından sürüklenen, hattâ dindaşlarına karşı muhârebe eden Hindliler İngiltere'nin makāsıd-ı hakîkıyyesini görür görmez evvelâ protesto ettiler; onun bir netîce vermediğini anlayınca derhâl maddî vâsıtalara mürâcaatta kusûr etmediler. Diyebiliriz ki Hindistân bugün İngilizlere karşı hâl-i kıyâmdadır. Diğer taraftan Harb-i Umûmî'de yardımlarını te'mîn için gerek ameleye, gerek hâiz-i muhtâriyyet olan müstemlekâtına karşı gösterdiği fevkalâde müsâid tavır ve hareketleri harbden sonra değiştirmesi onların da infiâlini mûcib oldu. Harb-i umûmî fırsatıyla elde ettikleri imtiyâzâttan vazgeçmek şöyle dursun, onlardan daha ziyâde birtakım mutâlebâta kalkıştılar. Eğer buna asırlardan beri İngiltere'ye fevkalâde müşkilât îkā' eden, İngilizleri ciddî sûrette düşündüren İrlanda mes'elesini de ilâve edecek olursak İngiltere'nin gerek dâhilî, gerek müstemlekât siyâsetini hülâsa etmiş oluruz.

Ma'lûmdur ki Büyük Britanya İmparatorluğu dünyâda târîhin kaydettiği en büyük imparatorluktur. Irk nokta-i nazarından bu muazzam imparatorluğu ikiye ayırabiliriz: Birincisi Anglosaksonlar ile, muhtelif Avrupa ırklarıyla meskûn bulunan aksâm; diğeri de Afrikalı ve Asyalı akvâmın sâkin bulundukları aksâm. Mürûr-ı zamânla bu imparatorluk büyüdükçe İngilizler birinci kısma daha fazla imtiyâzât vererek ikinci kısmı kendi hesâblarına işletmek, istismâr etmek siyâsetini ta'kīb ettiler. Milletler mukadderâtlarını takdîr etmedikçe; hukūklarını, vazîfelerini hakkıyla idrâk edip de ciddî sûrette düşünmedikçe İngiltere bu siyâsetini kolayca ta'kīb eder, onları istediği gibi sevk ve idâre eyleyebilirdi.

Fakat bir taraftan Harb-i Umûmî'den mütevellid birtakım hâdisât, diğer taraftan yeni yeni zabt ettiği arâzî, müstemleke hâline koymak istediği memleketler o büyük imparatorluğun ihtivâ ettiği müstemlekât arasında öyle mütezâd vaz'iyetler husûle getirdi ki artık eski âhengi idâme etmeye imkân kalmadı. Bu kadar azîm vüs'at artık onların menâfiini te'lîf edemeyecek bir hâl ihdâs etti. Meselâ bugün Hicâz'da ta'kīb ettiği siyâset Necid'de ta'kīb ettiği siyâsetin tamâmıyla zıddıdır. Hicâz'ı takviye etmekle İbnü's-Suûd'u zaîflatmış oluyor. İbnü's-Suûd'u takviye edince Hicâz'ı zaîflatmış oluyor.

Binâenaleyh vaz'iyet öyle bir hâl kesb etti ki artık uzun uzadıya esâslı bir siyâset ta'kībine imkân kalmadı. İngiltere gelişigüzel bir siyâset ta'kīb etmeye, günü gününe tedbîrler kullanmaya mecbûr oldu. Fakat bit-tabi' herkes teslîm eder ki o muazzam imparatorluk böyle gelişigüzel siyâsetlerle; yarım yamalak tedbîrlerle idâre edilemez. Nitekim ahvâl bunu göstermeye başladı.

Şimdiye kadar Büyük Britanya'dan bir cüz' olan İrlanda İngiltere ile olan eski râbıtasını tamâmıyla kat' ederek müstakil yaşayacağını i'lân etti. İrlanda için bu, kıyâm-ı askerîden ibâret değildir. Bu hareket muazzam bir teşkîlât netîcesidir ve o teşkîlât yalnız İrlanda'da değil, Amerika'da bulunan on iki milyon İrlandalı da dâhil olmak üzere, tamâmıyla bir hükûmet teşkîlâtıdır. İngiliz kuvvetlerine karşı muhârebe eden **[232]** müsellah kuvvetlerden tutunuz, postalara, mahkemelere kadar mükemmel teşkîlâtı mevcûddur. Ve bütün bu müessesât-ı hükûmet mantazaman işliyor. İrlanda bugün öyle bir hâle geldi ki İngiltere'nin oradaki müessesâtı, mahkemesi, jandarması, postası, hükûmeti âdetâ işsiz kaldı. Böyle bir teşkîlât yapmaya muktedir olan bir millet tabîî İngiltere'nin menâfi'-i siyâsiyye ve harbiyyesine göre bahşedeceği imtiyâzâtı hiçbir zaman kabûl edemez. İrlanda en vâsi' bir muhtâriyete bile râzî olmaz. İstiklâlden başka hiçbir şeye muvâfakat etmeyeceklerini i'lân ettiler. Bunlar asırlardan beri İngilizlerle berâber yaşamış, teşrîk-i mesâî eylemiş olduklarından İngilizlerin desâisini, bu gibi ahvâldeki hatt-ı hareketlerini pek iyi biliyorlar. Bunun için İrlandalılar İngilizlere en müdhiş bir düşman addedilir. Haslet-i milliyyesi anûdlukla ma'rûf olan İrlandalılar fikirlerini; gāyelerini tamâmıyla istihsâl etmeden hiçbir zaman silâhı elden bırakmayacaklarına şübhe yoktur.

Şimdi İngilizler yalnız İrlanda'da değil İngiltere'de bile İrlanda'nın taarruzlarına ma'rûz kalıyor. İngilizlerin depolarına, fabrikalarına, resmî müesseselerine İrlandalıların sûikasdları tevâlî edip duruyor. İş o hâle geldi ki İngiltere Londra'daki mebânî-i resmiyyesi etrâfına tahta perde çekip süngülü nöbetçilerle muhâfazaya mecbûr oldu. İngiltere gibi muazzam, mehîb, kudretli, şevketli bir devletin pâyitahtında emniyet altında bulunmaması, taarruzlara, sûikasdlara ma'rûz kalması ne hâlde olduğunu pek vâzıh sûrette gösterir.

İrlanda'nın hukūk ve da'vâsına İngiltere'de bile tek tük tarafdarlar bulunuyor. Fakat açıktan açığa onların

hareketlerini tasvîb eden sosyalist ve amele fırkalarıdır. Tabîî bu siyâsî fırkaların programları miyânında milletlerin kendi mukadderâtına hâkim olmaları esâsı da vardır. Binâenaleyh İrlandalıların hukūkunu müdâfaa etmek, amelenin hukūkunu müdâfaa demektir. Harb-i Umûmî'nin husûle getirdiği sosyalizm fikrini besleyen adamlar anladılar ki kapitalizm ve emperyalizm aynı zihniyetin muhtelif tezâhürleridir. Arzu ettikleri kavânîn-i ictimâiyye, iktisâdiyye ve siyâsiyyeyi İngiltere'de vaz' edebilmek için yalnız kapitalizme karşı mücâdele etmek kâfî gelmez. Çünkü emperyalizm durdukça hükûmet her istediği zaman hâriçteki kuvvetine istinâden dâhili ezebilir. Aksi de böyle. Emperyalizme karşı ciddî sûrette mücâdele ve onu hedm etmek isteyenlerin kapitalizme karşı da mücâdele etmeleri iktizâ eder. Bu hakīkat bilhassa İngiltere'de pek bâriz bir sûrette tecellî etmektedir. Çünkü derebeylik imtiyâzâtını hâiz olan zâdegân kısmı ile dünyâya iktisâden hâkim olan sermâyedârân İngiltere'nin emperyalist siyâsetinin hâmî-i tabîîleridir. Bunun için amele fırkalarının programları iktisâdiyâttan ziyâde siyâsî bir mâhiyet iktisâb etti. Nitekim umûmî mütârekeden beri İngiltere'de kırkı mütecâviz olan grevler, bâhusûs geçen sene demiryollar ve alel-umûm nakliye amelesi grevlerinde Sovyet ordusuna karşı Lehistân'a mühimmât ve mâlzeme-i harbiyye gönderilmemesi hakkında mukarrerât ittihâz olunması, üç ay mukaddem kömür amelesi grevinin aldığı şekil ve tavır, arz ettiğimiz inkılâbı pek güzel isbât ediyor. Fil-hakīka İngiltere'yi lâ-ekal bir buçuk milyar frank zarara uğratan kömür amelesi grevi büsbütün başka bir mâhiyette tecellî etti. Ma'lûmdur ki Harb-i Umûmî zamanında ma'denlerin işletilmesini üzerine alan hükûmet hâdisât-ı fevkalâdeden bi'l-istifâde kömüre ihrâcât vergisi koymuştu. O sâyede ameleye fazla fazla mââşât veriyordu. Şimdi ise ma'den sâhibleri doğrudan doğruya işlettiklerinden dolayı piyasaya tâbi'dir. Böyle olunca amele o eski bol bol maâşları alamaz oldu. Amele arasında ıztırâbât baş gösterdi. Bu buhrân, umûm amelenin grevini intâc etti. Hükûmet ma'denlerin getirdiği kârın yüzde altmış, altmış beş kadarının amele miyânında taksîmini teklîf etti. Fakat amele bunu kabûl etmedi. Bütün İngiltere'de bulunan kömür amelelerine aynı mikdar maâşın te'mînini taleb ettiler. İngiltere'deki kömür ma'denlerinin muhtelif adamların mâlı olması ve muhtelif semereler vermesi nazar-ı i'tibâra alınırsa bu talebin ne kadar inkılâbkâr bir mâhiyette olduğu anlaşılır. İngiltere'nin gerek Almanya, gerek Rusya ile münâsebât-ı ticâriyye te'sîs etmesinden dolayı maîşetin darlaştığına kāni' olan amelenin maîşet bahâlılığını ileri sürmesi pek ma'nîdârdır. Yani grevler bugün bir mâhiyet-i siyâsiyye de arz etmektedirler. Zâten amele fırkalarının Avâm Kamarası'nda açıktan açığa gerek siyâset-i dâhiliyye hakkında, gerek siyâset-i hâriciyye mes'elelerinde hükûmete muhâlif bir vaz'iyet takınarak doğrudan doğruya müstemlekât lehine davranmaları maksad-ı siyâsîlerini pek güzel îzâh eder. Rus sovyetlerinin bütün esâsâtını tamâmıyla kabûl etmemekle berâber aradaki ihtilâfın vesâite âid olduğuna, yoksa maksadda Bolşeviklerle tamâmıyla müşterek olduklarına şübhe yoktur. Amelenin bu siyâsî hareketleri te'sîriyledir ki İngiltere Almanya'ya karşı siyâsetini değiştirmeye mecbûr oldu. Fransa'nın arzu ettiği kadar Almanya'nın gerek iktisâden gerek siyâseten ezilmesine rızâ göstermemesi amelenin ne kadar kuvvetli olduğunu isbât ediyor. Görülüyor ki amele mes'elesi siyâsî, mâlî, ictimâî, iktisâdî nokta-i nazarlarından pek mühim bir âmildir. Hiç şübhesizdir ki müstakbelde hey'et-i beşeriyye için yeni bir şekil hazırlayan cereyânların birisi de budur.

İkinci Tab'ı
Ankara: Öğüt Matbaası

Abone Şerâiti
Her yer için seneliği (275), altı aylığı (150) kuruşdur.
Nüshası 5 kuruş. seneliği 52 nüshadır.
İdârehâne
Muvakkaten Kayseri'de Mahkeme Hanı'nda
İhtârât
Abone bedeli peşindir.
Mesleğe muvâfık âsâr maal-memnûniyye kabûl olunur. Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca beş kuruş gönderilmelidir.
Mektubların imzaları vâzıh ve okunaklı olması ve abone sıra numarasını muhtevî bulunması lazımdır.
Memâlik-i ecnebiyye için abone olanların adreslerinin Fransızca da yazılması ricâ olunur.
Para gönderildiği zaman neye dâir olduğu bildirilmesi ricâ olunur.

(Dînî, ictimâî, ilmî, edebî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir)

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

24 Eylül 1921 | 22 Muharremü'l-harâm 1340 | Cumartesi | 24 Eylül 337 | Cild: 19 - Aded: 490

Kayseri'de Ulucâmi'-i Şerîf'de Trabzon Meb'ûsu Ali Şükrü Beyefendi Tarafından İrâd Edilen Mühim Hitâbe

ANADOLU'NUN BÜYÜK ve MUKADDES CİHÂDI

Bismillâhirrahmânirrahîm

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا[1] – وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ...[2] " صدق الله العظيم

Ey cemâat-i müslimîn! Hepiniz bilirsiniz ki şu mübârek mahallin ismi câmi'-i şerîftir. Câmiin ma'nâsı cem' edici, toplayıcı demektir. Müslümanlar buraya toplanır, ibâdet ve tââtte bulunurlar. Millet-i İslâmiyyenin ahvâli hakkında görüşürler. Biliyorsunuz ki Müslümanlık bir külldür. yalnız namâzla oruçtan ibâret değildir. Dînimizin emrettiği siyâsî, ictimâî, ahlâkī birçok vezâif de vardır. Yalnız namâz kılınıp oruç tutulup da bunlar ihmâl edilirse Müslümanlık ikmâl edilmiş olmaz. Yani böyleleri tam müslüman olmaz. Nefsimizi terbiye ve tehzîb için ibâdât ve tââtte bulunmak vazîfemiz olduğu gibi ümmet-i İslâmiyyenin saâdet ve teâlîsi de ictimâî vazîfemizdir ve bu vezâifin her ikisiyle de Kur'ân-ı Kerîm müslümanları mükellef tutmaktadır.

İşte bu vezâif-i ictimâiyyenin birisi icâbı hâlinde cihâd etmektir. Kur'ân-ı Kerîm'de, Furkān-ı Hakîm'de birçok âyât-ı kerîme vardır ki müslümanları –zamanı gelince– cihâda da'vet eder. Bu âyât-ı kerîmeden birkaç tanesini okuyacağım. Estaîzü billâh:

[2](وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ) = Ey müslümanlar! Sizinle mukāteleye cür'et eden düşmanlar ile fî-sebîlillâh cihâd ediniz…"

[3](وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ اَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ) = Ey müslümanlar! Dîn ve vatanınıza taarruz eden ve sizi vatanlarınızdan çıkaran düşmanlarınızı nerede bulursanız katlediniz ve onları sizi çıkardıkları yerlerden çıkarınız ki onların sizi vatanınızdan çıkarmış olmaları bir fitne olup fitne ise katilden eşeddir."

– [4](فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا) = Herhangi bir kavim size taarruz ve tecâvüz ederse siz de onlara mukābele-i bi'l-misl sûretiyle taarruz ve tecâvüz ediniz…"

– [5](وَاَعِدُّوا لَهُمْ...) = Ey müslümanlar! Düşmanlarınıza karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hâzırlayınız…"

– [6](وَاَنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللهِ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ) = Düşmanlarınızla fî-sebîlillâh cihâd için emvâlinizi infâk ediniz. Bu husûsta buhl ve imsâk ile kendinizi tehlike-i esârete ve mesâib-i zillete ilkā etmeyiniz."

– [7](وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ)= Ey ehl-i İslâm! Size **[234]** ne oldu ki düşmanlarınızın taht-ı kahr u esâretinde bulunan ricâl, nisâ ve sıbyân gibi zuafâ ve mazlûmîni halâs etmek için fî-sebîlillâh cihâd etmiyorsunuz?.."

---

[1] Âl-i İmrân Sûresi, 3/118.
[2] Bakara Sûresi, 2/ 187.
[3] Bakara Sûresi, 2/ 191.
[4] Bakara Sûresi, 2/ 194.
[5] Enfâl Sûresi, 8/ 60.
[6] Bakara Sûresi, 2/ 195.
[7] Nisâ Sûresi, 4/ 75.

– [8](يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ...) = Ey ehl-i îmân size ne oldu ki "Din ve vatanınıza sûikasd eden düşmanlar ile cihâda koşunuz." denildiği zaman bu teklîfi pek ağır görüyor, cihâda gitmeyip evlerinizde oturmaya meyl ü rağbet gösteriyorsunuz? Yoksa hayât-ı ebediyyeye bedel muvakkat ve mahdûd olan hayata mı râzı oldunuz?."

– [9](اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا...) = Ey müslümanlar! Genç, ihtiyâr, zengin, fakīr hepiniz Allâh yolunda malınızla, canınızla cihâda koşunuz."

İşte bu âyât-ı kerîme gibi Kur'ân-ı Celîl'de daha birçok âyetler vardır. Zamanı gelince cihâd bütün müslümanlar üzerine farz olur. Bu, İslâm'da en büyük esâstır. Acaba bugün zamanı gelmiş midir? Bu anlaşıldıktan sonra ey müslümanlar, şâyed müslüman isek, Kur'ân-ı Kerîm'e i'tikād ediyor isek Kur'ân'ın emretmiş olduğu işleri yapmaktan çekinmememiz lâzımdır. Yoksa Kur'ân'a muhâlif harekette bulunanlar müslüman değildir.

İşte cihâdın vakti gelip gelmediğini anlamak için bu zamanın ne olduğunu, vaz'iyetimizin ne hâlde bulunduğunu îzâh lâzım gelir! Bizi bu vaz'iyete düşüren esbâbı, yani yakın bir mâzîyi gözden geçirmek icâb eder.

Ey müslüman kardeşlerim! Hepiniz biliyorsunuz ki bundan yedi, sekiz sene evvel zuhûr eden Cihân Harbi'ne biz de dâhil olmuş ve maatteessüf bu muazzam mücâdeleden bir dereceye kadar mağlûb bir hâlde çıkmıştık. Fakat mağlûbiyetimiz izmihlâl şeklinde değildi. Yani son fişengimizi atmış, son kuvvetimizi sarf etmiş değil, belki silâhımız elimizde, mukaddes din ve vatanımızı sonuna kadar müdâfaaya hâzır bir hâlde düşmanlarımızla mütâreke akdetmiştik. Akdettiğimiz mütârekenin esâsı herkesçe pek ma'lûm olan Wilson Prensipleri ve o âna kadar düşman memleketler ricâl-i siyâsiyyesinin bütün cihân muvâcehesinde vukū' bulan beyânât ve taahhüdât-ı kat'iyyeleri idi.

Harb-i Umûmî'ye sırf insânî prensipler, adâletkâr gâyeler uğurunda girdiğini i'lân eden Amerika Reîs-i Cumhûru Mister Wilson; on dört maddeden ibâret ve "Wilson Prensipleri" adıyla ma'rûf olan beyânnâmesinde her milletin istediği idâreyi intihâbda hür olduğunu ve tabîî bir hakkı olan hakk-ı hayât ve istiklâline sâhib bulunduğunu i'lân ediyor; bilhassa bize âid olan on ikinci maddede:

"Şimdiki Osmânlı İmparatorluğu'nun Türklerle meskûn yerlerine kavî bir hâkimiyet te'mîn edilmeli.... ilh." diyordu.

İngiliz Başvekîli Luid Corc ise 1918 Şubat'ının beşinci günü bütün cihâna, bilhassa cihân-ı İslâm'a karşı "Biz Türkiye'yi pâyitahttan veyahud Asyâ-yı Suğrâ'nın ve Trakya'nın –ahâlisi ekseriyet-i azîmesi i'tibârıyla Türk olan– zengin ve meşhûr [müsmir] topraklarından mahrûm etmek için harb etmiyoruz." diye kat'î bir taahhüdde bulunmuştu.

İşte düşmanlarımızla mütâreke akdine, bu ve buna benzeyen daha birçok kat'î beyânât ve taahhüdâtı göz önüne getirmek sûretiyle râzı olmuştuk.

Hâtırlarsınız ki İngiltere Almanya aleyhine harbe iştirâk ederken Almanya'nın Belçika bî-taraflığını ihlâl ettiğini ve Belçika'nın bî-taraflığını te'mîn eden muâhedenâmede imzâsı bulunduğu cihetle imzâsını, yani nâmûsunu müdâfaa için harbe girmeye mecbûr olduğunu i'lân etmişti!.

Kendi iddiâsına göre bir imzânın, bir sözün muhâfazası için milyarlarca para sarfını, yüz binlerce evlâdının ma'lûl kalmasını ve kanlarının heder olmasını göze aldıran bir hükûmetin, başvekîli ağzından bütün cihân-ı insâniyyet muvâcehesinde yaptığı kat'î bir taahhüde sâdık kalacağına en müvesvis tabîatlı insanların bile i'timâd etmesi ma'zûr görülmek lâzım gelmez mi? İşte bu ümîd ve i'timâd üzerinedir ki silâhımız henüz elimizden düşmemiş iken düşmanlarımızla mütâreke akdetmiştik.

Mütârekenâmenin imzâsından sonra uhdemize düşen en birinci ve en mühim vazîfe, düşmanların şerâit-ı mütârekeye riâyet edip etmediklerine dikkat etmek idi. Çünkü târîhin şehâdetiyle pek ayân sûrette sâbittir ki Avrupalılar hiçbir vakit bize karşı olan taahhüdlerine sâdık kalmamışlardı. Gerçi bu seferki taahhüd umûm cihân muvâcehesinde açık ve kat'î bir taahhüd idi. Fakat yine emsâl-i târîhiyyeyi nazar-ı i'tibâra alarak bu husûsta fevkalâde müteyakkız davranmaklığımız icâb ediyordu.

Maatteessüf böyle olmadı. Düşmanlar ve bilhassa pek dessâs İngiliz siyâseti tarafından yapılan ve körüklenen tertîbât ve tezvîrât üzerine İstanbul'da müdhiş ve pek iğrenç bir mücâdeledir başladı. Vatanın o ândaki elîm vaz'iyetine nazaran değil, belki hiçbir zaman, hiçbir ân için kābil-i tecvîz olmayan tahrîbkâr bir ihtirâs ve tezvîrât, hattâ ihânet fırtınası; vatanın mecrûh ve fevkalâde dikkat ve ihtimâma muhtâc olan bünye-i nâzikini sarsıyor, hırpalıyordu. Bir taraftan Harb-i Umûmî'ye iştirâkimizin doğru olup olmadığı münâkaşa ediliyor, **[235]** diğer taraftan millî müessesâta hücûm ediliyor. Fakat beride, ortada yatan ve bünyesinin her tarafında açılan mühlik yaralardan fışkıran kan henüz dinmeyen mâder-i vatanı kimse düşünmüyordu.

Ben bu hâli büyük bir fırtınaya tutulup batmak tehlikesine ma'rûz kalan bir gemideki insanların hâline benzetiyorum. Gemi su ediyor. Herkes evvelâ tulumba başına koşup gemiyi dolduran suyu boşaltmak, gemiyi

[8] Tevbe Sûresi, 9/38.
[9] Tevbe Sûresi, 9/41.

ve bin-netîce kendi canlarını kurtarmak mecbûriyet ve ıztırârında iken bilakis biribirleriyle gırtlaklaşıyor, böyle bir havada denize çıkmanın muvâfık olup olmadığını münâkaşa ediyor; hareket emri verenleri mes'ûl etmek istiyor. Evet hareket emri verenler belki mes'ûldür. Fakat bu vaz'iyet-i elîme içinde bu işle iştigâl ederek asıl vazîfeyi yani gemiyi kurtarmak vazîfesini ihmâl etmenin, geminin batmasını intâc edeceği ve bin-netîce mes'ûl ve gayr-i mes'ûl herkesin boğulacağı düşünülmüyor. İşte o günkü hâlimiz tıbkı böyle fecî' ve hatar-engîz bir levhayı tanzîr ediyordu.

Gerçi mütârekeyi imzâ eden kabine düşmanı mütâreke şerâitine riâyet ettirmek için çalışıyor ve muvaffak oluyordu. Meselâ mütârekenâmede mütâreke hudûdumuzun, mütârekenin hîn-i imzâsındaki hudûd olacağı musarrah iken İngilizler fuzûlî ve şerâit-ı mütâreke hilâfına olarak Musul vilâyetimizi işgâl etmişlerdi. Fakat o zamanki kabine şiddetli teşebbüsâtta bulunmuş ve Musul vilâyetini tahliyeye İngilizleri mecbûr etmişti. Bu kabine zamanında Sefârethâne Muhâfızları nâmı altında düşmanların İstanbul'a birer bölük asker çıkarmak için yaptıkları teşebbüs de akîm kalmıştı.

Bizim hakkımızda muayyen bir imhâ planları mevcûd olduğu bilâhare ayân bir sûrette meydâna çıkmış olan düşmanlarımız, menâfi'-i memleketi oldukça düşünen ve kendilerini şerâit-ı mütârekeye riâyet ettirmek için elinden gelen her şeyi yapan bir kabine mevcûd oldukça planlarını tatbîk edemeyeceklerini anlar anlamaz derhâl tezvîrâta başlamışlar ve Saray'a kadar hulûl sûretiyle kabineyi isti'fâya mecbûr etmişlerdi. Düşmanlarımız pek dessâs olduğu için evvelâ vicdânlarını satın aldıkları kendi adamlarını birden mevki'-i iktidâra getirmediler. Menhûs ve meş'ûm olan icrââtlarında tedrîc kâidesine riâyeten evvelemirde herkesçe iyi tanınmış, fakat zaîf seciyeli ihtiyârlardan mürekkeb bir kabineyi mevki'-i iktidâra getirdiler. Bu kabine mevki'-i iktidâra geçer geçmez İstanbul'a birer bölük değil, taburlarla asker çıkarıldı, Musul işgâl edildi ve mütârekenâmenin ahkâm-ı sarîhasına muhâlif her şey yapılmaya başlanıldı.

Memleketi her türlü vesâit-ı müdâfaadan tecrîd ve milleti biribirine düşürüp zaîflatmak ve kolaylıkla ezmek için düşmanların yaptıkları tertîbât ve icrâât bu zaîf kabineyi istihlâf eden Ferid Paşa kabineleri zamanında hadd-i gâyesine vâsıl oldu.

Tâm ma'nâsıyla bir devr-i fetret ve fezâhat olan bu devrede, gerek İstanbul'da ve gerek taşrada belli başlı iki fikir cereyânı göze çarpıyordu. Bu fikirlerden biri düşmanlara tamâmıyla arz-ı teslîmiyyet, diğeri de müdâfaa-i hayât ve istiklâl:

Birinci fikrin yani düşmana tamâmıyla arz-ı teslîmiyyet fikrinin sâhibleri, esâsen müslüman ve Türk doğduklarına peşîmân olan müfrit garb fikirliler ile vicdânlarını düşmana satmış olan ricâl-i siyâsiyye ve düşmanlarda bize karşı hiç olmazsa ufak bir şemme-i insâniyyet ve merhamet mevcûdiyetini zan ve ümîd eden bazı gâfillerden mürekkeb bir zümre-i kalîleden ibâret idi.

Hattâ bu zümreye mensûb ve o zamanki kabine erkânından bulunan biri hiç sıkılmadan, zerre kadar azâb-ı vicdânî duymadan bütün cihâna karşı Millet Meclisi kürsîsinden: "Biz mağlûb olduk, sırtımız yere geldi. Artık düşmanlarımızın elindeyiz. Bizim hakkımızda istedikleri şeyi tatbîkte hakları vardır. Bizim de; hakkımızda tatbîk edilen her şeyi kemâl-i mutâvaatla kabûlümüz bir emr-i tabîîdir!.. diye bağırmıştı.

Halbuki bu iz'ânsız, vicdânsız mahlûk düşünmüyordu ki o ânda asırlardan beri istiklâlini gâib etmiş, nâm u nişânı gâib olmuş birçok mahkûm, esîr milletler birer birer hürriyetlerini iktisâb ediyorlar, istiklâllerini kazanıyorlardı!

Hâl böyle iken nasıl olur da asırlardan beri müstakil yaşayan ve dünyânın üç büyük kıt'asında cihângîrâne icrâ-yı hükm eden bir devlet taht-ı vesâyete girer, istiklâlini gâib ederdi?..

Nasıl tasavvur olunur ki varlığını tanıdığı günden beri hür yaşayan, hasbelkader memleketleri düşman istîlâsına uğradığı zaman varını yoğunu fedâ edip her ne bahâya olursa olsun hürriyetini muhâfaza için akın akın vatanın diğer aksâmına hicret eden bir millet bilerek ve isteyerek esâret halkasını boynuna takmaya râzı olurdu?..

İkinci fikrin sâhibleri yani "Bizim de bir hakk-ı hayâtımız vardır. Asırlardan beri hür ve müstakil yaşadık. Yine böyle yaşayacağız. Olmazsa öleceğiz!.." diyen hakîkī müslümanlar, merd insanlar ise milletin ekseriyet-i kāhiresini teşkîl ediyordu.

İşte milletin ekseriyet-i kāhiresi böyle civânmerdâne bir fikrin, ezelden sâhibi iken maatteessüf uzun harb senelerinin verdiği yorgunluk, **[236]** ve tâkat-i beşer fevkında bir fedâkârlıkla idâme ettikleri harbin intizâr-ı umûmî hilâfına olarak birden bire ma'kûs bir şekilde netîcelenmesinin tevlîd ettiği şaşkınlık yüzünden henüz bir hareket gösteremiyordu.

Milletin bu hareketsizliğinden gittikçe yüz bulan ve vicdânlarını sattıkları kavî düşmanlara arkalarını veren o meş'ûm fie-i kalîle maatteessüf pâyitahtta tamâmıyla hâkim bir vaz'iyet almışlardı. Bu yadigârlar bir taraftan halkı düşmanlara ısındırmak için büyük bir gayretle çalışıyorlar; diğer taraftan milletin varlığına, istiklâline delâlet eden her şeyi yıkıp söndürüyorlar; bir taraftan

da düşmanlarımızdan fazla bir hırs ve gayretle milleti silâh ve cebhânesinden tecrîde çalışıyorlar; düşmanların muâhede-i sulhiyye nâmı altında tertîb etmekte oldukları hükümnâme-i i'dâmımızı kolaylıkla ve çâr u nâçâr millete kabûl ettirmek için icâb eden zemîn-i müsâidi ihzâr ediyorlardı.

Biraz evvel "Bu meş'ûm zümre, halkı düşmanlara ısındırmak için büyük bir gayretle çalışıyorlar." demiştim. Evet bu rûhsuz, izze-i nefisten tamâmıyla mahrûm, hissiyât-ı milliyye ile zerre kadar alâkaları olmayan insanlar, henüz resmen düşmanımız olan İngilizlerle dostluk te'sîsi için "İngiliz Muhibleri Cem'iyeti" nâmı altında taraf taraf cem'iyetler te'sîs ediyorlar ve memleketin her tarafında bu meş'ûm cem'iyetin şu'belerini açmak derdiyle yanıp tutuşuyorlardı. Bütün bu teşebbüsâtın başında "Fro" nâmında insan kıyâfetinde bir şeytândan başka bir şey olmayan bir İngiliz papası bulunuyordu.

Azîz dindaşlarım!.. Hıristiyanların umûmiyet i'tibârıyla İslâm olan bizlerin hakkımızdaki nokta-i nazarları ma'lûmdur. Târîh bu nokta-i nazarları tamâmıyla teşrîh eden birçok acı misâllerle mâlîdir. Alelâde hıristiyanların nokta-i nazarları ma'lûm olunca esâsen vazîfesi bütün dünyâyı hıristiyan yapmaktan ibâret olan bir papasın teşvîk ve teşebbüsâtıyla meydâna gelen ve o mutaassıb papas tarafından idâre olunan bir cem'iyetten bu mülk ü millet için, o mukaddes dînimiz için hiçbir hayır umulabilir miydi?!.. Fakat biraz evvel mâhiyet-i habîselerini ta'rîf ettiğim mahlûklar maatteessüf hayır umuyorlar, yahud belki kendileri inanmadıkları hâlde halka öyle göstermek, halkı iğfâl etmek istiyorlardı. Çünkü şahsî menfaatleri böyle emrediyordu! Bakınız sizi bu husûsta bir misâl ile tenvîr edeyim. İşte elimdeki şu gazete; İstanbul'da intişâr eden 21 Ağustos 1336 târîhli *Alemdâr* gazetesi. Bu gazetenin ikinci sahîfesinde münderic ve büyük harflerle "Pek Mühim Bir Resm-i Küşâd" ser-levhasını taşıyan bir bendini müsâadenizle aynen okuyayım:

"Pek Mühim Bir Resm-i Küşâd
İngiliz Muhibleri Cem'iyeti'nin Cağaloğlu Şu'besi
dün merâsim-i mahsûsa ile küşâd edilmiştir.

Resm-i küşâdı icrâ olunacağını evvelce de derc-i sütûn eylemiş olduğumuz vech üzere İngiliz Muhibleri Cem'iyeti'nin Cağaloğlu Şu'besi Klübü dün ba'de'z-zevâl sâat üçte pek mutantan merâsim tahtında olarak küşâd edilmiştir. Resm-i küşâda memleketimizin pek yüksek mahâfil ve cem'iyât-ı siyâsiyyesine mensûb zevât-ı âliyye ile ekâbir-i ricâl-i ecnebiyye med'uv bulunmakta idi. Merâsimin îfâsı için mukarrer olan sâatte med'uvîn peyderpey vürûd etmekte ve gerek Klüp Reisi Saîd Mollâ Beyefendi ve gerek Klüp a'zâsı taraflarından istikbâl ve i'zâz edilmekte ve sûret-i mahsûsada bulundurulmakta olan Bahriye Muzikası tarafından da Osmânlı, İngiliz marşları terennüm edilmekte idi. Merâsimin îfâsına tekaddüm eden istihzârât-ı ibtidâiyyeyi müteâkıb Saîd Mollâ Beyefendi taraflarından îrâd-ı nutuk edilmiş ve ba'dehû Dâhiliye Nâzır-ı esbakı ve Osmânlı Matbûât Cem'iyeti Reisi Mehmed Ali Beyefendi ber-vech-i âtî pek mühim nutuklarını îrâd eylemişler ve İngiliz rûh-ı siyâsetinin muvaffakıyetini gösteren, bütün inceliklerini teşrîh eden nokta-i nazarları harâret ve samîmiyetle alkışlanmıştır. Mehmed Ali Beyefendi'nin nutukları ber-vech-i âtîdir:

"Huzzâr-ı kirâm! İngiltere'nin muktedir Başvekîli Mister Askovit cenâbları îrâd eyledikleri bir nutkunda târîh-i cihânda İngiltere'nin bir sene zarfında yaptığı takallübâtı hiçbir devletin îfâya muktedir olamadığını söylemiştir. Biz yirmi beş milyon nüfûsa mâlik olduğumuz hâlde bu muazzam devlete karşı koymak istedik. Netîcenin ne kadar azîm bir hüsrân ve zararla nihâyet bulduğu cümlemizin ma'lûmudur. İngiltere'nin esbâb-ı azamet ve tefevvukunu teşkîl eden sebeblerden en mühimmi adâlet ve doğruluktur. Hattâ İngiltere'nin bütün klüplerinde İngiliz seciyesinin en mühim bir timsâli olan "fair play" yani herkese karşı müstakîmâne hareket nazariyesi bütün İngiliz milletinin düstûru olmuştu. İşte efendiler, biz de bugün şu te'sîs edilen klüple bu düstûru memleketimizde tatbîk edip âtî için hâzırlanmalıyız. Bu münâsebetle muhârebe ve mütârekeden sonra ilk defa olarak işitmekte olduğumuz Osmânlı ve İngiliz marşlarını alkışladığımız sırada haşmetlü İngiltere Kral ve Kraliçesi hazerâtıyla zât-ı şevket-simât-ı Pâdişâhînin temâdî-i şân u şevket ü âfiyetlerini temennî eylemeyi bir vazîfe telakkî ederim."

[237] Şu okuduğum vesîkanın târîhi nazar-ı i'tibâra alınınca bu merâsime iştirâk eden efendilerin bizim hükümnâme-i i'dâmımız demek olan muâhede-i sulhiyyeden haberdâr olmadıkları söylenemez. Sevr Muâhede-i Sulhiyyesi çoktan teblîğ edilmişti. Bu muâhede hakkında sırası gelince icâb eden teşrîhâtı yapacağım. Fakat şimdi şu kadarını söyleyeyim ki bu muâhede ile elimizden memleketlerimiz, istiklâlimiz alındıktan başka bize hakk-ı hayât yani insanca yaşamak hakkı bile bırakılmıyordu. Bu muâhedeyi konferansta İtalyan ve Fransız murahhaslarının i'tirâzına rağmen âdetâ cebrî bir şekilde İngiliz murahhasları kabûl ettirmişlerdi. Esâsen tamâmıyla İngiliz tertîbi olan bu muâhedeye Avrupa'da, bunu tertîb eden Hâriciye Nâzırı Lord Kürzon'un nâmına izâfeten "Kürzon Muâhedesi" diyorlar. Fransızlar ve İtalyanlar da düşmanımız olduğu hâlde onlar bize acımaktan ziyâde arslan payının bu muâhede mûcebince İngilizler tarafından kapılacağını görünce şiddetle i'tirâz etmişlerdi. Hattâ İngilizler Fransızları, o aralık zuhûr eden kargaşalıktan istifâde ederek Almanlarla tehdîd etmişler ve bu vechile Fransızların sadâ-yı i'tirâzlarını susturmuşlardı. Hâdisâtın bu söylediğim tarzdaki cereyânını o zaman bütün Avrupa gazeteleri yazmışlar ve bütün dünyâ duymuş anlamıştı. Binâenaleyh İstanbul'daki mutantan resm-i küşâdda hâzır bulunan "memleketin pek yüksek mahâfil ve cem'iyât-ı siyâsiyyesine mensûb zevât-ı âliyye" ile "Dâhiliye Nâzır-ı esbakı ve Osmânlı Matbûât Cem'iyeti Reisi Mehmed Ali Beyefendi"nin bu işler-

den haberdâr olmadıklarını zannetmek biraz fazla sâfderûnluk olmaz mı?

O hâlde nasıl oluyor da diğer iki düşmanımızın yani Fransızlarla İtalyanların bile birçok i'tirâza rağmen mecbûrî bir şekilde ve hattâ kerhen kabûl ettikleri bir muâhede ortada dururken ve bu muâhedenin mürettibi İngilizler iken Türk ve müslüman adını taşıyan Mehmed Ali Bey "İngiltere'nin esbâb-ı azamet ve tefevvukunu teşkîl eden sebeblerden en mühimmi adâlet ve doğruluktur." ve "İngiliz seciyesinin en mühim timsâli herkese karşı müstakīmâne harekettir." diyebiliyor? Yine nasıl oluyor da orada hâzır bulunan "memleketin pek yüksek mahâfil ve cem'iyât-ı siyâsiyyesine mensûb zevât-ı âliyye" de bu sözleri alkışlıyor?!..

Bu adamlar; bir Fransızın, bir İtalyan'ın bile hazmedemeyeceği bu muâhedeyi adâlet ve doğruluk ve herkese karşı müstakīmâne hareket düstûrlarıyla ne vechile ve nasıl bir vicdânla te'lîf edebiliyorlar? Demek ki elimizden memleketlerimizi alan, her türlü istiklâlimizi, hakk-ı istiklâl-i adlî ve mâlîmizi imhâ eden, bize bırakılan bir avuç toprağı da menâtık-ı nüfûza ayırarak bizi köleler gibi çalıştırmayı istihdâf eden bir muâhede ahkâmı bu vicdânsızlarca doğru, adâletkâr ve müstakīmâne bir hareket olmak üzere telakkī ve kabûl ediliyor!..

Ey cemâat-i müslimîn!.. Ey din kardeşlerim!.. Kur'ân-ı Kerîm'imizden, Furkān-ı Hakîmimizden size şimdi bir âyet-i celîle okuyacağım. Dinleyiniz. Bakınız Cenâb-ı Kādir-i Mutlak hazretleri ne buyuruyor: Estaîzü billâh يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِى صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ[10] Meâl-i kerîmi: "Ey müslümanlar, ey îmân sâ-hibleri! İçinizden olmayanlardan; size yabancı milletlerden dost, mahrem-i esrâr ittihâz etmeyiniz. Bunlar aranıza fitne ve fesad sokarlar, sizlere karşı zarar îkāından geri durmazlar, sizin sıkıntı ve felâketlere dûçâr olmanızı isterler. Görmüyor musunuz, hakkınızda besledikleri kîn ve garaz ağızlarından taşıp dökülüyor; bununla berâber kalblerinde sakladıkları husûmet, ağızlarından kaçırmakta oldukları husûmetten pek büyüktür. Bizler sizlere her biri mahz-ı hikmet olan âyetlerimizi böyle sarîh bir sûrette bildirdik. Eğer sizler aklı başında adamlarsanız bu ibretlerin muktezâsınca hareket ederek hem dünyâda, hem âhirette felâhı bulursunuz."

İşte Cenâb-ı Hakk'ın bu bâbdaki emr-i ilâhîleri bu kadar sarîh iken biraz evvel bahsettiğim yadigârlar, düşmanlarımız içinde mahvımızı en ziyâde arzu eden ve bu arzunun tahakkuku için her şeyi yapan bir milletle akd-i muhâlesat ediyorlar ve milleti de iğfâl edip tuzağa düşürmek, esîr etmek istiyorlar.

Fakat diğer taraftan, devletimizin işleriyle doğrudan doğruya alâkadâr olmayan hakīkī müslümanlar, bakınız nasıl düşünüyorlar, neler yapıyorlar:

Hindistân'daki din kardeşlerimiz İngiliz siyâsetinin bize tatbîk etmek istediği muâhede-i sulhiyye metnine vâkıf olunca derhâl yer yer ictimâ'lar akdediyorlar. Bu müdhiş haksızlığı şiddetle protesto ediyorlar. Bu tarzdaki ictimâ'lardan birinde hatîbin âteşîn sözlerinden fevkalâde heyecâna gelen bir genç Hindli, heyecânın şiddetine dayanamayarak "Allâhü Ekber" diyor, secdeye kapanıp teslîm-i rûh ediyor.

Şimdi okuyacağım telgrafnâmeyi *Times* gazetesinden tercüme ettim. Bu telgraf Times'a Hindistân muhâbir-i mahsûsu tarafından çekiliyor. Telgrafnâmenin ser-levhası "Hindistân'da Hilâfet Mücâdelesi"dir:

"Keri havâlîsi Komiseri (yani Vâlisi) Mister "Villonbi"-nin sûret-i fecîada katledilmesi pek ziyâde teessürü mûcib olmuştur. **[238]** Mûmâileyh bütün me'mûrînin hürmetini kazanmıştı. Üç müslüman "Villonbi"nin ikāmetgâhına girerek kendisini bıçakla müteaddid mahallerinden yaralamışlar ve öldüğüne hükmederek gitmişlerdir. Halbuki biraz sonra kendisine gelen mûmâileyh kātillerden birisinin ismini haber vermiş ve ölmüştür. Bilâhare yakalanan kātil "Villonbi"yi sırf İngiltere'nin Türkiye'ye ve makām-ı Hilâfet'e karşı şedîd davranmasının intikāmını almak için öldürdüğünü i'tirâf etmiştir.

"Hükûmet, me'mûrîn ve bilumum Avrupalılar aleyhinde söylenen şedîd nutuklar ve acı makāleler dolayısıyla şimden sonra râstgele Avrupalıların katledileceği [ihtimâli karşısında] çâresizdir. Bu hilâfet mücâdelesinin esâslı bir prensibidir. Bunlara karşı hükûmetin şedîd davranması lâzımdır.

"Halkı alel-umûm kâfirleri öldürmeye, vesâit-i münâkaleyi imhâya teşvîk ettiğinden dolayı Haydarâbâd'da iki sene hapse mahkûm edilen bir müslümanın iki gün sonra (bit-tabi' müslüman efkâr-ı umûmiyyesinin tazyîkı karşısında) tahliye edilmesi Hindistân İngiliz mahâfilince pek ziyâde münâkaşa ve tenkīdi mûcib olmuştur."

14 Temmuz 1920 târîhiyle Karaçi'den çekilen diğer bir telgrafnâmenin tercümesini de müsâadenizle okuyacağım:

"Hindistân müslümanları pek haksız ve gayr-i âdilâne olan Türk şerâit-i sulhiyyesini on üç asırlık bir müessese-i dîniyye olan Hilâfet'e doğrudan doğruya taarruz addediyorlar. Avrupa tasallutuna karşı İslâmiyet'i müdâfaadan âciz bir vaz'iyette oldukları için halkın birçoğu Hindistân'ı dârülharb i'lân ederek hicrete karâr vermişlerdir.

"Şimdiden binlerce halk İngiltere'nin İslâmiyet'e karşı olan mesleğine fiilî bir protesto olmak üzere Afgānistân'a müteveccihen "Sind"den hareket etti. "Sind" ve "Pen-

[10] Âl-i İmrân Sûresi 3/118.

cab"da amîk bir heyecân hüküm-fermâdır. Binlerce halk "Peşâver" yolu üstündeki istasyona koştular ve muhâcirîni, vicdânlarını, dinlerini mâllarının, mülklerinin fevkında tuttukları için tebrîk ettiler. "Malyan" istasyonunda 25.000 kişi muhâcirleri tebrîk etti. "Lahor"da 50.000 kişi muhâcirîne para hediye etti. "Amritsar" tebrîk telgrafı çekti. "Ravalpindi" ve "Peşâver"de aynı heyecân hüküm-fermâdır. Yalnız "Sind"den 50.000'i mütecâviz halk hicrete hâzırlanmıştır. Vaz'iyeti yalnız adâlete ve müslüman hissiyât-ı dîniyyesine riâyet şartıyla muâhede-i sulhiyye şerâitinde yapılacak esâslı ta'dîlât kurtarabilir."

Nasıl din kardeşlerim?.. Hakîkī müslümanların, hem de bizden binlerce mîl uzakta yaşayan müslüman kardeşlerimizin Türkiye muâhede-i sulhiyyesi nâmı verilen zulümnâme karşısında ne gibi hissiyât-ı necîbe ile mütehassis olduklarını, ne gibi fedâkârlıklara kalkıştıklarını şimdi okuduğum ve hepsi İngiliz gazetelerinden alınan vesâik anlatmaya maa-ziyâdetin kâfîdir değil mi? İngilizlerin kendi aleyhlerine olan bu harekâtı ne kadar fazla saklamak ıztırârında bulunduklarını düşünecek olursak şiddetli bir sansür süzgecinden sızan bu havâdis kırıntıları bile oradaki din kardeşlerimizin bizim muâhede-i sulhiyyemizin şiddeti, haksızlığı karşısında ne şedîd heyecânlara düştükleri hakkında bize mümkün mertebe bir fikir verebilir zannederim. Halbuki biraz evvel bahsettiğim müslüman adını taşıyan ve bil-fiil bu milletin nân u ni'metiyle perverişyâb olan, hattâ Dâhiliye Nezâreti'ne kadar irtikā eden Mehmed Ali gibi yadigârlar bu muâhede-i sulhiyye ahkâmını "adâlet, doğruluk ve müstakīmâne hareket" düstûruyla tavsîf ettikleri İngiliz seciyesinin bir eser-i adâletkârîsi olmak üzere kabûl etmişlerdir. Allâh cümlemizi ıslâh eyleye!.

Kardeşlerim!.. Zannedilmesin ki biraz evvel îzâh ettiğim heyecân ve galeyân, sırf Hind müslümanlarına râci'dir. mağrib-i aksâdan aksâ-yı şarka kadar her yerde sâkin olan ihvân-ı dînimiz aynı vechile hâl-i heyecân ve galeyândadırlar. Ne yapalım ki bu zavâllılar yine bizim, biz müslümanların kabâhatimiz, gafletimiz eseri olmak üzere hep mahkûm bir vaz'iyette bulunuyorlar. Bunlardaki heyecânın fevkalâdeliği, şiddeti, en kavî bir İslâm devleti olan ve asırlardan beri râyet-i Cenâb-ı Peygamberîyi kemâl-i şân u şerefle omuzlarında taşıyan ve yine asırlarca devâm eden ve el-yevm devâm etmekte olan muhâcemât-ı Salîbiyyeye karşı dîn-i mübînimizi kanıyla, mâlıyla, canıyla müdâfaa eden devletimizin yıkılmasına, mahv olmasına tahammül edememeleridir. Çünkü onlar bizleri alemdâr-ı İslâm olmak üzere tanıyorlar. Mukaddesât-ı dîniyyelerinin hıfz u hırâsetini bizden bekliyorlar. Hattâ kendi necâtlarını bile!

Meselâ bir sene evveline gelinceye kadar İngiliz vesâyeti altında nîm-müstakil bir hayat yaşayan Afgānistân, elindeki vesâitin noksâniyetine bakmaksızın derhâl silâha sarılmış ve İngilizlere i'lân-ı harb etmişti. İngilizler, kendi kumandanlarının da i'tirâfı üzere şimdiye kadar hiçbir müstemleke harbinde kullanmadıkları 385 bini mütecâviz ve son sistem vesâit ile mücehhez askerle mukātele ettikleri hâlde muvaffak olamamışlar ve en nihâyet Afgānistân'ın istiklâlini tanımak sûretiyle mütâreke akdine mecbûr olmuşlardı. O vakitten bugüne kadar devâm eden sulh müzâkerâtı henüz netîcelenmemiştir. Hattâ aylardan beri **[239]** devâm ettiği hâlde bir türlü netîcelenmeyen bu müzâkerât üzerine İngiltere Avâm Kamarası'nda a'zâdan biri Hâriciye Müsteşârı'ndan istîzâh yapıyor. Müsteşârın verdiği cevâb fevkalâde şâyân-ı dikkattir. Müsteşâr diyor ki: "Evet bu müzâkere çok uzadı ve ihtimâl daha çok uzayacaktır. Çünkü Afgānlıların metâlibi Türkiye ve Hilâfet mes'elelerinden başlayıp tâ Hind sâhillerinde serbest bir limana mâlik olmak ve Hindistân şimendüferleriyle serbestçe silâh ve cebhâne nakletmek hakkına kadar dayanıyor. Bu kadar vâsi' ve şâmil mutâlebâtın müzâkeresi ve bir netîceye bağlanması elbette uzun sürer."

Beri taraftan istiklâl-i siyâsîsine sâhib olan Afgānistân, hepinizin gazetelerde metnini gördüğünüz vechile derhâl bizimle bir ittifâk muâhedesi akdediyor. İşte Müslümanlığın, uhuvvet-i İslâmiyyenin mes'ûd tecelliyâtı!..

Şimdi tekrâr esâsa geliyorum: Düşmanlarımız içimizden tedârik ettikleri, satın aldıkları adamlar vâsıtasıyla bizi silâhlarımızdan ve her türlü esbâb-ı müdâfaadan tecrîde çalıştılar. Maksadları, bit-tabi' insanlığını bilen, hürriyetini tanıyan hiçbir ferdin kabûl edemeyeceği şerâit-i sulhiyyeyi bize tatbîke kalkıştıkları zaman kimsede kımıldanmaya mecâl, mukāvemete imkân bırakmamaktan ibâret idi. Bizi kâfî derecede silâhtan tecrîd ettiklerini zannettikleri zaman birer birer memleketlerimizi işgāle başladılar: Adana, Maraş, Urfa, Antep, Musul birer birer işgāl edildi. Hattâ düşman Adana'yı işgāl ettiği zaman İstanbul'daki kabinenin ancak yirmi gün sonra, o da yarım bir ağızla, protesto ettiğini pek iyi hâtırlıyorum. Bundan sonra İzmir işgâl edildi.

Evvelce demiştim ki milletin ekseriyet-i azîmesi hakk-ı hayât ve istiklâlimizi müdâfaa fikrinde idi. İşte düşmanların birer birer memleketlerimizi mütâreke şerâitine muhâlif olarak işgāl etmeleri ve işgāl edilen menâtıktaki kardeşlerimize revâ gördükleri mezâlim ve i'tisâfâta dâir işitilen acı şeyler ekseriyete artık harekete geçmek zamanının gelmiş olduğunu ihtâr ediyordu. Her tarafta gizli gizli müzâkereler, müşâvereler icrâ edilmeye başlanıldı. Evet yapılan ve yapılmak istenilen bütün işleri gizli yapmak mecbûriyeti vardı. Çünkü etrâfta bulunan İngiliz, Fransız, Yunan, İtalyan ve hattâ Rum hafiyelerinden başka müslüman nâmını, Türk nâmını taşıyan birçok vicdânsızlar da câsûsluk yapmakla meşgūl idiler.

Her ne ise, İzmir'in işgāli ve bu işgāli ta'kīb eden fecî' cinâyetler artık milletin sabrını tüketti, ilk müdâfaa silâhı o mübârek topraklarda patladı.

Bundan sonraki hâdisât hepinizin ma'lûmudur. Milletin hamiyetkâr, gayûr evlâdı taraf, taraf toplandı; Müdâfaa-i Milliyye teşkîlâtı yapıldı. Harekât-ı milliyye başladı. Şu hikâye ettiğim şeyler de gösterir ki bizim bugünkü vaz'iyetimiz, sırf müdâfaa-i meşrûa vaz'iyetidir.

Peka'lâ!.. Şimdi bir suâl vârid olabilir ki Harb-i Umûmî'de bizimle berâber harb eden ve mağlûb olan birçok milletlerin hakk-ı hayâtı ve istiklâli tanındığı hâlde bizim hakkımızda tatbîk edilmek istenilen imhâ siyâsetindeki kasıd, bilhassa İngiliz siyâsetinin kasdı nedir?

Evet İngiliz siyâsetinin hedefi bizim imhâmızdır. Gerçi bir millet imhâ edilemez. Fakat hürriyeti, istiklâli elinden alındıktan ve mevcûdiyet-i milliyyesine nihâyet verilip bir sürü esîr hâline getirildikten sonra artık o millete "mevcûd"dur denilemez. Böyle bir hâl-i elîme düşen bir millet efrâdı, belki kifâf-ı nefs sûretiyle karnını doyurup hayatını idâme edebilir. Fakat maddî ve bilhassa ma'nevî in'âmdan hissedâr olmaksızın şereften, izzet-i nefisten mahrûm bir hâlde yaşayan sefîl bir esîr hayatına hayat nâmı verilebilir mi?

İşte İngilizlerin bize tatbîk etmek istedikleri imhâ siyâseti, ta'rîf ettiğim şekl-i zelîlâneyi istihdâf etmektedir. Neden?

Bu "Neden?" suâline cevâb verebilmek için biraz îzâhâta ihtiyâc vardır. Ma'lûmdur ki bugün İngiltere'nin zîr-i idâresinde yüz milyonlarca İslâm ahâli vardır, İngiltere kat'iyyen kuvvet değil, ancak birtakım hiyel ü desâis kullanmak sûretiyle –ki bu hîlelerden bir kısmını biraz sonra anlatacağım– bir kere bu kadar azîm bir kitle-i İslâmiyyeyi esâreti altına aldıktan sonra onların idâme-i esâretleri esbâbına tevessül etmişti. Bu esbâbı bulmak İngiltere için pek zor bir iş değildi. Evvelâ esâsen ve maatteessüf müslümanlar arasında mevcûd olan bazı ihtilâfâttan istifâdeye kıyâm etti. Meselâ Sünnîlik, Şîîlik mes'elesini ortaya atmak ve körüklemek sûretiyle Müslümanlığın iki büyük zümresi arasındaki ihtilâfı artırdı, uçurumu derinleştirdi. Bundan başka erbâbı hemen kalmamış gibi olan bazı mezhebleri yeni baştan te'sîs ettirdi. Meselâ Hindistân'da elde ettiği birtakım adamlar vâsıtasıyla İsmailiye mezhebini yeni baştan meydâna çıkardı. Hindularla Hind müslümanlarının arasını açmak için elinden gelen her türlü tezvîri yaptı. Meselâ kurbân bayramında müslümanların sığır kesmelerinden istifâde ederek Hinduları "İslâmlar sizin **[240]** ma'bûdlarınızı kesiyor." diye kışkırttı ve Hinduları teşvîk ederek cevâmi'-i şerîfeye hınzır bağlattırdı. Bu vechile uzun müddetlerden beri kardeş gibi yaşamış olan iki millet arasına müdhiş bir adâvet ilkā etti. Bu adâvet ve husûmet seyyiesiyle ara sıra zuhûr eden müsâdemelerde mürâiyâne bir "hâkim-i âdil" vazîfesi îfâ ediyormuş gibi göründü. Bir taraftan milletler veya milletlerin muhtelif aksâmı arasına dâimî bir tohm-ı nifâk u şikāk ekerken diğer taraftan da milletleri tenvîr edebilecek, gözlerini açıp onlara benliklerini bildirecek, varlıklarını tanıtacak kābiliyette olan münevverânı birer bahâne ile tevkîf, hapis ve nefy etti. Ulûm ve maârifin; bu zavâllı esîr milletler arasında teammüm ve intişârına olanca kuvvetiyle mâni' olmaya çalıştı. Hattâ müslümanlar "Aligarh"ta bir müslüman dâru'l-fünûnu yapabilmek için rub' asrı mütecâviz bir zaman uğraşmışlardı. En nihâyet te'sîs edebildikleri dâru'l-fünûnda bile serbestçe tedrîsât icrâ edemediler. Ders programları İngilizler tarafından çiziliyor, İngiliz maârif müfettişleri her gün icrâ-yı teftîşât ediyorlardı. İngiliz siyâsetinin bütün bu mesâîsi; bir kere pençe-i esâreti altına almış olduğu bu zavallı milletlerin uyanmasına mâni' olmaya ma'tûf bulunuyordu. İngiltere'nin ittihâz ettiği bu tedâbîre rağmen bu milletler arasında maârif gizli gizli, fakat pek ağır sûrette yine teammüm ediyordu.

Vaktâ ki Harb-i Umûmî i'lân edildi ve İngiltere en son rakîb-i ticârîsinden yani Almanya'dan kurtulmak için harbe girdi, bidâyetteki müttefikleri ile işi başaramayacağını anlayınca bütün dünyâyı düvel-i merkeziyye aleyhine çevirmek için birçok yalanlar icâd etti. Bunun da kâfî olmadığını ve büyük bir ıztırâra düştüğünü görünce bütün dünyânın ittifâkını ve muâvenetini kazanmaya çalıştı. Bunun için de ortaya gāyet âdilâne ve insâniyetperverâne düstûrlar attı. İşte İngiltere'nin muztar kaldığı bir ânda muâvenet celb ederek harbi kazanmak için ortaya attığı desâtîr-i insâniyyeden biri de "her milletin istediği idâreyi intihâbda serbest olması" kazıyyesi idi. İngiltere planının birinci kısmında muvaffak oldu. Yani arzu ettiği yardımları buldu ve harbi kazandı. İkinci kısmında ise foyayı meydâna verdi! Sulh müzâkerâtı için ortaya koyduğu esâsât, evvelce bütün dünyânın muâvenetini kazanmak istediği zaman i'lân ettiği esâsât-ı adle taban tabana zıd çıktı. İngiltere dünyânın o günkü hâl-i perîşânîsine ve kendi azametine güvenerek işin içinden kolaycacık çıkacağını zannediyordu.

Fakat hâdisât, İngiltere'nin hesâbâtını altüst etti. Evvelce İngiltere'ye yardım eden milletler aldatılmış olduklarını acı sûrette anladılar ve tedrîcen muhâlefet ve mukāvemet tarîkine girdiler.

İşte dünyânın geçirmekte olduğu bugünkü azîm buhrân bu hîlekârlığın, bu İngiliz hodkâmlığının netîce-i tabîiyyesidir. Yoksa İngiltere bütün milletleri iğfâl yoluna

sapmayıp da muâvenet taleb ettiği zaman i'lân ettiği esâsât-ı adle sulh müzâkerâtında da sâdık kalsaydı bugün dünyânın geçirmekte olduğu buhrân hiçbir vakit zuhûr etmeyecekti. İngiltere hodkâmlığında, hırsında o kadar ileri gitti ki asıl müttefikleri olan Fransızlar ve Amerikalılar ile bile büyük ihtilâflara düştü.

İşte deminden beri îzâh ettiğim mevâîd-i insâniyyedir ki Hindistân'ın Avrupa ve Asya sahne-i harblerine iki milyonu mütecâviz asker göndermesine ve İngiliz masârif-i harbiyyesine pek azîm mikdarda yardım etmesine sâik olmuştur. Hindliler de; umûm cihân muvâcehesinde yapılan bu taahhüdâta istinâden kendi mukadderâtlarına sâhib olacaklarını; istedikleri idâreyi intihâbda serbest kalacaklarını zan ve ümîd ediyorlardı.

Harb bittikten sonra İngiltere'nin taahhüdâtına sâdık kalmadığını gören Hindliler arasında bir kımıldanma hareketidir başladı; İngiltere bit-tabi' ürktü ve eski usûlüne mürâcaat etti. Fakat bu sefer İslâm, Mecûsî umûm Hindlileri müttehid buldu. Şimdi başka bir çâre bulmak lâzımdı. O da İslâmları diğer sûretlerle elde etmek.

Halbuki gözleri tamâmıyla açılmış olan İslâmları Hindlilerden ayırmak ve hürriyetlerine sâhib olmak arzusundan vazgeçirmek, taht-ı esârette tutmak pek kolay değildi. Alel-husûs ortada hür ve müstakil bir Türkiye bulundukça ve o Türkiye değil yalnız Hind İslâmları hattâ umûm cihân-ı İslâm için bir mesned vazîfesini îfâ ettikçe bunun kābil olamayacağını gördü. Bunun için de diğer bir tedbîre, hem de pek tehlikeli bir tedbîre mürâcaatta muztar kaldı ki bu tedbîr de Türkiye'yi Hilâfet makāmı ile birlikte esîr etmek, avucu içine almaktan ibâretti. Bir defa bunda muvaffak olduktan sonra Türkiye'yi ve makām-ı Hilâfet'i âlet olarak kullanıp; değil yalnız Hind müslümanlarını belki umûm cihân müslümanlarını istediği şekilde idâre etmek kolaylaşacaktı. Çünkü harekete gelen ve istiklâlini isteyen yalnız Hind müslümanları değil idi. Mısırlılar, Irâklılar, Sûriye ve Filistinliler de aynı fikir ardında koşuyorlardı. Binâenaleyh umûm İslâmları teskîn ve idâre için biraz evvel söylediğim tehlikeli tedbîre mürâcaatta muztar kalmıştı. **[241]** İşte İngiliz siyâsetinin bizi esîr edip avucuna almak sûretinde karâr kılacağını tahayyül ettiği imhâ siyâsetinin esbâbı deminden beri anlattığım sebeble buna benzer daha başka sebeblerden ibârettir. Meselâ bugün Avrupa müessesât-ı ictimâiyyesi tefessüh etmek üzeredir. Yine şarkta yani Rusya'da fiilî bir şekil alan bir inkılâb-ı azîm-i ictimâî İngiltere'nin de dâhil olduğu bütün Avrupa'yı sarsmak üzeredir. Binâenaleyh bu büyük fırtına esnâsında İngiltere, Avrupa ve Asya'nın nokta-i telâfîsinde bulunan ve dünyânın en mühim sevku'l-ceyş bir mevkii olan İstanbul'un kendi elinde bulunmasını elzem addetmektedir.

İngiltere için bu planın tehlikeli olduğunu söylemiştim. Evet İngilizlerin de takdîr ettiği vechile tehlikesi pek âşikâr olduğu hâlde İngiltere'nin yine bu planı tatbîke kalkışması, el-yevm düşmüş olduğu ıztırârın derecesini anlatmaya kâfîdir.

Bu plan tehlikelidir ve tehlikeli olduğu da hamd olsun bugün bil-fiil anlaşılmıştır. Milletimizin azm-i istiklâli ve kahramanlığı bunu, yalnız İngiltere'ye değil bütün cihâna anlatmıştır. son zamanlarda işittiğimiz Sevr Muâhedesi'nin ta'dîli sözleri ve sâir alâim, pek âşikâr olan ric'at alâmetleridir.

Bu plan, yani bizi esîr ve köle etmek planı nasıl tehlikeli olmasın ki İngiltere, uzun zamanlardan beri esâret hayatına bir dereceye kadar alışık olan Mısır'a istiklâl veriyor; İrlanda'ya, Hindistân'a muhtâriyet-i idâre vermek mecbûriyetine düşüyor. Fakat bu saydığım milletler, İngiltere'nin verdiği eşkâl-i idâriyyeyi yine kabûl etmeyerek mücâdelât-ı kahramâ[nâ]nelerine devâm ediyorlar. Nasıl olur da öteden beri İngilizlerin taht-ı esâretinde yaşamış olan milletler istiklâllerini kazanırken altı yüz seneden beri hür ve müstakil yaşayan bir millet yeniden herkesin boynundan zorla atmak istediği, attığı esâret halkasını, ister tav'an, ister kerhen olsun kendi boynuna takmak zilletini irtikâb edebilir? Hâşâ!..

Fakat İngiltere'nin bu tehlikeli oyuna girişmesinde kendisine cesâret-bahş olan ümîd evvelce Hindistân'da ve Mısır'da kemâl-i muvaffakıyyetle tatbîk ettiği târîhî bir planı, bir mefsedet planını yine tatbîk edebilmek zan ve ümîdidir. Bakınız bunu da îzâh edeyim: Evvelce bi'l-münâsibe demiştim ki İngiltere bugün taht-ı esâretinde bulunan milletleri kuvvetle değil, belki kullandığı hiyel ü desâis ile esîr etmiştir. Şimdi bu ciheti müsâadenizle îzâh edeceğim.

İngiltere Hindistân'a evvelâ ordu veya donanma yerine pek hîlekâr insanlardan mürekkeb bir ticâret şirketi gönderdi. Bu şirket saraylar mahâfilinde yaptığı birçok tertîbât, çevirdiği dolâblar sâyesinde birçok imtiyâzât ve arâzî elde etti. İngiltere bu vechile elde edilen ve daima tevsî' edilmekte olan arâzîye yerleşti. Bundan sonra bir yandan ufak muhârebeler, diğer taraftan da yine tezvîrât ve dolâblar sâyesinde arâzîsini tevsî' etmekte idi. Bir aralık yine aynı vechile Hindistân'a yerleşmek isteyen, fakat İngilizler kadar harîs olmayan Fransızlarla Hindistân'da muhârebeye tutuştu. Bu fırsattan istifâde edip evvelâ pek kurnaz ve harîs olan İngilizleri, sonra da Fransızları memleketten atmak için Hind pâdişâhlarından "Tipu Sâhib" Sultân Fransızlarla birleşti. İngilizler mağlûb oldular ve fenâ hâlde sıkıştılar, kuvvetle Hindistân'da barınamayacaklarını anlayan İngilizler derhâl yine tezvîr tarîkına saptılar. İstanbul'a mürâcaat edip o zamanın

vükelâsını ve onlar vâsıtasıyla pâdişâhı kandırdılar ve Tipu Sâhib Sultân'a hitâben Halîfe'den bir beyânnâme, Şeyhülislâm'dan bir fetvâ aldılar. Tipu Sâhib Sultân, Halîfe'nin evâmirine boyun eğerek Fransızlardan yüz çevirdi ve bu sefer İngilizlere yardım etti. Binnetîce İngilizler Hindistân'da muhkemce yerleştiler. Bu hâdise-i târîhiyye de gösterir ki Hindistân'ın başında bu İngiliz tâûnunun yerleşmesinde bizim gâfil vükelâmızın ve pâdişâhımızın da büyük bir hisse-i mes'ûliyyeti vardır.

İngiltere bu planı ikinci defa Mısır için kullandı ve bunda da muvaffak olup Mısır'a yerleşti. Müsâadenizle bunu da anlatayım.

İngiltere Süveyş Kanalı'nın açılmasını Hindistân için o zaman büyük bir tehlike addettiği cihetle fevkalâde muhâlefet etmişti. Bütün bu muhâlefetlere rağmen kanalın açıldığını görünce kanalı kendi idâre ve teftîşi altına almak için Mısır'ın işgâl ve istîlâsını düşünmeye başladı. Mısır'ı işgâl için bir bahâne bulmak lâzımdı. Bunun için de Hidîv'in ahlâkını, ahlâk-ı sefîhânesini pek müsâid buldu. Hidîv'e istediği kadar para istikrâzına müsâade etti, para buldu, verdi. Hidîv müdhiş bir sefâhet uğurunda bu paraları israf ve tebzîr etti. Bit-tabi' Mısır'ın hamiyetli ve fedâkâr evlâdları Hidîv'in pek mühlik olan bu harekât-ı sefîhânesini hoş görmüyor ve hazm edemiyorlardı. Bu adem-i memnûniyyet, İngiltere'ye müdâhale ve işgâl fırsatını verecek bir karışıklığı tevlîd edeceği için İngiltere memnûn oluyordu. İngiliz siyâseti, vaz'iyeti hâd bir şekle sokmak için evvelâ Mısır vatanperverlerine rehberlik eden A'râbî Bey'i iltizâm etti. Mes'elenin tarz-ı cereyânını uzun uzadıya anlatmak için maatteessüf vaktimiz müsâid değildir. **[242]** Hülâsa i'tibârıyla Mısır vatanperverleri başlarında A'râbî Paşa olduğu hâlde Hidîv'e karşı isyân ettiler. Mısır karıştı ve İngiltere'nin arzusu hâsıl oldu.

Müsâade ederseniz bundan sonra cereyân eden ve asıl bize lâzım olan vukūâtı şu elimdeki kitaptan okuyayım. Bu kitap "Abdülhamîd-i Sânî ve Saltanatı" nâmıyla Mîralay merhûm Osmân Nûrî Bey nâmında bir zât tarafından yazılıp 1327 senesinde basılmıştır. Kitabın 696'ncı sahîfesinde muharrir şöyle diyor:

"İngiliz Sefîri Lord Dö Kren birdenbire A'râbî Paşa'nın âsî olduğuna dâir taraf-ı Pâdişâhîden Mısır ahâlisine hitâben bir beyânnâme neşredilmedikçe İngiltere'nin Mısır'a asâkir-i Osmâniyye ihrâcına müsâade etmeyeceğini teblîğ ve ifâde eyledi. Bir ecnebînin böyle sâhib-i meşrûu tarafından Mısır'a asker ihrâcına mümânaata kalkışması o zaman Abdülhamîd'e bile ağır geldi. Beyânnâmeyi askerin azîmetinden sonra neşredeceği cevâbını verdi. İngiltere iddiâsında ısrâr ile fazla olarak asâkir-i Osmâniyyenin karaya ihrâcından evvel kendisiyle bir mukāvele-i askeriyye imzâ edilmesini ve bunda asâkir-i Osmâniyye'nin hudûd-ı harekâtının tahdîd olunmasını taleb etti.

Hülâsa uzun uzadıya müzâkerâttan sonra Bâb-ı Âlî, A'râbî Paşa aleyhinde bir beyânnâme neşretti. Bu beyânnâmeden 30.000 nüsha tab' ve tevzî' edildi. Emîrülmü'minîn bu beyânnâmesinde bütün müslümanlara hitâben kendisine sadâkati emrediyor ve taraf-ı Hilâfetten A'râbî Paşa aleyhinde ittihâz olunacak tedâbîre iştirâklerini taleb ediyordu. İhtimâl ki İngiltere'nin maksadı da bundan ibâret idi. Zîrâ bu beyânnâme onun elinde A'râbî Paşa'ya karşı kuvvetli bir silâh idi… ilh."

Târîh, çok defa bir tekerrürden ibârettir, derler ki pek doğrudur. Bir zamanlar evvelce anlattığım vechile Hindistân'da, sonra Mısır'da cereyân eden hâdisâtın aynı şimdi de memleketimizde ihdâs edilmek isteniliyordu.

Fakat bu kadar mühim ve tehlikeli plan nasıl ve ne zaman tatbîk edilecek? Bunun için evvelemirde pâyitahtın işgâli lâzım. Maahâzâ İstanbul işgâlinin memlekette tevlîd edeceği galeyân-ı fevkalâdenin aksülamelinden kurtulmak için esâsen aylardan beri memleketin kıyısında, bucağında nerede silâh ve cebhâne bulmuşlarsa almışlar ve imhâ etmişlerdi. Hattâ İstanbul'un işgâl-i fi'lîsine Kütahya civârında mevcûd külliyetli cebhânenin nakli hitâm bulmadan evvel başlanmamıştır. Evet İstanbul'u işgâl ederlerse bit-tabi' makām-ı Hilâfet de dâhil olduğu hâlde memleketin dimâğını avuçları içine alacaklar ve istedikleri gibi iş görecekler ve gördüreceklerdi.

Maahâzâ İstanbul'un işgâli için zâhirî bahâne bulmak lâzım. Fakat İngiliz siyâseti bunu bulmakta bit-tabi' müşkilâta uğramaz ve uğramadı da. Bir gün ortada ta'bîr-i mahsûsile fol yok yumurta yok iken Londra'da "Maraş ve Antep katliâmları!" diye bir havâdis intişâr ediyor!.. Havâdisin menbaı, o aralık Londra'da bulunan Ermeni Patriki Zaven!.. Bit-tabi' Zaven Efendi, kuvve-i kudsiyyesi(?) i'tibârıyla Maraş ve Antep havâlîsini işgâlleri altında bulunan Fransızlardan daha evvel bu katliâm havâdisini alıyor!..

İngiliz gazeteleri evvelâ katledilen Ermenilerin mikdarını 7 bin gösteriyor. Ertesi gün bu mikdar on beş bine çıkıyor, üçüncü gün elli bine çıkıyor!.. Gazetelerin gürültüsü Avâm Kamarası'na, Lordlar Kamarası'na intikāl ediyor!.. Suâller, cevâblar biri birini ta'kîb ediyor. O hâlde Türklerin bu vahşetine nihâyet vermek için hükûmet-i Osmâniyyeyi tamâmıyla avuç içine alıp yakından tazyîk icâb eder. Binâenaleyh İstanbul'un işgâli bir zarûret tahtına giriyor. Ammâ diğer taraftan Fransızlar feryâd ediyor; gazeteleri bağırıyor ve diyorlar ki: "Yahu karşı sâhildeki müttefiklerimize ne oldu? Maraş havâlî-

sinde elli bin Ermeni katledilmiş!.. Halbuki Maraş havâlîsi bizim işgālimiz altında!.. Bizim böyle bir şeyden haberimiz yok. Gerçi aramızda ufak tefek müsâdemeler oluyor. Fakat böyle vâsi' mikyâsta bir katliâm vâkı' oluyor ve biz mahall-i vak'ada ve civârında bulunuyoruz da nasıl haberimiz olmuyor?..."

Fakat İngiliz siyâseti için bu sözlerin ne kıymeti, ne ehemmiyeti olabilir? Onlar için yalan, dolan her hâlde hedeflerine vusûl lâzım!.. Esâsen İstanbul'daki me'mûrlarından başka vicdânlarını satın almış oldukları esâfil-i ricâl de işgāl için vaktin pek münâsib olduğunu bildirmiyorlar mı? Evet işgālin tâm zamanı!. Çünkü İstanbul'daki Meclis-i Millî Ferid Paşa'yı sîgaya çekmek istiyor!.. Bundan kurtulmak lâzım!. Bu da nasıl olur? Bit-tabi' İstanbul'un bir ân evvel işgāliyle!

İstanbul herkesin bildiği ve öğrendiği bir tarz-ı rezîlânede işgāl ediliyor!.. İngiliz siyâseti, işgālinin hiç olmazsa ufak bir kanla tes'îd edilmesini istiyor. Fakat ümîd ettiği mukāvemeti hiçbir tarafta göremeyince gece yarısı yataklarında uyuyan gayr-i müsellah efrâddan mürekkeb olan bir musikacı takımı uyurken boğazlanıyor!..

Ertesi gün gazetelerde görülen ve bir sûretinin her tarafa telgrafla **[243]** ta'mîm edilmiş olduğu anlaşılan imzâsız bir beyânnâme [ile] âdetâ hükûmet tarafından yapılmış gibi gösteriliyor. Zavâllı Salih Paşa kabinesinin bu beyânnâmenin kendi taraflarından değil, İngilizler tarafından tertîb ve neşr edildiğini halka anlatmak ve mes'ûliyetten teberrî etmek için gazetelere gönderdiği tavzîhnâmeyi gazeteler, İngiliz sansürünün mümânaatı karşısında yazamıyorlar!..

Hülâsa İstanbul işgāl ediliyor. Makām-ı Hilâfet esîr ediliyor, Meclis-i Millî dağıtılıyor, münevverler teb'îd ediliyor ve İngiliz uşaklarından mürekkeb bir Ferid Paşa kabinesi tekrâr işleri eline alıyor!..

Halkı iğfâl etmek ve biribirine kırdırmak için beyânnâmeler, fetvâlar yekdiğerlerini ta'kîb ediyor. O târîhte, *Daily Telegraph* gazetesinin İstanbul muhâbirinin Londra'ya gazetesine çektiği bir telgraf vaz'iyet-i hakīkıyyeyi tamâmıyla gösterdiği cihetle müsâadenizle o telgrafın tercümesini okuyayım:

13 Nisan 1920 târîhli *Daily Telegraph* gazetesinden:

"Geçen akşam Türkiye'de harb-i dâhilî başladı ve –aynı derecede ma'nîdâr bir mes'ele olmak üzere– mü'telife kuvvetleri maksadlarını istihsâl için yeni bir müttefik kazandılar. Takrîben sâat 10'da Şeyhülislâm'ın fetâvâyı ihtivâ eden beyânnâmesi resmen İngiliz ve diğer devletler âlî komiserlerine takdîm edildi. Yarım sâat sonra hükûmet tarafından matbûâta bir beyânnâme teblîğ edildi ki fevkalâde dikkate şâyândır. Bu beyânnâmenin baş tarafı 16 Mart'ta İstanbul'un işgāli üzerine Düvel-i Mü'telife komiserlerinin matbûât-ı milliyye ile neşrettikleri beyânnâmenin şekil ve mantıkına –tamâmıyla aynı diyecek derecede– yakındır.

"Çoktan beri tezâhür etmiştir ki müttefikler ancak meşrûtî usûllere şiddetle merbût ve Dâmâd Ferid Paşa gibi kuvvetli ve azimkâr bir reise mâlik olan fırka ile vâsi' mikyâsta teşrîk-i mesâî sâyesinde Anadolu'daki müz'ic hükûmete nihâyet verebilirler ve yine ancak bu sâyededir ki Sultân'ın hükûmeti, İ'tilâfiyyûn'un sulh şerâitini ahz ve kabûl edecek bir vaz'iyete girebilir.

"Eğer Dâmâd Ferid medeniyetin kuvvetleri için bu zaferi kazanabilir ve muâhedeyi kabûl[e] müntehî olan yolu – Mustafa Kemal'in pek şedîd olan azim ve îmânı karşısında düzleyebilirse, bu; bizim için en mes'ûd bir muvaffakıyet teşkîl eder. Çünkü bu muvaffakıyet müttefikleri; pek ciddî, masraflı, fevkalâde mühlik ve netîce i'tibârıyla da meşkūk olan diğer türlü tedâbîre mürâcaattan kurtarır."

Şimdi azîz kardeşlerim! Okuduğum telgrafın muhteviyâtına dikkat ettiyseniz, İngiliz siyâsetinin hedefini, vesâitini ve korkusunu lâyıkıyla anlamışsınızdır. Bununla berâber, İngiliz siyâsetinin hedefe vusûl için atmak istediği adımlardan birincisini –bizim vicdânsız ricâlimiz sâyesinde– pek kolaylıkla ve kemâl-i muvaffakıyyetle atmış olduğunu da aynen görürsünüz.

Herif Düvel-i Mü'telife'nin yeni bir müttefik kazandığını ve yeni müttefikin kendi hesâb ve menfaatlerine bir harb-i dâhilî açtıklarını kemâl-i fahr u ümîd ile anlatıyor!. Hükûmetin neşrettiği beyânnâmenin İstanbul'un işgāli günü Düvel-i Mü'telife komiserlerinin neşrettiği beyânnâmeye şekil ve mantık i'tibârıyla tamâmıyla tevâfuk ettiğini söylüyor. Şeyhülislâm'ın Anadolu evlâdlarını, dünyâ müslümanlarını iğfâl için evvelce Hindistân ve Mısır'da olduğu vechile fetvâ ısdâr ettiğini i'lân ediyor. Müttefiklerin Anadolu'da milletin hakk-ı hayâtını ve istiklâlini, nâmûs ve îmânını müdâfaa eden müz'ic hükûmete ancak ve ancak başlarında Ferid Paşa gibi bir hâin bulunan meşrûtî bir fırka ile vâsi' mikyâsta teşrîk-i mesâî sâyesinde nihâyet verebileceklerini açıkça i'tirâf ediyor ve eğer Dâmâd Ferid, medeniyetin kuvvetleri için –yani müslümanları temdîne me'mûr Ehl-i Salîb orduları için– Mustafa Kemal'in pek şedîd olan azim ve îmânı karşısında bu zaferi kazanabilir ve muâhedeyi –yani milletimizin hükümnâme-i i'dâmını– yine milletimiz tarafından kabûle müntehî yolu düzleyebilirse; bu onlar için –yani Ehl-i Salîb için– en mes'ûd bir muvaffakıyet teşkîl eder!. Pek tabîî değil mi? Çünkü bu muvaffakıyet, müttefikleri –yani Salîbiyyûnu– pek ciddî, çok masraflı, fevkalâde tehlikeli –ricâ ederim dikkat ediniz– netîce i'tibârıyla da "meşkûk" olan diğer türlü tedâbîre mürâcaattan kurtarırmış!

Herif bizi imhâ için mürâcaat edilecek diğer tedâbîrin pek ciddî, pek masraflı, fevkalâde tehlikeli olduğunu söyledikten başka netîcesinin de meşkûk olacağını i'tirâf ediyor. O hâlde böyle mühlik ve aynı zamanda netîcesi meşkûk bir işi yapmak için bit-tabi' Halîfe'ye, Şeyhülislâm'a ve nâmûssuz ricâl-i hükûmete istinâden işi bitirmek değil mi? Allâh cümlesini ve cümlemizi ıslâh eylesin. Hâin-i dîn u vatan olanları kahretsin!..

İşte ta'rîf ettiğimiz şekilde planının ilk safhasını kemâl-i muvaffakıyyetle tatbîk eden İngiliz siyâseti, muvaffakıyetini ta'kîb ediyor ve tab' edilen yüz binlerce beyânnâmeyi ve fetvâları kendi torpidolarıyla, motorbotlarıyla sevâhilimizin her noktasına çuval çuval tevzî' ediyor. Esâsen bu fetvâlar, bu beyânnâmeler daha evvel bütün âlem-i İslâm'da tevzî' **[244]** ve neşr edilmiş bulunuyor. Fakat hamden sümme hamden, ne Anadolu'da, ne de âlem-i İslâm'ın aksâm-ı sâiresinde İngiliz siyâsetinin arzusu husûl bulmuyor. Gerçi Anadolu'da bidâyeten bazı ufak tefek muvaffakıyetlere nâil oluyor zannediyor, yani külliyetli İngiliz altınlarıyla Anadolu'nun, bazı taraflarına dâhil olan hâinler bazı gâfil vatandaşlarımızı kandırarak yer yer isyân çıkartıyor!.. Fakat milletin intibâhı, azim ve îmânının şiddeti bu isyânları derhâl bastırıp az zamanda bozulmak istenilen vahdet-i milliyyeyi te'mîn ediyor.

Âlem-i İslâm'ın aksâm-ı sâiresinde bu beyânnâmelerin, bu fetvâların icrâ ettiği te'sîr bilakis mürettiblerinin aleyhine çıkıyor. Çünkü âlem-i İslâm'da husûle gelen intibâh-ı ahîr ve târîhin pek ayân bir sûrette gösterdiği iki büyük misâl herkesin gözünü açmış bulunuyor. Her tarafta kıyâmetler kopuyor, protestolar yağdırılıyor. Bu tezâhürât-ı mes'ûdeye bir misâl olmak üzere Hind Cemâat-i İslâmiyye Hey'et-i Merkeziyyesi'nin 15 Nisan 1920 târîhli beyânnâmesinin sûret-i mütercemesini okuyacağım:

"Türkiye'ye karşı bütün adâlet esâslarını ihmâl eden müttefiklerin, mütârekenâmenin Türkiye'ye müsâid olan mevâddını kasdî olarak ihlâl ettiklerini ve Şeyhülislâm'ı her türlü kavânîn-i insâniyye, ahlâkıyye ve beynelmileliyyeyi çiğnemek sûretiyle cebren makāmından uzaklaştırdıklarını öğrenen müslümanlar, büyük bir hiss-i nefret ve istikrâhla meşbû'durlar.

"Biz müttefiklerin İslâmiyet'e karşı ittihâz ettikleri tarz-ı hareket-i hasmâneyi şiddetle protesto ederiz. Çünkü her bir müslim, kavânîn-i İslâmiyye îcâbâtından olmak üzere dînini müdâfaaya mecbûrdur.

"Biz Abdullâh Efendi adlı birinin "fetvâ" nâmı altında bazı şeyler neşrettiğini büyük bir hiddet ve nefret ile öğrendik. O Abdullâh Efendi ki hakīkī şeyhülislâmın İslâm'a fevkalâde düşman olan bazı hıristiyanların tazyîkiyle makām-ı âlîsinden cebren kaldırılması üzerine yine o hıristiyanların tavsiye ve tazyîki netîcesi olarak fuzûlen o makām-ı âlîyi işgāl etmiştir. Böyle bir şeyhülislâmın beyânâtı hiçbir müslümanı hiçbir vazîfe ile bağlayamaz.

"Bu münâsebetle şunu da i'lâna mecbûruz ki Mustafa Kemal Paşa'nın etrâfına toplanan kuvvetler, ahvâl-i hâzıra tahtında yani Makām-ı Hilâfet'in müttefiklerin hakīkī ve fiilî esâreti altında bulunduğu ve Türk Meclis-i Millîsi'nin cebren dağıldığı bir zamanda ber-muktezâ-yı şerîat hakīkī ve kānûnî kuvvetler, kuvâ-yı İslâmiyye olup dîni, vatanı müdâfaaya ve makām-ı Hilâfet'i düşman işgālinden kurtarmaya me'mûrdur."

İşte İngiliz siyâsetinin âlem-i İslâm'a karşı târîhinde iki defa –yani biri Hindistân'da, diğeri Mısır'da– kemâl-i muvaffakıyyetle tatbîk ettiği plan, bu defa milletimizin azim ve îmânı ve âlem-i İslâm'ın intibâhı karşısında muvaffak olamamıştır. Bu planla İngilizlerin istihdâf ettiği gāyenin "Sevr Muâhede-i Sulhiyyesi" adını taşıyan hükümnâme-i i'dâmın tatbîkinden ibâret olduğu zannederim ki tamâmıyla anlaşılmıştır.

Muâhede-i sulhiyye denilen zulüm-nâmenin muhtevî bulunduğu bütün mevâddı tahlîl için maatteessüf vaktimiz müsâid değildir. Yalnız hülâsa i'tibârıyla şu kadarını söyleyeyim ki bu muâhedenin bir küll teşkîl eden bütün ahkâmı evvelâ elimizden birçok aksâm-ı memleketimizi aldıktan sonra gûyâ bize bırakılan ufacık bir parçayı da menâtık-ı nüfûza ayırıyor. O ufak parçacıkta bile hür bir millet, müstakil bir devlet sıfatıyla yaşamaktan, icrâ-yı hükûmetten bizi men' ediyor. Hülâsa bize bırakılmak istenilen ufak parçada müstakil bir İslâm devleti vaz'iyetinden tamâmıyla çıkarılıyoruz. Halbuki müstakil bir İslâm hükûmeti olmadıkça bekā-yı İslâm da mümkün değildir. Çünkü bekā-yı İslâm'ın şerâit-ı zarûriyyesinden olan sedd-i sügūr (yani hudûdları kapamak) techîz-i cüyûş (yani din ve memleketi müdâfaa için icâb ettiği kadar asker toplamak) ve tenfîz-i ahkâm ve kazânın hepsini bu muâhede ortadan kaldırıyor. Çünkü muâhedenin bir maddesi, silâh altına alabileceğimiz askeri ihtiyâcımıza göre değil, nihâyet 15.000 nefer olmak üzere tahdîd ediyor. Âsâyiş-i dâhilîyi muhâfaza edecek jandarma kıtaâtı ecnebî zâbitler idâresine veya teftîş altına veriliyor. Diğer madde adliyemizi ıslâh ve kavânîn tedvîni hakkını yalnız bizim dâhil olmadığımız beynelmilel bir komisyona veriyor. Yani mahkemelerimiz esâsât-ı şer'iyyeye göre değil ancak beynelmilel bir komisyonun tedvîn edeceği kavânîne göre iş görecek! Neûzü billâh!.. Diğer bir madde Makām-ı Hilâfet'in ehl-i İslâm üzerindeki velâyet-i âmmesini, nüfûz-ı ma'nevîsini lağv ediyor!..

Bu şerâite göre bekā-yı Hilâfet ve bekā-yı İslâm imkânı var mıdır? Ricâ ederim söyleyiniz!..

Dahası var. Mâliyemiz de ecnebîlerin elinde. Biz köleler gibi çalışacağız. Semerât-ı mesâîmizi onlar alacak ve istedikleri gibi sarf edecekler. Bundan başka, kapitülasyon denilen ve bizim terakkīmiz için şimdiye kadar başlıca ayakbağı olan uhûd-i atîkadan şimden sonra Yunanlılar ve sâireden başka yeni teşekkül eden Ermeni hükûmeti gibi hükûmetlerin tebaası da istifâde edecek!.. Bunun ne demek olduğunu biliyor musunuz? Yani içimizde yaşayan Rumlar Yunan tâbiiyetine, Ermeniler Ermenistân hükûmeti **[245]** tâbiiyetine, Yahudiler diğer bir hükûmet tâbiiyetine muâhede mûcebince kolaylıkla girecekler. Sonra uhûd-i atîkadan istifâde sûretiyle ne vergi verecekler, ne de bizim mahkemelerde muhâkeme edilecekler!.. Yani biz çalışacağız. Onlar her türlü kayddan âzâde yaşayacaklar, zengin olacaklar!.. Onlar efendi, biz uşak olacağız!.. Allâh göstermesin…

Fakat sillenin en acı noktası böyle bir muâhedeyi o zamanki İstanbul hükûmetinin bilâ-tereddüd imzâlamak denâetini irtikâb etmesidir!..

İşte Anadolu böyle bir muâhedenin tatbîkine karşı isyân etti. Anadolu kahramanlarının mukāvemet-i kahramânânesi, İngiliz siyâsetinin Hilâfet kuvvetiyle Anadolu dâhilinde ve âlem-i İslâm'da çevirmek istediği dolâbların İstanbul'daki rezîl vâsıtalarının bütün gayret ve hırsına rağmen döndürülememesi, düşmanlarımızı evvelce hiçbir noktasına dokunmanın imkânı olmadığını i'lân ettikleri Sevr Muâhede-i Sulhiyyesi'nin ta'dîli esbâbını müzâkere için murahhaslarımızı Londra'ya da'vete mecbûr etti. İşte bu da'vet, hakk-ı hayât ve istiklâli uğurunda çalışan Anadolu evlâdları için ilk merhale-i muvaffakıyyet, düşmanlarımız için de elîm bir ric'at teşkîl etmiştir.

Esâsen evvelce de söylediğimiz vechile bu muâhede sırf İngiliz tertîbi olup Fransız ve İtalyan murahhaslarına cebren kabûl ettirilmiş olduğu için bu sefer, İngilizlerin müttefikleri olan Fransızlar ve İtalyanlar bile hakkımızı teslîm ediyor ve muâhedenin ta'dîlini musırran taleb ediyorlardı.

Fakat İngiliz seciyesinde yine kendi iddiâlarınca mevcûd olan "buldog" köylü inâdı; bu sefer muâhede-i sulhiyyenin tatbîki vazîfesini Yunan ordusuna tahmîl etti.

Demek ki bugün Sakarya vâdîsinde asırlardan beri devâm eden Ehl-i Salîb muhâcemâtının mâ-ba'di olmak üzere devâm eden mücâdele yaşamak hakkımızı, istiklâlimizi, dînimizi, ırz ve nâmûsumuzu, hülâsa bizim tamâmıyla imhâmızı istihdâf ediyor; o hâlde acaba bidâyette naklettiğim âyât-ı kerîmenin ahkâm-ı celîlesine canla, başla ittibâın vakt-i merhûnu daha gelmedi mi!?..

Şimdi söylediklerimizi bir hülâsa edelim: Biz düşmanlarımızın asırlardan beri bizim hakkımızda tasarladıkları ve Harb-i Umûmî'den sonra tahassül eden vaz'iyet üzerine zamân-ı tatbîkı artık geldiği kanâatinde bulundukları muâhede-nâmeyi tanımadık, kabûl etmedik. Nasıl tanır ve kabûl edebilirdik ki biraz evvel îzâh ettiğim vechile bu muâhede-nâme bir muâhede değil, ancak bizim maddî ve ma'nevî mevcûdiyetimize hâtime çekmek için iblîsâne bir şekilde tertîb edilmiş bir hüküm-nâme-i i'dâm idi. Düşmanlarımız bu muâhede-nâmeyi tatbîk için iki çâreye, iki tedbîre mürâcaat ettiler. Biri evvelâ pâyitahtımızı işgāl ve Makām-ı Hilâfet'i esîr etmek, sonra o makām-ı mukaddesi âlet ittihâz ederek aramıza nifâk u şikāk tohumları ekmek, bizi biribirimize boğdurmak ve bu vechile tamâmıyla zaîf düşürmek; bir yandan da yine bizim aramızdan para veya sâir vesâit ile elde edecekleri vicdânsızların delâletiyle bizi her türlü vesâit-i müdâfaa ve mukāvemetten mahrûm etmek. Bundan sonrası kolay!.. Öyle ya!.. Dâhilî iğtişâşât ve nifâk ile vahdeti parçalanmış, elinden her türlü esbâb-ı müdâfaa ve mukāvemeti alınmış bir millete istenilen şekilde bir muâhedeyi kabûl ettirmekten, o milletin boynuna esâret zincirini takmaktan kolay dünyâda daha ne olabilir?!.

Fakat hamd olsun, milletin uyanıklığı ve fedâkârlığı; hepinizin bildiğiniz vechile düşmanın bu mehînâne olan emel-i şenîini kırdı, hesâbât-ı iblîsânesini altüst etti. Gösterdiğimiz mukāvemetin, ciddî sûrette ibrâz ettiğimiz âsâr-ı azm ü fedâkârînin mehâbeti karşısında düşmanlarımızdan bazıları muâhedenin ta'dîli icâb ettiğini iddiâya mecbûr oldular. Fakat düşmanlarımız içinde anûd ve şarkta en fazla menfaati olan İngilizler, ikinci bir çâreyi de tecrübe etmeden hakkı kabûl cihetine yanaşmadılar.

İngiliz siyâsetinin tecrübe etmek istediği bu ikinci çâre de esâsen hayâl-perest bir millet olan Yunanlıları icrâ vâsıtası makāmında kullanmak ve Yunan ordusu vâsıtasıyla muâhedeyi bize cebren kabûl ettirmek idi.

İngiliz siyâseti, Harb-i Umûmî'de yorulmamış olan Yunan ordusundan pek çok şeyler bekliyordu.

Halbuki siz bu Yunan ordusunu pek iyi tanırsınız! Haniya bir zamanlar babanızın, amucanızın veya büyük birâderlerinizin Milona Geçidi'nde, Tesalya ve Dömeke ovalarında tilki koğalar gibi koğaladıkları bir Yunan sürüsü yok mu idi?. İşte o sürü, bugün bizim ile harb eden ordudur!.

Nasıl olur da koskoca bir millet böyle mâhiyeti ma'lûm bir ordu karşısında âciz ve şaşkın bir hâlde kalabilir?

Nasıl olur da dünyânın en hür bir milleti böyle en denî insanlardan mürekkeb bir ordu tarafından esîr edilebilir?

Hayır dindaşlarım!.. Milletin birçok mahrûmiyet içinde yeni **[246]** baştan tertîb ve tanzîm ettiği kahraman ordu, mücâhidîn-i İslâmiyye şu dakîkada vazîfe-i

mücâhedesini hakîkî bir İslâm askeri vaz'iyetiyle îfâ ediyor. Şu ânda vatanın harîm-i ismetini lekelemek isteyen mülevves ayaklarını ve o ayakları idâre eden kafaları kırmakla meşgûl bulunuyor.!

Fakat arada, maatteessüf mevcûd olan bir farkı nazar-ı dikkatinize arz etmek isterim. Bu fark da bugün hemen bütün hıristiyan âleminin maddeten ve ma'nen Yunanlılara müzâhir bulunması, bizim de evvelâ Allâh'tan sonra da kendi kuvvetimizden, azmimizden başka zahîrimiz olmamasıdır. Yunanlılar evvelce söylediğim gibi asırlardan beri devâm eden muhâcemât-ı Salîbiyyeyi Hıristiyanlık lehine netîcelendirmek istiyor. Biz de yine asırlardan beri devâm eden müdâfaa-i mukaddesemize yani müdâfaa-i İslâmiyyet'e devâm ediyoruz. Bu müdâfaa-i mukaddeseyi hüsn-i netîceye iktirân ettirmek ise hepimiz için bir farîza-i dîniyyedir. Meselâ son günlerde silâh derci ve sâir husûsât için bazı emir-nâmeler gelmiştir. Bu emir-nâmelerin mukteziyâtına tevfîk-ı hareket etmek her müslümanın boynuna borçtur. Çünkü bu emir-nâmelerin istihdâf ettiği gâyenin yani istihzârâtın tamâmıyla elde edilmesidir ki bizi Yunanlılara köle olmaktan kurtaracaktır.

Şimdi asıl maksadımıza gelelim: Evvelce okuduğum âyât-ı kerîmeden birinde Cenâb-ı Hakk'ın "Düşmanların esâreti altında bulunan erkek, kadın ve çocukları kurtarmak için cihâd ediniz." buyurduğunu îzâh etmiştim. Düşününüz bugün Yunanlıların pâ-yı şenâati altında inleyen, birçok mezâlim ve i'tisâfâta dûçâr olan ne kadar çok dindaşımız mevcûddur.

Maatteessüf bugün İzmirimiz, Bursamız, Balıkesirimiz, Karahisar, Kütahya hattâ Eskişehirimiz Yunanlıların işgâli altında bulunuyor. Bir kere düşünelim!.. Bu yerlerde sâkin nice yüz bin hemşîremiz, analarımız, kardeşlerimiz, boyunlarını bükmüş, kendilerini Yunanlıların zincîr-i esâretinden tahlîs edecek, pâ-yı şenâatleri altından kaldırıp kurtaracak mücâhidîn kitlelerinin vürûduna intizâr etmektedir.

Bu zavâllılar emîn olunuz ki ufukta beliren her bulut parçasını gördükçe kendilerini zulümden, işkenceden, esâretten kurtarmaya gelen mücâhidîn-i İslâmiyyenin atları ayağı altından kalkan toz bulutları zannederek ne kadar seviniyorlar!.. Yüz binlerce, hattâ milyonlarca dindaşlarımız böyle bir vaz'-ı elîm içinde inler, kıvranırkan bu gibilerini kurtarmak üzere cihâdı emreden Cenâb-ı Hakk'ın evâmir-i celîlesini îfâya müsâraat zamanı acaba daha gelmedi mi? Âh dindaşlarım bu zaman geldi ve hattâ geçti bile!.. Bizim için artık nefsimizle, mâlımızla, hülâsa her şeyimizle cihâd ederek düşmanı mübârek topraklarımızdan koğmak, esâret altında inleyen kardeşlerimizi kurtarmak zamanı çoktan gelip geçmiştir!..

Binâenaleyh bugün hepimiz emr-i cihâd ile mükellefiz!. Emr-i ilâhî bu merkezdedir. Unutmayalım ki bizler asırlardan beri Hazret-i Peygamber'in mübârek bayrağını her türlü mehâlike karşı omuzumuzda taşıdık. Dîn-i İslâm'ı bugüne kadar kanımızla, malımızla, canımızla, hülâsa her şeyimizle müdâfaa ettik. Pek haklı olarak "alemdâr-ı İslâm" nâmını aldık.

Her hâlde bizler yine bu mübârek sancağı kemâl-i şerefle omuzlarımızda taşımak ve mukaddes dînimizi müdâfaa ve taht-ı esârette bulunan kardeşlerimizi kurtarmak husûsunda evâmir-i ilâhiyyeye imtisâlen son nefesimize kadar mücâhedeye devâm edeceğiz!..

Unutmayınız ve hiçbir dakîka hâtırınızdan çıkarmayınız ki maâzallâhi teâlâ bu kere mağlûb olacak olursak ne mâlınız bir para edecek, ne de evlâdlarınıza sâhib olabileceksiniz. Mâl ve evlâd ne demek? Allâh göstermesin, dîninizi, nâmûsunuzu hülâsa maddî ve ma'nevî bütün varlığınızı gâib etmiş olacaksınız. Daha açık bir ifâde ile Petro'nun, Hıristo'nun kölesi olacaksınız!.. (Fekalâde müteessir olan cemâat ağlıyordu)…

Ey cemâat-i müslimîn!.. Biliyorum ki tasvîr ettiğim hâlden müteessir oldunuz, fakat müteessir olmak, ağlamak fayda vermez… Haydi cihâda!"

Sebîlürreşâd

(Müslümanlarca bilinmesi elzem pek çok hakāyıkı muhtevî olan bu mühim hitâbenin bütün İslâm icti-mâ'gâhlarında halka teblîğ ve tefhîmine, gazeteler ve risâlelerle neşr u ta'mîmine himmet ve delâlette bulunmak, millet rehberlerinin en mütehattim vazîfesidir.)

Kāri'lerimize

Kayseri'ye seyâhat dolayısıyla *Sebîlürreşâd*'ın intişârı bir müddet teehhur etmiştir. Bir hâtıra olmak üzere bu nüshayı Kayseri'de neşrediyoruz. Zarûrî olarak birkaç hafta fâsıladan sonra inşâallâh yine Ankara'da neşrine devâm edilecektir. Mektupların ve abone bedelâtının doğrudan doğruya Ankara'da *Sebîlürreşâd* idârehânesine gönderilmesi ricâ olunur.

Sebîlürreşâd'a ilk nüshasından i'tibâren altı aylık abone olanların müddeti 489'da hitâm buluyor. Ma'lûm olduğu üzere abone bedeli peşindir. İrsâlâtın devâmını arzu eden zevâtın şu birkaç hafta zarfında abone bedelâtını göndermeleri icâb eder.

489'uncu nüsha kısmen tab' edilmişse de burada mevcûd olmadığından abonelere gönderilememiştir; bilâhare gönderilecektir.

Kayseri Livâ Matbaası'nda Tab' Olunmuştur.

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (275), altı aylığı (150)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruşdur,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne
Ankara'da
Hacı Bayram Veli Caddesinde

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

İhtârât
Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bullunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

(Dînî, ictimâî, ilmî, edebî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir)

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

10 Aralık 1921 | 10 Rebîu'l-âhir 1340 | Cumartesi | 10 Kânûnievvel 1337 | Cild: 19 - Aded: 491

CÂMİA-i İSLÂMİYYE : MA'NÂSI ve HUDÛDU

Câmia-i İslâmiyye şark ve garb âleminde bulunan müslümanlar arasında uhuvvet ve teâvün esâslarına müstenid bir râbıta bulunması, kavânîn-i İslâmiyyenin ta'yîn ettiği kuyûd ve şerâit dâiresinde bütün müslümanlar bir âheng-i vahdet te'sîs ederek birinin dûçâr olduğu müşkilât ile mücâdele husûsunda diğerlerinin de kendine zahîr ve mededkâr olması demektir.

İslâm'ın vaz' ettiği ictimâî düstûrlar gerek ferd, gerek cemâat i'tibârıyla bütün müslümanlara, başkalarının tecâvüzüne hedef olacak her birine imdâd ve muâvenet husûsunda hakîkî bir azm ü gayret göstermeyi vazîfe kılmış; bunda aralarındaki memleket, cinsiyet farklarını aslâ nazar-ı i'tibâra almamıştır. Nitekim bir vatan evlâdı diğer vatandaşlarına karşı aynı his ve vazîfe ile mükelleftir. Şu hâle nazaran câmia-i İslâmiyye ile câmia-i vataniyye ve câmia-i cinsiyye arasında ilel ve esbâb i'tibârıyla mugâyeret olsa da gâye i'tibârıyla mümâselet-i tâmme vardır. Çünkü birincinin menşei akîdede ittihâddır. Akîde ise muhtelif kitlelerin biribirleriyle anlaşıp birleşmeleri husûsunda başlıca birer âmil olan âdâb ve âdât, efkâr ve temâyülât gibi şeylerde vahdeti te'mîn eder. Diğerlerinden birinin esâsı vatan, diğerlerinin esâsı ise cinsiyet ittihâdıdır.

Her hâlde bu mebhaste münâkaşa olmayan bir hakîkat vardır ki o da mevzû'-ı bahs olan câmialardan herhangi birinin te'mîn edeceği fevâidin muhîtinin vüs'atiyle mütenâsib olmasıdır.

Çünkü bir câmianın muhîtinde mevcûd olan bir derece vüs'at tabîîdir ki ebnâ-yı beşerin yekdiğere takarrubuna bir rütbe hâil olacak bir fâsıla ve mâniayı izâle eder. Bundan istihsâl edilen netîceye nazaran meselâ Cermanlık câmiası bu kavmiyeti teşkîl eden anâsırın dağılmasından ve Prusya, Bavyera, Saksonya ve sâire gibi birtakım cemâaatlere inkısâm etmesinden elbette hayırlıdır. Evet bu anâsır münâzaât-ı dâhiliyyeyi bertaraf ederek onun yerine seviye-i medeniyyelerini yükseltmek, maârif ve kemâlât-ı kavmiyyelerini âleme neşr u ifâza için elbirliğiyle çalışmak düstûrunu ikâme ettiler de o sâyede ilim, fen, san'at nâmına kavmiyetlerinin ibdâ' etmiş olduğu hârikaları enzâr-ı âleme teşmîl ile bedâyi'-i dehâ ve kiyâsetlerinden beşeriyeti müstefîd etmeye muvaffak oldular.

Bu mes'ele hakkında uzun uzadı söz söylemeyi zâid görüyoruz. Çünkü hemen hemen bedâhet derecesine varmıştır ki câmialardan herhangi birinin sâhası ne derece vâsi' olursa olsun gerek ah[â]lî gerek sâirleri hakkında te'mîn edeceği fevâid o derece âmm u şâmil olur. Meğer ki alâkadârları hukûk-ı gayra teaddî gibi bir gâye ta'kîb etmekte bulunmuş olsun. O zaman şübhe yoktur ki böyle bir câmia, muhîtinin genişliği nisbetinde hâriçte kalanların **[248]** zararına hizmet eder ve anâsır-ı hâriciyyeye ellerinden geldiği kadar böyle bir câmianın tessüsünü akîm bırakacak esbâba tevessül bir hak ve vazîfe hükmüne girer.

Câmia-i İslâmiyyeye gelince; bunun esâs ve mâhiyetine bir nazar-ı tedkîk atfedenler vehleten anlarlar ki onun ta'kîb ettiği gâye anâsır-ı İslâmiyye arasında asabiyet, cinsiyet, memleket farklarından mütevellid

hissiyât-ı mütehâlifeyi ortadan kaldırarak âlem-i İslâm'ı bu gibi ihtilâfâtın mîrâs-ı şeâmeti olan nizâ' ve lâkaydî felâketlerinden kurtarmaktır ve tafsîlâtı aşağıda geleceği vechile dâire-i fevz ü felâhına dâhil olanları himâye ve müdâfaadan başka beslediği bir emel yoktur. Arab kavmi havza-i İslâm'a dâhil oluncaya kadar yekdiğerine yan bakan, aralarında meveddet ve samîmiyet râbıtası bulunmayan bir takım kabâilden ibâret idi. Gün geçmezdi ki bir kabîle en âdî bir vesîle ile diğer kabîle üzerine akın etmesin. Aralarında zuhûra gelen bir muhârebe yıllarca sürer giderdi. Muhârebât-ı dâhiliyyenin böyle biribirini vely etmesinden, sonra da her muhârebenin senelerce temâdîsinden bîzâr olan kabâil-i Arab senenin altı ayını eşhür-i hurum addetmeyi bir kānûn-ı millî olarak kabûle mecbûr olmuşlardı. Çünkü böyle bir kuvve-i zâcire olmadıkça kalblerini doldurup taşmış olan asabiyet hisleri harb u darb temâyülâtından ferâgat etmelerine aslâ imkân bırakmıyordu. Bu gibi şerâit-ı ictimâiyye içerisinde tabîîdir ki bu kavmin câhiliyet devri azîm bir hercümerc içinde geçti, beşeriyet bunların mevcûdiyetlerinden hiçbir şey istifâde edemedi. İslâm gelince bütün insanları cins, levn, memleket farkı gözetmeksizin bir câmia ile birleşmeye da'vet etti; bu da'vetin feyz-ı kudsiyyeti kalblerinin tâ a'mâkına kadar sereyân etmiş olan Arab kavminde bir hâl-i dîger tecellî ediverdi. Kabâil arasındaki ihtilâf uhuvvet ve samîmiyete, kalblerdeki münâferet üns ü ülfete tahavvül etti. Dînin zülâl-i feyzi zamâirdeki levs-i hıkd ü kîni yıkayıp temizledi. Yekdiğerinin girîbân-ı hayâtından el çekmiş olan o cemâatler artık müfekkirlere o eski âlemden bütün bütün başka sâhalarda cevelângâh aramaya başladılar. Bu inkılâb-ı ictimâînin verdiği netîce şu oldu ki aynı kimseler saltanat-ı İslâmiyyenin kavâid-i haşmetini ebed-karîn denecek bir sûrette teşyîd, medeniyet-i celîle-i İslâmiyyeyi kâinâta teşhîr etmeye muvaffak oldular. O medeniyet ki mihr-i ikbâli hıtta-i Arabiyye âfâkından tulû' eder etmez bütün âlemi nûrlara boğmuş, lemeât-ı kudsiyyeti Arabı, gayr-i Arabı bütün ebnâ-yı beşere bir meş'al-i hidâyet vazîfesi görmüştür.

İslâm'ın vaz' ettiği kavânîn-i ictimâiyye yalnız hâl-i ihtilâfta bulunan Arab kabâili mâbeynini te'lîf ve mevcûd olan esbâb-ı nizâ' ve husûmeti izâle ile iktifâ etmemiş, belki Arablarla akvâm-ı sâire arasında hattâ İranlılar, Mısırlılar, Hindliler gibi dâhil-i dâire-i İslâm olan her kavmin kendi aralarında kadîmen mevcûd olan kîn ve husûmetleri de esâsından söküp atmıştır.

Eğer o zamanlar vesâit-ı tefâhüm bugün olduğu kadar mükemmel olsa, bir de câmia-i İslâmiyyet'e da'vet vazîfesini deruhde edenler enzâr-ı halkta mes'eleyi başka bir şekl ü sîmâda tecellî ettirecek derecede işi çığırından çıkarmak hatâsına düşmese idi, mâzîde o derece kan dökülmez, münâsebât-ı beşeriyye bugünkünden çok fazla sâf ve nezîh bir mecrâ ta'kīb eder idi. Ne fayda ki ümmetlerin bugünkü vaz' u şekliyle temâs ve ihtilât edebilmelerinin o zaman için fevkalâde müşkil olması, neşr-i efkâr kazıyyesinin hemen hemen müteazzir bulunması câmia-i İslâmiyyeye da'vet vazîfesinin rûhunu muğlak ve mübhem bırakmış, kuvâ-yı muhayyilenin işe istediği tarzda bir şekil ve sûret vermesi imkânını hâzırlamıştır. Evet, âlem-i İslâm hâricinde bulunanlar zannediyorlardı ki müslümanların başlıca emelleri milliyetleri hâricindekilere zorla kendi i'tikādlarını kabûl ettirmek, yekdiğerini ictimâa da'vetten maksadları bu sâyede teşkîl edecekleri metîn ve esâslı bu kuvveti dindaşlarının gayrilere karşı gāretgerlikte isti'mâl etmektir. Hakīkat-i hâlde ise İslâm'a da'vetin hedefi bütün insanlar arasında mu'tekadâtta ittihâd esâsına müstenid umûmî bir uhuvvet te'sîs etmek, câmia-i İslâmiyyeye da'vetin rûhu ise müslümanları bilâd, ecnâs ve elvân i'tibârıyla aralarında tehâlüf mevcûd olsa da tecâvüzât-ı hâriciyyeye karşı yekdiğere imdâd ve muâvenete müheyyâ bir hâle getirmekten ibârettir.

Kavânîn-i İslâmiyyenin gayra teaddîyi sarâhaten tahrîm etmiş olduğuna (وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ)[1] , (فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ)[2] âyet-i kerîmeleri şâhiddir. Hele (فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ...)[3] âyet-i kerîmesinin baş tarafı İslâm'da mukātelenin yalnız müdâfaa hâlinde meşrûiyetini sarâhaten bildiriyor, sonu bu maksadla ihtiyâr edilecek mukāteleyi ve tecâvüz-i vâkıı def' ve düşmandan gelebilecek tehlikeleri izâle ile istihsâl-i emniyyet gāyesine hasr etmeyi tavsiye ediyor. Alt tarafında erbâb-ı harb ü kıtâle Cenâb-ı Hakk'ın rızâ ve hoşnûdîsini hedef-i hareket ittihâz etmek ve bu ümniyeye muhâlif hâlâta cür'et husûsunda O'ndan korkmaları lüzûmu ihtâr, muvaffakıyet ve rızâ-yı Bârî'ye mazhariyetin bu iki vecîbeye **[249]** riâyete vâbeste olduğu beyân buyuruluyor.

İslâm daima âlemde sulh u sükûnun hükümrân olması, beşeriyetin ni'met-i müsâlemetten müstefîd olarak âsûde bir hayat geçirmesi gibi gāyet ulvî bir gāye ta'kīb etmektedir. Onun her zaman için müslümanlarla ümem-i sâire arasındaki münâsebâtın vidâd ü müsâlemet esâsına müstenid olmasını hedef-i siyâset ittihâz ettiğini şu âyet-i kerîme pek güzel isbât eder: (لَا يَنْهٰيكُمُ اللهُ...)[4]

İşte kavânîn-i İslâmiyyenin bize ta'lîm ve telkīn ettiği câmia-i İslâmiy-

---

[1] Bakara Sûresi, 2/ 190.
[2] Bakara Sûresi, 2/ 193.
[3] Bakara Sûresi, 2/ 194.
[4] Mümtehıne Sûresi, 60/8.

yenin mâhiyeti bundan ibâret olup buna sırf tedâfüî bir maksadla tevessülün hikmet-i meşrûiyyeti de ânifen îzâh edilen esbâb-ı ictimâiyyede mündemicdir. Ancak bu râbıtanın te'yîd ve takviyesini derece-i vücûba îsâl edecek daha birtakım sebebler var ki menşe'lerini ümem-i İslâmiyyenin bugünkü hâl ve mevki'-i siyâsîlerinde aramak icâb eder.

Harîta-i âleme umûmî bir nazar atfedecek olursak küre-i arzın tam vasatında Bahr-i Muhît-ı Atlasîden Bahr-i Muhît-ı Hindîye kadar imtidâd eden gāyet vâsi' bir sâha görürüz ki kısm-ı a'zamını mikdarları gāyet kesîf ümem-i İslâmiyye işgāl etmektedir. Servet-i tabîiyyeden derece-i nasîblerini tedkīk edersek anlarız ki bu yerler nüfûsunun kesreti, maâdinin mebzûliyeti i'tibârıyla hakīkaten zengin oldukları gibi iktisâd nokta-i nazarından da her türlü vesâil-i tabîiyye-i serveti câmi'dirler. Bununla berâber sekenesinin birçoğunun şerâit-i siyâsiyye i'tibârıyla hâl ve mevki'leri câlib-i hüzn ü esef olduğu gibi birçoğunun da çekmekte oldukları derd ve ihtiyâc yürekleri parçalayacak bir merkezdedir.

Ecnebî devletlerin kabza-i hâkimiyye[ti]nde bulunan müslümanların hâl-i perîşânını gören, bu insâfsız emperyalistlerin âlem-i İslâm hakkında ne şenî' fikirler beslemekte olduklarını düşünen her ferd, müslümanların el-yevm bulundukları teşettütten kendilerini kurtaracak, müttehid bir gāye ve maksad etrâfında toplanmalarını te'mîn edecek bir râbıtaya şiddetle muhtâc olduklarına bedâheten hükmeder. Ancak bu râbıtanın te'mîn edeceği ittihâd sâyesindedir ki onlar şahıslarını esîr, can ve mâllarını mübâh addetmeyi nâ-kābil-i inhirâf bir hedef-i siyâset ittihâz etmiş olan bu düşmanlarla mücâdele kuvvet ve kudretini nefislerinde hissedebilirler. O zâlim emperyalistler milyonlarla müslümanları, mikdarlarını hiç hesâba katmaksızın türlü türlü işkenceler altında ezip duruyor, lâyık görmedikleri zillet ve hakāret kalmıyor.

Fakat acaba o muazzam müslüman kitleleri bu hakāret ve zilletlere daha ne kadar tahammül edeceklerdir? Bir bir başlayan hareketler pek a'lâ göstermektedir ki müslümanların şehâmet-i fıtriyyeleri, hakāretle satılığa çıkarılan bir köle menzilesine indirilmiş olmak zilletini hazm edebilmek derecesinden çok âlîdir. Hiç şübhe yoktur ki müslümanlar satvet-i rûzgârın bile bi'l-külliyye mahv u izâle-i âsârına kudretyâb olamadığı kadîm bir hamâset ve şehâmetin, ulvî bir mecd ü şerefin hakīkī vârisleridir.

Evet müslümanların asırlardan beri çekme[k]te oldukları felâketler, giriftâr oldukları siyâsî ve iktisâdî sefâletler kendilerine ahvâl-i ictimâiyyelerini ıslâh ve tanzîm, sâir ebnâyı beşerin hâiz oldukları hukūk-ı mukaddeseden istifâde edebilmek için aralarında esâslı bir ittihâd ve tesânüd husûle getirmenin zarûrî bir keyfiyet olduğu fikrini ilhâm etmiş, lehü'l-hamd bu yolda hareketler de başlamıştır.

İşte câmia-i İslâmiyye ve bundan maksûd olan gāye bunlardan ibârettir. Beyânât-ı vâkıadan anlaşılıyor ki câmia-i İslâmiyyeye da'vet sekene-i arzdan büyük bir kısmını ıslâhât talebiyle aralarında bir tezâmun husûle getirmek, benî-nev'lerinden bir kısmın terfîh-i hâlleri için teâvün ve tenâsura da'vetten başka bir gāye istihdâf etmemektedir.

Böyle sâf ve ulvî bir maksada istinâd eden bir da'veti, insâftan ayrılmamak şartıyla, bütün âlemin son derece hüsn-i telakkī etmesi, hayırlı netîceler vermesine elden geldiği kadar çalışarak alt tarafında bütün beşeriyetin bu cereyândan menâfi'-i âliyye istihsâl edeceğine kāni' olması icâb eder. Çünkü âlemde bir kısım halkın terakkīsi diğerlerinin de ondan istifâdelerini istilzâm eder. Terakkıyât-ı ümemden kuşkulanan varsa halkı esâret-i siyâsiyyeleri altında tutmak, o bîçârelerin gerek memleketlerinin mahsûlât-ı tabîiyyesinden, gerek mesâî-i sınâiyyelerinden istifâdeyi kendilerine hasr etmek isteyen zâlimlerdir.

[250] *Sebîlürreşâd*

Cerîde-i İslâmiyyesine

Müdîr Beyefendi

Cum'a günkü *Yenigün*'de Yûnus Nâdî imzâsıyla bir başmakāle gördüm ki içinde şu fıkralar vardı:

"Âmme-i İslâm'ın müdâfaa-i hukūku yolundaki âmiyâne ve avâmpesendâne sözlere gelince…. Bu türlü mâlihulyâlar ve onlara müstenid sergüzeştlere nihâyet vermek isteyen….. Türk, İslâm'ı müdâfaa ve imparatorluğu idâme etmek için mübârek kanını lüzûmundan fazla akıtarak târîhî vazîfesini îfâ etmiştir. Yalnız Osmânlılık devri yedi asır süren bin bu kadar senelik târîhî bir mâcerâdan sonra Türk kendine geliyor…"

Bendeniz yine Yûnus Nâdî imzâsıyla *Tasfîr-i Efkâr* gazetesinin 1314 numaralı nüshasında vaktiyle şu makāleyi görmüştüm:

"İttihâd-ı İslâm"

Dün telaffuzu siyâseten mahzûr sayılan bu İslâm düstûru bugün harb ve sulh siyâsetimizin üssü'l-esâsı olup çıkmıştır.

Bugün hepimiz hançerelerimizin kuvveti yettiği kadar müslümanların ittihâdını bağırıyoruz. Dün ile bugün arasında ne kadar azîm tahavvül, âdetâ bir inkılâb!

Bu ittihâdı i'lân ve te'mîn etmek için pek çok bağırmak, pek çok çalışıp çabalamak vazîfemizdir. Yani bütün İslâm ümmeti, bunu her şek ve tereddüdün fevkında olarak amîk

bir îmân ve i'tikād ile böyle biliyoruz. Zâten artık başka türlü düşünmeye zerre kadar ihtimâl kalmış mıdır?

İslâm'ın ittihâdı, müslümanların en esâslı ve belki yegâne istinâdgâhıdır. Birleşin ey müslümanlar, dînînizin ve varlığınızın ezelî ve ebedî düşmanlarına karşı birlikle karşı koyun. Onlara Allâh'ın birliğinde birleşen kendi birliğinizle hücûm edin. Ancak böyle yapabildi[ği]niz takdîrdedir ki nusret sizin, necât ve i'tilâ sizindir ve gözlerimizden sevinç yaşları aktığı hâlde görüyoruz ki siz bu hakîkatleri hep anlamışsınız. Taraf taraf birlik bayrakları altında toplanarak Müslümanlığın ezelî ve ebedî düşmanlarına karşı saldırmaya başlamış bulunuyorsunuz. Böylece arş ileri.. Fevz ü felâh sizindir.!..

Hakk'ın kelâmı olan mukaddes kitabımız bize bu ulvî hakîkati çoktan söylemiş idi. Fakat nasıl bilmiyoruz, gālibâ zamanın idrâk ve vicdânı tağlît eden dalâlet-nümâ te'sîrleri ile biz o hakîkatleri dilimizle söylesek de vicdânımızla his ve ihâta edebilmekten uzak kalır olmuş idik. Bizim şu dalâlet ve perîşânımıza düşmanlarımızın tazyîk ve ifnâ siyâsetleri de inzimâm ederek ezildikçe ezilmiş, dağıldıkça dağılmış idik.

Yine zaman ile omuzlarımıza binen bu felâket yüklerinin ağırlığı altında İslâm'ın –âh o pek ihmâl ettiğimiz– ulvî esâslarını daha şeffâf ve nûrânî bir manzara hâlinde görüp anlamaya başlamış idik. Fakat felâket gittikçe belimizi büken mütezâyid sikletlerin altında o nûrânî manzaralara doğru kalkınmak ve kavuşmak ne kadar güç olmuş idi.

Azîz ve Zü'ntikām olan Allâh hiç olmaz zannolunan şeylere vücûd imkânı bahş ve ihsân buyurdu. Önümüze kendimizi kurtaracak şehrâh açıldı: İşte bu şehrâh her müslümanın cihâd için koşacağı, varını yoğunu fedâ etmek azmiyle varlığını tahlîs ve i'lâ eyleyeceği sebîl-i ilâhîdir. O büyük yolun gāzîleri İslâm'ın haysiyet ve izzetinde kendi nâmûs ve vakārlarını yükseltmiş merdlerdir. Şehîdleri ise Hak teâlâ ve tekaddes hazretlerinin ilâhî tavsîfi vechile ölü değil diridirler, ebedî dirilikle mübeşşer saâdet sâhibleridir.

Şübhe yok, Halîfe hazretlerinin emr u işâretleri ile şu müstesnâ fırsattan istifâdeye şitâbân olan milyonlarca müslümanlar peyderpey Hak teâlâ ve tekaddes hazretlerinin emir buyurduğu cihâd yolunda ittihâd ederek İslâm'ın selâmet ve i'tilâsını te'mîn eyleyeceklerdir. Şübhe yok, gittiğimiz yolun ser-menzili İslâm'ın ittihâdından ve ittihâdı ile i'tilâsından ibârettir. Şu cihâd ve ittihâd, görülecektir ki insâniyet âleminde yeni ve büyük bir inkılâb ihdâs eyleyecektir. Bu sebeble âlî dînimizin arta kalmış mu'cizelerinden biri sayılsa becâ olmaz mı?

Gittiğimiz yol İslâm'ın ittihâdı ise bu ittihâdın ilâ-nihâye imtidâdını kâfil olacak sebebleri şimdiden bir yandan ihzâr etmek de dûr-endîşlik vazîfesidir. Bin üç yüz bu kadar seneden beri bazı müslüman kavimler hattâ bazı kavimlerin muhtelif zümreleri arasında lafzî nizâ'lar üzerine teessüflere şâyân iftirâklar tahaddüs eylemiş idi. Şimdi şu büyük ittihâd işine girişilmiş iken zâten pek mahdûd olan o nizâ'ları munsıf ve hakîkī âlimlerin bir araya toplanmasıyla kökünden kesip atarak öylece i'lân eylemek de yarının ve öbür günün i'tilâları sebeblerini tezyîd ve teşdîd eyleyecek işlerdendir.

İslâm'ın el-yevm bir ucundan başlayan hurûşân ittihâd seyli yukarıki tedbîrlerle de tanzîm kılınınca karîben küre-i arz üzerinde ilk feyyâz neş'eleri ile cilveger muvahhid ve müttehid bir İslâm âlemi ihtirâm mevkii[ni] tutacaktır. Biz emîniz ki bu ulvî netîce her hâl ü kârda tahakkuk edecektir. Onun içindir ki tekrâr bağırıyoruz.

– Yaşasın ittihâd-ı İslâm!"

Yûnus Nâdî

Ricâ ederim Müdîr Beyefendi. Bu iki imzâ aynı zâtın mıdır, yoksa muhtelif muharrirlerin midir. Lutfen beni tenvîr buyurunuz.

Mim. Ha.

Sebîlürreşâd

Evet efendim; iki makālenin muharriri de aynı zâttır.

MAZLÛMLARIN HÜRRİYET VE İSTİKLÂL MÜCÂHEDELERİ

Bugün aksâ-yı şarktan tâ mağrib-i aksâya kadar hemen her tarafta ihtilâl hareketleri devâm etmektedir. Bu harekâtın bir kısmı siyâsî şekilde, bir kısmı da bil-fiil müsâdemât hâlindedir. Baştan başa Afrika ve Asya'yı taht-ı istîlâlarına alan garbın zâlim emperyalist devletlerine karşı mahkûm milletlerin birçoğunun hâl-i feverân ve kıyâmda oldukları görülüyor. Bilhassa müslüman milletler hürriyet ve istiklâl için mebzûl kanlar **[251]** döküyor. Vâkıâ bu mücâdeleler techîzât-ı harbiyye ve teşkîlât-ı askeriyyeden mahrûm olan mahkûm milletlere pek bahâlıya mâl oluyor. Zâlim garb devletleri ellerindeki cehennemî vâsıtalarla mücâhidlerin üzerine ateşler yağdırıyor, ölümler saçıyorlar. Fakat mazlûm milletlerin yüreklerinde tutuşan hürriyet ve istiklâl ateşi onların saçtıkları ateşlerden daha müdhiş bir hâle gelmiştir. Asırlardan beri mahkûmiyetin her türlü acılarını tatan, zilletlerini çeken esâret-zedeler artık hayatlarını istihkār etmekten,

cihâd meydânlarında ölmekten pek büyük zevk duyuyorlar. Mazlûmların bu kıyâm ve feverânı öyle muazzam bir harekettir ki bunu hiçbir kuvvetin durdurmasına imkân yoktur. Artık İslâm âlemi için, şark âlemi için, bütün mazlûmlar âlemi için hürriyet ve istiklâl saâdetine kavuşmak zamanları takarrub ediyor. Garbın zâlim ve hıyânet üzerine kurulan tâc u tahtları gıcırdıyor. Medeniyet denilen tek dişi kalmış canavarın son dişinin sökülmesi de uzak değildir. Şarkta, garbda cereyân eden hâdiseleri ta'kîb etmeyen bazı zevât bu sözlerimizi bir hayâl ve temennî olarak telakkî ederlerse biz onları ma'zûr görürüz. Bizim bu kanâatlerimiz hayâlâta değil, hâdisâta müsteniddir. Biz çok ricâ ederiz ki Avrupa'yı yıkılmaz bir kal'a zannedenler onun temellerindeki gıcırtılara kulak versinler; Afrika ve Asya'da tutuşan yangınlara bir nazar atfetsinler. Bir defa bir millet harekete geldi mi artık onu hiçbir şeyler durduramaz. Zâlim devletler bunu bildikleri için birtakım hîlelerle, zâhirî müsâadekârlıklarla bu ateşi bir müddet olsun daha küllemeye çalışıyorlar. Fakat görülüyor ki ona da muvaffak olamıyorlar. Gün geçtikçe yangın tevessü' ediyor; alevler etrâfa sirâyet ediyor. Biz çok arzu ediyoruz ki bütün bu hareketleri tafsîlâtıyla müslüman kardeşlerimizin enzâr-ı intibâhına arz edelim. Fakat maatteessüf haftada bir defa intişâr eden, o da zaman zaman mütenevvi' ârızalara uğramaktan hâlî kalmayan beş altı yapraklı bir mecmûa ile buna imkân bulamıyoruz. İslâm âleminde, mazlûmlar dünyâsında cereyân eden bu fevkalâde muazzam hâdisâtı ancak yevmî bir müslüman gazetesi bir dereceye kadar i'lâm edebilir. İnşâalâh kāriîn-i kirâmın himmetleriyle ona da muvaffak oluruz. Biz şimdilik pek mücmel bir sûrette Asya ve Afrika'daki müslüman milletlerin hürriyet ve istiklâl mücâhedelerini arz etmek istiyoruz. Buna da Hindistân kıyâm ve hareketlerinden başlıyoruz. Bu neşriyâtımız temâdî edecektir; tâ ki kalbleri zaîf olan müslümanların îmânları kuvvet buluncaya kadar. Şimdilik bu husûsta kendi mütâlaâtımızı ilâve etmeyeceğiz. Hâdisâtı, zâlimlerle mazlûmların âmâl ve efkârını yine kendi lisânlarından nakil ile iktifâ edeceğiz. Ümîd ederiz ki erbâb-ı basîret büyük ibretler alacak, şarkta başlayan muazzam inkılâb hakkında bir fikir edinebileceklerdir.

***

Hudûddaki Kabâil Tehlikesi:

Times'tan: Hindistân Ordu Başkumandanı bütçe müzâkeresi esnâsında Hindistân'ın dağlık arâzîsindeki kabîleler hakkında şu ma'lûmâtı vermiştir:

Kabîleler hîn-i hâcette yüz elli bin kişilik muhârib çıkarırlar. Son zamanlarda ahâliyi kâmilen teslîh etmişler, aralarında askerî bir inzibât te'sîs eylemişler ve bu sûretle kabâil-i mezkûre gāyet tehlikeli bir vaz'iyet almışlardır. Bunlara karşı yapılacak iki şey vardır: Ya bu arâzîyi dâimî bir işgāl-i askerî altında tutmak, yahud tamâmen tahliye etmek. Lord Kürzon yirmi sene evvel o civârdan İngiliz askerini çekerek yerlilerden alaylar teşkîl etmiş ve İngiliz zâbitlerinin kumandasına vererek kabîleleri kendi mıntıkalarını muhâfaza etmeye me'mûr etmiştir. Harb-i Umûmî mütârekesine kadar bu ahvâlden istifâde edilmiş ise de şark vekāyii dolayısıyla bu tertîbât bozulmuştur. Sâdık aşâire müzâheret edemediğimizden milis efrâdı takım takım firâr etmektedir. Hindistân Nâzırı Lord Montagu bütün aşâir arâzîsinin işgāl ve idâresi tarafdarıdır. Demiryollar mikdarı tezyîd edilecek, motorlu vesâit-ı nakliyye teksîr olunacak, eski milis kuvvetleri mümkün mertebe tekrâr teşkîl olunacaktır. Hind hudûdundaki vaz'iyetin selâmeti Afgān muâhedesine mütevakkıftır.

***

İsyânın Tevlîd Ettiği Endîşe

1- Mobla isyânı hâzırlanmakta olan umûmî bir ihtilâlin vaktinden evvel yapılmış bir kısmı addolunuyor. Bu da Muhammed Ali ve Şevket Ali Birâderlerin "Yeni Hind Cumhûriyeti" hakkındaki galeyânâmîz nutuklarından istidlâl ediliyor.

2- Terhîs edilerek Hindistân'ın her tarafına yayılmış olan pek çok efrâdın isyânı teşvîk ve ihtilâlcilere müzâheret etmeleri, bununla berâber Hilâfet propagandasının orduda fâliyet kesb etmiş olması zannı da mevcûddur.

3- Afgānistân'la muâhede akdinin teehhuru isyânı muâhedeyi te'hîr için vaktinden evvel yapılmış olması ihtimâli vardır. Maamâfîh ne kadar bahâlıya mâl olursa olsun Afgānistân'la muâhede akdolunacaktır. Şu kadar ki muâhedenin kat'î ve devâmlı olacağı şübhelidir.

(*Times*) 2 Eylül 1921

***

Sovyetler ve İngiltere:

Tan gazetesinin Londra muhâbirinden: 1- Sovyetler İngiltere ile akdettikleri mukāvele **[252]** şerâitine rağmen Anadolu'da bilhassa Afgānistân ve Hindistân'da İngiltere aleyhindeki propagandalarına devâm etmektedir. Ez-cümle Hindistân'ın şimâl-i garbî hudûdundaki yerlilerin teslîmine sarf olunmak üzere on milyon rupi mikdarında bir kredi akdetmişlerdir.

Moskova'da İngiliz Mümessil-i Ticârîsi Hudson, Lord Kürzon'un uzun bir notasını Sovyet hükûmetine vermiştir. Notada Üçüncü Beynelmilel esâsâtının şarkta İngiltere aleyhine tatbîkinden şikâyet edildikten sonra ber-vech-i âtî mevâd zikredilerek Sovyetler ithâm olunmaktadır:

1- Sovyetler Avrupa'da bulunan Hind ihtilâl rüesâsıyla teşrîk-i mesâî

etmektedir. Hindistân'da yapılacak isyân ve inkılâbın esâsları karârlaştırılmak üzere rüesâ-yı mezkûreden bazıları yirmi beş Mayıs'ta Moskova'ya da'vet edilmiştir. Berlin'de Sovyet Mümessil-i Resmîsi Mösyö Kupe bazı Hindlilere para vermiş ve pasaportlarını vize etmiştir.

2- Viyana'da bomba i'mâlini öğrenmekte olan meşhûr anarşist Hâfız, Afgān'a gitmek ve Hind hudûdunda bir bomba fabrikası inşâ ederek bilâhare Hindistân'a bomba idhâl eylemek üzere teşvîk edilmiş ve Sovyetlerin muâvenetiyle mûmâileyh Hâfız Kâbil'de de bir dumansız barut i'mâlâthânesi te'sîsine teşebbüs etmiştir. Hâfız'ın âilesine Sovyetler tarafından masraf olarak on bin kron verilmiştir.

3- İran'da Sovyet Mümessili Ruts Helim İngiltere aleyhine en faâl propaganda icrâ etmektedir.

4- Kuvâ-yı Milliyye'ye para ve silâh vermek sûretiyle yapılan müzâherât-ı fevkalâde bilhassa mühimdir. Ankara hükûmetinin İ'tilâf Devletleriyle sulhan mes'eleyi halletmesine mâni' olmak için Sovyet hükûmeti bütün gayret ve kuvvetini sarf etmiştir….

5- Mevâdd-ı mezkûrenin cümlesinden daha mühim ve daha mühlik olmak üzere Afgānistân'da bulunan Rus konsoloshânelerinin her biri bir propaganda merkezidir. Bu konsoloslardan biri İngiliz kuvvetleriyle muhârebe eden kabîlelere on milyon rupilik esliha ve mühimmât verece-ğini vaad etmiştir.

***

İhtilâl Teşkîlâtı:

Lahor'dan *Times*'a gelen hey'et-i zâbıta, Seyak kabâilinden biri arasında rüesâ-yı umûru katletmek ve hükûmeti devirmek husûsunda bir sûikasd hey'etinin mevcûdiyeti keşfedildiği bildiriliyor.

***

İhtilâlcilerin Ormanlara Çekilmeleri:

10 Eylül târîhli *Times*'tan:

Kalküta'nın 30 mîl şarkında kâin Tilampur mıntıkasında bulunan Moplahlar köylerini terk ederek ormanlara çekilmektedirler. Vellington'daki askerî karârgâh ile Malayuram arasında telgraf ittisâlâtının bu gece te'sîs edileceği ümîd ediliyor.

***

İhtilâl Harekâtının Tevessüü:

14 Eylül târîhli *Times*'tan:

1- Mamaragat'tan hareket eden tamâmıyla müsellah 1.000 kişilik bir âsî kuvveti polis merkezine taarruz etmiştir. Polisler kaçmıştır. Nüfûs Dâiresi ve kuyûdât ihrâk edilmiştir. Tilampur'da orman müessesâtına giderek gaz dökmek sûretiyle yakmışlardır.

2- 12 Eylül'den beri Moblaların harekâtı tezâyüd etmiştir. 3.000 kişiden mürekkeb beş çete mevcûddur. Madras hükûmeti Simla'ya şu raporu vermiştir:

"Malabar'daki vaz'iyet ümîd hilâfına olarak daha ziyâde ciddî ve vahîmdir. Âsîler sebük-bâr olduğundan hey'et-i askeriyye muhârebede pek büyük müşkilâta ma'rûz bulunmaktadır."

Eylül târîhli Times'tan: Bombay vilâyetinde bir İslâm yerli devleti olan Balasinur Nüvvâbı Bombay hükûmetine âtîdeki ma'lûmâtı i'tâ eylemiştir: 30 Ağustos akşamı Balasinur şehrinde bir isyân zuhûra gelmiştir. Reîs-i nuzzârın dâiresi iki bin mikdarında âsîlerin hücûmuna uğramıştır. Âsîler tarafından dâireye taş atılmış ve Reîs-i nuzzâr yaralanmıştır.

***

Muhammed Ali ve Arkadaşlarının Tevkîfi:

17 Eylül târîhli *Times*'tan:

Ahîren akdedilen Umûm Hilâfet Konferansı'nda îrâd edilen galeyânâmîz nutuklar hasebiyle Hindistân hükûmeti, Ali Birâderler ve sâir kimseler aleyhinde ta'kībât-ı kānûniyyeye başlamıştır. Genç birâder Muhammed Ali şimdiden tevkîf edilmiştir. Hindistân Nezâreti dün gece âtîdeki tebliği neşretmiştir:

"Muhammed Ali'nin 14 Eylül'de Şimâlî Madras'ta Valter mevkiinde ve Doktor Kiçlev'in 15 Eylül Simla'da tevkîf edildikleri Hindistân hükûmeti tarafından bildirilmiştir. Bu tevkîfât, Muhammed Ali ve sâir kimseler tarafından Temmuz'da Karaçi'de akdedilen Umûm Hindistân Hilâfet Kongresi'nde îrâd edilen nutuklar ve kabûl edilen mukarrerât hasebiyle mûmâileyhim aleyhinde ta'kībât-ı kānûniyye icrâsına başlamak için Hindistân hükûmeti tarafından ittihâz edilen karârâ tevfîkan icrâ edilmiştir. Bu Hilâfet Kongresi'nde kabûl edilen bir karâr âtîdeki şekilde idi: "Hâlihâzırda hangi bir müslüman için Hindistân ordusunda kalmış veya ordu-yı mezkûra kaydolmak ve **[253]** yahud başkalarını kaydettirmek tamâmıyla harâmdır." Bu muharrikler hakkındaki ithâmâtın cinâî sûikasd, kıtaâtı iğfâl ve iğvâya teşebbüsât ve itâle-i lisân olduğu anlaşlıyor. Diğer eşhâs-ı mühimmeden biri Muhammed Ali'nin büyük birâderi Şevket Ali'dir. Bu ta'kībât-ı kānûniyye karârı Mopla isyânından evvel ittihâz edilmiştir. Fakat ta'kībâtın fiilen icrâsı müttehemîn tarafından isti'mâl edilen lisânın hakîkati hakkında delâil istihsâl etmek ve kānûnun derece-i tahammülünü takdîr ve tedkîk etmek lüzûmu hasebiyle te'hîr edilmişti."

Royter Ajansı Simla'dan âtîdeki telgrafı ahz etmiştir:

Alınan haberlere göre Şevket Ali; Muhammed Ali Birâderler ile Doktor Kiçlev, kıtaâtın sadâkatini ihlâl ile müttehem olarak tevkîf edilmişlerdir.

***

Ali Birâderlerin Tercüme-i Hâli:

Yine aynı târîhli *Times*'tan:

Ali Birâderlerin tercüme-i hâli, şarkta doğmuş olan ve ırk nefreti fikriyle hareket eden insanlarda mevcûd cinnet-i esâsiyye ve dînî taassubun tezâyüdü hakkında pek mühim ve şâyân-ı istifâde tedkīkāt-ı rûhiyye te'mîn eder. Ali Birâderler Rampur yerli devletinde mukīm bir küçük arâzî sâhibinin oğullarıdırlar. Büyük birâder olan Şevket Ali mukaddemâ Afyon İdâresi'nde bir me'mûr idi. Muhammed Ali Aligar Kolleji'nde tahsîl ederek 1898'de Allâhâbâd Dâru'l-fünûn tahsîlini ikmâl ettikten sonra Hindistân idâre-i mülkiyyesinde hizmet için staj görmek üzere İngiltere'ye gelmiş ise de stajı ikmâle muvaffak olamamış ve 1902'de Hindistân'a avdet eylemiştir. Birkaç sene Baruda yerli devleti dâhilinde hizmet etmiş ve umûm Hindistân İslâm Cem'iyeti'ni müdâfaa ve iltizâm husûsunda meşhûr bir muharrir ve hatîb olmuştur. 1911 bidâyetinde Kalküta'da İngilizce haftalık Arkadaş gazetesini çıkarmasına başlamış ve ertesi sene mezkûr gazeteyi Delhi'ye nakletmiştir.

1915 Mayıs'ında her iki birâder "Vilâyât-ı Müttehide" denilen vilâyette hapsedilmiş ve bu hareket âtîdeki sebebden neş'et eylediği resmen bildirilmiştir:

"Ali Birâderler şedîd siyâsî tahrîkâtta bulunduktan başka harbde İngiltere Kralının düşmanlarıyla dost olduklarını ve bu dostluğu tervîc ve iltizâm eylediklerini serbestçe beyân eylemişlerdir.

Ali Birâderlere Kralın düşmanlarına muâvenet maksadını hâiz herhangi bir şeyi yapmak, yazmak veya söylemekten ictinâb için bir taahhüdnâme imzâ ettikleri takdîrde tamâmıyla serbest olacakları teklîf edilmişti. Fakat onlar âtîdeki şu sözler ilâve edilmediği takdîrde bu taahhüdnâmeyi imzâ etmekten imtinâ' edeceklerini söylemişler ve imtinâ' etmişler: "İslâmiyete tâbiiyetimize zarar îrâs etmeksizin."

1919 Haziran'ında onların hareketlerinin mahdûd bir mıntıkaya hasrının kâfî gelmediği görülmüştür. Onların Afgān harbi husûsundaki hâinâne tavır ve hareketleri hasebiyle hapsedilmeleri icâb etmiş ve hapsedilmişlerdir. 1919 senesi nihâyetinde Hindistân Islâhât Kānûnnâmesi'nin kabûlü üzerine Kralın beyânnâmesinde siyâsî mücrimler hakkında şefkat ve afv-ı umûmî i'lân edilmesi hasebiyle Ali Birâderlerin tahliye-i sebîlleri icrâ edilmişti.

Bunların ilk hareketleri Amritsar'daki İslâm Cem'iyeti ictimâ'larına iştirâk etmek ve Hindistân müslümanlarına "dinleri için ölmek" vesâyâsını şâmil galeyânlı ve şedîd nutuklar îrâd eylemek olmuştur. Muhammed Ali kendisini Hilâfet Hey'et-i Murahhasası Reisi olarak intihâb ettirmeye muvaffak olmuştur. (Bu hey'et geçen sene ilkbahârında İngiltere'ye gelmiştir.) Gerek kendisi ve gerek rufekâsı Hindistân Nâzırı ve Başvekîl ile mülâkāt şerefine nâil olmuşlardır.

Mehmed Ali Hindistân'a avdet ettiği zaman birâderiyle birleşerek Hilâfet tahrîkâtının fecî' ciheti yani dindar müslümanların Hindistân'dan Afgānistân'a hicretlerini teşvîke başlamıştır.

Sind ve hudûd vilâyetinden 18 bin kişi vatanlarını terk ederek Afgānistân'a hicret etmişler ve fakat Afgānistân'da en şedîd müşkilâta ma'rûz kalarak kısa bir ikāmetten sonra vatanlarına dönmüşlerdir. Maamâfîh Hindistân'a dönerken mikdarları haylice azalmıştı. Çünkü Afgānistân'da çekilen müşkilâttan dolayı erkek, kadın ve çocuklardan birçoğu terk-i hayât eylemişlerdi.

Ali Birâderler Mister Gandi ile sıkı ve müşterek bir sûrette hareket ederek hükûmet vezâif ve hidemâtına adem-i iştirâk mesâîsini ta'kīb için memleketin her tarafında dolaşmışlar ve dindaşlarının galeyânını tahrîk için mütemâdî da'vetlerde bulunmuşlardır. Kanlı netâyici şâmil olan Mopla isyânının bilhassa câhil mutaassıblar arasında çalışan Hilâfet muharrikleri vâsıtasıyla meydâna çıkarıldığına hiç şübhe yoktur.

***

Şarkta Zuhûru Muhakkak Tehlike:

"Valatin Çeprul" imzâsıyla "Ankara'dan Malabar'a, Hindistân'da Hilâfet Tedhîşi" unvânıyla 20 Eylül târîhli *Times* gazetesinde intişâr eden mektuptan: Malabar sâhilindeki İslâmların harekâtına bir numûne olmak için târîh sahîfelerini açıp Merkezî Asya'dan gelen barbar Türkmen ve Tatar sürüleri tarafından Hindistân'ın ilk İslâm istîlâlarına ma'rûziyetini gözden geçirmelidir. Hindistân Meclis-i Teşrîîsi'ndeki Hindu a'zâların nutukları Hindu cemâatinin son hâdisât hakkındaki his-siyâtını gösteriyor. Mopla isyânı Hindu cemâatinin fikirlerinde İslâm hâkimiyetinin en fenâ hâtıralarını canlandırmıştır.

Mister Hâkim Emîr Ali memleketin en yüksek mahkeme-i adliyyesinin bir a'zâsı ise de bütün menâtıkı anarşi ve kan deryâsına daldırmış olan fesad ocağı mürettibleri hakkında takbîha delâlet eder bir kelime isti'mâl etmeksizin Hindistân sulhünden bahsediyor.

Ben aynı zamanda Yunanistân lehinde de değilim, Yunanistân müttefikūn tarafından Asyâ-yı Suğrâ'da kendisine verilen vekâletin salâhiyet-i esâsiyyesini tecâvüz etmekle hem askerî ve hem siyâsî nikāt-ı nazardan şâyân-ı esef acınacak bir hatâ yapmıştır.

Fakat Yunanistân ordularının ma'rûz kaldıkları mağlûbiyetin şark-ı karîbdeki müşkilâtımızı Hindistân'daki müşkilâtımızdan daha ziyâde azaltacağı tasavvur edilmemelidir.

Denikin ve Vrangel ordularının mağlûbiyeti Bolşeviklerin Rusya'deki istibdadını takviyeye nasıl hizmet etmiş ise Yunan ordularının mağlûbiyeti de Mehmed Ali'nin Türk dostlarının **[254]** ve yalnız Asyâ-yı Suğrâ'da değil Hindistân kapılarına kadar şark-ı karîbin her tarafındaki Rus Bolşevik müttefiklerinin tahakkümünü takviye husûsuna behemehâl hizmet edecektir.

***

İhtilâlcilerin
Tedhîş Harekâtı:

30 Eylül târîhli *Times*'tan:

Hindistân Nezâreti'nin raporu: Madras'taki rüesâ-yı askeriyye Moplaların mukāvemet-i şedîdesini ehemmiyetle nazar-ı dikkate almaktadırlar. Düşman mukāvemeti yağma, tedhîş ve açıkta muhârebeden ictinâb gibi çete müsâdemâtı şeklindedir. Müsellah çeteler kuvvet peydâ etmektedirler. Âsîlere iltihâk edenlerin tezâyüd etmekte bulunması ihtimâli de mevcûddur.

***

İstiklâl-i Tâm İ'lânı:

4 Teşrînievvel 1921 târîhli *Times*'a Kalküta'dan gelen telgraf:

Melatur'daki vaz'iyet pek ciddî bir hâl kesb etmektedir. Âsîler ölüm veya İslâmiyet'ten birinin kabûlünü teklîf ediyorlar. İstiklâl-i tâm i'lân edilmiştir.

***

On Bin Müsellah
ve Muhârib İhtilâlci:

Simila'dan aynı târîhli *Times'*a çekilen telgraf: Hindistân hükûmeti Dâhiliye Müdîr-i Umûmîsi, bugün Şûrâ-yı Devlet'te îrâd edilen bir suâle cevâben demiştir ki: Malabar'dan alınan en son haberler, müsellah ve muhârib Mopla çetelerinin 10.000 mikdarında olduğunu gösteriyor. Moplaların çete muhârebelerinin harekât-ı askeriyyeyi uzatması ihtimâli mevcûddur. Bundan dolayı idâre-i örfiyyenin ref' edileceği zamanı tahmîn etmek imkânsızdır.

***

Müslümanları Teskîn İçin
Yalanlar:

4 Teşrînievvel târîhli *Times*'tan:

Hindistân Vâlî-i Umûmîsi tarafından Sencab müslümanları hey'et-i murahhasasına îrâd edilen nutuktur: "Velîahdın ziyâretinde ihtilâfât-ı siyâsiyye muvakkaten te'hîr edilmelidir. Hindistân inkişâfât-ı siyâsiyyesinde buhrânlı safhadan geçmektedir…. Harekât-ı harbiyye henüz devâm etmekte olduğundan Türkiye'nin istikbâli hakkında bir fikir dermiyân edemem. Yalnız hem Türkiye ve hem Hindistân efkâr-ı İslâmiyyesi için şâyân-ı memnûniyyet ve ma'kūl şerâite müstenid bir muâhede-i sulhiyyenin pek yakında akdedilebileceği hakkındaki şedîd ümîdimi tekrâr edebilirim. İngiltere'nin Yunanistân'a Türkiye ile harbde herhangi bir şekil ve sûretle muâvenet etmekte bulunduğuna dâir ara sıra cereyân eden şâyiâtın asl u esâsı yoktur. Hilâfet ve İslâmiyet'i müteessir eden husûsâttan Hindistân'daki İslâmların ne derece şiddetle müteezzî olduklarına tamâmıyla vâkıfım.., İngiltere hükûmetinin Türkiye hakkındaki vaz'iyetinde husûle gelen tebeddülün ehemmiyet-i azîmesi(?) Hindistân veya sâir yerlerdeki İslâm cem'iyeti tarafından takdîr edilmeli ve unutulmamalıdır!"

***

Muhtelif Çete Harekâtı:

Teşrînievvel târîhli *Times*'ta münteşir Hindistân Nezâreti'nin teblîğinden: "Konhamad Hacı (bir Hilâfet reisi) idâresi altında bulunan bir âsî çetesi 30 Eylül'de Mampad kurbünde görülmüştür. Kuvveti takrîben 2.250 kişidir. Sokloflulara mensûb bir müfreze Manarkat'ın kurbünde 100 âsî bulunduğunu haber veriyor. Kamaraputur'dan 200 âsî bulunduğu bildiriliyor.

***

Mister Gandi'nin
Bir Makālesi:

5 Teşrînievvel târîhli *Times*'a Bombay'dan çekilen telgraf: Mister Gandi "Genç Hindistân" gazetesine yazdığı bir makālede âtîdeki iddiâda bulunuyor: Ali Birâderlerin ithâm edildiği tecâvüzât yeni bir şey değildir. Bu siyâset Hindistân Kongresi tarafından kabûl edilmiştir. Benim niyyetim evvelâ bildirdiğim vech ile Hindistân ordusundaki Hindli efrâdın ve Hindli polislerin iş vâsıtasıyla te'mîn-i maîşetine muktedir oldukları-na kāni' olur olmaz onları isti'fâya iknâ' etmektir. Hâlihâzırda hükûmet hidemât ve vezâifine adem-i iştirâk programı, ictimâ'lar tertîbiyle hükûmete meydân okumaktır. Bu ictimâ'larda Ali Birâderler aleyhinde-ki ithâmâtın istinâd ettiği karâr kabûl edilecektir. Bununla berâber ictimâ'larda pek az nutuk îrâd edilmesi ve fakat ictimâ'da hâzır bulunanların mümkün olduğu kadar azîm bir ekseriyetinin karâra müzâheretlerini beyân için ayağa kalkmaları husûsuna ehemmiyet atfedilecektir. Bu gibi ictimâiyât şimdiden Kavnpur ve Nanpur'da akdedilmiştir.

***

İhtilâlcilerin
Müsâid Vaz'iyetleri:

5 târîhli *Daily Telegraph*'a Allâhâbâd'dan çekilen telgraf:

Tamâmıyla müsellah 500 Mopla, Edakulam'da Hindli hıristiyanlara hücûm etmişlerdir. Ârızalı, ormanlı, vesâit-ı ittisâliyyeden mahrûm olan arâzî Moplaların çete harekâtına müsâiddir. Bu müşkilâtı iktihâm için kuvvet gönderilmeyecektir.

***

Varyankomad Konhamad Hacı:

6 Teşrînievvel târîhli *Daily Telegraph*'tan:

Hindistân'a gelen son gazeteler kendisine Tilampur Hükümdârı unvânını veren Varyankomad Konhamad Hacı hakkında mühim tafsîlâtı ihtivâ etmektedirler. Bu şahıs 1.000 – 1.200 kişilik bir kuvveti bir araya toplamaya muvaffak olmuştur. Mûmâileyhin 85 yaşında, pek cür'etkâr ve meşhûr bir ihtilâlci olduğu söyleniyor.

***

Doğrudan Doğruya Hilâfet'e Tâbi' Bir Devlet:

7 Teşrînievvel târîhli *Daily Telegraph* gazetesine Allâhâbâd'dan çekilen telgraf, Hilâfet devleti hükümdârı Varyankomat Konhamad Hacı'nın husûsât-ı âtiyyeye karâr vermiş olduğu bildiriliyor. Âsî çetelerinin emri altında bulunan köylerdeki bütün Hindu İslâmiyet'i kabûl etmedikleri takdîrde katledileceklerdir.

Konhamad Hacı Bey Merkezî Tuvolar'da da büyük bir muzafferiyet gāyesini ta'kîb ediyor. Ernad'da bir Mopla devleti te'sîs edeceğine emîn bulunmaktadır.

Muhterem Kāri'lerimize

Bir müddet zarûrî fâsıladan sonra bi-mennihî teâlâ risâlemiz yine Ankara'da intişâra başlıyor. İnşâallâh ba'demâ muntazaman neşriyâtımıza devâm edilecektir. Aboneleri hitâm bulan zevât irsâlâtın devâmını arzu ettikleri takdîrde lutfen abone bedellerinin irsâline himmet buyurmaları ricâ olunur.

Ankara:

Vilâyet Matbaası'nda Basılmıştır.

Abone Şerâiti

Her yer için seneliği (275), altı aylığı (150) kuruşdur.

Nüshası 5 kuruşdur, seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Hacıbayram Velî Caddesinde

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr maal-memnûniyye kabûl olunur.

Adres tebdîlinde ayrıca beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları vâzıh ve okunaklı olması ve abone sıra numarasını muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için abone olanların adreslerinin Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman neye dâir olduğunun vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

(Dînî, ictimâî, ilmî, edebî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir)

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

16 Ocak 1922 | 17 Cemâziye'l-evvel 1340 | Pazartesi | 16 Kânûnisânî 1338 | Cild: 19 - Aded: 492

İstanbul Ahâlisine Beyânnâme

İstanbul'da âdâb-ı milliyye ve şeâir-i İslâmiyye ile hiçbir zaman te'lîf edilemeyecek birtakım hareketlerin meydân aldığını ve son zamanlarda o mübâlâtsızlıkların pek çirkin bir şekle girdiğini Büyük Millet Meclisi kemâl-i esefle işitiyor.

Müslüman nâmını taşıyan bazı kadınlar nâmûs ve iffet nâmı altında takdîs ettiğimiz iki muazzam vazîfeye karşı tamâmıyla lâkayd kalarak fezâhatlerini kendilerine yabancı erkeklerle husûsî ve umûmî yerlerde dans edecek derecelere kadar ileriye götürüyorlarmış.

Büyük Millet Meclisi yakînen bilir ki bu şenâatleri bî-pervâ irtikâb eden alçak fıtratlar pek küçük bir ekalliyetten ibârettir. Yoksa o mübârek memleketin ekseriyet-i kâhiresi diyânetine; milliyetine hâs olan secâyâ-yı bergüzîdeyi tamâmıyla muhâfaza etmektedir ve ahlâk-ı kerîmesine, an'anât-ı mukaddesesine vukū' bulan bu tecâvüzlerin daha yakından vâkıfı olmak i'tibârıyla bizlerden ziyâde müteessirdir. Fakat emr-i bi'l-ma'rûf, nehy-i ani'l-münker farîzasıyla bütün müslümanların mükellef bulundukları da hiçbir zaman hâtırdan çıkmamalıdır. Bilhassa oradaki ahâlimize mürşidlik vazîfesini deruhde eden zevât tarafından umûr-ı millete bu derecelerde müsâmahakârlık gösterilmesi elbette ma'zûr görülemez.

Bütün Anadolu halkı çoluğuyla çocuğuyla, kadınıyla erkeğiyle, malıyla canıyla, dişiyle tırnağıyla düşmanlara karşı mücâhede ediyorken İstanbul'daki halkın hiç olmazsa bu mukaddes cihâda kalben iştirâk etmesi icâb etmez mi? Milletimizin istikbâli olan gençler ve istikbâli kurtarmak için hayırlı evlâd yetiştirecek kızlar ve kadınlar düşünmelidir ki bugün kendilerinin Anadolu'daki dindaşları onların hayatını, nâmûsunu, şerefini, istiklâlini kurtarmak azmiyle uğraşıyorlar; karların altında, çamurların üstünde, sarp dağların tepesinde, engin ovaların tâ içerisinde mübârek kanlarını döküyorlar, bu mukaddes gāye uğurunda canlarını fedâ ediyorlar.

Nâmûsunu, şerefini her şeyden üstün tutan; salâbet-i îmânına, azamet-i vicdânına dünyâları hayrân eden milletimiz arasında bu fezâhatler ve bu fezâhatleri irtikâb edecek sefîl fıtratlar acaba nasıl oluyor da yer buluyor? Hiç şübhe yoktur ki bu şenâatler bizim rûh-ı millîmizden, bizim terbiye-i millîmizden doğmamış, bunlarda yabancı bir rûh, zehir-nâk bir terbiye âmil olmuştur. Bu yabancı rûhu, bu zehir-nâk terbiyeyi öldürmek, büsbütün vücûdunu kaldırmak için bütün millet rehberlerinin, bütün millet matbûâtının elbirliğiyle çalışmaları en mütehattim vazîfeleridir. Zîrâ ahlâksız bir millet için imkân-ı hayât tasavvur olunamaz. Ahlâkın sukūtu bünyân-ı millînin inhidâmıdır. Milletler, şahıslar gibi türlü türlü ıztırâblar geçirir; türlü türlü akabelere uğrar. Lâkin bütün bu ıztırâbları, bütün bu akabeleri muvaffakıyetle atlatanlar ancak ahlâkını sükūttan muhâfaza edenlerdir.

[256] Binâenaleyh mekârim-i ahlâkı itmâm için gönderilmiş bir dînin muhâfaza-i esâsâtını kendine umde ittihâz eden ve bu haysiyetle İstanbul'daki sukūt-ı ahlâkîden son derece müteessir bulunan Büyük Millet Meclisi bütün rûhuyla temennî eder ki: İnâyet-i Hak'la İstanbul'u tahlîs ettiği zaman orada velev pek küçük bir ekalliyet tarafından irtikâb edilmiş olsun bütün bir ekseriyetin nâmûsu-

nu lekeleyebilecek bu kabîl fezâhatleri görmesin; bilakis necâbet-i milliyye ve İslâmiyyemizin her türlü ilcâât ve muhâcemâta rağmen safvet-i ezeliyyesiyle pâyidâr olduğunu müşâhede etsin. Bununla berâber Büyük Millet Meclisi İstanbul'un nâmûslu, hamiyetli, fazîletli evlâdına hürmetlerini, iştiyâklarını iblâğ ederken şunu da ilâve eder ki: Kadın olsun, erkek olsun milletin mukaddesâtını hiçe sayan, nâmûsunu lekeleyen, nefis ve hevâsına esîr birtakım erâzil, emîn olsunlar, yakında hareketlerinin hesâbını vermekten kurtulamayacaklardır. Veyl o kimseye ki mevcûdiyet-i milliyyede elîm rahneler açarak cezâ-yı sezâlarını dünyâda hızlân, ukbâda ise sermedî bir hüsrân sûretinde görürler. [1](فَبَشِّرْ عِبَادِ ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ اَحْسَنَهُ)

Büyük Millet Meclisi nâmına
Umûr-ı Şer'iyye Vekîli
Mustafa Fehmi

ÂLEM-i İSLÂM İÇİN PEK BÜYÜK BİR ZIYÂ'

Prens Saîd Halîm Paşa Hazretlerinin Şehâdeti

Birkaç hafta evvel, Ermeni olması melhûz, mechûl bir hâin tarafından Sadr-ı esbak Prens Saîd Halîm Paşa Roma'da şehîd edildi. Bununla âlem-i İslâm en büyük, en kıymetli, en mütefekkir evlâdından birini gāib etmiş oldu. İslâm düşmanlarını pek memnûn eden bu elîm hâdise bütün müslümanları dilhûn etti. Evet Müslümanlığa, müslümanların ahvâl-i ictimâiyye ve siyâsiyyelerine dâir son zamanlarda ortaya koyduğu ulvî ve metîn düstûrlarla beyne'l-İslâm büyük bir şöhret ihrâz eden şehîd-i mağfûrdan daha pek çok hizmetler beklediğimiz bir zamanda bu fâcia pek elîmdir. Yâ hasreten ale'l-mü'minîn.

* * *

Saîd Halîm Paşa Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın en küçük mahdûmu Halîm Paşa'nın oğludur. 1279'da Mısır'da doğmuştur. İsmail Paşa'nın hidîviyetinden sonra Halîm Paşa ile İsmail Paşa'nın arası açılması üzerine Halîm Paşa bütün âilesiyle birlikte İstanbul'da ihtiyâr-ı ikāmet eylemişti. Saîd Paşa o zaman sekiz, dokuz yaşlarında idi; Baltalimanı'ndaki sâhilhânede ikāmet ediyorlardı. Saîd Paşa birkaç sene husûsî muallimlerden okuduktan sonra küçük kardeşi Abbâs Halîm Paşa ile berâber İsviçre'ye gitti. Cenevre şehrinde husûsî mekteplerin birisine devâma başladı. Tâlî, âlî tahsîlini Avrupa'da bitirdikten sonra İstanbul'a avdet etti ve Sultân Hamîd tarafından kendisine fahrî Şûrâ-yı Devlet A'zâlığı tevcîh olundu. Fıtraten büyük bir zekâya mâlik olan müşârunileyh serbestî-i efkâra sâhib bir âlemde büyüdüğü için pek tabîîdir ki İstanbul muhît-i istibdâdına hiçbir zaman uyamayacak, teveccüh-i şâhâneye mazhar olamayacak idi. Nitekim çok geçmeden menkûbîn miyânına dâhil oldu. Ondan sonra A'zâlık vazîfesine hiçbir alâka göstermedi. İzdivâcı münâsebetiyle kendi zevk-ı mahsûsuna göre inşâ ettirdiği Yeniköy'deki yalısına çekildi; fikrini, zevk-ı bedîîsini tatmîn edecek şeylerle iştigāle başladı. Merhûm bir taraftan mütâlaa ile, ictimâî, târîhî tedkīât ile, diğer taraftan İslâm, Osmânlı âsâr-ı atîkasını cem' ile meşgūl oluyordu. O güzel yalıyı en nefîs, en kıymetdâr âsâr ile âdetâ bir müze hâline getirmişti. Mûsikīye de hakkıyla âşinâ olduğu için eski enâfis-i âsâra pek ziyâde kıymet verir, onları bir araya toplamak için pek çok fedâkârlık gösterir, en meşhûr üstâdlara himâye ve muâvenetini bezl etmekten hiçbir zaman geri durmazdı. Bu sûretle, İstanbul'da tedennî ve inhitât alabildiğine tezâyüd etmesine rağmen onun nefîs, kıymetdâr eserlerle müzeyyen yalısında an'anât-ı Osmâniyye, âdâb ve medeniyet-i İslâmiyye bütün zindeliğiyle yaşıyordu. Öte tarafta maddî, ma'nevî her şey sukūt ederken burada mâzî-i mefâhir bir yıldız gibi parlıyordu. Fakat memlekette o zaman hâkim olan ahvâl-i rûhiyyeye göre böyle bir muhîtten kuşkulanmak pek tabîî olduğu cihetle âkıbet merhûmun o âsûde hayatı ihlâl edilerek kendisi İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Avrupa'ye gider gitmez derhâl memleketi istibdaddan kurtarmaya çalışanlarla teşrîk-i mesâî etti. Onlara gerek fikren gerek maddeten mebzûl, kıymetdâr muâvenetlerde bulundu. Meşrûtiyet i'lânından sonra **[257]** İstanbul'a dönerek bil-fiil umûr-ı devletle iştigāle başladı. İlk vazîfesi Yeniköy Belediye Riyâseti oldu. Bilâhare A'yân A'zâlığına geçti. Mahmûd Şevket Paşa'nın Sadâretinde Hâriciye Nezâreti'ni deruhde etti. Müşârunileyhin şehâdetini müteâkib Sadâret Kaymakamlığını îfâya başladı. Bir müddet sonra asâleten Sadr-ı a'zam oldu. O zaman Bâb-ı Âlî'nin siyâsetinde görülen merdâne tavır hiç şübhe yoktur ki Saîd Halîm Paşa'nın mahsûl-i himmeti idi. Bâb-ı Âlî'nin Avrupa'ya karşı eski vaz'iyetiyle o zamanki vaz'iyetini tahattur ve mukāyese edenler müşârunileyhin bu husûsta ne kadar mühim

[1] Zümer Sûresi, 39/17-18.

te'sîri olduğunu bilirler. Gerek Edirne'nin istirdâdında gerek Adalar mes'elesinde gösterilmiş olan sebât ve merdliğin büyük bir kısmı hiç şübhe yoktur ki Saîd Halîm Paşa'ya âiddir. Çünkü onun ahlâkı tedkîk edilecek olursa en büyük hasleti cesâret ve sebât olduğu pek güzel anlaşılır. Saîd Halîm Paşa'nın siyâset-i devlete vermek istediği yeni cereyân ve istikāmet, devleti Avrupa'nın tavassut ve tahakkümünden kurtarmak fikriyle atmak istediği hatve Adalar mes'elesi münâsebetiyle husûl-pezîr oldu. Bu husûsta Avrupa'nın tavassutunu ber-taraf edip doğrudan doğruya Yunan hükûmetiyle, o zamanki Başvekil Venizelos'la görüşmeyi taht-ı te'mîne aldı. Ancak bu maksadla Avrupa'ya hareket edeceği sırada Bosna-Saray'da Avusturya Velîahdına karşı vukū' bulan sûikasd hâdisesi azîmetine mâni' oldu. O hâdiseden az sonra bir müddetten beri beklenen Harb-i Umûmî zuhûr edince artık müstakil bir siyâset ta'kîbine karâr verdi ve o azimle bî-taraflığımızı i'lân etti. Müşârunileyhin fikrince Harb-i Umûmî'nin sonuna kadar Devlet-i Osmâniyye bî-taraf kalamazdı; bununla berâber iki taraftan a'zamî istifâde te'mîn ettikten sonra memleketin menfaat-i siyâsiyyesine en muvâfık yolu ta'kīb ile bilâhare muhârebeye iştirâk etmek lâzımdı. Fakat maatteessüf birtakım âmiller, şahsî ve keyfî cereyânlar o ma'kūl siyâseti tatbîk etmeye vakit bırakmadı. Ma'hûd Karadeniz hâdisesiyle bir emr-i vâkı' husûle getirildi. Saîd Halîm Paşa o hâdise üzerine derhâl isti'fâ etti. Vukū' bulan ricâlara rağmen bir müddet isti'fâsında ısrâr etti. Nihâyet Rusya ile iâde-i münâsebât şartıyla isti'fâsını geri aldı. Lâkin Rusya tarzıye makāmında teklîf ettiğimiz şerâiti kabûl etmediği cihetle harbin önüne geçilemedi. O sırada memlekette yeni tecellî eden müfrit cereyânların bir dereceye kadar olsun önüne geçebilmek fikriyle âdetâ kendisini kurbân ederek makām-ı Sadâret'te kaldı. Bir müddet müfritâne hareketlere karşı gelebildikten sonra maatteessüf anarşiyi izâle mümkün olamadığından Hâriciye Nezâreti'nden isti'fâya mecbûr oldu. Uhdesinde ancak Sadâret kaldı. daha sonra rufekāsı arasındaki rekābet hâd bir devreye geldiği bir sırada makāmını Tal'at Paşa'ya terk ederek yine o güzel yalısına çekildi. Hiç şübhe yoktur ki merhûm hayât-ı siyâsiyyesinde milletin teâlîsinden, refâh ve saâdetinden, eski şevket ve azametin iâdesinden başka hiçbir maksad beslememişti. eğer etrâfındakiler ihtirâsâta mağlûb olmayıp da onun efkâr ve tasavvurâtına göre hareket etmiş olsaydılar belki devlet o ıztırâbları çekmez, o felâketlere uğramazdı. Vâkıâ Paşa kendi efkârını icrâ ve tatbîk için dedesi gibi etrâfındakileri kırıp dökecek bir fıtratta değildi. Lâkin bir dimâğ-ı mütefekkir olmak haysiyetiyle hakīkaten nevâdirden idi. Mesâil-i siyâsiyyeyi lâyıkıyla ihâta eder, uzağı görür, avâkıbı idrâk eyler bir kābiliyette olduğu aslâ inkâr edilemez. El-hâsıl onun şahsiyet-i siyâsiyyesinin inkişâfı için başka devir, başka bir muhît lâzımdı. Bir taraftan etrâfındaki müfritlere merâm anlatmak, diğer taraftan gayr-i mes'ûl merkezlerin te'sîrâtına mukāvemet ederek iş görebilmek ne kadar müşkil olduğu elbette takdîr olunur. Böyle olmakla berâber yine merhûmun hayât-ı siyâsiyyesi bizce parlaktır.

Lâkin mütefekkir şahsiyeti şahsiyet-i siyâsiyyesine nisbetle elbette daha mühimdir. Zâten merhûmun en büyük vasf-ı mümeyyizi bir "re's-i mütefekkir" olmasıdır. Onu hakkıyla anlamak için âsârını, efkârını tedkîk eylemek lâzımdır. Ortaya koyduğu her eser, vaz' eylediği her düstûr kendisinin ne kadar nüfûz-ı nazar, ne kadar fikr-i tahlîl sâhibi olduğunu pek vâzıh sûrette gösterir. Kendisine mahsûs bir tarz-ı tefekkürü olduğu gibi vaz' ettiği düstûrlar da beyne'l-İslâm âlem-şümûl bir mâhiyeti hâizdi. Merhûm hiçbir zaman başkasının ka-fasıyla düşünmezdi. Fikirlerinin isâbetine son derecede mutmain idi ve bu itmi'nânın vermiş olduğu cesâretle daima muhîtin hâkimi olurdu. Bütün âsârında mevzû'-ı bahs eylediği mesâilin esâsına, rûhuna, lübbüne ircâ'-ı nazar eylerdi. Fıtrî zekâsı, tamâmıyla müslüman olan hissiyâtı, mezâyâ ve kābiliyetlerinin inkişâfı için mazhar olduğu fırsatlar sâyesinde büyük büyük mes'eleleri tahlîlde muvaffakıyet göstermişti. Hayatının kısm-ı a'zamını Avrupa'da geçirerek garb medeniyeti denilen medeniyet-i hâzırayı içinden hakkıyla görmüş, onunla yakından temâsta bulunmuş olmak dolayısıyla şark müessesâtını garb **[258]** müessesâtıyla mukāyese kudretini tamâmıyla ihrâz etmişti. Yine bundan dolayı idi ki âlem-i İslâm'a garb âlem-i medeniyyeti yüzünden açılan rahneleri lâyıkıyla keşfeylemişti. Fil-hakīka kendisinin ilk eserinde ta'kīb ettiği gāye şimdiye kadar muzlim kalan bir noktayı tenvîr etmekten ibâret olmuştu: Evet garb ile şark arasındaki derin husûmetin illetini, hikmetini *Taassub* kadar vâzıh bir sûrette teşrîh eden hiçbir eser yoktur. merhûm garbın garazkâr muharrirleri tarafından bi'l-ilti-zâm tahrîf edilerek başka şekillerde gösterilen bu husûmetin avâmil-i esâsiyyesinin kıymet-i hakīkıyyesini; müslümanlara isnâd olunan taassub-ı dînînin garblılar tarafından müslümanlar hakkında izhâr olunan haksızlıklara karşı muhık bir kinden başka bir şey olmadığını göstermekle Müslümanlığa, âlem-i İslâm'a pek büyük hizmette bulunmuştur. Müşârunileyh siyâsî, ilmî, ictimâî, el-hâsıl her nokta-i nazardan ma'rûz olduğumuz hastalıkları teşrîh ederek nihâyet bütün müslümanlar için elîm ve sûziş-nâk olan mevzûa vâsıl oldu: *"Akvâm-ı İslâmiyyenin Esbâb-ı İnhitâtı"*. Fikrindeki bu derinlik, mesâili ted-

kîkteki bu şahsiyet ve husûsiyeti sâyesinde bu mühim mes'eleyi ortaya koydu. Lâkin şimdiye kadar olduğu vechile esbâbile netâyici birbirine karıştırmak gibi bir nakîsadan kurtulamayan usûllerde değil; belki en sâlim ve tamâmıyla ilmî bir sûrette müslümanların hâlihâzırdaki inhitât ve felâkete düşmelerinin sebeb-i hakîkîsini meydâna çıkardı.

Paşa'nın ortaya koyduğu eserler hep küçük küçük risâleler, daha doğrusu büyük büyük makālelerdir. Fakat her biri cildlerle hakāyıkı, cildlerle mebâhisi ihtivâ edecek kadar esâslı ve rûhludur. Zâten merhûmun kudreti burada tecellî eder. Bütün fikirleri birer düstûr mâhiyetindedir ve her eserinde mutlakā bir yenilik vardır; her eseri başlı başına müstesnâ bir mümtâziyeti hâizdir. Müşârunileyhin en büyük mahâreti, hâdisâtın rûhuna olan infâz-ı nazarı idi. Onun evvelce gördüğünü görmek, onun vaktiyle keşfettiği hakîkati idrâk edebilmek için her hâlde aradan birçok seneler mürûru lâzımdı. Onun içindir ki merhûmun fikirleri zaman geçtikçe daha ziyâde kıymetlenerek birer düstûr-ı ictimâî ve siyâsî mâhiyetini ihrâz ediyor. Cumhûr hatâ ederken o savâbdan ayrılmamış, efkârı şehrâh-ı hakîkate celb ve imâleye çalışmaktan geri durmamıştı. Avrupa müessesât-ı ictimâiyye ve siyâsiyyesine olan fart-ı meclûbiyyetimizin, (*Mukallidliklerimiz*)in millet için ne elîm felâketleri mûcib olacağını; (*Meşrûtiyet*)in te'sîrât ve netâyicini, tercüme mahsûlü bir Kānûn-ı Esâsî'nin ahvâl-i ictimâiyye ve siyâsiyyemizle aslâ kaynaşamayacağını bu kānûnun memlekette mazarrattan başka bir şey husûle getiremeyeceğini i'lân-ı Meşrûtiyyet'in daha ilk senelerinde söylemişti. Fakat bu hakîkat anlaşılmak için lâ-ekal on sene geçmek lâzım geldi. Sonra gerek (*Buhrân-ı Fikrîmiz*)i onun kadar yüksek ve derin gören, onun kadar ciddî ve esâslı teşrîh eden bir mütefekkirimiz görülmedi. Onun bütün bu eserlerinde devletin Müslümanlık'tan nasıl uzaklaştığı, uzaklaştıkça felâketten felâkete nasıl düştüğü gözle görülecek kadar mahsûstür.

Merhûm-ı müşârunileyh bu hakīkatleri en muannidlerin bile inkâra mecâl bulamayacakları bir sûrette ortaya koyduktan sonra şâheserini ümmete ihdâ etti: (*İslâmlaşmak*). Müslümanlığın i'tikādiyât, ahlâkıyât, ictimâiyât ve siyâsiyâttan ibâret bir küll olup bunların yekdiğerinden mütevellid bulunduğunu pek mükemmel bir sûrette îzâh eden bu eser-i nefîs müslümanlar için düstûru'l-amel olacak kadar azîm bir kıymet ve ehemmiyeti hâizdir. Merhûm, umûmî bir sûrette hakīkī Müslümanlığın nasıl olacağını bu eserinde bize gösterdikten sonra (*İslâmiyette Teşkîlât-ı Siyâsiyye*)yi tesbît eden gāyet mühim bir eser vücûda getirdi. Malta'da te'lîf ettikleri bu son risâlenin müsveddeleri birkaç gün evvel elimize geçti. Diğer âsârı gibi aslı Fransızca olan bu mühim eseri de inşâallâh üstâd-ı muhteremimiz Âkif Beyefendi tarafından tercüme olunarak *Sebîlürreşâd* ile neşredilecektir. Bu eser yeni teşekkül eylemekte olan bütün müslüman devletleri için nazar-ı dikkate alınacak bir ehemmiyet-i mahsûsayı hâizdir.

Ümmet-i İslâmiyyenin en büyük mütefekkirlerinden olan merhûmun yüksek ve âlem-şümûl fikirlerinden en ziyâde müstefîd olacağımız bir zamanda böyle ebediyyen üfûlünden mütevellid teessürâtımız hiçbir şeye ta'dîl olunamayacak kadar azîmdir. Onun gerek hayât-ı husûsiyye ve siyâsiyyesini, gerek şahsiyet-i mütefekkiresini şöyle birkaç sahîfe ile ta'rîf ne mümkün! Onu anlamak için eserlerini kemâl-i i'tinâ ile tedkīk etmek, anlatmak için de cildlerle yazı yazmak icâb eder. Biz burada merhûmun hayât-ı umûmiyyesi hakkında ancak umûmî birkaç söz söyledik.

Hayatın her türlü cilvelerine karşı gösterdiği metânete kendisini tanıyanların cümlesi hayrândır. Herkes Bekir Ağa Bölüğü'nde endîşeler içinde iken onun Sadâret makāmındaki tavr-ı **[259]** metânet ve necîbânesi zerre kadar değişmemişti. Malta'da da böyle oldğunu müttefikan söylüyorlar. İngilizlere karşı onun ve birâderi Abbâs Halîm Paşa'nın gösterdikleri tavr-ı merdâne onların ne büyük rûhlu olduklarını herkese tanıtmıştır. Bu Anadolu mücâhedesinin mutlakā muvaffakıyetle netîceleneceğine birâderi gibi onda da öyle sarsılmaz bir îmân vardı ki en hatar-nâk zamanlarda bile onun bu îmânı zerre kadar tezelzüle uğramamıştı. Bilakis daima etrâfındakileri sarsılmaktan muhâfaza edecek sözlerle teşcî' etmiş, bil-fiil onlara numûne-i imtisâl olmuştu. Malta'dan yazarak buradaki samîmî âşinâlarından birine gönderdiği mektubunun şu fıkrası onun hâlet-i rûhiyyesini ifhâma kâfîdir; diyor ki:

"Azîzim…, iki senedir çektiğimiz hakāret-âmîz muâmeleleri bir gün gelir sana anlatırım. Fakat şimdi sana söyleyebileceğim bir şey varsa o da böyle bir muâmeleye ma'rûz olduğumdan dolayı duyduğum iftihârdır. Çünkü ben bu hakāretlere her müslüman için mukaddes olan maksada elimden gelebildiği kadar hizmet ettiğimden dolayı ma'rûz kaldım.

Saîd Halîm."

Ona atılan kurşun bir şahsa değil, bütün bir millete, bütün bir İslâm âleminedir. Binâenaleyh müslümanlar bu intikāmı alacaklardır. Fakat ne sûretle? Asırlardan beri kendilerini ezmek, öldürmek isteyen zâlim ve mütehakkim devletlerin ellerinden eski istiklâllerini, eski şevketlerini istirdâd etmekle… Musîbetler milletler için en büyük ders-i ibrettir.

Eşref Edîb

Kuvvet Denilen Heykele

Müntehî bir ebr-i istiğnâya mermer nâsıyen,
Sormadın, yerlerde yatmış böyle kimdir inleyen.

Kim midir? Hicranlı bir âvâredir, âciz, sakat!
Âh bilmezsin ne müdhiştir, ne engindir fakat

Münfail bir yüzde ba'zen titreyen bir damla su:
Çırpınır ka'rında arzın en muazzam ordusu!

Ben ki hiçbir korku duymam haykırırken yıldırım,
Sonra bak, sessiz sadâsız bir cesedden korkarım.

Sûr-ı satvetten çekinmem, sonra bak bilmem neden,
Korkarım göğsünde bir mâzî yatan vîrâneden;

Bir kıvılcımdır yakar dünyâyı bir kabrin gülü;
Burc u bârûlar yıkar na'şıyla ba'zen bir ölü!

Titreyen bir seste ba'zen gizlenir bin fırtına.
Bin cehennem gizlenir tek bir nigâhın altına!

Ses çıkarmaz canlıdır zannettiğin bin nâsıye,
Bir mezârın göğsü lâkin çırpınır "hakkım!.." diye!

Kal'alar, taştan bedenler, âhenîn ma'mûreler,
Yıldırım bâzûlu heykeller, çelikten çehreler,

Kan saçar, medfen saçarken muttasıl etrâfına;
Ser-fürû eyler, bakarsın, bir şehîdin tayfına!

Korkarak bak kendi tevlîd ettiğin bir mâteme,
Bir mezârın hissi vardır bir avuç toprak deme!

Bir avuç toprak, ezersen, bir çelik, bir tunç olur,
Ağlayan bir milletin sîmâsı pek korkunç olur!

Midhat Cemâl

HİNDİSTÂN MAZLÛMLARININ KIYÂM ve HAREKETLERİ

Gandi'nin Mühim Beyânnâmesi:

7 Teşrînievvel târîhli *Daily Telegraph* gazetesine Bombay'dan çekilen telgraf:

Bombay *Chronical* gazetesi hükûmet hidemât ve vezâifine adem-i iştirâk rüesâsından 48 kişinin imzâsını muhtevî bir beyânnâme neşrediyor. Mister Gandi, Çosani, Laç Pazey, Motilal Ne[h]ru, Ensârî, Amerikalı Stoks, Mister Sarocini Naydu beyânnâmeye imzâ vaz' edenler miyânındadırlar. Bu beyânnâme Ali Birâderler ile sâir zevâtın tevkîfi hakkındadır. Beyânnâmenin nikât-ı mühimmesi ber-vech-i âtîdir:

"Hükûmete hizmet eden ahâlinin hükûmetle münâsebeti hakkında herkes bilâ-tazyîk beyân-ı efkâr etmeye haklıdır. Hindistân'ın iktisâd, ma'neviyât ve siyâsiyâtını zelîl bir hâle vaz' eden, âmâl-i milliyyeyi imhâ için kuvâ-yı zâbıta ve askeriyye istihdâm eyleyen ve Hindistân'a zarar îrâs etmemiş olan Arabların, Mısırlıların, Türklerin hürriyetini ezmek için kıtaât-ı askeriyye kullanan bir hükûmetin idâresi altında bilhassa asker olarak hizmet etmek bir Hindli için şeref-i millîye mugâyir bir hareket olduğu fikrindeyiz. Biz aynı zamanda gerek sivil ve gerek asker olsun her Hindlinin hükûmetle münâsebetini kat' etmek ve te'mîn-i maîşet için vesâit-ı sâire bulmak husûsunun vazîfesi îcâbâtından olduğunu düşünüyoruz."

Mister Gandi Bombay Chronical'a gönderdiği bir mektupta ifâdât-ı âtiyyede bulunuyor: Tevkîfimin karîb olduğu şiddetle şâyi' olmaktadır. Aldığım ma'lûmât doğru ise hükûmet, sebâtından dolayı şâyân-ı tebrîktir. Çünkü şimdiki mücâdele hakîkî veya sun'î tecâvüzât aleyhine değil ancak hükûmet vezâif ve hidemâtına adem-i iştirâk düstûruna yani hükûmet aleyhine adem-i memnûniyyet tevlîdine karşı icrâ edilmektedir. Benim tevkîfim hâlinde ahâlinin tamâmıyla sâkin kalmasını, ta'tîl-i eşgâlden ictinâb eylemelerini ricâ ederim. Bana olan teveccühlerini göstermek için yegâne vâsıta Hindistân Kongresi'nin istiklâl programını ta'kîb etmekte en büyük gayreti ibrâz eylemektir. İstiklâl-i tâmmın te'mîni ancak bu sûretle ta'cîl edilebilir."

*
* *

Gandi'nin Mühim Bir Makâlesi:

Times gazetesinden:

Mister Gandi kendi hakkında da ta'kîbât-ı kānûniyyede bulunulmasını te'mîn için mesâî-i azîme sarf etmektedir. Ez-cümle kendi gazetesi olan Yeni Hindistân'da garîb bir makāle yazmıştır. Mister Gandi bu makālesiyle hükûmet tarafından âtîdeki keyfiyetin mülâhaza ve tedkīkı için bir zemîn ve sebeb ihzâr etmekte kusûr etmiyor: "Gandi'yi şiddet ve tecâvüzcâvüze müstenid olmayan hükûmet vezâif ve hidemâtına adem-i iştirâk mücâdelesine devâm etmekte serbest bırakmak siyâsetine riâyet edilip edilememesi, bundan başka Ali Birâderlerin Mister Gandi'nin bu makālesinde **[260]** îrâd ettiği aynı efkârın iş'ârından dolayı taht-ı muhâkemeye alınmışlardı.

Mister Gandi bu garîb makālesinde husûsât-ı âtiyyeyi îrâd ediyor: İslâmiyet hakkında yalnız İslâm ulemâsı söz söyleyebilir. Fakat Hindu mezhebi ve milliyetperverlik hakkında söz söylemek mes'elesine gelince şunu söylemekte tereddüd etmem ki gerek asker ve gerek sivil herhangi bir şahıs için İslâmlara karşı hâin olduğunu isbât etmiş olan ve Pencab'daki mezâlimle müttehem bulunan bu hükûmete hizmet etmek günâhtır. Ben sözümü birçok defalar Hindli askerler önünde söyledim. Ben hizmeti terk etmelerini her bir Hindli askere şahsen ve ayrı ayrı söyle[me]miş isem de bu hareketim arzumun fıkdânından dolayı değil ancak bu askerlere müzâheret kudretimin mefkūdiyetinden neş'et etmiştir. Fakat Hindli askere husûsât-ı âtiyyeyi söylemekte tereddüd etmedim: Eğer Hindli asker hizmeti terk etmeye ve Hindistân Millî Kongresi'nin veya Hilâfet Cem'iyeti'nin müzâhereti olmaksızın te'mîn-i maîşete muktedir ise derhâl hizmeti terk etmelidir." Ben aynı zamanda şunu da vaad ediyorum: "Her Hindli evinde el veya makine ile yapılan iş bir mevki' tutar tutmaz ve Hindliler el işinin günün birinde kendilerine şerefli bir medâr-ı maîşet te'mîn eylediğini hissetmeye başladıkları gün, hattâ kendimi i'dâm edilmek tehlikesine bile atarak, her Hindli askerden şahsen ayrı ayrı hizmet-i askeriyyeyi terk ederek bir işçi, amele olmalarını taleb etmekte tereddüd etmeyeceğim. Çünkü Hindistân'ı taht-ı esâret ve tâbiiyyetinde tutmak için Hindli asker istihdâm edilmemiş midir? Pencab'da ma'sûm halkı katl için Hindli asker kullanılmamış mıdır? Pencab'da Şandipur mıntıkasında korkunç bir gece esnâsında ma'sûm erkek, kadın ve çocukları uzak yerlere sürmek için Hindli askerler istihdâm edilmemiş midir? Irâk'taki vakūr Arab ırkını taht-ı tâbiiyyete almak için Hindli askerler kullanılmamış mıdır? Mısırlıları ezmek için Hindli askerler istihdâm edilmemiş midir? Ali Birâderlerin ta'kīb ettikleri hareketten başka sûretle hareket ederlerse bir Hindli kendisinde insanlığın bir zerresini, bir İslâm şeref-i dînîsinin en zaîf bir şu'lesini nasıl görebilir? Hattâ Hindistân Vâlî-i Umûmîsi de bilmelidir ki isyân Umûm Hindistân Kongresi'nin mesleği ve mezhebi olmuştur. Hükûmet hidemât ve vezâifine adem-i iştirâk tarafdarı kānûnen müesses hükûmet hakkında adem-i memnûniyyet tavsiyesine mecbûr ise de hükûmet vezâif ve hidemâtına adem-i iştirâk, dînî ve tamâmıyla ma'nevî bir hareket olmakla berâber kasden hükûmetin ıskātı gāyesini ta'kīb etmektedir. Hindistân Cezâ Kānûnnâmesi ahkâmına göre meşrû' bir isyândır. Ali Birâderlerin Hindli askerler hakkındaki planlarını müteaddid yerlerde îrâd edilecek nutuklarla tekrâr ve te'yîd etmeliyiz. Hükûmeti bizi tevkīfe icbâr edinceye kadar hükûmete karşı açıktan açığa bir usûl-i muntazama tâbi' olarak adem-i memnûniyyet neşr ve tevlîd eylemeliyiz.

*
* *

Ecnebî Emtiasını İhrâk:

Times gazetesine
Bombay'dan çekilen telgraf:

Bugün Mister Gandi fabrikalar mıntıkasında cesîm bir miting hey'eti huzûrunda ecnebî emtiasından müteşekkil cesîm bir eşyâ yığınını ihrâk eylemişlerdir. Bilâhare îrâd eylediği nutukta beyânât-ı âtiyyede bulunlunmuştur:

"Memleketin i'timâdını gāib etmiş olan hükûmete yardım etmek husûsûsunun hatâlı olduğunu Hindli askere beyân etmek vazîfemizdir. İslâm veya Hindu olsun Hindli asker dînine ve i'tikādına sâdık ise maîşetini taş kırmakla te'mîne mecbûr olsa bile hizmet-i askeriyyeyi terk etmelidir. Hindistân askeri hükûmetin askeri olmamalıdır. Bir asker maîşetini arabacılık veya işçilikle te'mîn edebilir.

"30 Eylül'de istiklâl te'mînindeki adem-i muvaffakıyyetimiz sâmi'lerimin hatâları hasebiyledir. Birçok şey yapılmış ise de ihtiyâc görülen asgarî bir şey henüz te'mîn edilememiştir."

*
* *

Hindistân Vaz'iyeti, Lordlar Kamarası'nda Münâkaşât:

Hindistân'da İngiliz nüfûzunun kesb-i za'fiyet ettiği hakkında Lord Sindenham'ın Avâm Kamarası'ndaki mühim nutkunu 26 Teşrînievvel 1921 târîhli *Times* gazetesi ber-vech-i âtî neşrediyor:

Lord Sindenham'ın beyânâtı: Hindistân'daki vaz'iyete nazar-ı dikkatinizi celb ederim. Geçen beş sene zarfında Hindistân'da vukūa gelen hâdisâtı ta'kīb etmiş olan her bir şahıs iyice anlamış olmalıdır ki vaz'iyet mütemâdiyen daha ziyâde tehdîd-âmîz bir şekil kesb etmekte bulunmuştur. Benim fikrime göre bu vaz'iyetin esbâbı âşikârdır. Hâlihâzırdaki Hindistân Nâzırı, vazîfe-i nezâreti deruhde edeliden beri birçok hatâlara, sun'î ve sâhte harekâta, nifâk ve tefrikayı mûcib ahvâl ve müsâedâta meydân verilmiştir. Bu harekât Hindistân siyâsetimizde meş'ûm ve sun'î bir vaz'iyetin tahaddüsünü ve nüfûzumuzun kesb-i za'fiyyet etmesini mûcib olmuştur. Şübhesiz ki Harb-i Umûmî sükûnetsizliğin şekl-i umûmîsini tezyîd etmiş ve bu âna kadar bu sükûnetsizlik her türlü kontrol hâricinde olarak vukūa gelmiştir. Harb esnâsında bahşedilen müsâedât ve imtiyâzât-ı azîmenin şâyân-ı hayret bir ittihâdı mûcib olduğu söylenmektedir. Bu doğrudur. Hindistân'ın her tarafındaki ahâli harb esnâsında parlak ve şâyân-ı takdîr bir sûrette hareket etmiştir. Fakat siyâsî muharrikler, hükûmeti müşkilâta uğratmak için

bu müsâedât ve imtiyâzâttan istifâde eylemişlerdir. Hükûmet hidemât ve vezâifine adem-i iştirâk hareketinin adem-i muvaffakıyyete uğramak üzere bulunduğunu haber aldık. Her hâlde adem-i muvaffakıyyete uğrayacak idi. Çünkü Hindli hâkimler İngiliz mahâkimindeki vazîfelerini, Hindli me'mûrlar mevki'lerini terk edemeyeceklerdi. Fakat Gandi avâm arasındaki vesâyâsına devâm etti. Hindistân'ı tanıyan her bir şahıs bu vesâyâ ile yapılabilecek olan müdhiş zararı iyice takdîr eder, hâlihâzırdaki isyâna iştirâk eden halka İngiliz hâkimiyetinin zevâl bulmuş olduğu söylenmişti. Fil-hakîka bu halk buna inanacak bir sebeb görüyorlardı, bundan başka men' edilmesi mümkün olabilen birçok insan zâyiâtı da vukûa gelmiş bulunuyordu. Yegâne parlak bir hâl, menâtık me'mûrîniyle zâbıta hey'etinin hüsn-i hareketi olmuştur. İdâre-i mülkiyye kesb-i za'fiyyet ederken Hindistân mühimmât mes'elesi hakkındaki ta'kîbât-ı kānûniyyenin terkiyle Hindistân'daki İngiliz adâletine karşı müdhiş bir darbe indirilmiş oluyordu. Hindistân'da gerek Avrupalılar ve gerek Hindlilerin pek çoğu arasında hiçbir şey bu mes'eleden daha ziyâde nefret tevlîd edememiştir.

Hindistân'daki vaz'iyet-i hâzıra ne şekildedir? Yalnız şunu söyleyebilirim ki Hindistân'ın her tarafında İngiliz nüfûz ve hâkimiyeti muhakkak sûrette kesb-i za'fiyyet etmiştir. Hattâ hâkimiyetimizin nihâyet bulduğu veyahud pek yakında nihâyet bulacağı Hindistân halkının ekseriyeti tarafından zannedilmektedir. Hindistân Meclis-i Teşrîîsi'nde en ileri gelen a'zâlarının en son talebleri "Hindistân Hükûmeti Kānûnnâmesi'ni" keen-lem-yekün kılmak derecesine varmıştır. Hindistân'ın bütün büyük merâkiz-i sınâiyyesinde siyâsî grevler **[261]** mütemâdiyen vukûa gelmektedir. Hattâ pek uzak köylerde tehdîd ve tedhîş harekâtı devâm ediyor. Bizim kānûn ve âsâyişi idâme etmekteki adem-i muvaffakıyyetimiz en vahîm netâyici mûcib olmaktadır. Şarkta bir hükûmet bir defa kudretini gāib eylediğini zannederse bütün en iyi dostlarını da gāib eder. Şimdi Hindistân'da vukûa gelen ahvâl tamâmıyla ve hakîkaten bu merkezdedir. Hindistân'da müsâlemet ve âsâyişin idâre-i merkeziyyenin nüfûzuna ve Hindistân'da İngiliz nâmına atfedilen şeref veya şerefsizliğe tâbi' olduğunu iyice anlamış bulunmamıza kadar Hindistân umûrunu aslâ anlamış olmayacağız. Nüfûz ve şerefimizin müteessir olmakta bulunduğu şübheden vârestedir. Hindistân idâre-i mülkiyyesi a'zâları, İngiliz gençlerine Hindistân'a gitmekten ictinâb etmeyi ihtâr eylemek husûsunun vazîfeleri îcâbâtından olduğunu hissediyorlar. Ahîren Londra'da Hindistân'a me'mûr olmak üzere tâlib olanların imtihânlarında muvaffak olanların yalnız üçü İngiliz idi. Hindistân hidemât-ı sıhhiyye ve zâbıtası için tâlib bulmak husûsu gittikçe müşkilât kesb etmektedir. Hindistân'da en büyük mevâkii işgāl edenlerin ümîd ve cesâreti kırılmaktadır. Daima iştigāl ettikleri mevâkii terk etmek emelindedirler. Hindistân'da bu gibi zevâtın mevâkiini işgāl etmek hevesinde bulunan kimse yoktur.

Vaz'iyet-i askeriyyeye gelince on sekiz süvârî alayının imhâsına acırım. Ne kadar piyâde alayının mahv olacağını bilmiyorum. Kuvâ-yı askeriyyenin daha fazla tenkīs edilmesi taleb edilmiştir. Fakat Vâlî-i Umûmînin daha fazla tenkīsâta tarafdar olmayacağını anlıyorum. Bunu öğrenmekle mesrûr ve minnetdârım. Hindistân yerli ordusunun sadâkati muharrikler tarafından ihlâl edilmektedir. Hindistân "hom rul"u (muhtâriyeti) ahkâmına göre biz orduyu ya tamâmıyla kontrolümüz altında bulundurmalıyız, yahud ordu dağılarak yerli Hindli rüesâsının idâresi altına geçebilecektir. Hindistân ufak devletlerinin daha kuvvetli rüesâsı muharrikleri memleketlerine girmekten men' etmişlerdir. Fakat daha küçük devletlerden bazıları çoktan beri isyân ve ihtilâllere sahne olmuştur. Bu rüesâ Cenûbî İrlanda'nın sâdık ahâlisi gibi hükûmet tarafından terk edilmekte olduklarını hissediyorlar. Bazı mahâfildeki ümîdlere göre yeni Hindistân mecâlisi mes'ûliyetlerini daha iyi takdîr ederek âsâyişin idâmesi zımnında hükûmete yardım edeceklerdir. Bu ümîdi haklı gösterecek bir sebeb göremiyorum. Hindistân mecâlisinin ekserîsi hükûmete muhâlif bir vaz'iyettedirler. Belediye mecâlisinde ise İngiliz idâre ve hâkimiyetine karşı husûmet mütemâdiyen artmaktadır. Lahor'daki hemen Bolşevikleşmiş Belediye Meclisi ve eski bir İngiliz zâbiti olan itfâiye livâsı kumandanına Gandi üniformasını giymesini emretmiştir. Hindistân'ın her tarafında tahsîl ve ta'lîm ve terbiye intizâmdan çıkmıştır. Bu hâl tamâmıyla Gandi propagandasının te'sîriyle husûle gelmiştir. Kānûnu tatbîk husûsundaki müsâedât ve müsâmahât şimdiye kadar aslâ görülmemiş bir ırk tefrîkı tevlîd eylemiştir. Hindistân'daki vaz'iyetin hey'et-i umûmiyyesinin en elîm hâli Hindlilerin mütemâdiyen ma'rûz kaldıkları insan zâyiâtıdır. Bu zâyiâtın pek yakında pek azîm bir dereceye bâliğ olacağından korkulmak icâb eder. Hindistân'daki ilk vazîfemiz kānûn, emniyet ve adâleti idâme etmektir. Buna muvaffak olamadığımız takdîrde Hindistân'da kalmak husûsundaki yegâne hakkımız zâyi' olacaktır. Hey'et-i hükûmet hakîkaten ihtilâlperver olanlar tarafından âlet olarak isti'mâl edilmekte bulunan ve sühûletle iğfâl edilen sâf ve câhil halkın selâmeti için nüfûz ve kuvvetini te'yîd etmelidir.

Buhârâ Hey'et-i Murahhasasının Kabul Merâsiminde İrâd Olunan Mühim ve Târihî Nutukları:

Buhârâ Hey'et-i Murahhasasının Nutukları:

Buhârâ Halk Şûrâsı Cumhûriyeti'nin beş milyonluk ahâlisi ve Halk Hükûmetinin İcrâiye Komitesi ve Nâzırlar Şûrâsı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Reisi ve Başkumandanı'nı selâmlamakla kesb-i şeref eylerim. Buhârâlılar şarklı oldukları gibi Türk milletindendir. Buhârâ, İslâm memleketi olduğu için öteden beri İslâmiyet'in muhâfızı olan Türklerle ma'nevî râbıtaları kavîdir. İşte cinsen ve dînen bir olan kardeşlerin sâir şen'î milletler gibi şimdiye kadar birbirlerine el uzatmadıklarına sebeb emperyalistlerin tuttukları siyâset-i ma'lûmelerinden idi. Çünkü onlar şark akvâmını birbirinden ayırmak, esîr etmek ve şark akvâmını ezmek istiyordu. Fakat bu olmadı. Garba dehşet veren Çanakkale harbinin îmânlı kahramânâne müdâfaası şarkta inkılâb güneşi doğurdu. İnsâniyet bayrağı kaldıran Rusya inkılâbcılarının halâskâr ve metîn kolları şark mazlûmlarını birleştirdi. Asyâ-yı Vüstâ akvâmı için Çar hânedânının ma'lûm siyâsetine nihâyet verdi. Nihâyet elli dokuz yıl esâret devresini geçiren ve bütün hâricî siyâset ve münâsebetten mahrûm edilen Buhârâ da istiklâlini aldı. On beş, yirmi seneden beri dâhil ve hâriçte mütemâdiyen çalışan Buhârâ münevver gençleri şark inkılâbcılarının yardımıyla zâlim ve müstebid hükûmetini yıktı. 1336 târîhinde yerine halk cumhûriyeti esâsını kurdu. İstiklâli de tasdîk olundu.

İşte yıllardan beri büyük kardeş Türkiye hükûmetiyle resmen münâsebete girişemeyen Buhârâ murahhasları bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmet reisinin ziyâretiyle müşerref olmağla kesb-i fahr eylerim.

Buhârâ halkı tarafından Türk ve İslâm kardeşlerine hediye olarak bundan büyük bir şey bulunamadığı cihetle âsâr-ı atîkadan şu arz ve takdîm edeceğim Kitâb-ı Mukaddes'i milletin istifâdesine vaz' buyurmalarını istirhâm eylerim.

Kahramanlar, gāzîler silâhtan başka bir şeyden hoşlanmadıkları için Buhârâ tarafından size hediye ve yâdigâr olmak üzere arz ve takdîm edeceğim şu kılıcı kabûl buyurmalarını ricâ eylerim.

[262] Mîsâk-ı Millî uğurunda sağlam bir îmânla çalışarak gösterilen gayret sâyesinde kazanılmış İnönü savletleri ve Sakarya muzafferiyetini Buhârâ Halk ve Şûrâ Cumhûriyeti'nin beş milyon halkı tarafından tebrîk etmekle berâber şu emânet kılıncı da arz ve takdîm ediyorum.

İnşâallâh yakın bir zamanda düşmandan ahz-i sâr edip muzafferiyet-i kat'iyyeye sebebiyet veren veyahud İzmir'i feth edip Türk bayrağını orada temevvüc ettiren kumandana şu emânet kılıncı teslîm buyurmalarını bilhassa istirhâm eylerim.

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Nutukları:

Buhârâ fevkalâde siyâsî kāsıdları beyler, Buhârâ Halk Şûrâlar Cumhûriyeti ahâlisi ve Hükûmetinin İcrâiye Komitesi ve Nâzırlar Şûrâsı nâmına gelen hey'et-i muhteremenize Türkiye ahâlisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükûmeti nâmına beyân-ı hoş-âmedî eylerim. Buhârâlıların milletimizle ırkī ve dînî revâbıt-ı kalbiyyesine rağmen işbu revâbıtın şimdiye kadar sâha-i fi'liyyâtta gereği gibi tecellîsine, müstevlî ve zâlim kuvvetlerin vücûdu mâni' olmuştu. Kahraman Türkiye ordularının da büyük bir hisse-i mefhareti olan şark inkılâb-ı kebîri, mazlûm şarklıları günden güne sıklaşan, sağlamlaşan bâğlarla biribirine bağlamaktadır. "Her milletin kendi mukadderâtını kendisi ta'yîn edebilmek" hakkını yalnız nazariyâtta değil fiiliyâtta dahi tanıyan Rusya ricâl-i inkılâbının mefkûreperver harekâtı sâyesinde bugün Rusya'nın müttefikı olan müstakil Buhârâ Halk Şûrâlar Cumhûriyeti'nin münâsebât-ı hâriciyye hakkını isti'mâl ederek ilk hey'et-i kāsıdasını Türkiye Halk Hükûmeti nezdine gönderdiğinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Reisi sıfatıyla cumhûriyet-i müşârunileyhâya müftehirâne arz-ı teşekkür ederim.

Buhârâ ahâlisinin Türkiye'deki Türk ve müslüman kardeşlerine hediye olarak gönderdiği Kur'ân-ı Kerîm ile Türkiye halk ordusuna nişâne-i takdîr ve tebrîk olarak irsâl eylediği kılınç, hakk-ı dîn ile hakka hâdim kuvveti temsîl eden fevkalâde muazzam ve kıymetdâr iki yâdigârdır. Bu emânetleri elinizden alır iken kalbim heyecân ile doldu. Halkımız ve ordumuz, uzaklardaki kardeşlerimizden gelen teşcîât ve tebrîkât nişânelerinden şübhesiz çok mütehassis ve mesrûr olacaklardır. Dindaş ve arkadaş Buhârâ halkının arzusunu yerine getirerek bu Kitâb-ı Mukaddes'i millete, seyf-i muazzezi de İzmir fâtihine teslîm edeceğim. Allâh'ın inâyeti ile İnönü ve Sakarya muzafferiyetlerini kazanan millî ordumuz inşâallâh pek yakında bu kılıncı da kazanmış olacaktır. Hey'et-i muhteremenize de Türkiye ahâlisi ve ordusu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükûmeti nâmına teşekkür eylerim.

Sebîlürreşâd

Yeni yeni teşekkül eden İslâm devletlerinin hey'et-i murahhasaları birbirini vely ederek Ankara'ya geliyor. Çanakkale'deki hârikulâde celâdet ve fedâkârlığıyla şarktaki muazzam inkılâbın âmil-i mühimmi olan

müslüman mücâhidlerinin karârgâhına toplanıyorlar. Dün hayâl telakkī edilen şeyler bugün hakīkat oluyor. Buhârâ hey'et-i murahhasasını istikbâl ederken diğer bazı İslâm devletleri mümessillerinin yolda bulunduklarını, Kırım müslümanlarının da istiklâllerine sâhib olduklarını haber alıyoruz. Çok geçmeksizin bütün akvâm-ı İslâmiyye mümessillerinden mürekkeb büyük İslâm şûrâsının Anadolu'da in'ikādını Cenâb-ı Hak lutf u keremiyle bize gösterecektir. Asya kapıları önünde zâlim devletlerin müdhiş donanmalarını, yüz binlerce askerlerini ka'r-ı deryâya gömen İslâm ordusu, hayatı bahâsına olsa da dünyânın en muazzam hâdisesini vücûda getirmiş; Asya ufuklarını kaplayan muzlim bulutları parçalamış, halâs ve istiklâl güneşiyle bütün mazlûmlar âlemini nûrlara gark eylemiştir. Artık İngiliz donanmasının İstanbul limanında lenger-endâz olmasının o kadar bir kıymet ve ehemmiyeti kalmamıştır. Asya uyandıktan, taraf taraf mazlûm milletlerin genç ve tüvânâ orduları silâhlarını çattıktan sonra garbın donanmaları denizlerde istediği kadar çalkanıp dursun.

Beyaz sarıklı, ipek kürklü Buhârâ murahhasları Büyük Millet Meclisi'ne Asyâ-yı Vüstâ müslümanlarının selâmlarını teblîğ ettiği zaman İslâm âleminin mes'ûd istikbâline itmi'nânımız o kadar kuvvet buldu ki o şânlı, şerefli günleri âdetâ seyreder gibi bir haz duyduk. Buhârâlı kardeşlerimiz bize ne muazzam, ne kıymetdâr hediyeler getirmişler: Yeryüzünde bütün müslümanlarca takdîs edilen bir Kitâb-ı Celîl ile onun hâmîsi ve kuvve-i müebbedesi olan bir seyf-i âlî! İşte yaşamak isteyen müslümanlar için ta'kīb edilecek yegâne hak yolu! Müslümanlar bütün ahvâl ve harekâtlarını o Kānûn-ı Esâsî-i Muhammediyyeye tevfîk edecekler, sonra da onu te'yîd ve himâye için cihâdı en mukaddes vazîfe bilecekler. Hiç şübhe yoktur ki Asyâ-yı Vüstâ'dan gelen bu kılıç avn-i Hak'la yakında Akdeniz sâhillerinde, İzmir ve Çanakkale'de parıldayacaktır ve bunun karşılığını Asya kapılarının fedâkâr bekçileri oradan göndereceklerdir.

Vilâyet Matbaası'nda Tab' Olunmuştur.

Abone Şerâiti
Her yer için
seneliği (275), altı aylığı (150)
kuruşdur.

Nüshası 5 kuruşdur,
seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne
Ankara'da
Hürriyet Oteli karşısındaki sokakta

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca
beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzıh ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğunun
vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

(Dînî, ictimâî, ilmî, edebî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir)

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

26 Şubat 1922 | 28 Cemâziye'l-âhir 1340 | Pazar | 26 Şubat 1338 | Cild: 19 - Aded: 493

SEBÎLÜRREŞÂD'IN MÜSLÜMANLARA HİTÂBESİ

Dînimize ve hayatımıza kasd eden hâin düşmanlara karşı Anadolu müslümanlarının bi-avnihî teâlâ girişmiş olduğu mukaddes mücâhedeyi gevşetmek için düşmanların her türlü tesvîlâta teşebbüs etmekten geri durmayacakları pek tabîîdir. Nitekim son zamanlarda bu maksadla hakāik-ı dîniyyeden gāfil bazı müslümanları tereddüd ve fütûra düşürmek için din kisvesi altında birtakım yalan yanlış fikirlerin, kıyâmetin yakında kopacağından bâhis varakaların neşredilmiş olduğu görülmüştür.

Müslümanları yeis ve atâlete sevk için tertîb edildiğinde hiç şübhe olmayan bu kabîl tesvîlât eskiden beri türlü türlü şekillerde icrâ edilip durmaktadır. Din ve vatan düşmanları tarafından bir maksad-ı mahsûsla yapılan bu ifsâdâta Anadolu müslümanlarının kapılacağını zannedenler pek aldanmış olurlar.

Zîrâ müslümanlar şunu pek a'lâ bilirler ki kıyâmetin ne zaman kopacağını bilmek ancak Allâh'a mahsûstur. Cenâb-ı Hak bu sırr-ı mektûmu hiç kimseye, hattâ Peygamber-i Zî-şânı'na bile bildirmemiştir. Binâenaleyh "bin üç yüz şu kadar senesinde güneş mağribden doğacak, filân sene kıyâmet kopacak …" gibi sözler kat'iyyen İslâmiyet'le kābil-i te'lîf değildir. Bunları Hazret-i Peygamber'e isnâd ise küfürden başka bir şey olamaz. Çünkü kıyâmetin zamân-ı vukūunu soranlara karşı cevâb vermekten Cenâb-ı Hak Peygamber'ini kat'î sûrette men' etmiştir. Bu husûsta velev ki Hazret-i Peygamber'e isnâd sûretiyle olsun, her ne söylenmişse hepsi uydurmadır; hiçbirisinin asl u esâsı yoktur. Kıyâmetin zamân-ı vukūunu ta'yîn eden hiçbir hadîsin sıhhatine ulemâ'-i muhakkıkīn mu'tekıd değildirler. Zîrâ bu, nass-ı sarîh-i Kur'ânîye, ehâdîs-i sahîha-i Peygamberîye muhâliftir.

Böyle iken bazı sâfdil müslümanların hakāik-ı dîniyyeye karşı olan gafletlerinden istifâde etmek garazıyla birtakım adamlar, hiçbir kıymet-i şer'iyyesi olmayan bu gibi mesâili zaman zaman maatteessüf ortaya atıp duruyorlar. Dînimize, hayatımıza kasdeden düşmanlar da bunları bir vâsıta-i nifâk, bir âlet-i fesâd olarak kullanmak husûsunda bir fırsatı fevt etmiyorlar.

Efrâd-ı İslâmiyyeyi sa'y ü amelden alıkoyan; azimsizliğe, fütûra sevk eden; zillet ve meskenete düşüren, en fenâ bir maîşet-i hayâtiyyeye râzî kılan bu gibi bâtıl telakkīlerin İslâm ile ne münâsebeti vardır? İşte Kur'ân-ı Kerîm meydândadır, ehâdîs-i sahîha gözümüzün önündedir.

A'râf sûre-i celîlesinde Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:
[1](يَسْئَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَاؕ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّىۚ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَآ اِلَّا هُوَؕ ثَقُلَتْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِؕ لَا تَاْتِيكُمْ اِلَّا بَغْتَةًؕ يَسْئَلُونَكَ كَاَنَّكَ حَفِىٌّ عَنْهَاؕ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ) **[264]** = "Yâ Muhammed! Sana kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. Onlara de ki: Bunu bilmek ancak Allâh'ın işidir. Kıyâmeti vaktinde zuhûr ettirecek O'dur. Gökler, yerler o azîm hâdisâtın altında ezilir ve o size ansızın gelecektir. Gûyâ sen kıyâmetin ne zaman kopacağını tekrâr tekrâr sorarak benden öğrenmişsin de onlar da

[1] A'râf Sûresi, 7/ 187.

öğrenmek için sana onu sorup duruyorlar. Onlara de ki: Bunu Allâh'tan başka kimse bilmez. Lâkin insanların çoğu bu hakîkati bilmiyorlar."

En-Nâziât sûre-i celîlesinde de bu meâlde bir âyet-i kerîme vardır: [2](يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَاۜ . فِيمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْرٰيهَاۜ . اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰيهَاۜ . اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشٰيهَاۜ) = Yâ Muhammed! Senden kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. Bunu düşünmekten sana ne? Onu bilmek ancak Tanrı'nındır. Sen yalnız ondan korkanlara tehlikeleri anlatmakla me'mûrsun."

İşte bu âyât-ı kerîme kıyâmetin zamân-ı vukūunu, Allâh'tan başka hiç kimsenin bu sırrı bilemeyeceğini, bunu düşünmekten Hazret-i Peygamber'in bile memnû' olduğunu pek vâzıh sûrette gösteriyor. Şu hâlde nasıl olur da aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz şiddetle memnû' olduğu bir şeyden hayât-ı seniyyelerinde bahsetmediği hâlde vefâtından sonra bunu şer'an müslümanlarca hüccet olmayan "rü'yâ" gibi bir vâsıta ile ümmete tebliğ eder? Bu açıktan açığa hakāyık-ı Kur'âniyyeye, rûh-ı İslâmiyyet'e münâfîdir.

Artık müslümanlar gözlerini açsınlar, hakāyık-ı Kur'âniyyeye âgâh olsunlar. Gaybı Allâh'tan başka kimsenin bilmesine imkân olmadığını, kıyâmetin vukūundan haber verenlerin Kur'ân-ı Kerîm'e, sünnet-i Resûl'e muhâlif fikirde bulunduklarını iyice bilsinler, istikbâlden haber almak isteyenler hakında aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz "Onlar bizden değildir." buyuruyor.

Hem kıyâmetin kopacağı günü düşünmekten müslümanlara ne? Yarın kıyâmet kopacak bile olsa ümmetini insanlara nâfi' sa'y ü amel ile mükellef tutan Cenâb-ı Peygamber değil midir? Böyle bir peygamberin ümmeti nasıl olur Kur'ân'ı, hadîs-i sahîhi terk eder de şunun bunun şer'a mugāyir rü'yâlarına, hiçbir kıymet-i şer'iyyesi olmayan sözlerine kapılır?

İşte bir tarafta Kitâbullâh'ın ahkâmı, Hazret-i Peygamber'in ehâdîs-i sahîhası; bir tarafta da mugāyir-i şerîat böyle düzme şeyler! Müslümanlar hangisine isterlerse inansınlar. Yalnız şunu da bilsinler ki Kur'ân'ı bırakıp da ona mugāyir şeylere inananlar küfre dalmış olurlar, hakīkī müslümanlar böyle şeylerden Allâh'a sığınırlar.

Yarın kıyâmet kopacak diye yeis ve atâlete düşerek cihâdı elden bırakan; ma'siyetleri, fenâlıkları men' etmeye lüzûm görmeyen milletler için fevz ü felâh yoktur. Necât ve saâdet ancak münkerâta karşı koyan ma'rûf ile emreden, dîn-i hakkı muhâfaza ve müdâfaa için Allâh yolunda cihâd edenlere mahsûstur. Dîne za'f geldiği, insanlar arasında fesad ve ma'siyet çoğaldığı zamanlar dîni ihyâ ile ümmeti salâha sevk ve irşâd için uğraşanları aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz [3](قطوبى له...) diye müjdeliyor. Onun içindir ki bütün müslümanlara düşen vazîfe İslâm'ın izzet ve şevketini te'mîn için her zamandan ziyâde mücâhedeye sarılmaktır. [4](رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ)

Eşref Edîb

İSLÂM'DA TEŞKÎLÂT-ı SİYÂSİYYE

Ümmet-i İslâmiyyenin en büyük mütefekkirlerinden şehîd-i mağfûr Saîd Halîm Paşa'yı bilmeyen hiçbir müslüman yoktur. Bilhassa *Sebîlürreşâd* kāri'leri müşârunileyhin sâgāt-ı bedîasını şu sahîfelerde ta'kīb etmiş olduklarından kendisini daha yakından tanırlar. Binâenaleyh o Vezîr-i hakîmin mezâyâ-yı fâzılası hakkında söze girişmekten ise Malta'da ber-mu'tâd Fransızca olarak yazdıkları en son ve en mühim eserlerini tercüme ile bir ân evvel enzâr-ı ümmete arz etmeyi daha muvâfık görüyoruz. Ümîd ederiz ki sevgili kāri'lerimiz şehîd-i müşârunileyhin evvelki âsârına karşı gösterdikleri im'ân ve dikkati bunun hakkında da dirîğ buyurmayacaklardır.

Mehmed Âkif

Mukaddime

Akvâm-ı İslâmiyyenin şu son günlerde artık o eski meskenetlerinden silkinmekte ve ecnebî boyunduruğundan kurtulmaya kemâl-i azim ile çalışmakta olduklarını müşâhede ettikçe yüreklerimizde nâ-mütenâhî sevinç hislerinin uyandığını görüyoruz. Demek müslümanlar nihâyet anladılar ki: Bir müslümanın en kudsî vazîfesi hür olmaktır ve insan için, hürriyeti olmadıkça, ne hakīkī saâdet, ne de hakīkī terakkī mümkün değildir.

Bununla berâber şunu da i'tirâf etmeliyim ki: Deminki sevinçlerimiz ne kadar büyük olursa olsun, tamâmıyla sâf olamıyor. Zîrâ diğer taraftan görüyoruz ki: Müslüman münevver sınıfının azîm bir ekseriyeti memleketlerine garbdaki müessesât-ı siyâsiyyenin mükemmel, yahud nâkıs şekillerini getirmekten başka bir iştiyâk beslemiyorlar ve vatanın gerek ictimâî gerek siyâsî tekâmülünü tahakkuk ettirebilmek için garbın bu husûstaki telakkīlerini ve mebde'lerini tatbîk etmekten başka bir çâre bulunmayacağı kanâatini ileri sürüyorlar. Zamanımızdaki müslüman münevverlerinin bu hâlet-i vicdâniyyeleri pek elîmdir. Zîrâ kendilerinin şu noktayı lâyıkıyla düşünmediklerini gösteriyor ki: Müslümanlık bir taraftan bizi bir Allâh'a tapmakla mükellef tutarken öbür taraftan

[2] Nâziât Sûresi, 79/42-45.

[3] "Onlara ne mutlu..."

[4] Âl-i İmrân Sûresi, 3/8.

ahlâkī olduğu kadar ictimâî birtakım telakkīlere, mebde' (principe)lere sâhib **[265]** kılmıştır; bunlar doğrudan doğruya vahdâniyet akīdesinden doğuyor. Biz de ancak o akīdenin sevkıyle onlara munkād oluyoruz. Müslümanların siyâsî telakkıyât ve teşkîlâtı işte bu mebde'lerden doğmuş ve o sâyede yaşamakta bulunmuştur.

Binâenaleyh bize öyle geliyor ki, bu münevver dediğimiz sınıf tam ve ciddî bir kanâatin vereceği itmi'nân ile hiçbir vakit kendi kendine şu sözleri söyleyemiyor: Diyânet-i İslâmiyye, ihtivâ ettiği en yüksek idrâkât ve hakâyıkıyla, insâniyetin en muazzam bir dînidir; en sahîh ve en mükemmel rûh ve ma'nâsıyla alınan medeniyet-i insâniyyenin hâdimi değil bizzat o medeniyetin kendisidir. Binâenaleyh onun hâricinde necât ve selâmet bulmak imkânı yoktur.

Bize öyle geliyor ki; o münevver dediğimiz sınıf şu hakīkati hâtırına getirmiyor: Garb âlemi için "Her yol Roma'ya gider"*se müslüman dünyâsı için her yol Mekke'ye gider. Yani bu iki âlemden her biri başka bir yol, başka bir istikāmet, başka bir tâli' ta'kībine ve insâniyyetin tekâmül-i umûmîsinde her biri başka başka hareketler îfâsına mecbûrdur.

Hiç kimse inkâr edemez ki garb âleminin gāyesi, telakkıyâtı, temâyülâtı, ihtiyâcâtı ve bunları tatmîn için mürâcaat ettiği vesâiti ile müslüman âlemininkiler arasındaki fark, diyânet-i Nasrâniyye'nin ahlâkī ve ictimâî telakkıyâtı, an'anâtı ve esâsâtı ile İslâm'ınkiler arasında mevcûd fark kadar büyüktür. Zâten evvelkiler ikincilerden doğarken bundan başka türlü olabilmek kābil midir? Öyle ise cihân-ı garbın sırf kendi ihtiyâcâtını nazar-ı dikkate alarak kabûl etmiş olduğu gerek ictimâî, gerek siyâsî müessesâtın, velev istenildiği kadar ta'dîl edilsin, bize muvâfık geleceğini zannetmek pek açık bir hatâdır.

Fil-hakīka bu iki âlem arasında o kadar esâslı farklar vardır ki hiçbir ta'dîl bu farkları ne izâle, ne de tahfîf edebilir.

Demin müslüman münevverlerinde mevcûdiyetini işâret etmiş olduğum o yanlış kanâati akvâm-ı İslâmiyye tarafından nesillerden beri çekilmekte olan ve onların omuzlarına pek ağır basan ecnebî hâkimiyetinin te'sîrlerinden başka bir şeye atfedemiyorum.

Binâenaleyh meydândaki hatâyı izâle ile berâber kendilerine göstermek isterim ki ictimâî ve siyâsî nikāt-ı nazardan akvâm-ı İslâmiyyenin akvâm-ı garbiyyeden beğenip alabilecekleri bir şey olmadıktan başka bilakis bu husûsta berikilerin İslâmiyet'ten istifâde edecekleri birçok cihetler mevcûddur.

Ehemmiyeti en yüksek mertebede bulunan bu mes'ele hakkında vicdânları tenvîr için tutulacak yegâne tarîk her şeyden evvel İslâm ictimâiyâtının ne olduğunu en vâzıh bir sûrette göstererek siyâsî ve ictimâî vazîfelerimizin esâsât-ı İslâmiyyeyi daha iyi anlayıp daha iyi tatbîk etmekten ibâret olduğu hakkında dindaşlarımı tamâmıyla iknâ' eylemekten başka bir şey değildir.

Elvâh-ı İntibâh

Bütün müslümanların nazar-ı ibretlerine

GENÇ HIRİSTİYANLAR CEM'İYETİ ve FAÂLİYETİ

Y. M. C. A.

Zannederim ki İstanbul'da "Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti" nâmında bir cem'iyet teşekkül ettiğini herkes duymuş ve gazetelerde görmüştür. 21 Kânûnisâni 337 Cum'a günü Çarşıkapı'da, Medrese Sokağı'nda 1 numaralı binâda merâsim-i mahsûsa ile İstanbul Şu'besi'ni de küşâd eden ma'hûd cem'iyetin memleketimizdeki faâliyetinden, ne yapmak istediğinden uzun uzadıya bahsetmek istiyorum; Tâ ki İslâmlar nasıl bir tehlike karşısında bulunduklarını anlasınlar da ona göre ciddî tedâbîr ittihâz etsinler…

Maksada girmezden evvel kısaca söyleyim: İstanbul'da ve memâlik-i İslâmiyyede teşekkül eden "Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti"nin maksad-ı aslîsi İslâm ictimâiyâtını, İslâm ahlâkını yıkmak ve İslâm gençlerini tedrîcî bir sûrette hıristiyanlaştırmak, her türlü câzib vâsıtalarla Hıristiyan rûhunu telkīn ve telkīh etmektir. Görünüş ne olursa olsun, maksad tamâmıyla budur. Bunu kuru sözle değil, delâil-i yakīniyye ile isbât edeceğimden şimdilik bu ciheti bırakarak ma'hûd cem'iyet hakkındaki tedkīkātımı sırasıyla arz etmek istiyorum.

İstanbul'da Dîvânyolu'nda Kadınları Çalıştırma Cem'i-yet-i İslâmiyyesi'nin karşısında "Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti = Y.M.C.A." nâmıyla bir cem'iyet teessüs ettiğini ilk defa Mehmed Ali Aynî Bey tarafından *İkdâm* **[266]** gazetesine yazılan bir makāleden anlamıştım. Mehmed Ali Aynî Bey bu makālesiyle ma'hûd cem'iyetin tehlikesini kapalı bir sûrette anlatıyordu. Evvelâ herkes

* Frenklerin bir meselidir

gibi ben de o makāleyi okumuş, fakat o kadar şâyân-ı tedkīk bir şey görmemiştim. Bilâhare …….de pek çok sevdiğim …lerimden bazıları bizzat kendilerinin cem'iyete gidip reis ve kâtibi ile görüştüklerini ve orada cereyân eden ahvâlin bir kısmına muttali' olduklarını, programlarını alıp okuduklarını söylediler; ve bu cem'iyetin Hıristiyanlığı propaganda gāyesiyle teşekkül etmiş olduğunu da ilâve ettiler. Cem'iyete girenlerin ekseriyetle İslâm ve Türk gençleri olduğunu öğrenmemiş olsaydım belki o kadar alâkadâr olmayacaktım. Halbuki bilâhare arz edeceğim istatistiklerden de ma'lûm olacağı üzere Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti'ne kaydolan a'zânın yüzde kırk altısı İslâm ve Türk gençleri idi. Bunun içindir ki bu cem'iyet hakkında esâslı bir tedkīkātta bulunmayı bir vazîfe-i dîniyye bilerek doğruca cem'iyetin Dîvânyolu'ndaki merkezine gittim. İdâre me'mûrunun delâletiyle reisin yanına çıktım. Cem'iyete a'zâ kaydolacağımı fakat evvelâ bazı suâller sormama müsâade etmesini söyledim. Suâllerim şunlardı:

1- Cem'iyet nedir?

2- Ne maksadla ve ne zaman teşekkül etmiştir?

3- Dünyânın nerelerinde şu'beleri vardır?

4- A'zâsı ve parası ne kadardır?

5- Cem'iyet beynelmilel olduğu hâlde "Genç Hıristiyanlar" denilmesinin sebebi nedir? Bu isimden başka bir ma'nâ da anlaşılmaz mı? Meselâ gāyenin Hıristiyanlık olduğu hâtıra gelmez mi?

6- Hıristiyanlığın mukaddes bir esâsı olan "müselles" işâretini niçin kendisi için şiâr ittihâz edinmiştir? Alâmet-i fârika olmak üzere bunu kabûl etmekten maksadı nedir?

7- Şu'be küşâd edileliden beri yazılan a'zâlar en ziyâde kimlerdendir?

Reis suâllerime şu sûretle cevâb veriyordu:

"1- Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti beynelmilel bir cem'iyettir. A'zâsı ıslâhât-ı mütekābile ve terakkıyât-ı ma'neviyye uğurunda müttefiktirler. Gerçi bu cem'iyetin idâresi hıristiyanların nezâreti tahtında bulunuyor ise de her millet ve mezhebe mensûb bir delikanlı oraya a'zâ olabilir.

2- Cem'iyetin maksadı bedenen, fikren ve ma'nen kuvvetli gençler yetiştirmeye ve onları gerek kendilerine, gerek diğerlerine yardım etmeye teşvîk etmekten ibârettir. İşbu maksadın husûlünü te'mîn için insanlarda büyük gāyelere vusûl hevesini îkāz ve tenmiye eden gûnâgûn eğlenceler ve vesâit-ı terakkī tedârik olunmuştur. Her a'zâ ondan istifâde eder.

Cem'iyet ilk defa olarak Londra'da 1844 sene-i mîlâdiyyesi Haziran'ının altısında Mösyö Corc Vilyams nâmında bir İngilizin taht-ı riyâsetinde teessüs etmiş ve bilâhare tevessü' ederek bütün dünyâda şu'beler ihdâs eylemiştir.

3- Elhâletü hâzihî hemen bütün Avrupa'da, Şimâlî ve Cenûbî Amerika'da, Hindistân'da, Çin'de, Japonya'da, Kore'de, Avustralya'da ve Yeni Zelanda'da, Filistin'de, Mısır'da, Afrika'da pek büyük şu'beleri mevcûddur.

4- Cem'iyetin el-yevm 27 muhtelif memlekette 9.065 şu'besi, 1.330.532 a'zâsı*, 120.540.049 dolar vâridâtı vardır. A'zâlar üç kısımdır: A'zâ-yı hâmiyye, a'zâ-yı faâle, talebe a'zâ. A'zâ-yı hâmiyyeden senede on, a'zâ-yı faâleden beş, talebe a'zâdan da iki lira alınır. Ders için vereceği para tabîî başkadır.

5- Fil-hakīka bu şu'be küşâd edilir iken ve isimde haylice münâkaşa oldu. Leh ve aleyhte sözler söylendi. Fakat maksad sizin hâtırınıza geldiği gibi değildir. "Genç İnsanlar" yahud "Gençler" Cem'iyeti demekte de bir mahzûr yoktu. Lâkin bunun ilk müessisi hıristiyan olduğu cihetle ona hürmeten bu isim muhâfaza olunmuştur.**

6- Cem'iyetin "müselles" işâretini alâmet-i fârika olarak kabûl etmesindeki maksad şudur: Bir insan üç ayak üzerine durabilir: İlim, sıhhat, ahlâk. Bunun biri noksân olursa kat'iyyen o adam sağlam bir adam sayılmaz ve hayatta daima noksândır.

Meselâ: Ne kadar iyi bir gemi olursa olsun dümen makinesi mefkūd veya bozuk olursa arzu ettiği yere varamaz. İnsanlar da aynıyla böyledir. Birçok adamlar vardır ki ömürlerinde asâlet-i tabîata ermekten âcizdirler; çünkü kuvve-i muharrike-i ma'neviyyeleri ve nuhbe-i âmâlleri **[267]** mevcûd veya muntazam değildir. İşte bunun içindir ki cem'iyet, terbiye-i dîniyye dâireleri teşkîl ederek

---

* Son tedkīkātım bunun daha fazla olduğunu gösterecektir.

** Reisin bu ifâdesi ne dereceye kadar mukārin-i hakīkat olduğu anlaşılmak üzere şimdilik şunu arz edeceğim: Bilâhare vukū' bulan tedkīkāttan anlıyorum ki: İstanbul'da cem'iyetin hîn-i teşekkülünde Reis bey müteredditd, âdetâ cesâret edemeyecek bir vaz'iyette idi. Bunun için bazı İslâmlara mürâcaat ediyor. Gençleri kurtarmak, ilmen, sıhhaten ve ahlâkan yükseltmek için bir cem'iyet teşkîlinden bahsediyor. Mes'ele uzun uzadıya görüşülüyor. Nihâyet cem'iyetin ismi hayli münâkaşâtı mûcib oluyor. Reis "Gots" "Genç Hıristiyanlar" nâmını ileri sürüyor. Orada bulunan müslümanlardan bir kısmı bunu kabûl etmek istemiyorlar. "Mâdem ki beynelmilel bir cem'iyettir, niçin bu ismi veriyoruz. Bunu tercîhten maksad nedir? O hâlde "Genç İslâmlar" nâmını verelim." diyorlar. Reis bunu kabûl etmiyor. Birisi de: Öyle ise "Genç İnsanlar, Genç Adamlar" nâmını verelim, diyor. Nihâyet Reis diyor ki: "Ben bunların hiçbirine me'zûn değilim. Ben aldığım emri îfâya mecbûrum. Bu cem'iyetin ilk müessisi hıristiyan olduğu için bu nâmı vereceğiz…."

gençleri –ilmen ve sıhhaten olduğu kadar– ahlâkan da yükseltmek istemiştir. Terbiye-i dîniyye dâirelerinde insanlara hayatın en yüksek kavânîni ve en asîl gāyeleri irâe edilerek bunlara vusûle teşvîk olunurlar. Bunun için de şâriîn ve kāidîni, beşeriyetin ahvâl ve şuûnunu ta'rîf ve mesâil-i hayâtiyyeyi tedkīk etmek üzere meccânî* ve ihtiyârî sınıflar açılmıştır.

7- Şimdiye kadar muhtelif milletlere mensûb hayli a'zâ yazılmıştır. Bunların yüzde kırk altısı Türklerdir."

*
* *

Reisten almış olduğum bu îzâhâtı –o gün için– kâfî gördüm ve müsâade taleb ederek ayrıldım. Asıl tedkīkātıma ondan sonra başlayacaktım. Harb-i Umûmî müddetince Antep ve Maraş Amerikan Kolleji'nde müdîrlik yapmış olan "Reis" tamâmıyla "misyoner" idi ve Ermeni şîvesiyle konuşuyordu. Maksadı tamâmıyla Hıristiyanlık rûhunu telkīn etmek olduğu pek âşikâr bir sûrette anlaşılıyordu. Artık İngilizce derslerine devâm edeceğim için sık sık gelebilecek, ictimâ'ları, konferansları ta'kīb edecektim.

Aklı başında olan her ferd beş, on gün ma'hûd cem'iyete devâm ederse mutlakā oradaki maksadı anlamakta gecikmez. Buna misâl olmak üzere şu vak'ayı arz edeyim: "… Mektebi Fransızca Muallimi … gelip yazıldı ve Fransızca dersler vermeyi taahhüd etti. Fakat bilâhare isti'fâ etti. Sebebini soranlara şu cevâbı verdi: Ben vaktiyle Paris'te iken İslâmlar tarafından bir klüp açılmış ve kapısının üstüne "Burada her isteyen zâta akāid-i İslâmiyye ta'lîm olunur." ibâresini hâvî bir levha ta'lîk olunmuştu. Ben klübe devâm ettim ve okudum. Fakat Hıristiyanlığıma zerre kadar dokunacak bir şey görmedim. İslâm i'tikādı olduğunu bile bile okudum. Halbuki bunlar programlarında "Beynelmilel Gençler Cem'iyeti" dedikleri hâlde içeride akāid-i Hıristiyâniyyeyi telkīn etmeye çalışıyorlar. Bütün maksadları budur. Zâhirleri başka, maksadları başka olduğu için isti'fâ ettim."

İşte basîreti yerinde bir adamın –hem de gayr-i müslim– ifâdesi! Fakat ne yazık ki birçok İslâm ve Türk gençleri her gün cem'iyetin ma'hûd binâsına, cem'iyetin li-maksadin tertîb ettiği eğlence ve konferanslara akın ediyorlar. Bilhassa Cağaloğlu'nda açılan Kadınlar Şu'besi'nin daha faâl olduğunu görünce hayret etmemek elden gelmiyor. 24 Ağustos 1337 akşamına kadar Kadınlar Şu'besi'ne kaydolunan genç kız ve hanımların ekseriyet-i azîmesini Türkler teşkîl ettiğini, bunların içinde birçok muallimelerin de bulunduğunu, hattâ Evkāf Müsteşârı'nın kerîmesinin de cem'iyetin kâtibeliğinde bulunarak misyonerlerin gāyelerine bütün kuvvetiyle çalıştığını insan işittikçe Müslümanlık ve Türklük nâmına ne söyleyeceğini şaşırıyor.

Evet biliyoruz ki İstanbul hükûmeti âcizdir, cem'iyete karşı bir şey yapamıyor. Fakat gençlerin bilhassa kadınların, yavrularımızı ellerine teslîm edeceğimiz muallimlerin, hıristiyan rûhunu neşr u ta'mîme çalışan bir misyoner cem'iyetine a'zâ kaydolmalarına mâni' olamaz mı? Haydi diyelim ki hükûmet bundan da âcizdir, acaba o gençlerde, o kızlarda zerre kadar hamiyet yok mu? Anlaşılıyor ki hâkimiyet ve istiklâlini gāib eden bir muhît artık hissiyât-ı dîniyye ve milliyyeden de tecerrüd ediyor.

Bu bâbdaki tedkīkātımı yazıp bitirdikten sonra müslüman gençlerini bu gibi muzır muhîtlerden nasıl kurtarabileceğimiz hakkındaki fikr-i mahsûsumu da ayrıca yazacağım. Şimdilik bundan sonraki makālelerimin mücmel bir fihristini takdîm ederek bu makāleye nihâyet vermek istiyorum.

1- Cem'iyetin ilk müessisinin tercüme-i hâli. 2- Cem'iyetin vâsıta-i fa'âliyyetine âid îzâhât. 3- Cem'iyetin a'zâlık şerâiti. 4- Programı. 5- Ta'lîm ve terbiye dâireleri. 6- Alâmet-i fârikası. 7- Kadınlar Cem'iyeti'nin faâliyeti. 8- Cem'iyetin cihân komitesi ve nerelerde olduğu. 9- Çin'deki faâliyetleri. 10- İstanbul'daki a'zânın yekûnu. 11- İstanbul Şu'besi'nin hey'et-i idâresi, milliyetleri, îfâ ettikleri vazîfeler. 12- Müslümanlar için açılan bu şu'benin masârifât ve vâridâtı. 13- Tanassur edenler. 14- Tanassura ihzâr edilenler. 15- İstanbul'daki zükûr ve inâs Amerikan mektepleri hakkında ma'lûmât. Cem'iyet İstanbul'da nasıl teşekkül etti? Hîn-i teşekkülünde bizden kimlerle istişâre etti? Cem'iyete bu husûsta yol ve teshîlât gösterenler kimler idi? 16- Cem'iyette teksîr-i a'zâ için sarf-ı mesâî eden komite kimlerden mürekkebdir? Vazîfesi nedir? Cem'iyetin hâdim-i âmâli kimlerdir? 17- Cem'iyet yalnız kendi parasıyla mı idâre ediyor. 18- İstanbul Şu'besi'nin hîn-i küşâdından bu âna kadar ma'hûd cem'iyet tezyîd-i fa'âliyyet yolunda nasıl ve ne sûretle sarf-ı mesâî etti. Hangi müessesâtımızla te'sîs-i münâsebât etmek istedi. Müessesât-ı mevcûdeden hangileri cem'iyetin teşekkül ve taazzuvuna zahîr oldular, hangileri dirsek çevirdiler. 19- Cem'iyetin resm-i küşâdı ne sûretle icrâ edildi. cem'iyetin teessüs ve teşekkülünü alkışlayanlar kimlerdi. 20 - **[268]** Merkez matbûâtında cem'iyetin leh ve aleyhinde yazılar yazanlar. 21- Amerika'da Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti aleyhine çalışmak

---

* Bu usûle kat'iyyen riâyet edilmeyerek birçok vâsıtalarla gizli ve âşikâr yalnız Hıristiyanlık telkīn edilmekte olduğu bilâhare arz edeceğim konferans numûneleriyle anlaşılacaktır.

üzere genç Amerikalılardan müteşekkil cem'iyet nedir, maksadı nedir. 22- Cem'iyet son zamanlarda Dâru'l-fünûnumuza ve diğer mekâtib-i âliyyemize hulûl ve nüfûz için ne yaptı. Bu mesâîsi ne netîceler verdi. 23- İstanbul'da Amerikan Misyoner Cem'iyeti ve Kitâb-ı Mukaddes Şirketi hakkında ma'lûmât-ı esâsiyye. 24- Cem'iyetin verdiği konferansların mâhiyeti.

Ümîd ederim ki bu neşriyât müslümanlar üzerinde büyük bir intibâh husûle getirecek, bu azîm tehlikeye karşı onları tedâbîr-i lâzıme ittihâzına sevk edecektir.

El-hâdî ila'llâh
Mecdüddîn

İNGİLTERE ve MISIR

İngiltere Mısır'ı bir müstemleke hâline ifrâğ için uzun seneler çalıştıktan sonra nihâyet Harb-i Umûmî zamanını bir fırsat telakkî ederek 18 Kânûnievvel 1914'te Mısır üzerindeki himâyesini i'lân etmişti. Buna mukābil tâ İngiliz işgālinden beri Mısır'ın istiklâlini müdâfaa ve istihsâl gāyesi ile ve bilhassa milliyetperver Mustafa Kâmil'in mücâhedâtıyla başlayan millî hareketler "Hizbü'l-Vatanî"nin teşkîlât ve teşebbüsüyle Mısır'da kuvvetli inkişâflar vücûda getirmişti. Harb-i Umûmî'ye yakın zamanlarda tuğyânkâr heyecânlar ve tezâhürler vücûda getiren millî hareketler ne çâre ki Harb-i Umûmî bâdiresi esnâsında için için faâliyetini idâme ile iktifâ ediyor ve Hidîv'in yerine gelen Sultan idâre-i zâhiriyyesi ve fakat İngiltere'nin tahakküm ve ceberût-ı hakīkīsi altında bu bâdirenin sonunu bekliyordu.

Harb-i Umûmî'nin alevli devrelerinde İngiliz ricâl-i hükûmetinin mazlûm milletlerin müdâfaa-i hak ve istiklâli için bu harbin i'lân ve işhâr eylediği ve binâenaleyh İ'tilâf manzûme-i düveliyyesinin zafer-i nihâîleri netîcesinde milletlerin hak ve istiklâllerine erişmeleri tabîî bulunduğu şeklinde vâkı' olan resmî nutuk ve beyânâtlarını daima bir sened ittihâz eden Mısır efkâr-ı umûmiyyesi, şübhenâk bir vaz'iyette bu uyuşturucu vaadlere bile bile kapılmaya ve aldanmış olmaya mecbûr kalıyordu. Nihâyet Harb-i Umûmî bitince Mısır kolonisinden dahi bir feryâd yükseldi. Milliyetperverler Mısır'ın en büyük mütefekkirlerinden Sa'd Zağlûl Paşa'nın etrâfında toplanarak on küsûr milyon Mısırlı nâmına istiklâl, istiklâl diye bağırıştılar. Mevkiinin kendisine nazaran muhâtarasını takdîr eden İngiltere gâh şiddetle ve gâh iknâ' ve mülâyemetle bir müddet Mısır'ın milliyetperverleri ve Mısır'ın efkâr-ı umûmiyyesi ile oynayarak vakit kazanmak istemişti. Sa'd Zağlûl'ün 1919'da Mısır'dan Malta'ya teb'îdi şiddet siyâsetinin ve bilâhare Mısır'la gûyâ anlaşmak maksadıyla evvelemirde vaz'iyet-i umûmiyyeyi tedkīk etmek istediğini öne sürerek İngiliz Müstemlekât Nâzırı Lord Milner'in bir hey'et-i mahsûsa ile Mısır'a i'zâmı ise mülâyemet ve tahzîr siyâsetinin bir semeresi idi.

Vâkıâ İngiltere Mısır'dan kopan feryâdların karşısında Sa'd Zağlûl'ü serbest bırakmaya mecbûr kalmıştı. Fakat 1893 târîhinde Mısır aleyhinde bir eser te'lîf etmiş olan Lord Milner'in Mısır milliyetperverlerince hüsn-i te'sîr bırakmayan bu vazîfe-i tedkīkıyyesi netîcesinde tanzîm ettiği rapordaki mevâddı dahi tatbîk etmeyi muvâfık görmeyerek Müstemlekât Nâzırı'nı ıskāt etmişti. Ne garîb bir eser-i tesâdüftür ki Milner bu projesinde hatîât-ı mâziyyesini unutturmak isteyerek her İngiliz racülünden fazla Mısır'ın biraz nefes almasına tarafdar bulunuyordu. Maamâfîh İngiltere bu icrâât ve teşebbüsâtıyla asıl arzusuna nâil oldu. Zîrâ cihân vaz'iyet-i umûmiyyesini tesbît etmek isteyen Versay, Nöyyi; Sen Jermen ilh. muâhedelerinin akdi esnâsında olsun hâd bir Mısır mes'elesi muvâcehesinde bulunmamıştı.

Diğer taraftan da İngiltere alttan alta Mısır milliyetperverleri arasında tefrika ihdâs ederek ve efkâr-ı umûmiyyeyi parçalayıp birbirine düşürerek kendisine müştereken tevcîh edilmiş olan silâhı kırmak istiyordu; esâsen bu tarz-ı siyâset İngiliz kolonizasyon usûlünün en mühim prensiplerinden birini teşkîl etmektedir.

Fil-hakīka bundan da İngiltere Mısır'da yapacağı kadar yaptı.

Sarf ettiği tefrika tohumları, milleyetperverlerin bir kısmını Sa'd Zağlûl ve bir kısmını Adlî Yeken paşaların etrâfında toplamak, hülâsa ikiye ayırmak sûretiyle nihâyet Mısır'da Sa'dîler ve Adlîler partilerinin vücûd bulması gibi bir meyve verdi.

Sa'd Zağlûl tarafdarânı müfrit milliyetperverlerden müteşekkil idi ki hiçbir kayd ü şart altında olmayan Mısır'ın tâm bir istiklâle mazhar olmasını müdâfi'dirler ve bit-tabi' Mısır'da ekseriyette bulunuyorlardı.

Buna mukābil Adlîler ise mu'tedil milliyetperverân kitlesi olup diplomasi tarîkıyle İngiltere ile anlaşmak, uzlaşmak ve hülâsa İngiltere ile Mısır'ın umûr-ı hayâtiyyesinde ittifâk ettikten sonra umûr-ı fer'iyyede bazı fedâkârlıklar yapmak tarafdarı idiler.

Bu iki parti 1921 senesinin evâilinde o derecede birbirine **[269]** hücûm ve düşnâmlarda bulundular ki her iki partinin hedef-i hakīkīsi olan İngiltere bile âdetâ ehemmiyetsiz bir mevki'de kalmıştı.

İngiltere ihdâsına muvaffak olduğu bu cereyâna zamîmeten esâsen elinde bulundurduğu Mısır Sultânı Fuâd'dan ve onun Kabine Reisi Mu'tediller Partisi'nin li-

deri Adlî Yeken Paşa'dan istifâde yolunu düşünerek ve İngiltere ile Mısır arasında bir muâhedenâme tanzîmini öne sürerek Adlî Yeken Paşa'nın riyâseti altında bir hey'et-i mahsûsayı berây-ı müzâkere Londra'ya da'vet etti. Şübhesiz ki bu da'vetin evvelce Sa'd Zağlûl Paşa'nın riyâseti altında Mısır efkâr-ı umûmiyyesini temsîl etmek üzere Avrupa'ya azîmet eden hey'et-i mahsûsanın yapmaya muvaffak olamadığı ittifâkı bu kere başarabilmek ma'nâsını mutazammın olacağını ve bit-tabi' muvaffakıyet takdîrinde mevkiini tamâmıyla tahkîm edeceğini düşünen Adlî Yeken Paşa kendisi ve partisi nâmına bu serâba doğru koştu.

Sa'dîler bu hey'et-i mahsûsaya şiddetle hücûm ediyorlardı. Adlî Paşa hey'et-i mahsûsası ise 1921 Temmuz'undan i'tibâren dört ay devâm eden müddet zarfında Londra'da İngiltere hükûmeti ile Mısır'ın istiklâl ve istikbâli için mütemâdiyen konuştular, konuştular.

Pek vâzıh anlaşılıyordu ki İngiltere mumâtala ediyor, yine vakit kazanmak istiyor, aldatmak istiyor, hülâsa Mısır'a bir şey vermeye râzî olsa bile bunun hükümsüz bir şey olmasını, bir muâhede akdetse bile bunun zâhirî ve maddî şeklinden gayri bir kıymet-i ma'neviyye ve hakîkıyyesi olmamasını istiyordu. Bu hakîkati nihâyet Adlî Yeken Paşa dahi anlamıştı. Zîrâ İngiltere Hâriciye Nâzırı Lord Kürzon tarafından tanzîm ve 10 Teşrînisâni 1921 târîhinde Adlî Paşa'ya tevdî' edilen muâhedenâme projesinde bu esâsların en bâriz delîllerine tesâdüf olunuyordu.

Hiç şübhesiz ki 26 maddeyi muhtevî bulunan bu proje İngiltere'nin hakîkî nokta-i nazarını irâe etmektedir. Bu resmî vesîkada İngiltere Mısır üzerinde evvelce i'lân etmiş olduğu himâyeyi ilgâ etmeye ve Mısır'ın meşrûtî bir sultânın idâresinde istiklâlini tanımaya muvâfakat, fakat buna birçok kuyûd ve şurût-ı ihtirâziyye vaz' ediyordu. Nitekim bir taraftan Mısır'da bir Hâriciye Nezâreti'nin teessüsüne ve hâriçte sefîrlerle Mısır'ın temsîline muvâfakat etmekle berâber diğer taraftan ecnebî mümessillerine hakk-ı takaddümü olan bir İngiliz Mısır Fevkalâde Komiseri bulunduracak ve İngiltere'nin muvâfakati olmadıkça hiçbir muâhede-i ecnebiyye akdedilemeyecekti. Mısır'da imtiyâzât-ı ecnebiyyenin lağvı bilâhare nazar-ı dikkate alınacaktı ve Büyük Britanya turuk-ı muvâsalasının himâyesi maksadıyla Mısır'ın herhangi bir yerinde ber-vech-i sâbık İngiliz kuvâ-yı askeriyyesi bulundurulacak, mebânî ve levâzım-ı harbiyye ve askeriyyeden İngiltere Mısır'da te'mîn-i istifâde edecek ve İngiltere'nin muvâfakati olmadıkça Mısır hükûmeti ecnebî zâbitân ve me'mûrîn ta'yîn edemeyecekti. Mısır'da İngiltere'nin kontrolör olarak mâlî ve adlî birer komiseri bulunacaktı. Nihâyet Mısır'ın aksâmından bulunan Sûdân'da bulunacak İngiliz hâkimi Mısır askerinden istifâde edecekti.

Bütün bu kayıdlardan mâadâ Mısır düyûnuna ve Mısır'daki ekalliyetlerin hukûkuna Mısır'da mevcûd İngiliz me'mûrlarının tekâud ve tazmînât usûlüne, Mısır tâbiiyetine müteallik diğer mevâdd-ı fer'iyye dahi bulunmaktadır.

Lord Kürzon'un bu projesini Adlî Yeken Paşa hey'eti kabûl edemedi. Buna cevâben 15 Teşrînisâni 1921 târîhinde Adlî Yeken Paşa tarafından Lord Kürzon'a verilen notada bu projedeki şerâitin adem-i kabûlü esbâbı birer birer tavzîh ve işâret edilmektedir.

Mısır mu'tedillerinin olsun fikr-i hakîkîsini göstermek i'tibârıyla şâyân-ı dikkat olan bu notada dört aydan beri İngiltere ile Mısır hey'eti arasında cereyân eden müzâkerâtın maalesef bu müddete rağmen ilerlemediği beyân edildikten sonra Mısır için tanılan istiklâl şeklinin himâye ve vesâyet şeklinden daha ağır olduğu tasrîh edilmektedir.

Adlî Paşa bu notasında Mısır istiklâlini baltalayan nikâtın başlıcasının İngiliz Komiserliği'nin, işgâl-i askerînin, mâlî ve adlî kontrolörünün devâmı olduğu ve imtiyâzât-ı ecnebiyyenin ilgâsı keyfiyetinin te'cîli ile Mısır'ın Sûdân üzerindeki hukûkundan mahrûmiyeti külliyyen şâyân-ı kabûl olmadığını dermiyân ediyordu.

Bu iki resmî vesîkanın mazmûnuna münhasır kalan İngiliz-Mısır müzâkerât-ı siyâsiyyesi bunun üzerine bittabi' inkıtâa uğrayarak Adlî Paşa Mısır'a avdet edince vaz'iyet-i hakîkıyyeden tamâmıyla haberdâr olmayan müfritler, Adlî Paşa'nın memleketi İngiltere ile yaptığı ittifâklarla felâkete sürükleyeceğini harâretle ortaya atarak şiddetli hücûmlarda bulundular. Adlî Paşa ise bunun üzerine gerek Lord Kürzon'un muâhede projesini ve gerek cevâbî notayı 4 Kânûnievvel 1921'de i'lânına mecbûr kaldı ve bu şerâit dâhilinde îfâ-yı vazîfeye devâm imkânı olmadığını ileri sürerek kabine riyâsetinden isti'fâ etti.

Gerek vesîkaların i'lânı ve gerek Adlî Paşa kabinesinin isti'fâsı müfritlere, mu'tedillerin hakîkî gâyelerini ve hüsn-i niyyetlerini gösterdiği gibi İngiltere'nin Mısır'a karşı sûikasdları[nı]n mâhiyetini tamâmıyla izhâr etti. Husûsile İngilizlere zâhiren Mısır Fevkalâde Komiseri ve hakîkatte diktatörü bulunan Mareşal Lord Allenbi'nin 3 Kânûnievvel târîhinde İngiliz hükûmeti nâmına Mısır Sultânına verdiği nota bu hakāyıkı büsbütün Mısır efkâr-ı umûmiyyesinde tecsîm eyledi ve vaz'iyet-i hakîkıyyelerini bildirdi.

[270] Fil-hakîka Lord Kürzon'un projesinde mevcûd kuyûd-ı ihtirâziyyenin tahfîf-i ehemmiyyetine ma'tûf zâ-

hiren Sultân'ı iknâ' ve hakîkatte efkârı uyuşturmak için bu notada dermiyân edilen efkâr o kadar vâhî ve o derece tıflânedir ki bunun ne maksadla yapıldığı hakkında delâil ve vesâik-ı târîhiyye ve ilmiyyeye ve istatistiklere müstenid bir sûrette milliyetperver gazetelerde yazılan makāleler ve tavzîhât efkâr-ı umûmiyyeyi büsbütün tehyîc ederek artık çârnâçâr İngiliz tahakküm ve ceberûtuna, İngiliz himâye-i siyâsiyyesine ve işgāl-i askerîsine Mısır'da bir ân evvel nihâyet vermek zamanının hulûl ettiğine kāil oldular.

Ve Mısır'ın her noktasında, her Mısırlı bilâ-tefrîk-ı cins ve mezheb istiklâl için faâl bir şekilde sarf-ı kuvvete başladı. Mısır gazetelerinin neşriyât-ı ahîresi Mısır'daki istiklâl harekâtının bu defa gereği gibi müteaddî ve kanlı bir safhaya intikāl ettiğini gösteriyor.

Bu vaz'iyet karşısında hiçbir Mısırlı racül-i siyâsîsi kabine teşkîline artık muvâfakat etmediği için Mısır'ın idâresi örfî bir sûrette tamâmıyla İngiliz işgāl kıtaâtına münhasır kalmıştır. Şiddet politikasının en büyük âmili Lord Allenbi milliyetperver rüesâsının ve bilhassa Sa'd Zağlûl ve rufekāsının Mısır'dan teb'îdi ve milliyetperverlere karşı silâh ve cebr ile mukābele sûretiyle istiklâl harekâtının önüne geçileceğini tahmîn ediyor.

Halbuki bu tedâbîre dahi tevessül eden İngiltere günden güne bunun çıkar bir yol olmadığını ve milletleri zulüm ve tasallutla isti'bâd etmek mümkün bulunmadığını acaba anlayabilecek midir? Husûsile Mısır hâricindeki millî istiklâl mücâdelelerinin alevlendiği ve emperyalizme karşı savletli hücûmların, fırtınalı akīdelerin tuğyân ettiği bu sıralarda hâdisât-ı kevniyyeye karşı yine İngiltere ber-mu'tâd kulaklarını kapalı mı bulunduracaktır? Bunu zannetmiyoruz. Eğer bu zannı da hâsıl edersek hiç şübhesiz İngiltere'nin kendi eliyle kendi kuyusunu kazdığını kabûl etmek lâzım gelecektir.

Mim. Be.

TOKAT'TA TEŞKÎLÂT-ı HAYRİYYE

Muâvenet-i İslâmiyye Cem'iyeti, Medrese-i İlmiyye, Fukarâ Yurdu

Tokat'tan yazılıyor:

Eâzım-ı kuzât-ı muktedireden Tokat Livâsı Kadısı fâzıl-ı muhterem Ali Himmet Efendi hazretleri, Tokat'ta fakr u zarûret sâikasıyla tese'ül eden bir hayli bîçâregânı züll-i suâlden kurtarmak ve kudret-i bedeniyyesi müsâid olanlara iş bulmak üzere bu kere "Muâvenet-i İslâmiyye" nâmı altında bir cem'iyet teşkîline, bunlara dâru'l-mesâî olmak üzere bir de "Fukarâ Yurdu" te'sîsine delâlet buyurmuşlardır. Elhâletü hâzihî yurtta birçok eytâm, erâmil ve muhâcirîn iâşe ve ilbâs olunmakta, küçükleri tedrîs ve terbiye, büyüklerine de "dokumacılık" san'atı ta'lîm edilmektedir. Müdîriyeti ulemâ-yı muhteremeden Hacı Emîn Efendi uhdesinde olan mezkûr yurtta el-yevm elbiselik kumâşlar dokunmaktadır. Ancak ibtidâî bir hâlde ve fakat tekâmüle pek müstaid bulunan yurdun teâlîsi ve idâme-i hayâtı için hamiyetli halkın îfâ ve ibzâl eylediği muâvenet gayr-i kâfî olduğundan pek mühim bir maksad-ı ulvî ile vücûda gelen bu müesseseye sanâyi'-i dâhiliyyemizin inkişâf ve terakkīsini samîmiyetle arzu eden Büyük Millet Meclisi'nce de muvâzene-i umûmiyyeden yardım edilmesine lutuf buyurulması temennî olunur.

Kādî-ı müşârunileyh Ali Himmet Efendi bununla da kalmayarak seferberlik ibtidâsından beri inkırâza dûçâr olan medâris-i ilmiyyemizi ihyâ emeliyle bir de "Medrese-i İlmiyye" küşâdına muvaffak olmuşlardır. Tedrîsâtı müderrisîn-i kirâm tarafından fahriyyen îfâ edilen mezkûr medresede ulûm-ı garbiyye ve şarkıyye ve fünûn-ı mütenevvia okunmaktadır. Medresenin ve emsâlinin bekā-yı hayâtı için her hâlde Umûr-ı Şer'iyye Vekâlet-i celîlesinden muâvenet-i mukteziyyenin îfâsına bî-dirîğ-ı âtıfet buyurulması memleketimizin neşr u ta'mîmine şiddetle muhtâc bulunduğu ilm ü irfân nâmına ricâ olunur.

Sebîlürreşâd

Memleketin iktisâdiyâtına, ilm ü irfânına müteallik bu kabîl mesâî-i hayriyyeye ulemâ-yı muhteremenin delâlette bulunması cidden iftihâra şâyândır. Milletimiz Müslüman olduğu ve İslâmiyet'e karşı lâ-yetezelzel râbıtalarla merbût bulunduğu cihetle ulemâyı hakīkī rehber tanıyor; ulemânın delâletiyle olan ilmî, iktisâdî, medenî her nevi' teşebbüsât-ı hayriyyeye emniyet ve samîmiyetle sarılıyor. Bu i'tibârla halkın maddî, ma'nevî terakkī ve inhitâtında ulemâyı en mühim âmil edenlere hak vermemek insâfsızlık olur. Fil-hakīka ulemâ faâliyet-i hayriyye ve medeniyyede bulundukça halk yükselmiş, kasr-ı himmet ettikçe veya beyhûde münâkaşalarla izâa'-i evkāt eyledikçe müslümanlar da alabildiğine inhitâta uğramışlardır. Binâenaleyh ulemâ-yı kirâm, o münevverlerine yüklenen bu farîza-i mühimmeyi takdîr ederek ona göre halkın maddiyât ve ma'neviyâtını yükseltecek her türlü tedâbîre tevessül etmeleri iktizâ eder. Tokat'taki ulemâyı muhteremenin mesâî-i hayriyye ve medeniyyeleri diğer livâ ve kazâlardaki ulemâ-yı kirâm için numûne-i imtisâl olmalıdır. Her taraftaki ulemâ memleket ve millet için böyle cidden nâfi' sâhalarda faâliyetlere başladığı gün, hiç şübhe edilmesin ki felâh ve saâdet kapıları açılmış bulunacaktır.

[271]

ŞARKTA İNGİLİZ SİYÂSETİNİN İFLÂSI

Mısır'da münteşir *el-Ahbâr* gazetesinin başmakālesi:

Geçen sene Mısır'da cereyân eden hâdiseler İngiliz siyâseti tarafından ta'kīb olunan isti'mâr gāyesinin tahakkuk edemeyeceğini isbât etti. Bu mahrûmiyetin en büyük delîli de şiddetle tazyîk politikasına mürâcaat edilmesidir. Bu son politika evvelâ hürriyet-i ictimâın men'iyle başladı; sonra Sa'd Paşa ile rufekāsının hürriyet-i şahsiyyelerine tecâvüz edilerek bunlar tevkīf ve memleket hâricine teb'îd olundu, daha sonra her taraftan protestoların yükselmesine sebeb olan diğer birçok mezâlim îkā' edildi.

Mısır'da yeniden idâre-i örfiyye kuvveti hâkim oldu. Buhrân-ı vükelâya çâre imkânı kalmayınca 1919'daki nizâmın tatbîkına mecbûriyet görüldü ki bu da vükelânın emr-i askerî mûcebince cebren iş başına getirilmesinden ibârettir.

Bütün bu müstesnâ tezâhürât dünyâya göstermektedir ki İngiliz siyâseti ne hareket-i vataniyyeyi durdurmaya, ne de milleti hukūkundan hiçbirinden vazgeçirebilmeye muktedir olamamıştır ve Mısır istiklâl-i tâmmını eline almadıkça ebediyyen sükûn yüzü görmeyecektir.

Binâenaleyh İngilizlerin bu müstesnâ vesâite mürâcaatları Mısır mes'elesinin mâhiyetini en belîğ bir sûrette göstermektedir. Zâten bizzat kendileri Mısır'ı kuvve-i askeriyyeden başka bir şeyle idâre edemeyeceklerini bütün âleme i'lân etmişlerdir.

*
* *

Geçen sene şarkta cereyân eden hâdisâtı der-hâtır edecek olur isek İngiliz siyâsetinin Mısır'da mahkûm olduğu âkıbet bilâd-ı şarkın ekseriyetinde de kendini göstermiştir.

Asyâ-yı Suğrâ'da İngiliz siyâseti Yunanlılara icâbı kadar para ve mühimmât-ı harbiyye vererek Anadolu'daki harekât-ı milliyyeyi bastırmak ve Bahr-i Sefîd'in şarkını tamâmen kabza-i teshîrine alarak Hindistân'la İngiltere arasında yeni bir yol açmak gāyesini gözetiyordu. Lâkin bu siyâset hiçbir muvaffakıyet yüzü görmedi. Bilakis o kadar azîm muâvenetlere rağmen Yunanlılar harbi tekrâr edemeyecek bir sûrette perîşân oldular.

Şübhe yoktur ki Sakarya muhârebelerinde mağlûb olan hakīkatte İngiltere ile onun şarktaki siyâsetidir. Evet Sakarya hezîmeti Yunan muzafferiyetine bağlanan ümîdleri tamâmıyla bitirdi. Anadolu bu harbden zaîf olarak çıkmadı; bilakis maddî, ma'nevî kuvvetleri arttı. Hattâ Fransız hükûmeti Anadolu ile i'tilâf akdeyledi ki bu azîm hâdise-i siyâsiyye Yunan mağlûbiyetinden sonra İngiltere siyâsetine isâbet eden ikinci darbedir.

Nitekim *Times* gazetesi ahîren şöyle bir i'tirâfta bulunmuştu: "Şark-ı Karîb ahvâli İ'tilâf hükûmetlerinin sâha-i siyâsetinden çıkmıştır ve Sevr muâhedesinin kıymeti de hükümden sâkıt olan Kaynarca muâhedesine benzemiştir. Binâenaleyh hakāyık bu kadar elîm bir sûrette tecellî ettikten sonra artık bu muâhede üzerine binâ edilen hayâlât ile oyalanmamalıdır…. Biz Yunanlıları ne derecede teşcî' edersek edelim, onların Anadolu'da kalmalarına rızâ göstermek ne bizim kudretimiz dâhilindedir, ne de onlar böyle bir vaz'iyete tahammül edebilirler."

Zannetmeyiz ki Anadolu'da İngiltere siyâsetinin iflâsına bundan daha büyük i'tirâf olabilsin.

Son günlerde Yunan ahvâl-i siyâsiyyesine vukūf-ı tâmmı bulunan meşhûr bir muharririn Atina'dan Avrupa gazetelerine gönderdiği bir makāleyi gördük. Diyor ki:

"Mösyö Gonaris'in Londra'da, Paris'teki mesâîsi nihâyetü'l-emr Yunanlıların Asyâ-yı Suğrâ'yı bilâ-kayd ü şart tahliyeyi kabûl zarûretinden başka bir netîce vermedi. Şübhe yoktur ki artık Yunan hayâlâtı yıkılmış ve Asya Devlet-i Yunâniyyesi unvânı ortadan kalkmıştır."

El-hâsıl Anadolu İngiliz siyâsetinin tahakkümünden kurtulmuş ve tek Yunan neferinin orada tutunabilmesi imkânı kalmamıştır. Bu siyâset şimdi Yunanlıların Trakya'da kalmasını istiyor. Trakya elhâletü hâzihî Bulgarların tehdîdi altında bulunuyor. Zîrâ askerlerinin çoğunu Asyâ-yı Suğrâ'ya naklettiği için oradaki Yunan kuvveti zaîftir.

Bazı siyâsî mahâfilden teraşşuh eden haberlere göre Londra mükâlemâtı Yunanlıların Çatalca hattını muhâfaza edebilmeleri için Şarkī Trakya'da kalmaları vaadiyle netîcelenmiş. Lâkin İngilizler tarafından vukū' bulan bu vaadin tahakkuku kolay bir şey değildir.

"Yeni Avrupa" muhâbiri bu husûsta şu sözleri söylüyor:

"Mösyö Gonaris'in Trakya'yı muhâfaza husûsundaki temenniyâtı Mustafa Kemal Paşa tarafından kabûl edilmedikçe emr-i vâkı' hâlini alamaz. İşte mes'elenin müşkil noktası burasıdır. Şimdi bu işle alâkadâr olan üç devlet-i muazzamanın vaz'iyetine gelince bunlardan hiç olmazsa ikisi Türkiye arâzîsinin tamâmiyeti esâsını kabûl etmiş bulunuyorlar. Bu esâsa göre İzmir mes'elesini halletmek icâb edince tabîîdir ki Türk hâkimiyetinin o mıntıkada tamâmıyla avdeti ve Mösyö Gonaris'in vaz' etmek istediği şerâitin kâmilen akāmete mahkûmiyeti

takaddüm eder. Trakya mes'elesine gelince **[272]** hâlâ hallolunmamıştır ve Yunanlıların lehinde hallolunacağı iddiâsı da sâbit değildir. Çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın mevki'-i ma'nevîsi cidden pek kavîdir. Şarkta sulh ve müsâlemetin hâkim olması bu zâtın elinde olduğu gibi bu memleketlerde harbin temâdîsi de yine onun elindedir. Yunan ordusu hezîmete uğradıktan sonra netîceyi istihsâl uğurunda mürâcaat edilecek diğer bir kuvve-i harbiyye mevcûd olmadığı için şarkta sulh ve müsâlemetin te'mîni arzu edildiği takdîrde Mustafa Kemal Paşa'nın şartlarını ister istemez kabûlden başka çâre yoktur."

İşte bu sözler hakāik-ı umûra vâkıf bir racül-i siyâsînin mütâlaâtıdır ki şarktaki ahvâlin tebeddülünü açıktan açığa göstermektedir. Evet dün Anadolu'da doğrudan doğruya İngiliz siyâseti hâkim iken bugün memleketin öz evlâdı hâkim olmuş ve İngiltere siyâsetinin Avrupa'da hiçbir te'sîri kalmamıştır ve şark-ı karîbde sulh ve müsâlemet Türk vatanperveriyle Mustafa Kemal Paşa'nın irâdesine muallak bulunmuştur.

*
* *

Hâdisât-ı câriyye pek belîğ ibretleri ihtivâ etmektedir. Bazıları İngiltere siyâsetinin azametini göz önüne getirerek bunun hiçbir zaman muvaffakıyetsizliğe uğramayacağı kanâatiyle Türklere teslîm ve mutâvaat tavsiyesinde bulunuyorlardı. Lâkin Türkler bir mutâvaatı kabûl etmeyerek sonuna kadar mukāvemeti göze aldılar ve şeref ve istiklâllerini tahlîs husûsunda her nevi' yoksulluğa katlanarak memleketlerini müdâfaaya azmettiler. Bugün görüyoruz ki maksadlarını istihsâl etmek üzere bulunuyorlar. Bu netîce şübhe yoktur ki İngiltere'nin şark siyâseti için bir iflâstır.

*
* *

Hind haberlerini tedkîk edecek olursak İngilizlerin orada da vaz'iyete hâkim olamadıklarını görürüz. Mister Gandi'ye İngilizlerin ta'kībine başladıkları tedhîş siyâseti hakkındaki re'yini soruyorlar; cevâben: "Cebir, şiddet siyâseti bütün halkın gözünü açacağı için Hind harekâtı üzerinde pek güzel te'sîrler icrâ edecektir." diyor.

Mister Gandi'nin bu cevâbı pek doğrudur. Zîrâ İngilizler bu kadar akvâmı ancak onlara kendilerini hayırhâh göstermekle hâkimiyetleri altında tutabildiler. Mahkûm millet kendi hürriyetini gasb edenler hakkında hüsn-i zan besleyecek olursa üzerindeki ribka-i esâreti atmak husûsunda o kadar büyük bir azim gösteremez. Lâkin o tahakkümün acılıklarını duyarsa o vakit boynundaki boyunduruğu atmak için harekete gelir. İşte bu şiddet ve tedhîş siyâseti mahkûm milletlerin gözlerindeki perdeyi kaldıracaktır. Bu siyâset bütün hâkimiyetini gāib etmiş diyâr için hürriyet ve istiklâl devrinin mebdei olmuştur.

MAÂRİF BUHRÂNI

Ancak Esâslı Tedâbîr İle İzâle Edilebilir

Bugün hayât-ı irfânımıza tealluk eden cidden mühim bir mes'ele karşısında bulunuyoruz. Gazetelerde okuduğumuz gibi Maârif idârelerine teblîğ buyurulan ta'mîmlerde şimdiye kadar mekteplerimizde tatbîk edilen usûl-i maârifin rûh-ı millete ne kadar yabancı olduğunu maârifperver Vekîl-i muhteremimiz şu cümlelerle anlatmak istiyor:

"Memleketin geçirmekte olduğu buhrân artık şimdiye kadar ta'kīb olunan maârif siyâsetimizin ve mektep programlarımızın tamâmıyla icâbının zıddı olduğunu gösterdi. Halk okuyamadı, ilim ve irfân terakkī edemedi. Bilakis inhitâta dûçâr oldu. Terbiye-i dîniyye ve hayât-ı milliyye za'fa uğradı…"

İşte bu hayatî ihtiyâca binâen mekteplerimizin teşkîlât ve tedrîsât programlarını ıslâh ve müessese-i irfânımızı rûh-ı millete uygun bir şekle ifrâğ için bil-cümle müntesibîn-i maârif ve mektep idâreleri hey'et-i ta'lîmiyyesiyle bi'l-müzâkere netîce-i mukarrerâtı bâ-rapor müsta'celen Vekâlet-i Celîleye göndermeleri ehemmiyetle tavsiye olunuyor.

Erbâb-ı maârif de yeni yapılan programlar hakkında ihtisâsât ve efkârını bildirmekle meşgūldür. Bu kadar istihzârât ve ciddiyete rağmen her vakitte olduğu gibi yine maârifimize milletin an'anâtına, ahvâl-i rûhiyye ve ictimâiyyesine uygun terakkī ve teâlîmizi âmir bir istikāmet-i sâlime verilmemek korkusu vicdân-ı umûmî-i milleti tereddüd ve iştibâha düşürmektedir. Zîrâ Maârif müntesiblerinden bazılarındaki tarz-ı terbiye ve şimdiye kadar milleti mühlik uçurumlara götüren her husûsta garblılaşmak zihniyeti yine galebe edeceği efkâr-ı umûmiyyede yerleşmiştir. Bu zihniyeti halkın dimâğından silmek, bu tabakayı Maârifimize ısındırmak, milletin Maârif ve kābiliyet-i hayâtiyyesini çökmekten muhâfaza etmek için Maârif buhrânına esâslı bir çâre bulmak, milletin ahvâl-ı rûhiyye ve ictimâiyyesine uygun bir istikāmet-i sâlime vermek elzemdir.

Şurası da şâyân-ı tezkârdır ki bu mes'ele-i mühimme ile Şer'iye Vekâleti'nin de aynı sûretle iştigāli ve Maârif Vekâleti'yle anlaşması pek tabîîdir. Zîrâ medreseden yetişenlerin behemehâl îcâbât-ı zamâna göre mücehhez yeni bir rûh, âteşîn bir îmân ile vazîfelerini hakkıyla îfâ edecek bir derecede ta'lîm ve terbiye görmeleri taht-ı vücûbdadır.

[273] Öyle ise bu yeni teşkîlât programı tesbît olunmadan evvel behemehâl Şer'iye Vekâleti'nden müntehab erbâb-ı ihtisâstan müteşekkil bir hey'etin de müzâkerede bulunması zarûrîdir. Tâ ki müsâdeme-i efkârdan

bârika-i hakîkat tezâhür edebilsin. Medresede eksik olan medreseye, mektepte eksik olanları mektebe ilâve ederek Tanzîmât cereyânının Frenkleştirme modasına artık nihâyet vermelidir. İşte ancak bu sûretle memleketimizde yeknesak ve mütecânis, aynı gâyeye müteveccih olduğu takdîrdedir ki irfân müesseseleri teşekkül ettiğine kāni' olabiliriz.

İşte irfân ocağı olan bu müesseselerimiz böylece elele vererek aynı gâyeye yürüdüğü gün mekteple medrese arasında açılan mühlik uçurum kapanmış ve şimdiye kadar milletin terakkī ve teâlîsine engel olan bu iki sınıf efkâr-ı mütezâdde bu sâyede ortadan kaldırılmış olur. Yoksa garb ahlâk ve âdâtıyla perverişyâb olan ve Avrupa'da her gördüklerinin aynını muhît-i İslâm'da aynen tatbîka kalkışan mukallidlerimiz her zamanda olduğu gibi yine bu muhîtin kābiliyetini, milletin secâyâ-yı asliyyesini nazar-ı i'tibâra almayarak felâketten müstefîd olmayarak fikirlerini tervîcde ısrâr ederlerse bu seferki teşkîlâtta da elde edecekleri netîce hiç şübhe yok ki milletin rûhuna yabancı, taklîdden ibâret bir Maârif, terakkīye arka çevirmiş bir medrese teşkîlâtını ihyâdan ibâret kalacaktır.

Makālemin adem-i müsâadesine binâen yeni yapılan programlar hakkında ihtisâsâtımı ikinci bir makāleye terk ediyorum.

Yozgat: Sultânî Ulûm-ı Dîniyye ve Medrese-i İlmiyye
Lügat-i Arabiyye Muallimi
Mehmed Nûrî

VAHDET ve UHUVVET-i İSLÂMİYYE TEZÂHÜRÂTI

Afgān Emîri Emânullâh Hân hazretleri, Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumandan Gāzî Mustafa Kemal Paşa hazretlerine âtîdeki nâme-i hükümdârîyi göndermişlerdir:

"Birâder-i Azîzim celâlet-meâb, şecâat-intisâb
Gāzî Mustafa Kemal Paşa eyyeda'llâhü
bi-nasrihi'l-azîm hazretlerine

"Büyük Millet Meclisi Mümessili olan Cenâb-ı celâlet-meâb Abdurrahman Bey buraya vâsıl oldu ve bu sûretle kardeş millet ve devlet olan Afgānistân'ın uzun senelerden beri devâm eden intizârına hüsn-i hâtime çekildi. Alel-husûs Afgānistân millet ve devleti hakkında perverde ettiği efkâr-ı münevveresi ve ihtisâsât-ı fıtriyyesiyle mümtâz olan gayûr mücâhidin Afgān millet ve hükûmeti hakkında ulvî ve samîmî âmâlini izhâr etmekle bizi bahtiyâr ettiler. Türkiye ile Afgānistân arasında İslâmiyet'in te'mîn etmiş olduğu metîn râbıtalar benim i'tikādımca gayr-i kābil-i tezelzüldür ve bu iki milletin elyevm ma'rûz kaldıkları tazyîk ve meşakkatler onların temâyülât ve âmâlinin bir kat daha te'yîdine ve mukaddes hedefimize doğru teveccühü te'min edeceğine kāniim.

"Vakit vakit muhterem Türk zâbitleri buraya kadar gelerek Afgān mülkünün muhtelif idârelerinde safvet ve samîmiyetle çalışarak bu mülk ü devlete birçok istifâdeler te'mîn ettilir. Bu yukarıda arz ettiğim efkârın vüsûkuna en büyük delîldir ve ümîd ederim ki gitgide cümlemiz hablullâh etrâfında toplanarak merâm-ı aslîmize nâil olalım. İslâmların ittifâk ve ittihâd-ı hasenesinin tezyîdine duâhân olmakla hatm-i kelâm eylerim."

Dostunuz
Emânullâh Hân

Samîmî Bir Ricâ

Bu hafta Rus Ticâret-i Hâriciyye Komiserliği'nin Ankara Şu'besi'nin resm-i küşâdı münâsebetiyle Rus Sefîri ile Hâriciye Vekîli Beyefendi tarafından nutuklar îrâd olundu. Afgānistân, Buhârâ, Azerbaycan sefîrleriyle birçok meb'ûsân ve tüccârın hâzır bulunduğu bu merâsimde Rus Sefîriyle Hâriciye Vekîlinden başka Hamdullâh Subhî Beyefendi de bir nutuk îrâd ettiler. Hülâsası gazetelerde intişâr eden bu nutukta bazı fıkralar herkes gibi bizim de nazar-ı dikkatimizi celb etmekten hâlî kalmadı.

İhtimâl ki Hamdullah Subhî Beyefendi bu sözleri bir maksad-ı mahsûsla değil, ya hasbe'l-hitâbe, ya nezâket muktezâsı arzusuyla söylediler. Maksad ne olursa olsun, böyle iki devlet ricâli arasında îrâd olunan karşılıklı nutuklarda fesâhat ve belâgattan ziyâde iki devlet arasındaki münâsebât-ı siyâsiyyeyi göz önünde tutmak ve o sûretle îrâd-ı kelâm eylemek daha münâsib olur, zannederiz. Gerek karşısındaki devletin infiâlini mûcib olacak, gerek onu memnûn etmek için kendi milletinin hissiyâtını rencîde edecek beyânâttan tevakkī etmek söz söyleyen zevâtın en ziyâde i'tinâ edeceği bir noktadır, kanâatindeyiz.

Bizim Ruslarla olan münâsebât-ı siyâsiyyemizi tarsîn ve takviye için hiç şübhesiz gerek onların, gerek bizim elden geldiği kadar çalışmamız vazîfemizdir. Zîrâ her iki tarafın da menâfii bunu müstelzimdir. Hattâ yalnız bizimle değil, Asya'daki bütün müslüman milletlerle de hoş geçinerek **[274]** mütekābil menâfi'-i siyâsiyye te'mîn etmek gerek Ruslar için gerek İslâm âlemi için en muvâfık ve en ma'kūl siyâset olduğuna biz öteden beri kāni' olanlardanız.

Yalnız bu husûsta riâyet edilecek nokta bu münâsebâta efkâr ve akāid-i ictimâiyyeyi karıştırmamaktır. Her iki taraf beşerin esbâb-ı saâdetini istediği gibi telakkī etsin; bu saâdeti te'mîn için istediği gibi ictimâî ve siyâsî teşkîlât vücûda getirsin. Bu husûsta her iki taraf ne kadar serbest olur, yekdiğerinin müdâhale ve müzâhamesinden ne kadar âzâde bulunursa aradaki münâsebât-ı siyâsiyye o derece kuvvet ve samîmiyet kesb edeceğine şübhe yoktur.

Hiç kimse iddiâ edemez ki: Bir millet için iyi olan bir şekil diğer millet için de faydalı olur. Milletlerin ahvâl-i i'tikādiyye ve ictimâiyyesi bir değildir. Bunun mevlûdu olan şekl-i siyâsîleri de bir olamaz. Binâenaleyh her millet ancak kendi i'tikādiyât ve ahlâkıyâtından mütevellid ictimâiyâtına göre bir şekl-i siyâsîde istiklâl ve saâdete mazhar olabilir.

Başka milletlere benzemek isteyenlerin haybet ü hüsrândan başka bir nasîbi yoktur. Binâenaleyh bizim için en esâslı düstûr "kendimize benzemek"ten başka bir şey olamaz.

Başkaları gibi bizim de hayât-ı mâziyyemiz vardır. Biz, pek eski zamanlara kadar uzanan bu a'sâr-ı mâziyyede müteaddid devletler vücûda getirmiş, hakīkī medeniyetler kurmuş, beşerin saâdetini te'mîn için en yüksek ve en hürriyetperver fikirler ortaya koymuş, hâlet-i ictimâiyyesini takrîr ve tesbît eylemiş muazzam bir milletiz. Bizi meşîme-i bedâvetten âlem-i hayâta henüz gelen bir millet gibi telakkī edip de başkalarının "fikir"lerine, başkalarının irşâdlarına muhtâc bir hâlde görmek bilmeyiz ne dereceye kadar hakīkate muvâfık olur!

Bu hakāyıkı herkesten ziyâde iyi bilmesi lâzım gelen Hamdullâh Subhî Beyefendi'nin hiç lüzûmu olmadığı hâlde Rus Sefîrine hitâben:

"Siz, bize bir şey vermek için geldiniz. Vereceğiniz şeyler fikirlerinizdir… Bize düşüncelerinizi anlatınız. Biz muhâkeme etmek ve intihâb eylemek için hâzırız…" demelerini doğrusu biz şeref-i millî ile mütenâsib bulmadık. Hamdullâh Subhî Beyefendi gibi mensûb olduğu kavmin bütün mümeyyizâtına merbûtiyetle müftehir olan bir zâtı böyle başkalarının efkâr ve müessesâtını intihâba hâzır bir vaz'iyette görmek elbette bizi müteessir eden ahvâldendir.

Garbı taklîd eden Tanzîmâtçıların memlekete felâketten başka bir şey getirmediklerine bizim gibi kendisi de kāni' olan Hamdullâh Subhî Beyefendi'ye 1840'ta Reşîd Paşa'nın bir Fransız diplomatına söylediği şu sözleri hâtırlatırız:

– "Biz daima Fransa'ya mürâcaat ederiz. Muhtâc olduğumuz ıslâhâtı bize gösteren odur. Islâhâtımızın ikmâlini ve muvaffakıyetle netîcelenmesini Fransa'ya borçluyuz."

Bu "ıslâhât"tan maksad ne olduğunu, devlet ve milleti ne akabelere sürüklediğini burada îzâh edecek değiliz. Çünkü bu hakāik müşârunileyhce pek ra'nâ ma'lûmdur.

Maamâfîh irfânının, vatanperverliğinin hürmetkârı bulunduğumuz Hamdullâh Subhî Beyefendi'nin bâlâdaki sözlerini biz bir kanâat-i mahsûsa eseri olmaktan ziyâde yukarıda arz ettiğimiz vechile hasbe'l-hitâbe ve nezâket muktezâsı olarak söylenmiş addediyoruz. bunun için bu kabîl nutuklarda başkalarının olduğu kadar milletimizin de hissiyâtını rencîde etmekten tevakkīye lutfen dikkat buyurmalarını ricâ maksadıyla şu satırları yazdık.

Hind Müslümanlarının Galeyân ve Metâlibi

25 Kânûnisâni târîhli *Times* gazetesine Bombay'dan bildiriliyor:

Hindistân'da bulunan Lord Nortklif ber-vech-i âtî beyânâtta bulunmuştur:

"Yirmi beş senelik gaybûbetten sonra müslim ve gayr-i müslim Hindlilerin Avrupalılara karşı evzâ' ve harekâtından ziyâdesiyle sarsıldım. Bilhassa evvelce bize pek dost olan müslümanların bu hâlinden çok müteessir oldum. Hindistân'ın târîhinde ilk defadırki gayr-i müslim Hindlilerle müslüman Hindliler müttehiden hareket etmektedirler. Her sınıfa, her mezhebe mensûb yüzlerce müslümanlarla görüştüm ve cümlesini müttehidü'l-efkâr gördüm. Felemenk-Hind adalarında, Malay havâlîsinde Seylan adasında, Madras ve Cenûbî Hindistân'da Haydarâbâd ve Merkezî Hindistân'da, "Vilâyât-ı Müttehide"de Pencab'da "Rajubutana" ve Bombay'da müslümanlar gazûbâne bir sükût, yahud âşikâr bir adâvet göstermektedirler. Oxford'da itmâm-ı tahsîl eden sâdık bir müslüman hâkim bana dedi ki: "En büyük tehlike bu fikrin kadınlarımıza sirâyet etmesidir! Dîn-i İslâmı tetebbu' edenlerin kâffesi bunun ne demek olduğunu anlarlar."

Yollarda birçok müslümanların aleyhdârlık fikrini temsîl eden beyâz feslerle dolaştıkları görülmektedir. Müslüman mes'elesi rü'yet olunmadan mukaddem sulh ve sekîneti te'mîn etmek mümkün olamaz. Irâk'ta müslümanları çarpıştırdıktan, Yunanistân'a son istikrâz için müsâadede bulunduktan sonra müslümanların bu vaz'iyetten pek çabuk müteessir olmaları tabîîdir.

Müslümanların metâlibini sûret-i âtiyyede ifâde edebilirim. Bütün İslâm memleketleriyle muhâberâtta bulu-

nan Hind müslümanları Türkiye'ye karşı ta'kīb ettiğimiz siyâsetten fevkalâde müteessir bulunmakta ve makām-ı Hilâfet'e karşı revâ görülen riâyetsizliği pek derinden hissetmektedirler……

"Fikir dermiyân etmeyeceğim. Fakat burada müslümanların vaz'iyeti İngiltere matbûâtının haber verdiğinden daha fenâdır. Bu beyânâtımı neşretmeden mukaddem devâir-i resmiyyeye, ticâriyyeye, matbûâta gösterdim. bunlar teferruâtı tasdîka lüzûm görmemekle berâber İslâm hissiyâtının sür'atle ve kat'iyyetle tatmînini kemâl-i ısrâr ile taleb etmişlerdir."

Ankara: Matbûât ve İstihbârât Matbaası

Abone Şerâiti

Her yer için seneliği (275), altı aylığı (150) kuruşdur.

Nüshası 5 kuruşdur, seneliği 52 nüshadır.

İdârehâne

Ankara'da Tâceddîn Dergâhı

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr maalmemnûniyye kabûl olunur. Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

Adres tebdîlinde ayrıca beş kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları vâzıh ve okunaklı olması ve abone sıra numarasını muhtevî bulunması lâzımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için abone olanların adreslerinin Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman neye dâir olduğunun vâzıhan bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

(Dînî, ictimâî, ilmî, edebî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir)

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

Başmuharrir Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr-i Mes'ûl Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

11 Mart 1922 | 12 Receb-i Şerîf 1340 Cumartesi | 11 Mart 1338 | Cild: 19 - Aded: 494

İSLÂM'DA TEŞKÎLÂT-ı SİYÂSİYYE

İslâm'ın İctimâiyâtı

İslâm'ın bütün ictimâiyâtı şerîatin hâkimiyet-i mutlakası esâsı üzerine istinâd eder; hakîkī cemâat-i İslâmiyye ancak bu hâkimiyete münkād olandır.

Şerîate gelince o, ahlâkī, ictimâî birtakım hakāyık-ı tabîiyyenin hey'et-i mecmûasıdır ki Peygamber tarafından bizlere Hâlık nâmına teblîğ edilen bu hakāyık saâdet-i beşeriyyenin mütevakkıfün-aleyhidir.

O hâlde şerîatin hâkimiyeti demek, tabîî ve lâ-yetegayyer olup beşerin keyif ve irâdesine gayr-i münkād olan kavânîn-i ahlâkıyye ve ictimâiyyenin hâkimiyeti demektir ki bu kānûnların bütün kâinâtta hâkim olan kavânîn-i tabîiyyeden farkı yoktur. Bunların huzûrunda bütün insanlar müsâvîdirler. Bütün insanlar bunlardan hürriyet-i mütesâviyye dâhilinde mütena'im olurlar. Bu hürriyet yalnız o kānûnlara karşı mecbûr oldukları hürmet ve inkıyâd ile tahdîd olunmuştur.

Müslümanlık şerîatin hâkimiyetini te'sîs etmek sûretiyle insâniyyete hakîkī müsâvât ve hürriyet mebde'-i hakîkīsini te'sîs etmiş ve bununla da hakîkī istiklâl ve hakîkī teâzud (solidarité) mebdeini vücûda getirerek beşer için en yüksek ve en hakîkī bir gāye ibdâ' eylemiştir.

Şimdi yukarıki îzâhâttan anlaşıldığı vech ile şerîatin hâkimiyeti mebdei şu hakîkat-i esâsiyyenin en âşikâr bir sûrette ikrârıdır ki: Tabîatı ne olursa olsun her mevcûd kendisine hâs olan kavânîn-i tabîiyyeye münkāddır. Binâenaleyh insanların mevcûdiyet-i maddiyyeleri nasıl kavânîn-i hikemiyye-i tabîiyyeye münkād ise mevcûdiyet-i ictimâiyyeleri de öylece kavânîn-i ictimâiyye-i tabîiyyeye münkāddır.

İşte bu sûretledir ki İslâmiyet şu mebdei vaz' etmiş bulunuyor: Hiçbir kuvvet-i insânî ne ebnâ-yı nev'inden birinin, ne de –kemiyeti ne olursa olsun– bir zümreye veya bir kitle-i beşerin keyif ve irâdesine mecbûr-i inkıyâd edemez ve insan kâinâta kavânîn-i ezeliyye-i tabîiyyesiyle tecellî eden Hâlik'ının irâde-i mutlakasından başka hiçbir şeye mutî' u münkād olamaz.

İşte bu sûretledir ki evhâm ve dalâlât ile meşbû' olup insanları asırlarca sevk ve idâre eden ve cem'iyetlerin teşekkül ve tekâmülünde büyük büyük işler çeviren ve sırf göreneğe yahud sırf akla istinâd eden mesleklere İslâmiyet hâtime çekti ve yalnız kendi heveslerini, yalnız kendi şahsî ihtiyâclarını tatmîn için nefislerine fevka'l-beşer kudret istinâd ederek bununla insanlar arasında siyâsî, ictimâî, **[276]** ahlâkī bir zabt u rabt te'mîn etmek isteyen hayâlî hâkimiyetleri ebediyyen serîr-i saltanattan indirdi.

El-hâsıl hâkimiyet mefhûmu hakkındaki telakkīlerin en sağlamını meydâna koyan, ona en hakîkī ma'nâsını, en hakîkī mâhiyetini veren İslâmiyet'tir. Evet İslâmiyet insana şunu öğretmiştir ki: Hâkimiyet demek ancak şerîatin, yani hakîkat-i ahlâkıyye ve adâlet-i ictimâiyyenin nigehbân-ı tabîîsi olan bu ilâhî kudretin ve binnetîce ilmin, akıl ve hikmetin hâkimiyeti demektir. İşte Müslümanlık insanları bu hakîkate irşâd etmek sûretiyledir ki hâkimiyetin cebir ve şiddetinden doğan ve gāsıb, yalan-

cı bir kudretin hodgâm maksadlarına hizmet için icâd edilen zulümkâr bir kudretten ibâret olduğu hakkındaki i'tikāda ebediyyen hâtime çekmiştir.

Yukarıdan beri söylediklerimizden şu hakîkat kemâl-i vuzûh ile kendini gösteriyor ki: Şerîatin fevka't-tabîa hiçbir mâhiyeti yoktur. Binâenaleyh o birçoklarının iddiâları vechile ne rûhânî, ne de ruhbânî değildir; bilakis bütün diğer kavânîn-i tabîiyye gibi tamâmıyla fıtrîdir, tabîîdir.

Eğer şerîat en mutlak ve en mükemmel bir hürmet-i inkıyâda istihkāk kesb ediyorsa bu, başka bir şeyden değil, kendisinin mahz-ı hakîkat olarak beşerin saâdet-i ahlâkıyye ve ictimâiyyesinin ancak bu hakîkatle kāim olmasından, binâenaleyh nazîrini tasavvura imkân olmayan bu en kıymetdâr hakîkatin Peygamber tarafından bize teblîğ edilmediği farz olunduğu takdîrde insan için tanılması kat'iyyen mümkün bulunmamasından ileri geliyor.

Bundan başka pek hodbîn ve da'vâlı olup fikr-i insânîyi tekâmül-i tabîîsinden alıkoymak sûretiyle meflûc bırakan akl-ı sırf mesleğinin evhâm ve dalâlâtından, şerîat insâniyyeti kurtarmakta gecikmedi; fikr-i beşerî sâhasında da, ahlâk ve ictimâiyât sâhalarında husûle getirdiği kadar selâmet-bahş ve kat'î bir inkılâb uyandırdı.

Evet İslâmiyet'ten doğan yeni rûh ve yeni fikir sâyesindedir ki beşer bütün ma'nevî melekelerini, bütün müşâhede ve muhâkeme kābiliyetlerini kemâl-i hürriyyetle inkişâf ettirmeye muvaffak oldu ve bu muvaffakıyet onu tecrübe usûlünü keşfetmeye ve âlem-i İslâm'dan bütün cihân-ı insâniyyetin ebediyyen medâr-ı mübâhâtı olacak kadar yüksek birçok mütefekkirler, birçok âlimler zuhûrunu te'mîn eden fünûn-ı hâzırayı meydâna çıkarmaya sevk etti.

Şerîatin fevka't-tabîa bir şey olduğuna ve ona bilâkayd münkād olanların müfrit bir taassubla ma'lûl bulunduğuna kāil olmak hatâsı şundan ileri geliyor: Bizler şerîatin ihtivâ ettiği hakāyıkı diğer kavânîn-i tabîiyyeyi idrâke vusûl için mürâcaat ettiğimiz kavâid ve vesâitle idrâk etmiş değiliz. Yani bu hakāyık insanın mahsûl-i müşâhedât ve muhâkemâtı olmayıp bize Cenâb-ı Hak tarafından Peygamber vâsıtasıyla bildirilmiştir.

Evet, bu hakîkatler bizim müşâhedât ve muhâkemâtımızdan doğmuş değildir. Bununla berâber tecrübelerimiz tamâmıyla onları te'yîd eder ve o hakāyıkın müsâade ettiği müşâhedât ve muhâkemât kendilerini tasdîk ile netîcelenir.

Şimdi şöyle bir suâl kendiliğinden hâtıra geliyor. Acaba insana kavânîn-i hikemiyye ve kimyeviyyeyi idrâk ettiren müşâhede ve muhâkeme melekâtı ona kavânîn-i ahlâkıyye ve ictimâiyyeyi de keşfettirebilecek kudrette midir? Öyle ya şu iki nevi' ma'lûmât-ı beşeriyye arasında esâslı bir fark görülüyor. Zîrâ evvelkileri zî-rûh, bî-rûh bütün mevcûdâtı ve bir mevcûd olmak haysiyetiyle de insanı ihtivâ ediyor; binâenaleyh tamâmıyla "âfâkī"dir. İkincilerine gelince, bunlar ahlâkī, sâhib-i şuûr ve ictimâ' kābiliyetini hâiz bir mevcûd olmak haysiyetiyle yalnız insana inhisâr ettiği için hissî, rûhî; binâenaleyh tamâmıyla "enfüsî"dir.

İnsan kendi irâdesine tâbi' olmayan ve gerek temâyülât-ı tabîiyyesiyle, gerek seciyesinin noksân veya kemâliyle hiç alâka-i teessürü bulunmayan vekāyi' ve hâdisâtı icâbı kadar bî-tarafî ve istiklâl-i fikr ile müşâhede ve muhâkeme kābiliyetindedir ve bundan birtakım hakāyık, hattâ birtakım kavânîn istihrâc edebilir. Bu gayr-i kābil-i i'tirâzdır.

Lâkin insânı ahlâkī ve ictimâ' kābiliyetini hâiz bir mevcûd haysiyetiyle tedkīke, bundan da kendisinin ihtirâma mecbûr olduğu kavânîn-i ahlâkıyye ve ictimâiyyeyi istihrâca gelince: Hangi şerâit dâiresinde icrâ edilirse edilsin bütün müşâhedât ve muhâkemât-ı insâniyye hakīkī kavânîn-i ahlâkıyye ve ictimâiyyeyi keşfe aslâ müsâid olamaz. Zîrâ bu müşâhedât ve muhâkemât onları icrâ edenlerin nakīsa ve adem-i mükemmeliyyetleriyle şâibedâr olmaktan ebediyyen kurtulamaz.

İnsanın bu husûstaki fıtrî kābiliyetsizliğine en canlı bir bürhân aranırsa o da şudur: Garb akvâm-ı medeniyyesi! Evet garblıların diğer kavânîn-i tabîiyye hakkındaki vukūf ve ihâtaları bugün târîhin hiçbir devresinde görülemeyecek kadar yükselmiş iken aynı milletler kavânîn-i ahlâkıyye ve ictimâiyye-i tabîiyyeye karşı şâyân-ı hayret bir cehl içinde bulunuyorlar ki –aşağıda görüleceği üzere– bu cehl kendilerine pek bahâlıya mâl oluyor.

O hâlde Peygamber kendilerine haber vermiş olmasaydı insanlar saâdet-i beşeriyyenin mütevakkıfun-aleyhi bulunan kavânîn-i ahlâkıyye ve ictimâiyye-i tabîiyyeyi ebediyyen tanımaya muvaffak olamayacaklardı.

İşte sırf insanın fıtrî olan bu kābiliyetsizliğinden dolayıdır ki Peygamber bizlere bu kavânîni teblîğ ediyor ve kendi mücâhedâtımızla, kendi **[277]** vesâitimizle diğer kavânîn-i tabîiyyeyi keşfetmek vazîfesini bizzat bize bırakıyor. Bu husûsta yalnız beşikten mezâra kadar ilim talebinde bulunmamızı tavsiye ile iktifâ ediyor. Bir de müslümanın en birinci vazîfesi kudreti müsâid olduğu kadar iktisâb-ı ilim etmekten ibâret olduğunu, kezâlik hikmet müslümanın mâl-ı meşrûu olmak hasebiyle nerede bulursa almakta tereddüd etmemesi ve tahsîl-i ilim için icâb ederse Çin'e kadar gidilmesi lâzım geleceğini bildiriyor.

Peygamber'in bütün bu vesâyâ ve evâmirinden şu netîce, hiç tereddüde mahal olmayacak bir sûrette tebeyyün ediyor ki: Şerîat ulûm-ı hikemiyyeye müstesnâ

bir ehemmiyet, muhterem bir mevki' vermiş ve bu ulûmu saâdet-i beşeriyyenin avâmil-i esâsiyyesinden olmak üzere telakkī eylemiştir.

El-hâsıl İslâm'ın verdiği ders-i ictimâî bizlere tabîî bir cem'iyet-i İslâmiyyenin yani kavânîn-i ahlâkıyye ve ictimâiyye-i tabîiyyeye muvâfık olan bir cem'iyetin hakimiyet-i mutlaka-i şerîat mebdeine istinâd edip cem'iyetten başka bir şey olmadığını öğretmekten ibâret kalıyor.

Bir de şunu bizlere öğretiyor ki cem'iyât-ı beşeriyyenin en mes'ûdu kavânîn-i ahlâkıyye ve ictimâiyyeyi ve kavânîn-i hikemiyye-i tabîiyyeyi en iyi anlayıp en iyi tatbîk eden, ta'bîr-i dîgerle irâde-i ilâhiyyeye en iyi bir sûrette itâat etmesini bilen cem'iyettir.

Kezâlik şunu da anlatıyor ki yalnız başka hakāyık-ı ahlâkıyye ve ictimâiyyenin te'mîn ettiği saâdet-i beşeriyye hakīkī ve sâbit bile olsa cihet-i mâddiyyesi eksik olmak i'tibârıyla nâkıstır. Bununla berâber tek başına kavânîn-i hikemiyyeye âid ulûmun tevlîd edeceği refâh ve saâdet-i mâddiyye de hem refâh ve saâdet-i ictimâiyyeden, hem de ezvâk-ı ma'neviyyeden mahrûmdur.

Mütercimi: Mehmed Âkif

Prens Saîd Halîm Paşa

AFGĀN DEVLET-i İSLÂMİYYESİNİN YEVM-i İSTİKLÂLİ

Afgānistân'ın istiklâl-i hâricîsini yed-i gasbında bulunduran İngiltere'ye karşı Afgān hükûmetinin i'lân-ı harb ederek kılıcıyla istihsâl ettiği hürriyet ve istiklâl-i tâmmının dördüncü sene-i devriyyesi, leyle-i Regāib'e müsâdif olan Receb-i şerîfin üçüncü Perşembe günü, gecesi ve ferdâsı Ankara'da pek mutantan merâsim ve sürûr ile icrâ edildi. İstiklâl-i tâmmını ihrâz eden yeni bir müslüman devletinin, bilhassa salâbet-i dîniyyesi ve cengâverliğiyle şöhret-şiâr olan Afgān millet-i necîbesinin istiklâl merâsimi Anadolu müslümanlarını pek büyük sürûrlara gark eyledi. Bütün İslâm gönülleri heyecâna geldi, ümîdlerle doldu, azimler arttı, îmânlar kuvvet buldu, İslâm âleminin halâsı tamâmıyla tahakkuk edeceğine bütün kalblerde itmi'nân-ı tâm hâsıl oldu. Şarktan yeniden tulûa başlayan bu güneşin, bu İslâm güneşinin saçtığı nûrlar her müslümanın kalbine tâze hayat bahşetti. Nasîbi mahkûmiyetten, hüsrândan ibâret olan müslüman efrâdın bugün istiklâl bayramlarını yapmak ba'sü ba'de'l-mevt kadar bir hâdise-i fevkalâdedir. Binâenaleyh bu muazzam vâkıayı müslümanların lâyık olduğu vechile takdîr ve tebcîl edecekleri pek tabîîdir. Bilhassa Afgānistân Sefâret-i aliyyesinin bu merâsime bir şekl-i dînî vermeleri müslüman halkın rûhunda derin te'sîrler, lâ-yezâl intıbâ'lar husûle getirdi. Ankara müslümanları hakīkaten bir İslâm devletinin vücûdunu kalbleriyle duydular. Çünkü Sefîr hazretleri Hacı Bayrâm-ı Velî Câmi'-i şerîfine geldiler, cum'a namâzından sonra minbere çıkarak Afgān Devleti'nin istiklâlini, Müslümanlığı yükseltmek için olan mücâhedâtını halka teblîğ ettiler. Eğer Sefîr hazretleri bu muazzam hâdiseyi halka teblîğ için –ber-mu'tâd– tiyatro sahnesini intihâb etmiş olsaydılar, elbette müslüman gönülleri bunun zevkını duyamaz; belki de inkisâr-ı hayâl ile elem-nâk olur, ye's ü fütûra düşerdi. Lâkin Afgānlılar kendilerini garbı taklîd beliyyesinden kurtarmaya muvaffak oldukları için tabîî memleketlerinde yaptıkları gibi halk ile temâs için câmii intihâb buyurdular.

Fil-hakīka Afgānistân'ın büyük Emîri Emânullâh Hân hazretleri de İngilizlere karşı i'lân-ı cihâd beyânnâmesini minberde okudular, Afgān'ın hürriyet ve istiklâlini de minberde halka teblîğ ettiler ve her ne vakit halka bir teblîğ-ı İslâmîde bulunmak isterlerse câmie gelirler, minbere çıkarlar, o husûstaki ahkâm-ı ilâhiyyeyi millete teblîğ ederler. İşte bu sûretle halk ile hükûmet orada birbirine kaynaşmış, vazîfeler kudsiyetini muhâfaza etmiştir. Sefîr hazretleri bize oradaki samîmiyetin bir numûnesini göstermek istediler, istiklâl bayramlarını halkın mukaddes ictimâ'gâhında teblîğ ile bütün müslüman gönüllerini neşvelerle doldurdular. Samîmî ve kalbî tebrîklerimizi teşekkürlerle berâber kendilerine takdîm ederiz. Ve inşâallâh diğer İslâm devletlerinin istiklâl bayramlarını da böyle samîmî ve kudsî bir sûrette yaparız.

*
* *

Perşembe günü Hacı Bayrâm-ı Velî Câmi'-i şerîfi kurbünde olan Sefârethâne **[278]** levhalarla donanmıştı. Sefârethâne'nin pîşgâhında tâk-ı zaferler de Afgānistân'ın ve İslâm'ın zafer-i istiklâlini i'lân ediyordu.

Siyâh zemîn üzerindeki beyâz mihrâb ve minberin etrâfında bir güneş resmini ihtivâ eden bayrakları nın tâbaşında [1](نَصْرٌ مِنَ اللهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ) âyet-i kerîmesi yazılıdır. Afgānlıların İslâmiyet'e pek büyük hizmet etmekle mü-

[1] Saf Sûresi, 61/13.

beşşer olduklarına i'tikād edenleri vardır. "İslâm'ın za'fa uğradığı bir zamanda şarktan tulû' edecek siyâh bayraklı bir kavim İslâm'ı yükseltecektir." meâlinde bir hadîs-i şerîf olduğunu ve bu kavimden maksûd da kendileri bulunduğunu söylemekle pek büyük iftihâr duyuyorlar. Hakîkaten gönül ister ki İslâmiyet'e hizmet husûsunda bütün akvâm-ı İslâmiyye yekdiğerine müsâbaka edercesine sarf-ı mesâîde bulunsunlar. Biz Afgānlıların Müslümanlığı yükseltmek husûsundaki azm ü îmânlarını bütün mevcûdiyetimizle takdîr ve tebcîl ederiz.

"Yaşasın bütün müslümanların ve şarkın ittihâdı" levhası Afgānistân Sefârethânesi'ne öyle zînet bahşediyor, gönülleri öyle neşve ve ümîdlerle dolduruyordu ki müslümanlar sâatlerce bu levhanın karşısında medhûş kalıyorlardı.

Sefârethâne'den içeri girip de yukarı kata çıkar çıkmaz, halılarla müzeyyen duvarlardaki âyât-ı kerîme ve ehâdîs-i şerîfe yazılı levhalar derhâl nazarınızı celb eder. (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا)[2], altında (إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا)[3] âyet-i kerîmeleri, bir tarafta Anadolu harîtası, karşıda (الجنة تحت ظلال السيوف)[4] hadîs-i şerîfi, onun altında berceste bir mısra' (آزادکی بدستهٔ شمشیر بست اند) –Yani hürriyet kılınçların kabzasına bağlıdır.– Bu mısra' bir şâire tarafından söylenen kasîdenin bir parçasıdır. Bu kasîdenin tamâmı Berlin'de intişâr eden *Âzâdî-i Şark* gazetesinin son nüshasında vardır.

Beri tarafta diğer bir odanın kapısı üzerinde Mısır'da İngilizler tarafından i'dâm edilen büyük vatanperver, muazzam Şâir Verdânî'nin (الحرية والاستقلال آيتان من آيات الله)[5] kelâm-ı belîğı.

Diğer bir tarafta pek sevimli olan Afgān Emîri Emânullâh Hân hazretlerinin bir tasvîr-i âlîleri. O kadar celâdetli, o kadar câzibedâr bir sîmâ ki insan bakmakla doyamıyor. Onun yanı başında Afgān siyâsetine pek büyük hizmetler îfâ eden Hâriciye Vezîri Mahmûd Tarzî hazretlerinin bir fotoğrafları. Müşârunileyhin sîmâları kendilerinin nasıl müdebbir bir vezîr olduklarını pek vâzıh sûrette gösteriyor.

Beride bir levhada şâyân-ı dikkat: Bir dağ, arkasından güneş tulû' ediyor. Altında: "Afgān istiklâli" yazıyor.

Dışarıda muzika çalıyor. Mektep çocukları, ahâli, her sınıf halk ile sokaklar dolu.

Akşam olunca med'uvvîn birer, ikişer gelmeye başladılar. Hey'et-i Vekîle, süferâ, Büyük Millet Meclisi rüesâsı ve a'zâdan bazı zevât ile sâir birtakım ricâl-i hükûmet, erkân-ı matbûât… En nihâyet Gāzî Mustafa Kemal Paşa hazretleri teşrîf ettikten sonra yemekler yendi, nutuklar îrâd olundu. Afgān Devlet-i İslâmiyyesi'nin bu mübârek istiklâl günü tes'îd ve tebcîl olundu. Zâlim garb devletlerinin esâret ve mahkûmiyetleri altında bulunan diğer mazlûm milletlerin de halâs bulmaları için temenniyâtta bulunuldu. Hürriyet ve istiklâl için şark milletlerinin girişmiş oldukları mücâhedenin bütün Asya'da mes'ûd semereler vereceği günün uzak olmadığı kanâati bir derece daha kuvvet buldu.

* * *

Ferdâsı Cum'a günü daha erkenden halk câmie dolmaya başladı. O gün Cum'a namâzından sonra Afgānistân'ın yevm-i istiklâli münâsebetiyle menkabe-i celîle-i Risâlet-penâhî kırâat edileceği i'lân olunmuştu. Câmi hıncahınç dolduktan başka gelen cemâat harîme dahi sığmadı da sokaklara taştı.

Bir cemâat-i kübrâ ile Cum'a namâzı kılındıktan sonra Sefîr hazretleri minberin yanına geldiler:

– Ey cemâat-i müslimîn! Birkaç söz söylemek için minbere çıkmama müsâade eder misiniz?

der demez, ahâli derhâl minber-i şerîf kapısındaki perdeyi açtılar. Sefîr Sultân Ahmed Hân hazretleri merdivenlerden çıkmaya başlayarak hutbe okunan mahalde durdular. Cemâate teveccüh ederek lisân-ı Fârisî ile âtîdeki hutbeyi îrâd buyurdular:

– Ey cemâat-i müslimîn! Bugün Afgānistân istiklâlinin dördüncü sene-i devriyyesidir. Bugün biz müslümanlar için en mes'ûd, en mübârek bir gündür. Hiç şübhe etmeyiniz ki bugün biz Afgānlılar ne kadar mesrûr isek siz Türkiye müslümanları da o kadar sürûrlar içinde bulunuyorsunuz. Müslümanların kederi de, sürûru da müşterekterdir.

Ey cemâat-i müslimîn! Afgān milletinin Türkiye'deki siz müslüman kardeşlerine olan muhabbet ve merbûtiyetleri o derece ziyâdedir ki onların dünyâda en büyük emelleri ancak size kavuşmaktan ibârettir. Yalnız biz değil, bütün İslâm akvâmı size bu nazar-ı hürmet ve muhabbetle bakarlar. Zîrâ siz asırlardan beri livâ-yı Hilâfet-i İslâmiyyeyi omuzlarınızda taşıdınız. İslâmiyet uğurunda pek büyük, pek fedâkârâne mücâhedelerde **[279]** bulundunuz ve el-ân bulunuyorsunuz. Sizin bu kahramanca fedâkârlıklarınız sâyesindedir ki İslâmiyet bu topraklarda yaşadı, sönmedi. Sizin gibi İslâmiyet'i muhâfaza için fedâ-yı hayât eden mücâhid bir milleti elbette bütün akvâm-ı İslâmiyye tebcîl eder ve size en derin muhabbet, en samîmî râbıtalarla merbût olur.

Muhterem dindaşlarımız! Kardeşiniz olan bir İslâm devletinin istiklâlini ihrâz ettiği bu mübârek günde sizinle

---

[2] Âl-i İmrân Sûresi, 3/103.
[3] Feth Sûresi, 48/1.
[4] "Cennet, kılıçların gölgesi altındadır."
[5] "Hürriyet ve İstiklâl, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir."

bir arada bulunmak, konuşup görüşmek, sarılıp sarmaşmak için bu kudsî ictimâı tertîb ettik. Sizinle birleşmek için burasını münâsib gördük. Burada toplanmak, teâtî-i efkâr etmek, menkabe-i celîle-i Risâlet-penâhîyi dinlemekle gönüllerimiz bî-pâyân feyz-ı rûhânîye mazhar olduktan başka aramızdaki muhabbet ve teâruf da artacaktır. Gerek Asyâ-yı Vüstâ'nın yüksek yamaçlarında garbiyyûna karşı kan döken Afgān şühedâsının, gerek bu mübârek kıt'anın kapılarında Ehl-i Salîb'e karşı göğüs geren, fedâ-yı hayât eden kahraman Türk şehîdlerinin ervâhına fâtihalar okumak, duâlar etmek, en mütehattim vazîfemizdir.

Biliyorsunuz ki mensûb olduğumuz bu dîn-i mübîn bir dîn-i fıtrîdir, bir dîn-i insânîdir. Beşeriyet yalnız bu din vâsıtasıyla necât bulabilir, saâdet kesb edebilir. Biz bu zamana kadar maatteessüf birçok telkīnât-ı Nasrâniyyeye kapılarak yanlış yollara saptık, dalâletlere düştük, lâkin netîce. Anladık ki hakīkat yolunu ta'kīb etmekten başka çâre-i felâh yoktur. Ecnebî milletlerin arkasından sürüklenirsek bizim için izmihlâl muhakkaktır.

Biz müslümanlar için habl-i metîn-i Kur'ân'a sarılmaktan başka çâre-i necât yoktur. Evet bu kadar tecrübelerden sonra artık bu hakīkati anlamalı, hak yoluna sâlik olmalıyız.

Meselâ bugün ben âdetin hilâfına olarak bu minbere çıkıyorum. Lâkin dîn-i İslâm bu minberden neşrolunmuştur. Burası öyle bir yerdir ki buradan ancak Allâh için söz söylenebilir; buradan ancak hakāyık-ı İslâmiyye müslümanlara teblîğ olunur. Hiç kimsenin şahsına âid bir söz buradan söylenemez. Burası şahısların değil, Müslümanlığın minber-i muallâsıdır.

Muhterem dindaşlar, Afgānistân bundan üç sene mukaddem istiklâlini kılıç kuvvetiyle elde etmiştir. Afgān'ın maksadı yalnız ve yalnız İslâmiyet'e hizmettir. Bundan büyük hiçbir emelimiz, gāyemiz yoktur. Afgānistân yalnız bu yolu ta'kīb eder, yalnız bu maksad için mücâhede eder. Binâenaleyh Afgān milleti kendi istiklâlini nasıl isterse diğer milel-i İslâmiyyenin istiklâlini de öyle istiyor. Aramızda yabancılık, bir ayrılık gayrılık yoktur. Sizin gāyeniz, bizim gāyemiz hep birdir. Hepimiz Müslümanlığı yükseltmek için mücâhede ediyoruz, sizin dostunuz bizim dostumuzdur. Afgānistân, istiklâli uğurunda bu kadar şehîd verdi. Siz de asırlardan beri İslâmiyet uğurunda, hürriyet ve istiklâl uğurunda hadsiz hesâbsız şehîdler verdiniz. Bugün burada okunan mevlid-i şerîfin, Kur'ânların, duâların ecr u mesûbâtını hem sizin, hem bizim şühedâmız ervâhına ithâf ediyoruz. (Allâh kabûl etsin.)

Muhterem dindaşlar! Emîn olunuz ki maksad-ı mukaddesimize vâsıl olacağız. (İnşâallâh) bu muhakkaktır. Hiçbir kuvvet, hiçbir satvet bizi bundan men' edemez. Hem de yakın bir zamanda (Cemâat hüngür hüngür ağlıyor, hep bir ağızdan inşâllâh inşâallâh diyor.) İslâm mücâhidleri, İslâm orduları, Türkiye'nin cebhelerde düşmana göğüs geren kahraman askerleri hürriyet ve istiklâlini tamâmıyla elde etmeyince, İslâm memleketlerini düşman istîlâsından kurtarmadıkça kılıcını, tüfengini elinden bırakmayacaktır. Hakkımızı alıncaya kadar metîn bir azim, sarsılmaz bir îmân ile bu uğurda çalışacağız. Bizim için lâzım olan şey yalnız budur: Azim ve îmân.

Biz müslümanlar eğer dünyâda hayat istersek ancak şerefli bir hayat isteriz. Sefîl, muhakkar bir hayat istemeyiz. Ya şerefle yaşarız, ya şerefle ölürüz. Zelîlâne hayata aslâ râzî olmayız. Emîn olunuz ki Allâh'ın nusreti pek yakındır. Allâh'ın azametine karşı diğer kuvvetler yoktur, hiç yoktur.

Sözüme müslümanların ittihâd ve ittifâkı husûsundaki âyât-ı ilâhiyyenin tecellîsini temennî ile hitâm veriyorum.

*
* *

Müsteşâr Muhammed Gül Hân hazretleri tarafından Türkçeye tercüme edilen bu hitâbe-i garrâ bütün cemâat-i müslimîni hüngür hüngür ağlattı. Müslümanların teessür ve heyecânı son dereceye varmıştı. Tâ Asya ortalarından gelen bir İslâm devletinin muhterem Sefîri câmi'-i şerîfte, minber-i muallâda müslümanlara hitâb ediyor, bize karşı kalblerindeki samîmî hisleri, samîmî muhabbetleri izhâr ediyordu. Asırlarca yekdiğerinden cüdâ düşen müslüman milletleri bugün kavuşuyor, derdleşiyor, hasretle, iştiyâkla geçen zamanları yâd ediyorlar ve esârette bulunan diğer kardeş milletlerin istihlâsı için de konuşuyorlar, çâreler, tedbîrler düşünüyorlar. Elbette bu, müslümanların vahdete doğru gittiğini gösteren muazzam bir hâdisedir. Artık bu kadar iftirâk, bu kadar **[280]** esâret yetişir. Müslüman milletler için birleşmek ve istiklâllerine mazhar olmak günü gelmiştir. Bütün ufuklardan kara bulutlar çekiliyor, o kesîf, o simsiyâh bulutlar parçalandı. Hürriyet ve istiklâl güneşi tulû' etti. Mütemâdiyen yükseliyor. Çok geçmeksizin inşâallâh bütün o kara bulutlar zâil olacak, semâ'-i hürriyyet büsbütün pâk ü mücellâ olacaktır.

*
* *

Kalbi, fikri, bütün mevcûdiyeti aşk-ı İslâm ile meşhûn olan Müsteşâr Muhammed Gül Hân hazretleri Sefîr hazretlerinin belîğ hutbelerini tercüme ettikten sonra dediler ki:

– Muhterem dindaşlar! Müsâadenizle bendeniz de birkaç söz arz etmek isterim.

Biz müslümanların en samîmî, en kudsî ictimâ'gâhımız burasıdır. Biliyorsunuz ki Müslümanlık bizim hayât-ı ictimâiyyemizin nâzımıdır. Fî-sebîlillâh olan bütün ef'âl ve harekâtımız, bütün akvâlimiz mahz-ı ibâdettir. Bizi bir araya toplayan bu câmi'-i şerîfte biz Müslümanlığa müteallik mes'eleleri konuşacağız, Müslümanlığın yükselmesine hâdim tedbîrleri karârlaştıracağız. Müslümanların geçirdikleri felâketlerden, duydukları meserretlerden hepimiz haberdâr olmalıyız. Zîrâ bütün İslâmlar bir ceseddir. Herhangi bir İslâm kavmine, hattâ herhangi bir İslâm ferdine gelecek musîbetin acısını hepimiz hissederek izâlesi esbâbına tevessül etmeliyiz. Birimize bir meserret gelirse diğer birâderler de ondan mahzûz ve hissemend olmalıdır. Bunun için ise daima böyle bir araya gelmek, tanışıp derdleşmek, derdlerimize çâreler bulmak lâzımdır. Cenâb-ı Hakk'a teveccühle mazhar olduğumuz feyz-i ilâhîyi Müslümanlığı i'lâ husûsundaki mesâîmizde de bulmayı bize ta'lîm eden yine o dîn-i mübîndir.

Muhterem dindaşlar! Bugün bizim pek meserretli bir günümüzdür. Afgānistân'da İslâm hâkimiyeti, İslâm istiklâlini te'mîn için kılıçlarımızı çektiğimiz bir gündür. Bu sürûrumuzu siz kardeşlerimize teblîğ için buraya geldik. Zîrâ burası müslümanların en samîmî, en kudsî bir ictimâ'gâhıdır. Biliyorsunuz ki hürriyet ve istiklâl Allâh'ın ni'metlerinden en büyük bir ni'mettir. Milletlerin hayatı, insanların saâdeti ancak hürriyet ve istiklâl ile hâsıldır. Milletler için istiklâl olmayınca hayat yoktur, saâdet yoktur. Resûlullâh Efendimiz'in ba's buyurulmasındaki hikmetlerden biri de, belki en mühimmi de insanlara hürriyet bahşeylemek, insanları zulümden, istibdaddan kurtarmaktı.

Son zamanlarda her tarafta müslüman milletler üzerine çöken felâketten Afgānistân da âzâde kalamamıştı. Zâlimler bizim de istiklâlimizi zabt ettiler. Şimâlden, cenûbdan demir kal'a çevirdiler. İstibdâd zincirleriyle bizi bağladılar. Etrâfımızda desîse örgülerini kurdular. Her millet gibi Afgān milleti de bir müddet bu elîm, bu ıztırâblı hâle düştü. Zâlim devletlerin en azgın ve en kuvvetli zamanlarında Afgānistân buna sükût etmek mecbûriyetinde kaldı. Müslüman kardeşlerimizden cüdâ düşme, bilhassa bizim ve bütün müslüman milletlerin pîşvâsı olan Türkiye müslümanlarına kavuşamamak bizi o kadar müteessir ve o kadar dilhûn ediyordu ki bunu size ta'rîf mümkün değildir. Etrâfımıza kuşatılan zulüm ve tahakküm zincirlerini kırmak, parçalamak için bir fırsat bekliyorduk. Nihâyet Cenâb-ı Hak bize o fırsatı bahşetti. Emânullâh Hân hazretleri gibi bir emîr-i âdil, bir pâdişâh-ı müdebbir, bir mücâhid-i İslâm serîri-i emânete câlis olur olmaz kılıncını çekti ve "istiklâli ihrâz edinceye kadar bu kılıncı kınına koymayacağına" milyonlarca cemâat-i müslimîn huzûrunda ahd etti. İngilizlere karşı başladığımız mücâhededе Cenâb-ı Hak bize nusret ve zafer ihsân buyurdu, etrâfımızdaki demir kal'aları kırdık, tahakküm zincirlerini parçaladık. Afgānistân'da İslâm hâkimiyetini, İslâm istiklâlini te'sîs ettik. Onun üzerine etrâfa sefîrler göndermeye, asırlardan beri cüdâ düştüğümüz müslüman kardeşlerimizle, bilhassa sizin gibi mücâhid ve İslâm'ın alemdârı olan bir millet-i muazzama ile kavuşmaya muvaffak olduk.

İşte Asya ortalarından gelen biz müslümanlar şimdi sizin karşınızda bulunuyoruz, sizinle konuşuyoruz. Bu bir emr-i vâkı'dir ve bundan duyduğumuz haz ve saâdeti hiçbir şey bize veremez. Cenâb-ı Hakk'a binlerce hamd olsun, bu büyük ni'mete mazhar olduk; bu muazzam şerefi Allâh bize nasîb etti. İnşâallâh siz kardeşlerimiz de Afgānistân'a gelerek oradaki kardeşlerinizle böyle konuşup derdleşeceksiniz. On küsûr milyon bütün Afgān milletin kalbleri size teveccüh etmiş, size muntazırdır. Ey müslüman kardeşler, siz ki asırlardan beri Salîb'in muhâcemâtına karşı göğüs germiş kahraman bir milletsiniz, mutlakā bu son düşman savletini de def'e muvaffak olacaksınız. Cenâb-ı Hak size bu zaferi ihsân edecektir. Çünkü bu zafer sizin hakkınızdır. Düşmanların Türkiye'ye karşı bu kadar bî-emân hücûmlarda bulunmaları Türkiye'nin pîşvâ-yı İslâm olmasından ileri geliyor. Vücûd-ı İslâm'ın dimâğını, kalbini ezmek; nûr-ı ilâhîye söndürmek istiyorlar. Fakat Hâlık-ı Zülcelâl düşmanların rağmına bu nûru söndürmeyecek, parlatacaktır. Evet müslüman kardeşlerim, nûr-ı hakîkat aslâ muntafî olmayacaktır. Bugün siz bütün dünyâya karşı isbât ettiniz ki size hiçbir millet zincir vuramaz. Îmân sâhibi, izzet sâhibi olan siz mücâhid müslümanları hangi kuvvet vardır ki esârete mahkûm etsin? Lehü'l-hamd siz de bugün **[281]** istiklâlinize mazhar bulunuyorsunuz ve inşâallâh yakında bütün tehlikeler ber-taraf olacaktır.

Maamâfîh vazîfemiz henüz hitâm bulmamıştır. Bugün esâret ve mahkûmiyet altında inleyen birçok kardeş milletler daha vardır. Bunların da esbâbına tevessül zarûrîdir. İnşâallâh bütün âlem-i İslâm bu haklarını istihlâs edeceklerdir. Çünkü bu en meşrû' ve en tabîî haklarıdır.

Âh müslüman kardeşlerim, ne oldu da İslâm milletleri böyle bir felâkete düştüler? Hiç şübhe yok ki biz bu cezâya müstahak olduk. Allâh'ın evâmirine arka çevirdik. Dalâlet yollarına saptık. Hak ve hakîkati terk ettik. Mücâhedeyi bıraktık. Atâlete daldık. Tenbelleştik. Nifâk u şikāka düştük. Düşman da tepemize çullandı. Cenâb-ı Hakk'a binlerce hamd olsun ki müslümanlar bugün hak yoluna girmiş bulunuyorlar. Her tarafta mücâhedeye sarılıyorlar. Elele vererek harekete geliyorlar. Atâleti terk ederek cihâd meydânlarına koşuyorlar.

Müslüman kardeşlerim, artık bundan sonra İslâm âleminin yegâne şiârı hürriyet ve istiklâldir. Tâm müslümanca hareket ettiğimiz takdîrde mutlakā İslâm kurtulacak ve yükselecektir. Her şeyden evvel ittihâd ve ittifâk, Allâh yolunda cihâd lâzımdır. İnsâniyete, beşeriyete hakīkī saâdet bahşedecek yalnız İslâm dînidir. Biz müslümanlar için bundan başka bir düstûr olamaz. Mukaddemâ cihânda bize büyük bir mevki' bahşeden Müslümanlığımız olduğu gibi âtiyen de bizi i'lâ edecek ancak İslâmiyet'tir.

Allâh müslümanların ittihâdını arttırsın. Müslümanları hak ve hakīkat yolundan ayırmasın. Bütün İslâm milletleri hürriyet ve istiklâl şerefine mazhar buyursun. (Âmîn)

*
* *

Hüngür hüngür ağlayan cemâat-i müslimînin yüreklerinden kopan (Âmîn) sadâları arasında Müsteşâr Beyefendi minberden indiler.

Müteâkıben Büyük Millet Meclisi a'zâsından Şeyh Servet efendi kalkarak ber-vech-i âtî beyânâtta bulundular:

– Huzzâr-ı kirâm! Milletin bir mümessili ve câmia-i İslâmiyyenin bir ferdi sıfatıyla ben de birkaç söz söylemek isterim. Dünyânın bir ucundan gelip içimize karışan İslâm'ın mâhiyet-i hakīkıyye ve sıfat-ı zâtiyyesine muvâfık bir hiss-i samîmî ile beyânâtta bulunan, izhâr ettikleri fazîlet karşısında cümlemizi mes'ûd ve hayrân kılan bu muhterem kardeşlerimize cümlemizin nâmına arz-ı teşekkürü bir vecîbe telakkī ederim. Kendilerinin kuvvet-i İslâmiyyenin yüksek tecelliyâtına işâret olmak üzere inci gibi sözleri kalblerimizi son derecede galeyâna getirdi. buna birkaç kelime ilâve etmeme müsâadenizi ricâ ederim.

İslâm'ın istiklâli diyoruz. Yeryüzünde mevcûd bütün müslüman milletlerinin îmân ve akīdesinde istiklâl telakkīsi nasıldır? Müslümanlığın îcâbât-ı hakīkıyyesinden olan fazîletli yaşayışla yaşamak için Allâhü Zülcelâl'in müyesser ettiği bizlerin İslâm'ın fazîlet-i hakīkıyyesine düşman olanlara karşı yürüyebilecek vaz'iyet-i hayâtiyyede bulunabilmek demektir.

Ey cemâat-i müslimîn! İslâm'ın vatanı şerîat-i Muhammediyyenin hükümrân olduğu, yürüdüğü, te'sîr gösterdiği her yerdir. Müslüman vatanı denildiği zaman biz şerîatin hâkim olduğu her yeri anlarız.

Binâenaleyh burası bizim vatanımız olduğu gibi Afgānlıların da vatanıdır. Bütün müslüman milletleri için böyledir. Müslüman mevcûd olan ve hâkimiyet-i şer'iyye te'mîn olunan her yer vatanımızdır. Bütün akvâm-ı İslâmiyyenin vatanıdır. Bu i'tibârla şarkta, garbda, dünyânın her tarafında mevcûd olan müslüman milletlerinin her biri bir şahsiyet-i nev'iyyedir, birer uzv-ı İslâm'dır. Hepsi bir yere geldiği zaman vücûd-ı İslâm teşekkül eder, binâyı İslâm kurulur. Cenâb-ı Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem efendimizin buyurdukları vechile mü'minler bir cesedin a'zâları gibidirler. Birisi ağırsa derhâl diğerleri de onun acısını hissederler. Birisi kuvvetlenirse diğerleri de kuvvetlenirler. Binâenaleyh müslümanlar en hakīkī ma'nâsıyla kardeşten başka bir şey değildir.

Lâkin müslümanlar şimdiye kadar Müslümanlığın bu yüksek ahlâk-ı ictimâiyyesini, tecelliyât-ı fâzılasını maalesef mühmel bıraktılar. İslâm'ın vicdân-ı umûmîsini, ona lâyık olan izzet-i zâtiyyesini lâyıkıyla tecellî ettiremediler. Çok zamanlardan beri bu hakīkatten gāfil kaldılar. Bu kābil-i inkâr değildir. Vâkıâ bazı müslüman milletleri bu husûsta fedâkârlıktan geri durmadılar. Fakat hey'et-i umûmiyyesi i'tibârıyla âlem-i İslâm lâzım gelen derecede fedâkârlık göstermediler. Binâenaleyh bunu fırsat addeden düşmanlar her tarafta İslâm'a savlet ettiler; her taraftaki İslâmları esâret altına aldılar; bazılarını da almak üzere bulunuyorlar.

Evet bugün bir saâdet-i istikbâliyye berâat-i istihlâli önünde bulunuyoruz. İstikbâlde İslâm'ın şânına lâyık bir mevcûdiyet ihrâz edeceğine şübhemiz yoktur. Bu husûstaki îmânımız lâ-yetezelzeldir. Buna âyât ve ehâdîsin işâretleri olduğu gibi hâdisât-ı kevniyye dahi bu hakīkatin tecellî edeceğine göstermektedir. İslâm ümmeti yağmur taneleri gibidir; önü mü hayırlıdır, sonu mu **[282]** belli değildir. İslâm için bu felâket günleri hep böyle kalacak değildir. Elbette bunun bir saâdeti olacaktır. Cenâb-ı Hak İslâmiyet'i, Kur'ân-ı Kerîm'i bütün beşeriyete gönderdi. Bu dîn-i mübîn bütün dinlere hâtime çekerek yeryüzünde yalnız ve yalnız kendisi hükümrân olacaktır. Bu hakīkat mutlakā tecellî edecektir. Henüz daha bunun günü gelmedi. Azimlerimizi arttıralım. Kat'î sûrette îmân edelim ki yeryüzünde yalnız İslâm kalacaktır. (İnşâallâh, inşâallâh)

Evet Kur'ân ve hadîs bize bunu müjdelediği gibi hâdisât-ı câriyye de açıktan açığa bunu göstermektedir. Bir zamanlar yekdiğerinden cüdâ düşen müslümanlar bugün yekdiğerine kavuşmak fırsatına nâil oluyor. Aradaki sedler yıkılıyor, mânialar kalkıyor, bizi tazyîkı altında ezen zulüm ve tahakküm zincirleri parçalanıyor. Birbirimize sarmaşıyoruz. (Burada cemâat pek müteessir ve müteheyyic olmuş; ağlıyordu) İşte bunun en büyük delîli: Tâ dünyânın öbür ucundan buraya gelen muhterem dindaşlarımızla berâber bulunuyoruz. Bu, gözümüzün önünde cereyân eden bir hâdisedir ki her şeyi anlatmaya kâfîdir. Müslümanlar birbirine kavuşmuştur ve kavuştukları gün de kurtulmuştur.

Sözüme şununla hitâm veriyorum: Âyât-ı kevniyyenin işârâtıyla zuhûru takarrub eden, inşâallâh yakında en büyük azametiyle tecellî edecek olan istiklâl-i İslâm'ı bütün müslümanlar nâmına tebrîk ederim. Allâh bil-cümle ümmet-i Muhammed'i zâlimlerin elinden kurtarsın, saâdete kavuştursun. (Âmîn)

* * *

Müteâkıben mevlid-i şerîf-i nebevî kırâatına başlandı. Zâten galeyânda olan rûhları Hâfız Hüseyin Efendi'nin müessir ve muhrık sesi büsbütün medhûş eyledi. Hep gönüller zevk-ı rûhânî ile meşhûn oldu.

Câmiden çıkılınca sokakları dolduran binlerce müslümanlar akın akın, bölük bölük Sefârethâne'ye şitâbân oldular. Meb'ûsân, me'mûrîn, ulemâ, esnâf, el-hâsıl her sınıf halk geliyor, Sefîr hazretlerini tebrîk ediyor, kucaklaşıyorlar. Öyle bir teklîfsizlik, öyle bir samîmiyet ki bu müslümanca tezâhürât karşısında insanın gözleri yaşarır. Sefâret hey'eti de hiç misli görülmeyen bu samîmî tezâhürâttan pek ziyâde mütehassis olmuşlar; kendilerine karşı müslümanların kalblerinde meknûz olan muhabbet ve merbûtiyetin ne kadar büyük, ne kadar yüksek olduğunu aynen görmüşlerdir.

Halkın böyle fevc fevc Sefîr hazretlerini ziyâret ve tebrîke şitâbân olmalarının âmil-i hakîkîsi ne idi? Neden halkımız şimdiye kadar hiç kimseye karşı göstermediği bu teklîfsizliği, bu samîmî ve kalbî tezâhürü Afgānistân Sefâreti'ne karşı izhâr edebildi? O halk ki böyle sefîrlere değil, kendini idâre edenlere karşı bile daima çekingen durmuş, meselâ bir vâlîyi, yahud bir mutasarrıfı tebrîk ve ziyâret daima eşrâfa münhasır kalmıştır. Halbuki bugün başında hacı sarığı; belinde koca kuşağı, ayağında eski mestiyle kendi evine girer gibi Sefârethâne'ye geliyor, Sefîr hazretlerini tebrîk ediyor. Bizim halkımızın hâlet-i rûhiyyesini bilenler için bu, cidden şâyân-ı hayret bir şeydi. Acaba halkı bu teklîfsizliğe sevk eden ve ona bu cesâreti bahşeden ne idi?

Bu suâlin cevâbını, Sefîr hazretlerini tebrîke gelen Lazistân Meb'ûs-ı muhteremi Necâtî Bey verdiler:

– Sefîr hazretleri, dediler, halkın hey'et-i muhteremelerinize karşı gösterdikleri bu fevkalâde tezâhürün esbâbını bilir misiniz? Siz halkın hakîkî ictimâ'gâhı olan câmie geldiniz, büyük bir samîmiyetle kardeşlerinin istiklâl bayramını anlattınız, bu tâm müslümanca olan hareketiniz onlara büyük emniyet ve i'timâd bahşetti. Onun için şimdi kendi evlerine girer gibi gelip sizi tebrîk ediyorlar, bundan duydukları hazzı, zevkı bilseniz…

– Evet, hissediyorum. Şimdiye kadar görmediğim bu tezâhürâtın ulviyet ve samîmiyetin farkındayım. Bizim halkımız da size karşı böyledir. Onları görseniz hayretiniz daha ziyâde artar. Bütün Afgān milleti sizin memleketinizden bir kuş bile gelse onu takdîs edecek kadar sizin hasretinizle, sizin iştiyâkınızla nâlândır.

Lazistân Meb'ûsu Doktor Âbidîn Bey ilâve etti: – Sefîr hazretleri biz şimdiye kadar sefîr diye hep şapkalı Frenkler görüyorduk. İstanbul'da yalnız bir İran Sefârethânesi vardı ki onun da halk ile teması hiçbir defa vâki' olmuş bir şey değildi. Siz ise tâm ma'nâsıyla hakîkî bir müslüman devleti sefîri olduğunuzu gösterdiniz. Müslümanlar arasında elbette teklîf ve tekellüf yoktur.

Âbidîn Bey bunu söylüyorken halk mütemâdiyen fevc fevc geliyor, hediyeler getiriyor, tebrîk ediyor, gidiyordu. Diğer tarafta mektep çocukları balkondan şiirler okuyor, aşağıda muzika çalıyor, Hacı Bayram Câddesi insan dalgalarıyla taşıyordu. Müsteşâr hazretleri Sefârethâne'de biriken binlerce halka hitâben bir nutuk îrâd etti, teşekkürler eyledi. Halkın gösterdiği bu samîmâne tezâhürâtın da'vâmızın bir olduğunu isbâta kâfî delîl olduğunu söyledi. El-hâsıl çocuklara varıncaya kadar bütün halkımız bu kardeş İslâm devletinin istiklâlini tes'îd ve tebcîl etti. Allâh bütün müslüman milletleri böyle hürriyet ve istiklâl bayramlarıyla mes'ûd eylesin, âmîn.

[283]

Büyük Millet Meclisi'nde Fevkalâde Tezâhürât-ı İslâmiyye

Büyük Millet Meclisi'nin sene-i devriyye-i mesâîsi münâsebetiyle Ankara'da bulunan bütün sefâretler tarafından tebrîknâmeler gönderildi. Bunlar arasında samîmiyetle temâyüz eden Afgān Sefîri hazretlerinin tebrîknâmesi Meclis'in hissiyât-ı İslâmiyyesini pek ziyâde galeyâna getirerek şimdiye kadar hiçbir devlet hakkında gösterilmeyen fevkalâde tezâhürât-ı İslâmiyyeye bâdî oldu, Müteaddid hatîbler söz alarak Anadolu müslümanlarının Afgānistân'a karşı olan muhabbet ve merbûtiyet-i İslâmiyyelerine tercümân oldular. Vahdet ve uhuvvet-i İslâmiyyenin bir tezâhür-i samîmîsi olan bu mühim hâdiseyi hülâsaten olsun bütün İslâm âleminin enzâr-ı dikkatine arz etmeyi en şerefli bir vazîfe addederiz. Reîs-i muhterem Hüseyin Raûf Beyefendi tebrîknâmenin okunacağını şu sûretle Meclis'e teblîğ buyurdular:

– Efendim, kardeş Afgān müstakil hükûmetinin Ankara Sefîri muhterem Ahmed Hân hazretleri tarafından dünkü târîhle gönderilen ve biraz teehhurla bugün Riyâ-

set'e vâkı' olan üçüncü sene-i ictimâiyyemiz münâsebetiyle Meclis-i âlînizi tebrîk eden bir tahrîrâtı vardır. Müsâade ederseniz hey'et-i aliyyenize okunsun. (Okunsun sesleri.)

Bunun üzerine Afgān Sefîri hazretlerinin samîm-i rûhtan yazılan şu kıymetdâr tebrîknâmeleri okundu:

Büyük Millet Meclisi Reîs-i mücâhidi
ve Başkumandan-ı âlîsi Gāzî Mustafa Kemal Paşa
hazretlerine ve Büyük Millet Meclis-i âlîsine

Ecdâdına lâyık bir sûrette Anadolu'nun gösterdiği büyüklükler ve hakk-ı istiklâl için pek mukaddes ve şâyân-ı tebcîl mücâdele ve mücâhedeler içinde sene-i cedîdenin idrâki dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Gāzî reisini, kahraman ordu ile millî hükûmetini, hak ve hürriyet yolunda bezl-i mâl ü cân eden Anadolu'nun fedâkâr ve muhterem ahâlisini en samîmî ve kardeş hislerle Afgān hükûmet-i İslâmiyyesi ve şahsım nâmına tebrîk ile kesb-i şeref eylerim. Afgānistân hükûmeti bütün Afgānlıların İslâmiyet'in kudsî ve lâ-yezâl râbıtasıyla daima Türkiye'ye ve onun fedâkâr halkına pek derin muhabbetlerle alâkadâr oldukları vâreste-i arz u beyândır. Zâlim devletlerin ve onların pîşdârları olan gaddâr düşmanın Türkiye'ye karşı ta'kīb ettikleri zâlimâne ve hûnrîzâne hareket ve siyâsetten Afgānistân âhâlî-i İslâmiyyesiyle hükûmeti Türkler kadar müteessir ve müteellimdir.

Paşa hazretleri, sizin en samîmî ve hakīkī kardeşleriniz olan Afgān müslümanları daima sizin sürûrlarınızla mesrûr, kederlerinizle elem-nâktir. Sizin zaferleriniz bizim zaferimizdir, sizin saâdetiniz bizim saâdetimizdir. Hakkın yükselmesi için cihâd meydânlarında îsâr-ı hûn eden İslâm mücâhidlerini Cenâb-ı Hak mutlakā fevz ü zafere mazhar kılacaktır. Hakka nusret edenlerin en büyük zahîri Hallâk-ı Kerîm'dir. Siz Türkiye müslümanları ki bütün İslâm âleminin kurretü'l-aynısınız, sizler inşâallâh ilelebed İslâm'ın alemdârı, vahdet ve uhuvvet-i İslâmın merkez-i nevvârı olacaksınız.

Siz nasıl isterseniz bakınız, lâkin bütün müslüman milletleri ve bilhassa Afgān milleti daima kurretü'l-aynı telakkī ediyor ve pîşvâ-yı İslâm tanıyor. Siz kurtulacak, zafer ve saâdete nâil olacaksınız ve sizinle berâber bütün müslüman milletleri bütün mazlûm milletler halâs bulacaktır. Da'vâmız haktır. Binâenaleyh zafere vusûl de hakkımızdır. Hürriyetlerini kılıçlarının kabzasına bağlayan milletler onu hiçbir zaman zâyi' etmezler. Hürriyet ve istiklâl sizin ve bizim şiârımızdır ve bundan sonra bütün İslâm âleminin, bütün mazlûmlar dünyâsının da şiârı bu olacaktır.

Ey büyük milletin büyük mümessilleri…! Kalblerimizi kalblerinize rabt eden Hâlik-ı Zülcelâl'in azamet-i şânına kasem ederim ki İslâm için, mazlûmlar için fevz ü zafer yakındır. İnşâallâh bu sene mazlûmların halâs ve saâdet senesidir. Size samîmî hürmetlerimizi, samîmî muhabbetlerimizi göz yaşlarımızla berâber takdîm ediyoruz."

Sefîr: Sultân Ahmed Hân.

Tebrîknâmenin hemen her cümlesi medîd alkışlarla karşılandı. Büyük bir müslüman kalbinden çıkan bu sözler Büyük Müslüman Meclisi'nde pek derin te'sîrler husûle getirdi. Hattâ bazı zevât o derece müteessir oldular ki göz yaşlarını zabt edemediler.

Erzurum Meb'ûsu Hüseyin Avni Bey derhâl kürsîye koşarak gerek bizim, gerek yüksek bir rûh ve medeniyete mâlik olan Afgānistân hükûmet-i İslâmiyyesinin istiklâl sene-i devriyyesini idrâkimizden dolayı müslümanların ne kadar mes'ûd olduklarını îzâh ettikten sonra bu şerefli günlerin tevâlîsini Cenâb-ı Hak'tan temennî etti.

Cebel-i Bereket Meb'ûsu İhsân Bey lâyık olduğu derecede samîmî bir cevâb yazılmasını, Tunalı Hilmi Bey de iki arkadaş intihâb edilerek Afgānistân Sefârethânesi'ne gönderilmesini ve istiklâl gününün tebrîk edilmesini teklîf ettiler.

Müteâkıben Kütahya Meb'ûsu Besîm Atalay Bey kürsîye çıktılar:

– Birisi Asya'nın ortasında, diğeri Asya'nın garbında, biri İslâm'ın **[284]** güneşi, öbürü hilâlini tutmuş iki hükûmet bugün ancak istiklâlini muhâfaza ediyor. Bizim dostumuz onların dostu, bizim düşmanımız onların düşmanıdır. Bundan bir asır evvel, bugün bizim güzel memleketlerimizi çiğneten düşman onların güzel memleketlerini çiğnemiş, Kandehar'ı, Gazne'yi tahrîb etmiş, cevâmi'-i şerîfeden yıktığı taşları Hindistân'a kadar göndermişti. Fakat Afgānlılar merdliklerini, İslâmiyet'e lâyık olan şecâatlerini göstererek memleketlerini kurtarmışlardır. Arkadaşlar, Afgān târîhi öyle haber veriyor ki kadınlar bile silâha sarılarak düşmana karşı yürümüştü. (Yaşasın sesleri) Düşman orduları bir ferd kalmasıya kadar Afgānistân'da erimiş gitmiştir. Yoksa Afgānistân'ı da Hind gibi, Hind-i Çînî gibi pençe-i tasallutuna almayı çoktan istiyordu. Afgānlıları ittihâdlarından, ittifâklarından dolayı tebrîk ederim. Onlar ancak habl-i metîn-i şerîate ve habl-i metîn-i ittihâda sarıldıkları için kendi memleketlerini kurtarmışlardır. Bugün onlar Asya'nın ortasında Asya'yı ihyâ edecek, harekete getirecek bir hâlde bulunuyorlar. Şu Receb-i şerîfin başlangıcında onların istiklâlinin i'lân edilmiş olması bizim sene-i devriyyemizi idrâk etmemiz sa'd-kırândır, ilm-i nücûmda. Şems ile kamer bir araya geliyor. Büşrâ size efendiler!… (Alkışlar)

Ba'dehû Trabzon Meb'ûsu Ali Şükrü Bey kürsîye geldiler: – Efendiler. Bendenizden evvel söz söyleyen arkadaşlar Afgānistân'ın vaz'iyet-i istiklâli hakkında lâzım

olan sözleri söylemiş bulunuyorlar. Müsâade buyurursanız bendeniz de birkaç kelime ilâve edeceğim.

Efendiler, biz hâriç olmak üzere âlem-i İslâm'da son zamana kadar istiklâli muhâfaza eden bir millet varsa o da Afgānistân'dır; biliyorsunuz. Fakat son zamanlarda bütün dünyâya hükmetmek dâiyesiyle çalışan bir hükûmet Afgānistân'ı nîm-vesâyet altına almıştı. Afgānlılar ümmet-i İslâmiyye içinde kuyûd-ı dîniyyesine en ziyâde merbût bulunan bir kavimdir. Maatteessüf bazı İslâm devletlerinin yapmış oldukları taklîd beliyyesinden kendilerini kurtardıkları için yahud taklîde heveskâr olmadıkları için dünyânın en müdhiş "entrikan" bir milleti tarafından kendi istiklâllerine hâtime çekmek üzere yapılan entrikaların hepsini akīm bırakmışlardır. Afgānlılar son zamanda vakt-i merhûnu gelmiş addederek istiklâl-i tâmmı elde etmek için harekât-ı harbiyyeye kıyâm etmişlerdir ve bugün İngiliz Meb'ûsânı'nda söylenilen sözlerle okunan raporlarla sâbittir ki İngilizler şimdiye kadar hiçbir müstemleke harbinde kullanmadıkları azîm bir orduyu Afgānistân'da kullanmışlardır. Yani Afgān hudûdunda 380 bin kişilik bir ordu kullanmışlardır. İngilizler yine mu'teriftirler ki karşılarında muntazam olarak yedi bin Afgān askeri ve gayr-i muntazam kabâil olarak 35 bin kişi vardı, İngilizler bu kuvvet karşısında âciz kalmışlar ve mütâreke taleb etmişlerdir. Bu, bendenizin Afgānlıları medh etmek için uydurduğum sözler değil, İngiliz Meb'ûsânı'nda okunan raporlardır. Bunun üzerine Afgānlılar İngilizlerin taleb ettiği mütârekeyi vermişlerdir. O zamandan beri musâlaha müzâkerâtına başlamışlardır. Fakat bu müzâkere bir sene sürmüştür. Çünkü Afgānlılar en başa bizim mes'elemizi koymuşlardı. (Yaşasın sesleri) Diyorlardı ki: "Türkiye üzerinde İngilizlerin ta'kīb etmek istedikleri zulüm ve i'tisâfât siyâsetinden vazgeçilmedikçe, Türklerin istiklâl-i tâmmı hakkında te'mînât verilmedikçe biz sulh etmeyiz." Taleb ettikleri şeyler tabîî daha vardı. Birçok şeyler olmakla berâber en mühimmi ve ehemmiyet verdikleri bu idi. Binetîce onlar emellerine muvaffak oldular ve nîtekim Afgānlıların buraya göndermiş oldukları hey'et-i sefâretle yapmış olduğumuz ittifâknâme bunu gāyet açık bir sûrette gösterir. Demin arz ettiğim şey müsbet bir madde olmak üzere bizim muâhedeye konmuştur. Yani birimize hâriçten taarruz vâki' olunca silâh be-dest olarak yekdiğerimizi müdâfaa edeceğiz. Şu müsbet muâhede Afgānlıların bir sene süren müzâkerât-ı sulhiyyede ne kadar sebâtkâr olduklarını göstermiştir. (Yaşasın kardeşlerimiz sadâları)

Efendiler, Afgānlılar vaz'iyetlerinden o kadar güzel istifâde etmişlerdir ki bugün İngiltere ile yapmış oldukları sulhde Hind vaz'iyeti salâh peydâ edince Hind şimendüferlerinden istifâde edip kendi memleketlerine silâh ve cebhâne naklettirmeyi bile İngilizlere kabûl ettirmişlerdir.

Binâenaleyh azimkârâne ve müttehid çalışmak sûretiyle gāyeye vâsıl olmanın en son misâli Afgānlıların bugün tebcîl ettiğimiz istiklâllerini kazanmak husûsundaki hareketleridir. Binâenaleyh inşâallâh Asya'nın göbeğinde bulunan Afgānlı kardeşlerimiz gibi biz de kemâl-i ittihâdla çalışarak gāyemize vâsıl olacağız. Bunda hiç şübhemiz yoktur. Tebrîkâta teşekkür ediyorum ve Afgānlı kardeşleri bi'l-mukābele ben de tebrîk ediyorum.

Ba'dehû Edirne Meb'ûsu Şeref Bey söze başladılar:

– Arkadaşlar bendeniz biraz evvel kürsî-i hitâbetten îrâd-ı nutuk eden ve Afgānistân'ın vâkı' olan tebrîkini tebcîl eden arkadaşların sözlerine tamâmıyla iştirâk etmekle berâber iki kelime ilâve etmek istiyorum.

Tâm hicretin otuzuncu senesinden beri dîn-i mübîn-i İslâmı elindeki kılıcı ile ve bütün kanıyla müdâfaa eden Allâh'ın mümtâz yarattığı bir millet varsa o da Türk'tür. Türk; Kur'ân-ı Kerîm'i eline almış ve bütün kanını onun i'lâsı için sarf etmiştir. İşte târîh-i İslâm. Bir millet ki doğduğu günden son demine kadar hiçbir dem; hiçbir vakit kendisine **[285]** tevdî' edilmiş olan bu kudsî ve ulvî vazîfeyi gözünü kırpmadan îfâ etmiş ve yürümüştür; elbette o, Asya'nın en asîl ve necîb milletidir. İşte Türk milletinin târîh-i seyrini tedkīk ederken onu biz Âl-i Sebüktegin ile Afgān üstünden aşarak tâ Hindistân'a gittiğini, orada bir altın ordu vücûda getirerek Hindistân'a dîn-i mübîn-i İslâm'ı soktuğunu görürüz.

Efendiler, peygamberler diyârı olan, îmân ve tevhîd ocağı olan Asya bir zamandan beri zâlim Avrupa'nın eli altında kalmış birçok harîs "kapitalizm" denilen, "sermâye" denilen velhâsıl ne söyleyeyim.. Hülâsa "istismâr" denilen ve yenip yutulan şeylerin bîçâre mazlûmu olup kalmıştır. (Kahrolsun sesleri) Onlar düşünmüyorlardı ki Asya'daki milletler her hâlde bir gün tamâmıyla hak ve hürriyete mâlik olacaklardır. Çünkü Asya hiçbir gün esâreti kabûl etmiş bir milleti bugüne kadar sînesinde yaşatmamıştır.

İşte harekât-ı ahîre bize isbât ediyor ki: Artık İslâm âlemi bugün varlığını isbât edecek sâhaya çıkmıştır. Çünkü efendiler ben îmân ediyorum ki Allâh "Dîn-i mübîn-i İslâm'ın hâfız-ı hakīkīsi benim." diyor. Ben Allâh'a îmân ettikten sonra o dînin müebbed yaşayacağına ve îmân ile yaşayacağına benim sıdk ile îmânım var. Hangi bir siyâh kuvvet karşıma çıkacak, bana Allâh'ın bahşettiği dînimin, îmânımın emrettiği, vatanımı müdâfaa için kalbimden kopan azmimi kıracaktır? Hayır!

İşte Asya İslâm diyârıdır; işte orada harekât-ı İslâmiyye başlamıştır. O, bir mecrâya doğru gidiyor. Biz ki

efendiler, İslâm'ın münevver kafaları, hangi kavme mensûb olursa olsun… İslâmiyet kavmiyeti kabûl etmez. İslâmiyet vahdettir. İslâmiyet sırf tevhîddir. Başka ma'nâsı yoktur. Başka bir esâs yoktur. İslâm tevhîd üzerine teessüs etmiştir. Bütün Asya'da yaşayan kim olursa olsun Afgān, İran, Türk, Kürd, Arab, Çerkes, Arnavud, … kâffesi yalnız ve yalnız dîn-i mübîn-i İslâm'ın tebşîr ve Allâh'ın daima vaad ettiği selâmet ve vahdeti ve nihâyet ittihâdı meydâna getirecek. Biz bütün dünyânın zâlimlerine karşı koyarak maksad-ı umûmî ve kudsîyi meydâna getireceğiz.

Bizimle berâber Afgānlı kardeşlerimize, İranlı kardeşlerimize müşterek olan düşmanımızın aldığı vaz'iyeti demin Trabzon Meb'us-ı muhteremi Ali Şükrü Beyefendi îzâh ederken bir noktayı unuttular. Bendeniz onu arz etmek isterim. Efendiler; İslâm âlemine bir ıkāb-ı müdhiş gibi yukarıdan aşağıya kanlı pençelerini uzatarak onu zebûn etmek isteyen yalnız iki kuvvet vardı: O kuvvetin birini esâsen parçalayıp attılar, o da gitti. İkinci kuvvet yalnız Adalar'a kaplumbağa gibi çekilmiş, bütün dünyâyı eline alarak nefsine çalıştıran, hür insanları hizmetkârlık mevkiinden yukarı çıkartmak istemeyen bir milletin …. Fakat efendiler yirminci asırda yaşıyoruz. Herkes yirminci asır diyor. Ben on dördüncü asır diyorum. İslâmlar artık 14'üncü asırda hiçbir vakit Britanya adalarının içerisine kaplumbağa gibi çekilmiş olan, herkesi sefîl, hizmetkâr gibi çalıştırdıktan sonra mâ-hasalını elinden alarak böyle karnını şişirmek isteyenlerin İslâm âlemi, hizmetkârı olmayacaktır. İslâm âlemi, yalnız Ka'be'sinin hizmetkârıdır. Başka hiç kimsenin hizmetkârı değildir. Salâhaddîn Bey (Mersin) – Elverir ki bütün gönüller oraya teveccüh etsin.

Şeref Bey (devâmla) – Afgānlılar işte İngilizlerle sulhu yaparken dikkat ediniz. Okuduğunuz zaman göreceksiniz ki: Onlar îmân etti. Afgānlılar kalblerini yalnız ve yalnız bugün bütün İslâm âleminin mihrâbı olan Türkiye'ye çevirerek onlarla anlaştılar. Fakat başta, en başta inde'l-iktizâ bütün İslâm âlemi kabardığı vakitte Afgānlılar da onlarla berâberdir. Buna hiç şübhe yoktur. Onun için Afgānlıların Büyük Millet Meclisi'ne râyegân buyurdukları bu tebrîke karşı ben bütün arkadaşları teşekküre da'vet eder ve yaşasın İslâm âlemi derim. (Alkışlar)

Şeref Bey'den sonra Lazistân Meb'ûsu Necâtî Bey kürsîye geldiler:

– Muhterem efendiler, anlaşılıyor ki dünyâda en büyük kuvvet, kuvvet-i îmân imiş. Öteden beri kendilerini ötekinin berikinin tesvîlâtına, tezvîrâtına ve âdât-ı gayr-i meşrûasına kaptırmak isteyenler bilâhare hâib ü hâsir olduklarını görmüşlerdir ve görmektedirler. Bu hakīkat anlaşıldıktan sonra müslüman milletleri içerisinde bunu en evvel anlayan Afgānistân olmuştur. Bugün her taraftan kendisini tazyîk altına alan muazzam kuvvetin taht-ı te'sîrinde kalmayarak fırlayıp çıkmıştır. Ve el-ân dahi herkese i'lân etmektedir ki: "Dînime sarılıyorum, dînimi tanıyorum, başka bir şey tanımıyorum." Her kim, herhangi bir millet dîn-i mübîn-i Ahmedî'ye bi-hakkın sarılmıştır, bunun için hüsrân yoktur, korku yoktur; daima muzaffer, daima muvaffak olacaktır. Bizim için dahi daima tebşîrât vardır. Çünkü dîn-i mübîn-i Ahmedî'nin etrâfında toplanmışız ve ona sımsıkı sarılmışız ve onu hiçbir vakit elimizden gāib etmeyeceğiz. Bundan dolayı hepimiz mübeşşeriz. Her hâlde istiklâl-i millîyi ve Mîsâk-ı Millî'yi biz dahi elde edeceğiz. Bundan dolayı her iki müslüman devletin birbirine gāyet yakın olan istiklâlimizi tebrîk için vukū' bulan Afgānistân'ın tebrîkâtına mukābele etmek üzere biz de tebrîk ederiz.

Büyük Millet Meclisi tarafından aynı samîmiyetle cevâb yazılması takarrur etmiş ve Riyâset-i celîle tarafından Afgānistân istiklâli tebrîk olunmuştur.

Kāri'lerimize Mühim İhtâr

Hitâm bulan altı aylık abonelere bu nüshadan sonra gönderilemeyecektir. Evvelce ihtâr edilmiş ve birkaç nüsha da fazla gönderilmiş olduğu için ma'zûr görülmesi ricâ olunur. Devâmını arzu edenlerin her hâlde abonelerini tecdîd etmeleri iktizâ eder.

YAZAR İNDEKSİ

*** - 241.
A. K. - 106.
Abdullah Es'ad - 21.
Abdülkādir Kemâlî - 240.
el-Ahbâr - 286.
Ahmed Hamdi - 227.
Ahmed Hilmi - 141.
Akçuraoğlu Yusuf - 158, 179.
Ali Suâd - 20, 57, 243.
Ali Şükrü - 246.
Ârif Hikmet - 137.
Arnold - 78, 90, 103.

Deyli Telgraf - 172.

Emânullâh Hân - 288.
Eşref Edib - 37, 45, 54, 66, 81, 94, 109, 121, 134, 147, 173, 204, 233, 270, 278.

Grozenberg-Tan - 161.

H. Basri - 92.
Hâkimiyet-i Milliye - 171.
Hasan Fehmi - 127.
Hoca Şükrü -80, 105, 142, 202, 226, 238.
Hüseyin Hüsnü - 38.

İslamic News - 176.

Kâzım Nâmî -119.

M - 126.
M. Zekeriyâ - 13.
Mecdüddîn - 280, 285.
Mehmed Âkif - 3, 15, 23, 31, 44, 75, 101, 114, 139, 152, 165, 177, 189, 201, 213, 279.
Mehmed Ali Aynî - 132.
Mehmed Nûrî - 287.
Midhat Cemal - 216, 273.
Mim. Be - 283.
Mim. Ha - 263.
Mîrzâ Ahmed Hân - 224.
Mustafa Fehmi - 62, 88, 269.
Mustafa Kemal - 43, 83.
Mustafa Takī - 124, 193, 215, 239.
Müfîd - 47, 115.

Naîm Hâzim - 15.
Nasûhî Dede - 6, 18.
Nasûhîzâde - 34.
Nûreddîn - 111.

Öğüd - 28.
Ömer Âdil - 161, 169.
Ömer Rızâ - 227.
Ömer Rıza - Akşam - 191, 212, 220.

Pîri Fânî - 48, 71, 167, 230.
Prens Saîd Halîm Paşa - 291.

Ruşen Eşref - 116.

Saîd Halîm Paşa - 279.
Sebîlürreşâd - 22, 27, 30, 40, 53, 58, 61, 77, 83, 97, 117, 125, 136, 146, 154, 171, 186, 187, 197, 221, 222, 237, 243, 260, 273, 288, 293, 298.
Sîretî - 144.
Sultân Ahmed Hân - 85.
Süleyman Nazif - 56.

Ş. M. Hüseyin Kıdvây - 130.
Şeyh Abdülaziz Çâviş - 16, 24, 32, 64, 76, 89, 102, 129, 140, 153, 190, 214.

Times - 289.

Zihni - 108.
Zinirayst-Şark-ı Karîb - 149.

Kendini **"Dinî, ilmî, edebî, siyasî haftalık mecmua-i İslâmiyye"**
olarak tanıtan ***Sırâtımüstakīm - Sebîlürreşâd***
yakın tarihimizin (1908-1925) en önemli ve ciddî bir yayın organıdır.

Sekizinci cildin ilk sayısı olan 183. nüshasından itibaren ***Sebîlürreşâd*** adıyla yine Eşref Edib ve Mehmed Âkif beylerin idaresinde yayın hayatını sürdüren dergi devrin en kıymetli ilim ve fikir adamlarından oluşan yazarlar heyetiyle, din düşüncesi ile edebiyat ve fikir hareketleri tarihimizin gerçek bir aynası olmuş; Osmanlı ülkesinin ve İslâm dünyasının uğradığı saldırıları, içine düştüğü zayıflıkları, yaşadığı ızdırapları ve bunların sebeplerini günü gününe tesbit eden sayfalarıyla, yakın tarihimizin acı gerçeklerini öğrenmek isteyen ve dertlerimize çare arayan samimî aydınlarımız için, vazgeçilmez ve ihmal edilemez bir kaynak olma özelliğini kazanmıştır.

BAĞCILAR BELEDİYESİ